A. J. VAN DER AA,

BIOGRAPHISCH
WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN,

BEVATTENDE

LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN ZOODANIGE PERSONEN, DIE ZICH OP EENIGERLEI WIJZE IN ONS VADERLAND HEBBEN VERMAARD GEMAAKT,

VOORTGEZET DOOR

K. J. R. VAN HARDERWIJK,

Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

ONDER MEDEWERKING VAN DE HEEREN:

P. J. B. C. Robidé van der Aa, Prof. P. O. van der Chijs, W. Eekhoff, Mr. H. O. Feith, A. P. van Groningen, Dr. J. J. de Hollander, S. F. Klynsma, Prof. G. Lauts, A. van Lee, Kapitein P. A. Leupe, L. Oldenhuys Gratama, Mr. J. M. van Pabst tot Bingerden, Mr. W. van de Poll, T. A. Romein, Dr. G. J. D. Schotel, Jhr. Mr. H. Baerdt van Sminia, Jhr. J. W. van Sypestein, Dr. J. J. Viotta en J. J. F. Wap.

DERDE DEEL.

HAARLEM
J. J. VAN BREDERODE.
1858.

VOORBERIGT.

Het is niet dan met een gevoel van weemoed, dat ik de pen op neem, om een woord te schrijven bij den laatsten arbeid van eenen man, die, in den loop des vorigen jaars, aan zijne betrekkingen en aan zijnen letterkundigen werkkring ontviel, wiens onafgewerkte taak, door hem op zulk eene uitmuntende wijze begonnen, ik op mij nam, en die de bewerking van dit Woordenboek niet verder dan tot en met de artikels van Coehoorn mogt voortzetten.

Niet zonder schroom ben ik er toe overgegaan, om dien veel omvattenden arbeid te vervolgen. Was het leven van van der Aa, veelal moeitevol en onrustig daar henen gaande, voor een groot deel gewijd aan voorbereiding tot zulk eene belangrijke onderneming, het mijne, alhoewel niet geheel vreemd aan letterkundige werkzaamheden, volgde eenen geheel anderen weg. Doch de streelende zelfvoldoening een werk voort te zetten, en zoo mogelijk te voleinden, dat eenmaal voltooid zijnde, eén onschatbaar gedenkteeken zijn zal van Neêrlands roem in kunsten en wetenschappen en van Neêrlands grootheid, zoowel op het gebied der staatkunde, als te veld en ter zee, deed mij alle bezwaren ter zijde zetten en schikte ik mij, nog bij het leven van mijnen voorganger, om aan diens wensch, de voortzetting van het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, gehoor te geven.

Uit een bij dit deel gevoegd berigt van den Uitgever van dit werk, is het den Inteekenaren bekend geworden, dat het zoo belangrijk materiaal, door van der Aa tot het schrijven van dit Woordenboek gedurende twintig jaren verzameld, in mijne handen is overgegaan. Het bezit daarvan was onmisbaar om tot eene onmiddellijke voortzetting van zijnen arbeid te geraken. Het is toch niet alleen een vereischte om goed bewerkte artikels te geven, maar er moet ook voorafgaan eene zamenstelling van registers, waarop de te behandelen personen geplaatst zijn, met aanwijzing der bronnen tot de kennis van hun leven benoodigd. Die registers nu, zijn door van der Aa op een tal van werken gemaakt, en die allen weder door hem tot een groot register bijeengebragt, dat, loopende tot en met letter F, mij eene bij de bewerking onschatbare dienst bewijst.

Ik heb gemeend dit alhier te moeten vermelden, om aan te toonen, welke hulp mijnen voorganger, ook nog na zijn heengaan, aan de voortzetting van dit werk, door zijne nagelatene handschriften biedt, en zoude ik hier mede kunnen eindigen, indien ik niet gehoor wilde geven, aan den door velen geuitten wensch, om van den man, die zoo veler leven beschreef, eenige levensbijzonderheden mede te deelen. Op de uitnoodiging die ik van het bestuur der Maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden ontving, om een levensberigt van haar medelid, van der Aa, zamen te stellen, wendde ik mij, ten einde daartoe bouwstoffen te verzamelen, tot 'smans Neef, den Heer P. J. B. C. Robidé van der Aa, Theol. Cand., medewerker aan dit Woordenboek, die de goedheid had, mij de voornaamste bijzonderheden uit het leven van zijnen Oom mede te deelen, en mij alzoo in staat stelde aan die uitnoodiging te voldoen. Het is uit het door mij geschrevene levensberigt van van der Aa, met de lijst zijner geschriften, geplaatst in de *Handelingen der jaarlijksche vergadering* van genoemde Maatschappij over 1857, dat ik de volgende herinnering ontleen.

Abraham Jacob van der Aa, tweede zoon van Mr. Pierrre Jean Baptiste Charles van der Aa, en Francina Adriana Bartha van Peene, zag den 6den December 1792 te Amsterdam het levenslicht.

Na van zijn zesde jaar op de dagschool te Amstelveen het eerste onderwijs te hebben genoten, werd hij op twaalfjarigen leeftijd ter kostschool gezonden bij den Heer J. E. van Iterson, te Alphen, waar hij goede vorderingen maakte.

Kort hierna werd zijn vader wegens staatkundige redenen van zijn post van Secretaris van Nieuwer-Amstel, door den Raadpensionaris Schimmelpenninck, ontzet, en deze genoodzaakt de praktijk als advokaat te Leiden weder op te vatten, en zijn zoon van de kostschool te nemen. Hij genoot nu eerst in het ouderlijke huis het onderrigt zijns vaders, bezocht zeer kort de Latijnsche school, en werd in 1806 naar het Seminarium te Lingen gezonden, om de doode talen aan te leeren. Daar de jongelieden hier te veel vrijheid genoten, werd van der Aa, na een jaar daar vertoefd te hebben, weder naar het ouderlijke huis terug geroepen. Nu wenschte de vijftienjarige jongeling zich tot den boekhandel bekwaam te maken, welke wensch echter niet met de inzigten zijns vaders strookte, die volstrekt begeerde, dat zijne zonen allen zouden studeren, waarop van der Aa zijne keus op de geneeskunde vestigde. Na eerst als leerling in eene apotheek geweest te zijn, werd hij in 1810 student in de Medicijnen aan de Leidsche hoogeschool. Het overlijden zijns vaders in 1812 en de conscriptie, deden hem echter de studie vaarwel zeggen, en daar men hem de toezegging gaf, dat hij als chirurgijnsleerling bij de medicijnkist zoude worden geplaatst, verkoos hij de zeedienst boven de landdienst, in de hoop zóó allengs tot scheepsdoctor te worden bevorderd. Van deze toezegging kwam echter door de omstandigheden niets; voorloopig in 1812 als *apprentif marin* op het fregat *de Kenau Hasselaar* geplaatst, werd hij vervolgens op het fregat *de Wezer* geplaatst, dat in September met het fregat *de Trave* in zee stak, om de Engelschen zoo veel mogelijk afbreuk te doen. Na eerst eenen vreesselijken storm te hebben doorgestaan, werd zijn schip op den 21sten October door de Engelschen bemagtigd, en de bemanning krijgsgevangen gemaakt.

Na eenigen tijd aan boord van de pontons te hebben doorgebragt, werd, na het bekend worden van de afschudding des Franschen juks, de bemanning van *de Wezer* uitgenoodigd, om zich onder de vanen des Prinsen van Oranje te scharen, en van der Aa was een der eersten die zich daartoe aanbood; echter nog te jong zijnde om als soldaat te dienen, werd hij als tamboer ingelijfd bij een korps Hollanders, waarmede hij in Maart 1814 naar het vaderland terugkeerde, weldra tot kadet bevor-

derd werd en als zoodanig den veldtogt tegen Napoleon mede maakte, den slag bij Waterloo bijwoonde, waar hij door de suizing van een kanonkogel ter aarde werd geworpen, en het zegevierend leger naar Frankrijk volgde.

Van daar in 1817 teruggekeerd, nam hij zijn ontslag uit de dienst, keerde tot het verlangen zijner jeugd terug, en vestigde zich als boekhandelaar te Leuven; doch onbekend met den Belgischen boekhandel en te goed van vertrouwen, was hij in 1819 genoodzaakt zijnen handel aan kant te doen. Nu zocht hij zijn bestaan als onderwijzer in de Hollandsche taal, eerst te Leuven, daarna te Brussel, vervolgens aan eene bloeijende kostschool te Savre Moulin, met welke inrigting hij zich naar Vilvoorden overplaatste. Hier hield hij zich met allerlei arbeid voor de pers bezig, totdat hij in 1825 de betrekking van partikulier secretaris van den Auditeur-Militair te Antwerpen verkreeg, welke hij tot in 1830 bekleedde. De Belgische opstand dwong hem als Hollander, met achterlating van het zijne, Antwerpen te verlaten; van alles beroofd, kwam hij als vlugteling op het einde van 1830 in het naburige Breda, waar hij zich ter dispositie van den Gouverneur der vesting stelde, en als zoodanig de Regering in deze hagchelijke tijden belangrijke diensten bewees; zoo ondernam hij op haar last een togt naar het oproerige Antwerpen, waar hij werd herkend en alleen door zijne tegenwoordigheid van geest het dreigend gevaar ontkwam, van als Hollandsch spion op staande voet door de muiters gefusilleerd te worden.

Bij het sluiten van den vrede met België, in 1839 uit deze betrekking ontslagen, wijdde hij zich nu voortaan uitsluitend aan letterkundigen arbeid, waarmede hij zich reeds sedert zijne komst te Breda had bezig gehouden, en vestigde zich in 1841 te Gorinchem, waar hij op den 21sten Maart 1857 overleed.

Van der Aa was gehuwd met mejufvrouw Francina Johanna Jacoba Gastelaars, die hem drie kinderen schonk. De Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden, benoemde hem in 1843 tot haar lid, even als later het historisch Genootschap te Utrecht, voor welke laatste benoeming hij evenwel qedankte.

Behalve eenige vertalingen en geschriften van minder aanbelang, zijn de volgende werken door van der Aa uitgegeven:

Aardrijkskundig Woordenboek van Noord-Braband, Breda, 1832, 8°.

Herinneringen uit het gebied der geschiedenis, betrekkelijk de Nederlanden, Amst. 1835, 8°. later in 1837 met een tweede deel vermeerderd.

Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinch. 1836—1851, 8°. met het *Aanhangsel*, 13 deelen.

Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van het Koningrijk der Nederlanden en het Groothertogdom Luxemburg, Gorinch. 1841, kl. 8°.

Nieuw Biographisch, Anthologisch en Critisch Woordenboek van Nederlandsche Dichters; kunnende dienen als een aanhangsel op P. G. Witsen Geijsbeek's Woordenboek van Nederlandsche Dichters, 3 deelen, Amst. 1844-1846, 8°.

Geschiedkundige beschrijving van de stad Breda en hare omstreken, met platen en facsimile's, Gorinch. 1845, 8°.

Nederlands Oost-Indië, met platen, 4 deelen, Amst. later te Breda, 1846-1857, 8°.

Beschrijving van den Krimpener- en Loopikkerwaard, Schoonh. 1847, 8°.

Nederland, handboekje voor reizigers, met kaartjes, Amst. 1849, 8°.

Lotgevallen van Willem Heenvliet, ook op Borneo en Bali, met pl. en kaart, Amst. 1851, 8°.

Biographisch Woordenboek der Nederlanden, tot en met de artikels van Coehoorn, Haarlem 1850 tot 1857, 8°.

Beknopt aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinch. 1855, 8°.

Ons vaderland en zijne bewoners, Amst. 1855-1857, 4°. met pl.

Eindelijk zien van de hand van van der Aa onderscheidene bijdragen in verschillende tijdschriften het licht.

De afbeelding van van der Aa, sprekend gelijkend, komt voor in het *album van schoone kunsten en wetenschappen*, Jaargang V. De dichter Wap maakte er het volgende bijschrift bij:

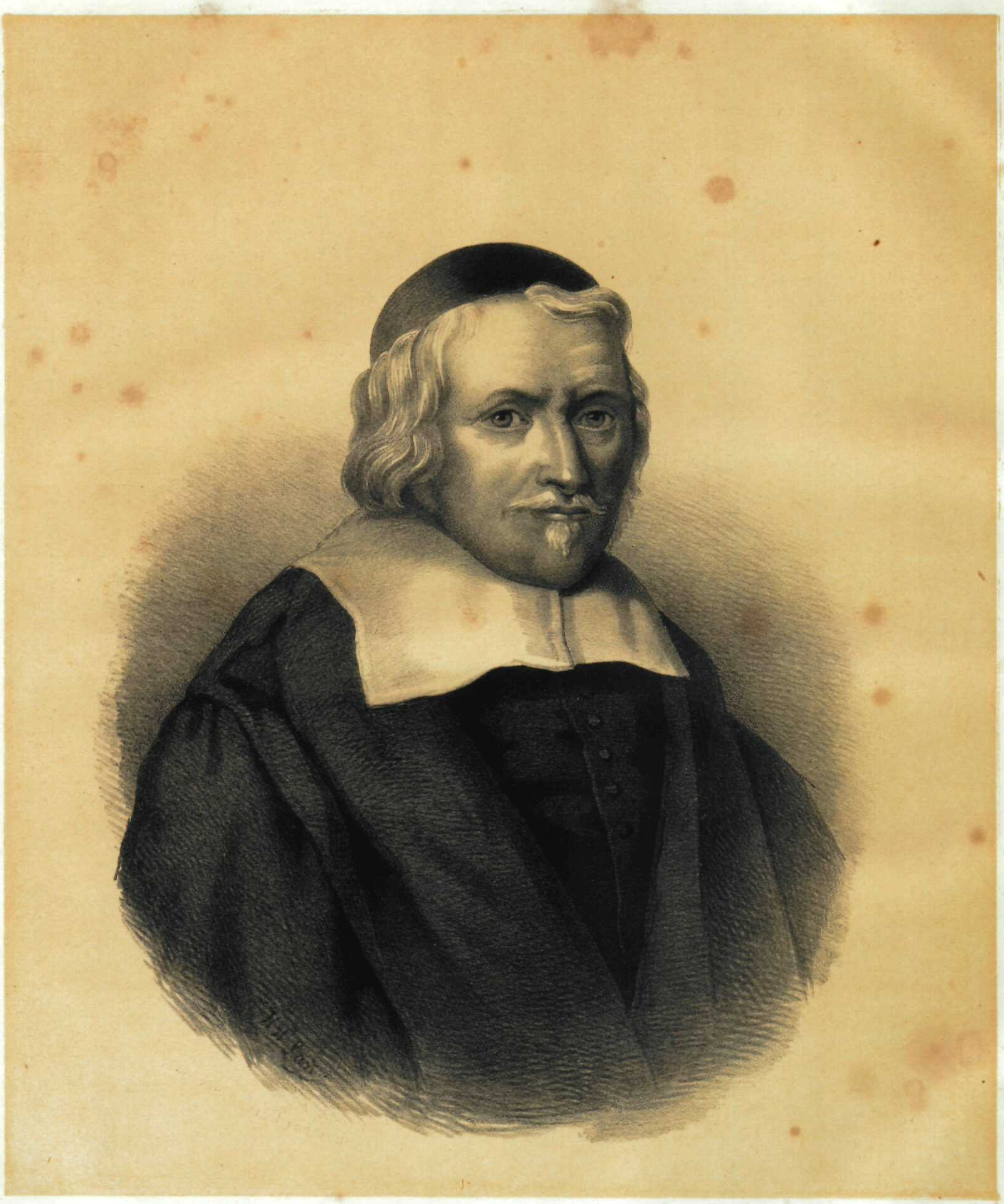
'k Heb vijf en twintig jaar uw werken gâgeslagen,
Uw arbeidslust geroemd, uw kenniszucht geëerd,
Hoe ge uit den letterschat van vroeg en later dagen,
Ons aller wetenschap gestadig hebt vermeerd;
'k Zag Leijdens Maatschappij, en die tot Nut van Allen
U vieren als haar Lid, u kroonen met haar goud,
En bleeft gij, wat het lot u ook ten deel deed vallen,
In ijver altijd jong, schoon in ervaring oud.
Zoo hoorde ik steeds alom uw noesten ijver prijzen,
Om wat gij met de pen voor Neêrland hebt gedaan:
Moog dan dit luttel schrifts voor u altijd bewijzen,
Dat ook mijn hart voor 't uwe in vriendschap warm bleef slaan.
Ga voort, uw tijd, uw vlijt aan 't goede en 't schoon te wijden,
Aan wat 's Lands roem verheft, aan wat 's Volks eer verhoogt,
Zoo tart uw beeld, uw naam, dèn wisselloop der tijden,
Terwijl uw nageslacht fier op zóó'n vader boogt (1).

Ik eindig dit voorberigt met de toebrenging van mijnen dank aan Heeren Medewerkers, die getoond hebben, ook na den dood van den vorigen schrijver, mij met hunne bijdragen in de opgevatte taak behulpzaam te willen zijn. Ook doe ik dat aan hen, wiens namen wel niet op den titel van dit werk prijken, maar in wiens letterkundige hulp ik mij steeds mogt verblijden.

(1) Dr. Wap, *Astrea*, D. IV. bl. 380.

Noordwijk-Binnen,
Januarij 1858.

K. J. R. van Harderwijk.

Cats

BIOGRAPHISCH WOORDENBOEK

DER

NEDERLANDEN.

C.

CAAN (Antoni) vertrok in het begin der zeventiende eeuw naar Oost-Indië, en schijnt eerst in krijgsdienst geweest te zijn, althans wij vinden vermeld dat de Luitenant Antoni Caan, den 12den Januarij 1621, bij het afwezen der ordinaire Schepenen, tot Schepen van Batavia gekozen werd, in welke betrekking hij zich den 13den Augustus van dat jaar bij eene nieuwe verkiezing bevestigd zag Vervolgens werd hij den 4den Februarij 1622 Baljuw, welk ambt hij tot in 1624 waarnam, toen hij door Adriaan Maartenzoon Blok vervangen werd. In 1626 werd hem echter dien post weder opgedragen en toen behield hij dien tot in 1629. Vervolgens werd hij in 1632 als Gezant aan de Koningen van *Makassar* en *Boeton* gezonden, en vergezelde in 1636 de Gouverneur Generaal Antoni van Diemen naar Amboina, waar zij de in opstand zijnde Inlanders veel afbreuk deden. Inmiddels was Caan den 20sten 1636 tot Extraordinaris-Raad van Neêrlands Indië benoemd, en werd in 1639 tot Ordinaris-Raad bevorderd; voor deze laatste benoeming was hij reeds tot Landvoogd der Molukkos verkozen, doch het liep aan tot den 31sten Maart 1640 eer hij op Ternate aankwam. Hij bleef er tot Februarij 1642, toen hij als Landvoogd naar Amboina vertrok, waar hij gedurende zijn kortstondig bestuur, dat slechts tot 13 September deszelfden jaars duurde, de zaken in redelijke orde bragt. Hierop naar Batavia teruggekeerd, kwam hij in Januarij 1643 met eene goede vloot als Supperintendent, Veldheer en Zeevoogd der Oostersche gewesten op Amboina terug, en behaalde, even als op Ternate, onderscheidene voordeelen op de tegen hunnen Koning in opstand zijnde Inlanders. Na de drie hoofdweerspannelingen gevangen genomen en ter dood veroordeeld te hebben, welk vonnis den 3den September aan hen werd ten uitvoer gebragt, verliet Caan deze gewesten; keerde naar Batavia terug, en schijnt er kort daarna overleden te zijn, ten minste wij vinden na die tijd niets meer van hem vermeld.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indien*, Dl. I, b. bl. 266, 268, 277, Dl. II, b, bl. 106, 130—142; Dl. IV, a, bl. 369, 370, 379, 391, 398; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 462.

CAARDEN (Paulus van), zie Caerden (paulus van).

CAARTEKOE (Minne Willemsz) een Scheepskapitein of, zooals men hen destijds noemde, schipper, werd, in 1640, bij gebrek van een aanzienlijker persoon, tot Kommandeur en Overste over de krijgs- en zeemagt der Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij voor Malakka aangesteld, Den 14den Januarij 1641 waagde hij met 650 man eenen storm op die stad, welke hij, nadat onderscheidene bolwerken vermeesterd waren, bij verdrag innam.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indiën*, Dl. V, a, bl. 342; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, Dl. I, bl. 368.

CABBELLIAU zie Cabeljau.

CABELJAU (Abraham), een Hollandsch Koopman, die in het begin der zeventiende eeuw, onder de regering van Karel IX, Koning van Zweden, zich naar dat rijk begaf; onderscheidene zijner landgenooten derwaarts lokte, en met hen den grondslag legde der nieuwe Zweedsche Stad Gothenburg. Onder de regering van Koning Gustaaf Adolf werd hij Intendant der visscherijen en Directeur der Maatschappijen van koophandel. Zijne bekwaamheid en nijverheid bezorgden hem groote rijkdommen, welke hij dikwijls tot roem en verdediging van het Zweedsche rijk aanwendde. Cabeljau onderhield een eskader om de kusten te verdedigen, en liet voor eigen rekening een korps troepen naar Stokholm komen. Gustaaf Adolf vatte genegenheid op voor zijne dochter, Margaretha Cabeljau, en verwekte bij haar eenen zoon, in de geschiedenis onder de naam van Graaf van Wasaburg bekend.

Zie *Biogr. Nation.; Algem. Woordenb. der Zamenl.; Biogr. Univers.*

CABELJAU (Jonas) of Cabeljauw, Advokaat te 's Gravenhage heeft zich als beoefenaar der Nederduitsche dichtkunst doen kennen door:

Treurbrieven der blakende Vorstinnen en Minnebrieven der Vorsten en Vorstinnen van P. Ovidius Nazo *en* Aulus Sabinus *op gelijk getal van Vaarzen in Nederduitsch rijm overgezet.* Rott. 1657 kl. 8°., welke vertaling uiterst gewrongen en stijf is.

Sommigen houden hem ook, hoewel ten onregte, voor den schrijver van het *Katholijk Memorieboek.* Zie hierachter op Petrus Cabeljauw.

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters; Catal. van de Biblioth. der Maats. van Nederl. Letterk.*, Dl. I, bl. 198; *de Navorscher*, vierde jaarg. bl. 349.

CABELJAU (Jan Willem), zie Cabeljauw.

CABELJAU (Jakob), Jacques Cabbelliau, Cabilliau, Cabiljauw of Cabilliauw, Heer van Mulhem, zoon van Jakob Cabeljauw van Gent en van Margaretha van Rulyn, voegde zich vroegtijdig bij de voorstanders der vrijheid en vereenigde zich, als een ijverig Hervormde, met de Watergeuzen, met welke hij zich bij Brielle bevond. Van daar werd hij door Willem van Lumey, Graaf van der Mark, met zijn vendel en eenige andere Kapiteinen naar Enkhuizen gezonden, zoodra die Stad zich voor Oranje had verklaard. Na aldaar de burgerij een hart onder den riem te hebben gestoken, trok hij, met Kapitein Nicolaas Ruychaver en eenig krijgsvolk, naar Medemblik, doch zij konden, niettegenstaande de krachtdadige opeisching van Ruychaver, het kasteel, waarop de Spaanschgezinde burgers gevlugt waren, niet in hunne magt krijgen, dan door eene toen zeer gewone krijgslist, het plaatsen van de vrouwen en kinderen der gevlugte burgers voor het geschut, dat de bezetting het schieten belette. Nu werd Cabeljau door den Prins tot Gouverneur van Medemblik aangesteld. Kort daarna maakte hij zich door vriendelijke onderhandeling ook meester van Hoorn. Hij bleef echter ter eerstgenoemde plaatse, waar den 16den November 1572 een gevaarlijk oproer ontstond, veroorzaakt door dien Cabeljau een burgerszoon, die over de wallen was geklommen, had doen gevangen zetten, als zijnde dit eene hoofd-misdaad, om dat Medemblik eene grens- en zeestad was. Het oproer liep zoo hoog dat de burgerij de soldaten meester werd en velen hunner deed vlugten. Cabeljau zocht zijne veiligheid op het slot, doch de burgers dwongen hem de soldaten van het slot te doen gaan en de burgers er op te laten. Ook sloegen zij zijne kamer open en namen er eenige zijner goederen uit. Toen echter de twist op het hoogst geklommen was, kwamen twee door den Prins gezonden Commissarissen, Herman van der Meere en Nicolaas Ruychaver, binnen de Stad, en legden de twist bij. Men beloofde wederzijds alle oneenigheid te vermijden, en de eendragt te zullen bewaren.

Na het innemen van Haarlem in 1573, had Cabeljau, die door Oranje tot Bevelhebber over Alkmaar benoemd was, eene legerbende verzameld, waarmede hij, ter bescherming van die stad, Egmond en Heilo bezette. Toen evenwel Don Frederik op Alkmaar aantoog, zag hij zich genoodzaakt er binnen te trekken, ofschoon eene groote partij uit de regering en de burgerij hem wilde buiten houden, en dwaaslijk eischte, dat hij versterking zou ontbieden, en de Spanjaarden verdrijven. Cabeljau trok met Ruychaver en zijne benden naar de Stad, ten einde te onderzoeken, of hij daar toevlugt kon vinden, ten minsten geen dubbelhartige stad achter den rug hebben. Zij begaven zich beiden voor de Regering, die toen juist vergaderd was, en eischte dat men hun volk inliet. Reeds had een gedeelte der burgers zich vijandig betoont en zijnen Commissaris, Willem Mostart, in het been geschoten, doch de Burgemeester Floris van Teylingen stond, nadat de Raad lang geweifeld had, eindelijk op, zwoer met den Prins te willen leven en sterven, en zond den stadstimmerman, Maarten Pietersz. van der Mey, om de poorten te openen, hetgeen dan ook weldra door zijne hulp en de bijlen van Cabeljaus soldaten geschiedde; waarop de krijgsbenden dadelijk door de Stad heen, de andere poort uittogen en de voorhoede der Spanjaarden verjoegen.

Gedurende het merkwaardig beleg van Alkmaar door de Spanjaarden, hield Cabeljau moed, en toen eenige zijner Kapiteinen, door het zwaar en naauw beleg zwaarhoofdig en mismoedig geworden, voorsloegen, daar het hun ondoenlijk scheen de stad te behouden, dat men goud, zilver, kleinoodiën en anderen rijkdom zou bijeen pakken en daarmede de stad verlaten, wist hij dit radeloos voornemen tegen te gaan, en verklaarde liever te sterven dan de stad te verlaten. Zelfs, hoewel hij ziek was, bleef hij standvastig, en liet zich naar de wallen voeren, om door zijne tegenwoordigheid den zijnen moed in te boezemen. Door zijne eigen onbezwekene volharding en zijn bijzonder minzaam karakter, dat hem evenwel de naauwgezetheid eens bevelhebbers niet deden uit het oog verliezen, wist hij de

harten te winnen, hij werd dan ook hoog geacht door de inwoners van Alkmaar, die voor een goed deel, naast God aan hem hunne verlossing te danken hadden. Enkele zijner Kapiteinen werden naderhand wel van wangedrag beschuldigd, doch vrijgesproken; op hem echter had geen smet gekleefd.

Later schijnt hij weder naar Vlaanderen te zijn teruggekeerd, althans hij was Burgemeester van Oudenaarde tot dat die stad in 1582 in handen van Parma viel, waarna hij met zijne ruiters den 7den Augustus 1583 te Gent kwam. Hij overleed binnen het jaar na zijnen aankomst, in 1584. Hieruit blijkt dat Opmeer, (*Hist. Mart. Batt.* pag. 145) onwaarheid schreef, als hij meldde, dat Cabeljau te Alkmaar, onder ontroostbare smarten den geest heeft gegeven.

Een zoon van hem, die mede der goede zaak was toegedaan en als Kapitein onder 's Prinsen vanen diende, sneuvelde den 12den Augustus 1584, bij eene uitval uit Gent, om een convooi, dat naar het vijandelijk leger te Wettren trok, op te ligten.

Zie N. van Foreest, *kort Verh. van de Beleger. van Alkmaar*, bl. 4, 39, 79 en 112; de Kempenaere, *Vlaemsche Kronijk*, bl. 300, 340 en 341; Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VI, bl. 365 (265), 374 (272), 377 (274), 397 (289), 415 (304), 444 (326), 445 (327), 452—454 (332—334); van Meteren, *Nederl. Hist.*, Dl. II, bl. 65, 66, 181; Hooft, *Nederl. Hist.*, bl. 218, 235, 238, 239, 317, 321; G. Brandt en Centen, *Historie van Enkhuizen*, Dl. I, bl. 123; Van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 932; Boomkamp, *Alkmaer en zijne Geschied.*, bl 177, 185, 196, 197, 206, 210, 211, 235, 238, 243, 245, 270; (Beaufort), *Leven van Willem I*, Dl. II, bl 394; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* Dl. VI, bl. 345, 440—444; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Siegenbeek, *Gesch. der Burgerw. in Nederl.*, bl. 64—69; en vooral van Groningen, *Geschied. der Watergeuzen*, bl. 185—189.

CABELJAU of CABELLIAU, een Vlaming, streed als Ritmeester in den slag bij Turnhout, den 24sten Januarij 1597, aan de zijde van Prins Maurits, werd aldaar gekwetst en overleed ten gevolge van dien, eenige dagen later.

Zie van Meteren *Nederl. Histor.* D. VI. bl. 373.

CABELJAU of CABELIAU, een Vlaamsch Edelman, diende als Kapitein onder den Aartshertog Albertus van Oostenrijk, doch eenen manslag aan zekeren Kapitein Templeur begaan hebbende, werd hem zijn vaandel ontnomen. In den slag bij Nieuwpoort, den 2den Julij 1600, zich als eenvoudig vrijwilliger te paard bevindende, was hij onder degenen, die den Aartshertog het naast omringden, en streed met bijzondere dapperheid vooral ter bescherming van zijnen bevelhebber, toen deze in gevaar was van te worden gevangen genomen. Hij doodde tot vijf of zes zijner bestrijders, doch werd eindelijk het slagtoffer van zijnen moed en sneuvelde.

Zie van Meteren. *Nederl. Hist.* D. VIII. bl. 396. *Verzamel. omtrent de krijgsb. bij Nieuwpoort.* bl. 81.

CABELJAUW (JOHANNES) legde de eerste gronden zijner studiën te Harderwijk, bezocht vervolgens de Leidsche en anderen hoogescholen met zooveel vrucht, dat hij door de beroemdste mannen voor een uitstekend geleerde gehouden werd; door verschillende omstandigheden geslingerd, vestigde hij zich op onderscheidene plaatsen. Toen echter, door zijne echtverbindtenis en het daardoor bekomen huwelijksgoed, zijne omstandigheden verbeterd waren, woonde hij eenige tijd te Bremen, en werd in 1634 door Petrus Cunæus tot Hoogleeraar in de regten te Utrecht aangeprezen, dat gelukte echter niet; beter slaagde Daniel Heinsius in 1640 te Amsterdam, waar hij in die zelfde betrekking aan de doorluchtige school werd aangesteld. Dan of hij zich meer op de studie der letteren dan op die der regtsgeleerdheid toelegde, of dat er andere redenen bestonden, zijn onderwijs in de regtsgeleerdheid beviel te Amsterdam niet; zoodat de Curatoren reeds den 30sten Januarij 1645 besloten, hem met den 1sten Mei zijn ontslag te geven. Het sleurde echter nog tot in het volgende jaar toen hij in April, op zijn verzoek, een eervol ontslag bekwam. Wat er verder van hem geworden is, vindt men niet opgeteekend. Alleen weet men dat hij in 1657 nog in leven was.

Van hem ziet het licht.

Epistolarum Centuria I adjuncto libello adoptivo in quo ad Auctorem Virorum aliquot Epistolae, Testimonia et Carmina, Holm 1626 8°.

Epistolarum centuria II, cui adjunctum est Corollarium Epistolicum, Hag. Com. 1631 8°.

Over welke brieven echter zeer verschillend geoordeeld wordt, want daar de eene ze hemelhoog prijst en er niets weet in af te keuren, worden zij door anderen om den ruwen stijl gehekeld.

Zie Saxe, *Onom. Liter* Pars IV, pag. 329; van Lennep, *Illustr. Amstel. Memor.* pag 42, 115, 127—130; Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges.* Dl. I bl. 76, 118.

CABELJAUW (PETRUS), een neef van den voorgaande geboren den 17den December 1610 te Leiden, werd na zijne studiën, waarschijnlijk aan de hoogeschool zijner geboortestad, te hebben voleindigd, in 1633 Predikant te Schermer, van waar hij in 1636 naar Leeuwarden vertrok. Hier bleef hij tot in 1642, toen hij naar Leiden beroepen werd, waar hij in 1659 tot Regent van het Staten-Collegie werd aangesteld; in welke bediening hij bleef tot zijn overlijden den 20sten Maart 1668, Hij was gehuwd met Haesgen Dirksdr. van Spruytenboom.

Van hem heeft men:

Stompwijker Handelingen 8°.

Roomsche waanwijsheid 12°.

Verdedigde oudheid van de leer der Gereformeerden 12°.

Catholyck Memoryboeck der Gereformeerden, gesteld tegen het Roomsch Memoryboeck der Pausgezinden. Leid. 1661, 2 dln. 4°.

Ook schreef hij met van Wijngaarden:

Voor de Bank van Leeningen.

En met Goethals:

Over Verschilpoincten 12°.

Zie van Abcoude, *Naamr. van Nederd. Boeken*, Dl. I, st. III; Siegenbeek, *Geschied. der Leids. Hooges.* D. II, T en B bl. 285; *de Navorscher*, vierde Jaarg. bl. 349.

CABELJAUW (ABRAHAM.) Zie CABELJAU.

CABELJAUW (JAN WILLEM), Cabeljau of Kabeljaauw, was bevelhebber van Liefkenshoek en hielp als zoodanig Johan Evertsen, in 1646, de sterke schans, het Boerengat geheeten, in het holste van den nacht, onverschrokken aanvallen en overmeesteren. Waarschijnlijk was hij de zelfde die de 31sten Julij 1672, als Ritmeester aan het hoofd van eenige ruiters, ergens op de heide eene ontmoeting met Fransche ruiters had, waarbij hij zich zoo dapper gedroeg, dat zelfs Fransche schrijvers er met lof van gewagen. Hij was in 1674 Majoor der Kavallerie.

Zie Aitzema, *Saken van Staeten Oorl.* Dl. III, bl. 109; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* Dl. XI, bl. 429; Bosscha, *Heldend. te Land.* Dl. II, bl. 64 noot, Bijl. bl. 14; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 217.

CABELJAUW (JONAS) Zie CABELJAU.

CABELLIAU }
CABILIAU } Zie CABELJAUW (JACOB)
CABILJAUW }
CABILLIAUW }

CADE, Kapitein in Staten dienst, voerde in den slag bij Nieuwpoort, den 2den Julij 1600, de ruiterbenden van Graaf Lodewijk Gunther van Nassau aan, en bevond zich bij de voorhoede van het leger.

Zie Schuller tot Peusum *Verzam. berigt. omtrent de krijgsbed bij Nieuwpoort* bl. 19.

CADEAC (PIERRE), dien wij, ofschoon door Fetis een Franschman genoemd, meenen, op het gezag van Kiesewetter en Commer als Nederlander te kunnen aannemen, was een beroemd Componist en Contrapuntist, die omstreeks de helft van de zestiende eeuw leefde. Er bestaat van hem eene verzameling getiteld:

Moteta quatuor, quinque et sex vocum, lib. I Paris, Adrien le Roy, 1515, in 4°.

Men vindt ook eene Mis voor 4 stemmen van dezen toonkunstenaar in eene verzameling van missen door verschillende Componisten verzameld en uitgegeven door A. Cardane onder den titel:

XII Missae cum 4 voc, à celeberrimis auctoribus conditae, nunc recens in lucem editae, atque recognitae, Paris, 1554.

In de bibliotheek van den abt Santini te Rome, zijn vijfstemmige motetten van Cadeac te vinden, te Parijs in 1544 gedrukt. De door de Maatschappij tot bevordering der toonkunst uitgegeven: *Collectio Operum classicorum Batavorum Saeculi* XVI, door F. Commer geredigeerd, bevat in den vijftienden bundel van dien Componist:

1 Vijfstemmig *Tulerunt Dominum.*

1 Achtstemmig *Credo in unum Deum.*

Kiesewetter noemt hem Pater Cadeac.

Zie R. G Kiesewetter, *Prijsverh. des K. Nederl. Instit.* bl. 34; F. J. Fetis, *Biog. univers. des Musc.*; *Catalogus van Muziekwerken der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst.*

CAELEN (HENDRIK VAN) of HENRICUS CALENUS, geboren in het jaar 1582 te Beeringen in de Belgische provincie Limburg,

legde zich te Leuven op de wijsbegeerte toe, en vervolgens 6 jaren op de Godgeleerdheid, waarna hij Pastoor werd te Assche, tusschen Brussel en Aalst, vervolgens naar de St. Catharinakerk te Brussel verplaatst, werd hij inmiddels tot Aartspriester van het Dekanaat dier stad, en vervolgens tot Kannunnik van de hoofdkerk te Mechelen en Aartsbisschoppelijk Censor of beoordeelaar der boeken benoemd, in welke laatste betrekking, hij den 7den Maart 1638 een uitstekende goedkeuring verleende, aan het zoo veel gerucht gemaakt hebbende werk, van den Yperschen Bisschop Cornelius Jansenius, die op zijn sterfbed den 6den Mei daaraanvolgende, het handschrift aan zijnen Kapellaan vereerde, onder voorwaarde van het aan den uitlegger der Heilige Schrift te Leuven, Libert Fromond, en aan van Caelen mede te deelen, ten einde het ter drukpers over te geven.

Deze namen dit op zich, en gaven in 1640 den *Augustinus* in het licht, met eene opdragt aan den Kardinaal Ferdinand, Infant van Spanje en Gouverneur der Nederlanden. Vervolgens waren Fromond en van Caelen de voornaamste raadslieden van den Mechelschen Aartsbisschop Boonen, ten aanzien van de verregaande geschillen, welke dit boek veroorzaakte. Het aartsdiakenschap te Mechelen, intusschen in 1643 opengevallen zijnde, werd dit door Boonen aan van Caelen opgedragen, die in het volgende jaar door Filips IV, Koning van Spanje, tot Bisschop van Roermond werd benoemd.

Daar echter van Caelen onder verdenking lag, van de leerstellingen van Jansenius te zijn toegedaan; werd hij door den Internuntius te Brussel aangezocht, om een formulier van afzwering te teekenen, waarbij hij verklaarde: »dat hij, ofschoon tot »nu toe den *Augustinus*, als bevattende de zuivere leer van den »H. Augustinus beschouwd hebbende, voornam zich onher»roepelijk aan de dekreten van den H. Stoel te onderwerpen, »die dat boek veroordeeld had, en dat hij voor dwalingen zou »houden, alle voorstellingen en gevoelens, welke verboden waren »of in het vervolg mogten verboden worden, van welken schrij»ver die ook waren, en wel in het bijzonder ten aanzien van »het boek van Jansenius." Van Caelen voldeed aan het verlangen van den Internuntius, en teekende dit formulier; maar den 8sten Januarij 1646 begaf hij zich tot hem en betuigde, dat hij, niettegenstaande hij geteekend had, het genoemde werk in geen ander licht kon beschouwen, dan dat het behelsde een *kort begrip* der leerstellingen van den H. Augustinus, dat hij echter, uit eerbied voor den H. Vader, het niet meer zou lezen, en zich voortaan zou vergenoegen met Jansenius in Augustinus te lezen, terwijl hij tot nu toe Augustinus in Jansenius had beoefend. Men vroeg hem den 24sten Maart daaraanvolgende »of hij het gemelde formulier, op nieuw en »zonder de minste uitzondering, wilde teekenen;" doch hij bleef zulks volstandig weigeren en moest dus van het bisdom afstand doen. Nadat hij gedurende eenige tijd, benevens zijne bediening van Aartsdiaken die van Vicaris-Generaal van den Aartsbisschop Boonen had waargenomen, overleed hij te Brussel den 1sten Februarij 1653.

Hij heeft geschreven en in druk uitgegeven:

Histoire de la decouverte et miracles de la Sainte Croix, honorée dans l'Eglise paroissiale d'Assche. Brux. 1615 12°.

Declaration veritable de M. Calenus nommé a l'Eveché de Ruremunde Brux. 1646 4°.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Feller, *Dict. Hist.*, Tom. II, pag. 481 et 482.

CAEMERLING (Nicolaas) Zie Camerling.

CAEN (Cornelis), zoon van Anthonij Caen en van Maria Lankers, geboren te Vlissingen, den 14den Augustus 1734, was Burgemeester van zijne geboortestad, toen zijn huis, na de omwenteling van 1787, geplunderd en geheel verwoest werd. Vervolgens op aandrang van het gemeen van zijn ambt ontzet, nam hij voorloopig de wijk naar Antwerpen doch werd kort daarna door de gelastigden van Prins Willem V weder tot Raad benoemd en bleef in het Stedelijk bestuur tot in het jaar 1795, toen hij zich tot Representant benoemd zag, voor welke waardigheid hij echter bedankte. Vervolgens bleef hij, naar het schijnt, ambteloos en overleed den 9den Mei 1800.

Hij was gehuwd met Maria Elizabeth Recxstoot bij wie hij twee dochters verwekt had.

Zie *Vaderl. Hist. ten Verv. op* Wagenaar, Dl. XVIII, bl. 384, 387, 392, Dl. XXII, bl. 139, Dl. XXIX, bl. 123, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAENEN (F.), een Duitsch schilder, hield zich in het midden der vorige eeuw gedurende eenige tijd te Nijmegen op, waar men nog portretten en familiestukken van hem aantreft. Later werd hij hofschilder bij een der Duitsche Vorsten.

Zie Immerseel, *Levens en Werken der Kunsten.*

CAERDEN (Paulus van) of van Caarden bevond zich als Kapitein op een der schepen, welke in 1599 onder Pieter Both naar Oost-Indië zeilden. Toen deze van elkander geraakt waren, kwam van Caerden, met de *Nederland* en de *Vereenigde Landen*, den 6den Augustus 1600, op de reede van Bantam, en verzeilde van daar, den 25sten dier maand, naar Priaman, om peper te laden, vervolgens naar Tikoe en Passaman, en kwam den 21sten November op de reede van Atsjin. Hier had hij waarschijnlijk het geluk Frederik Houtman uit zijne gevangenis te verlossen, doch werd er overigens niet al te eerlijk behandeld en door den Vorst slechts om den tuin geleid, waarom hij besloot naar Bantam te zeilen, en kwam aldaar den 19den Maart 1601 aan. Hij laadde er 1500 zakken peper; keerde vervolgens, met eenige schepen der vloot van Jacob van Nek, naar het Vaderland terug, en kwam aldaar in October of November behouden binnen.

In 1603 schijnt van Caerden weder met eene vloot naar Oost-Indië te zijn gestevend doch van dezen togt vinden wij niets opgeteekend; maar in 1606 zonden de Heeren Bewindhebbers hem met 83 schepen uit, met bevel om Mozambique, eene Portugeesche stad, op een eiland van dien naam, tegenover Madagaskar, aan te tasten. Hier den 29sten Maart 1607 aangekomen, veroverde hij den volgenden dag 2 kraken en 1 kleiner schip met nog eenige barken. Vervolgens ondernam hij het beleg van Mozambique, doch moest ten laatste, zoo wegens het toenemen van ziekten onder zijn volk en verlies van manschap, als wegens de sterkte der vesting, van zijn voornemen afzien, en met verlies van het doornageld schip *Zierikzee*, dat aan den grond zat, opbreken. Hij verzeilde alzoo van daar, met zeven schepen, naar het eiland Majotte, waar hij zich wel ververschte, en keerde vervolgens naar Mozambique terug, doch na eenige vergeefsche landtogten, ziende dat er niets meer voor hem te doen was, vertrok hij van daar. Ook zijne andere verrigtingen, zoo voor Goa en te Calicoet, als te Punto Gale op Ceilon, waren van weinig belang. Na onderweg 1 kraak veroverd en verbrand te hebben, kwam hij den 10den Maart 1609 op Amboina aan; van hier zond hij de schepen *Ceilon* en *Terveer* om lading te zoeken, naar Banda, terwijl hij met de overige, op raad van Cornelis Matelief, dien hij te Bantam ontmoet had, naar Ternate stevende, om daar eenige hulp te brengen. Hier vond hij vier, door Matelief achter gelaten, schepen zoodat hij nu eene vloot van elf schepen onder zijne vlag had. Na eenige vruchtelooze aanslagen op Tidore beproefd te hebben, zeilde hij met 6 schepen naar het vruchtbare, maar zeer bergachtige en klippige, eiland Makjan, waar hij de vesting Taffasoho stormenderhand innam, niettegenstaande deze, op eene rots gebouwd, niet dan met de uiterste moeite langs drie toegangen, alle door den vijand met geschut bezet, kon beklommen worden. Nogtans gelukte het 250 Nederlanders eene plaats, bezet door achthonderd Tidorezen twee Portugezen en 2 Mestiezen, in te nemen. Ook waren van de onzen slechts 2 gedood en 10 gekwetst, doch de vijand had wel 50 man verloren. Door deze overwinning bragt van Caerden alzoo Makjan onder Ternate.

Kort daarna kwamen de vijf schepen van voor Tidore mede voor Makjan ten anker, doch de schepen *Walcheren* en *China* gingen er, waarschijnlijk door te stranden, verloren, hoewel de goederen er nog uit geborgen werden. Na dat de overige schepen hier van het noodige verzorgd waren, zeilden zij naar Bantam en elders. Van Caerden bleef er echter, maar werd niet lang daarna, terwijl hij met 70 man naar Makjan zou overvaren, door eenige Castiliaansche galeijen gevangen genomen en naar Gamma Lama vervoerd, waar hij tot den 18den Maart 1710 verbleef, als wanneer hij tegen eenige Spanjaarden werd uitgewisseld.

Na den 1sten Junij 1610 tot Landvoogd der Molukkos te zijn aangesteld, werd hij in de volgende maand, als hij met het jagt *de Hope* van Ternate naar Makjan dacht te varen, met dertig man andermaal door de galei der Spanjaarden genomen en weder te Gamma Lama gevangen gezet, doch ook nu schijnt hij weder spoedig zijne vrijheid te hebben bekomen, althans wij vinden opgeteekend, dat hij tot in 1611, als Landvoogd, de Molukkos bestuurd heeft, Hij schijnt een man van weinig beleid en nogthans hoofdig en onhandelbaar geweest te zijn.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indiën*, Dl. I, *a* bl. 179, 193, 195, *b* bl. 227, 230, 236, 239, 371, 372, Dl. II *b*, bl. 37, Dl. V

e, bl. 22, 23, *f*, bl. 122; G. Moll, *Zeetogten der Nederl.* bl 44; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, Dl. I, bl. 86, 87, 103, 161 en 162; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 237, 238.

CAESAR (Martinus), geboren te Goes in de zestiende eeuw, was Advokaat in zijne geboortestad en heeft geschreven:

Jus Hodiernum, ofte Hedensdaeghs Recht, vervattende de voornaamste Materien ende Fundamenten van de Reghtsgheleerdheydt met vele ende bysondere Costumen, Usantien ende Observantien van Rechten, jeghenwoordig in gebruyck zynde, Amst. 1656 4°., hetwelk eerst na zijne dood is uitgegeven en opgedragen aan zijn zoon Cornelis Caesar, door Albert Hooghlandt, gewezen Landdrost op het eiland Formosa. Later is het nog eens herdrukt, onder den titel:

Hedendaegsch Recht, met eene onderwijzing van 't Notaris-Ampt, aan Mr. J. Swieten, Amst. 1669 Fol.

Hij was in 1601 gehuwd met Maria de Jonge en bij haar vader van gezegden Cornelis Caesar, die volgt.

Zie van Abkoude *Naamreg. van Nederd. Boeken;* de la Rue, *Gelett. Zeel*, bl. 395 en 396; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CAESAR (Cornelis), zoon van den voorgaande, vermoedelijk geboren te Goes, werd in 1650 Extraordinaris-Raad van Neêrlands Indië, en in 1653 Landvoogd over het eiland Formosa, waar hij alles aanwendde, om den Chineeschen zeeroover Coxinga, van wien men aldaar eenen aanval verwachtte, wederstand te bieden, zijnde hij van voornemen zich des noods, zoo dapper mogelijk, tegen hem te verdedigen, doch in 1656 door Frederik Coyet vervangen, keerde hij naar Batavia terug, en schijnt in het volgende jaar te zijn overleden, of naar het Vaderland teruggekeerd, want men vindt hem later niet meer op de lijst der Raden van Neêrlands Indië.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oostindiën*, Dl. IV *a*, bl. 371, *e*, bl. 74, 75, 83; la Rue, *Geletterd Zeel*, bl. 395 en 396.

CAESAREUS (Andreas), Pastoor te 's Gravenhage in de laatste helft der zeventiende eeuw, was Baccalaureus in de Godgeleerdheid en bijzonder geleerd. Hij stond niet alleen de R. K. van 's Gravenhage, maar ook die van de omliggende dorpen ten dienst. Zijne zinspreuk was: *Deo servire caesareum est* (Gode te dienen is Keizerlijk).

Zie (van) H(eussen en (van) R(hijn) *Kerk. Hist. en Outh.* Dl. III, bl. 769; *Algem. Konst- en Letterb.* 1849, Dl. I, bl. 20.

CAESARIUS (Hendrik), geboren te Zalt-Bommel, was in zijne jeugd in de R. K. godsdienst opgebragt, doch op zijn zestiende of zeventiende jaar, door den eerst 's Hertogenbosschen daarna Zalt-Bommelschen Rector Petrus Langenius Agrippa, met de leer der Hervormden bekend gemaakt, daartoe overgegaan. Hij was sedert 1570 Rector der Latijnsche scholen in zijne geboortestad, toen hij in September 1577 door den Kerkeraad te Dordrecht beroepen werd, »tot actuele ende ordinarize »bediening des H. Evangeliums." Hij bleef echter slechts korte tijd aldaar in dienst, nam reeds in het laatst van dat jaar afscheid en vertrok naar Schoonhoven, vanwaar hij, in 1589, naar Utrecht werd beroepen. Hier werd hij wegens zijne Remonstrantsgezinde gevoelens met vier van zijne collega's den 8 Februarij 1619 voor de Vroedschap ontboden en bij monde van den Pensionarus Swalmius aangezegt, »dat de Heeren van de Vroedt»schap, vermits de gelegentheit en tegenwoordige staet hun»ner stadt, om sekere gewichtige redenen hadden goedtgevonden »hen t' ontslaen van hunne diensten. Maer dat men hun hunne »gadie en wooning sou laeten genieten, tot vervaertijdt vanPaesschen »toe, als wanneer op de selve bij de Vroedtschap naerder ordre »souden worden gestelt, hun voorts verbiedende te prediken »in 't heimelijk of in 't openbaer, ofte eenige vergaderingen bij »te woonen, op peene van gestraft te worden, als verstoorders »van de gemeene ruste des Landts."

Caesarius, die omstreeks drie weken geleden, wegens zijne hooge jaren en groote zwakheid, op zijn verzoek was ontslagen, kon niet begrijpen, hoe men hem toen alleen had ontslagen, en nu weer ontbood, om met zijne andere medebroeders afgezet te worden; waarover hij met groote bekommering uitriep. »Ik hoop immers, dat mij de Heeren in mijnen hoogen ouder»dom van geen armoede zullen laten vergaan;" waarop zijn collega Johannes Speenhoven, naast hem zittende en zijne verslagenheid bemerkende, zeide »Mijn medebroeder, God leeft." Karel Ryckewaert, een ander collega van hem, voegde daar nog bij, »De Heer zal het voorzien." Op den 22sten Junij werd Caesarius voor de Staten van Utrecht ontboden, ten einde de acte van stilstand te teekenen, hetwelk hij gewillig deed. In Augustus van het zelfde jaar werd hij afgezet. Hij overleed te Utrecht in 1625, en had bij zijne eerste vrouw Haasken de Vaals tien kinderen verwekt, van welke in 1609 nog zes in leven waren. Van hem zien het licht:

Dank-Predicatie op het gemaakte twaalfjarig Bestand in het jaar 1609. Utr. 1609.

Ziel, Hemel en Helle. Utr. 1622 4°.

Staat van Regeeringe na den wijzen Raad van Jethro, Priester. Utr. 1625 4°.

Zijne afbeelding ziet het licht, gegraveerd door Crispijn de Pas in kl. 4°.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, Dl. III, bl. 390, 943, 970; Abcoude *Naamreg. van Nederd. Boeken*, Dl. I, st. III; *Beschr. van Bommel*, bl. 180—193; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, Dl. II, bl. 76; Schotel, *Kerk Dordr.*, Dl. I, bl. 102; Tideman, *de Remonst. Broeders*, bl. 252.

CAESIUS (Philippus.) Zie Zesen (Filips von)

CAFFIN (Jean), een Franschman, die van Zierikzee als Kaperkapitein uitvoer, muntte in het jaar 1782 uit, in het bemagtigen van prijzen; doch verviel, met zijn schip *Middelburg* van 13 stukken, bij windstilte, in de nabijheid van een Engelsch fregat; drie kotters en een brik omringde hem op eene wijze, dat het zoo onmogelijk was te ontsnappen, als onnut tegenstand te bieden, weshalve hij zich moest overgeven.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, Dl. IV, bl. 351; de Jonge, *Ned. Zeew.* D. VI. St. I. bl. 150, 155.

CAJANUS (Daniel), een Zweed, was een zoogenaamde reus, die de lengte had van 2,63 el en zich somwijlen voor geld op kermissen en in Blaauw Jan te Amsterdam liet zien. Hij beoefende somwijlen de Nederduitsche dichtkunst, zooals onder andere blijkt uit eene *Heilzame en trouwhertige vermaninge* gedrukt in de *Vreugdeklanken op de gewenste verkiezinge van zijne Doorluchtige Hoogheid den Heere* Willem Carel Hendrik Friso, *Prince van Oranje en Nassauw, enz. tot Stadhouder, Admiraal, Capitein, Generaal van de Vereenigde Provincien in den jaare* 1747 *ter Eeuwiger gedagtenisse, uitgegalmt door een menigte Liefhebbers der Poëzye.* Amst. 1747 8°.

Cajanus overleed, in het Proveniershuis te Haarlem, den 23sten Februarij 1749, in het zeven en veertigste jaar zijns ouderdoms.

Zijne beeldtenis gaat in plaat uit, gesteendrukt door Johannes Reekers in klein folio.

Zie *Tegenw. staat der Vereen. Nederl.* Dl. VIII, bl 473 noot, W. Greve, *Verhandel. over Reuzen en Dwergen*, bl. 22; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CALABART (Levinus). Zie Caluart.

CALCAR (Hendrik van), geboren te Calcar in het Hertogdom Kleef, ten jare 1328, volbragt een gedeelte zijner letteroefeningen te Parijs, waar hij Baccalaureus in de Godgeleerdheid werd. Kort daarna zag hij zich met een kanunnikaat te Keulen en vervolgens met een te Keizersweerd begiftigd. Na verloop van eenige tijd beving hem echter de lust om een meer afgetrokken leven te leiden, diensvolgens verliet hij zijne kerkelijke beneficiën en werd, in 1366, Karthuizer Monnik in het klooster van St. Barbara te Keulen. Omstreeks 20 maanden daarna verkoos men hem tot Abt van het Karthuizerklooster Monnikhuizen bij Arnhem. Na nog in onderscheidene andere kloosters van zijne orde de waardigheid van Abt of Prior te hebben waargenomen, werd hij ten laatste in dat van Straatsburg geplaatst, waar hij in eene werkzame uitoefening van zijne ambtsbezigheid verbleef, tot omtrent 1397, toen hij er zich van ontsloeg en zich naar Keulen begaf, ten einde in die stad zich alleen met werken van godvrucht en nederigheid bezig te houden. In het begin van het jaar 1408 door eene beroerte overvallen, overleed hij den 20sten December van dat jaar, in eene geur van heiligheid.

Van Calcar was voor de tijd waarin hij leefde, bijzonder ervaren in den gewijde en ongewijde geschriften en zeer geschikt in het besturen van gewetens en andere zaken.

Van hem zien het licht:

Epistola de rebus diversis tractans fol.

Psalterium aut potius Rosarium in laudem B. Virginis Mariae, CL. dictionibus constans. Col. 1448.

Zie Sweertii *Athen. Belg.* pag. 331; de Chalmot *Biogr. Woordenb.*

CALCAR (Johannes van), jan of hans van kalker, geboren te Calcar in het Land van Kleef, omstreeks het jaar 1500, legde zich op de schilderkunst toe onder Jan van Eyck, waarna hij zich eenige tijd te Dordrecht ophield. Hier was hij gehuisvest bij den herbergier Jan Smidt, wiens huis een moordkuil was, waar men de reizigers veelal vermoordde, om

ze van hun geld en goed te berooven. Eene der dochters van den huize, met name Janneke Smidt, die een afschuw had van het bedrijf harer ouders, genegenheid voor hem hebbende opgevat, redde hem echter uit het gevaar, dat hem boven het hoofd hing, en begaf zich, in het jaar 1535 of 1537, met hem naar Venetië. Hier was hij een waardig leerling van Titiano Vecelli, meer bekend onder den naam van Titiaan, zoodat het geoefendste oog naauwelijks zijne schilderstukken van die des genoemden meesters kan onderscheiden. Van Venetië reisde hij naar Napels, waar hij in 1546 overleed. Hij was in de voortbrengselen van zijn penseel een getrouw navolger der natuur, waarom deze dan ook bij kenners in hooge achting staan. De teekeningen van van Calcar, met pen en krijt, bezitten geen minder kunstwaarde dan zijne schilderstukken.

Zie Balen, *Beschrijv. van Dordrecht*, bl. 819—827; van Mander, *Leven der Schilders*, Dl. I, bl. 102—105; *Aanh. op* G. Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunst en Wetens*

CALCAR (ALBERTUS VAN), geboren in 1800 te Deventer, gaf reeds vroeg blijken van eenen uitstekenden aanleg vooral voor de natuurlijke historie en geneeskunde. Eerst aan het Athenaeum zijner geboortestad zich in de letteren geoefend hebbende, bleef hij zich verder met ijver op de natuurkunde en andere tot zijn vak voorbereidende wetenschappen toeleggen en genoot daar bij het onderwijs van den kundigen Hoogleeraar Jakob Nieuwenhuis. Van Deventer naar de Leidsche hoogeschool overgegaan, voer hij gelukkig voort met de Natuurlijke wijsbegeerte te beoefenen en bekwaamde zich met vlijt in de Geneeskunde, zijn hoofdvak. Na het overlijden van den Hoogleeraar Sebaldus Justinus Brugmane hechtte hij zich het meest aan diens ambtgenoot Josephus Chrysostomus Bernardus Bernard, die hem hoogschatte; en onder wiens leiding hij, zonder zich aan schoonschijnende leerstelsels aanstonds te vergapen, den vasten weg volgde door Boerhaave ingeslagen. In 1822 behaalde hij het eeregoud op de prijsvraag over de ziekte verplaatsing (metastasis) door de Utrechtsche Hoogeschool uitgeschreven. Overigens achterhoudend met al wat hem lof kon doen verwerven, en willende zich met de borst op alle deelen van zijn vak toeleggen, dong hij niet meer naar eerepenningen. In December 1823 verdedigde hij openlijk en met grooten roem zijne inwijdings-verhandeling, *over de natuurlijke historie en het geneeskundig gebruik van den bloedzuiger*, (1) eene verhandeling die het onderwerp in alle zijne deelen uiterst volledig behandelt. Nog eenigen tijd bleef van Calcar te Leiden, ten einde zich verder op de verloskunde toe te leggen, en na ook hierin tot Doctor te zijn bevorderd, vestigde hij zich te Deventer, waar allen die hij behandelde, evenzeer over hem voldaan waren; terwijl hij, door eenen eenvoudig deugdzamen en van zelfs kleine gebreken vrijen levenswandel, ieders genegenheid, achting en vertrouwen verwierf. Zoodat hij tot iets hoogers op aarde bestemd scheen, toen hij, in den nacht voor den 21sten Junij 1825 aan een zinkingkoorts overleed.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.* 1825 D. II. bl. 82; *Aanh. op het Woordenb. van Kunst en Wetens. door* G. Nieuwenhuis.

CALCKMAN (J. J.) gaf in de eerste helft der zeventiende eeuw in druk uit:

Tegengift van 't gebruyck of ongebruyck van 't orgel in de kerken der Vereenigde Nederlanden. Haag 1641. 8°.

Zie E. L. Gerber, *Lexicon fur Tonkünstler*, S. 601.

CALFF, een Hollandsch of misschien Utrechtsch kapitein in het leger van Prins Maurits, bij het beleg van Geertruidenberg in 1593, had deel in de manhaftige onderneming van de twee Zeeuwsche kapiteins Haen van Doornik en Bevery, Beuvery of Buvery, die op eigen gezag het waagden het noorder ravelijn der belegerde stad te bespringen. Zij brengen eene biezen brug over de gracht, beklimmen met acht man het ravelijn en overweldigen de wacht. Inmiddels klimt er meer volk naar boven, het ravelijn wordt vermeesterd, en de schrik, door dien aanval in de stad verspreid, wordt de oorzaak der overgave aan Prins Maurits. Waarschijnlijk is Calff de zelfde Kapitein, die naderhand in het belegerde Ostende de heldendood stierf.

Zie (Orlers) *Nassauschen-Lauren-crans*, bl. 94; *Mauritz van Nassau Leven en Bedrijf*, bl. 108 en 109; Bosscha, *Neêrl. Heldend, te Land*, D. I, bl. 318, 319, 382.

CALFF (CLAAS), die zich naderhand NICOLAAS CALFF noemde, was de zoon van Cornelis Michielszoon Calff en werd geboren den 20sten Junij 1677 te West-Zaandam, waar zijn vader scheepsreeder was, eenen zeer aanzienlijken handel dreef en verschillende fabrijken bezat. Deze laatste had geene kosten gespaard aan de opvoeding van zijnen eenigen zoon, en oordeeldde het, naar de gewoonte van die tijd, dienstig, dat deze opvoeding geeindigd werd, door reizen in vreemde landen, tot welke zijne reeds verworven rijkdom hem in staat stelde, en de veelvuldige betrekkingen in de voornaamste koopsteden van Europa den zoon van dienst konden zijn. Deze vertrok den 10den Junij 1698 over Brielle naar Engeland, en vervolgens over Ostende door Vlaanderen en Braband naar Frankrijk, waar hij eenige maanden te Parijs doorbragt. Vervolgens deed hij eenen togt langs de kusten en door het Zuiden van dat rijk, ook door Spanje en Savoijen; van Geneve reisde hij naar Italië waar hij de voornaamste steden en plaatsen bezocht, tot aan Napels toe. Hierop reisde hij over Venetië en door Tyrol en Beijeren naar Weenen. Na Hongarijen en Bohemen bezocht te hebben, keerde hij eindelijk door Duitschland en het oostelijke gedeelte van Braband naar het Vaderland terug, na eene afwezigheid van twee jaren. Hij had in alles als een jongeling van aanzien en vermogen en met nut gereisd. Veel had hij bezigtigd. Zijne lust viel bijzonder op oudheden en beeldhouwwerk. Zeer vele penningen, gesneden steenen, kunststukken in basrelief, beelden enz. werden er opgekocht, vooral te Rome, Florentië en Bononië, en van daar naar de zeehavens gezonden, om naar Holland te worden afgescheept.

Calff trad, kort na zijne terugkomst, in den handel van zijnen vader, en bleef, hoezeer hij aan zijnen lust als bevorderaar en kenner van kunst toegaf, een zeer werkzaam en ondernemend koopman, door wiens zorg, zoowel als door die van den vader, het crediet van het handelshuis Cornelis Calff en Zoon, zoodanig rees, dat de woorden: *Zoo wis als Calff*, ten spreekwoord werden, om alle zorg van wanbetaling weg te nemen.

Calff huwde in 1702 aan Aafje Pieters, die hij in 1713 verloor zonder kinderen over te houden. Waarschijnlijk tot afleiding der droefheid over dit verlies, ondernam hij eene tweede reis naar Frankrijk, die in October 1713 begon en in September van het volgende jaar eindigde. Toen Willem Buys en Sicco van Goslinga, na het sluiten van den vrede van Utrecht, te Parijs als Ambassadeurs van dezen staat waren aangekomen, werd Calff, even als eenige andere aanzienlijke Nederlanders destijds te Parijs aanwezig, verzocht, om zich als Edelman van het gezantschap te willen doen aanmerken, en hij liet zich deze kostbare eer welgevallen. Hij huurde met Johannes Thesing, den zoon van een voornaam koopman op Rusland te Amsterdam, met wien hij in een hotel woonde, eene karos met zes paarden en volledig staatsie-liverei voor vijf dienaren. Alzoo was hij tegenwoordig bij de inhaling en bij het plegtig gehoor der Ambassadeurs, en zoo bragt hij het zijne bij, om hunnen stoet, die zulk eenen bijzonderen naam verwierf, door deftige pracht te helpen vermeerderen, dit duurde evenwel slechts vijf dagen. Door of met de Ambassadeurs verwierf Calff toegang tot de feesten ten hove, dan hij maakte hiervan een spaarzaam gebruik, doch zag onder het geleide der Ambassadeurs zeer veel, waartoe hij anders misschien bezwaarlijk toegang zou hebben gevonden.

Bij zijne terugkomst schikte hij zich wel wederom naar de Zaandammer gewoonte in het stuk der kleeding, doch het deftig huis door hem te West-Zaandam gebouwd en alsnog aanwezig, en de door hem gestichtte aanzienlijke hofstede Polanen, bij Halfweg Amsterdam en Haarlem, welke in het begin dezer eeuw gesloopt is, doch voorheen om den rijkdom en het kostbaar en kunstig beeldwerk zoo beroemd, strekken ten sprekende bewijze op welken voet hij leefde. Bij de tweede komst van Peter *de Groote*, Keizer van Rusland, in Holland, in 1717, werden Calff en zijnen vader ook door dien Vorst bezocht, en hij mogt Peter onderscheidene malen vergezellen, om hem een en ander aan te wijzen. Beide mannen deelden in de vriendschap en het vertrouwen van den Czar, en hunnen handel werd zeer door hem begunstigd.

In 1718 hertrouwde Calff aan Grietje Louwen, uit welken echt hem geene kinderen geboren werden, en hij zag zijne vrouw voor zich ten grave dalen. Zijne zucht voor den koophandel, de zeevaart en de fabrijken bleef zoowel voortduren, als zijne liefde voor kunst en wetenschap. De roem zijner weldadigheid bleef niet alleen bestaan, maar vermeerderde nog, toen zijn uiterste wil na zijn overlijden, den 4den Mei 1734, bekend werd, aangezien hij daarbij veel goeds stichtte, zoodat zijn naam en nagedachtenis te Zaandam alsnog in zegening is. Een klein

(1) *Dissertatio medico-inauguralis, de Hirundines historia naturali et usu medico.*

maar fraai kabinetje, oude penningen en gesneden steenen, door hem aan eene der Doopsgezinde gemeenten te Zaandam vermaakt, wordt alsnog met zorg bewaard, doch zijn groot kabinet van natuur en kunst, waarvan hij de bijeenhouding in zijn testament had begeerd; is door het ongeluk in den handel van een zijner erfgenamen verkocht en verstrooid geraakt.

Zie Scheltema, *Peter de Groote in Holland en te Zaandam*, bl. 23. 24, 240 en 241, dien wij hier grootendeels gevolgd zijn.

CALFSVEL of CALFFVEL, een Rotterdammer, die te Dordrecht woonde, was een der Watergeuzen, schipper zijnde, heeft hij vermoedelijk op een schip van Nicolaas Ruychaver, Dirk Duivel, of Jan Claesz Spieghel gevaren, en de eenige daad, die van hem gemeld wordt, is het berooven van het marktschip van 's Hertogenbosch, toen het vrij goed geladen van Antwerpen terugkwam en in handen der Geuzen viel. Hij werd daarvoor gebannen uit alle de landen des Konings van Spanje en zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie Balen, *Beschr., van Dord.* bl. 839; Marcus. *Sententiën van Alba* bl. 241 en 242; van Groningen, *Hist. der Waterg.* bl. 189 en 190.

CALCOEN (ABRAHAM). Zie CALKOEN.

CALIS was Kapitein op het schip *Tholen* van 60 stukken, in den ongelukkigen zeeslag bij Bevesier den 10den Junij 1690 en vond zich genoodzaakt met de Kapiteins Snellen, van der Poel en den eersten Officier van den gesneuvelden Kapitein Noorthey, hunne lekke schepen tusschen Reye en Hastings tegen den Engelschen wal aan te zetten. Deze schepen, werden later door hunne bevelhebbers verbrand, opdat zij niet in de handen der Franschen mogten vallen. Het schip van Snellen werd echter nog behouden binnengebragt.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. IV, st. I, bl. 210.

CALKOEN (CORNELIS), zoon van Nicolaas Calkoen en van Agatha Loon, geboren in 1695, te Amsterdam, waar zijn vader Schepen was, bekleedde, behalve aanzienlijke eerambten in zijne geboortestad, in 1725 een gezantschap bij den Turkschen Keizer, en verwierf zoo veel lof, ook door het bemiddelen van het traktaat van Belgrado namens dezen staat, dat de Keizers van de Duitsche en Russische rijken, door aanzienlijke geschenken hem hunne goedkeuring lieten blijken. Later was hij bestemd om als Ambassadeur naar Parijs te worden gezonden, dit had echter geen gevolg; doch in December 1744 ging hij naar Dresden, als Minister bij den Koning van Polen, Keurvorst van Saksen, om over een verdedigend verbond te handelen, en hielp den 8sten Januarij des volgenden jaars het viervoudig verbond, tusschen Groot-Brittanje, de Koningin van Hongarijen, den Keurvorst van Saksen en de Staten der Vereenigde Nederlanden sluiten. Ook handelde hij aldaar later over een verdrag van onderstand met den Koning van Polen, Keurvorst van Saksen, hetwelk den 13den September 1751 geteekend werd. Door zijne bekwaamheid en trouw, had hij aldaar veel invloed. In 1763 benoemd zijnde tot Ambassadeur bij den Turkschen keizer, had deze keus geen gevolg, door zijn overlijden den 9den Maart 1764. Hij was ongehuwd.

Zie Wagenaar. *Vaderl. Hist.* D. XIX, bl. 490—494, D. XX, bl. 375. *Bijvoegs. en Aanm. op* Wagenaar D. XVIII, bl. 107 en 108; Scheltema, Staatk. Nederl. D. I, bl. 212, D. II, bl. 527, dien wij hier meerendeels gevolgd zijn.

CALKOEN (HENDRIK), zoon van Joan Calkoen en van Franciska Geertruid Prins, geboren in 1742 te Amsterdam, vestigde zich, na het volbrengen zijer studiën, als Advokaat in zijne geboortestad, waar hij kort daarna met eenen post op de secretarij vereerd werd, voor welken hij echter, na de omwenteling van 1795, meende te moeten bedanken, ofschoon hem dit groote opofferingen kostte. Hoewel hij daardoor nu de beginselen dier omwenteling scheen af te keuren, was hij daarom toch geen slaafsch aanhanger der Oranjepartij, want toen er in 1771 een geschrift uitkwam tegen Oldenbarneveld onder den titel: *de Advocaat der Vaderlandsche kerk, of vrijmoedige verdediger van derzelver grondconstitutie, Hervormde leer, aanzienlijke beschermheeren, Regtzinnige Leeraren en standvastige Belijders tegen de beledigende geschriften van dezen tijd,* 's Hage 1771, 2 stukken, schreef hij daar tegen een boekje ter verdediging van dien Staatsman onder den titel:

Oldenbarnevelds *eer verdedigd.*

Eene andere verhandeling waarmede Calkoen niet minder eer inlegde is die, welke in 1771 door het Amsterdamsche genootschap: *Floreant liberales artes* bekroond werd en ten titel voert:

Verhandeling over het voorkomen en straffen der misdaden ter beantwoording der vraag, »*welke zijn de beste schikkingen omtrent het straffen der Misdaaden, in een welgestelde Maatschappy;* »*met eene bijzondere bepaling op deeze* (de Nederlandsche) *Republiek?*" enz. Amst. 1783. Het is opmerkelijk, dat de schrijver, die zich overigens overal toont een verlicht en edeldenkend mensch te zijn, er de pijnbank in verdedigt, als zijnde het gebruik daarvan onder zekere door hem opgegeven wijzigingen en voorzorgen geoorloofd.

Voorts bestaan nog van zijnen hand:

Het Politiek Systema van de Regering van Amsterdam in het waar daglicht voorgesteld, en haar gedrag tegen den Ridder Yorke *bescheidenlijk verdedigd in een brief aan een Heer der Regering in Zeeland* Amst. 1780; een geschrift, hetwelk aanleiding gaf, niet slechts tot de *Rechtsgeleerde Memorie waarin onzijdig onderzocht wordt de gegrondheid der klachten van den Koning van Groot-Brittanje, over de geheime correspondentie tusschen Amsterdam en de Amerikaansche Koloniën. en wijders wederlegd wordt de zakelijke inhoud van zeker traktaadje geintituleerd: Het Polititiek Systema enz.* Amst. 1781, maar ook tot het bekende *Politiek Vertoog over het waar Systema van de Stad van Amsterdam door* Mr. R. M. van Goens 1781.

Verslag en beoordeeling van de missive en memorie, door Z. H. den Prins van Oranje en Nassau aan Hun Hoog Mogenden op den 7den October 1782 *overgegeven, over zijne gehoudene directie als Admiraal Generaal van de Unie.* Amst. 1783.

Amsterdamsche Brieven Amst. 1784 en 1785, 5 st.

Calkoen was lid van onderscheidene geleerde genootschappen, onder anderen van *Concordia* te Amsterdam, waar hij, tusschen 1769 en 1796, in welk laatste jaar hij voor het lidmaatschap bedankte, 34 voorlezingen over belangrijke onderwerpen hield, ook was hij Secretaris van de Maatschappij van landbouw en Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij overleed den 17den Junij 1818 bij zijne echtenoote Sara Boekhoff, nalatende vijf zonen.

Zie *Algemeene Konst- en Letterb.* 1818 Dl. I, bl. 465; *Biogr. Nation.*; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.* Dl. XII bl. 47; (de Jong) *Alphabet. Naaml. van Boeken*; *Biogr. Univers.*; *Catal. van de Biblioth. der Maats. van Nederl. Letterk.* Dl. II bl. 461 en 462; *De Navorscher*, vierde Jaarg. bl. 103, 381.

CALKOEN (NICOLAAS), geboren te Amsterdam, legde zich aan de hoogeschool te Utrecht op de regtsgeleerdheid toe en werd aldaar in 1774 tot Doctor in de regten bevorderd na het verdedigen eener verhandeling *over de verpligting van eenen Regter* (1). Hij vestigde zich toen in zijne geboorteplaats, waar hij in 1778 Schepen en in 1782 Raad werd. In de onrustvolle dagen van 1787, had hij, als behoorende tot de Stadhoudersgezinden, veel te lijden, zelfs werd hij den 21sten April van dat jaar, komende, bij het scheiden van den Raad, uit de raadkamer, aangegrepen, belet het stadhuis af te gaan, weder met geweld ter justitiekamer ingedrongen en vervolgens van zijn ambt ontzet. Na de omwenteling van dat jaar echter weder hersteld, klom hij tot eer en aanzien, werd ter vergadering der algemeene Staten afgevaardigd, en woonde, als afgezondene uit die vergadering in 1792 ter bekleeding van het peterschap over Willem Frederik George Lodewijk, den zoon van den erfprins van Oranje, wegens Holland, de doopplegtigheid bij. In het begin van 1795 gecommitteerde in den Raad van Staten zijnde, werd hij, nevens Dirk Baron van den Boetzelaer van den Kijfhoek, naar den Bevelhebber van het Fransche leger gezonden, ten einde ook voor Holland nog eene voordeelige capitulatie te sluiten, waarin zij echter niet naar wensch slaagden.

Bij de omwenteling van 1795 schijnt hij in het bestuur te zijn gebleven, althans in het volgende jaar werd hij met Brouwer, uit het provinciaalbestuur van Holland naar Amsterdam afgevaardigd, ten einde met de Raad der gemeente dier stad de beste middelen te beramen en in het werk te stellen om 's lands vloot, spoedig van de nog ontbrekende manschappen te voorzien; en in 1802 werd hij door het bewind tot lid van het Departementaal bestuur van Holland benoemd.

Vervolgens was hij nog Staatsraad onder Lodewijk Napoleon, bij wien hij in hooge achting stond, zoodat deze hem onder andere in 1807 benoemde in de commissie om werkzaam te zijn, zoowel aan het inrigten van de openbare en koninklijke scholen, als tot aanmoediging van de Wetenschappen en de Geleerden.

Zie Wagenaar, *Beschr. van Amst.* St. IV bl. 597; *Vaderl. Hist.*

(1) *Disertatio juridica inauguralis de religione Judicis.* Traj. ad Rhen 1704 4°.

ten verv. op Wagenaar Dl. XVII, bl. 84, 93, 96, 101, 140, Dl. XXI bl. 29, Dl. XXV bl. 143, Dl. XXVIII bl. 413—417, Dl. XXXVI, bl. 184, Dl, XLIV, bl. 263; C. van der Aa, *Leven van Willem* V, Dl. IV bl. 413—417; Mr. M. C. van Hall, *Leven van Kinsbergen* bl. 219.

CALKOEN (Abraham), een zoon van den voorgaande, werd den 4den Junij 1808 aangesteld tot Ridmeester bij het regement Hollandsche Huzaren, doch den 25sten December als zoodanig overgeplaatst bij de garde van Koning Lodewijk. Na 1814 in Nederlandsche dienst aangesteld tot Majoor Kommandant van de 1e en 2e Kompagnie vrijwilligers te paard, die na de terugkomst van Napoleon uitrukte te velde. Den 17den April 1823 werd hij aangesteld tot Kolonel, Kommandant der afdeeling Kurassiers No. 1. Hij overleed ongehuwd te Arnhem in 1830.
Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CALKOEN (Jan Frederik van Beeck), zoon van Wilhelmus Jabes Calkoen, die Predikant te Groningen en daarna te Amsterdam was, en van Wilhelmina Maria Verborcht, geboren te Groningen, den 5den Mei 1772, nam den naam van van Beeck aan, ten genoegen van zijnen oud-oom, den broeder zijner grootmoeder, die Burgemeester te Utrecht was. Na op de Latijnsche scholen te Amsterdam zich in de oude talen behoorlijk te hebben voorbereid, vertrok hij naar de hoogeschool te Utrecht, waar hij evenzeer door ijver en door vlugheid uitmuntte, gedurende de zeven jaren, dat hij aldaar het onderwijs genoot van Sebaldus Rau en Christophorus Saxe in de taal-, oudheid- en geschiedkunde, van Johannes Theodorus Rossijn en andere, in natuur- en wijsgeerige wetenschappen, en vervolgens van Gijsbertus Bonnet in de Godgeleerdheid, dewijl hij het voornemen had zich aan de dienst der Christelijke kerk toe te wijden. Doch zijn lust tot de wis- en sterrekunde, deed hem besluiten zich meer bepaald op die wetenschappen toe te leggen, en hierin vond hij een voortreffelijken leermeester in Johannes Fredericus Hennert, wiens geliefde leerling hij was en aan wien hij wederkeerig, bij alle moeijelijke gelegenheden, ook in het openbaar, zijne dankbare gevoelens met den meesten nadruk betuigde en bewees.

Om de reeds verkregene kundigheden in de sterrekunde te vermeerderen, ondernam hij eene reis naar Duitschland, bezocht Leipzig, Göttingen en Jena, en vertoefde acht weken te Gotha, waar hij zich dagelijks naar het observatorium van den Hertog van Saxen-Gotha begaf, vergezeld van den Directeur Frans Xaverius Baron von Zach, met wien hij toen eene naauwe vriendschap sloot. Ook kwam hij door zijne buitenlandsche reis in kennis met den lateren Directeur van het Göttingsche observatorium, Bernhard August von Lindenau, met den beroemden sterrekundige Jan Elert Bode en meer andere dergelijke voorname mannen. Het kon niet anders, of zijne reeds verworven roem moest hem den weg banen tot hunne vriendschap en tot eene uitgebreide binnen- en buitenlandsche briefwisseling, met de meest beroemde geleerden, over zijne geliefde wetenschappen.

In het Vaderland teruggekeerd, werd Calkoen in 1800 tot buitengewoon Hoogleeraar der natuurlijke wijsbegeerte en wiskunde aan de hoogeschool te Leiden benoemd, welken post hij den 5den October van dat jaar aanvaardde met eene redevoering *over de bevalligheid en het nut der Mathematische leerwijze, naar de natuur ingerigt.* (1) Daarna tot gewoon Hoogleeraar bevorderd, hield hij, den 10den Maart 1804, eene redevoering *over de nieuwste uitvindingen in de Sterrekunde.* (2) In het volgende jaar werd hij naar Utrecht beroepen om aldaar zijnen leermeester Hennert op te volgen, als Hoogleeraar in de wijsbegeerte, wis- en sterrekunde; familiebetrekkingen deden hem die roepstem opvolgen, en hij maakte aldaar een begin van zijn werk door het houden eener redevoering *over de voortreffelijkheid en het nut van het Mathematisch onderwijs ter bevordering van eene beschaafde opvoeding* (3) doch ook Utrecht mogt zich niet lang in het bezit van dien voortreffelijke man verheugen want, in het begin van 1809, door eene onherstelbare kwaal aangetast, bezweek hij, na vele en hevige pijnen te hebben geleden, den 25sten Maart 1811.

Calkoen had bij zijne echtgenoote Isabella Antonia Lucretia van Westrenen 4 kinderen verwekt, van welke nog twee zoons en eene dochter bij zijn overlijden in leven waren.

(1) *Oratio de rationis Mathematicae, ad naturam conformatae, elegantia atque utilitate.*
(2) *Oratio de novissimis in Astronomia inventis.*
(3) *Oratio de praestantia et utilitate Disciplinae Mathematicae ad omnem ingenuam institutionem.*

Men vindt zijn afbeeldsel, naar de teekening van Pieter Christoffel Wonder, gegraveerd door Willem van Senus voor (J. Heringa Elizaz.) *ter Gedacht. van wijlen J. F. van Beeck Calkoen.*

In zijnen post, zoowel als in onderscheidene andere betrekkingen, poogde hij onvermoeid allen nuttig te zijn; als correspondent van de maatschappij der wetenschappen te Göttingen; als lid der Haarlemsche, Rotterdamsche, Zeeuwsche en Utrechtsche genootschappen en van de Leidsche Maatschappij der Nederlandsche letterkunde was hij ijverig werkzaam, hetzij door het mededeelen van belangrijke verhandelingen of door oordeelkundige raad. Meermalen werd zijn gevoelen gevraagd over aangelegenheden tot 's Lands waterstaat in betrekking staande. Hij stelde groot belang in de vorming en opleiding van hen, die zich aan den waterstaat, het zeewezen, en de verdediging des Lands toewijden. In Februarij 1809 benoemd tot Lid van het committé centraal van den waterstaat, stond hij het plan eener geregelde opruiming onzer riviertakken, van beneden af aan te vangen, voor, als het meest wenschelijk middel tot verbetering van onzen rivierstaat.

Aan eerbewijzingen zijner kundigheden en verdiensten heeft het hem nooit ontbroken. Bij uitstek vereerend was de inhoud van den openen brief, welken hij van den Koning van Holland ontving wegens den arbeid aan het stuk der maten en gewigten ook door hem besteed. De benoeming tot ridder van de orde der unie kon hem niet onverschillig blijven, en nog minder de verkiezing tot Lid der eerste klasse van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen bij de eerste oprigting daarvan te Amsterdam hetwelk de door hem ingezondene verhandelingen met graagte ontving, goedkeurde en der uitgaven overwaardig oordeelde.

Van 'smans vroege jongelingschap tot aan het einde van zijn leven was Calkoen volijverig en onafgebroken werkzaam. Lezen, denken, onderzoeken, beoordeelen en schrijven was zijne dagelijksche bezigheid. Te Göttingen zeide men van hem: »Ein »trefflicher Junger Mann; schade dass er ein Christ sey!" Naardien de Wis- en Sterrekunde zijne opmerkzaamheid allermeest naar zich trokken, valt het gemakkelijk te bevroeden, dat zijne meeste schriften tot ophelderingen in die wetenschappen strekten en medewerkten.

De volgende schriften van hem zijn of afzonderlijk gedrukt, of onder de verhandelingen der Maatschappijen of in sommige Hoogduitsche en Nederduitsche Maandwerken opgenomen:

Dissertatio Mathematico Antiquaria de Horologiis Veterum Sciotericis Amstelod 1797 8°.

Twee vlakke Hemelkaarten, met de beschrijving voor de zeelieden Amst. gr. fol.

Onderzoek naar den oorsprong van den Mosaischen en Christelijken godsdienst, prijsverhandeling, bekroond met de gouden Medaille van Teilers 2de genootschap te Haarlem. Haarl. 1797 4°, ook in het Fransch Amst. 1802 4°, in welke verhandeling, geschreven ter wederlegging van Dupuis *Origine de tous les cultes,* hij duidelijke blijken gaf van verstandigen ijver voor de geopenbaarde godsdienst, en van de noodige bekwaamheid om die te verdedigen tegen de aanvallen van zulken, die ongegronde en vermetele nieuwigheden zoeken, en niets anders bedoelen dan de ondermijning van het Christendom.

Verhandeling over de evenwigtslijn en nieuwe ophaalbruggen, onder de *wiskundige verhandelingen der Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem* Amst. 1802 8°.

Verklaring van de manier der buiten-middag-breedte van Douwes, Amst. 1800.

Verhandeling over de manier om uit de gelijke doch onbekende hoogten van twee sterren den tijd te vinden. Amst.

Ueber die Messung eines Breitte Grades durch Snellius in *Algem. Geogr. Ephem.* B. I H. 6 Junij 1798.

Euryalus over het schoone. Haarl. 1802 8°, overgezet in het Hoogduitsch Lingen 1803.

Wiskundige scheepsbouw en bestuur Amst. 1805 4°.

Zeemanshandleiding bij het gebruik van het Sextant; Amst. 1806, ook in het Fransch onder den titel *Guide des Marins.*

Ueber die bestimming des Erd-elipsoids in *Monatl. Corresp.* September 1806.

De Viribus motus (ingeleverd bij de Gottingsche Maatschappij) Zie *Gott Anz* 16 April 1805.

Ueber die Wirkung eines Wasserrads in China, in de *Samlung von Aufsätzen und Nachrichten die Baukunst betriffend von D. Gilly* 6te Jahrg. 1802 B I.

Sur la théorie des Facultés numériques Amst. 1807.

Over het voordeeligste gespan vooral bij vrachtsleden in de *Nieuwe Verhandelingen van het Bataafsch Genootschap der Proefondervindelijke wijsbegeerte* te Rotterdam D. V. St. II. Rott. 1806.

Ueber die Theorie der Sonne-Wärme in de *Monatliche Corresp.* Marz 1809,

Over de zeekaarten Amst. 8°.

Over de verschillende Theoriën om den inhoud van vaten te berekenen en den invloed welke de gedaante der duigen op den inhoud heeft, in de *Nieuwe Verhandelingen van het Bataafsche Genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam.* D. V. st. V. Rotterd. 1810.

Over de terugkaatsing des lichts van paraboliscke of sphaerische spiegels, in de *Verhandelingen der eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten*, D. I. st. I. Amst. 1812.

Ueber eine besondere Methode, aus der beobachtete fast gleichzeitigen Höhe zweier Fix-Sterne die Breite des Orts zu finden in *Bode's Jahrbuch* 1812.

Methode Nouvelle de projection pour les Mappemondes. Amsterd. 1810 8°.

Over de theorie der gemiddelde waardij uit een zeker aantal grootheden of afzonderlijke waarnemingen, in de *Verhandelingen der eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen Letterkunde en Schoone Kunsten.* D. II. st. I. Amst. 1816.

Ook heeft hij nog in de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut voorgelezen eene *schets van de trapswijzen voortgang der aardrijkskunde en de volkomenheid, waartoe dezelve in onzen tijd gebragt is*, welke echter voor zooverre ons bekend is, nimmer heeft het licht gezien.

Zie *Algemeene Konst- en Letterb.* 1804 D. I. bl. 145, 161, 1805, D II. bl. 33, 82, 402, D. II. bl. 18, 1806, D. II. bl. 147, 1808 D. II. bl. 146, 1810 D. I. bl. 193, 1811, D. I. bl. 130, 199, 210, 226, D. II. bl. 180—186; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van kunst en wetens.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en wetens.* D. II. bl. 632 en 633 D. III. bl. 252; *Biogr. Nat.*; *Algem. Woordenb. van zamenl.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hooges.* D. I. bl. 363, D. II. bl. 119, T. en B. bl. 245, *Biogr. Univ.*; *Procesverbaal van de 4e Algem. Vergad. van het Holl. Instit. van Wetens. geh. te Amsterd. den* 26, 27 *en* 29 *van oogstm.* 1811, bl. 15, 16, 17 en 18; doch vooral te Water, *Aanspraak in de jaarl. Algem. Vergad. van de Maats der Nederl. Letterk. te Leyden* den 3de van Hooimaand 1811 bl. 5—16 en (J. Heringa Elizaz.) *ter Gedachtenisse van wijlen* Jan Frederik van Beeck Calkoen, Utr 1713, welke beide laatste wij hier voornamelijk gevolgd zijn.

CALL (Jan van) was Stads Horologiemaker en Landmeter te Nijmegen en tevens een zeer vernuftig werkman in het gieten en vervaardigen van klokken, die hij door het kunstig mengen van metalen een zoo helder en aangenaam geluid wist te geven, dat hij daarvan tot nog toe geen wedergade gehad heeft. Daarvan strekt tot bewijs het uitmuntend klokkespel in den toren der Nieuwe kerk te Delft, hetwelk in zuiverheid van klank alles overtreft, wat van dien aard in geheel Holland bekend is. Eveneens is het vermaarde klokkenspel der hoofdkerk te Darmstad, dat om zijn liefelijk geluid door geheel Europa beroemd is, mede van zijn maaksel.

Hij had een zoon, Jan van Call, die volgt.

Zie van Gool, *Nederl. Schild. en Schilder.* Dl. I, bl. 117; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CALL (Jan van), een zoon van den voorgaande, geboren te Nijmegen in 1655, werd door zijnen vader in diens vak opgeleid, doch de zoon had meer lust in de teekenkunde en besteedde dus alle zijne snipperuren aan het teekenen van landschappen en watergezigten naar Pieter Breugel, Paulus Brill en Willem van Nielant; zelfs bragt hij somwijlen den nacht daarmede door, als zijn vader hem zulks bij dag belette. Door behulp van goede kunstboeken, oefende hij zich ook naarstig in de bouw- en doorzigtkunde, en werd alzoo door gestadigen ijver, zonder eenig onderwijs van leermeester, een bekwaam teekenaar van landschappen en gebouwen. Zijn vader, dit met verwondering bespeurende, liet hem eindelijk zijne neiging volgen, waarop hij zich met onverpoosde vlijt toelegde om allerlei fraaije gezigten, bij en omtrent Nijmegen, naar het leven af te teekenen, welke hij op eene buitgewoon kunstige wijze hetzij in Oost-Indische inkt of met waterverwen, behandelde. Als hij zich alzoo tot een kundig meester gevormd had, ondernam hij eene reis langs den Rijn, door Zwitserland en Italië naar Rome, overal de schoonste gezigten van steden, dorpen vorstelijke lusthoven enz. afteekenende; terwijl hij te Rome de heerlijke overblijfselen der oudheid, en de paleizen der Pausen en Kardinalen, nevens hunne lusthuizen met de overliggende water-, en landgezigten, op het papier bragt. Van hier keerde hij door een ander gedeelte van Duitschland naar het Vaderland terug en vestigde zich te 's Gravenhage. Door zijne onvermoeide naarstigheid, had hij een groot aantal teekeningen bijeen verzameld, alle op het kunstigste behandeld, waarvan hij door zijne etsnaald eene menigte in het koper bragt. De kaart- en prentverkooper, Pieter Schenck te Amsterdam heeft in zijne leeftijd de belangrijkste gezigten langs den Rijn van Schaffhausen tot Katwijk bijeenverzameld en die na 's mans dood, in 72 bladen in het licht gegeven onder den titel van:

Admirandum quadruplex spectaculum.

Te 's Gravenhage teekende hij mede veele der aanzienlijkste gebouwen en gezigten, in en buiten die plaats; doch hij overleed op het onverwachts in 1703 en liet drie of vier kinderen na, van welke twee zoons Pieter van Call en Jan van Call hun vaders voetstappen drukten en hier volgen.

Zie van Gool *Nederl. schild. en schilder* D. I. bl. 117—120; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr. Nation*; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; Immerzeel., *Levens en werken der kunsts.*; *Biogr. Univ.*

CALL (Pieter van), zoon van den voorgaande, geboren te 's Gravenhage in 1681, gaf, nog een knaap zijnde, reeds blijken, dat eene aangeborene geneigdheid tot de schilderkunst in hem huisvestte, zijn vader was hem tot leidsman en onderwijzer in de kunst en dit had zulk eenen goeden uitslag, dat Pieter ongemeene vorderingen maakte, zoo in het teekenen met Oostindische inkt als met waterverw; zoodat hij, toen hem, op naauwlijks 15 jarigen ouderdom, zijn vader door den dood ontviel, door vlijt en onvermoeide werkzaamheid het zoover bragt, dat hij toen reeds bekwaam was, om naar de natuur te teekenen; en op die wijze voortgaande werd hij een bekwaam meester.

Bovendien was hij zeer bedreven in den vestingbouw en het landmeten, zoodat hij ten dienste der krijgsoversten, vele belegeringen van steden, kampementen en al wat tot den oorlog behoort, teekende en door den etsnaald in het koper bragt. Ook was hij buitengemeen bekwaam in de burgerlijke bouwkunst en het aanleggen van buitenplaatsen en tuinen. De Koning van Pruissen, voor wien hij vele teekeningen vervaardigde, had hem den titel van zijnen Bouwmeester gegeven en met eene vrije woning begunstigd. Zijne landschapsteekeningen waren zeer gewild, en zijne lessen in onderscheidene vakken der teekenkunst werden onder den aanzienlijken stand hoog gewaardeerd. Hij overleed ongehuwd te 's Gravenhage in 1737 en liet eene stokoude moeder na, die in hem eenen liefderijken verzorger verloor, welke zij echter in haren tweeden zoon den hier volgende Jan van Call terugvond.

Zie van Gool *Nederl. schild. en schilder* D. II. bl. 165—167; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb.*; *der zamenl.*; *Immerzeel. Levens en werken der kunsts.*; *Biogr. Univers.*

CALL (Jan van), een broeder van den voorgaande, geboren te 's Gravenhage in 1689, was een niet onverdienstelijk teekenaar in de manier van zijnen vader, die hem, benevens zijnen ouderen broeder, den hier bovengenoemde Pieter van Call, in de eerste grondbeginselen dier wetenschap onderwees.

Ook was hij zeer kundig in al hetgeen tot het bouwen, aanleggen en versieren van lusthoven en buitenplaatsen behoort; en nog daarbij ervaren in al, wat tot de teekenkundige kennis en oefening van den oorlog vereischt werdt. Voor den Koning van Pruissen teekende hij in 1748 met sapverw alle de steden, kastelen en forten, welke in den toenmaligen oorlog in Braband, Vlaanderen enz. door den Fransche belegerd en ingenomen waren; met de veldslagen in die streken geleverd. De tijd, welke hij niet met teekenen doorbragt, besteedde hij aan het geven van onderwijs in de teekenkunst aan de jongen lieden uit de deftige klassen.

Hij had een deugdzame inborst, en leefde zeer ingetogen; muntte inzonderheid uit in prijzenswaardige ouderliefde en verstrekte aan zijne moeder in haren hoogen ouderdom ten sterken steun. De tijd wanneer hij overleden is, vinden wij niet opgegeven, doch in 1715 was hij nog in leven.

Zie van Gool, *Nederl. schild.* en *schilder.* D. II. bl. 168 en 169; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb.*; Immerzeel. *Levens en werken der kunsts.*

CALLENBURGH (Gerard), geboren den 8sten April 1642 te Willemstad, waar zijn vader koopman in hout was, trad in 1661 als Adelborst in 's Lands zeedienst, werd vijf jaren daarna tot Tweede Luitenant benoemd. Na vijf jaren in die

betrekking gediend te hebben, werd hij, op het uitdrukkelijk verzoek van de Ruiter als Tweede Luitenant op diens schip overgeplaatst, waarmede hij, den 7den Junij 1672, den slag van Solebay bijwoonden. In hetzelfde jaar werd hij tot Tweede Kommandeur over de zeelieden benoemd, die het Vaderland op de rivieren verdedigden. Met overspringing van den rang van Eersten Luitenant, werd hij in 1673, door den Prins van Oranje tot Extraordinair Kapitein aangesteld en kort daarop tot Eersten Kapitein op het schip van den Schout-bij-Nacht Jan Janse van Nes. Op het laatst van 1673 werd hij, na de dood van Jan Willemsz. van Nijmegen, Eerste Kapitein op het Admiraalschip van de Ruiter, *de zeven Provincien*, waarmede hij den togt naar Martinique in 1674 bijwoonde. Bij de Ruiters laatsten zeetogt kweet hij zich, nadat de Admiraal de wond was toegebragt, waaraan deze naderhand overleed, met manhaftigheid; spoorde ieder tot zijnen pligt aan, en stelde op alles de beste orde, zoodat noch vijand noch vriend bemerkte, dat de Admiraal gewond was. Ook werd de strijd, op zijn smaldeel en bijzonderlijk op zijn eigen schip met den zelfden moed gaande gehouden en even hevig gevochten. Hij hield zich altoos digst bij het reddelooze schip van den Graaf van Stirum, dat meest in gevaar was, doordien de vijanden, met acht schepen, en onder deze twee Schouten bij Nacht het meest daarop aanlegden. Doch door Callenburgh en zijne medestanders werd zoo sterk en zoo vaardig met het geschut vuur gegeven, als men dit met musketten zou hebben kunnen doen, waardoor hij ze zoowel afwees, dat zij aldra de wijk namen.

Callenburgh bleef met het schip van de Ruiter, daags na den slag, noch zee houden, tot dat men de Franschen naauwelijks van de stengen meer zien kon, en daar de wind toen meer en meer opstak, liep de vloot omtrent den middag naar Siragossa, waar de Admiraal den 29sten April overleed. Na verloop van eenige dagen zeilde men van daar naar Palermo; de Haan voerde de tweede Admiraals-vlag, Callenburgh die van Vice-Admiraal en Pieter van Middellandt die van Schout bij Nacht. De Fransche begaven zich wederom in zee, kwamen den 1sten Junij in het gezigt van Palermo, en, nadat eenigen van hunne Bevelhebbers de ligging der Spaansche en Hollandsche vloot opgenomen hadden, kwamen zij den volgenden dag op hen af, en ziende dat de Spaansche Vice-Admiraal, zonder weêrstand te bieden, zijn kabel kapte, en dat er diensvolgens groote wanorde onder de Spaansche en Nederlandsche schepen ontstond, maakte zij daarvan tot hun voordeel gebruik en verbrandde eenige Nederlandsche schepen. Het schip de *Eendracht*, waarop het lijk van den Admiraal was, liep zelfs groot gevaar; doch Callenburghs moed bezweek niet, hij hield het meer dan anderhalf uur uit, en schoot zoodanig op de Franschen dat zij afweken. Daar de Haan in den slag was gesneuveld, voerde Callenburgh het opperbevel over de vloot, volgens minnelijke schikking. De oudste aanwezige Kapitein Jacob Teding van Berkhout, meende op dien rang aanspraak te hebben en het gezag werd eenigzins verdeeld, doch Callenburgh bleef als Vice-Admiraal bevel voeren over het smaldeel. Toen later Philips van Almonde als Schout-bij-Nacht het bevel over dit smaldeel te Napels aanvaardde, vond Callenburgh daarin redenen tot klagen. »Het was vrij hard voor een eerlijk man," zoo drukte hij zich uit, »die zonder grootspraak meende te mogen »zeggen, dat hij het gebied over 's Lands vloot wel had gevoerd »na eerst als meester gehandeld te hebben, nu zich als een be»diende te moeten gedragen, bij en onder een hoofd, die geen »hoogeren rang dan van Schout-bij-Nacht bekleedde." Evenwel bleef er geen wrok tegen Almonde bij hem bestaan. Zij hebben later in de beste verstandhouding geleefd.

Hij was in 1688 nog Admiraals- of Eerste zeekapitein, en waarschijnlijk uit dien hoofde toen ook Kapitein van de lijfcompagnie matrozen voor Prins Willem III, als Admiraal-Generaal, opgerigt. Zonder ooit Schout-bij-Nacht te zijn geweest, werd hij den 16den April 1689 Vice-Admiraal voor den zeeraad van het Noorderkwartier. In die waardigheid ontving hij in het volgende jaar, zich op het schip West-Friesland in Duins bevindende, eenen brief van den gezegden Prins, toen Koning van Engeland, waarbij hem het gebied over de vloot, in het afzijn van den Luitenant-Admiraal Cornelis Evertsen, werd opgedragen, en hem, wanneer die Luitenant Admiraal in de vloot zou zijn aangekomen, als tweede stem, zitting in de krijgsraad vergund werd.

In Junij van dat jaar voerde hij in de vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot den voortogt aan; sloeg, met zijne bijhebbende schepen, bij Bevezier tegen de Franschen, waar de voortogt zich met alle eer en roem uit eenen fellen, langdurigen strijd en de Nederlandschen vloot uit groot gevaar redde. Toen zijn moedeloos scheepsvolk zijn ontredderd schip tegen den wal wilde aanzetten, poogde hij het eerst tot bedaren te brengen, en voegde er bij, toen hij daarin niet slaagde »dat hij »hem, die weder daarvan sprak met een rappier zou door»steken of met eene pistool den kop doorschieten." Hij bragt zijn schip nog behouden uit den strijd. In het volgende jaar had hij in eene eveneens vereenigde vloot het bevel op het schip het *Kasteel van Medemblik* van 86 stukken en werd in October met negen Nederlandsche oorlogschepen en twee branders naar Spanje gezonden.

De waardigheid van Vice-Admiraal voor den zeeraad van de Maas, in 1692, bekomen hebbende, was hij, met bovengemeld schip, in de vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot tegenwoordig, toen deze onder het opperbevel van den Engelschen Admiraal Edward Russel, in Mei van dat jaar, omstreeks Barfleur door de Franschen werd aangevallen. Aan dit gevecht konden de Nederlanders, onder den Luitenant-Admiraal Filips van Almonde, door de kalmte van den wind, weinig deel nemen, doch Callenburgh, die het bevel over de voorhoede had, ontving, volgens zijne gewoonte, de Franschen zoowel, dat zij spoedig afhielden. Nadat de vereenigde vloot was uiteengegaan, bleef Callenburgh het bevel voeren over eene wintervloot van 21 schepen en 7 branders.

Op het laatst van Januarij 1694 kwam hij, benevens den Engelschen Admiraal Wheler, met omtrent 30 oorlogschepen en eene groote vloot koopvaardijschepen, welke zij naar Italië en den Levant moesten geleiden te Cadix, en deden de Baai van Gibraltar aan. Met het begin van Maart weder in zee gestoken, werden zij door eenen der verschrikkelijkste stormen beloopen, welke men ooit in die gewesten gezien had, verzeld van donder, bliksem, duisternis en holle zee. De Admiraal Wheler werd met zijn schip van tachtig stukken en al het volk, uitgezonderd twee Mooren, onder de golven begraven, doch Callenburgh bleef gelukkig bewaard. Met het schip de *Ridderschap*, van 72 stukken vertoefde hij aan de Spaansche kust, tot in Julij, toen hij op de *Beschermer* van 90 stukken overging en zich, met zijne bijhebbende schepen, omtrent de Straat van Gibraltar, bij de vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot begaf, bestaande uit 40 Engelsche schepen onder het bevel van den Admiraal Russel, 23 Nederlandsche en 10 Spaansche. Het opperbevel over alle de Nederlandsche schepen was nu aan Callenburgh toevertrouwd. In den krijgsraad werd besloten naar Barcelona te zeilen, ten einde die stad, welke door de Franschen te water en te land belegerd was, te ontzetten en het overige van Catalonië te behouden, hetgeen ook gelukkig werd ten uitvoer gebragt. Voor de ten dezen bewezene diensten werd Callenburgh, door de regering van Barcelona, beschonken met eenen zilver vergulde lampetkan en schotel, waarin het wapen der stad was gedreven, benevens twee zilveren fruitschotels; ook was de Koning van Spanje over de bijstand der Nederlanders zoo voldaan, dat hij de Vice-Admiraal Callenburgh een diamanten kruis tot eene vereering zond.

In November van het volgende jaar kwam Callenburgh, benevens den Admiraal Russel, met bijna dertig zoo Nederlandsche als Engelsche schepen en eene menigte koopvaarders in Engeland.

Op het laatst van Junij 1696 hielp hij, die toen bevel voerde op het schip *de Zeven Provincien* van 90 stukken, met de Engelsche en Nederlandsche vloot eene landing doen op de Fransche kust, bijzonder op de Eilanden Heizant; waarna hij zich, in Junij van het zelfde jaar, met de gezegde vloot, weder op de Fransche kust vertoonde, en geen der minste was, die de stad St. Marten op het eiland Ré de uitwerking der bommen deed gevoelen, welke daar groote verwoestingen aanrigtten.

In 1697 tot Luitenant-Admiraal voor het Noorderkwartier verheven, diende hij in dien aanzienlijken rang op het schip *Holland* en in 1702 op de vereenigde vloten waarover de Engelsche Admiraal George Rooke en de Nederlandsche Admiraal het opperbevel hadden, en was bij den vruchteloozen togt naar Cadix tegenwoordig; en daarna bij de roemruchtige overwinning bij Vigos, waarbij Callenburgh, ten dage, dat de Spaansche vloot, in de Baai van Vigos aangevallen en overmeesterd werd, op verzoek van Almonde, wegens diens onpasselijkheid, het bevel voerde; terwijl zijn stiefzoon Barend van der Pot, Kapitein voor het collegie op de Maas, met het schip

Dordrecht, door hem op den vijand afgezonden, alleen vier Spaansche gallioenen veroverde.

Gelukkig werd Callenburgh andermaal bewaard in den vreeselijken orkaan, die in 1703 op deze kust woedde. Want deze dreef hem, dien men met eene vloot oorlogs- en transportschepen, benevens eene menigte andere schepen en vaartuigen, uit Texel voor de Maas verwachtte, op de kusten van Noorwegen, van waar hij den 1 Januarij 1704, te Spithead aankwam, en dus als bewaard werd, om in dat jaar, den Aartshertog Karel van Oostenrijk, toen reeds bekend bij den naam van Karel III, Koning van Spanje, naar Portugal over te brengen; voorts in Mei eenen aanslag op Barcelona te ondernemen, welke, alzoo die stad te wel bezet was, na een bombardement van eenige uren, vruchteloos afliep; en in Julij de stad Gibraltar te helpen innemen, die hij met bommen teisterde, terwijl de Engelsche en eenige Nederlandsche troepen haar van de landzijde aanvielen. Spoedig volgde de overgaaf en hoeveel deel Callenburgh aan die verovering gehad heeft, blijkt uit eenen brief des Konings van Spanje, waarin deze hem »zijne voldoening en dank betuigt over den grooten »ijver, dien hij voor de algemeene zaak en 's Konings bijzondere »belangen betoond, en voor de verdiensten, die hij in deze ge»lukkige onderneming ten toon gespreid heeft."

Na dit verrigt te hebben geraakte hij met de achterhoede der vloot, bestaande uit 12 Nederlandsche schepen, den 24sten Julij omtrent Malaga, slags met de Franschen vloot, in welk gevecht het schip de Albemarle, waarop hij zich bevond, 20 dooden en 45 gekwetsten bekwam, en zoo doornageld was, dat het buiten staat was de vlag te voeren, waarop Callenburgh voor eenige tijd op het schip *Katwijk*, gevoerd door Kapitein Schrijver, overging. Hierin mogt hij de bijzondere bescherming der Goddelijke Voorzienigheid ondervinden, want het schip *Albemarle* vloog drie dagen later door eigen kruid in de lucht, wordende er van de geheele bemanning slechts negen matrozen behouden opgevischt. De schade welke de Admiraal door dit ongeval onderging, was niet gering, want alle zijne goederen, op de *Albemarle* achtergebleven zijnde, gingen, even als zijne dagregisters, verloren. De bondgenooten trokken groot voordeel uit het gevecht. Daar men nu Gibraltar met meer volk kon bezetten, terwijl die vesting bij het verliezen van dien slag niet zou te houden zijn geweest. Ook werd Callenburgh sedert, in Holland verslag doende, door de Staten, voor zijne goede verrigtingen, beleid en dapperheid hooglijk dank gezegd.

Na eindelijk zoovele gevaren te hebben doorgestaan en zoovele blijken van heldenmoed te hebben gegeven, werd hij, den 14den Februarij 1709, tot Luitenant-Admiraal voor het collegie ter Admiraliteit te Amsterdam aangesteld en den 19den Februarij 1711 in den zelfden rang voor het collegie op de Maas; waarna hij zijne dagen in vrede te Vlaardingen doorbragt, alwaar hij reeds vroeger zijne woonplaats gevestigd had en de aanzienlijkste regeringsposten bekleedde; zoo werd hij in 1678 Vroedschap en in het volgende jaar Burgemeester, welke waardigheid hem daarna nog dikwijls werd opgedragen, ook nog in 1701, doch het jaar daarna werd hij om zijne hooge jaren en 's Lands dienst, op zijn verzoek, van de stedelijke regering ontslagen.

Hij overleed aldaar den 8sten October 1722. Een praalgraf, zoo wel door hem verdiend, werd niet voor hem opgerigt. Boven zijnen grafkelder te Vlaardingen, werd zijn wapen, versierd met gouden scheepskroon en helm, tusschen twee banieren opgehangen. Deze gedenkstukken zijn in de omwenteling van 1795 vernield. Bij zijne echtgenoote Lucretia Bosch Pietersdochter, eerder weduwe van Gijsbert van der Pot, Kapitein van een Vlaardinger koopvaardijschip, liet hij drie dochters na: Rebecca Callenburgh gehuwd met Anthony Baartman, Ordinaris Raad in de Kamer van Justitie van Vianen en Ameide, door wiens nakomelingen den naam Callenburgh, nu veranderd in Kallenberg, later is overgegaan op een tak der familie van den Bosch, en thans nog gevoerd wordt door den Eersten Luitenant der Genie Reijer Jan Anthony Kallenberg van den Bosch. De beide andere dochters van den Luitenant-Admiraal Adriana Callenburgh en Geertrui Callenburgh zijn ongehuwd overleden.

's Mans afbeeldsel is tweemalen in prent gebragt, beide geteekend door Aart Schouman, naar de oorspronkelijke schilderij van Johannes Vollevens, thans nog in het bezit van bovengenoemde Luitenant Kallenberg van den Bosch. Eens is het gegraveerd in folio door Pieter Tanjé, en eens in 8o. door Jacobus Houbraken. Het eerst treft men aan in *Vlaardingen in zijne opkomst, aanwas, Geschiedenis, enz.* bl. CXXI het andere in Wagenaar. *Vaderl. Hist.* Dl. XVII bl. 224. Zijn wapen had in de regter bovenhoek een kanton van sabel, met eene ster van goud, en bestond voorts uit een veld van keel met twee sterren van zilver, de eene ster nevens het kanton, de andere onder in het midden van het schild.

Zie Sylvius, *Zaken van Staat en Oorl.* St. II. B. XIV. bl. 309, St. III. B. XXVIII. bl. 204, B. XXX. bl. 127, St. IV. B, XXXIII. bl. 75; Brandt, *Leven van* de Ruiter, bl. 683, 690, 712, 952, 977, 984, 991—994; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; le Clerc, *Gesch. der Vereen. Nederl.* Dl. IV. bl. 425, 543, 544, 612, 613, 628, 647, en 648; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* Dl. XVI. bl. 173, 316, Dl. XVII. bl. 224—226; van Wijn, *Bijvoegs. en Aanm. op* Wagenaar Dl. XVI, bl. 49, 88, Dl. XVII. bl. 60 en 61; *Levensbes. der Nederl. Vorsten Helden* enz. St. II. bl. 395—397; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Vlaardingen, in zijne Opkomst Aanwas*, *Geschied.* enz. bl. CXIV—CXXI; van Kampen, *Vaderl. karakt.* Dl. II. bl. 544—547; *Biogr. Nation.*; Sprenger van Eyck, *Geschied. en Merkw. der Stad Vlaardingen* bl. 60—65; *Biogr. Univ.*; de Jonge, *Ned. zeew.* D. II. st II. bl. 92. D. III. st. I. bl. 162, st. II. bl. 8, 123, 174, 209, 398, D. IV. st. I. bl. 177, 191, 250, 276, 310, 370, 408, 459, 517, 524, St. II. bl. 2, 394, 561.

CALLENFELS (Hartman Godefried van Steyn), afstammende van een oud aanzienlijk geslacht uit den Paltz, waar een burgt of kasteel, als adellijke bezitting van dat geslacht bestond, maakte als Luitenant-Kolonel den togt naar Braziliё in 1629 mede, en viel aan het hoofd van 1000 man, in Februarij, 1630, den vijand op het lijf. Deze had zich bij Rio-Dolce verschanst en meende door die rivier gedekt te zijn: maar Callenfels en de zijnen, de rivier, welke doorwaadbaar was, overtrekkende, vielen hem zoo dapper in zijne stelling aan, dat hij spoedig daarna weg vlood. De Nederlanders trokken daarop dadelijk naar Olinde door, en tastten de stad van drie verschillende zijden aan. Inmiddels was de Admiraal Pieter Adriaans Ita met 500 bootsgezellen opgerukt, doch vóór deze aankwam, was de stad reeds ingenomen. Kort daarop nam Callenfels, geholpen door den Vice-Admiraal Joost Banckers, het fort St George in, en bemagtigde het eiland Antonio Vaas.

Zie Swalue, *de daden der Zeeuwen*, bl. 278.

CALLENFELS (Lodewijk Hartman van Steyn), waarschijnlijk een kleinzoon van den voorgaande, trad mede in dienst. Hij bevond zich, als Luitenant-Kolonel in 1706, bij het beleg van Meenen, onder John Churchil, Hertog van Marlborough, en was bij het onderhandelen, den 22sten Augustus, een der twee pandsmannen of gijzelaars van de zijde der belegeraars. In den slag bij Malplaquet, den 11den Sepember 1709, werd hij, dapper strijdende, gekwetst en zag zich den 9den Maart 1711, door H. H. M, tot Brigadier aangesteld.

Zie *Cronyke van Vlaenderen*, Brugge 1736, D. III. st. II. bl. 914; *Recuil van Placaten enz.* 's Hage bij *Scheltus* 1718 No. 21; Bosscha, *Néerl. Heldend. te Land*, D. II. Bijl. bl. 20.

CALLENFELS (Godefridus Wilhelmus), afstammende uit eene andere tak van het zelfde geslacht als de beide voorgaande (1) en zoon van Godefridus Callenfels, eerst Predikant te Cats op Noord-Beveland daarna te Sluis, en van Anthonia Johanna Boom, werd geboren te Cats den 12den Februarij 1755. Na eerst van zijnen bekwamen vader te zijn onderwezen, vertrok hij den 9den Mei 1770 naar de Latijnsche school te Vlissingen waar hij het onderwijs van dên Rector D. van Cruysselberge genoot. In 1772 naar de hoogeschool bevorderd, begaf hij zich naar Utrecht, ten einde zich op de Godgeleerdheid toe te leggen en hoorde aldaar Sebaldus Rau over het Hebreeuwsch, Christophorus Saxe over de geschiedenis der letteren, Carolus Segaar over het Grieksch, en Johannes Fredericus Hennert over de logica; doch meer lust tot de geneeskunst hebbende, genoot hij het onderwijs van Johannes Theodorus Rossijn in de natuurkunde, van Petrus Luchtmans in de ontleed- en heelkunde, van Johannes David Hahn in de natuur-, kruid- en scheikunde, en van Joannes Oosterdijk Schacht in de ziektekunde en praktijk. Zijne studie alzoo loffelijk volbragt hebbende, werd hij na het verdedigen van eene verhandeling *over de vorming en werking van de maag* (2), den 7den April 1778, tot Geneesheer bevorderd en vestigde zich als zoodanig te Sluis. Hij toonde zich

(1) Tijdens de reformatie is een der voorouders van Godefridus Wilhelmus Callenfels uit de Palz naar de Nederlanden gevlugt, en sedert heeft men het bijvoegsel van Steyn achtergelaten en het wapen veranderd.

(2) *De fabrica et actione ventriculi.*

aldaar een kundig geneesheer op wien eene sprank van den geest van Boerhaave, door diens leerling Oosterdijk Schacht, scheen overgegaan. Het meest echter maakte Callenfels zich beroemd door zijne bij het Zeeuwsch genootschap van Wetenschappen met goud bekroonde *Verhandeling over de waren oorzaken en kenteekenen van de Najaartskoortsen in de Garnizoensplaatsen in Staats Vlaanderen en de beste behoed- en geneesmiddelen.* Middelb. 1784 8°, een boekje, dat thans nog met genoegen en vrucht gelezen wordt. Dat genootschap vereerde hem dan ook niet te onregte met zijn lidmaatschap. Ook zijn in menig opzigt allerbelangrijkst zijne berigten nopens de weersgesteldheid en heerschende ziekten, welke voorkomen in onderscheidene op elkander volgende deelen der *verhandelingen van de natuur- en geneeskundige correspondentie societeit*, waarvan hij mede lid was, te 's Gravenhage in 1783 en volgende uitgegeven. Zij zijn doormengd met bijzonderheden nopens de staatkundige gebeurtenissen, de verwisselingen van het krijgsvolk in de omstreken van Sluis, en de daarbij gevoegde tabellen bewijzen, dat daarin ook van de statistiek gepast gebruik is gemaakt.

Callenfels genoot zoozeer de algemeene achting, dat hem te Sluis in het jaar 1785 de Burgemeesterlijke waardigheid en het Rentmeesterschap der grafelijke domeinen werden opgedragen, welke beide posten hij bleef bekleedden tot het innemen van Sluis door de Franschen in 1794. Onder het Fransch bestuur was hij, die een verklaard vriend van het huis van Oranje was, slechts korte tijd, en omdat dit zeer noodig was, in het bestuur; maar na de herstelling van Neerlands onafhankelijkheid in 1814 werd hij weder Burgemeester en bleef dit tot aan zijn overlijden, den 19den October 1822, ook was hij Plaatsvervangend Vrederegter.

Bij zijne echtgenoote Johanna Vincentia van Dortmont verwekte hij zes zonen en drie dochters alle geboren te Sluis. Zijne zonen waren: Hendrik Anthonie Callenfels geboren den 16den Januarij 1791, Doctor in de genees- heel- en verloskunde, oud Burgemeester te Oostburg, Schoolopziener van het vierde distrikt Zeeland en Lid van het Zeeuwsch genootschap van Wetenschappen, die zich in 1830 bij het inrukken der Belgen in Oostburg door beleid en moed heeft onderscheiden; Jakob Willem Callenfels, geboren den 22sten Augustus 1792, Doctor in de genees- heel- en verloskunde, en Burgemeester te Vlissingen, Lid van de Provinciale Commissie van geneeskundig toevoorzigt, en van de provinciale Staten van Zeeland, Lid van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen en van het genootschap ter bevordering der heelkunde te Amsterdam; Anthonie Jakob Callenfels, geboren den 31sten Augustus 1792, overleden 9 Mei 1854, als Koopman, opzigter der openbaren wegen, plaatsvervangend Kantonregter en Majoor der Schutterij te Oostburg; Gerardus Theodorus Callenfels geboren den 16den October 1800, Doctor in de genees- en heelkunde, en Voorzitter der plaatselijke Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt te Goes; Pieter Godefridus Callenfels, geboren den 23sten November 1802, Kapitein der Artillerie in Nederlandsche dienst, en Mr. Jacobus Marius Callenfels, geboren den 3den Mei 1807, Verificateur der comptabiliteit van Zuid- en Noord-Holland en van Utrecht te 's Gravenhage.

Zie van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek. Algem. Konst- en Letterb.* 1837, Dl. I. bl. 255; 1845 Dl. I. bl. 415; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*, Dl. VIII. bl. 491; uit familiepapieren aangevuld.

CALLIDIUS (Cornelius), Zie Loos (Cornelis).

CALMETTE (Elisabeth Machtelt Bosc de la), Zie Bosc de la Calmette.

CALUART (Livinus) Calabart of Calvart, Eerst Predikant, daarna Griffier van den Raad van State, was gedurende de onlusten met Spanje zeer bedrijvig ten behoeve van de goede zaak. Zoo was hij in 1573 werkzaam bij Prins Willem I. Deze schreef in 1576 door Caluart aan de Gezanten ter Gentsche pacificatie, aangaande eenige punten van aanbelang. Ook was hij in dat zelfde jaar Commissaris van wege den Prins en handelde in die hoedanigheid met de Staten van Holland over de handelingen met Engeland. In 1577 schreef hij uit Keulen over de twisten, tusschen den Keurvorst van den Paltz en Hertog Jan Casimir, en over andere Keulsche zaken. Na de Fransche furie te Antwerpen, in 1583, werd hij naar Frankrijk gezonden en keerde naar den Prins terug, met eene geheime instructie, naar het schijnt om den weg ter verzoening met Anjou mogelijk te maken. In Januarij 1584, was hij Geheimschrijver van het Gezantschap, dat naar Frankrijk gezonden werd, om met den Koning van dat rijk een verbond te sluiten, en werd door de Nederlandsche Gezanten naar den Koning van Navarre en den Prins van Condé gezonden, ten einde hun met den kommerlijken toestand van de Nederlanden bekend te maken, en hunne Raad, hulp en bijstand in te roepen. Nog in het zelfde jaar kwam hij van wege den Staat binnen Antwerpen, dat toen door den Hertog van Parma belegerd was, ten einde de bezetting tot volharding aan te manen, met belofte dat zij binnen drie maanden zoude ontzet worden.

In 1593 tot Agent bij den Koning van Frankrijk aangesteld, en uithoofde van tegenwind in Zeeland moetende vertoeven, waarschuwde hij 's Lands Advokaat Johan van Oldenbarneveld voor zekeren Otto Hartius, die, een van de Staten een paspoort gevraagd hebbende om in het Land te mogen komen, zulks gedaan had met voornemen om te trachten de gemoederen voor den Aartshertog Ernst te winnen.

In November van dat jaar kwam Caluart geheel onverwachts uit Frankrijk terug met brieven van Koning Hendrik IV, waarin deze de Staten verzekerde van nimmer in onderhandeling te zullen komen met de *Ligue* in Frankrijk noch vrede te maken met Spanje, zonder voorkennis van de Staten. Reeds in de volgende maand werd hij echter weder naar Frankrijk gezonden, waar hij van den Koning brieven van naturalisatie voor alle de onderzaten der Vereenigde Nederlanden wist te verkrijgen, en in het geheel bijzonder voor de belangen der Nederlanden waakte. Zoo waarschuwde hij onder anderen in 1596 de Staten Generaal, dat de Kardinaal Albertus van Oostenrijk met een leger in aantogt was naar de Nederlanden, en dat Frankrijk een verbond met Spanje gesloten had.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. XIX. bl. 537 (61), B. XX. bl. 606 (40), B. XXX. bl. 710 (29), 728, (42), 758 (65), 759 (66) 760 (68), 766 (71), 776 (77); B. XXXI. bl. 844 (52), B. XXXII. bl. 34 (25), B. XXXIII. bl. 169 (6), bl. 206 (35), B. XXXIV. bl. 299, (5), 314 (16); Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 56; Groen van Prinsterer, *Archives de la Mais. d' Oranje Nassau*, Tom. IV. pag. CIV pag. 230, suiv. Tom. V. pag. 464, Tom. VI. pag. 150 suiv. Tom. VIII. pag. 167.

CALUART (Daniel) of Caluaert woonde als Kapitein den veldslag bij Nieuwpoort, den 2den Julij 1600, bij, en werd in 1602 Generaal, dat is bevelhebber der Artillerie binnen Ostende.

Zie Schuller tot Peursum, *Krijgsbevelh. bij Nieuwp.* bl. 60 en 61.

CAMBE (Mathias de la), een der leden van het aanzienlijke Doorniksche geslacht de la Cambe, was een der teekenaars van de Unie van Brussel in 1577.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel* bl. 147.

CAMBIER (Mr. Jacob Jan), zoon van Jacob Cambier en van Jacoba Catharina Anna Elisabeth Ofzen, geboren den 29sten Junij 1756 te Vianen, waar zijn vader Burgemeester was (1), werd in 1779 Secretaris van legatie en Chargé d'affaires aan het Hof van Berlijn, welke betrekking hij tot in 1781 waarnam. In het volgende jaar zag hij zich benoemd tot Commissaris van de kleine bank van Justitie te Haarlem en werd in 1783 Schepen dier stad, in welke hoedanigheid hij gedeputeerd werd ter vergadering der Staten van Holland. In 1786 oud Schepen en Kapitein der Burgerij zijnde, trok hij, die de partij der Patriotten was toegedaan, met 50 gewapende vrijwillige schutters uit de burgerij naar Utrecht. Van daar terug gekeerd werd hij tot Kolonel der schutterij bevorderd, doch bij de omwenteling van 1787 van zijne posten verlaten. Bij de omkeering van zaken, in 1795, werd hij tot Lid der Municipaliteit in zijne geboortestad verkozen, en zag zich tot Hoog-Baljuw van Kennemerland aangesteld, en als Lid ter Nationale Vergadering afgevaardigd, waarvan hij in het volgende jaar Voorzitter was. Bij de omwenteling van 22 Januarij 1798 was hij een der twee en twintig leden, welke in verzekering werden genomen en op het huis den Bosch overgebragt. In het laatst van dat jaar uit de gevangenis ontslagen, was hij in het volgende Commissaris van het Gouvernement bij het departementaal bestuur van den Amstel, en in 1800 en 1801 tijdelijk Agent van Oorlog, en werd in 1802 benoemd tot Lid van het Gedeputeerd bestuur van Holland. Daarvan in Julij 1804 zijn ontslag genomen hebbende, zag hij zich in 1806 door Koning Lodewijk benoemd tot Staatsraad, doch zich van die benoeming verontschuldigd hebbende, werd hij tot Lid der vergadering van Hun Hoogmogende

(1) Het geslacht Cambier, dat verwant was aan het aanzienlijke geslacht de la Cambe en vermoedelijk daarvan afstamde, heeft zich, reeds voor de herroeping van het edict van Nantes, uit Fransch Vlaanderen in de Noordelijke Nederlanden nedergezet, en is sedert anderhalve eeuw te Vianen gevestigd.

aangesteld. In het jaar 1807 op nieuw benoemd tot staatsraad, werd hij met de portefeuille van het Ministerie van Justitie en Politie belast, en in October werkelijk tot dien post benoemd, welke hij in 1808 verwisselde met dien van Minister der Kolonien; in Maart daaraanvolgende, werd hij Minister-President van den Staatsraad, en bleef in die betrekking tot in Maart 1810, wanneer hij tot Minister van Oorlog benoemd werd, op het laatst van 1810 uit dien post ontslagen, was hij van 1811 tot 1813, tijdens het Fransche bestuur, Lid van het Wetgevend Ligchaam. Door Koning Willem I in het jaar 1814, als Ambassadeur naar Spanje gezonden, keerde hij in het jaar 1816 terug, en werd in 1817 tot Lid der Eerste Kamer van de Staten-Generaal benoemd, hetwelk hij tot in 1821 bleef.

Ook was hij door Koning Lodewijk met het Grootkruis der orde van de Unie, door den Koning van Pruissen met de Ridderorden van den zwarten adelaar en van den rooden adelaar 1e klasse, en door Koning Willem I tot Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw verheven. Hij overleed, op zijn buitengoed onder Wassenaar, den 4den October 1831, en was den 2den Mei 1783 gehuwd met Catharina Jozina Gerlings, bij wie hij eenen zoon en vier dochters verwekt had.

Zie Carpentier, *Histoire Général. des Pays-Bas* vol II. pag. 354; *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar D. XII. bl. 53, D. XV. bl. 369, 372, D. XXX bl. 46, D. XXXVI. bl. 64, 212, 261, D. XXXVII, bl. 182, D. XXXIX. bl. 119, D. XLIII bl, 192, D. XLIV. bl. 265. D. XLV bl. 281; Lodewijk Bonaparte, *Geschiedk. Gedenkst.* D. II. bl. 179, uit familie-papieren aangevuld.

CAMBIER (Nicolaas Abraham), een broeder van den vorige, geboren te Vianen den 12den Maart 1788, trad zeer jong in zeedienst; was, gedurende de twisten met den Keizer in 1784, bevelhebber op de sloep *de Lynx*, en werd met het schip *Gelderland* Kapitein E. C. Staering, naar zee gezonden, om de haringvloot binnen te brengen. Later was hij Kapitein op het schip *Frederik Hendrik* van 64 stukken, dat in het begin van Januarij 1795 voor Amsterdam lag, en, terwijl de Kapitein zich niet aan boord bevond, den 25sten dier maand, door het grootste gedeelte van het scheepsvolk, dat aan het muiten sloeg, verlaten werd, waarop het door de Franschen werd in bezit genomen.

Hij onderscheidde zich door buitengewone kunde en ijver, en wordt dan ook onder de bekwaamste en ijverigste zeeofficieren van dien tijd genoemd. Na de ontbinding van het korps Zeeofficieren in 1795, schijnt hij ambteloos te Amsterdam te hebben geleefd, waar hij den 11den October 1814 overleed, bij zijn echtgenoote Elisabeth van Groot Davelaar nalatende drie zoons en ééne dochter. Zijne zoons waren: Jacob Nicolaas Cambier, geboren den 23sten December 1794, thans gepensioneerd Controleur bij 's Rijks directe belastingen; Adriaan Carel Cambier, geboren den 14den Januarij 1796, thans gepensioneerd Kapitein Ingenieur en Joan Pieter Cornelis Cambier, geboren den 14den Januarij 1799, overleden den 22sten December 1822, als Resident van Menado in Nederlands Oost-Indië.

Zie de Jong *Nederl. Zeew.* D. VI. st. I. bl. 323, 381, 543, 562. uit familiepapieren aangevuld.

CAMBIER (Pieter Cornelis), zoon van Joan Cambier en van Elisabeth Maria Camijn geboren den 24 September 1780 te Vianen, waar zijn vader Burgemeester was, diende als Adelborst op het schip *Delft*, gaf in den zeeslag van 11 October 1797 groote blijken van onverschrokken moed, en werd zwaar gekwetst. Aangezien het voorzegde schip in dien slag zoodanig geteisterd was, dat het spoedig daarna zonk, vond Cambier, even als alle de anderen manschappen, zijn graf in de golven.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, uit familie-papieren aangevuld.

CAMBON (Maria Geertruid de). Zie Werken Maria Geertruid van de).

CAMER (Mr. Johan van der), zoon van Johan van der Camer, en van Sara van der Voort, geboren te Haarlem waar zijn vader Raad, Schepen en Burgemeester was, werd in het jaar 1619 Schepen in zijne geboortestad, in het jaar 1637 Gecommitteerden Raad en den 12den Julij 1660 Raad in de vroedschap te Haarlem. Bovendien was hij Ridder van St. Michiel. Hij overleed den 24sten November 1669 en was tweemalen gehuwd eerst met Maria Schardevel en in tweede huwelijk met Barbara Godin. Uit het eerste bed had hij zes kinderen. Een zijner zoons was, Mr. Pieter van der Camer, Raad, Schepen en Burgemeester te Haarlem, van 1708—1744 Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie, Raad en Rentmeester-Generaal van Noord-Holland.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CAMERLING (Mr. Nicolaas), Caemerling of Camerlijn, was een ijverig aanhanger van Willem I Prins van Oranje en werd in 1570 door dezen naar Holland gezonden om eenige Edelen en aanzienlijke burgers te overreden, dat zij zouden medewerken om eenige steden naar 's Prinsen zijde te doen omslaan. Door de Prins in 1575 in den Landraad gesteld, werd hij in 1578 tot Raadsheer in het Provinciaal Hof van Holland te Delft gekozen. Hij overleed in 1605.

Jacob Camerling, die volgt, was waarschijnlijk zijn zoon.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. V. bl. 333 (241), BVI. bl, 414 (503); (Beaufort), *Leven van Willem I.* D. II. bl. 189; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 23; Scheltema, *Staatk. Nederl.* DI. bl. 546.

CAMERLING (Jacob), vermoedelijk een zoon van den voorgaande, werd in 1598 bij de klimmende jaren van Mr. Pieter van der Meer aan dezen als Pensionaris van Delft toegevoegd. Hij volgde de begrippen van Prins Maurits, werd in 1620, met Jacob van Wijngaarden, Heer van Benthuizen, Albert Sonk, Albert Bruynink, Jakob Schotte en Jonkheer Frederik van Ferwou tot Martenahuis, in plegtig gezantschap naar Engeland gezonden, en zag zich in 1636 tot Curator der hoogeschool te Leyden aangesteld, welke waardigheid hij behield tot zijn overlijden den 2den Maart 1653.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. X. bl. 426; Scheltema, *Staatk. Nederl.* D. I. bl. 546; Siegenbeek, *Geschied. der Leids. Hooges.* D. II. T. en B. bl. 14.

CAMERLING (Mr. Daniël Jacobus Canter), zoon van Mr. Daniël Jan Camerling, Raad in de Vroedschap en Burgemeester van Haarlem benevens Directeur van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen aldaar en van Magdalena Adriana Canter Visscher, werd geboren te Haarlem den 21sten September 1754. Hij werd den 24sten Mei 1780 Raad in de Vroedschap der stad Haarlem. De zaak der Patriotten toegedaan, stond hij in 1784 aan het hoofd eener vrij compagnie en werd in 1787 tot Lid van de Commissie ter defensie van de Provincie Holland en de stad Utrecht benoemd, in welke hoedanigheid hij een werkelijk aandeel had in het aanhouden van de Prinses te Goejanverwellesluis. Bij de omwenteling van 1787 van zijn ambt ontzet, bleef hij echter te Haarlem wonen en werd na de verandering van staatszaken in 1795 Lid der Muncipaliteit en in 1796 Schout aldaar. In 1804 werd hij tot Directeur der Bataafsche Maatschappij van Wetenschappen verkozen.

Na de omwenteling van 1814 werd hij President van de Regtbank van eersten aanleg in zijne geboortestad, waar hij den 24sten October 1816 overleed. Bij zijne echtgenoote Petronella Maria Heshuyzen, met wie hij den 12den Augustus 1790 gehuwd was, had hij zeven dochters verwekt, van welke vier ongehuwd overleden zijn, de andere waren: Magdalena Adriana Elizabeth Canter Camerling getrouwd in 1804 met Jacob Constantijn Helmolt; Maria Jacoba Canter Camerling gehuwd in 1821 met Jhr. Louis Jacques Quarles van Ufford, thans Wethouder der stad Haarlem, en Johanna Adolphina Canter Camerling in 1827 in den echt verbonden met Jhr. Gaspard Philippe Charles van Breugel, thans Ontvanger der belastingen te Haarlem.

Het portret van Canter Camerling gegraveerd door Reinier Vinkeles komt voor in de *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar D. XIV. bl. 358.

Zie dat werk D. VIII. bl. 255, D. XIV. bl. 358, D. XV. bl. 21, 181, 213, 372, D. XVII. bl. 258, D. XX. bl. 388, D. XXVIII. bl. 197. *Algem. Konst- en Letterbode* 1804 D. I. bl. 435, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMERLING (Johannes cato) Zie Maggaris (Abraham.)

CAMERLINGH (Johannes), zoon van Johannes Camerlingh en van Weima Margaretha Aalsen geboren den 21sten December 1792, te Ruinen, in Drenthe, waar zijn vader Predikant was, werd, na volbragte studiën aan de hoogeschool te Harderwijk, den 18den April 1723, Predikant te Steenwijkerwolde, waar hij den 29sten December 1757 overleed. Hij was tweemalen gehuwd, eerst in November 1729 met Reiniera Reddingius, die in Julij 1731 overleed, zonder kinderen na te laten, daarna in Januarij 1736 met Maria Teltink, die hem overleefde, met eene dochter bij haar verwekt. Van hem ziet het licht:

De schuldigen plicht van gehoorsaamheid van Gods wegen, ter gelegenheid van de Liberale Gifte, zijnde twee Predikatien over Pred. VIII vs. 2 *en Jesaja* XLV. vs, 23 Amst. 1748 4°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.* D. I. st. IV, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMERLINGH (HEIMERICK), zoon van Antoni Cato Camerlingh en van Hendrika van Elsbroek, geboren te Wanneperveen den 10den Augustus 1777, waar zijn vader Predikant was, trad in 1797 in dienst als Kadet der Infanterie en werd den 3den Mei 1798 benoemd tot Extraordinaar Ingenieur, in welke betrekking hij geplaatst werd bij de Brigade Ingenieurs te velde, met welke hij den veldtogt in Noord-Holland in 1799, bijwoonde. Den 18den November 1799 tot Luitenant Ingenieur benoemd, diende hij in 1805 als Eersten Luitenant Ingenieur bij het Noorder leger en in 1806 in Westphalen. Tijdens de landing der Engelschen in Zeeland, in 1809, was hij als Tweede Kapitein in dat gewest en werd in 1810 in dien rang ingelijfd bij het korps Fransche genie.

Na Neêrlands herstelling in 1814 als Kapitein Ingenieur aangesteld, werd hij voorts den 19den Februarij 1815 Majoor, den 19den Augustus 1807 Luitenant Kolonel en eindelijk den 13den Maart 1832 Kolonel Directeur der vierde fortificatie-directie te Vlissingen, in welke betrekking hij vier jaren werkzaam bleef en toen den 12den April 1836 werd gepensionneerd.

Camerlingh had als Ingenieur groote verdiensten. Reeds in minderen rang trok hij het oog zijner meerderen, en voornamelijk van den Generaal Kraijenhoff, tot zich, en deze bezigde hem daar waar krachtige medewerking tot het volbrengen van de ingenieurdienst vereischt werd. Als Aide de camp van Kraijenhoff, ook tijdens deze als Minister van oorlog zich zoo gunstig heeft doen kennen, was Camerlingh tevens Secretaris van het Commité Central der Artillerie en Genie, hetwelk door Koning Lodewijk was ingesteld, en zoowel zijne meerderen in die betrekking als Kraijenhoff lieten geen gelegenheid voorbijgaan, om zijne verdiensten regt te laten wedervaren.

Geen wonder dus dat, na zijne in dienst treding in het Nederlandsche Korps Ingenieurs, aan het hoofd waarvan den zelfden Krayenhoff stond, die Camerlingh zoo gunstig had leeren kennen, in tijden van gevaar en wanneer er eene krachtige physieke en morele inspanning gevorderd werd, hem belangrijke werkzaamheden werden toevertrouwd. Aan zijne zorgen werd dan ook het opmaken van de ontwerpen ter verbetering van de vestingwerken van Luik toevertrouwd. Reeds den 7den November 1816 waren die ontwerpen aangenomen en de bevelen tot de ter uitvoerlegging daarvan gegeven, onder zijn opzigt werden de groote werken daar ten einde gebragt en den 27sten April 1823 nam Z. M., Koning Willem I, de vernieuwde citadel en het nieuwe fort op de hoogte van Chartreuse in oogenschouw. Reeds den 24sten Mei 1821 vereerd met het Ridderkruis der Militaire Willemsorde vierde klasse, benoemde Z. M., als blijk zijner tevredenheid, hem den 12den Mei 1823 tot Ridder van de 3e klasse dier zelfde orde. Na de Belgische omwenteling werd aan Camerlingh opgedragen om de vesting Gorinchem in staat van verdediging te stellen.

Ook de geleerde Maatschappijen wisten 's mans verdiensten naar waarde te schatten. Zoo benoemde het Zeeuwsch genootschap te Middelburg hem in 1806 tot zijnen Directeur, en in 1826 bood het Provinciaal Utrechtsche genootschap van kunsten en wetenschappen hem het lidmaatschap aan.

Camerlingh overleed in Januarij 1847. Hij was in 1822 gehuwd met Maria Helena van Citters en hertrouwde in 1826 met Adriana Isabella van der Bilt weduwe van der Mandere.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.* 1816 D. I, bl. 110, 1826, D. II, bl. 271, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMERON (ADAMS), Administrateur eener plantaadje in Suriname, zond in het licht: *Antwoord op de Aanmerkingen op* G. K. Grave van Hogendorp, *Bijdragen tot de huishouding van Staat of de daarin voorkomende verhandeling, betreffende de Kolonie Suriname.* 's Gravenh. 1824 8°.

In dit werkje, hetwelk Cameron slechts onder de letter C. uitgaf, wijst de schrijver eenige groote misslagen aan, welke hier en daar in de gezegde *Aanmerkingen* voorkomen.

Zie Teenstra *de Negersl, in de Kol. van Surin.* bl. 337

CAMGA, Zie CAMMINGHA.

CAMHOUT (JOHANNES), zoon van Marinus Camhout en van Anna Stellenaar, geboren den 5den Maart 1739 te Middelburg, was een boetseerder en beeldhouwer in steen, die de tropheën en het frontespies aan het nieuwe gedeelte van het Stadhuis te Middelburg vervaardigd heeft.

In de groote kerk te Vlissingen is mede een kunststuk van zijne hand, zijnde eene fraaije uit zwart en wit marmer vervaardigde grafnaald ter nagedachtenis van een Engelsch jongman van geboorte en groote middelen, Daniël Octavius Barwell, eene der met het schip *Woestduin* verongelukte schipbreukelingen, op welk gedenkteeken in wit marmer het stranden van dat schip zeer kunstig is afgebeeld. Ook ziet men een door hem vervaardigd gedenkteeken voor Mr. Izak Snouck Hurgronje, Raad in het collegie der Admiraliteit in Zeeland, in de kerk te Heinkenszand op Zuid-Beveland; almede had hij in de thans afgebroken Evangelisch Luthersche, vroeger Schotsche, kerk te Vere een dergelijk gedenkteeken voor den heer Gregory vervaardigd.

Camhout overleed ongehuwd te Middelburg den 21sten November 1797.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. schilderk.* D., II bl. 285; Immerzeel *levens en werken der kunsts.*, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMMINGHA (HAYO) diende Keizer Hendrik III, eerst in Bohemen en daarna in Hongarijen en elders; werd alom wegens zijne kloekmoedigheid geprezen, en kwam na eenige tijd, omstreeks 1145, in zijn vaderland terug, medebrengende een zeer loffelijk getuigenis van zijne dapperheid; terwijl de Keizer bovendien een bevel uitvaardigde aan alle Heeren en Vorsten, door wier landen hij moest reizen, om hem vrij en onverhinderd te laten trekken en zooveel noodig alle hulp en bijstand te bewijzen.

Zie Sjoerds, *Friesche Jaarb.* D. II, bl. 202.

CAMMINGHA (SICKE of SIXTUS) oefende zich eenige tijd in Italië in de letterkunde en andere wetenschappen en reisde in 1099 naar Palestina, waar hij in onderscheidene ontmoetingen gelegenheid had zijne dapperheid te doen blijken, waardoor hij bij Koning Boudewijn en de voornaamste hoofden van het nieuw gestichte rijk in bijzondere hoogachting kwam. Eindelijk, zijn verlangen naar het Vaderland, meer en meer aanwakkerende verzocht hij en verkreeg, hoewel ongaarne, verlof om te vertrekken en kwam den 15den December 1106 in Friesland weder.

In 1119 keerde hij nogmaals naar het Heilige land terug; bekwam aldaar dienst bij het leger van Koning Boudewijn II en vond eerlang weder gelegenheid om zijne dapperheid tegen de ongeloovigen te toonen in een gevecht, dat in 1120 in Klein Azië voorviel. Hij werd, echter, even als de Koning, door de Parthen gevangen genomen, doch daarna weder gerantsoeneerd.

Zie Schotanus, *Friesche Hist.* bl. 100; Sjoerds, *Friesche Jaarb.* D. II, bl. 281, 282, 321, 322.

CAMMINGHA (REYNIER HAYO VAN), ook wel Camga gespeld, was Potestaat van Friesland en een dapper krijgsman, die in 1306 de Noormannen bij de Lauwers sloeg. De Noormannen verloren in dezen slag 9000 en de Friezen 4000 man. Cammingha overleed, den vijfden dag na den slag, aan eene bekomen wonde, wordende wegens zijn loffelijke hoedanigheden zeer betreurd.

Zie Schotanus, *Fries. Histor.* bl. 164; Sjoerds, *Friesche Jaarb.* D. III bl. 224; te Water, *Verbond der Edelen*, St. II. bl. 314 noot xxx; Westendorp, *Jaarb. der Prov. Groning.* D., II bl. 82; Eckhoff, *Beknopte Geschied. van Friesl.* bl. 491.

CAMMINGHA (RENINCK, RENICUS of REINIER VAN) of CAMGA, Abt van Oldeklooster, was meer tot de wapenen dan tot de boeken genegen en onderwees zijne onderhoorigen meer in den krijgshandel dan in den landbouw. Hij was den Schieringers zeer toegedaan en voerde oorlog tegen Juw Juwinga en andere Vetkoopers van Bolsward; ook leverde hij onderscheidene veldslagen aan den Abt van Ludingakerk, onder anderen eenen den 4den Julij 1380 te Arum, waarin van wederzijden meer dan 150 leken bleven.

Zie Schotanus, *Friesche Hist*, bl. 199; Sjoerds, *Friesche Jaarb.* D. IV. bl. 36.

CAMMINGHA (GERROLT, GERRAUT of GERRIT VAN), die men gewoonlijk als den stamvader der eerste tak van het geslacht der Cammingha's beschouwt, was een dapper en stoutmoedig man, die Hertog Aalbrecht van Beijeren zeer behulpzaam was, toen deze Friesland in het laatst der veertiende eeuw zocht te overweldigen. Hij toch waarschuwde het Hollandsche leger, dat in Friesland geland was, door aangestokene vuren en andere teekenen, dat eene groote menigte Friezen in aantogt was, om het leger in den nacht te overvallen, waardoor de Hollanders zich tijdig in slagorde schaarden, en toen de Friezen hen in den vroegen morgen aanvielen, zoo kloeken tegenstand deden, dat deze laatsten met groot verlies moesten afdeinzen. Tot loon voor deze dienst werd Cammingha, toen Aalbrecht Friesland bemagtigd had, benevens Feije van

Heemstra, Rienck Bokkema en Tjerk Walta, tot Baljuw aan gesteld om Friesland op 's Hertogen naam te besturen.

Bij de pogingen van Aalbrecht, om de ambachtsheerlijkheden en onderhoorigheden van de ingezetenen aan de leenpligtige heeren der ambachten, even als in Holland, ook in Friesland in te voeren, schonk de Hertog, den 18den Junij 1399, aan Cammingha de stad Leeuwarden, benevens de dorpen Stiens Wirdum en Ferwerd, met al hun toebehooren, als een volkomen leen, naar de regten van Holland, onder voorwaarden, dat hij ten dienste van den Hertog, op zijne eigene kosten, altijd gereed zou hebben, en voeden 20 paarden, ter verdediging van het Vaderland, doch indien men buiten het land oorloogde, en ook wanneer het anders de zaak vereischte, op kosten van den Hertog.

Door het bekomen van het oppergezag over de hoofdstad van Friesland en de genoemde dorpen, werd de eerzucht van Cammingha niet weinig gevleid; doch zijn verraderlijk gedrag werd gelijktijdig even zeer gestraft door die partij onder zijne landgenooten, welke zich bestendig tegen het gezag van den Hertog bleven verzetten. Daar zij wist, dat zijne stins, Camminghaburg, ten Oosten van Leeuwarden, met een groot getal Hollandsche soldaten bezet was, trok zij daartegen op, belegerde het huis, nam het in, plunderde het en offerde de vreemde bezetting aan hare woede op.

Na het afschudden van het juk der Hollanders, in datzelfde jaar verviel het aan Cammingha opgedragen leen. Hij moest vlugten; ontving toen van Aalbrecht een jaargeld van twee honderd gulden; later teruggekeerd, erlangde hij op nieuw groot gezag en behield vervolgens groote voorregten.

Cammingha overleed in zeer hoogen ouderdom. Tweemalen was hij gehuwd: eerst met Hack Cammingha van Cambuur, die hem twee zoons, die beide kinderloos overleden, en eene dochter schonk, daarna aan Tjemck N... bij wie hij een zoon verwekte, Pieter van Cammingha, die volgt.

Zie Schotanus, *Friesche Hist.* bl. 223 en 224; F. Sjoerds, *Friesche Jaarb.* Dl, IV bl. 180—184; Kok, *Vaderl. Woordenb.* Dl., IX bl. 28; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.* Dl., V bl. 300; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Eekhoff, *Gesch. Beschr. van Leeuw.* Dl., I bl. 60, Dl., II. bl. 395.

CAMMINGHA (Pieter van), een zoon van den voorgaande, bij diens tweede vrouw, wordt beschuldigd zijne zuster Wick van Cammingha, erfgename geworden van zijne oudere broeders, die kinderloos overleden zijn, met geweld van de erfenis, waartoe Camminghaburg behoorde, te hebben ontzet. Hij behoorde tot de partij der Vetkoopers, en teekende in 1422, toen de overheersching van den Hertog Jan van Beijeren overal misnoegen verwekte, met eene menigte Oost-Friesche en Groningsche Edelen en Friesche Schieringers en Vetkoopers, te Groningen een zoenverdrag, ten einde zich gezamenlijk tegen de dwingelandij te kunnen verzetten; welk verdrag, gevolgd door eenige gelukkig uitgevallen krijgsverrigtingen, oorzaak was, dat de Hertog genoodzaakt werd de vrijheden der Friezen op nieuw te bevestigen en zelfs te vermeerderen.

In 1437 werd hij Grietman van Leeuwarderdeel, doch werd reeds in 1438 door Oene van Wiarda opgevolgd en testeerde in 1440. Hij was gehuwd met Syts of Sitte Lousma, weduwe van den Olderman Petrus van Camstra, en liet bij haar twee zoons en twee dochters na.

Zie Sjoerds, *Friesche Jaarb.* D. IV. bl. 471—487; Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. der Grietm.* bl. 13; *Stamboek van den Frieschen adel.*

CAMMINGHA (Hidde van), zoon van Syds van Cammingha was in de vijftiende eeuw, eerst Parochiaan te Dockum en daarna te Anjum en in 1483 en 1484 Pastoor of Hoofdpriester der kerk van Nijenhove te Leeuwarden, waar hij, vermoedelijk in 1483, op zijne kosten en pers liet drukken:

It Rjuechtbœck fen alre frya freezena Freeska Landrjuecht ien aade tieden beschrjaewn so as dat baad di Keizer Karel Magnus *to Room, om it* 800 *jeer nei Christus, der nej* Rodolf *de Keizer om it* 1273 *jeer. Droekt ien it kleaster by* Jr. Hidde fen Camminga, *Parochyaan eerst to Dockum, da to Aanjum. Goeltjes om it* 1460 *jier, ien 't eerst opkommen fen de drokkerijen.* Dit werk is met de Nederlandsche vertaling van Petrus Wierdsma, Notaris en Auditeur Militair te Leeuwarden, onder medewerking van Petrus Brandsma, Raadsheer in het hof van Friesland, gedeeltelijk herdrukt.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CAMMINGHA (Haye van), jongste zoon van Pieter van Cammingha, die in het oproer te Leeuwarden van 1487 zulk eene belangrijke rol speelde, werd geboren in 1503, en deed reeds vroeg eenen goeden aanleg voor de studiën blijken welke zich meer en meer ontwikkelde. Hij bevredigde die door het bezoeken van de hoogescholen in Duitschland, Frankrijk, Italië en elders, waar hij met de geleerdste mannen in betrekking kwam, en met Viglius van Aytta van Zwichem, Joachim Hopperus, Aggaeus Albada, Desiderius Erasmus en andere vervolgens briefwisseling hield. Wegens zijne uitstekende bekwaamheden in letteren en wetenschappen werd hij algemeen betreurd, toen hij in 1558 door Feije Houwerda van Meckema, vóór het weeshuis te Leeuwarden, gewelddadig vermoord werd.

Zie te Water, *Verbond der Edelen*, St. II, bl. 314 noot **; Eekhoff, *Gesch. Beschr. van Leeuw.* Dl. II, bl. 388 en 389.

CAMMINGHA (Pieter van), Heer van Ameland, zoon van Hayo Jelmera, die den naam van Cammingha aangenomen had naar zijner vrouws eersten man, en van Doedt van Dekema, was, ofschoon zich anders in de partijschappen niet mengende, een vijand van het verbond met Groningen, en deed in 1492 te vergeefs zijn best, om Leeuwarden te beletten daartoe toe te treden, maar moest kort daarna, toen genoegzaam iedereen zich daarbij voegde, zelf wel daartoe overgaan en beloven zijn sterk gebouwd huis te Leeuwarden, in geval van oproer, voor eenige tijd aan de bondgenooten te zullen inruimen. Op nieuwjaarsdag 1494 werd hij, wegens Oostergoo, benoemd tot een der vier-en-twintig regters, die met den nieuw verkozen Potestaat, Juw Hettes Dekema, het hoogste geregtshof in Friesland zouden uitmaken. Vijf jaren daarna werd hij op zijn daartoe gedaan verzoek door den Hertog van Saksen bevestigd in zijn erfregt op de heerlijkheid Ameland. In 1504 teekende hij mede den reversaalbrief aan hertog Georg van Saksen, en was twee jaren daarna, van wege dien Vorst, Grietman van Leeuwarderadeel en Tietjerksteradeel. Met Hessel van Martena, Edo van Jongema en Tjaerd van Burmania werd hij gecommitteerd, om de gevangene Heeren Tjaerd Mockema en Jemme Herjuwsma, in 1512, wegens vermeend verraad, door den Saksischen Stadhouder gevat, op het Blokhuis te Leeuwarden te ondervragen. Toen Hertog George tot onderhoud van zijn leger, in April 1514, eene belasting, alleen ten laste van de landeigenaren, wilde instellen, was hij een van degenen, welke zich hiertegen het sterkst verzetteden, en wel voornamelijk op grond, dat zij den vorigen winter op eigene kosten den veldtogt in Groningerland mede hadden moeten doen. Hij behoorde onder de Friesche Edelen, die op den 1sten Julij 1515 in de St. Vituskerk te Oldehoof den eed van huldiging aan Graaf Karel aflegden. Cammingha overleed in het jaar 1521, was gehuwd met Fouwel Emingha, en had vijf kinderen bij haar verwekt.

Zijne zoons waren: Sicke van Cammingha, Wytze van Cammingha en Haye van Cammingha.

Zie Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietm.* bl. 19—20.

CAMMINGHA (Pieter van), Heer van Ameland, zoon van Sicke van Cammingha en Trijn van Herema, geboren in 1531, verscheen in 1566 in de vergadering der Staten en gaf zijne toestemming aan zulke besluiten en vertoogen, waarin gevoelens van vrijheid doorstraalden, en die strekten tot verdediging van 's Lands voorregten of ter afwending van gewetensdwang. Ook was hij een der teekenaars van het verbond der Edelen. Dit belette echter niet, dat een troep Watergeuzen op zijn eiland kwam stroopen en zijn kasteel aldaar verwoestte, van welke mishandeling naauwelijks reden is te vinden. In 1572 verzocht hij dat men eenig krijgsvolk naar Friesland zou overzenden, en voegde zich bij anderen, die Leeuwarden aan 's Prinsen zijde zochten over te brengen. Door deze en verdere pogingen voor de vrijheid liep hij in het oog bij den Stadhouder Gaspar de Robles, Graaf van Billy, en werd door dezen en den Raad opgeroepen, doch hij oordeelde veiliger zich met de vlugt naar Ameland te begeven. Achterhaald zijnde, bragt men hem gevangen op het blokhuis te Leeuwarden. Men schijnt hem van geen afval of wederspannigheid te hebben kunnen overtuigen; althans hij werd, op een smeekschrift van zijne vrouw Franske Minnema en onder borgstelling van eene groote som gelds, uit zijne gevangenis geslaakt en naar zijn kasteel, het Amelandshuis te Leeuwarden, overgebragt, waar hij in vrije bewaring zijne dagen eindigde den 16den Julij 1571. Hij liet twee zoons en eene dochter na. Aan zijnen oudsten zoon,

Sicke van Cammingha, besprak hij de heerlijkheid Ameland en aan zijnen jongsten zoon, Frans van Cammingha, Camminghahuis te Leeuwarden.

Zie Sjoerds, *Bes. van Friesl.* Dl., II bl. 712; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Eckhoff, *Gesch. Beschr. van Leeuw.* Dl., II bl. 389.

CAMMINGHA (Wytze, Witze of Vitus van), zoon van Frans van Cammingha en van Jouck Walta, was, in 1586, wegens Friesland, naar 's Gravenhage afgezonden. Toen onderscheidene bezwaren tegen Robert Dudlei, Graaf van Leicester, gerezen waren en hieromtrent een vertoog aan den Graaf was ter hand gesteld, werd hij, benevens vier anderen zeer voorname staatsmannen, benoemd, om met hem te handelen. In 1587 vertrok hij, met Jonkheer Willem van Zuylen van Nijevelt, Heer van Geeraardsbergen, Mr. Joost de Menin, Raad en Pensionaris van Dordrecht, Dr. Nicasius Sitle, Raad en Pensionaris van Amsterdam en Dr. Jacob Valcke, Lid van den Raad van State, naar Engeland, om Elizabeth op nieuw het gezag over deze landen aan te bieden, welke poging echter gelukkig vruchteloos afliep. Hij stond bekend als een ijverig tegenstander van Leicester en deed al het mogelijke om diens gezag te beperken. De aanhangers van den Graaf, voorgevende dat zij bijzonder voor Godsdienst en Vaderland ijverden, hadden het vooral geladen op Karel Roorda of op hem; de eene zou het besluit der Staten van Friesland tot opdragt van het bewind over den burgerlijken stand en het geregt aan Leicester, die aldaar in krijgszaken gekend werd, hebben omvergestooten, de andere gezegd hebben, dat aan iemand, die wel met den geheimschrijver stond, zulke brieven als men uit Engeland voortbragt, niet dan eene enkele kroon behoefden te kosten.

In 1593 werd hij Lid van den Raad van State, zette de belegering van Groningen in 1594 mede door, waartoe hij om de plaats hebbende tweedragt meer kans zag dan anderen. Ook woonde hij dit beleg bij, en toonde zich, gedurende dezen veldtogt, in menig opzigt den tegenstander van Prins Maurits. Zoo wilde hij, dat men de stad zonder geschut zou belegeren, op grond dat het vervoer daarvan zware en noodelooze kosten zou veroorzaken, daar de poorten wel terstond bij de nadering van het leger zouden geopend worden; doch Maurits, die als een verstandig Veldheer nooit zijnen vijand te gering achtte, oordeelde dat men voor zulk eene stad niet verschijnen moest, dan met de middelen om haar met geweld te kunnen dwingen. Daar ook in alle zijne handelingen eene al te sterke liefde voor zijne provincie doorstraalde, waardoor hij meermalen het groote en algemeene belang voorbijzag, komt hij, ten opzigte van de beide veldheeren, Maurits en Willem Lodewijk, Graaf van Nassau, in een niet al te gunstig licht voor.

Hij bleef tot 1601 in den Raad van State; nam in 1603 op nieuw voor twee jaren zitting; had een groot aandeel in de gebeurtenissen, welke Friesland in 1600 schokten; bevorderde te 's Gravenhage de belangen der misnoegden en trok partij voor hen, die zich tegen de buitenboorlingen verklaarden, en zich bijzonder voor 's Lands regten in de bres stelden. In 1606, met anderen Gecommitteerden naar Oost-Friesland gezonden, overleed hij aldaar. De regering van Embden gaf den 12den November een afscheidsmaal en, na dit bijgewoond te hebben, werd hij 's morgens dood in zijn bed gevonden. Volgens sommigen zou hij bitter van aard geweest zijn, zich en de zijnen alleen groot achtende. Hij stierf ongehuwd.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. XXII. bl. 872 (14) B. XXXI bl. 830 (41); van Meteren, *Nederl. Hist.* D. IX, bl. 169; Scheltema, *Staatk. Nederl.* D. I. bl. 214 en 215 D. II. bl. 573; *Geschiedk. Aant. omtrent het beleg van Groning. in* 1594 bl. 7, 8, 30.

CAMMINGHA (Tiete van), zoon van Wytze van Cammingha en Rints Minnema, was Kapitein in dienst des Konings van Spanje, woonde in 1586 den slag bij Boxum bij, werd Ridder en overleed te Luik in 1592. Omdat hij aan den Koning getrouw bleef, schijnen zijne goederen door de Staten van Friesland in beslag te zijn genomen; althans zijn huis te Leeuwarden werd in 1584 aan den nieuwen Stadhouder, Graaf Willem Lodewijk van Nassau, tot eene vorstelijke residentie aangewezen. Cammingha was gehuwd in 1542 met Trijn Sickesdr. van Hottinga, en had twee zoons en twee dochters.

Zie Eckhoff, *Geschiedk. Beschr. van Leeuw.* D. II. bl. 386.

CAMMINGHA (Sijbrand van), een zoon van Frans van Cammingha en van Fedt Stenstera, was wars van alle dwingelandij en doordrongen van het regt van den vrijen Fries, zoodat hij niet rustte, voor dat hij, door eigen aandringen en dat van eenigen zijner vrienden, den door Caspar Robles, Heer van Billy, onschuldig gevangen gezetten Ulbe van Aylva uit den kerker had verlost. Een voorstander van de Unie van Utrecht, leverde hij met vele anderen een verzoekschrift tot aanneming daarvan bij den Stadhouder George van Lalain, Graaf van Rennenberg, in. In Maart 1578 onderteekende hij mede de procuratie en commissie voor de gelastigden tot de ratificatie van die Unie, in welk stuk hij, zoowel als eenigen zijner ambtgenooten, den titel voert van Koninklijke Majesteits Grietman, zijnde hij Grietman van Leeuwarderadeel. Twee jaren daarna was hij Mede-Gedeputeerde Staat van Friesland, en teekende als zoodanig het request aan Rennenberg, die reeds sedert eenige tijd bij de Staten in wantrouwen geraakt was, om Duco van Martena tot Drossaard van Harlingen en Rienck van Cammingha tot Monsterheer aan te stellen.

Toen in het begin van 1583 noodig geoordeeld werd, de ingezetenen van het platte land te wapenen, ten einde eenen inval des vijands te voorkomen, werd hij, den 24sten January, door den Graaf van Merode, Luitenant-Gouverneur van den Prins van Oranje in Friesland, aangesteld tot Kolonel over het krijgsvolk van Oostergoo, met last, om het te Rauwerd bijeen te doen komen. Gedurende zijne menigvuldige afwezigheid als Krijgsoverste en Gedeputeerde, nam Johannes Hotses, als Substituut, de zaken der Grietenij waar. Hij is gestorven in 1597, en was gehuwd met Trijn (Catharina) van Donia, bij wie hij eenen zoon, Frans van Cammingha, en eene dochter verwekt had.

Zie Schotanus, *Histor. van Friesland*, bl. 827 en 828; Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietm.* bl. 26—28.

CAMP (Hendrik Jansz.) diende den staat ter zee en had, in 1652, als Kapitein het bevel op een schip, toen hij met Jan Gideonsz. van der Burght, den 13den December, omtrent Bevezier slaags raakte met twee Engelsche fregatten, die ieder 52 tot 54 stukken geschut ophadden. Men vocht van den dageraad tot tusschen drie en vier ure des namiddags en dus omtrent zestien glazen lang. De onzen ofschoon veel kleiner schepen hebbende, vochten zich vrij; maar Camp liep sedert het gat der Maas zoo beschadigd binnen, dat de admiraliteit van Friesland, onder welk hij stond, hem, op last der Algemeene Staten, van een ander schip voorzien moest.

Zie van Wijn, *Bijvoegs. op* Wagenaar, Dl. XII, bl. 108, de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. II, st. I, bl. 78.

CAMP (Steven), zoon van Hendrik Camp en van Sophia van Goudoever, gedoopt den 16den Maart 1573 te Amersfoort, werd in 1785, door een aantal van zeshondert vijfentwintig burgers van Amersfoort, tot een hunner Geconstitueerden gekozen. Bij de omwenteling van 1787 echter weder buiten bewind geraakt, werd hij, bij de verandering van zaken in 1795, in het stedelijk bestuur gekozen, in Junij 1798 tot het intermediair wetgevend ligchaam der Bataafsche republiek verzocht, en in 1806 Lid van het departementaal bestuur van Utrecht.

Later achtereenvolgens benoemd tot onder-Prefect in het arrondissement Amersfoort van het departement der Zuiderzee, en tot Vrederegter van het eerste kanton Amersfoort, overleed hij aldaar in laatstgemelde betrekking, den 31sten October 1812, bij zijne echtgenoote Sara van Lennep, nalatende twee zoons en ééne dochter.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XI bl. 63, D. XXVIII bl. 319, D. XL bl. 35, D. XLIV bl. 264, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMP, (1) (Johannes Hendricus Alexander) een zoon van die Camp, welke in den slag bij Oudenaarden, door eenen kanonskogel, het leven verloor, was geboren te 's Hertogenbosch, en wijdde zich aan de krijgsdienst. Tot Ingenieur bevorderd,

(1) Toen Keizer Karel V uit Spanje naar Duitschland trok, was in zijn gevolg zekere del Campo, die in den oorlog tegen de Turken den Vorst het leven redde, door een Janitzaar, welke het op 's Keizers leven toelegde, te doorsteken. De Vorst verhief hem tot den adelstand, en gaf hem tot wapen eenen boom met eenen degen doorstoken en een Turkenhoofd daarboven. Del Campo huwde in Duitschland en vestigde zich aldaar. Een kleinzoon van hem woonde in het Nassausche, en toen Prins Maurits, op het laatst der zestiende eeuw, aldaar troepen voor zijn leger aanwierf, trok deze met hem mede naar Nederland en veranderde, wegens den haat, dien men hier den Spanjaarden toedroeg, zijnen naam in Camp. Sedert waren er altoos van zijne afstammelingen in Nederlandsche dienst. In 1842 werd de oude familienaam van del Campo weder aangenomen.

diende hij, in 1747, in het beroemde beleg van Bergen op Zoom, en bekwam aldaar vijf wonden bij den mijnenoorlog. De krijgsdienst verlaten hebbende, was hij later als burgerlijk Ingenieur van Noord-Braband en Gelderland werkzaam. Bij zijne echtgenoote Wilhelmina Jacoba van Rooy, was hij onder anderen vader van Willem Petrus del Campo gezegd Camp die volgt.

Zie Bosscha, *Nederlandsche heldendaden te land*, D. III bl. 107 noot, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMP (Willem Petrus del Campo gezegd), een zoon van den voorgaande, geboren op een landgoed buiten St. Michielsgestel den 4den December 1761, werd opgeleid voor het vak van den waterstaat, civiele en militaire bouwkunde en was als zoodanig zijnen vader behulpzaam in de opneming van den Bommelerwaard, en heerlijkheid Boxtel en het aanleggen van de Baardwijksche overlaat; doch toen de Overste der artillerie Chastillon, den veel belovenden jongeling toezegde, dat hij dadelijk bij zijne indiensttreding tot Bombardier zou worden aangesteld en spoedig tot Officier bevorderd, gaf hij gehoor aan diens vleijende voorstellingen en trad als Bombardier bij de artillerie in dienst. Als zoodanig was hij in garnizoen te 's Hertogenbosch, Sluis en Vlaanderen enz. en trok in 1785 met eene kompagnie naar Leeuwarden, ten einde, in de provincie Friesland, der Patriotten woelingen te bestrijden. Ook hier spoedig opgemerkt wordende, wierd hij door de Patriotten aangezocht, om als Eersten Luitenant tot hunne partij over te gaan, waarbij zij hem nog groote geldelijke voordeelen aanboden, doch hij weifelde geen oogenblik in zijne keuze, maar wees dit aanbod met verontwaardiging van de hand, en onderscheidde zich toen het dorp Stiens onder Lodewijk Vorst van Waldeck, werd aangevallen. Camp kommandeerde hierbij twee zesponders van de voorhoede, gedekt door cavallerie onder den Ritmeester Gassignet; door een welgerigt kartetsvuur, door den Kommandant der Artillerie voorgesteld, werd al spoedig een boschje van den vijand bevrijd, wier scherpschutters de Oranjegezinden eenig verlies deden ondergaan; ook bij Stiens werd met de vijandelijke batterij, door drie doorsnijdingen in den weg gedekt, den strijd opgenomen, doch reeds met het dertiende schot het vuur van die batterij tot zwijgen gebragt, de coupures door middel van eene medegenomen pont, overgetrokken en de batterij door Camp genomen. Twee drieponders werden als zegeteekenen te Leeuwarden binnen gebragt en, met hunne projectilen, bestaande uit duims spijkers door middel van ijzerdraad op het kaliber gebragt, op de markt ten toon gesteld.

Te 's Hertogenbosch teruggekeerd, voldeed Camp aan het verzoek van zijnen chef, om de jonge volontairen in de wiskunde, het regtlijnig teekenen, enz. te onderwijzen, hetwelk echter aanleiding gaf, dat hij, daar zijn chef hem niet wilde missen, in 1787 niet bij de promotie was. Diensvolgens spoedt hij zich naar 'sGravenhage, brengt zijne regtmatige klagten in, wordt aldaar geëxamineerd en ontvangt het bevel de residentie niet te verlaten, dan na tot Tweeden Luitenant bevorderd te zijn, hetwelk dan ook in Januarij 1788 plaats had. In het volgende jaar werd hem de functie van Repetitor bij den artillerie te 's Gravenhage opgedragen. In 1792 tot Eersten Luitenant Adjudant bij het 4den bataillon Artillerie en in 1793 tot Tweeden Kapitein aangesteld, zag hij zich door deze opeenvolgende bevorderingen ruimschoots het in 1787 geleden onregt vergoed. Den 4den Julij 1794 uit Vlissingen naar Sluis in Vlaanderen gedetacheerd, werd hem door den aldaar bevelvoerenden Generaal-Majoor, Willem Hendrik, Baron van der Duyn, het kommando over de land- en zee artilleristen, het in staat van defensie stellen der vesting en de directie der verdediging tegen de Franschen opgedragen. Hier gaf hij het voorbeeld van onophoudelijke waakzaamheid en den werkzaamsten ijver en gedroeg zich zoodanig dat de Generaal van der Duyn verklaarde den roem, welke zijne verdediging verworven heeft, alleen aan Camp verschuldigd te zijn. Na eene belegering en hevig bombardement van 21 dagen, en na dat alle levensmiddelen verbruikt waren, drie vierde gedeelten van het garnizoen door hevige ziekten geteisterd geen dienst meer kon doen, geen hoop op ontzet meer gegeven kon worden, capituleerde de vesting, en ging het garnizoen, waarvan Camp het leven en de ziel was geweest, naar Frankrijk in krijgsgevangenschap, na op het glacis der vesting, over hun heldhaftig gedrag te zijn geroemd door den Generaal Moreau, die aan Camp den rang van *Grand Major dans l'armeé de la République* aanbood, hetwelk echter bescheiden werd van de hand gewezen.

In Mei 1795 uit krijgsgevangenschap ontslagen zijnde, werd hem ook door het bewind der Bataafsche republiek den rang van Majoor aangeboden. Ook hiervoor bedankte hij, als willende wel tegen maar nimmer met de Franschen dienen, en hij nam om die reden zijn ontslag. In Julij van dat zelfde jaar was hij bij het korps van den Erfprins in Duitschland en nadat dit korps in 1796 ontbonden was, genoot hij half engelsch pensioen en vestigde zich te Leer in Oost-Friesland, waar zijn werkzamen geest afleiding vond door voor eenige Pruisische Officieren, op hun verzoek, eenen wiskundigen cursus te houden. Twee jaren later werd hem eene trigonometrische en topographische opneming van het vorstendom Oost-Friesland opgedragen, welk belangrijk werk hij in 1802 volbragt had, terwijl hij de kaarten daarvan in Berlijn deed vervaardigen. Tengevolge van deze werkzaamheid verkreeg hij de vergunning om door geheel Pruissen als Ingenieur werkzaam te zijn. Welke betrekking hij tot in 1813 waarnam, zijnde in 1807 te vergeefs aangezocht om in Hollandsche dienst te treden.

Toen keizer Napoleon in 1808 een besluit nam om door middel van kanalen de Oostzee van Lubeck af met de Schelde te vereenigen, het wenschelijk achtende om Oldenburg en Oost-Friesland hierbij te bevoordeelen, werd Camp, die inmiddels in 1801 Loga tot woonplaats verkozen had, deze commissie opgedragen, ten gevolge, waarvan hij het Franschen gouvernement in 1809 deed geworden eene kaart van het terrein met projectkanaal, met bijvoeging eener memorie van toelichting. In dat zelfde jaar vestigde hij als Ingenieur zijne woonplaats te Aurich. In 1810 werd hij geraadpleegd door den Generaal Kraijenhoff om met dezen in Russische dienst te treden: doch Camp wilde daartoe niet overgaan, maar nam het aanbod aan om als *Civiel Ingenieur delimitateur* werkzaam te zijn, en regelde als zoodanig de grenzen der gemeenten. Te midden nog van dezen arbeid, ontving hij in November 1813 een opontbod naar Munster van den Pruissischen Generaal von Bulow, ten einde als ervaren Artillerie-Officier en Ingenieur, bij zijnen staf te dienen. Met dezen kwam hij in Nederland, wees de aanbieding om in Pruissische dienst te treden van de hand, en verkoos in zijn dierbaar vaderland te blijven.

Te Amsterdam werd hem nu door den Generaal Kraijenhoff eene plaatsing bij het korps militaire Ingenieurs aangeboden, doch ook dit niet willende aannemen, werd hij, den 22sten December 1813, aangesteld tot Majoor der artillerie, in commissie onder den Admiraal Kikkert tot verdediging van het Hollandsdiep en het Haringvliet en den 27sten dier maand tot Adjudant van den Prins van Oranje benoemd; voor welke laatste betrekking, hoe eervol ook, hij meende te moeten bedanken, als te veel in jaren met den jeugdigen Vorst verschillende. Onmiddelijk hierop werd hij in commissie naar Staats-Vlaanderen gezonden, ten einde inlichtingen te erlangen, nopens den vijand, die onder Carnot Antwerpen bezet hield, en er te onderzoeken welke maatregelen daar tegen zouden moeten genomen worden.

Vervolgens vertrok hij, in Maart 1814, naar Sas van Gent, ten einde die vesting in staat van verdediging te stellen en in April daaraan volgende werd hem opgedragen de organisatie van het bevel over een belegeringstrein te Geertruidenberg, als mede het in staat van defensie stellen van die vesting. Tot Luitenant kolonel en Inspecteur der buskruid-fabricatie benoemd, werd hij in 1815 tevens belast met het toezigt over 's Rijks laboratorium te Delft. Toen hem in 1816 werd aangeboden om het kommando over de artillerie in Oost-Indië op zich te nemen, nam hij dit niet aan, op raad van zijnen Geneesheer, die het klimaat aldaar als nadeelig voor zijn ligchaamsgestel beschouwde. In het zelfde jaar, alsmede in 1820, was hij, met eenige Zee-Officieren, lid eener commissie tot beproeving van brandpijlen en brandkogels, en in 1819 van eene dergelijke commissie tot verdediging van den Helder. In 1833 bevorderd tot Kolonel, werd hij als zoodanig gepensionneerd; en in 1838 tot den rang van Generaal-Majoor verheven, werd hij door koning Willem III, in 1849, benoemd tot kommandeur der orde van de Eikenkroon.

Den 13den Maart 1855 verwekte eene gevatte koude eenige bezorgdheid voor zijn leven, hiervan herstelde hij wel eenigzins, maar den 7den April daaraan overlijdende, eindigde hij zacht en stil zijne aardsche loopbaan, door hem zoo eervol en bedrijvig bewandeld.

Bij zijne echtgenoote Hendrica Antonia Weeber, met wie hij in 1790 was in het huwelijk getreden en welke brave gade hem in 1840 door den dood ontviel, had hij dertien zoons en eene dochter verwekt. Zijne zonen waren: Johannes Hen-

dricus del Campo genaamd Camp, geboren den 17den Augustus 1791 te 's Gravenhage, overleden in Januarij 1814, in krijgsgevangenschap, in het Russische gouvernement Pultawa, als Luitenant bij het 33ste Regiment ligte Infanterie in Fransche dienst, na te Krasnoë vijf wonden te hebben bekomen; Willem Hendrik del Campo genaamd Camp, geboren den 17den December 1792 te 's Gravenhage, overleden op Java den 5den Februarij 1821, als Eerste Luitenant der Infanterie en Ontvanger Generaal van Bangka; Otto Willem Gerrit Jacobus del Campo genaamd Camp, geboren te Hoorn den 29sten Januarij 1794, thans gepensionneerd Majoor der Artillerie; Hendrik Frederik del Campo genaamd Camp, geboren te Leer den 25sten Junij 1796, overleden te Suriname in Mei 1819, als Eerste Luitenant der Artillerie en dienstdoende Ingenieur; Johan Engelbert del Campo genaamd Camp geboren te Leer, den 25sten April 1798, thans gepensionneerd Majoor der Artillerie; Willem Jacobus del Campo genaamd Camp, geboren te Leer den 9den December 1799, thans Majoor bij het Regiment Veld-Artillerie; Willem Frederik del Campo genaamd Camp, geboren te Loga den 3den November 1801, thans Kapitein Ingenieur en Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw; Frederik Willem del Campo genaamd Camp, geboren te Loga den 24sten September 1803, thans Kapitein bij het 1e. Regement Infanterie; Ludwig del Campo genaamd Camp, geboren te Loga den 12den Augustus 1805, thans gepensionneerd Eerste Luitenant der Infanterie; Hendrik Anton del Campo genaamd Camp, geboren te Loga den 18den Julij 1807, overleden den 28sten Augustus daaraanvolgende; Carel Petrus del Campo genaamd Camp geboren te Loga den 6den September 1808, thans kapitein Ingenieur; Edouard August del Campo, genaamd Camp, geboren te Aurich den 11den Julij 1811, thans Kapitein Ingenieur, en Hermanus del Campo genaamd Camp, geboren den 10den April 1815, thans Ritmeester der Dragonders en Ridder der orde van de Eikenkroon.

Van deze kinderen geleidden de nog negen in leven zijnde zonen, den vader naar zijne laatste rustplaats in het familiegraf op het groote kerkhof te Delft.

Zie Bosscha, *Neërl. Heldend. te Land* Dl. III, bl. 107—111; *Delftsche Cour.* April 1853; *Algem. Handelsbl.* 12 April 1853, uit familie papieren aangevuld.

CAMP (DE), een zeeuwsch Zeekapitein, nam onder Jan Evertsen deel aan den togt op de Schelde, in den nacht tusschen 29 en 30 November 1610, waarbij acht vijandelijke schepen door vier Zeeuwsche genomen werden; en kreeg den eervollen last om bij de Staten den boodschapper van dit stoute wapenfeit te zijn.

Zie Swalue, *de daden der Zeeuw.* bl. 142 en 143.

CAMPAGNE (HUIBERT DIRK), zoon van Andries Campagne en van Geertruid Berendina Janin, geboren te Tiel, waar zijn vader koopman was, en aldaar gedoopt den 25 Junij 1763, heeft de volgende werken geschreven:

Java, zijnde een overzigt van deszelfs waardij en handel, met betrekking tot Nederland, 's Hage en Amsterd. 1815 groot 8⁰. met eene kaart.

De Goudkust, of overzigt van de aangelegenheden der Kust van Guinea. 's Hage en Amst. 1816, groot 8⁰.

De zedelijke grootheid, dichtstuk. 's Hage en Amst. 1816 gr. 8⁰.

Aan den schrijver der brieven, betreffende het bestuur der Koloniën enz. 's Hage 1817 gr. 8⁰.

Kort overzigt van den voormaligen handel der Nederlanders van Azië in Azië, zijnde een vervolg van Java. 's Gravenhage en Amsterdam 1818.

Ook komen van hem eenige stukjes voor in de *Kleine Dichterlijke Handschriften*, welke, even als het bovengenoemde dichtstuk, zijne bekwaamheden in dat vak niet bijzonder doen uitkomen.

Campagne overleed na een zeer zwervend leven te hebben geleid, en laatstelijk als rentenier in zijne geboorteplaats te hebben gewoond, in 1828 ongehuwd, in het gesticht voor krankzinnigen te Beverwijk.

Zie van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letter en Wetens.* Dl. II bl. 634; (de Jong) *Alphab. Naaml. van boeken; Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ten verv. op* Witsen Geysbeek, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMPANUS (M.), een Amsterdammer, was een van de *vier liefhebbers*, die den bundel gedichten, getiteld *de Amsterdamsche Pegasus, verciert met schoone copere Figuren, en Noten der Musycke.* Amst. 1627, langw. 4⁰ hebben bijeengebragt. De daarin voorkomende *Velddeuntjens* van Campanus, door hem *aan de Aemstellantsche Juffertjens* en *Rijnlantsche Nymphjens* toegeëigend, doen ons geen zeer grooten dunk van zijne dichterlijke bekwaamheid opvatten. Witsen Geysbeek heeft in zijn *Biogr. Woordenb. der Ned. Dichters* (D. II bl. 104) verkeerdelijk dezen bundel geheel aan A. Pieterz Craan toegeschreven.

CAMPBELL genaamd KUMPEL (Mr. JAN WILLEM). Zie KUMPEL (JAN WILLEM).

CAMPBELL (GEORGE), woonde als Tweede Luitenant bij het 3e Bataljon der zesde halve-brigade in 1800 den winterveldtogt aan den Mein bij, en maakte zich den 27sten December in het beleg van het kasteel Marienburg bij Wurtzburg verdienstelijk; want toen de Oostenrijkers des morgens ten vijf ure eenen uitval deden, verzamelde deze, zich op de voorposten in dienst bevindende, jonge officier met veel beleid, onder 's vijands gestadig vuur, de schildwachten en posten; week met deze langzaam terug tot onder het geschut der batterij, en vervolgens, last bekomen hebbende om de regter flank der batterij te dekken, hield hij den vijand tegen, die haar poogde om te trekken. De batterij werd nu in het front aangetast en daarop sneuvelde de Eerste Luitenant A. Kuyper; maar eene losbranding uit het kanon deed den aanvallers den steenweg verlaten en eene hoogte bezetten. Toen beklom Campbell met 14 man de hoogte: drie kogels vlogen hem door den overrok, vijf zijner manschappen werden gekwetst, één sneuvelde; maar des niettegenstaande verdreef hij de vijanden, maakte een hunner krijgsgevangen, en ontnam hun drie geweren. Voor zijnen bij dit wapenfeit bewezen moed, werd hij tot Eersten Luitenant bevorderd, en als zoodanig den 13den September 1802 overgeplaatst bij het 1e Bataillon, 2de Regiment Infanterie, in welken rang hij in 1808 nog dienende was.

Zie *Naamreg. der Officieren,* 1808; Bosscha, *Neërl. Heldend. te Land,* D., III bl. 241.

CAMPE (Mr. JAKOB), zoon van Mr. Jakob Campe, Gecommitteerde Raad van Zeeland, en Rentmeester van den Marquis van Vere, en geboren te Vere, in 1573, werd, na zich in de regtsgeleerdheid te hebben geoefend, tot het bekleeden van Staatsambten opgeleid, en tot Burgemeester van Vere aangesteld. Hij stond zijn Vaderland reeds in het begin der vestiging van dit Gemeenebest, als Staatsman ten dienste; want ten jare 1598 ontmoetten wij hem reeds als Gecommitteerde Raad van Zeeland ter Admiraliteit. Benevens Simon Schotte, werd hij wegens Zeeland benoemd als Commissaris politiek tot het Synode van Dordrecht, in 1618 en 1619 gehouden, welke Commissie hij met lof en de grootste gematigdheid waarnam.

In het jaar 1622, werd hij tot tweemalen toe, in de hoedanigheid van Gedeputeerde te velde, naar Bergen op Zoom gecommitteerd, ten einde aldaar, gedurende de toenmalige belegering dier stad, wegens de algemeene Staten, met raad en daad 's Lands nut te helpen bevorderen. Ook was hij de eerste, welke die stad van manschap en amunitie voorzag, brengende aldaar op den 20sten Julij van genoemde jaar, elf vendelen knechten, benevens eene groote menigte kruid, kogels enz. binnen, ten deele uit Zeeland bijeenverzameld.

Hij overleed den 28sten Julij 1625 en was in 1598 gehuwd met Martha van Reygersbergh, zuster van de beroemde Maria van Reygersbergh, huisvrouwe van Hugo de Groot, bij wie hij in 20 jaren negentien kinderen verwekt had.

Zie de Rijcke, Vay en du Rieu, *Beleger. van Bergen op Zoom* bl. 44, 105, 106, 116, 138, 196; de la Rue, *Staatk. en Gelett. Zeel.* bl. 38—40; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; W. te Water, *Hoogadell. Zeel.*, bl. 163 en 165; J. W. te Water, *Stamlijst Reigersberg of Reygersbergh*, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMPEN (JAN VAN) of JOANNES CAMPENSIS, geboren omstreeks 1490 te Kampen, van waar hij zijnen naam ontleende, volbragt waarschijnlijk zijne eerste letteroefeningen onder Alexander Hegius te Deventer. Na door dezen in het Latijn en Grieksch te zijn onderwezen, oefende hij zich in de Hebreeuwsche taal vermoedelijk onder den vermaarden Johannes Reuchlinus, en onderwees vervolgens omstreeks 1518 die taal te Leuven. Middelerwijl eene reis naar Duitschland gedaan hebbende, werd hij bij zijne terugkomst te Leuven door de Provisoren van het collegie der drie talen tot Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal aangesteld. Van Campen nam die betrekking waar tot in 1531, als wanneer hij zich weder op reis begaf. Hij bezocht onderscheidene plaatsen en na genoegzaam

geheel Italië doorkruist te hebben, vestigde hij zijn verblijf te Venetiën, alwaar hij, gedurende twee jaren, in het openbaar onderwijs gaf in de Heilige Schrift naar den origineelen tekst. Vervolgens begaf hij zich voor de tweedemaal naar Duitschland, en voorts naar Polen, waarschijnlijk om er zich met de Joden, die daar in groot aantal zijn over de Hebreeuwsche letterkunde te onderhouden. Naar Italië terug gekeerd werd hij zeer gunstig te Rome ontvangen en met onderscheidene kerkelijke beneficiën begiftigd; van hier wilde hij zich weder naar Leuven begeven, om zijne lessen te hervatten, doch te Friburg in het Brisgauwsche, werd hij door de pest, welke aldaar woedde, den 7den September 1538, uit het leven gerukt.

Jan van Campen heeft door den druk gemeen gemaakt:

De natura litterarum et punctorum Hebraicorum aliisque ad exactum Gramaticen necessariis, ex variis Eliae Levitae opusculis libellus. Paris 1520. 12mo., welk werk zeer geprezen wordt.

Psalmorum omnium juxta Hebraicam Veritatem Paraphrastica Interpretatio. Norib. 1532 16mo.

Welk werk in het Engelsch, Duitsch en Fransch vertaald is ook in het Nederduitsch door van Campen zelven onder den titel:

Den Psalter des conincliken Propheet Davids, nae die Hebreeuwsce waerheyt overgheset, eerst in 't Latijn door Mr. Joannem Campensem *en voorts tot gemeenen profyte in Duytsche gheprint.* Delft 1534, Antw. 1537 en 1548 Campen 1566.

De Fransche vertaling heeft tot titel: *Paraphrase, c'est-à-dire, claire translation faicte jouxte la sentence, non pas jouxte la lettre sur tous les Pseaumes.* Paris, et 1542. And. 1544.

Succintissima, et, quantum Hebraica phrasis permittit, ad litteram proxime accedens. Paraphrasis in Concionen Salomonis Ecclessiastae. Paris 1532 12 mo. Lyons 1548. 12o.

Commentaroli in Epistolas Pauli ad Romanos et Galatas. Venet. 1534, welk werkje sommigen betwijfelen of het wel van van Campen zij.

Zie Sweertius, *Athen. Belgic*, pag. 406 et 407; *Biblioth. select.* Amst. 1744 libr. oct.; Vogt, *Cat. libr. rar.*, pag. 558; le Long, *Boekzaal des Bijbels*, bl 585; Andriesen, *Aanm. op de Psalmen van Datheen*, bl. 207 en 211; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr Nation.*; de Feller, *Diction. Hist.*; *Biogr. Univ.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*; *Biogr. Univers.*; *Catal. der Biblioth. van* Mr. C. P. E. Robidé van der Aa, bl. 94.

CAMPEN (Jan van), een Middelburger van een aanzienlijk en Burgemeesterlijk geslacht, wiens naamgenooten en vermoedelijke nazaten, met lof onderscheidene regeringsposten bediend hebben, werd, bij vonnis van den Hertog van Alva den 20sten December 1569, uit het land gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard, omdat hij *bij maniere van toestaan en genoegen* gelagchen had bij het breken der beelden in de Abdij te Middelburg en geweest was bij eene begrafenis geschied *op de manier der Calvinisten.*

Zie Marcus, *Sentent van Alva*, bl. 210; te Water, *Kort Verh. der Reform. van Zeel.*, bl. 105.

CAMPEN (Sylvester van), geboren te Goes, in de laatste helft der zestiende eeuw, was eerst Pensionaris in zijne geboortestad en daarna afgezonden in den Raad van State der Vereenigden Nederlanden, doch het behaagde hem zijne bediening neder te leggen enkel uit liefde tot eene geletterde ledigheid en ambteloos leven. Hij vestigde zich vervolgens te Leiden ten einde aldaar dagelijks met de geleerden te kunnen verkeeren. Hier woonde hij te zamen met den vermaarden Kruidkenner Carel Clusius en hij zelf werd er, voor zoo geleerd en zoo schrander gehouden, dat bijna alle zijne redenen als zoovele orakelen geschat werden.

Zijne zinspreuk was, *'t Leven geduerich Campen.*

Zie de la Rue, *Gell. Zeel.* bl. 523 en 524; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Konst- en Letterb.* 1846, D. I. bl. 356.

CAMPEN (Jacob van), alias Coomans, eigenlijk Jacob Jansz geheeten, geboren te IJsselmuiden, was een der aanhangers van Jan Beukelsz. van Leiden en werd door dezen, nadat hij zich in 1534 tot Bisschop van Munster had opgeworpen, tot Bisschop van Amsterdam aangesteld. Hij begaf zich derwaarts; hield aldaar heimelijke vergaderingen, en had er grooten aanhang, doch schijnt zeer tegen oproer geweest te zijn, en zijne kudde gedurig vermaand te hebben, om zich van geweldige ondernemingen te onthouden. Toen echter de dweepachtige Herdoopers, den 11den Februarij 1535, te Amsterdam nieuwe opschudding verwekte, door naakt de stad door te loopen en er later door hen een toeleg gesmeed werd om Amsterdam te overrompelen, hield men van Campen voor de voornaamste aanhitser daarvan en stelde alle pogingen in het werk, om hem in handen te krijgen, zelfs met de dood bedreigende hen die wisten waar hij zich onthield, en er geen kennis van gaven. Doch zijn aanhang bleef hem getrouw. Eindelijk evenwel werd hij betrapt in een huis, waar hij zich onder de turf verstoken had. Hij werd scherpelijk ondervraagd, en bekende gereedelijk, door Pieter Houtzager herdoopt te zijn, ook te Amsterdam, te Leiden en te Aalsmeer vele anderen herdoopt te hebben: en te Amsterdam den naam van Bisschop te hebben gevoerd; doch hoe zwaar ook gepijnigd, heeft hij nooit beleden eenig deel gehad te hebben aan den verraderlijken aanslag tegen de stad. Ook wordt hij hiervan niet beschuldigd in het vonnis, hetwelk den 10den Julij over hem geveld werd. Ingevolge dat vonnis werd hij, met eenen twee hoornigen blikken myter, beschilderd met het wapen der stad, een uur of langer, op het schavot te pronk gezet. Daarna werd hem de tong uit den hals gehaald, en de regterhand en het hoofd met een vleeschhouwers hakmes afgehouwen. Vervolgens werd zijn ligchaam verbrand en het hoofd met den myter daarop, en de regterhand op de Haarlemmerpoort gesteld.

Zie Pontanus, *Beschr. van Amsterdam*, bl. 53; F. van Zesen, *Beschreib. der Stad Amsterd.* S. 118 u. 119; O. D(apper) *Beschrijv. van Amsterd.*, bl 152 en 153; (T. van Domselaer), *Beschr. van Amsterd.*, D. II. bl. 177 en 178; Brandt, *Hist. der Reform.* D. I. bl. 122; Commelyn, *Beschr. van Amst.*, bl. 937 en 938; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. V. bl. 98; de zelfde *Beschr. van Amsterd.* St. I. bl. 238–246.

CAMPEN (Adriaan van) was, gedurende de Spaansche onlusten, Secretaris van Middelburg, en hield de zijde des Konings. In 1571 werd hij als verspieder naar Calais gezonden ten einde te onderzoeken of er ook in de Fransche havens schepen der Watergeuzen lagen, welke eenen aanslag tegen Middelburg in den zin hadden. In het laatst van dat zelfde jaar werd hij met den Pensionaris Jacob Sagarus afgevaardigd, om nevens de Gedeputeerden der Staten van Zeeland ten hove te reizen en den Hertog van Alba te vertoonen, dat de 10de en 20ste penning »causeeren zoude de *diversie* van de *Trafijcke* van de *Koopman»schappen* en *Handwerken*, tot gantsche *desolatie* en ruïne van »deeze Nederlanden; En overzulks aan Zijne Excellentie te *ver»zoeken* en te *bidden*, dat het hem geliefde, in de plaatse van »dien te accepteeren voor de *resteerende vier jaren*, de quote »van 67,500 gulden, in te gaan den 13 Augustus laastleden," alles onder zekere bepalingen en voorwaarden, daarbij gemeld, en die veelzins noodig waren, om de stad in staat te stellen, tot het opbrengen van haar aandeel; doch deze bezending liep vruchteloos af. In Februarij 1572 werd van Campen, benevens Adriaan Jacob Joosz, Burgemeester van Middelburg, op den dagvaard van de Algemeene Staten gezonden, ten einde aldaar te vertoonen de armoede van het Land; en dat die 10den en 20sten penning zoude veroorzaken 't bederf van alle deze Landen en verval van Zeeland, ook te weeg brengen, de geheele ontvolking van dat gewest, indien de uitvoering aldaar werd begonnen, voor dat zij in de omliggende landen waren tot stand gebragt. Doch Alva was niettegenstaande deze vertoogen en in weerwil van allen tegenstand, bedacht om zijn voornemen door te zetten.

Aangezien de Walsche soldaten, welke men tot beveiliging van de stad Middelburg wachtende was, den 18den April 1572, nog niet waren aangekomen, werden de voorzeide Burgemeester Joosz en van Campen gevolmagtigd om met en benevens de andere Staten van Walcheren, bij advies van den Heer van Wacken en Beauvais, van wege de Koninklijke Maejsteit te besluiten »dat de Gouverneur bij voorraad aannemen zou, een vaandel »krygsknechten van 200 of 300 man, of alzoo veel als men zoude »kunnen vinden, onder zulke Bevelhebbers en op zulke bezoldi»ging als de Gouverneur zou goedvinden." Toen later de stad Middelburg gevaar liep van door de Watergeuzen te worden belegerd, werd van Campen nogmaals naar Alva gezonden, »om *den grooten nood, last* en *gevaar* te kennen te geven, *waarin* »*de Stad stond te vervallen*, zoo er geen *spoedige hulp kwam* »van Tarwe, Zuivel, Berning (dat is brandstof) en andere nood»zakelijkheden," alsmede om aan de Regering der stad Antwerpen te verzoeken, »dat *deeze Stad* (Middelburg) nu *zulken* bijstand »deeden, gelijk dezelve aan haar gedaan had, ten tyde van het »beleg door *Maarten van Rossem*; Eindelijk om met de »*andere Gedeputeerden*, die te *Brussel* waren, (waarschijnlijk

» van Zeeland of van andere Gewesten) den Hertog *de Medina* » *Celi* te *verwelkoomen* van Stadswegen; de stad hem aan te » *beveelen*, als zynde dezelve in alles *bereid* ten dienste des Ko- » nings met vermeldinge teffens *van den nood der Stad.*"

In Januarij des volgenden jaars zich met den Pensionaris Sagarus te Antwerpen bevindende, werden zij met den Schepen Willem Pietersz. van Rosenburg weder naar Alva gezonden, om nogmaals het gebrek aan leeftogt te vertoonen en spoedige hulp te verzoeken.

Of hij voorts gedurende het beleg van Middelburg zich in de stad heeft bevonden, en wat hij verder verrigt heeft vindt men niet vermeld.

Zie 's Gravezande, *Tweede Eeuwgedacht. der Middelb. Vrijh.*, bl. 141, 143, 144, 149, 177, 178, 238, 239, 266, 267, 291.

CAMPEN (Jakob van), geboren te Haarlem of te Amersfoort, van ouders uit den deftigen stand, legde zich aanvankelijk op de schilderkunst toe, en deed in zijne jeugd eene reis door Italië, ten einde zich met de meesterstukken van dat land bekend te maken en zich in de kunst te oefenen waarin hij ook gelukkig slaagde. Hij schilderde doorgaans levensgroote beelden. Ook teekende hij zeer goed en bevallig, doch het aanschouwen van de aldaar aanwezige meesterstukken der bouwkunst, schijnt bij hem de lust te hebben doen ontstaan, om zich op die kunst toe te leggen, met dat gevolg dat hij als bedreven bouwmeester in het Vaderland terugkeerde. Na zijne terugkomst moet hij eenige tijd te Haarlem zijn gevestigd geweest, en wel omtrent het jaar 1628; doch hoe lang hij zich daar heeft opgehouden en of hij ook elders gewoond heeft, is niet met zekerheid te zeggen.

Het Prins Mauritshuis, thans Museum, te 's Gravenhage; het Trippenhuis, thans 's Rijks Museum, te Amsterdam; het voormalige huis te Rijswijk, hetwelk zoo geschikt voor de vredesonderhandelingen, daar in 1697 gehouden door de belanghebbenden geacht werd, alsof het er voor gebouwd was; de praalgraven van Maarten Harpertsz. Tromp en van Jan van Galen, behalve meer andere gebouwen, zijn volgens zijne ordonnantie gesticht en dragen blijken van zijne goede smaak; doch vooral heeft hij zich eenen onverganklijken roem verworven door het stichten van het Raadhuis, thans Koninklijk Paleis, te Amsterdam, dat naar zijn ontwerp en dat van den Architect Daniel Stalpert is gebouwd, en te regt door alle kenners als een meesterstuk van bouwkunde wordt aangemerkt. Van Campen zelf mogt de voltooijing van dat voortreffelijk werk slechts twee jaren overleven, zijnde hij den 13den September 1657, op zijn huis Randenbroek bij Amersfoort, ongehuwd overleden. Hij is begraven in de Groote Kerk te Amersfoort, waar zijne vrienden een keurig gedenkteeken voor hem hebben opgerigt.

Zijne afbeelding gaat in plaat uit, gegraveerd door Jacobus Matham en zonder naam van den graveur in 12°. in steendruk mede zonder naam van den teekenaar. Ook komt het voor in Immerzeel, *Leven en werken der Schilders*. En in het *Tijds. van Gesch. oudh. en Stat. van Utr.* 1838. Gesteendr. door Léveque.

Zie, behalve dat werk, Schrevelius, *Beschr. van Haarl.*, bl. 443; Houbraken, *Schouwb. der Schild. en Schilder.*, D. III bl. 380—382, Kok, *Vaderl. Woordenb.*; van Bemmel, *Beschr. van Amersfoort*, D. I bl. 443; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Feller, *Diction. Histor.*; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. I. bl. 29; A bl. 78 en 79; L. de Koning, *Tafer. der Stad Haarl.*; D. IV. bl. 161; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*, Wonder, *Alphab. Naaml. van Nederl. Kunsts*, en vooral het *Tijds. van Gesch., Oudh. en Stat. van Utr.* 1838, bl. 37—54.

CAMPEN (Christoffel van), ervaren geneesheer te Breda en aldaar uit een oud geslacht geboren, oefende vele jaren de praktijk in zijne geboortestad, en gaf gedurende die tijd overvloedige blijken van zijne bekwaamheden. Na onderscheidene malen het schepensambt aldaar te hebben waargenomen, overleed hij in 1696 zeer waarschijnlijk ongehuwd. Bij uiterste wil besprak hij zijne fraaije boekerij aan zijne geboortestad. Men heeft van hem in het licht:

Collectanea Therapeutica de Pleuritide et Apoplexia. Breda 1691.

Zie van Goor, *Beschr. van Breda*, bl. 306; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hermans, *Conspect Onom. Liter.*, bl. 20; dezelfde, *Bijdragen over Noord-Braband*, D. 1. bl. 366 en 367.

CAMPEN (Pieter van), geboren den 11den October 1750 te Leiden, was Leermeester der wis- landmeet- en aardrijkskunde, zeevaart en Boekhouder te Leiden, een der oprigters van het thans nog te dier stede bloeijend wiskundige genootschap *Mathesis scientiarum Genetrix*, waarvan hij zich tevens een zeer werkzaam lid betoonde door de stukken die van zijne hand in de werken van dat genootschap voorkomen en van zijne bekwaamheid in dat vak getuigen, even als de volgende werken:

Grondbeginselen der bouwkundige rekenkunde Leyd. 1780 8°. met pl., die onderscheidene drukken beleefden, waarvan een herdruk *omgewerkt en vermeerderd* door M. J. S. Bevel en P. E. Rijk te Leijd. in 1826 het licht zag.

Gronden der rekenkunde Leyd. 1801, 2 deelen 8°.

Grondbeginselen der algebra of stelkunst 3e. druk Leyd. 1819 8°., dat nogmaals in 1842 te Leiden *geheel omgewerkt en met een groot aantal voorstellen en vraagstukken vermeerderd* het licht zag.

Gronden der werktuigkunde. 's Hage en Amst. 1803 2 deelen 8°. met pl.

Handleiding tot de Kennis der aardrijks- en sterrekunde. Leyd. 1805 2 deelen 8°. met pl.

Gronden der Trigonometrische doorzigtkunde, Leyd. 1810 8°. met pl.

Plan om watermolens door hun eigen water in beweging te houden, Rotterd. 8°. met pl.

Tafels van herleiding van oude Nederlandsche lengtemaat en vierkantemaat in nieuwemaat (Hollandsch en Fransch). Delft 1819 8°.

Ook heeft van Campen de hand aan de Nederduitsche lier geslagen zooals blijkt uit:

Dichtmatige redevoering over de oudheid en den voortgang der wiskunde. Leyd. 1777 8°. en

Beschouwing van de schepping der wereld, in dichtmaat, door hem in eene vergadering van vele Liefhebberen van wetenschappen uitgesproken en toegewijd aan zijne leerlingen, den 2den dag van Louwmaand 1778. Leyd. 1778.

Doch in beide heeft hij getoond dat zijne dichterlijke bekwaamheden op verre na niet met zijne wiskundige gelijk stonden. Van Campen overleed te Spaarndam ten huize van zijne kinderen den 7den Februarij 1820.

Hij was gehuwd geweest met J. du Mortier, bij wie hij drie zoons en drie dochters verwekt heeft. Twee zijner zonen waren Willem Cornelis van Campen en Willem Jacob van Campen, die beide volgen.

Zie van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken; Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht.*, *ten vervolge op* Witsen Geysbeek; (Brinkman) *Alphabet. Naaml. van Boeken.*

CAMPEN (Johannes Eusebius Voet van), zoon van Johannes Schagen van Campen en van Johanna Maria Voet, eene dochter van den bekenden Psalmberijmer Johannes Eusebius Voet geboren den 20sten Julij 1778 te 's Gravesande, waar zijn vader destijds Predikant was, genoot het onderwijs in de Latijnsche en Grieksche talen eerst te Zalt-Bommel en daarna te Haarlem, en werd reeds in 1795 tot de Akademische lessen bevorderd, bij welke gelegenheid hij eene Latijnsche redevoering hield *tot lof van de klei.* (1) Zes jaren bragt hij aan de Leidsche Hoogeschool door, en maakte er zich de genegenheid zijner leermeester Johan Hendrik van der Palm, Sebald Fulco Jean Rau, Johannes van Voorst en Daniel van de Wijnpersse overwaardig. Hier was hij reeds vroeg lid van een gezelschap onder de zinspreuk: *Non arte, sed amore poëseos* van hetwelk *Iets ter nagedachtenis van Ew. Hollebeek* in druk is uitgegaan, waarin ook dichtregelen van van Campens hand voorkomen. Na tot de openbare prediking in 1801 te zijn toegelaten, werd hij in het zelfde jaar beroepen tot Herder en Leeraar te Neder-Hemert en reeds in het volgende jaar te Muiderberg. In 1807 vertrok hij naar Bolsward, welke gemeente hij bijna negen jaren diende, toen hij in 1816 eene roeping naar Zalt-Bommel opvolgde. Weldra echter moest die gemeente hem aan Leiden afstaan, waar hij reeds den 15den Junij 1817 de hem opgedragen bediening aanvaardde. Meer dan 29 jaren mogt de gemeente van Leiden zich in zijn bezit verheugen en sedert 1829 was hem mede de geestelijke dienst opgedragen in het huis van militaire detentie nabij Leiden, toen hij eindelijk, in 1846, te rade werd zijne rust te zoeken; die verkregen hebbende, besloot hij zijn vijfenveertigjarige Evangeliebediening, den laatsten avond van dat jaar; waarna hij den 10den September 1851 ontsliep. Van de kinderen hem uit zijn huwelijk met Cornelia Maria Perizonius geboren, zag

(1) *In laudem Luti.*

hij er drie in volwassen leeftijd vóór zich heengaan. Eene dochter als weduwe in de ouderlijke woning weder gekeerd, was hem in zijne laatste levensjaren tot troost en hulp.

Van Campen was een man van uitstekende bekwaamheden; wiens leerredenen zich door keurigheid van stijl, zoowel als door belangrijkheid van inhoud kenmerkten. Zij droegen steeds blijken van uitgebreiden kennis van gekuischten ook letterkundigen smaak en bovenal van zijnen toeleg om, bij het verspreiden van heldere begrippen omtrent den Bijbelleer, het geloof in Christus te doen kennen en hoogschatten als de eenige bron van troost beide in leven en sterven, en als het alleen krachtige beginsel van ware Godzaligheid. Geen wonder dat het niet aan aanzoeken ontbrak om ook het godsdienstige publiek in de vruchten van zijne kanselarbeid te doen deelen. Zoo hielden zijne ambtgenooten en anderen er sterk op aan, dat hij zijne voortreffelijke en voor de behoefte des tijds zoo juist berekende leerrede, ter viering van zijne vijf-en-twintigjarige bediening in de gemeente te Leiden uitgesproken, in het licht zou geven. Hij sloeg het niet af, sprak zelfs van er nog ettelijke bij te voegen; doch het is er nimmer toe gekomen. Eerst in de dagen zijner ruste schonk hij een paar opstellen aan de verzameling der *Leerredenen uitgegeven tot bevordering van Evangelische kennis en Christelijk leven.* Arnhem 1846—1849.

Onder zijne nagelatene handschriften zijn echter eenige Bijbeloefeningen gevonden, door hem ter uitgaven als aangewezen, welke na zijne dood zijn in het licht gezonden onder den titel:

Bijbeloefeningen van J. E. Voet van Campen, *voorafgegaan door een levensberigt door* Dr. N. C. Kist, *Hoogleeraar te Leyden, met portret,* 's Hertog. 1852.

Van Campen was een der oudste leden en medebestuurder van het Nederlandsch zendelinggenootschap. Reeds sedert 1818 lid der maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, en van de oprigting af, medebestuurder der Leidsche Maatschappij van Weldadigheid. Een en ander maal voerde hij als Voorzitter of Lid van het bestuur bij de jaarlijksche algemeene vergadering van het Nederlandsch Bijbelgenootschap, afdeeling Leiden, het woord. De eerste dier aanspraken is niet verspreid buiten de afdeeling, in wier handelingen van het jaar 1826 zij te lezen staat. Zij handelde *over de onvergelijkelijke waarde des Bijbels als het grootste middel, om ons den bijzonderen invloed van God deelachtig te maken.* Achttien jaren later (17 October 1844) sprak hij *over den tegenstand tegen de verspreiding des Bijbels beschouwd als een bewijs van hare deugdelijkheid.* Deze toespraak afzonderlijk uitgegeven onder den titel van:

De Bijbelverspreiding in 1844. Leid. 1844, en daardoor voor ieder verkrijgbaar gesteld, ontging wel de tegenspraak van *de Katholijk* in zijnen gewonen toon niet, maar werd door alle welgezinde, als een woord op zijn pas gesproken, met blijdschap ontvangen en hoog gewaardeerd.

Ook hield van Campen zich gedurende vijf jaren van 1834—1838 bezig met de verzameling en uitgave van het *Dagboek ten gebruike bij den Bijbelschen Almanak van het Nederlandsch Godsdienstig Tractaatgenootschap.* een schatboek, waarin mannen als Jodocus Heringa Elizasz, Johannes Clarisse, Lucas Egeling, Daniel Mathijs Kaakebeen, Johan Hendrik van der Palm, Pieter van der Willingen, Gijsbertus Johannes Rooijens en anderen spreken, nadat zij reeds gestorven zijn en ook de stem van zoo menig Evangeliedienaar, die nog eene plaats onder de levendigen beslaat, ter onderwijzing en besturing en vertroosting vernomen wordt.

Behalve het portret van Voet van Campen door de *Bijbeloefeningen* voorkomende, bestaat er nog een van hem in folio, geteekend door Hendrik Ringeling, gesteendrukt door A. Bomli.

Zie *Handel. der Jaarb. Algem. Vergad. van de Maats. der Nederl. Letterk* te Leiden, *gehouden den* 17den *Junij* 1852, Levenber. bl. 72—76, en vooral het levensberigt van den Hoogleeraar Kist voor de bijbeloefeningen geplaatst.

CAMPEN (Abraham Theodorus van), een broeder van den voorgaande, geboren den 11den Mei 1783 te 's Gravesande, oefende zich in de Godgeleerdheid te Leiden, ten einde zich tot Predikant bij een der Waalsche Gemeenten te bekwamen, toen hij in het jaar 1807 besloot de toga met het zwaard te verwisselen en zich in de krijgsdienst begaf onder een regement huzaren.

Hij maakte in 1812 en 1813 den veldtogt in Rusland mede, en kwam in 1814 als Ritmeester terug, woonde in 1815 als Kapitein Adjudant van den Generaal Majoor Albert Dominicus Trip den veldslag bij Waterloo bij, en werd, wegens zijn bij die gelegenheid gehouden gedrag tot Ridder der Militaire Willemsorde vierde klasse benoemd. In 1816 tot Majoor bij den staf benoemd vergezelde hij als Adjudant den Luitenant Generaal Trip in het volgende jaar om de geboorte van Z. M. Willem III in Rusland bekend te maken en werd bij die gelegenheid tot Ridder van de St. Annaorde 3de klasse benoemd. In 1826 vergezelde hij weder den Generaal Trip naar Rusland, om bij de begrafenis van Keizer Alexander en de troonsbeklimming van Keizer Nicolaas tegenwoordig te zijn en ontving toen het Kommandeurskruis der orde van St. Anna.

Den 30sten April 1830 tot Luitenant Kolonel bij het vierde regement Dragonders aangesteld, voerde hij in dien rang in den tiendaagschen veldtogt twee eskadrons aan; hij hieuw daarmede den 8sten Augustus bij Hasselt dapper op den Belgen in; kweet zich ten zelven dage bij het dorp Wimmertingen waar de Belgen, door versche troepen ondersteund, stand hielden, niet minder onverschrokken. Den 22sten October 1836 tot Kolonel benoemd, werd hij Kommandant van het gezegde regement en van daar in 1838 in den zelfden rang bij de koninklijke militaire rijschool te 's Gravenhage overgeplaatst.

Hij overleed den 24sten Maart 1842 en was den 25sten September 1818 en was gehuwd met G. J. Kops bij wie hij drie dochters verwekt had. Hij was in 1830 door Z. M. den Koning tot de Ridder van de Militaire Willemsorde 3e klasse, en van den Nederlandschen Leeuw verheven.

Zie Scheltema, *laatste veldt. van Napoleon Buonaparte* Bijl. bl. 83; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land,* D. III. bl. 709. Uit familiepapieren aangevuld.

CAMPEN (Willem Cornelis van), een zoon van Pieter van Campen, geboren te Leiden den 11den April 1785, werd, na volbragte studie aan de Hoogeschool zijner geboortestad, in het jaar 1809 Predikant te Haringkarspel en Dirkshorn, daarna te Schoorl, Groet en Kamp en vervolgens te Winkel, en werd van daar in 1817 naar Spaarnwoude en Spaarndam beroepen, waar hij den 2den Januarij 1842 overleed. Hij was gehuwd met mejufvrouw Wilhelmina Frederica Booy, bij wie hij zeven zoons en drie dochters verwekt had. Hij heeft zich doen kennen door eenige gelegenheidsgedichten, onder welke dat getiteld: *Aan het weldadige oud Nederland ter gelegenheid van de stormen van* 24—26 *December* 1836 *en de door dezelve ontstane rampen en schaden op het Y bij Spaardam en Spaarnwoude,* het laatste is, dat hij heeft in het licht gezonden. Later verzamelde hij eenige zijner vroeger uitgegeven dichtstukjes bijeen, en liet die drukken onder den titel:

Een twintigtal gelegenheids- en andere verzen van V. C., waaronder een: Aan het weldadige Oud Nederland enz. Amst. 1838 8°.

Er is door hem nog een gedicht vervaardigd, tijdens onze inlijving in Frankrijk, op dat onderwerp, hetgeen een scherp onderzoek uitlokte en na de omwenteling van 1813, met nog twee anderen van soortgelijke inhoud uitgegeven, is onder den titel: *Mijne verontwaardiging onder den Franschen dwang. Drie dichtstukjes van* W. C. van Campen. Alkmaar 1814 8°.

Ook ziet nog van hem het licht: *Verzameling van oorspronkelijke Nederlandsche logogrijphen, Charaden en raadsels, in versmaat tot vermaak en opscherping voor jongelieden van* 8 *tot* 14 *jaren* Utr. 1842, oorspronkelijk voor zijne kinderen en die zijner vrienden opgesteld, doch tegen zijne bedoeling in het licht gezonden. Andere stukken van zijne hand zijn in onderscheidene maandwerken en tijdschriften verspreid.

Zie *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ten verv. op* Witsen Geysbeek; (Brinkman), *Alphab. Naamlijst van Boeken; de Navorscher,* derde jaarg. bl. 363.

CAMPER (Willem Jacob van) broeder van den voorgaande, geboren te Leiden in 1793, was Landmeter der eerste klasse van het kadaster en overleed den 23sten Maart 1854.

Men heeft van zijne hand eene voortreffelijke nieuwe *Kaart der Stad Leyden.*

Uit medegedeelde berigten opgemaakt.

CAMPENSIS (Johannes). Zie Campen (Jan van).

CAMPER (Florentius), begaf zich na volbragte studie in de Godgeleerdheid in het jaar 1702 als Predikant naar Oost-Indië waar hij, dadelijk na zijne aankomst Predikant te Batavia werd en van waar hij in 1713 in het Vaderland terug kwam, als wanneer hij zich met der woon te Leiden vestigde. Hier verdeelde hij, die een zeer geleerd man moet geweest zijn, zijne tijd in

den omgang met geleerden, het gezelschap en de ondersteuning van kunstenaars, en de opvoeding zijner kinderen. Hij was gehuwd met Sara Geertruida Ketting, en Petrus Camper, die volgt, was zijn zoon.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indië*, D. IV. *b.* bl. 91, 92, 109; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. V. bl. 313.

CAMPER (Petrus), zoon van den voorgaande, geboren te Leiden den 11den Mei 1722, gaf reeds in zijne teedere jeugd blijken van buitengewone werkzaamheid, handigheid, weetlust en vlug begrip. Zijn vader, geholpen door den raad van den uitmuntenden Hermannus Boerhaave, verzuimde niets om deze eigenschappen verder te ontwikkelen en aan te wakkeren. Hij liet hem de voornaamste talen, inzonderheid de Latijnsche, leeren, en deed hem de tusschenuren besteden aan het rekenen, de bouw- en doorzigtkunde, het draaijen, timmeren, en soortgelijke handwerken, welke hem naderhand van zooveel dienst zijn geweest in het uitoefenen der ontleed- en heelkunde. Te zelfder tijd gaf Wilhelmus la Bordus hem onderrigt in de eerste beginselen der wiskunde; terwijl hij van den Ridder Karel de Moor en diens zoon, mede Karel genaamd, in het teekenen werd onderwezen, waarin hij weldra zulke vorderingen maakte, dat hij, naauwelijks 16 jaren oud zijnde, in olieverw begon te schilderen.

Aan de Hoogeschool gekomen, oefende hij zich eerst in de natuurkunde onder Pieter van Musschenbroek en Willem Jacob 's Gravesande, en verkoos vervolgens de geneeskunde tot zijne hoofdstudie, waarin hij het onderwijs genoot van Heironymus David Gaubius, Adrianus van Royen en Bernard Siegfried Albinus, terwijl hij zich in de verloskunde oefende onder het opzigt van den ervarenen Trioen. In het jaar 1746 werd hij, na het openlijk verdedigen van twee verhandelingen, een *over het zien* (1) en een *over eenige gedeelten van het oog* (2), op den zelfden dag tot Doctor in de wijsbegeerte en in de geneeskunde bevorderd. Hij had eene groote lust tot reizen, maar zijne hoog bejaarde ouders konden niet besluiten zich van hem te scheiden, weshalve hij dan ook eerst, na hen in 1748 verloren te hebben, zich naar Engeland begaf, waar hij met Richard Mead, James Parsons, John Pringle, Samuel Sharp, William Smellie en anderen in betrekking kwam. Te Oxford ging hij James Bradley en te Cambridge Robert Smith en Walker hooren. Op het vasteland teruggekeerd, trad hij te Parijs in kennis met de voornaamste geleerden even als in Vlaanderen, Duitschland, Zwitserland en Pruissen, welke landen hij vervolgens bezocht. Terwijl hij nog op reis was, werd hij beroepen tot Hoogleeraar in de wijsbegeerte, genees- en heelkunde te Franeker. Door eene zware ziekte overvallen, aanvaardde hij dien post eerst in het voorjaar van 1750, met eene openlijke redevoering *over de beste wereld* (3). In 1755 tot Hoogleeraar in de heel- en ontleedkunde aan het Athenaeum te Amsterdam benoemd, verliet hij Franekers Hoogeschool, welke in bloei door hem zeer was toegenomen. Hij aanvaardde zijnen post te Amsterdam met eene plegtige redevoering *over het nut der Ontleedkunde in alle wetenschappen* (4). Drie jaren later werd hij buitendien tot Hoogleeraar in de geneeskunde aangesteld, en toen handelde hij *over de Zekerheid in de Geneeskunst* (5).

Bijzondere redenen deden Camper in 1761 voor het hoogleeraarschap bedanken, en zich op een buitengoed bij Franeker, Klein-Lankum genaamd, vestigen. Hij behield nogthans den titel van Professor Honorarius te Amsterdam. Nu had hij overvloedig tijd, om zich geheel aan de beoefening zijner geliefkoosde wetenschappen toe te wijden. Ook gaven hem de staatsvergaderingen van Friesland, welke hij, als volmagt uit Idaarderadeel, bijwoonde, eenige bezigheid. Slechts twee jaren intusschen duurde dit afgezonderd leven, want Camper werd in het jaar 1763 tot Hoogleeraar in de genees-, heel-, ontleed- en kruidkunde te Groningen beroepen.

Kort na zijne aankomst aldaar, tot Stads-Physicus benoemd, hield hij in het volgende jaar zijne plegtige inwijdings-redevoering: *over de verwonderlijke overeenkomst tusschen de Plantgewassen en Dieren* (6) en eene openlijke voorlezing *over het Mank gaan* (1). Weinig tijds daarna hield hij, als aftredend Rector Magnificus, eene redevoering *over het Gedaanteschoon* (2); een belangrijk stuk, hetwelk hij, eenige jaren later, in de Teekenakademie te Amsterdam nogmaals en meer uitgebreid behandelde, en daarbij betoogde »dat er in de natuur geen stel»lig schoon gevonden wordt, maar dat het afhangt van eene »onderlinge overeenstemming, gegrond op het gezag van eenige »weinigen." Slechts tien jaren mogt de Groninger Akademie zich in het bezit van Camper verheugen, daar het verlangen zijner gade en de begeerte, om zelf meer voor de opvoeding zijner zonen te waken, hem voor het hoogleeraarschap deden bedanken, waarna hij zich naar Franeker begaf. Nu had hij weder meer tijd tot het schrijven en uitgeven van verschillende werken, alsmede om zijne, te voren reeds gemaakte, waarnemingen aan geleerde maatschappijen mede te deelen. Doch niet alleen als Geleerde, maar ook als Staatkundige was Camper tot nut van het algemeen werkzaam. Sedert het nederleggen van het hoogleeraarsambt kreeg hij weder zitting in de Staten vergadering van Friesland en bekleedde als Lid van Staat op onderscheidene tijden verschillende ambten en commissiën. In 1787 nam hij zitting in de Raad van State en hield dus ook zijn verblijf te 's Gravenhage. Gedurende de burgertwisten in die dagen hield hij, grootendeels uit dankbaarheid, de zijde des Stadhouders, zonder evenwel alles goed te keuren wat door diens aanhangers verrigt werd; zelfs bedroefde hem zeer de handelwijze dier partij na de omwenteling van 1787. Camper overleed te 's Gravenhage den 7den April 1789. In 1756 was hij gehuwd met Johanna Bourboom, weduwe van J. Vosma, bij wie hij drie zonen verwekte. De oudste was Adriaan Gilles Camper, die volgt.

Petrus Camper heeft de volgende werken uitgegeven:

Demonstrationum anatomico-pathologicarum libri duo, Amster. 1759—1762, 2 vol. fol.

Verhandeling over de oorzaken der Breuken, in eerstgeboren kinderen, 1759, welke hij aan de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem aanbood en in hare werken geplaatst is, en op nieuw is uitgegeven Amst. 1800 8º.

Vervolg van gemelde Verhandeling, 1762.

Ontleedkundige beschrijving van het gehoor der gekieuwde Visschen 1762.

Dissertatio de Callo ossium, door hem aan de Koninklijke Akademie van Edimburg gezonden.

Lessen over de sterfte van het Rundvee. Leeuw. 1769. 8º.

Aanmerkingen over de Inenting der Kinderziekte, Amst. 1770, 8º., welke in 1772 te Leipzig, in het Hoogduitsch vertaald, werd uitgegeven.

De optimo methodo Insitionis Variolarum, Amst. 1774, cum fig. 8º. waarmede hij bij de Koninklijke Akademie te Toulouse eenen gouden penning behaalde.

Verhandeling over den aart en genezing der Longziekte, waarvoor hem door de Koninklijke Akademie te Lyon de eerste prijs werd toegezonden.

Gerechtelijke en ontleedkundige Verhandeling over de teekenen van leven en dood in nieuwgeboren kinderen, Leeuw. 1774, 8º. toegekend.

Gedachten over de misdaad van Kindermoord en eene gemakkelijke wijze om vondelinghuizen in te voeren, Leeuw. 1774.

Gedachten over de oorzaken van kindermoord en van zelfmoord, waarbij twee proeven over de inblazing van lucht, in de longen van kinderen, welke dood ter wereld zijn gekomen, Leeuw. 1774.

Epistola ad Albinum, L. B. cum fig. 4º.

Sur l'organe de l'ouie des Poissons, welke verhandeling hij aan de Koninklijke Akademie te Parijs toezond, en door deze, in 1774, in het zevende deel der *Mémoires de Mathématiques et de Physique* is opgenomen.

Brief aan D. van Gesscher, over het nut van de doorsnede der schaambeenderen in moeijelijke verlossingen, waarbij gevoegd zijn Oordeelkundige Aanmerkingen over den Commentarius van van Swieten, over de kinderziekte, 1774.

Aanmerkingen over de moeijelijke Verlossingen, door geklemde hoofden veroorzaakt, en het gebruik van de Roonhuisiaansche hefboom om dezelve te bevorderen, welke hij in 1774 aan de Akademie te Lyon mededeelde.

Verhandeling over het zamenstel en den ingang der lucht in de groote beenderen der vogelen.

(1) *Dissertatio Philosophico-inauguralis de visu* L B. 1746.
(2) *Dissertatio Medico-inauguralis de oculi quibusdam partibus* L. B 1746.
(3) *Oratio de Mundo Optimo.*
(4) *Oratio de Anatomes in omnibus scientiis usu.*
(5) *Oratio de certo in Medicina.*
(6) *Oratio de admirabili analogia inter Stirpes et Animalia.*

(1) *De Claudicatione.*
(2) *Oratio de Pulchro physico.*

Verhandeling over het gezang der mannetjes Kikvorschen.

Verhandeling over het toestellen van Breukbanden, welke drie laatste hij aan het Bataafsche Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte zond.

Brief over het steensnijden in twee reizen, medegedeeld in de Vaderlandsche Letteroefeningen, 1777.

Brief aan den Hoog Gel. Heer Karel George Grave van Wassenaar Twickel, behelzende een betoog van de onbestaanbaarheid en te groote kostbaarheid der vak- en steenwerken aan de Vijfdeels Dyken in Friesland, Amst. 1777. 8°.

Over het schijnbaar groot getal Gestorvenen te Harlingen in den Jaare 1779, medegedeeld in de *Algem. Vaderl. Letteroef.* D. IV. St. II. bl. 222.

Vertoog over de kenteekenen van verschillende natiën, en de manier om dezelve, zoo als ook de troniën van verschillenden ouderdom en het schoone der antieken met zekerheid te tekenen; in het Fransch vertaald onder den titel:

Dissertation physique sur les différences réelles, que présentent les traits du visage ches les hommes et sur le beau, que caracterise les statues antiques, traduite par M. D. B. Quatremère D'Isjonval, Utr. 1791, 4°.

Verhandeling over de beste en minst kostbare wijze om Breukbanden te bereiden, en over eenige proeven, om het staal, tot deze banden dienende, op de voordeeligste wijze te harden, welke beide laatste hij in de Koninklijke Akademie der Wetenschappen te Parijs voorlas.

Voorlezing over de ontdekkingen van klieren aan den binnenkant van het borstbeen, en de tekenen om onherstelbaren borstkanker uit derzelver aandoeningen af te leiden, door hem in de Koninklijke Akademie der Heelkunde te Parijs gehouden.

Verhandeling over den aart der Veepest, en de voordeelen der Inënting, welke hij in het Koninklijk Genootschap van Geneeskunde te Parijs voorlas.

Verhandelingen van Hippocrates, Celsus en Paulus Aegineta over de Pijpzweren en uitzakkingen van den Aars, vertaald en met Aanmerkingen vermeerderd, Amsterd. 1778. 8°.

Kort begrip wegens de ontleding van verscheidene Orang-Outangs, Amst. 1778. 8°.

Recueil van stukken tot de Vijfdeelen dyken in Friesland, betrekkelijk. Franeker, 1779. 8°.

Natuurkundige verhandelingen over den Orang-Outang en eenige andere Aapsoorten. Over den dubbelhoornige Rhinoceros en over het Rendier, Amst. 1779, met pl. 4°.

Verhandeling over het spraaktuig van den Orang Outang en andere aapsoorten, welke hij aan de Koninklijke Akademie te Londen toezond.

Mengelstoffen over de steengroeijingen en derzelver heelwijze, Amst 1782, met pl. 8.

Dissertatio de fractura platellae et olecrani, waarvan hij in 1788 eene tweede uitgave bewerkte, welke zijn zoon Adriaan Gilles Camper na zijne dood, in 1789, te 's Gravenhage heeft in het licht gegeven, terwijl daarvan mede eene Nederduitsche vertaling het licht zag onder den titel:

Verhandeling over de breuken van de knieschijf en van den top des elleboogs 1788.

Verhandeling over den waren aart der kankerwording, en het onfeilbaar teken van onherstelbare Borstkanker, medegedeeld in het *Genees- Natuur- en Huishoudkundig Cabinet.*

Over een gebroken en herstelden Neus, Amst. 8°.

Verhandeling over den besten schoen, in 1781 medegedeeld in het *Genees- Natuur- en Huishoudkundig Cabinet,* en later door Camper zelven op eigen kosten in de Fransche taal uitgegeven onder den titel:

Dissertation sur la meilleure forme des Souliers, 1781, en ook in het Latijn vertaald onder den titel:

De Calceo optimo.

Brief aan den Heer Hussem, over de oorzaken van het mank gaan der kinderen, en eene nieuwe kunstbewerking om hetzelve voor te komen, gevolgd door waarnemingen over den groei der stenen in de pisblaas, en over het steensnijden in twee reizen, volgens de leer van Franco.

Verhandeling over de redenen, waarom de Mensch meer dan eenig ander Dier, aan ziekten en gebreken onderhevig is, 1783, zijnde een antwoord op eene vraag, door het Bataafsch genootschap te Rotterdam opgegeven.

Verhandeling over de Beenderen der onbekende Visschen, welke in de St. Pietersberg bij Maastricht gevonden worden, in 1786 aan de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen te Londen opgedragen, en gedrukt in de *Philosophical Transactions,* Vol. LXXVI.

Beschrijving van den Dugon en van den Hagedis met drie poten, uitgegeven in de *Vaderlandsche Letteroefeningen,* 1786.

Oordeelkundige aanmerkingen over de wijze van rangschikken der Visschen, naar de wijze van Linnaeus, en eenen Brief over de ongerijmdheid des gewaanden Eenhoorns, in 1786 door hem aan het Geselschaft der Naturforschende Freunde te Berlijn gezonden.

Brief aan Blumenbach over de jongen van de Rana Pipa, geplaatst in de *comment. societ. Reg. Göttingensis.*

Verhandelingen over de gedolvene beenderen van onbekende of zeldzame dieren, welke hij in 1787 aan de akademie van Petersburg zond.

Ook heeft hij de in 1759 te Amsterdam gedrukte Nederduitsche uitgave van Mauriceau *over de ziekten en gebreken der zwangere vrouwen,* met keurige aanmerkingen verrijkt, en genoegzaam alle Geneeskundige en andere artikelen, welke tot die wetenschap betrekking hebben, in den in 1778 uitgekomen nieuwen druk van Chomels *Huishoudkundig Woordenboek* bezorgd.

Na Campers dood zijn nog van hem in het licht gekomen:

Natuurkundige verhandeling over de verscheidenheid der gedaante en gelaatstrekken, naar de onderscheidene werelddeelen, en den verschillenden ouderdom der menschen enz., Amst. 1789, met pl. 4°. Ook in het Fransch uitgegeven, met eene vertaling van de *Verhandeling over den besten Schoen,* onder den titel:

Dissertation sur les variétés naturelles, qui caractérisent la physionomie des hommes des divers climats et des divers âges etc. Suivie de Réflexions sur la beauté, particulièrement sur celle de la tête, avec une Dissertation sur la meilleure forme des Souliers, le tout traduit par Jansen, 1789. 4°.

Redevoering over de wijze, om onze hartstogten op onze wezens te verbeelden, over de overeenkomst tusschen de viervoetige dieren, vogelen, visschen en den mensch en over het gedaanteschoon, Amst 1792, met pl. en portr. groot 4°. Ook in het Fransch onder den titel:

Discours sur les moyens de représenter les diverses passions, qui se manifestent sur le visage; sur l'étonnante conformité, qui existe entre les quadrupèdes et les hommes, traduit par M. D. B. Quatremère d'Isjonval, Utr. 1792, 4°.

Verhandeling over het natuurlijk verschil der wezenstrekken in menschen enz. Amst. 1791 met pl. 4°., hetwelk ook in het Fransch verscheen.

Verhandeling over het bestuur der kinderen Amst. 1800 8°.

Dissertationes decem, quibus, ab illustris Europae. Academiis palma adjudicata Ling. 1798 vol. I 8°, zijnde eene verzameling van onderscheidene verhandelingen van Camper, van welke eenige zeer zeldzaam waren geworden.

Zijne veel omvattende geleerdheid, zoo door zijne werken als door zijne reizen naar Engeland, Frankrijk, Zwitserland en Duitschland wijd en zijd vermaard, deden onderscheidene binnen- en buitenlandsche geleerde genootschappen wedijveren om Camper onder hunne leden te tellen. Zoo werd hij in 1761 lid van de Hollandsche-Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem; in 1765 lid van de Koninklijke Akademie te Edemburg; in 1768 van de Koninklijke Akademie te Parijs en honnorair lid van de Teekenakademie te Amsterdam; in 1772 van het Genootschap van Proefondervindelijke Wijsbegeerte te Rotterdam en van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen; in 1778 van de Koninklijke Akademie der Wetenschappen en inschriften te Toulouse en van de Maatschappij van Landbouw te Amsterdam; in het volgend jaar werd hem door de Hoogeschool te Gottingen, in zijne tegenwoordigheid, het lidmaatschap aangeboden; en, evenals aan zijne groote voorganger Hermannus Boerhaave, werd hem, hetgeen slechts aan acht buitenlandsche geleerden ten deel viel, in 1785 die zelfde titel geschonken door de Koninklijke Akademie te Parijs, welke hem reeds in 1772 tot haren correspondent had benoemd; ook was hij een tijdlang secretaris van het, door hem in 1765 te Groningen opgerigt, Genootschap tot het doen van proeven ter bevordering en verbetering van den Landbouw. Hij was dan ook geen onbedrijvig lid dier geleerde inrigtingen; want behalve de hiervoor reeds opgenoemde verhandelingen, die hij, hetzij in die vereenigingen voorlas of er aan opzond, beantwoordde hij menige door haar uitgeschrevene prijsvraag met den besten uitslag. Zoo zag hij zijne verhandeling *over de opvoeding der kinderen* in 1761 bij de Hollandsche

Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem met zilver bekroond; van 1772 tot 1781 toe verwierf hij voor elk jaar eene gouden eerpenning: bij de Koninklijke Akademie te Toulouse, *over de beste wijze om de kinderziekte in te enten;* bij de Koninklijke Akademie der Heelkunde te Parijs vijfmalen: in 1774 *over de nadeelige gevolgen van het misbruik der plaasters en zalven in de heelkunde, en de aanwijzing eener verbeterde behandeling van zwerende wonden;* in 1776 *over den invloed der verschillende luchtgesteldheden op de heelkunde, en het middel om dezelve in de behandeling van wonden en ziekten te verbeteren;* in 1781 eenen op de vraag: *Welke zijn de uitwerkingen van den Slaap en het Waken, en in welke gevallen moet men er het nut van betrachten in de genezing der ziekten, die tot de heelkunst behooren?* Een ander op de vraag: *Welk eenen invloed kan het beletsel der verschillende uitvloeisels en uitwerpsels van ons ligchaam hebben, op de ziekten die tot de heelkunst behooren, en welke zijn de gebruikelijke genezingsregels tot dit onderwerp betrekkelijk?* En een derde: *Over den aart, oorzaak en behandeling van den waterzucht, en voornamelijk het bepalen van zulke tekenen, die eene naauwkeurige aanwijzing doen van de verschillende soorten van geneesmiddelen, die tot ieder geval in het bijzonder, en voor de verschillende soorten van waterzucht het meest dienstig zijn;* bij het Geselschaft der Naturforschende Freunde te Berlijn in 1777; *over de voorname oorzaak der besmettelijke ziekte onder het rundvee* en in 1779 bij de Koninklijke Akademie te Dijon op de vraag: *welke is de hoedanigheid en aart van een Specifiek Geneesmiddel, en welke is de ware werkingskracht van dezulke, die de ondervinding reeds bevestigd heeft, en op welke methode worden dezelve gelukkigst toegediend? en eindelijk, welke zijn de ziekten, in welke het als nog aan specifieke middelen ontbreekt?*

Camper was een der geleerdste en diepdenkendste Genees- en Ontleedkundigen der vorige eeuw, die onderscheidene ontdekkingen in zijn vak gedaan heeft. Zoo ontdekte hij in 1761 de werktuigen van het gehoor bij gekieuwde visschen; maar onder zijne ontdekkingen verdient vooral opmerking die van den ingang der lucht in de holle beenderen der vleugelen, dijen en zelfs tot in de halswervelen en het geheele geraamte der vogelen, die hij in 1771 te Groningen deed en welke de beroemde John Hunter zich in 1774 toeeigende. Camper heeft het eerst bewezen, dat de aap, welke de oude ontleedkundigen beschreven hebben, tot de Ourang Outangs behoorde, dewijl deze de eenige zijn, welke bij het hoofd der luchtpijp eenen dubbelen zak hebben, ieder door eene afzonderlijke opening er mede gemeenschap hebbende. Ook heeft hij het eerst opgemerkt, dat de kromming van den urether bij kinderen grooter is dan bij volwassenen. Zijne verhandelingen over het steensnijden, over de schaambeensnede, en over de inenting der kinderpokken hebben een nieuw licht over die onderwerpen verspreid. Hij heeft zich bijzonder op de vergelijkende beenkunde toegelegd, en hij veronderstelde, zooals later dit door Cuvier bewezen is, dat er werkelijk dieren bestaan hebben, waarvan de soort is verloren gegaan, zoo als de manmouth enz.

Ondertusschen kent men Camper slechts ten deele, indien men hem naar zijne verdiensten in de onderscheidene takken der geneeskunde beoordeelt: want hij bezat tevens zeer vele kennis van het schoone, en een goed talent voor schoone kunsten, hetwelk hij steeds trachtte uit te breiden. Hij teekende ongemeen vaardig met de pen, schilderde in olieverw, boetseerde en verstond de behandeling van den beitel. Uit neiging, en uit hoofde van zijn talent, zich met de beoefening der fraaije kunsten onledig houdende, moesten zijne naauwkeurige en scherpe waarnemingen, als Ontleedkundige, op deze natuurlijk invloed hebben; terwijl inzonderheid de beschouwing der beeldende kunst, door de vereeniging dezer beide werkzaamheden, in zulk een man aanmerkelijk moest winnen.

Camper had eene bijzondere geschiktheid voor de vreemde talen. Hij sprak met zeer veel vaardigheid het Latijn, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch. De Italiaansche taal was hem zoo eigen, dat hij alle boeken met vrucht kon lezen, buitendien had hij geen geringe vorderingen in de Grieksche taal gemaakt.

Zijne afbeelding, gegraveerd door Reinier Vinkeles, komt voor in de *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar Dl. XIX bl. 10 en in de Chalmot, *Biogr. Woordenb.;* gegraveerd door Jacob Ernst Marcus, treft men het aan in van Eynden en van der Willigen, *Ges. der Vaderl. schilderk.* Dl. II. plaat B en in steendruk in de *Friesche Volks Alm.* 1845. In de St. Pieterskerk te Leiden werd hem een marmer gedenkteeken opgerigt. In 1820 werd het schoone Museum van Natuurlijke Historie en Vergelijkende Ontleedkunde, oorspronkelijk door Camper aangelegd en door diens zoon Adriaan Gilles Camper aanmerkelijk uitgebreid en beschreven, door koning Willem I, voor rekening van het Rijk, aangekocht en ten dienste van het onderwijs, aan de Hoogeschool te Groningen vereerd.

Reeds in 1782 schreef over hem Mr. J. H. Swildens, zijn *Brieven aan* P. Camper, *volmagt ten landsdage;* en kort na zijne dood verscheen in 1792, zijn: *Lebengeschichte, uebersetzt von* J. B. Keup, Stendel 8°, waarschijnlijk gevolgd naar het Nederduitsch geschrift van zijnen zoon, hieronder aaangehaald.

Zie Vriemoet *Athen. Frisiac.* pag. 866; Saxe, *Onomast. Liter.* Pars VII. pag. 109; *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. II. bl 229 noot, D. V. bl. 98, D. VII. bl. 385, D. XV. bl. 226–229, XIX. bl. 9, 10. 336; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg.; van Nederd. Boeken;* Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 332; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.;* C. van der Aa, *Leven van Willem V.* D. IV. bl. 214; Baur, *Levens. van gedenkw. Mannen en Vrouwen*, D. I bl. 262—298; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.* D. II. bl. 161—174; *Gallerie Histor. des Contemp.;* Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunst en Wetens.; Algem. Konst en Letterbode* 1820, D. II. bl. 115; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letteren en Wetens.*, D. II. bl 338–341, D. III. 192; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. I. bl. 40 en 41, A 100; *Biogr. Nation.; Algem. Woordenb. der Zamenl.;* van Lennep, *Illustr. Amstel. Athen. Memor.*, pag. 201, 256 et 257; (de Jong) *Alphab. Naaml. van Boeken;* Immerzeel, *Leven en Werken der Kunsts.; Biogr. Univers.;* Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges.*, bl. 367; *Friesche Volks-Alm.* 1845, bl. 59—78; *Navorscher*, D. III. bl. 322, D. IV. bl. 164, D. V. bl. 2 en 3.

CAMPER (Adriaan Gilles), de oudste zoon van den voorgaande, geboren te Amsterdam den 31sten Januarij 1759, werd in zijne vroegste jeugd in het Latijn en Grieksch onderwezen, ten einde hem des te spoediger smaak voor de schoonheden der Ouden in te boezemen; vervolgens kreeg hij, onder de leiding zijns vaders, ook onderwijs in het Fransch, Engelsch, Hoogduitsch, Italiaansch enz., als ook in de wiskunde, natuurkunde en natuurlijke historie, zoodat alles zamenspande om bij Camper den lust ter beoefening van de natuurkundige wetenschappen, waartoe hij reeds vroegtijdig geschiktheid toonde, aan te wakkeren.

Reeds in zijn vijftiende jaar door zijnen vader rijp geoordeeld om met vrucht de Akademische lessen bij te wonen, volgde hij niet alleen met vlijt de lessen van de beroemde Hoogleeraren, die destijds der Friesche Hoogeschool tot sieraad verstrekten, maar hij was tevens onvermoeid met zijnen vader bezig in het ontleden en onderzoeken, niet alleen van menschelijke ligchamen, maar vooral ook van die der zeldzaamste diersoorten.

In 1776 zijne moeder verloren hebbende, vergezelde hij in het volgende jaar zijnen vader naar Parijs, waar vader en zoon door de voornaamste geleerden in hunne kringen, in de vergaderingen van geleerde Maatschappijen en in de verzamelingen werden ingeleid. Toen zij vervolgens van daar naar Nantes gereisd waren, gaf de jonge Camper blijken van de hem naderhand zoo sterk bezielende lust voor delfstof- en aardkunde. Wederom in zijn Vaderland teruggekeerd, zette hij te Leiden zijne studien voort, vanwaar hij zich inmiddels dikwijls naar Amsterdam begaf, om de schilderkunst te beoefenen. Omtrent drie jaren bleef Camper op deze wijze zijne studiën voorzetten tot in het begin van 1780, als wanneer hij met zijnen vader eene reis naar Duitschland deed, op welke hij door de geleerden te Berlijn met de meeste gastvrijheid ontvangen werd. In het vaderland teruggekeerd, bleef hij op het buitengoed zijns vaders, nabij Franeker, onder diens oog, de natuurkunde beoefenen, en vooral zich toeleggen op de vergelijkende ontleedkunde, eene wetenschap, waarin hij naderhand zoo zeer uitmuntte, terwijl hij zich tevens meer en meer volmaakte in de teeken- en schilderkunst. Inmiddels werd hij door de gunst van Prins Willem V aangesteld tot Drossaard van de baronnie van Cranendonk en van de stad Eindhoven, waardoor hij zich somtijds genoodzaakt zag eene korte wijl in die stad te vertoeven. Doch de tijd, die hem van het vervullen zijner ambtspligten restte, bleef hij aan zijne natuurkundige studiën besteden. Op eene reis, die hij in April 1784 naar Dusseldorp deed, ten einde de meesterstukken van schilderkunst aldaar verzameld te bezigtigen, werd zijne lust voor de mineralogie en geologie weder aangewakkerd, door de gelegenheid, welke zich daar voor hem opdeed, om deze vakken te bestuderen, waarvan hij dan ook niet naliet een goed gebruik te maken. Weder tot zijnen vader teruggekeerd, hield hij zich bezig met het onderzoek van de voorwerpen, welke hij op zijne reis verzameld had.

Camper, de vader, had zich eene geruime tijd bezig gehouden met alles te verzamelen, wat tot eene natuurlijke historie der zoogdieren, welke op de wijze der visschen in de wateren der zeeën leven, behoort, en was sedert lang daarover in briefwisseling met den beroemden Georg Louis Leclerc Graaf de Buffon, die de natuurlijke historie dezer zonderlinge dieren bij zijne groote natuurlijke historie der mineralen, zoogdieren en vogelen wenschte te voegen. Nadat hij weder nieuwe ontleedkundige ontdekkingen omtrent deze dieren gedaan had, begaf Camper, de zoon, zich in Junij 1785 met de teekeningen daarvan naar Parijs, waar hij die onder de oogen van den grooten beoefenaar der natuurlijke historie bragt, die er zijne goedkeuring aan schonk, doch, door zijn kort daarop gevolgd overlijden, verhinderd werd om er gebruik van te maken. Niet slechts door den grooten Buffon werd Camper met de meeste belangstelling ontvangen, maar hij werd tevens in alle geleerde kringen te Parijs opgenomen, en deed er vooral op den Montmartre nieuwe opmerkingen in het vak der mineralogie en geologie. Na eerst weder in het midden van 1786 naar het vaderlijke huis te zijn teruggekeerd, begaf hij zich, na een paar maanden aldaar te hebben doorgebragt, nogmaals naar Parijs, waar, in Januarij 1787, eene geweldige ongesteldheid hem eensklaps aan het ziekbed bond; hiervan weder hersteld, ondernam hij gezondheidshalve eene reis door het zuiden van Europa. Hier zag hij zich in het Vivaresche in de gelegenheid, om de plaatsen, door het nog brandende Vulkanische vuur veranderd, te onderzoeken en zijne waarnemingen met die, welke hij aan de oevers van den Rijn gemaakt had, te vergelijken. Hij onderzocht verder het grootste gedeelte van Frankrijk, stak, in Augustus 1787, van daar naar Italië over, waar hij niets opmerkenswaardigs onbezocht liet. Voorts begaf hij zich over Venetië en Milaan naar Zwitserland, alwaar hij naauwkeurig de hoogste bergen, zooals de Mont-Blanc en andere, onderzocht en op zijne gevaarvolle bergreizen groote en belangrijke ontdekkingen deed; vooral het beklimmen van den reusachtigen Mont-Blanc was allergevaarlijkst en bijna ondoenlijk, zoodat slechts weinigen der togtgenooten den top bereikten.

Camper zette zijne reis voort langs het meer van Genève, en begaf zich van daar over Bern naar Schafhausen en zoo langs den Rijn naar het Vaderland.

Kort na zijne terugkomst stierf de oude Camper; zijn zoon beschreef des grooten mans levenloop onder den titel:

Levensschets van P. Camper. Leeuw. 1791.

Verder heeft Camper zich in de natuurkundige wetenschappen zoo verdienstelijk gemaakt, dat hij onder de groote Natuurkundigen mag gerekend worden. Ten einde met zijne verzameling van mineralen het meestmogelijke nut te stichten, stelde hij eene beknopte beschrijving van zijn Museum zamen, welke kort daarop het licht zag. Ook gaf hij het door zijnen vader begonnen belangrijke werk *over de Walvisschen* uit, hetwelk de bewondering van alle natuurkundigen tot zich trok. Onder dezen arbeid hield hij zich ook nog met andere werkzaamheden bezig. Zoo werd hij in 1793 tot Ontvanger-Generaal van de Floreenrenten van Friesland benoemd, eenen post, welke, uithoofde van de groote sommen waarover de Ontvanger het beheer had, een groot vertrouwen vorderde in hem, die daarmede belast werd. Camper besloot terstond na de omwenteling van 1795 zich van dien post te ontslaan, doch weigerde aan alle onbevoegde autoriteiten rekenschap te doen of de onder hem nog berustende penningen af te geven, niettegenstaande de bedreigingen van de zich snel opvolgende revolutionaire besturen, en werd eerst in September 1795 behoorlijk van zijnen post ontslagen. In 1803 werd hij tot Curator van de Hoogeschool te Franeker benoemd, welke post hij luisterrijk waarnam tot in Februarij 1805, toen hij door tegenwerking, welke hij ondervond, meende de Hoogeschool van geen nut te kunnen zijn, en daarom zijn ontslag verzocht, bij eene uitvoerige missive, welke sints in druk is uitgegaan. In 1807 door Koning Lodewijk benoemd tot lid der commissie, die hem in een uitgebreid rapport alle de verbeteringen zou voordragen, waarvoor het hooger onderwijs vatbaar was, bleef hij, zoolang deze commissie bestaan heeft, daarin onvermoeid werkzaam.

Bij de komst van Napoleon, in Mei 1812, werd Camper tot aanblijvenden Rector van de Groninger Hoogeschool aangesteld. Daar hij echter, om dien post te bekleeden, zich met der woon binnen Groningen moest vestigen, en hij reeds in het begin van dat jaar den post van Vrederegter te Franeker op zich genomen had, bedankte hij voor het Rectoraat, doch nam den hem daarop aangeboden post van eersten Inspecteur van de zelfde Universiteit op zich, welke hij tot groot voordeel der inrigtingen van onderwijs in Friesland, met wier zorg hij bijzonder belast was, tot aan de omwenteling van 1813, bekleed heeft.

In 1814 werd Camper, met Johan Frederik Willem Spaen van Biljoen en Herman Muntinghe, toegevoegd aan de commissie, benoemd ter regeling van het hooger onderwijs, ten einde deze zooveel mogelijk met hunnen raad te dienen en hare vergaderingen bij te wonen, zoo dikwijls zij zich in de residentie zouden bevinden. Camper was daarin onvermoeid werkzaam, en, voor zooveel dit het belang van het geheele Rijk gedoogde, de ijverige verdediger van Frieslands belangen, en bragt dan ook het zijne toe tot herstel van de aloude Hoogeschool van Franeker, onder den titel van Athenaeum; van welke nieuwe stichting hij tot President-Curator benoemd werd en die hij inwijdde met eene redevoering, welke het licht ziet onder den titel:

Redevoering als Curator van het Athenaeum te Franeker Harl. 1816 8°.

Reeds in het midden van 1814 tot Commies-Generaal der convooijen en licenten in Friesland aangesteld, vervulde hij dien post niet lang, daar deze hem te veel tijd ontroofde, die hij aan de wetenschappen wenschte te besteden.

In Julij 1819 geheel onverwacht door de Staten van Friesland tot Lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal gekozen en ter bijwoning van de zitting daarvan met zijn gezin naar 's Gravenhage vertrokken zijnde, werd hij in Januarij 1820 door eene kwaadaardige ziekte aangegrepen, die hem den 5den Februarij van dat jaar ten grave sleepte.

Behalve de reeds hierboven opgegeven geschriften bestaat er nog van Campers hand:

Voorstel eener verbeterde classificatie in de Reptilia, bekend onder den naam van Hagedissen en Slangen, welk werkje den inhoud uitmaakte van eene voorlezing in Mei 1810 bij het Hollandsche Instituut gehouden.

Verhandeling over eenige minder bekende deelen van het geraamte der Hagedis in de St. Pietersberg in 1812, opgenomen in de *Annales du Museum d' Histoire Naturelle.*

Camper was Ridder van de orde der Unie; lid van de eerste klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut van de oprigting af; van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem; van de Amerikaansche wijsgeerige Maatschappij te Philadelphia; van die der Natuur onderzoekende vrienden te Berlijn; van de Keizerlijke Maatschappij der Natuuronderzoekers te Moskow, en correspondent van de Philomatische Maatschappij te Parijs. Ook genoot hij de eer, dat de beroemde Bernard Germain Etienne de la Ville sur Illon, Graaf Lacepède een door Camper ontdekt dier, naar dezen *Scomberesox Camperii* noemde. Zijne beeldtenis gaat uit gelithographieerd door Douillier in kl. fol. en in schaduwbeeld door Fuchs in 8°.

Theodora Aurelia van Limburg Stirum, schonk hem vijf kinderen, éénen zoon Petrus Camper die volgt, en vier dochters.

Zie *Vaderl. Histor. ten verv. op* Wagenaar, D. XXXII. bl. 103, *Algem. Konst- en Letterb.* 1802, D. II. bl. 401, 1807, D. I. bl. 129; 1820, D. I. bl. 97, 122 en 123; Stuart, *Jaarb. van het Koningrijk der Nederl.* 1820, St. I. bl. 89; Lodewijk Napoleon, *Geschiedk. Gedenkst.*, D. II. bl. 252; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. III. A bl. 237; *Aanh. op het Woordenb. van Kunst en Wetens.* van G. Nieuwenhuis; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken*; Bouman, *Geschied. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 596; maar vooral J. G. S. Breda, *Levensschets van A. G. Camper*, Gent 1825, die wij hier voornamelijk gevolgd zijn.

CAMPER (Petrus), zoon van den voorgaande, zag, nog student zijnde, den 8sten Februarij 1817 aan de hoogeschool te Leiden zijne *Latijnsche verhandeling, over den treurspeldichter* Joost van den Vondel, *alsmede over het nut, dat de Grieksche en Latijnsche dichters hem aangebragt hebben*, (1) met goud bekroond. Zij werd opgenomen in de *Annales Academiae Lugd. Batav.* 1817—1818. Daarna werd hij Conrector der Latijnsche scholen te Zutphen en zond achtervolgens in het licht:

Bloemenknopjes van onbekenden inhoud, of eerste dichtkundige proeven van C. Zutph. 1818 8°.

De Fenicische vrouwen treurspel naar Euripides Zutph. 1823 8°.

Euripidis *Electra, addita annotatione edidit* P. Camper L. B. 1831 8°.

(1) *Dissertatio de Justo Vondelio, Poëta tragico* (»*ad quaest.. Ejus* »*in hoc genere virtutes explicentur nec non quid a Graecis Latinisque* »*Poëtis prefecerit, indicetur*") L. B. 1819. 4°.

1833 *Ode*, Zutph. 1833 8°.

Antigone, treurspel, na het Grieksch van Sophokles, in Hollandsch dicht, — gevolgd door P. Camper. Leyd. 1834 8°.

Feestrede ter viering van het 50jarig bestaan der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen Zutph. 1835 8°.

Camper werd in 1823 tot Lid van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap gekozen, welke eer hem in 1829 van wege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden ten deel viel.

Later zijn ontslag als Conrector genomen hebbende, werd hij Roomsch Catholijk, en overleed als Monnik.

Zie de Jong, *Alphab. Naaml. van boeken.* bl. 68; *Supplem. op die Naaml.* bl. 39; *Algem. Konst- en Letterbode* 1818, D. II. bl. 98, 1823, D. II. bl. 169, 1829, D. I. 424; *Catal. van de Bibl. der Maats. van Nederl. Letterk.*, Dl. I. *b.* bl. 191, bl. 214, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMPHUIS (JOHANNES). Zie CAMPHUYS (JOHANNES).

CAMPHUIZEN. Zie CAMPHUYSEN.

CAMPHUYS (JOANNES), geboren te Haarlem in 1634, werd door zijne ouders op eenen zilversmidswinkel te Amsterdam besteld; doch daar dit ambacht zijnen vurigen geest niet bevredigde, trachtte hij als Adsistent in dienst van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie te komen. Dit hem gelukt zijnde, vertrok hij in 1652 aan boord van het schip *de Lastdrager*, doch op Hitland hebbende schipbreuk geleden, kwam hij in April 1653 weder in het Vaderland. Hij vertrok in 1654 met het schip *de Draak* naar Oost-Indië, waar hij spoedig door den Gouverneur-Generaal Joan Maatzuyker werd opgemerkt, die hem in zijne geheime secretarie plaatste. Dertien jaren daarna bevorderde gemelde Gouverneur-Generaal Camphuys tot Eerste klerk, na hem reeds met den titel van Opper-koopman vereerd te hebben. Den 31sten Mei 1671 werd Camphuys tot Opperhoofd van Japan benoemd, welken post hij in 1673 nogmaals en in 1675 ten derdemale bekleedde; terwijl hij intusschen ook eenige tijd Raad van Justitie was. Den 1sten Maart 1677 werd hij Geheimschrijver van de Hooge Indische Regering; welke gewigtige bediening hij met alle naarstigheid waarnam, en waarin hij zich ongemeen bevlijtigde, om in de archieven der Compagnie de noodige gedenkschriften te vinden, welke dienen moesten tot de beschrijving der stichting van Batavia. Vervolgens werd hij den 4den April 1673 tot Extraordinair Raad en den 25 November 1681 tot gewoon Raad van Indië verkozen. Eindelijk verkreeg hij, bij meerderheid van stemmen, het hooge bewind in handen, zijnde den 2den Maart 1684 op eene zeer toevallige wijze tot Gouverneur-Generaal verkoren. Het baarde geene geringe verwondering toen men bij het openen der stembriefjes zag, dat de meeste stemmen ten voordeele van Camphuys, den jongsten der gewone Raden, was gevallen, en aangezien hij bij alle zijne ambtgenoten gehaat was, om reden dat hij meer vermaak vond, om de weinige tijd, die hem van de vervulling zijner ambtspligten overbleef, vlijtig te besteden in het beoefenen der burgerlijke geschiedenissen van Indië of in het nasporen van al wat de Natuurlijke Historie dier landschappen betrof, dan die in hun gezelschap door te brengen. Dat Camphuys desniettegenstaande alle stemmen op zich vereenigd had, was veroorzaakt doordien alle Raden van gedachten waren, dat niemand hem zou kiezen als verzekerd van den haat der anderen op hem. Zij stonden wel bedremmeld, doch de keus was gedaan en nadat de nieuwe Gouverneur-Generaal den eed had afgelegd ontving hij die wederkeerig van alle de Leden.

In het begin van zijn bestuur had hij het genoegen, dat door zijne zorgen eene handeling ten einde gebragt werd, waartoe drie zijner voorgangers vergeefsche moeite besteed hadden, namelijk de verlossing van de nog overig zijnde Nederlanders, die, bij het verlies van Formosa in 1661, door de Chinezen gevangen en in slavernij gehouden waren. Voorts was de Maatschappij gedurende zijn zesjarig bewind in allerlei moeijelijkheden gewikkeld met de Indische Vorsten, die met elkander oorlog voerden, in welke het haar bezwaarlijk viel onzijdig te blijven, doch de voorzigtige Camphuys wist, met even zoo veel nadruk haar gezag als met schrander beleid hare belangen te handhaven en te bevorderen. Ook verhinderde hij de door de Engelschen aangewende listen en lagen om zich te Bengkoelen te versterken.

Intusschen bestond er in den Hoogen Raad tusschen de zich zelf bedrogen hebbende leden alles behalve overeenstemming; in 1687 vielen er, onder anderen, verschillen voor tusschen de Raden en den Gouverneur, over het benoemen van eenen Baljuw van Batavia, welk ambt Camphuys aan den Notaris David Dispontijn, doch alle de Raden eenparig aan Hendrik Bollan wilden gegeven hebben. Deze laatste trokken de zaak verder dan welvoegelijk was tegen den Gouverneur-Generaal, die in alle gevallen de magt had, om voor zijne rekening te nemen hetgeen hij oorbaar vond, mits rekenschap van zijn doen gevende. Het gedrag van de Raden mishaagde den Gouverneur-Generaal, die, hoezeer hij niets tegen Bollan had, wel zag, dat, indien hij het in dit geval gewonnen gaf, zijn gezag in het vervolg niets te beduiden zou hebben. Om het dan staande te houden, wilde hij, dat de door hem benoemde den voorrang zou hebben. Doch die van den Raad zetteden er zich, met zooveel hardnekkigheid tegen, dat een hunner, in drift, Camphuys toevoegde: »dat zij, die hem Gouverneur-Generaal »gemaakt hadden, hem ook weder konden afzetten, en zijn ambt »ontnemen." De Gouverneur-Generaal zulk eene hoonende taal, in eene vergadering, waar hij voorzat, niet gewoon, en nu minder dan te voren genegen, om zich wetten te laten voorschrijven, antwoordde, met zijne gewone bedaardheid; »dat zoo mijne Hee»ren de Raden magts genoeg hadden, om hem af te zetten, hij »dan niets meer te doen had en dat hij hun goeden dag wenschte;" ter zelfder tijd vertrok hij, en kwam in geen twee jaren weder in de vergadering. De anderen lieten echter niet na, er dagelijks te verschijnen, als gesteld zijnde, om over zaken te raadplegen. Maar als zij een besluit namen, dat niet naar den smaak van den Gouverneur-Generaal was, vernietigde hij het, zonder zich aan iets te storen. Ook begaf hij alle ambten en bedieningen naar zijnen wil, zonder dat iemand hem durfde tegenspreken. De Raden bragten hier wel hunne klagten tegen in; doch de gematigdheid en bedaardheid van Camphuys verijdelden die allen. Dit gedrag werd in Nederland door de Kamer van Zeventienen goedgekeurd, tot spijt van zijne tegenstanders, die hem nu niet meer in zijne vorige hoedanigheid, maar als eenen Vorst zagen heerschen, waarvan nog nimmer een voorbeeld geweest was. Wat het ambt van Baljuw betreft, dat werd tot nader order opgedragen aan Vincent van Mook, Drossaard van het platte land. Toen echter, bij diens overlijden, beide ambten open vielen gaf Camphuys dat van Baljuw aan David Dispontijn; terwijl hij dat van Landdrost aan Hendrik Bollan, voor wien hij mede veel achting had, opdroeg. Niettegenstaande zijne natuurlijke zachtzinnigheid, deed Camphuys zien, dat hij geledene verongelijkingen niet ligt vergat; want door zijn toedoen bedankten de Heeren Bewindhebbers der Kamer van zeventienen Anthony Hurdt, als Directeur-Generaal, hem de keus latende om als vrijman in Indië te blijven of naar Nederland te keeren. Hurdt koos het eerste, doch stierf nog in het zelfde jaar even als de Raad van Indië Maarten Pet, waardoor de zaken veel veranderde, aangezien die beiden altoos de grootste tegenstanders van Camphuys geweest waren.

Onder de regering van Camphuys zag men te Batavia komen Chodja Moraud, als Ambassadeur van den Keizer van Abyssinië, met eenen brief aan den Gouverneur-Generaal waarin deze genoemd werd: *de Roem en de Edelste Sultan der Hollandsche Sultans, gelijk ook de grootste Koning der Koningen van Java, de Generaal* JAN, »die van wege de deugdzaamheid »zijner handelingen, opregt degene die afwezig zijn van hunnen »ouderen; die weet ten beste te schikken de moeijelijke zaken van »hen, die onder hem staan, en die van de vier oorden van de »wereld voor hem nederbuigen te water en te land, en wiens ge»bod door niemand van zijnen onderdanen wordt wedersproken." De Keizer zond hem daarbij ten geschenke 5 paarden van het edelste ras, 20 slaven en 2 struisvogels, terwijl de brief eindigde met een verzoek, om dit geschenk niet te verachten, dewijl de Keizer geen waardiger had kunnen uitdenken.

De zwakheid zijner gezondheid deed Camphuys in 1690 besluiten om zijn ontslag te vragen, hetgeen hij ook op eene zeer eervolle wijze verkreeg; want men gaf hem de keus om naar Europa terug te keeren of te Batavia te blijven, met behoud van rang naast den Gouverneur-Generaal en ook van zijne wedde, benevens eene lijfwacht van eenen vaandrig, sergeant en twaalf man ten koste van de Compagnie. Hij verkoos het laatste en droeg zijn gezag, den 24sten September 1691, met groote plegtigheid over aan den Directeur-Generaal Willem van Outhoorn; die door de Bewindhebbers tot zijnen opvolger was benoemd. Toen begaf hij zich naar zijn lusthuis, dat hij had doen bouwen buiten de Nieuwpoort aan de rivier, aan den weg van Djakatra, bij hetwelk hij eenen tuin had, waarin de

zeldzaamste gewassen van Indië groeiden. Ook had hij op het eilandje Edam, dat hem toebehoorde, een huisje naar de Japansche wijze gebouwd, met eene uitgebreide menagerie van vreemde dieren; hij was mede een ijverig verzamelaar van Japansche kunstwerken.

Na $3^3/_4$ jaren, als een wijsgeer, stil en van de wereld afgezonderd, op zijn buiten te hebben doorgebragt, stierf hij op zijnen verjaardag, den 18den Junij 1695, en werd in de Nieuwe Hollandsche kerk te Batavia begraven.

Camphuys is nimmer getrouwd geweest. Hij was volgens zijne tijdgenooten matig in levenswijze, kuisch in zeden; vol geestkracht, regtschapen, eerlijk en opregt, maar tevens omzigtig in de zamenleving; vlug van begrip, weinig over zaken sprekende, maar met oordeel en welgepastheid waar het noodig was; zacht en vriendelijk tegen grooten en gemeenen; en hoewel goedaardig en mededoogend van aard, toch gestreng als de omstandigheid zulks vorderden, zooals bleek in het geval van eene vrouw, die wanende dat hare geboorte en vrienden, haar boven de magt der wetten stelde, de onmenschelijkheid had bedreven van eene slavin levend door de mieren te laten opeten; want in weerwil van de allerdringendste verzoeken en pogingen, van lieden, die anders bij Camphuys veel vermogten, liet hij het vonnis ten uitvoer brengen, hetwelk haar veroordeelde, om op het schavot in het openbaar gegeeseld en gebrandmerkt te worden, en beide ooren afgesneden te hebben.

Dat hij godvruchtig en een goed Christen was, heeft hij veelvuldige malen doen blijken; en van het eerste jaar van zijne verheffing tot Opperlandvoogd, was het voornaamste schilderstuk in het kabinet van zijne woning op het kasteel, *de Zaligmaker in den hof Gethsemané*, met deze woorden door zijne eigen hand er ondergeschreven *Anima mea Christus est.* (Christus is mijn leven).

Van zijne nederigheid gaf hij een doorslaand bewijs bij de volgende gelegenheid. Hij verzocht den Amsterdamschen Predikant Petrus Schaeck een aanzienlijk zilver tafelservies voor hem te laten maken en wel bepaaldelijk bij den zelfden zilversmid, bij wien hij als knecht gewerkt had, indien deze nog in leven was. Deze stond niet weinig verwonderd te hooren dat het zilver bestemd was voor een van zijne gewezene knechts, nu Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië, »dan moet het" zeide de oude man, na zich eenige tijd bedacht te hebben, »Jan »zijn, een Haarlemmer, die lang geleden op mijnen winkel is »geweest" Camphuys het verzochte ontvangen hebbende, toonde zijnen erkentenis aan den Predikant, en zorgde niet alleen, dat zijnen ouden baas voor het gemaakte zilver goed betaald werd, maar beloonde hem bovendien op eene edelmoedige wijze. Ook koos hij tot zijn wapen een veld van keel, met eenen arm in welks hand een zilversmidshamer, alles van zilver.

Camphuys was een beoefenaar en groot voorstander der wetenschappen zoo is het voornamelijk aan hem, dat men vroeger de eenige goede beschrijving van Japan verschuldigd was; want hij zond den Chirurgijn Engelbert Kämpher naar Japan, voorzien met de noodige onderrigting en handleiding, om aldaar de menigvuldige aanmerkingen en ontdekkingen, door Camphuys tijdens zijn verblijf in dat land gedaan te vermeerderen: en toen Kämpher, uit Japan teruggekomen, naar Europa vertrok, schonk de Gouverneur-Generaal hem alles wat hij betrekkelijk de beschrijving van Japan in 20 jaren verzameld had. Want Camphuys was op de naam van schrijver niet gesteld, zooals blijkt uit het verhaal van de stichting van Batavia, dat hij aan den Predikant François Valentijn gaf, die zulks met dankbaarheid vermeldt; terwijl Kämpher in zijne *beschrijving van Japan* zorgvuldig de hulpmiddelen verzwijgt, welke hem verschaft zijn. Ook heeft men het Camphuys te danken dat de Kruidboek van George Everard Rumphius het licht heeft gezien, want toen de uitmuntende verzameling van Ambonsche planten van dezen geleerde in het jaar 1692 aan boord van het schip *Waterland* onder den Admiraal Keyts naar Holland werd gezonden, had Camphuys de voorzigtigheid om de platen voor hun vertrek te doen nateekenen en de beschrijving te doen afschrijven. Hetwelk bijzonder gelukkig was, want gezegd schip, met eenigen Fransche schepen in gevecht geraakt, werd in den grond geschoten. Zoodat het geheele werk, dat acht deelen in folio beslaat, na het door Camphuys bezorgde afschrift is in het licht gekomen.

Zijne beeldtenis, gegraveerd door Wouter Jongman treft men aan in Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indien* Dl. IV bl. 320 en door Jacobus van der Schley in Du Bois, *vies des Gouvern. Génér.* bl, 243.

Camphuys maakte op zichzelven de acht volgende regelen, welke eene zinspeling op zijnen naam bevatten en zijne hoop op de eeuwige gelukzaligheid uitdrukken, :

Mijn aardsche Camphuys was vergaan,
Mijn Tabernakel kon nauw staan;
Dog ik zag op een vast gebouw,
Dat eeuwig zijn en duuren zou,
Een plaats, door Jezus toegezeid,
En in zijn's Vaders huis bereid;
Welzalig is die man zijn lot,
Die heeft een timmering bij God.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. IV. a bl. 316—323; van Loon, *Nederl. Historip.*, D. IV. bl. 154—156; du Bois, *Vies des Gouvern. Holl. aux Indes Orientales*, pag. 243—252; Kok; *Vaderl. Woordenb.*; *Levensbes. van Nederl. Mannen en Vrouwen*, D. IX. bl. 275—290; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Vaderl Karakterk.*, D. II. bl. 548—551; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 220, 256—258, 261, 291—295, *Aanh. op het Woordenb. van Kunst. en Wetens. door* G. Nieuwenhuis; *Biogr. Univers.*

CAMPHUYSEN (Dirk Rafaëlz.), Camphuizen of Kamphuizen zoon van Rafaël Camphuysen en van Maria van Mazeyk, wier vader om het geloof de marteldood ondergaan had, werd geboren in 1586 te Gorinchen, waar zijn vader Heelmeester was. Hij kwam na de dood van beide zijne ouders, toen hij naauwlijks 8 jaar oud was, onder het opzigt van eenen ouderen broeder, die zijn vader in diens beroep opvolgde, en Dirk bij den Kunstschilder Diderik Govertze besteedde. Achttien jaar oud zijnde, had hij reeds zulke vorderingen gemaakt, dat hij zijnen meester in de kunst te boven streefde; bestaande zijne geschilderde tafereelen doorgaans in boerestalletjes en landschappen met beeldjes, koetjes, paarden enz., ook bij maneschijn, die natuurlijk van kleur, geestig en meesterlijk gepenseeld en goed van teekening waren. Bijzonder echter muntte hij uit in prentteekeningen. Zijne schilderijen komen zeldzaam voor, en zijn zeer gezocht. Het Museum Boymans te Rotterdam bezit van hem

Een wagen met vrolijke landlieden voor eene dorpsherberg.

Op aanraden echter van den Rector der Latijnsche school, die 's jongeling bekwaamheid kende, zag hij van het schilderen af en legde zich op het leeren van Latijn en Grieksch toe, waarin hij het binnen drie jaren zoo ver bragt, dat hij voor het akademisch onderwijs vatbaar werd geoordeeld. Hij vertrok naar de Hoogschool te Leiden, en werd een leerling van Jacobus Arminius, wiens gematigde begrippen en leerwijze hem het meest bevielen. Na eenige tijd hier vertoefd te hebben, werd hij, op aanbeveling van gemelden Hoogleeraar, onderwijzer bij de kinderen van den heer van Langerak. De lust en ijver, waarmede hij zich van dezen post kweet, wonnen hem geheel en al de genegenheid des heeren van Langerak, die hem insgelijks tot zijnen Secretaris aanstelde. Camphuysen, die reeds te Leiden eenen minnenhandel met Anna Alendorp, dochter van Govert Alendorp, Gasthuisprediker te Dordrecht, had aangeknoopt, wist haar zijnen begunstiger als huishoudster aan te bevelen, vervolgens trouwde hij met haar en de heer van Langerak schonk hem duizend gulden, als huwelijksgift.

Nu zette Camphuysen zich te Gorinchem neder, waar hij uit het onderwijs der talen aan de jeugd, ten zijnen huize, zijn bestaan vond; bestedende voorts zijne snipperuren aan het lezen der H. Schrift, waar door hij werd overgehaald om de tot hier toe uitgestelde plegtigheid van den Doop, zich door een leeraar te Arkel te laten toedienen.

Camphuysen legde zich vervolgens, op raad van velen, die zijne bekwaamheden kenden, met ernst op het predik-ambt toe. Nadat hij ettelijke malen de dienst in Waterland verrigt had, vertrok hij, naar Utrecht, waar hij, door medewerking van den heer van Langerak, den post van Praeceptor in de vierde klasse der Latijnsche school verkreeg. Gemeenzaam bekend geraakt met den leeraar Jacobus Taurinus, besloot hij, op diens raad, de schooldienst vaarwel te zeggen; ten einde zich met minder belemmering op het gewigtig leeraars-ambt te kunnen toeleggen. Verstoken van zijn gewoon en eenig middel van bestaan, verviel hij eerlang in bekrompene omstandigheden; uit welke hij op zekere tijd, toen hem de behoefte begon te knellen, gered werd door de komst van eenen schippersknecht, die een pakje met 75 gulden, onder het opschrift: Aan Dirk Rafaelsz Camphuysen bragt, waarvan hij nimmer geweten heeft van wien het kwam, dit deed hem tot zijne vrouw, die met

minder gelatenheid dan hij de behoefte droeg, zeggen: »Zie »toch hoe God de zijnen al slapende verzorgt." Intusschen predikte hij van tijd tot tijd, voor zijnen vriend Taurinus, in de Domkerk te Utrecht, onder veel toeloep, en werd vervolgens, op aanbeveling van Gillis Ledenberg, in 1615 te Vleuten beroepen, waar hij tot in 1618 werkzaam was, in welk jaar hij naar Amersfoort beroepen werd, doch hij kon deze roepstem niet involgen, want, wegens de Remonstrantsche gevoelens, die hij aankleefde, moest hij zijne standplaats, waar hij veler achting en liefde, ook onder de Roomschgezinden, genoot, verlaten, en werd, zich naar Amsterdam willende begeven, gevangen genomen en naar Heusden gevoerd, waar hij veertien dagen in den kerker doorbragt.

Sedert geraakte Camphuysen in bekrompene omstandigheden, en zwierf van plaats tot plaats; doch hield zich meest te Amsterdam op, waar hij zich met het schraal inkomen van het vertalen van Latijnsche boeken moest behelpen. Na verloop van eenige tijd scheen echter zijn lot gunstiger te worden: hij trad in compagnieschap met den drukker en boekverkooper Pieter Arentsz te Norden in Oost-Friesland, begaf zich derwaarts, en slaagde in zijne onderneming zoo gelukkig, dat hij nu met de zijnen een tamelijk ruim bestaan genoot. Hier had de bekende verdreven Remonstrantsche Leeraar Joannes Geesteranus zich mede nedergezet. Met deze wedijverde Camphuysen in het betoonen van de liefdrijkste hulp aan de zulken, die door de pest werden aangetast, welke toen in Oost-Friesland sterk woedde, en velen, onder deze ook Geesteranus, ten grave sleepte. Camphuysen had echter niet lang genot van zijnen tegenwoordigen voorspoed. De nadering van eenige Mansfeldsche troepen, met oogmerk, om alles te verwoesten, deed hem met vrouw en kinderen naar Harlingen wijken. De hebzucht of misschien de armoede van eene gewezene dienstmaagd, deed hem, na een jaar rust genoten te hebben, ook dit verblijf verlaten. Met eenen soldaat getrouwd en dus een sober bestaan hebbende, luisterde zij haren man in het oor, voorheen wel gehoord te hebben, dat met het aanbrengen van Camphuysen vijfhonderd gulden te verdienen was, en spoorde hem diensvolgens aan om dien prijs te trekken. Tot geluk voor Camphuysen was de soldaat geen zwijger; bij tijds het boos opzet vernemende, ontweek hij de strik hem gespannen, door zijne vlugt naar het eiland Ameland. Hier bleef hij 9 maanden en hield zich bezig met het vertalen van eenige Fransche boeken voor den Amsterdamschen boekverkooper Jacob Colom, en het schrijven van zijne verhandeling *Van 't onbedriegelijk oordeel.* De ongezondheid der zeelucht noodzaakte hem van woonplaats te veranderen. Hij verkoos Dockum, in Friesland, tot zijn verblijf, en begon hier, met overleg zijner vrienden, den vlashandel, die hem een eerlijk bestaan verschafte. Sedert onthield hij zich eenige tijd, op verzoek van zijnen vriend den vermaarden schilder Michiel Miereveld, te Delft, om zekeren jongeling, een bloedverwant van dezen, door zijne troosredenen van eene zielsziekte te genezen, in welk moeijelijk werk hij gelukkig slaagde. Na zijne terugkomst van daar, maakte hij eene aanvang met zijne *Uitbreiding der Psalmen*, welke zijn laatste werk was. Kort na de voltooijing daarvan werd hij aangetast door eene zware ziekte, welke den 9den Julij 1627 een einde maakte aan het godvruchtig, nuttig en werkzaam leven of liever veertig jarig lijden en zwerven van dezen regtschapen menschenvriend, opregten Christen en gemoedelijken dichter. In alles gelaten welgemoed, met eene echte Christelijke standvastigheid op God vertrouwende, gaf hij zelfs in ballingschap, gebrek en nood het voorbeeld van die geduldige lijdzaamheid, welke hij anderen met mond en pen zoo nadrukkelijk aanprees.

De door hem in het licht gezonden schriften zijn:

't Boek van Faustus Socinus van de geloofwaardigheyd der H. Schriftuur; uyt het Latijn vertaalt en met geleerde aanteekeningen verciert. Amst. 1623.

Van de stand der dooden en straffe der verdoemden naa dit leven met een kort begryp van de leere der Socinianen, Amst. 1631, 1636.

Thien Predicatiën Valentini Smallii *over Joh. I, vertaald door* D. R. Camphuysen, Amst. 1631.

Stichtelijke Rijmen, van welke eerst te Hoorn omstreeks 1625 2 deelen het licht zagen, doch die later met een derde deel en eindelijk met een vierde deel vermeerderd werden, van welke reeds in 1660 de 15de druk te Dordrecht in 12° het licht zag, terwijl er in het geheel meer dan dertig drukken van verschenen zijn, onder anderen een onder den titel:

Stichtelijke Rijmen, onderscheyden in IV deelen. Gestelt op sleutels om te zingen en te spelen op allerhande Instrumenten door Joseph Butler, vermeerdert met eenige nieuw gecomponeerde wijzen, door M. Mathieu, geheel op nooten. Amst. 1727 12°. De uitgave in langw. formaat in 1647, te Amsterdam bij J. Colom, met koperen platen verschenen, wordt door sommige ten onregte voor de beste gehouden, want er komen gedichten in voor, die niet van Camphuysen zijn.

Theologische werken, bestaande in drie deelen: 1e. Van 't onbedriegelijk Oordeel; 2e. Predicatien; 3e. Brieven. Amst. 1638, waarvan de vierde druk verscheen Amst. 1644 8°; terwijl er later nog onderscheidene drukken van in het licht kwamen als onder anderen in Amst. 1733 4°:

Valemundo, ofte nodinge tot de broederschap Christi. Amst. 1650.

Extract uyt een brief van D. R. Camphuysen, bewijsende dat het gevoelen van de vernietiging der goddeloosen niet onstichtelyck is. Amst. 1666.

De Schriftuurlijke lessen van J. Socinus vertaalt, Amst. 1666.

Bijkans sints twee eeuwen zijn 's mans *Theologische werken* maar vooral zijne *Uitbreiding der Psalmen en Stichtelijke Rijmen* bij onze landgenooten van onbekrompen godsdienstige denkwijze in hooge achting gehouden, en niet alleen tot afzonderlijk huisselijk gebruik, maar ook bij openbare godsdienstige zamenkomsten door onderscheidene Christengemeenten in ons Vaderland gebezigd. Doch waar men ook dit voortreffelijk gezangboek openslaat, overal ontmoet men die eenvoudige, krachtige, duidelijke, voor elk verstaanbare taal, welke onmiddellijk uit het hart spreekt. Alle zijne gedichten zijn van godsdienstigen of ernstigen inhoud en bevatten bijna allen iets zinrijks, iets stevigs, iets zakelijks en verstandigs, en het gemis van beelden en dichterlijke sieraden wordt ruim vergoed door de kernachtige en spreukrijke wijze van uit drukken, die hij, met zorgvuldige vermijding van alle platheid en gemeenheid, bezigt, en in dat opzigt is Camphuysen in de daad oorspronkelijk; zijn stijl is doorgaans eenvoudig en toch deftig en krachtig; somwijlen schildert hij zoo natuurlijk schoon, vooral in zijne *Uitbreiding der Psalmen*, dat men, zonder onbillijk te zijn, hem den welverdienden lof niet weigeren kan, en dit zal niemand, die gevoel en smaak heeft, zoolang onder ons nog eenigen prijs gesteld wordt op het goede en schoone, in welk eenen vorm dat zich ook opdoe.

Camphuysens afbeelding komt voor, voor sommige uitgaven zijner *Stichtelijke Rijmen* in kl. fol. en in Immerzeel, *Leven en Werken der Kunsts.* Bovendien gaat het nog in plaat uit gegraveerd door Sebastiaan Savry in kl. fol. door P. Sluiter in 4o. en zonder naam van den graveur mede in 4o.

Op Camphuysens graf op het kerkhof te Dockum is, in 1823, door de vereenigde Christelijke gemeente aldaar, in plaats van den daar toen liggende hoofdsteen, eene nieuwe grafzerk met toepasselijk opschrift en bijsieraden geplaatst. Het bekkeneel van Camphuysen wordt in eene doos op het stadhuis te Dockum bewaard, met authentieke schriftelijke bewijzen gestaafd.

Zie, behalve het boven genoemde werk van Immerzeel, Brandt, *Hist. der Reform.* Dl. III. bl 394, 793, 795, 796, 971, Dl. IV. bl. 36, 114, 415, 435; Houbraken, *Schoub. der Schild. en Schilder.* Dl. I. bl. 123—128; *Tegenw. staat der Vereen Nederl.* Dl. XIV. bl. 275 en 276; Kok, *Vaderl. Woordenb.* Dl. XXI. bl. 250—254; *Levensbes. van Nederl. Mann. en Vrouw.* Dl. II. bl. 155—166; de Chalmot *Biogr. Woordenb.* Ypeij en Dermout, *Geschied der Nederl. Herv. Kerk.* Dl. II. bl. 259 en 260; Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunst- en Wetens.* Lett. K bl. 25--27; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dicht;* van Kampen *Geschied. der Lett. en Wetensch.* Dl. I. bl. 199—202; Collot d' Escury, *Holland's rijkdom.* Dl. IV. A. bl. 423—426; *Biogr. Nation.*; *Algem Woordenb. der zamenl.;* Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Friesl.* bl. 229 en 230; de Crane, *Letter- en Geschiedk. Verzam.* bl. 37—46; *Biogr. Univ.*; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holl. enz.* Dl. I. bl. 299 en 300; Tideman, *de Remonstr. Broed.* bl. 43, 252, 357; *Catal. van Schild. in het Museum te Rotterd.* bl. 11; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Wonder, *Alphabet. lijst van Nederl. Kunsts.*, en vooral *Het Leven* van Dirk Rafelsz. Kamphuizen. Rotterd. 1683.

CAMPHUYSEN (Adam), geboren te Doesburg, waar zijn vader Rector was, was laatstelijk Rector der Latijnsche scholen te Zierikzee, waar hij den 15den September 1772, bij gelegenheid der bevordering van de Latijnsche schooljeugd een redevoering uitsprak over Lieven Jansson Keersemaker, welke, op verzoek van de Regering van Zierikzee, ten zelfden jare gedrukt werd onder den titel:

Oratio de Lievino Jansono Lychnite, en later in het Nederduitsch in het licht verscheen, onder den titel:

Redevoering van Adamus Camphuysen, *Rector der Latijnsche scholen te Zierikzee, over Lieven Jansson Keersemaker, Gouverneur der Stad Zierikzee en geheel Zeeland beoosten Schelde; uit het Latijn vertaald door* Cornelis van der Grijp. *En nu met noodige Bewijzen en Bijlagen, betrekkelijk het te Zierikzee voorgevallen ten jare* 1572, *voorzien en daarbij gevoegd door* Mr. Adriaan Jan de Reuver, *Pensionaris der Stad Zierikzee.* Middelb. 1776.

Camphuysen overleed te Zierikzee in jeugdigen leeftijd, in Februarij 1773.

Zie Groeneyk, *Kron. van Zierikz.* Bijv. bl. 7; Collot d'Escury, *Holl. roem*, Dl. II. Aant. bl. 133, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMPHUYSEN (Cornelis), broeder van den voorgaande, geboren te Dockum omstreeks 1750, studeerde aan de Hoogeschool te Franeker onder Everardus Wassenbergh, was zeven jaren Conrector der Latijnsche scholen te Enkhuizen, vervolgens 19 jaren Rector te Breda, en werd van daar den 13den Junij 1799 beroepen tot Rector te Schiedam, waarbij den 20ste daaraanvolgende de waardigheid van Lector met verhooging van bezolding gevoegd werd. Hij aanvaarde den 4den Augustus 1800 beide betrekkingen, met eene redevoering *over de noodzakelijkheid van de beoefening der Geschiedenis* (1); volvoerde gedurende acht-en-twintig jaren zijne ambtsbetrekking met lof, en overleed aldaar op het laatst van October 1828. Uit zijne echt, met Engelina Ribbers, won hij drie zonen, namelijk: Hendrik Camphuysen, gepensionneerd Kapitein, nog woonachtig te Wageningen; Bernardus Camphuysen overleden te Amsterdam als Geëmploijeerde bij den waarborg van goud- en zilverwerken, en Pieter Camphuysen, in leven Resident van Banda. De nagedachtenis van Cornelis Camphuysen werd in een kort *elogium* openlijk den 22sten April 1839 gehuldigd, door zijnen voormaligen leerling en opvolger te Schiedam, Mr. Gerard Cornelis Brillenburg.

Zie *Boekz.*, Junij 1829, bl. 733, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CAMPIUS (Johannes) was Predikant bij de classis van Amsterdam, toen hij, in 1655, als zoodanig naar Oost-Indië vertrok. Den 27sten Mei van dat jaar te Batavia aangekomen, werd hij den 3den Junij naar Tajoea of Formosa beroepen, waar hij, na de in bezitneming van dat eiland, door den Chinesche zeeroover Coxinga, in Augustus 1661, op diens last, onthoofd werd.

Zie Valentijn, Dl. IV. b. bl 52, 53, c. bl. 91, 93.

CAMPO (Heimericus de) of Henricus van de Velde), geboren omstreeks het jaar 1382, te Son in de Meijerij van 's Hertogenbosch, volbragt een gedeelte zijner studiën te Parijs en ging van daar naar Keulen, waar hij de wijsbegeerte onderwees in het collegie van St. Laurens, van hetwelk hij vervolgens Regent werd. De Campo maakten er gebruik van tong en pen om de leer van Albertus Magnus, die er in bloei was, te ondersteunen en tegen de aanvallen der Thomisten te verdedigen. Hij verkreeg aan die Hoogeschool den rang van Baccalaureus, vervolgens dien van Doctor in de Godgeleerdheid en werd te Luik tot Priester geordend; den 20sten December 1418 verkoos hem het kapittel der Karmelieten te Keulen tot hunnen Deken of Oversten. In 1435 werd hij door de Hoogeschool te Keulen naar het algemeen concilie te Bazel gezonden, alwaar de Campo, op aandrang van den geleerden Kardinaal Nicolaas de Cusa, onderscheidene memoriën opstelde en geregelde twistgedingen hield, waarin hij de Roomsche leerstellingen tegen de Hussiten verdedigde. In 1455 naar Keulen teruggekeerd, werd hij benoemd tot Vice-Kanselier aan de Hoogeschool aldaar, voor welken post hij echter, den 23sten April van het zelfde jaar, bedankte, om dien van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Leuven te aanvaarden.

Doorgaans bragt de Campo de vacantiën door in de kloosters in en rondom Leuven, als in Park, in Bethlehem, in Vlierbeek, in St. Marten enz., en onderwees daar de *Complementa artis et Scientiae* van Raimond Lullius, aan wien hij den wijdschen titel gaf van *Omne scibile.* De Campo overleed te Leuven, waar hij buitengemeen in aanzien was, in hoog gevorderden ouderdom ten jare 1460, na zes malen Rector der Hoogeschool te zijn geweest. Hij werd gehouden voor een schrander Godgeleerde en een allergelukkigst beoefenaar der Aristotelische wijsbegeerte. Bovendien had hij den naam van aan een scherpzinnig vernuft de gave te paren van een uitnemend twistredenaar te zijn, eene gave in die tijd bij de Godgeleerden zeer hoog geschat. Hij was een der eerste stichters der beurzen, voor behoeftige Nederlanders, die zich aan de Hoogeschool te Leuven op de wetenschappen wilde toeleggen. De door de Campo gestichtte beurzen werden genoten in het collegie het Castrum, voor inboorlingen van Son, Breugel of naburige plaatsen.

Men heeft van hem in druk:

Promptuarium argumentorum disputatorum inter Lilium Albertistam et Spineum Thomistam. Col. 1492 4o.

Reparationes naturalis Philosophiae secundum processum Albertistarum et Thomistarum. Col. 1492 4o.

Problemata inter Albertum Magnum et S. Thomam *ad utriusque opinonis intelligentiam multum conferentia etc.* Col. 1517 4o.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; (H. A. van Gils,) *Kathol. Meyerysch Memorieb*, bl 572—574; Hermans, *Conspec Onom. Liter.* pag. 3; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CAMPO (Willem Petrus del). Zie Camp.

CAMSTRA (Rienk), zoon van den Olderman Petrus Camstra en Syds of Sitte Lausma, was een man, die toonde, hoezeer gezind tot den vrede, als het noodig was, met moed en beleid het oorlogzwaard te kunnen voeren. De onheilen, veroorzaakt door de geweldige oneenigheden tusschen de Schieringers en Vetkoopers, bragten in 1443 te weeg, dat er door bezadigde mannen uitgewerkt werd, dat men van wederzijden bij compromis zich verbond, alle geschillen, welke, gedurende de laatste veertien jaren ontstaan waren, binnenslands te beslechten, doch, indien zulks niet kon geschieden, aan den Raad van Groningen ter beslissing over te geven. Terwijl velen zich hier tegen verzetteden, omdat zij vreesden, dat Groningen als dan te veel magt zou krijgen, behoorde Camstra tot die genen, welke, uit vrees voor grooter tweespalt, doordrongen, dat er, den 25sten April van het volgende jaar, een vierjarig verbond tusschen Oostergoo en Groningen gesloten werd, hetwelk evenwel van zeer weinig uitwerking was. Al spoedig rezen nieuwe twisten op, en in 1445 was Camstra een der aanvoerders van de Schieringers, die tegen het slot van Sjoerd Grovestins te Engelum optogen en het stormenderhand innamen. Camstra was in 1453 Grietman van Leeuwarderadeel, en sneuvelde door het schot uit eene bus, in 1461, bij de belegering van het slot van Jouke Galama te Akmarijp. Hij was tweemalen gehuwd geweest; de naam van zijne eerste vrouw is niet bekend, doch de tweede heette Tietke Unia; bij beide vrouwen had hij kinderen, onder die van de laatstgenoemde was Feycke Camstra die volgt.

Zie Sjoerds, *Friesche Jaarb.* Dl. V bl. 250, 269; Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietm.*, bl. 16.

CAMSTRA (Feycke), zoon des voorgaanden, was in tegenstelling van zijne ouderen broeders, die zich naar het schijnt met de partijschappen niet hebben opgehouden, een woelziek mensch en ijverig voor de regten van de Schieringers, hierin het voorbeeld van zijnen vader volgende. — Het eerst vinden wij hem als deelgenoot van den mislukten aanval op de stad Leeuwarden in 1481, waar hij zich met de overige bevelhebbers door de vlugt redde. In het volgende jaar teekende hij een verdrag tusschen de regering van Leeuwarden ter eener, en Grietman, Regters, Hoofdlingen en Gemeente van het Zuider-Trimdeel van Leeuwarderadeel ter andere zijde.

Met vele andere voorname Schieringers was hij een hevig tegenstander van het verbond, den 17den September 1491 met Groningen gesloten; een verbond, hetwelk naderhand de bron van zooveel ellende voor Friesland werd. Gaarne hadden zij zich daartegen met geweld verzet, doch de onlusten, kort daarna in Westergoo uitgebroken, verhinderden hun voornemen. Uit wraak over zijnen tegenstand staken de Groningers zijn slot te Wirdum benevens de huizen van zijnen broeder Pieter en andere Schieringsche edellieden in brand. Eindelijk ziende dat er geene andere uitkomst voor hem overbleef, moest hij, ofschoon zeer tegen zijnen zin, met eenige andere van zijne partij tot het verbond met Groningen overgaan. In 1494 behoorde hij met Aedo Jongema, Hessel Feytsma en anderen onder de Edellieden, die in het Dominikaner klooster te Leeuwarden waren bijeengekomen, om aan te hooren de verklaring van de gezanten van den Keizer, dat het Z. M. meening was, dat Oostergoo, Westergoo en Zevenwouden ongescheiden zouden blijven, dat de Friezen hunne oude vrijheden en privilegien zouden behouden, en dat hij hun verbood zich in het verbond met Groningen te begeven, doch dat zij uitgenoodigd werden, tot voorkoming van twist en moeite, voor ditmaal de schatting op te brengen. Tien jaren later, den 9den Julij 1504, teekende hij den bekenden reversaalbrief, door de Friesche Heeren aan de Hertogen van Saksen afgegeven, en komt als Edelman in Leeuwarderadeel

voor op het register der Edellieden van Friesland, op bevel van Hertog George, in het volgende jaar opgemaakt.

Feycke overleed in 1517; bij zijne vrouw Syts Foppes Sjaerda, die hem overleefde, had hij drie zonen en eene dochter. Onder zijne zonen waren Renike Camstra en Foppe Camstra, die beide volgen.

Zie Winsemius, *Chronyk van Friesl.* bl. 323, waar hij echter verkeerdelijk Foecke wordt genoemd; *Charterb. van Friesl.* Dl. I bl. 703.

CAMSTRA (Pieter), broeder van den voorgaande, werd in 1479 benoemd als scheidsman in een geschil tusschen de Monniken van Hasker- en Nesserkloosters in Haskerland en Utingeradeel gelegen, met het bestuur van den Leppedijk, over het maken en onderhouden van Dijkhuisterzijl. Toen in 1481 de tweespalt tusschen de Schieringers en Vetkoopers in Westergoo eenen hoogen trap had bereikt, en, bij gelegenheid van de belegering van Hottinga-huis te Nieuwland, Wybe Sirtema van Grovestins, door list van Swob Sjaerdama, weduwe van Jarich Hottinga, gevangen was genomen, werd Camstra met nog zes anderen als scheidslieden verkozen, om zoo mogelijk eene verzoening tusschen de strijdende partijen te bewerken. Zij hadden de voldoening in hun oogmerk te slagen; de door hen gemaakte voorwaarden werden opgevolgd, Scherne Wybe uit zijne gevangenis ontslagen, en de vreemde krijgsknechten, door beide partijen aangeworven, uit het land gezonden. Met zijnen broeder Feycke Camstra was hij bij den aanval op Leeuwarden tegenwoordig, en nam met hem de vlugt. Woedend over deze nederlaag, maakten zich de Schieringers gereed, bloedige wraak te nemen, doch eenige vredelievende mannen bewerkten gelukkig eene verzoening, waartoe Pieter Camstra het eerst toetrad, terwijl vele anderen zijn voorbeeld volgden. Den 1sten November werden tusschen hem en de stad Leeuwarden een Compromis opgemaakt, bij hetwelke hij zich, onder verband van zijne bezittingen te Bilgaard, onder Jelsum en in de stad, de verpligting oplegde, om na te komen wat door de zoenslieden zoude worden bepaald, onder anderen dat hij de vijanden van Leeuwarden geen verblijf ten zijnent zou laten houden, noch de Leeuwarders verhinderen hunne tegenstanders te vervolgen en hun hunne landerijen te Jelsum vrijelijk te laten gebruiken. Deze overeenkomst liet hij bezegelen door Mr. Mamma, persona te Wirdum. »*Want ick* Peter *op dis tijd bij mijn sigil naet komma kin.*" Hierop volgde spoedig het verdrag, waarbij alle schuld van weêrskanten dood en te niet gerekend zou worden, doch Leeuwarden aan Camstra zijne paarden (hynxten) terug zou geven, mits hij daarvoor vier Rhijnsche guldens betaalde. Te gelijk met de stins van zijnen broeder te Wirdum, waren ook zijne twee huizen te Jelsum door de Groningers in brand gestoken. Hij was toen pas teruggekeerd van eene reis naar Maastricht en Grave, als Afgezant naar den Keizer, bij wien hij met nog vijf anderen de Friesche voorregten en vrijheden, door de Groningers aangerand, moest verdedigen. Dat Pieter Camstra een man van groot gewigt was, blijkt uit zijne benoeming als een der mederegters van het land, gekozen uit de treffelijkste en ervarenste mannen, toen op voorstel van den keizerlijken Gezant, Otto van Langen, te Bolsward in 1494, Juw Dekema tot Potestaat van Friesland werd benoemd. Camstra staat boven aan op de lijst van Oostergoo en dus van het geheele gewest. Hij overleed nog in het zelfde jaar, en werd bij zijne vrouw Reynsk Tzygora, welke hij zes jaren te voren verloren had, te Jelsum begraven. Zij lieten twee zonen na.

Zie Winsemius, *Chron. van Friesl.* bl. 323; *Charterb. van Friesl.* Dl. II, bl. 669.

CAMSTRA (Renike of Rienck), zoon van Feycke Camstra en Syts Foppes Sjaerda, behoorde mede tot het Schieringsche gezantschap, hetwelk aan Keizer Maximiliaan in 1494 beklag moest inleveren over de partijdigheid en schraapzucht van het Groningsche verbond en diens aanhangers, waartegen vooral de Camstra's zich verzetteden; van meening zijnde de Vorst te Maastricht te zullen aantreffen, reisden zij eerst derwaarts; doch deze reeds van daar vertrokken zijnde, volgden zij hem naar Grave en kregen aldaar audiëntie. Door keizer Karel in 1516 tot Grietman van Leeuwarderadeel aangesteld, beklaagde hij zich bij een geschrift van 29 October aan den hoogen Raad in Friesland, dat Burgemeesters en Raden van Leeuwarden hem verhinderden in zijne jurisdictie. Hij schijnt omstreeks 1532 te zijn gestorven, althans in dat jaar werd er een andere Grietman over Leeuwarderadeel aangesteld. Zijne huisvrouw His Ockema of Ockinga schonk hem vier kinderen.

Zie Schotanus, *Beschr. van Friesl.* bl. 411; *Charterb. van Friesl.* Dl. II, bl. 340; Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. der Grietm.* bl. 21 en 22.

CAMSTRA (Foppe), broeder van den voorgaande, werd in 1522 met Dr. Pieter Camminghа en Lieuwe Abbinga, door George Schenck vrijheer van Toutenberg, Stadhouder van Friesland, belast met het opmaken der credentie of geloofsbrief voor de Gezanten, die bij de Gouvernante Margaretha en bij den Keizer het verzoek der Staten van de Provincie tot amnestie voor de aanhangers van de partij des Hertogs van Gelder, met nog twaalf andere punten moesten voordragen. In 1523 werden in onderscheidene plaatsen van Friesland corpsen opgerigt tot verdediging tegen de invallen der Gelderschen en Foppe Camstra met Juw Unia en Oene Tjallings tot Oversten in het Zuider Trimdeel van de grietenij Leeuwarderadeel benoemd. Zoodra de klok geklept of door het aansteken van vuren een teeken werd gegeven, waren de ingezetenen verpligt zich naar de aangewezen loopplaatsen te begeven en onder bevel van hunne Oversten op te trekken. Foppe overleed den 9den Junij 1525, zonder ooit gehuwd te zijn geweest.

Zie Winsemius, *Chron. van Friesl.* bl. 467; Gabbema, *Verh. van Leeuw.* bl. 349; *Charterb. van Friesl.* Dl. II.

CAMSTRA (Rienck), oudste zoon van Pieter Camstra en van Reynsk Tzygora van Holwerd, was een in de geschiedenis beroemd man. Hoogstwaarschijnlijk op zijn bevel, ofschoon dit niet uitdrukkelijk vermeld wordt, trok Rienck Sjaerdama, bastaard zoon van Douwe Sjaerdama, met omtrent dertig man uit Camstrahuis te Jelsum in het jaar 1498, om de Leeuwarders, die zich niet aan de Saksische regering wilden onderwerpen, te kwellen en te beschadigen. Zij staken dan ook een huis in de nabijheid der stad in brand, waarop de burgers met eenige krijgsknechten de poort uitsnellende, niet alleen Sjaerdama met zijn volk naar Camstrahuis terugdreven, maar ook dat huis aan de vlammen opofferden, en de bezetting gevangen namen. In het eerst werden de krijgslieden te Leeuwarden goed onthaald en met spijs en drank verkwikt, doch toen zij er den volgenden morgen het minst aan dachten en sommigen zelfs beschonken waren, werd hun door eenen Biechtvader en den Scherpregter aangezegd, dat zij zich tot sterven moesten bereiden, dewijl de Raad besloten had, dat men hen ter dood zoude brengen en op het rad zetten. Aan twee-en-twintig hunner, onder welken ook Rienck Sjaerdama was, werd dit wreede vonnis ten uitvoer gebragt.

Nog in het zelfde jaar werd Camstra, met eenige andere Saksischgezinden, zooals Hessel van Martena, Douwe Rodmersma en anderen, met tweehonderd man ruiterij naar Bergum gezonden, om de troepen der Groningers, die tot ontzet van Leeuwarden aanrukten, te overvallen, hetwelk zij met zulk een goed gevolg volvoerden, dat de vijand vele wagens met krijgs- en mondbehoeften verloor en genoodzaakt was, onverrigter zake weder naar huis te keeren.

Bedrogen in zijne meening omtrent het oogmerk van de Saksische regering en bemerkende, dat alle hare fraaije beloften op onderdrukking en afpersing uitliepen, werd Rienck hare heerschappij moede, vlugtte in 1500 met vele anderen naar Antwerpen en trachtte den Hertog van Bourgondië, onder belofte van trouw en gehoorzaamheid, over te halen, om Friesland van de magt der Saksischen te verlossen. Deze wilde hierin echter niet toestemmen, voor hem gebleken was, dat de ingezetenen van het gewest over het algemeen in hun gevoelen deelden. Eenige hunner werden dientengevolge naar Friesland gezonden, om de gemoederen te polsen, doch zij kwamen onverrigter zake terug. De toestand der ballingen te Antwerpen en elders was intusschen ellendig, daar niet alleen de Gezanten, van den Hertog van Saksen aan Filips van Bourgondië gezonden, hen op allerlei wijze belasterden en poogden zwart te maken, maar ook, in hun afzijn, hunne bezittingen in Friesland geplunderd, verbrand en verbeurd verklaard werden. Dit verdroot hun dan ook zoo zeer, dat velen zich weder op nieuw aan de Saksische regering onderwierpen, en zich in de gunst van deze poogden te dringen, om op die wijze hunne goederen terug te krijgen, doch het grootste gedeelte, onder welken ook Camstra zal behoord hebben, bleven vast besloten andere middelen bij de hand te nemen en door kracht van wapenen, geregtigheid te erlangen. Later is Rienck evenwel in het Vaderland teruggekeerd, want in 1504 treffen wij hem aan als lid der Commissie aan

Hertog George gezonden, ten einde hem te doen afzien van zijn voornemen om de leenroerigheid in Friesland in te voeren, en hem daarentegen aan te bieden den een-en-twintigsten penning jaarlijks van de renten en inkomsten te heffen. De reversaalbrief, aan den Hertog van Saksen in het zelfde jaar afgegeven, werd niet alleen door hem geteekend, maar is, op verzoek van alle onderteekenaren, door hem en nog negen anderen daar en boven met hun zegel bekrachtigd. Ook op het register van 1505 is hij vermeld als Edelman in Leeuwarderadeel. Na de overdragt van Friesland door den Hertog van Saksen aan Karel V, legde hij den eed van huldiging en trouw aan den Keizer af, in handen van den Stadhouder Floris van Egmond, Heer van IJsselstein. De plegtigheid van het afleggen van dien eed had plaats op den 1sten Julij 1515 in de kerk van Oldehove te Leeuwarden.

Drie dagen later werd Camstra benoemd tot Raad in het Hof van Friesland, welken post hij reeds onder de Saksische Regering bekleed had en legde den eed op het blokhuis af. In het volgende jaar zond men hem met zijnen ambtgenoot Dr. Keimpe Martena, uit naam en van wege den Stadhouder, naar den Keizer, om dezen bekend te maken met den ellendigen staat van het gewest, veroorzaakt door de geweldenarijen der Gelderschen, en tevens om te verzoeken, dat er geld zou verschaft worden tot betaling der Bourgondische soldaten, daar men anders dacht dat deze aan het muiten zouden slaan. Camstra drong met Keimpe Martena en Gerrolt van Herema bij den Stadhouder door, dat er een verbod op den uitvoer van vee werd uitgevaardigd, ten einde het land niet te zeer van leeftogt te ontblooten, doch aan dit, in de toenmalige omstandigheden, zoo wijsselijk genomen besluit, werd de hand niet gehouden. Intusschen behaalden de Gelderschen en hunne aanhangers van tijd tot tijd meerdere voordeelen, zoo zelfs, dat een hunner bevelhebbers, ten einde Leeuwarden in bedwang te houden, bezig was een kamp, hetwelk hij dat van St. Jan noemde, in de nabijheid van het huis van onzen Camstra, te Jelsum aan te leggen. De nood en ellende stegen ten top, overal hoorde men niet dan van moord, plundering en brand, zoodat het geheele Friesche Hof (zich toen te Franeker bevindende), met uitzondering van Bernardus Bucho van Aytta en Rienck van Cammingha, besloot eene laatste poging aan te wenden, om de zaak in der minne te schikken, en aan de Geldersch gezinde Friezen eenen brief te schrijven, waarbij men dezen vermaanden zich aan de Bourgondische regering te onderwerpen, met belofte van volledige kwijtschelding voor hen bij Karel V te zullen bewerken, doch alles te vergeefs, zij kregen tot antwoord, dat men geenszins gezind was in eenige schikking te treden, en zich liever in hunne eigene deuren zouden laten ophangen, dan zich aan den Bourgondischen Vorst onderwerpen.

Hierop zond het hof Hessel van Martena en Rienck van Camstra in commissie naar den Keizer, met verzoek om hulp, welke dan ook beloofd werd, en wel behalve door brieven aan den Raad, de Heerschappen en Regeringen der steden van Friesland in het algemeen, nog in bijzondere geschriften aan Rienck van Camstra en Keimpe van Martena. Dat Camstra zeer bij den Stadhouder in gunst stond, blijkt onder anderen in de hem toegewezen verbeurdverklaarde goederen van eenen Wybe Sakles, bij besluit van den 7den Februarij 1517. In 1520 werd hij met zijne ambtgenooten in het Hof Goslick van Jongema en Tjalling van Botnia en de Burgemeesters van Leeuwarden Pieter Jans en Wybe Gerrits nogmaals naar den Keizer gezonden, om eenige misbruiken bij 's lands regering, Z. M. open te leggen, en daarin voorziening te vragen. In dat zelfde jaar is hij misschien van zijnen post verlaten, maar in 1522 weder aangesteld geworden. Dit was het laatste van zijn moeitevol, onrustig en werkzaam leven. Op den 9den April 1522, gaf hij den geest op zijne state te Jelsum. Zijne weduwe, Gerlant van Hoxwier overleefde hem wel twee-en-twintig jaren. Zij stierf namenlijk den 12den Junij 1544. Uit hun huwelijk waren geene zonen, slechts twee dochters geboren.

Zie Winsemius, *Chron.* bl. 355, 442, *Chart. van Friesl.* D. II, bl. 30, 90, 94, 318, 343, 344, 346, 402; Schotanus, *Hist. van Friesl.* bl. 455; *Stamb. van de Friesche Adel* Camstra aant. 52.werken alwaar ook over geheel dit geslacht eenige bijzonderheden vermeld worden.

CAMSTRA (Foppe van), zoon van Homme van Camstra en Eelck van Eysinga, geboren in 1530, was evenals zijne voorzaten een vijand van gewetensdwang en onderdrukking, en voegde zich met eene overgroote menigte van zijne landgenooten bij de verbonden Edelen, die het bekende smeekschrift aan de Gouvernante ter hand stelden. Door den Hertog van Alva om deze handelwijze vervolgd, nam hij de vlugt buiten zijn Vaderland, hoogstwaarschijnlijk naar Emden, het gewone toevlugtsoord der Friesche bannelingen, en werd gedagvaard om den 11den Februarij 1568 voor den Hertog te verschijnen, ten einde zich te zuiveren en te verontschuldigen om zijne afwezigheid en vlugt. Wel bevroedende, welk lot hem beschoren was, zoo hij aan deze uitdaging gehoor gaf, wachtte hij zich wel daaraan te gehoorzamen en bleef buitenslands. Hierop werd hij verbannen en den 8sten September daaraanvolgende, op last van het Hof van Friesland, zijnen naam en die van anderen op de gewone plaatsen aangeplakt en bij publicatie elk en een iegelijk verboden met de personen, op die lijst voorkomende, eenige correspondentie te houden, daar zij beschouwd werden als rebellen en schuldig aan *crimen laesae Majestatis*.

Na verloop van eenige dagen werden hunne huizen ter verhuring aangeboden. Zij schreven uit Emden wel een brief aan 's Lands Afgevaardigden, om zich te verdedigen tegen de ingebragte beschuldigingen, doch kregen weinig troost, en werden op nieuw aangemaand om zich in persoon te komen verantwoorden.

Foppe schijnt in Oost-Friesland gebleven en aldaar vóór 1573 gestorven te zijn, althans zou men dit opmaken uit eenen brief in dat jaar door zijnen zoon Homme van Camstra aan diens moeder te Emden geschreven, inhoudende dat hij haar geen geld kon zenden, omdat hij geen huur van de boeren ontving.

Foppe was gehuwd met Tieth of Tjetske van Feytsma. Slechts een zoon, de bovengenoemde Homme van Camstra, was de vrucht van dit huwelijk. Vóór zijne vlugt buitenslands woonde Foppe te Deinum, misschien wel op de state van zijnen schoonvader.

Zie Winsemius, *Chron. van Friesl.* bl. 90, 115; Gabbema, *Verhaal van Leeuw.* bl. 500, 504; *Charterb. van Friesl.* Dl. III bl. 727, 753; te Water, *verbond der Edelen* Dl. II bl. 317 en 318.

CAMSTRA (Tjalling Schelte Leo Willem van), zoon van Tjalling van Camstra van Rinsumageest en van Maria Anna van Aebinga, geboren te Leeuwarden den 2den October 1680, trad in krijgsdienst en woonde den 11den September 1709, als Majoor bij het Nederlandsche leger, den slag bij Malplaquet bij, in welken hij, dapper strijdende, door eenen musketkogel gekwetst werd, tengevolge van welke verwonding hij den 17den daaraanvolgende te Brussel overleed. Hij werd aldaar begraven in de Kapellekerk in het koor van het H. Sacrament.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CAMSTRA (Hans Willem van), zoon van Tjalling Homme van Camstra en van Juliana Agatha van Aylva, geboren in 1687, begaf zich in de kijgsdienst, was op zijn vijf-en-twintigste jaar reeds Kapitein bij het voetvolk, werd den 18den Maart 1718 bevorderd tot Sergeant Majoor in het Regiment van Saksen Eisenach, den 14den Maart 1721 tot Luitenant Kolonel titulair en den 2den Junij 1724 tot Luitenant Kolonel effectief, en Kolonel titulair van hetzelfde Regiment. Later de krijgsdienst verlaten hebbende, werd hij in 1742 Grietman van Idaarderadeel, was tevens Meesterknaap in de Houtvesterij van Friesland, en werd in 1751 aangesteld als Drost en Regter van Bredevoort in Gelderland, welke betrekking hij te gelijk met dien van Grietman bediende, doch de waarneming van eerstgenoemd ambt droeg hij op aan Benjamin Satink, Commies van 's Lands-Magazijnen te Bredevoort en Auditeur Militair, die daarvoor de helft van alle regtskosten en boeten ontving, terwijl de dienstgelden geheel ten voordeele van Camstra bleven.

Toen hij nog Kapitein en te Venloo in garnisoen was, stak hij in dronkenschap zekeren Herman Sikkes dood, die, om hem voor het vallen in het water te behoeden, hem goedwillig in den aak wilde brengen. De krijgsraad te Venloo sprak hem bij vonnis van 14 November 1714 vrij van de doodstraf en veroordeelde hem slechts tot betaling van honderd rijksdaalders boete aan de Hervormde Diaconie-armen der stad. Ook de weduwe van den vermoorde verklaarde, bij notariële akte, dat zij nimmer actie of aanklagt, wegens deze zaak, tegen hem zou instellen, denkelijk heeft hij haar den mond gestopt.

In het beruchte jaar 1748 was hij lid van de Staten van Friesland, en als zoodanig met zeven anderen gecommitteerd, om, met eenen Commissaris uit 's Gravenhage en de

Gedeputeerden uit de gemeenten der Provincie Friesland, te vernemen naar de klagten, door de ingezetenen van dat gewest aan den Erfstadhouder ingeleverd. Ook teekende hij mede de publicatie van 1 Junij van gemeld jaar, waarbij de impost op het gemaal en de andere pachten werden afgeschaft, alsmede de notificatie van den 5den daaraanvolgende, bij welke onder anderen verklaard werd, dat de successie in het Erfstadhouderschap werd verleend aan Z. H. in de vrouwelijke linie, op de wijze zooals in de meeste provinciën plaats had, benevens nog eenige andere punten van het hoogste gewigt.

Hij was zeer in aanzien bij de Vorsten van het huis van Oranje-Nassau, onder zijne nagelaten papieren berusten nog twee eigenhandig geteekende brieven van Maria Louisa, een eigenhandig geschrevene van Anna, gemalin van Willem IV, waarbij zij haar leedwezen betuigt, dat hij onaangenaamheden in zijne grietenij heeft, en verzekert altijd zijne goede vriendin te zullen blijven. Dergelijke ontving hij ook van Prins Willem IV, toen hij nog Kolonel en Kommandant van het regiment Saksen-Eisenach was. Hij erfde Orkmastate te Menaldum van zijnen vader, bleef daar op wonen en overleed er den 3den April 1761, nimmer gehuwd geweest zijnde, en was de laatste mannelijke afstammeling van zijn geslacht.

Zie *Verward. Friesl.* bl. 122, bijl. 1 en 4; H. Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietm.* bl. 158.

CAMUSAT (Denis François), geboren te Besançon in 1695, was een Fransch letterkundige, die zich naar Holland begaf en de meeste zijner werken te Amsterdam in het licht zond, waar hij den 28sten October 1732, in behoeftige omstandigheden, overleed, niettegenstaande hij een groot aantal niet onverdienstelijke werken voor de boekverkoopers geschreven had, onder welke de voornaamste zijn.

Histoire critique des journeaux imprimés en France. Amst. 1724, 2 vol. in 12°.

Bibliothèque des Livres nouveaux, een tijdschrift, van hetwelk slechts een deel verschenen is.

Vier deelen van de *Bibliothèque Française ou Histoire littéraire de la France*, van welke 34 deelen hebben het licht gezien.

Mélanges de Littérature, tirés des manuscrits de Chapelain in 12°.

Ook heeft hij eene goede uitgave bezorgd van de *Bibliothèque de* Ciacionius ou Chacou, Amst. 1731 folio.

Zie *Biogr. Univers.*

CANALIS (Florentius) was een componist, die in de tweede helft van de zestiende eeuw in de Nederlanden leefde. Hij is bekend door eene verzameling van *Missae, Introïtus en Motetten voor vier stemmen*, te Brescia in 1588 uitgegeven.

Zie F. J. Fetis, *Biogr. Univ. des Musiciens.*

CANIN (Jan), een vermaard Boekdrukker te Dordrecht was tevens een der hoofden van de Wederdoopers aldaar. Hij werd in 1580 in den kerkelijken ban gedaan, wegens het uitgeven van het *Wonderboek van* David Joris, waartoe de Predikant Hermanus Herberts hem zou hebben aangezet. Na het vertrek van Herberts naar Gouda, in 1582, hield hij zich eenige tijd stil, en trachtte door het drukken van eenige *godzalighe boecxkens, de swerte vlack af te reynigen;* doch in 1597 werd er wederom *tegen hem gehandeld, wegens den bibel dewijl men verstaan had, dat eenige van de wederdoopers waren bevonden te arbeyden den bibel van* Bieskens *te laten drucken.* Later besloot men aan de Gedeputeerden der Synode te schrijven, om zulks bij de Heeren Staten te doen verhinderen; wat hiervan echter geworden zij, vindt men niet vermeld, evenmin als de tijd wanneer Canin overleden is.

Zie Schotel, *Kerkel. Dordr.* Dl. I. bl. 165.

CANIS (Cornelis) of Cornelius Canisius, een omstreeks het midden der zestiende eeuw beroemd contrapuntist, Nederlander van geboorte, en, overleden in 1554. Hoewel hij een zeer vlijtig componist was, is ons van alle zijne werken slechts zeer weinig bewaard gebleven. In Salblinger's *concentus* komen eenige motetten van hem voor, en Burney deelt in het derde deel zijner *Geschiedenis* bl. 309 en 310 een vijfstemmig gezang: *Ta bonne grace et maintien gracieux* mede. Commers *collectio operum Musicorum Batavorum saeculi* XVI bevat van hem in den 8sten bundel een *vierstemmig Dixit insipiens.*

Zie Guicciardini, *Beschr. der Nederlanden* bl. 28; G. Schilling, *Encyclopedie;* Fetis, *Prijsverh. des kon. Nederl. Instit.* bl. 40; *Catal. van Muziekwerken der Maats. tot bevorder. der Toonk.*

CANIS (Jacob) of Jacobus Canisius (1) zoon van Dirk Canis en van Wendel van Visser geboren te Nijmegen, werd, na zijne studiën volbragt te hebben, te Orleans Doctor in de regten, alwaar hij zich zulk eenen grooten naam maakte, dat hij tot Gouverneur der kinderen van Hertog Karel van Lotharingen aangesteld werd; welke post hij, gedurende vijf jaren met eer bekleedde terwijl hij intusschen in onderscheidene aanzienlijke bezendingen den Hertog diende. In zijne geboortestad teruggekeerd, werd hij Deken van het St. Nicolaasgilde, en kort daarna Burgemeester. Zeer sterk ijverde hij tegen Karel Hertog *van Gelder;* en het werd, grootelijks aan zijn toedoen, alsmede aan dat van zijnen broeder Otto Canis, Meester van het St. Nicolaasgilde, benevens den Schepen Jan Schenk, toegeschreven, dat de steden weigerden, zich te houden aan het verbond, dat de Hertog met Frankrijk gesloten had, terwijl zij zich versterkten, en ronduit aan den Hertog schreven; »dat sy, zoowel als eertijds hunne »voorouders, niet en weygerden, zelfs haar leeven en de goe»deren bij hem op te zetten, ende niet te min etlijke iaeren »herwaarts, tegens hare vrijheden van den Vorst bezworen, met »veele ongewoone schattinghen, alsmede verscheyde inlegeringhen »van knechten en nieuwe Block-huysen hadden bezwaerd gezee»ten: waar nu bijquam, die verbintenis met eenen uitheemschen Ko»ningh, bij dewelke het Vorstendom, met sijn aenkleeven, »aan de Franse kroon was opgedraeghen ende eyghen ge»maekt, doch hadden liever als Gelderssen te leeven ende »te sterven, dan dit verbond te onderschrijven; bereyd zijnde, »de oorsaek van deze weigeringh, en 't nederwerpen der bol»werken, door den Vorst in de steden geleyd, bij alle Vorsten »en de Volkeren, goed te maeken en te verdedighen." Ook werd Canis voor de voornaamste oorzaak gehouden, dat het verdrag, gemaakt met Hertog Willem van Cleef, doorgedrongen en hij daarna gehuldigd werd; om welke reden ook de woorden van den stervenden Hertog Karel van Gelder waren: »*Canis, Canis du looser hund, du hebst mi gebeeten.*" Wegens de stad Nijmegen stond hij bij de overgifte van het hertogdom aan Karel V, bij welken Vorst hij zeer in gunst was, en door wien hij, tot zijne dood, die voorviel in het jaar 1553, in de voornaamste zaken gebruikt werd.

Hij is tweemaal gehuwd geweest; eerst met Gelleke van Houwegen, en voor de tweede reize, met Jacqueline van Riemsdijk. Uit het eerste huwelijk werden geboren Peter Canis, die volgt, en vier dochters. Uit het tweede huwelijk had hij drie zonen, van welke twee in de orde der Jesuiten zijn gegaan, en één in *Duitschland* getrouwd is, en ééne dochter. Zijn wapen bestond in kerkglazen van azuur, op een veld van keel.

Zie Slichtenhorst, *Geldersche Geschied.* B. XI. bl. 428, 433; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.* Dl. I., bl. 216 en 217; Dl. II. bl. 573.

CANIS (Peter) of Petrus Canisius, een zoon van den voorgaande, geboren te Nijmegen den 8sten Mei 1521 gaf reeds van zijne jeugd af aan, blijken van een snedig vernuft en groote leergierigheid; om dit verder aan te kweeken, werd hij naar Keulen ter studie gezonden. Hier maakte hij, onder het geleiden van Nicolaas Esschius, de snelste vorderingen in de beginselen der wetenschappen, terwijl hij tevens het pad der gestrengste deugd bewandelde. Zijne eerste letteroefeningen in 1534 voleind hebbende, deed hij zich als student in het collegie *Montanum* inschrijven; alwaar hij, nadat hij de wijsbegeerte beoefend had, door zijnen leermeester en stadgenoot Jan van Bronkhorst, bekend onder den naam van Johannes Noviomagus, tot Meester der vrije kunsten bevorderd werd, den 25sten Mei 1540. Sedert oefende hij zich om in het openbaar te spreken, en zocht de gemeenzame vriendschap van eenige geleerden, inzonderheid die van Lourens Surius, die in dit zelfde jaar de kloosterorde der Karthuizers omhelsde. Vervolgens begaf hij zich in 1543 naar Mentz, en, 22 jaren oud zijnde, in het genootschap der Jesuiten, dat toen nog in zijne eerste opkomst was. Naar Keulen teruggekeerd, vervolgde Canis

(1) De overgrootvader van Canis was voortgekomen uit een geslacht te Doornik, en had den bijnaam *op den hond* aangenomen naar zekere streek lands niet ver van die stad, waarop hij woonde. De grootvader en vader van Jacob Canis waren te Nijmegen mannen van aanzien en leden der Regering; getrouwe voorstanders der regten en privilegiën van die stad, en altoos waakzaam tegen de steeds toenemende magt der Hertogen, waren zij uit dien hoofde geacht bij de burgers.

er zijne studiën; werd er den 26sten Junij van dat zelfde jaar tot Baccalaureus bevorderd, en begon, ingevolge het aangenomen gebruik, den 8sten Julij openlijk lessen over de H. Schrift te geven. Nu bereidde hij zich tot het aanvaarden der gewijde orden, welke hem in deze stad toegediend werden, en hij bediende er de eerste mis in het klooster van Nazareth. Nadat de Aartsbisschap van Keulen Herman van Weyden, het Roomsche geloof vaarwel gezegd had, liet deze door zijne aanhangers de Reformatie te Keulen prediken, waardoor vele onlusten in die stad ontstonden, ook werd de gezamelijke Geestelijkheid, met medewerking der bestierders van de Hoogeschool, te rade, Canis naar Luik te zenden, ten einde tot stuiting hiervan de hulp van den Bisschop George van Oostenrijk in te roepen; deze ontving hem met veel goedheid. Genoodzaakt zich eenige tijd in die stad op te houden, predikte hij er veelvuldige malen in het bisschoppelijk paleis en in de naburige parochiekerk. Gelukkig in zijne zending geslaagd zijnde, werd hij in 1547 naar Karel V gezonden, die zich toen in het veld bevond, en hij bragt, benevens de andere afgevaardigden, er veel aan toe om Bisschop Herman te doen afzetten. Bij deze gelegenheid geraakte hij in kennis met Otto Truchses, Bisschop van Augsburg, die hem verzocht, Wolfgang Remius, Provoost der hoofdkerk te Augsburg, naar het concilie van Trente te vergezellen. Canis willigde zulks in, doch daar het concilie ter oorzake van den oorlog opgeschort werd, bragt hij het overige van den zomer te Florence door, van waar hij door Ignatius de Loyola naar Rome werd ontboden, waar hij vijf maanden vertoefde, en inmiddels de eer genoot, om in tegenwoordigheid van Paus Paulus III, zijne predikgaven te doen hooren. In 1548, begaf hij zich naar Sicilië, alzoo hem was opgedragen, om te Messina de rhetorica te onderwijzen, en tevens om in de kerk van het collegie te prediken. In het volgende jaar naar Rome teruggeroepen, verbond hij zich ten naauwsten aan het genootschap door de plegtige aanvaarding der vier geloften. Aangezien Willem V, Hertog *van Beijeren*, bemerkende dat de Reformatie, die in alle de omliggende gewesten reeds veel veld had gewonnen, ook in zijne staten doorbrak, hulp aan den Paus en aan Ignatius verzocht, werden Claudius le Say, die zich te dier tijd te Weenen bevond, Alphonsus Salmeron, zoo bekend door zijne schriften, benevens Canis, naar Ingolstad gezonden. De laatste, op zijne reis derwaarts Bologne aandoende, liet zich aldaar tot Doctor in de godgeleerdheid bevorderen. Aan de Hoogeschool van Ingolstad gaf Canis lessen over de Spreuken van Salomo, tevens in het Latijn in de akademie-kerk, en in het Hoogduitsch voor het volk predikende, waarbij hij niet verzuimde de nieuwe leer, zooals men die noemde, als kettersch en duivelsch met de hatelijkste kleuren af te schilderen, en gulhartig de belijders daarvan ter Helle te doemen. In 1551 werd Canis door Ferdinand, toen ter tijd Roomsch-koning, naar Weenen ontboden, alwaar het hem gelukte, om de fondamenten van het collegie door Say gelegd, verder op te trekken en het gebouw te voltooijen; ook werd hij tot gewonen Prediker van zijne Koninklijke Majesteit aangesteld. Toen Frederik Nansen Bisschop van Weenen, den 6den Februarij 1652 overleden was, wendde Ferdinand alle mogelijke pogingen bij Paus Julius III aan om Canis in diens plaats te doen verkiezen. De Paus liet de beoordeeling dezer zaak aan Ignatius de Loyola over, doch deze gaf er zijne goedkeuring niet aan, daar hij, de kerkelijke waardigheden, als regtstreeks strijdig met den geest der instelling van zijn genootschap beschouwde; op bevel van Ignatius begaf Canis zich nu naar den rijksdag te Regensburg, ten einde met al zijn vermogen den Pausselijken Legaat Farneze met zijn goeden raad bij te staan. Voorts zond hij hem naar Praag, om de oprigting van een collegie zijnes genootschap, onder de bescherming van Ferdinand, in die stad te bevorderen. Canis volvoerde deze commissie naar genoegen, en plaatste er eenige Jesuiten. Een jaar later, werd hij door Ignatius tot Provinciaal van Hoog-Duitschland, Bohemen, en Oostenrijk benoemd en in 1557, benevens Nicolaas Gaudanus, door Ferdinand naar den rijksdag van Worms gezonden, zijnde de laatste waarop de Roomschgezinden met de Protestanten over de godsdienst in onderhandeling zijn getreden. De bijeenkomst liep vruchteloos af even als allen de anderen ten zelfden einde gehouden. Van Worms vertrekkende, deed Canis een overstap naar Keulen vanwaar hij eerst naar Straatsburg en vervolgens naar Friburg in het Brisgauwsche werd ontboden; van daar toog hij door Oostenrijk en bezocht Bohemen, ten einde de oprigting van een collegie zijner orde te Praag bevorderlijk te zijn. In 1559, door den Kardinaal Otto Truchses tot Prediker van de hoofdkerk te Augsburg beroepen, kweet hij zich met eenen warmen ijver van dien post. Keizer Ferdinand zond hem in het volgende jaar naar Inspruck, waar hij de Prinsessen zijne dochters liet opvoeden, en ter zelfden tijd een collegie voor het genootschap deed oprigten. In 1563 begaf zich Canis naar Dilingen, alwaar de Kardinaal Otto eenige jaren te voren een Hoogeschool had opgerigt, waarvan hij verlangde het bestuur aan de Jesuiten toe te vertrouwen; Canis nam die den 17den Augustus 1564, in naam van het genootschap, over, waarna hij zijne werkzaamheden te Augsburg op nieuw hervatte, tot de beroemde Stanislaus Hofius, Bisschop van Varmië in Polen, hem te Braumsburg eene stad in zijn Bisschoppelijk gebied, ontbood, om er een collegie voor zijn genootschap te stichten. Terwijl hij hiermede bezig was, ontving hij bevel naar Rome te komen, alwaar hij Paus Pius IV zag en met de waardigheid van Nuntius des Heiligen Stoels bekleed werd. Gedurende de weinige maanden, dat hij deze bediening waarnam, bragt hij onderscheidene zaken ten uitvoer, welke de belangen der godsdienst betroffen, inzonderheid sterkte hij onderscheidene Vorsten, die aan het wankelen waren, in het Roomsche geloof, ten welken einde hij genoegzaam het geheele Duitsche rijk doorkruiste. Na als een eenvoudig geestelijke uitgedoscht, Westphalen en het Keurvorstendom Keulen doorgetrokken te zijn, deed hij een overstap naar Nijmegen, om bij zijne zuster en andere bloedverwanten een bezoek af te leggen. Omtrent het einde van het jaar 1566, bedankte hij voor de bediening van Prediker te Augsburg, zoo uithoofde van zijne andere bezigheden als om de noodigen tijd te winnen tot de zamenstelling van zijne verhandeling *de Verbi Dei corruptelis*. Tot bereiking van het zelfde einde ontsloeg hem François de Borgia als Provinciaal van Duitschland. In 1573 reisde hij op bevel van Paus Gregorius XIII nogmaals naar Rome, ten einde met hem te raadplegen over het groot collegie en de kweekschool in Duitschland. Drie jaren later, verzelde hij den Kardinaal Jan Jeronimus Moron naar den rijksdag te Regensburg. In 1580 ging hij, benevens den Nuntius Jan François Buonhuomo, Bisschop van Verceillis, naar Friburg in Zwitserland, welke tot het laatste tooneel verstrekte, waar hij zijn onvoorbeeldelijken ijver tot voortplanting van het Roomsche geloof ten toon spreidden; want, niettegenstaande hij afgesloofd was door werkzaamheden, besteedde hij aldaar de noodige vlijt tot oprigting van het collegie, hetwelk op kosten der stad voor de Jesuiten werd opgerigt, en hij predikte er gedurende zes jaren met een ongemeenen ijver in de St. Nicolaaskerk. Vervolgens bragt hij de overige vier jaren van zijn leven beurtelings in gebeden en het zamenstellen van zijne uitgegevene werken door. In September 1577, werd hij door eene waterzucht aangetast, die hem gedurende vier maanden, de zwaarste folteringen, met het taaiste geduld en de nederigste onderwerping voor de besluiten der Voorzienigheid, deed ondergaan; deze kwaal sleepte hem ook den 21sten December van dat jaar ten grave. Men vindt zijn afbeeldsel in onderscheidene boeken, onder anderen voor zijne levensbeschrijving door Raderus, met dit vier regelig vers er onder.

Erudit stilo populos: hic fulmine linguae
Incendit: castis moribus iste trahit.
Millibus é multis da qui simul omnia possit:
Haec potuit noster, Caesare teste, Petrus.

dat is:

Dees Petrus onderwijst; de bliksem van zijn taal
Ontvlamt de volken, en hij lokt door reine zeden,
Laat uit veel duizenden een enkele voorwaarts treden,
Die alles tegelijk vermag door kracht van reden,
Gij, Caesar, tuigt het, hij vermogt het al te maal.

Dat Petrus Canisius een verheven rang onder de geleerden van zijne tijd verdiende, is onbetwistbaar en getuigen zijne werken. Hij was met een stalen geheugen begaafd, dat hij tot in zijn hoog geklommen jaren behield; voorts bezat hij een fijn en juist oordeel; was ongemeen welsprekend, zoowel in het Latijn als Hoogduitsch en zijne moedertaal; hij bezat in een volmaakten trap de kunst om iemand tot zijne denkbeelden over te halen, en zaken van belang te besturen. Het tijdvak waarin hij leefde in aanmerking genomen, was hij doorkneed in de kerkelijke geschiedenissen; ervaren in de godgeleerdheid, en zeer bedreven in het voeren van twistredenen

over geloofsartikelen. Veelvuldig zijn de werken die hij door den druk heeft gemeen gemaakt; de voornaamste zijn:

S. Cijrilli, *Patr. Alex., Opera edita studio* Petri Canisii *etc* Colon, 1546, *II Vol. in folio.*

Leonis *Papae, hujus nominis primi, qui summo jure Magni cognomentum jam olim obtinet, Sermones, et Homiliae quae quidem extant omnes.* Colon, 1547. 8vo, herdrukt te Leuven 1566.

Hieronijmi Stridanensis, *Epistolae selectae et in libros tres distributae*, Colon. 1565, Lov. 1572, Par. 1588, Antv. 1604, Colon. 1674.

De Venerando Christi Domini Praecursore Joanne Baptista. Delingae 1771, 16mo.

De Maria Virgini incomparabili et Dei genitrice. Ingolst 1577, welke beide laatste ook gezamenlijk zijn uitgegeven onder den titel:

Commentariorum de verbi Dei corruptelis tomi duo, adversus novos Eclesiasticae historiae concarcinatores sive centuriabones Magdeburgenses Ingolst 1553 *locis Bibliorum ad marginem adjectis et quarumdam vocum obscuriorum interpretatione*, Duaci et Par. 1578, Antv. 1586, 1606, 1644, van hetwelk eene vertaling in het Hoogd. te Leuven in 1648 het licht zag.

Manuale Catholicorum, in usum pié precandi collectum. Ingolst, 1587, 16mo. Antv. 1589, 1599, 1613 1629, welk werk in het Engelsch en Vlaamsch vertaald is.

Notae in Evangelicas lectiones, quae per totum annum Dominicis diebus in Ecclesia Catholica recitantur etc. II Tom. Friburgi Helvet. 1591—1593.

Epistolae et Evangelia, quae pertotum annum secundum Missale Romanum in Ecclesia leguntur,

Institutiones & Exercitamenta Christianae pietatis. His accedunt Epistolae & Euangelia, quae Dominicis & Festis diebus in templis recitantur, quibus praemissa sunt succincta Scholia, quae vice commentarii esse possunt. Antv. 1592, 16mo. Ingolst 1614, van welk werkje eene Hoogduitsche vertaling het licht zag.

Enchiridion itinerantium. Antv. 1599, 16mo.

Palaestra hominis Catholici. Duaci 1599. 16mo.

Sacrae Meditationes. Monach. 1628. 16mo, en in het Hoogduitsch met zijn *Betbuchlein* waarvan een aantal uitgaven bestaan.

Summa doctrinae Christianae per questiones tradita, et in usum pueritie nunc denuo edita jussu et authoritate sucratis. Rom. Hung. Bohem. etc. 1554. Leod. 1557, 24. Par. 1567. en de beste uitgave door Johannes Busaeus Par. 1585, in fol. Het is vertaald in alle talen; als in het Illyrsch, 1583 4o; in het Grieksch door Mayr, Praag 1612 8o; in het Grieksch en Latijn, Augsb. 1612 8o. en in het Hollandsch onder den titel: *Roomsch Katholijke Catechismus* Amst. 1786 2 deelen 8°. van dit werk gaf hij ook een uitreksel uit, waarvan de beste uitgaaf te Augsb. in 1762 door Windehofer bezorgd is.

Bovendien gaf hij levensbeschrijvingen van vele Heiligen der Roomsche Kerk in de Hoogduitsche taal, zooals: *Martyrologium, der Kirchenkalender, darinnae aengerigt werden die Christelijcke Festen und Heilighen Gottes*, Dill 1562, de levens van de H. Beatus en Fridolin, de eerste Apostelen der Zwitsers (Freib. 1590), van den H. Nicolaas, den Heremiet, en van St. Mauritius in het Thebaansche legioen.

Eindelijk verschenen nog eenige sermoenen van hem in het licht, en worden hier en daar, behalve een paar in handschrift bewaarde werkjes, ettelijke brieven van hem aangetroffen.

Zie Sweertii, *Athen. Belg*, pag. 605—607; van Hoogstraten, en Brouerius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Halma, *Toon der Vereen. Nederl.*; Saxe, *Onom. Liter.*, Tom. III, pag. 305, 306, 633; de Feller, *Dict. Hist.*, Tom. II, pag. 521 et 522; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr. Nation. Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Biogr. Univers.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CANIS (Hendrik) of Henricus, Canisius een neef van den voorgaande en zoon van Dirk Canis en van Anna de Wal, geboren te Nijmegen den 24sten Mei 1531, heeft zich te Leuven onder Petrus Peckius, Jan Wamesius en Filip Zuerius in het burgerlijke en kerkelijk regt geoefend. Van daar ging hij naar Italië, alwaar hij vermoedelijk de waardigheid van Doctor in de beide regten, die hij later bezat, verkregen heeft. Uit Italië teruggekeerd, zette hij zich te Ingolstad neder, waar men hem in 1589 den eersten leerstoel in het kerkelijk regt toevertrouwde, welke waardigheid hij tot aan zijne dood toe bekleed heeft. Volgens sommigen is hij ongetrouwd gestorven, anderen willen niet alleen dat hij getrouwd was, maar zelfs dat een zijner zonen Dirk Canis Burgemeester te Nijmegen is geweest.

Hij was een bij uitstek geleerd man, die zich, niet alleen in het kanonnike regt maar vooral als navorscher en verzamelaar van oude geschiedschrijvers, bijzonder bij de beoefenaars der middeleeuwsche en kerkelijke geschiedenis, hooge verdiensten verworven heeft.

Hij heeft in druk uitgegeven:

Theses Juridicae de Possessione et Remediis Possessoriis a jure introductis. Ingolst, 1592, 4°.

Theses Juridicae de Praesumptionibus et de jure jurando. Ingolst, 1594, 4°.

Commentarium in Rubric. Libr. VI. *Decretalium,* Ingolst, 1600, 4°.

Victoris. *Episcopi Tunnunensis Chronicon,* Johannes Biclarensis, *Episcopi Gerundensis, Chronicon.* Luitprandi *Episcopi Cremonensis, Legatio ad Nicephorum Phocam et synodos Bavaricas tempore Caroli Magni. Omnia nunc primum edita studio et opera* Henrici Canisii. Ingolst, 1600, 4°.

Refutatio trium Tractatuum nuper editorum à quodam Jurisconsulto Heydelbergensi, sub nomine Marsilii de Padua et Gulielmi Occami, *anno* 1598, *qua optime agitur de caussis matrimonialibus.* Ingolst, 1600 4°.

Antiquae Lectiones, sive antiqua Monumenta ad Historiam mediae aetatis illustrandam nunquam edita. Omnia nunc primum e Mss. edita et Notis illustrata VI Tom. Ingolst, 1601—1617, 4°., van welk werk, dat mede veel bevat, hetwelk op de gezangen der Katholieke Kerk betrekking heeft, een nieuwe druk door de bezorging van den geleerden Jacques Basnage, Predikant in de Walsche gemeente te Rotterdam, in het licht verscheen, onder den titel:

Thesaurus Monumentorum Eclesiasticorum et Historicorum, seu Henrici Canisii *Lectiones Antiquae, ad Saeculorum ordinem digestae, rarisque Opusculis auctae,* VII Volum, Antv. 1720, fol., welke uitgave op kosten van de gebroeders Wetstein, Boekhandelaars te Amsterdam, vervaardigd, niet alleen met een groot aantal nieuwe belangrijke stukken vermeerderd, maar tevens ook door Basnage verrijkt met algemeene voorredens betrekkelijk de kerkelijke oudheden, en bijzondere berigten voor ieder stuk geplaatst, die er de eigenlijke schrijvers van opgeven; voorts met eene menigte korte aanteekeningen, die aan de duistere plaatsen het behoorlijk licht bijzetten.

Historia miscella Pauli Diaconii, a Landulpho sagaci ad Imperium Leonis quarti producta et notis illustrata. Ing., 1603, 12°.

Summa Juris Canonici, in IV Institutionum libros contracta. Ingolst, 1604, 8°.

Praelectiones Academicae in duos titulos singulares Juris Canonici: I de Decimis, Primitiis, et Oblationibus. II de Usuris, in quo et de Antichresi, et Censibus sive Reditibus annuis. Ingolst, 1609, 12°.

Posthuma de Sponsalibus et Matrimoniis super IV libr. Decretalium. Aug. Vindel, 1613, 12°.

Commentarius in Librum III Decretalium etc. Ingolst, 1643, 12°.

Opera quae de Jure Canonico reliquit, Lovan, 1649, 4°.

Zie Sweertii, *Athen. Belgic*, pag 324; van Hoogstraten en Brouerius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Halma, *Tooneel der Vereen. Nederl.*; Saxe, *Onom. Liter.*, Tom IV pag. 54; de Feller, *Dict. Hist.*; Kok. *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr. Univ.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Gerdes, *Lexicon fur Tonkunde*, S. 625.

CANIS (Jan) of Johannes Canisius, mede een neef van Pieter Canis, werd, ten jare 1569 te Nijmegen geboren, en in 1597 te Trier in het Genootschap der Jesuiten opgenomen.

Sedert werd hij in genoemde stad tot Hoogleeraar over de gewetensgevallen, Biechtvader en Prediker aangesteld, in welke laatstgemelde hoedanigheid hij gedurende twee jaren bij den Spaansche Koning diende, levende in gestadig geschil met lieden van andere geloofsbelijdenis.

Men verzekert, dat hij een werk tegen de ketterij en de ketters geschreven heeft. Hij stierf te St. Wynoksbergen in 1613.

Zie van Hoogstraten en Brouërius van Nidek; *Groot Algem. Hist. Woordenb.* de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CANIS (Hendrik) of Henricus Canisius, geboren te 's Hertogenbosch omtrent het jaar 1624, werd, 16 jaren oud zijnde, Augustijner Monnik in het klooster van die broederschap te Antwerpen; sedert werd hij Licentiaat in de Godgeleerdheid te

Leuven. In het jaar 1660, tot Prior van het klooster te Dendermonde verkozen, verkreeg hij eenigen tijd daarna, aan de Hoogeschool te Douai de waardigheid van Doctor. Vervolgens was hij drie jaren Prior te Thienen, en zes jaren te Maastricht. Zich naar Rome begeven hebbende, om eenige zaken betrekkelijk zijne kloosterorde te verrigten, werd hij zeer gunstig door de Prelaten van dat hof ontvangen, en verkreeg tot driemalen toe gehoor bij Paus Innoncentius XI. In de Nederlanden teruggekeerd, werd hij ten tweede male Prior te Maastricht, en vervolgens Provinciaal en Vikaris van het klooster te Leuven. Te midden van het waarnemen der bezigheden aan deze ambten verknocht, voelde hij dat zijne krachten verminderden, bedankte voor zijne bedieningen, en begaf zich naar Antwerpen, ten einde zich tot den grooten stap naar de eeuwigheid voor te bereiden. Op het einde van het jaar 1688 werd hij door een derdendaagsche koorts aangetast, waarvan hij genas, maar nieuwe aanvallen daarvan geleidde hem den 4den Maart 1689 naar het graf. Deze geestelijke was ongemeen ijverig in het voortplanten van zijne geloofsbelijdenis, en daarbij van de noodige gaven voorzien om ten kansel op te treden. Men heeft van hem in druk:

Carminum Fasciculus Lov. 1660 12mo.

Manipulus Sacrarum Orationum etc. Lov. 1661 12mo.

Par & una Charitas, per easque chara Unitas, a pacifico Principe D. N. Jesu Christo Apostolis suis saepe dicta, data, dein a S. Paulo variis praeclarisque Sententiis praedicata etc. Antv. 1685, in folio.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hermans, *Consp. Onom. liter*, pag. 20; *Biogr. Univ.*; *Glasius*, *Godgel. Nederl.*

CANISIUS (Nicolaas), naam, onder welken Nicolaas Cannius bij sommigen abusivelijk voorkomt. Zie Cannius) Nicolaas.)

CANJONCLE (Johannes), van wien ons volstrekt geen levensbijzonderheden bekend zijn, heeft de dichtkunst beoefend, blijkens de door hem in het licht gezonden.

Brittannicus treurspel uit het Fransch van Racine. Amst. 1793, hetwelk echter niets meer dan eene berijmde vertaling is.

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichtk.*; *Catal. van de Biblioth. der Maats. van Nederl. Letterk.*, D. II. *b* bl. 72.

CANNEGIETER (Hendrik), zoon van Johan Hendrik Cannegieter en van Elizabeth Trop, geboren den 24sten Februarij 1691 te Steinfurt, waar zijn vader Schepen en Raad der Stad was, werd, nog jong zijnde, ter school besteld in zijn vaderstad, alwaar hij met den grootsten ijver de Latijnsche en Grieksche talen leerde, tot dat hij tot het gymnasium aldaar werd bevorderd, waar hij zich in hoogere wetenschappen oefende voornamelijk in de letteren en regten onder de Hoogleeraren Augustus Houck, Rudolphus Goclenius en Johannes Fredericus Wilhelmus Pagenstecher. Van daar werd hij tot voltrekking zijner studiën naar Leiden gezonden en oefende zich onder de twee groote mannen Jan Voet en Gerhardus Noodt, wier lessen en collegiën in de regten hij met de grootste vlijt bijwoonde, alsmede onder den uitmuntende Jacob Perizonius, die hij in de geschiedenis en het verklaren van Grieksche en Latijnsche schrijvers dagelijks hoorde.

Nog op de Hoogeschool zijnde, werd hij door de Regering van Arnhem, in het jaar 1714, tot Conrector der Latijnsche scholen aldaar beroepen; kort hierna werd hem het Rectoraat te Deventer aangeboden, waarvoor hij echter bedankte. Hierop werd hem zijn traktement te Arnhem vermeerderd, en het Professoraat in de historiën en letteren opgedragen. In het jaar 1720 verwisselde hij het Prorectoraat met het Rectoraat.

Cannegieter werd op verschillende tijden tot Hoogleeraar op onderscheidene Akademiën in de Nederlanden beroepen, onderscheidene malen te Harderwijk eerst als Hoogleeraar in de Historiën, de Welsprekendheid en Grieksche taal, naderhand in regten; meermalen op zeer voordeelige voorwaarden te Franeker alsmede te Groningen en te Utrecht. Alle deze beroepen wees hij van de hand, ofschoon hij voor zich zelven daartoe genegen was; maar zijne stokoude schoonvader en beminde huisvrouw, voor welke hij beide de grootste achting voedde, en de gedurige aanhouding van zijne eerbiedwaardige en magtige vrienden, gevoegd bij het groot aantal studenten, die mede van afgelegene plaatsen kwamen om van zijne lessen gebruik te maken, hielden hem te Arnhem, waar hij zoo bijzonder naar zijn genoegen was; ook waren de meeste vaste goederen van zijne vrouw in de nabuurschap van Arnhem gelegen.

Ten jare 1784 werd Cannegieter door den Senaat der hoogeschool te Harderwijk de waardigheid van Doctor in de regten opgedragen, en zulks zonder eenig examen, aangezien zijne kennis in dat vak van studiën door zijne reeds uitgegevene werken, alsmede door zijne discourssen en briefwisseling aan de Juridische faculteit bekend was. Naderhand werd hij door de staten van Gelderland tot Historieschrijver van die provincie aangesteld, en ten jare 1758, tot lid der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem verkozen. Zijne door den druk gemeen gemaakte, en nog onuitgegevene werken strekken tot onwraakbare getuigen van de noeste arbeidzaamheid dezes geleerden mans, die met den grootsten ijver zijne tijd tot de studiën besteedde en het geluk had van met groot gemak te kunnen opstellen; zoodat hij zonder behulp van boeken, door zijn ongeloofkijk geheugen geholpen, zijne meeste werken, heeft vervaardigd. Bovendien had hij een sterk en wel gespierd ligchaam, was in de eerste 50 jaren van zijn leven niet vatbaar voor eenige koude of ongemakken, hetgeen hem bij de levendigheid en vlugheid van geest, die hem eigen waren, instaat stelde onvermoeid werkzaam te zijn. De werken door hem uitgegeven zijn:

Aviani *Fabulae, cum notis; accedit dissertatio de aetate et stylo* Aviani Amst. 1731 8°.

Dissertatio de Brittenburgo, matribus Brittis, Britannica herba Brittia Procopia memorata. Hag. Com. 1734 4°.

Observationes in Diplomata ab Heda *edita et in Venantium Fortunatum.* Amst. 1734 8° in *Micell. Observ. Critic.* vol. V. Tom. II.

Rescripta Boxhornio de Catone. 1735. 8°.

Animadversiones in Sulpiciae de Satyram. Amst. 1735 8°. in *Miscell. Obs. Critic.* Vol. VI Tom. III.

De Nummis contorniatis. in *Miscell Observ.* 1736 et 1740.

Notae ad Ausonii Mosellam 1739 8°. in *Misc. Observat. Critic.* Vol. X Tom. II.

Het derde deel van het Geldersch Plakaatboek Arnh. 1740. folio.

Epistola ad J. P. d'Orvillium de inscriptionibus quibusdam Sylloges Muratorianae. 1742, in *Miscell. Observ. Nov.* Tom. IV, welk stukje op nieuw is uitgegeven in folio in het *supplementum* op Muratorii *Inscriptiones.* Luc. 1766.

Eerste brief over bijzondere Nederlandsche oudheden; over de grafkelder bij Anlo, de zoogenaamde donderbeitels en vrouw Jakoba's kannetjes. Arnh. 1757 8°.

De mutata Romanorum nominum sub principibus ratione. Posthumus Bataviae adsertor, Hercules Magusanus, et Deusoniensis, aggerum Bataviae auctor, ex nummis atque inscriptionibus demonstratus. Trebell. Pollionis, *Monumentum Dodewerdense expostium.* Utr. 1758. 4o.

Extrait d'une lettre de M. Cannegieter, sur qulques Inscriptions, dont il a été parlé dans cette Bibliothèque Tom. IX, P. II pag. 390 *Communiqué aux Auteurs de ce Journal Mr.* C... (vermoedelijk Carles Chais) in de *Bibliothèque des Sciences et de beaux Arts,* 1759, Tom. XI. Part. I. Art. XIV. pag. 203. et suiv.

Epistola de Gemma Bentinckiana, item de Iside ad Turnacum inventa, nec non de Dea Burorina Utr. 1764 8°.

Epistola ad comitem Otton. de Lynden, de Ara ad Noviomagum Gelriae reperta, aliisque Inscriptionibus nuper effossis Arnh. 1766, 8°.

De quibusdam depravatis locis Arnobii. In Otiis Transisalanis. Camp. 4°.

Harii *Sicambri Tristia, cum praefatione et addit.* Arnh. 1766, 4°.

Nog zijn onderscheidene brieven over stukken van geleerdheid door hem geschreven, geplaatst in de werken, door Petrus Burmannus Secundus, B. S. Cremer, Johan Hendrik Hottinger, Nanning, Filippus Baron von Stosch en anderen uitgegeven. Na zijn overlijden plaatste zijn oudste zoon zijne *Dissertatio de insignibus Christi ad supplicium ducti* in de *Bibliotheca Hagana.* 8°.

Ook liet hij onderscheidene handschriften na, die voor de drukpers gereed waren, onder anderen.

Dissertatio de Parricida non confesso.

Domburgsche oudheden, met menigvuldige platen, thans berustende in de Bibliotheek der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam.

Disquisitio de Lapide Trajectino.

Batavia Romana.

Monumenta Monasteriensia exposita.

De Jure Amelandiae, Manu Mortua et varia Jura medii aevi doc. explicata.

Vele verhandelingen over de oude penningen, inscriptiën, statuen, urnen, gemmen en andere.

Ook is veel door hem vervaardigd, om naderhand uitgegeven te worden onder den titel van: *Monumenta vetusta per Germaniam inferiorem eruta.* Doch de commentariën daartoe waren niet afgewerkt, hoewel die volledig konden gemaakt worden uit andere aanteekeningen van Cannegieter. Voorts waren menigvuldig zijne Observatiën over oude Grieksche en Latijnsche schrijvers en Roomsche regten, in zijne adversariën en op de kanten der boeken aangeteekend als ook de vermeerderingen van zijne uitgegeven werken. Groot is ook het getal brieven over stukken van oudheid en geleerdheid aan beroemde mannen, zoo in de Nederlanden als elders, geschreven, welke alle zijne gemeenzame vrienden waren.

Cannegieter overleed den 21 Augustus 1770 en werd begraven in de Groote kerk te Arnhem. Hij was gehuwd met Rachel Muis, bij wie hij negen kinderen verwekte, van welke hem slechts vijf overleefden, zijnde drie zoons en twee dochters. Zijne zoons waren Herman Cannegieter, die volgt; Hendrik Gerhard Cannegieter, Predikant te Bolsward, en Johannes Cannegieter, die mede volgt.

Zie Saxe, *Onomast. Liter.* Pars VI. pag. 471—473; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Collot d'Escury, *Holland's Roem* D. III. A. bl. 177; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Aanhangs. op het Woordenb. van Kunsten en Wetens. door* G. Nieuwenhuis; *Biogr. Univers.*; Bouman, *Geschied. der Geld. Hooges.* D. II. bl. 95, 129, 246, 287.

CANNEGIETER (Herman), oudste zoon van den voorgaanden, geboren te Arnhem in 1732, werd van zijne vroegste jeugd door zijnen geleerden vader tot een groot man gevormd en op de Leidsche Hoogeschool toebetrouwd aan het onderwijs van de vermaarde Hoogleeraren Petrus Burman, Franciscus van Oudendorp, Johannes Jacobus Vitriarius, Joannes Gerardus Rucker en Gerlacus Scheltinga. Omtrent twintig jaren oud zijnde gaf hij openbare blijken van meer dan gewone kundigheden, door het schrijven en verdedigen van eene zeer geleerde verhandeling over zekere wet van Numa Pompilius (1), en in het volgende jaar 1744 verkreeg hij eenen welverdienden rang onder de Regtsgeleerden, wanneer hij eene verhandeling *over sommige duistere punten in de regtsgeleerdheid* (2) verdedigde. Na gedurende zes jaren de werkzaamheden van Advokaat bij het hof van Gelderland te hebben uitgeoefend, werd hij in 1750 tot Hoogleeraar in het burgerlijk regt te Franeker benoemd.

Hij hield er eene redevoering over *de wijdloopige en uiteenloopende leerwijzen der oude regtsgeleerden* (3). Ook was hij er het sieraad der Hoogeschool en hoe hooger zijnen roem klom, hoe sterker andere Hoogescholen in ons Vaderland, onder anderen Utrecht tweemalen en Leiden eens, hem naar zich zochten te trekken. Maar de Friezen verbonden hem met eer en geld aan Franeker. Hij bleef daar dus werkzaam tot in 1795, toen hij, ten gevolge van de plaats gehad hebbende omwenteling, als stadhoudersgezind, van zijn ambt werd ontzet. In 1802 werd hij echter in zijnen vorigen post aan de hoogeschool hersteld, en wel zoodanig, dat hem, door de regtsgeleerde faculteit en den senaat de eerste rang en de oude plaats weder werden afgestaan. Slechts ruim twee jaren nog mogt hij nu werkzaam zijn, want reeds den 3den September 1804 betaalde hij den tol aan de natuur. Hij was gehuwd met Amerentia Suzanna Gongrijp. Een zijner zonen was Hendrik Cannegieter, Advokaat voor het Hof van Friesland, Secretaris van Idaarderadeel en Notaris. Van Herman Cannegieter zien het licht, behalve de boven vermelde verhandelingen.

Dissertatio de difficilioribus quibusdam legibus. Franeq. 1752.

De veteri lege Romana, cujus meminit Nonius. Franeq, 1753, 4°.

Observationes ad collationem Legum Mosaicarum et Romanarum. Franeq. 1760, 4°, welke later nogmaals het licht zagen met zijne *Commentarius ad Fragmenta veteris Jurisprudentiae, quae exstant in Collatione Legum Mosaicarum et Romanarum.* Franeq. 1765, 4°.

Observationum Juris Romani liber primus, in quo plurima juris civilis aliorumque Auctorum loca explicantur et emendantur. Franeq. 1768, 4°, welk werk later met drie andere boeken vermeerderd, in eenen anderen vorm in het licht kwam, onder den titel:

Observationum Juris Romani Libri quatuor in quibus Juris Civilis aliorumque Auctorum loca explicantur. L. B. 1777, 4°.

Nog gaf hij met Henricus Johannes Arntzenius in het licht:

Dissertatio Philologico-Juridica ad legem 2 ff de in Jus vocando, Franeq. 1755, 4°.

Bovendien worden aan hem toegeschreven de aanteekeningen gevoegd bij:

Joh. Gottlieb Heineccii *Antiquitatum secundum ordinem institutionem quinta editio, prioribus auctior multoque emendatior notis, inprimis et animadversionibus, quas Cl. in Belgica Antecessor addidit.* Leid. et Franeq., 1777, 8°.

Vele der nagelatene letterkundige papieren van hem en zijne vader, zijn bij erfenis gekomen aan de familie Burghgraaf te Franeker, waar zij thans nog berusten.

Zie Vriemoet, *Athen. Frisiac.*, pag. 870 et 871; Saxe, *Onom. Liter. Pars* VIII. pag. 65—67; *Vaderl Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXXII bl. 103; *Algem. Konst- en Letterb.* 1802, D. I. bl. 228, 261, 1804, D. II bl. 244; J. W. te Water, *aanspraak in de jaarl. Algem. verg. van de Maats. der Nederl. Letterk. te Leyden den* 2den *van Hooimaand* 1805, bl. 16—19; *Galer. Hist. des Contemp;* van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letteren en Wetens.*, D. II. bl. 319 en 320; *Algem. Woordenb. der zamenl.; Biogr. Nation.; Aanh. op het algem. Woordenb. van kunst. en wetens. van* G. Nieuwenhuis; Bouman, *Geschied. der Geld. Hooges.*, D. II bl. 161 en 162.

CANNEGIETER (Johannes), jongste broeder van den voorgaande, geboren te Arnhem den 10den Februarij 1731, vestigde zich, na zijne studien in de regtsgeleerdheid te Franeker volbragt te hebben, in 1754 als Advokaat in zijne geboortestad, kwam reeds in 1757 in aanmerking voor eenen leerstoel te Harderwijk, en werd in 1770 tot Hoogleeraar aan de Hoogeschool te Groningen beroepen, welk ambt hij aanvaarde met eene verhandeling *over de uitmuntendheid en eerbiedwaardigheid der Romeinsche regtsgeleerden* (1).

Hij overleed in 1804. Onderscheidene werken heeft hij geschreven; onder anderen:

Ad difficiliora quaedam juris capita animadversiones. Franeq. 1754, 4°.

Domitii Ulpiani *fragmenta libri singularis Regularum, et incerti auctoris, colatio legum mosaicarum et romanarum, addita disquisitione de notis et siglis veterum, et Observationum Miscellanearum Libro singulari.* Traj. ad Rhen., 1768, 4°.

Zie Saxe, *Onomast. Liter. Pars* VIII, pag. 171 et 172; Brucherus *Gedenkb. van Stad en Land.* bl. 328; *Regtsgel. Magazijn.* 1809, St. II.; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der zamenlev.*; *Aanh. op het Algem. Woordenb. van kunst. en Wetens.* door G. Nieuwenhuis; Bouman *Geschied. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 279.

CANNIUS (Nicolaas) of Kan, geboren te Amsterdam, vermoedelijk in het laatst der vijftiende eeuw, van eerlijke en met tijdelijke middelen wel voorziene ouders. In zijne jeugd diende hij den vermaarden Desiderius Erasmus te Bazel zes jaren als uitschrijver, ook zou Erasmus, onder den naam van Cannius en van een van diens medgezellen, de zamenspraak, genaamd *Cyclops* of *Evangeliedrager*, welke voor een schimpschift op Oecolampadius gehouden wordt, in het licht gegeven hebben. Naderhand tot Priester geordend, werd hij in zijne geboortestad Pastoor van de Nieuwe kerk en bestuurder van het Ursulinenklooster. Hij heeft het leven van zijnen tijd- en stadgenoot Cornelis Crocius geschreven, doch dit is door de achteloosheid zijner erfgenamen te zoek gegaan, even als nog onderscheidene andere werkjes in prosa en in dicht. Cannius, die in 1555 overleed, was een schrander en geestig man, zooals blijkt, niet alleen uit het getuigenis van Erasmus, maar ook uit zijne hier en daar verspreide puntdichten.

Een andere Nicolaas Cannius was Pastoor te Spaarnwoude, en werd in 1572 door het krijgsvolk van Lumey of Sonoy vermoord.

Zie Pontanus, *Hist. Beschr. der coopst. Amst.*, bl. 281; Sweertii *Athen. Belg.*, pag. 574; Boxhorn, *Toon. van Holl.*, bl. 248; P. van Zesen, *Beschr. von Amst.*, S. 393; Montanus, *Beschr. van Amst.*, B. V bl. 95; Commelin, *Beschr. van Amst.*, bl. 862; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouerius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; v(an) H(eusen) en v(an) R(hijn), *Kerkl. Outh.*, D. IV. st. I. bl. 186; le Long, *Reform. van Amst.* bl. 500; Wagenaar, *Beschr. van Amst.* St. III. bl. 197 en

(1) *De ara Junonis pellici non tangenda.* Leid. 1743 4°.
(2) *De difficilioribus quibusdam juris capitibus.* Leid. 1744 4°.
(3) *Oratio de multiplici et varia veterum jureconsultorum doctrina.* Franeq. 1751 fol.

(1) *Oratio de Romanorum Jurisconsultorum excellentia et sanctitate.* Gron. 1770 4°.

198; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; *Biogr. Univ.*, Tom. IV. pag. 2, waar hij abusivelijk Canisius genoemd wordt; Römer *de Kloost. en Abd. in Holl. en Zeel.*, D. II bl. 75 en 76.

CANNYFIUS. Zie CANYFIUS.

CANT. (REINIER), zoon van Meyndert Cant geboren in 1537 te Amsterdam, was een der eerste en voornaamste handhavers van de burgerlijke en godsdienstige vrijheid. Hij zette met eenige anderen de openbare preek der Hervormden door, handelde voor het belang van dezen bij de Regering, zocht den beeldenstorm voor te komen, waagde zich tot herstel der rust, en moest omdat alles naar Emden en Bremen vlugtte. Ter laatstgemelde plaatse zijnde, vond hij in 1568 met Mr. Johannes Basius middel, om 1300 geweren, welke door Diderik van Sonoy te Wezel gekocht, en gedeeltelijk te Bremen gedeeltelijk te Koesveld waren aangekomen, in het leger van Graaf Lodewijk te bezorgen. Van Willem I in 1570 commissie ontvangen hebbende, om onder de gevlugte Hervormden eene collecte van penningen te doen, kweet hij zich daarvan naar wensch. In het volgende jaar was hij met Basius als Commissaris van Oranje te Emden, en zette de schepen, die op de Eems lagen, aan, om uit te varen. Ook handelde hij destijds met den Prins om de eene of andere stad te winnen.

Na de verovering van Brielle, in 1572, was hij spoedig in het Vaderland terug en werd door den Staten van Holland, met Jonkheer Johan van Vliet, naar het Nooderkwartier opgezonden om op alles order te stellen, en nevens Sonoy het beleid van de zaken des oorlogs in dien oord te hebben. Ook diende hij in 1579 den Staat in Overijssel; bevorderde de toetreding van dat gewest tot de vrijheidsgezinden, en stond Rennenberg bij, die toen nog de goede zaak was toegedaan

Hij had met die van Overijssel groote moeite, vooral toen de ruiters van den Graaf van Hohenlohe die landstreek door hunne strooperijen en geweldadigheden hevig kwelden. Zijne briefwisseling met Graaf Jan van Nassau bewijst hoezeer Oranje zich over die ellende bekommerde, als die aanleiding tot eenen burgeroorlog geven kon. De Overijsselaars wilden de burgers en huislieden opvorderen om de ruiters van Hohenlohe te verjagen, en zonden te dien einde hunne Afgezanten aan den Stadhouder hunner provincie. Cant diende ook in deze ongelegenheid met goeden raad.

Bij het overgaan van Amsterdam in 1578 werd hij een der eerste staatsgezinde Raden, en zag zich in het volgende jaar met anderen gemagtigd om naar Utrecht te reizen, ten einde over het sluiten der Unie van Utrecht te handelen, zooals hij die ook namens Holland teekende. Hij was sedert een der voornaamste van het collegie, hetwelk ter behartiging van de belangen der bondgenooten aldaar bleef. Blijkens de notulen der vergadering werd hij met Paulus Buys tot de voornaamste commissiën gebruikt. In 1580 werd hij Burgemeester van Amsterdam, welke waardigheid hij vervolgens nog tienmaal bekleedde.

Intusschen handelde hij met den Hertog van Alençon te Antwerpen en wederstond de aanslagen van Leycester, wien hij zoo weinig betrouwde, dat hij gedurende diens verblijf te Amsterdam een harnas onder zijn kleed droeg, en den Graaf niet ging spreken, dan vergezeld van eene stoet gewapende schutters, die hem voor de deur opwachtten.

In 1594 vertrok hij in gezantschap naar Denemaarken, en werd na zijne terugkomst, even als de andere Gezanten, voor zijne goede diensten aldaar bewezen, vereerd met eenen vergulde kop van drie honderd vijftig pond en nog bovendien ieder met honderd vijftig pond voor hunne buitengewone kosten ten dezen gedaan. Vervolgens zonden de Staten Generaal Cant, Cazijn van der Hel uit Gelderland en Doctor Christoffel Arensma uit Friesland naar Oost-Friesland, ter bijlegging der geschillen tusschen den Graaf en de stad Emden, waarin zij gelukkig slaagden. Later werd Cant ook Raad van Prins Maurits.

In alle verrigtingen toonde hij zeldzame wijsheid, moed en trouw; bijzonder lofwaardig was hij tevens door gematigdheid in Kerkelijke zaken, vooral gebleken jegens de Roomschgezinden daar hij, toen, in 1580, sommigen spraken van de voornaamste Roomschen de stad uit te jagen, beweerde dat men lieden, die schat en lot betaalden, zoo niet behoorde te handelen, te minder daar men zoo niet had willen gehandeld zijn.

Hij stierf te Amsterdam den 10den December 1595, en is op het koor der Nieuwe Kerk aldaar begraven met een deftig Latijnsch grafschrift.

Hij was gehuwd geweest aan Anna van Egmond van der Neijenburg, later aan Maria Block. Zijne kinderen te Bremen geboren, werden als inboorlingen verklaard.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. V. bl. 310 (223), 12 (224, 332 (240), B. VI. bl. 413 (302), B. XIII. bl. 32 (89, 90), B. XXXI. bl. 826—829 (38—41), B. XXXII. bl. 59—61 (45—47); (Beaufort) *Leven van Willem I*, D. II. bl. 190; Wagenaar, *Vaderl. Historie*, D. VI. bl. 165, 166, 328, 395, D. VII. bl. 250, D. VIII. bl. 245; dezelfde, *Beschr. van Amst.* St. I. bl. 276, 277, 280, 281, 284, 289, 290, 293, 306, 370, 401, St. II. bl. 208, st. III. bl. 300, 301, 357; Scheltema, *Staatk. Nederl*; Groen van Prinsterer, *Arch. de la Mais. d'Orange Nassau*, Vol. III. pag. 336, 357. Vol. VII. 54 s. s. v. 374.

CANT (FLORENS), vermoedelijk een afstammeling van den voorgaande, was geboren te Gouda en werd in 1637 Raad in de Vroedschap zijner geboorteplaats, in 1640 Schepen, in 1643 Tresorier en in 1655 Burgemeester, welke waardigheid hij daarna nog viermalen bekleedde. Ook was hij Raad ter Admiraliteit, Gecommitteerde Raad, Raad van State en Lid van de Staten Generaal en bekleedde alzoo de voornaamste commissien tot in 1672 toen hij, Vroedschap en Gecommitteerde in de Staten Generaal zijnde, door den Stadhouder van zijn ambt verlaten werd.

Ook was hij driemaal en wel in 1661, 1665 en 1667 met anderen naar Oost-Friesland gezonden, ten einde de zaken aldaar te helpen regelen en er de rust te herstellen, in alle welke commissien hij de volkomen goedkeuring zijner afzenders wegdroeg.

Zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, D. IV. bl. 806, D. V. bl. 675, 677, D. VI. 368—377; J. W(alvis), *Besch. van Gouda*, D. I. bl. 314; (Griffioen van Waarder), *Mijne Herinn. van Gouda*, bl. 71.

CANTER (JOHANNES) of CANTHER, geboren te Groningen, oefende zich in de letteren in de school van het klooster, te Aduard, en was vermaard in de Godgeleerdheid, de Regten en Geneeskunde. Hij leefde in het midden der vijftiende eeuw, zijne vrouw moet mede zeer geleerd zijn geweest; zijne zonen waren Jacobus Canter, een gelauwerde dichter, en Andreas Canter, die volgt en zijne dochter Ursula Canter die, om haar verstand het *wonder der wereld* genoemd werd.

Zie Halma, *Tooneel der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouerius *van Nederl. Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Bruchorus *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 293; Kok, *Vaderl. Woordenb.*

CANTER (ANDREAS) of CANTHER, zoon van den voorgaande, geboren te Groningen in 1463, moet een zeer vlug verstand gehad hebben, zoodat hij op den ouderdom van tien jaren reeds Doctor in de regten was en het verder in onderscheidene takken van geleerdheid werd. Keizer Frederik III schreef hem den 25sten Januarij 1472, uit Weenen, eenen vriendelijken en eervollen brief, waarbij de Vorst hem dringend uitnoodigde, om toch spoedig in Weenen te komen, opdat de Keizer zich nog voor zijne dood, in persoon mogt overtuigen van de waarheid der overal verspreide geruchten, dat namelijk een kind van nog geen tien jaar, niet alleen ervaren zou zijn in den schier geheelen omvang der vrije kunsten, en bedreven in de kennis der rijkswetten en heilige Canons, ja, in het uitleggen van het geheele Oude en Nieuwe Testament, maar zelfs ook vlug en gevat bij alle openbare twistredenen wist te antwoorden. De Keizer voegde er bij, dat hij, zoo dit aldus bevonden werd, hem wenschte te doen deelen in de eer der Keizerlijke bedieningen; hem te geven eene eerste plaats aan zijn Hof, en hem te kroonen met de gouden eereteekenen der doctorale waardigheid. Het schijnt, dat hij door den dood belet is om aan 's Keizers uitnoodiging te voldoen, want wij vinden dat hij in hetzelfde jaar overleden is.

Zie Schotanus, *Friesche Hist*, Briev. en Docum. bl. 58; Bruchorus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 292; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.* Feith en Lulofs, *Redev. en Dichtreg. bij het 25 jarig feest van het depart. Gron. der Maats. 't N. v. 't A*, Aant. bl. 173 en 174; *Aardr. Woordenb. der Nederl.*, D. IV. bl. 957; *Biogr. Univ.* waar hij ten onregte een jonger broeder van de na te noemen Willem en Dirk Canter genoemd wordt.

CANTER (JELMER) of CANTHER was Secretaris der stad Groningen, en een der voornaamste personen, ten tijde van de worsteling der Groningers, met de Saksen en de Bourgondiërs, in den aanvang der zestiende eeuw. Hij nam dan ook veelvuldige bezendingen, met den vermaarden Willem Frederiks en anderen, waar. Onder anderen vindt men zijnen naam bij die gewigtige onderhandeling, welke in 1504, op beschrijving van Filips van Oostenrijk te Gent gehouden werd ter bijlegging der geschillen; alwaar de Saksische Kanselier Phlug in heftige bewoordingen de Groningers van alles

de schuld gaf, »en eischte volstrekte hulde en onderwerping met »400,000 Rhijnsguldens tot schadevergoeding, benevens een gou»den standbeeld, ter eer van den overleden Hertog Albrecht, »bij mangel daarvan, bedreigende met de ongenade zijns Hee»ren." Canter, die hier het woord voerde voor de Groningers en de Vetkoopers, beantwoordde dit met wijze bedaardheid: »door op te halen het regt der stad; en aan te toonen, dat »niet Groningen, maar de Saks den strijd begonnen had; dat »men nu drong, èn op iets onmogelijks, het opbrengen namelijk van »zulke groote geldsommen, èn op iets ongeoorloofds, gelijk eene »eeuwige hulde ten nadeele des Utrechtschen stoels was; wilde »men niet langer hooren naar billijke voorslagen, waarvan de »stad nimmer afkeerig was geweest, maar alles afmeeten naar »den staf van overmagt, dat alsdan de stad hare hoop stelde »op den grooten Regeerder van alles, die meermalen de trotsche »voornemens van menschen verijdeld had." Door de bemoeijingen van Edzard Graaf van Oostfriesland, die hoopte in troebel water te visschen, liep deze onderhandeling vruchteloos af.

Vervolgens trok Canter voor de stads belangen in 1505 naar Deventer, en naar Koning Filips, die zich destijds te Xanten bevond, en woonde, in October van dat zelfde jaar, eene bijeenkomst met de Saksische gezanten te Hattem bij, welke mede vruchteloos afliep, even als een, welke in het volgende jaar ter zelfder plaatse gehouden werd, en waarbij Canter mede tegenwoordig was. De wreedheid der Saksers deed die van Groningen overgaan, om Edzard, Graaf van Oostfriesland, als Heer en beschermer te huldigen; van hier meerder tegenstand van den Saks. Toen Keizer Maximiliaan in 1511 Gemagtigden had aangesteld om de zaak te onderzoeken, was Canter weder onder de Gemagtigden, die naar Nuits gezonden werden, ten einde het belang van Groningen te behartigen; hier echter werd niets beslist, evenmin als te Munster, en bij de mondgesprekken, die in het klooster te Hoorn en te Dokwert in 1514 door Canter en anderen, met Saksische gemagtigden gehouden werden. Na die tijd vindt men zijnen naam nergens vermeld, zoodat hij vermoedelijk omtrent die tijd overleden is.

Men beschrijft hem als een man van groote bekwaamheid en voorzigtigheid, die onder de geleerdste en welsprekendste zijner tijdgenooten verdiend genoemd te worden. Ook had hij deel aan de oprigting der stads-bibliotheek te Groningen.

Zie Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 295 en 296; *Tegenw. staat der Vereen. Nederl.*, D. XX. bl. 243—301; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

CANTER (LAMBERTUS) of CANTHER, geboren in het jaar 1513 te Groningen, van zeer deftige ouders, zijnde vermoedelijk een zoon van Willem Canter, was als de langst levende van elf kinderen, de eenige erfgenaam zijner ouders. Na zich eerst te Keulen en daarna te Leuven in de wetenschappen geoefend te hebben, reisde hij naar Frankrijk en werd te Orleans, Doctor in de regten. Bij zijne terugkomst in de Nederlanden, werd hij, door den Keizer, tot Raadsheer in het Hof van Utrecht aangesteld, ter belooning van de diensten, welke zijn vader den Keizer bewezen had, met de zaken te Groningen in orde te brengen.

Canter zich te Utrecht nedergezet hebbende, besteedde al de tijd, die hem van zijne ambtsbezigheden overschoot, aan de beoefening der Letterkunde. In het jaar 1553 naar Groningen gereisd om zijne vrienden te bezoeken viel hij daar in eene ziekte die hem den 27sten Junij van dat jaar ten grave deed dalen.

Hij was gehuwd met Johanna van Wijck en was bij haar vader van Willem Canter en Dirk Canter, die beide volgen.

Zie Suffridi Petri, *de Script. Fris.*, pag. 194 et seq.; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.* van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Burman, *Traj. erud.*, pag. 59; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 298; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Aardrijksk Woordenb. der Nederl.*, D. IV. bl. 955.

CANTER (WILLEM), CANTHER of CANTERUS, de oudste zoon van den voorgaande, geboren te Leeuwarden, en niet, zoo als men meestal vindt opgegeven, te Utrecht, den 24sten Julij 1542, werd ter laatstgemelde plaatse in de Latijnsche en Grieksche talen onderwezen, door den beroemden George Macropedius, en hij vorderde zoo wel, dat hij op zijn twaalfde jaar bekwaam was om de Hoogeschool te bezoeken. Men zond hem diensvolgens naar Leuven, waar hij zich onder het opzigt van Cornelis Valerius, Hoogleeraar in de Latijnsche taal, gedurende vier jaren, oefende. Zestien jaren oud zijnde, ging hij op reis, bezocht de voornaamste plaatsen van Frankrijk, Italië en Duitschland; bezigtigde overal de voornaamste boekerijen, en maakte kennis met de beroemdste geleerden. Gedurende zijn verblijf te Parijs, hoorde hij de lessen van den beroemden Hoogleeraar in de Grieksche taal, Johannes Auratus, die hem zonderlinge genegenheid toedroeg, en voor wien hij mede de meeste achting voedde. Ook won hij onder anderen de vriendschap van Karel Sigonius, Fulvius Ursinus en Marcus Antonius Muretus. Na twee jaren met reizen te hebben, doorgebragt, keerde hij naar de Nederlanden terug; zette zich te Leuven neder; waar hij een stil en aan de studien toegewijd leven leidde, verdeelende zijne tijd zoodanig, dat hij den voormiddag tot het lezen, en den namiddag tot het schrijven besteedde, in welke tijdverdeeling hij zoo naauwkeurig was, dat hij eenen zandlooper gebruikte, om den tijd af te meten. Doch door zijn zittend leven en gebrek aan ligchaamsoefening, verloor hij trapswijze den eetlust, en verviel ten laatste in eene teringziekte, welke hem den 5^{den} Junij 1575 ongehuwd in het graf rukte. Hij werd aldaar begraven in het oostelijk gedeelte van de St. Jakobskerk.

Hij was een geleerd en scherpzinnig oordeelkundige, die in zijne, hieronder te vermelden, *Novae Lectiones* eene schat van nieuwe lezingen ten toon spreidde; hoewel sommigen hem voor een wat al te stout verbeteraar der Ouden houden, als zou hij daarin zijn vernuft te veel den teugel gevierd hebben. Ook wordt hij als Latijnsch dichter geprezen.

Men vindt van hem getuigd, dat hij zijn geheele leven in de zorgvuldigste kuischheid heeft doorgebragt, dat hij de gastmalen en drinkgezelschappen verfoeide, en allen omgang met anderen dan geleerde lieden vermeed. Zijne met veel smaak verzamelde boekerij en andere goederen heeft hij nagelaten aan zijnen broeder Dirk Canter. Zijn portret komt voor in de *Icones Miraei;* ook heeft men het zonder naam van graveur in 24°.

De voornaamste door hem uitgegeven werken zijn:

Novarum Lectionum libri IV, in quibus variorum Auctorum explicationes, emendationes et fragmenta reperiuntur. Bas. 1564 8°. waarbij hij daarna 3 boeken voegde, Basil. 1566, terwijl hij ze allen nogmaals met één boek vermeerderd in het licht zond, Antv. 1571. 8°.

Syntagma de ratione emendandi Graecos Auctores.

Adnotationes in Lycophronis *Cassandram et Epitomen Cassandrae Graecae Latino carmine Anacreontico.* Bas. 1566. 4°. et 1596. 8°. Genev. 1614. fol.

Fragmenta quaedam Ethica Pythagoreorum quorundam et Stobaeo *desumpta*, Bas. 1566 4°.

Aristidis *Orationes Latine reddidit.* Basil, 1666, Tom. III, waarmede Canter eenen grooten lof bij de geleerden inoogstte, terwijl hij bij deze drie boeken later nog een vierde voegde, inhoudende:

Georgiae *Oratio in Helenam et oratio Palamedis*: Thucydidis *funebris in Periclem:* Lesbonactis *hortatio:* Andocidis *de Pace:* Herodis Attici *de Republica:* Anthisthenis *Ajacis et Ulissis;* Lysiae *contra Eratosthenam:* Dinarchi *contra Demosthenem et* Alcidamantis *Oratio* Ulissis *contra Palamedem, cum syntagmate de ratione emendandi Graecos.* Basil. 1603.

Pepli *Fragmentum, sive Heroum Homeritorum Epithaphia, primus auctori suo* Aristoteli *restituit, Latine vertit, et animadversionibus illustravit.* Basil. 1566. 4°., waarbij gevoegd zijn: Ausonii *Heroum Epitaphia qui bello Trojano interfuerunt, aliquot loca ab eodem emendata.* Antv. 1571. 8°.

Synesii *Orationes aliquot de dono ad Paconium, conciones et constitutiones duas, et Hymnos aliquot.* Basil. 1567.

Notae et emendationes in Ciceronis *Epistolas ad familiares.* Antv. 1568. 8°.

Scholia brevia in Propertium. Antv. 1569, 8°.

Progenies illustrium Deorum et hominum ex commentariis Graecorum in tabulas congesto. Antv. 1578. 8°.

Euripidis *Opera, cum brevibus notis, carminumque ratione explicata et appendice sententiarum* Euripidis. Antv. 1571. 12°., Heidelb. 1597, Genev. 1602.

Joh. Stobaei *Eclogarum libri II, accesserunt* G. Gemisthi Plethonis *de rebus Peloponesiaeis Orationes, duae, ut et ejusdem* Plethonis *de virtutibus liber.* Antv. 1575.

Notae in Ciceronem *de officiis* 1576 8°.

Ook schreef hij: *Libellus variarum in Graecis Bibliis Lectionum,* hetwelk met de *Biblia regia* te Antwerpen bij Plantyn is uitgekomen.

Voorts eene menigte aanteekeningen meestal over Grieksche schrijvers, welke door anderen bij de uitgaven van die schrijvers zijn gevoegd.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, Tom. I. pag. 304; Suffridi Petri, *de Script. Fris.*, pag. 189—260; Sweertii *Ath. Belg.*, pag. 301; Schotanus, *Friesche Hist.*, bl. 510; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Luiscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; v(an) H(eussen) en v(an (R(hyn), *Kerk. Outh.*, D. II bl. 141 en 142; Burman, *Traj. erudit.* pag. 59—70; Saxe, *Onom. Liter.*, *Pars* III. pag. 410, 411, 650 et 651; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hocufft, *Parnasus Belgic.*, pag. 66; van Kampen, *Geschied. der Ned. Letteren en Wetens.*, Dl. I bl. 269 en 270; *Biogr. Nation.*; Collot d'Escury, *Hollands roem*, D. IV., st. I. *Aant.* bl. 81. noot *a*; Delprat, *de Broeders. van Geert Groote*, bl. 133; Eekhoff, *Beknopte Geschied. van Friesl.*, bl. 158.

CANTER (Dirk) of Canther, een broeder van den voorgaande, geboren te Utrecht in 1545, vertrok, na in zijne vaderstad de gronden der geleerde talen beoefend te hebben, naar Parijs, ten einde aldaar zijne studiën voort te zetten; aldaar hoorde hij de lessen van Dionysius Lambinus over de *Ethica* van Aristoteles; leefde tevens in gemeenzame verkeering met onderscheidene geleerde mannen, en verwierf op deze en andere buitenlandsche reizen veel letterroem. In zijn Vaderland terug gekeerd, werd hij in 1557 tot Schepen te Utrecht verkoren, en bediende die waardigheid mede in de jaren 1576 en 1577. Ten jare 1598 werd hij door den Graaf van Nieuwenaar en diens aanhang tot Burgemeester aangesteld. Van dat tijdstip af aan was hij verknocht aan de gemeente van St. Jacobskerk, welker Leeraars naast overeenkwamen met het gevoelen, sedert door Arminius voorgestaan; deze hield hij de hand boven het hoofd, en deed daarentegen zijn best, om de Predikanten van de Consistorie, zooals men ze noemde, te doen uit de stad vertrekken. Vervolgens in het jaar 1593 aftredende, werd hij, met of zonder redenen, van het Burgemeesterlijk kussen, en, met de tijd, ook uit andere posten van Regering, gehouden. Dit prikkelde zijne driften en hierdoor misschien was het dat hij in het vervolg met de zulke heulde, die in verandering voordeel zochten, en het ijverig voorstaan van hooge kerkelijke leerstukken, ten voorwendsel gebruikten. Hoe dit zij, zich niet konnende gewennen aan een ambteloos leven zocht hij, door het verwekken van oproer, onder de gemeente, zich weder ter regering in te dringen. Intusschen schijnt hij op het stuk van de godsdienst andere inzigten gekregen te hebben; want sommigen telden hem naderhand, onder de echte Hervormden, zooals men hen noemden, die het met Gomarus hielden. De gemeente was nu, eenige jaren herwaarts, misnoegd geweest op de regering. Canter roeide hier onder, zoekende mede de Roomsgezinden aan zijn snoer te trekken, door zich, terwijl men nog over het bestand onderhandelde, te laten verluiden: »dat men »hun, die den oorlog hadden helpen voeren, eene openbare kerk »behoorde toe te staan." Tot medestander had hij Hendrik van Helsdingen, die ook Schepen en Raad geweest, doch, sedert eenige jaren, buiten bewind gehouden was. En beide bragten eindelijk, in het begin van 1610, te wege, dat eenige schutters hunne Hoplieden bewogen, om bij de Regering aan te dringen op herstel der privilegiën, hetwelk geschiedde; dan de Regering stelde uit te antwoorden, tot op de wederkomst van den eersten Burgemeester Justus van Rijzenburg, die te 's Gravenhage was; doch dit uitstel beviel der gemeente niet. Men maakte haar diets, dat men ten oogmerk had, intusschen krijgsvolk in de stad te brengen, ten einde eenige het hoofd voor de voeten te leggen. Straks daarna loopt het volk te wapen, en maakt zich meester van de sleutels der poorten, die dag en nacht bewaakt werden. Den Roomsgezinden werd ingeboezemd, dat men ook voor had hun vrijheid van godsdienst te bezorgen; waardoor zij zich lieten bewegen, om insgelijks de wapenen op te vatten. Tien of elf gemagtigden der Burgerij, onder welke Canter was, en waarschijnlijk ook Helsdingen, begaven zich den 21sten Januarij 1610 naar het stadhuis, met een vertoog, waarbij zij verzochten, dat de Regering terstond afstand deed van hare ambten, en der gemeente, bij schriftelijke akte, verlof gaf, om voor deze reis andere Wethouders te kiezen, opdat deze door Prins Maurits bevestigd mogten worden. De Magistraat moest hun te wille zijn. Het getal der gemagtigden werd toen met zestien anderen vermeerderd, die met elkander de keus der nieuwe regering doen zouden, ofschoon vele Burgers verklaarden, dat het hun niet zoo zeer was te doen geweest, om verandering in de Regering, als om herstel der privilegiën en afschaffing der schattingen. De gemagtigden stemden genoegzaam allen elkander tot Regenten; Canter en Helsdingen werden Burgemeesters. De Prins bevestigde deze keus, magtigende den Schout om de nieuwe Regenten te beeëdigen, zoo als op den 4den Februarij plaats had. Middelerwijl bleef de stad nog vol beweging, vorderende de gemeente afschaffing van eenig lasten. Canter en de zijnen, haar met de hoop hierop gevleid hebbende, moesten haar wel iets toegeven. Doch men eischte nog andere nieuwigheden. Het volk, eens aan het hollen gebragt, was, niet weder tot stilstand te brengen. Zelfs kon Prins Maurits, die sedert in de stad gekomen was, het daartoe niet brengen. De Algemeene Staten besloten hierop eene dagvaart te Woerden te beschrijven, alwaar de Staten van Utrecht, de nieuwe regering en de burgerij afzonderlijk gehoord werden. Hier vorderden de Algemeene Staten, dat de geschillen aan hen verbleven werden, waartoe de Staten van het gewest besloten; doch de Regering en de burgerij van Utrecht wilden er niet toe verstaan. Nu vonden de Algemeene Staten geraden het geschil met de wapenen te beslechten. Graaf Frederik Hendrik, met eenig volk afgezonden zijnde, kwam voor de stad, waar men in het eerst nog de wallen begon te versterken, als had men voor gehad een beleg te verduren. Doch men bedacht zich welhaast; opende de poorten den 6den April, en nam bezetting in. Doch de Wethouderschap weigerde de akte van onderwerping te teekenen, welke haar van wege de Raad van State werd voorgehouden. Ook scheen zij in andere opzigten niet van de hand te willen gaan, waarom de Algemeene Staten, die nu de magt in handen hadden, besloten de nieuwe Regering van den eed te ontslaan, en de oude te herstellen, zoo als dan ook in het begin van Mei geschiedde.

De Regering vorderde nu van de burgers een nieuwen eed van getrouwheid af, die zelfs door Canter en Helsdingen gedaan werd. Men hoopte dus de rust andermaal hersteld te zullen zien. Doch velen bleven nog al woelen, met het houden van vergaderingen, en het maken en strooijen van schotschriften tegen de Regering. Eindelijk ontdekte men in December van dat zelfde jaar eene zamenzwering om den Kolonel Jan Ogle, Overste der bezetting van Utrecht, te vatten, het krijgsvolk te overmeesteren, en daarna de Regering op nieuw te veranderen, al hetwelk gewapender hand stond te geschieden. Ter oorzaak van deze zwamenzwering raakten elf personen in hechtenis, en onder dezen Canter, die tot geen andere belijdenis was te brengen, dan dat hem de toeleg was bekend geweest, en dat men onder anderen voor gehad had Helsdingen en hem weder Burgemeester te maken. Hierop werd hij, ingevolge vonnis van 11 Mei 1611, voor eeuwig gebannen, en alle zijne goederen verbeurdverklaard. Hij week nu naar Antwerpen, doch bleef er niet lang, maar begaf zich met der woon naar Leeuwarden, alwaar hij in het jaar 1616 overleed, uit zijn huwelijk met Katrijn de Swart, nalatende twee zoons Lambert Canter en Johannes Canter, en eene dochter.

Hij moet een zeer geleerd, maar tevens een zeer eerzuchtig mensch geweest zijn. Van hem ziet het licht:

Variarum Lectionum Libri duo ad Georgium Ratallerum. Antv. 1574.

Notae in Arnobii *disputationes adversus gentes.* Antv. 1582 8°.

Fragmenta veterum Poëtarum Tragicorum, Comicorum et aliorum Graecorum etc.

Voorts heeft hij nog eenige ongedrukte schriften en eene menigte brieven aan de voornaamste geleerden van die tijd nagelaten.

Zijne briefwisseling met Lipsius vindt men in P. Burman *Syll. Epistol.* Tom. I. pag. 590 etc.

Zie Bor, *Nederl. oorl.*, B. XXV bl. 360 (36), B XXX bl. 729 (43); Sweertii, *Athen. Belg.*, pag. 688 et 689; van den Sande, *Nederl. Hist.*, bl. 60; Brandt, *Hist. der Reform.*, Dl. II bl. 156—159; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot. Algem. Hist. Woordenb.*; v(an) H(eussen) en v(an) R(hyn), *Kerk. Hist.*, D. II. bl. 143; Burman, *Traj. erud.*, pag. 70—75; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, Dl. VIII bl. 301, Dl. X bl. 25—33; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars III, pag. 479; de Feller, *Dict. Hist.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, Dl. I. bl. 219 en 220, Dl. II. bl. 574; *Biogr. Nation.*; Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. IV. st. I. *Aant.* bl. 81; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Biogr. Univ.*

CANTER CAMERLINGH, (Mr. Daniel Jacobus). Zie Camerling (Mr. Daniel Jacobus Canter).

CANTER VISSCHER, (Jacobus). Zie Visscher (Jacobus Canter).

CANTERUS (Gulielmus). Zie Canter (Willem).

CANTHER. Zie Canter.

CANTZIUS (Wijnandus), zoon van Johannes Cantzius, was Predikant te Zierikzee, toen men aldaar den 25sten April 1747

tijding kreeg, dat Prins Willem IV te Vere tot Stadhouder was aangesteld, en dat Sluis aan de Franschen was overgegaan. Op het vernemen hiervan rotte het graauw te hoop, ontwapende den Overste der bezetting, die geen last had om geweld te gebruiken, en streefde naar het Stadhuis, der Wethouderschap de dood dreigende, zoo zij den Prins niet terstond erkende voor Stadhouder. Toen dit na kort beraad geschiedde, scheen het volk hiermede voldaan, en vertrok naar de haven om het geschut te lossen en andere bewijzen van vreugde te geven, doch geen kruid voorhanden vindende, raakte dit gespuis wederom gaande; de Regenten werden uitgemaakt voor landverraders, de klokken getrokken, de boeren in grooten getale stedewaarts gelokt, het Stadhuis bezet, en twee der oudste en waardigste Regenten schandelijk mishandeld en gedreigd. Het oproer duurde den geheelen nacht door, en het graauw liet zich niet stillen, dan nadat de Predikant Cantzius voor het Stadhuis, der daarvoor vergaderde menigte had aangekondigd, dat de Staten van Zeeland den Prins tot Stadhouder hadden aangesteld. De stilte duurde echter niet lang. Het gemeen aangezet, zoo vermoed werd, door lieden van meer aanzien, drong in het Stadhuis, doorsnuffelde de papieren, en deed buitensporige eischen aan de Regenten, wier huizen met plundering gedreigd werden door de scheepstimmerlieden, die met gescherpte bijlen en ander geweer gewapend waren. Alles was er op aangelegd om de Wethouders wars te maken van het bewind. Zij gaven dan ook eerlang toe, dat men eene Regering bij voorraad aanstellen zou in hunne stede. Hierop begaf zich Cantzius, benevens zijnen ambtgenoot van der Kamp, naar het Stadhuis en verkozen met gesloten deuren, op raad van den koopman Tonis van der Os, een der aanzienlijkste burgers, twaalf Interims-Regenten, van welken van der Os een was; en een Baljuw en drie Schouten voor het platte land, die aan de gemeente voorgesteld en door deze goedgekeurd werden. De Predikanten behielden voor zich de vrijheid, om alle raadplegingen bij te wonen, en lieten zich zelfs den 28sten van de zelfde maand, nevens Doctor Leonard Smeur, een der Interims-Regenten, afvaardigen naar de dagvaart der Staten te Middelburg, ten einde eenige verslagen te doen, door het inwilligen van welken, zij verstonden dat de rust in de stad zou kunnen hersteld worden. Doch men vond geraden, hen alleen als bijzondere personen en door gemagtigde te hooren. Zij verzochten onder anderen dat de Regering bij voorraad ontslagen werd, hetwelk de Staten echter aan den Prins overlieten. Het gemeen bleef middelerwijl nog al oproerig, doordien de tegenwoordige Regenten, die bij de Staten niet erkend werden, geen gezags genoeg hadden om de muiters te stuiten. Nadat echter den 16den Mei een regement voetvolk de stad binnenrukten, dat den 23sten door een bende ruiterij gevolgd was, en de oude Regenten de teugels van het bewind weder in handen had genomen, geraakte de stad tot rust en Cantzius weder allen invloed op de Regering kwijt.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XX, bl. 74, 75, 99 en 100; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; de Kanter; *Chron. van Zierikzee*; bl. 168—182; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Schotel, *Kerk Dord.* D. II. bl. 13.

CANTZLAAR (Jan), zoon van Hendrik Cantzlaar en van Sophia Jacoba Piers geboren den 17den October 1752 te Rotterdam, waar zijn vader Makelaar was, vestigde zich in het jaar 1783 als Koopman in zijne geboortestad en was een grondig beoefenaar der Natuurkunde, waarvan hij blijk gaf, zoo in zijn, in 1808, bij de Koninklijke Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, met zilver bekroond antwoord op de vraag *betreffende de Natuurkennis der winden voor deze gewesten, uit weerkundige waarnemingen*, gedrukt in de *Natuurkundige Verhandelingen* dier Maatschappij D. IV. st. II, als door het in 1816 inzenden; bij het Zeeuwsch genootschap van wetenschappen, van eene *Verhandeling, behelzende de beschrijving van eene bij hem uitgevonden nieuwe controleur of lucht-thermometer*, zijnde een voor atmospherische waarnemingen, zeer bruikbare lucht-thermometer, geheel bevrijd van de drukking des dampkrings, een gebrek, waarom de anders zoo gevoelige thermometer van Drebbel is in onbruik geraakt, waarvoor Cantzlaar, van wege het gezegde genootschap, eene zilveren medaille werd aangeboden; terwijl het de verhandeling in het tweede deel der *Nieuwe Verhandelingen* opnam. Geen wonder dus dat het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen hem reeds in 1804 en de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem in 1808 met het lidmaatschap vereerde.

Behalve de beide genoemde verhandelingen zien nog van hem het licht:

Lees- en leerboekjes, behelzende voorbereidende grondbeginselen der Meetkunst, kl. 8°. waarvan de tweede druk in 1797 te Rotterdam het licht zag.

Waarnemingen en aanteekeningen der vrieskoude en van het weder enz. Rotterd. 1799 8°.

De tijd- en eeuwonderzoeker voor het jaar 1800, Rotterd. 1800 8°.

Cantzlaar overleed in 1822, was driemalen gehuwd geweest en liet éene dochter na.

Zie *Algem. Konst en Letterbode* 1804, D. II. bl. 406, 1808, D. II bl. 129, 1816, D. I bl. 110; (de Jong,) *Alphab. Naaml. van Boeken*, uit familiepapieren aangevuld.

CANTZLAAR (Paulus Roelof), zoon van Jan Adriaan Cantzlaar en van D. C. L. Stolts, geboren den 22sten November 1771 te Amsterdam, begaf zich in het jaar 1790 als Adelborst in 's Lands zeedienst, werd in het jaar 1793 tot Luitenant ter zee bevorderd. Ten gevolge van de omwenteling van 1795, even als het geheele korps zeeofficiers afgedankt zijnde, bleef hij buiten betrekking tot in 1799, toen hij weder in zeedienst trad, en werd den 23sten Augustus 1800 tot Luitenant ter zee der eerste klasse en den 23sten November 1804 tot Kapitein-Luitenant bevorderd. Na in 1806 met de koninklijke orde der unie te zijn beschonken, verkreeg hij in 1808 den titel van Luitenant-Kolonel, en bekwam als zoodanig in 1810 het bevel op het fregat *de Dageraad*, van hetwelk hij in 1813 werd overgeplaatst op het fregat *de Wezer*, hetwelk den laatsten September, met het Fregat *de Trave*, onder het bevel van den Kolonel Jacobus van Maren, in zee stak, met het doel, om zich met eenige uit andere Fransche havens uitzeilende fregatten te vereenigen en vervolgens de Engelschen zooveel afbreuk te doen als mogelijk was. Den 15den October beliep de beide Fregatten een storm uit het west-noord-westen, waardoor de groote- en bezaansmasten van *de Wezer* over boord sloegen, en men *de Trave* uit het gezigt verloor. Cantzlaar trachtte nu bezuiden Engeland heen, de haven van Brest te bereiken, doch in den nacht van 16 op 17 October werd hij door de Engelsche Brik *de Sylla* gepraaid, die echter, na de volle laag van *de Wezer* te hebben ontvangen, afdeinsde, maar in den namiddag van den 18den weder met nog eene Brik op *de Wezer* aankwam; terwijl de eene zich tegenover het roer en de anderen zich tegenover het achterschip plaatsten, ten einde met hunne 36 ponder caronades, van welke zij ieder 16 voerde, *de Wezer* zooveel mogelijk schade toe te brengen en tot de overgave te dwingen, hetgeen zij als onvermijdelijk achtten, aangezien het schip dat zij te bevechten hadden, masteloos en als een wrak te beschouwen was, dat steeds in de zelfde rigting enkel voor de fok moest blijven voortzeilen. Cantzlaar ontving ze echter zoodanig, dat zij na twee uren slaags te zijn geweest, afhielden. In dit gevecht gaf hij een bijzonder blijk van persoonlijken moed, want toen de Vice-Commandeur van een stuk weigerde dit buiten boord te laden, deed Cantzelaar het zelve. Bij welke gelegenheid zijnen degen werd geraakt van eenen kogel, door welken de lafhartige Vice-Kommandeur werd doodgeschoten. Doch den 21sten in den morgen, toen men reeds de Fransche kust in het gezigt had, kwamen de beide Brikken met het linieschip *the Rippon* op *de Wezer* af, en spoedig vielen de beide brikken, gerugsteund door de sterkte van het linieschip, het fregat weder aan, hetwelk niet was bestand tegen zulk eene overmagt. In de overtuiging, dat alle tegenweer roekeloos en tevens vruchteloos zijn zou, besloot Cantzlaar, nadat er nog eenige schoten gewisseld waren, de vlag te strijken en het schip over te geven, te meer daar er geen mogelijkheid bestond, het door stranding aan de magt des vijands te onttrekken. Die overgave was echter zoo eervol, dat de Engelsche Bevelhebber, toen de Nederlandsche officieren hunne degens wilden overgeven, hun die terug gaf, zeggende: »dat zulke dappere mannen, niet van hunne wapens mogten gescheiden worden." Cantzlaar werd diensvolgens als krijgsgevangene in Engeland opgebragt en bleef daar tot na de omwenteling van 1813. Toen in zijn Vaderland teruggekeerd, werd hij in 1814 tot Kapitein ter zee en tot Kommandant van het door hem in dat jaar opgerigte Bataillon Mariniers aangesteld. In 1815 zag hij zich tot Kommandeur over de eilanden St. Marten en Saba benoemd, waarvan hij het bestuur den 6den Januarij 1816 overnam. Hier bleef hij tot in 1819, toen hij tot Schout bij Nacht werd bevorderd en tot Gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden benoemd; van daar vertrok hij in 1828 als eerste Gouverneur-Generaal over de gezamenlijke Nederlandsche Westindische bezittingen naar

Paramaribo, waar hij den 15den December 1831 overleed, na in dat zelfde jaar bevorderd te zijn tot Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, waarvan hij reeds vroeger tot Ridder benoemd was.

Hij was tweemalen gehuwd geweest, eerst met J. Balneavis, die hem drie dochters geschonken had, en daarna met W. J. van Pembroek, bij wie hij eene dochter verwekte

Zie van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. III, bijl. bl. 25; Teenstra, *Nederl. overz. Bezitt.*, bl. 685, 686, 702, 724; uit aanteekeningen en familiepapieren aangevuld.

CANU (Robert Robbertsz le), geboren te Amersfoort den 27sten November 1563, was eerst onderwijzer der zeevaart te Amsterdam, en telde daar onder zijne leerlingen Jacob van Heemskerk, Gerrit de Veer en Jan Cornelisz de Rijp, die den merkwaardigen togt naar Nova-Zembla in 1596—1597 gemaakt hebben. Bij hunne terugkomst uit het barre Noorden, ondergingen zij een wetenschappelijk verhoor bij hunnen leermeester, waaruit blijkt dat de astronomische waarnemingen door hen op Nova-Zembla gedaan, niet goed waren, en dat zij zich daarbij in de tijd hadden vergist. Later werd le Canu tot Schoolmeester van de groote Zeevaart te Hoorn, aangesteld. Hij die geprezen wordt als »een man, die de kunst der zeevaart »wel verstont," werd dikwijls met Willebrordus Snellius, Simon Stevin en anderen geraadpleegd, over gevraagde octrooijen wegens nieuwe inventiën. Den 18den Maart 1614, werd bij de Staten-Generaal besloten, »dat het Collegie ter Ad»miraliteyt tot Hoorn of Enkhuysen, den suppliant jaerlyx uyt »het innecomen van haerl. Comptoren sullen doen betalen 100 gl. »tot dat anders sal wesen geordonneert tot het onderhout van »syn huys en betere opbouwingen van syn school van de Groote »Seevaert."

Hij schijnt tot de Doopsgezinden behoort te hebben, doch werd omstreeks 1591 door hen wegens zijne godsdienstige denkwijze in den ban gedaan.

Toen hij nog te Amsterdam woonde, zond hij in het licht:

Korte inleiding der Feesten Israëls, zijnde regte tydkaerten, waer men in zien mag, hoeveel groote jaren de Wereld gestaen heeft, en nog staen zal, Amst. 1593, 4o., *weder voor de Liefhebbers gedrukt, en van vele letter- en drukfeilen verbetert, met toebehoorende platen en tijdkaerten.* Te Franeker voor Jacobus Horreus 1693, 8o. Ook moet er daarvan nog eene uitgave van 1720 bestaan. Op den titel van de tweede uitgave leest men, hetgeen in de eerste niet voorkomt, den naam van Robbert Robbertse le Canu, *in leven geautoriseerde en geadmitteerde Schoolmeester van de Konste der Groote Zeevaart tot Hoorn.*

Het oogmerk van le Canu met dit werk was, eene tijdrekening te vertoonen van 's wereld begin, tot het einde toe, benevens den dag des oordeels, dien hij echter niet bepaalt, hetwelk hij wil trekken uit de feesten Israëls, en uit bijzondere plaatsen en personen in den Bijbel vermeld. Bovendien bevat het boek liedekens van zonderlingen aard, die ons geen grooten dunk van 's mans dichterlijke bekwaamheid geven.

Nog schrijft men hem toe:

Breeder verklaringh op de waarschouwingh van Albert Haijen gedrukt in 1600.

Zekerder gaat het dat hij schrijver is van:

Onder verbeteringh. Sommighe Buerpraetgens, van de Resolutie der Ed. Heeren Staten van Hollandt en de West-Frieslandt, ende de Magistraten der Stadt Hoorn. Alles dienende tot opbouwinghe van de ware Ghereformeerde Kercke, ende tot rust ende vreede van de vrije Vereenichde Nederlanden t'samen gheset door Robert Robertsz le Canu. Met een ghemeen Schoolmeester der grooter Zeevaert. Proverb. 8 *vs.* 1, 2, 3. Tot Hoorn, Gedruckt bij Willem Andriesz, Boeckvercooper, woonende op het *Noordt*, in het Schrijfboeck, Anno 1614, 4o.

Rechte aen-wijsinghe tot die ware sichtbare Kercke Gods, ende totten waren Godsdienst, ende wat het Merk-teyken is daer aen men de ware sichtbare Kercke Godts sal bekennen, 't welck ons wetens, sint der Apostelen tijden, tot op dese tijdt toe, noch noyt soo recht aengewesen en is, noch oock onses wetens, behalven de Apostelen, van niemandt soo klaer bewesen en is als nu in desen ghedaen wort, door een onpartijdigh Neutralist, gheboren binnen Amersfoort. Waer in hij protesteert tegen allen hooghgeleerde Doctoren, Theologanten, Leeraers, ende Predicanten, die haer in de Christenheyt te samenrotten, secten, twist, tweedracht, scheuringe, deylinge ende groote erghernissen aenrichten. Jesaia 58 *Roept haest ende en spaert niet, verheft dijn stemme ghelijck als een Basuyne, ende verkondight mijnen volcke haer overtredinge, ende den huyse Jacobs haer sonde.*

O Godt breeckt de steenen herten met U Goddelijcke woort, En drijft doch geluckigh uwe Hamers-foort.

Gedruckt voor Arent Sjoersz, Kunst en de Boeckverkooper tot Statum (1616) 8o.

Gravamina *ofte Swaerighedrn, van Robbert Robbertz, die hij, uyt begeerte van sommige waerheydts liefhebbers tot Hoorn (den* 6den *October* 1618*) selfs eerst over gegeven heeft, in eigen handen van den Hooghgeboren Vorst ende Heer Maurittius bij den Gratien Godts, Prince van Orangien, Grave van Nassau, etc. Om over-ghelevert en de voorgestelt te worden, op 't toekomende eerste Synodus Nationael ende van de Eerweerdighe, Hooghgeleerde Heeren, Vaders ende Broeders in Christo, die daer vergaderen sullen, beproeft te worden nae der Schrift die daer seydt, Proeft het al ende wat goed is, dat behoudt* 1 Thess. 5 vers. 21, 1619.

De tweede editie, of te uytgift veel fauten verbetert bij den Autheur selven (1640).

Deze werkjes schijnen door de Generale Staten beschouwd te zijn als *fameuse libellen* en hij werd daarvoor zwaar beboet. terwijl het tractement, hetwelk hij van den Lande trok, ingehouden werd. Ook werd den Schout van Hoorn in Augustus 1619 aangeschreven: »dat hij ondersoek sou doen op sijn persoon, »aengaande sijne propoosten tot nadeel van de Religie en regee»ring, en, deselve bevindende, hem straffen, naer rechten en naer »de plakkaeten." Het schijnt echter dat daarop niets gevolgd is, hoewel le Canu niet naliet, waar zulks pas gaf, openlijk voor zijn gevoelen uit te komen.

Zie Brands *Hist. der Reform.*, D. III. bl. 836 en 837; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Aanhangsel* op Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dicht.*; *de Navorscher*, 4e. Jaarg. bl. 201 en 202, 5e. Jaarg. Bijbl. bl. XIV. en XV.

CANYFIUS (Gerardus) of Cannyfius, was, op het einde der vijftiende eeuw, opperbestuurder der scholen van letterkunde te 's Hertogenbosch, over welke wetenschap hij in de Latijnsche taal geschreven heeft. Hij stelde eene nieuwe spraakkunst op, om het *Doctrinale* van Alexander de Villa Dei te vervangen. Het jaar zijnes overlijdens is onzeker, echter leefde hij nog in 1512.

Zie Paquet, *Mem. Litt.*, Tom. IX. pag. 170; (van Gils), *Kathol. Meyer. Memorieb.*, bl. 180; Hermans, *Consp. Onom. Liter.*, pag. 4; Delprat, *de Broeders. van Geert Groote*, bl. 98.

CANZIUS (Mr. Jacob Hendrik Onderdewijngaart). Zie Onderdewijngaart Canzius (Mr. Jacob Hendrik).

CAPELL (Willem van), een Utrechtenaar, die in het begin der zeventiende eeuw leefde, was een niet onverdienstelijk schilder, blijkens een door hem geschilderd historieel stuk, voorstellende *Zacharias met het kind Jezus*, dat hij aan het St. Jobs-Gasthuis buiten de Catharijnepoort zijner geboortestad vereerde, en in 1811 met meer andere voorwerpen in het openbaar verkocht is.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, Dl. I bl. 40; Immerzeel, *Levens. en Werken der Kunsts.*

CAPELLE, (J. van de) Pseudo-naam, onder welken Jacques François Bosdijk eenige zijner werken heeft in het licht gezonden. Zie Bosdijk (Jacques François).

CAPELLE (Andries van der), een Zeeuwsch Edelman, die niet tot het geslacht der van der Capellen schijnt te hebben behoort, was Bevelhebber op een schip van het eskader, waarmede de Vice-Admiraal Gerard van Mekeren, in 1543, door Maximiliaan van Oostenrijk werd in zee gezonden, om de Franschen afbreuk te doen. In zee komende en geene vijanden te bevechten vindende, plunderden zij een klein eiland op de kust van Poitou, namen vier Franschen Newfoundlandschvaarders met visch geladen, hernamen een Spaansch schip en bragten die vijf prijzen te Vere op.

Zie Ermerins *Zeeuwsche Oudh.* D. III. st. II. bl. 77.

CAPELLEN (Theodorus Frederik van), geboren in 1762, trad in 1772 als Adelborst in zeedienst, in welken rang hij eene reis naar de Middellandsche zee, en eenen kruistogt in de Noordzee en het Kanaal, alsmede verschillende kruistogten op de kusten van Afrika deed. In 1778 bevond hij zich als Officier op een oorlogschip, in West-Indie, doch in het zelfde jaar tot Luitenant benoemd, werd hij als extra-ordinaris Luitenant op het fregat *de Briel* geplaatst, en onderscheidde zich, als zoodanig bijzonder, bij het treffen van 30 Mei 1781, tusschen den Kapitein Gerardus Oorthuys en den Engelschen Kapitein Thomas

Pakenhamm, die het fregat *the Crescent* onder zijn bevel had. Wegens zijn voortreffelijk gedrag in dezen strijd werd Capellen, behalve dat hij even als de andere Officieren verlof kreeg om twee schouderstukken te dragen, onmiddelijk na den slag tot Ordinairis-Luitenant bevorderd, met toezegging van eene vaste jaarwedde, en reeds in het volgende jaar tot Kapitein en Bevelvoerder op de *Ceres* aangesteld, waarmede hij onderscheidene kruistogten in de Noordzee en op de Vlaamsche kusten deed. In 1783 met gezegde fregat of een ander van Hull eenige onzer krijgsgevangen landgenooten overvoerende, was hij op het punt van schipbreuk te lijden. Een geweldige storm noodzaakte de groote mast te kappen, en terwijl men hier mede bezig was, smeet een rukwind de bezaansmast over boord. Vrees voor stranden op den Hollandschen wal deed het anker uitwerpen. De wind nam toe, de golven rezen hemelhoog, men dacht niet anders of het schip zou vergaan; dewijl er eensklaps eene geweldige zee aan stuurboord instoof, die de halve batterij geschut wegnam, de drie sloepen en de roerpen aan stukken brak, en het water binnen boord tot eene aanmerkelijke hoogte deed rijzen. De Kapitein van de Capellen, zijn Luitenant en de stuurlieden, die op het dek stonden, werden ter neder gesmakt. Om laag zag men het droevigste schouwspel, een groot gedeelte van het volk was de een meer de andere minder gekwetst, de Predikant had zijn been, de tweede Stuurman en een soldaat het sleutelbeen gebroken, deze allen moesten onder het gieren van den storm zooveel mogelijk geholpen en verbonden worden. Toen het weder eenigzins bedaarde, kapte men het anker en ging weder onder zeil. Digt bij den wal genaderd moest het anker op nieuw uitgeworpen worden, en op herhaalde noodschoten zag men geene loodsen naderen. Drie dagen zwierven zij nog in dien ongeredderden toestand, met het droevig vooruitzigt van ongeholpen op de kust te zullen omkomen; eindelijk daagden eenige loodsschuiten op, die het gebrekkig te besturen schip op het sleeptouw namen. Toen zagen zij nogmaals, door het hervatten van den storm, den dood voor oogen; dan zij ontkwamen dien. Drie mannen hadden er het leven bij ingeschoten, veertig waren gekwetst, negentien kanonstukken en drie ankers had men verloren, en meer dan zeshonderd noodschoten gedaan.

Toen zich in 1785 het gerucht verspreidde dat Venetië met oorlog dreigde en reeds eene magtige vloot in zee had, verzocht de Schout bij Nacht Kinsbergen, destijds in de Middellandsche Zee, versterking, en onder de hem toegezonden schepen was mede de kotter *de Weps* onder het bevel van van Capellen.

In 1788 en 1789 was hij in de Middellandsche zee onder het eskader van den Kapitein Jan Schreuder Haringman en voerde toen bevel over het fregat *de Castor* van 44 stukken en werd met dit schip, benevens *de Pallas*, Kapitein Bouricius, naar Gibraltar gezonden, om op de bewegingen der Marokkanen het oog te houden. Kort daarna zeilde van Capellen met zijn fregat naar Tripoli, ter bijlegging van eenige geschillen, doch slaagde niet naar wensch.

Als bevelvoerder over eenige kannonneerbooten hielp hij, in 1792 en 1793, op het Hollandsdiep, Holland tegen eenen inval der Franschen dekken.

Op het einde van laatstgenoemde jaar werd hij onder het eskader van den Schout bij Nacht Pieter Melvill op nieuw naar de Middellandsche zee gezonden, op het schip *Delft* van 50 stukken, van waar hij in Augustus 1794 in het Vaderland terugkeerde.

Hij lag in Vlissingen in het begin van 1795 met het genoemde schip, tijdens de onderhandeling over de overgave van de linkerdivisie van 's lands vloot met den Franschen Generaal Claude Ignace François, Baron de Michaud. Reeds was die onderhandeling geëindigd, toen een geweldig oproer onder het scheepsvolk losbarstte, dat ten getale van 3000 man alle banden van krijgstucht verbroken had en betaling eischte. De Schout bij Nacht Haringman en de Fransche Generaal Jean Victor Moreau wisten geen ander middel dan afdanking en betaling te beloven, en zonden van Capellen met twee onderofficiers naar 's Gravenhage, ten einde die belofte door Hunne Hoog Mogenden vervuld te krijgen. Het zeevolk beloofde intusschen gehoorzaamheid, maar werd, na het vertrek der afgezondenen, spoedig weder oproerig. Gelukkig schoot een edelmoedig Vlissinger, Abraham Louyssen 100,000 gulden voor, en de rust werd hersteld.

Bij de ontbinding van het corps der marine, in 1795, ontslagen, trad van Capellen in 1798 weder in 's Lands dienst en voerde bevel op een oorlogschip, dat onder het opperbevel van den Luitenant Generaal Daendels, eene landing op de Iersche kusten moest doen, of die mislukkende eenen aanval moest wagen op de Britsche bezittingen in Amerika. De onderneming had geen gevolg. Later werd hij als Schout bij Nacht benoemd bij een aanzienlijk eskader, dat naar Oost-indië bestemd was, onder den Vice-Admiraal Story doch dat nooit vertrokken is, evenmin als er gevolg schijnt te zijn gegeven aan de benoeming van van Capellen tot Schout bij Nacht en van Story tot Vice-Admiraal, want zij komen later in minderen rang voor.

Tijdens de landing der Engelschen in Noord-Holland, in 1799 voerde hij bevel op het linieschip, *de Washington* waar zich ook de Schout bij Nacht Story aan boord bevond, en werd, ten gevolge van de overgaaf van het eskader, door eenen krijgsraad, bij verstek, ter dood veroordeeld.

Van dien tijd af onthield hij zich in Engeland, tot na de omwenteling van 1813, als wanneer hij naar het Vaderland terugkeerde, en tot Vice-Admiraal benoemd werd, in welke hoedanigheid hij met het onder zijne bevelen staande smaldeel, den 26sten Augustus 1816, den Engelschen Admiraal Exmouth Algiers hielp tuchtigen. Tot belooning voor den, bij die gelegenheid, aan den dag gelegden moed werd hij, door Koning Willem I tot Grootkruis van de Willemsorde, en, door dien van Engeland, tot Kommandeur van de Bath-Orde verheven, terwijl de Hertog van Clarence, Groot-Admiraal van Engeland, hem eenen eeredegen vereerde, en het Parlement hem openlijk liet dankzeggen; welke laatste eer nog nooit aan een vreemd zeeman was ten deel gevallen.

Van dezen togt teruggekeerd, leefde hij in stille rust doch werd in 1822 nog tot Hof-Maarschalk van den Prins van Oranje benoemd, en hij overleed te Brussel den 15den April 1824.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv.* op Wagenaar, D. I. bl. 201, D. III. bl. 299, D. VI. bl. 149—151, D. XI. bl. 131, 141, D. XLI. bl. 180—188; Vonk, *Geschied. van de Land. der Engels. en Russ. in Noord-Holland*, D. I. bl. 50—56; C. van der Aa, *Geschied. v. d. Oorl.* 1793—1802, D. VII. bl. 400, 403, 409, 485, 487; *Galer. Hist. des contemp.*; Stuart, *Jaarb. van het Koningr. der Nederl.*, 1816, St. I. bl. 100—108, 1822, bl. 14; *Biogr. Nation.*; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. III. bl. 757—759; *Aanh. op het Woordenb. van Kunsten en Wetens.* van G. Nieuwenhuis; A. J. van der Aa, *Nieuwe Herinn. uit het gebied. der Geschied.* bl. 315; van Hall, *Leven van* J. H. van Kinsbergen bl. 64, 106; *Biogr. Univers.*, waar hij verkeerdelijk Thomas François genoemd wordt; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 280; de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. V. bl. 582, D. VI. st. I, bl. 391, 416, 421, 423, 430, 507 en volg., 561, st. II. 340, 355, 397, 400, die hem echter bl. 340, verkeerdelijk Theodorus Franciscus noemt.

CAPELLEN (Gerlach van der), tweede zoon van Johannes van der Capellen, Schepen te Wezel, en van Cunegunda van Egeren, was de eerste van zijn geslacht (1), die zich in de Nederlanden, en wel te Zutphen vestigde. Toen hij derwaarts vertrok, »is hem door zijne naastbestaanden tot eene »gedagtenis medegegeven *eene Zilveren vergulde Capelle* tot eenen »drinkbeker, waarvan die kappe was het deksel, wesende ge»schruift vier Leeuwkens op eenen hoogen Silveren Vergulden »voet: die welke van die tijd aff, altijd gebleven is en moeste »blijven, bij den jongste Soene van die zelfde Linie gesproten." Deze beker is echter, in het jaar 1572, toen de Spanjaarden Zutphen innamen, zoek geraakt.

Gerlach van der Capellen was in 1373 Schepen van Zutphen, en werd in 1378 door Wilem Hertog van Gulik en Gelder beleend met Swavink, met alle zijne toebehooren, gelegen in de buurschap Rijsselt. Ook bezat hij onderscheidene goederen in het Kleefsche ter leen, van en in gemeenschap met zijne broederen, welke op zijnen zoon Johan van der Capellen overgegaan en vervolgens bij zijne nakomelingen, naar

(1) Wegens de overeenkomst der wapens heeft men eene verwantschap willen aannemen tusschen dit geslacht en vele adellijke familiën in het Noorden van Frankrijk, Artois en het Kamerrijksche gevestigd onder de namen de Capella, de la Capelle en de la Chapelle. Met historische zekerheid kan zulks niet bevestigd worden, ongetwijfeld is het echter, dat het geslacht, waarvan hier sprake is, reeds in de dertiende eeuw in Kleefsland bloeide. Omstreeks 1400 verdeelde het zich in twee liniën; de oudere van der Capellen van der Woningen bleef in het Hertogdom Kleef woonachtig, en breidde zich aldaar in onderscheidene takken uit; van deze linie in de zeventiende eeuw geheel uitgestorven, hebben zich slechts de in den tekst beschreven Steven van der Capellen en de tak van der Capellen tot Randwijk in ons Vaderland gevestigd. De jongere linie stamt af van den hierboven vermelden Gerlach van der Capellen; zij verviel weldra in twee takken van der Capellen van den Dam en van der Capellen tot Rijsselt, welke laatste vooral onderscheidene Staatsmannen aan ons Vaderland heeft opgeleverd.

het gebruik van jongere zonen, van hunne oudere neven zijn ter leen bezeten.

Capellen overleed in 1372, en was gehuwd met N. van der Marsche uit een edel en oud geslacht, waarvan het Huis de Marsch bij Zutphen, het stamhuis was. Hij verwekte bij haar twee zonen, Johan van der Capellen die volgt, en Gerrit van der Capellen, kinderloos overleden,

Het wapen van zijn geslacht was een veld van azuur, met een zilver geankerd kruis en boven den regterarm van het kruis eene kapel van goud, op den helm eene vlugt of griffioen met uitgespreide vleugels.

Zie Kok, *Vaderl. Woovdenb.*, D. IX. bl. 61, 89 en 90.

CAPELLEN (JOHAN VAN DER), van den Dam en Helbergen, oudste zoon van den voorgaande werd in 1379 beleend met Swavink en Rijsselt. Hertog Willem van Gelder en Gulick verklaarde in 1391, »dat hij, om menige trouwe dienst, »hem gedaan door Johan van der Capellen, *zijnen lieven »knapen* en *Burger toe Zutphen* hem voor mannen van Leen »gegund heeft, *om van zijnen guede te Helbergen*, dat hij van »den Hertog tot een Zutphens leen hield, voor de helft ter leen »te mogen uitdoen, en daarmede te beleenen Eybert Huyginc »*geheyten te Leijen*, en zijne Erven, die dat voorschreven halve »goed *te Helbergen zullen halden ter leen van* Johan van der »Capellen *voorss.* en zijnen Erven."

Capellen was in 1392 Land-Rentmeester des Graafschaps Zutphen, te dier tijd de eerste bediening in dat kwartier. Ook komt hij voor als *Raad* en *Vrund* van voorss. Hertog, bezegelende, met meer Ridders en Knapen, als borg voor den Hertog, eenen schuldbrief ten behoeve van Gerrit I, Heer *van Culemborg*.

In 1399 werd hij beleend met den *Hof en Goede ten Damme* gelegen in het land van Zutphen, kerspel Warnsveld, door Willem van Gulick, Hertog van Gelder en Gulick en Graaf van Zutphen, »met alle synen toebehooren, en mit namen, mit allen die »beleende Mannen, dair ijn hoirende syn, met al sulcken thynse als »dair ijn behoort, met molen recht, voirst met die gifte van St. »Catharinen altaer in Warnsvelder Kircke, voirt dat Burggerichte »van Wulfeler marckt, en verdere toebehoiren." In welke oorspronkelijke nog voor handen zijnde beleening, in het bijzonder door den Hertog bedongen wordt, als volgt: »mede soo is ge»voorwt. *dat alle Erven Nakomelingen* Johans van der »Capellen *voorss.* die soelen ons, onsen Erven en Nacomelin»gen ten dienste komen en dienen, *gelijk andre onse Ridderen* »en *Knechten* ons schuldig zijn te dienen, en te dienen plegen, »des zullen wy haar Hoofdheer weesen, als sy syn in onsen »diensten."

Van der Capellen bezat de helft van den goede *toe Loo in Bislick*. Hij overleed in 1418 en was getrouwd met Catharina van Linteloe, bij wie hij verwekte Gerlach van der Capellen Heer van den Dam, Regter van den Lande van Veluwe, die in 1428 overleed; Dirk van der Capellen en Margaretha van der Capellen, gehuwd aan Arnt van der Walle.

Zie Voet van Oudheusden, *Beschr. van Culemborg*, bl. 40—43; Kok, *Vaderl. Woordenb.* Dl. IX bl. 90—92.

CAPELLEN (STEVEN VAN DER), zoon van Johannes van der Capellen, Heer van der Woningen en van Jutta van Brienen, was Landrentmeester te Dingslaken, en bezat het slot ten Roodentoorn bij Randwijk en vele andere goederen in de Over-Betuwe uit de nalatenschap zijner moeder. Capellen was een dapper krijgsman, die in de Geldersche Oorlogen altijd de zijde van Hertog Karel van Egmond gehouden heeft. In 1487 deed hij met anderen van den Gelderschen adel, die van Kampen veel nadeel. In 1502 was hij Ambtenaar van Over-Betuwe, en in 1509 gaf hij, als Slotvoogd tot Muiden, het slot aldaar op zeker beding aan den Heer van Montigny en Laurens van Blioul voor Karel van Oostenrijk over. In 1510 ontmoeten wij hem als Bevelhebber over Harderwijk. Omtrent die tijd plaagde hij weder geweldig die van Kampen; roovende en plunderende hunne koopvaardijschepen; terwijl hij, met een gewapend schip, de Zuiderzee onveilig maakte, hebbende nog eenige Geldersche Edelen tot zijne medehelpers. Doch zij geraakten allen gevangen, en werden, door die van Kampen binnen hunne stad gevoerd, en eenige tijd daarna onthalsd. Men vindt niet, dat hij wettige nakomelingen heeft nagelaten, alzoo zijne goederen onder zijne broeders verdeeld zijn.

Zie Sligtenhorst, *Gelders. Geschied.* bl. 290, 327; Revius, *Daventr. Illust.* pag. 180; van Mieris, *Histori der Nederl. Vorst*, D. I. bl. 411; Kok *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 69 en 70.

CAPELLEN (JAKOB VAN DER) tot Randwijk, zoon van Arent van der Capellen tot Randwijk en Johanna die Ruyter, was in 1575 Drost te Bredevoort, en komt in 1578 en 1579 voor als Lid der Ridderschap des kwartiers van Nijmegen, ambt van Over-Betuwe. Hij had zich reeds in 1566 bij de verbonden Edelen gevoegd, en was een der eerste Geldersche Edelen, die in het kwartier Nijmegen de nadere unie onderteekend, en den Koning van Spanje afgezworen hebben, zoo als hij in 1581 deed. Hij schijnt niet gehuwd te zijn geweest, althans er worden van hem geene nakomelingen gevonden.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.* Dl. IX bl. 83 en 89; te Water, *Hist. van het Verb. der Edelen* St. III bl. 501 en 502, St. IV bl. 316—318, 463.

CAPELLEN (GERRIT VAN DER), Heer van den Dam, tweede zoon van Gerlach van der Capellen van den Dam en van Mechteld de Gruyter, was in 1565 beschreven in de Ridderschap des Graafschaps Zutphen, en onderteekende in 1576 met Evert van der Capellen, die in 1572, en Johan van der Capellen, die in 1575 Burgemeester van Zutphen waren, en de overige Leden der Ridderschap, de vereeniging der Algemeene Staten tegen de Spanjaarden. Gerrit van der Capellen was de eerste van den tak van den Dam, die het geslachtwapen, zoo als zijn vader en voorvaderen gevoerd hadden, veranderde, latende de kapel uit het schild en voerende alleen een geankerd kruis. Bij zijn overlijden in 1592 liet hij bij zijne vrouw, Geertruid van Heumen, eenen zoon en vijf dochters na. Zijn zoon was Gerlach van der Capellen, Heer van den Dam, beschreven in de Ridderschap des Graafschap Zutphen, overleden in 1626.

Zie Bondam, *Verzamel. van stukk.* Dl. I. bl. 96; Kok *Vaderl. Woordenb.* Dl. I bl. 98 en 99.

CAPELLEN (HENDRIK VAN DER), Heer tot Rijsselt, zoon van Gerlach van der Capellen tot Rijsselt en van Christina Luykensen van Montfoort, geboren in 1516, werd in 1533, na zijns broeders dood, met Rijsselt beleend, en had een groot deel in de pogingen om het Vaderland van het Spaansche juk te verlossen.

Hij was veertig jaren Burgemeester van Zutphen en trad in de voetstappen zijns vaders en andere zijner voorouders, die onder de regering der Hertogen van Gelder en Graven van Zutphen voorstanders van de regten des Vaderlands geweest waren. De leer der Hervormden omhelsd hebbende, trachtte hij den voortgang daarvan, zoo veel in hem was, alom in het graafschap te bevorderen, en tevens de onderdrukking van vrijheid en privilegiën onder den Spaanschen Koning, tegen te gaan, zonder zich, door wat het ook zij, daarvan te doen afschrikken. Hij onderteekende ook de acte, waarbij de Ridderschap van Zutphen de Pacificatie van Gent aannam; alsmede deed hij, met behulp van eenige weinigen uit de Ridderschap, de Unie van Utrecht aannemen en de Hervormde Godsdienst openlijk begunstigen. Van meest alle zijne ambtgenooten in den Raad, die uit vrees van de Spanjaarden gevlugt waren, zich verlaten ziende, nam hij eenige tijd de regering *alleen* waar, en stelde toen op alles orde, zelfs zag hij zich genoodzaakt, op den gewonen dag van keure, nieuwe Schepenen te kiezen, waartoe hij de oudste en voornaamste burgers van de Hervormde Godsdienst nam. Ook bragt hij de burgercompagniën onder een hoofd, en nam, tot verzekering der stad, krijgsvolk daar binnen. Hij stierf den 26sten October 1582.

Door zijne verrigtingen was hij zeer gehaat bij de Spanjaarden; toen deze in 1583 meester wierden van *Zutphen*, stond het op het punt, of zijn lijk zou opgegraven zijn geweest, en daar aan blijken van haat getoond; het kwam daar evenwel niet toe, maar zijne goederen werden verbeurdverklaard en deerlijk geplunderd. Hij was eerst gehuwd met Judith Slindewater, die hem twee zoons en vier dochters schonk, daarna met Anna van Karpenheim, weduwe van Hendrik Padevort, bij wie hij geene kinderen verwekte. Zijne zonen waren Gerlach van der Capellen, die volgt: : en Arnt van der Capellen, die in 1582, te Zwolle studerende, verdronk.

Zie Bondam, *Verzamel. van onuitgegeven stukken* D. I. bl. 96; Kok *Vaderl. Woodenb.* D. IX. bl. 112—114; Scheltema, *Staatk. Nederland.*

CAPELLEN (GERLACH VAN DER), Heer tot Rijsselt en Boedelhof, oudste zoon van den voorgaande en van Judith Slindewater, geboren te Zutphen in 1543 legde de eerste gronden der regtsgeleerdheid te Keulen en oefende zich daarna onder den vermaarden Jacobus Cujcius te

Bourges in Frankrijk. Te Genève woonde hij de lessen in de Godgeleerdheid bij, onder Theodorus Beza. Hij bragt ook eenigen tijd door op de hoogescholen te Bazel en Heidelberg. Volgens Alva's bevel, was het niemand geoorloofd, buitenlandsche hoogescholen dan alleen te Rome te bezoeken; hierom reisde hij derwaarts, en bezocht tevens de voornaamste plaatsen in Italië, waar geleerdheid en kundigheden op te sporen waren. Van zijne reizen te huis gekeerd, het Vaderland in benaauwde omstandigheden vindende, gordde hij zich weldra aan, om het ten dienste te staan en voegde zich bij de voorstanders der vrijheid. Die van Zutphen, wederom door de Spaansche woede gedreigd wordende, stelden veel vertrouwen in hem, en droegen hem in 1578 het bevel over hunne burgerij op. Toen Doetinchem door den Spaanschen bevelhebber Maarten Schenck belegerd werd, stelde hij zich aan het hoofd van eenige Zutphensche en Deventersche burgers, gevolgd van eenige Staatsche knechten, ontweldigde de stad aan Schenck, bezette haar, en sloeg de Spanjaarden op de vlugt.

In 1580 Raad in den Hove geworden zijnde, zorgde hij dat Zutphen van bezetting voorzien werd, en waarschuwde de Regering der Stad om op hare hoede te zijn. Hij werd in het zelfde jaar namens de Zutphensche Ridderschap op de nadere Unie te Utrecht gezonden, en hielp, op 's Prinsen voordragt, met de andere Gecommitteerden tot de nadere vereeniging besluiten, om de punten, begrepen in het afscheid der jongste Staatsvergadering te Antwerpen, tot stand te brengen, voornamelijk betreffende het instellen van den algemeenen Landraad, het bewilligen in den staat van oorlog en in den handel met François van Alençon, Hertog van Anjou. Hij woonde nog ten zelfde jare de bijeenkomst te Kampen bij, waar middelen beraamd werden, om wegens den afval van Joris van Lalaing, Graaf van Rennenberg, orde op de zaken te stellen. Hier gaf hij zich veel moeite, om de steden op hare hoede en veiligheid te doen bedacht zijn; in het bijzonder tegen de verdere ondernemingen van Rennenberg. Hij zorgde dat er twee regimenten binnen Steenwijk kwamen, hetwelk spoedig belegerd werd. Daar de Staten intusschen het ontzet van Steenwijk, destijds als de sleutel dier gewesten aangemerkt en door Rennenberg belegerd, behartigden, wist hij eenig geld en buskruid te bekomen en deed het door Norritz in die vesting bezorgen. Toen Hattem in Parma's handen gevallen was dreven de burgers de Spanjaarden naar het slot; dat ook eerlang weder door Gerlach van der Capellen aan het hoofd van vijf vendels, uit de steden Deventer, Kampen, Harderwijk en Elburg, bemagtigd werd. Voorts voorzag hij de steden van het Graafschap Zutphen met bezetting en voorraad. Niettegenstaande hij, in het jaar 1583 de Regenten en Burgerij van Zutphen had aangemaand, om de bezetting te versterken en de goede zaak beter te behartigen, werd de stad evenwel, door den Spaanschen Bevelhebber, Jean Baptista de Tassis, overrompeld, ten deele door verraad, ten deele door gebrek aan goede wacht. Capellen verzuimde intusschen niets, om, in die bedrukte tijden, zijn Vaderland voor meerdere onheilen te bewaren. Zijne vaderlijke stad was nu in eenen jammerlijken toestand; Spaansche bezetting kwelde de Burgerij op het hardste; alle bezittingen en woningen dergenen, die de Staatsche partij hadden aangehangen, werden vernield en verwoest; zijne vaderlijke en voorouderlijke huizingen tot den grond afgebroken en geslecht, zijne goederen verbeurd verklaard; naauwelijks bleven de beenderen van zijnen vader ongeschonden. Toen in 1585 zich de stad met den Koning verzoende werden onderscheidene personen en onder deze ook Gerlach van der Capellen van den zoen uitgesloten.

Bij Adolf Graaf van Nieuwenaar en Meurs, Stadhouder van Gelderland, Utrecht en Overijssel, bijzonder in achting zijnde, werd hij tot de voornaamste bezendingen gebruikt zoo werd hij in 1586 afgezonden om te Amsterdam over de zeezaken te handelen; wordende die aldaar alleen door gemagtigden afgedaan, ofschoon Robbert Dudley Graaf van Leycester reeds eenige Admiraliteits Collegien had ingesteld, als te Hoorn, Rotterdam en Vere. In het eerst genoot hij het vertrouwen van dien Graaf, die hem in de Admiraliteit te Amsterdam stelde doch hij bemerkte bij tijds 's Graven slinksche wegen, verzette zich gevolgelijk daar tegen en trachtte op de beste wijze, 's Lands vrijheid en voorregten te handhaven. In 1587 werd hij, met Johan van Arnhem naar Zeeland gezonden om op Leycesters toeleg, ten nadeele van 's Lands vrijheid, een wakend oog te houden, en de kleinmoedigen en waggelenden aldaar tot staan te brengen. Ook in onderscheidene plaatsen stilde hij de ten dezer tijde de door Leycester verwekte onlusten, ofschoon de Gemeente, door de geestelijkheid opgerokkend, doorgaans de zijde des Landvoogds hield.

De zaken der Staten begonnen in 1591, eene betere gedaante te vertoonen. Zutphen was evenwel nog in 's vijands handen. Maurits vond derhalve geraden, de steden en sloten, langs den IJssel, bij den vijand nog bezet, met meer geweld aan te tasten. Tot het uitvoeren dezer onderneming voegde men den Prins eenen raad toe, waarvan Capellen een lid was. Terwijl Maurits met het Staatsche leger, in aantogt was, gelukte het den Ridder François van Veere, de schans tegen over Zutphen bij verrassing in te nemen. Capellen raadde hierop den Prins, om zich nu met der haast derwaarts te begeven, gelijk geschiedde, zoodat Maurits zich daags na het innemen der schans, op het onverwachts voor Zutphen vertoonde. De stad was slecht voorzien, en de bezetting gering; zij werd beschoten en opgeëischt, en gaf zich den 30sten Mei 1591 over. De bezetting bedong den vrijen uittogt en de Burgerij behoudenis van privilegiën. Capellen wendde alle pogingen aan om haar dit te doen verkrijgen, en bragt, als Gecommitteerde van wegen de Heeren Staten in het leger, te weeg, dat de Burgers hunne privilegiën en den vrije keur van den Magistraat behielden, hetgeen bij het garnizoen vergeten was te bedingen. Vervolgens bestelde hij op last van Prins Maurits, door de Heeren Staten hiertoe gemagtigd, met den Kanselier Elbertus Leoninus, de regering aldaar, en nam haar in den eed. Daar die van Zutphen zagen, dat zijne ouderlijke huizingen verwoest waren, boden zij hem, te dier tijde, tot loon van zijne ongemeene trouwe en ijver, eenige geestelijke gebouwen aan en wel in het bijzonder het klooster Rondeel; doch hij bedankte heuschelijk voor deze blijken van achting en toegenegenheid, zoo als ook door zijne kinderen, op herhaalde aanbiedingen, vervolgens geschied is.

Na de verovering van *Zutphen*, was Maurits bedacht om de Friesche steden te bezetten; doch Capellen raadde den Prins op het ernstigste, om niets vijandelijks achter te laten, en vooraf Deventer aan den vijand te ontweldigen. Oldenbarneveld ondersteunde dit gevoelen; en Maurits zijnen raad volgende, rukte naar Deventer, binnen welke vesting Graaf Herman van den Bergh, het bevel voerde. Capellen wist, behendig verstandhouding in de stad te bekomen, en bragt twee voorname vlugtelingen bij Maurits, uit welke men vernam, dat de bezetting oneenig, en de stad slecht voorzien was. Maurits deed haar hevig beschieten, en werd er ras meester van. In 1592 werden door Capellens goed beleid Knodsenburg en andere forten, welke door Parma belegerd waren; den vijand wederom ontweldigd.

Toen in 1592, op den Gelderschen landdag te Arnhem, ijverig werd gearbeid, om Zalt-Bommel, dat zich tot nog toe aan Holland verbonden rekende, weder met Gelderland te vereenigen, bragten Capellen en Varick, met eenen Burgemeester uit ieder der drie hoofdsteden, tot dit werk gemagtigd, het tot een gewenscht einde. Op zijn aanraden werd Brevoort, onder beleid van den Overste Joan van Dorth, ook omtrent deze tijd, op den vijand veroverd.

De Spanjaarden, gesterkt door den invloed, dien zij op sommige verraders van het Vaderland hadden, zochten zich, intusschen van hem te ontdoen; hunne wraakzucht tegen dien Vaderlander ging zoo verre, dat hij, te Arnhem, gereed zijnde om naar den Raad te gaan, op eene verraderlijke wijze, door eenen vreemdeling, die heimelijk in de Stad was geslopen, en daartoe omgekocht, werd aangerand en gevaarlijk gewond. Voor dood ter aarde vallende, werd zijne wonde niet buiten gevaar bevonden. Gelukkig herstelde hij en nam later met verdubbelden ijver, de belangen van het Vaderland ter harte. Na het overlijden van Gerard Voet in 1607 werd hij Kanselier van Gelderland, een ambt destijds van het grootste gewigt. Ook hierin hield hij zijnen roem staande, zoo door ervarenheid in het algemeene regt als omtrent zaken van leenen. Hoewel hij in de kerkelijke twisten voor de begrippen der Contraremonstranten, en voor het houden van een nationaal Synode ijverde raadde hij evenwel Prins Maurits, toen hij dezen in 1618 naar Nijmegen, vergezelde de regering aldaar niet in contra-remonstrantschen zin te veranderen, welken raad de Prins echter niet opvolgde. Verder beleefde hij eenen hoogst gelukkigen ouderdom en was een van de weinige grondleggers van het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, die de gelukkige gevolgen der overgroote

opofferingen in de eerste tijdvakken van den oorlog gedaan, mogten beleven.

Gerlach van der Capellen overleed den 22sten September 1625 en was gehuwd met Margaretha Schimmelpenninck van der Oije tot den Engelenburg die hem twee zoons en vier dochters schonk. Zijne zoons waren Hendrik van der Capellen tot Rijsselt, en Alexander van der Capellen van Aartsbergen die beide volgen.

Na de dood zijns vaders in 1584 met Rijsselt beleend, werd hij nog bovendien in 1600 door aankoop eigenaar van de havezathe Boedelhof, onder Warnsveld.

Gerlach is te Zutphen begraven, waar in de groote kerk nog een gedenkteeken ter zijner eere gevonden wordt. Zijne zinspreuk was *Pietate et fortitudine* (door vroomheid en dapperheid).

Zijn leven is beschreven door P. Gaukelius, Conrector te Zutphen, 1626, en herdrukt in de *Gedenkschriften* van zijnen zoon Alexander.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. XX. bl. 560 en 561 (5 en 6); Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. IX. bl. 115—123; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.;* Scheltema, *Staatk. Nederl.; Geldersche Volks-Almanak,* 1852.

CAPELLEN (Hendrik van der), Heer tot Rijsselt en Esselt, zoon van den voorgaande, werd in 1620 Burgemeester van Zutphen en namens Rijsselt beschreven in de Ridderschap van het graafschap Zutphen. Hij was in 1648, Gedeputeerde namens hunne Hoog Mogenden, om van wege dezen Staat te staan over den doop van een kind van den Keurvorst van Brandenburg, bij welke gelegenheid zijne ritterzits Esselt, hem door Hugo van der Capellen Heer tot Esselt, Oosterhuizen en Broekhuizen afgestaan, door gemelden Keurvorst, als Hertog van Kleef, tot eene heerlijkheid gemaakt werd.

Meermalen was hij Gecommitteerd ter vergadering van de Heeren Staten-Generaal, Raad van State, enz. en werd dikwijls in gewigtige zaken en onderhandelingen gebruikt. Zoo werd hij in 1663 met Abraham van Beveren, Heer van Barendrecht en Filips van Borssele van der Hooge naar Munster gezonden, om eene bemiddeling te bewerken over gerezene geschillen, tusschen den Bisschop en de stad Munster.

Hij overleed ongehuwd in het jaar 1659 en werd te Zutphen begraven.

Zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorl.*, D. IV. bl. 78—91; *Leven van Willem II. Prins van Oranje*, bl. 365; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 82; Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. IX. bl. 123.

CAPELLEN (Alexander van der) Heer van Aartsbergen, Boedelhof, Mervelt enz., een broeder van den voorgaande, geboren, waarschijnlijk omstreeks 1580, leide zich te Leiden met alle magt op de letteroefeningen toe, zoodat hij niet alleen de regten, staatkunde en geschiedenis beoefende, maar ook, tot uitspanning, binnen vier maanden genoegzaam Arabisch leerde, om ongepuncteerde boeken in die taal te lezen en te vertalen.

Vervolgens vreemde landen bezoekende hield hij zich lang in Frankrijk op. Van zijne reizen teruggekeerd trad hij in 1624 in de staatkundige loopbaan; werd beschreven in de Ridderschap des Graafschap Zutphen en was, namens haar, Gecommitteerde ter Generaliteits Rekenkamer, Raad van State, Staten-Generaal, Regter der Stad en des ambts van Doesborgh, enz. aanhoudend bleef hij alzoo in de voornaamste ambten en commissiën, en had een groot deel aan het bestuur van den Staat, vooral, ook ten tijde van den inval van het Spaansche Keizerlijk leger in de Veluwe in 1629, als wanneer hij den goeden raad gaf ten einde dien inval voor te komen, om den vijand den leeftogt af te snijden, en aanslagen op Wezel te beramen, wanneer de convooijen daar uit zouden zijn; iets, hetwelk ook daarna geschied is, tot groot voordeel van den Staat en vernietiging van de plannen des vijands. Veel kwaads had men misschien voorgekomen indien zijne raad, om met de vloot van Hendrik Loncq eene afwending in Spanje te laten doen, gevolgd waren.

In 1635 bragt Capellen Prins Fredrik Hendrik berigt van de aanmerkingen des kwartiers van Zutphen op het verdrag van bondgenootschap met Frankrijk, bestaande voornamelijk daarin dat men in plaatsen, die men hoopte te veroveren, volgens dat verdrag de Roomsche Godsdienst niet wenschte te dulden. Met een edel vuur handhaafde de Prins de zaak der verdraagzaamheid, zeggende, dat men in Indië de Heidensche afgoderij wel duldde en de Roomsche ceremoniën waren toch nog zoo erg niet. Capellen verklaarde daarop den Prins dat hij voor zich van het gevoelen zijner lastgevers zeer verschilde, maar meende »bij zijnen last te moeten blijven en zijn bijzon»der gevoelen niet ter Geldersche Staatsvergadering te mogen in»brengen."

Zijn naam werd inzonderheid bekend, door zijn aandeel in de twisten die de Staat, na het sluiten van den vrede van Munster, beroerden. Hij was zeer gezien bij Willem II, en werd door dezen zijns ondanks gekozen, in de bekende bezending naar sommigen der Hollandsche steden, in 1650, om de Regering tot overeenstemming met des Prinsen begeerte te brengen. Capellen voerde het woord in de vergadering te Dordrecht; de bitse toon, aldaar gehouden, verwekte veel opspraak en veroorzaakte hem vele vijanden. Hij werd destijds en later verdacht gehouden, van den Prins geraden te hebben tot de toen genomene onbezonnene stappen doch hij was integendeel een dergenen die hem deze stappen ontraadde en ze grootelijks afkeurde. Ook was het Capellen die den voorslag deed, om den Prins te verzoeken, de krijgsbenden van voor Amsterdam te doen wegtrekken en weder naar hare garnizoenen te zenden, welke voorslag niet alleen zijn beslag kreeg, maar tevens werd Aartsbergen, onder anderen, tot het doen dezer bezending benoemd.

Hij was en bleef echter een vriend van het huis van Oranje en dus was hij met volle reden misnoegd op de Witts acte van uitsluiting van dat huis, met Cromwell beraamd, gelijk hij op de groote Staats-vergadering in 1651, waarvan hij een voornaam lid was, vóór het behoud der waardigheid van Kapitein-Generaal had gestemd.

Hij behield veel invloed tot aan zijn overlijden, hetwelk den 8sten Julij 1656 te Dordrecht plaats had, op eene reis naar Aartsbergen. Zijn lijk werd te Berg-Ambacht begraven. Zijne zinspreuk was: *Imperat qui se rationi subjecit* (Hij regeert die zich aan de rede onderwerpt.)

Veel licht is er over zijnen aard, gedrag en denkwijze vermeld, door de uitgave van zijne gedenkschriften bezorgd door zijnen later te vermelden meer achter-kleinzoon Robbert Jasper van der Capellen tot den Marsch; welke het licht zagen onder den titel:

Gedenkschriften van Jonkheer Alexander van der Capellen. Heer van Aartsbergen, Boedelhoff, Mervelt enz., *beginnende met den jare* 1621 *en gaande tot* 1632; *bijeengezameld en uitgegeven door Jonkheer* R. J. van de Capellen. Utrecht, 1777, 2 deelen gr. 8°.

Alschoon men eigene geschriften niet altoos als voldoende bronnen voor geschiedkundige waarheid kan aanmerken, dragen deze zoo vele blijken van bescheidenheid en onopgesmukten ernst, dat zij bij alle beminnaars van 's Lands Geschiedenis hoog geschat worden en men zeer gunstige gedachten opvat omtrent 's mans Vaderlandsliefde, doorzigt in 's Lands belangen, eerlijkheid en moed om van den Prins te verschillen en dien af te raden om tot uitersten te komen, waartoe hij hem met wijsheid het lot van het huis van Stuart voorhield, ook zijn daarin vele omstandigheden vermeld, die bij de Algemeene Staten als anderzins zijn voorgevallen.

Groot was zijn eerbied voor het Opperwezen, en ofschoon ijverig de leer der Hervorming toegedaan, was hij echter niet van hen, die gewoon zijn de ware belangen van den burgerstaat aan de kerk op te offeren. Gestadig, was hij bezorgd voor het behoud van vrijheid en voorregten; de minste toeleg ten nadeele dier dierbare panden, bekommerde hem geweldig. Zonder aanzien van personen, gaf hij middelen aan de hand, om daartegen te voorzien, tegelijk bejammerende, dat men zoo flaauw het welzijn des Vaderlands behartigde. De gebreken van ons staatsbestuur kende hij grondig, doch wist te gelijk, hoe moeijelijk het zij, die te verbeteren. Hij maakte geen zwarigheid te zeggen, dat men in zijne dagen maar al te veel uit was, om eigen grootheid en voordeel te behalen, en dat het de meesten onzer Regenten toen reeds aan standvastigheid en belangeloosheid mangelde, om te spreken, waar het behoud van vrijheid en voorregten zulks vorderde. Zijn gedrag in 1650 geeft overvloedig te kennen, dat hij moeds genoeg had, om Prins Willem II de gevolgen zijner onbezonnen ondernemingen voor oogen te houden, en te raden overeenkomstig de ware belangen van zijn persoon en waardigheden. Door zulk eene edelmoedige daad toonde hij een opregt vriend van den jongen Vorst te zijn; en gelukkig ware het geweest, zoo deze aan dien heilzamen raad, en niet aan de ophitsingen van baatzuchtige vleijers het oor geleend had. Uit liefde voor zijn Vaderland was hij den Huize van Oranje toegedaan. Hij die standvastig Prins Wilem II en zijnen vader en oom aankleefde, vond zich verpligt alle geweldige besluiten af te keuren, en

omzigtig in het geheugen te brengen, hoe gevaarlijk het zij, den geduldigen Nederlander door opzettelijke willekeurige daden te tergen.

Hij was in 1626 gehuwd aan Emelia van Zuylen van Nyevelt, vrouw van Aartsbergen, en verwekte bij haar vijf zoons en drie dochters, zijne zonen waren: Gerlach van der Capellen, Heer van Schalkwijk, Aartsbergen en Mervelt, geboren den 3den Junij 1617, overleden den 31sten December 1685 als Regter der stad en des ambts Doesborgh; Frederik van der Capellen, Heer van den Boedelhof, Esselt en Hagen, geboren den 6den November 1629, President der Gedeputeerde Staten van het Graafschap Zutphen, overleden den 26sten September 1706; Alexander van der Capellen, geboren den 4den Februarij 1631, overleden aan de pest in 1635, Hendrik van der Capellen, Heer van Rijsselt geboren den 13den Januarij 1634, Kolonel in dienst van den Koning van Denemarken, en gesneuveld in een duel te Koppenhagen, in den ouderdom van 28 jaren, en Godschalk van der Capellen, geboren den 26sten Augustus 1646, jong overleden.

Zie Aytzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, D. III. bl. 391, 427—436; de zelfde, *Herstelde Leeuw*, bl. 15—22; Wicquefort, *Hist. des Prov. Unies*, Tom. I. pag. 208, Preuves du Tom. I. pag. 467—489; *Leven van Willem II*, bl. 525, 530—535; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XII. bl. 70—74; de zelfde, *Beschr. van Amsterdam*, St. I. bl. 551; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. I. bl. 105—116, D. IX. bl. 126—128; van Wijn, *Bijvoegs. en Aanm. op* Wagenaar, D. XII. bl. 49 en 50; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 221—224, D. II. bl. 574; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetens.*, D. III. bl. 73—75; de zelfde, *Vaderl. Karakt.*, D. II. bl. 167—171; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. IX. bl. 10, 241 en 242; *Algem. Konst- en Letterb.*, 1847, D. I. bl. 341.

CAPELLEN (Alexander van der), Heer van den Boedelhof, Aartsbergen, Hagen en Esselt, kleinzoon van den voorgaande en oudste zoon van Frederik van der Capellen Heer van den Boedelhof, Esselt en Hagen, en van Judith Armgardt van der Scheuren, geboren den 15den Januarij 1668, was eerst Regter, daarna Burgemeester, der stad en des ambts van Doesborgh; werd later Voorzitter van Zutphens Gedeputeerde Staten en Afgevaardigde tot de Staten-Generaal. In 1711 zag men hem bij het Staatsche leger als Gedeputeerde te velde optreden. Negen jaren daarna, in 1720, werd hij tot de stillere en minder hagchelijke, maar eervolle betrekking geroepen van Scholtus binnen en buiten Zutphen. Doch deze waren de eenige aanzienlijke waardigheden niet, waarmede hij bekleed werd; zoo was hij Gecommitteerde in de Staten Generaal, Raad van State, Admiraliteit van Amsterdam enz. Ook werd hij in 1705 benoemd tot Curator der Geldersche Hoogeschool, wier belangen hij getrouw behartigde, ofschoon zijne menigvuldige bedieningen hem waarschijnlijk verhinderde, zoo veel, als hij wel wenschte, voor de Akademie te doen. Dit schijnt dan ook de reden geweest te zijn, waarom hij, ten jare 1717, van het lidmaatschap der gezegde vergadering vrijwillig afstand deed. Hij overleed in 1730, na tweemaal gehuwd te zijn geweest, eerst met Sophia Margaretha van Wylich, die hem geene kinderen schonk, en daarna met Johanna Maria van Heeckeren, bij wie hij verwekte: Frederik Robert Evert van der Capellen, die volgt; Maria Antonia Walburg van der Capellen, geboren 1712, Kanunnikes in het adelijk stift Bedber te Kleef, later gehuwd aan Hendrik van Rouwenoort tot den Ulenpas en Hunderen, overleden in 1757, en Elbert Antonij Gerrit van der Capellen, geboren in 1723 en overleden in 1745, nadat hij kort te voren benoemd was tot Kapitein van eene kompagnie in het regiment van Randwijck.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 137—139; Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges.*, D. II. bl. 6 en 7.

CAPELLEN (Gerlach Frederik van der), Heer van Mydrecht, oudste zoon van Steven Frederik van der Capellen, Heer van Schalkwijk en Mydrecht, en van Digna Elizabeth Booth, geboren den 26sten Februarij 1697, werd in 1738 Deken van St. Pieter, en Lid der Geëligeerden ter Staatsvergadering van Utrecht. In deze bediening erlangde hij vervolgens veel gezag en bekleedde de meeste en gewigtigste Commissiën in en namens het Sticht, met lof van trouw en wijsheid. Hij was een der voornaamste bevorderaars van de verheffing van Willem IV tot Stadhouder, en een bijzonder vriend van den Vorst, die, bij diens verblijf te Utrecht, ten zijnen huize zijnen intrek nam. Hij bleef echter nog meer de vriend van het Vaderland; toen men bijna alles aan den Prins wilde schenken, bood hij tegenstand, inzonderheid tegen het erfelijk verklaren van het Stadhouderschap in de vrouwelijke linie; deze tegenstand had sedert een ambteloos leven voor hem ten gevolge. Hij stierf den 19den Mei 1749. Eerst was hij getrouwd met Eleonora Constantia van Vlooswijk tot Papekop-en-Diemerbroek, uit welk huwelijk geboren werd Steven Frederik van der Capellen, Heer van Papekop-en-Diemerbroek, die in 1759 ongehuwd overleed. Later trad Gerlach Frederik van der Capellen weder in de echt met Catharina de Leeuw, bij wie hij drie zoons en eene dochter verwekte. Zijne zoons waren Daniel Cornelis van der Capellen, Heer van Mijdrecht en Schalkwijk, Maarschalk van Eemland, in 1758 ongehuwd overleden; Gerlach Theodorus van der Capellen, Heer van Schonauwen, Houten-en-het Gooije, Gedeputeerde ter Admiraliteit te Amsterdam; Antony Louis van der Capellen, na de dood van zijnen oudsten broeder, Heer van Papekop-en-Diemerbroek, die in 1767 kinderloos overleed. Zijne dochter Emerentia Cornelia van der Capellen huwde met Godart Philip Cornelis Theodorus van der Capellen, die later volgt.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb*, D. IX. bl. 134 en 135; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

CAPELLEN (Frederik Robert Evert van der), Heer van den Boedelhof, Rijselt, den Dam en Berkenwoude-en-Achterbroek, oudste zoon van Alexander van der Capellen, heer van den Boedelhof, Aartsbergen, Hagen en Esselt, geboren den 24sten Februarij 1710, werd in 1732, als Heer van den Boedelhof, beschreven in de Ridderschap van Zutphen, en in 1742 Ordinaris Raad in den Hove van Gelderland.

Bij koop bragt hij in 1744 het oude stamhuis den Dam weder in zijn geslacht. Hij zag zich in 1750 aangesteld tot Scholtus binnen en buiten Zutphen, en was tevens Ordinaris Gedeputeerde des Graafschaps en Gecommitteerde tot beneficering van den Neder-Rijn en IJssel. Hij moet zeer in gunst gestaan hebben bij Willem IV, Prins van Oranje, want deze zond hem, den 30sten October 1749, met eene commissie naar Drenthe en ook naar Stad en Lande.

Hij overleed den 28sten 1755, en was getrouwd met Anna Margaretha Elisabeth van Lynden d'Aspremont, door welk huwelijk hij de huize en havezathe Rijsselt weder in zijn geslacht bragt. Zijn echtgenoote schonk hem vijf zonen en drie dochters, zijne zonen waren: Alexander Hendrik van der Capellen, Godart Filip Cornelis Theodorus van der Capellen, Frederik Benjamin van der Capellen; Robert Jasper van der Capellen en Alexander Philips van der Capellen, die allen volgen.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 138, 139—141

CAPELLEN (Alexander Hendrik van der), Heer van den Boedelhof, den Dam en Marhulzen, oudste zoon van Frederik Robert Evert van der Capellen, Heer van den Boedelhof, Rijsselt, den Dam en Berkenwoude-en-Achterbroek, en van Anna Margaretha Elizabeth van Lynden d'Aspremont, geboren den 24 Mei 1732, werd in 1749 Burgemeester te Doesborgh en Gedeputeerde in de Generaliteits-Rekenkamer en in den Raad van State, in 1756 Ordinaris Raad in den Hove van Gelderland, en in 1780 Regter der Stad en des Ambts van Doesborgh. In de burgertwisten van die dagen hield hij de zijde der Patriotten, zoo ijverde hij in 1781 sterk om het daar heen te sturen, dat van wege Gelderland werd aangedrongen, ten einde, uit overweging van de steeds meer en meer wanhopige gesteldheid van den Staat, of schikking van wederzijdsche bescherming met Frankrijk gedurende den oorlog werden beraamd, of een volledig verbond met die mogendheid gesloten, als het eenige middel tegen de werkeloosheid en ter verkrijging van eenen eerlijken vrede. Ook was hij zeer sterk tegen de afkondiging der publicatie van 11 Mei. Dit een en ander stelde hem, na den omwenteling van 1787, aan onderscheidene onaangenaamheden bloot. Hij had, bij zijne echtgenoote Reiniera Adolphine Charlotte van Nagel, door welk huwelijk hij de havezathe Marhulsen verkreeg, drie zoons en twee dochters verwekt.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 139, 140, 141 en 142; *Vaderl. Hist. ter verv. op* Wagenaar, D. IV. bl. 56, D. X. bl. 257, D. XII. bl. 142; Stuart, *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 317.

CAPELLE (Godart Philip Cornelis Theodorus), Heer van den Kring-van-Dorth en Berkenwoude-en-Achterbroek, broeder van den voorgaande, geboren den 1sten Julij 1733, werd in 1753 Burgemeester van Zutphen. In onderscheidene Staats-Commissiën gezonden, liet hij zijne wijsheid en standvastigheid in vele opzigten blijken. Behalve verschillende gewestelijke ambten en bedieningen, bekleedde hij tevens sedert 1760 dat van Commis-Generaal tot de Convooijen en Licenten.

Onder andere, door hem bekleedde, eerambten was ook dat van gewoon Gedeputeerde van het Graafschap Zutphen bij de Algemeene Staten. Almede telde men hem onder de Gecommitteerden tot beneficering van den Neder-Rijn en IJssel.

Na zitting genomen te hebben in de Ridderschap van Zutphen, en in 1777 tot Curator der hoogeschool te Harderwijk te zijn benoemd, overleed hij in den bloei zijns levens den 1sten Mei 1779, zonder kinderen bij zijne echtgenoote Emerentia Cornelia van der Capellen na te laten, en werd te Gorssel begraven.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 140 en 141; Scheltema *Staatk. Nederl.*; Bouman, *Geschied. der Gelders. Hoogesch.*, D. II bl. 221 en 222.

CAPELLEN (Frederik Benjamin van der), Heer van Rijsselt, broeder van de beide voorgaande, geboren den 7den Februarij 1739, was beschreven in de Ridderschap van het Graafschap Zutphen, en werd in 1761 Burgemeester te Groenlo, van waar hij in 1779 naar Zutphen vertrok, als zijnde daar mede tot Burgemeester aangesteld. Tevens was hij Ordinaris gedeputeerde van het Graafschap, en nam niet weinig deel in de woelingen van die dagen, waarin hij zich aan de zijde der Patriotten schaarde; diensvolgens plaatste men hem ook op de *lijst van veertig vaderlandsche medeburgeren, om daaruit te nemen een getal van vijfentwintig personen, als nationale geconstitueerden tot de zaak der onderhandelingen te Parijs.* Na de omwenteling van 1787 nam hij eerst de wijk naar Deventer, en werd door den Koning van Frankrijk in bescherming genomen, wiens gezant Charles Olivier de saint George Verac, bij den Pruissischen gezant Thulemeijer de ernstigste vertoogen deed, en verklaarde dat de Koning zijn meester niet ongevoelig zou blijven wegens de behandeling waarmede men van der Capellen en zijnen broeder den heer van de Marsch bedreigde. Doch hij week eerlang den lande uit.

Hij was gehuwd met Isabella Johanna Bentinck, weduwe van Peter van Voorst tot Grimberg.

Zie *Vaderl Geschied. ten verv. op* Wagenaar, D. VIII. bl. 235, 236, 240, D. X. bl. 247, 258, 264, D. XII. bl. 141, 143, 295, 296, D. XV. bl. 109, D. XVIII. bl. 80, 173; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 141, 142.

CAPELLEN (Johan Derk van der), Heer van den Poll, Appeltern, Altforst en Hagen enz., een neef van de drie voorgaanden en zoon van Frederik Jacob Derk van der Capellen, Heer van Appeltern, Altforst, Boelenham, Hagen enz., en van Anna Elisabeth van Bassen, geboren te Tiel den 2den November 1741, is in de Geschiedenis bekend als een wakker voorstander der burgerlijke vrijheid en volksvoorregten, in eene tijd dat er ernstig gearbeid werd aan eene grondwettige herstelling van Nederlands vervallen staatswezen, onder eene geweldige tegenkanting van het aristocratismus, en adeldespotismus, welks aanmatigingen, begunstigd door het sedert 1747 zeer verbreed stadhoudelijk gezag, eindelijk alle palen waren te buiten gegaan. De schrandere opmerker zag reeds bij hem als kind eenen aanleg tot groote ondernemingen en eene blakende zucht voor regtvaardigheid, tevens moed om die te handhaven. Opgevoed door zijnen moederlijken grootvader Dirk Reynier van Bassen, had hij vroegtijdig zucht tot tegenstand van de belangen van het Huis van Oranje ingezogen. Blijken hiervan gaven misschien aanleiding tot de pogingen, welke men in het werk stelde, om hem in 1772 niet tot de Ridderschap van Overijssel toe te laten, dan zijn regt, als Heer van den Bredenhorst, later van den Poll, was blijkbaar, en het werd erkend.

De eerste zaak, waarin Capellen ter Staats-Vergadering van Overijssel toonde, dat hij uit eigen oogen zag, en zich niet door den algemeenen stroom liet voortstuwen, was zijn advies over de vermeerdering van Land- en Zeemagt, ingeleverd den 2den September 1773, volgens hetwelk hij niet was tegen alle vermeerdering, zelfs wilde hij gaarne daar in toestemmen, mits daarmede gepaard ging versterking van 's lands zeemagt, tot het verleenen van de noodige bescherming aan den koophandel en scheepvaart, alsmede dat in de bevordering der Bevelhebbers te lande, zoo in hooge als mindere posten, aan inboorlingen en landzaten, boven de vreemdelingen, de voorkeur zou gegeven worden.

In 1775 gaf Capellen zijn advies in het licht, omtrent het verzoek van den Koning van Engeland, om den onderstand van de Schotsche brigade, uit geboren onderdanen des Konings bestaande, tegen de in opstand zijnde Amerikanen te erlangen. Capellen betoonde zich toen reeds den warmen vriend van Frankrijk en Amerika, en ofschoon zijne taal onvoorzigtig en ongepast was, moet men echter tot zijne verontschuldiging zeggen, dat de grootste Staatslieden van Engeland een William Pitt, Edmond Burke en anderen, destijds even zeer hunne stem in het Parlement deden hooren voor de Amerikanen, en tegen het zenden van troepen, om broederbloed te plengen. Minder verschoonlijk was het van Capellen, dat hij den Prins, die Engelands verzoek slechts had medegedeeld, van gereede toestemming, ja van aanbod verdacht maakte.

Over het algemeen is het zeker, dat Capellen in alle zijne stukken eene verregaande eenzijdigheid voor eene der strijdende partijen en afkeer tegen den Stadhouder en alle zijne verrigtingen aan den dag legde, die ongetwijfeld in Overijssel niet slechts, maar ook in Holland en Utrecht, hare uitwerking geenzins gemist hebben. Ook waren zijne redenen stout, ongedwongen en ongewoon in de nog aan den ouden sleur gehechte landschapsvergadering van Overijssel, die met verwondering de taal van het hart ter dagvaart hoorde gebruiken, en des Ridders advies uit de aanteekeningen deed ligten. Desniettemin bleef hij zich zelven gelijk, verzette zich altijd mannelijk met klem, nadruk en hartstogtelijke taal, tegen hetgeen hij en velen met hem voor ingeslopen misbruiken hield, en drong steeds aan op grondwettige herstelling. Maar de Stadhouder antwoordde hem niet: de Staten wilden zijn voorstel niet in overweging nemen. In zijne bezielde taal deed hij zich hooren, dat zulk eene regtsweigering den leden van eenen sprakeloozen Raad, gelijk die van het slaafsche Rome, ten tijde der Keizers, waardig was. In 1776 sprak Capellen voor de slaven in de volksplantingen, die men wel in het Vaderland als vrije mannen beschouwden, maar wier Heeren men toch het regt wilde toekennen, hen weder met zich derwaarts te nemen.

Maar het meest gevoelde zich het warme, en voor het welzijn zijner natuurgenooten in het algemeen, niet minder dan voor het Vaderland, kloppende harte van den Ridder getroffen door de Drost- of heerendiensten, een gevolg der oude barbaarschheid, welke nogthans reeds door verordeningen der jaren 1631 en 1657, die nimmer in werking gebragt waren, hadden behooren te zijn afgeschaft. Maar omdat Capellen, gelijk een Gracchus, verouderde misbruiken aantastte, en den verongelijkten, geringeren stand wilde omhoog heffen, omdat hij dit zeide, zonder zijne uitdrukkingen af te meten, noemde men hem eenen nieuwigheidzoeker, en wilde hem noodzaken, *zijne taxatoire*, ten eenemale *ongemesureerde, expressiën*, in te trekken, en men vond het onbetamelijk en *tumultueus*, dat hij zijn advies had laten drukken en onder de gemeente verspreiden. Eindelijk weerde men, toen hij, met gepaste fierheid, weigerde, zijn leedwezen te betuigen over de door hem gebezigde uitdrukkingen, hem geheel uit de Statenvergadering, waartoe hij van regtswege behoorde. Deze vervolging, aan Capellen gedaan, was zoo veel te harder en grievender, naarmate het geheele voorstel tegen de persoonlijke belangen des Ridders was aangekant, die daarbij ook verloor, hetgeen de heerendiensten hem konden opbrengen. Doch de beginselen van Capellen drongen al meer en meer in de republiek door; de steden, die hen toegedaan waren, deden zich in Overijssel langs hoe meer gelden, in de Ridderschap zelve, die er vooral was tegen geweest, deden zich allengs onderscheidene stemmen hooren, onder andere die van Jan Arend Goderd de Vos van Steenwijk en Adolph Werner van Palland tot Zuithem. In 1782 werd hij eindelijk als Lid der Staten van Overijssel hersteld zonder eenige voorwaarden, die hij trouwens alle had van de hand gewezen, en hiermede ging de wensch van zijn hart de afschaffing der Drostendiensten gepaard. Alle zijne vrienden deelden in dezen zege. Hij ontving de dankbare hulde van de verloste boeren in een geschenk van een perkament met een eenvoudig, deftig opschrift, waaraan, in plaats van een zegel, eenen gouden penning aan gelijken ketting was gehangen.

Na het vernederende van den vrede met Engeland aangetoond, het sluiten der Alliantie met Frankrijk bevorderd en de

ontwaakte volksgeest bij velen door meerdere daden ten geschrifte te hebben aangeprikkeld, stierf hij, op het onverwachts, na eene ziekte van weinige dagen, den 6den Junij 1784. De rouw van velen was ongemeen. Gedenkpenningen, lofredenen en dichtstukken getuigden hiervan; door de gewapende burgerij van Zwolle werd de rouw over hem aangenomen.

Met zijne vier neven Alexander Hendrik van der Capellen, Frederik Benjamin van der Capellen, Robbert Jasper van der Capellen en Alexander Philip van der Capellen, had hij bepaald, dat hun stoffelijk overschot niet in eene kerk, zoo als tot dusverre hier te lande gebruikelijk was, maar in het open veld zou worden ter aarde besteld. Tengevolge van dit besluit, waarin wederom de verlichte denkwijze van deze familie doorstraalt, werd een familiegraf op de Gorsselsche heide aangelegd, dat in 1785, naar het plan van Jacob Otten Husly, sierlijk maar eenvoudig was voltooid, en waarin nu de lijken van den inmiddels overleden Johan Derk van der Capellen en van zijne huisvrouw, uit den voorvaderlijke grafkelder in de kerk te Gorssel, werden bijgezet. Deze begraafplaats werd echter, toen de vijanden der Capellens in 1787 weder op het kussen waren geraakt, op de gruwelijkste wijze geschonden. Reeds in September 1787 had het baldadig gemeen met eene bijl het geslachtwapen en opschrift vernield, doch het grafgewelf werd toen, door eenige derwaarts gezondene ruiters, voor verderen moedwil beveiligd. Eene maar al te gegronde vrees voor het hervatten dezer grafschennis had zijnen schoonzoon den Graaf van Rechteren bewogen, om ten minste de lijken van Capellen en zijne echtgenoote aan de schendzuchtige klaauwen des barbaarschen gepeupels te onttrekken, en die wederom naar den grafkelder in de kerk te Gorssel te doen overbrengen. Men toefde evenwel met de uitvoering van het voorgenomen gruwelstuk tot den 7den Augustus 1788; onder een woest getier van het vuigste gepeupel werd het buskruid aangevoerd, waarmede men het grafgebouw in de lucht deed springen en in eenen puinhoop verkeerde.

Capellen was een zeer schrander en bekwaam staatsman, ijverig voorstander der volksregten, gezworen vijand van alle verongelijking, onderdrukking en wederregtelijke gezagsaanmatiging; met mond en pen bestreed hij op eene mannelijke wijze verouderde misbruiken, en verdedigde met moed en standvastigheid de zaak, welke hij voorstond. Hij was in den eigenlijken zin de man des volks geworden; zelfs zijne vijanden konden hem hunne achting niet weigeren. Zijn naam was nooit de leus van oproer, want hij verfoeide alle middelen van geweld en ordeloosheid, en prees overal door zijn voorbeeld bedaarden moed en standvastigheid aan, die nimmer de palen van billijkheid en pligtmatigheid te buiten gaan.

Beklagelijk is het, dat vele van zijne geschriften en andere merkwaardige stukken, door iemand, die de naaste betrekking op hem had, door een verkeerd begrip zijn vernietigd. Vele brieven van hem met de daarop ontvangene antwoorden zijn bewaard gebleven, hij had de standvastige gewoonte, voorzigtigheidshalve, zijnen brief zelven bij het antwoord terug te vragen. Zijne geleerdheid en ervarenheid in 's lands geschiedenissen bleken uit vele van zijne adviezen en uit zijne briefwisseling met de voornaamste vrienden en voorstanders der Noord-Amerikaansche omwenteling. De Vereenigde Staten vonden in hem eenen warmen vriend en ijverigen voorstander.

Hij heeft zich eene plaats verworven op de lijst der Staatkundige schrijvers, door de vertaling van het werk van Price over de burgerlijke vrijheid, door hem met aanmerkingen vermeerderd in het licht gezonden, onder den titel:

R. Price, *aanmerkingen over den aart der burgerlijke vrijheid over de gronden der regering, en over de regtvaardigheid en staatkunde van den oorlog met Amerika*. Leid. 1778. 2 stukken 8o., alsmede door de insgelijksch door hem vertaalde:

Staatkundige verhandeling over de noodzakelijkheid eener wel ingerigte Burger Landmilitie van Andrew Fletcher.

Voorts vindt men zijne *Adviezen* in de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* en in Kok, *Vaderl. Woordenb.*

Hij was gehuwd aan Hillegonda Anna Bentinck, en liet ééne dochter na, Anna Elizabeth van der Capellen, geboren den 20sten Maart 1767, en getrouwd met den Graaf van Rechteren van Westerveld, door welk huwelijk de heerlijkheid Appeltern in het geslacht der van Rechterens overging.

Vele afbeeldingen bestaan er van van der Capellen, doch naar het oordeel van personen die hem gekend hebben gelijkt er geen. Een daarvan gegraveerd door Reineir Vinkeles, komt voor in de *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. I. bl. 296. Nog bestaat er een van den zelfden Vinkeles in 12o. en een door Cathelin in folio.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. I. bl. 16 noot, 55—58, 140—149, 296—317, D. II. bl. 188—212, 435, 477, 478, D. IV. bl. 62—65, D. V. bl. 68—78, 101 noot, D. VI. bl. 66, 173, 174, 353—359, 371—375, D. VII. bl. 42, D. VIII. bl. 174—180, 184 noot, D. IX. bl. 46, 50, 58, 65, 76, 86, 96—104, D. XVIII. 200—205; Kok *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 145, 148—166. Bijvoegs., D. II. bl. 1—4; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; C. van der Aa, *Geschied. van den Oorl.* 1792—1802, D. I. bl. 48 en 49; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 229—234, D. II. bl. 574; C. van der Aa, *Leven van* Willem V., D. II. bl. 272 noot, 285 noot, 286—290, D. III. bl. 195; Nieuwenhuis. *Algem. Woordenb. van Kunst en Wetens.*; Stuart, *Vaderl. Hist.*, D. III, bl. 67, 105, 233—251, 505, 508; van Kampen, *Nederl. Karakterk.*, D. II. bl. 674—679; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. XII. bl. 46, 154 en 155.

CAPELLEN (Robert Jasper van der), Heer van de Marsch, Lathmers enz., neef van den voorgaande, en vierde zoon van Frederik Robert Evert van der Capellen, Heer van den Boedelhof, Rijsselt, den Dam en Berkenwoude-en-Achterbroek, en van Anna Margaretha Elizabeth van Lijnden d'Aspremont, wiens drie broeders reeds boven vermeld zijn, geboren den 30sten April 1743, studeerde eerst aan de Utrechtsche hoogeschool in de regtsgeleerdheid, trad na het verlaten der hoogeschool in 1767 in de krijgsdienst, als Kapitein van eene kompagnie Dragonders in het regement van Bylandt, waarvan hij in 1769 zijn ontslag verzocht. Hij werd in 1771 beschreven in de Ridderschap des graafschaps Zutphen. Van het begin der onlusten was hij de partij der Patriotten toegedaan, en tegen de belangen des Stadhouders aangekant. In 1781 drong hij te Arnhem op den Gelderschen landdag zeer sterk aan op de waarborging, door den Staat, van eene leening voor Frankrijk en men verzocht hem zijn uitgebragt advies te willen matigen. Bij de gedwongene ontruiming der barrière in het jaar 1782 betreurde hij wel de diepte, waartoe wij vervallen waren, doch zeide tevens, dat die voormuur slechts hersenschimmig was, en dat geen 70,000 man, maar 90 of 100 oorlogschepen alleen, in staat zouden zijn, om de achting der Republiek staande te houden. Nog merkwaardiger echter was zijn uitgebragt gevoelen, bij gelegenheid der afzonderlijke handeling met Engeland. Hij verwierp die ten stelligste. »Het was onverdragelijk, dat men »eenen vrede met vrije zeevaart aanbood, de republiek kon den »verbondbreker de kracht van haren arm doen gevoelen, en voor »de vlag van den staat doen sidderen! geen afzonderlijke vrede, »geen wapenstilstand, geen vernieuwing van verbond met dat »volk; Frankrijk was onze natuurlijke bondgenoot, de vriend»schap met dat land het eenige middel, om onze constitutie, »vrijheid, aanzien en welvaart te bevestigen."

Niet min hevig was de toon, waar mede Capellen den staat van 's Lands verdediging in 1784 tegen den Keizer en vooral het beleid van den Stadhouder voorstelt, door hem de uitvoerende magt genoemd.

Men meende Capellen in 1782 als Gezant naar de Vereenigde Staten van Amerika te zenden, hetwelk aan deze laatste niet anders dan aangenaam had kunnen zijn, doch hij bleef besluiteloos, men weet niet om welke reden.

Hij liep voorts niet hoog met den Rijngraaf van Salm, van wien destijds velen het heil des Vaderlands verwachtten, doch dien hij slechts als een gelukzoeker beschouwde.

Capellen ijverde hevig voor een verbond met Frankrijk, en in het begin van 1787 plaatste men hem op de *lijst van veertig Vaderlandsche medeburgeren om, daaruit te nemen een getal van vyf-en-twintig porsonen, als nationale geconstitueerden tot de zaak der onderhandelingen te Parijs.*

Nadat de omwenteling van 1787 in Gelderland zijn beslag had gekregen, vond hij eerst eene wijkplaats te Deventer, en werd even als zijnen broeder den Heer van Rijsselt door den Koning van Frankrijk in bescherming genomen. Doch hij verliet eerlang het land en begaf zich eerst naar de Oostenrijksche Nederlanden, doch daarna naar Frankrijk; terwijl hij zich aldaar bevond, werd hij, uit hoofde van zijne aan den dag gelegden gevoelens, door het Hof van Gelderland, als een beroerder des lands, bij vonnis van den 8sten Augustus 1788, verwezen om door den scherpregter met den zwaarde te worden gestraft, dat er de dood na volgt, welk vonnis echter, door zijne afwezigheid, niet werd ten uitvoer gebragt.

Bij zijne echtgenoote Sara Jacoba van den Velden had hij vier zonen en vier dochters verwekt. Zijne zonen waren Frederik Robert Evert van der Capellen, geboren den 6den Maart 1771, overleden den 2den November 1775; Alexander Hendrik

Godard Philip van der Capellen, geboren 23 October 1773; Frederik Robert Evert Gerlach van der Capellen, geboren den 3den Junij 1780, en Frederik Benjamin Alexander Philip van der Capellen, die volgt:

Robert Jasper van der Capellen zond in het licht:

Gedenkschriften van Jonkhr. Alexander van der Capellen, *beginnende met den jare* 1621 *en gaande tot* 1632; *bij een gezameld en uitgegeven door* Jonkhr. R. J. van de Capellen Utr. 1777 2 deelen. 8°.

Memorie van de Heer van de Marsch, *bij vonnis van den Hove van Gelderland den* 8sten *Augustus* 1788, *na de geweldige Pruissische omkeering der republiek verwezen tot de straffe des doods*. Duink. 1791.

Ook vindt men zijne *Adviezen* in de *Nieuwe Nederl. Jaarb.* en in Kok, *Vaderl. Woordenb.*

Zijn portret, gegraveerd door Reinier Vinkeles, komt voor in de *Vaderl. Hist. ten verv.* op Wagenaar, D. III bl. 60.

Zie, behalve de gezegde *Memorie*, *Vaderl. Hist. ter verv. op* Wagenaar, D. II. bl. 93—100, 401—405, D. III. bl. 60—65, D. IV. bl. 46, 47, 56—59, 116—119, D. V. bl. 128, 189, 231, 235—238, D. VI. bl. 55—58, 170, 171, 173, 211, 219, 223—225, 228, 254, 373, D. VII. bl. 43, 286, 376—383, D. VIII. bl. 62, 87, 88, 173, 174, 191—206, 253, D. IX. bl. 252—257, 293, D. X. bl. 246, 247, 256, 261, 265—269, D. XI. bl. 297 noot, 317—319, 349 noot, D. XII. bl. 141, 143—159, 163—169, 230 noot, 231, 232, 242, 272 noot, 288—291, 296, D, XIV, bl. 203—205, D. XV. bl. 107, 108, 180, D. XVIII. bl. 80, 144, 173, 200, D. XXI. bl. 197—207, D. XXII. bl. 211; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 141, 143, 167—182; C. van der Aa, *Geschied. van Oorl.*, 1793—1802, D. I. bl. 150 en 151; de zelfde *Leven van* Willem V, D. II. bl. 288 noot, 482 noot, 504—506, D. III. bl. 228, 331—344, 395; Stuart, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 356, 490, D. IV. bl. 47, 48, 317, 357, 358; van Kampen, *Nederl. Karakterk.*, D. II, bl. 679—682.

CAPELLEN, (Alexander Philip van der), Heer van Berkenwoude-en-Achterbroek, welke heerlijkheid hij na zijn tweeden broeders dood verkreeg, jongste broeder van den voorgaande, geboren den 5den Februarij 1745, trad in zijne jeugd in de krijgsdienst en klom op tot Kolonel bij de Kavallerie en Eersten Luitenant bij den Stadhouder Willem V en was sedert 1759 diens Kamerheer. De Vorst had den verdienstelijken regtschapen man altijd met achting en vertrouwen behandeld, doch in 1783 ontdekte deze laatste eene verkoeling in de handelwijze des Stadhouders. Na de reden hiervan vragende, kreeg hij van den Prins ten antwoord: »dat deze niets tegen hem had en ook »nergens van verdacht hield; maar dat hij zijnen broeder Ca»pellen tot de Marsch aanzag als een zijner grootste vijan»den, die voorhad het Stadhouderschap te culbuteren en met »den Heer van der Capellen tot den Pol, de eerste oor»zaak was van de tegenwoordige troubles, dat daarom de cor»respondentie, die hij met zijnen broeder onderhield, aan hem »eenige ombrage gaf; dat hij, ofschoon met de beste intentie »van de wereld, somtijds zaken zou kunnen melden, waarvan »zijn broeder een verkeerd gebruik konde maken, waardoor hij »dan de dupe van dezelve zou zijn. Dewijl hij die Heeren ver»dacht hield voor aanstookers van de tegenwoordige onlusten »en aanmerkte als hoofden eener partij, in de Republiek, die het »Stadhouderlijk huis zochten over hoop te werpen. Dat de »eclatante wijze, op welke niet alleen zijn Overijsselsche neef en »zijn broeder tot de Marsch, maar bijna zijne geheele familie, »ja zelfs sommigen van de familie zijner huisvrouw, zich tegen »hem schenen te verzetten, hem noodzaakten op zijne hoede te »zijn, terwijl hij dagelijks moest ondervinden, dat vele perso»nen, die hem het meeste schuldig waren, hem nu afvielen en »wantrouwen bij hem verwekten." Waarbij kwamen de verdenkingen van eenige gesprekken door dezen Kamerheer, op onbehoorlijke tijden en plaatsen gehouden met den Dordrechtschen Pensionaris de Gijselaar.

Capellen ging deze verdenkingen te keer, met den Stadhouder te verzekeren, dat men hem met opzigt tot het oogmerk der Heeren van der Capellen bedroog en het er slechts op toeleide om hen in een hatelijk daglicht te stellen en, ware het mogelijk, met hunne geheele familie te gronden te rigten, om welk oogmerk gemakkelijker te bereiken, men hem ook verdacht gemaakt had, ten einde zijne verwijdering van het Hof te bewerken, Wat de verkeering met den Pensionaris de Gijselaar betrof, deze, betuigde hij, was op behoorlijke uren en òf in het logement der Stad Dordrecht, òf ten zijnen huize, gehouden en behelsden niets ten nadeele van zijne Hoogheid.

Terwijl dit ten Stadhouderlijke hove omging en Capellen onderscheidene mondgesprekken met den Prins hield, brieven schreef en tusschenbeidekomende personen van rang, de verzoening zochten te bewerken, verspreidde het gerucht niet minder dan dat Capellen een verrader van den Prins, zijnen weldoener, was; de geheimen van dezen aan diens grootste vijanden geopenbaard had; daartoe misbruik makende van het vertrouwen hetgeen de Prins in hem stelde, door hem toegang te verleenen tot zijne geheimste papieren; ja zelfs, dat hij den kamerdienaar, die het meest 's Vorsten persoon naderde, had omgekocht om hem den inhoud der brieven, die zijne Hoogheid las, mede te deelen. Zoo openlijk geschandvlekt, en in de nieuwspapieren beschreven als ontslagen van zijn post als Kamerheer, drong hij met sterker eischen er op aan, dat men ten strengste onderzoeken zou, of hij ergens aan schuldig was, en zoo men het tegendeel ondervond hem dan openlijk onschuldig verklaren, doch zonder vrucht. Hij bekwam weder ten antwoord, dat de Stadhouder »geen het »minste bewijs tegen hem had; maar dat de vermoedens bleven »aanhouden, en dat, zoo ras die weg genomen konden worden, »hij 'hem gaarne wilde regtvaardigen; maar hem thans niet wel »kon toestaan zijn dienst als Kamerheer te doen, en dus veel »liever zag, dat hij zich absenteerde." Tot het laatste kon hij niet besluiten, het eerste hing van zijne Hoogheid af. Om de valsch verspreidde geruchten te keer te gaan, deed hij in de nieuwspapieren een berigt plaatsen, dat de eerroovende geruchten ten zijnen nadeele, sedert eenige dagen, in 's Gravenhage en elders met kwaadaardige oogmerken verspreid, van allen grond van waarheid ontbloot waren, en hij het aan zich behield om het publiek, des noods, nadere opening te geven, van die gebeurtenissen, uit welken de aan hem nog onbekende eerroovende lieden, die geruchten verdicht en in de wereld gebragt hadden. Tot het plaatsen hiervan gaf de Prins verlof; alleen kon deze niet toestemmen, de voorbehouding van het nader opening te geven: Ook had Capellen een en ander maal aan Zijne Hoogheid betuigd, dat hij, door den Prins niet openlijk geregtvaardigd wordende, zich gedrongen zou vinden, om alles, wat deze zaak betrof, te openbaren.

Velen deden herhaalde pogingen, om die breuke te heelen; doch met zoo weinig vrucht, dat Capellen ten laatste, onder de dierste betuiging van onschuld en den sterksten aandrang op onderzoek zijns gedrags, zijnen post als Kamerheer nederleide. Een stap, die, hoe zeer de Prins verklaard had, dat deze nooit tot zijne schande of nadeel, kon worden uitgelegd, bij velen, ook in openbare geschriften, eene aller ongunstigste uitlegging kreeg, hetwelk Capellen op nieuw deed aanhouden, om eene openlijke schuldeloosverklaring van Zijne Hoogheid, die hem intusschen met veel beleefdheid behandelde, en zelfs, nevens zijne echtgenoote, met een aantal personen van den eersten rang, ten hove op eenen maaltijd verzocht. Dit gaf hem eenige flikkeringen van hoop, dan deze verdwenen, en wanneer men na vele gesprekken, en onderhandelingen om eene openlijke verklaring te beramen, die Zijne Hoogheid en Capellen voldeed, het niet eens kon worden over de uitdrukkingen, besloot de Jonkheer, ten laatsten, tot het zoo dikwijls voorgeslagen middel, de openlijke uitgave van hetgeen hij noodig vond, om zijne eer en zijnen goeden naam te handhaven, en zond diensvolgens in het licht:

Het gedrag van Jonkheer A. P. van der Capellen, *aan het Publiek door hem zelven opengelegd*. In 's Hage 1784.

Zijne regtvaardiging voldeed den Staten van Holland zoo wel, dat zij den verongelijkten Capellen aanstelden tot Kolonel van een Regiment Kavallerie, en hem in 1787 tegen zijn wil benoemden tot Bevelhebber van Gorinchem, toen de Hertog van Brunswijk met een Pruisisch leger naar Holland in aantogt was. In weêrwil dat het in die stad aan krijgsvoorraad en genoegzame manschap ontbrak, om de stad behoorlijk te verdigen, stelde hij toch alle middelen van verzekering in het werk om ten minste niet door den vijand verrast te worden. De Pruissen verschenen den 17den September 1787 voor de stad, welke zij, zonder voorafgaande opeissching, begonnen te bombarderen, en daarmede zoo lang aanhielden tot men eene vlag uitstak. De bevelhebber hierop iemand naar buiten gezonden hebbende, kreeg berigt dat men de stad dadelijk opeischte, in naam des Konings van Pruissen en op last des Hertogs van Brunswijk. Capellen zocht zoo goed mogelijk eene capitulatie te sluiten, en vrijen uittogt voor de burgerhulpbenden te bedingen, maar vergeefsch; toen bood hij zich zelven als gevangene aan, mits de burgerij van plundering verschoond bleve. Hij werd hierop naar Nijmegen gebragt, waar het verachtelijkste gemeen hem met smadelijke bejegeningen ontving, en vervolgens naar Wezel gevoerd, waar men hem als een misdadiger

in eenen akeligen kerker wierp. Hij overleed aan de gevolgen der aldaar uitgestane mishandelingen, twee dagen nadat hij ontslagen en naauwelijks te Utrecht aangekomen was. Hij was den 16den November 1773 gehuwd met Maria Taets van Amerongen, bij wie hij twee zoons en twee dochters verwekte. Zijne zonen waren Willem van der Capellen geboren den 15den December 1774, en Goderd Alexander Gerard Philip van der Capellen die volgt.

Het portret van Alexander Philip van der Capellen, gegraveerd door Reinier Vinkeles, komt voor in de *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. VII, bl. 88.

Zie het gezegde werk, D. VII. bl. 88—92, D. X. bl. 119, D. XVII. bl. 21—31; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 141, 143, 144, Bijv. D. II. bl. 5—13; C. van der Aa, *Geschied. van den Oorlog* 1793—1804, D. III. voorr. bl. VI—XI; de zelfde, *Leven van* Willem V, D. III. bl. 280 en 281; van Kampen, *Vaderl. Karakt.*, D. II. bl. 682 en 683.

CAPELLEN (VAN DER), waarschijnlijk tot de familie der voorgaanden behoorende, was Kapitein-Luitenant der artillerie, in dienst der Oost-Indische compagnie, bij de expeditie der vloot van Jacob Pieter van Braam naar Malakka, Salangore en Riouw in 1784. Hij onderscheidde zich loffelijk bij dien roemrijken togt, maar stierf ter reede van Malakka, met menig andere, aan eene kwaadaardige ziekte.

Zie de Jonge, *Ned. Zeew.* D. VI. St. I. bl. 193, 203, 208.

CAPELLEN (GODERD ALEXANDER GERARD PHILIP, Baron VAN DER), heer van Berkenwoude-en-Achterbroek, jongste zoon van Alexander Philip van der Capellen, Heer van Berkenwoude-en-Achterbroek, en van Maria Taets van Amerongen, geboren te Utrecht den 15den December 1778, verloor zijnen vader, toen hij nog geen negen jaren oud was, en werd diensvolgens aan de opleiding van den Waalschen Predikant Pierre Chevalier, die in 1795 van Harderwijk naar Amsterdam vertrok, toevertrouwd. Vervolgens studeerde hij aan de Utrechtsche Hoogeschool, en werd tot Meester in de regten bevorderd. Ook bezocht hij de Hoogeschool te Göttingen, waar hij onder andere de lessen van Willem Frederik Martens en Johan Friedrich Blumenbach bijwoonde, met welke Hoogleeraren hij tot in de laatste tijd zijns levens briefwisseling hield.

In 1803 werd hij tot Secretaris in de Departementale rekenkamer te Utrecht benoemd. De Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck benoemde hem, in 1805, tot Lid van den Raad van Finantiën aldaar; terwijl Koning Lodewijk hem, in 1806, eerst tot Assesor van den Landdrost, en vervolgens tot Secretaris Generaal van het Departement Utrecht bevorderde. Hij gaf in deze betrekkingen zulke bewijzen van groote schranderheid, dat zij de aandacht zijner superieuren niet ontgingen. Koning Lodewijk onderscheidde hem spoedig en zond hem in 1808, met Johannes Franciscus van Hooff en Bangeman Huygens, naar Oost-Friesland, als Commissaris tot inbezitneming van dat, toen aan het Koningrijk Holland toegevoegde, gewest, en van de heerlijkheden Jever, Varel en Kniphuizen; terwijl Capellen tot Landdrost over het hier uit nieuw gevormde departement Oost-Friesland werd aangesteld. In deze door de tijdsomstandigheden moeijelijke betrekkingen verwierf hij de goedkeuring des Konings en tevens de hoogachting en genegenheid der Oost-Friezen, bij wie zijn aandenken voortdurend in zegening is gebleven. Met veel beleid en gematigdheid toch wist hij den overgang van 's lands overoude instellingen tot de nieuwe organisatie, overeenkomstig die van het geheele koningrijk Holland, geleidelijk te doen plaats hebben; ook was het hoofdzakelijk door zijn toedoen, dat de voor Oost-Friesland gevorderde belasting van twee millioen guldens, door den Koning, op de helft werd verminderd.

Vervolgens werd hij, door Koning Lodewijk, die groote achting en vriendschap voor hem had opgevat, in 1809, tot Staatsraad, en kort daarna tot Minister van Eeredienst en Binnenlandsche Zaken benoemd. In deze door de tijdsomstandigheden zoo hagchelijke betrekking ried hij, met zijne Ambtgenooten Cornelius Rudolphus Theodorus Krayenhoff en Jean Henri Appelius, ten sterkste aan, om den overtogt der rivieren tegen het Fransche leger te verdedigen, maar toen, op bevel van Koning Lodewijk, de grensvestingen waren overgegeven en de Hertog van Reggio het grootste gedeelte van het land had bezet, weigerde hij even standvastig, door eene ontijdige verdediging van Amsterdam, zijn Vaderland in het ongeluk te storten.

Onder de Fransche heerschappij weigerde hij elke betrekking; — terwijl hij slechts gedwongen zijn Ministerie behield tot aan de invoering der Fransche organisatie, den 1sten Januarij 1811. Ook nam hij, even als Anton Reinhard Falck en de oud Hoofd-Baljuw van Utrecht Visscher, de voor onze natie zoo vernederende orde van Reunie, waarvan het motto was: *Tout pour l'Empire*, niet aan, als komende de eed hem voor van dien aard te zijn, dat daardoor voor altijd afgezien werd, om, bij gunstiger kansen, mede te werken tot de herstelling van onze onafhankelijkheid.

In het midden van 1811 begaf hij zich, met zijne echtgenoote naar Grätz, waar hij, gedurende ruim een jaar, den ongelukkigen Koning Lodewijk zijne ballingschap hielp verzoeten. Toen riepen familiezaken hem naar Holland, welk vertrek het wantrouwend karakter des Konings zoo euvel opnam, dat hierdoor nagenoeg eene vriendschapsbreuk ontstond. De dwingelandij, waaronder ons land toen gebukt lag, verbitterde Capellen zoodanig, dat hij in September 1813, wederom zijn Vaderland verliet. Hij begaf zich voorloopig naar Manheim, van waar hij terstond, op het vernemen, dat de omwenteling in Holland was uitgebarsten, zich derwaarts spoedde. Ondertusschen had Koning Lodewijk Capellen verzocht, hem in Bazel te bezoeken; Capellen gaf aan dit verzoek geen gevolg, daar hij vermoedde, dat de Koning hem de behartiging zijner belangen bij de verbondene mogendheden wilde opdragen; terwijl hij overtuigd was, dat, bij een volkomen herstel van Nederlands onafhankelijkheid, het huis van Oranje eveneens in zijne waardigheden hersteld moest worden.

Reeds bij zijne terugkomst in het Vaderland, vond hij zich benoemd tot Commissararis-Generaal van het Departement der Zuiderzee, en vervolgens tot Secretaris van Staat voor Koophandel en Koloniën, van welke laatst genoemde betrekking echter de functiën nimmer door hem zijn waargenomen, omdat de Souvereine Vorst hem, in Mei 1814, naar Brussel zond, ten einde aldaar, als Commissaris van Nederland, te fungeren bij den Gouverneur Generaal, Baron de Vincent, die uit naam der vijf Mogendheden het gezag voerde in de Belgische Provinciën, en bij wien Commissarissen van elke der Mogendheden geaccrediteerd waren. Toen den 1sten Augustus 1814 het bewind aan onzen Souverein was opgedragen, werd Capellen, onder de benaming van Secretaris van Staat, aan het hoofd van het Belgische Ministerie geplaatst, tot dat het den Koning behaagde, hem in October te benoemen tot Commissaris-Generaal en Gouverneur-Generaal van Nederlands Indië.

De groote politieke gebeurtenissen vertraagden echter zijn vertrek naar die Gewesten, en in Januarij 1815 werd hem bij het Congres van Weenen eene zeer geheime en belangrijke Missie opgedragen, namelijk de toetreding tot het geheim verdrag tusschen Frankrijk, Engeland en Oostenrijk gesloten, met het oogmerk om de verregaande pretensiën van Rusland en Pruissen tegen te gaan. Het openlijke doel van zijne zending was om de Barons van Spaen en von Gagern te ondersteunen in hunne opdragt, om het huis Oranje-Nassau het behoud zijner Duitsche erfstaten te verzekeren. Deze opdragt gelukte minder goed dan de geheime zending. Men moest tot vergoeding der Nassausche Vorstendommen het Hertogdom Luxemburg aannemen en Capellen wist slechts te bewerken, dat dit tot een Groothertogdom werd verheven. In Maart teruggekeerd, werd Capellen, op het berigt van Napoleons terugkomst in Frankrijk, terstond weder in zijne oude betrekking naar Brussel gezonden. Hier betoonde hij op den gedenkwaardigen 18den Junij veel geestkracht en moed, door standvastig op zijnen post te blijven, niettegenstaande men algemeen uit Brussel vlugtte, gelijk hij ook zelf voorzigtigheidshalve de archieven en de schatkist naar Antwerpen had gezonden. Daar hij gedurende zijn bestuur in België den tegenzin van de groote meerderheid der notabelen tegen de voorgestelde Grondwet had bespeurd, deed hij ijverige, hoewel vruchtelooze pogingen, om Willem I over te halen, de publieke meening niet te trotseren.

In October 1815 vertrok Capellen eindelijk naar Indië met Cornelis Theodorus Elout en Arnold Adriaan Buyskes, als Commissaris-Generaal, ter overneming der Oost-Indische bezittingen van de Engelschen. Deze laatsten, ongenegen de rijke koloniën voetstoots af te staan, verwekten allerlei moeijelijkheden, zoodat de plegtige inbezitneming eerst den 19den Augustus 1816 plaats greep, hoewel de Commissarissen reeds vier maanden vroeger te Batavia geland waren. Daar de Commissarissen-Generaal ook met de regeling van het nieuwe bestuur der koloniën belast

waren, duurde het tot in 1819 eer Elout en Buyskes Batavia verlieten en aan hunnen collega als Gouverneur-Generaal het bestuur geheel en al overdroegen.

Nog tijdens hun verblijf in Indië barstte, in Maart 1817, op de Moluksche eilanden een gevaarlijk oproer uit, hetwelk op het eiland Honimoa alleen aan ongeveer 130 Europeanen, en onder deze aan den Resident Johannes Rudolphus van den Berg, diens vrouw en op één na alle zijne kinderen, het leven kostte, en eerst in October van het volgende jaar gedempt werd, waartoe een der Commissarissen, de Admiraal Buyskes, nog krachtdadig medewerkte.

De uitvoering en ontwikkeling der pas vastgestelde verordeningen op het binnenlandsche bestuur en de heffing der belastingen op het beheer en de verantwoording van 's Lands finantiën, en de bedeeling des regts, zoowel onder de Inlandsche als Europesche bevolking, waren na het vertrek zijner mede-commissarissen alleen aan de bemoeijing van Capellen opgedragen, en vereischte onafgebrokene vlijt en zorg; de hiertoe benoodigde rust was echter van geen langen duur. In April 1819 had de overgaaf van Padang op Sumatra aan de onzen plaats gehad, doch ook op dit eiland barstte kort daarna een opstand uit, welke het tijdelijk verlies van Palembang ten gevolge had. Na de overmeestering van die stad door den Generaal-Majoor Hendrik Merkus de Kock, den 24sten Julij 1822, waarbij de Nederlandsche krijgs- en zeelieden uitstekende blijken van dapperheid aan den dag legden, keerden ook daar alles weder spoedig tot rust. Terwijl deze oorlog gevoerd werd, ontving van der Capellen een besluit des Konings van den 14den Februarij 1821, waarbij hij vereerd werd met de benoeming tot Grootkruis der orde van den Nederlandsche Leeuw; terwijl hij reeds in 1820 door den Keizer van Rusland tot Ridder der orde van St. Anna benoemd was, waarvan de versierselen hem, van een eigenhandigen brief des Keizers vergezeld, werden toegezonden.

Bij het traktaat van 17 Mei 1824, te Londen gesloten, werd de Engelsche bezitting op het eiland Sumatra, Bengkoelen, tegen Malakka, Singapore en de Nederlandsche bezittingen op de vaste kust van Indië aan de onzen afgestaan; terwijl daarbij ook het bij Bangka gelegen eiland Billiton als een Nederlandsche bezitting erkend werd. Tegen dit traktaat had Capellen zich op de meest nadrukkelijke wijze verzet, vooral wat den afstand van Singapore betreft. Reeds vroeger had hij tegen het Engelsche koloniale bestuur geprotesteerd, wegens de bezetting van dat eiland. (1) Capellen verzette zich later evenzeer tegen de oprigting der Handelmaatschappij welke hij als een nadeelig monopolie beschouwde, en haalde zich het Koninklijk misnoegen op den hals, door aan eene orde tot verkoop van eene aanzienlijke partij koffij aan de Handelmaatschappij, wegens een gebrek in den vorm der ministrieële aanschrijving, geen gevolg te geven en de koffij publiek te verkoopen, waardoor hij echter de schatkist een nadeel van drie tonnen gouds bespaarde.

Inmiddels trok het lot van den Javaan in geen geringe mate de aandacht van Capellen, en hij beijverde zich om hen te bevrijden van drukkende lasten, heerendiensten en knevelarij; tevens de uitbreiding van den landbouw bevorderende, ten einde de producten voor de Europesche markt te vermeerderen. De scholen, die in 1816 zonder eenig opzigt bestonden, weinig in getal en in betreurenswaardig verval waren, werden aan het zoo noodig toezigt onderworpen, verbeterd en het getal grootelijks vermeerderd. Eene commissie tot verbetering der bestaande zeekaarten kwam tot stand, te gelijk met de instelling der koloniale zeemagt.

Bij de aanvaarding der hooge betrekking van Gouverneur-Generaal, was tevens bepaald geworden, dat Capellen gedurende een tijdsverloop van vijf jaren die betrekking zou vervullen. Toen reeds meer dan vijf jaren waren verloopen, gevoelde de Algemeene Landvoogd, dat er nog veel te verrigten viel, zou hij de Nederlandsche bezittingen in dien staat van bloei verlaten, waarin hij ze verlangde te brengen. Dit deed hem zijnen terugkeer naar Europa uitstellen. Hij gaf nogthans in 1822 aan den Koning te kennen, hoe aangenaam het hem wezen zou, uit eene zoo zorgvolle loopbaan te worden teruggeroepen. In het volgende jaar verkreeg hij op de allervleijendste wijze des Konings toestemming, om met het einde van 1824 zijne waardigheid neder te leggen en de Indische gewesten te verlaten. De rust, welke gedurende geruime tijd ongestoord op Java had geheerscht, en nu ook alom op de buitenbezittingen genoten werd, gaf de gelegenheid tot gelukkige ontwikkeling van het stelsel van bestuur in de laatste jaren gegrond, met dat gevolg, dat de nijverheid der inlandsche bevolking gestadig vooruitging, en als een uitvloeisel hiervan de grondbelasting, onder den naam van landrente geheven wordende, van de opbrengst van den landbouw, insgelijks trapswijze hooger klom, en het aantal der uit Europa en Amerika op Java ten handel varende schepen, alsmede der in Indië te huis behoorende kustvaartuigen, meer en meer toenam, en het bedrag der inkomende en uitgaande regten aanmerkelijk steeg.

Bij de zamenloop dezer gunstige omstandigheden meende de Gouverneur-Generaal de tijd, welke hij nog voorhanden had tot nuttige werkzaamheid, gedeeltelijk te mogen besteden, om de Moluksche eilanden en Celebes te bezoeken en hij begaf zich in Februarij 1824 derwaarts op reis. Van groot gewigt en van duurzamen invloed waren de heilzame verordeningen, die nu werden genomen ten behoeve der ingezetenen, welke zoo lang onder een monopoliestelsel en andere kwellende verordeningen, zoo diep gebukt hadden gegaan: menschen, die, onder den zelfden Koning, als de Javanen op even vaderlijke instellingen aanspraak mogten maken. Hen uit dien staat van onderdrukking plotseling over te brengen tot het genot van milde inrigtingen, als waaronder de gelukkige bevolking van Java leefde, zou voor de volken der Molukkos een gevaarlijk geschenk geweest zijn. Het monopoliestelsel werd echter vernietigd en de bewoners der Ternataansche eilanden verkregen, even als de Ambonsche en Bandasche groepen, de vrijheid om kruidnagelen en muskaatboomen aan te kweeken, mits de nagelen, foelie en noten, tegen vaste, maar billijke, prijzen, aan het Gouvernement te leveren. De goede gevolgen van deze bepalingen, waardoor eens en vooral de grond gelegd is voor den overgang tot elk stelsel van cultuur en handel, hetwelk het Gouvernement mogt besluiten in de Molukkos in te voeren, hebben zich reeds dadelijk daaraan doen kennen, dat sedert al die tijd, onder die woelige bevolking onafgebroken rust heeft geheerscht. Te Menado en te Makassar werden mede onderscheidene verordeningen vastgesteld tot verbetering van den toestand der bevolking en tot betere inrigting van het bestuur. Ter laatstgemelde plaats echter was den Oppergebieder de behandeling van onderscheidene netelige zaken wachtende. De vroegere verdragen door de overwinningen van Cornelis Speelman den volken van het zuidelijk schiereiland opgelegd, waren, sedert de laatste halve eeuw, door de toenemende magt der Vorsten van Boni en hunne geringschatting van Nederlands gezag geheel van onwaarde geworden. Het Bongaische contract wilde Capellen thans, met de noodig gewordene wijzigingen, hernieuwen, zoodanig dat verbeteringen in het inwendig bestuur en de heffing der belastingen aan de diep gewortelde misbruiken en knevelarijen, zoowel als aan den menschenroof een einde zou maken, en den handel aangemoedigd worden. De Vorsten van Tanette en Soping, alsmede de Vorstin van Boni gedroegen zich nogthans zoodaning, dat reeds dadelijk besloten werd, de twee eersten te tuchtigen. De Luitenant Kolonel Hubert Joseph Jean Lambert Ridder de Stuers volbragt zijne taak te Tanette op eene schitterende wijze, maar de aanval op Soping moest in een beleg veranderd worden. Nauwelijks was de Gouverneur-Generaal in de maand September, naar Java teruggekeerd, of de Koningin van Boni wierp het masker af en hare trouwloosheid toonde zich door openlijke vijandelijkheden. Men moest er eene versterking der militaire magt heenzenden, en de Generaal Majoor van Geen werd gekozen om die magt aan te voeren. Het liep aan tot de maand Maart 1825 alvorens de Generaal van Geen ter reede van Bonthain aankwam. Met de vermeestering der sterke liniën van Badjoe werden de krijgsverrigtingen geopend. De Generaal van Geen verliet Celebes niet, alvorens het vernederd te hebben en aan vijand, zoowel als aan vriend, op dat eiland te hebben doen zien, dat Nederland nog even als vroeger bij magte was, den euvelmoed van trouwloozen te straffen.

Gebeurtenissen, welke intusschen op Java hadden plaats gegrepen, noopten Capellen om, met geheele ter zijdestelling van alle zijne persoonlijke wenschen en belangen, het besluit te nemen, om de teugels der regering vooreerst nog in handen te houden en intusschen al het mogelijke aan te wenden tot verbetering van den staat van zaken en tot welzijn van Nederlands Indië. Onder de eerste en belangrijkste aangelegenheden, in dat tijdstip behandeld, behoorde een maatregel

(1) Men vergelijke hierover zijne belangrijke bijzondere briefwisseling met Lord Hastings, te vinden in Sirtema van Grovestins *Notice et souvenirs Biographiques du Comte van der Duyn van Maasdam et du Baron de Capellen*, pag. 453—506 en de Hollandsche vertaling van dat werk bl. 483—506.

tot verandering van het muntstelsel, hetwelk toen reeds als voor den Nederlandschen handel en de wel begrepen belangen, zoo van het Gouvernement als van de Indische bevolking, verderfelijk werd beschouwd. Het voorstel daartoe, in verband met een plan om in Indië eene geldleening tot stand te brengen, ten behoeve der Indische Finantiën, en onder verband der Indische inkomsten, werd naar het Vaderland opgezonden, en gegrond op eene memorie, waarbij het onderwerp van het muntstelsel wetenschappelijk en praktisch werd onderzocht en behandeld. Die memorie, welke later bekend is geworden bij, en overwogen door meerdere in dit vak ervaren personen hier te Lande, en in het algemeen goedkeuring heeft verworven, is evenwel zonder gevolg gebleven. De geldleening is niet door tusschenkomst van het Indische bestuur, maar met gemeen overleg der Staten-Generaal hier te lande bij de wet tot stand gebragt.

De reden, waarom Capellen besloot, nog eenige tijd op Java te blijven, was niet minder dan groote onlusten, in de Vorstenlanden van Java uitgebroken, waar Dipo Negoro een der voogden van den minderjarigen Sultan van Djocjokarta, de oproervaan had opgestoken; een stilstand van den handel met Nederland, en den verachterden staat der geldmiddelen. De laatste vooral behoorde onder die zaken, welken de laatste dagen des bewinds van den Gouverneur-Generaal van der Capellen als met een floers overtogen. Vele omstandigheden hadden daartoe bijgedragen. De kwijtschelding van verschuldigde landrenten aan de Javanen; de treurige toestand van Gouvernementsgebouwen en van den grooten rijweg bij de overneming van de Engelschen; de onlusten op Honimoa; de twee oorlogen tegen Palembang gevoerd; de aanzuivering van vroegere schulden of van zoogenoemden achterstand; de beroeringen op Bangka, Borneo en Celebes enz. Is het dus wonder, dat na het jaar 1819 de uitgaven geen enkel jaar door de inkomsten hadden kunnen gedekt worden. Men misleidde echter zich zelven, toen de verlegenheid, waarin men zich in den aanvang van 1824 bevond, slechts als voorbijgaande beschouwd werd. Door den oorlog op Celebes, destijds gevoerd wordende, en door andere toevallige omstandigheden werd de verlegenheid grooter; het uitgegeven papierengeld werd een drukkende last; doch de veldwinnende overtuiging, dat afdoende bezuinigingen moesten worden ingevoerd, was natuurlijk niet in staat het bestaande geldgebrek te verminderen. De Indische regering besloot eene geldleening in Bengalen te beproeven en deze werd op den 10den December 1824 te Calcutta, ten beloope van 15 millioen sicca-roppijen (*f* 15,750,000 gulden) gesloten, onder verband van alle Oost-Indische bezittingen, met alle hare inkomsten. Werd in het moederland eene zoo groote geldverlegenheid van het Indisch Gouvernement met schrik vernomen, algemeene verontwaardiging wekte het, dat de Gouverneur-Generaal, ten einde daarin te gemoet te komen, had kunnen goedvinden, om gelden te Calcutta tegen eene rente van negen ten honderd op te nemen. Naauwelijks waren dan ook de papieren betrekkelijk de leening onder de oogen van den Koning gekomen, of zijne Majesteit keurde die onderhandeling af, besloot den Gouverneur-Generaal te bevelen, zijn verblijf in Indië niet langer dan tot het einde van het loopende jaar te rekken; terwijl in den nood der Indische finantiën door het moederland zou voorzien en doortastende maatregelen van bezuiniging, door een, te dien einde uit te zenden, Commissaris-Generaal, bewerkstelligd worden. Met smart deed Capellen afstand van het bewind, zonder het einde te hebben gezien van eenen opstand in de Vorstenlanden, waarvan het destijds geenszins te denken was, dat nog eenige jaarkringen zouden verloopen en duizende menschen sneuvelen, alvorens die opstand gedempt was.

De laatste verrigting van Capellen in zijne betrekking van Gouverneur-Generaal is geweest, de regeling van de verhouding der slaven tot hunne meesters en der verpligting van deze laatste ten aanzien der eerste; in afwachting der algeheele opheffing van den slavenhandel, welke het te veronderstellen was, dat, op zijne voordragten daartoe, eerlang van de zijde der regering in het moederland volgen zou. Eene algemeene emancipatie toch, op de wijze zooals die was voorgesteld, zou in de Oost-Indische bezittingen noch aan groote moeijelijkheid, noch aan zeer bezwarende geldelijke opofferingen, verbonden zijn. Maar zijne verwachting ten dezen aanzien, is teleurgesteld, en hij heeft de opheffing van den slavenstand niet mogen beleven. Hij beschouwde dien als eene smet op het bestuur van Indiën, des te berispelijker, omdat hij zelfs niet door eene voorgewende noodzakelijkheid is te regtvaardigen.

Bij zijne aankomst in Nederland in Junij 1826 viel den Oud-Gouverneur-Generaal geen gunstig onthaal ten deel. Zelfs werd hem, hetgeen hij met de zuiverste bedoelingen verrigt en waardoor hij het welzijn der inlanders onmiskenbaar bevorderd had, euvel geduid. Diep moest het Capellen grieven, aldus te worden miskend. Meer dan drie jaren liep het aan alvorens hij werd bekend gemaakt met het nadeelig slot van 20 millioen guldens, dat de Commissaris-Generaal Léonard du Bus de Ghisignies in zijn geldelijk beheer meende gevonden te hebben, hetwelk door het Departement van Kolonien echter tot nog geen vier millioen werd teruggebragt, inderdaad een onbeduidende som, wanneer men nagaat dat het hier een tijdvak geldt, waarin alles op nieuw moest worden daargesteld; terwijl de oorlog op Palembang, die op Celebes en op Java over den tijd dier administratie 110 ton gouds had gekost, de marine, tot bestrijding der zeerooverij, 16 ton gouds, en er bovendien eene waarde van 12 ton schats was door de zee verzwolgen.

Ofschoon miskenning voor den zich zelve ten goede bewusten Staatsman altijd grievend is, getroostte Capellen zich stilzwijgend deze beproevingen. Op onbestemde en zonder genoegzame kennis van zaken voorgestelde klagten te antwoordden, of met eene verdediging op te treden, waar geene beschuldiging zich deed kennen, achtte hij onraadzaam, en de beantwoording van eenen in druk verschenen aanval op zijn bestuur en persoon beschouwde hij, alleen reeds, om den, zoowel in Indië als in Europa, beruchten naam des schrijvers beneden zich. Hij liet zijne regtvaardiging aan den tijd over.

De tijd der miskenning van Capellen verdween dan ook weldra, en die zijner regtvaardiging daagde op. Alhoewel hij niet vrij was van feilen en zelfs niet van zoodanige, welke eenen hoogst schadelijken invloed op Java uitoefenden, mogen zijne bedoelingen niet uit het oog worden verloren; mag het niet worden verzwegen, dat hij over het geheel van de voorhanden hulpmiddelen met wijsheid heeft gebruik gemaakt. Nadat de nevel der vooroordeelen ten zijnen opzigte was opgeklaard werd Capellen, in 1829, benoemd tot President Curator der Hoogeschool van Utrecht, in de nabijheid van welke stad hij op het fraaije buitengoed Vollenhoven, bij de Bilt, zijn verblijf hield. Ook deelde hij op nieuw in het vertrouwen van Koning Willem I, die hem het gouvernement van Luxemburg en het gezantschap te Petersburg aanbood, voor welke beide hij echter bedankte. In het jaar 1838 werd hij benoemd tot buitengewoon Ambassadeur aan het Engelsche Hof, ten einde, als vertegenwoordiger van den Koning de krooning van Koningin Victoria bij te wonen, en na de troonbestijging van Koning Willem II in 1840 werd hij op nieuw naar Londen gezonden, om deze gebeurtenis aan Koningin Victoria bekend te maken.

Bij koninklijk besluit van 12 November deszelfden jaars zag Capellen zich benoemd tot Voorzitter der commissie, welke over de belangen van het lager onderwijs zou hebben te raadplegen, ten gevolge der klagten, welke van verschillende kanten over dat belangrijke onderwerp waren opgegaan. Bij zoo geheel uiteenloopende gevoelens, als door de leden dier commissie werden ontwikkeld en verdedigd, was de leiding der werkzaamheden bovenal moeijelijk, en hij zocht met al zijn vermogen de inrigting van het lager schoolwezen, als Neerlands kleinood en sieraad, te handhaven.

In het voorjaar van 1841 werd hem het ministerie van binnenlandsche zaken of wel dat van buitenlandsche zaken aangeboden. Zonder nog zijne klimmende jaren in aanmerking te nemen, was hij van meening in zoodanige betrekking geen nut te kunnen stichten, zoolang de toenmaals nog zoo beperkte grondwet niet in een meer doelmatigen, vrijgeviger geest zou zijn veranderd. Hij gaf den wensch te kennen, dat eenige weinige bekwame mannen door den Koning mogten belast worden met de gewigtige taak eener vrijzinnige grondwetsherziening, waarbij vereenvoudiging van de te menigvuldige raderen des bestuurs, vermijding van provincialismus, zoowel als eene betere inrigting der regterlijke magt niet vergeten mogten worden. Weinig tijds vóór zijn overlijden werd hij op nieuw met eene ministerieele betrekking gedoodverwd; hij bedankte echter daarvoor, zoowel als vroeger voor het lidmaatschap van de Eerste Kamer der Staten Generaal. Eene benoeming tot Opperkamerheer des Konings liet hij zich welgevallen, omdat dit slechts een eerepost was, die hem niet verhinderde, bij zijne gevorderde leeftijd, zijne dagen verder in rust door te brengen, en zijne onafhankelijkheid, op welke hij eenen hoogen prijs stelde, te blijven genieten.

Verzocht zijnde om H. M. de Koningin Douairière van Engeland, in Augustus 1846, uit naam van Koning Willem II te Arnhem te complimenteren en naar Amsterdam en 's Gravenhage te begeleiden, nam hij dit bereidwillig op zich en deed na eenige dagen vertoevens, de Koningin den 30sten dier maand wederom uitgeleide tot aan boord van het Engelsche stoomschip *Black Eagle* te Rotterdam. Op het laatst zijns levens weigerde hij echter den post van Ambassadeur naar Londen, hem door Willem II na den dood van Dedel aangeboden.

Hij sleet zijne dagen in het genot der genoegens en bezigheden, welke het buitenleven in het zoo aangename oord zijner woning hem verschafte. Slechts een gedeelte van den winter was hij gewoon in Frankrijks hoofdstad, en in de nabijheid van den hem persoonlijk verbonden Koning Lodewijk Filips door te brengen. Eene uitzondering maakte hij hierop in den duren winter van 1846—1847, toen hij op Vollenhoven bleef, om te beter de verschrikkelijke armoede in zijne nabuurschap te kunnen lenigen. Hij was ook te Parijs tijdens de uitbarsting van den opstand op den 23sten Februarij 1848, welke de omverwerping van den troon van gezegden Kouing, tengevolge had. Aan het raam der woning, waar hij zijn intrek had genomen, een der woeste ommegangen van de opstandelingen aanschouwende, werd hij door een uit de hoop, met eenen steenworp even aan het hoofd geraakt, zonder dat men uitwendig eenig letsel bespeurde. Met een geschokt gemoed, zoo door de onder zijn oog plaats gehad hebbende schriktooneelen, als door den invloed, welke die gebeurtenissen op de fortuinen van zoovelen en ook op zijne eigene hadden, werd hij spoedig na zijne ijlingsche terugkomst op Vollenhoven, overvallen door eene melancholie, in weinige dagen opgevolgd door eene hersenontsteking, ten gevolge van welke hij, den 10den April, in eene vlaag van krankzinnigheid, een einde aan zijn leven maakte. Zijne getrouwe levensgezellin Jacoba Elisabeth van Tuyl van Serooskerken, die hem op alle zijne reizen vergezeld had, overleefde hem. Hij liet geene kinderen na.

Capellen was sedert 1814 Directeur der Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem; sedert 1815 honorair lid van la société d'Emulation te Luik, en van de Maatschappij van Landbouw en Kruidkunde te Gent; sedert 1817 Directeur van het Zeeuwsche genootschap der wetenschappen en honorair lid van het Provinciaal Utrechts genootschap van kunsten en wetenschappen; sedert 1823 honorair lid der African Society te Londen; sedert 1826 beschermheer van het genootschap van kunsten en wetenschappen te Batavia, en sedert 1829 Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Ook was hij Kommandeur der orde van de Poolster en Groot-Officier van het Legioen van Eer. Niemand die Capellen in zijne volle waarde gekend heeft, zal beweren, dat hij deze onderscheidingen niet verdiende. Hij toch, die met de voortreffelijkste talenten begaafd was, heeft met die talenten zijn Vaderland de gewigtigste diensten bewezen. Immers wanneer men te zamen trekt, al wat er omtrent het bestuur van Capellen over Nederlands-Indië bekend is geworden, dan komt men tot het besluit, dat hij als Staatsman het diep gevallen gezag der Nederlandsche heerschappij in Indië, zoowel ten aanzien der inlandsche bevolking, als in het oog der Europesche natiën krachtig heeft hersteld en met eer gehandhaafd; — dat hij door de ontwikkeling en bevestiging der in 1819 ingevoerde binnenlandsche administratie op Java, aan het bestuur eene kracht heeft gegeven en eene werking heeft verzekerd, waarvan het onwaardeerbaar gewigt eerst is gebleken tijdens den opstand van 1825, toen de pogingen der muitelingen, tot het overbrengen van dat oproer in de onmiddellijk aan het Gouvernementsbestuur onderworpen districten, herhaaldelijk zijn verijdeld, en waardoor later, naar het eenstemmig gevoelen van allen, die tot het later aangenomen stelsel van cultuur hebben in betrekking gestaan, of de werking daarvan van nabij hebben gade geslagen, de invoering van dat stelsel mogelijk is gemaakt en zoo volledig heeft kunnen slagen; — dat hij, door de zich nimmer verloochenende waardigheid van zijne gedragingen, gevoegd bij den betamenden luister eener op grootschen voet ingerigte levenswijs, den rang van vertegenwoordiger des Konings, in een zoo uitgebreid en kostelijk gebied, in het oog van het algemeen en bijzonder ook van vele aanzienlijke vreemdelingen, die steeds Batavia bezoeken, in de hoogste eer heeft opgehouden; — dat hij, door zijne kieschheid en de innemendste vormen in den dagelijkschen omgang, met menschen van de meest uiteenloopende rangen en standen onder 's Lands dienaren, eene gehechtheid aan hunne overheden heeft aangekweekt, en aan den geheelen maatschappelijken kring een toon van verkeer heeft gegeven, die in eene kolonie van grooter gewigt is, dan menigeen zich welligt voorstelt, zooals men spoedig erkent bij de bedenking, dat daardoor die zedelijke invloed werd verkregen, welke het gebruik weet voor te komen van de buitengemeen groote magt aan den Oppergebieder te regt verleend, maar wier uitoefening juist daarom zoo zeldzaam wenschelijk is; — en eindelijk dat de naam van van der Capellen in de geheele uitgestrektheid van Neêrlands-Indië in alle standen, zoowel bij de inlandsche bevolking, als bij de Europesche, nog lang zal worden herdacht als het toonbeeld van een bemind, geacht, en geëerbiedigd Gouverneur-Generaal.

Capellen beklaagde voortdurend het stelsel van volharding van Willem I in den oorlog tegen België en deed vele pogingen, ook gedurende zijn gezantschap in Engeland, om zijne Majesteit tot andere inzigten te brengen. Zijne kieschheid blijkt uit het volgende: Willem I had den Generaal Fagel, sedert 1814 Nederlands vertegenwoordiger te Parijs, verzocht hem buitenslands te volgen en nu bood Willem II aan Capellen de vacante Ambassadeursplaats aan. Tengevolge van het huwelijk van Willem I met de Gravin d'Oultremont, gaf deze den Generaal Fagel diens belofte terug, waarop Capellen terstond te kennen gaf, de betrekking van Ambassadeur niet te begeren, zoolang Fagel die wilde waarnemen.

Door nuttige werkzaamheid verfraaide hij de omstreken van het buitengoed Vollenhoven, en verschafte daardoor brood aan vele behoeftige huisgezinnen. Zijne verzameling van zeldzaamheden van natuur en kunst was uitgebreid en kostbaar. Door de verzameling van Oost-Indische zoogdieren, vogelen, insecten, conchyliën enz. is later het Museum te Utrecht verrijkt geworden.

Zijne beeldtenis treft men aan zonder naam van graveur voor het eerste deel van *Onze tijd*, en gegraveerd door Jean Baptist Tétar van Elven, voor het eerste deel van Olivier, *Reizen in den Molukschen Archipel*, dit laatste vergezeld van het volgende bijschrift:

Mogt immer eigenbaat zich schaamteloos vermeten
Te slaan in 's Landvoogd's eer haar' giftig' addrentand,
Zijn deugd, zijn wijs bestuur zal Java nooit vergeten,
Noch wat zijn geest er wrocht, tot heil van Nederland;
Hoe vreemde staatzucht woei', wat ook haar invloed sloope,
Hoe dwaas de tijdgeest jaag' naar Vrijheids-schemerschijn,
De Oost-Indische Archipel verkondigt aan Europe:
„Capellen *wist Regent en edel Mensch te zijn.*"

Robidé van der Aa.

Ook voor den *Utrechtsche Volks-Almanak* voor 1841, komt een Portret van van der Capellen, gegraveerd door Tétar van Elven, voor.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D: IX. bl. 144; *Algem. Konst- en Letterbode*, 1814, D. I. bl. 393, 1815 D. I. 371, 1817, D. I. bl. 397; D. II. bl. 34; 1829, D. I. bl. 353, 424; Stuart, *Jaarb.* 1815, D. I. bl. 53; 1820, D. II. bl. 299; *Galerie Hist. des Contemp.; Biogr. Nat.*; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. III. bl, 518—639; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 288, 469, 614, 615, 868—873; A. J. van der Aa, *Nederl. Oost-Indië*, D. I. bl. 105—108; en vooral *Onze Tijd*, D. I. bl. 305—324; *Handel. der Jaarl. Algem. Vergad. der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden gehouden den* 15den *Junij* 1848, bl. 58—64; *Utrechtsche Volks-Almanak voor het jaar* 1849, bl. 107—149 en C. F. Sirtema van Grovestins *Notice et Souvenirs Biographiques du Comte* van der Duyn van Maasdam et *du Baron* van de Capellen pag. 397—506; in de Hollandsche vertaling van dat werk pag. 463, tot 546, welke vier laatste wij hier vooral gevolgd zijn.

CAPELLE (Frederik Benjamin Alexander philippe, Baron van der), een volle neef van den voorgaande en jongste zoon van Robert Jasper van der Capellen, Heer van de Marsch, enz. en van Sara Jacoba van den Velden, geboren te Brummen den 17den November 1781, trad in de krijgsdienst in het jaar 1796 als Kadet bij het tweede regement kavalerie. Den 14den Augustus 1799 bevorderd tot Luitenant bij het Eerste Bataillon jagers, werd hij in den slag bij Bergen, den 19den September van dat jaar door de Engelschen gevangen genomen. Ten gevolge van den vrede van Amiens in 1802, uit krijgsgevangenschap ontslagen, zag hij zich den 14den Junij 1803 bevorderd tot Kapitein bij den Generalen staf, en geplaatst bij het departement van oorlog. In Maart 1806 benoemd tot Majoor en Adjoint, en den 23sten October van dat zelfde jaar tot Luitenant-Kolonel Adjoint bij dien staf, woonde hij in die beide betrekkingen de veldtogten van 1806—1808 in Duitschland, en in 1809 in Zeeland bij. Na de inlijving van ons Vaderland in het Fransche Keizerrijk als Luitenant-Kolonel bij den Generalen staf geplaatst, nam hij in 1811 en 1812 deel aan den veldtogt in Spanje, en onderscheidde zich onder anderen in den slag bij

Sarquessa, den 11den Januarij 1812, en in dien bij Trafalja, den 17den December des zelfden jaars. In 1813 tot plaatselijken Kommandant van de vesting Pampeluna aangesteld, zag hij toen zij door de Engelschen belegerd werd, zich genoodzaakt, haar den 1sten November 1813, bij capitulatie, aan den vijand over te geven.

Na de herstelling van Nederlands onafhankelijkheid, in het Vaderland teruggekeerd, werd hij den 27sten Maart 1814 aangesteld tot Kolonel bij het 3e Bataljon Jagers, en had het bevel over de Nederlandsche troepen, welke Delfzijl en Koevorden blokkeerden. Den 21sten April 1815 bevorderd tot Generaal-Majoor, werd hij Provinciaal Kommandant eerst van Luxemburg, daarna van Namen, vervolgens van Antwerpen, en eindelijk in 1825 van Utrecht, in welke betrekking hij bleef, tot dat hem, den 8sten October 1830, het opperbevel over de vesting Bergen-op-Zoom werd opgedragen. Den 29sten Julij 1831 tot Luitenant-Generaal bevorderd, werd hij in 1839 met het opperbevel over Maastricht en het Hertogdom Limburg belast, waar hij bleef, tot dat hij den 1sten Januarij 1841 werd gepensioneerd. Hij overleed den 23sten Mei 1854 te Maastricht, was gehuwd met Wilhelmina Margaretha Constantia Carolina Copes van Hasselt, en liet na eene dochter en twee zoons: Robert Jasper Godert, Baron van der Capellen, thans Kapitein-Administrateur van kleeding en wapening, en W. F. Baron van der Capellen, thans Eerste Luitenant bij de kavallerie.

Van der Capellen was Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, Ridder der Militaire Willemsorde 3e klasse en Ridder der orde van Maximiliaan Joseph van Beijeren, terwijl hij voor vroeger bewezene diensten in Fransche dienst, in 1844, tot Officier van het Legioen van Eer werd benoemd. Zijn portret bestaat in steendruk door George Gillis Haanen in gr. 4°.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. IX. bl. 143; Bosscha *Nederl. Heldend. te Land* D. II. Bijl. bl. 3, uit partikuliere berigten aangevuld.

CAPELLUS (Lodewijk). Zie Cappellus (Lodewijk).

CAPITANEUS (Petrus). Zie Capiteyn (Pieter).

CAPITEIN (Jacobus Eliza Joannes), een Afrikaansch neger, die in 1725, toen hij acht jaren oud was, door een Nederlands slavenhaler, Arnold Steenhart, als slaaf gekocht en door dezen aan den Koopman en Bewindhebber der Oost-Indische compagnie, Jakob van Goch, gegeven werd; deze noemde hem Capitein, nam hem mede naar Nederland, en liet hem te 's Gravenhage onderwijzen in het Nederduitsch en het teekenen alsmede in de godsdienst, zoodat hij op belijdenis gedoopt werd en den naam ontving van Jacobus Eliza Joannes. Het Christendom had toen zulk eene kracht op zijn hart, dat hij, lust gevoelende voor het beoefenen der wetenschappen, op die der godgeleerdheid het meest viel, en zich geneigd toonde, om zich met alle vlijt en ijver daarop toe te leggen. Dit gaf aanleiding, dat men hem de Latijnsche scholen regelmatig liet doorgaan, en vervolgens naar de Leidsche hoogeschool zond, ten einde hij zich daar bekwaam mogt maken tot het openbare leeraarsambt. Ook aan dit doel beantwoordde de veelbelovende jongeling, op eene uitstekende wijze. Na onder voorzitting van den Hoogleeraar Johannes van den Honert, eene verhandeling *over de slavernij, als niet strijdig met de christelijke vrijheid* (1), openlijk en met lof, verdedigd te hebben, werd hij, ten jare 1742, kerkelijk onderzocht, met opzigt tot zijne kunde, voorts onder het getal der Proponenten aangenomen, en hierop in de dienst voor de Hervormde gemeente te St. George Delmina, met de vereischte plegtigheid, bevestigd. Op de plaats zijner bestemming aangekomen zijnde, deed hij welras omvraag naar zijne bloedverwanten, onder welke misschien ook zijne ouders nog leefden, had het genoegen die op te sporen, en was zwak genoeg, om te hunnen gevalle, met verloochening van het Christendom, dat in hem zoowel geworteld scheen, op nieuw een bijgeloovige Heiden te worden. Althans op die wijze heeft men gemeend te moeten verklaren het destijds uit *Delmina* gekomene berigt, dat hij, na niet lang aldaar geweest te zijn, landwaarts in gereisd en onder zijne natie verdwenen is. Het kan echter ook zijn, dat hij op reis overleden, of misschien wel door zijne heidensche stamgenooten omgebragt is.

Behalve het hier boven vermelde proefschrift zien nog van hem het licht.

Uitgewrogte predikatiën, zijnde de Trouwhertige vermaaninge van de Apostel der Heydenen Paulus. *Aan zijnen zoon* Thimoteus, *uit* 2 Timotheus II vs. 8 *te Muiderberg den* 20sten *Mey* 1742, *Alsmeede de voornaamste Goederen van de Opperste Wijsheit uit* Spreuk *VIII* vs. 18. *In twee Predikatiën, in* 's Gravenhage, *den* 27sten *Mey* 1742, en t' Ouderkerk aan den Amstel *den* 6den *Junij* 1742 *gedaan.* Amst. (1742) 4°.

Het groote Genadeligt Gods in zijne Dienaaren onder de bediening der Genade, ontdekt in eene Intrêe-Predicatie over 2 Corinthen IV. vs. 6 *door* J. E. J. Capitein, *Afrikaansche Moor, Predikant op* St. George d'Elmina. *En op zijn Eerw. verzoek uitgegeven door* Hieronymus de Wilhem, Theol. Doct. Leyd. en Amst. 1744 4o.

Over het Onze Vader, de twaalf Artykelen, de tien geboden. Leyd. 1744. 4o.

Ook van zijne bekwaamheid in de Latijnsche dichtkunst gaf Capitein als student reeds blijken in eenen lijkzang op den Haagschen Predikant Johannes Philippus Manger, die hem in de Christelijke Godsdienst onderwezen en gedoopt had, en later in een *Afscheidsgroet* aan den student Brandyn Ryser, welke in het Nederduitsch vertaald het licht ziet onder den titel:

Afscheidsgroet van Jacobus Eliza Joannes Capitein, *Afrikaansche Moor. Aan den voortreffelijken jongeling, zijnen geliefden vriendt, den Wel. Ed. Heere* Brandyn Ryser, *liefhebber der dichtkunst, naar het Latijn door* Joannnes Maiden enz. Leid. 1742 4o.

Zijn portret, gegraveerd door F. Bleyswijk, treft men aan voor de vertaling van zijn proefschrift, het zelfde heeft men ook met eene rand er om in folio. Bovendien gaat zijne afbeelding nog in prent uit, naar eene schilderij van Philip van Dijk, gegraveerd door Pieter Tanjé, alsmede nog eens in folio, denkelijk in 2 formaten, aangezien er eene losse rand omgedrukt is, waarop: Philippus Bonk *excudit*, en ten vierde male folio met een bijschrift in de Hoogduitsche taal en daaronder *secundum exempl. Leiden J J Haid excudit Aug. Vind.* Voorts een gesteendrukt bij Soetens et fils in 4o.

Zie van Abkoude, *Naaml. van Nederduitsche Boeken*, Dl. I St. III; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, Dl. VII bl. 402 *en* 403; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Biogr. Univ.*; *de Navorscher*, 5e jaarg. *bl.* 90 *en* 91. Bijbl. bl. LXXI en LXXII.

CAPITEYN (Pieter) of Petrus Capitaneus, geboren te Middelburg omstreeks het jaar 1512, werd, nadat hij op de hoogescholen te Parijs en te Leuven groote blijken van geleerdheid gegeven had, te Valençijn tot Doctor in de geneeskunde bevorderd. Daarna was hij eerst te Rostok en vervolgens te Koppenhagen, Hoogleeraar in de geneeskunde en tevens Lijfarts van den Koning van Denemarken. Hij overleed ten laatst genoemde plaatse in 1557 en ligt er in het koor der kathedrale kerk begraven, waar men ook een gedenkschrift ter zijner eere vindt:

De werken, die hij heeft nagelaten zijn:

De Potentiis animae ann. 1550 4o.

Prophylacticum consilium Antipestilentiale ad Cives Hafnienses ann. 1553, edit. D. H. Bartolino *in Cista Medica*, welke raad tegen de pest, door Capiteyn, ten dienste der Koppenhaagsche burgerij, eerst in het Deensch in 8o. was in het licht gezonden.

Calendaria Christiano III inscripta Ephemerides. Mss.

Zie Boxhorn, *Chron. van Zeel.* Dl. I. 456; de la Rue. *Geletterd Zeel. bl.* 48—50; Paquot, *Mem. Litter.* Tom. VII pag. 134; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, Dl. IV, bl. 180 en 181; *Biogr. Univ.*

CAPITO (Johannes) werd in 1568 Predikant te Breda, en schijnt van daar naar Brugge te zijn vertrokken, althans sedert 1578 komt hij voor als Opperhoofd van het consistorie aldaar, ook was hij er zeer werkzaam voor de belangen der Hervormden, en werd in 1581 van daar gedeputeerd naar het Nationale Synode te Middelburg. Hij was gehuwd met de dochter van Kapitein Jan Vleys, dien wij vermeld vinden als aanvoerder der Hervormden, tijdens de opschudding, welke in 1579 te Brugge plaats had, ten gevolge van het voorstel tot aanneming der Unie van Utrecht.

Zie van Goor, *Besch. van Breda* bl. 76; te Water, *kort verh. der Reform. van Zeel. bl.* 348; *de Navorscher* 2e jaarg. bl. 348, 3e jaarg. 347. 4e jaarg. Bijb. bl. XXXVIII.

(1) *De servitute libertati christianae non contraria* L. B. 1742 4o. Deze verhandeling ziet ook in het Nederduitsche het licht onder den titel:

Staatkundig godgeleerd onderzoek over de slavernij als niet strijdig tegen de christelijke vrijheid, welk — onder J. van den Honert, T. H. Zoon — *aan eene openlijke en gematigde beproeving onderworpt* Jacobus Eliza Joannes Capitein, *een Moor uit Afrika, schrijver en verdediger. Uit het Latijn vertaald door* Hieronymus de Wilhem. Leyd. en Amst. 1742 4°.

CAPPEL (Louis). Zie Cappellus (Ludovicus).

CAPPELLE (Johannes Pieter van), zoon van François van Cappelle en van Jacoba Elisabeth Rochussen Jongerheld, geboren den 9den April 1783 te Vlissingen, waar zijn vader lakenhandelaar was, genoot zijne eerste opleiding te Koudekerke, in Walcheren, waar hij eerst van den plaatselijken schoolmeester onderwijs ontving, en vervolgens bij den Predikant Schortinghuis inwoonde, die hem in de oude talen onderwees, met oogmerk om naderhand tot de godgeleerdheid te worden opgeleid, waartoe hij reeds vroeg eene groote genegenheid had opgevat. Toen hij omtrent elf jaren oud was, verhuisde zijne ouders naar Leiden, waar hij de Latijnsche scholen met zoo loffelijken ijver en vrucht bezocht, dat hij op alle klassen den eersten prijs behaalde. In 1797 tot het akademisch onderwijs toegelaten, woonde hij zeer korten tijd de lessen van David Ruhnkenius bij. In dat zelfde jaar met zijne ouders naar Amsterdam vertrokken, beoefende hij de oude letteren gedurende een jaar onder den Hoogleeraar Daniel Wyttenbach, en toen deze naar Leiden vertrokken was, onder David Jacobus van Lennep, terwijl hij intusschen Didericus Adrianus Walraven, over de Oostersche talen, en Christiaan Brunings, die destijds de plaats van den afwezigen Jean Henri van Swinden waarnam, over de wis- en natuurkunde hoorde, en het was op raad van dezen laatste dat hij besloot, de wiskundige wetenschappen tot het hoofddoel zijner studiën te maken.

In 1803 werd Cappelle benoemd tot Lector in de wis-, bouw- en zeevaartkunde, aan de akademie van teeken- bouw- en zeevaartkunde te Groningen. Hier vergenoegde hij zich niet met aan de kweekelingen van het instituut lessen in onderscheidene vakken der wiskunde te geven, maar hield ook voor jonge lieden van smaak voorlezingen over de natuurkunde. Vijf jaren bleef hij te Groningen het lectoraat waarnemen, doch in 1808 drong de geldelijke toestand der akademie het bestuur, om hem van zijnen post te ontslaan. Hierop zich naar Amsterdam begeven hebbende, werd Cappelle kort daarna tot commies bij het bureau van het toen opgerigte Koninklijke Instituut aangesteld, en bleef hieraan werkzaam tot hij in 1811 tot Praeceptor bij de Latijnsche scholen te Amsterdam werd benoemd. Terwijl hij hier onderwijs gaf, behaalde hij in 1814 eenen gouden medaille bij de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem, met het beantwoorden der vraag: *Wat kan men met de meeste zekerheid aannemen omtrent dien brandspiegel, met welken, volgens vele schrijvers, Archimedes eene vloot op zekeren afstand zou verbrand hebben? Indien er een zoodanige spiegel is geweest, is hij dan vermoedelijker van glas, of, volgens Buffon van staal geweest? Indien hij van iemand anders is uitgevonden, aan wien en op welken tijd is die uitvinding te stellen?*

Welk antwoord is opgenomen in de *Verhandelingen* dier Maatschappij D. VII. St. II. bl. 70—114.

Ingevolge het Koninklijke besluit van 2 Augustus 1815, betrekkelijk de organisatie van het hooger onderwijs, werd hij in dat jaar benoemd tot Hoogleeraar in de Nederduitsche taal en letterkunde aan het athenaeum te Amsterdam; ten einde den grooten Bilderdijk van den hem stellig toegezegden catheder te weeren. Dit hoogleeraarsambt aanvaardde hij in het volgend jaar met eene fraaije redevoering: *over de verdiensten der Amsterdammers ten aanzien van den opbouw en de volmaking der Nederduitsche taal- en letterkunde.*

Na de dood van den beroemden Herman Bosscha werd hem in 1819 ook het onderwijs in de Vaderlandsche Geschienis aan het athenaeum opgedragen, waartoe hij zich in dat jaar met eene gepaste redevoering verbond: *Over het oogpunt, waaruit in den tegenwoordigen tijd de beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis moet beschouwd worden.* De zorg, waarmede hij zijne collegiën over die geschiedenis bewerkte en gestadig beschaafde, en de wijze, waarop hij die behandelde, overtuigden elk onbevooroordeeld toehoorder, dat hij haar uit het ware oogpunt beschouwde.

Hij overleed den 26sten Augustus 1829 en liet, bij zijne echtgenoote Catharina Bosscha, drie zoons na, alle geboren te Amsterdam; namelijk François van Cappelle, geboren den 28sten Augustus 1822, thans Rector der Latijnsche school te Doetinchem; Herman van Cappelle, geboren den 24sten September 1825, thans Medicinae Doctor in zijne geboortestad, en Johannes Pieter van Cappelle, geboren den 3den April 1829, thans Boekhandelaar te Brummen.

De volbrenging van de pligten aan het nu meer uitgebreid hoogleeraarsambt en veelvuldige betrekkingen, verhinderden hem echter niet, het publiek op rijpe vruchten zijner nasporingen te vergasten.

Van hem zien het licht:

Aristotelis *questiones Mechanicas, recensuit et illustravit,* J. P. van Cappelle. Amst. 1812 8° cum tabul.

Bijdragen tot de geschiedenis der natuurkunde bij de Ouden. Groningen 1815, gr. 8° met platen.

Redevoering over de verdiensten der Amsterdammers, ten aanzien van den opbouw en de volmaking der Nederduitsche taal en letterkunde. Amst. 1816 gr. 4°.

Redevoering over het oogpunt, waaruit in den tegenwoordigen tijd de beoefening der Vaderlandsche Geschiedenis moet beschouwd worden, gehouden den 22sten November 1819. Amst. 1820 8°.

Bijdragen tot de Geschiedenis der wetenschappen en letteren in Nederland. Amst. 1821, gr. 8o. met platen en portretten.

Over de schutsluizen en het doorlaten van schepen. Amst. 4o.

Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlanden. Haarlem 1827 gr. 8o.

Filips Willem, Prins van Oranje. Haarlem 1828 gr. 8o.

Nagelaten bijdragen tot natuurkunde en geschiedenis uitgegeven door D. J. van Lennep. Haarlem 1831 gr. 8o.

Ook nam hij een werkzaam aandeel aan de uitgave van:

P. C. Hooft, Nederlandsche Historie met aanteekeningen en ophelderingen van M. Siegenbeek, A. Simons *en* J. P. van Cappelle, 8 deelen, Amst. 1824 met pl.

Zonder twijfel had hij meer geleverd, indien de staat zijner gezondheid altijd geëvenredigd ware geweest, aan zijnen lust ter beoefening der oude letteren en de Vaderlandsche geschiedenis; zonder twijfel zou, wanneer hem eene langere loopbaan ware vergund geworden, het Nederlands publiek zich nog meermalen verheugd hebben in de hoog te schatten uitvloeisels van zijn geoefend verstand, juisten smaak en verkregen kunde; doch hij deed reeds genoeg, om zijnen roem te vestigen en eene zeer vereerende nagedachtenis na te laten.

Hij was lid van onderscheidene geleerde genootschappen als: sedert 1808 van het Bataafsche genootschap der proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam; sedert 1813 van de Hollandsche maatschappij der wetenschappen te Haarlem; sedert 1815 van het Zeeuwsche genootschap der wetenschappen, en van de maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden; sedert 1816 der eerste klasse van het Koninklijk Nederl. Instituut, en sedert 1818 der tweede klasse van gezegd Instituut, bij welke inrigting hij even onvermoeid werkzaam was in de werktuig-, water- en scheepsbouwkunde, als in de Nederduitsche taal, welsprekendheid en dichtkunde. Dikwijls bekleedde hij er den post van Voorzitter, woonde geregeld de vergaderingen bij en nam daarin menigen moeijelijken last op zich. Zoo werd hij, in het begin van 1817, medelid van de zoo belangrijke commissie tot de maten en gewigten, en na afloop daarvan, voor de daarin bewezene diensten door Z. M. met de orde van den Nederlandschen Leeuw beloond. Vele jaren en tot zijne dood toe was hij een nuttig en waardig lid der plaatselijke schoolcommissie in de stad zijner inwoning. Geruime tijd ook zag de kweekschool voor de zeevaart hem met ijver als commissaris zijne zorg en kunde tot haar welzijn aanwenden.

In hem was eene zeldzame vereeniging van fijnen smaak met grondige wetenschap, van wijsbegeerte met letteren, van zachtheid met zelfstandigheid, in één woord, van stille en kalme deugd met meer en meer zich ontwikkelende en schitterende vermogens. Hoe meer men hem kende, hoe meer men hem beminde en vereerde. In vele opzigten was hij nuttig, daarom trof zijn verlies zoovelen, meest echter zijne bloedverwanten en dierbaarste betrekkingen. Zijn roem, dien hij aan zich zelven verschuldigd is, zal blijven, zoolang Nederland Nationale taal, kennis en deugd zal waarderen.

Zie *Algem. konst- en letterb.* 1808 D. II. bl. 202, 1814 D. I. bl. 393, 1815 D. I. bl. 94, D. II. bl. 418, 1816 D. I. bl. 149, D. II. bl. 124—128, 1817 D. I. bl. 73, 1818 D. I. bl. 226, D. II. bl. 204 en 205, 1820 D. II. bl. 149; Stuart, *Jaarb. van het Koningr. der Nederl.*, 1815 D. II. bl. 281; Feith en Lulofs, *Redev. en dichtr. bij het 25 jarig feest van het depart. Gron. der Maats T. N. v. A.* bl. 137; van Kampen, *Geschied. der Nederl. letterk. en wetens.* D. II. bl. 549, 629, 630; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. van zamenl.*; *Aanh. op het Algem. Woordenb. van Kunsten. en Wetens. door* G. Nieuwenhuis; van Lennep, *Illustr. Amstelod. Athen. Memor.* pag. 220, 279—281; (de Jong) *Alphab. Naaml. van boeken* bl. 19, 103, 104, 259; *suppl. op die Naaml.*; *Biogr. Univers.*; *De Navorscher* 4e jaarg. bl. 308 en 309, en vooral D. J. van Lennep, *Gedachtenis-rede op Joh. Pieter van Cappelle.* Amst. 1830, die wij hier vooral gevolgd zijn.

CAPPELLE (Arend Gerard van), een broeder van den voorgaande, geboren te Leiden, den 16den Mei 1795, toonde reeds vroeg lust en geschiktheid voor de studie, waarbij het voorbeeld van zijnen uitstekenden broeder niet zonder invloed bleef. Door dien broeder werd ook aan zijne studiën van het begin af de doelmatigste rigting gegeven. Na te Amsterdam alle klassen der Latijnsche scholen te hebben doorloopen, legde hij zich aan het athenaeum aldaar, op de Letterkunde toe, met dat gevolg, dat hij den 27sten Januarij 1816 te Utrecht met hoogen lof tot candidaat in de letteren bevorderd werd.

Nadat Cappelle, den 10den Junij des volgenden jaars, op het verdedigen eener verhandeling over *Zenobia Koningin van Palmyra* (1) tot Phil. Theor. Mag. et Litt. Hum. Doct. bevorderd was, werd hij in het jaar 1818 tot Conrector der Latijnsche scholen te Arnhem benoemd. Na eenige tijd die betrekking met lof te hebben waargenomen, werd hij in 1819 aangesteld tot Praeceptor aan de Latijnsche scholen te Amsterdam, waar hem in 1825 het conrectoraat werd opgedragen, welken post hij met den loffelijksten ijver heeft waargenomen, tot in het jaar 1835, toen hij tot Rector bij de zelfde inrigting werd bevorderd. Bij het aanvaarden van het rectoraat had hij zich tevens belast met het onderwijs in de wiskunde, te zamen met den Praeceptor Johannes Jacobus Koning, eenmaal zijnen leerling, nu reeds zijnen ambtgenoot. Door de grondigheid en bevattelijkheid van zijn onderwijs, verwierf hij zich steeds de achting en toegenegenheid der weldenkenden onder zijne leerlingen. De omvang van het onderwijs, dat op de school werd gegeven, heeft onder zijn bestuur in vele opzigten eenige uitbreiding ondergaan, vooral wat het Grieksch betreft, waarvan vroeger slechts in de hoogste klassen de allereerste beginselen werden onderwezen.

In het jaar 1847 zijn emeritaat bekomen hebbende, overleed hij den 28sten April 1852 te Arnhem.

Van Cappelle is tweemaal gehuwd geweest, eerst met zijne nicht Adriana Petronella Boone, die hem in 1830 door den dood ontrukt werd, en wier kinderen alle reeds vóór haar waren overleden, en laatstelijk met Boudewine Donker Curtius, die hij met zeven kinderen achterliet.

Hij heeft in het licht gezonden:

Verzameling van Grieksche Woorden, ten gebruike der scholen. Amst. 1835, 12º., waarvan in 1840 een derde druk het licht zag.

De dichterlijke wijsgeerige geest der Grieken, blijkbaar in hunne taal en fabelleer. Amst. 1828. 8º.

P. Terentii Afri *Comoediae, quas ad fidem optimarum editionum castigavit, illustravit, edidit* A. G. van Cappelle. Amstel. 1831.

Prolusio scholastica habita die XXVI Sept. 1834, *in memoriam viri doctissimi* G. J. Zillesen, *defuncti die V Sept.* 1834, *anno aetatis LXI.* Amst. 1835 8º.

Commentatio de regibus et antiquitatibus Pergamenis. Amst. 1841 8º. Vol. II.

In alle deze werken gaf Cappelle blijken van meer dan gewone kunde. Geen wonder dus dat de Leidsche Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde hem in 1828 en het Provinciaal Utrechts genootschap van Kunsten en Wetenschappen in 1832 met hun lidmaatschap vereerden.

Zie *Algem. Konst- en Letterbode*, 1816, D. I. bl. 62, 1828. D II. bl. 21, 1831. D. II. bl. 293; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken; supplement op dat werk*, (Brinkman), *Alphab. Naaml. van Boeken*; en vooral *Bijdragen tot de kennis en bloei der Nederl. gymnasien voor* 1853, welke wij hier voornamelijk gevolgd zijn.

CAPPELLUS (Lodewijk) of Louis Cappel bijgenaamd de Moniambert, ook wel als Lodewijk Capellus voorkomende, zoon van Jakob Cappel, geboren den 15den Januarij 1534 te Parijs, waar zijn vader Advokaat van het Parlement was, dien hij verloor, nog maar zeven jaren oud zijnde, was reeds op zestienjarige leeftijd bekwaam, om eene klasse te besturen in het collegie door den kardinaal le Moine gesticht. Vijf jaren later ging hij naar Bordeaux met het voornemen om aldaar in de regten te studeren; maar deze studië werd afgebroken, door de aanbieding die men hem deed, van eenen leerstoel in de Grieksche taal dien hij aanvaardde, en gedurende eenigen tijd waarnam. Met eenige Hervormden te Bordeaux in kennis geraakt zijnde, vond hij smaak in hunne gevoelens, en omhelsde de Protestansche godsdienst. Van plan zijnde zijne godgeleerde studiën te Genève te volmaken, keerde hij naar Parijs terug, om orde op zijne zaken te stellen. Zijne vrienden zouden gaarne gezien hebben dat hij op het voetspoor van zijnen vader, de pleitzaal betreden had; doch zijn smaak dreef hem tot de beoefening der godgeleerdheid. Gedurende de tijd dat hij nog weiffelde, en in beraad stond, welk een beroep te zullen kiezen, bewees hij eene dienst van groot belang aan de Hervormden, met het eerste ontwerp te vormen, hetwelk gelegenheid gaf tot het Edikt van den 17den Januarij 1561; en, het voorspoedig gelukken van deze belangrijke zaak, wekte bij de Hervormden het verlangen op, om een man, met zulk eenen warmen ijver aan hunne belangen verkleefd, in de predikdienst gevestigd te zien. Veel moeite had hij om er toe te besluiten; maar ten laatste, door de vurige begeerten zijner broederen overgehaald, ontving hij te Parijs de oplegging der handen, en men vertrouwde hem de besturing der kerk van Meaux toe. Hij begaf zich ten gevolge hiervan met er woon naar die stad; maar de beroerten die er daarna ontstonden, noodzaakten hem, om zich aanvankelijk naar Genève en later naar Sedan te begeven. Toen de Hervormden te Antwerpen in 1569 om eenen Predikant verzochten zond men er Cappellus naar toe; maar hij bleef er niet lang, ter oorzake van de wreede vervolging, welke er tegen de Hervormden plaats vond, en het aldaar voor hem onveilig maakte, waarom hij naar Sedan terugkeerde. Hier eenige tijd vertoefd hebbende, kwam hij nader bij Parijs, en werd als Predikant aan de kerk van Clermont toegewezen; maar in 1572 noodzaakte hem de St. Bartholomeusmoord, met verlies van alle zijne goederen, genoegzaam naakt en van alles ontbloot, naar Sedan terug te keeren. De Hervormden van Frankrijk zonden hem vervolgens naar Duitschland, om hulp bij de Protestantsche Vorsten te zoeken. Van die reize teruggekeerd en zich in Engeland bevindende, werd hij door de Staten van Holland, op aanbeveling van Prins Willem I, tot gewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Leiden beroepen, waar hij bij het openen der hoogeschool, op den 8sten Februarij 1575, de inwijdingsredevoering hield. Hij schijnt, gedurende zijn kortstondig verblijf aldaar, zeer voor de belangen der hoogeschool te hebben geijverd, althans hij deed, hoewel te vergeefs moeite, om de grondslagen eener akademische bibliotheek te leggen. Het volgende jaar werd hij in Frankrijk terug geroepen, en nam er, gedurende eenige tijd, als Predikant de legerdienst waar. Vervolgens werd hij tot gewoon Leeraar te Sedan aangesteld, waarbij hem tevens de last werd opgelegd om de Godgeleerdheid aan de studerende jeugd te onderwijzen. In 1581 was hij, als gedeputeerde van de provincie Champagne, tegenwoordig bij de nationale synode in Junij te Rochelle gehouden. Het overige van zijn leven bragt hij te Sedan door, en stierf aldaar den 16den Januarij 1586.

De jongste zoon zijns ouderen broeders, zijn petekind, was de door geleerdheid en vrijzinnigheid zoo vermaarde Ludovicus Cappellus, Hoogleeraar te Saumur.

Men heeft van Capellus in druk: *Oratio inauguralis Academiae Lugduno-Batavae* aan het hoofd van J. Meursii *Athenae Batavae.* Lugd. Bat. 1625 4º. welke redevoering met een stichtelijk gebed eindigt. Voorts heeft hij nog de volgende stukken geschreven, welke niet in het licht zijn gekomen:

Vita procellis Belli civilis perturbatissima.

De Ecclesia et ejusdem notis, adversus Epistolam a Rosario Apostata ad ill. Franciscum Borbonium directam 1575.

Speculum Papismi.

Commentarii in Calvini Catechismum.

Epistolarum selectarum volumen.

Zijne beeldtenis komt voor bij Meursius en in de *Effigies* bij van der Aa, met en zonder spiegelrand.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Siegenbeek, *Geshied. der Leid. Hooges.* D. II. bl. 1 en 2, T. en B. bl. 54 en 55; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Herzog. *Real Encyclop. für prot. Theol. und Kirche.*

CAPPIDUS (Stauriensis), dus genaamd naar zijne geboorteplaats Stavoren, alwaar hij, omstreeks het jaar 920, de priesterlijke waardigheid bekleed heeft, wordt gehouden voor den zamensteller der levensbeschrijvingen van de H.H. Lebuinus, Otgerus, Plechelmus en Odulphus, alsook van de geslachtrekeningen der Vorsten en Hertogen van Friesland, alle welke schriften met de bibliotheek te Stavoren, door eenen ongelukkigen brand vernield zijn geworden. Men vindt er, die zijnen lof boven verdiensten uitmeten, doch anderen houden hem voor een fabelschrijver of trekken zelfs zijn bestaan in twijfel.

(1) *Dissertatio inauguralis de zenobia Palmyraarum Regina* Ultraj. 1817. 8º.

Zie Pars, *Naaml. van Bat. en Holl. Schrijvers*, bl. 71; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, die hem Cappides noemt; Westendorp, *Jaarb. van en voor de Pr. Gron*, St. 1. bl. 22; de Wind, *Biblioth. der Nederl. Geschieds.*, D. I. bl. 9.

CAPRES (Oudard of Odoard de Bournonville, Heer van). Zie Bournonville.

CAPUEEL (Engelbertus), geboren te Zierikzee den 17den September 1642, trad den 14den Mei 1676 in het genootschap der Jezuiten, waarvan hij later tijdelijk Coadjutor werd. Aangezien hij, voor zijne inkomst in dat genootschap, zich op de geneeskunde had toegelegd, bleef hij die kunst daarna altijd beoefenen, en werd daarin zeer ervaren. Ook deed hij op last van zijne Oversten onderscheidene reizen naar Italië, Duitschland, Polen, Lithauwen enz. en heeft, zonder zijnen naam, in het licht gezonden:

Enchiridion Medicum of *Medicijnboekje* 8⁰.

Clarius et majus lumen Pharmacopaeorum of *klaerder en meerder licht der Apothekers.*

Alsmede een traktaatje van *de Chirurgie.*

Hij overleed den 22sten Mei 1733.

Zie de la Rue, *Geletterd. Zeel.*, bl. 294; Kok, *Vaderl. Woordenb.*

CAPUTIS (Nicolaas de). Zie Nicolaas de zes-en-veertigste Bisschop van Utrecht.

CARAUSIUS (Marcus Aurelius Valensius), of Carausius, een man van geringe afkomst en in alle geval een Nederlander, daar de Romeinsche geschiedschrijvers hem nu eens een Menapier dan weder een Batavier noemen, bezat erkende bekwaamheid, krijgsbeleid en geestbeschaving, zoodat hem de opkweeking van Constantius Chlorus, naderhand tot Caesar verheven, werd toevertrouwd. Hij had omtrent het jaar 290, onder de regering van Keizer Diocletiaan en Maximiaan, het bevel over de Romeinsche scheepsmagt in de haven van Gessoriacum of Boulogne en bewaarde als Zeevoogd, de Vlaamsche kusten tegen de invallen der Franken en Saksers; ook voerde hij volgens sommigen het oppergebied over de Zeeuwsche eilanden. Hij bemagtigde onderscheidene roofschepen en behaalde op de zeeschuimers groote overwinningen en buit, vermits hij, door de Bataafsche volken krachtdadig ondersteund werd, waarvoor hij hun, echter een gedeelte van den buit moest afstaan, iets, hetwelk hij te ligter doen konde, doordien hij geen de minste rekening aan Maximiaan deed, noch iets in de schatkist van het rijk bragt; hetwelk dan ook de oorzaak was, dat deze beval hem om te brengen. Carausius, dit vernomen hebbende, sloot onmiddelijk een verbond met den Frankisch- Batavischen Koning Genoboud, door wiens hulp versterkt hij met alle de schepen die hij kon magtig worden en alle de geroofde goederen uit den haven van Boulogne naar Brittanje overstak. De Romeinsche krijgsmagt, welke dit eiland bewaakte bragt hij spoedig aan zijne zijde, magtigde zich er het hoogste gebied aan; ja, wierp zich zelven als Keizer op, en liet, ten teeken der oppermagt, geld op zijne naam munten. Diocletiaan elders de handen vol hebbende, gaf hem, gedurende de tijd van zeven jaren, gelegenheid om aldaar zijn rol te spelen. Maximiaan, die tot medegenoot van het rijk was aangenomen, zond Constantius Chlorus tegen hem; doch hij wist zich zoo wel te verdedigen, dat beide de Keizers zich genoodzaakt vonden, een verdrag met hem aan te gaan, en hem, als Keizer of Koning, in het bezit van Engeland te laten. Met moed en kracht handhaafde zich Carausius in het bewind. Hij herstelde den muur van Severus, beteugelde de Caledoniërs, riep kunstenaars en werklieden in zijn gebied, en maakte zijne onbeschaafde onderdanen met de kunst van krijgsvoeren en zeevaart bekend, terwijl de munten, nog van hem aanwezig, van zijnen smaak en rijkdom getuigen. Onder zijn bestuur verwierf Brittanje zijnen natuurlijken en eervollen rang als zeemogendheid, eenen rang, die Engeland dus evenzeer aan Nederland verschuldigd is, als zijn volksbestaan en vele eeuwen later zijne staatkundige en godsdienstige vrijheid. Terwijl Carausius in vereeniging met de Frankische en Saksische zeeroovers den schrik zijns naams van de monden des Rijns tot aan den Straat van Gibraltar verspreidde, werd Constantius Chlorus door Diocletiaan tot Caesar benoemd, en naar Gallië gezonden, om den overmoed des Britschen beheerschers te beperken, en diens bondgenooten, de Franken, te straffen, Boulogne was nog steeds in de magt van Carausius gebleven, waardoor deze het kanaal beheerschte, en de gemeenschap met het vaste land onderhield. Om, met hoop van eenigen goeden uitslag, eene poging tegen Brittanje zelf te wagen, moest eerst deze stad onder het Romeinsche gebied terug gebragt worden. Constantius belegerde haar van de land- en zeezijde, en na eene hardnekkige verdediging, viel deze belangrijke plaats, met een aanzienlijk gedeelte der scheepsmagt van Carausius, in zijne handen, en Carausius zelf werd na eene regering van zeven jaren, door een zijner huisgenooten Allectus genaamd, vermoord.

Men wil dat Carausius de zelfde geweest is, die in de gedichten van Ossian onder den naam van Caros voorkomt, en *the King of Ships* genoemdt wordt.

Zie Aurelius Victor, *de Caesarr.*; Eutropius IX; Eumenius, *Panegyr. ad Constant.*; Ossian, *The war of Caros, van welk gedicht eene vertolking bestaat van* Bilderdijk, *Meng.* II, bl. 1 en volg.; Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 20; Schotanus, *Friesche Hist.*, bl. 29; van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 379; Smallegange, *Cronyk van Zeel.*, bl. 57; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Gibson, *The decline and fall of the Roman Empire*, Ch. XIII, pag. 142, 143; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 49, en vooral Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 151 en 152.

CARBASIUS (Johannes), wiens eigenlijke naam was Jan Claasz Zeylemaker, welke hij echter in Carbasius verlatiniseerde, was een zoon van K. Pottebakker, die den naam van Zeylemaker, ten gevolge van eenen twist met zijnen broeder, aannam, en leefde in het begin der vijftiende eeuw te Hoorn. Hij oefende de geneeskunde in zijne geboortestad, en liet zich ook als Latijnsch dichter kennen, onder anderen door een bijschrift op de beeltenis van zijnen stadgenoot Petrus Costerius. Hij was gehuwd met Maria Veen en bij haar vader van drie kinderen, en onder deze van Thomas Carbasius, overleden den 17den Julij 1624, als een zeer ervaren Geneesheer, en van Nicolaes Carbasius, die Secretaris van Hoorn is geweest.

Zie Abbing, *Geschied. der stad Hoorn.* st. bl. 114—116, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CARBASIUS (Henrik), achter-kleinzoon van den voorgaande, en zoon van Nicolaas Carbasius en van Cijtje ter Beek, geboren in 1688 te Hoorn, waar hij boekhouder der Oost-Indische Compagnie was, werd in zijnen vroegen leeftijd tot Raad in de vroedschap zijner geboortestad, en later tot Burgemeester aldaar en tot Bewindhebber der Oost-Indische Maatschappij, gekozen. Zijne bekwaamheid en trouw, in deze bedieningen gebleken, deden hem den 12den Mei 1735 benoemd worden tot Secretaris van Gecommitteerden Raden in het Noorderkwartier. Vele staatsstukken getuigen van zijne zucht voor de bewaring der Regten van West-Friesland, van ervarenheid, ijver in en tot herstel van de geldmiddelen en van doorgaande vaderlandsliefde. Verder was hij beroemd door deugd, zucht tot orde en dienstvaardigheid jegens ieder, en behield deze achting tot aan zijn overlijden, den 10den Maart 1748.

Carbasius was eerst gehuwd met Hester Molenwerf. Deze den 15den October 1715, zonder kinderen na te laten, overleden zijnde, huwde hij den 25sten Mei 1721, met Welmoet of Wilhelmina Pont, bij wie hij elf kinderen verwekt had.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 232 en 233, D. II. bl. 574; Abbing, *Geschied. der stad Hoorn*, V. bl. 211 noot, 286 noot.

CARBASIUS (Mr. Nicolaas), oudste zoon van den voorgaande en van Welmoet Pont, geboren te Hoorn, den 5den Februarij 1722, was Secretaris van het collegie ter Admiraliteit van het noorder-kwartier en Baljuw der stede West-Woud, cum annexis. In beide betrekkingen was hij om ijver en naauwgezetheid door zijne medeburgeren algemeen geacht en bemind.

Hij overleed den 24sten Januarij 1782, en was gehuwd met Wijnanda Cornelia Kaiser, die hem kinderen schonk.

Uit medegedeelde berigten opgemaakt.

CARBASIUS (Mr. Nicolaas), kleinzoon van den voorgaande en jongste zoon van Mr. Cornelis Carbasius, Raadsheer in het Hooge Geregtshof te 's Gravenhage, en van Aagje Houttuyn, was geboren, te Hoorn, den 24sten Junij 1795 uit het zelfde deftige geslacht als de voorgaanden.

Na genoegzame voorbereidende oefening, vertrok hij naar de hoogeschool te Leiden, om zich aldaar, op het voetspoor van zijn vader, tot regtsgeleerde te vormen. Hij verwierf zich, door zijne naarstigheid, en zijne uitstekende vorderingen, de genegenheid en achting van zijne leermeesters. Aan de beoefening van zijn hoofdvak verbond hij die der oude letteren, en inzonderheid die der vaderlandsche oudheid-, letter- en geschiedkunde, welke voor hem veel bekoorlijks had, en volgde te dien einde niet slechts met getrouwheid de lessen van de Leidsche Hoogleeraren, maar ook die van den beroemden, destijds te Leiden wonenden Bilderdijk, tot wiens gemeenzamen omgang hij werd toegelaten, en

in wiens vriendschap, door hem op hoogen prijs geschat, hij tot diens dood mogt deelen. Van zijne bedrevenheid in de vaderlandsche oudheid- en geschiedkunde, droeg reeds het akademisch proefschrift, na welks openbare verdediging hij in het jaar 1819 op eene vereerende wijze tot Doctor in de beide regten bevorderd werd, de loffelijkste blijken, als behelzende een *onderzoek naar de instellingen van het Staats- en Burgerlijke regt onder de Batavieren* (1).

Na zijn afscheid van de hoogeschool, zette hij zich tot oefening der regtsgeleerde praktijk te 's Gravenhage neder, en bleef in ledige uren nog altijd zijne geliefkoosde letteroefeningen voortzetten; zijne zedigheid nogthans wederhield hem de vruchten van zijn onderzoek door den druk mede te deelen; en het was alleen het gezag van zijnen leermeester en bestendigen vriend, den hoogleeraar Hendrik Willem Tydeman, hetwelk hem deed berusten in de naamlooze uitgave, in diens *Mnemosyne*, van eene door hem, in 1826, gehoudene voorlezing *over de afkomst van* Witte van Haamsteê, waarvan hij eerst later door den zelfden Hoogleeraar als schrijver werd bekend gemaakt. Bovendien heeft men nog van zijne hand eene keurige en belangrijke verhandeling *over* Jan van Heelu *en diens historisch dichtstuk, den slag van Woeronc, in den jare* 1288 *geleverd*, welke is opgenomen in het 3de deel, 2de stuk der *Nieuwe werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, die hem met haar Lidmaatschap vereerd had.

Veel had de Vaderlandsche letterkunde in het algemeen, veel had die maatschappij in het bijzonder, zich nog van den arbeid van dezen ijverigen en kundigen man mogen beloven, indien hem, onder het genot van gezondheid naar ziel en ligchaam een langer leven ware ten deele geworden. Dan naauwelijks was hem door zijne benoeming tot lid der regtbank te 's Gravenhage een geschikte werkkring geopend, of hij werd door eene hoogst treurige ongesteldheid aangetast, en allen, die hem kenden, werden met eene bekommernis vervuld, welke maar al te gegrond bleek, daar hij den 22sten Maart 1834 aan de gevolgen zijner kwaal bezweek. Bij zijne echtgenoote Gerardina Hoijer zes kinderen nalatende.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.* 1830 D. II. bl. 187; *Handel. der Jaarb. verg. van de Maats. der Nederl. letterk. te Leyden* bl. 50—54; *'s Gravenh. Stads Alman.* 1837 bl. 21*—23*, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CARDEEL (Hendrik Lucasz.) of Caardeel, geboortig van Steenwijk, als metselaar bij de Oost-Indische compagnie op *Java* in dienst zijnde, liep uit de werkplaats weg en begaf zich naar Bantam, waar hij Mohhammedaan werd en zich in dienst van den Sultan begaf, die hem den titel schonk van *Pangeran Wirangoena*. Aboe'l Natsar Abdoel Khahar, gewoonlijk Sultan Hadji geheeten, liet door Cardeel, die mede niet onbekwaam in de vestingbouwkunde was, eene vesting aanleggen, waarin de Sultan weldra door zijnen vader Sultan Agong, toen deze de teugels van het bewind weder in handen wilde nemen, in 1682, belegerd werd. Cardeel hielp de vesting dapper verdedigen, doch toen de Sultan zich hier, door het vuur der batterijen, welke niet alleen de opgestane Bantammers, maar ook de Engelschen en Deenen tegen hem deden spelen, in het naauw zag gebragt, zond hij Cardeel naar Batavia, ten einde de hulp van het bewind aldaar in te roepen, waarin hij gelukkig slaagde. Naderhand keerde Cardeel tot het Christengeloof terug en nam zijnen Hollandschen naam weder aan.

Zie Valentijn *Oud- en Nieuw Oost-Indien*, D. IV. a bl. 222, 223, 228; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. II. bl 229 en 230.

CARDINAEL (Hendrik Jacobszoon) of cardinaal, een Zaandammer van geboorte, en beroemd scheepsbouwmeester, was in het laatst der zeventiende eeuw Opperbaas ter Admiraliteitswerf te Amsterdam, en bezat al den roem van uit te munten in zijn vak. Peter *de Groote*, Keizer van Rusland, oefende zich onder hem in den scheepsbouw.

Hij werd in 1693 door de Admiraliteit vereerd met een stuk zilverwerk en een half aam Rijnsche wijn, wegens zijne bijzondere moeite en diensten bij den grooten aanbouw van oorlogschepen in die tijd, gelijk dan ook in het laatste jaar van den toenmaligen oorlog (1697) zijne jaarwedde met *f* 500 gulden verhoogd werd, *wegens de extra goede devoiren*, door hem ten dienste van het collegie bewezen. De Luitenant-Admiraal Cornelis Schrijver oordeelde niet zoo gunstig over de kundigheden van Cardinael en zegt uitdrukkelijk; dat hoewel soms een goed schip uit zijne handen kwam, de meeste zeer ongeschikt waren tot de dienst, en dat nooit een goed schip beneden de 50 stukken door hem is gebouwd geworden.

Zie Scheltema, *Peter de Groote in Holland en te Zaandam* D. I. bl. 145; de Jonge, *Ned. Zeew.* D. IV. st. I. bl. 93, 117, 118.

CARDON (Lodegardus), geboren te Gent in het jaar 1587, studeerde te Douai en werd aldaar in het jaar 1610 bevorderd tot Licentiaat in de godgeleerdheid; vervolgens was hij eerst Pastoor te Winkel, daarna te Assenede en eindelijk Aartspriester te Hulst, waar hij den 7den Mei 1627 overleed. Hij was een man van eene voorbeeldige godsvrucht en groot ijveraar voor de belangen van de Roomsche godsdienst.

Van hem ziet het licht:

De antiqua populi devotione erga Virginem Deiparam, in capella ad quercum, juxta Hulstum. Gand. 1614.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CARDOZO (Eliazar Uriel), van wien ons geene levensbijzonderheden bekend zijn, heeft zich in 1732 als een niet onbekwaam en geestig Nederduitsch dichter doen kennen door *Het huwelijk door bedrog*, kluchtspel.

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters.*

CAREL (Jan Jansz.) of Karel, Koopman te Amsterdam, was in 1594 een der deelhebbers, in de uitrusting van drie schepen om door het Noorden eenen nieuwen weg naar China en Japan te vinden. Later was hij een der eerste deelnemers der Oost-Indische compagnie in de kamer Amsterdam.

Zie Wagenaar, *Beschr. van Amsterd.*, St. I. bl. 408; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. I. bl. 46 en 47; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 231.

CAREL (D. W.), een bekwaam Ingenieur, die in het midden der vorige eeuw bloeide, nam met A. Hattinga in het jaar 1750 het eiland Walcheren en in 1752 Schouwen en Duiveland meetkundig op, en vervaardigde van beide voortreffelijke kaarten, welke in 1753 te Amsterdam bij Isaak Tirion werden uitgegeven en in de *Tegenwoordige staat van Zeeland* voorkomen. Ook vele geteekende kaarten van Zeeuwsche eilanden en platte gronden van steden in dat gewest, door hem met Hattinga vervaardigd, zijn nog in wezen.

CARELIUS (Maria Louiza), eene dochter van Paulus Carelius en van Regina Margaretha Schöttler, geboren den 25sten Julij 1744 te Amsterdam, waar haar vader Heelmeester was, huwde in 1771 met den Makelaar Harmanus Griethuizen en overleed in 1813. Zij beoefende reeds op jeugdige leeftijd de Nederduitsche dichtkunst, doch, geen enkele kunstvriend of -vriendin op haren weg ontmoetende, zweefde hare verbeelding op eigene vleugelen, in het ongewisse voort, en, ofschoon haar dichtvermogen zich onwillekeurig ontwikkelde, ontbrak het haar aan alle daartoe betrekkelijke lektuur en de noodige taalkennis. Eerst na haar vijfentwintigste jaar mogt het haar gebeuren iemand aan te treffen, die haar onderscheidene taalgebreken aanwees, en daar zij van toen af, zich op de verbetering daarvan toelegde, werden hare verzen allengs van meerder belang; doch bij haar vroegtijdig huwelijk deed de stipte betrachting van hare huisselijke pligten als echtgenoote en moeder, haar enkel bij eene of andere gelegenheid de lier opvatten. Door handelsbetrekkingen van haren man, met kunstvrienden bekend geworden, boden de Heeren Bestuurders van zeker dichtlievend genootschap te Schiedam, onder de zinspreuk: *Wijsheid groeit door vlijt*, haar in 1775, het lidmaatschap aan, waarvan zij dan ook van tijd tot tijd eenige vruchten van haren geest leverde.

Door de gulhartige en gastvrije opneming in haar huis, van zekere Mevrouw van Baarle, die, uit Suriname komende, in Amsterdam naar haren man zocht en toevallig in eene slede voor het huis van Mejufvrouw Griethuizen stilhield, geraakte zij in 1781 in kennis met den dichter Nicolaas Simon van Winter en diens voortreffelijke gade Lucretia Wilhelmina van Merken, met wie zij, tot aan beider dood, eenen vriendschappelijken omgang genoot, zoo als later met Pieter van Winter Nicolaasz en diens echtgenoote Anna Louiza van der Poorten. Deze kunstvrienden wekten hare kunstzin en sterkten haren moed door hunne minzame aanmoedigingen. Van hare gelegenheidsgedichten zagen de volgende afzonderlijk het licht:

Louize aan haren zoon, hetwelk ook geplaatst is in de *Kleine Dichterlijke Handschriften.*

(1) *Specimen academicum inaugurale, exibens disquisitionem de institutis juris publici et privati inter Batavos.* L. B. 1819.

Zegezang op den slag van Doggersbank den 5den *van Oogstmaand* 1781, benevens eene daarbij gevoegde *Lijkzang op het smartelijk afsterven van den Heere Wolter Jan Baron Bentinck, Schout bij Nacht van het Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam enz., overleden* 23 *van Oogstm.* 1787.

Ter verheffing van P. van Winter N.S.Z. tot Bewindhebber der O.-I.-Comp. 1781.

Op de Nederlandsche Kweekschool ten dienste der Zeevaardij te Amsterdam 1785.

Het kunstrijk orgelspel van Boursse, 1785.

Op de 50jarige jubelrede van Ds. C. C. H. van der Aa, 1792.

Huwelijkszang aan haar zoon Paulus Griethuizen, 1805.

Ook in de *Overblijfselen van Echtgeluk* van P. van Winter Nicolaasz., komen dichtregelen van haar voor.

Hare onuitgegeven gedichten, door den kunstschrijver H. Bout fraai geschreven, gaf de dichteres als prelegaat aan hare dochter Regina Geertrui van Griethuizen. De bundel is toegewijd aan hare kinderen, 1796. Behalve deze dochter, had zij nog twee zonen, Wijbrand Griethuizen. overleden in 1844 als Makelaar en Organist der Luthersche Oude Kerk te Amsterdam en Paulus van Griethuizen, (1) overleden den 27sten December 1853, dien wij later hopen te behandelen.

De voortbrengselen harer Muze zijn meestal op eene bevallige, afwisselende leest geschoeid. Zij was steeds zeer helder en opgeruimd van geest, vrolijk en aangenaam in de gezellige verkeering, opregt van inborst, dienstvaardig voor hare vrienden, minzaam voor hare echtgenoote en eene naauwgezette zorgdragende moeder voor de opvoeding harer kinderen. Voor de laatste was zij met waakzamen ijver bedacht, om bij de ontwikkeling der geestvermogens, die te beschaven en besteedde daaraan hare onvermoeide pogingen, waartoe zij de doelmatigste middelen en niet zelden haar dichterlijk vermogen, met veel nut aanwendde.

Hare zinspreuk was: *het noodige moet voorgaan het nuttige volgen.*

Zie Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunst. en Wetens.* Lett. G., bl. 306 en 307; *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ten vervolge op* Witsen Geysbeek, D. II. bl. 284 en 285, *Algem. Konst en Letterb.* 1846, D. I. bl. 358, uit familiepapieren aangevuld.

CARIOVALDA of Kariovalda, een Batavisch Veldoverste, was een dapper krijgsman, die achttien jaren de Batavieren aanvoerdde en aan hun hoofd de Romeinen groote diensten bewees; zoo stond hij Germanicus bij zijnen togt tegen de Cherusken, in het jaar 17 onzer tijdrekening, mede ter zijde. Toen Germanicus de ruiterij, onder het bevel van Stertinius en Aemilius, de rivier de Wezer op onderscheiden plaatsen liet doorwaden, om de magt der vijanden te verdeelen, trok Cariovalda den stroom, ter plaatse waar deze het snelste was, aan het hoofd der zijnen, door, en bereikten den vijandelijken oever.

De Cherusken veinzende te vlugten, lokte hem in eene vlakte, rondom door bosschen omgeven, uit welke zij onverhoeds van alle zijden te voorschijn schoten en hem met zijn volk in een oogenblik omsingelden. De verraste Batavieren boden hier wederstand, bezweken dáár al vechtende voor de overmagt, en vormden ginds te vergeefs eenen kring tegen eenen vijand, welke hen van nabij en van verre met zijne wapenen bestreed en uiteen dreef. Lang had de dappere Cariovalda de woedende aanvallen afgeweerd, toen hij besloot door den vijand heen te slaan. Om de zijnen aan te moedigen, vliegt hij zelf op den digsten drom zijner bestrijders aan; zijn paard wordt onder hem geveld, en hij zelf, met vele zijner getrouwe edelen, onder duizenden schichten begraven.

Zie Tacitus, *Annal.*, Lib. II. c. 9—12; Sligtenhorst, *Geld. Geschied.;* bl. 7; van Leeuwen, *Bat. Ill.*, bl. 673; van Hoogstraten, en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.;* van Loon, *Aloude Holl. Hist.*, D. I. bl. 60; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 75 en 76; Sjoerds, *Friesche jaarb.*, D. I. bl. 119; Smetius, *Beschr. van Nym.*, bl. 33; *Algem. Woordenb. der Zamenl.;* Arend, *Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 116.

CARLIER (Louis), Kanselier van Kamerijk, behoorde tot een aanzienlijk geslacht, hetwelk van den beginne af zeer voor de vrijheid geijverd heeft, hij was een der teekenaars van het verbond der Edelen en werd, met nog zeventien anderen, den 13den Junij 1568, op last van Alva te Brussel onthalst.

(1) De familienaam was oorspronkelijk van Griethuizen, de echtgenoot van mejufvrouw Carelius, noemde zich even als zijnen oudsten zoon, enkel Griethuizen, doch de jongste zoon nam echter den oorspronkelijken naam weder aan, en schreef zich Paulus van Griethuizen, hetwelk zijne zuster later mede deed.

Zie Bor, *Neder. Oorl.*, B. IV. bl. 238 (169); te Water, *Verbond der Edelen*, St. II. bl. 318; Kok, *Vaderl. Woordenb.;* de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CARLIER (Jean) of de Carlier, misschien wel een broeder van den voorgaande, althans zeker van het zelfde geslacht was Griffier der Staten van Henegouwen, en werd als Afgevaardigde van dat gewest naar Brussel gezonden, alwaar hij in het eerst werkzaam was voor de belangen des Vaderlands en in het jaar 1577 de Unie van Brussel teekende. Bij de ommekeer van zijne provincie keerde Carlier ook tot de gehoorzaamheid van den Koning terug, en werd, als een die het meest aan de Roomsche Godsdienst verkleefd was, afgevaardigd, om het verdrag van verzoening, in het jaar 1579, tusschen de Waalsche gewesten en Parma te sluiten.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 368; te Water, *Verb. der Edelen*, St. II. bl. 318; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. IX. bl. 186; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. XI. bl. 156; de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 116.

CARLO (Gaspar van der Noot, Heer van). Zie Noot (Gaspar van der).

CARLOFF (Hendrik), een grondbezitter op een der Nederlandsche, West-Indische eilanden, die door den oorlog in 1672 en 1673 vele verliezen had geleden, maakte in 1674 een plan, om de zeevaart der Fransche in West-Indië te vernielen, hunne koloniën te vermeesteren, en alzoo nieuwe bronnen voor den handel der Nederlanders te openen. Hij droeg zijn uitgewerkt plan voor aan den Secretaris der Admiraliteit van Amsterdam, Hiob de Wildt. Het plan vond bijval, en gaf aanleiding tot den togt van Jacob Binckes in 1676, in welken hij eerst veel voordeel behaalde, doch later omkwam, (zie Binckes [Jacob.])

Carloff werd door den Stadhouder Willem III tot Commissaris Generaal en tweeden persoon in den krijgsraad bij dezen togt benoemd en het Gouvernement van Tabago hem opgedragen, zoodra dit eiland zou veroverd zijn. Nadat de verovering geschied was, zond Binckes den Gouverneur Carloff, met drie schepen van oorlog, eene fluit en een adviesjagt, onder het bevel van Jan Davidszoon Bont, naar Tabago, waar later Binckes zelf aankwam. Het schijnt dat Carloff niet aan de verwachting voldeed, en een moeijelijk en heerschzuchtig mensch was, die spoedig met Binckes in onmin geraakte, en door dezen in hechtenis werd genomen.

Zie de Jong, *Ned. Zeew.* D. III. St. II. bl. 295, 299 300.

CARNBEE (Pieter Melvill van). Zie Melvill (Pieter).

CAROLI (Johannes). Zie Carolus (Johannes).

CAROLINA WILHELMINA, Prinses van Oranje, eenige overgeblevene dochter van Willem IV, Prins van Oranje, en van Anna, Prinses van Grootbrittanje, geboren te Leeuwarden den 28sten Februarij 1743, huwde den 5den Maart 1760 met Carel Christiaan, Prins van Nassau-Weilburg. Dit huwelijk had eerst na vele tegenstribbelingen plaats, want daar de Prinses — ingevolge de opdragt van haren vader tot Erfstadhouder, zoowel in de vrouwelijke als mannelijke linie — in geval haar broeder Willem V kinderloos overleed, in het stadhouderschap moest optreden, en aangezien de Prins van Nassau-Weilburg belijdenis deed van de Luthersche godsdienst, maakten sommige leden der Algemeene Staten zwarigheid dit huwelijk goed te keuren.

Na de dood van hare grootmoeder Maria Louisa, Prinses van Hessen-Cassel, in het jaar 1765 werd aan Carolina Wilhelmina, ten gevolge der landsverordening op de voogdij, de magistraatsbeschikkingen in de Friesche steden opgedragen tot aan de meerderjarigheid van haren broeder. Zij regeerde alzoo tot den 8sten Maart 1766, en overleed den 6den Mei 1787.

Zij was moeder van vijf zonen en vijf dochters.

Hare beeldtenis, gaat onderscheidene malen, in plaat uit, onder anderen eens door Tanjé en eens door Houbraken; beide in folio. Naar de schilderij van Hendrik Pothoven, gegraveerd door W. van Senus, komt het voor in Stuart, *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 20.

Zie Sjoerds, *Bes. van Friesl.*, D. II. bl. 158, 159, 191, 193; Kok, *Vaderl. Woordenb.; Vaderl. Hist. ten onmiddel. verv. op* Wagenaar, D. XXIII. bl. 32—40, 104—122, 222, 223, 372, D. XXIV. bl. 139, 190, 273; van Kampen, *Verk. Geschied. der Nederl*, D. II. bl. 277; Stuart, *Vaderl. Hist.*, D. II. bl. 3-20, 148, 149, 157, 164, 250, 251, 429, 453; Munch, *Geschichte des Hauses Nassau-Oranien*, Band III. Tab. IX; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. XII. bl. 22, 23, 140 en 141; *It Aade Friesche terp, met Bijv. en Aanteek. van* J. van Leeuwen, bl. 462 en 463.

CAROLINUS (Carolus), geboren te Amsterdam werd, na volbragte studiën aan de Hoogeschool te Groningen, in 1686 Predikant te Spijk in Groningerland, van waar hij in 1689 naar Heerenveen werd beroepen. Hij werd Emeritus den 23sten Mei 1736 en overleed den 27sten September 1744.

Van hem zien het licht:

Hedendaagsche Heydendom, of Beschrijving van den Godsdienst der Heydenen, in Asia, Africa, en eenige gewesten van Europa. Amst. 1702, 2 deelen, 4°.

Over het Hooglied Salomons. Rotterd. 1702, 2 deel. 4°.

Heylige Keurstoffen tot voorbereydinge van de Dood. 1704, 8°.

Boetstoffe over de oordeelen Gods op aarde.

Over de sterfte van het Rundvee. Rott. 1722, 8°. 1744, 8°.

Merg der Godgeleertheid. Amst. 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I en III; Engelsma, *Volgl. der Predik in de klassis van Zevenwouden*, bl. 163; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 101.

CAROLUS (Johannes), geboren te Antwerpen, waarschijnlijk tusschen 1530 en 1535, begon zijne studiën te Leuven, waarna hij die in Frankrijk ging voltooijen, zich te dien einde eenige tijd aan de hoogescholen van Orleans en van Poitiers ophoudende; van daar reisde hij naar Italië, bezocht er de akademiën van Padua en Bologna, en verkreeg aan de eerste de doctorale waardigheid in de regten, toen hij 23 jaren had bereikt. In de Nederlanden terug gekeerd, oefende hij gedurende tien jaren de praktijk als Advokaat te Mechelen, en werd vervolgens door Filips II aangesteld als Prokureur-Generaal in het hof van Friesland. Hier betoonde hij zich een bitter vijand van de Hervormden en van alle pogingen, die tot afschudding van het Spaansche juk werden aangewend. Later werd zijn ijver beloond door eene benoeming tot Raadsheer in het Parlement van Mechelen, waarin hij ten jare 1597 Vice-President en de oudste Raadsheer was, toen hij van deze waardigheid afstand deed en zich als Lekebroeder in het Minderbroeder-klooster te dier stede begaf, alwaar hij den 13den September 1598 stierf. Hij schreef in 1573 te Leeuwarden een werk getiteld:

De Rebus Casparis à Robles Billaei in Frisia gestis Commentariorum Libris IV. Leeuward. 1731 4°.

Dit werk, hetwelk ter eere van Caspar Robles, Heer van Billy, geschreven en aan Filips II Koning van Spanje opgedragen is, loopt van Januarij 1572 tot in de maand Augustus 1573, en is, zoo als wel te denken is, hoogst partijdig, ja hatelijk tegen alle voorstanders der vrijheid. Doch niettegenstaande de stijl stroef en zonder eenige verheffing is, is dit werk evenwel zeer belangrijk voor de geschiedenis van die tijd, dewijl men er uit ziet, hoe de oneenigheden der hoofden van den opstand gelegenheid gaven, om hunne stoutste pogingen te doen mislukken. Ook leert men er de beraadslagingen en hulpmiddelen der Koningsgezinden uit kennen; en daarom verdient voorzeker de schrijver, niet alleen als ooggetuige, maar ook als een merkelijk aandeel in het verrigte genomen hebbende, een groote mate van geloof.

Hij stelde het geschrevene ter hand aan Viglius van Zwichem; het schijnt ook naar Spanje verzonden te zijn; er is echter ook een exemplaar gebleven te Groningen, bij den Raadsheer Warner Emmen, in wiens huis Simon Abbes Gabbema het afschreef. Dit afschrift kwam in handen van Duco Martena van Burmania, Grietman van Wymbritseradeel, en naar dit afschrift zijn die geschiedboeken in 1731 uitgegeven door Petrus Wesseling, eerst Hoogleeraar te Franeker en vervolgens te Utrecht.

Zie te Water, *Verbond der Edelen*, stuk IV. bl. 361; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.;* van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetens.* D. III bl. 70; de Wind, *Biblioth. der Nederl. Geschieds.*, D. I. bl. 230—232, 559.

CARON (Firminus) was een der beroemdste en oudste Nederlandsche componisten uit de vijftiende eeuw en tijdgenoot van Ockeghem.

Zie Kiesewetter, *Prijsverhandel. bij het Kon. Nederl. Inst.*, bl. 22.

CARON (François), geboren te Brussel omtrent het jaar 1600, kwam omstreeks het jaar 1619 in dienst van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, diende eerst als koksmaat op een Oost-Indisch schip, dat naar Japan stevende, maar door de kwade behandeling van den Kapitein radeloos geworden, hield hij zich verborgen toen deze Japan verliet. De zich daar bevindende beambten der compagnie onderwezen hem in het lezen, schrijven en rekenen. Hierin en ook in de Japansche taal maakte hij zulke groote vorderingen dat hij weldra door zijne bekwaamheid om de pen te voeren, een onmisbaar kantoorbediende van het toenmalige Nederlands opperhoofd te Firando, Couckebacker, was, en eindelijk in 1639 zijn opvolger werd, na zich in dat land reeds twintig jaren te hebben opgehouden. Vlugheid van begrip, schranderheid van oordeel, rijkdom aan verkregene kundigheden, en onvermoeide navorsching van alles hetgeen het belang der Maatschappij betrof, kenschetsten dezen Bevelhebber, maar hij gevoelde zich zelven te veel, en eene trotschheid, die vooral de Japannezen in eenen koopman niet kunnen dulden, maakte hem bij hen gehaat. Daarbij kwam het bouwen van een steenen pakhuis, hetwelk hij te Firando had opgerigt, iets, waardoor de regering in haren argwaan zeer ligt het denkbeeld van dergelijke faktorijen kon opvatten, als welke den oorsprong aan Batavia gegeven hadden. Bovendien had met het jaartal na Christus geboorte daarop geplaatst, hetwelk deze gezworene vijanden van Christus en het Christendom geweldig ergerde. Caron zelf geraakte daardoor in het uiterste levensgevaar. De Keizer gelastte namelijk terstond het gebouw en alle andere, waardoor aan de geboorte des Zaligmakers zou kunnen gedacht worden, af te breken, den Zondag niet meer te vieren, opdat de gedachtenis van dien naam te niet zou gaan, en zich van alle uitwendige godsdienstoefening, overluid bidden, psalm zingen enz., te onthouden. Voorts moesten de Opperhoofden jaarlijks verwisselen, opdat de Christenleer niet mogt worden uitgebreid. — Caron antwoordde hierop met veel eerbied: »Al wat zijne Ma»jesteit gelieft te gebieden, zullen wij stiptelijk nakomen." Dit had men niet verwacht; en, bij de minste bedenking of ongehoorzaamheid, hadden terstond twintig Japannezen gereed gestaan om Caron in stukken te houwen, en allen de zijnen in hechtenis te nemen. Thans ontkwam hij dit gevaar, en begaf zich zelfs, volgens de jaarlijksche gewoonte der Nederlanderen, in gezantschap tot den Keizer naar Jedo.

In 1641 werd hij Extraordinaris Raad van Neêrlands Indië, en in het volgende jaar gewoon Raad, welke waardigheid hij tot in 1647 bekleedde. Hij vertrok, in 1643, als Bevelhebber van onze krijgsmagt naar Ceylon, waar hij, in het begin des volgenden jaars, de vesting Negombo stormenderhand in nam, welke plaats hij van nieuwe vestingwerken voorzag, terwijl hij er 500 man in bezetting legde. De Portugesche Veldheer Mascarenhas poogde haar wel te hernemen, doch te vergeefs; hij werd met zwaar verlies naar Columbo teruggedreven. In het jaar daarna werd Caron aangesteld tot Landvoogd van Taijouan of Formosa, in welke waardigheid hij in 1646 door Pieter Antoniszoon over 't Water vervangen werd, wordende hij na zijne terugkomst te Batavia in 1647 tot Directeur-Generaal van den koophandel aangesteld. Hij behaalde in die betrekking den roem van de kundigste koopman geweest te zijn, die ooit dien tweeden post van Neêrlands Indië bekleed had. Doch in 1650 werd hij door heeren zeventienen van zijn ambt ontzet en naar Nederland ontboden, als zoude hij zich, tegen eed en pligt, en ten nadeele van de compagnie schuldig hebben gemaakt aan partikulieren handel. Hij keerde alzoo in Januarij 1651 naar het Vaderland terug, waar hij niet zeer vleijend ontvangen werd. Eerst den 25sten September 1652 werd aan Caron het gevraagde ontslag verleend en zijne bezolding *tot zijn arrivement hier te lande* voldaan. Het was zeer te bejammeren, dat een man als Caron, die de Maatschappij zoovele jaren met groote bekwaamheid had gediend en steeds veel werkzaamheid aan den dag gelegd, met ontzetting van zijn ambt, naar Europa werd opgeroepen. De spijt daarover, gevoegd bij de vleijerijen en beloften van Colbert, was vermoedelijk oorzaak, dat hij zich liet overhalen om in Fransche dienst over te gaan. Althans hij werd in 1665, door de Fransche Oost-Indische Maatschappij, als Opperbestuurder van den handel, naar Madagaskar gezonden, van waar hij in 1667 naar Suratte vertrok, om daar de belangen des handels te behartigen, hetgeen hij er echter in dier voege deed, dat hij, naar zijnen eigenzinnigen aard, al het geheim van den handel voor zich hield, en de Franschen er onkundig in liet. Hij was zeer eerzuchtig, en het is te vermoeden, dat bij aldien de Koning van Frankrijk hem met het opperbewind naar Indië gezonden had, de zaken, die hij nu veelal op zijn beloop liet, opdat zij, die boven hem gesteld waren, met den gelukkigen afloop niet te veel eer zouden inleggen, een geheel anderen keer, ten voordeele van Frankrijk en ten nadeele van ons Vaderland, zouden hebben genomen.

In den beginne schijnt hij bijzonder de goedkeuring van het Fransche hof te hebben weggedragen, want hij werd door

Lodewijk XIV met de ridderorde van St. Michiel begiftigd, doch later moet de Fransche regering misnoegen tegen hem hebben opgevat, grootendeels veroorzaakt door de klagten van eenen Perzischen koopman te Suratte, Macara genaamd, die niet ophield zijne handelingen in het ongunstigste daglicht te stellen, waarbij nog kwam, dat hij er niet in kon slagen, handelskantooren te Madagaskar of te Trinconomale op te rigten. Hij werd in 1671 van Suratte naar Frankrijk terug geroepen, aanvaardde de reis naar Europa, doch, uit een schip, hetwelk hij omstreeks de Straat van Gibraltar ontmoette, vernomen hebbende, dat het in Frankrijk, niet goed met hem zoude afloopen, nam hij het besluit om te Lissabon binnen te zeilen. Het schip stiet echter, niet verre van die stad, op eene rots te bersten, zoodat hij in 1672 jammerlijk verdronk, nalatende één zoon Daniel Caron, geboren in Japan in 1627, die te Leiden in de Godgeleerdheid heeft gestudeerd en in 1650 als Proponent te Batavia kwam. Aan François Caron is men het navolgende werk verschuldigd.

Beschryvinghe van het machtigh koningrijk Japan, gesteld door Françoys Caron, *Directeur des compagnies negotie aldaer, ende met eenighe aanteekeningen vermeerdert door* Henrick Hagenaer. Amst. 1650 4o. met pl.

Zie *Hollandtze Mercurius*. Dl. XIX. bl. 113, 178, Dl. XXXIV. bl. 61 en 62; *Ontroerd Nederl.*, bl. 22; Valentyn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indiën*, Dl. I. *a* bl. 130 en 131; Dl. IV. *a* bl. 296, 368, 369, 371. *c* bl. 73, Dl. V. b bl. 121, *c*. 33—36, 81, 83; O. Z. van Haren, *van Japan met betr. tot de Holl. natie en de Chr. Godsd.* bl. 23 en volg.; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, Dl. I. St. III; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; van Kampen, de *Nederl. buiten Europa*, Dl. I. bl. 351—353, 366, Dl. II. bl. 5, 14, 15, 301; Doeff, *Herinner. uit Japan*, bl. 47; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 402, 637; Lauts, *Japan in zijne Staatk. en Burgerl. Betrekk.*, bl. 193, 194, 197, 201—206; *de Navorscher*, derde jaarg. bl. 141—144. Bijbl. CXVI. G. Lauts, *Geschied. der Nederl. in Indië*, D. II. bl. 32 en 33.

CARON (François), vermoedelijk een neef van den voorgaande en een zoon van diens broeder, Pieter Caron, die te Leiden Apotheker was, in welk geval hij tot moeder had Catharina Elsevier Mathijsd, werd in 1660 van de Classis van Amsterdam naar Indië gezonden, waar hij den 29sten December van dat jaar aankwam. Hij werd Predikant op Amboina, en moest daar vele onaangenaamheden ondervinden van den Opperlandvoogd Pieter Marville, die hem naar Honimoa wilde zenden, hetgeen de kerkeraad echter tegenhield, zoo dat hij tot in 1674 op Amboina bleef, toen de Inlanders hem met leedwezen zagen vertrekken. In het Vaderland teruggekeerd, werd hij in 1697 Predikant te Lexmond, waar hij in 1706 overleed.

Na zijn vertrek uit Oost-Indië werden aldaar zijne Maleische *Predikatien* en een boekje getiteld: *de Weg des Hemels* gedrukt, welke aldaar veel vrucht gedaan hebben, alzoo zij in het laag Maleisch geschreven waren.

Nog ziet van hem het licht:

Voorbeelden des openbaeren Godsdiensts, bestaende in de Verhandeling van de Geloofs-articulen, de Wet Gods, 't Gebedt des Heeren, mitsg. de Feest-, Bid- en Dancktexten, ten dienste der Christenen op Amboina, in 40 *Predicatien eenvoudelyck (in 't Maleytsch) gesteld door* Franch. Caron, *weleer Bedienaer des Goddel. Woorts op Amboina*, 't Amst. door ordre van d'E. H. H. Bewinthebber der O. I. Co. 1683, 4o.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indië*, D. I. *b*. bl. 221, D. III. *a*. bl. 60, 63, 64, 68, 75, D. IV. *b*. bl. 57, 65, 66, 67; *Catalogus der Bibliot. der Maats. van Nederl. Letterk.* D. II. bl. 436.

CARON (Noël de), Heer van Schonewal, vermoedelijk een zoon van den Watergeus Jacques Schonewal, die bij Tholen sneuvelde, was een Vlaamsch Edelman van grooten huize, die zich door zijne staatkundige bekwaamheden en door zijnen ijver voor de Hervormde Godsdienst grooten roem verworven heeft. Hij teekende in 1577 mede de Unie van Brussel, en was vóór het jaar 1582, dat is vóór de verzoening der zuidelijke gewesten met den Koning, Schepen in het vrije van Brugge. Aldaar beijverde hij zich te dien tijde zeer voor de vrijheid des Vaderlands en was, door den haat der Roomschgezinden, aan menig gevaar blootgesteld. Na de verzoening van Brugge met den Koning verliet hij zijne vaderstad, en begaf zich naar de noordelijke Nederlanden, alwaar hij een der vertrouwelingen was van Willem I, Prins van Oranje, die hij reeds in 1579 tot Stadhouder van Vlaanderen had zoeken te bevorderen. Hij werd dan ook door dezen in onderscheidene belangrijke zaken gebruikt.

In 1584 was hij, wegens Vlaanderen, Lid van de aanzienlijke commissie naar Frankrijk, om het oppergezag dezer landen aan diens Koning Hendrik III aan te bieden. Dit gezantschap vertrok den 3den Januarij te water, begeleid van 14 oorlogschepen, die door tegenwind, te Boulogne inliepen. Van hier sloegen de Gezanten op weg naar Parijs, doch zij kregen op reis last van den Koning, om zich 14 dagen te Senlis op te houden, alwaar zij den 24sten aankwamen, wordende alom zeer heusch bejegend en op 's Konings kosten onthaald. Terwijl zij te Senlis vertoefden, zocht de Spaansche Ambassadeur, Don Bernardyn de Mendoza, den Koning te bewegen, om hun gehoor te weigeren, voorgevende: »dat hun als muitelingen, »zooveel eer niet toekwam." Doch Hendrik voegde hem dit merkwaardig antwoord toe: »dat hij ze beschouwde als verdruk»ten, die heul kwamen zoeken in Frankrijk, daar men het zich »van ouds tot eer rekende, vreemdelingen en mishandelde vol»ken, zoowel als vervolgde Vorsten, goedertierenlijk te bejegenen." Hij deed vervolgens de Nederlanders, met eenen aanzienlijken sleep van koetsen en andere rijtuigen, van Senlis afhalen en verleende hun op den 13den Februarij gehoor, doch zij slaagden niet in hunne zending. In dit zelfde jaar, namelijk den 18den Junij, vertrok Caron met eenige andere heeren als Gezanten naar Engeland, ten einde Koningin Elizabeth de zelfde aanbieding te doen, welke evenzeer de opperheerschappij der Nederlanden van de hand wees.

Caron, vervolgens in 1590 als gewoon Agent der Staten van Holland aan het zelfde hof aangesteld zijnde, zocht in 1600 den vredehandel met Spanje af te raden.

Toen na de dood van Koningin Elizabeth, welke op den 3den April 1602 voorviel, Jakob Koning van Schotland, haar naaste bloedverwant den Engelschen troon beklommen had, sloot deze den 28sten Augustus 1604 een verdrag met Spanje, dat geheel en al niet naar den zin van de Vereenigde Staten was; doch zij ontveinsden voor die tijd hun ongenoegen, zendende hem hunnen gewonen Agent Noël de Caron toe, met den titel van Ambassadeur, in welke hoedanigheid, hij, onaangezien de tegenkanting des Spaanschen Gezants, door den Koning erkend werd. Loffelijk was zijne handelwijze aldaar; uitgestrekt waren zijne nasporingen, met welke allen hij zijne meesters bekend maakte. Later, in 1616, toonde hij gelijke bekwaamheid, door bij het lossen van de aan Engeland verpande plaatsen, Brielle, Vlissingen en Rammekens, de wijze raadslagen van Oldenbarneveld op het best uit te voeren.

Nadat Caron aan het hof van Engeland, gedurende een tijdvak van ruim 34 jaren, met alle getrouwheid en ijver eerst als Agent der Staten van Holland, en sedert als Ambassadeur van de Algemeene Staten, zijn Vaderland met roem had gediend, stierf hij in December 1624 te Londen. Hier had hij door langdurige ondervinding zoo veel invloed erlangd, dat de Engelsche geschiedschrijvers hem belangrijk voor hunne geschiedenis achten. Hij had den Prins van Wallis tot zijnen erfgenaam gesteld, die de edelmoedigheid had, om de geheele nalatenschap, eenige kleinigheden uitgezonderd, aan zijne naaste bloedverwanten af te staan.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XV. bl. 214 (220), B. XIX. bl. 495 (32), 524—530 (52—56), B. XX. bl. 635 en 636 (63 en 64), B. XXVI. bl. 423 (18), B. XXVIII. bl. 325 (20), 567 (30), 387 (46), B. XXX. bl. 695 (19), 705 (25 en 26), 713 (31), B. XXXII. bl. 47 (35), 149 (119), 150 en 151 (121 en 122), B. XXXIII. bl. 181 (16), 186 (19), 192 (24), 206 (35), 236 (72), 293 (99), B. XXXIV. bl. 316 (17), 321 (21), 379 (64), B. XXXV. bl. 413 (4), B. XXXVI. bl. 530 (11), 531 en 532 (12 en 13), 551 (30), 553 (31), 560—562 (36—38), 564 (39 en 40, 584 (57), B. XXXVII. bl. 617—620 (17—19), 659 en 660 (46 en 47), 665 (50); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. III. bl. 270, D. VIII. bl. 411 en 412; van Reyd, *Nederl. Oorl.*, bl. 445; Aytzema, *Saken van Staet en Oorl*, D. I. bl. 456; (Beaufort), *Leven van Willem I*, D. III. bl. 684; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 296, 530, D. VIII. bl. 55—66, 90, 91, 352, D. IX. bl. 92 en 93, 111, 178, D. X. bl. 60, 103, 104, D. XI. bl. 21; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 197; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.* D. III. bl. 135.

CARON (Pieter de) heeft zich bekend gemaakt als beoefenaar der Nederduitsche dichtkunst, door:

De Blyeindige Kyfagie van Mr Houtebeen en Els zijn Wijf. 1657.

Volgens hetwelk hem echter al eene zeer lage plaats op den Nederduitschen zangberg toekomt.

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters.*

CARONDELET (JAN), Heer van Champuans, geboren te Brugge in 1469, was Doctor in de Regten, en van 1504—1508 Lid van den Raad van Mechelen. Bovendien is hij niet alleen Deken der Hoofdkerk te Besançon geweest, maar ook Proost van St. Donaas te Brugge, en was Aartsbisschop van Palermo en Primaat van Sicilië toen hij in den Geheimen Raad van Margaretha van Oostenrijk, Gouvernante der Nederlanden, kwam, waarvan hij in 1521 en 1531 als President voorkomt.

Hij werd in Augustus 1514 met Willem de Marcques IJsselsteyn en Robert le Fèvre, naar 's Gravenhage gezonden, om de Staten tot het geven van geld te bewegen; men bood 100,000 clinquants van 30 groot (75,000 guld.) in vermindering der zoo hoog geklommen oorlogslasten, hetgeen werd aangenomen. Bij die gelegenheid begaven zich de zelfde personen naar Leiden, om de hangende geschillen over het benoemen der Veertigen te regelen, waarin zij naar genoegen slaagden.

Toen in het jaar 1525 de Staten van Holland, de Gouvernante ten sterkste aanmaanden om een bestand met Frankrijk te sluiten, ten einde de visscherijen onverhinderd mogten uitgeoefend worden, doordien degenen die ze hanteerden, anders geene lasten noch beden konden betalen, zond zij Carondelet benevens Anthonij van Lalaing, Graaf van Hoogstraten, Stadhouder van Holland en Jan van Bergen, Ridder van het Guldenvlies, naar Breda, welke met den Gemagtigde van Frankrijk, Pierre de Warti, een bestand voor zes maanden troffen, door hetwelk alle vijandelijkheden, zoowel te water als te land, tusschen Frankrijk en 's Keizers landen, aan deze zijde gelegen, eindigde, opdat de koophandel, de haring- en andere visscherijen onverhinderd zouden blijven, ook zouden ze elkanders vijanden geenen onderstand, hoe ook genaamd, verschaffen.

Carondelet was ervaren in velerlei wetenschappen, en een vriend van den geleerden Desiderius Erasmus, zoo als vele nog voorhanden zijnde brieven, tusschen hen gewisseld, getuigen.

Ten jare 1550 door eene aanhoudende zware krankheid bezocht, legde hij zijnen post als President van den Geheimen Raad, te Mechelen neder, en leefde nog in eenen sukkelenden toestand tot op den 8sten Februarij 1554, toen hij te Mechelen stierf. Zijn lijk werd naar Brugge vervoerd, en aldaar in het graf zijner voorvaderen begraven. Hij heeft geschreven:

Consilia et Observationes Juris. 4to.

Zie Foppens, *Biblioth. Belgica*, pag. 605; van Micris, *Nederl. Vorsten*, D. II. bl. 211; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; du Rieu, *de Intrede van Karel V. binnen Dordrecht* 1515, bl. 136, 137 en 138.

CARONDELET (GUILLAUME), van wien wij verder niets hebben kunnen opsporen, komt voor als een der teekenaars der Unie van Brussel in 1577.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 140.

CARONDELET (JEHAN DE), Ridder, Heer van Solre, Gouverneur der stad Enghien en Commissaris van de monstering, was vermoedelijk de zelfde, die in 1577 als teekenaar van de Unie van Brussel voorkomt.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 107; de zelfde *Bijvoegs. en Verbet. op de Unie van Brussel*, bl. 43.

CAROS. Zie CARAUSIUS.

CARP (GOTHOFREDUS WILHELMUS), zoon van Johannes Wilhelmus Carp, werd, na volbragte studie, in 1764 beroepen als Predikant te Hemmen, van waar hij in 1764 naar Wezel vertrok, hier bleef hij tot in 1767, toen hij naar Zalt-Bommel beroepen werd, welke standplaats hij in het volgende jaar verwisselde met Zwolle, waar hij in 1802 emeritus werd en den 25sten December van dat jaar in den ouderdom van 72 jaren overleed.

Hij moet zeer ervaren geweest zijn in de wijsbegeerte en wiskundige wetenschappen, want in 1763 kwam hij in aanmerking voor de hoogleeraarstoel in de wijsbegeerte, wis- en sterrekunde aan de hoogeschool te Harderwijk.

Van hem ziet het licht:

De onderwerping aan Gods tuchtiging in vier leerredenen Zwolle 1804 8o.

Zie (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken;* Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges.* bl. 300.

CARP (GULIELMO SWEDENRIJK), vermoedelijk een neef van den voorgaande en oudste zoon van Pedro Theodore Carp, Advokaat en Raad der Fransche koloniën in de hertogdommen Kleef, Gulick en Bergh, en van Susanna Slageman, geboren te Wezel, den 13den December 1775, had den geslachtnaam Swedenrijk aangenomen, op het verlangen van zijne grootmoeder van moederszijde, eene geboren Swedenrijk, uit eene aanzienlijke familie te Amsterdam. Bestemd zijne loopbaan als regtsgeleerde in te treden, werd hij op het gymnasium zijner geboorteplaats, in de oudere talen onderwezen, toen een jong Hollandsch zee-officier, eenige tijd ten huize van Carp's ouders doorbrengende, diens vriend werd, en hem het zeemansleven zoo aanlokkelijk wist te maken, dat hij eindelijk zijne ouders overhaalde, aan zijne neigingen voor dat beroep toe te geven. Carp werd diensvolgens in 1789, als Kadet ter zee, op 's Lands schip van oorlog *Meermin* geplaatst, welke bodem niet lang daarna in zee stak, om de toenmaals nog in gebruik zijnde geschenken aan de Barbarijsche mogendheden over te brengen.

Nadat de oorlog in 1794 met Engeland was uitgebroken, werd hij overgeplaatst op 's Lands brik *de Haay*, voor Harlingen gestationeerd.

Hij woonde den 11den October 1797 op 's Lands fregat *Ambascade,* den voor ons zoo noodlottigen zeeslag, tusschen de Bataafsche en Engelsche vloten, bij Kamperduin, bij.

Het bevel over de kanonneerboot *de Haai* voerende, weerde hij den 6den Junij 1801 buiten de Maas, den vijand kloekmoedig af.

Reeds door zijne verdiensten en geestdrift voor de dienst tot de rang van Kapitein Luitenant ter zee opgeklommen, werd hem in 1802 het bevel over 's Lands schooner *de Wolf* opgedragen. Met dezen werd hij, in Maart 1803, naar West-Indië gezonden, ten einde de bestuurders der volkplantingen tegen eene hoogstwaarschijnlijke vredebreuk te waarschuwen. Hem was eerst opgedragen naar Lissabon te zeilen en den Admiraal Jan Wilem de Winter, die zich daar met zijn eskader zou bevinden, gewigtige lastbrieven over te brengen. Na deze bevelen te hebben volbragt, zeilde Carp naar West-Indië, voldeed aan zijnen last, keerde terstond terug, en veroverde op zijnen terugtogt, eenen grooten Engelschen koopvaarder, welken hij te Bergen in Noorwegen opbragt.

Het bewind der Bataafsche Republiek, ten hoogste voldaan over den voorbeeldeloozen ijver en het beleid van Carp in dezen betoond, droeg hem, ten blijk van hooge tevredenheid, het bevel op, over 's Lands brik *Atalante*, een geheel nieuw en het fraaiste en grootste oorlogsvaartuig van dat charter. Met dien bodem van 16 stukken, en bemand met 75 koppen, lag hij in 1804 met eene kleinere brik *de Vlieg* in het Vlie. Hier werd hij door de sloepen van twee Engelschen brikken, door den donkeren en onstuimige nacht van 31 Maart begunstigd, aangevallen. De Britsche Kapitein Hardinge springt het eerst aan boord van *de Atalante*, en werd door den Stuurman, die de wacht had, aangevallen, zij geraakten aan het worstelen; door de glibberigheid van het vochtige dek stort Hardinge neder, rigt zich snel weder op en na eene hevige strijd velt hij den stuurman levenloos voor zijne voeten. Het wachtvolk streed met heldenmoed tegen de overspringende Engelschen, doch deze weten door het digt werpen en bezetten van het groote luik, het overige scheepsvolk beneden te houden. De eenige officier aan boord van *de Atalante*, de Luitenant G. van Vreeland, die nog deel aan den strijd kon nemen, werdt zwaar gekwetst en valt. Door het geweld uit den slaap gewekt, snelt Carp, met de wapenen in de hand naar boven, onder het aanhoudend geroep: »vuur! geeft vuur!" Nu door den Britschen Kapitein aangevallen, heeft hij het geluk hem te ontwapenen, doch de Brit ontvangt tijdige hulp en bezweert den moedige Hollander zich over te geven, daar het schip reeds vermeesterd is. Carp slaat het af; hij wil de overrompeling van zijn schip niet overleven, geen vermoeden van verzuim of lafhartigheid moest op hem rusten. Hij sneuvelt met het zwaard in de vuist, met negentien wonden bedekt in de ouderdom van acht-en-twintig jaren. Vriend en vijand roemden zijne trouw en moed, en zijne nagedachtenis bleef zelfs bij zijne overwinnaars in waarde. Het stoffelijk overschot van den edelen Carp werd door de Britten met alle krijgseer over boord gezet. Gedurende deze treurige plegtigheid verdween de Engelsche vlag en de Hollandsche werd geheschen, alle de krijgsgevangenen waren tegenwoordig, een van hen hield eene lijkrede over den held, dien zij verloren hadden, en drie losbrandingen uit het klein geweer vereerden het lijk toen het in de diepte nederzonk.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. VI. st. II. bl. 470, 552—555 en vooral Q. M. R. Ver-Huel, *het leven van Guillelmo Swedenrijk Carp*, medegedeeld in de *Verhand. en Berigt. betrekkelijk het*

Zeewezen en de Zeevaardkunde verzameld en uitgegeven door Jhr. G. A. Tindal, en Jakob Swart, nieuwe volgorde D. III. bl. 315—329.

CARPENTERIUS (Petrus). Zie Carpentier (Pieter).

CARPENTIER (Jacob), geboortig van Meessen bij Yperen, was een der eerste Hervormde Predikanten te Gent, en predikte niet alleen ten platten lande of op zeker kasteel nabij Gent, maar onderstond dat ook te doen, den 24sten Augustus 1566, binnen die stad; »komende ten 7 uuren prediken in de kerk »van de abdije van St. Pieters, alwaer veel volk vergadert was »om hem te hooren, maer den Hoog-Baljuw hetzelve vernomen »hebbende, zond aenstonts naer de Kercke den Heer Gerard »Rym, Bailliu van St. Pieters, die omtrent den 8 uuren in »de Kerke komende, den Minister deed ophouden, en vertrek»ken, maer naer den middag wiert 'er evenwel gepredikt bui»ten de Poorte op den Driesch, waertoe hy vertrekkende, zyn »toehoorders 's Morgens genoodigt hadt." Den 20sten September daaraanvolgende, kwam hij met eenigen der voornaamste Hervormden op het Stadhuis, om een verzoek aan Schepenen te doen, na dat *hy korts te vooren een huis gehuurt hadde in de Majorleyn-straete te Gent*, in meening van hier nu vast te zullen blijven wonen, hetwelk hem niet zeer lang heeft mogen gebeuren. Wel predikte hij den 29sten October bij de Karthuizers en deed den 11den November de tweede predikatie in den nieuwe gebouwde kerk, *de nieuwe Geusche Tempel* genaamd, maar aangezien die omstreeks vijf maanden daarna door de Roomschgezinden gesloopt werd, moest zijne dienst en woning te Gent een einde nemen, zonder dat men weet wat er verder van hem geworden is. Wel vinden wij een Jacob Carpentier vermeld als Predikant te Middelharnis, die in 1619 om zijne Remonstrantsche gevoelens werd afgezet, doch deze kan niet wel de zelfde als de Gentsche Predikant zijn geweest.

Zie de Kempenaere, *Vlaemsch Kronijk*, bl. 16, 20; G. Brandt, *Hist. der Reform.* D. III. bl. 863; te Water, *Hist. der Herv. Kerk te Gent*, bl. 16 en 17; de Chalmot *Biogr. Woordenb.*

CARPENTIER (Pieter) was een der eerste Nederlandsche Hervormde Predikanten uit den burgerstaat. Hij was in het jaar 1565 Predikant te Antwerpen, en werd met nog twee anderen van Emden gezonden naar Londen, om in de Nederlandsche gemeente aldaar te helpen beslissen het gerezen geschil over de noodzakelijkheid van het getuigen in het bedienen van den Heiligen Doop. Waarschijnlijk was hij de zelfde Pieter Carpentier, die van 1581 tot 1591 Predikant te Schiedam is geweest.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.* D. I, bl. 149; W. te Water, *Hist. der Herv. kerk te Gent* bl. 16.

CARPENTIER (Pieter) of Petrus Carpenterius van Antwerpen, een zeer geleerd man was eerst Rector der Latijnsche school, die te Norwich in Engeland door derwaarts gevlugte Nederlandsche Hervormden was opgerigt. Later was hij in de zelfde betrekking te Rotterdam werkzaam.

Hij heeft in het licht gezonden:

Introductio Logica, typis Raphelengii. 1600 8o.

Aldi Manutii *Phrases linguae latinae tabulis delineatae.* 1603 8o.

Ramus aureus elegantiorum linguae Latinae orationum, serie alphabetica.

Zie Valerius Andreas, *Bibl. Belg.*, pag. 729; W. te Water, *Hist. der Herv. kerk te Gent*, bl. 16; J. W. te Water, *kort verh. der Reform. van Zeel.*, bl. 113; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. kerk* D. I. bl. 159 en 160.

CARPENTIER (Pieter de) de Jonge was de vijfde Gouverneur van Neêrlands Indië. Van zijnen eersten leeftijd heeft men geene of weinig voldoende berigten, alleen weet men dat hij in of omtrent 1588 moet geboren zijn, en een Amsterdammer van geboorte was, ook moet hij een man van geen geringe afkomst geweest zijn, doordien hij ten jare 1616, met den aanzienlijken post van Opper-Koopman bekleed, met het schip *de Getrouwheid* naar Indië stevende. Twee jaren hier doorgebragt hebbende, werd hij door den toenmaligen Gouverneur Jan Pieterz. Koen, tot Ordinaris Raad en Directeur Generaal van den handel benoemd, in welken post hij zich met groote bekwaamheid ten nutte voor de Maatschappij gedroeg, waarom hij dan ook door Koen aan de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie als zijnen opvolger werd voorgedragen, zoodat hij dezen in 1623 is opgevolgd.

Zeer onaangenaam was voor Carpentier, in het begin van zijn Opperbestier, de bekende zamenzweering der Engelschen op Amboina, eene gebeurtenis, die, zoo in Indië als in Europa, verregaande verbittering tusschen de beiden natiën veroorzaakte.

Onder het opperbestuur van Carpentier werd door twee jagten, even te voren door Koen in 1623 uitgezonden, de naar de Carpentier genoemde *Golf van Carpentaria* ontdekt.

In het volgende jaar werd het belangrijke eiland Tayouan of Formosa, door de Nederlanders in bezit genomen. Ook werden de handelsbetrekkingen met Ceilon, en die met den vasten wal van Indië meer en meer aangeknoopt, en in 1626 eene gunstige verbindtenis met den Vorst van Malabar aangegaan.

Na 4 jaren en 8 maanden zijn ambt met veel lof bediend te hebben, droeg Carpentier het, op den 30sten September 1627, op nieuw over aan zijnen voorganger Jan Pietersz. Koen, die den 27sten van die maand op Batavia terug gekomen was.

Hij vertrok hierop den 12den November, met nog vier andere alle rijk geladen schepen naar het Vaderland, waar hij den 3den Junij 1628 aankwam, en aan Bewindhebbers een net verslag deed, van hetgeen er gedurende zijn opperbewind in Indië was voorgevallen. Uit aanmerking van zijnen ijver in het bevorderen der belangen van de Maatschappij, werd hem door de Bewindhebbers, behalve zijne bezolding, een geschenk aangeboden van 10,000 gulden, een gouden keten en medaille ter waarde van 2000 gulden, en een degen van 400 gulden.

In October van het volgende jaar werd hij verkozen tot bewindhebber van de Oost-Indische Maatschappij, ter Kamer Amsterdam, welken aanzienlijken post hij bekleed heeft tot zijne dood toe, die voorviel den 5den September 1659.

In 1630, het eerste jaar dat hij den post van bewindhebber waarnam, werd hij als Medegevolmagtigde naar Engeland gezonden, ter bemiddeling van de hiervoor vermelde Amboinsche verschillen. Terwijl hij zich te dien einde te Londen bevond, werd door bewindhebbers ten sterkste bij hem aangehouden, om zich weder als Gouverneur Generaal naar Batavia te begeven, doch, hoeveel roem en voordeel hiermede ook voor hem te behalen ware, hij bedankte bij aanhoudendheid voor dat aanbod.

Carpentier was vrij lang van gestalte, zwaar van haar en baard, dik van knevels, bruinachtig van oogen, blank en daarbij blozende van wezen, spits van kin, en toen hij naar het Vaderland terug keerde, was hij 40 jaren oud.

Hij ging veeltijds gekleed met een geel rokje met een befje en daarover een zwarten mantel, zoodat hij voor het uiterlijke veel eer een Predikant, dan een Opper-Landvoogd geleek. Zijn afbeeldsel vindt men bij Valentyn, die er dit onderschrift heeft bijgevoegd:

De vorstelijke koets der Ooster-Maatschappy,
De gulde toom van die bekommerlyke wagen,
Ten deel door hem gemaakt, die waardig was te dragen
Die naam, en ook 't bestier de rossen in de Ley
Van Indiën, wierd aan de Carpéntier bevolen.
Hij maakte, en mende die, en meide bei de Polen.

Ook komt zijne beeldtenis voor in *du Bois vies des Gouvern. Généraux.*

Zie Valentyn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. II. b bl. 53, D. IV. a bl. 275—277; Velius en Centen, *Chron. van Hoorn*, bl. 621 noot, 662, 663, 665 en 666; du Bois, *Vies des Gouvern. Généraux*, pag. 72—83; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Moll, *Zeetogten der Nederl.*, bl. 177; Bennet en van Wijk, *Nederl. Ontdekk.*, bl. 124 en 125; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. I. bl. 276, 283, 377; *Aanhang. op het Woordenb. van Kunst en Wetens.* door G. Nieuwenhuis; *Biogr Univ.*; G. Lauts, *Geschied. der Nederl. in Indië*, D. I. bl. 208—214.

CARPENTIER (Pieter de) Roelandz., misschien wel een neef van den voorgaande, was een zoon van Roeland de Carpentier, en werd geboren den 2den Junij 1591. Hij, die in 1641 en 1642 Raad, en in 1645, 1646 en 1652 Schepen der stad Dordrecht was, moet een zeer bekwaam Regent zijn geweest, en werd ook meermalen gecommitteerd ter vergadering der Heeren Staten van Holland en West-Friesland. Carpentier overleed den 17den December 1672, en was den 9den Julij 1642 gehuwd met Maria de Witt, Weduwe van Hendrik Noey Gerritz., bij wie hij eenen zoon en zes dochters verwekte, onder welke laatste was Maria de Carpentier, die volgt. Zijn zoon was Roeland de Carpentier die mede volgt.

Zie Balen, *Beschr. van Dordrecht* bl. 1305; *Algem. Konst- en Letterb.* 1843. D. I. bl. 295.

CARPENTIER (Casparus de), waarschijnlijk een broeder van den voorgaande, geboren te Dordrecht in 1607, werd, na volbragte studiën, in 1636 beroepen als Predikant te

Sliedrecht, vertrok van daar in 1646 naar Amersfoort, en werd den 17den April 1650 als Predikant te Amsterdam bevestigd, waar hij den 12den Mei 1667 overleed. Johannes de Carpentier en Roeland de Carpentier, die beide later volgen, waren zijne zonen.

Er bestaan onderscheidene portretten van hem, als: één gegraveerd door A. Sioertsma, één door J. Brouwer, één door A. Conradus en een met het adres van Cralingen, allen in folio.

Hij maakte zich bekend door:

Davids Credo, d. i. Davids *gebed en geloove ofte troost tegen de bittere doodt, zijnde een verklaring van den XVI Psalm.* Amst. 12o., niet onbelangrijk voor de geschiedenis der pest, die in 1665 te Amsterdam woedde.

Tranenvloet over Jeruzalems teghenwoordige sonden en toekomende wonden. Amst. 1661. 12o.

Den gewitten of bekeerden Moorman, d. i. de onderwijzinghe van Philippus, de belydenisse en doop des Moormans en syn vrolycke reyse na syn Landt. Amst. 1662. 12o.

Laatste uuren van Rivet, Bassecourt, Langelius en Landtman. 12o.

De weg des Hemels. 1712. 8o.

Zie van Abkoude, *Naamr. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; *Algem. Konst- en Letterb.* 1843, D. I. bl. 395; *Naaml. van Predikanten te Amsterd.*, bl. 26.

CARPENTIER (Maria de), eene nicht van den voorgaande, tweede dochter van Pieter de Carpentier Roelandz. en van Maria de Witt, geboren den 27sten December 1616 te Dordrecht, moet de Nederlandsche lier gehanteerd hebben, hoewel er geene afzonderlijke verzameling van haar bestaat. Daar ons niets van haar is onder de oogen gekomen, kunnen wij over hare bekwaamheden niet oordeelen.

Zie Balen, *Beschr. van Dordr.* bl. 1305; *Algem. Konst en Letterb.* 1843, D. I. bl. 295; *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht. ten vervolge op* Witsen Geysbeek.

CARPENTIER (Mr. Roeland de), een broeder van de voorgaande, geboren te Dordrecht den 31sten December 1620, was Raad in de Vroedschap en Schepen der Stad Dordrecht, daarbij was hij opziener van de scholen en der stads-boekerij, ook eerste Deken van de broederschap van St. Pieter en laatstelijk Bewindhebber van de West-Indischen Compagnie. Meermalen was hij Gedeputeerde ter vergadering van de Heeren Staten van Holland en West-Friesland. Hij overleed den 26sten April 1660 en was driemalen gehuwd geweest; zijne eerste vrouw was Sara Leysten, bij wie hij drie zonen verwekte, onder welke Pieter de Carpentier, geboren den 18den April 1651, die in 1674 Welgeborenman of Mansman van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuid-Holland was. Bij zijne tweede vrouw Lucia Repelaar, weduwe van Waltherus Kools, verwekte hij eenen zoon en eene dochter. Zijne derde vrouw Josina Sonnemans schonk hem eenen zoon en twee dochters.

Hij was een beoefenaar der wetenschappen, beminnaar der dichtkunst en heeft vele lossen verzen, zoo in het Latijn als in het Nederduitsch, nagelaten, die in zijne tijd zeer geprezen werden, doch hem tegenwoordig slechts onder de middelmatige dichters zouden hebben doen plaatsen. Er bestaat geen eigenlijk gezegde bundel van zijne gedichten, doch er zijn tusschen de jaren 1640 en 1670 weinig werken te Dordrecht gedrukt, of men treft daarvoor dichtregelen van zijne hand.

Afzonderlijk is van hem gedrukt:

Bredajae et Celsiss. Principis Auriaci Athenaeum, versibus celebratum à Rulando Carpenterio J. C. in illustris scholae Auriacae, quae Bredae est, auditorio majori, die 27 Martii 1647. Bredae ex officina Johannis a Waesberge illustris scholae ac Collegii Auriaci Typographi Jurati.

Zijne vermaardheid heeft hij echter meer te danken aan zijne Nederduitsche vertaling van de *Verhaelboecken van de Vereenigde Landschappen van Nederland van den Kardinael Bentivoglio.* Rotterd. 1648 12°.

Ook zou hij in het licht hebben gegeven de:

Historie van het leven en sterven van den Heer Johan van Oldebarneveld, waarachtelijk beschreven door een liefhebber der waarheid 1648.

Zie Balen, *Beschr., van Dordr.* bl. 224, 1305; Pars, *Naamr. van de Batavise en Hollandse Schrijvers*, bl. 94; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Geschied- en Letterk. Mengelw.*, D. III. St. III. bl. 107; Hoeufft, *Parnasus Latino-Belg*, pag. 263; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. IX. bl. 307, D. X. bl. 327; *Algem. Konst en Letterb.*, 1834, D. I. bl. 295 en 296; *Biogr. Woordenb. van Nederd. Dicht. ten verv. op* Witsen Geysbeek; Hermans, *Bijdragen over Noord-Brab.*, D. I. bl. 223, 294.

CARPENTIER (Johannes de), zoon van Casparus de Carpentier, werd, na volbragte studie, in 1660 Predikant te Barendrecht, waar hij in 1661 of 1662 overleden is. Zijne echtgenoote Elizabeth van den Heuvel, bij wie hij geene kinderen schijnt te hebben nagelaten, zond de volgende nagelaten werkjes van hem in het licht:

De Bruiloft des Lams ofte Geestelick Huwelick tusschen Jesum en Syn Bruydt. Amst. 1662. 12°.

Morghenwecker van de Bruyt Christi. Amst. 1662 12°.

De tweeden Morghenwecker Christi aan Syn slaperige Bruydt. Amst. 1662 12°.

Den derden Morghenwecker Christi aan Syn Bruydt ofte Kercke. Amst. 1662 12°.

Het Voorspel van de Bruyloft des Lams. Amst. 1662 12°.

Voorbereydinghe tot de Bruyloft des Lams. Amst. 1662 12°.

De tweede Voorbereydinghe tot de Bruyloft des Lams. Amst. 1662 12o.

Zie *Algem. Konst en Letterb.*, 1843, bl. 295—297.

CARPENTIER (Elizabeth de), geboren van den Heuvel. Zie Heuvel (Elizabeth van den).

CARPENTIER (Roeland de), zoon van Casparus de Carpentier. Hij werd in 1662 Predikant, en diende als zoodanig in 1679 bij de Ambassade naar Moskouw, van daar teruggekomen, werd hij in het jaar 1680 Predikant te Scharwoude, waar hij in 1682 overleed.

Hij moet een beoefenaar der Nederduitsche dichtkunst zijn geweest, doch wij hebben geen zijner pennevruchten kunnen opsporen.

Zie Bilderdijk, *Geschied des Vaderl.* D. XI. bl. 281; *Algem. Konst- en Letterb.* 1843, D. I. bl. 295.

CARPENTIER (Jean Baptiste le), een Augustijner Geestelijke, geboren in 1606 te Abscons bij Atrecht, vlood in 1655 naar Holland, veranderde aldaar van kerkgenootschap en trad te Leiden in het huwelijk; naderhand stond hij op het punt op nieuw tot de oude Kerkleer over te gaan: doch de teederheid voor zijne kinderen, die hij zou hebben moeten achterlaten, hield hem daarvan terug. Hij overleed te Leiden omstreeks 1670. Als geschiedschrijver heeft hij zich doen kennen door een werk getiteld:

Histoire Généalogique des Pays-Bas; ou Histoire de Cambrai et du Cambresis, contenant ce qui s'y est passé sous les Empereurs, et les Rois de France et d'Espagne; enrichie des Généalogiques, Eloges et Armes des Comtes, Ducs, Evesques, et Archevesques, et presque de quatre mille Familles Nobles, tant des XVI. Provinces que de France, qui ont possedé des terres, des benefices, et des charges, y ont été alliés par mariage, ou y ont laisés des marques de leurs pieté dans les Eglises et Hopitaux. Le tout divisé en IV Parties. Justifié par Chartes, Epitaphes, et Chroniques, et embelli de plusieurs riches Memoires de l'Antiquité qui servent grandement aux Nobles, et aux curieux. Par Jean le Carpentier, *Historiographe.* Leid. 1664, II. vol. avec fig. 4°.; in welk zeer zeldzaam werk, le Carpentier bewijzen oplevert van zijne groote ervarenheid in het vak der Geschiedenissen en Geslachtregisters.

Zie Saxe, *Onom. Liter*, Pars V. pag. 106; te Water, *Hist. van het verb. der Edelen*, St. IV. bl. 400; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letteren en Wetens.* D. I. bl. 226.; Alph. le Glay, *Notice sur* J. B. le Carpentier *historiographe du Cambrésis* etc. Valenciennes 1832 8°.

CARPI (Jacob da), geboren te Verona in 1685, misschien wel een afstammeling van den Schilder en Plaatsnijder Hugo da Carpi, kwam nog jong zijnde te Amsterdam, en legde zich op de schilderkunst toe. Hij schilderde portretten en ook wel historiestukken, doch vond zijn voorname bestaan in den kunsthandel, zijnde een groot kenner van schilderijen, teekeningen en prenten.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 104; Immerzeel, *Levens en werken der Kunstn.*

CARRÉ (Frans) of Franciscus Carrée, geboren in *Friesland* ten jare 1630, was door zijnen vader tot den geestelijken stand bestemd, en wel bepaaldelijk tot die van de orde der Jezuiten; ook was Frans tot bereiking van dat doel, reeds eenigzins gevorderd in de kennis der geleerde talen; daar hij echter meer genegen was tot de beoefening van de teeken- en schilderkunst, dan om zijne kruin te doen scheeren, hing hij de kap om den tuin, en oefende zich met zoodanige vlijt en warmen ijver

in de kunst, dat hij binnen kort ongemeene vorderingen maakte, en Hofschilder werd van Prins Willem Frederik, Stadhouder van Friesland. Na het overlijden van dien Vorst, hetwelk voorviel den 25sten October 1664, bragt hij diens prachtige lijkstatie in prent; uit die prentkunst is ligt te zien, dat hij geen onbekwaam meester was. Hij schilderde ook fraaije boerengezelschappen, in de manier van Teniers, die thans nog bij de liefhebbers geacht zijn; en verbleef nog eenige tijd in dienst van de Prinses weduwe Albertina; doch eenige tijd daarna, zette hij zich te Amsterdam neder, alwaar hij in het jaar 1669 overleed.

Zie van Gool, *Nieuwe schoub. der Nederl. Kunsts.*, D. I. bl. 64 en 65; Chalmot, *Biogr. Woordenb.; Biogr. Nation; Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts*; Wonder, *Alphab. Lijst van Kunstschilders.*

CARRÉ (Hendrik) of Carrée, een zoon van den voorgaande, geboren te Amsterdam den 2den October 1656, werd door zijnen vader tot Predikant opgeleid, en te dien einde op de Latijnsche Scholen besteld, doch grootelijks tegen zijnen zin, want zijne genegenheid bepaalde zich tot de teeken- en schilderkunst; ook besteedde hij zijne ledige uren, buiten kennis van zijnen vader, om zich in het teekenen te oefenen; dan de oude man werd het gewaar, en de jongeling dikwijls door hem om die onverzettelijke neiging bekeven. Reeds was hij tot de vijfde school bevorderd, toen zijn vader kwam te sterven; en zijne moeder, ziende dat hij eenen onverwinnelijken tegenzin in de studie had, liet hem zijne aangeboren neiging opvolgen en bestelde hem te dien einde bij den Schilder Jurriaan Jakobs, van wien hij eenige tijd onderwijs genoot, waarna hij onder opzigt van den beroemden Jakob Jordaans geraakte. Hier nam hij zijne tijd ijverig en naarstig waar, en vorderde in korte jaren dermate, dat hij de verdere lessen van zijnen meester kon missen, op zijne eigen wieken drijven, en zich naar levendige voorwerpen oefenen. Doch reeds een goed meester geworden zijnde, die zich in staat bevond met de kunst ruimschoots zijn brood te winnen, werd hem door de Prinses Albertina, Weduwe van Prins Willem Frederik van Nassau, eene Vaandrigsplaats bij het krijgsvolk aangeboden, welke hij aanvaardde, verwisselende alzoo het penseel met den degen.

Toen Groningen in het jaar 1672 door den Munsterschen Bisschop Barend van Galen belegerd werd, was hij met zijn regiment binnen die vesting, en hielp haar tegen dien trotschen kerkvoogd dapper en manmoedig verdedigen. Daar echter het krijgsleven hem waarschijnlijk op den duur al te ruw en te gevaarlijk voorkwam, en hij zijnen aangeboren lust tot de schilderkunst voelde herleven, nam hij het penseel weder in handen, en begaf zich op nieuw vlijtig aan het schilderen; oefende zijne kunst eerst te Amsterdam en vervolgens te 's Gravenhage, waar hij zich met der woon vestigde. Hij beschilderde kamers, zeer fraai. Vervaardigde voorts boerengereedschappen en landschapjes met beelden en beesten, die door de kunstliefhebbers gretig gekocht werden; voorts gaf hij lessen in de teekenkunst aan de Haagsche jeugd; en dit een en ander verschafte hem een ruim bestaan, voor zich en zijne zeven kinderen, namelijk vier zonen, die hij alle tot de schilderkunst heeft opgekweekt, en drie dochters. Hij is gestorven den 7 Julij 1721; zijne zonen waren Franciscus Abraham Carré, Abraham Carré, Hendrik Carré en Johannes Carré, die allen volgen.

Zie Houbraken, *Schoub. der Schild. en Schilder.* D. III. bl. 382; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; van Gool, *Nieuwe Schoub. der Nederl. Kunsts.*, D. I. bl. 122—125; Wagenaar; *Beschr. van Amst.*, St. III. bl. 265; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunst.*; Wonder, *Alphab. Lijst der Nederl. Kunsts.*

CARRÉ (Michiel) of Carrée, een broeder van den voorgaande, geboren te Amsterdam, omstreeks het jaar 1628, had tot eersten leermeester zijnen bovenvermelden broeder en vervolgens Nikolaas van Berghem, onder wiens opzigt hij zulke voorspoedige vorderingen maakte, dat hij een goed meester werd in het schilderen van landschappen en beesten; doch zijne manier verschilde grootelijks met die van zijnen meester, ook was die op verre na zoo goed niet, en zweemde naar de manier van Lionen of van der Leen. Op zijn eigen wieken drijvende, begaf hij zich naar Engeland, en woonde eenige jaren te Londen; doch het schijnt, dat de fortuin hem daar niet zeer gunstig was, want hij kwam weder naar zijne geboorteplaats terug en verbleef daar, tot dat hij door Frederik I, Koning van Pruissen, in de plaats van Abraham Begijn, tot zijnen Hofschilder geroepen werd; hoewel hij Begijn niet evenaarde, genoot hij daar echter een goed jaargeld, en bleef aan het Hof tot 's Konings dood, den 16den Maart 1713, toen hij nevens onderscheidene medgezellen bedankt werd. Hierop begaf hij zich weder naar Holland, en hield zich meest te Amsterdam op, hoewel met weinig voorspoed; doordien hij voor de kunsthandelaars, die in het geheel niet scheutig vallen, moest schilderen; ook was zijne manier niet uitlokkende, dewijl zijne keuze zich meest bepaalde tot het verbeelden van donder, bliksem, loeijende orkanen en andere gelijksoortige, onbevallige onderwerpen; de liefhebbers vonden er ten minste zoo veel smaak niet in, als hij wel gewenscht zou hebben.

Doch zijne bekwaamheid blonk meer uit in het behangselschilderen, hetgeen destijds nog al winst begon op te leveren. Bij de kunstlievenden zijn evenwel eene menigte stukjes van hem bekend, die niet van verdiensten ontbloot zijn.

In het Museum Boymans te Rotterdam is van hem *Een boomrijk landschap met rundvee.*

Hij vond zijn levenseind te Alkmaar in het jaar 1728.

Zie van Gool, *Nieuwe Schoub. der Nederl. Kunsts. en Schilder.*, D. I. bl. 125—127; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Immerzeel, *Leven. en Werken der Kunsts.*, *Catal. der Schilder. in het Museum te Rotterd.*, bl. 11; Wonder, *Alphab. lijst der Nederl. Kunsts.*

CARRÉ (Frans Abraham) of Carrée, een neef van den voorgaande en zoon van Hendrik Carré, geboren te 's Gravenhage den 11den Januarij 1684, beoefende mede de schilderkunst en had zijnen vader tot leermeester in de kunst; doch vertrok jong zijnde naar Engeland, waar hij huwde, en zijn bestaan won, maar hij kwam schielijk te sterven; want des avonds gezond en wel naar bed gegaan zijnde, werd hij 's morgens naast zijne vrouw dood gevonden, in het jaar 1721.

Zie van Gool, *Nieuwe Schouwb. der Nederl. Kunstschild. en Schilder.*, D. I. bl. 124 en 125; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woorbenboek der Zamenl.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunste.*

CARRÉ (Abraham) of Carrée, een broeder van den voorgaande, geboren te 's Gravenhage den 27sten Mei 1694, had veel neiging tot het schilderen van moderne stukjes en portretten, levensgroot of in het klein. Ook was Carré zeer bekwaam om stukken van allerlei meesters in het klein te kopiëren, en wel zoo kunstig en bedrieglijk, dat er in vreemde plaatsen vele mede bedot werden, niet door den kunstenaar, maar door degenen, die ze tot dat einde lieten maken. De tijd van zijn overlijden is onbekend, doch in het jaar 1751 leefde hij nog.

Zie van Gool, *Nieuwe Schoub. van Nederl. Kunsts. en Schilder.*, D. II. bl. 215—217; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

CARRÉ (Hendrik) of Carrée, een broeder van de beide voorgaanden, geboren te 's Gravenhage den 27sten September 1696, werd door zijnen vader in de kunst onderwezen, en heeft, na hij wel gevorderd was, eenige jaren te Amsterdam bij den Bouwmeester Turk gewoond, die hem, om zijne bekwaamheid in het teekenen van gebouwen, eene jaarlijksche belooning gaf. Vervolgens keerde hij naar 's Gravenhage terug, en schilderde aldaar voor den Franschen Schouwburg onderscheidene stellen tooneelschermen, benevens een fraai plafond of zolderstuk met eenige beelden en eene balustrade in het rond, dat buitengemeen schoon was en zoo natuurlijk gepenseeld, dat het oog in den eerste opslag daardoor misleid werd. Ook schilderde hij vele dergelijke zolderstukken met beelden en gebouwen, ook behangsels met historiën en basrelieven, zoo in het graauw als gekleurd, in huizen van aanzienlijke lieden. Voorts hield hij zich bezig met het vervaardigen van portretten in crayon en miniatuur, die zeer wel slaagde. Hij hield huis met zijnen broeder Johannes Carré en twee zusters; omstandigheden deden hun het verblijf in 's Gravenhage verlaten, en zij begaven zich met der woon naar Leiden, alwaar zij door middel van hunne kunstoefening een ruim bestaan vonden.

Wanneer hij overleden is vinden wij niet opgeteekend, maar in 1757 was hij nog in leven.

Zie van Gool, *Nieuwe Schoub. der Nederl. Kunstschild. en Schilder.*, D. II. bl. 217 en 218; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

CARRÉ (Johannes) of Carrée, de jongste broeder der drie voorgaanden, geboren te 's Gravenhage den 3den December 1698,

werd mede door zijnen vader in de kunst onderwezen en schilderde al hetgeen hem maar voor de hand kwam, het zij portretten of historie- deur- en schoorsteenstukken en hetgeen verder zich in de kunst opdoet. Hij was getrouwd en heeft ook kinderen bij zijne vrouw verwekt, onder welke een zoon, die de voetstappen van zijnen vader drukte in het beoefenen der schilderkunst. De tijd van het overlijden van Johannes vinden wij nergens aangeteekend.

Zie van Gool, *Nieuwe Schoub. der Kunsts. en Schilder.*, D. II. bl. 218; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

CARRÉ (Mr. Jan Anthony Jacobus), zoon van Mr. Diederik Carré en van Sibylla Hermina van der Sluys, geboren den 9den Maart 1772, te Delft, waar zijn vader Advokaat was, werd, na volbragte studie aan de Hoogeschool te Leiden, tot Meester in de beide regten bevorderd, vestigde zich vervolgens als Advokaat te 's Gravenhage, en werd, na de omwenteling van 1795, benoemd tot Secretaris van den Raad van lijfstraffelijke en burgerlijke regtszaken. Bij het uiteengaan van dien raad ontslagen, vatte hij de praktijk weder op, en was achtervolgens Advokaat en Notaris en Griffier bij den Regtbank van eersten aanleg te 's Gravenhage, waar hij den 14den April 1830 overleed, uit zijne beide huwelijken met Catharina Wassenbergh en Maria Elisabeth Margaretha von Dassel, nalatende twee zoons en drie dochters.

Hij heeft in het licht gezonden:

Handboek wegens de zegel-ordonnantie van 11 *September* 1794. 's Hage 1795 8°.

Uitlegkundige Verhandeling over de thans vigerende zegel-Ordonnantie. 's Hage 1808 8°.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XXVIII. bl. 76; *Algem. Konst- en Letterb.* 1808, D. I. bl. 146; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken*, uit familiepapieren aangevuld.

CARREGA (J. H.) voerde het bevel op de korvet *Scipio* van 20 stukken, in het eskader van de Vice-Admiraal de Winter; toen deze in 1802, na den vrede van Amiens naar de Middellandsche zee werd gezonden, en met Algiers, Tunis en Tripoli schikkingen maakte, en verbonden sloot. Met het zelfde schip was Carrega later onder het opperbevel van den Vice-Admiraal Hartsinck in Oost-Indië, en had rijkelijk zijn deel aan de rampen, welke aldaar 's Lands vloot overkwamen. Uit de Molukkos teruggekeerd en eenige rijk geladene koopvaarders van Batavia naar Samarang geleidende, werd hij, den 31sten Augustus 1807, door den Engelschen Kapitein Fleetwood Pellen, met het fregat *Psyche* van vier-en-veertig stukken, in de nabijheid der laatste stad aangetast. Een uur lang hield Carrega den ongelijken strijd vol, en zette toen de korvet op het strand, waardoor hij de groote som gelds, die hij aan boord had, redden kon. De koopvaarders, onder zijn geleide, volgden zijn voorbeeld en bragten het kostbaarste hunner lading aan wal. De vijand zette het gevecht voort; en Carrega verdedigde zich dapper tot dat hij zwaar gewond werd, zijn volk den moed verloor, *de Scipio* de vlag streek, en de koopvaarders door den vijand werden vermeesterd en naar Madras gevoerd.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew*, D. VI. St. II. bl. 464, 592, 608, 609.

CARREMAN (Adriaan Maartensz.), geboren te Schiedam, een koen varengezel en Boekhouder op een Groenlandsvaarder, bood in 1636, met zeven matrozen zich vrijwillig aan, om op Groenland te overwinteren, ten einde aldaar ten dienste van de Groenlandsche visscherij naauwkeurig onderzoekingen in het werk te stellen, nopens de plaatselijke gesteldheid van Spitsbergen; doch hij kwam met al zijne lotgenooten bij die gelegenheid om.

Zie van Harderwijk, *beroemde en vermaarde personen te Schiedam geboren*, medegedeeld in het *Jaarboekje voor de stad en het kanton Schiedam*, 1852. bl. 12 en 13.

CARULL (B.), van wien ons geene levensbijzonderheden bekend zijn, beoefende in het begin dezer eeuw de Nederduitsche dichtkunst, waarvan proeven voorkomen in de *Kleine Dichterlijke Handschriften*, zijne stukjes zijn zeer zoet vloeijend, doch bevatten meest denkbeelden, welke men door andere veel krachtiger en dichterlijker vindt voorgedragen.

Zie *Biogr. Woordenb. van Nederd. Dichters ten verv. op* Witsen Geysbeek.

CARSTARÉS (William), geboren in Schotland in 1649, legde zich aan de Hoogeschool te Utrecht op de Godgeleerdheid toe, werwaarts zijn vader na de omwenteling van 1644 uitgeweken was. Hij was eerst Predikant bij de Engelsche congregatie te Leiden, keerde vervolgens naar zijn Vaderland terug, waar hij als zamenzweerder werd aangehouden. Losgelaten, nadat hij bekendtenissen gedaan had, welke hem op de pijnbank waren afgeperst, kwam hij in Nederland terug, waar hij Huis-Kapellaan van Prins Willem III werd. Toen die Prins den troon van Engeland beklom, benoemde hij Carstarés tot zijnen Kapellaan in Schotland, waar deze eenen belangrijken staatkundigen invloed had, welke slechts met het leven van zijnen beschermheer ophield. Carstarés overleed in 1715 als President van de Hoogeschool te Edimburg, en Predikant dier stad. Zijne *Staatspapieren en Brieven* zijn, voorafgegaan van zijn leven, uitgegeven door Doctor Mac-Cormick te Edimburg in 1774 in 4°.

Zie *Biogr. Univers.*

CARSTENS (Jan) werd, als Commandeur van het jagt *Arnhem*, in 1623, door den Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Koen, met twee jagten naar Nieuw-Guinea gezonden, hetwelk hij in bezit nam. Ook bezocht hij de Bogt van Carpentaria op de noordkust van Nieuw-Holland en ontdekte, aan de Westzijde van deze bogt, Arnhemsland; doch hij werd op dit eiland, met acht zijner schepelingen, vermoord.

Zie Bennet en van Wijk, *Nederl. Ontdekkingen*, bl. 124 en 125; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. I. bl. 377; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 589, 592.

CARSTENS (Heertje) was, na reeds vroeger het Vaderland ter zee te hebben gediend, bestemd om met eene victualie-fluit den Luitenant-Admiraal de Ruyter, in 1674, op diens togt naar West-Indië te vergezellen, doch schijnt niet te zijn medegezeild. Hij was in 1676, Commandeur van eenen brander *de Zuaijer*, bij het eskader van Binckes, toen deze Tabago had veroverd, en aldaar door den Franschen Admiraal Jean Graaf d'Estrées werd aangebragt. Carstens zeilde kloekmoedig met zijnen brander op het Fransche Admiraalschip aan, doch dreef door eenen dwarlwind af, en zijn vuur deed geen nut. Of hij bij dien mislukten aanval, of later, bij de jammervolle verdediging van vloot en sterkte, is omgekomen, is onzeker, maar hij wordt uitdrukkelijk onder de gesneuvelden genoemd.

Zie Brandt, *Leven van de* Ruiter bl. 896; de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. III. St. II. bl. 340, 351.

CARTERET (Antonie Benedict), geboren den 18den Januarij 1759, diende in 1787 als Luitenant bij het regement *Grenier-Wallon* bij de Patriotten, doch, bij de omkeering van zaken zijn ontslag bekomen hebbende, week hij uit naar Frankrijk, van waar hij in 1795 terugkwam.

Als Luitenant-Kolonel van het 3e bataillon 6e halve brigade, woonde hij den veldtogt in Noord-Holland, in 1799, bij, en werkte op eene krachtdadige wijze mede tot de nederlaag der Russen bij Bergen, den 19den September van dat jaar, door, ondersteund door een eskadron Hussaren en eenige Rijdende Artillerie, te Koedijk het Kanaal over te gaan, zich tusschen Schoorl en Bergen in te werpen en alzoo de insluiting der Russen binnen het laatstgenoemde dorp te helpen voltooijen. Ook hielp hij met zijn bataillon, den 6den October daaraanvolgende, vóór dat de slag bij Castricum een aanvang nam, de Russen in de vlakte ten Oosten van dat dorp in ontzag houden, waardoor zij verhinderd werden hunne strijdmakkers in het dorp te hulp te komen.

Den 18den Julij 1803 tot Kolonel bevorderd diende hij als Bevelhebber van het 6e Regement Infanterie bij de divisie Du Monceau in Duitschland.

Tot Generaal-Majoor den 15den October 1806 benoemd, was hij daarna Commandant Superieur in het 3e Groot Militair Arrondissement, en diende in 1809 als Luitenant-Generaal bij de divisie van den Generaal Gratien bij Straalsund, tegen den Pruissischen Majoor Schill. Hij stelde zich, toen den storm bevolen werd, aan het hoofd van het 9e Regiment, tot den eersten aanval bestemd, en staande onder het bevel van den Kolonel L. J. X. Vezier. De verhakkingen werden vermeesterd; de gracht met weinig water voorzien, werd doorgetrokken en de borstwering beklommen. De ongeoefende en wankelmoedige bezetting van het ravelijn nam over de brug der hoofdgracht de vlugt naar de stad, op den voet gevolgd door de Hollanders, die te gelijk met de vlugtende door de poort binnendrongen, waar terstond het stratengevecht aanving. Carteret bevond zich steeds aan de spits der bestormers en drong een der eerste de stad binnen. Dáár, bijgestaan door zijne wakkere Adjudanten, de Luitenants Berg en J. L. J. H. de Stuers, en moedig ondersteund door zijnen vriend en wapenbroeder den Luitenant-Kolonel Justinus Verhorst, wees hij aan de kolom, welke

door de hoofdstraat voorwaarts trok, den weg naar de markt, toen hij, aan den ingang eener zijstraat, door een pistoolschot in den rug en dadelijk daarop door eenen sabelhouw van eenen voorbij rennenden hussaar in het hoofd getroffen, dood nederzeeg. Volgens de Duitsche berigten, zou Carteret door de hand van Schill zelve nedergehouwen zijn, doch dit is door de Hollandsche rapporten niet bevestigd.

Zie Lodewijk Napoleon, *Geschiedk. Gedenkst.*, D. II. bl. 382.; Bosscha, *Nederl. Heldendaden te Land*, D. III. bl. 203, 204, 207, 222, 269, 270 en 273, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CARTESIUS (RENATUS). Zie DESCARTES (RENÉ).

CARTHUSIANUS (JOANNES), ook wel CARTHUSIANUS MANTUAE of JEAN LE CHARTREUX DE MANTOUE genaamd, was geboren te Namen, waar men hem de regels der zangkunst onderwees; hij vertrok van daar naar Italië, voltooide daar zijne studie in de muzijk en de wetenschappen onder de leiding van Victorinus de Feltre en werd Munnik in het Karthuizerklooster te Mantua, waarvan hij zijne naam ontving. Hij was een tegenstander van Marchetto van Padua, en heeft, waarschijnlijk omstreeks 1380, eene zeer breedvoerige verhandeling geschreven over de muziek onder den titel van:

Libellus musicalis de ritu canendi vetustissimo et novo, principie omnium quidem artium, welk werk verdeeld is in twee deelen, ieder drie boeken bevattende. Het eerste boek van het eerste deel handelt over den *plain-chant;* het tweede over de verdeeling van het *Monochordion;* het derde *over de intervallen*, over hunne soorten en over de toonaarden. In het eerste boek van het tweede deel, verklaart hij het oorspronkelijke *notenschrift* door de letters van het alphabet; in het tweede geeft hij de regels van de *solmisatie* aan, en eindelijk ontvouwt hij in het laatste de regels van het *contrapunt* en der *compositie*. Van deze verhandeling zijn twee handschriften bekend, een in de Harleysche bibliotheek in het Britsche Museum (No. 6525) en het andere in die van het Vatikaan (No. 5904).

Zie F. J. Fetis, *Prijsverh. bij het Koninkl. Nederl. Instit. bl.* 10.

CARTHUSIANUS (DIONYSIUS). Zie DIONYSIUS CARTHUSIANUS.

CASEARIUS (JOHANNES), in de laatste helft der zeventiende eeuw Predikant te Cochin, was bijzonder ervaren in de kruidkunde. Hij werkte mede aan het prachtige werk, dat Rheede van Drakenstein in het licht zond, onder den titel van *Hortus Malabaricus* in 13 deelen in folio met platen. Casearius vormde het ontwerp tot dit werk, maakte de beschrijving der planten en schreef den tekst der beide eerste deelen. De beroemde kruidkundige Nicolaas Jacquin heeft een geslacht van planten, dat hij in Amerika ontdekte, aan de gedachtenis van Casearius toegewijd en het den naam van *Casearia* gegeven. Linnaeus nam dien niet aan; hij voegde dat geslacht bij de *Samyda*, als weinig daarvan verschillende; maar nadat men onderscheidene nieuwe soorten ontdekt had, is het geslacht *Casearia* weder hersteld; het bestaat uit boomen en heesters. Casearius kwam in 1678 uit Cochin te Batavia en overleed aldaar, of moet kort daarna naar het Vaderland zijn teruggekeerd.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. IV. bl. 66, 67 en 68; *Biogr. Nation.*

CASEMBROODT (ABRAHAM), een Nederlands schilder, bloeide omstreeks het midden der zeventiende eeuw, en bragt een groot gedeelte van zijn leven op Sicilië door, terwijl hij zich te Messina als een der bekwaamste kunstenaars van zijne tijd, in het schilderen van landschappen, zee- en havengezigten en stroomen onderscheidde. Casembrooodt heeft mede historieele ordonnanties gemaakt, en ook in dat vak bewijzen van bekwaamheid gegeven, zooals blijkt uit drie voorstellingen uit *het Lijden*, in de kerk van St. Giovacchino te Messina aanwezig. Men heeft onderscheidene etsen van dezen meester, die geestig en meesterlijk behandeld zijn, zee- en havengezigten, alsmede gezigten te Messina, voorstellende.

Zie Immerzeel, *Levens en werken der kunstn.*

CASEMBROOT (JAN DE), Heer van Backerzeele, Zellick, Cobbegem, Berchum en Fenain, afkomstig uit een doorluchtig geslacht (1), en zoon van Leonard de Casembroot, Burgemeester te Brugge, en van Maria Reyvaert. Casembroot was Edelman van den huize des Hertogs van Savoijen, en kwam, als Raad en Geheimschrijver, in dienst van den ongelukkigen Lamoraal Grave van Egmond, toen deze Stadhouder van Vlaanderen was, en werd hierdoor in de zaken van Nederland gewikkeld. Hij nam deel in het verbond der Edelen, en werd zelfs gekozen tot een der Afgevaardigden, om de bondgenooten te berigten, dat zij den 3den April met zoo vele paarden en wapenen als zij konden, zich naar Brussel zouden begeven, wordende hij te dien einde met Robbert van Longueval en Johan van Brandenburg, naar Namen gezonden. Hij verscheen, met voorkennis van Egmond, in de vergadering te St. Truijen, en onderteekende met vele andere Edelen het antwoord op het request, door de kooplieden en het volk aan de Edelen te St. Truijen vergaderd overgegeven, met de bede om bescherming tegen de vijanden der gezuiverde godsdienst, in welk antwoord zij uit naam der verbondene Edelen bij geschrifte verzekerde, dat hun om der religie wil geen leed zou worden aangedaan. Ook hij was afgevaardigde der Edelen op de bijeenkomst te Duffel. In September des jaars 1566 kwam hij, met last van Egmond, die hem tot Gouverneur van Oudenaarde aanstelde, binnen die stad; eerst, om haar in rust te brengen, gelijk geschiedde, door den Roomschen hunne kerken te laten behouden, en den Hervormden eene plaats ter verrigting hunner Godsdienst aan te wijzen; naderhand om het verdrag, door de Landvoogdesse met de Edelen gesloten, af te kondigen. Ook gaf hij uit naam van Egmond den Hervormden te Gent en Oudenaarde vrijheid, om buiten de vesten van die steden hunne kerken te bouwen; en trok, in October 1566, met eenige ruiters naar Axel, om eene beroerte van de Hervormden, die den kerker opengebroken en den Schout gekwetst hadden, te stillen. Doch Casembroot volgde later het weifelend gedrag van Egmond, en zocht zich aangenaam bij het Hof te maken. Te Gent had hij het in November 1566 reeds zoover gebragt, dat omstreeks 1000 à 1500 personen gehoorzaamheid en getrouwheid beloofden aan de Landvoogdesse, mits men hen buiten de stad liet ter preek gaan. Hij ging een stap verder en vervolgde de voorstanders van het gesloten verdrag; arbeidde met onophoudelijken ijver, om de beroerten te stillen; verdrukte de Onroomschen; zocht de beeldstormers op, van welke hij een-en-twintig te Geeraerdsbergen deed ophangen en een groot aantal geesselen; ook ligtte hij eenen Predikant en eenige burgers van Aalst op, omdat zij de preek hadden bijgewoond op plaatsen, waar men het niet gewoon was.

Dan dit alles kon hem niet baten; want hij werd in het jaar 1567, op bevel van Alva, gevat, en in hechtenis gezet; waar hij tijd in overvloed had tot nadenken over zijne onstandvastigheid. Nadat hij, al wat hij wist, beleden had, werd hij op de pijnbank gebragt. Hij had reeds zeer veel bekend en Alva wachtte, dat hij wonderbare dingen zou vertellen als men hem pijnigde, daar hij van oordeel was, dat niemand zoo goed als Backerzeele in staat was, om rekenschap te geven van de bedrevene misdaden. Zijne zaak werd door den Bloedraad met de uiterste gestrengheid behandeld. Men had zijne papieren onderzocht en daarin veel licht gevonden, maar onderscheidene papieren waren verbrand. Het gemeen schreef de voornaamste reden der groote gestrengheid van den bloedraad aan den wreden Vargas toe. Eindelijk werd zijn vonnis opgemaakt, en hij veroordeeld om onthalsd te worden, welk vonnis te Vilvoorden, den 2den Junij 1568, aan hem is ten uitvoer gelegd.

Hij was gehuwd aan Wilhelmina van Bronkhorst, bij wie hij een dochter naliet, en staat bekend als een man van verstand en geleerdheid, waarvan ook zijne gedrukte schriften blijken dragen; als onder anderen:

Carmen in laudem Marci Laurini & Huberti Goltzii.

Epistola praefixa operi Petri Pecquij in Titulo Juris De re nautica.

Het wapen van zijn geslacht bestond uit drie koornaren en drie rozen.

Backerzeele werd beschuldigd den Graaf van Egmond tot deelgenootschap aan den opstand te hebben aangespoord. Hij stond bij de Spaanschgezinden bekend, »als een der boosaardigste en dubbelhartigste menschen. Hij wendde voor alles te weten, wat in Spanje en Italië voorviel; gretig was hij in het behandelen van zaken, en mengde er zich in zonder maat. Men hield hem voor een man van gering aanzien, meer soldaat dan

(1) Het geslacht de Casembroot of, zoo als sommigen zich schreven, Kaezembrood, was afkomstig uit Piemont, en schreef zich eerst Caesabon of Kaezabon; doch een van dit geslacht, Caspar Caesabon, verkocht alle zijne goederen, huis en erve, liggende bij Torato in Piemont, en is uithoofde van de oorlogen en beroerten, aldaar heerschende, met huisvrouw en kinderen naar Vlaanderen vertrokken. Hij vestigde zich eerst te Damme en daarna te Brugge, waar hij zijnen naam in de Casembroot veranderde, en den 30 September 1443 overleed.

»burger. Hij was te Mechelen, waar hij woonde, gehuwd met »eene rijke weduwe, die eerst was gehuwd met eene bastaard »van den Graaf van Nassau en voor de tweede maal met »Maingoval. Zijn gezag had hij verkregen sedert Egmond »hem last had gegeven met de Staten van Vlaanderen te hande- »len." Zoo althans beschrijft hem Thomas Armenteros.

Zie de Kempenaer, *Vlaemsche Kron.* bl. 17, 34; Bor, *Nederl. Oorl.*, B IV. bl. 185 (131), 248 (177); van Meteren, *Nederl. Hist.* D. I. bl. 488; Strada, *Hist. de la Guerre des Pais-Bas*, Tom. II. pag. 81, 118; Hooft, *Nederl. Hist.* bl. 181; Brandt, *Hist. der Reform.* D. I. bl. 372, 465, 481; van Leeuwen, *Batt. Ill.* bl. 895; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. VI. bl. 125, 174, 249, 284; Vrolikhert, *Vliss. Kerkh.* bl. 270—274; te Water, *Hist. van. het verb. der Edelen*, St. II. bl. 419—321, St. III. bl. 503; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, Aanh. D. II. bl. 184—186; Scharp. *Geschied. van Axel*, St. I. bl. 107, St. II. bl. 215; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom. II. pag. 59, 162, 426; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. IV. bl. 202, 290, 293, 296, 297, 432, 499, 504, St. V. bl. 52—57, 88; Gachard, *Corresp. de Phil. II*, Tom. II. pag. 365, 453, 513, 572 et suiv., 576, 578, 589; Gaillard, *Influence de la Belgique sur les Prov. Unies*, p. 251, uit familiepapieren aangevuld.

CASEMBROOT (LEONARD DE), halve broeder van den voorgaande, en zoon van Leonard de Casembroot en Godelieve Brest, ontweek tijdig genoeg de moordzieke klaauwen van den bloedraad, om niet een zelfde lot als zijnen broeder te ondergaan. Hij was in zijne jeugd Pensionaris, later Burgemeester, der stad Brugge, en vervolgens wegens Vlaanderen, in het jaar 1572 en 1573, Lid van den Raad van State; dan toen op bevel des Konings van Spanje ingedaagd en gevonnisd, doch reeds naar Holland geweken, werd hij aldaar, door Prins Willem I en de Staten Generaal, tot Raadsheer in den Hove van Holland aangesteld; voorts werd hij in onderscheidene gewigtige bezendingen gebruikt, zoo in Duitschland, Frankrijk en Engeland als elders. Zoo vertrok hij in 1575 naar het Noorden om hulp en onderhoud te bekomen, waarin hij tamelijk naar wensch slaagde; in Maart 1577 werd hij van wege den Prins van Oranje naar Naarden gezonden, om met die stad eene satisfactie te sluiten, op de zelfde voorwaarden als die van Weesp, vervolgens deed hij die satisfactie aldaar afkondigen, en nam van den Magistraat den eed van getrouwheid aan den Prins af, gelijk ook van de Overheden der steden Weesp en Muiden. In Augustus van het zelfde jaar zond de Prins hem met Willem van Zuylen van Nijevelt naar Gelderland, om dit gewest te bewegen zich nader aan Holland en Zeeland aan te sluiten, welken last zij op den landdag te Nijmegen, den 5den dier maand, met gunstigen uitslag volbragten. Vervolgens werd hij, behalve tot het hooren en beslissen van Godgeleerde twistredenen, in 1583 naar Friesland afgevaardigd om de verschillen tusschen de steden en het platteland bij te leggen.

Na de dood van Prins Willem naar Gouda gezonden, ten einde de Regering van die stad over te halen, om het fraai, doch snerpend vertoog tegen den handel met Frankrijk terug te nemen, en sedert benoemd om met andere Gezanten naar Frankrijk te gaan tot de opdragt van het gebied, hield hem eene ziekte, welke hem te Brielle overkwam, van dat vruchteloos gezantschap terug. Toen de moedige Regering van Gouda, in het volgend jaar, eenen gelijken wederstand tegen het wegschenken van het hoog bewind aan Engeland betoonde, zag Casembroot zich op nieuw benoemd om de noodzakelijkheid van het beslotene ter staatsvergadring van Holland aldaar te betoogen, dan vond geen gehoor. Later, benoemd om de papieren van Paulus Buys te onderzoeken, ontsloeg hij zich, op het vermoeden dat de kist open was geweest, van dien onaangenamen last. Hij waarschuwde Oldenbarneveld voor de lagen van Leycester, en vertrok sedert naar Engeland tot den vernieuwden vredehandel in 1587. Kort na zijne terugkomst werd hij naar Noord-Holland gezonden, om de gerezene geschillen bij te leggen, en zag zich mede gekozen tot het beramen der nieuwe kerkenorde. Na het overlijden van den President van den Hove Gerrit van Wijngaarden, nam hij, gedurende het verschil over de vervulling van die waardigheid, de werkzaamheden daarvan waar.

Hij overleed te 's Gravenhage in Maart 1604 en werd aldaar in de groote kerk begraven. Bij zijne huisvrouw Cornelia van Poppe had hij acht kinderen verwekt, van welke nog afstammelingen in het leven zijn. Zijne zoons waren Leonard de Casembroot Raadsheer in den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, die in 1637 overleed; Samuel de Casembroot, Heer van ter-Moer, die volgt; Jan de Casembroot, Ontvanger en Schepen van 't Vrije van Sluis gestorven in 1625.

Zie de Kempenaere, *Vlaemsche Kron.* bl. 266; de (Beaufort,) *Leven van Willem I*, D. II. bl. 600; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. VII. bl. 78, D. VIII. bl. 54—56; Vrolikhert, *Vliss. Kerkh.*, bl. 271 en 272, ter welker laatste bladz. hij abusivelijk Reynaard genoemd wordt; te Water, *Verb. der Edelen*, St. II. bl. 319 noot; Kok, *Vaderl. Woordenb. Aanh.*, D. I bl. 185 de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom. VI. pag. 17, 121; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. VI. bl. 184, D. III. St. I. bl. 136; Gaillard, *Influence de la Belgique sur les Prov. Unies*, pag. 252, uit familiepapieren aangevuld.

CASEMBROOT (JACOB DE), een broeder van den voorgaande, geboren den 5den Januarij 1543, was Schepen en Thesaurier van Brugge en Commies Generaal van Vlaanderen, doch door den Hertog van Alba ingedaagd zijnde, week hij mede naar Holland, alwaar hij zich te Amsterdam schijnt gevestigd te hebben, althans hij is aldaar overleden.

Hij was tweemalen gehuwd, eerst met Anthonia Wynckelman, bij wie hij acht kinderen verwekte, alle ongehuwd overleden, behalve Reinier de Casembroot, die commies van de generaliteits-finantien was. Uit zijne tweede huwelijk, met Barbara Dominicle, had hij negen kinderen, van welke slechts twee zonen, Pieter de Casembroot en Leonard de Casembroot kinderen hebben nagelaten.

Uit familipapieren bijeengebragt.

CASEMBROOT (SAMUEL DE), Heer van ter Moer, zoon van Leonard de Casembroot en Cornelia van Poppe, geboren te 's Gravenhage den 22sten December 1582, werd in het jaar 1603 Vaandrig van de compagnie van den Kolonel van Wyngaarden, en was als zoodanig in het belegerde Ostende, een jaar later werd hij Luitenant in de zelfde compagnie. Voorts werd hij in 1606 tot Kapitein bevorderd, en in 1628 tot Luitenant-Kolonel van het regement van den Kolonel Grenu van hetwelk hij in Maart 1630 werd overgeplaatst in het regiment van den Grave van Solms, terwijl hij tevens Sluis in Vlaanderen en omliggende forten kommandeerde. Doch in 1636 den dienst verlatende, gaf hij, met goedvinden van zijne Hoogheid, zijne compagnie over aan zijnen zoon Cornelis de Casembroot. Hij bleef te Sluis wonen, alwaar hij later Schepen en Burgemeester van 't Vrije geweest is. Hij overleed buiten die stad in Maart 1658 en was gehuwd met Anna Romeyns, die hem heeft nagelaten vier zoons, Cornelis de Casembroot, Lodewijk de Casembroot, Filips de Casembroot en Jan de Casembroot, Heer van Rijnesteyn en Willige Langerak, van welke de drie oudste ongehuwd voor hunnen vader overleden zijn.

Uit familiepapieren bijeengebragt.

CASEMBROOT (REINIER de), vermoedelijk een achterkleinzoon van Jacob de Casembroot en zoon van Jan de Casembroot, die naar Indiën vertrokken en aldaar gehuwd is, werd in het jaar 1681 tot Directeur van den handel in Perzië aangesteld, waar hij tot in 1683 bleef, toen hij naar Batavia terugkeerde, doch alzoo er onder zijnen opvolger met den Sjah Sefi I, geschil ontstond over de zijde, welke de Perzianen ons voor den vorigen prijs, volgens het verdrag, niet wilden leveren, terwijl zij die den Engelschen voor minderen prijs gaven, werd Casembroot in November van laatst genoemde jaar als Commissaris of Gevolmagtigde, zoowel over Suratte als over Perzië met de schepen de *Blaauwe Hulk* de *Alexander* en *Casperdam* weder derwaarts gezonden, om de Perzianen tot reden te brengen, alzoo zij naar geene redelijke woorden wilden luisteren. Bij zijne komst in Perzië vond hij daar nog de schepen *de Gulde wagen* en *Spaarnwoude*, waarbij nog *de Zijpe*, *de Betuwe* en de hoeker *de Lijster* kwamen. Na nu nog eenige tijd met deze acht schepen voor Gamron gelegen te hebben, nam hij alle de Moorsche schepen, die er aan kwamen, tot dertien toe, in beslag en hield die twee maanden bij zich. Vervolgens bragt hij, den 29sten Julij 1684, 480 man en eenig geschut op het eiland Kismis aan land, en nam de vesting en het geheele eiland, den 4den Augustus daaraan volgende, bij verdrag in. Intusschen vertrokken Justus van den Heuvel en Herbert de Jager naar Ispahan, ten einde te zien, of men de zaken in der minne zou kunnen bij leggen doch de Sjah wilde nergens naar luisteren, voor en al eer het eiland Kismis weder aan hem overgeleverd en alle de Moorsche schepen ontslagen waren, hetwelk dan ook den 27sten Junij 1685 geschiedde, nadat wij er 11 maanden lang meester van

waren geweest. Doch Casembroot, die inmiddels in het vorige jaar Extraordinaris Raad van Indië geworden was, mogt de geheele bemiddeling niet beleven, want hij kwam omstreeks deze tijd te overlijden.

Zie Valentyn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indiën*, D. IV, *a* bl. 371, *b* bl. 308, D. V *a* bl. 249; van Kampen *de Nederl. buiten Europa*, D. II, bl. 267 en 268, uit familiepapieren aangevuld.

CASEMBROOT (GODEWAARD DE), misschien wel een broeder van den voorgaande, was Kapitein in Statendienst en werd dapper strijdende in den slag bij Fleurus, in 1690, met zijn geheele regement gevangen genomen, en met onderscheidene andere Officieren op het kasteel van Vincennes gebragt, waar hem zijne aanstelling tot Majoor werd toe gezonden, doch eer hij die ontving, stierf hij in de gevangenis.

Hij was gehuwd met Dorothea Snouck, uit welk huwelijk twee kinderen zijn voortgesproten, een zoon Godewaard de Casembroot, heer van Kraaijenstein, die in 1737, als Baljuw en Penningmeester van de Beijerlanden overleed, en eene dochter.

Zie Vrolikhert, *Vlissing. Kerkh.* bl. 273 en 274.

CASEMBROOT (JEAN LOUIS DE), Heer van Willige Langerak, zoon van Leonard de Casembroot, Heer van Rijnesteyn, Ter Moer en Willige Langerak, en van Hillegonda Geertruid van Bergen, geboren den 26sten Februarij 1709 te Utrecht, waar zijn vader Vroedschap en Schepen was, werd den 4den April 1729 Vaandrig in het Infanterie regiment de Guy; den 31sten Mei 1734 Kapitein in het Regiment van Pallandt; den 4den Junij 1738 Majoor in het zelfde Regiment; den 19den September 1742 Luitenant-Kolonel van het Regiment de Guy; den 28sten November 1747 Kolonel bij het Regiment Infanterie van Maleprade, en woonde als zoodanig den veldtogt tegen de Franschen in Staats-Vlaanderen, in 1747 en 1748, bij, waarin hij zich bij verschillende gelegenheden onderscheidde. Voorts werd hij den 14den Maart 1766 tot Generaal-Majoor en den 24sten Augustus 1772 tot Luitenant-Generaal Kommandeur van Yperen aangesteld.

Hij had bij zijne vrouw Anna Constantia Margaretha Cau, vijf kinderen verwekt.

Uit familiepapieren en partikuliere berigten bijeengebragt.

CASEMBROOT (LEONARD DE), Heer van ter Moer, broeder van den voorgaande, geboren den 9den November 1717 te Utrecht, werd in 1739 Hoogheemraad van den Lekdijk Benedendams. Vervolgens zich in krijgsdienst begeven hebbende, gaf hij als Kapitein, in 1747 en 1748, in den veldtogt tegen de Franschen in Staats-Vlaanderen, blijken van moed, en werd den 5den Junij 1749 Majoor in het Kavallerie Regiment van Cannenberg en den 18den Maart 1766 Kolonel in het Regement van van Tuyll.

Hij liet bij zijne echtgenoote Isabella Adelheid Singendonck, weduwe van Reinoud Hendrik, Baron van Tuyll van Serooskerke, geene kinderen na.

Uit familiepapieren en medegedeelde berigten bijeengebragt.

CASEN (GILLIS), een Zeeuwsch Kaperkapitein van buitengewoonen moed, die in 1672, met eenen anderen Kapitein, Pieter Leenderts, zeven prijzen uit eene Engelsche vloot van Barbadosvaarders weghaalde, en in het Vaderland binnenbragt, terwijl de overige geplunderd en in den grond gehakt werden. Beide Commissievaarders — zoo als zij toen genoemd werden — bragten in den loop van dit jaar zes-en-twintig rijke prijzen in Zeeland binnen, en vernielden eene menigte anderen. In 1676 veroverde hij, met Jan Bonte, twee Duinkerksche kapers van 22 en 10 stukken, twee Fransche koningschepen van 14 en 8 stukken, behalve nog eene menigte andere vaartuigen en koopvaarders, een Fransch fregat en een derde Duinkerksche kaper.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. III. St. I. bl. 180, St. II. bl. 270.

CASIMIR (ERNST, HENDRIK en JOAN) zie ERNST CASIMIR, HENDRIK CASIMIR en JOAN CASIMIR.

CASPARI (HENDRIK WILLEM), geboren in 1770, te Wezel, kwam reeds in zijn zesde jaar met zijne ouders naar Nederland, waar zij zich te Amsterdam vestigden. Hier legde hij zich, onder Geerlig Grijpmoed, op het teekenen toe, en schilderde later in de behangselfabriek van Troost van Groenendoelen. Doch de nuttige inrigting bij de Maatschappij *Felix Meritis* verschafte hem gelegenheid, om de teekenkunst meer en meer te beoefenen, waarvan hij dan ook een ijverig gebruik maakte. Vervolgens bepaalde hij zich tot het porttretteekenen en miniatuurschilderen, waarin hij eene bijzondere vaardigheid bezat. Behalve onderscheidene beeldtenissen voor boekwerken geplaatst, treft men in het *Studieprentenboek van* J. E. Marcus een aantal portretten van schilders, kunstminnaars enz. aan, naar teekeningen van zijne hand in het koper gebragt, gelijk ook van bijna een twintigtal Nederlandsche Dichters voor de onderscheidene jaargangen van den *Ned. Muzen-Almanak*, van welke vele zeer welgelijkend mogen heeten. Aan zijn penseel is dus de kunst de getrouwe beeldtenis van vele voorname mannen verschuldigd.

Hij overleed den 8sten September 1829.

Zie *Algem Konst- en Letterb.* 1829, D. II. bl. 179; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.* D. III. bl. 150; *Aank. op het Algem. Woordenb. van Kunst. en Wetens.* door G. Nieuwenhuis; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*, D. III. bl. 150; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

CASPARI (JAN WILLEM), een broeder van den voorgaande, geboren te Amsterdam, in 1779, werd tot de graveerkunst opgeleid, waarin hij eerst Lambertus Antonius Claessens en daarna Louis Portman tot meester had, onder wien hij goede vorderingen maakte, zoodat hij onderscheidene bewijzen van bekwaamheid, zoo in boekprenten als portretten, gegeven heeft.

Zie *Algem. Konst en Letterb.*, 1808 D. II. bl. 65; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. III. bl. 150; Immerzeel, *Leven en werk der kunsts.*

CASPARIUS (CASPARUS), van wien ons volstrekt geene levensbijzonderheden bekend zijn, was een niet onbekwaam Latijnsch dichter, blijkens het door hem in het licht gezonden:

Princeps Auriacus, sive Libertas defensa; tragoedia nova, auctore Caspare Caspario; Delphis 1598. hetwelk ten onregte door sommigen voor het zelfde als de *Auriacus sive Libertas saucia* van Daniel Heinsius gehouden wordt.

Zie Hoeufft, *Parnasus Belgicus*, pag. 99.

CASSA (ANTHONIE ABRAHAM), een Nederlander, die zich op Java bevond, tijdens de inbezitneming van dat eiland door de Engelschen, in 1811, werd in 1813, door den Engelschen Gouverneur Thomas Stamford Raffles naar Japan gezonden, om er het kantoor voor de Engelschen in bezit te nemen en tevens als Opperhoofd aldaar in functie te treden, maar door de vastberadenheid en belanglooze Vaderlandsliefde van het Nederlandsche Opperhoofd Hendrik Doeff, werden de maatregelen der Engelschen verijdeld en bleef de Nederlandsche vlag op Decima waaijen.

Zie van Kampen, *de Nederlander buiten Europa*, D. III. bl. 512, 515; Doeff, *Herinn. uit Japan*, bl. 192—195; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 648; G. Lauts, *Japan*, bl. 270—278.

CASSANDER (GEORGE) eigenlijk Kadzander, geboren te Kadzand, den 24sten Augustus 1513, onderwees de Godgeleerdheid, het kerkelijk regt en de oude talen te Brugge, en te Gent; later begaf hij zich echter naar Keulen, waar hij in de stilte zijner studeercel, zich hoofdzakelijk met wetenschappelijke studiën bezig hield. Van hier zond Hertog Willem van Kleef hem naar Duisburg, om de Wederdoopers aldaar met de kerk te verzoenen, hetgeen onderscheidene geschriften tegen den kinderdoop uitlokte. Wegens zijne gematigde godsdienstige denkwijze, stond hij ook in groote achting bij Keizer Maximiliaan, alsmede bij Prins Willem I, aan wien hij door den Graaf van Hoorne was aanbevolen, en die hem tot Lid van den geheimen raad zocht te bevorderen. Cassander, ofschoon een opregt Katholijk, dacht omtrent eenige leerstellingen eenstemmig met de Hervormers, hij wilde toch den avondmaalskelk aan de leeken toestaan, en erkende de hoogere waarde der door Christus ingestelde sacramenten, alsmede de noodzakelijkheid van het huwelijk der Geestelijken. Reeds in 1561 gaf hij anoniem in het licht, het werk:

De officio pii ac publicae tranquillitatis verè amantis viri in hoc religionis dissidio, waarin hij eenige punten opgaf, waaromtrent beide partijen, zijns inziens, elkander zouden kunnen verdragen, hetwelk door Calvijn en Beza hevig werd aangevallen, en aan den anderen kant den Katholijken ook niet voldeed. Keizer Ferdinand I ontbood hem daarop naar Weenen, om door hem de vereffening der kerkelijke geschillen te beproeven. Cassander kwam wegens zijne ziekelijkheid niet, maar zette op 's Keizers verzoek zijne gevoelens over de godsdienstgeschillen uit een, in het werk:

De articulis inter Catholicos et Protestantes controversis ad Ferdinandum I. et Maximilianum II. Imperatores 1564, aan dezen laatste opgedragen, daar Ferdinand inmiddels overleden was. Dit geschrift werd in 1659, door den Helmstadtschen Hoogleeraar Conring, te gelijk met dat van Wicelius op nieuw uitgegeven. Zijne voorslagen vonden echter bij geen der

twistende partijen goedkeuring en de vredelievende pogingen van dezen verdraagzamen man bleven vruchteloos. De Leuvensche Godgeleerde Faculteit veroordeelde in 1565 zijne gevoelens; terwijl in 1616 zijne werken te Rome op den *Index* werden geplaatst. In het zelfde jaar werden zij echter te Parijs gezamenlijk uitgegeven. Zij zijn, behalve de reeds bovengemelde:

Viri aliquot illustres, qui ante Procam in Latio fuere.

Oratio Panegyrica in laudem urbis Brugarum habita, anno 1541.

Tabulae breves et expeditae in praeceptiones Rhetoricas.

Tabulae Praeceptionum Dialecticarum.

Tabulae Locorum Dialecticorum.

Supputatio rei nummariae Romanorum ac Graecorum ad monetam Flandricam. Gand 8°.

Plauti *sententiae et loquendi formulae venustiores ex omnibus Comaediis, adjectis scholiis in singulas Comoedias.*

Sententiae ex libris Sancti Augustini *de praedestinatione Sanctorum, et de bono perseverantiae.*

Liturgica de ritu et ordine Dominicae Caenae celebrandae. Col. 1558.

Ordo Romanus de Officio Missae.

Hymni Ecclesiastici, praesertim qui Ambrosiani dicuntur, multis in locis recogniti, cum scholiis.

Appendix de Spiritu Sancto nominatim invocando.

Preces Ecclesiasticae, quae Collectae vulgo dicuntur.

B. Viglii *Martyris et Episcopi Tridentini Opera, scilicet Disputatio inter Sabellium, Folinum, Arium et Athanasium.*

Ejusdem adversus Eutychen et alios haereticos de Christo Domino nostro male sentientes, Libri V integre editi ex bibliotheca P. Pithoei Galli, viri doctissimi, cum praefatione Cassandri.

Commentarius de duabus in Christo naturis et unica hypostasi, adversus hujus aetatis haereses.

Honorii, *Augustodunensis Ecclesiae presbyteri, de Praedestinatione et Libero Arbitrio Dialogus, quem postea* Joannes Conen *Sacrae Theologiae Licentiatus et caenobii S. Mariae in Tungerlo Ordinis Praemonstratensis Prior correctiorem evulgavit, praemissa elegantissimâ praefatione ad Lectorem.* Antv. 1621. 8°.

Epistolae duae, una Prosperi, *altera* Hilarii *Arelatensis Episcopi, de reliquiis Pelagianae haereseos, cum praefatione* Cassandri.

De Baptismo infantium testimonia veterum, qui intra CCC *circiter annos à temporibus Apostolorum floruerunt.*

De Baptismo infantium doctrina Catholicae Ecclesiae, divinarum literarum testimoniis explicata.

Traditionum veteris Ecclesiae et Sanctorum Patrum defensio adversus Joannis Calvini *criminationes. Item Responsio ad calumnias, quibus* Cassander *in Germanico quodam libello petulantur impetitur.*

De sacra communione Christiani populi in utraque specie consultatio.

De viris illustribus Liber I, continens vitam eorum, qui commemorantur in S. Bibliis usque ad Regum historiam.

Epistolae ad diversos CXVII.

Acta Colloquii habiti a Georgio Cassandro *cum* Joanne Kremer à Castrop, *Anabaptismi causa captivo.*

Acta colloquii inter Cassandrum *et* Mathiam *Anabaptistam habiti, anno Domino* MDLXV.

De arte concionandi liber.

Hij eindigde zijn in zware ligchamelijke ongemakken doorgebragt leven te Keulen in 1566; terwijl de Roomsche kerk hem bepaaldelijk eene herroeping zijner gevoelens voor zijne dood toedicht.

Zijne afbeelding komt voor bij Brandt *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 260. Zijne zinspreuk was: *Quando tandem* (Wanneer zal 't eens zijn)?

Als *Irenicus* is Cassander een belangrijk verschijnsel. Hij zocht de hereeniging der strijdende partijen te bewerkstelligen door terug te keeren tot den *consensus* der oude kerk, dien hij eensdeels in het Apostolische Symbool, anderdeels in de overeenstemmende leer der groote Kerkvaders van Contantijn tot Gregoor *de Groote* zocht. Hoewel hij op eenige punten den Protestanten toegaf, bleef hij in de meeste leerstukken bepaald Roomsch; ja hij was een merkwaardig voorlooper van het tegenwoordige idealiserend Catholicismus, daar hij de grootste misbruiken vasthield en verdedigde, door ze in schijn te loochenen en ze eene vreemde Symbolische beteekenis te geven.

Zie Swoertii, *Athen. Belgic.*, pag. 270—272; Brandt, *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 261, 286,—288, 417, Aant. bl. 30, 32—36; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerkel. Outh.*, D. V. St. I. bl. 125 en 126; (Beaufort), *Leven van* Willem I, D. I. bl. 375, 376; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars. III, pag. 233; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Algem. Noodw. Woordenb. der Zamenl.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letteren en Weten.*, D. III. bl. 43; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*; D. I. Aant. bl. 14; Hofman Peerlkamp, *de Poëtis Latin. Nederl.*, pag. 73 et 74; Schröckh, *Kirchengeschichte*, B. IV; Gieseler, *Kirchengeschichte*, B. III; Herzog, *Real-Encyclopedie.*

CASSIOPIJN (Thomas) was Kapitein in dienst dezer landen, en woonde in 1659 in dien rang den togt naar Denemarken bij. Den 11den Augustus 1674 voerde hij in den slag bij Seneffe een regiment Infanterie aan, en werd dapper strijdende gekwetst en gevangen genomen.

Zie Bosscha, *Nederl. Heldend. te Land*, D. II bl. 49.

CASSIUS (David Bogislaus), geboren in 1700, werd, na volbragte studie, in 1723 Predikant te Zoelen, in 1725 mede derde Predikant te Tiel en in 1755 emeritus. Hij overleed den 10den Januarij 1785.

Cassius moet een man van veel omvattende geleerdheid geweest zijn, aangezien hij in 1725 voor de hoogleeraarsplaats in de Godgeleerdheid en Oostersche talen, in 1731 voor die in de Historie, Welsprekendheid en Grieksche taal en in 1742 andermaal voor die in de Godgeleerdheid en Oostersche talen aan de hoogeschool te Harderwijk in aanmerking kwam.

Zie H. Bouman, *Geschied. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 113, 133, 149.

CASTELLETTI (Joannes), alias Guyot, Nederlandsch Contrapuntist uit de eerste helft der zestiende eeuw, van wien Commers *Collectio operum musicorum Batavorum saeculi* XVI in den 17den bundel (Manuscript) bevat een achtstemmig *Carole ter felix.* Misschien is hij wel de zelfde als Chasteleyn, onder welke naam in den 12den bundel van Commers *Collectio* een vijfstemmig *Mane surge Jacob* voorkomt. In de beroemde bibliotheek van den Abt Santini, te Rome, bevinden zich van hem, zes vijfstemmige motetten, zijnde: *Surgens Jesus. — Amen dico vobis. — Surge prospera. — Usque quo Domine. — Domine ne memineris. — Emitte Domine*, allen met het jaartal 1540.

Zie Kiesewetter, *Prijsverh. des Konink. Nederl. Instit.* bl. 35; *Catal van Muziekw. der Maats. van Toonk*; *l'Abbé* Santini *et sa Collection Musicale a Rome*, par Wladimir Stassoff. Florence 1854.

CASTELEYN (Abraham), bekend Boekdrukker te Haarlem. Redacteur en Uitgever der Haarlemsche Courant, bij wien de eerste Haarlemmer Courant 1 Januarij 1656 verscheen. Hij was mede teekenaar van zijn eigen portret, hetwelk ook nooit is in plaat gebragt, en bij den Heer J. T. Bodel Nyenhuis te Leiden, berustende is.

Casteleyn plaatste er onder:

> Verschoon de schilder van dees slegte schilderij,
> Het slegte principaal dat maakte 't slegt kopij.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CASTELEYN (Frans) werd in 1705 Directeur van den Handel der Oost-Indische Compagnie in Perzië, welk ambt hij tot in het jaar 1708, met zeer veel lof waarnam. Na te Batavia te zijn teruggekomen, werd hij in het volgende jaar Extraordinaris Raad van Neerlands Indië, en in 1711 Ordinaris Raad, welke hooge waardigheid hij bekleedde tot aan zijnen dood in 1715. Hem gaat den roem na, dat er geen der Directeuren van den handel in Perzië geweest is, die in zoo weinige jaren meer geld voor de Oost-Indische Compagnie gewonnen heeft dan hij.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. IV. a bl. 370 en 372, D. V. a bl. 204, 205, 286.

CASTILLEIOS (Jean Maurice de) was een zoon van Maurice de Castilleios (1), die van gemeen soldaat tot Kapitein-Luitenant, van het Kolonels-vaandel van Graaf Frederik Willem, Stadhouder van Friesland, opklom, en van N. van Gelinckhuysen. De zoon volgde de loopbaan zijns vaders en steeg mede tot de zelfde waardigheid op. Na de krijgsdienst verlaten te hebben, zette hij zich te Dordrecht neder en gaf zich aan de beoefening der dichtkunst over. Zijne gedichten zijn weinig in getal en van weinig waarde. Men vindt ze voor

(1) Het adellijk geslacht de Castilleios is oorspronkelijk van Cordova, waar het aanzienlijke waardigheden, onder anderen die van Grande, bekleedde. Een der afstammelingen, de Grootvader van Jean Maurice, kwam in het begin der zeventiende eeuw naar de Nederlanden, diende in het leger van Prins Maurits en steeg zoo in diens gunst, dat deze zijnen zoon Maurice ten doop hield.

de werken zijner tijdgenooten, onder anderen voor de vertalingen van Adriaan van Nispen van Busbecqs *Kaizarlijkken gezant, de Grieksche Venus*, enz.

Zie Scheltema, *Geschied- en Letterk. Mengelw.* D. III. bl. 107; *Biogr. Woordenb. van Nederd. Dichters*, ten verv. op Witsen Geysbeek; Schotel in *Algem. Konst- en Letterb.* 1848, D. I. bl. 305 en 306.

CASTILIONI (Johannes Franciscus Salvemini de) of Jean François Salvemini de Castillon, meer bekend als Johannes Castilioneus, geboren in 1709 te Castiglione, van waar hij den naam aannam, dien hij verfranschte, werd te Pisa tot Meester in de vrije konsten en Doctor in de wijsbegeerte en beide de regten bevorderd. Hij hield zich eerst eenige tijd te Bern op, en was onderdaan dier republiek, daarna werd hij tot Lector, kort daarop, den 22sten November 1751, tot buitengewoon Hoogleeraar in de wiskunde, en proefondervindelijke wijsbegeerte en sterrekunde aan de hoogeschool te Utrecht aangesteld. Den 9den December des zelfden jaars, hield hij zijne intree-rede *Over het nut der Wiskunde in het gemeene leven* (2). Den 10den April daaraanvolgende verwierf hij de vrijheid om de logica te onderwijzen, en den 9den Junij 1755, werd hem de waardigheid van gewoon Hoogleeraar in de wijsbegeerte en wiskunde opgedragen, welken post hij den 23sten Junij aanvaardde met eene verhandeling, *Tegen de overal verbandzoekende Geleerden* (3). Eindelijk werd hem den 15den Januarij 1759 de rang van Hoogleeraar in de sterrekunde toegevoegd. Zijne beroemdheid was zoo groot, dat Frederik, Koning van Pruissen, hem op het laatst van 1773 tot Hoogleeraar der wiskunde aan de krijgsschool te Berlijn benoemde, en hem vervolgens tot Directeur der wiskundige klasse aan de Hoogeschool aldaar aanstelde, waar hij den 11den October 1791 overleed.

Hij heeft in het licht gezonden:

Discours sur l'origine de l'inégalité des conditions, parmi les hommes (tegen J. J. Rousseau). Amst. 1756, 8°.

Elements de Physique de Locke, *traduits de l'anglais*, Amst. 1757. 12°.

Is. Newtoni *Opuscula Mathematica.* Amst. 1761, 2 vol. 4°.

Vie d'Apollonius de Thyane par Philostrate *avec les commentaires* de Blount, *traduite de l'Anglais.* Berlin, 1774, 4 vol. 12°.

Livres académiques de Ciceron, *avec notes.* Berlin, 1779, 2 vol. 8°. Paris, 1796, 12°.

Les Vicissitudes de la littérature, traduites de l'Italien de Denina. Berlin, 1786, 2 vol. 8°.

Ook was hij een der medewerkers van het *Journal litéraire de Berlin, depuis* 1772 *jusqu'à la fin de* 1776, 27 vol. in 12.

Zijn zoon Henry de Castilioni gaf, in 1764, uit eene overzetting van Campbell, *sur les Miracles de J. C.*, en van Euclides, en werd naderhand Hoogleeraar in de Wiskunde, bij de Koninklijke Ridder-Akademie of Ingenieur-School te Berlijn, een andere zoon Fréderic de Castillon vertaalde uit het Hoogduitsch *Théorie de l'art des Jardins par* C. L. Horschfeld. Leipz. 1772—1785, 5 vol. 4to.

Zie C. de Vries, *Honderdvijftigste Verj. der Utr. Hooges.*, bl. V; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr. Univ.*, Tom. III. pag. 118; Bouman, *Geschied der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 298.

CASTILLON (Jean François Salvemini de). Zie Castilioni.

CASTRES (Jacob van Thiennes, Heer van). Zie Thiennes, (Jacob van).

CASTRICHEM (Bruin van). Zie Castricum (Bruin van).

CASTRICHOM (Pancras van). Zie Castricum (Pancras van).

CASTRICOMIUS (Andreas). Zie Castricum (Andries Dirksz van)

CASTRICUM (Bruin van), Castrichem of Kastrichem, een Hollands Edelman, trok in 1168, met Graaf Floris III tegen de West-Friezen op, doch met eenige anderen, tegen 's Graven zin, vooruitgerend zijnde, vielen zij in Schagen, dat plat gebrand werd. De Friezen, middelerwijl op hunne luimen liggende, sneden hun den pas naar het gros des legers af, waardoor een fel gevecht ontstond, in hetwelk onder anderen Bruin van Castricum sneuvelde. Dit had plaats den 22sten Januarij des gezegden jaars.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 261, 262.

CASTRICUM (Andries Dirksz. van), ook wel Andreas Castricomius of enkel Andries Dirksen genoemd, geboren te Castricum, van waar hij dien naam aannam, was Pastoor van de St. Pancras-kerk te Enkhuizen, en werd, daar hij zich in zijne predikatiën tegen sommige Pauselijke gevoelens aankantte, door Rudolf Strakmans, Deken van West-Friesland, die zijnen zetel te Hoorn hield, aldaar ten jare 1562 voor hem gedagvaard; hij verscheen ter bestemder tijd, doch werd terstond achteraf geleid en in de gevangenis gebragt. Naauwelijks kwam de mare hiervan te Enkhuizen, of eenige ingezetenen dier stad togen naar Hoorn, waar zij middel vonden, om den gevangene, door op elkanders schouders te klimmen, uit den kerker te verlossen en voorts weg te helpen. De Pastoor nam hierop de vlugt, en onthield zich buiten het regtsgebied van den Deken. Ten jare 1566 ontmoeten wij hem te Enkhuizen als Leeraar van de Hervormden, die door zijne stichtelijke predikatiën en vromen wandel veel afbreuk aan het Pausdom deed, waartoe ook niet weinig medewerkte het toen ten tijde plaats vindende beestachtig levensgedrag der Monniken, die zich allerlei ligtmisserij en ontugt veroorloofden. Iets later was hij Leeraar te Sneek, doch vlugtte op het plakkaat van 11 Januarij 1567 naar Emden. Kort na de dood van Jan van Ligne, Graaf van Aremberg, den 16den Junij 1568, kwam hij echter, met andere Leeraars weder naar Friesland, waar zij in het verborgen het woord predikten binnen Leeuwarden. Toen in het jaar 1572 Enkhuizen aan de zijde van Willem I overging, en aan de Roomschgezinden de kerken werden ontnomen, deed Castricum, als gewoon Leeraar der Hervormden, de eerste predikatie aldaar, over de leuning van het exijnshuis op de vischmarkt en 's anderendaags in de Pancras- of Zuiderkerk, van welke hij te voren Pastoor geweest was.

In het jaar 1591 was hij lid van de vergadering, zoo uit politieke als kerkelijke bestaande, door last der Staten van Holland bijeengeroepen, over het instellen eener kerkverordening, die naar een ontwerp van het jaar 1583 gevormd in gereedheid was, doch waarvan geen gebruik werd gemaakt, doordien eenige steden die verwierpen. Hij overleed te Enkhuizen in 1598.

Zie Bor, *Neder. Oorl.* B. XXVIII. bl. 537 (28); (Brandt), *Hist. van Enkhuizen*, bl. 92, 97, 102, 122, *b.* 23.; dezelfde, *Hist. der Ref.* D. I. bl. 251, 252, 334, 335, 511; v(an) H(eussen) en v(an) R(hyn), *Kerk. Outh.*, D. IV. St. I. bl. 249; Velius. en Centen, *Chron. van Hoorn*, bl. 286 noot (459), 227 noot (489); Sjoerds, *Beschr. van Friesl.*, D. II. bl. 711; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Beeloo, *Noord-Holl. en de Noord-Hollanders* bl. 31.

CASTRICUM (Jan Pietersz van), een der eerste Hervormde Predikanten te 's Gravenhage, werd aldaar ten jare 1579 van Wezel beroepen. Hij schijnt een twistziek mensch te zijn geweest, en had het vreesselijk geladen op zijnen ambtgenoot Hieronymus Hortensius, die de waardij der goede werken naar zijnen zin te breed uitmat. Het wederzijdsch kibbelen duurde zoolang, en werd met zulk eenen ijver voortgezet, dat, het te duchten stond, daar beide aanhangers vonden, dat er eene geheele scheuring, haat en broedertwist, in de gemeente van 's Gravenhage mogt ontstaan; waarom de Staten van Holland ook, na te vergeefs alle middelen van bevrediging aangewend te hebben, den 10den October 1583, den beide op elkander verbittterden Leeraars een *Consilium abeundi* verleenden, en vreedzamer Predikanten in hunne plaats beriepen; om hun echter aan brood te helpen, werd Jan Pietersz. naar Castricum en Hortensius naar Wassenaar gezonden, ten einde aldaar als geestelijke Herders de kudden te weiden. Castricum overleed in 1586.

Zie Bor, *Hist. der Nederl. Oorl.*, B. XIX, bl. (511) 43; van der Woude, *Kron. van Alkmaar*, bl. 104; Hooft, *Ned. Hist.*, bl. 952; Brandt, *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 702 en 703; de Riemer, *Beschr. van 's Gravenhage*, bl. 331; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*

CASTRICUM (Pancras van) of van Castrichom, was geboren te Alkmaar, zooals blijkt uit onderscheidene brieven, die hij onderteekende P. Castricomius *van Alcmaer*, het is dus abusivelijk, dat sommigen hem als een Castricummer opgeven. Beroemd door taalkunde en regtsgeleerdheid, werd hij door die van Groningen in 1604, tot Syndicus (Pensionaris) hunner stad benoemd. Hij bevorderde in 1612, 1613 en 1614, benevens anderen der voornaamste Regenten, de stichting der hoogeschool, beraamde al het noodige hiertoe, en deed, in naam van de geheele provincie Stad en Lande, in het jaar 1614, in het openbaar eene redevoering tot lof van de stichting der akademie in dat gewest. Volgens sommigen is hij gebruikt tot vele gewigtige

(2) *De usu Matheseos in vita humana.*
(3) *Oratio in connexionarios.* Amst. 1756. 8°.

bezendingen en zou ook gesteld zijn tot Lid van den Hooge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, doch zijn naam komt niet voor op de lijst bij van Leeuwen, *Bat. Illustr.* Het ambt van Syndicus verwisselde hij in 1618 voor eene plaats in den Raad van State. Hij overleed te Amsterdam in April 1619, ofschoon sommigen verkeerdelijk 1820 als zijn sterfjaar opgeven, en was gehuwd aan Johanna Wely; zijne kinderen noemden zich van Weent gezegd van Castricum. Zeer vermaard in de letterkundige geschiedenis, en niet onervaren in het Hebreeuwsch, terwijl zijne aanteekeningen op Willeramen meermalen door Huydecoper, in diens *Proeve van Taal- en Dichtkonst,* worden aangehaald, werd hij ook bijzonder geroemd om wijsheid, kunde, godsvrucht en braafheid, en verkeerde met de grootste Geleerden en Staatslieden van zijne tijd.

Zijne werken zijn:

Notae in Willerami *Paraphrasin Cantici Canticorum* L. B. 1598, welk werk doorgaans ten onregte aan J. van Hout wordt toegeschreven.

Expositio appellationum Insularum, Rupium, etc., quae passim extare in maritimis locis noscuntur; van welk werkje Kiliaan met lof in zijn *Etymologicum* gewaagd.

Nomenclator scriptorum latinorumHollandiae, Zelandiae etc. M.S.

Kronijk van Holland en West-Friesland van 't jaar 900 *na 's Heiland geboorte, tot op* 1498. M. S. in folio.

Twee zijner brieven aan Scriverius zijn opgenomen in *Insignium Virorum Epistolae selectae ab* Jano Guillelmo Meelio *editae,* Amstel. 1701 8o.

Zie Sweertii, *Athen. Belgic.* pag. 59; vander Wouden, *Kronyck van Alckmaar,* bl. 98; Gouthoeven, *Chron. van Holl.* bl. 225; Pars, *Naamr. van Bat. en Holl. schrijv.* bl. 348—350, 402 en 403; Halma, *Toon. der Ver. Nederl.*; Van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Huydecoper. *Proeve van Taal- en Dichtk. op* Vondels *Herschepp. van* Ovidius bl. 206, 420, 464, 482, 512; Saxe, *Onom. Lit.*, Pars V. pag. 546—548; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staat. Ned.* D. I. bl. 237, 231, D. II. bl. 574 en 575; Feith en Lulofs *Redev. en Dichtreg. bij het 25jarig feest van het dep. Gron. der Maats. T. N. v. 't A.*, Aant. bl. 32—37; Collot d'Escury, *Holland's Roem,* D. IV. Aant. bl. 221.

CASTRITIUS (HENDRIK), geboren in het Noordbrabandsche dorp Geldrop, omstreeks 1525, werd tot Rector der Latijnsche scholen te Delft benoemd, welken post hij waarnam tot in 1558; toen hij tot Rector te Duisburg beroepen werd, waar hij, vermoedelijk in 1565, overleed. Hij tokkelde ook de Latijnsche lier, doch met geen zeer gelukkig gevolg. Van hem is in druk uitgegeven:

Institutio rei Litterariae in schola Delfensi; una cum Legibus scholasticis. Antv. 1556.

De optimo genere interpretandae Philosophiae: in quo proponitur ratio atque ordo scholae Duysburgensis.

Spes sive de votis hominum Carmen; accedit ejusdem de Opificio Dei et justitia Providentiae Carmen Sapphicum et de Invidia Ode Anacreontica. Colon. 1559 12°.

Nomothesia, sive de Legum latione ad constituendum vitas moresque studiosorum. 1561 4°.

Zie Sweertii *Athen. Belg.* p. 325; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; (A. van Gils), *Kath. Meijer. Memorieb.* bl. 314; Hofman Peerlkamp, *de Poët. Latin. Nederl.*, pag. 67; Hermans *Consp. Onom. Lit.*, pag. 6.

CASTRO (NIKOLAAS DE of à), eigenlijk van der Burgh of Verburgh, geboren in 1503 te Leuven, waar zijn vader Pedel of Deurwaarder van de Hoogeschool was, verkreeg daardoor schoone gelegenheid, om zich op de letteroefeningen toe te leggen, zooals hij dan ook met eenen warmen ijver en groote vlijt deed. Na zijne studiën volvoerd te hebben, werd hij tot Licentiaat in de Godgeleerdheid bevorderd, daarna tot Opperste van het Bussideaansche Collegie aangesteld, welk Collegie gesticht was om de jeugd in de drie geleerde talen te onderwijzen. Voorts werd hij begiftigd met een kanunnikaat van St. Maria's kerk te Utrecht; vervolgens werd hij door Koning Filips II tot Kettermeester over Holland, Utrecht en Overijssel aangesteld, ten einde de Reformatie, welke alom in Nederland doorbrak, te keer te gaan, en ware het mogelijk uit te roeijen. Bij de afscheiding der Middelburgsche kerk van die van Utrecht, waarbij de eerste tot een bisdom werd verheven afhankelijk van het aartsbisdom van Utrecht, werd de Castro, door gemelden Koning, tot Bisschop van Middelburg benoemd en tevens gesteld om het opperbestuur over de abdij aldaar, welke toen open stond te voeren. De goedkeuring van den Paus hierop gevolgd zijnde, aanvaardde hij in 1560 die waardigheid, waartoe hij door den Aartsbisschop van Mechelen en den Kardinaal de Granvelle, den 26sten December 1562 plegtig werd ingewijd, en den 4den Januarij des volgenden jaars te Middelburg met veel statie en pracht ingehaald. Kort nadat hij den bisschopszetel had in het bezit genomen, ontstond er tusschen hem en den Domproost van het domkapittel van Utrecht, een zwaar geschil over het kerkelijke regtsgebied in Zeeland, welke twist eerst, na vele vergeefsche pogingen, door de Landvoogdes, in 1564, beslist werd. Hij durfde zich tegen Alva en zijn besluit tot heffing van den tienden penning verzetten, doch hield zich ijverig bezig met het wreed vervolgen en straffen van diegenen, welke anders dan de Roomschgezinden dachten, en deed zich, in hoedanigheid en opvolger der Abten van Middelburg, gelden als Eerste Lid der Staten van Zeeland. Gematigd behandelde hij echter zijnen neef Christoffel Roël, die als Pensionaris van den Prelaat en Edelen van Zeeland, zich een ijverig aanhanger van Prins Willem I betoonde, De Castro woonde, in 1565, de Utrechtsche synode bij, en deed de besluiten van het Trentsche concilie in Zeeland afkondigen. Met leede oogen zag hij, ten gevolge van de omwenteling van 1572, de zegepraal der Hervorming in zijn bisdom, en de vermindering zijner magt, welke met de verliezen der Spanjaarden gelijken tred hield. Tot zijn geluk beleefde hij echter niet de geheele ondergang van zijn bisdom, daar hij nog voor de overgave van Middelburg, den 5den Julij 1573, overleed; hij werd in het koor der abdijkerk te Middelburg begraven.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. I. bl. 27 (19); Brandt, *Hist. van Enkhuizen*, bl. 87; van Hoogstraten en Brouerius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*, Lett. N bl. 66; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerkel. Oudh.*, D. I. bl. 364, D. IV. St. III. bl. 22, 23, 28—39, 49, 50; Hoynck van Papendrecht, *Hist. der Utr. Kerke*, bl. 6; Boomkamp, *Alkmaer en zijne Geschied.*, bl. 134; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 66; te Water, *Kort Verh. der Reform. van Zeel.*, bl. 363—387; 's Gravezande, *Tweede Eeuwged. der Middelb. Vrijh.*, bl. 14, 15, 16, 19, 43, 65, 170, 284, 314, 319; te Water, *Hist. van het Verb. der Edelen*, St. I. bl. 218—222; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 5; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom. V. pag. 417; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. IV. bl. 800; van Groningen, *de Bisdomm. in Nederl.*, bl. 19, 45 en 46.

CASTRO (JAN DE), een broeder van den voorgaande, mede geboren te Leuven, in het jaar 1515, werd, na volbragte studiën Kanunnik van St. Jan te Utrecht, waar hij in 1588 overleed en in de St. Janskerk begraven is. Hij heeft in geschrift nagelaten:

Exercitia pia pro poenitente et iis, qui digne accedere cupiunt ad Sacramentum S. Altaris.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CASTRO (JACOBUS à) of JACOB VAN DER BORGH, ook wel JACOBUS BOSIUS of Bossius genaamd, zoon van Gerard Pietersz. van der Borgh en van Anna Janssen du Bois, naar welke laatste hij den naam van Bosius aannam, was geboren in het jaar 1560 te Amsterdam, waar zijn vader geen onaanzienlijke winkelnering deed. Nadat zijn ouders hem eene allezins christelijke opvoeding hadden bezorgd, en in de eerste gronden der letteroefeningen doen onderwijzen, zonden zij hem naar de hoogeschool van Leuven, alwaar hij als kweekeling in het collegie van 't Varken werd aangenomen, en nadat hij aldaar in de Godgeleerdheid, wijsbegeerte en andere wetenschappen onder wezen was, werd hij in 1579 in dat zelfde collegie tot onderwijzer der zich aldaar bevindende jeugd aangesteld. Onder meer andere aanzienlijke jongelingen, stonden hier onder zijn opzigt Jacob Boonen, die van trap tot trap tot de waardigheid van Aartsbisschop van Mechelen is opgeklommen, en Petrus Peckius, namaals Kanselier van Braband, met welke beide verdienstelijke mannen hij vervolgens in eene gemeenzame vriendschapsverkeering heeft geleefd. Tot Licentiaat in de Godgeleerdheid verkozen, en tevens tot Priester geschoren zijnde, werd hem de pastorie van Linden, nabij Leuven, opgedragen. Hij bragt het alzoo door zijne voorbeeldelooze vlijt en ijver zoo ver, dat hij van de eene waardigheid tot de andere opklom, tot dat hij eerst Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Leuven werd en eindelijk in 1611 door Albertus van Oostenrijk geplaatst op den bisschoppelijken zetel van Roermond, waar hij den 19den Mei van dat jaar plegtig werd ingehaald; van dit ambt kweet hij zich ten

vollen genoegen van zijnen weldoener, onderhoorige Geestelijken en gemeente. Door zijn toedoen kwamen reeds in het eerste jaar na zijne benoeming de Jezuïten te Roermond. De Bisschop gaf aan die orde zijne woning, op voorwaarde van eene andere en betere te bekomen. Door eene zinkingkoorts aangetast, stierf hij te Roermond den 24sten Februarij 1639.

Zijne predikatiën waren zoo zachtmoedig, dat zelfs de Protestanten ze met aandacht aanhoorden; hij noemden ze dan ook onze geburen; zooals te zien is in den bundel Nederduitsche predikatiën, die van hem in het licht gegeven is, onder den titel:

Het Rijk Christus of Sermoenen. Roermond 1649 in folio.

Zie van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*, B. bl. 334; v(an) H(eussen) en v(an R(hijn), *Kerk. Outh.*, D. IV. St. I. bl. 221; Kok; *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.; Aardr. Woordenb. der Nederl.*, D. IX. bl. 586; Poell, *Beschr. van het Hertogd. Limb.*, bl. 226.

CASTRO (Johannes de), geboren te Luik, was omstreeks het einde der zestiende eeuw Kapelmeester van Hertog Johan Wilhelm van Gulick en een der vruchtbaarste componisten van zijne tijd. Zijne werken bestaan vooral in meerstemmige gezangen voor de kerk, zoowel als voor de kamer. Zij werden tusschen 1569 en 1600 in het licht gegeven, meestendeels te Antwerpen, Leuven, Keulen en Frankfort. Draudius heeft in zijne *Bibl.* eene lange lijst daarvan medegedeeld, die Gerbes in zijne *Lexicon der Tonkunstler* heeft overgenomen. Daaronder zijn meer dan twintig grooten verzamelingen van zangcompositiën. Onderscheidene daarvan zijn in de Bibliotheek te Munchen voorhanden.

De Castro overleed in de eerste jaren der zeventiende eeuw.

Zie G. Schilling, *Lexion der Tonkunst*.

CASTRO (Gabriel Henriques de), zoon van David Henriques de Castro en Rachel da Costa Gomes de la Penha, geboren in 1808 te Amsterdam, waar zijn vader koopman was, werd in zijne jeugd mede tot den koophandel opgeleid, doch reeds vroeg eene overhellende neiging tot de schilderkunst aan den dag leggende, oefende hij zich daarin aanvankelijk voor liefhebberij, en legde zich later daar meer bepaald op toe, onder de leiding van Anthony Bloemers, wiens stijl hij in zijne bloem-, fruit- en wildstukken volgde. Reeds in 1835 werd hij benoemd tot lid van de Koninklijke Akademie van beeldende kunsten te Amsterdam, waar hij den 22 November 1853 overleed, bij zijne echtgenoote Sara Mendes da Costa geene kinderen verwekt hebbende.

Zie Immerzeel, *Leven en werken der kunsts*, uit familie berigten aangevuld.

CASTROP (Hendrik van) legde zich aan het atheneum te Amsterdam op de regtsgeleerdheid toe, en werd tot Doctor in die wetenschap gepromoveerd. Vervolgens zette hij zich als Advokaat te Amsterdam neder, waar hij, tijdens de onrustige tijden voor het jaar 1787, de zaak der Patriotten omhelsde. Onder anderen was hij in 1786 een der Ontvangers en Bestuurders van het nationale fonds ter bevordering van de gewigtigste belangen des Nederlandschen volks. Ook komt hij voor op de *lijst van veertig Vaderlandschen Medeburgers, om daaruit te benoemen een getal van vijf-en-twintig personen, als Nationale Geconstitueerden tot de zaak der Onderhandelingen te Parijs*, en nam deel aan de bijeenkomst der Staatsleden den 16den September 1787 te Amsterdam, waarin hij en de Advokaat Kreet van Rotterdam, in een hartroerend vertoog, 's Lands hoogen nood voordroeg. Na de omwenteling van 1795 werd hij tot provisioneel Representant van het volk van Amsterdam, daarna tot lid der Municipaliteit aldaar gekozen, en vervolgens ter Nationale vergadering afgevaardigd, waar men zijne kunde zoo zeer op prijs wist te stellen, dat hij zich tot onderscheidene commissiën benoemd zag; zooals onder anderen in 1796 tot Lid der Commissie tot het verkiezen van personen tot vervaardiging der wetboeken. Ook werd hem in 1797, met Jakob Hendrik Floh en Jan David Pasteur, eene bezending naar Friesland opgedragen. Den 22sten Januarij 1798 werd hij echter door de revolutionairen in hechtenis genomen, en naar het huis in het Bosch bij 's Gravenhage overgebragt, omdat hij de eenheid der staat niet genoeg voorstond, doch ten gevolge der omwenteling van 12 Junij van dat zelfde jaar weder in vrijheid gesteld.

Zie *Vaderl. Hist. ter verv.* op Wagenaar, D. X. bl. 178 en 179, D. XI. bl. 321, D. XV. bl. 109, 195, D. XXVIII. bl. 144, D. XXXI bl. 244, 248, D. XXXII. bl. 34, D. XXXV. bl. 37, 268, 336, 340, 360, 361, 364, 365, 368, D. XXXVII. bl. 212, D. XXXIX. bl. 59, 60, 72, 119; C. van der Aa, *Geschied. van den Oorl.* 1793—1803. D. IV. bl. 114 en 115.

CAT (Simon) of Kat begaf zich naar Oost-Indië en werd in 1671 Predikant te Colombo, op het eiland Ceilon, waar hij in 1694, wegens ouderdom, van zijne dienst ontslagen werd, en in 1704 overleed. Hij maakte zich zeer verdienstelijk door het vertalen van den Bijbel en anderen werken in de Malabaarsche en Singalesche talen.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indiën*, Dl. IV. b bl. 83, 92, D. V. a. bl. 416, 417, 454, 455. 462.

CAT (Jacob) of Kat, Leeraar bij de Friesche Doopsgezinden van de Arke Noach te Amsterdam, in het midden der vorige eeuw, heeft in het licht gezonden:

Kort Begrip van de leere der Waarheyt. Amst. 1736. 8o.

Leer der Doopsgezinden. Amst. 1762. 8o.

Zie van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. boeken*, bl. 112, 271; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holl., Zeel.* enz., D. II. bl. 145, 187.

CATE (Lambert ten) Hermansz. Zie Kate (Lambert ten).

CATE ((Gerhardus ten), zoon van Chrisstoffel ten Cate en van Hendrika Sluiter, geboren in 1699 te Nede, waar zijn vader koopman was, genoot zijne eerste opleiding in de geleerde talen te Borculo, daarna te Zalt-Bommel, vervolgens legde hij zich eerst te Deventer, later te Utrecht op de Godgeleerdheid toe. Ofschoon in 1720 reeds onder de Proponenten der classis van Zalt-Bommel toegelaten, zocht hij geen gelegenheid om tot Predikant te worden beroepen, maar des te meer om zijne studiën voort te zetten. In 1725 tot Hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Lingen beroepen, aanvaardde hij dien post, na eerst den 17den Julij van dat jaar, door den Utrechtschen Hoogleeraar Josephus Serrurier, tot Doctor in de wijsbegeerte te zijn bevorderd. Vervolgens in 1728 als Hoogleeraar in de wijsbegeerte aan het athenaeum te Deventer beroepen zijnde, waar hij eene inwijdingsrede hield *Over de dwalingen der ouden bij de bepaling van 's menschen hoogste goed* (1), kwam hij wel in 1729 voor het Professoraat in de zelfde wetenschap aan de hoogeschool te Franeker in aanmerking, doch bleef te Deventer tot in 1745, toen hij tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid en oostersche talen aan de Geldersche hoogeschool werd beroepen, waar hij den 21sten Junij 1743 zijne bediening plegtig aanvaardde, met eene verhandeling *Over het Koningrijk van God en Christus* (2), waarop hij bij het nederleggen van het Rectoraat dier hoogeschool in 1745 liet volgen eene rede *Over de lotgevallen van het Koningrijk van God en Christus onder de Heidenen* (3).

Twee jaren daarna zag hij zich tot Hoogleeraar in de kerkhistorie aangesteld, en tevens zijne bezolding vermeerderd. Veel beloofde zich nog kerk en hoogeschool van zijnen arbeid, toen hij in October 1749 door eene hevige borstkwaal werd aangetast, die hem den 28sten November daaraanvolgende uit het leven rukte.

Ten Cate was een geleerde van vele gaven en talenten, op wier bezit hij zich echter niets liet voorstaan. Eerst verwierf hij te Deventer lof als Wijsgeer, later te Harderwijk als Godgeleerde en Leeraar der oostersche talen. In het algemeen wordt zijne taalgeleerdheid, bijzonder ook zijne gemeenzaamheid met de oude classische schrijvers zeer geroemd, ook drukte hij zich gemakkelijk in Latijnsche dichtmaat uit. Voorts was hij edelmoedig, vrolijk, bedaard van geest; mannelijk godvruchtig en ijverig voorstander van kerk en Vaderland. Wars van alle eerzucht, en alleen voor zijne studiën levende heeft hij slechts weinige vruchten van zijne geest in het licht gezonden.

Van hem heeft men:

Carmen de rebus et moribus Belgarum. Daventr.

Epistola ad Leon. Offerhausum, in qua dubiorum et difficilium quorumdam e Prophetis locorum explicatio, Evangelicae historiae congruens te vinden in *Offerhausii Spicilegium Historico-Chronologicum* pag. 557 ss.

Dissertatio de omnipraesentia Dei 1719.

Laudes Domini J. C. 1739.

Pax Aquisgranensis carmine celebrata. Harder. 1749.

Opuscula theologica et poetica. Harder. 1750 4o.

(1) *Oratio de priscorum in summo hominis bono definiendo erroribus*
(2) *Oratio de regno Dei et Christi.*
(3) *Oratio de regni Dei et Christi fato inter gentes.*

Zie Saxe, *Onom. Liter.*, Pars. VI. pag. 460, Pars. VII. pag. 368, die hem ten onregte ten Kate noemt; Fransen van Eck en Bosscha, *het Tweede Eeuwf. van Deventer's Athen.*, bl. 107 en 108; Bouman. *Geschied. der Geld. Hooges.*, D. II. bl. 137, 147—153, 183, 610; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CATE (Wolter ten), zoon van Hendrik ten Cate (1) en van Jenneke Wolters, eenvoudige en niet zeer bemiddelde lieden, werd geboren den 28sten Augustus 1701 te Hengelo, waar zijn vader waarschijnlijk fabriekant was. Wolter ten Cate, leefde het grootste gedeelte der vorige eeuw, in zijne geboorteplaats, en voerde daar het eerst de damastweverij in, welke kunst aldaar vroeger geheel onbekend was, en er thans nog wordt uitgeoefend. Van meer algemeen nut was echter zijne poging, waarin hij gelukkig slaagde, om de ingezetenen tot het weven van bonte katoenen stoffen te brengen, welke naderhand onder den naam van Hengelo's bont zoo algemeen bekend, en welk fabriekaat nog heden ten dage den ouden roem van zijne deugdelijkheid handhaaft. Hoe vele arme huisgezinnen hun bestaan in deze weverij gevonden, en hierdoor hunnen levenstoestand verbeterd hebben, en welk materieel en zedelijk nut hierdoor is te weeg gebragt valt niet te berekenen; terwijl de bekendheid met deze soort van weverij nog in onze dagen de oorzaak geweest is, dat, na de scheiding van België, het fabriekaat van onderscheidene katoenen stoffen zich hier al dadelijk heeft gevestigd, en thans nog sterk gedreven wordt. Verder werd door dezen werkzamen man den grond gelegd tot het voortdurend bestaan van de Doopsgezinde gemeente te Hengelo. Het was toch door zijne ondersteuning en die van zijne broeders Jan ten Cate en Hendrik ten Cate en hunne zuster Marieken ten Cate, dat die gemeente zich in 1731 in staat vond, een stuk grond te koopen, waarop hij eene kerk liet bouwen, terwijl hij bovendien aan de gemeente een boerenerf schonk, dat thans onderscheidene duizenden guldens waard is. Lange tijd bleef hij evenwel buiten eenige geestelijke betrekking. Hij was zwaar ter taal en daarenboven zoo overhoopt met bezigheden, dat hij, om niet als Leeraar bij de gemeente te Hengelo aangesteld te worden, zijn lidmaatschap bij die van Borne nam. Maar nu verkozen in 1736 die van Borne hem in gewone dienst, welke hij dan ook aanvaardde en met ernst en naauwgezetheid vervulde. Bij de aanstelling der Algemeene Opzieners van de Societeit der Oud-Vlamingen, in 1755, verkreeg hij de meeste stemmen, en is dan ook de laatste Algemeene Opziener der Oude Vlamingen geweest. In deze betrekking was hij mede ijverig en ernstig werkzaam, tot hij den 8sten Augustus 1796 overleed. Hij was gehuwd met zekere jufvrouw Dijk, bij wie hij een kind verwekte, doch is als weduwnaar en kinderloos overleden.

Hij bezat eene buitengewone schranderheid, een juist en doordringend oordeel, was deftig maar eenvoudig in den omgang, ook in zijne kleederdragt gehecht aan het oude en tegen alle wereldsgezindheid in omgang, sieraden, enz. Nog zweeft de naam van Wolter-oom in Overijssel op vele tongen, en van zeer veel goeds is hij de stichter geweest. Onder anderen rigtte hij eene algemeene armbus op, waaraan hij dadelijk eene belangrijke gift schonk, en welke nog bestaat, wordende daaruit des winters aan onderscheidene armen van alle gezindten onderstand verstrekt. Zijne welgelijkende beeltenis werd in zijne hooge jaren (in 1792) door T. Munnikhausen geschilderd, waarop Mr. Bartholomeus Willem Anna Elisa Sloet tot Oldhuis het volgende bijschrift vervaardigde:

Wie burgerdeugd vereert en menschenmin te gader,
Aanschouw met eerbied 't beeld van dezen acht'bren Vader!
Zijn schrander, wikkend brein, schiep bronnen van bestaan;
Zijn voorbeeld spoorde staäg tot orde en ijver aan,
En daar hij verder zag, dan de eeuw, die hem zag leven,
Zal Wolter-oom nog lang op aller tongen zweven!

Zie B. Rusburg, *Iets over W. en J. ten Cate, als oprigters der Fabrieken te Hengelo*, in H. W. en B. F. Tydeman, *Mnemosyne*, D. XIII (III). bl. 251—277; Graaf van Hogendorp, *Bijdragen v. d. Huish. van Staat*, D. V. St. II. bl. 316—318; *Overijsselsche Alm. voor Oudh. en Letteren* 1837, 203 en 204; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*, D. V. bl. 438; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Friesl.*, bl. 224; de zelfde, *Geschied. der Doopsgez. in Gron.*, *Overijss. en Oost-Friesl.*, D. I. bl. 133—135, 137 noot, 160—162, D. II. bl. 159, 227.

CATE (Jan ten), een jonger broeder van den voorgaande, geboren te Hengelo, was de medehelper van zijne evengenoemden broeder, die de plannen, door dezen met veel schranderheid bedacht en uitgevonden, met ijver en beleid ten uitvoer gebragt en meest in alle ondernemingen, zoo ter oprigting der fabrieken, als ter ondersteuning der gemeente te Hengelo deelnam.

Hij overleed vóór zijnen broeder Wolter, als weduwenaar van zekere Jufvrouw Bussemaker, bij wie hij een kind verwekt had, dat mede vóór hem ten grave daalde.

Zie B. Rusburg, *Iets over W. en J. ten Cate, als oprigters der Fabrieken te Hengelo*, in H. W. en B. F. Tydeman, *Mnemosyne*, D. XIII (III). bl. 251—277; Graaf van Hogendorp, *Bijdragen v. d. Huish. van Staat*, D. V. St. II. bl. 316—318; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Gron. Overijss. en Oost-Friesl.*, D. I. bl. 160

CATE (Othmar ten), vermoedelijk geboren te Enschedé, woonde in het laatst der vorige eeuw te Hengelo, waar hij de eerste was, die er zich tegen verzette, dat, bij gemengde huwelijken, de Doopsgezinden gedwongen werden de kinderen te laten doopen, zoodat de zaak voor de Staten van Overijssel kwam, welke ongeveer in de zelfde tijd, toen ook de heerendiensten aan de Drosten besnoeid werden, ten voordeele van de Doopsgezinden beslisten.

Hij toonde zich mede, een zeer gelukkig beoefenaar der Natuurlijke Historie, in zijne

Natuurlijke Historie van den Meikever met aanwijzing der middelen ter verdelging van dit schadelijk insect, medegedeeld in de *Algem. Konst- en Letterb.* 1800 D. II. bl. 99 en volg.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar D. XLIII. bl. 92 noot; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Gron., Overijsel en Oost-Friesland*, D. I. bl. 222.

CATERUS (Johannes). Zie Kater (Johannes de).

CATH (Jan Huybertzoon, Huibert Johannes en Arnoldus.) Zie Carthuis.

CATHARINA VAN BEIJEREN, dochter van Hertog Aalbrecht van Beijeren, en van Margaretha van Lichnitz, geboren in 1358, werd nog slechts tien jaren oud zijnde, uitgehuwelijkt aan Eduard Hertog *van Gelder*, onder belofte van haar twee jaren daarna, zoodra zij haar twaalfde jaar bereikt had, als zijne wettige gemalin tot zich te nemen. Onder meer anderen punten, werden bij de huwelijksvoorwaarden aan Catharina de inkomsten van de Veluwe als weduwegoed toegekend, doch wanneer Eduard vóór haar twaalfde jaar overleed, zou zij slechts eene jaarlijksche rente van 4000 mottoenen (2600 gulden) uit de inkomsten genieten. Daarentegen verzekerde Hertog Aalbrecht aan zijne dochter 60,000 mottoenen (39,000 gulden) tot bruidschat, die echter, zoo zij kinderloos vóór Eduard, of deze laatsten, het zij al of geene kinderen nalatende, vóór haar overleed, tot hem zouden terugkeeren.

In 1371 begaf Eduard zich naar Holland, om zijn huwelijk geheel te voltrekken, doch eer hij dit voornemen kon ten uitvoer brengen, sneuvelde hij den 22sten Augustus in den slag bij Biesweiler tegen de Brabanders. Catharina dit onverwacht voorval vernemende, droeg niet slechts rouw in haar hart maar had ook boven op hare mouw dit versje gestikt:

Dat moet sijn Godt geklaecht,
Dat ick ben Weduwe ende Maecht.

Gevende daardoor hare liefde en haar harteleed over Eduards dood te kennen. Ook wilde zij later met geen Vorst dan van Gelders bloed in den echt treden. Zij huwde dan ook in het jaar 1379 met Willem van Gulik, Hertog van Gelder; overleed op St. Martensdag des jaars 1400 te Hattem kinderloos, en werd in het klooster Munnikhuizen bij Arnhem begraven.

Zie Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 146, 148, 161, 172; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*, D. I. bl. 196, 267; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 278, 279, 280, 364 en 365; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. III. bl. 202, D IV. bl. 2.

CATHARINA VAN KLEEF, de oudste dochter van Adolf, Hertog van Kleef, en van Maria van Bourgondië, huwde in 1424 met Aarnout, Hertog van Gelder, uit welke echt gesproten zijn: een zoon, Adolf, die later Hertog van Gelder was, en drie dochters, Maria, getrouwd met Jacobus II, Koning van

(1) Dit geslacht ten Cate ook wel ten Kathe of ten Kate is afkomstig van eene boerderij, nabij Zenderen, tusschen Borne en Almelo. In de zestiende eeuw waren zij Roomschgezind, maar werden het Doopsgezinde geloof toegedaan, breidden zich uit naar Almelo, verder naar Hengelo, Deventer en buiten de provincie.

Schotland; Margriet, gehuwd met Frederik van Beijeren, Hertog van Simmeren enz., en Catharina, die volgt. Daar dit huwelijk door staatkundige belangen en geenszins uit genegenheid gesloten was, vatte Catharina meer en meer afkeer jegens haren gemaal op, en boezemde ook haren zoon de ongunstigste gevoelens nopens den Hertog, zijnen vader, in. Adolf liet zich maar al te veel door de raadgevingen zijner moeder en tevens door zijne toomelooze heerschzucht leiden, en smeedde eindelijk met haar een ontwerp om den ouden Hertog gevangen te nemen en zich zelven van de regering meester te maken. Hoe zij dit ten uitvoer bragten en wat daarvan het gevolg was, hebben wij reeds vroeger in het leven van Adolf, Hertog van Gelder, gezien.

Toen de oude Hertog later weder in het bewind hersteld was, sleet Catharina, verlaten van haren zoon, veracht van haren man, wien zij zoo zeer mishandeld had, aan de wroegingen van haar ontwaakt geweten ten prooi gegeven, het overschot harer dagen op het huis te Lobith, volstrekt afgescheiden van de wereld, op welke zij eenen zoo slechten rol gespeeld had. Zij overleed op het gezegde huis, vermoedelijk in 1476 en is bij hare onders in het Karthuizer klooster te Wezel begraven.

Zie Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 209, 252, 256; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. III. bl. 138, 155, 164.

CATHARINA VAN GELDER, de jongste dochter van de voorgaande, werd na het sneuvelen van haren broeder Adolf, Hertog van Gelder, in 1477, door de Staten van het hertogdom Gelder tot Voogdes aangesteld over diens onmondigen zoon Karel van Egmond, en tevens in het haar reeds vroeger opgedragen bewind des lands bevestigd. Zij regeerde kloekmoedig en voorzigtig in hare voogdij, hoewel onder veel onrust en groote gevaren haars Neefs vorstendom. Terstond zette zij alle de Bourgondische bevelhebbers, door Karel den Stoute, Hertog van Bourgondië, aangesteld, nevens vele ambtenaren af, liet alle steden, zoo van Gelder als Zutphen, den eed afleggen aan haren tienjarigen neef Karel, die even als zijne zuster Filippa aan het Bourgondische hof in bewaring gehouden werd, ook wendde zij eene poging bij Maria van Bourgondië aan, om de beide kinderen haars broeder in vrijheid te krijgen en toen dit niet gelukte, vaardigde zij een gezantschap af, aan Lodewijk XI, Koning van Frankrijk, die beloofde haar tegen Maximiliaan van Oostenrijk, wiens oogmerken met Gelder hem bekend waren, te ondersteunen. Niettegenstaande zij ook nog Lodewijk van Bourbon, Bisschop van Luik, benevens den Koning van Schotland en den Hertog van Bourbon tot hare zijde wist over te halen, kon zij de groote magt van Maximiliaan niet wederstaan en de Gelderschen zagen zich genoodzaakt hem in 1481 te huldigen.

Haar neef Karel later zijn erfvorstendom weder bemagtigd hebbende, gaf haar in het jaar 1492 uit liefde voor haar, en uit erkentenis der getrouwe diensten aan hem, inzonderheid gedurende zijne minderjarigheid bewezen, de stad Gelder voor haar leven in bezit, vrij, ongehinderd en met al de jurisdictie enz. daartoe behoorende, waar zij in 1496 overleed.

In 1479 was zij ondertrouwd geweest met Hertog Frederik van Brunswijk, doch dit huwelijk was niet voltrokken, uithoofde van zijne kort daarop hem overkomende krankzinnigheid.

Zij was eene brave en deugdzame Vorstin, die, gedurende haars neefs minderjarigheid, als Voogdes en Regentes in de groote onlusten en de gevaren, die zij van wege Maximiliaan had door te staan, vele blijken van kloekmoedigheid, beleid en voorzigtigheid had doen blijken, tot dat zij ten laatste gedwongen was, voor zijne overmagt te bukken.

De munten, die onder haar bestuur, tijdens de minderjarigheid van haren neef geslagen zijn, genaamd *Joffer Catharinenguldens*, zie men bij van der Chijs, in zijne *Munten der Graven en Hertogen van Gelderland.* (Haarlem 1853), en vermeld in zijne *Munten van Friesland, Groningen en Drenthe* (Haarlem 1855).

Zie Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 233, 277, 281, 282, 303, 308; Halma *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstaten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, Dl. II, St. III, bl. 182—189.

CATHARINA VAN NASSAU, geboren den 29sten December 1543, dochter van Willem de Oude, Graaf van Nassau en Juliana van Stolberg, bij haars vaders overlijden, den 6den October 1559, verloofd aan Gunther Graaf van Schwartzburg, met wien zij het volgende jaar in den echt trad, vergezelde haren echtgenoot in 1574 naar de Nederlanden, toen hij, bij de onderhandelingen te Breda, als bemiddelaar optrad.

Zij stierf den 25sten December 1624; haar gemaal reeds in 1503.

Zie Munch, *Geschichte des Hauses Nassau-Oranien*, B. III. Tab. XI; Groen van Prinsterer, *Archives de la Maison d'Orange-Nassau*, Tom. I. pag. 48, Tom. V. pag. 114, 189.

CATHARINA BELGICA VAN NASSAU, derde dochter van Willem I, Prins van Oranje en van Charlotte van Bourbon, zag in 1578 het levenslicht. Haren eerste naam ontving zij naar hare meter, de bovengenoemde Gravin van Schwartzburg, den tweeden naar haren peter, welke waardigheid op verzoek des Prinsen de Hertog van Anjou en de Algemeene Staten bekleedden. Deze hadden bij resolutie van 12 September 's Prinsen verzoek ingewilligd, en wel bepaaldelijk de Staten van Braband, Gelderland, Vlaanderen, Utrecht, Mechelen en Friesland; terwijl de Waalsche gewesten Artois, Henegouwen, Rijssel en het Doorniksche verklaarden, dat hun van den Koning verboden was, iets te besluiten aangaande de Godsdienst. Richard van Merode, Heer van Oirschot, Noel de Caron, Heer van Schonewal, en de Griffier van Braband werden door de Algemeene Staten afgevaardigd, om hun besluit aan den Prins mede te deelen. Na haar vaders overlijden werd de zesjarige Catharina door hare peetetante verpleegd; terwijl zij later in het huwelijk trad met Filips Lodewijk, Graaf van Hanau, die reeds in 1596 overleed; zij stierf in 1648.

Zie (Beaufort), *Leven van Willem I*, D. III. bl. 737; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom VI. pag. 457, Tom VIII. pag. 472, 474.

CATHUIS (JAN HUYBERTSZOON), zoon van Huybert Arnoldus Cathuis, was Apothekar te Leeuwarden in een huis bij de Brol, dat de *Vergulden Kat* (1) tot uithangbord had. Van 1566—1576 was hij Vroedschap, in 1571 Schepen en van 1572—1575 Burgemeester te Leeuwarden. Onder den naam Jan Huybertszoon, zonder bijvoeging van zijnen toenaam, vindt men hem vermeld onder de Roomsgezinde burgers van Leeuwarden, die na den beeldstorm en daargestelde veranderingen binnen de stad, in 1566 en het volgende jaar een verzoekschrift bij den Hertog van Aremberg indienden, ten einde het gebeurde in vergetelheid mogt gesteld worden. Bij procuratie werd hij gemagtigd om te onderhandelen over de Pacificatie van Gent. Ook later werd hij meermalen in lands- en staatszaken gebruikt en toen werd zijn naam meestal Katzhuis, Catshuis, Kathzius geschreven.

Hij was broeder van het Zoete Naam Jezus-gilde, overleed in 1593 en was gehuwd met Margaretha Sweert, bij wie hij vader was van Huibert Johannes Cathuis en Arnoldus Cathuis, die beide volgen.

Zie Paquot, *Mem. Liter.* Tom II. pag. 32, die hem bij misstelling Cathens noemt; *Charterb. van Friesl.* D. III. bl. 1077, 1089—1172; W. van der Heyden, *Verh. van de verrigt. der Jezuieten. in Friesl.*, bl. 260.

CATHUIS (HUIBERT JOHANNES), zoon van den voorgaande en van Margaretha Sweert, geboren te Leeuwarden, volgens sommigen den 21sten December 1576, volgens anderen den 21sten November 1575, vindt men vermeld als een man van scherpzinnig vernuft, tot de Nederlandsche dichtkunst als het ware geboren, vriendelijk in den burgerlijken omgang, schrander en omzigtig in zijn bedrijf, de vermaardste Apothekar in geheel Friesland, Penningmeester van het Zoete Naam Jezusgilde, en goed vriend van de Geestelijken der orde van Jezus.

Hij overleed den 17den October 1629.

Zie W. van der Heyden, *Verh. van de verrigt. der Jezuieten in Friesl.*, bl. 75 en volg.; Eckhoff, *Geschiedk. Beschr. van Leeuw.*, Dl. II, bl. 419.

CATHUIS (ARNOLDUS), een broeder van den voorgaande, geboren te Leeuwarden in 1577, volbragt zijne eerste letteroefeningen te Haarlem, en studeerde vervolgens te Leiden in de geneeskunst. Van daar trok hij naar Padua, alwaar hij zich verder in die wetenschap oefende, en de doktorale waardigheid verkreeg. Toen beving hem de lust om in de Levant te reizen, en het

(1) Van dit huis nam hij den familienaam Cathuis aan, welke dikwijls ook als Cath, Cathius, Cathus, Catzius, Catzhuis en Kathzius verbasterd, voorkomt. Zijn geslacht, dat vervolgens de R. K. eeredienst getrouw bleef, steeg later in aanzien.

Heilige Land te bezoeken; doch sedert veranderde hij van besluit, en werd in 1602 proeveling onder de Jezuiten te Rome.

Hier zich drie jaren in de Godgeleerdheid geoefend hebbende, werd hij door den Kardinaal Bellarminus tot Priester gewijd, en daar zijne gezondheid niet toeliet, dat hij langer in Italië bleef, zond men hem naar Leuven, om er zijne studiën ten einde te brengen. Vervolgens vertrok hij als zendeling naar de Republiek der Vereenigde Nederlanden, en bragt tien jaren te Leeuwarden, Sneek en Zwolle door, en bleef toen nog een jaar te Leiden; daarna te Leuven teruggekeerd zijnde, verkreeg hij de waardigheden van Opperopziener der scholen en Professor in de Heilige Schrift. Nadat hij later nog zes jaren de wederleggende Godgeleerdheid in het collegie te Antwerpen had onderwezen, werd hij benoemd tot Rector van dat van Roermond, alwaar hij bleef tot dat de dood een einde aan zijn leven maakte, hetwelk op den 13den December 1630 gebeurde; reeds in 1617 had hij zich door de plegtige beloften aan zijne orde verbonden.

Bij uitnemendheid wordt zijne menschlievendheid geprezen en niet minder zijnen ijver in de herderlijke bediening, vooral bij kranken. Men vindt ook van Cathuis als iets bijzonders, in een Jezuit, getuigd, dat hij een geslagen vijand was van de geslepene listen der staatkunde, die hij te regt de pest van de zamenleving noemde.

Daar is van hem in druk:

Canticum Canticorum Salomonis, paraphrasi continua enarratum, additis notis ad usum concionatorum, et lectorum pietatem. Antv. 1614, 8vo.

Zie Sweertii *Ath. Belg.* pag. 161; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Eekhoff, *Geschied. Beschr. van Leeuw.*, D. II. bl. 171, 419; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CATIVOLCUS of CATTIVOLVUS (1), ten tijde van Caesar, Koning of Vorst over de helft van het land der Eburonen, die, tusschen Rijn en Maas, een gedeelte van het tegenwoordige Limburg of Gulikerland bewoonden, trad in het jaar 53 voor Christus, op raad van Ambiorix, den Koning van de andere helft der Eburonen, in verbond met Indiutiomar, Opperhoofd der Treviren, en ontsloeg zich van het juk der Romeinen. Zij, die tevens andere Germanen te hulp riepen, behaalden aanvankelijk groote voordeelen op de Romeinen, maar in het volgende jaar werden de Eburonen, bij hunnen landarbeid verrast en een aanzienlijk getal gevangen genomen, terwijl Ambiorix ter naauwernood, het gevaar om door hem gevangen te worden genomen, ontkwam. Cativolcus thans gedrukt door de jaren en rampen, welke hij niet kon torschen, vervloekte zijnen raadsman en vergiftigde zich met het sap of de beziën van den taxis, een geboomte toen zeer menigvuldig in Gallië en Germanië (2).

Zie Caesar, *de Bello Gallico*, V. 24, 26, VI. 31; van Loon, *Aloude Holl. Hist.* Dl. I. bl. 24—26; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, Dl. I, bl. 61—70.

CATS (MATHIJS), meer bekend onder den naam van MATTHIAS FELISIUS of Felsius, onder welken hij zijne schriften uitgaf, geboren te Brouwershaven in het begin der zestiende eeuw, volvoerde zijne letteroefeningen te Leuven en begaf zich, nog zeer jong zijnde zeer tegen den zin zijner moeder, in de orde der Franciskanen. Eerst werd hij Voorlezer der Godgeleerdheid, daarna was hij Gardiaan op onderscheidene plaatsen, en eindelijk bekleedde hij de waardigheid van Provinciaal der Minderbroederen in Nederland. Hij stierf te Leuven den 6den Maart 1576, en is aldaar in de kerk van zijne orde begraven. Men wil dat hij, die om deugd en aangename zeden geroemd wordt, een ervaren Godgeleerde is geweest; hebbende in druk gegeven:

Catholica elucidatio Decalogi. Antv. 1573, 8°. Paris. 1576 et 1604, 8°.

Catholica elucidatio Institutionis Christianae servata methodo distinctionum à Magistro Sententiarum, in libro secundo *observatarum*. Antv., 1575, 8°.

(1) Deze laatste spelling is allerwaarschijnlijkst de ware, zijnde alsdan de Latijnsche vorm van eenen Duitsche naam, die Wolf der Katten beteekent.

(2) Het is zonder twijfel deze Cativolcus, uit wien de verdichter der *Kroniek van* Klaas Kolijn zijnen Kattenwald heeft gehaald, die als Opperhoofd der Batavieren het verbond van vrede en vriendschap met Caesar zou hebben gesloten. Het is onbegrijpelijk, dat nu de onechtheid dezer kroniek zoo voldingend bewezen is, deze Kattenwald in vele Vaderlandsche Geschiedenissen, zooals bij Engelberts Gerrits, nog als een historisch persoon voorkomt.

Zie Sweertii *Athen. Belg.*, pag. 558; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerk. Outh.*, D. IV. St. III. bl. 98; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CATS (JACOB), een neef van den voorgaande, vermoedelijk een zoon van Adriaan Cats en van Leenken Breyder, geboren den 10den November 1577 te Brouwershaven, waar zijn vader Lid der Regering was, werd, na de dood zijner moeder en het hertrouwen van zijnen vader, door eenen oom van moederszijde opgevoed, die hem te Zierikzee ter school bestelde bij zekeren Diederik Kemp, alwaar de lust tot de poëzy in hem het eerst ontwaakte; doch de Zierikzeesche onderwijzer kon hem niet op den regten weg helpen. Dit deed echter zekere Brabandsche jongeling, die reeds eenige vorderingen in de dichtkunst gemaakt had. Cats, die eerst de Latijnsche lier hanteerde, kreeg nu meer smaak in zijne vaderlandsche taal. Na vier jaren te Zierikzee te zijn verbleven, begaf hij zich naar de hoogeschool te Leiden, waar hij zich in de regtsgeleerdheid en Grieksche taal oefende, in welke laatste hij spoedig zoo ver vorderde, dat hij er verzen in maakte; doch op raad van eenige vrienden, die hem zochten te overreden, dat het Grieksch van geen nut was in de regtsgeleerdheid, liet hij de verdere beoefening van deze taal varen, hetgeen hem naderhand zeer berouwde.

Nadat hij zijne studie in de regtsgeleerdheid, waarbij hij altoos de dichtkunst tot zijn hoofdvermaak hield, te Leiden volbragt had, begaf hij zich naar Orleans, waar hij tot Doctor in de regten bevorderd werd, en zich eene geruime tijd ophield. Deze stad, waar zijn hart onmerkbaar aan de schoonste maagd in zijne oogen gekluisterd werd, verliet hij, op last zijns ooms met groot leedwezen, en begaf zich naar Parijs. Gaarne had hij ook Italië bezocht, maar zijn oom en weldoener wilde hiertoe niet verstaan. Hij keerde dus naar het Vaderland terug, hield zich eenige tijd te 's Gravenhage op, om zich aldaar, onder den Prokureur Cornelis van der Pol, in de praktijk te oefenen. Eindelijk zette hij zich als Pleitbezorger te Brouwershaven neder. Die stad en Zierikzee gaven hem veel te doen. Het gelukte hem onder anderen eene Goereesche vrouw, die beschuldigd was van tooverij, vrij te pleiten van de pijnbank. Eene hardnekkige derdendaagsche koorts, die zeven maanden aanhield en voor geene geneesmiddelen wilde wijken, deed hem echter op raad zijner Geneesheeren eene reis naar Engeland ondernemen, waar hij eenen geheelen zomer bleef, en vruchteloos hulp zocht bij den vermaarden Geneesheer William Butler. Na op de beroemde hoogescholen van Oxford en Cambridge eenen nieuwen voorraad van kundigheden opgezameld te hebben, verliet hij Engeland en bragt de koorts weder met zich in het Vaderland, waar hij toch eindelijk door een alchymist werd genezen. Zoodra hij tot zijne vorige gezondheid hersteld was, nam hij zijne vroegere bezigheden weder met nieuwen ijver ter hand, en had het geluk eenen jongman van den dood vrij te pleiten, die, om zijnen vader te redden uit de handen van eenen moordenaar, welke hem in het water wilde versmoren, dien booswicht het leven benomen had. Op raad van zijnen vriend Apollonius Schotte, Pensionaris van Middelburg, vestigde hij zich in die stad. Hier huwde hij Elizabeth van Valkenburg, een Amsterdamsch meisje, aan welke hij eene vrouw had, hem in den volsten zin waardig. Hij verwekte bij haar drie zonen en twee dochters, van welke de eerste vroegtijdig stierven, en de laatsten aanzienlijke huwelijken deden.

Gedurende het twaalfjarig bestand had Cats, in gemeenschap met zijnen broeder, onderscheidene polders, welke sedert dertig jaren door den oorlog bedorven waren, weder doen droogmaken en bedijken, waarvan hij gedurende het bestand veel voordeels trok; onder het genot alzoo van een bestaan ruim genoeg om zonder zorgen te leven, bragt hij de dagen, die hem zijne gewone bezigheden overlieten, op zijn landgoed te Grypskerke, beurtelings als dichter en landman, onder het genot van het zaligste genoegen door; terwijl hij hier eenige zijner eerste dichtwerken opstelde. Het einde van het twaalfjarig bestand maakte echter een einde aan zijne rust, want toen in 1621 de oorlog met Spanje op nieuw uitgebarsten was, oordeelde men het noodzakelijk, om vele zijner nieuw bedijkte landerijen weder onder water te zetten, ten einde den vijand den toegang af te snijden, hij getroostte zich de schade; maar sterker trof hem het verbeurdverklaren van vier polders, die nog onbeschadigd gebleven waren, en zulks omdat zij hem, gedurende het bestand, van 's vijands zijde waren toegekend geworden. Hij

begaf zich naar 's Gravenhage, om die terug te vorderen. Jaren lang bleef deze zaak slepende en al die tijd was hij van het vruchtgebruik en de inkomsten dezer goederen beroofd. Eindelijk echter was de uitspraak te zijnen voordeele.

Nu 44 jaren oud zijnde moest hij een ander tooneel betreden. Eerst werd hem, door de hoogeschool te Leiden, het hoogleeraarsambt in de Regten aangeboden, waarvoor hij echter bedankte; doch het ambt van Pensionaris van Middelburg, hem door de Regering dier stad opgedragen, aanvaardde hij. Dit was evenwel slechts het begin zijner grootheid, want na twee jaren met lof en genoegen dit ambt bekleed te hebben, werd hij geheel onverwacht, in 1623, tot Pensionaris van Dordrecht verkozen, welken post hij alleen op sterken aandrang aanvaardde. Hierdoor verdubbelden zijne bezigheden en zorgen: hij kon nu slechts weinige uren aan zijnen gelukkigen huisselijken kring toewijden, en aan zijne geliefde letteroefeningen was niet te denken. Den post van Curator der Leidsche hoogeschool, welke hem in 1625 was opgedragen, bekleedde hij echter met veel genoegen tot in 1644.

Ten jare 1627 bekleedde hij met Albert Joachimi een statelijk Gezantschap in Engeland, om, bij gelegenheid van den uitgebarsten oorlog tusschen dat rijk en Frankrijk, te onderhandelen wegens de teruggave van eenige genomen schepen en een ontwerp van verdrag aangaande de scheepvaart, en ofschoon hij slechts gedeeltelijk slaagde in het oogmerk zijner zending, werd hij echter door Koning Karel I met de ridderorde van St. Joris vereerd. Na eene geruime tijd vertoevens in dat rijk, keerde hij terug, om kort daarna het verlies zijner dierbare gade te betreuren, van welke een vijf-en-twintig jarige echt hem de volle waarde had doen kennen. Zijne droefheid was onuitsprekelijk; maar hij droeg zijn lot als een Christen.

Ondertusschen moest Cats nog hooger klimmen. Na de dood van den Raadpensionaris van Holland en West-Friesland Anthony Duyck, in 1629, nam hij dit ambt voorloopig waar, en werd, met Adriaan Pauw en Rochus van den Honert, op het drietal geplaatst tot de benoeming, dan vermits in Zeeland geen Hollander benoembaar was, wilde men ook geen Zeeuw in Holland in zulk een aanzienlijk ambt plaatsen, Cats werd dus toen voorbijgegaan en Pauw gekozen. Voor de dienst gedurende anderhalf jaar ontving hij drie duizend gulden.

Bij het vertrek van Pauw naar Frankrijk diende hij op nieuw voorloopig, en werd, den 3den Julij, 1636 met algemeene stemmen gekozen, en tot deze gewigtige bediening aangesteld. Toen ondervond hij ten vollen de lusten en lasten van het hoog bewind, en door den zorgvollen stand der zaken de eerste geheel en al opgewogen door de laatsten.

In zijne aanzienlijke hoedanigheid verwelkomde hij in 1638 Maria de Medicis, bij hare komst te 's Gravenhage uit naam der Staten; gelijk hij ook in 1642 jegens de Koningin van Engeland, bij de zelfde gelegenheid, zoowel wegens de Staten Generaal als wegens die van Holland, het woord voerde.

In 1645 werd hij tot Groot-Zegelbewaarder der Staten en Graaflijkheid van Holland en tot Stadhouder der leenen verkozen, en stond thans op eene hoogte, welke slechts weinige bereiken.

Toen in 1647 de Stadhouder Frederik Hendrik overleed en zijn zoon Prins Willem II hem in die waardigheid opgevolgd was, hield Cats, bij gelegenheid van diens inhuldiging, eene plegtige redevoering, en ondervond, gedurende het kortstondig bewind van dien Vorst, alle de onaangenaamheden van zijn belangrijk ambt. De Prins namelijk, in 1650, op eigen gezag, zes Afgevaardigden ter vergadering van de Staten van Holland hebbende doen vatten, gelastte Cats den Staten kennis te geven van deze willekeurige handelwijze, en tevens dat hij eenig krijgsvolk afgezonden had, om Amsterdam bij verrassing in te nemen, welke aanslag geheel mislukte. Hoe Cats bij deze gelegenheid te moede was, is ligt na te gaan, daar de Prins, zijne ontsteltenis ziende, zelf den inktkoker haalde, en hem beval de namen der gevangene heeren op te schrijven. De vroegtijdige dood van dezen jongen Vorst gaf de zaken eene geheel andere gedaante, en hoezeer Cats door sommigen van zwakheid in zijn gedrag beschuldigd is geworden, hebben anderen hem weder volkomen geregtvaardigd.

Hij opende en sloot de vermaarde groote vergadering van 1651 met aanspraken, welke aanleiding gaven tot veel bedils, doch die even zeer van zijne hartelijke welmeenendheid, vaderlandsliefde en godsvrucht getuigden, als van de schilderachtige woordenrijkheid die in alle zijne schriften doorstraalt.

Meer dan eens haakte hij, nu een grijsaard van 74 jaren, naar rust. Kort na het scheiden van de groote Staatsvergadering verzocht Cats dan ook zijn ontslag van het moeijelijk en gewigtig ambt, dat hij vijftien jaren met allen lof bekleed had. Wel verwierf hij zijn ontslag maar de rust was er nog niet aan verbonden. De hagchelijke staat van zaken tusschen de Republiek en Engeland, onder het protectorschap van Cromwel, maakte een gezantschap noodzakelijk, waartoe Cats zoo dringend verzocht werd, dat hij zich nog eens aan het belang zijns Vaderlands opofferde; en met Gerard Schaep Pietersz. en Paulus van de Perre vertrok hij in het laatst van 1657 naar Londen, waar zij den 29sten December openbaar gehoor hadden in het parlement, en Cats de aanspraak deed in de Latijnsche taal; vruchteloos echter liep dezen zending af, en de oorlog kwam eerlang tot uitbarsting.

Na zijne terugkomst in het Vaderland ontsloeg hij zich ook van het ambt van grootzegelbewaarder en registermeester van de leenen van Holland, en toen had hij het genoegen dat zijn ontslag wel werd aangenomen, maar er bij bepaald: »dat hij tot nadere demonstratie van de satisfactie, die haar »Ed. Groot Mog. te meermalen betuigd hebben in zijne goede »en getronwe diensten te hebben genomen," de geregtigheden en voordeelen tot deze bediening, staande zijn leven, lang zou blijven genieten.

Nu nam hij zijne laatste toevlugt tot de afzondering, waartoe het bekoorlijk Zorgvliet, aan den Scheveningschen weg, even buiten 's Gravenhage hem zijne schaduw aanbood. Hier vond hij zijne rust weder, was op nieuw landman en dichter; sleet de acht laatste jaren van zijn werkzaam en belangrijk leven in eene aangename rust, en genoot alle de zaligheden, die een mensch, op den laatsten avondstond van een wel besteed leven, hier op aarde genieten kan; inwendige rust, tijdelijke zegen, achting, eerbied van allen en heilvoorspellende uitzigten op een toekomend leven. Intusschen vergat hij den stap niet, dien hij eerlang doen moest. Op zijn verzoek was hem toegestaan, zich en zijn gezin door twee Predikanten op zijn buitenverblijf te laten bedienen. Hij leefde in den volsten zin als een voorbeeldig Christen, en, ontsliep als zoodanig, gerust en blijmoedig, den 12den September 1660. Zijn stoffelijk overschot werd bij avond, volgens zijne begeerte, zonder eenige statie, gevolgd door achttien koetsen en veertig fakkels, naar 's Gravenhage gebragt en aldaar, bij zijne echtgenoote in de kloosterkerk begraven. De tranen en zegeningen der armen, wier weldoener hij was, volgden hem, en alle braven in Nederland rigtten hem eene gedenkzuil in hunne harten op; terwijl de dichter Jakob Westerbaen, Heer van Brandwijk, voor hem het volgende grafschrift vervaardigde, hetwelk op den steen, die zijn gebeente dekt, gebeiteld staat:

Conditur hac urnâ toto cantatus in orbe
Palladis et Phoebi CATSIUS unus amor,
Cui faciles venâ manarunt divita versus
Multaque Castaliis pagina fluxit aquis.
Nullo doctrinâ quaesitum nomen ab avo
Excidit: ingenio stat sine morte decus.

dat is:

Hier rust Cats in zijn graf, door heel dees aard beroemd,
Wien Phoebus en Minerv' als beider lievling noemt;
Wiens zachte liedren aan een weelge bron ontsprongen,
In rijken overvloed zijn kunstloos opgezongen.
Geen eeuw rijst aan de kim, die niet zijn verzen leest:
Geen dood verdooft den glans van dien verheven geest.

In 1829 is te Brouwershaven, door de pogingen van het aldaar bestaande departement der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, een standbeeld van witten steen ter eere van Cats opgerigt en in 1853 is in de Kloosterkerk te 's Gravenhage, door eene vereeniging ter beoefening van de geschiedenis dier stad, op hare kosten, op eene pilaar, in welks nabijheid Cats begraven ligt, een marmeren steen geplaatst, waarin zijn naam is gebeiteld ten einde de plek, waar het stoffelijk overschot van den onvolprezen volksdichter rust, aan ieder kenbaar te maken, en op die wijze de nagedachtenis van den grooten man te vereeren.

Hoe men Cats ook, het zij als Mensch, Staatsman of Dichter, beschouwe, altijd wekt hij onzen eerbied. In alle zijne betrekkingen, door alle tijdperken zijns levens heen, bleef hij zich zelven gelijk, deugdzaam uit grondbeginselen en zorgvuldig, naar zijn uiterste vermogen, de lessen zelf met de daad

betrachtende, die hij anderen met zooveel wijsheid voorschreef. Als Mensch behoort hij ongetwijfeld onder die weinigen, welke de deugd om haar zelve, afgezonderd van alle aardsche voordeelen, betrachten. Reeds als jongeling, aan zich zelven overgelaten, blootgesteld aan alle de gevaren der verleiding, wist hij die standvastig wederstand te bieden, en bleef met onverwrikten voet het pad der deugd bewandelen, dat hij eenmaal zoo wel beraden had ingeslagen. Als echtgenoot en vader heeft hem niemand ooit overtroffen. Tot zijn vier-en-veertigste jaar sleet hij in het midden van zijn gezin, voor hetwelk hij alles was, een ambteloos, gerust en gelukkig huislijk leven, op zijn buitenverblijf bij Grijpskerke. Hier verdeelde hij zijne tijd tusschen de letteroefeningen en de zorg voor de opvoeding zijner kinderen, op eene regt aartsvaderlijke wijze, zich verheugende bij de ontwikkeling van elke kiem van kennis en deugd, waarvan hij de zaden zelf in hunne harten gelegd had. Over het algemeen was ongeveinsde Godsvrucht een hoofdtrek in het karakter van Cats, die alle zijne daden gelijk alle zijne geschriften, bezielde en verwarmde. Hij haatte niemand, diende elk zooveel als in zijn vermogen was, betoonde zich te midden der hagchelijkste omstandigheden, steeds een getrouw vaderlander, en genoot daarom ook het in zijne stand zeldzame geluk van ouder alle klassen van ingezetenen, bij alle godsdienstige en staatkundige partijen geacht, bemind en geëerd te zijn. Als Staatsman, moge hij al niet geschitterd hebben; hij heeft nog thans het gewigtig ambt van Raadpensionaris in eene zeer netelige tijd, met wijsheid en voorzigtigheid waargenomen; zijne grondige regtskennis, geleerdheid en menschenkennis, zijn opmerkzame geest en schrander oordeel maakten hem allezins bevoegd en bekwaam tot dezen inderdaad hoogst moeijelijken post, dien hij dan ook, tegen een waarlijk geringe bezolding, met den grootsten lust en ijver, trouw en eerlijk waarnam, zonder zich zelven of iemand der zijnen door zijnen invloed te bevoordeelen; ook was hij geheel onbedreven in de verachtelijke streken der eerlooze staatkunde, en alle die misdaden, welke men dikwijls kunst van regeren noemt. Ja! hadden alle staatslieden naar Cats gezweemd, hoeveel rust en geluk zou er niet heerschen op aarde! Eindelijk verdient hij als Dichter; en wel als Vaderlands Dichter niet minder onze achting. Zijne gedichten onderscheiden zich op het voordeeligst door de weelderigheid en geestigheid van vernuft; de bevalligheid en natuurlijkheid in de afbeelding der hartstogten; bijzonderlijk van de zachtere aandoeningen der menschelijke ziel, welke daar in allerwege uitblinken; ook hebben zij eene eenvoudige en kunstelooze schoonheid, welke een ieder, wiens smaak onbedorven is, door een onweerstaanbare bekoorlijkheid daaraan boeit; zij dragen alomme blijken van eene menschenkennis, alleen verkrijgbaar door ongemeene schranderheid van opmerking, en rijkdom en langdurigheid van ondervinding, en zijn vol van eene levenswijsheid welke voor alle standen, betrekkingen en leeftijden hoogst leerrijk en weldadig is. Zelfs de Roomschgezinde Belgen, hoe afkeerig anders van alles wat eenen Protestantschen geest ademt, eerbiedigen in *Vader* Cats den zuiveren geest des Christendoms die wars van alle kerkelijke bepalingen, niets wilde weten dan werkdadige godsvrucht. Zoo groote en onwaardeerbare verdiensten en voortreffelijkheden zijn gewisselijk meer dan genoegzaam om de onloochenbare gebreken van eenvormigheid van maat, te groote uitvoerigheid van voorstelling, eene den goeden smaak somwijlen beleedigende weeldrigheid van vernuft, en wat men meer tegen Cats met grond hebbe aangebragt voor het oog des onpartijdigen beoordeelaars geheel te verduisteren. Over het algemeen leveren 's mans gedichten, voor aankomende vernuften, mogelijk nog de beste handleiding tot de dichtkunst op. Ontelbare malen zijn de gedichten van Cats in onderscheidene formaten gedrukt en in andere talen overgezet.

De echte drukken in 4°. zijn bij 's Dichters leven in de volgende orde uitgegeven:

Emblemata of *Sinnebeelden* met den *Maeghdeplicht* Middelb. 1618, Amst. 1622.

Selfstrijt. Middelb. 1620, vermeerderd 1621, 's Gravenhage 1628, Dord. 1634.

Tooneel der Mannelycke Achtbaarheyd. Middelb. 1622, 1623.

Houwelyck. Middelb. 1625, Haarl., 1642.

Proteus of Sinnebeelden verandert in Minnebeelden en Galathea., Rotterd., 1627.

Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tyt. 's Hage, 1632, Dord. 1635.

Trouringh., Dord. 1634, 1643. Brugge, 1689, 4°.

Ouderdom en Buitenleven, *Gedachten op Slaeplooze Nachten*, *Hofgedachten enz.* Amst. 1664 (1).

Zijn *Twee-en-tachtig-jarig Leven*, zag niet voor 1734 in 4°. het licht te Leiden, en aldaar nog eens in 1769.

In langwerpig 12° verschenen ook de volgende zeer zeldzame drukken:

Selfstrijt zonder jaartal of drukplaats, waarschijnlijk Midd. 1620.

Tooneel der mannelijcke achtbaerheid, zonder plaats van drukker 1639.

Klagende Maeghden, Utrecht 1644.

Liefdes granietappelen Nieuwe maeghdeklachten.

Maeghdeplicht, beide laatste zonder jaartal of drukplaats.

Alle zijne Werken verschenen bij elkander te Dordrecht in 1659 en te Amsterdam in 1661 en 1665. In folio zijn zij zesmalen gedrukt, te weten: in 1655, 1658, 1665, 1700, 1712 en 1724; die van 1700 wordt voor den besten gehouden, omdat daarbij 's Dichters *Twee-en-tachtig-jarig Leven* voor de eerste maal gedrukt is.

In 8°. en 12°. zijn zijne werken ontelbare malen gedrukt.

De laatste uitgaven zijner werken zijn:

J. Cats, *alle zijne werken uitgegeven door* Mr. Feith, Zwolle, 1790—1799, 19 deelen met platen. 12°.

J. Cats *Dichterlyke werken, volledige uitgave in een boekdeel, met portret, facsimilé* en aanteekeningen van P. G. Witsen Geysbeek, Amst., 1828, roijaal 8°.

Al de werken van J. Cats, Zutph. 1834, 26 aflever., roijaal 8°. met pl., welke uitgave echter gestaakt is.

J. Cats *Dichtwerken naar de behoefte van den tegenwoordigen tijd ingerigt*, Devent., 1844, 8 deelen groot 8°.

Bloemlezingen zijn:

M. Siegenbeek, *keur van dichterlijke zedelessen voornamelijk uit* J. Cats. Amst. 1810 8°.

J. Cats, *zedelijke en meest bijzondere schoonheden, bijeenverzameld door* Mr. Sandelin. Brugge Februarij 1822, groot 8°.

Keur uit de werken van J. Cats (door Mr. L. Ph. C. van den Bergh.) Leid. 1852 8o.

Ook heeft men nog:

J. Cats, *Aan Nederlands Jufferschap*, uitgegeven door Mr. J. Scheltema, Dord., 1820, met pl.

Terwijl onder het schrijven dezes uitkomt eene proefaflevering van eene nieuwe uitgave van den geheelen Cats, door den Hoogleeraar J. van Vloten, in twee deelen, groot 4o. te Zwolle met 400 gravures.

Casper van Baerle en Cornelis Boy vertaalden een groot gedeelte van zijnen *Trouringh* in het Latijn, welke zij in het licht zonden onder den titel:

Faces Augustae sive Poëmatia, quibus illustriores Nuptiae à J. Catsio *Belgicis versibus conscriptae Latino Carmine celebrantur.* Dordr. 1643, 8°.

Janus Gruterus vertolkte zijne *Sinnebeelden* en *Maeghdeplicht* in de zelfde taal; van welk laatste dichtstuk mede eene Engelsche en eene Fransche vertaling bestaan. Zijn *Selfstryt* verscheen ook door J. Burger in het Hoogduitsch vertaald. Amsterdam 1648. Voorts zijn genoegzaam alle zijne gedichten in de zelfde maat en in rijmende Hoogduitsche verzen vertaald, onder den titel:

Des unvergleichen Holländischen Poëten **J. Cats** *sinnreiche Wercke und Gedichte, aus dem Niederländischen übersetst* (von J. N. J.) *u. s. w. zum erstenmahl ans Licht gestellet, und mit vielen Kupfern gezieret*, Hamb. 1710—1714, 6 Th. in 5 B. of 1710—1717 8 Th. 8°. waarin al het karakteristieke van 's Dichters spreekwijze en stopwoorden is bewaard gebleven, hetgeen met de overzettingen in andere talen, althans in het Latijn, het geval niet is.

Cats dichtte niet enkel in het Nederduitsch, maar mede in het Fransch, waarvan men proeven kan vinden in:

J. Ymmeloot, *la France et la Flandre reformées.* Ypr. 1626.

---

(1) Van de *Gedachten op Slaeploose Nachten* bestaat wel een vroegere afzonderlijke druk, onder den titel:

J. Cats, *Gedachten op slaepelooze nachten, waerinne de deughden van Herbergsaemheyt ende Mededeelsaemheyt aen de nooddruftighe, wytluftig vertoont ende vruchten der selven naer 't leven afgemaelt werden. Noyt voordesen, ende nu maer eerstghedrukt, naer het eygen Gheschrifte van den Heere* Cats, *door syn Secretaris* J. Buys *ghesonden aen d' Heer* Jan Lambrechtz., *binnen Brugghe, den 7 September* 1661 *tot eene Gedachtenisse* enz. Brugge 1662 4o, doch de volgende drukken schijnen vermeerderd en in andere orde gerangschikt.

Men heeft ook eenige weinige, doch keurige Latijnsche gedichten van zijne hand, waarin zekere natuurlijke zoetvloeijendheid met onvergelijkelijke kunst gepaard gaat. Vooral roemt men zijne

Patriarcha bigamos.

Nog schreef hij een weinig bekend prosawerk getiteld:

Bie-boeck, waarin de aard en behandeling dezer dieren geschetst wordt.

Bovendien werd hij ook gehouden voor den schrijver van eenige aanmerkingen over de staartstar, die in 1618 verscheen, welke in het licht kwamen onder den titel:

Aenmerckinge op de tegenwoordige Steert-Sterre, ende op den loop deser tyden, so hier als in andere landen. Met aenwysinge van de rechte wetenschap om alle teyckenen des Hemels ende vreemde Gesternten wel ende loffelyck uyt te leggen. Alles tot een Nieuwe-jaergifte, alle rechtsinnige verstanden toegeeygent. 4°.

Veelvuldig zijn de afbeeldingen, die van hem uitgaan, de beste zijn in zijne werken.

Zie *Holl. Merc.*, D. II. bl. 84, D. XI. bl. 148 en 149; Centen, *Verv. der Hist. van Enkhuizen*, bl. 130, 134; Aitzema, *Saken van Staet en Oorl.*, D. I. bl. 651—655, D. II. bl. 329, D. III. bl. 408, 445, 582, 604, 694—701, 707—712, 719 en 720; Brandt, *Hist. der Reform.*, D. II. bl. 972—974; Pars, *Naamr. van de Batav. en Holl. Schrijvers*, bl. 177, 179; Samson, *Hist. de Guill. III*, Tom. I. pag. 112, 155 et 156; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; de la Rue, *Gelett. Zeel.*, bl. 346, 574; Foppens, *Bibl. Belg.*, Tom. I. pag. 507; *Het Leven van Frederik Hendrik, Prins van Oranje*, D. I. bl. 171, D. II. bl. 55; le Clerc, *Gesch. der Vereen. Nederl.*, D. III. bl. 95; *Het Leven van Willem II, Prins van Oranje*, bl. 529, 760; *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, D. IV. bl. 136 noot, 143, 155 noot, D. X. bl. 378; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XI. bl. 58, 142, 242, 243, 395, D. XII. bl. 91, 153—158, 192, 198, 199, 213—216; van Abkoude, *Naamr. van Nederd. boeken*, D. I. St. I en III; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars. IV. pag. 336; de Feller, *Dict. Hist.*, die hem echter abusivelijk Catz noemt; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; Abcoude en Arrenberg, *Naamr. van Nederd. Boeken*; van Wijn, *Bijv. en Aanm. op* Wagenaar, D. XII. bl. 18—25, 50—52, 74, 116—118; *Kabinet van Nederl. en Kleefs. Outh.*, D. III. bl. 232; *Levens. van Nederl. Mannen en Vrouwen*, D. I. bl. 161—172; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; R. Feith, voor het 1e deel der bovenvermelde uitgave van Cats *werken*; de Vries, *Proeve eener Geschied. der Nederd. Dichtk.*, D. I. bl. 107—118 Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. I. bl. 428—430; Hoeufft, *Parn. Belg.*, pag. 117 et 118; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunst. en Wetens.*; D. XIII. bl. 14; Van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Dichtk.*, D. I. bl. 177—185, D. III. bl. 64; Peerlkamp, *de Poët. Latin. Neerl.*, pag. 397—400; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichtk.*; J. W. te Water, *Bijzonderheden betreffende het Testament en de Natatenschap van* J. Cats, in Tydemans *Mnemosyne*, D. XV. (V). bl 241—247; P. S. Schull in zijne *Boeken- en Menschenkennis*, D. I. bl. 290—300; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. II. bl. 86, 87, D. III. bl. 38 en 39, D. IV. St. I. bl. 83, St. II. bl. 152—165, 188, 189, 449; van Kampen, *Nederl. Karakt.*, D. II. bl. 154—160; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leids. Hooges.*, D. I. bl. 131, 181 en 182, D. II. T. en B. bl. 13 en 14; *Algem. Konst en Letterb.*, 1829, D. II. bl. 305 en 306, 1830, D. I. bl. 1 en 2, 1841, D. I, bl. 339—344, 396, 397, D. II. bl. 67 en 68, 1842, D. I. bl. 292—297; *Feestv. bij de Onts. van het Standb. van J. Cats*, Amst. 1830; Bilderdijk, *Gesch. des Vaderl.*, D. VIII. bl. 112, 119, 122, 126. D. IX. bl. 17, 39, 43, 44, 45, 53; A. J. van der Aa, *Herinner. uit het Gebied der Geschied.*, bl. 273, 274; *Iets over het leerstellig geloof van vader Cats*, in de *Nederl. Stemmen*, jaarg. III. No. 11 (door J. H. Koenen); (de Jong) *Alphabet. Naaml. van Boeken*; *Suppl. op dat werk*; *Biogr. Univ.*; Koenen, *de Fransche vlucht. uit de Nederl.*, bl. 410; *de Navorscher*, 3e Jaarg. bl. 3, 67, 96, 4e Jaarg. bl. 52, 79, 80, 327; (Brinkman), *Alphabet. Naamlijst van Boeken.*

CATS (JODOCUS) BOUDEWIJNSZ, uit een voornaam geslacht in 1581 te Schoonhoven geboren, werd in 1600 te Leuven tot Licentiaat in de vrije kunsten en vervolgens in de Godgeleerdheid bevorderd. Nadat hij eenige jaren Opziener was geweest van de jongelingen, door de Heeren Vermeer op hun huis bij Syberkarspel bijeenvergaderd, ten einde in de geleerde talen onderwezen te worden, werd hij na de dood van Cornelis Arnold, in het jaar 1613, aangesteld tot Bestuurder van de geestelijke dochters in den Hoek te Haarlem, door gezegden Cornelis bijeenvergaderd.

Op den 11den September 1615 benoemde men hem tot Kanunnik, en nog in het zelfde jaar tot Geheimschrijver van het kapittel te Haarlem. Vervolgens werd hij den 25sten Februarij 1618, door den Bisschop Filips Rovenius tot Proost van Haarlem of Opper-Pastoor over de vier Kapellanen bevorderd, en in 1628 tot Deken van het kapittel verkozen, alsmede tot Aartspriester van Kennemerland en Vicaris van den Bisschop, gedurende diens afwezen. Hij stierf onder het waarnemen van deze bedieningen te Haarlem, den 12den Januarij 1641, en werd opgevolgd door zijnen broeders zoon Boudewijn Cats, die volgt.

Zijne beeldtenis gaat in plaat uit gegraveerd door P. Soutman in folio.

Zijne zinspreuk was: *Justus ex fide vivit* (De regtvaardige leeft door het geloof).

Zie van Berkum, *Beschr. van Schoonh.*, bl. 457 en 458; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Konst- en Letterb.*, 1846. D. I. bl. 356,

CATS (BOUDEWIJN) of CATZ, een broederszoon van den voorgaande, geboren in 1601 te Gorinchem, werd bevorderd tot Meester in de vrije kunsten en Licentiaat in de Godgeleerdheid te Leuven. Eerst was hij Pastoor te Spaarnwoude; daarna Overste van St. Pulcheriaas-collegie te Leuven, eerst onlangs door den Bisschop Filips Rovenius opgerigt als een Seminarium ter opleiding van Pastoors voor het Aartsbisdom Utrecht, vervolgens werd hij tot Deken en Vicaris van het kapittel te Haarlem, en in 1641 tot Bestuurder van de Geestelijke dochters in den Hoek van genoemde stad aangesteld en was tevens Vikaris der kerken van Leeuwarden en van Groningen en Aartspriester van Kennemerland. Reeds in 1637 wilden de Haarlemsche en Utrechtsche kapittels hem tot Coadjutor van Rovenius voorstellen, maar op zijn verzoek hiervan verschoond werd alstoen Jacob de la Torre tot deze waardigheid verkozen. Deze laatste stelde tijdens zijn verblijf te Rome in 1655 Cats wederom als zijn Coadjutor voor en Paus Alexander VII. zou hem ook benoemd hebben, indien Cats niet geweigerd had, die waardigheid te bekleeden, omdat hij niet door de kapittels was voorgedragen. Zacharias van Metz, minder kiesch op dit punt, werd nu Coadjutor, na wiens dood de kapittels Jan van Neercassel voordroegen. Bij breve van 24 November 1661 benoemde Alexander VII. echter Cats, met den titel van Aartsbisschop van Filippi, tot opvolger van Bisschop de la Torre en Neercassel tot zijn Coadjutor. Men vermoedt dat de Kardinaal Albighi, een begunstiger der Jezuiten, dit breve heeft ondergeschoven, opdat deze woelgeesten onder den bejaarden en zwakken Cats vrijer spel zouden hebben. Eene schikking der kapittels verijdelde echter dit plan, waarbij bepaald werd, dat Cats Haarlem, Neercassel Utrecht zou besturen. Cats ontving den 9den September 1662 te Keulen de bisschopswijding, dan de last van dezen post drukte den ouden man zoo geweldig, dat hij er onder bezweek, en krankzinnig werd, welke ongesteldheid hem bijbleef tot aan zijne dood, die voorviel te Leuven, den 18den Mei 1663. Zijne beeldtenis is gegraveerd in groot folio door Pieter Holstein, en nog eens verkleind in v(an) H(eusen) en v(an) R(hyn), *Kerk. Outh.* D. I. bl. 455.

Zie van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; v(an) H(eussen) en v(an R(hijn, *Kerkel. Outh.* D. I. bl. 438—457; Broedersen, *Tractatus Histor.*, Tom. II. pag. 89—105; Dupac de Bellegarde, *Hist. de l' Eglise Métrop. d'Utrecht*, 3e ed. pag. 159, 163—167; Hoynck van Papendrecht, *Hist. der Uitr. Kerke*, D. I. bl. 22, 26, 27, 29, 30, 32, 35, 36, 37; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CATS (JACOBUS), ook wel Catz of van Catz en Kats of Katz genoemd, of van Catz, geboren te Gorinchem, den 11den Januarij 1639, van het zelfde geslacht, als de voorgaande, legde zich te Leuven op de Godgeleerdheid toe en werd, na aldaar Bacalaureus in die wetenschap en Meester in de vrije konsten te zijn geworden, in 1667 Pastoor te Aalsmeer, van waar hij in 1672 naar Gouda werd verplaatst. Na deze pastorij ongeveer zestien jaren bekleed te hebben, werd hij in 1688 tot Pastoor van de St. Geertruida-kerk te Utrecht aangesteld. Later werd hij ook Aartspriester der Utrechtsche kerk, Kanunnik, Deken en Vikaris-Generaal van het kapittel, en overleed te Utrecht den 18den Mei 1712.

Hij wordt geroemd als een bijzonder deugdzaam en geleerd man. Zijne beeldtenis gegraveerd door Pieter van Gunst, naar de Schilderij van Roelof Koets komt voor bij v(an) H(eusen en v(an R(ijn), *Kerkel. Outh.* D. II. bl. 84. Zie dat werk D. II. bl. 81, 488. D. VI. St. I. bl. 231; Kok, *Vaderl. Woordenb.*

CATS (JOHANNES), was in 1730 Boekhandelaar te Amsterdam en zond aldaar in het licht:

Het Nieuwe bundeltje van Geestelijke gezangen, ter uitbreiding van verscheidene Psalmen en andere Texten uit den Bijbel, die met zielzuchtingen tot God gezongen worden, opgesteld door eenen Liefhebber der waarheid.

Na de uitgave van dit boekje zag hij zich genoodzaakt Amsterdam te verlaten, ten einde de vervolging te ontwijken, die men hem aandeed, wegens zijne Godsdienstige gevoelens daarin opengelegd. Hij begaf zich met zijne echtgenoote naar Hamburg en zette zich vervolgens te Altona neder; hier, weduwenaar geworden zijnde, doch zonder kinderen, trad andermaal in den echt met Elisabeth van Rhee bij wie hij verwekte Jacob Cats die volgt. Na de dood zijner tweede vrouw, omstreeks 1743, te Amsterdam teruggekeerd, alwaar de gemoederen ten zijnen opzigte bekoeld of beteugeld waren, trouwde Johannes Cats ten derde male, doch deze huisvrouw schonk hem geene kinderen.

Aangezien wij de door hem in het licht gezonden gezangen niet hebben kunnen opsporen, kunnen wij ook over zijne dichterlijke bekwaamheden niet oordeelen.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 303 noot; Witsen Gijsbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dicht.*

CATS (Jacob), de zoon van den voorgaande, geboren den 11den Junij 1741 te Altona, kwam, zijne moeder vroeg verloren hebbende en ruim twee jaren oud zijnde, met zijnen vader naar Amsterdam, werd aldaar ter schole besteed en gaf, gedurig uit zichzelven het een of ander teekenende, reeds in zijne kindsche jaren van zijne bijzondere geschiktheid tot die kunst de duidelijkste blijken. Zijne schooljaren om zijnde, wilde hij dan ook schilder worden; doch zijn vader vond beter, hem tot den handel op te leiden, en bestelde hem te dien einde bij eenen winkelier in lakenen, van daar kwam hij bij eenen boekbinder, en eindelijk op zijn dringend aanhouden, om aan zijne neiging tot de teekenkunst te mogen voldoen, bij eenen Plaatsnijder Abraham Starre; terwijl hij hier eenigermate de behandeling van het graveerijzer leerde, oefende hij zich, in zijne tusschenuren, door het teekenen naar de beste voorbeelden van landschappen en beesten, die hij kon magtig worden, want landschap teekenen was zijn geliefkoosd vak. De oude Cats nu overtuigd zijnde, dat het teekenen geen voorbij gaande trek bij zijnen zoon was, besloot hem eenen Teekenmeester te geven, waartoe Pieter Louw verkozen werd. Eenige tijd daarna kwam de jonge Cats als leerling bij den Patroonteekenaar Gerard van Rossum, en werd daarna op de behangelfabriek van Troost van Groenendoelen besteld, waar hem de onderrigtingen van twee zijner medgezellen Jacob Xavery en Jacobus Schultz van veel nut waren, inzonderheid in het teekenen van landschappen en andere onderwerpen naar de natuur, waartoe hij in zijne tusschen uren gelegenheid vond. Na hier drie en een half jaar geweest te zijn, besloot Cats, voor zich zelven werkende, het behangselschilderen te ondernemen. Hierin slaagde hij zoowel dat hij, daarin veel te doen krijgende, zich te Amsterdam in het geld kocht, en als Meester optrad.

Thans een bestaan beginnende te krijgen, begaf zich Cats, in het jaar 1765, in den echt met Anna Hemme, en kreeg van tijd tot tijd meer werk met behangselschilderen. Tevens gaf hij les in de teekenkunst; en ofschoon landschappen met beelden en beesten gestoffeerd zijn hoofdvak was, teekende hij somwijlen ook andere onderwerpen en vervaardigde voor onderscheidene liefhebbers teekeningen naar schilderijen van verschillende meesters. Doch inzonderheid werden de zoo bevallige landschapteekeningen van Cats zelven, meer en meer getrokken. Hiermede en met les geven kreeg hij eerlang zooveel te doen, dat hij het omslagtig behangselschilderen geheel kon vaarwel zeggen. Onder andere heeft hij voor den kunstminnaar J. Helmolt te Haarlem, *de twaalf maanden des jaars* op eene natuurlijke en bevallige wijze in twaalf landschappen voorgesteld, welke door den verdienstelijken Plaatsnijder Izaäk de Wit Jz. in prent zijn gebragt en vervolgens gevoegd bij *De twaalf maanden des jaars* van Petronella Moens. Haarl. 1810. Onder het laatste werk van Cats bekomen twee kapitale teekeningen, met Oost-Indische inkt en rootkrijt, voor den kunstgraveur C. Josi vervaardigd, verbeeldende twee *dijkbreuken door ijsgang*, mitsgaders de daardoor veroorzaakte overstrooming voorgevallen *te Bemmel bij Nijmegen den 21sten Februarij* 1799 *en te Vuren bij Gorichem daags daaraanvolgende*, naar welke teekeningen door Josi dan ook zeer fraaije platen vervaardigd zijn.

Cats zelf heeft mede eenige platen geëst onder een werk bestaande uit zes kleine landschappen en drie stadsgezigten te Amsterdam; als: een op de binnenplaats van het St. Jorishof naar eene teekening van Willem Writs, een op den Montalbaanstoren naar Jan de Beijer en een op den zelfden toren, maar van de Oudeschanszijde, naar eene teekening van Cats zelf. Ook heeft hij eenige platen voor natuurkundige werken geëtst.

Zich zelven als kunstenaar meest gevormd hebbende, had hij eene hem eigen teekenwijze: de bevallige natuur tooide hij dichterlijk, door wel gekozene en wel geteekende stoffaadje. Zijne beestjes herinneren ons niet zelden Adriaan van de Velde en Nicolaas Berchem; naauwkeurig was hij in het afbeelden der landelijke gereedschappen en al wat tot het boerenbedrijf behoort; zijn welgeschikt licht en bruin was op waarheid gegrond: zeer uitvoerig zijn vele zijner teekeningen bewerkt, zelfs wordt van sommigen de uitvoerigheid wel eens overdreven gevonden, als lijdende daardoor de meesterlijke behandeling, terwijl het werk, zooals men het noemt, zwaarmoedig wordt. Dit laatste heeft inzonderheid meermalen plaats in zijne gekleurde teekeningen: waarom zijne schetsachtige of min doorwerkte gemeenlijk de voorkeur van echte liefhebbers wegdragen. Zekerlijk zou deze meester niet alleen als Teekenaar, maar ook als Schilder in olieverw meer algemeen uitgemunt hebben, indien hij meer gelegenheid had gehad, om zich onder goed geleide in dat vak te oefenen. Zijn ijver was schier voorbeeldeloos, ja wanneer hij den geheelen dag met schilderen of naderhand met les geven had doorgebragt, teekende hij des avonds nog, zelfs niet zelden tot in den nacht. Want eenmaal onder de liefhebbers bekend zijnde, had hij voor eene geruime tijd besteld werk; ook had hij tusschen beide veel te doen met het schoonmaken en opzetten van teekeningen en prenten, dewijl hij geheimen bezat en de kunst bijzonder verstond, om de vlekken daaruit weg te nemen. In alles wat Cats buiten zijn beroepsbedrijf ondernam, slaagde hij insgelijks bijzonder wel, zelfs in het timmeren was hij geheel niet onbedreven: hij maakte dan ook zelfs de teekentafel, waaraan hij gewoon was te werken; en die met onderscheidene laden en andere gemakken keurig netjes voorzien was. In vroegere jaren speelde hij mede op de dwarsfluit, doch zijne dringende bezigheden noodzaakte hem, om van die liefhebberij af te stappen. Ook maakte hij wel eens een versje en zijn smaak voor kunsten en wetenschappen was algemeen; hoewel hij buiten zijn bepaald vak, daarvan niet dan eene oppervlakkige kennis bezat; had de vereischte aanleg en tijd hem daartoe niet ontbroken, hij zou het er, door zijnen natuurlijken aanleg en zijne geneigdheid ver in hebben kunnen brengen; doch het ontbrak zijne ouders aan vermogen en goede raadslieden, om hunnen zoon eene opvoeding overeenkomstig dien aanleg en die geneigdheid te geven.

Na in het jaar 1795 door eene hevige galkoorts te zijn aangetast, bleef zijne gezondheid meer en meer wankelbaar, waarbij kwamen hevige aanvallen van jicht, zoodat hij soms weken achtereen het bed moest houden; hier bij kwam nog eene beroerte, welke den 9den November 1799 een einde aan zijn leven maakte. Bij zijne nagelaten weduwe had hij drie zonen verwekt, die allen zeer vroeg gestorven zijn.

Zijn portret komt voor bij van Eynden en van der Willigen *Geschied. der Vaderl. Schilderk.* D. II. plaat C. 2.

Van zijne leerlingen heeft onder anderen Jan Evert Grave uitgemunt.

De naamsovereenkomst van dezen meester met dien van onzen beroemden, hiervoor vermelden, Dichter Jacob Cats gaf aanleiding tot het volgende versje:

Tweemalen werd de naam van Jacob Cats geschreven,
Met letteren van goud, in Neêrlandsch kunstenkoor;
Hij werd twee kunstenaars lang na elkaâr gegeven.
Deez dicht voor 't keurigst oog, die schildert voor het oor.

A. van der Willigen.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 303–316; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstn.*

CATS (Henricus), zoon van Engbertus Henricus Cats, geboren den 1sten Mei 1785 te Amsterdam, waar zijn vader een welgesteld handelaar in turf en hout was, werd na eerst de Fransche en vervolgens de Latijnsche scholen in zijne geboortestad met lof te hebben doorgeloopen, in den herfst des jaars 1803, tot het akademisch onderwijs bevorderd, en woonde eerst gedurende twee jaren de lessen bij van de Hoogleeraren aan de doorluchtige school van Amsterdam, met name van de beroemde mannen David Jacobus van Lennep, Joannes Willmet en Jacobus van Nuys Klinkenberg. In het jaar 1805 vertrok hij naar de Leidsche Hoogeschool, waar de vermaarde

Hoogleeraren Carolus Boers, Jona Willem te Water, Sebald Fulco Jean Rau, Johannes van Voorst, Johannes Hendricus van der Palm en Samuel Johannes van de Wijnpersse zijne leidslieden waren. Na de loffelijke voltooijing zijner studiën, den 15den Maart des jaars 1808, tot Proponent aangesteld, werd hij in de volgende maand tot Predikant bij de Hervormden te Lunteren beroepen, en aanvaardde zijn dienstwerk aldaar, den 12den Junij des zelfden jaars. Na te vergeefs door die van Heusden te zijn aangezocht, nam Cats in het jaar 1815 eene beroeping naar Goes aan, van waar hij, na een driejarig verblijf naar de gemeente van Schiedam vertrok, in dezen gelukkiger dan die van Middelburg, welke hem vruchteloos tot haren Leeraar begeerd had. In den jare 1825, had de gemeente van Leiden het genoegen hem aan eene roeping bij haar te zien voldoen, onder welke hij, op den 9den October des genoemden jaars, zijn dienstwerk aanvaardde. De wijze, waarop hij dat dienstwerk volbragt, gepaard aan de minzaamheid en beschaafdheid van zijn omgang, en de edele regtschapenheid, in alle zijne gedragingen uitblinkende, had hem hier aan geoefenden en ongeoefenden, aanzienlijken en geringen, zoo dierbaar doen worden, dat er in het jaar 1827 eene algemeene verslagenheid ontstond op de tijding, dat de gemeente van zijne geboortestad hem tot haren leeraar begeerde. Doch de angstige bekommering, hieruit geboren, werd weldra door de levendigste blijdschap vervangen, toen de algemeen geachte en geliefde Leeraar, na beleefde afwijzing van het op hem uitgebragte beroep, zich den 11den November van het genoemde jaar, andermaal aan de gemeente van Leiden verbond, met eene hoogst gepaste en treffende leerrede. Nu scheen de Leidsche gemeente het gunstigste uitzigt geopend van haren waardigen Leeraar, die zich in de volle kracht des levens bevond, nog eene reeks van jaren te zullen mogen bezitten. Dan, helaas! dit heugelijke vooruitzigt werd na verloop van weinig meer, dan vijf jaren droevig beneveld; want op den 1sten Mei 1832 sluimerde hij, juist op den dag zijner verjaring, tot een beter leven in; bij zijne echtgenoote Maria van der Noorda, nalatende een zoon Engbertus Henricus Cats, thans Predikant te Haarlem.

Cats mogt niet alleen onder die Leeraars geteld worden, die in hunne openbare redevoeringen, de zuiverheid, bevalligheid en rijkdom onzer schoone moedertaal, heerlijk deden uitblinken, maar hij bezat ook geene middelmatige bedrevenheid in de Geschiedenis van ons Vaderland. Eene merkwaardige proeve daarvan gaf hij in de eerste redevoering, ter viering van den gedenkdag van Leidens verlossing in het jaar 1574, door hem gehouden, als waarin niet alleen het gewone en algemeen bekende, maar ook veel, dat de opmerking der meesten ontsnapt, en toch harer allezins waardig is, door hem vermeld werd. Gewoon alles grondig te onderzoeken en uit de eerste en volledigste bronnen te putten, had hij niet alleen de gewoone en meest bekende geraadpleegd, maar ook de notulen en registers der Staten van Holland te dien einde te rade genomen. Voorts heeft hij wel geene uitvoerige en talrijke gedenkstukken van zijne grondige kennis, vooral der Godgeleerde wetenschappen nagelaten, maar behalve onderscheidene beoordeelingen van boekwerken, geplaatst in de *Bibliotheek van Theologische Letterkunde* D. IX, in de *Bijdragen tot de beoefening en geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen* D. II en in de vijf eerste deelen der *Godgeleerde Bijdragen* schreef hij:

Eene verhandeling behelzende: *Iets over de Goddelijke verschijning aan den Profee Elia op Horeb*, te vinden in de genoemde *Bijdragen tot de beoefening en geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen*, XI. D. bl 809 en volgg.

Eene tweede verhandeling bevattende: *iets naders over de Goddelijke verschijning aan den Profeet Elia op Horeb*; gedrukt in het zelfde werk, XIII D. bl, 243 enz., en ter wederlegging dienende der aanmerkingen, op de eerste verhandeling medegedeeld door J. H. Karsten, Predikant te Sas van Gent, in de genoemde *Bijdragen* XIII D. bl. 53 en volgg.

Eene verhandeling behelzende: *Iets over Joann. XI.* 25 *en vergel. vs.* 21 *en* 22, te vinden in de *Godgel. Bijdragen* I D. bl. 100 en volgg.

Eene verhandeling bevattende: *Iets over de Rechabieten en de vorderingen van hunnen stamvader*, gedrukt in de *Godgel. Bijdragen*, V D. bl. 161 en volgg.

Als kerkelijk redenaar bezat Cats uitstekende verdiensten. In de gaven van uiterlijke voordragt, moge hij al bij zulken, die daarin boven anderen uitmunten, eeniger mate hebben achter gestaan; hij vergoedde dit gebrek rijkelijk door den ongemeenen ernst, de echt Christelijke zalving, den overvloed en het dikwerf treffende der gedachten, gepaard aan keurigheid van taal, gepaste levendigheid van stijl en deftige welsprekendheid, welke daarin allerwege uitblonken.

Zie *Handel. der jaarl. vergad. van de Maats. der Nederl. Letterk. te Leiden, gehouden den* 3 *van Hooimaand* 1832, bl. 32—40.

CATS (Claas of Nicolaas van), Vrijheer van Kats, Katshoek, Oud- en Nieuw Kats, Katsrak, Emelisse en Welle, van het Land van Kadzand, Ossendrecht, Bonrepas, Lopik, zoon van Kosten of Kostijn van Cats, Veldoverste van den Roomschen Koning Willem II, en maakte zich vermaard, tijdens de oproeren der Kennemers en hunne zamenzweering ter verdelging van den Hollandschen adel. Deze oproerige hoop vertoonde zich in 1268 mede voor Utrecht, en strooide zooveel kwaad zaad onder de burgerij, dat die hare Regering uitdreef, en de Kennemers tegen wil en dank van de andersdenkenden binnen liet; waarna zij aldaar zoolang vertoefden, tot dat Sweder van Beusichem in 1270 met de uitgedreven ballingen voor de stad kwam, die overrompelde, de uitgedreven herstelde en de muitelingen verbandde; doch deze ter sluip weder binnen gekomen zijnde, stichtten andermaal een oproer. Om dat in zijn beginsel te smooren, vertoonde zich heer Klaas van Cats, als Voogd van den onmondigen Graaf Floris V, in het volgende jaar, met vijf honderd man voor de stad, liet met geweld de poort openen, en beval de twistende partijen de wapenen neder te leggen. Daar deze nu niet wisten, of hij kwam om den adel te hulp te komen of om het gemeen bij te staan, en zich wel overtuigd hielden, dat de zijde, welke hij koos overwinnaar zijn zou, legden beide de wapens neder; waarop Cats in het midden der stad eene vierschaar spande, en 1400 belhamels noodzaakte Utrecht te verlaten, waar hij alles naar zijnen wil regelde en de rust zooveel mogelijk herstelde.

Hij, die voor de eerste bekende Heer van Schoonhoven gehouden wordt, en in 1272 de stad Gouda zou gesticht hebben, schijnt vóór het jaar 1293 overleden te zijn. Het wapen van hem en zijn geslacht was een veld van sabel, met drie ruiten van goud, staande twee en een; het veld in het midden doorsneden van twee baren van goud. Nicolaas van Cats, die volgt, Geysbert van Cats en Renger van Cats waren zijne zonen.

Zie van Gouthoeven, *Chron. van Holl. van Zeel. en van Utr.*, bl. 327 en 328; Schotanus, *Friesche Hist.*, bl. 143; Balen, *Beschr. van Dord.*, bl. 718; van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 899 en 900; Halma *Toon. der Vereen. Nederl.*; W. te Water, *Hoogadel. Zeel* bl. 109; van Berkum, *Beschr. van Schoonh.* bl. 11 en 12; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; Wagenaar *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 14; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. I bl. 408.

CATS (Nicolaas van), Heer van Kats, Katshoek, Oud- en Nieuw Kats, Katsrak, Emelisse en Welle, Burggrave der stad Gouda, Schoonhoven en den Lande van Blois, Heer van den Eilande van Duiveland, en den Lande van Kadzand, van Ossendrecht, Lopik en Bonrepas, zoon van den voorgaande, was in het beleg van Dordrecht, in het jaar 1299, te Alblasserdam gelegerd en bevond zich in het volgende jaar op het slot te Schoonhoven, toen Jan van Renesse, eene vloot met Zeeuwen bemand hebbende, met het voornemen om Jan II, Graaf van Henegouwen en Holland, van laatsgemelde graafschap te ontzetten, voor Schoonhoven kwam. Cats, den Zeeuwen gunstig, poogde Renesse ter stad in te laten, doch nauwelijks werd dit door de burgers ontwaard, of zij weerden de Zeeuwen af, zelfs belegerden zij Cats op het slot te Schoonhoven, en noodzaakten hem eerlang, met hulp van eenen hoop Friezen, hun door Graaf Jan toegezonden, tot de overgaaf. Hij bedong niet meer dan het leven, en werd, nevens zijnen zoon, op het slot Nieuwburg bij Alkmaar, in hechtenis gezet, alwaar hij waarschijnlijk bleef tot in den zomer van het jaar 1303, toen hij op vrije voeten schijnt gesteld te zijn, ten gevolge van het verdrag van vrede tusschen den Hollandschen Graaf en Wijt van Dampiere, zoon van den Graaf van Vlaanderen.

Toen Wyt van Dampiere zich in het begin van April 1304 meester gemaakt had van bijna alle Hollandsche Steden, alsmede van Utrecht en Schoonhoven, ondersteunde Cats op het slot van Gouda, waarvan hij vroeger, voor Sophia de laatste erfdochter van der Goude, Kastelein of Slotvoogd was geweest, andermaal de vreemdelingen tegen zijn Vaderland. Dan zich hier niet veilig achtende, wilde hij zich naar het slot te Schoonhoven begeven, hetwelk zijn zoon bezet hield; doch

andermaal werd hij door de Schoonhovenaars gevangen genomen, en naar Dordrecht gevoerd, waar inmiddels ook Witte van Haamstede, met zijne zegevierende Haarlemmers, Kennemers en West-Friezen, was aangekomen.

Nu trok men naar Schoonhoven, en belegerde het slot, hetwelk door Hendrik van Cats, oudsten zoon van Nicolaas, verdedigd werd en hevigen weêrstand bood, zoodat van de belegeraars zeer vele gekwetst werden. Eindelijk kwam men tot het besluit, om, ten einde het schieten uit het slot te doen ophouden, en den jongen Cats tot de overgaaf te dwingen, den vader uit de gevangenis te halen, en hem te binden aan eene kat of evenboog, zoodat hij aan het schieten der belegerden was blootgesteld. De jonge Cats, om geen vadermoord te begaan, en waarschijnlijk wel inziende, dat verdere tegenstand nutteloos zou zijn, trad in onderhandeling, waarbij bedongen werd, dat men het slot aan den Hollandschen Graaf zou overgeven: Nicolaas van Cats, en zijn zoon zouden 's Graven gevangenen blijven, mits behoudende hun leven, en goed; de bezettelingen zouden vrij uittrekken, mits, dat men daarvoor, zou vrij geven de gevangenen, die Nicolaas van Cats in Duiveland had.

Hij was gehuwd met Catharina van Baarsdorp, bij wie hij verwekt had twee zoons en twee dochters, zijne zoons waren Hendrik van Cats, van wien wij niets weten, dan hetgeen hier boven van hem vermeld is, en Willeman van Cats, Ridder, Heer van Kats, Katshoek, Oud en Nieuw Kats, Katsrak, Burggrave der stad Gouda, Schoonhoven en den Lande van Blois, Heer van den Eilande van Duiveland en den Lande van Kadzand, die in 1340 leefde.

Zie Schotanus *Friesche Historiën*, bl. 154; Balen, *Beschr. van Dordr.* bl. 724, 729, 730; van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 900; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerk. Oudh.* D. I. bl. 230 noot 4, D. II. bl. 327, 466; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. III. bl. 148; Siegenbeek, *Geschied. der Burgerw. in Nederl.*, bl. 10; Bilderdijk, *Geschied des Vaderl.*, bl. 22, 45, 47 en 48; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 22.

CATS (JAN VAN), Ridder, oudste zoon van Jacob van Cats en van Margaretha Oem van Wijngaarden, was Kastelein van Gouda, en voerde bevel op het slot te Leerdam, toen die stad in 1479 door de Gelderschen werd ingenomen, waarop Cats, met zijn krijgsvolk het slot verliet en het zonder slag of stoot den Gelderschen overliet.

Hij stond in 1481, met Jacob van Boshuizen, Baljuw van Rijnland, David van Bourgondië, den vijf en vijftigsten Bisschop van Utrecht, tegen die van Amersfoort bij, en hielp hem die stad bemagtigen. Hij was gehuwd met Margaretha van Reimerswaal, bij wie hij eenen zoon en eene dochter verwekte.

Zie van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 902; van Loon, *Histor. der Nederl. Vorst.* D. I. bl. 154, 162; Burman, *Utr. Jaarb.* D. III. bl. 517.

CATS (JACOB VAN), Ridder, Heer van Kats, Katshoek, Oud en Nieuw Kats en broeder van den voorgaande, was een voornaam gunsteling van Filips, Hertog van Bourgondie op het laatst van diens leven. Hij werd door hem tot Dijkgraaf van Schouwen en Baljuw van Zierikzee aangesteld. Ook bij Karel de Stoute bleef hij in gunst. Door Maria van Bourgondie tot Slotvoogd van Gouda aangesteld, werd het gemeen in 1477 tegen hem, die Kabeljaauwsgezind was, en de Magistraat, die meest van den zelfden aanhang was, derwijze opgezet, dat hij met de meeste leden de stad moest uitwijken, terwijl Hoekschen zich in hunne plaats drongen. Door Maximiliaan van Oostenrijk werd hij in 1486 tot Ridder geslagen. Bij den Jonker-Fransen oorlog, in 1488, schijnt hij in 's Vorsten belangen tegen de Hoekschen te hebben uitgemund. De Vorst beschonk hem, die toen Kapitein en Kastelein van de stad en het kasteel van Gouda was, met alle de goederen, liggende in de stad Gouda, die aan de ongehoorzame onderzaten van Rotterdam en hunne medestanders toebehoorden.

Hij was gehuwd met Elizabeth van Ruyven en liet bij haar na Willem van Cats, Ridder, Heer van Kats, Katshoek, Katsrak, Kapelle, Biezelinge en Simonspolder, Admiraal van Zeeland en Baljuw van Goes; Jacob van Cats, Ridder van de Duitsche orde in Pruissen en aldaar zonder kinderen overleden, en twee dochters.

Zie van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 902; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.* D. IV. bl. 224.

CATS (WILLEM VAN) of van Catz, Heer van Kats, Oud en Nieuw Kats, Katsrak, Kapelle, Biezelinge en Simonspolder, zoon van Anthonis van Cats, Ridder, Heer van Kats, Oud en Nieuw Kats, Katsrak, Kapelle, Biezelinge, Simonspolder en Bruëlis, Raad in den Hove van Holland en van Maria van Coulster, een der voornaamste Edelen van Zeeland uit zijne tijd, stond in groot vertrouwen bij Willem I Prins van Oranje, door wien hij in November 1576 naar Goes werd gezonden, om deze stad over te halen, zich met den Prins te verzoenen, van welke zending hij den 28sten dier maand aan de Algemeene Staten uit 's Prinsen naam verslag deed. In October 1578 werd hij gemagtigd, om met hulp en bijstand van de Magistraten binnen Goes en ten platten lande van Zuid-Beveland, op het stuk van de Godsdienst goede order te stellen, en inzonderheid alle plundering, beeldstormerij en berooving der kerken te beletten, en voorts een iegelijk, zoowel van de eene als van de andere Godsdienst in vrede rust en eendragt te houden. Ook kreeg hij in last alle kerksieraden na zich te nemen en in goede bewaring te stellen, tot dat daarin behoorlijk zou voorzien worden. De verrigtingen van Cats, kragtens die commissie, en zijn verslag aan Prins Willem vindt men niet aangeteekend, maar wel de gevolgen, door al het voorgevallene te weeg gebragt. In 1582 beklaagde Cats zich, dat hij, die tot den aanzienlijksten adel van Zeeland behoorde, niet onder de Zeeuwsche Edelen beschreven was. Vermoedelijk was hij de zelfde Cats, die bij de onderneming van Prins Maurits, ter ontzetting van Hulst, in 1594, met twee compagniën Zeeuwsche soldaten en het bootsvolk onder den Admiraal van Zierikzee, den vijand zoo dapper afsloeg, dat hij met groot verlies van een gewonne punt moest terug trekken.

Hij was gehuwd eerst met Maria de Fonseca weduwe van Karel van Boisot; daarna met Catharina Landelin van Herenthout. Bij de eerste won hij eene dochter, bij de tweede eenen zoon Theophilus van Cats, Heer van Heilo, Coulster, Oesdom en Warmont.

Zie van Leeuwen, *Batt. Ill.*, bl. 903 en 904; te Water, *Kort verhaal der Reform van Zeel.*, bl. 266; (Beaufort,) *Leven von Willem I*, D. I. bl. 293. Groen van Prinsterer, *Arch. de la Maison d'Orange-Nassau*, Tom. V. pag. LXXXII. 536, 542; Swalue, *Daden der Zeeuwen*, bl. 132.

CATS (Jonkheer JORIS VAN), of VAN CATZ, Heer van Coulster, kleinzoon van den voorgaande, en zoon van Theophilus van Cats en van Maria de Bye, heeft zich in den zeestrijd tegen Spanje onder Marten Harpertz. Tromp onderscheidden. Hij was als Schout bij Nacht of Commandeur over het vijfde eskader (andere zeggen het derde) in 1639, bij den slag in Duins tegenwoordig, en had bijzonderen last tot het aantasten van den Duinkerkschen Admiraal Michiel van Dorn. Hij kweet zich moedig van dien last, en had deel in de zegepraal van Tromp.

Den 22sten Julij 1642 zeilde hij met vijf schepen uit de Maas tot hulp van Tromp, die Duinkerken bezetten, en lag in het volgende jaar voor Mardijk met eenige schepen, waarmede hij den vijand grooten afbreuk deed.

In het begin van den eersten Engelschen oorlog in 1652 werd Cats, als Vice-Admiraal, met veertien schepen naar de Middelandsche zee gezonden. met last om de Engelschen aan te tasten, waar hij zou kunnen. Hij kwam op de reede van Livorno, nadat de Engelschen Commandeur Appleton daar was gekomen met vier koopvaarders en drie oorlogschepen, die alle digt bij de haven van die stad ten anker lagen. Daarop liet Cats aan den Gouverneur van die plaats weten, dat hij last had om de Engelschen aan te tasten, waar hij ze ook mogt aantreffen; maar dat hij nog had uitgesteld, om dit bevel ten uitvoer te leggen, omdat hij vertrouwde, dat de Gouverneur niet zou toelaten, dat de Engelschen schepen losten, doch dat, indien hij zulks toeliet, hij dan genoodzaakt zou zijn zich daartegen te verzetten, en zijnen last te volbrengen. De Gouverneur gaf hem ten antwoord, dat de havens van den Groothertog, zijnen Meester, voor iedereen openstonden. Na eenige woordenwisseling losten de Engelschen hunne schepen, zonder dat Cats zich daartegen verzette. De Algemeene Staten over dit gedrag van Cats misnoegd, ontboden hem terug en zonden Jan van Galen, een man, die bij onderscheidene gelegenheden veel eer had ingelegd, in zijne plaats. Cats was gehuwd met Justine van Nasau, bij wie hij eenen zoon en vier dochters verwekt had.

Zie Commelijn, *Leven van Frederik Hendrik*, D. II. bl. 56, 60, 128, 148; le Clerc, *Geschied. der Vereen. Nederl.*, D. III. bl. 148 de Jonge, *Nederl. Zeew*, D. I. bl. 423, 498, 520, D. II. St. I. bl. 46, 106.

CATSIUS (Jacobus). Zie Cats (Jacob),

CATTENBURCH (Mr. Gerrit Jacob van), geboren den 30sten April 1735, werd in het jaar 1769 Commissaris van de kleine bank van Justitie, en in het jaar 1770 Schepen te Haarlem. In het jaar 1772 vertrok hij naar Batavia als Raad van Neêrlands Indië, welk aanzienlijk ambt hij heeft bekleed tot aan zijn overlijden, den 2den December 1781. Hij was gehuwd met Henriëtta Catharina Fabricius.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CATTENBURCH (Mr. Lodewijk Constantijn Rabo Copes van), waarschijnlijk een bloedverwant van den voorgaande, zoon van Johan Carel van Cattenburch, Schepen te Gouda, en van Johanna Maria Slicher, geboren den 3den September 1771 te 's Hertogenbosch, werd in 1794 Inspecteur der indirecte belastingen in het arrondissement Rotterdam. Bij de omwenteling van 1795 bleef hij in dit belangrijk ambt, en toen Izaak Jan Alexander Gogel in 1798 aan het hoofd der finantiën geplaatst werd, en een Hollandsch ambtenaar vroeg, wien hij de redactie der nieuwe wetten op dat gedeelte kon opdragen, werd hem door de Representanten van het departement Holland Cattenburch aangewezen, die dan ook in 1801 het ontwerp van wet op de grondbelasting opstelde. In Junij 1803 begon Cattenburch met Voet en de Bordes, altijd onder het toezigt van den Minister Gogel, de ontwerpen van wet voor het nieuwe stelsel der belastingen voor alle de departementen der Bataafsche republiek gereed te maken en vóór het einde des jaars, was die omslagtige arbeid, met de daartoe betrekkelijke voorschriften, in zoo verre voltooid, dat de nieuwe wetten den 1sten Januarij 1806 in werking konden komen. Toen werd Cattenburch den zeer moeijelijken last opgedragen, om dit stelsel van belastingen in Gelderland in te voeren, waar men den meesten tegenstand verwachtte. Niettegenstaande het vooroordeel, hetwelk men er tegen had opgevat, in een departement, waar men tot dusverre slechts geringe belastingen had opgebragt, slaagde Cattenburch boven verwachting in zijne zending.

Tot Inspecteur-Generaal der indirecte belastingen over het geheele koningrijk benoemd, arbeidde hij gestadig, onder de Ministers Gogel en Jean Henri Appelius, aan de volmaking van het nieuwe finantiële stelsel, waarvan de doelmatigheid langs hoe meer erkend werd, en hetwelk stand hield tot de inlijving van het koningrijk Holland in het Fransche keizerrijk.

Onder de veranderingen, welke deze nieuwe orde van zaken veroorzaakte, was een der hatelijkste voor onze landgenooten, de invoering van de vereenigde regten (*droits réunis*), in de plaats van de hier bestaande indirecte belastingen. Cattenburch, bij wien de Minister van finantiën, Hertog van Gaeta, tijdens het verblijf van den Keizer te Amsterdam, te waardschap was, nam die gelegenheid te baat, om de uitvoering der nieuwe wetten te verzachten, en het grootste gedeelte der oude ambtenaren te doen in dienst blijven. De Hertog, die de bekwaamheid en finantiëele kennis van Cattenburch wist op prijs te stellen, deed hem tot Directeur der directe belastingen in het departement der Zuiderzee benoemen.

Op het laatst van November 1813, en na dat Gogel naar Parijs vertrokken was, riep Elias Canneman, die toen aan het hoofd der finantiën stond, Cattenburch, in naam van het voorloopig bestuur, naar 's Gravenhage, ten einde het stelsel der indirecte belastingen weder in orde te brengen, en om voorloopig de administratie der vereenigde regten en de regie op zich te nemen, daar deze twee deelen der inkomsten, door het vertrek der hoofdambtenaren onbeheerd waren gebleven.

Toen den 1sten Januarij 1814 het oude Hollandsche stelsel van belastingen hersteld en weder ingevoerd werd, trad Cattenburch ook weder in zijne oude betrekking van Inspecteur der indirecte belastingen op. Vervolgens tot Raad van finantiën benoemd, vertrok hij in October 1815 naar Brussel, waar hij, onder den toenmaligen Directeur-Generaal der indirecte belastingen Appelius, de ontwerpen van wet opstelde, welke voortaan het nieuwe wetboek dier regten voor het geheele koningrijk der Nederlanden moest uitmaken.

Daarna tot Staatsraad in buitengewone dienst benoemd, werd hij in 1821 een der Administrateurs bij de algemeene directie der ontvangsten, en zag zich het beheer der directe belastingen opgedragen.

Eenige tijd daarna, en wel in het jaar 1824, verzocht bij zijn ontslag, hetwelk werd aangenomen, maar, ten einde hem een bewijs van goedkeuring en vertrouwen te geven, benoemde de Koning hem tot Burgemeester van 's Gravenhage. In deze waardigheid maakte hij zich, door vele nuttige inrigtingen en belangrijke verfraaijingen, omtrent de stad en hare burgerij verdienstelijk, en verwierf zich de algemeene achting en genegenheid zijner medeburgeren, tot bevordering van wier welvaart en genoegen hij, ten einde toe, onafgebroken werkzaam was. Het heeft den braven man echter niet mogen gelukken, zijn lievelingsplan verwezenlijkt te zien, om door het graven van een kanaal, ter zijde van Scheveningen, de residentie, wier wateren meestal stilstaande zijn, van steeds zuiver water te voorzien. De Belgische omwenteling deed het werk, waarvan reeds een groot gedeelte gegraven was, staken, en sedert is het onvoltooid gebleven. Ook wist hij in 1828 de Regering van 's Gravenhage over te halen, tot het oprigten van eene stedelijke spaarkas, met het doel om de prijs van het brood zekere hoogte niet te doen overschrijden, en als de prijs boven die hoogte komt, alsdan met de spaarkas te hulp te komen. Door dezen maatregel is de prijs in de residentie in dure jaren steeds op matigen prijs gehouden, zoo als het zelfs nu (1856) nog is.

Op den 13den December 1842 werd hij, op het raadhuis, door eene beroerte overvallen, welke op den 18den daaraanvolgende, een einde aan zijn nuttig leven maakte. Bij zijne echtgenoote Regnera Gertrude van Mierop had hij geene kinderen verwekt.

Cattenburch was Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Provinciaal bestuur van Zuid-Holland, en sedert 1827 Lid van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.

Zie Stuart, *Jaarb. van het koningrijk der Nederl.* 1821, St. I. bl. 204; *Biogr. Nation.*; *Handel der Jaarl. vergad. van de Maats der Nederl. Letterk. te Leiden, gehouden den* 15 *van Zomermaand* 1843, bl. 20 en 21.

CATTENBURGH (Adriaan van), geboren te Rotterdam den 2den November 1664, genoot het eerste onderwijs in zijne geboortestad, waarna hij zich naar Amsterdam begaf, om, onder opzigt van den Remonstrantschen Hoogleeraar Filip van Limborch, de Godgeleerdheid te beoefenen, daar hij zoo wel in slaagde, dat hij in 1686 Proponent werd, Nog in hetzelfde jaar werd hij, te gelijk met den Proponent Petrus Bos, tot de halve en de geheele dienst in de Remonstrantsche gemeente van Rotterdam beroepen. Hierover viel in de Broederschap zooveel voor, dat om deze zaak alleen eene afzonderlijke vergadering van Afgevaardigden der contribuërende en Directeuren der minvermogende kerken, in Januarij 1687, werd gehouden. Deze keurde eindelijk het beroep goed, onder voorwaarde, dat de Proponenten slechts Proponentstraktement zouden genieten tot aan het einde van hun eerste dienstjaar, en Rotterdam, iederen Zondag, Delft met éene predikatie zou dienen tot aan de naaste vergadering der Broederschap.

Cattenburgh bleef alzoo als Predikant in zijne geboorteplaats, tot hij den 26sten Mei 1712 tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan het Seminarium der Remonstranten te Amsterdam werd beroepen, waar hij in 1731 provisioneel ook het letterkundig onderwijs op zich nam. Wegens hooge leeftijd en verzwakking van zintuigen, den 14den Mei 1737 zijn ontslag genomen hebbende, overleed hij te Utrecht den 5den Maart 1743.

Zijne afbeelding gaat uit in plaat gegraveerd door Houbraken in fol.

Cattenburgh verwierf grooten roem als Kanselredenaar. In zijne leerredenen heerscht een ernstige toon en zij zijn doorgaans van praktikalen aard.

Dat hij voorts een kundig en geleerd man is geweest, blijkt uit zijne uitgegevene schriften, welke zijn:

Christelijke Heilwensch aan de Remonstrantsche Gemeente te Rotterdam enz. Rotterd. 1712 4°.

Spicilegium Theologiae Christianae Philippi à Limborch, *SS Theologiae inter Remonstrantes Professoris celeberrimi; variis Dissertationibus Historico-Ecclesiasticis, multisque ad Praxin promovendam pertinentibus refertum.* Amst. 1726. folio., welk werk zich kenmerkt door orde, juistheid van oordeel, gematigde onpartijdigheid, bondigheid en vrijheid van alle schoolsche banden. Daar echter het door Cattenburch aangevoerde ten aanzien van het eedzweren, in het derde boek van dit werk voorkomende, niet strookt met de leer der Doopsgezinden, bewoog zulks Abraham Verduin, Doopsgezind Leeraar te Koog en Zaandijk, om den Remonstrantsche geleerde te bestrijden in een *bijvoegsel achter zijne Christelijke Godgeleerdheid*, hetwelk ook in

het Latijn vertaald door A. Spinneker in het licht verscheen onder den titel: *Examen Argumentorum Viri reverendi Adriani à Cattenburgh* etc. *pro necessitate Jurisjurandi.* Amst. 1729 in 12°., welk geschrift aanleiding gaf, dat Cattenburch dat gedeelte van zijn *Spicilegium*, hetwelk over den eed handelde, in onze moederspraak in het licht zond onder den titel van:

Verhandeling over den Eedt; vertaald uit de Christelijke godgeleerdheid van P. van Limborch en A. van Cattenburgh, *met eene narede van* A. van Cattenburgh, Amst. 1729. 8°.

Historie van het leven des Heeren H. de Groot, beschreven tot den aanvang van zijn gezantschap wegens de Koninginne en kroone van Zweden aan 't hof van Vrankrijk door Caspar Brandt, en vervolgt tot zijn doodt door A. van Cattenburgh, met een aanhangsel derzelve historie. Dordr. Amst. 1727. fol.

Bibliotheca Scriptorum Remonstrantium, cui subjunctum est Specimen Controversiarum inter Remonstrantes et Socinum ejusque asseclas, exhibitum ipsissimus scriptorum verbis. Amst. 1728 in 12°., welke boekzaal der Remonstrantsche schrijvers, slechts eene lijst van hunne werken bevat, zonder eenige beoordeeling, met bijvoeging van eenige ongemeen verkorte levensberigten van eenige dezer schrijvers, terwijl het *Specimen* etc. eene verzameling is van aanhalingen, uit de schriften van onderscheidene Remonstranten getrokken, en tegengesteld aan andere aanhalingen ontleend uit de schriften der voornaamste Socinianen. Het doel, dat Cattenburgh met het uitgeven van deze verhandeling beoogde, was om te betoogen, dat de Contra-Remonstranten ongelijk hebben, aan de Remonstranten de dwalingen der Socinianen toe te schrijven.

Syntagma Sapientiae Mosaicae; in quo multa ex prioribus Mosis libris eruuntur contra Atheos, Deistas, et Libertinos; variaque illustrantur de antiquitate multarum Artium et Scientiarum. Amst. 1737, in 4°., in welk werk, dat over belangrijke onderwerpen handelt, veel geleerdheid heerscht

XXI *Predikatien, over onderscheiden meest Historische stoffen des Ouden- en Nieuwen Testament,* Leyden 1731, 4°.

XXIII *Predikatien, over eenige Uytgelezen stoffen des Ouden en Nieuwen Testament* Leyd. 1739. 4° met portr.

Lykreden op P. Verwer. Amst. 4°.

Leven van Israels Koning David in dichtmaat gesteld. Amst. 1744, 2 deelen in 4°., zijnde eene berijming der beide boeken van Samuel, bij kapittels, afgewisseld door verklaringen in proza. Daar Cattenburgh zich aan de letter van den tekst bond, neemt zijne poëzij geen hooge vlugt, en hij heeft een zeer middelmatig, vervelend werk geleverd.

Zie Schijn, *Geschied. der Mennon.*, bl. 29 en 30, 141; van Abkoude, *Naamregist. van Nederd. Boek.* D. I. St. I en III; Saxe, *Onom. Liter.* Pars. VI. pag. 211, 213, 660; de Feller. *Biblioth. Hist.*; van Abkoude en Arrenberg, *Naamregist. van Nederd. Boek.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. van Nederd. Dicht.*; van Kampen. *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetens.* D. II. bl. 299; *Biogr. Nation.*; *Algemeen Woordenb. der Zamenl.*; van Lennep, *Illustr. Amstelod. Athen. Memor.*, pag. 291; *Biogr. Univ.*; Tideman, *de Remonstr. Broederschap*, bl. 19, 54, 369; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holland*, enz. D. II. bl. 29 en 30; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CATTENDIJKE (Jan van), geboren in het jaar 1438 te Kattendijke in Zuid-Beveland, van waar hij zijnen naam ontleende, trok, na zijne eerste letteroefeningen, volvoerd te hebben, het Karmelitenkleed aan, in het klooster van die orde te Mechelen. Zijne Oppersten zonden hem naar Leuven tot voltooijing zijner studiën, en hij verkreeg hier de waardigheid van Doctor in de Godgeleerdheid in het jaar 1475. In 1490 verkoos men hem tot Prior en Regent ter besturing der letteroefeningen van het klooster te Brussel. Hij gaf zich veel moeite tot oprigting van het klooster zijner orde te Antwerpen in 1486 gesticht, en hij was er de eerste Prior van in 1494. Deze Monnik naar Mechlen ontboden zijnde, ten einde de regering aldaar behulpzaam te zijn in de herstelling der stadszaken, vond hier de eindpaal zijner loopbaan, en stierf in 1496. Zijn lijk voerde men naar Antwerpen, en werd aldaar in het klooster, door hem gesticht, begraven.

Cattendijke heeft de volgende schriften nagelaten:

Oratio latina ad Universitatem Coloniensem.

Concionum ad Populum Liber unus.

In sententias Petri Lombardi libri IV.

Prima fundatio Conventus Antverpiensis Carmelitarum cum omnibus circumstantiis difficultatum subortarum, M. S. in folio.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CATZ (Dirk van) was in het midden der zeventiende eeuw Factoor bij de Rederijkerskamer te 's Gravenhage, ten zinspreuk voerende: *Met gheneughten*, en handteerde als zoodanig ook de Nederduitsche lier. Men vindt van hem stukken in *Vlissings Redens lusthof*, op één na echter allen alleen met zijne spreuk *vrees krenkt hoop* onderteekend. Die stukken bewijzen, dat hij vrij vloeijend dichten kon.

Zie *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ter vervolging op* Witsen Geysbeek.

CAU (Bartholomeus) (1), zoon van Adriaan Cau en van vrouwe.... Boeije, werd bij vonnis van den Hertog van Alba, op den 8sten November 1568, gebannen uit de heerschappij des Konings van Spanje, als een voortvlugtig verspieder der Calvanistische secte, wegens het houden van heimelijke bijeenkomsten in zijn huis en als een groot begunstiger der Sectarische Predikanten. In het Vaderland teruggekeerd, werd hij, ten jare 1579 Burgemeester der stad Zierikzee, welke waardigheid hij vervolgens nog vijf malen bekleedde. Hij overleed den 11den Junij 1603 en liet bij zijne echtgenoote, Anneke de Huybert, eenen zoon en eene dochter na; zijn zoon was Nicolaas Cau in 1599 Burgemeester te Zierikzee en in 1601, wegens die stad, Rekenmeester van Zeeland.

Het wapen van het geslacht Cau is van goud, met eene golvende fasce van azuur, vergezeld van drie kauwen van sabel, staande boven twee en onder een.

Zie Marcus, *Sententien van den Hertog van Alva*, bl. 177 en 178, waar hij onder den naam van Bartholomeus Adriaense, voorkomt, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. Iman), kleinzoon van den voorgaande, zoon van Nicolaas Cau en van Catharina de Jonge, geboren den 17den Januarij 1601, waarschijnlijk te Zierikzee, werd den 9den Julij 1644, te gelijk met Willem Dedel, Griffier bij den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, doch nam, na het overlijden van Dedel, in 1650, dit ambt alleen waar. Hij overleed den 13den Julij 1683, en verwekte bij zijne eerste echtgenoote Louise Sweerts de Weerdt, elf zoons en 10 dochters, van welke hem vijf zoons en vier dochters overleefden. De zoons waren: Nicolaas Cau, Heer van Bommenede, Raad en Pensionaris, Secretaris en in 1673 Burgemeester van Zierikzee; Roeland Cau, die geweest is Hoog-Baljuw en Schout van Hulst en Hulster-Ambacht; Johan Cau, Ridder, Heer van Domburg, Kiesheer der Stad Middelburg, Bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie ter Kamer Zeeland; Bartholomeus Cau, President in den Raad van Vlaanderen en Mr. Iman Cau, die later volgt. Uit het tweede huwelijk met Catharina Hesselt de Dinther, werden geene kinderen geboren.

In de voorrede van het 4e deel van het *Groot Placaetboeck* zegt Jacobus Scheltus, dat men de twee eerste deelen dier verzameling aan Iman Cau verschuldigd is. Intusschen zijn beide door den Advokaat Cornelis Cau in het licht gegeven, en staat op den titel van elk der volgende deelen, den zelfde naam geplaatst. In het berigt van Scheltus moet dus eene drukfeil zijn ingesloopen. Ten minste, verklaart de Advokaat Cau zeer duidelijk, dat hij het werk heeft te zamengesteld.

Zie van Leeuwen, *Bat. Ill.* bl. 1484; Vreede, *Geschied van den Hoogen Raad* in het *Jaarb. voor de Regt. Magt.* 1839 bl. 52, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. Cornelis), zoon van Adriaan Cau en Elizabeth van Galissie, geboren den 21sten Mei 1616 te Middelburg, waar zijn vader Eerste Ordinaris Klerk ter Griffie van de Staten van Zeeland was, werd na volbragte studiën in 1641 Advokaat voor het Provinciaalhof te 's Gravenhage, en zag zich in het jaar 1655 door het gemeene land gebruikt als Advokaat voor de Chambre Mipartie te Mechelen. Vermoedelijk is hij ongehuwd overleden.

Aan zijne vlijt heeft men te danken de verzameling der Nederlandsche Plakaten, waarvan de twee eerste deelen, loopende tot 1664, door hem zijn uitgegeven onder den titel van:

---

(1) Het geslacht Cau, was niet, gelijk in de laatste jaren beweerd is, uit Refugés gesproten, maar heeft zijne bakermat te Zierikzee, waar sedert 1500 onafgebroken leden van dat geslacht hebben gewoond en in het bestuur zijn geweest, zooals dit nog plaats heeft; zijnde in het jaar 1855 tot Burgemeester aldaar benoemd, Mr. Bonifacius Christiaan Cau, juist 275 jaren nadat zijn voorvader, de in den tekst genoemde Mr. Bonifacius Cau, aldaar voor de eerste maal Burgemeester werd.

Groot Placaetboeck, vervattende de Placaten, Ordonnantien en Edicten van de Hoogh Mog. Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden en van de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, mitsgaders van de Ed. Mog. Heeren Staten van Zeelandt, waarby noch gevoeght zyn eenige Placaten van de voorgaende Graven en de Prinsen derselver Landen voor sooveel dezelve als noch in gebruyck zyn. 's Gravenhage 1658 en 1664 fol., welk werk naderhand eerst door Simon van Leeuwen vervolgd is tot 1682, daarna door Mr. Jacobus Scheltus tot 1700, voorts door Mr. Paulus Scheltus tot 1720, vervolgens door Mr. Isaac Scheltus tot op het jaar 1750; terwijl later door Mr. Didericus Lulius en Mr. Johan van der Linden er een achtste en door den laatste een negende deel is bijgevoegd, loopende tot 1794, zoodat dit werk nu negen deelen in folio beslaat. Het is abusivelijk dat de beide eerste deelen door Jacobus Scheltus aan den volgende Iman Cau worden toegeschreven.

Zie *Groot Placaetboek*, D. III. en D. V., aen den Leser; de la Rue, *Gelett. Zeel.*, bl. 50; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I, III en IV, van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken;* Vreede, *Geschied. van den Hooge Raad* in het *Jaarboekje voor de Regt. Magt* 1839, bl. 52; uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. Jacob) of Cauw, een broeder van den voorgaande, geboren in Mei 1626 te Middelburg, werd, in 1661 Raad in het geregtshof te Batavia geworden zijnde, nog in het zelfde jaar, met eene vloot van tien schepen en omstreeks 500 man, uitgezonden, om met de meest mogelijke haast het kasteel Zelandia, op het eiland Formosa, dat door den Chineschen zeeroover Coxinga belegerd werd, te ontzetten. Den 12den Augustus kwam hij eindelijk met zijn smaldeel op de reede van Zeelandia, doch een opkomende storm noodzaakte hem, de ankers te kappen en hij verdween uit het gezigt; zelfs geraakte het fluitschip *Urk* op het drooge en in handen der vijanden, die hierdoor van den geheelen toestand der vloot verwittigd werden. Eindelijk echter zeilden de schepen weder op, en bragten manschap en krijgsbehoeften aan. Hierdoor begonnen de omstandigheden ten voordeele der bezetting te veranderen. Coxinga had tot October nog geene voordeelen van belang op de bezetting behaald, maar wel 8000 zijner beste soldaten verloren, terwijl vele jonken hem ontsnapten. De Mantchoux, die gaarne eene sterkte, welke Coxinga in China inhad, wenschten te bezetten, boden hulp aan; als men slechts eenige schepen zond, om die af te halen, en tevens het overschot van Coxinga's magt in China te verdelgen. Cau bood zich daarop aan, om die hulp met vijf schepen over te brengen, doch de Bevelhebber, die waarschijnlijk beter Regtsgeleerde dan Zeevoogd was, kwam niet verder dan de Piscadores en zeilde toen met de beste twee schepen over Siam naar Batavia. De belegerden werden hierdoor ontzettend teleurgesteld; de drie teruggekeerde schepen meldden de lafhartigheid van den Bevelhebber, en de hoop van eene afwending tegen Coxinga in China verdween in rook. Cau werd voor zijn lafhartig gedrag, slechts met eene geringe geldboete en met eene schorsing in zijne dienst voor zes maanden gestraft.

Hij liet bij zijne echtgenoote, Machtelt van Coevorden, eene dochter na.

Zie W. Schouten, *Reistogt naar en door Oost-Indiën*, D. I. bl. 157, 165, 167; Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indië*, D. IV. a bl. 384, b 80 en 81; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 108—111, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. Iman), zoon van Mr. Iman Cau en van Louise Sweerts de Weerdt, geboren den 12den Junij 1653, te 's Gravenhage, vestigde zich, na volbragte studie, als Advokaat in zijne geboorteplaats, en werd den 4den April 1675 aangesteld tot Secretaris van het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland en nam den 19den October 1682 als Raadsheer zitting in dat Hof.

In Augustus 1692 werd hij met den President van den Hoogen Raad Huibert Roozeboom, door Willem III, naar Goes gezonden, om kennis te nemen van de geschillen aldaar en te gelijk van de Privilegiën der stad, waarop de Burgemeester Adolf van Westerwijk en diens aanhang zich beriepen. Bij hunne terugkomst gaven zij verslag van het gedane onderzoek, waarop zij op het laatst van October nogmaals naar Zeeland gezonden werden, met last om de stukken van het onderzoek te stellen in handen van de tegenwoordige regering, om volgens deze de schuldigen in regten te betrekken.

Hij overleed den 26sten Junij 1708 en had bij zijne echtgenoote, Anna Constantia Sterthemius, verwekt tien zoons en zeven dochters, van welke drie zoons en twee dochters hem overleefden. Zijne zoons waren: Mr. Iman Cau, Raad der Stad Zierikzee, en wegens die Stad Rekenmeester van Zeeland; Nicolaas Cau, die later volgt, en Mr. Johan Anthonie Cau, die geweest is Schepen te Zierikzee.

Zie van Leeuwen, *Bat. Ill.*, bl. 1478 en 1479; Wagenaar, *Vaderl. Hist*, D. XVI. bl. 207, 214; Vreede, *Geschied. van den Hooge Raad* in het *Jaarb. van de Regterl. Magt*, 1839, bl. 52; uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. Iman Willem), Heer van Dussen-Muilkerk en Geenhoven, een neef van den voorgaande, zoon van Roeland Cau en van Anthonia Schadé, geboren den 23sten Februarij 1663, te Hulst, waar zijn vader Hoog-Baljuw en Schout was, was eerst Schepen in zijne geboortestad, daarna Raad en Burgemeester der stad Zierikzee en sedert het jaar 1698 Gecommitteerde Raad en Raad ter Admiraliteit in Zeeland. Hij werd in het laatstgenoemde jaar mede wegens Zierikzee ter vergadering der Provinciale Staten van Zeeland afgevaardigd, doch in 1704 weigerden die van Middelburg met hem te zitten, omdat hij, gedurende de kort te voren gerezen beroerte, woorden gebruikt had, waarover de Regering van Middelburg ten hoogste misnoegd was. Cau onthield zich eenige tijd uit de vergadering; doch die van Zierikzee wilden hem niet voor altoos ontslaan, zooals Middelburg en Goes vorderden. Hierover rees zooveel tweespalt onder de leden, dat Zierikzee veel zaken stremde of tegenstemde, omdat Cau niet toegelaten werd; hetwelk duurde tot dat men hem allengskens herstelde.

Hij overleed in Augustus 1734 te Amsterdam, in het admiraliteits-jagt. Bij zijne eerste echtgenoote Petronella Maria Cau verwekte hij eenen zoon; doch uit zijn later huwelijk met Elisabeth Catharina Buysero had hij vier zoons en vijf dochters, van welke een zoon en eene dochter hem overleefden. Zijne zoon was Johan Iman Cau, Heer van Dussen-Muilkerk en Geenhoven, Raadsheer in den Hove van Holland, Zeeland en West-Friesland, overleden 22 Junij 1771.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XVII. bl. 249 en 250; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. XI. bl. 18, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Ingelinus), zoon van Ingelinus Cau en van Maria Campe, geboren te Vlissingen, waar zijn vader Baljuw was, was eerst Kapitein ter zee bij de Admiraliteit in Zeeland, en werd, het bevel voerende op de *Blikkenburg*, een Zeeuwsche hoeker van 12 stukken, den 12den November 1709 door twee Duinkerksche kapers, van 56 en 54 stukken, in de nabijheid van Texel aangegrepen. De brave zeeman waagde den hoogst ongelijken strijd, maar werd tot de overgave gedwongen:

Later was hij Fiskaal op St. George d'Elmina, en overleed, op zijne thuisreis van daar, in het Kanaal, in 1719, nalatende, uit zijn huwelijk met Agnieta Bourse, eene dochter.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. IV. St. II. bl. 529 en 530, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Nicolaas), zoon van Iman Cau en van Anna Constantia Sterthemius, geboren den 14den Junij 1687, te 's Gravenhage, was een der Kapiteinen, in 1707, onder Matthias Boudaen, naar de Middellandsche Zee gezonden (zie op Boudaan), en had deel in dat ongelukkige gevecht, waarin de Nederlandsche schepen door de domheid van den Spaansche Bevelhebber de Torres werd aangetast, omdat hij hen voor Turken aanzag.

In 1724 voerde Cau het bevel op 's Lands schip *Polanen* en werd daarmede in den avond van den 6den December in Texel binnen gesleept, na door zwaren storm uit het West-Noord-Westen ankers en touwen verloren te hebben, en genoodzaakt te zijn geweest ten einde van den wal te houden, den grooten mast te laten kappen, waarna de fokkemast en boegspriet van boven neder kwamen. In de Spaansche zee had hij zeer kwaad weder gehad alsmede in het Kanaal, zoodat hij te Portsmouth had moeten binnenloopen en zich nu gelukkig achtte met het schip binnen te zijn.

Hij overleed den 6den Mei 1743 en had, bij zijne echtgenoote Anna Braems, eene dochter verwekt, die vóór hem overleed.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. V. bl. 21, 29, 387, aangevuld uit de familie-papieren, alsmede uit eenen geheel eigenhandigen brief van Nicolaas Cau, in de verzameling van den Heer van Dam van Noordeloos te Rotterdam.

CAU (Mr. IMAN), zoon van Mr. Johan Anthonij Cau, die eerst Schepen en later Burgemeester van Zierikzee was, en van Jacoba Ockerse, geboren den 20sten Februarij 1716, te Zierikzee, was eerst Burgemeester en Raad in zijne geboortestad, en werd in het jaar 1757, van wege de provincie Zeeland, Gedeputeerde in de Generaliteitsrekenkamer te 's Gravenhage en vervolgens ter vergadering van de Algemeene Staten afgevaardigd. In het jaar 1795 werd hij, met Bonifacius Matthias Pous, Leonard Constantijn van Sonsbeek, Nicolaas Cornelis Lambrechtsen en Cornelis Gerrit Bijleveld, wegens Zeeland ter Algemeene Staatsvergadering afgevaardigd, ten einde het belang van dat gewest bij de Bondgenooten te behartigen. Vervolgens tot Lid der Nationale Vergadering benoemd, zag hij zich, wegens zijne bekwaamheid, in onderscheidene commissiën benoemd.

Hij overleed te 's Gravenhage, den 24sten Februarij 1801, en liet bij zijne echtgenoote, Adriana Agatha van Bueren twee zoons en ééne dochter na. Zijne zoons waren Mr. Jan Jacob Cau, die volgt, en Mr. Iman Meynard Cau, zijnde geweest Raad in de Vroedschap te Delft en Commies van 's Lands Magazijnen aldaar.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XIV. bl. 293, D. XXIX. bl. 110, 336, D. XXX. bl. 330, D. XXXIV. bl. 402, 407, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (BONIFACIUS), zoon van Iman Bonifacius Cau, Luitenant-Kolonel, en van Cornelia van den Nesten, geboren den 21sten Julij 1740, te Sluis in Vlaanderen, voerde als Kapitein ter zee bevel op het schip *Walcheren* van 24 stukken, en was in Junij 1776 in de Middellandsche zee tegenwoordig bij den aanval op twee vaartuigen met Salomon Dedel en Jan Hendrik van Kinsbergen, onder aanvoering van Lodewijk Graaf van Bylandt, die in afwachting van den Schout bij Nacht het eskader gebood.

Later 's lands dienst verlaten hebbende, werd hij Schepen en Raad der stad Zierikzee, waar hij den 3den December 1804 overleed. De kinderen uit zijn eerste huwelijk met Adriana Reynouts waren allen overleden. Uit zijn tweeden echt met Levina Duncan, liet hij na vijf kinderen, onder welke twee zoons, Iman Bonifacius Ockers Cau, in leven Medicinae Doctor te Rotterdam, en Cornelis Anthony Cau, Ontvanger der Convooijen en licenten te Zierikzee.

Zie de Jong, *Nederl. Zeew.* D. V. bl. 384, 387, uit familie-papieren aangevuld.

CAU (Mr. JAN JACOB), Heer van Stellendam, zoon van Iman Cau en Adriana Agatha van Bueren, geboren den 2den December 1750, legde zich aan de hoogeschool te Leiden op de Regtsgeleerdheid toe en werd tot Meester in de beide regten bevorderd, doch schijnt niet als Advokaat gepractiseerd te hebben, want hij woonde op het huis Ter Horst, bij Voorschoten, toen hij, die de zaak der Patriotten was toegedaan, in 1786, door de gecommitteerden der gewapende genootschappen, benoemd werd tot Lid der Commissie van het defensiewezen, ook was hij onder de ontwerpers van het plan tot oprigting van een Nationaal fonds, ter bevordering van de gewigtigste belangen des Nederlandschen volks. In het volgende jaar bevond hij zich op de *Lijst van veertig Vaderlandsche Medeburgeren om daaruit te benoemen een getal van vijf en twintig Personen, als Nationaal Geconstitueerden tot de zaak der onderhandelingen te Parijs.*

Later schijnt hij zich aan alle staatkundige bemoeijingen te hebben onttrokken, althans hij overleed ambteloos en ongehuwd, den 15den November 1836, op zijn buitengoed, het Huis ter Horst, onder Voorschoten. Hij was een regtschapen, braaf man en stille weldoener der armen.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XI. bl. 203, 297 noot, 317, D. XV. bl. 109, D. XVIII bl. 75, D. XXXV. bl. 112 en 113, D. XXXVI. bl. 270. D. XXXVII. bl. 183, uit familie-papieren en medegedeelde berigten aangevuld.

CAU (CORNELIS), zoon van Iman Bonifacius Cau en van Cornelia van den Nesten, geboren den 21sten December 1750, te Maastricht, begaf zich in jeugdige leeftijd in de krijgsdienst, werd den 28sten Julij 1777 tot Kapitein bevorderd, den 19den December 1792 tot Majoor en den 24sten Julij 1794 tot Luitenant-Kolonel bij het Regiment van Brakel en bevond zich, in die betrekking, in garnizoen te 's Hertogenbosch, toen die vesting in 1794 door de Franschen werd aangevallen, en zich na een beleg van achttien dagen aan den vijand overgaf. Hij had het bevel op de Citadel den Papenbril, welke post het meest aanstoot leed en in eenen ongunstigen staat van verdediging verkeerde. Hij deed deswege, op de gedane vraag om inlichtingen, den 9den October 1794, een getrouw verslag aan zijnen chef en voegde daarbij, dat hij dit niet deed, als of hij en zijne onderhebbende brave officieren en manschappen, die gedurende ongeveer drie weken niet waren gecaserneerd geweest en bij gebrek aan arbeiders aanhoudend aan de batterij G moesten werken, geneigd waren tot de overgave, maar alleen tot eene décharge, ten einde, ingeval van eene bestorming of andere onderneming van den vijand, buiten verantwoording te blijven, als niet naar waarheid den staat van zijnen post hebbende te kennen gegeven; terwijl de Heer Gouverneur en alle de officieren van het garnizoen wisten dat deze post het meest geleden had. Over het algemeen was hij geenszins tevreden over de maatregelen ter verdediging van de vesting genomen. Na de omwenteling van 1795 verliet hij de krijgsdienst.

Hij overleed den 19den Februarij 1838, te Leiden, en liet bij zijne echtgenoote Maria Davina Amman eenen zoon na, Iman Bonifacius Cornelis Peter Cau, Oud Lid van den Raad en Oud Kantonregter aldaar.

Zie *Onzijdig verhaal wegens de belegering van 's Hertogenbosch door de Franschen. Volgens het dagregister door eenen inwoner dier stad, gedurende het beleg gehouden.* Amst. 1793, 8°.; Bosscha, *Heldendaden te Land,* D. III. bl. 119 noot; uittreksel uit het rapport, berustende onder de familiepapieren.

CAUCHIUS (JOHANNES ANTHONIUS) of CAUCIUS. Zie CUYCK VAN) en CUYCK (JOHANNES VAN).

CAULAINCOURT (AUGUSTE JEAN GABRIEL DE), geboren den 16den September 1777 te Caulaincourt in Picardië, van eene oude familie, trad reeds vroegtijdig in de krijgsdienst, en werd Tweede Luitenant der Kurassiers, den 14den Januarij 1792, Eerste Luitenant in het Eerste Regiment Karabiniers den 21sten Januarij 1796, en Kapitein bij het Eerste Regement Dragonders den 28sten Februarij 1797. Hij maakte de veldtogten aan den Rijn mede, onderscheidde zich in den slag bij Stockach, den 25sten Maart 1799 en in het gevecht bij Mulhenthal, en werd in de bergengte van St. Gothard met eene lans gewond.

Op het einde van den veldtogt werd hij tot Chef d'Escadron benoemd, ging tot het leger van Italië over, werd den 14den Junij 1800 bij Marengo weder gekwetst, en gaf nieuwe blijken van dapperheid bij Vedelago, waar hij met zijn escadron vier honderd Hongaarsche voetknechten gevangen nam. Ten gevolge van deze onderscheidene daden tot Kolonel aangesteld, werd hij den 9den Junij Aide de camp van den Maarschalk Berthier, vergezelde Lodewijk Napoleon, toen deze in 1806 Koning van Holland werd, en zag zich door dezen tot zijnen Grootstalmeester benoemd. Op het laatst van 1807 drong hij er echter, onder voorwendsel dat zijne gezondheid niet tegen het Hollandsche luchtsgestel bestand was, op aan, dat Lodewijk hem tot Minister-Plenipotentiaris te Napels zou benoemen. De Koning was hem hierin te wille, ofschoon dit tegen de staatsregeling aanliep, daar deze duidelijk wilde, dat alleen inboorlingen tot openbare ambten benoemd werden, doch naauwelijks was Caulaincourt te Parijs, of hij, die bij zijn vertrek duizend betuigingen van genegenheid en verknochtheid aan Lodewijk gedaan, en weenende van hem afscheid genomen had, schreef aan den Koning, zonder eenige andere formaliteiten, het berigt dat hij weder in dienst van Frankrijk was overgegaan.

Nu werd hij als Generaal bij het leger in Spanje geplaatst, trok aan het hoofd van 5000 man van alle wapenen op Cuença af, dat in opstand was en waar de Fransche soldaten vermoord waren. Hij maakte zich van de stad meester, joeg de benden die haar verdedigden uiteen, zette zijnen togt voort en wierp alle de opstandelingen, die hij ontmoette, overhoop. Inmiddels ging Baylen bij verdrag aan de Spanjaarden over, en Caulaincourt zag zich door een menigte vijanden omgeven. Hij liet zich echter niet overrompelen maar bragt zijn korps zonder verlies te Madrid. Niet minder geestkracht en krijgskunde legde hij in den veldtogt van 1809 aan den dag. Belast om onder de oogen der Maarschalken de Taag over te trekken, volbragt hij deze moeijelijke taak met eene dapperheid en bekwaamheid, welke alle hinderpalen te boven kwamen. Ten gevolge van dit luisterrijke wapenfeit werd hij tot Divisie-Generaal benoemd, en bleef in het schiereiland tot dat hij in 1810 naar Moskou vertrok. Daar werd hem, gedurende een gedeelte van dien noodlottigen veldtogt, het bevel over het groot hoofdkwartier opgedragen. In den slag aan de Moskowa voerde hij het tweede korps kavallerie aan, wierp de carrés der Russische infanterie overhoop, en viel met zijne

eskadrons eene sterke batterij aan, doch sneuvelde op den oogenblik dat hij haar vermeesterde, den 7den September 1813.

Zie Lodewijk Napoleon, *Geschiedk. Gedenks.* D. I. bl. 125, D. II. bl. 163 en 164; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; *Biogr. Univers.*

CAULERY (JOANNES), Nederlands Componist uit de tweede helft der zestiende eeuw en tijdgenoot van Orlandus Lassus.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. bij het Kon. Nederl. Instituut* bl. 37.

CAUTIUS (JOHANNES en ANTHONIUS). Zie CUYCK (ANTHONY VAN) en CUYCK (JOHANNES VAN).

CAUW (Mr. JACOB). Zie CAU.

CAVE (JOSUA DE LA) werd, na tot Doctor in de Godgeleerdheid en in de Medicijnen bevorderd te zijn, in het jaar 1620 beroepen tot Predikant te Purmerende. Aldaar in 1622 uit de dienst ontslagen, ontving hij in 1626 een beroep naar Culemborg; terwijl hij aldaar stond kwam hij in 1645 in aanmerking voor eenen leerstoel in de Godgeleerdheid en gewijde taalkunde aan de Geldersche hoogeschool. Van Culemborg vertrok hij in 1650 naar Rijsbergen, waar hij in 1661 overleed.

Hij heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door het in het licht zenden van:

Minister Jesu Christi, hoc est descriptio veri fidique pastoris et praeconis verbi Dei 1642, als zijnde hij daardoor de eerste in de Nederlandsche Hervormde kerk, die aan een pastorale Godgeleerdheid dacht, en die voor zijne jonge ambtsbroeders bearbeidde.

Zie van Goor, *Beschr. der Stadt en Lande van Breda*, bl. 381; Soermans, *Kerk. Regist. van Zuid-Holland;* Veeris, *Kerk. Alphab. van Noord-Holland;* Voet van Oudheusden, *Beschr. van Culemborg* bl. 464; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. kerk.*, D. III. bl. 414 en 415; Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges* D. I. bl. 98.

CAVE (MATHIAS DE LA) was vlaggekapitein van den Schout bij Nacht Jan van Brakel, in den zeeslag van Bevesier, in 1690, op het schip *de Veluwe*. Toen van Brakel, door eenen kanonkogel getroffen, het leven verloor, wist de la Cave met zoo veel beleid het schip te besturen en het gevecht vol te houden, dat vriend nog vijand het sneuvelen van den Schout bij Nacht had kunnen bespeuren. Hij werd door Willem III. tot Kapitein bij de Admiraliteit van de Maas benoemd en had met zijn fregat deel aan de schitterende overwinning op de Fransche vloot behaald bij la Hogue in 1692. Zijn uiteinde was treurig. In Junij 1694 geleidde hij met zijn schip *Rotterdam*, van 44 stukken, en de Commandeur Engelenburg met *de Dolphijn*, van 22 stukken, de paketboot en 20 koopvaarders van Londen naar de Maas. Maar vijf Duinkerksche schepen, loerende op den buit van goud en zilver, ter betaling van de Britsche krijgsmagt in Vlaanderen, in de beide oorlogschepen geladen, vielen hem den 10den Julij aan. De paketboot werd het eerst aangegrepen. De la Cave wendde zich naar den vijand om de boot te ontzetten. Hij havende den Duinkerker zoodanig, dat hij genoodzaakt werd af te trekken. Doch naar de koopvaarders willende terugkeeren, sloeg bij het wenden zijn schip om, en de moedige Kapitein vond met al zijn volk, 300 man, onder welke 150 passagiers den dood in de golven. Slechts 15 personen werden door de Duinkerkers opgevischt. Waarschijnlijk was het geschut aan het eene boord niet genoeg vastgesjord, en viel bij het wenden naar het andere boord over, zoodat het schip op zijde sloeg, en het water door de geschutpoorten binnendrong. Engelenburg geraakte met zijn schip op den Springer, eene zandbank, vast. Hij zelf bragt er het leven af, maar twee zoons en twee dochters van den Nederlandschen Ambassadeur Aernout van Citters kwamen met andere in de golven om. De paketboot en de koopvaarders kwamen behouden in de Maas. Het lijk van de la Cave, eenige dagen daarna aan het strand bij Zandvoort opgespoeld zijnde, werd op kosten van zijne bloedverwanten in de kerk van dat dorp begraven, waar nog een gedenkteeken te zijner eer aanwezig is.

Zie Loosjes, *Hollandsche Arkadia*, bl. 66; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*, D. XIII. bl. 84; de Jonge, *Ned. Zeew.*, D. IV. St. I, bl. 196, 506—508, St. II. bl. 563, waar ook zijne handteekening voorkomt

CAVENDRIES (LIEVEN), een Gents Burger werd in het jaar 1568 voor den bloedraad te Brussel gedagvaard, als zijnde der Hervormde Godsdienst toegedaan en zich schuldig gemaakt hebbende aan de beeldstormerij, aldaar verschenen zijnde en hoorende, dat zijne medeburgers, die insgelijks gedagvaard waren naar de gevangenis moesten gebragt worden, wist hij zich tusschen de tapijten te verbergen en, daar hij Spaansch kon spreken, geraakte hij 's nachts weg.

Hij moet later bij den Prins van Oranje in dienst zijn geweest, want toen men in 1578 het Prinsenhof te Gent tot eene staatsgevangenis wilde gebruiken, en alle die in dat gebouw woonde het ontruimen moesten, liet men Cavendries aldaar blijven, als hebbende hij, voor eenige dienst, die hij den Prins van Oranje in zijn leger bewezen had, van dezen verkregen dat hij gedurende zijn geheele leven in het Prinsenhof mogt wonen.

Zie de Kempenaere, *Vlaemsche Kronijk*, bl. 44, 45, 197.

CAVERSINUS (BARTEL of BARTHOLOMEUS), Kanunnik te Souburg, in het eiland Walcheren, heeft in Latijnsche dichtmaat uitgegeven twee zamenspraken, waarvan de eerste ten titel voert:

Dearum Judicium datum à Paride en de andere, naar Lucianus gevolgd.

Dialogus Cupidinis et Ganymedis.

Voorts heeft hij nog de Latijnsche zamenspraak van Erasmus, *Epicurus* getiteld, in het Grieksch overgebragt en met aanmerkingen opgehelderd, in het licht gezonden te Antwerpen 1567 8°.

Nog vindt men vermeld:

Caversini *Poëmata* Antv. 1543 8o. doch misschien zijn dit wel de reeds gemelde zamenspraken.

Zie Sweertii, *Athen. Belg.* pag. 154, Foppens, *Bibl. Belg.* pag. 125; de la Rue, *Gelett. Zeel.* bl. 537 en 538; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CAZENOVE (PETRUS), geboren in 1711 te Dordrecht, werd na volbragte studie, in 1740, Predikant te Hendrik-Ido-Ambacht, waar hij in het jaar 1788 emeritus werd.

Hij overleed kinderloos, den 17den Januarij 1796 te Leiden, waar hij zich met der woon gevestigd had.

Hij heeft in het licht gezonden:

Godt verheerlykt door deszelfs weg van Gerigte en Verlossinge gehouden in deze onze dagen met het Vereenigde Nederlandt. Dordt 1740, 4o.

Zie Brans, *Kerk. Regist. van Zuid-Holland*, bl. 31; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. V; de Chalmot, *Biogr Woordenb.*

CECIL (THOMAS), Graaf van Exeter, oudste zoon van William Cecil, Baron van Burleigh, werd in 1585, op verzoek der Algemeene Staten, door Elizabeth, Koningin van Engeland, belast met het krijgsbevel over Brielle, en bleef daar het bevel voeren zoolang die stad aan Engeland verpand bleef. Onder Koning Jacob I voerde hij als Admiraal bevel over de Engelsche vloot, welke tegen de stad Cadix werd afgezonden, en hij werd door dien Vorst tot Graaf van Exeter benoemd. Verdere levensbijzonderheden van hem vinden wij niet vermeld.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 98, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CECIL (EDWARD), een zoon van den voorgaande, geboren in 1571, had in den slag bij Nieuwpoort, den 2den Julij 1600 het bevel over eene compagie ruiterij. Behalve zijn aandeel in de redding van het geschut, had hij nog den bijzonderen roem, van met zijne ruiterij de compagnie arquebusiers van den Aartshertog Albertus van Oostenrijk te verslaan. In 1606 had hij het bevel over een Engelsch regement; waar mede hij in 1610 Gulick hielp belegeren. Karel I, koning *van Engeland* schonk hem in 1626, om zijne groote verdiensten, den titel van Lord Viscount Wimbleton. Hij diende vijf-en-dertig jaren in de Nederlanden, en overleed den 16den November 1638.

Zie (Schuller tot Peursum), *Verzamelde berigten omtrent de krijgsbev. bij Nieuwpoort* bl. 42.

CELE (JOANNES), geboren te Zwolle, en afkomstig uit de twee oude geslachten van Sobbe en ten Weerde, verkreeg het jeugdig onderwijs in de Latijnsche taal, in zijne vaderstad. Verder in jaren gevorderd, begaf hij zich naar Praag in Bohemen; waar hij zich met zulk eenen warmen ijver in allerlei wetenschappen oefende, en daarin zoo zeer vorderde, dat hij, toen hij in 1377 in zijn geboortestad terug was gekeerd, dadelijk door de Stedelijke Regering de bestiering der stadsscholen werd toevertrouwd. Kort hierna vergezelde hij den beroemde Gerard Groote, met wien hij, volgens Thomas à Kempis, *een hart en een ziel* was, op diens togt naar Parijs, bezocht onderweg den vromen Ruysbroek en de voornaamste kloosters, die zich de belangen van het onderwijs aantrokken. Naauwelijks was hij aan het hoofd der Zwolsche scholen geplaatst, of men zag

hoeveel de groote hoedanigheden van één man vermogen; want toen Cele Rector werd, was de school nergens bekend, en werd door geene vreemdelingen bezocht, doch de roem van zijne groote geleerdheid en ervarenheid in alle wetenschappen, maakte die school zoo beroemd, dat zich haar naam door de geheele Christenheid verspreidde. Keulenaars, Trierschen, Luikenaars en Utrechtschen, Brabanders, Vlamingen en Hollanders, Saksers, Kleefschen, Gelderschen, Friezen en vele anderen uit onderscheidene oorden, steden en dorpen van Duitschland, kwamen in groot getal, nu en dan meer dan 800 tot 1000 toe, den grooten Jan Cele hooren, om door hem in allerhande wetenschappen onderwezen te worden. Ieder begon het zich van toen af aan tot eere te rekenen, te Zwolle onder dien Leeraar ter school te zijn geweest; ja de Benedictijnen en Bernardijnen moesten erkennen, dat hunne geleerdste Abten en Leeraars kweekelingen van Cele geweest zijn. Eveneens was Johannes Busch, de vermaarde kloosterhervormer, van zijne eerste jonkheid af aan, door hem opgevoed en gevormd. Veertig jaren stond Cele aan het hoofd van het onderwijs te Zwolle, en men moet hem als den hersteller der geleerdheid in Overijsel en naburige landschappen beschouwen. Ook was hij de eerste aanlegger van de boekerij, welke eertijds in de consistoriekamer der St. Michielskerk werd gevonden, en hij schonk daaraan zijne boeken.

Niet alleen bepaalde zijn onderwijs zich tot de Grieksche en Latijnsche talen en de redeneerkunde, maar hij beijverde zich tevens om zijne leerlingen de Heilige Schrift goed te doen verstaan, waartoe hij bij voorkeur de feestdagen gebruikte, en hoezeer een der Zwolsche kerkelijken hem dit zocht te beletten, ging hij er onafgebroken mede voort, en kweekte op die wijze ook het bijbelsche hervormingsbeginsel aan, waardoor de Nederlandsche voorgangers der reformatie zich bij uitnemendheid hebben gekenmerkt. In het bijzonder onderscheidde Cele zich door eenen diepen godsdienstzin, zooals ten duidelijkste blijkt uit hetgeen zijn leerling Busch ons van hem mededeelt. Vroeger had hij zelfs Minderbroeder willen worden, van welk plan hij slechts door den verlichten raad van Groote werd teruggehouden.

Hij overleed den 9den Mei 1417, en werd in het klooster Windesheim begraven.

Zie Busch, *Chron. Windesh.*, Tom. I. Cap. 29, Tom. II. Cap. 68—71; *App. ad Chron.* Montagn. Cap. 20; Revius, *Daventr. Ill.* pag. 31 et 32; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Delprat, *over de broeders van Geert Groote*, bl. 19, 63; Glasius, *Godgel. Nederl.*; vooral ook van Hattum, *Geschied. van Zwolle*, D. I. bl. 198 en volg.

CELI (Juan de la Cerda, Hertog van Medina). Zie Cerda (Juan de la)

CELLARIUS (Daniel), geboren te Wiltberg in het Wurtembergsche, woonde te Vlissingen, toen hij uitgaf een Atlas der voornaamste, in zijne tijd bekende kaarten, welke hij door Johannes de Jode in het koper liet brengen, en waarbij hij den tekst schreef.

Deze Atlas voerde ten titel:

Speculum Orbis Terrarum. Antv. 1578 fol.

Zie *Biogr. Univ.*; Adelung, *Fortsetz.* Jöcher, *Gelerht. Lexik.*; *de Navorscher.* eerste jaargang bl. 188, 274.

CELLARIUS (Andreas), werd Rector der Latijnsche school te Hoorn, en zond in het licht:

Descriptio Poloniae et Lithuaniae. Amst. 1652, 1659, 12°, welk werk mede in het Nederduitsch vertaald het licht zag, onder den titel: *Beschrijving van Polen en Lithauwen.* Amst. 1660 12°.

Architectura Millitaris. 1656.

Harmonia macrocosmica, seu Atlas Universalis etc. Amst. 1661 fol. Nieuwe druk 1708.

Zie van Abkoude en Arrenberg *Naaml van Nederd. Boeken*; *Biogr. Univers.*

CELLES (Antoine Philippe Fiacre Ghislain Visscher, Comte de), geboren te Brussel den 10den October 1779, uit een adellijk geslacht, ontving zijne opvoeding aan de voornaamste hoogescholen van Duitschland en Italië. Bij de vereeniging van België met Frankrijk in 1795, tot lid van het kieskollegie van het Departement der Dyle benoemd, was hij een der Afgevaardigden belast om den wensch van dat collegie aan den Eersten Consul te brengen. Hij trad den staatkundigen loopbaan in 1800 in, als Maire van eene kleine gemeente en werd kort daarna Lid van den Municipalenraad der stad Brussel, Administrateur der godshuizen en gevangenissen en Lid van den Algemeenen Raad van het departement

In 1805 verzocht de Celles, om bij het Noorder leger te worden geplaatst, werd Ordonnans-Officier met den rang van Luitenant der Kavallerie en woonde de slag van Austerlitz bij.

Niet lang echter duurde zijn militaire loopbaan, want na den vrede kwam hij te Parijs terug en werd den 11den Februarij 1806 tot Auditeur bij den Staatsraad benoemd; weinige dagen later zag hij zich tot requestmeester in gewone dienst aangesteld en zat in die hoedanigheid in den Raad, tot den 11den December van dat jaar, toen hij tot Prefect van het departement der Beneden-Loire benoemd werd. In dien post onderscheidde de Celles zich door buitengewonen ijver; onder zijn bestuur werd te Nantes een Lyceum, een openbare bibliotheek en een Museum van Natuurlijke Historie opgerigt; de groote Schouwburg hersteld; de arbeid aan de beurs weder opgevat en een bedelaarsgesticht geopend. Tot loon van zijnen ijver ontving hij in 1808 den titel van Graaf, en werd tevens tot lid van het legioen van eer benoemd. Na de vereeniging van de Nederlanden met Frankrijk in 1811 werd hij Prefect van het departement der Zuiderzee, waar hij te Amsterdam zijnen ijzeren schepter zwaaide. Bijgestaan en misschien opgeruid door zijnen Geheimschrijver du Bois, schepte hij er vermaak in de Hollanders te kwellen, zelfs daar, waar noch hij, noch de dienst van zijnen meester, daaruit eenig voordeel genoten, zoo kweet hij zich van alles, wat de gedwongen krijgsdienst betrof, met voorbeeldelooze hardvochtigheid en wreedheid. Vooral ging hij bij het oprigten der Eerewachten (*gardes d'honneur*) met de schreeuwendste hardheid en onregtvaardigheid te werk. De onmisbaarste jonge lieden en zij, die reeds door plaatsvervanging aan de dienst hadden voldaan, werden bij voorkeur genomen, om toch vooral het getal der lijdende huisgezinnen zooveel mogelijk te vermenigvuldigen, al waren ook anderen, door hen ter plaatsvervanging aangeboden, veel geschikter tot de dienst, en zelfs van goeden huize; al waren zij zelven daar tegen zwak, en aan ongesteldheden onderhevig.

Doch naauwelijks was in 1813 het Nederlandsche volk opgestaan om het Fransche juk af te schudden of de Celles, door zijn kwaad geweten gejaagd, haastte zich, om Amsterdam heimelijk te verlaten en begaf zich naar Parijs, waar hij weder zitting in den Staatsraad nam, tot den intogt der Bondgenooten in die stad in 1814.

Nu keerde de Celles naar zijn Vaderland terug. Doch bleef vreemd aan alle openbare ambten tot in 1821, toen hij tot Lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal in de Nederlanden werd benoemd. Hier toonde hij zich steeds een tegenstander der Regering. In 1826 vertrok hij als Ambassadeur bij den Pausselijke stoel naar Rome en sloot, den 18den Junij 1827, een concordaat met den Heiligen Stoel; hij bleef tot in Augustus 1829 als buitengewoon Ambassadeur en Plenipotentiaris te Rome. Later hernam hij zijne plaats in de Tweede Kamer en komt op eene zeer schandelijke wijze voor in het beruchte proces tegen de Potter.

Tijdens de Belgische revolutie in 1830 uitte de Celles reeds den 1sten September den wensch, dat de beide gedeelte van het Koningrijk zouden gescheiden worden, en was Voorzittend lid van de bezending, welke te dien einde naar 's Gravenhage werd gezonden. Na het gebeurde te Brussel, in September 1830, naar zijne haardsteden teruggekeerd, werd hij Lid van het Belgische congres, President van het Comité Diplomatique en later Zaakgelastigde van Belgie te Parijs. Onmiddelijk nadat de Hertog van Nemours de Belgische kroon geweigerd had, werd hij in zijne zending aan het Fransche hof vervangen.

Nu vestigde hij zich met der woon te Parijs, waar hij in 1832 brieven van naturalisatie bekwam, en werd vervolgens als Raadsheer in buitengewone dienst in den Staatsraad geroepen. Hij overleed den 1sten November 1841.

Zie Mr. H. Bosscha, *Geschied. der Nederl. Staatsomwenteling*, St. I. bl. 65, 74, 123; *Galer. Hist. des Contemp.*; van Kampen, *Verkorte Geschied. der Nederl.*, D. II. bl. 485, 499, 502; *Biogr. Univ.*

CELOSSE (Jacobus) bloeide als rederijker in het begin der zeventiende eeuw te Leiden, waar hij tot de Vlaamsche Kamer *de Oranje-Lelie* behoorde.

Men heeft van hem:

Spel van Sinne voor de inkomst der Vlaemsche Kamer van Leyden, de Orangie Lelie op het Rederykers-Feest te Haerlem in 1601, te vinden in de *de Const-thoonende Juweel, bij de loflyke stadt Haerlem, ten verzoeke van Trou moet blycken in 't licht gebracht.* Zwolle, 1617, 4°.

Ghebruyck en Misbruyck van Rhetorica.

Vreugteindighspel.

Tafelspel tusschen Lucht, Aerde en Mensche.

Tafelspel tusschen 't Vier 't Water en Redelyck verstandt, welke vier laatste zijn medegedeeld in *den Nederduitschen Helicon.* Alkmaar 1610. bl. 22, 49, 157, 170—183.

Zijne zinspreuk was *Ick wensch om 't beste.* Het anagramma van zijne naam was *Bauslesse coos ic.*

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters;* Snellaert in het *Belg. Museum* 1845, bl. 187, 319; *Algem. Konst- en Letterbode*, 1846, D. I. bl. 356 Galliard, *Influence de la Belg. sur les Prov. Unies*, pag. 264.

CELOSSE (Hermes of Hermanus), vermoedelijk een afstammeling van den voorgaande en zoon van Johannes Celosse, eerst Predikant te Ridderkerk daarna te Willemstad, geboren te Ridderkerk, werd in 1642 Predikant in zijne geboorteplaats, waar hij bleef tot hij in 1676 Emeritus werd. Adrianus Celosse, die volgt, was een zoon van hem.

Hij was een dergenen, die eene Psalmberijming vervaardigde, met het loffelijke oogmerk om het ellendig gerijmel van Petrus Dathenus uit de kerk te weeren. Het niet onverdienstelijk werk van Celosse, waarin het aan geen zoetvloeijendheid ontbreekt, zag het licht onder den titel van:

De CL Psalmen Davids op rijm gestelt Dord. 1665 8o.

Vermoedelijk was ook van zijne hand:

Een gedichtjen geschreven ter eeren der stadt Willemstadt, medegedeeld door Dr. C. R. Hermans, *Geschiedk. Mengelw. over de Prov. Noord-Brab.*

Zie Soermans, *Kerk. Regist. van Zuid-Holl.*, bl. 33; Andriessen, *Aanm. op de Psalm. van Datheen*, bl. 188; J. van Iperen, *Kerk. Hist. van het Psalmgez.* D. I. bl. 184 en 185; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dicht.*, die echter abusivelijk zegt dat de Psalmberijming van Celosse reeds in 1661 het licht zag; Hermans, *Geschiedk. Mengelw. over Noord-Brab.* D. II. bl. 353, 360; Schotel, *Kerkel. Dordr.* D. I. bl. 293 noot (1), 523.

CELOSSE (Adrianus), zoon van den voorgaande, geboren te Ridderkerk, volgde zijnen vader in 1676 op als Predikant te Ridderkerk. Hij nam intusschen ook eenige tijd de dienst waar op 's Lands vloot en overleed te Ridderkerk in 1715.

Ook hij beoefende de Nederduitsche dichtkunst, blijkens eenige verzen voor de werken zijner tijdgenooten, doch eene afzonderlijke bundel van zijn dichtvruchten bestaat er niet.

Zie Soermans, *Kerk. Regist. van Zuid-Holl.*, bl. 33; Brans, *Kerk. Regist. van Zuid-Holl.*, bl. 32; Schotel, *Kerkel. Dordr.* D. I. bl. 293 noot; *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht. ten verv. op* Witsen Geysbeek.

CÈNE (Charles le), geboren te Caen, in 1647, werd in 1672 Hervormd Predikant te Honfleur in Normandië, vervolgens te Charenton bij Parijs, en daarna, na het herroepen van het Edict van Nantes, te Londen. Terwijl hij hier stond zond hij in het licht:

Projet d'une nouvelle Version Françoise de la Bible, dans lequel on justifie par raison et autoritez, que les versions précédentes ne représentent pas bien en plusieurs passages le sens de l'original et qu'il est fort nécessaire, de donner une meilleure version, comme on se propose de faire. Rott. 1696.

Dit had ten gevolge, dat Jacobus Gousset, Hoogleeraar te Groningen, zich daar tegen verzette, met een boek getiteld:

Considerations Théologiques et critiques sur le Projet etc.

Daar men in het werk van le Cène eene doorslaande overhelling tot het socinianismus meende te vinden, werd de schrijver van zijn predikambt ontzet, waarop hij tot de Remonstranten overging, en eerst te Rotterdam en later te Amsterdam kwam wonen, doch naderhand weder naar Londen vertrokken zijnde, is hij aldaar in 1703 in armoede overleden.

Behalve het boven vermelde werk ziet van hem nog het licht:

De l'état de l'Homme apres le Péché, et de la Prédestination au salut Amst. 1684 8o.

Entretiens sur diverses matières de Théologie, Amst. 1685 et 1695 8o.

Conversations sur la Tolérance en Philosophie,(Amst.) 1687 12o.

Nouvelle critique de toutes les versions Françoises de la Bible, qui ont paru jusqu'àprésent, dans laquelle on justifie par raisons etc. Amst. 1722 8o. zijnde een herdruk van het bovenvermelde *Projet*, etc.

Voor de door hem vervaardigde bijbelvertaling kon hij noch in Engeland noch in de Nederlanden eenen drukker vinden, na zijne dood besloot echter zijn zoon Michel le Cène, die zich te Amsterdam als boekhandelaar gevestigd had, zijns vaders arbeid het licht te doen zien. Bij hem verscheen alzoo:

La sainte Bible, contenant les livres de l'ancien et du nouveau Testament, Nouvelle version Amst. 1741, doch aangezien de Nederlandsche synoden deze bijbelvertaling als strijdig met de leer der Hervormde kerk beschouwden verbood de Regering van Amsterdam er de uitgave van. Onpartijdigen vonden er echter veel goeds in. Ook blijkt daaruit even als uit le Cènes andere werken 's mans veelzijdige kennis, grondige geleerdheid en bijzondere ervarenheid in oude en nieuwe bijzonder Joodsche, schrijvers.

Het portret van le Cène in folio, F. M. la Cave *fecit London*, heeft, behalve zijn naam tot omschrift *M. D. st. E. né à Caen, mort à Londres MDCCIII.*

Zie *Abregé de la vie de Charles le Cène, par* Michel Charles le Cène, *son fils, dans l'advertissement de la Version de la Bible par* Ch. le Céne. Amst. 1741. Fol.; le Long, *Biblioth. Histor. de la France*, Tom. I. No. 6105 et 6106; de Chalmot, *Biogr. Woordenb;* Glasius *Godgel. Nederl.;* Jocher, *Gelehrt. Lexicon.*

CENTEN (Bastiaan of Sebastiaan), naar men wil een Schot van geboorte, diende als Zeekapitein bij de Zeeuwsche Admiraliteit en in de vloot van den Luitenant-Admiraal Maarten Harpertz. Tromp, onder wien hij den zeeslag bij Douvres, den 10den December 1652 bijwoonde, en een Engelsch parlementschip van 36 stukken veroverde.

Later, in 1665, was hij onder de Kapiteinen, die onder den Luitenant-Admiraal Jacob van Wassenaar-Obdam de eer der Vaderlandsche vlag met getrouwen moed ophielden, en wonderen van dapperheid deden. Hij boorde in de vijandelijke vloot, enterde het schip van den Graaf van Sandwich, had reeds het dek bezet en de Hollandsche vlag van het vijandelijke schip doen waaijen, toen hij door overmagt tot wijken werd gedwongen. Hierop geraakte, na eenen hevigen strijd, zijn schip *Oranje*, van 75 stukken, in brand en vloog in de lucht. Centen stierf de heldendood.

Zie Brandt, *Leven van de Ruiter*, bl. 369; de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. II. St. I. bl. 74, St. II. bl. 190, 195.

CENTEN (Sebastiaan), misschien wel een kleinzoon van den voorgaande, geboren omstreeks 1691, was geoefend in talen, en lidmaat der Hervormde kerk te Nijmegen, waar hij eenige jaren, onder het opzigt der Predikanten, de jeugd in de gronden der Godsdienst onderwees en den krankbezoeker in het waarnemen der kranken behulpzaam was. Doch naderhand, tot de Remonstrantsche gevoelens overgegaan zijnde, kwam hij zich in 1719 bij de Remonstrantsche broederschap aanbieden, om zich aan de Seminarium van die broederschap verder in de Godgeleerdheid te oefenen en zich bekwaam te maken tot de predikdienst. Met algemeene stemmen werd zijn verzoek toegestaan en hij, na volbragte studie, in 1723 Predikant te Zevenhoven; van hier vertrok hij in 1726 naar Hoorn, waar hij in 1756 overleed.

Hij, die een zeer geleerd man moet geweest zijn, zond in het licht:

Chronyk van Hoorn, daar in het Begin, Aanwasch, en tegenwoordige Staat dier stadt verhaalt worden. Als mede de Gedenkwaardige Geschiedenissen die, zo voor, in, als na den trubbel in of omtrent dezelve en door geheel West-Vriesland gebeurt zyn, tot het jaar 1639. *Beschreven door* Theodorus Velius. *In zijn E. leven Doctor in de Medicynen en Raad der zelver Stad. Dezen vierden druk met Aanteekeningen vermeerderd door* Sebastiaan Centen. Hoorn 1740, 4o. met pl.

Vervolg der Historie van de vermaarde Zee- en Koopstad Enkhuizen. Behelzende verscheide Gedenkwaardige Geschiedenissen, die zo in als omtrent dezelve, en door geheel West-Vriesland en het Noorderquartier gebeurt zijn. Hoorn 1747 4o. met pl., welke hij liet voorafgaan van eenen herdruk, zonder eenige Aanteekeningen, van de reeds in 1666 in het licht verschenen *Historie der vermaarde Zee- en Koopstad Enkhuizen*, door Gerard Brandt.

Het valt moeijelijk te gissen, waarom Centen, die daartoe de geschikte man was, liever de *Historie van Enkhuizen*, eene stad, waarop hij weinig of geen betrekking had, dan de *Chronyk van Hoorn*, zijne woonplaats, vervolgd heeft. Eenige uitdrukkingen in zijne voorrede voor de *Chronyk van* Velius, doen vermoeden, dat hij de tijd nog niet gekomen achtte, om vrijuit en onbewimpeld te schrijven, zonder vrees voor onaangenaamheden, over de gebeurtenissen in zijne woonplaats, in de zeventiende en het begin der achttiende eeuw, voorgevallen.

Hoe het zij, hij heeft zich van den door hem opgenomen taak loffelijk gekweten. Hij heeft zijn werk in eenen duidelijken en zuiveren stijl geschreven, en legde daarin, zoowel als in zijne aanteekeningen op Velius, eene groote en buitengewone ervarenheid in de geschiedenis van West-Friesland aan den dag. Met zijne gewone voorzigtigheid behandelt hij de geschillen en bewegingen in de zeventiende eeuw; van kerkelijke geschillen spreekt hij weinig; doch hij schijnt het oogmerk gehad te hebben ook de *Historie der Reformatie* van Gerard Brandt, voort te zetten, waartoe hij reeds zeer vele bouwstoffen had te zamen gebragt, toen hij door den dood in zijn voornemen, ter verdere bewerking en uitgave, schijnt verhinderd te zijn geworden.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Abbing, *Geschied. der stad Hoorn*, I. bl. 8, A. bl. 98, 101, B. bl. 27; de Wind, *Bibl. van Nederl. Geschieds.*, D. I. St. IV. bl. 409; Tideman, *de Remonstrantsche Broederschap*, bl. 106, 250, 371 en 372.

CENTENAAR (MICHIEL), een der Utrechtsche Scherpschutters, die in 1787 onder den Vroedschap Jan Anthony d'Averhoult naar Vreeswijk uittrokken, om het naderen van het krijgsvolk naar die stad te beletten. Centenaar gaf te dier gelegenheid een blijk van groote onverschrokkenheid, door, op het ontdekken van het naderende krijgsvolk, op handen en voeten, langs den grond, tot midden onder het geschaarde krijgsvolk te kruipen, en, na alles naauwkeurig te hebben opgenomen, in die eigen houding tot de zijnen weder te keeren.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. van* Wagenaar, D. XVII. bl. 298.

CERATINUS (JACOBUS), eigenlijk JACOB TEYNG geheeten, een geleerd man, die in de zestiende eeuw leefde, gaf zich den naam Ceratinus, naar zijne geboorteplaats Hoorn (1). Hij onderwees eerst de Grieksche en Latijnsche talen te Doornik, daarna te Leuven. Terwijl hij hier woonde, liet hij zich te Utrecht examineren, om tot Priester gewijd te kunnen worden, doch als hij verklaarde voor zekeren grammaticalen regel geen gezag te hebben, werd hij door de van wege het bisschoppelijke collegie gestelde examinatoren weggezonden en vermaand, zich beter op de grammatica toe te leggen. Ceratinus gehoorzaamde, zonder zich te verontschuldigen of hun hunne dwaling onder het oog te brengen, maar verhaalde zijn wedervaren aan eenen Leeraar aan de Leuvensche hoogeschool. Deze bragt de Examinatoren onder het oog, welk eene schade zij hunnen naam zouden toebrengen, indien zij den geleerdsten man, dien Leuven, zelfs volgens het getuigenis van den geleerden Desiderius Erasmus, bezat, en die reeds de boeken van Chrysostomus *over de Priesterlijke waardigheid* zeer zuiver in het Latijn vertaald had, afwezen, waarop zij Ceratinus terug riepen en hem met eenige verontschuldiging toelieten.

Erasmus, die hem bijzonder prijst, niet alleen om zijne zonderlinge zedigheid en opregtheid, maar ook om zijne uitmuntende bedrevenheid in de Grieksche en Latijnsche talen, beval hem, in 1525 aan George Hertog van Saksen, tot Hoogleeraar aan de hoogeschool te Leipzig, aan; niettegenstaande men Ceratinus te gelijker tijd eenen leerstoel in de Grieksche taal te Leuven aanbood, nam hij het eerste aan; doch te Leipzig niet naar genoegen ontvangen wordende, doordien men het in hem afkeurde, dat hij geen afkeer genoeg tegen de leerstukken van Luther deed blijken; begaf hij zich naar Leuven, waar hij, buiten eenige openlijke bediening, onderwijs in de Grieksche taal gaf; en overleed aldaar in den bloei zijner jaren, den 20sten April 1530.

Men heeft van hem:

Lexicon Graeco-Latinum. Basil. 1524. fol.

De sono literarum praesertim Graecarum libellus eruditus, ad Desiderium Erasmum Roterodamum. Colon. 1529. 8°.

Later herdrukt onder den titel:

De recta graecarum literarum pronunciatione. Paris, 1536 8°.

Primus et secundus Dialogus B. Joannis Chrysostomi *de sacerdotis dignitate cum versione latina* Jacobi Ceratini *et* Germani Brixii, *opera et studio et notis* Davidis Hoeschelii. August. Vindel. 1599. 8°.

Zie Sweertii *Athen. Belgic.*, pag. 358 et 359, Boxhorn, *Tonneel van Hollandt*, bl. 359; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerkel. Oudh.*, D. IV. St. I. bl. 239 en 240; Velius en Centen, *Chron. van Hoorn*, bl. 635 en 636; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars III. pag. 91; de Feller, *Dict. Histor.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, die hem abusivelijk Cerestinus noemt; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetens.*, D. I. bl. 79 en 80; Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. IV. St. I. Aant. bl. 169; *Biogr. Nation.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Abbing, *Geschied. der stad Hoorn*, A. bl. 103—106; *Biogr. Univ.*

(1) Het Nederduitsche woord *Hoorn* is in het Grieksch *Κέρας*, waarvan Ceratinus gemaakt is.

CERDA (DON JUAN DE LA), Hertog van Medina Celi, zoon van Don Juan de la Cerda, Hertog van Medina Celi, geboren omstreeks het jaar 1540, was Onderkoning van Sicilië en Navarre en Staatsraad van Filips II, Koning van Spanje, en kwam reeds in 1566, te gelijkertijd met den Hertog van Alba, in aanmerking om tot Landvoogd over de Nederlanden te worden benoemd, hetgeen echter toen geen plaats had. Doch toen Alba, gekweld door de jicht en den ouderdom, herhaaldelijk op zijn ontslag aandrong, benoemde Filips, den 24sten October 1570, Medina Celi tot Opperlandvoogd der Nederlanden, onder voorbehoud echter dat Alba, zoo lang hij in de Nederlanden vertoefde, de landvoogdij zou behouden. De Koning gelastte hem vooral het oor te sluiten voor de verzoeken aangaande den tienden penning, in één woord, hij had zich met niets in te laten, dan wat Alba hem wilde toevertrouwen, en op die wijze, welke hem deze zou zeggen. Onderscheidene omstandigheden vertraagden echter het vertrek van den nieuwen Landvoogd, zoodat hij eerst den 1sten Mei 1572, met eene vloot van 47 zoo oorlogs- als koopvaardijschepen, met 4000 koppen bemand, in zee stak. Een storm dwong hem echter weder binnen te loopen, maar op de tijding der inneming van Brielle, ontving hij last zijne reis zoo veel mogelijk te bespoedigen. Den 10den Junij was de Hertog tot voor Blankenburg genaderd, met toeleg om te Sluis te landen, waarin hij slechts met eenige kleine schepen slaagde, terwijl een vijftal aan den grond geraakten en door de Zeeuwen werden bemagtigd. Alleen een opkomende storm belette deze laatsten ook de groote schepen, onder Johannes Osorio Ulloa, aan te tasten, die nu behouden te Middelburg binnenliepen, doch alle de rijk geladen koopvaardijschepen vielen in hunne handen.

Van Sluis kwam Medina Celi over Brugge en Gent den 14den Junij, met weinig staatsie te Brussel, waar Alba hem terstond aan alle beraadslagingen deed deel nemen. Hij volgde hem ook in het leger, en woonde den geheelen veldtogt van dat jaar bij. Alba betoonde hem al den eerbied en het ontzag hem verschuldigd, maar liet zich in zijne handelingen niet door hem besturen. Allengs bemerkte Medina Celi echter, dat Alba's bestuur veel te gestreng was, en gaf dit in herhaalde brieven aan den Koning te kennen, ja, beoordeelde Alba's maatregelen met bitterheid. Dit veroorzaakte eene aanmerkelijke verkoeling tusschen beide Landvoogden, die meestal met elkander oneens waren, hetgeen uit hunne verschillende karakters voortsproot; de Hertog de Medina Celi toch, wordt beschreven als een beminnelijk Edelman, toegankelijk voor allen, en van een zacht karakter. Het bleek duidelijk dat Medina Celi te laat was gekomen, en, »indien hij," — zoo schreef Albornoz, die anders met hem ingenomen was, — »in de Nederlanden bleef, »hij zou alles, namelijk wat Alba nu reeds gewonnen had, »binnen acht — zoo niet binnen vier — maanden weder verliezen." Ten laatste onttrok Medina Celi zich aan de zaken en ging, tot herstel zijner gezondheid, omstreeks Mei 1573, in de Luiksche stad Spa de baden gebruiken, waar Oranje hem te vergeefs wilde doen opligten.

In den aanvang van November 1573 keerde hij naar Spanje terug, waar hij er openlijk vooruit kwam, zooals hij dat reeds hier te lande gedaan had, dat de gruwzame wreedheid, de mishandelingen door de soldaten en de tiende penning de oorzaken van den afval der Nederlanden waren. Hij hoopte spoedig terug te keeren, nadat hij in persoon Alba's invloed bij den Koning gebroken had. Dit geschiedde echter niet, hoewel hij als bewijs van 's Konings goedkeuring Grootmeester der Koningin werd. Hij overleed omstreeks 1586, onderscheidene kinderen nalatende, onder welke was Juan de la Cerda, Hertog van Medina Celi, Markies van Cogolludo, Ridder van het guldenvlies.

Zie de Kempenaere, *Vlaemsche kron.*, bl. 105, 119; Bor, *Nederl. oorl.*, B. III. bl. 134 (94), B. VI. bl. 393 (286); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. II. bl. 23—35, 193; Strada, *Hist de la Guerre des Pays-Bas*, Tom. II. pag. 170; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; (de Beaufort) *Leven van Willem I*, D. II. bl. 291; de la Rue, *Staatk. en Heldk. Zeel.*, bl. 268—270; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 374, 375, 384; 's Gravezande, *Tweede eeuwgedacht. der Middelb. vrijh.*, bl. 232—235, 243, 265, Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. XXIII. bl. 4 en 5; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*, bl. 1094; Swalue *de Daden*

der Zeeuwen, bl. 40; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 149, 191—193, 205, 207, 215, 217, 225, 238; Groen, *Arch. de la Maison d' Oranje-Nassau*, Tom. I. pag. 153, LXXXIV, Tom. III. pag. 437—439, 445, Tom. IV. pag. 61, 133, 137, 145, 204, 258, 355 et suiv., 360, S. 113* suiv., 117* suiv; Gachard, *Corresp. de Phil. II.*, Tom. II. pag. 248, 260 suiv., 290, 293, 296, 307, 411; Borgnet, *de Nederl. onder Filips II*, bl. 77 en volg.

CEREALIS (Petilius). Zie Cerialis (Petilius.)

CERF (Christiaan de) was als Kapitein-Luitenant bij de vloot, waarmede de Schout bij Nacht, Engelbert Lucas, den 23sten Februarij 1796 uit Texel naar de Kaap de Goede Hoop zeilde. Hij voerde het bevel op *de Sirène* van 26 stukken, en werd met een tweetal andere Kapitein-Luitenants, in de Saldanha-baai naar wal gezonden, ten einde te vernemen naar het getal en de sterkte der Engelschen. Doch deze zending was vruchteloos, en de vloot werd later, zoo als bekend is, schandelijk aan de Engelschen overgegeven. De Cerf werd echter, even als de andere Kapiteins, vrijgesproken, als hebbende zich overeenkomstig de regelen van de dienst gedragen.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. VI. St. II. bl. 50, 69.

CERFF (Tobias de), behoorende tot een aanzienlijk geslacht, uit IJperen afkomstig, doch hetwelk ook in andere steden van Vlaanderen, met name in Brugge, verspreid was, was Schepen der laatst genoemde stad en een harer Afgevaardigden ten Staatsvergadering toen hij in 1577 de Unie van Brussel teekende. Aldaar werd hij, volgens de *Notulen der Algemeene staten*, meermalen in belangrijke zaken gebruikt.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 199.

CERFF (Jan de), Heer van *Oud Beijerland*, was in 1744 Burgemeester van Rotterdam en is waarschijnlijk in 1752 overleden, althans in dat jaar werd hij als Heer van Oud-Beijerland opgevolgd. Hij is in de kerk van dat dorp begraven, en maakte zich als beoefenaar der Nederlandsche dichtkunst bekend, door een werk getiteld:

Tafereel der Nederlandsche Geschiedenissen, of Godts Rechter handt; van tijd tot tijd verhoogt en verheerlijkt, in zegeningen en oordeelen. Aan de Vereenigde Nederlanden, en van zijne kerke in dezelve tot op het jaar 1742. *In Heldendichten, met bijgevoegde Aanteekeningen.* Amst. 1742. 4o., welk werk niets meer is dan eene vrijvloeijend berijmde kronijk, die voor de liefhebbers der dichtkunde weinig uitlokkends bevat, en, ten aanzien van het vak de geschiedenissen, waarover de schrijver handelt, niets nieuws oplevert; zoodat het even goed door de beoefenaars der dichtkunst als door de onderzoekers der Vaderlandsche Geschiedenis had kunnen gemist worden,

Zie van Abcoude, *Naamreg. der Nederd. boeken*, D. I. St. I.; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht. ten verv. op* Witsen Geysbeek; W. Regt, *Geschied- en Aardrijksk. Beschr. van den Hoekschen Waard*, bl. 258.

CERIALIS (Petilius) of Cerealis, Romeinsch Legerhoofd, onder de regering van Keizer Vespasianus, was een bloedverwant van dien Keizer, die zich reeds in den burgerkrijg tegen Vitellius onderscheiden had. Hij werd, met Gallus Annius, gelast, om tegen Julius Claudius Civilis, Bevelhebber der Batavieren, en Classicus, Overste der Trevirsche ruiterbenden, die beide tegen de Romeinen opgestaan waren, op te trekken.

Hij kwam ongehinderd te Maguntiacum (Mentz) aan, hetgeen de hoop der Romeinschgezinden verlevendigde, die dagelijks uit Gallië naar hem toestroomden. Graag naar den strijd en bekwamer om den vijand te versmaden, dan om zich van hem te wachten, ontstak hij den soldaat met forschheid van woorden. Het volk, dat in Gallië geworven was, zond hij naar hunne haardsteden terug, zeggende: »dat Rome aan zijne eigen keurbenden genoeg had." Maar Civilis en Classicus, door de nederlaag der Treviren ontmoedigd, vonden zich niet weinig verlegen. Zij vermaanden Tullius Valentinus, een der Opperhoofden der Treviren, dat hij elk gevecht tot hunne aankomst vermijden zou; en trokken in allerijl hunne verspreide benden bijeen. Terwijl Gallus Annius aan de Boven-Rijn bleef, was Cerialis met grooten spoed te Rigodulum (1) aangekomen, alwaar Valentinus zich met eenen grooten hoop Treviren had nedergeslagen. De plaats werd ten deele door het gebergte, ten deele door de rivier de Moezel gedekt. Valentinus had er daarenboven grachten om gegraven, en de toegangen met steenhoopen belemmerd. Cerialis had eenigen naar de Mediomatriken gezonden, om de keurbenden, van daar, langs eenen korteren weg, naar den vijand te doen trekken. Voorts trok hij alle de krijgsknechten, die te Maguntiacum lagen en alle die hij met zich gevoerd had, bijeen. Hij viel nu met een aanzienlijk leger op de Treviren aan, die welhaast uit hunne verschansing verdreven werden. Eenigen van de edelste der Treviren werden gevangen; ook Valentinus, die naar Italië gevoerd en eerlang ter dood veroordeeld werd. De Romeinsche soldaten, vlammende op het uitroeijen van de stad der Treviren (Trier), waar Cerialis des anderendaags binnenkwam, werden door hem met redenen beteugeld. De eerste en dertiende keurbenden, uit het gewest der Mediomatriken (het land van Metz) opontboden, waren nog zoo beschaamd over hunnen afval, dat zij zich in hunnen tenten verborgen hielden, of met nedergeslagen oogen voor den dag kwamen. Evenwel werden ze door Cerialis in genade aangenomen; terwijl hij in het leger deed uitroepen: »dat niemand »in twist of gekijf, zijnen spitsbroeder de muiterij of neêrlaag »verwijten moest." Daarna de Treviren en Lingonen (1) bijeengeroepen hebbende, vermaande hij ze met zachtzinnigheid tot vrede en gehoorzaamheid en won daardoor de gemoederen dezer volken, die erger verwacht hadden.

Civilis en Classicus nu vernomen hebbende, dat Cerialis het land der Treviren inhad, zonden hem eenen brief inhoudende: »dat Vespasianus overleden was, ofschoon zijne dood geheim »gehouden werd; dat Rome en geheel Italië, door binnenlandsche »oorlogen uitgeput en de namen van Domitianus en Mucianus »slechts ijdele klanken waren; en dat indien Cerialis de heer»schappij over Gallië wilde aannemen, zij zich binnen de grenzen »hunner landen wilden tevreden houden; doch verkoos hij liever »te strijden, daar hadden zij ook niets tegen." De edele Romein antwoordde niet op dezen brief, maar zond den brenger naar Italië aan Domitianus, zoon en mede-regent van den Keizer. Het leger der Romeinen had zich op eene onveilige plaats nedergeslagen; doch werd nu met gracht en wal omringd en versterkt. Civilis en zijne bondgenooten, hunne magt verdubbeld hebbende, trokken van alle kanten op de Romeinen aan; velen beschuldigden Cerialis, dat hij hun niet belet had hunne verspreide krijgsmagt bijeen te trekken en niet ieder afzonderlijk aangevallen had, als wanneer hij hen had kunnen verslaan; doch het schijnt, dat Cerialis wilde wachten tot dat nieuwe onderstand hem in staat zou stellen met meer kracht te kunnen handelen. Hoe dit zij Civilis en Classicus vielen aan het hoofd hunner troepen onverhoeds de Romeinen aan, die voor Trier lagen, sloegen hen en maakte zich meester van eene brug, welke over de Moezel lag. Cerialis, die zich niet in de legerplaats, maar naar het schijnt binnen Trier bevond, vernam te bed liggende, te gelijk dat men vocht en dat de zijnen overwonnen waren, doch kon het niet gelooven vóór hij het met eigen oogen zag. Schier ongekleed in het leger teruggekeerd, bestrafte hij de soldaten, die reeds de arenden en krijgsteekenen begonnen te verlaten, met zoo veel stoutmoedigheid, dat zij stand hielden en bij regimenten en rotten zich hereenigden. Hij wordt zoo goed bijgestaan door de dapperen, die zich om hem heen scharen, dat hij de brug herneemt en er meester van blijft. Deze voordeelen met ijver vervolgende, deed hij den kans verkeeren en sloeg de Batavieren, Galliërs en Germanen op de vlugt en vernielde hunne legerplaats. Nu trok hij, zonder zijn overwinnend heer eenige rust te gunnen, regtstreeks naar Colonia Agrippina (2) op. De Agrippiners, die met weerzin in bondgenootschap met Civilis waren getreden, en Germanen in hunne hoofdstad hadden opgenomen, hadden naauwelijks de overwinning der Romeinen vernomen, of vielen verraderlijk de Germanen, die in verschillende huizen bij de inwoners gelegerd waren, op het lijf, en bragten allen om het leven. Bevreesd over de billijke wraak van Civilis over dit snood bedrijf, riepen zij dringend den onderstand van Cerialis in, wien zij, om hunne trouwloosheid te volmaken, de vrouw en zuster van Civilis, benevens de dochter van Classicus, uitleverden, welke, als onderpand van het bondgenootschap, zonder schroom in eene stad waren achtergebleven, wier verwoesting door de Germanen verlangd maar door Civilis alleen was wederhouden geworden.

Civilis, overtuigd, hoe weinig hij op zijne bondgenooten in het open veld vertrouwen kon, trok naar het sterke Castra Vetera (3).

(1) Zoo men wil, het tegenwoordige *Rigol*, aan den Moezel, waar deze rivier zich in den Rijn stort.

(1) Dit volk moet bij het hedendaagsche *Langres* gezocht worden.
(2) Het tegenwoordige *Keulen*.
(3) Waarschijnlijk moet men deze legerplaats in of omtrent de stad Santen, aan den linker Rijnoever, in Kleefsland, zoeken.

Cerialis bevond zich nu weder, met eene versterking van drie legioenen, tegen over den vijand. Het Romeinsche leger onvoordeelig en op ondergeloopen moerassige velden nedergeslagen onderging eene nederlaag. Om dit te herstellen besloot Cerialis eindelijk eenen beslissenden slag te leveren. Reeds den volgenden dag raakte men handgemeen; de overwinning was lang onbeslist. De Romeinen wonnen geen grond, en de Germanen konden hun evenmin eenigen doen verliezen, toen een Batavische overlooper Cerialis een pad door het overstroomde land aanwees, langs hetwelk men den vijand in den rug kon vallen. Twee ruitervleugels werden den verrader medegegeven, door welke de Gugernen verrast en nedergesabeld werden. De keurbenden hiervan door de zegekreten der ruiterij onderrigt, trokken nu met nieuwen moed op de Overrijnsche Germanen aan, die de vlugt namen naar den Rijn, in welken zij zich wierpen, om aan den tegenovergestelden oever eene wijkplaats te vinden. De Batavieren en andere bondgenooten werden insgelijks genoodzaakt terug te trekken, zonder echter door de Romeinsche ruiters gevolgd te worden, zoowel omdat zij de moerassen gemakkelijker overtrokken dan deze, als wegens een geweldigen slagregen bij het vallen van den avond. Men beweert, dat de geheele oorlog dien dag zou beslist geweest zijn, indien de schepen van Cerialis tijdig genoeg opgekomen waren. Civilis begaf zich naar het Eiland der Batavieren, om er versterking te halen. Classicus deed evenzoo, en beide kwamen weldra met een magtig leger op de Romeinen af, zij werden in onderscheidene gevechten geslagen en leden groote verliezen. Des niettegenstaande kwam de Bevelhebber der Batavieren kort daarna weder te voorschijn, nam een gunstig tijdstip waar, om bij nacht het Romeinsche leger, op den Rijnoever te overvallen. Hij vond de Romeinen slapende, doodde veel volks, en maakte onderscheidene gevangenen. De Veldheer der Romeinen werd bijna van zijn bed opgeligt. Hij ontkwam het door eene vergissing zijner vijanden, die de hoofdgalei namen, waarop zij waanden dat Cerialis zich bevond; doch hij had de nacht bij eene vrouw te Keulen doorgebragt; door welk voorval zijn roem niet weinig taande. Civilis zag zich, niettegenstaande het voordeel, dat hij behaald had, genoodzaakt terug te trekken, na aan de overzijde van den Rijn groote verliezen te hebben geleden. Cerialis viel in het Eiland der Batavieren, en plunderde het uit, latende echter de hoeven en akkers van Civilis onaangeroerd, ten einde hem bij de zijnen verdacht te maken. Doch terwijl hij hier vertoefde, werd het laag en moerassig eiland, met den keer van den herfst, door het vallen van de slagregens en vooral door den overstroomenden Rijn, met water bedekt en gelijk als tot eene poel gemaakt. De Romeinen, die in de vlakte gelegerd waren, werden her- en derwaarts verspreid; terwijl het hun ontbrak aan toevoer en schepen. Toen hadden de Germanen de keurbenden kunnen verdelgen. Ook waren zij het van zins geweest; doch werden daarvan door Civilis weêrhouden; ten minste zocht hij zelf dit sedert den Romeinen te doen gelooven. Intusschen liet Cerialis door heimelijke boden den Batavieren vrede en Civilis vergiffenis aanbieden. En daar hij aan bedreigingen beloften paarden, werd hierdoor de trouw der Overijnsche volken aan het wankelen gebragt, en begonnen ook de Batavieren tot onderwerping over te hellen, waarop Civilis met Cerialis een mondgesprek had op de hoofden van eenen afgebroken brug over de Nabalia (1) zoodat zij de rivier tusschenbeiden hadden. Hier werd over de voorwaarden van een verdrag gehandeld en daaromtrent overeengekomen.

Later vindt men Cerialis weder als Gouverneur van Brittanniën, nadat hij Consul geweest was. Hier had hij tot Onder-Bevelhebber en deelgenoot zijner werkzaamheden en van zijnen roem, den later zoo beroemd geworden Agricola. Toen eens de Britten die altijd slecht aan de Romeinen onderworpen waren in opstand wilden komen, joeg Cerialis hun eenen plotselingen schrik aan, door de Briganten, den volkrijksten stam der Britten, aan te tasten. Hij leverde hun onderscheidene gevechten, van welke eenige zeer bloedig waren, en liet in dat land eenen roem na, moeijelijk door zijne opvolgers te evenaren. Wat er verder van hem geworden is, vinden wij niet vermeld.

Zie Tacitus, *Hist.*, III. 59, 79, 80, IV. 68, 69, 71, V. 14—16; *Vita Agricolae*, 17; Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 13—16; van Someren, *Besch. van Batavia*, bl. 300, 301, 343, 344, 347, 348, 358—361; Schotanus, *Friesche Hist.*, bl. 22—24; *Tegenw. Staat der Vereen. Nederl.*, D. XIII. bl. 190 en 192; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl, 159—180; Sjoerds, *Friesche Jaarb.*, D. I. bl. 176—189; Cerisier, *Geschied. der Nederl.*, D. I. bl. 47—51; Smetius, *Chron. van Nijmegen*, bl. 264 noot; van Spaen, *Inl. tot de Hist. van Gelderl.*, D. III. bl. 25, 36—47; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Bosscha, *Nederl. Heldend. te Land*, D. I. bl. 12—14; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D, I. bl. 171—190; *Biogr. Univ.*

(1) Waarschijnlijk nu de IJssel; hoewel de plaatst van Tacitus, waar dit vermeld wordt ook kan vertaald worden „de brug te Nabalia," hetgeen men dan in Deventer wedervindt.

CÉRISIER (Antoine Marie), geboren te Châtillon-les-Dombes in 1749, voltooide zijne studie te Parijs, onder het opzigt van zijnen oom, die Hoogleeraar was aan het collegie des Grassins, en was, omstreeks 1775, Secretaris van het gezantschap van Frankrijk naar de Nederlanden.

Zijne bezigheden lieten hem veel ledige tijd over, welke hij besteedde, om zich verder in de voornaamste talen van Europa te oefenen en om zich op de geschiedenis der Vereenigde Nederlanden toe te leggen. Vol van bewondering over de heldhaftige pogingen van een klein volk, dat het eerst het Spaansche juk durfde afwerpen, wilde Cerisier zijn geschiedschrijver worden; en, met de hulpbronnen hem door onderscheidene Nederlandsche geleerden bezorgd, stelde hij een werk op, dat zeer verdienstelijk zijn zou, indien het met meer onpartijdigheid ware geschreven, doch het is uitsluitend ten nadeele der Stadhouderen, en ten behoeve dier Staatspartij, welke tot 1787 in Holland het roer in handen had.

Ook had Cerisier, die zich later in ons Vaderland en wel te Leiden had gevestigd, alwaar hij ook aan de *Gazette de Leyde* medewerkte, in de woelige dagen voor 1787, met hand en tand de zaak der Patriotten omhelsd, en komt mede voor op de *Lijst van veertig Vaderlandsche Medeburgeren om daaruit te benoemen een getal van vijfentwintig Personen, als Nationaal Geconstitueerden tot de zaak der onderhandelingen te Parijs.*

Na de omwenteling van dat jaar keerde hij naar Frankrijk terug, waar hem door den Koning een pensioen werd toegelegd. Door het prinsdom Dombes tot plaatsvervangend Afgevaardigde in de Staten-Generaal van 1789 benoemd, bedankte hij voor zijn pensioen, en werd een der ondernemers van de *Gazette Universelle*, welk dagblad, in de eerste dagen van December 1790 begonnen, reeds den 10den Augustus 1792 ophield te bestaan, want op dien onstuimigen dag werden zijne persen stuk geslagen en hem den eigendom van het dagblad ontnomen, welk ongeluk hij zich had op den hals gehaald, door in zijn dagblad het vonnis bekend te maken, waarbij de Jacobijn Jean Louis Carra vroeger naar de galeijen verwezen was. Nu verliet hij Parijs, en wilde in het Departement de l'Ain eene schuilplaats zoeken; doch werd door de Agenten van het Schrikbewind vervolgd en in den kerker geworpen, waarin hij verbleef tot op den val van dat bewind, den 27sten Julij 1795.

Door de omwenteling alles verloren hebbende, zag hij met vreugde in 1814 de Bourbons in Frankrijk terugkeeren, en kwam spoedig naar Parijs, om de schadeloosstelling te verzoeken, waarop hij meende regt te hebben, maar die hij niet bekwam. Vervolgens wilde hij te Lyon een dagblad oprigten, maar de Prefect vond, dat zijne koningsgezindheid wat al te hevig was, en het publiek zag er niets van dan het Prospectus. Geacht door zijne medeburgers, overleed hij te Châtillon den 1sten Julij 1828.

Zijne werken zijn:

Tableau de l'histoire générale des Provinces Unies. Utr. 1777—1784. 10 vol. 8o., van welk werk, loopende tot 1751, eene Nederduitsche navolging of liever omwerking, met goedkeuring van den oorspronkelijken schrijver, met veel vlijt en naauwkeurigheid vervaardigd is door Petrus Loosjes Adriaansz., onder den titel:

Tafereel der Algemeene Geschiedenisse van de Vereenigde Nederlanden, gevolgd naar het Fransch van den Heer A. M. Cerisier. Utr. 1781—1787. 10 deelen 8o., welke vertaling verre boven het oorspronkelijke te schatten is.

Histoire de la fondation des colonies des anciennes républiques, adaptée à la dispute présente de la Grande Bretagne avec ses colonies Américaines. Utr. 1788. 8o.

Le Politique Hollandais, 1780—1785. 4 vol. 8o., waarbij hij J. A. Crajenschot tot medewerker had.

Remarques sur les erreurs de l'Histoire Philosophique et Politique de Raynal *par rapport aux affaires de l'Amérique Septentrionale*, *traduit de l'Anglais de* Thomas Payne. Amst. 1785. 8o.

Bovendien heeft Cerisier nog een aantal vlugschriften en boekjes in het licht gezonden; ook liet hij eenige werken in handschrift na, die hij niet bestemd had, om in het licht te komen.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv.* op Wagenaar, D. I. bl. 15, D. IV. bl. 141 noot, D. VIII. bl, 185 noot, D. XV. bl. 108 en 109; *Hedend. Vaderl. Letteroeff.*, D. VII. St. I. bl. 170 en volg.; *Algem. Biblioth.* D. I. bl. 689, 690; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetens.*, D. II. bl. 530 en 531; *Algem. Konst en Letterb.*, 1828. D. II. bl. 50 en 51; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*, waar hij abusivelijk André Maurice Cerisier genoemd wordt; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 215, D. XII. bl. 45; *Biogr. Univers.*

CERTAIN (George en Lambert), namen, onder welke Willem I, Prins van Oranje, èn diens broeder Lodewijk worden aangeduid, tijdens laatstgenoemde Bergen in Henegouwen bezet hield.

Zie Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Maison d'Orange Nassau*, Tom III. pag. 428 et suiv., 449, 451, 452, 455.

CERTON (Henri Gabriel), zoon van Henry Louis Certon en van Marianne de Marchezalliers de Bellevue, geboren den 20sten Februarij 1697 te Dordrecht, waar zijn vader zich, ten gevolge van het herroepen van het edict van Nantes, gevestigd had, werd, na volbragte studie aan de Hoogeschool te Leiden, in 1723 Proponent bij de Walsche Synode, en zag zich in 1725 beroepen als Predikant in zijne geboortestad, waar hij in 1753 emeritus werd en den 28sten Mei 1754 overleed. Bij zijne echtgenoote Marie Langlois liet hij na twee zoons en twee dochters. Een zijner zoons was Henri Abraham Certon, geboren te Dordrecht den 17den April 1735, die den 21sten September 1808, als Predikant bij de Waalsche gemeente te Rotterdam, overleed.

Van Henri Gabriel Certon zien het licht:

Sermons, 1803, 3 vol. 8o.

Zie *Journal Encyclopédique du* 1e *Juillet* 1767; Schotel, *Kerkel. Dordr.* D. II. bl. 215 noot; van Harderwijk, *Naaml. der Predik. te Rotterd.* bl. 139, uit familiepapieren en medegedeelde berigten aangevuld.

CEULEN (Wilhelmus), zoon van Johannes Stephanus Ceulen en van Josina Venroy, geboren den 15den Maart 1775 te Rotterdam, waar zijn vader zadelmaker was, legde den eersten grond tot zijne muziekale bekwaamheden onder de leiding van den muziekonderwijzer Steeger senior.

Na goede studiën te hebben gemaakt, trad hij met veel geluk als Violist in een der concerten daar ter plaatse op; verwisselde daarna zijne geboortestad met Amsterdam en werd toen als Violist, eerst in het orchest van het Hoogduitsche daarna van het Fransche tooneel en eindelijk van den Hollandsche schouwburg, geplaatst. Ook was hij eerste viool bij de Italiaansche opera en bij de kapel van Koning Lodewijk. Onderscheidene jaren was hij op de concerten van *Eruditio Musica* en anderen werkzaam, en werd destijds vooral als een goed kwartetspeler geacht. Ceulen overleed te Amsterdam den 17den December 1823. Niet alleen als kunstenaar maar ook als nuttig, werkzaam en edel mensch was hij algemeen geacht en bemind. Bij zijne echtgenoote Félicité Mignot liet hij vier zonen na, van welke twee hem in het vak opvolgden, Wilhelmus Remi Ceulen, geboren te Amsterdam den 11den Mei 1806, een bekwaam Violist en thans Muziek-Directeur te Middelburg, en Johannes Baptist Abraham Ceulen, geboren te Amsterdam den 2den April 1809, die zich als violoncellist onderscheidde, en in 1841 overleed.

Zie Caecilia, *Algem. Muziek. Tijds.* Tweede Jaarg. bl. 29, uit familiepapieren aangevuld.

CEULEN (Pieter van), Leeraar onder de Vlaamsche Doopsgezinden in de laatste helft der zestiende eeuw, stond, wegens zijne groote kennis, in hooge achting bij die van zijne gezindte, wier leer en regten hij dan ook, waar hij kon, verdedigden.

In 1578 bevond hij zich te Emden, om te beraadslagen of men den Homster-vrede voor vier jaren tusschen eenige Friesche en Vlaamsche Doopsgezinden gesloten, moest houden, waartoe hij, tegen het gevoelen der meerderheid zeer genegen was, als zijnde dat een goed begin tot verbetering en verzoening tusschen beide partijen.

Terwijl hier nu zoo vele Doopsgezinde Leeraars bijeen waren, werd hun van de Emder Predikanten een openlijk gesprek en dispuut aangeboden, hetwelk de Vlaamsche Doopsgezinde Leeraren aannamen. Doch was van Ceulen niet als de verdediger van hunne leer opgetreden, zij zouden met groote schande de kampplaats hebben moeten verlaten. Hij echter die zeer scherpzinnig en welsprekend was en bijzonder op zijn stuk stond, gaf, hoewel geen andere taal dan de Hoog- en Nederduitsche verstaande, den Predikanten zooveel te doen, dat Helmerus Diurken, der Regten Doctor, die, wegens den Graaf van Oost-Friesland, dit dispuut bijwoonde, tot hem zeide: »Ik zegge »u dat Pieter, hadt gy de geleerdheid, die wy hebben, gy »zoudt ons allen uit de kerk disputeren." En deze zelfde man, die de Vlamingen hier zoo groote diensten had gedaan, zag zich naderhand door hen uitgeworpen, omdat hij hen in eenige zaken, den ban rakende, tegensprak. Deze twistzaken en alle de onaangenaamheden daaraan verbonden kwamen hem daarenboven op het verlies van zijne meeste tijdelijke middelen te staan. Door de Vlamingen verbannen, ging hij, in 1589, tot de Friezen over.

Hij bleef evenwel volharden als eerste verdediger van de leer der Doopsgezinden in het algemeen. Zoo verzocht hij van de regering van Franeker, de vergunning, om zich openlijk in de kerk en ook in de hoogeschool te mogen verdedigen tegen Henricus Anthonides, die hem in zijn afwezen op den predikstoel, alsmede in de hoogeschool, zeer schandelijk gelasterd had. Ofschoon de regering hem zijn verzoek toestond en Anthonides zich ook bereid verklaarde, schijnt dit dispuut geen voortgang te hebbben gehad; maar in 1596 had er een groot en belangrijk geloofsgeding tusschen hem en den Leeuwarder Predikant Ruardus Acronius, in de Galileërkerk aldaar, plaats, hetwelk den 16den Augustus 1596 begon en den 17den November van dat jaar eindigde, wordende er dagelijks, gedurende twee uren des voor- en even zooveel des namiddags, in 155 zittingen geredetwist. Hoewel van Ceulen, destijds reeds een grijsaard van bij de zeventig jaren, onbedreven in de Grieksche en Latijnsche talen was, wist hij evenwel zijne stellingen zoo goed te verdedigen, dat Acronius hem niet kon overtuigen, maar partijen wederzijds bij hun gevoelen bleven; doch aan van Ceulen werd in het volgende jaar verboden het predikambt in de provincie Friesland uit te oefenen. Hij schijnt zich vervolgens te Sneek te hebben nedergezet, waar hij zijne geloofsgenooten, die daar in 1600 aan vele vervolgingen bloot stonden, niet weinig in hunne trouw aan het Doopsgezinde geloof versterkte. Men trachtte hem zelven tot andere gevoelens over te halen, en, toen dit te vergeefs was, volgde er een plakkaat, waarbij aan de Doopsgezinden alle bijeenkomsten en predikatiën op geldstraffe werden verboden. Wanneer of waar van Ceulen overleden is, blijkt niet, maar in 1603 schijnt hij nog geleefd te hebben, want toen werd door de Franeker en Harlinger Synode verzocht, dat de Staten der Provintie Friesland wel acht mogten nemen, »op die »Resolutie, gegeven anno 1597, als dat Pieter van Ceulen »het Predickampt in deze Landtschappen soude verboden worden."

Als geschriften van hem worden genoemd:

Een waerachtige doch eenvoudighe wederlegginghe tegens dat laster schrijver Ruwardi Acronii. 1598. 8°.

Gesprek gehouden te Leeuwarden, in protocol van Leeuwarden. Franeker 1597, 4°.

Brief ter vereeninginge der Vriezen in J. Buyzen, *Christelyk Huisboek*, 4°.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 593, 594, 835 en 836, D. II. bl. 3; *Naamlijst der Doopsgezinde Schrijvers en Schriften*, 1539—1545, Amst. Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Friesl.* bl. 110, 131—137, 141, 142, 303—305; De zelfde, *Geschied. der Doopsgez. in Groningen enz.*, D. II. bl 87—97, 107, 123, noot (3).

CEULEN (Ludolf van), van Keulen of, zooals hij zich in het Album van E. Brinck schreef, von Cöllen, zoon van Gerard von Cöllen, en van Hester de Roode, geboren in 1539 te Hildesheim in Saksen, waar zijn vader koopman was, onderwees eerst de wiskunde te Breda, daarna te Amsterdam en eindelijk te Leiden, waar hij in 1600 door de verzorgers der Hoogeschool aldaar benoemd werd, om, volgens eene instelling, door Prins Maurits verordend, in de Nederduitsche taal, die deelen der Wiskunde te onderwijzen, welke meer bijzonder ter vorming der Ingenieurs geschikt zijn. Hij kweet zich van die taak op eene loffelijke wijze tot aan zijn overlijden, hetwelk den 31 December 1610 voorviel. Hij was twee malen gehuwd, en had twaalf kinderen; zijne weduwe was Adriana Symons. Zijn afbeeldsel komt voor bij Meursius.

De verhouding van den omtrek tot den diameter van den cirkel, door hem berekend en door een groot aantal cijfers uitgedrukt, bekend onder den naam van het *Ludolfsche getal*, heeft hem eenige vermaardheid gegeven. Hij vond dat indien men de middellijn gelijk aan 1 stelt, en eenen veelhoek van 32212254720 zijden gebruikt, de omtrek des cirkels grooter is dan

$$3,14159265358979323846$$

en kleiner dan

$$3,14159265358979323847$$

Naderhand nog naauwkeuriger te werk gaande, vond hij, dat als men de middellijn des cirkels 1 stelt, de omtrek des cirkels grooter is dan

3,141,592,653,589,793,238,462,643,383,279,50

en kleiner dan

3,141,592,653,589,793,238,462,643,383,279,51

De wijze intusschen, waarop van Ceulen tot dit getal gekomen is, pleit meer voor zijn geduld, dan voor zijn wiskundig vernuft, en zou een ongunstig denkbeeld van hem als wiskundige geven, ware het niet dat men van het tegendeel bewijzen bezat in zijne werken, zijnde:

Ludolf van Ceulen, *van den Circkel, nog de tafelen Sinum Tangentium et Secantium ten laatste van Intrest.* Delft 1596, fol. 2e druk 1616, in het Latijn vertaald door Willebrordus Snellius onder den titel:

De anulis 1619. 4°.

De Arithmetische en Geometrische Fondamenten van Mr. Ludolf van Keulen: Leiden 1616, van hetwelk reeds een jaar vroeger eene Latijnsche vertaling van Snellius het licht zag, onder den titel:

Fundamenta arithmetica et geometrica. Leyd. 1615. 4°.

Konstige vragen, welke mede voorkomen in den tweeden druk *van den Circkel*, doch waarvan een herdruk verscheen onder den titel:

Konstige vragen, met de daartoe behoorende verklaringen en uitbreidingen verrijkt door P. Praalder Amst. 1778. Ook van die vragen bestaat eene vertaling in het Latijn onder den titel:

Zetemata seu Problemata Geometrica.

Zie Meursius *Athen. Batav.*; van Abcoude, *Naaml. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; van Abcoude en Arrenberg, *Naaml. van Nederd. Boeken*, bl. 276; de Feller, *Dictionn. Hist.*, Tom. VIII. pag. 579 et 580; van Swinden, *Meetkunde*, 2e druk bl. 304 en 305; Montferrier, *Dictionn. de Sciences Mathématiques;* van Kampen, *Geschied. der Nederl. Letteren en Wetens.*, D. III. bl. 113* en 114*; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. VI. St. I bl. 98; *Biogr. Univ.*, Tom. X. pag. 284; Siegenbeek, *Geschied. der Leids. Hooges.*, D. I. bl. 66 en 67, D. II. T. en B. bl. 85.

CEULEN (Daniel van). Zie Colonius (Daniel).

CHAINCE (Joannes) of Chaincé, een Nederlandsch Contrapuntist, leefde in de tweede helft der zestiende eeuw. Commers *Collectio operum Musicorum Batavorum saeculi* XVI bevat in den twaalfden bundel van hem:

Een 5-stemmig *Peccavi super numerum.*

En in den dertienden bundel:

Quis dabit oculos, 6-stemmig.

Derelinquat impius, vier-stemmig.

Hic est discipulus, idem.

Caecilia in corde, idem.

Dilexisti Justitiam, idem.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. des K. N. Instit.* bl. 37; *Catal. van Muziekwerken der Maats. ter bevord. der Toonk.*

CHAIS (Charles), een zoon van Jean François Chais en van Alexandrina Maurice, geboren den 3den Januarij 1701 te Geneve, werd opgevoed onder de oogen en het zorgvuldig bestuur van zijnen grootvader Charles Maurice, eertijds Predikant der Hervormde kerken van Velan en Marseille, en maakte zulke snelle vorderingen onder dezen liefderijken en schranderen meester, dat hij, negendehalf jaar bereikt hebbende, bekwaam en waardig geoordeeld werd, om de laagste klassen der Latijnsche scholen voorbij te gaan, en die in te treden, alwaar reeds Latijnsche en Grieksche schrijvers gelezen en uitgelegd werden.

In 1714 de lagere scholen verlatende, oefende hij zich verder in de talen en daaraan verknochte wetenschappen, onder den Hoogleeraar Anthoine Maurice, zijnen moederlijken oom, die, van die tijd af aan, de bestierder van zijn gedrag en van zijne studiën werd.

Na grondig alle deelen der wijsbegeerte, onder Jean Jallabert en Gautier, welke die wetenschap met zeer veel roem te dier tijd te Geneve onderwezen, beoefend te hebben, werd hij in 1717 onder het getal der Studenten in de Godgeleerdheid aangenomen. In deze nieuwe loopbaan had hij tot meesters Marc Auguste Pictet, Samuel Turrettin, Antoine Leger en inzonderheid Antoine Maurice, die den leerstoel der fraaije letteren verwisseld had met dien in de Godgeleerdheid en oostersche talen.

In 1724 werd Chais, na behoorlijk onderzoek, op de loffelijkste wijze tot de predikdienst toegelaten. Vóór zijne aanneming daartoe, waren hem reeds twee verschillende beroepen in vreemde landen aangeboden; en, ofschoon die aanzienlijk waren, wees hij ze echter van de hand, verkiezende liever zijne studiën tot meerder volkomenheid te brengen, alvorens hij de gewigtige post van Herder en Leeraar aanvaardde. Behalve dat, was hij reeds zijnen oom den Hoogleeraar Maurice, welke aan verscheidene vreemdelingen van aanzien, die zich te Geneve bevonden, lessen gaf in de fraaije letteren en de geschiedenis, daarin behulpzaam geweest, en had het onderwijs in de wijsbegeerte en het natuurregt op zich genomen. In 1726 vergezelde hij eenige Engelsche Heeren, met namen den Hertog van Marlborough, diens broeder, Mylord Spencer, en den Grave Fane, als vriend op hunne reis door Zwitserland den Elzas, Lotharingen, Duitschland en de Vereenigde Nederlanden, op welke reis, die twee jaren duurde, Chais zijne kundigheden niet weinig vermeerderde, en inzonderheid groote vorderingen in de penningkunde maakte.

Van deze reis te Parijs teruggekomen, werd hij den 22sten Maart 1728 tot Predikant bij de Waalsche gemeente te 's Gravenhage beroepen, in welke betrekking hij, na door de Synode te Delft onderzocht te zijn, den 15den dier maand bevestigd werd. Sedert dien oogenblik vervulde hij alle de pligten aan die belangrijke bediening verknocht, met eenen voorbeeldigen ijver, en, ofschoon meermalen aangezocht tot andere en voordeeliger beroepen, was niets in staat om de banden te verbreken, die hem aan zijne zoo hartelijk beminde gemeente van 's Gravenhage verbonden.

Hoewel voor altijd aan zijn Vaderland onttrokken, genoot Chais er echter nog gestadig blijken eener toegenegene goedwilligheid. Toen de Raad van Genève hare goedkeuring had verleend, over zijn beroep te 's Gravenhage, nam deze den 7den April 1728 het besluit, dat hij het burgerregt zou blijven behouden, en dat dit aanzienlijk voorregt zelfs op zijne kinderen zou overgaan.

Den 17den April 1731 nam het genootschap van Predikanten en Professoren, met goedkeuring van den Raad, hem tot Lid aan van hun ligchaam, en in October 1742, plaatste de hoogeschool, met overleg van den Senaat, hem onder het getal der Bestierders van de openbare stadsboekerij; eene eer die slechts drie of vier burgers van Geneve, in vreemde landen wonende, hebben genoten.

Gedurende het ruime tijdvak van 50 jaren, bediende Chais de Waalsche kerk te 's Gravenhage als gewoon Leeraar, en verwierf zich, in die hoedanigheid, de achting, het vertrouwen en de liefde van allen, en geen wonder, want behalve dat hij zijne beroepspligten met ijver en naauwgezetheid waarnam, stichtte hij ook in andere opzigten bijzonder veel nut. Zoo heeft het Wale Diakoniehuis te 's Gravenhage, waar jeugd en grijsheid eene gereede toevlugt vinden, voornamelijk aan zijne bemoeijingen zijn bestaan te danken. Ook vond de inënting der kinderziekte in hem eenen warmen voorstander, en met moed ging hij hierin de godsdienstige vooroordeelen van de menigte te keer.

Na dus 50 jaren het predikambt, met ijver en nut, waargenomen te hebben, verlangde Chais met regt naar eenige verligting van zijne veelvuldige bezigheden, en verzocht dus, in het jaar 1778, om van het prediken bevrijd te wezen, hetwelk hem dan ook op eene zoo gunstige wijze werd toegestaan; ofschoon nu van den last aan de predikdienst verknocht, ontheven, bleef hij echter, gedurende het overige gedeelte van zijn leven, ijverig werkzaam, om de belangen van de Godsdienst en die der deugd te bevorderen.

In het jaar 1788 overviel Chais eene zeer pijnlijke krankheid, die hem in October ten grave sleepte. Bij zijne echtgenoote Antonia Wilhelmina Pauw, had hij zes kinderen verwekt, van welke er bij zijn overlijden nog drie in leven waren.

Behalve eenige lettervruchten in het vak der wijsbegeerte, welke hij, reeds vóór hij Geneve verliet, naamloos in het licht zond; heeft hij de volgende werken door den druk gemeen gemaakt:

Sens littéral de l'Ecriture Sainte, défendu contre les principales objections des Anti-Scriptuaires et des Incrédules modernes; traduit de l'Anglais de Mr. Stackhouse; avec une Dissertation du traducteur sur les Démoniaques, dont il est fait mention dans l'Evangile. La Haije 1738, III vol. in 8o., aan welk werk Chais meer deed dan de titel beloofde, met er vele belangrijke en onderrigtende aanmerkingen van hem zelven bij te voegen.

La Sainte Byble ou le vieux et le Nouveau Testament, avec un Commentaire Littéral, composé de Notes choisies, et tirées de divers Auteurs Anglois. La Haye 1743—1790, VIII. Tom. in 4o.,

avec cartes et figures, van welk werk, dat niet voltooid is, twee deelen na zijne dood zijn uitgegeven; terwijl het laatste deel bevat:

Mémoires sur la vie de Mr. Chais.

l'Abrégé Chronologique de l'Histoire de France du President Henaut, *nouvelle édition.* La Haye 1747, welke druk, met goedkeuring van den Schrijver verscheen, terwijl hij er onderscheidene verbeteringen bijvoegde, die hij alvorens den schrijver had medegedeeld.

Instruction abrégée sur les premiers principes de la Religion Chrétienne ou Catéchisme pour les jeunes enfans. la Haye 1750, in 12mo., waarvan te gelijkertijd eene Nederduitsche vertaling verscheen, onder den titel:

Catechismus voor de kleine kinderen, uit het Fransch vertaald. 's Hage 1750, 8o.

Lettres Historiques et Dogmatiques sur les Jubilés et les Indulgences. La Haye 1751, III. vol. in 8vo, welk uitmuntend werk, zoo dienstig om de listige staatkunde, ongelooflijke schraapzucht en wreede tyrannie van het Roomsche Hof te ontmaskeren, vervuld is met belangrijke en wetenswaardige nasporingen.

Catéchisme Historique et Dogmatique, ou Instructions familières sur les Principes et sur les faits, qui fondent la nécessité d'une Religion et la Divinité de la Révélation, avec un Supplément sur la Nature et les Perfections de Dieu. La Haye 1755 8o.

Sermons, 2 vol., waarvan het tweede deel na zijne dood in 1789 het licht zag.

In het jaar 1754 gaf hij zijne uitmuntende *Verhandeling, behelzende eene verdedigende proeve over de Manier van het mededeelen der kinderpokjes door inënting, waarin men tragt te toonen, dat er het geweten noch door gekwetst, noch de godsdienst mede beleedigd wordt,* welk gewigtig stuk eerst zoowel in het Fransch als Nederduitsch in het eerste deel der *Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen* geplaatst, en naderhand afzonderlijk gedrukt is.

In 1760 plaatste hij in het vijfde deel der *Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij,* eene *Verhandeling betreffende den Oorsprong der Maniere om de Kinderziekte in te ënten,* waarin hij door bondige getuigschriften bewijst, dat die reeds voor langen tijd in onderscheidene Aziatische gewesten, zoowel als te Tunis, Tripoli, Algiers enz., is in gebruik geweest, ofschoon op eene verschillende wijze als bij ons uitgeoefend.

Misschien zijn er nog eenige andere voortbrengselen, zonder naam, van Chais. Hetgeen men zeker weet, is, dat er onderscheidene artikelen van zijne hand in de *Bibliothèque Raisonnée,* Tom. IX—XXVI gevonden worden, alsmede in de laatste vijf deelen van de *Bibliothèque Britannique* en in sommige deelen van de *Nouvelle Bibliothèque,* te 's Gravenhage gedrukt. Ook weet men, dat Chais, veel gewerkt heeft aan de XXV eerste deelen van de *Bibliothèque des Sciences et des Beaux-Arts,* en dat er onderscheidene artikelen uit zijne pen voortgevloeid, gevonden worden in de *Bibliothèque Impartiale,* uitgegeven te Leyden, door Luzac.

Zijne beeldtenis gegraveerd door Houbraken in 4o is geplaatst voor zijn werk: *La Sainte Bible.*

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boeken,* D. I. St. V; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Herv. Kerk,* D. III. bl. 254—256; Glasius, *Godgel. Nederl.*; *de Navorscher,* D. II. bl. 375, D. III. bl. 362, en vooral ook Prosper Marchand, *Dict. Histor.*

CHALMERS (Johan Marinus), zoon van Johan Chalmers, Predikant der Schotsche kerk te Vere, en van Anna Catharina Duivelaar, geboren in 1720, was afkomstig uit een zeer oud Schotsch geslacht, door geleerdheid en heldhaftigheid beroemd; en werd in 1741 tot Raad der stad Vere gekozen. In 1751 werd hij Secretaris van de Rekenkamer van Zeeland en maakte zich zeer verdienstelijk, zoo door het vervaardigen van naauwkeurige registers op de notulen en zoogenoemde copulaatboeken van de Rekenkamer, als door zeer belangrijke adviezen en rapporten bij de staatsstukken van Zeeland bewaard. In 1766 verwisselde hij dat ambt met dat van Secretaris der Staten, en werd in 1770 Raadpensionaris van Zeeland, in welke betrekking hij van zijne algemeene erkende bekwaamheden insgelijks een nuttig gebruik maakte. Hij verzocht in 1785 zijn ontslag, hetwelk hem werd toegestaan, met behoud van allen eer en een aanzienlijk pensioen. Hij overleed te Vere den 5 Februarij 1796, en was twee malen gehuwd geweest, eerst met Elizabeth Pottey, en daarna met Suzanna Hendrika Godin.

Zie *Vaderl. Geschied. ten verv. van* Wagenaar, D. VI. bl. 106, D. IX. bl. 319; Scheltema, *Staatk. Nederl.*

CHALMOT (Jacques Alexandre de), van Franschen oorsprong en zoon van Aemilius Alexandre de Chalmot en van Emilie Charlotte de Savois, was eerst Vaandrig onder het eerste Battaillon van den Generaal Baron van Aylva, doch vestigde zich in het jaar 1758, als Boekhandelaar en drukker te Leeuwarden, welke zaak hij dreef op naam van zijnen zoon, Hendrik Aemilius de Chalmot, dien hij daarin dacht op te leiden, waarin hij echter werd teleurgesteld, doordien deze verkoos zijn geluk in Indië te beproeven; ook daarom ontdeed hij zich in 1778 van een deel zijns handels en ging te Kampen wonen, waar hij zich tevens als een onvermoeid schrijver deed kennen.

Hij overleed ter laatst gemelde plaatse den 19den September 1801, en was tweemalen gehuwd geweest, eerst met Albertina Cornelia Fransen, van wie hij echter later gescheiden is, na bij haar twee zoons te hebben verwekt; daarna met Sara Wilhelmina van Laar, die hem twee zoons schonk, zijnde Hendrik Alexander de Chalmot en Willem Lodewijk de Chalmot en een dochter Amelia Charlotta de Chalmot, thans weduwe van Chantepie de la Saussaye, in leven Hoofofficier bij de Artillerie en Adjudant van Prins Frederik der Nederlanden.

Door hem zijn in het licht gezonden:

M. Noël Chomel, *Algemeen Huishoudelijk-, Natuur-, Zedekundig en Kunstwoordenboek, vervattende veele middelen om zijn goed te vermeerderen, en zijne gezondheid te behouden, met verscheidene wisse en beproefde Middelen voor een groot getal van Ziektens, en schoone Geheimen, om tot een hoogen en gelukkigen ouderdom te geraken; een menigte van manieren, om Lammeren, Schaapen, Koeijen, Paarden, Muilezels, Hoenderen, Duiven, Honing-bijen, Zij-wormen te kweeken, voeden, genezen en winst te doen met die Dieren; eene Natuurkundige Beschrijving van Huishoudelijk en Wild Gedierte, Vogelen en Visschen, en de middelen om dezelve te jaagen en te vangen; een Oneindige menigte van geheimen in den Tuinbouw, Kruidkunde, Akkerbouw, Landbouw, Wijngaard- en Boomgaardbouw; gelijk ook de kennisse van Vreemde Gewassen, en haare Eigenaartige Krachten, enz. met de voordeelen van het Distelleeren, Verwen, Zeepzieden, Stijfselmaaken, Schilderen met Water- en Olieverf, het maaken van Baaijen en Stoffen voor deeze en andere Landen; van Turf, Steen, enz. Al het geen een bekwame Huishoudster dient te weeten, als het bereiden van allerlei zoort van Spijzen, Dranken, Gebakken, Confituuren; het inmaaken van Groentens voor de Winter, enz. Om Chitsen en Kanten in 't nieuw te wasschen enz. Wat er in de Slagttijd moet verrigt worden; het bereiden van Meed, Cyder, Aalbesienwijn, Ratafia, velerlei zoorten van Liqueurs enz. De middelen waarvan zich groote Kooplieden bedienen, om grooten Handel te drijven. Een korte schets van de meesten Kunsten, Wetenschappen en Handwerken. Voorts alles, wat Handwerkslieden, Tuiniers, Wijngaardeniers, Kooplieden, Winkeliers, Bankiers, Commissarissen, Overheeden, Officiers van 't Gerecht, Edellieden, Geestelijken, en andere Luiden van aanzien, in de eerste Bedieningen doen moeten, om zig welvaarende te maaken. Tweede druk geheel verbetert, en meer als de helfte vermeerdert door* J. A. de Chalmot, en verscheidene Anderen. Leyd. en Leeuw. 1768—1777. 7 deelen, 4o.

Vervolg op Chomels *Algemeen Huishoudelijk, Natuur-, Zedekundig- en Kunstwoordenboek.* Campen 1785, 9 deelen 4o.

Oude Friesche Wetten, met eene Nederduitsche vertaaling en opmerkende aanteekeningen (van P. Wierdsma en P. Brandsma), Campen en Leeuwarden. 1782. 2 stukken 4o.

Melch. Winhoff, *landrecht van Overijsel, met aanteekeningen van* J. A. de Chalmot. Camp. 1782. 8o.

Register der Resolutiën en Placcaten van de Heeren Staaten van Friesland, beginnende met het jaar 1570 *en eindigende met* 1780 *ingesloten,* Campen 1784 2 deelen 4o., doch met doorloopende bladzijden tot 873 in twee colommen, hetwelk onmisbaar is tot aanvulling van waar het *Charterboek* ophoudt, tot waar de authentieke *Verzameling van Plakaten, Reglementen en andere stukken* begint, maar ook steeds als alphabetisch register der onderwerpen zijn nut zal behouden.

Verzameling van placaten, resolutiën en andere authentyke stukken, betrekkelijk tot de gebeurtenissen in September 1787 *enz. met de registers en korte begrippen,* Campen 1794. 58 Dl. 8o.

Nieuwe Verzameling van placaten, resolutiën en andere authentyke stukken, betrekking hebbende tot de gebeurtenissen sedert het begin van het jaar 1793. Campen 1795 3 deelen 8o.

Beredeneerd register op de Natuur- en zedekundige beschouwing der aarde en hare bewoonderen; naar het Hoogduitsch van J. F. Zollner en J. L. Lange. Amst. 1795.

Biographisch Woordenboek der Nederlanden, bevattende Levensbeschrijvingen van voorname Staatsmannen, Krygshelden, Geleerden in allerleije vakken van Wetenschappen, Digters, Schilders en andere Konstenaren en verder zodanige Personen die door de ene of andere daad zig beroemd, of aan den Vaderlande verdienstelijk hebben gemaakt; veelal verzeld van hunne Karakterschetsen, zeldzame Anekdoten die men elders te vergeefs zal nasporen, onpartijdige beoirdeeling hunner Daden, optelling hunner Schriften, en aanwijzing der Schrijvers welke van hun gehandeld hebben. Opgemaakt uit Handschriften, een groot aantal van de beste Schrijvers in verscheidene Talen over die onderwerpen handelende, en medegedeelde Berigten van de oudste tijden af tot heden toe. Amst. 1797—1800, 8 deelen, welk werk — waartoe onder anderen de letterkundige Polyhistor Meinardus Tydeman, reeds sedert zijn Rectoraat te Leeuwarden met hem bekend, den schrijver niet weinig belangrijke bijdragen geleverd heeft — ongelukkiglijk niet verder loopt dan tot Dreb., zijnde de Chalmot door den dood verhinderd geworden het voort te zetten.

Onder den verzonnen naam van Catharina Zierikhoven, schreef hij ook, nog tijdens zijn verblijf in Friesland:

Volkomen Nederlandsch kookkundig Woordenboek, Leeuw. 2 deelen 8o.

Zie van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.* bl. 118, 432; van Wijk, *Algem. Wetens. Woordenb. voor jonge lieden;* (de Jong), *Alphabet. Naaml. van Boeken;* Bouman, *Geschied. der Gelders. Hooges.*, D. I. bl. XXII; *Boekzaal der Geleerde Wereld,* 1853, bl. 416 en 417, waar hij echter verkeerdelijk H. A. de Chalmot genoemd wordt.

CHALON (Louis), geboren in 1687 te Amsterdam, heeft zich als Schilder bekend gemaakt door schilderijen en teekeningen, veelal rijngezigten voorstellenden in den smaak van Herman Saftleven en Robbert Griffier, die aangenaam van kleur, goed behandeld en met wel geteekende beeldjes gestoffeerd zijn, Aanvankelijk heeft hij met waterverw, en vervolgens ook met olieverw geschilderd. Hij overleed in zijn geboorteplaats in 1741, en had eenen zoon, Hendrik Chalon, die volgt, en drie dochters, van welke eene gehuwd was met den Kunstschilder Cornelis Troost.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I bl. 284 en 285, D. II. bl. 266 noot (3); Immerzeel, *Levens en werken der Kunstschild.*

CHALON (Hendrik), zoon van den voorgaande, geboren te Amsterdam, was een voornaam muzijkant en orchestmeester van den Amsterdamschen schouwburg; zoo door zijne talenten als door zijn uitmuntend karakter en zijne beschaafdheid, verwierf hij de achting van vele aanzienlijke lieden en kunstminnaren; en verkeerde met hen op eenen vriendschappelijken voet. Hij had eene fraaije verzameling van prenten met veel smaak bijeengebragt, en overleed in 1790 te Leiden in hoogen ouderdom, bij zijne echtgenoote had hij verwekt twee zoons, van welke de oudste, Jan Chalon, volgt, en de tweede mede de muzijk beoefende, en twee dochters, van welke de eene, Christina Chalon, mede volgt.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 266 noot (2), 267 noot (1).

CHALON (Jan), oudste zoon van den voorgaande, geboren te Amsterdam den 4den Junij 1738, werd benevens zijnen broeder bepaaldelijk tot de toonkunst opgeleid, doch gaf reeds zeer vroeg blijken van zijne zucht tot eene algemeene kennis der kunsten en wetenschappen.

Zijne muzijkkennis, waardoor hij reeds een behoorlijk bestaan had verkregen, willende uitbreiden door het bezoeken van andere landen, begaf Chalon zich, op vijf-en-twintig jarigen ouderdom, naar Parijs, werwaarts hij twee jaren later door zijnen broeder gevolgd werd. Zij werden aldaar als achtingswaardige kunstenaars behandeld, en ondervonden als zoodanig de genegenheid van onderscheidene voorname lieden; doch Jan vertrok, na eenigen zijner muzijkwerken te Parijs te hebben uitgegeven, naar Londen; waar hij in korte tijd, door zijne meer dan gewone talenten, zoo in de zamenstelling als in de uitvoering der muzijk, door onderscheidene der aanzienlijkste geslachten tot het geven van onderwijs werd aangezocht, en alzoo een aantal bekwame leerlingen vormde.

Hoewel de toonkunst zijne voornaamste en dagelijksche bezigheid was, belette dit hem echter niet, om aan zijnen smaak voor de beeldende kunsten gehoor te geven en dien onwederstaanbaren trek zooveel mogelijk te voldoen. Tot uitspanning hanteerde hij de etsnaald, in welke kunstoefening hij bijzonder partij wist te trekken van Rembrants prenten, waarvan, met meer andere kunstvoortbrengselen, hij eene fraaije verzameling bezat. Zonder eenig onderrigt en met gebrekkelijke werktuigen, als de punt van een pennemes en dergelijken, strekte zijn kunstgevoel hem alleen tot leidsman en hierdoor poogde hij den geest van Rembrandt op zijne plaatjes over te brengen. Hij heeft een prentwerk, bestaande uit een aantal teekenachtige hoofden, vervaardigd. Velen daarvan vernietigde hij, als onvoldaan over zijnen arbeid, weder even spoedig als zij geëtst waren. Nogthans kreeg hij honderd stuks bijeen, welke na zijn overlijden, dat den 11den Junij 1765 te Londen voorviel, uitgegeven zijn door C. Josi, die met zijne dochter gehuwd was en zich te Amsterdam had nedergezet.

Behalve gezegde dochter liet hij eenen zoon na H. B. Chalon, die, tot schilder opgeleid zijnde, veel talent bezat in het schilderen van beesten, vooral van paarden. Hij was schilder van den Prins Regent van Engeland en van den Hertog van York.

Het karakter van Jan Chalon was levendig, innemend en godsdienstig, eene groote mate van beschaafdheid, gevoegd bij eene naauwgezette eerlijkheid, kenschetste hem bijzonder. Door zijnen onbegrensden weetlust, vlugheid van bevatting en aanhoudende studie, had hij eene algemeene kennis verkregen, van onderscheidene vakken van wetenschap en geleerdheid, waartoe inzonderheid ook de scheikunde behoorde, welke hij dertig jaren beoefend had, en waarin hij eene uitgebreide kennis verkreeg, en vele nieuwe ontdekkingen deed, die hij zijne vrienden mededeelden.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 266—272; Immerzeel, *Levens. en Werken der Hollandsche Kunstt.*

CHALON (Christina), eene zuster van den voorgaande, geboren te Amsterdam in 1748, beoefende met vlijt de teekenkunst en werd eene bekwame teekenares, die alom grooten roem verwierf, zoo door vele schoone oorspronkelijke teekeningen, meestal het huisselijk genoegen van den boerenstand voorstellende, waarin zij den trant van Adriaan van Ostade volgde, als wegens haar algemeen bekend, geestig eigen geëtst werk.

Twee-en-dertig studiën of ordonnantiën, naar de oorspronkelijke teekening van Christina Chalon, zijn in het koper gebragt door Pieter de Mare.

Zij was te Leiden gehuwd, en overleed aldaar den 13den December 1808.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 352 en 353.

CHALON (René de), Prins van Oranje, zoon van Graaf Hendrik van Nassau en van Claude de Chalon, geboren in 1518, was de eenige erfgenaam zijns vaders in zijne heerlijkheden en goederen en werd nog bij diens leven, toen hij naauwelijks twaalf jaren oud was, bij uitersten wil van Philibert de Chalon, zijnen oom van moederszijde, tot zijnen eenigen erfgenaam in het prinsdom Oranje en eenige heerlijke goederen in Bourgondië benoemd, onder voorwaarde dat hij, verlatende den naam en de wapenen van het huis van Nassau, met zijne erven en nakomelingen, die van Chalon zou aannemen.

Kort daarna werd hij door de Aartshertogin Margaretha van Oostenrijk met de Landvoogdij van Bourgondië begiftigd, eene waardigheid, die het huis van Chalon, als zijnde eene jongere tak der Hertogen van Bourgondië, erfelijk toekwam. Keizer Karel V, bij wien hij in groot aanzien stond, benoemde hem in 1531 tot Ridder van het Gulden Vlies.

In den oorlog, die weinig jaren later tusschen den Keizer en Frans I, Koning van Frankrijk, uitbarstte, betoonde hij zich reeds, onder Maximiliaan van Egmond, Graaf van Buren, eenen jongeling van moed. Niet minder dapper gedroeg hij zich in den oorlog, die in 1540 ontstond. In dat zelfde jaar huwde hij Anna, dochter van Antonie van Lotharingen en van Renée van Bourbon, en werd door den Keizer tot Stadhouder over Holland, Zeeland, Friesland, Voorne en Brielle aangesteld; hoewel hij eerst een jaar later zijne betrekking aanvaardde, en zich met der woon in Holland vestigde.

Toen een Fransch leger van 30,000 man sterk, onder den Hertog van Orleans, in Luxemburg trok, en aldaar zulke verbazende voortgangen maakte, dat den Keizer in dit uitgestrekte hertogdom niet anders dan Diedenhoven overbleef, werd René gelast, zich met het Nederlandsche leger derwaarts te begeven, en den verderen voortgang der Fransche wapenen te keeren; waarin hij zoo gelukkig slaagde, dat niet alleen de stad Luxemburg, maar ook alle de veroverde plaatsen, ruim zoo schielijk hernomen werden als men die verloren had, uitgenomen de stad Ivoix, die zich niet dan na eene belegering van weinige dagen overgaf.

Van dezen togt teruggekeerd, droeg hij bijzondere zorg om de Hollandsche en Zeeuwsche kusten tegen eenen aanval der Denen te beveiligen.

Toen Maarten van Rossem in 1542, eenen inval in Braband deed, verzamelde René eenig volk, ten einde Antwerpen tegen het geweld der Gelderschen te dekken, doch zich te zwak bevindende, werd hij geslagen en moest zich met de vlugt binnen die stad begeven, waar hij echter de burgers door zijne tegenwoordigheid aanmoedigde, hen in den krijg oefende, en verder zoodanige orde stelde, dat hij het voornemen van Maarten van Rossem verijdelde, en hem van Antwerpen deed afwijken.

In October van dat zelfde jaar viel de Prins van Oranje, met het Nederlandsche leger in het land van Gulik en in het Geldersche kwartier van Roermond, waar Sittard, Gulik, Heinsbergen en Susteren werden bemagtigd en gedeeltelijk geslecht, het platte land deerlijk afgeloopen en het overige gedeelte van Gelderland insgelijks met eenen inval bedreigd. Doch Willem, Hertog van Gulik, wist dien te voorkomen, en de Keizerschen met eenen vredehandel eene geruime tijd op te houden. Ook gelukte het hem, in den winter, onderscheidene der bemagtigde plaatsen te hernemen. Het beleg van Heinsberg, dat hij mede ondernomen had, werd echter door den Prins van Oranje in het volgende jaar opgeslagen, die daarenboven Montjoie met het slot veroverde, en na het uitgeplunderd te hebben in brand stak.

Toen Frans I, Koning van Frankrijk, in 1543 weder den veldtogt in de Nederlanden opende, en eerlang onderscheidene plaatsen in Henegouwen bemagtigde, spoedde René, die in het Guliksche nu de handen eenigzins ruim gekregen had, zich door Braband naar Henegouwen, waar hij evenwel slechts kort vertoefde, want in Julij daaraanvolgende sloeg hij reeds weder van Utrecht naar Amersfoort op weg, welke stad door Maarten van Rossem was ingenomen, die echter op 's Prinsen aannadering haar weder verliet.

Nadat de Keizer den Hertog van Gulik tot onderwerping gedwongen en deze, bij het verdrag van Venlo, afstand van het Hertogdom Gelder en Zutphen gedaan had, werd René door den Keizer tot Stadhouder van Gelderland aangesteld, waar hij, uit 's Keizers naam, de huldiging van Nijmegen, Arnhem, Zutphen en andere steden ontving, en deze ook in hunne aloude voorregten bevestigde. Niet lang echter had hij genot van dit stadhouderschap, want in Julij 1544 werd hij in het beleg van St. Dizier, eene kleine stad in Champagne, in het bijzijn van den Keizer, door een stuk hout van een huis, waar een geschutkogel was door gevlogen, zoodanig aan den schouder gekwetst, dat hij den volgenden dag, den 18den Julij, aan die wonde overleed.

Voor eenen Prins nog zoo jong van jaren bezat hij meer dan gewone kundigheden; hij was dapper, en zijn moed, gepaard met beleid, maakte zijne wapenen, doorgaans voorspoedig. De Keizer was zeer gevoelig over zijn verlies, en kwam hem in zijn uiterste bezoeken. Daar hij bij zijne huisvrouw geene kinderen naliet, stelde hij bij uitersten wil, met toestemming van den Keizer, tot zijnen eenigen en algemeenen erfgenaam zijnen vollen neef, Willem van Nassau, zoon van zijns vaders broeder, toen slechts elf jaren oud zijnde. Hij liet evenwel eenen natuurlijken zoon na Palamedes de Chalon, die volgt. Anderen noemen ook Alexis, Heer van Conroy, doch deze wordt in zijn testament niet vermeld. Zijn portret naar de schilderij van Tethart Philip Christiaan Haag, gegraveerd door Reinier Vinkeles, komt voor in Heering, *Aanh. tot de Vaderl. Hist. van* Wagenaar, D. I. St. I. bl. 131.

Zie de la Pise, *Tableau de l'Hist. des Princes et Principautez d'Orange*, pag. 188, 191, 192, 207, 253—260; J. B. Maurice, *le Blason des Armoiries des Chevaliers de l'ordre de la Toison d'or;* Slichtenhorst, *Geld. Geschied.*, bl. 452, 457, 459, 461, 468, 478, 478; Montanus, *Leven van Willem III*, D. I. bl. 7, 10; van Loon, *Nederl. Historip.*, D. I. bl. 219, 398; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.*, D. II. bl. 158 en 159; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.;* (Beaufort), *Het Leven van Willem I*, D. I. bl. 25–29; *Tegenwoordige staat der Vereen. Nederl.*, D. XI. bl. 224; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IV. bl. 408, D. V. bl. 146, 191, 192, 196, 221, 226, 236, 245, 251, 256, 270; Heering, *Aanh. der Vaderl. Hist. van* Wagenaar, D. I. St. I. bl. 131—180; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. II. bl. 234; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II St. III. bl. 642—651, 671—680, St. IV. bl. 7.

CHALON (Palamedes de), natuurlijke zoon van den voorgaande, komt voor als een der teekenaars van het verbond der Edelen, dat in 1565 gesloten werd. Niettegenstaande zijne onwettige geboorte, wist hij Poluxena van Mansfeldt, dochter van Pieter Ernst Graaf van Mansfeldt, zoo te bekoren, dat zij met hem trouwbelofte wisselde en het huis van haren Neef Hendrik van Brederode ontvlugtte. Haar vader en haar broeder waren woedend over de schande hun geslacht aangedaan, en Brederode trok zich die zaak, blijkens zijne brieven, zeer aan. Later schijnt er echter eene vereeniging te hebben plaats gegrepen, althans het huwelijk werd voltrokken, en het was ongetwijfeld op het voetspoor zijns schoonvaders, dat Palamedes na den beeldenstorm de Spaansche zijde koos. Zijne oudste en jongste zonen dienden den Koning van Spanje, onder Graaf Hendrik van den Bergh en sedert de Aarthertogen.

Zie de la Pise, *Tableau de l'Hist. des Princes et Principatez d'Orange*, pag. 295; Heering, *Aanh tot de Vaderl. Hist. van* Wagenaar, D. I. St. I. bl. 175 noot; te Water, *Hist. van het verb. der Edelen*, St. II. bl. 321 en 322, St. III. bl. 508; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. I. bl. 127, 131; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom. II. pag. 109, 126, 132, 215 suiv., 223.

CHALONS (Charles), Clavierspeler en Violist te Amsterdam, omstreeks het midden der achttiende eeuw, heeft in druk uitgegeven:

Zes achtstemmige Sinfoniën. 1760.

Zes Sonaten voor het klavier. Amst. 1762.

Zie F; J. Fetis, *Biogr. Univ. des Musiciens.*

CHAMBRE (Jean de la) was in 1647 Fransche schoolmeester te Haarlem en beroemd als schoonschrijver.

Zijne beeldtenis gaat in plaat uit, eens gegraveerd door Jonas Suiderhoef en eens door Pieter Holsteyn, beide in gr. 4o.

Zie Schrevelius, *Beschrijv. der stad Haarlem*, bl. 385; Schotel, *Letter- en Oudheidk. Avondst.*, bl. 80.

CHAMBRY (August), geboren in Oost-Indië, handhaafde, als 2e Luitenant, den 20sten Julij 1854, op Borneo met eene onbegrijpelijke stoutmoedigheid de eer onzer wapenen. Onder de bevelen van den Kapitein Verspijk, aan de voorhoede geplaatst, verdreef hij met onverschrokken moed den vijand uit zijne bentings en bragt hem een groot nadeel toe; door zijn overmoedig gedrag bekwam hij eene ligte wonde, doch dit kon hem niet terughouden de opstandelingen verder te vervolgen. Na reeds drie wonden te hebben ontvangen, welke zich zeer gering voordeden, ging de brave jongeling terug om zich te laten verbinden, en was hij regt gelukkig de overtuiging te hebben, dat eerstdaags zijne borst met de Militaire-Willemsorde zou versierd worden. Slechts eenige dagen mogt hij zich hierin verheugen, toen eene wonde in den linkerschouder begon te verergeren, tengevolge waarvan hij den 1sten Augustus ontsliep.

Zie *Algem. Handelsb.*

CHAMPAGNY of Champigny, (Frederik Perrenot Heer van). Zie Perrenot (Frederik).

CHAMPION (Antonius), Nederlands Contrapuntist, uit de eerste helft der zestiende eeuw, was een tijdgenoot van Adrianus Willaert. Onder de regering van Hendrik IV, Koning van Frankrijk, gold hij als beroemd Organist. De Koninklijke bibliotheek van handschriften te Munchen, bezit eene door hem gekomponeerde Vijfstemmige Mis, en de heer Fetis, te Brussel, eene Verzameling van Orgelstukken M. S., die uitmuntend van stijl zijn. Jacobus Champion, zijn zoon, was eveneens beroemd als Organist, onder Lodewijk XIII.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. bij het Koninkl. Nederl. Instituut*; F. J. Fetis, *Biogr. Univers des Musiciens.*

CHAMPS (Jan des). Zie Schamps (Johan de).

CHANDELIER (Johan Six van). Zie Six van Chandelier (Johan).

CHANFLEURY (ABRAHAM DE), zoon van Jacobus de Chanfleury, Kapitein en Kommandant van Geertruidenberg, geboren in 1666, zag zich, in October 1689, beroepen tot Predikant bij de Gemeente te Oudenbosch. Van hier vertrok hij in 1697 naar 's Hertogenbosch, waar hij in 1701, om zijne bijzondere kunde, tot Hoogleeraar in de Grieksche taal werd aangesteld.

Hij voldeed volkomen aan de verwachting, welke men van hem had opgevat, en was een der sieraden van kerk en school aldaar, tot in het jaar 1706, toen hij tot Predikant te Amsterdam werd beroepen waar hij den 28sten Augustus werd bevestigd, en den 21sten September 1714 overleed, nalatende bij zijne weduwe Catharina Jacoba Kuchlinus, vier zoons en vier dochters. Een hunner zonen Johannes Cornelius de Chanfleury, overleed als Predikant te Alphen, den 6den Januarij 1755. Zijn portret gaat in plaat uit in klein folio, zonder naam van graveur.

Zie Velingius. *Redev. over de Illustr. school van Hertogenbosch*, bl. 65; de Jongh, *Naaml. der Geld. Synode;* Veeris en Paauw, *Vernieuwd Kerkel. Alphab.; Naaml. der Pred. te Amsterdam*, bl. 33, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CHANGUION (Mr. PIERRE JEAN), uit eene familie van Fransche Refugiés, sedert den aanvang der achttiende eeuw te Leiden gevestigd, was een zoon van Paul Changuion, en van Jeanne Marie de Beaufort, geboren den 23sten September 1763 te Vlissingen, waar zijn vader destijds woonde, die echter later Secretaris der stad Middelburg is geweest. Pierre Jean Changuion werd, na volbragte studiën aan de Hoogeschool te Leiden in het jaar 1756, tot Doctor in de regten bevorderd, na het verdedigen eener verhandeling *over de Burgemeesters in de Nederlandsche Republiek* (1). Nu zette hij zich als Advocaat neder, en werd later Secretaris van den Hove van Holland en Zeeland, doch zag zich, na de onwenteling van het jaar 1795, uit dien post ontslagen, vervolgens was hij eerst Lid van het geregtshof te 's Hertogenbosch, en daarna in dat van Breda. In Maart 1804 werd hij door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek aangesteld tot Gouverneur der kolonie Curaçao en onderhoorige eilanden. Het was tijdens zijn bestuur, dat de kolonie, den 1sten Januarij 1807, door de Engelschen bij verrassing werd genomen. Changuion den 9den Julij 1807 te 's Gravenhage aangekomen, werd den 12den Augustus daaraanvolgende gearresteerd, in de generaliteitsprovoost gebragt, en, bij vonnis van 2 Maart 1808, door den Hoogen Krijgsraad ter dood veroordeeld; doch de zachtaardige Lodewijk Napoleon, destijds Koning van Holland, schonk hem het leven, en veranderde de straf in onbekwaamheid, om hét land immer te kunnen dienen. Changuion voerde tot zijne verdediging aan, dat hij, bewust van zijne onbekwaamheid tot dien post in deze gevaarlijke tijden, meermalen te vergeefs zijn ontslag verzocht, en het aanbod der Engelschen, om voor hen als burgerlijk Gouverneur op het eiland te blijven, had van de hand gewezen. Na die tijd leide Changuion een afgezonderd leven, tot in 1814, toen de Souvereine Vorst der Nederlanden hem, bij besluit van 23 November, in zijn goeden naam herstelde. In Mei 1816 werd hij door den Koning der Nederlanden benoemd tot Raad-fiskaal ad interim bij het toenmalige Hof van Policie en crimineele Justitie in de kolonie Suriname, en in 1817 werd hij Secretaris van voormelde Hove, in welke betrekking hij den 8sten November 1820 te Paramaribo overleed, bij zijne tweede vrouw, L. C. van Lelyveld, geene kinderen nalatende.

Hij was in het jaar 1816 tot Lid correspondent van het Zeeuwsch genootschap der Wetenschappen benoemd, en had zich reeds vroeger als schrijver doen kennen door het:

Zedekundig handboek tot onderwijs der jeugd. 's Hage 1797.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXX. bl. 26; *Algem. Konst- en Letterb.*, 1817, D. I. bl. 56; van Kampen, *de Nederl. buiten Europa*, D. III. bl. 735—737; G. B. Bosch, *Reizen in West-Indiën en door een gedeelte van Z.- en N.-Amerika*, D. I. bl. 361—364; Teenstra, *de Nederl. West-Ind. Eilanden*, St. II. bl. 131—180; (de Jong) *Alphab. Naaml. van Boeken*; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 701 en 702, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CHANGUION (Mr. François Daniel), een bloedverwant van den voorgaande, en zoon van François Changuion, geboren in Demerary, werd na volbragte studiën aan de hoogeschool te Leiden, in 1788, op eenige *Regtsgeleerde Stellingen* tot Doctor in de regten bevorderd, en nog in het zelfde jaar aangesteld tot Raad in de vroedschap der Stad Leiden, doch, na de omwenteling van het jaar 1795 van dien post ontzet, schijnt hij sedert ambteloos te zijn gebleven tot in het jaar 1813, toen hij, bij het uitbarsten van de omwenteling, Algemeen Secretaris werd van het voorloopig bestuur, dat zich in naam van den Prins van Oranje, aan het hoofd der zaken stelde. Den 1sten Januarij 1814 werd hij tot Commissaris-Generaal bij de Britsche hulpstroepen aangesteld, en in het zelfde jaar nog benoemd tot Ambassadeur van den Souvereinen Vorst bij de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, welken post hij in October aanvaardde. In October 1815 werd hij met den titel van Baron in den adelstand verheven en in December 1816 tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw benoemd.

Zijne beeldtenis gegraveerd door Jacob Ernst Marcus, naar de teekening van Hendrik Willem Caspari, komt voor in H. Bosscha, *Geschied. der Staatsomwent.* St. II. bl. 1.

Zie C. van der Aa, *Geschied. van den Oorlog* 1793—1803, bl. 299; H. Bosscha, *Geschied. der Staatsomw.* St. I bl. 154, St. II. bl. 163; Konijnenburg, *Nation. Gedenkb. der Nederl. Unie* bl. 123; *Register op de Staats Courant.*

CHANTEPIE DE LA SAUSAYE (JAQUES GEORGE). Zie SAUSAYE (JAQUES GEORGE CHANTEPIE DE LA).

CHANTONAY of CHANTONNAY (THOMAS PERRENOT, Heer VAN). Zie PERRENOT (THOMAS).

CHAPELLE (ARMAND BOISBELEAU DE LA), geboren in 1676 te Aurillac en Saintonge, werd, na volbragte studiën, Proponent bij de Walsche synode en was vervolgens Predikant bij de Walsche gemeente te 's Gravenhage, waar hij den 6den Augustus 1746 overleed.

Hij deed zich eerst als schrijver kennen door aanmerkingen over een geschrift getiteld: *Lettres d'un théologien sur le mystère de la Trinité,* hetwelk was uit de pen gevloeid van den Doctor der wijsbegeerte Paulus Maty. Hieruit ontstond eene briefwisseling tusschen Maty en Chapelle, welke in openbaren druk verscheen onder den titel:

Entretien par lettres entre Mr. de la Chapelle *et le* Sr. P. Maty, *sur le sujet d'un théologien à un autre théologien sur le mystère de la Trinité.* la Haye 1730.

Hierdoor werd echter het geschil tusschen hen beide geheel niet vereffend, en zulks kon te minder geschieden, daar Chapelle zijne partij en zijn geschrift niet met alle bescheidenheid behandeld had.

Ook leverde Chapelle eene overzetting in de Fransche taal, van Richard Steele's *Tattler*, onder den titel van:

Le Babillard ou Nouvelliste Philosophe, Amst. 1734 et 1735 II vol., in welks tweede deel hij een vertoog van zijn eigen opstel voegde, zijnde het 34ste, waarin Jaques Saurin, benevens de jufvrouwen de Perrey en Florence Martin, alsmede de Graaf Jan van Obdam zeer onvriendelijk behandeld werden. De beleedigde personen vervoegden zich, met hunne klagten, bij de Walsche synode, alwaar deze zaak, gedurende negen jaren, van Mei 1736 tot Augustus 1744, zeer veel moeite veroorzaakte; tot dat eindelijk Chapelle genoodzaakt werd tot openlijke afkeuring en intrekking van zijn geschrift.

Bovendien leverde hij meer andere vertalingen uit het Engelsch, onder anderen:

La Religion Chrétienne démontrée par la résurrection de J. C. par Ditton. Amsterd. 1728. 2 vol. 8o.

Voorts zien nog van hem het licht:

Examen de la manière de prêcher des Protestants Français etc. Paris 1730. 8o.

Mémoires de Pologne 1737. Londres 1739. 12o.

La nécessité du culte public parmi les Chrétiens. la Haye, 1746. 8o, hetwelk ook in het Nederduitsch vertaald is uitgegeven onder den titel:

De Noodzakelijkheid van den Openbaren Godsdienst onder de Christenen bewezen, en verdedigt tegen den Brief van den Heer D. L. F. E. M. over de Vergaderingen der Hervormden in Languedoc, geschreeven door een Protestantsch Edelman dier Provintie; benevens een Preek over den yver, gedaan den 16den *October* 1745 *door* Do. R. Boulet, *verrijkt met eene voorreeden van den Heere* Joachimus Mobachius. Amst. 1747, 2 deelen 8o.

Nog was hij mede-redacteur van de *Bibliothèque Anglaise* te Amsterdam 1729 et suiv. 15 vol. 12o. en van de *Bibliothèque raisonnée des savants de l'Europe* 1728—1753. 52 vol. in 12o.

(1) *De Consulis in republica Belgica.*

Zie van Abconde, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. IV. de Chalmot, *Biogr Woordenb.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. van de Herv. Christel. Kerk in Nederl.*, D. III. bl. 212. la Chapelle, *Biogr. Univ.*; Prosper Marchand, *Dict. Histor.*; *Biogr. Univ.*, Tom. XI. pag. 14; J. J. van Oosterzee, *Jacques Saurin, een bladzijde uit de Geschied. der Kanselwelspr.*, Rotterd. 1855; C. Busken Huët, *J. Saurin en Th. Huët, Proeve van Kerkgeschiedkundige kritiek*, Haarl. 1855.

CHAPMAN (Thomas) werd in het jaar 1685 Predikant te Cillaarshoek en in 1690 van daar naar Dubbeldam beroepen, waar hij in het jaar 1722 emeritus werd en in 1727 overleed.

Hij was een beoefenaar der Latijnsche dichtkunst, doch de voortbrengselen zijner lier zijn niet in eenen bundel verzameld, maar men vindt die vóór de werken zijner tijdgenooten.

Zie Soermans, *Kerkel. Register van Zuid Holl.*; Brans, *Kerkel. Register van Zuid Holl.*; Schotel, *Kerkel. Dord.* D. II. bl. 47 noot 3, welke eigenlijk noot 2 zijn moest.

CHARDON was in 1748 gewoon Ingenieur in dienst van den Staat, toen hij werd aangewezen, om William Erskine, die destijds, met goedvinden van Prins Willem IV, te 's Gravenhage eene wiskundige en militaire kweekschool had opgerigt, wat het Militaire betreft de hand te bieden. Ofschoon deze leerschool, bij gebrek van een genoegzaam aantal leerlingen, korten tijd na het openen, weder gesloten werd, waagde Chardon het anderwerf, met goedkeuring van hunne Hoog-Mogenden en onder bescherming van Prinses Anna, dit onderwijs, met behulp van zijnen zoon, te hervatten; ten welken einde hij die leerschool, in April 1753, in het Prins-Mauritshuis, op nieuw met eene redevoering opende, doch ook deze onderneming schijnt niet met het gewenschte gevolg te zijn bekroond geworden.

Zie *Vaderl. Hist. ten onmiddel. verv. op* Wagenaar, D. XXII. bl. 98 en 99.

CHARLES (Lambert), een wakker krijgsman, werd, in 1590, Kapitein in Staten dienst zijnde, door Karel van Heraugière verkoren, om de verrassing van Breda, door middel van een turfschip, met hem uit te voeren; hij scheepte zich dan ook, met zestien man uit het vaandel van Graaf Philip van Nassau, in het turfschip, en werkte krachtdadig mede, om deze onderneming wel te doen slagen.

Tot loon voor zijn manmoedig gedrag, werd hij met het wachtmeesterschap van Breda vereerd. Daarna werd hij Gouverneur van Nijmegen en Luitenant-Kolonel van Prins Frederik Hendrik.

In 1625 zich nog als Gouverneur binnen Nijmegen bevindende, gelukte het hem den 18den Januarij Goch bij verrassing in te nemen. Doch hij had niet veel vreugde van zijne overwinning, want pas binnen de stad geraakt, werd hij door de jicht, zijne gewone kwaal, aangetast, waarbij zich eene beroerte voegde, die hem kort daarna naar het graf sleepte.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XXVII. bl. 525 (23), 526 (24), B. XXX. bl. 679 (8); van den Sande, *Nederl. Hist.* bl. 113; *Maurits van Nassau, zijn Leven en Bedrijf*, bl. 415; Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, D. I. bl. 376, 398—400; van Loon, *Nederl. Historip.*, D. I. bl. 408 en 409; Wagenaar, *Vaderl Histor.*, D. VIII. bl. 341, 342; D. XI. bl. 11.

CHARLOTTE VAN BOURBON, eene dochter van Lodewijk van Bourbon, Hertog van Montpensier, en van Jacqueline de Longwy, was de derde gemalin van Willem I, Prins van Oranje-Nassau, en werd door dien Vorst nog getrouwd bij het leven van zijne tweede gemalin Anna van Saksen, van welk potig wijf, zoo als de Ridder Hooft zich ten haren aanzien uitdrukt, hij om voldoende redenen was gescheiden.

Na deze echtscheiding, zond de Prins, nog staande de vredehandeling te Breda, in 1575, zijnen vriend Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, naar het hof van den Keurvorst van den Paltz, om het huwelijk tusschen hem en Charlotte te bewerken, welke schoone vrouw hij waarschijnlijk in 1572 gedurende zijn bezoek te Heidelberg had leeren kennen. Deze Prinses, tot het kloosterleven bestemd zijnde, was abdis van Jouarre geworden, doch in het jaar 1571 naar Frederik II, Keurvorst van den Paltz, geweken, alwaar zij openlijke belijdenis der Hervormde leer gedaan had, en omtrent drie jaren verbleef.

Marnix, in zijn aanzoek geslaagd zijnde, begeleidde haar, over Emden, met twee oorlogschepen, herwaarts; zij landde te Brielle, alwaar zij statelijk door den Prins ontvangen en den 12den Junij 1675, getrouwd werd, ofschoon 's Prinsen broeder, Jan van Nassau, hem dringend aanraadde niet zoo spoedig te huwen. Deze vreesde namelijk, en niet zonder rede, den toorn van Saksen en Hessen. Willem van Hessen hield zelfs dat huwelijk voor eene onzinnige daad. Als eene bijzonderheid wordt gemeld, dat de huwelijksfeesten streng Calvinistisch, zonder dansen, plaats hadden. De Staten vereerden de Prinses met een huwelijksgeschenk van 6000 gulden.

Dit huwelijk, hoezeer naar den wensch van Oranje en tot genoegen van 'slands welmeenende ingezetenen, kon echter den vuigen laster niet ontduiken, niet zoozeer met betrekking tot den Prins, als wel ten aanzien van de Prinses, om rede, dat zij in hare jeugd den geestelijken staat omhelsd had. De Spaanschgezinden ontzagen zich zelfs niet, om dit huwelijk voor overspel uit te krijten, en Charlotte als een bijzit van den Prins aan te merken; doch de Hertog van Montpensier, haar vader, die een heftig, ijverig Roomschgezinde was, liet de zaak door de voornaamste Raden van het Parlement van Parijs en door eenige Bisschoppen en geleerde mannen overwegen, en bij dezen werd verstaan, dat, indien er al eenige gelofte door Charlotte gedaan was, deze van regtswege nietig en van geen waarde was, als geschied zijnde in hare kindsche jaren.

Eene andere zwarigheid bij dit huwelijk was, dat Oranjes vorige vrouw nog leefde, terwijl de echtscheiding, om het Huis van Saksen de schande van Anna's overspel te besparen, niet openbaar had plaats gehad, als ook dat de toestemming van den vader der bruid niet gevraagd was. De Prins raadpleegde daarom de Hervormde geestelijkheid; wier gunstige gevoelens nopens de wettigheid van dit huwelijk blijkt uit een advies van Guillaume Feuguerais, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Leiden, een dergelijk van diens collega Ludovicus Cappellus en een van de vijf vermaarde Predikanten, Caspar van der Heyden, Jacobus Michael, Thomas van Thielt en Johannes van Migrode, Leeraren te Middelburg, Dordrecht, Delft, en Vere, benevens van 's Prinsen Hofprediker Jean Taffin. Ook meenden zij, dat het gemis van de goedkeuring des vaders gebillijkt kon worden, omdat zijne weigering alleen op het verschil van godsdienst steunde, terwijl de Prinses sedert lang mondig was, en vele harer naaste bloedverwanten, als hare zuster Françoise, Hertogin van Bouillon, en hare neven Hendrik van Bourbon, Koning van Navarre, en Hendrik van Bourbon, Prins van Condé, het huwelijk goedkeurden.

De moeder van Charlotte was heimelijk de Hervormde godsdienst toegedaan, en daarin had zij van der jeugd af, buiten kennis van den Hertog, hare dochter doen onderwijzen. Doch de vader stak haar, om zijn huisgezin te ontlasten, tegen den zin van de Hertogin, in een klooster; alvorens zij echter het geestelijk gewaad aannam, betuigde zij, in tegenwoordigheid van de Abdis en eenige Nonnen van het klooster van Jouarre, dat zij hare gelofte gedwongen deed en alleen om haren vader te gehoorzamen. Onder die betuiging het kleed aangedaan hebbende, werd zij eerlang Abdis van Jouarre, en leefde in dien staat bijna dertien jaren; na welke tijd, het nonnenleven haar verdrietende, zij de Abdij verliet, en zich naar het hof van den Keurvorst van den Paltz begaf, alwaar zij wel ontvangen werd, en openbaar belijdenis van de Hervormde Godsdienst deed. Haar vader hier de mare van ontvangen hebbende, zond den President du Thou aan den Keurvorst, om zijne dochter terug te doen eischen. De Keurvorst beloofde haar aan den Koning van Frankrijk te zullen zenden, onder voorwaarde, dat men haar ter zake van de Godsdienst ongemoeid zou laten. Doch de Hertog was zulk een ijverig aanklever van het Roomsch geloof, dat hij haar op die voorwaarde niet terug begeerde; dus bleef zij bij den Keurvorst, tot dat haar huwelijk met den Prins van Oranje gesloten werd. Vooral door toedoen van den eenigen broeder der Prinses, Frans van Bourbon, Prins Dauphijn van Auvergne, verzoende de vader zich, in het jaar 1580, volkomen met zijne dochter, en gaf haar daarenboven eenen eerlijken bruidschat.

Deze vrouw, die den roem heeft nagelaten, van uitmuntend schoon en bevallig te zijn geweest, en verstand aan deugd en andere beminnelijke hoedanigheden paarde, was de goede Engel van Oranjes huisselijk geluk. Hare teedere gehechtheid voor hem straalt ten duidelijkste door in het zestiental brieven aan den Prins, ons in de *Archives* van Groen van Prinsterer bewaard. Tevens blijkt daaruit hare gehechtheid aan de Hervormde godsdienst en, hoe noode zij, volgens de letter der Pacificatie van Gent, de uitoefening daarvan te Breda naliet.

Hoewel zij zich slechts zelden met staatszaken bezig hield, toonde zij ook daarin een juist inzigt te hebben; bepaaldelijk schijnt zij de onderhandelingen met den Hertog van Anjou te hebben bevorderd.

Zij volgde den Prins zooveel mogelijk, was tegenwoordig bij zijnen intogt in Utrecht in 1578, waarbij een toevallig gelost schot haar hevig ontstelde, gelijk zij te Gent plegtig door de burgerij werd ingehaald. Zwak van gestel, leed zij veel door hare bevallingen, en werd ten laatste allergrievendst getroffen door het deerlijk ongeval, dat haren gemaal in 1582 te Antwerpen wedervoer, toen Jean Jauregui hem zoodanig met een kogel trof, dat men gedurende eenige dagen aan 's Prinsen herstelling wanhoopte; zij bezweek hieronder, want door schrik op schrik gekrenkt, en door waken en zorgen afgemat zijnde, storte zij in eene brandende koorts, die haar in weinige dagen, namelijk den 5den Mei van dat zelfde jaar, uit de liefde-armen van haren gemaal wegrukte, drie dagen na dat hij, van zijne wonden hersteld zijnde, de openbare godsdienst had bijgewoond, om het Opperwezen plegtig voor zijne behoudenis te danken. Den 9den derzelfde maand werd Charlotte van Bourbon in de Besnijdeniskapel der Antwerpschen hoofdkerk ter aarde besteld; terwijl een lijkstoet van meer dan 1200 personen den algemeenen rouw bewees, dien haar overlijden veroorzaakte.

Prins Willem heeft zes kinderen bij haar verwekt, alle dochters, als: Louisa Juliana, gehuwd geweest aan Frederik IV, Keurvorst van den Paltz; Elisabeth, die tot man had Hendrik de la Tour, Hertog van Bouillon, Vicomte de Turenne; Catharina Belgica, getrouwd geweest met Philip Lodewijk, Graaf van Hanau; Charlotte Brabantina, die gemalin werd van Claude, Hertog de la Tremouille en Thouars; Flandrina, die, na de dood harer moeder, door haren grootvader tot zich genomen, en door hare tante, Abdis van het beroemde klooster Paraclet, in de Roomsche godsdienst opgevoed, later Abdis werd van St. Croix te Poitiers; Emilia Andorpia of Emilia Secunda, die ten vrouwe heeft gestrekt aan Frederik Kasimir, Hertog van Lansberg, uit het huis van Tweebruggen.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VIII. bl. 644 (120), B. XVII. bl. 316 (19); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. IV. bl. 21; Strada, *Guerr. des Pays Bas*, Tom. I. page 145; van Goudhoeven, *Chronijcke van Hollandt*, bl. 141; de la Pise, *Hist. des Princes et Princip. d'Orange*, pag. 424, 525, 552; Hooft, *Nederl. Hist.*, bl. 708; Halma, *Toon. der Vereen. Nederl.;* van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.;* (Beaufort), *het Leven van Willem I*, D. II. bl. 565—567, D. III. bl. 528, 737 en 738; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 67—69, 444; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. VII. bl. 887—889, de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. IV. bl. 77—79; (van Til), *de Belangr. Nederl. Vrouwen*, bl. 65—75; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, Tom. V. page 113, 165, 189 suiv., 193 suiv., 205, 206, 216 suiv., 220 suiv., 223 suiv., 226, 227, 230, 312 suiv., 335, 344, 373, 421, 554 suiv., 613, 623, Tome VI. page XIV—XVI 45, 69 suiv., 86 suiv., 138, 172—177, 182, 190, 198—200, 205 suiv., 402, 420, 530, Tome VII. page 335 suiv., 389, 434. 437, Tome VIII. page 47, 50, 52, 86 suiv., 100, 105, Supl., 131*, 175*, 180* suiv., 196* suiv., Arend, *Geschied. des Vaderlands*, D. II St. V., bl. 452—454, St. VI. bl. 182, D. III. St. I. bl. 18; W. B(roes), *Charlotte van Bourbon aan het ziekbed van Prins Willem I;* Kervyn de Volkaerbeke, *Docum. Hist.* Tom. I. pag. 450 suiv., Tom. II. pag. 278, 284.

CHARRIÈRE (Isabella Agneta de Saint Hyacinthe de), geboren van Tuyll van Serooskerke, stamde af van een oud, adellijk geslacht, en was eene dochter van Diederik Jacob van Tuyll van Serooskerke, Heer van Zuylen en Westbroek, beschreven in de ridderschap van Utrecht en van Helena Jacoba de Vicq. Zij werd geboren in 1746, te Utrecht doch te 's Gravenhage opgevoed, en trad in 1767 in het huwelijk met Charles Emanuel le Penthes de Saint Hyacinthe de Charrière, een Edelman uit het Waadland, die Gouverneur van haren broeder was. Zij begaf zich met hem naar een dorp bij Neuchâtel, waar hij een landgoed bezat, op hetwelk zij het grootste gedeelte haars levens doorbragt. In dat zoo aangenaam, eenzaam verblijf verdeelde zij hare tijd tusschen de genoegens van het huisselijk leven en de beoefening der Letteren, en overleed aldaar in 1805, geacht en bemind van allen die haar kenden.

Zij heeft de volgende werken in het licht gezonden:

Mistress Henley, 1784. 12°

Lettres Neuchâteloises, 1784. 12o., Leipzig 1798. 3 vol 8o.

Calliste, ou Lettres écrites de Lausanne, 1786. 8o., welk werkje, — waarvan de Heer de St. Beuve in 1805 te Parijs, een herdruk met eene soort van biographie van de schrijfster bezorgde — zich vooral, zoo door zijne belangrijkheid als door eenen bevalligen en zuiveren stijl onderscheidt; weinige werken van dien aard zijn zoo aanlokkelijk geschreven als Calliste, dat met regt een voorbeeld van kieschheid en gevoeligheid mag genoemd worden.

Recueil de nouvelles et autres écrits divers, herdrukt onder den titel:

Oeuvres de Mm. de Charrière Genève 1801 3 vol. 8o.

Mevrouw de Charrière, die even zedig als beminnenswaardig was, heeft eenige harer werken onder den naam van den Abt de la Tour in het licht gezonden.

Bijna alle hare werken zijn door Herder in het Hoogduitsch vertaald.

Zie *Galerie Historique des Contemp; Biogr. Univ.*.

CHARTIER (Nicolaas), ook Chartier de St. Philippe genoemd, zoon van Daniel Chartier, Hervormd Predikant te Bazas, en kleinzoon van Eléazar Chartier, Predikant en Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal te Pau, geboren in het begin van 1638, werd, van der jeugd af aan, door zijnen vader opgeleid tot de Evangeliedienst, en was Predikant ergens in Gaskonje; doch, door de herroeping van het Edikt van Nantes, in 1685, verpligt geworden Frankrijk te verlaten, zette hij zich te Rotterdam neder, waar hij, gedurende 21 jaren, van tijd tot tijd de Waalsche Gemeente heeft bediend, zonder er echter vast Predikant te zijn, doch nu en dan eene toelage uit de collecte ontvangende. In 1706 begaf hij zich echter met der woon naar Leiden, ten einde de letteroefeningen van zijnen eenigen zoon te besturen, dien hij ook tot het predikambt voorbeschikte. Chartier leefde aldaar nog 5 jaren, en stierf den 24sten December 1711, buitengemeen betreurd wegens zijne braafheid, godsvrucht en andere deugdzame hoedanigheden. Daar is van hem in druk:

Prières dévotes sur différens sujets. Rotterd. 1719. 12o.

Zie Paquot, *Mem. Liter.* Tom. XVIII. pag. 266 et 267; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CHASSÉ (David Hendrik, Baron), ook van Chassé genaamd, wiens voorouders, tot eene adellijke familie in Frankrijk behoorende, ten gevolge van de Hervorming naar Nederland waren geweken, was een zoon van Carel Jan Chassé, Majoor in het Regement van Monster, en van Maria Johanna Helena Schull, geboren te Tiel, den 18den Maart 1765, begaf zich in 1775 als Kadet in dienst der Vereenigde Nederlanden, werd in 1781 tot Luitenant, en in 1787 tot Kapitein bevorderd. Na de omwenteling van dat jaar, gedurende welke hij de zijde der Patriotten gekozen had, nam hij zijn ontslag, begaf zich buitenslands, en nam dienst in het Fransche leger, waarbij hij, tot loon zijner dapperheid, in 1792 of 1793 tot Luitenant Kolonel werd aangesteld. Hij onderscheidde zich in de veldslagen van Mouqueron, Stade en Hooglede, werd bij Werwick door een geweerschot in den regterarm gekwetst, kwam in 1794, met het leger van Pichegru, in zijn Vaderland terug, trad op nieuw met den rang van Luitenant-Kolonel in Nederlandsche dienst, en woonde in 1796 den veldtogt in Duitschland, onder het bevel van den Generaal Herman Willem Daendels, bij.

Toen de Engelschen in 1799, op de kusten van Noord-Holland, eene landing ondernomen hadden, gaf de Luitenant-Kolonel Chassé, aan het hoofd van het 2e Bataillon Hollandsche Jagers, blijk van groote militaire bekwaamheid, door alleen met zijn Bataillon een scherp gevecht, dat onderscheidene uren duurde, tegen de veel talrijker Engelsche troepen uit te houden. Deze veldtogt geeindigd zijnde, vertrok hij weder, om aan dien van Duitschland deel te nemen. Hij woonde het beleg van Wurzburg bij, heroverde eene batterij op de Oostenrijkers, en nam, in den uitval van 27 December 1800, 400 man krijgsgevangen. Na in 1803 tot Kolonel te zijn bevorderd, diende hij met onderscheiding, onder de bevelen van den Generaal Jean Baptiste Dumonceau, in den oorlog, die in 1805 en 1806 tegen de Pruissen gevoerd werd.

Maar het is vooral in den oorlog in Spanje, dat Chassé, die inmiddels in 1806 den rang van Generaal-Majoor bekomen had, zich deed kennen, en bewijzen van de grootste onverschrokkenheid aan den dag legde; terwijl hij zich, bij de soldaten, den eervollen naam van *Generaal Bajonet* verwierf, uithoofde van het veelvuldig en gelukkig gebruik, dat hij van dat wapen

maakte (1). Koning Lodewijk had Chassé het opperbevel over de Hollandsche troepen opgedragen, welke in 1808 naar Spanje gezonden werden. Ondanks de grootste bezwaren, langs ongebaande of verwoeste wegen, over bijna ontoegankelijke bergen, steenachtige wildernissen, steile rotsen en afgrijselijke afgronden, beroofd van alle levensmiddelen, ondanks den moed der verbitterde insurgenten, en dagelijks aan gevaren van allerlei aard blootgesteld, baande hij zich, nadat hij den wanhopigen tegenstand der Provincie Biscaye had overwonnen, den weg naar Madrid.

Gedurende de zes jaren, dat deze moorddadige oorlog gevoerd werd, bleef Chassé altijd in Spanje, en was tegenwoordig bij de veldslagen van Durango, waar zijn dapper gedrag hem het ridderkruis van het Legioen van Eer deed verwerven, van Mesa d'Ibor, Talavera de la Reyna, Almonacid, waar hij veel tot de overwinning bijdroeg; van Ocaña, waar de Hollandsche troepen zich met roem overlaadden, tot loon waarvan Chassé door Koning Lodewijk tot den adelstand, met den titel van Baron, verheven werd, en een vast inkomen bekwam van 8000 gulden, dat uit de domeinen moest betaald worden; terwijl hij zich bovendien tot Commandeur van de orde der Unie benoemd zag.

Deze bewijzen van de waardering zijner verdiensten spoorde Chassé tot zoo mogelijk nog grootere daden aan, zoo redde hij in eene bergpas der Pyreneën, Col de Maja genoemd, door eene buitengewone onverschrokkenheid, aan het hoofd van het 28sten en 54sten Regiment van Linie, en het 16de ligte Infanterie, het legerkorps van Drouet, Graaf van Erlon. De decoratie van Officier van het legioen van Eer, was het loon van deze luisterrijke daad, en de Maarschalk Jean de Dieu Soult, Hertog van Dalmatië, droeg hem tot Luitenant-Generaal voor, welken rang hij eerst bij het verlaten van de Fransche dienst bekwam. Chassé was inmiddels, bij de inlijving van Holland in het Fransche Keizerrijk, op nieuw in Fransche dienst overgegaan en wel op 1 September 1810, met den rang van Brigade-Generaal. Napoleon wist ook den moed, welke de Generaal in dezen oorlog aan den dag legde, naar waarde te schatten en benoemde hem, bij dekreet van 30 Junij 1811, tot Baron van het keizerrijk.

In de maand Januarij 1814 kreeg hij bevel, om met zijne vier regementen te post te vertrekken, ten einde zich bij het groote leger in den omtrek van Parijs te vervoegen. Den 27sten Februarij viel hij, met het overschot zijner Regementen, eene kolonne van 6000 Pruissen, ondersteund door eene batterij van zes stukken geschut, die bij Bar-sur-Aube op eene hoogte stonden, aan; na den terugtogt der Infanterie, wederstond hij drie herhaalde reizen den hevigsten aanval der Kavallerie. Bij dit treffen werd hij zwaar gewond, en in de twee veldtogten van 1813 en 1814 zijn drie paarden onder hem doodgeschoten. Na de eerste overgaaf van Parijs keerde hij naar zijn Vaderland terug, waar de Souvereine Vorst der Nederlanden, zijne bekwaamheden als krijgsman en zijne algemeen geroemde dapperheid erkennende, hem den 21 April 1814, met den rang van Luitenant-Generaal, bij zijn leger plaatste. Bij den slag van Waterloo, hield Chassé zijn ouden roem als onverschrokken krijgsman en ervaren Bevelhebber op eene lofwaardige wijze staande, en wist, met niet minder bekwaamheid dan voortvarenheid, met eenige Nederlandsche Bataillons, eenen aanval met het bajonet te besturen, die, met de algemeene beweging van het Engelsche leger, welke te gelijker tijd plaats had, het beste gevolg had. Lord Hill erkende, bij eenen zeer vleijenden brief, die in de maand Julij daaraanvolgende publiek gemaakt is, de gewigtige dienst, in deze omstandigheden door Chassé bewezen.

Van den veldtogt in Frankrijk teruggekeerd, bleef hij aan het hoofd eener divisie van het Nederlandsche leger tot in 1819, toen hij tot Kommandant van het 4e Groot Militair kommando werd aangesteld, en als zoodanig zijn verblijf te Antwerpen vestigde. Hier bevond hij zich nog toen in 1830 het oproer in Brussel uitbarstte, op welk tijdstip het grootelijks aan hem te danken is, dat de gevolgen van dien opstand zich niet dadelijk te Antwerpen deden gevoelen. Reeds bij den aanvang dezer droevige gebeurtenissen had hij zich met de grootste openhartigheid over het herstel uitgelaten, hetwelk door de netelige omstandigheden gebiedend werd gevorderd; maar destijds kon zijne stem niet dringen door den alles afwerenden raad eener militaire camarilla, en met wrevel en droefheid zag hij de reeks gebrekkige operatiën en onvergeeflijke, halve maatregelen aan, welke tegen den krachtig en stelselmatig optredenden opstand genomen werden, en dien hij — had men hem aan het hoofd geplaatst — met eenen vreeselijken, maar ook met eenen enkelen slag had willen vernietigen. Herhaaldelijk werden Chassé aanzienlijke betrekkingen opgedragen, maar hij sloeg ze allen af, omdat men hem niet, zooals hij verlangde, onbeperkte volmagt geven wilde. Het onverklaarbaar gedrag van den Generaal Willem Frederik, Graaf van Bylandt, die in den beslissenden oogenblik, de door Chassé gezonden versterkingen terugzond, en liever eene weinig vereerende capitulatie met de magtvoerders der eerste dagen te Brussel sloot, had hem verbitterd. Zijne taal en houding tegen over den Prins van Oranje (wijlen Koning Willem II), toen deze de bekende rol van bemiddelaar te Brussel en Antwerpen speelde, was de schoonste tijdperken van Oud-Nederland waardig. Slechts den Koning en het Vaderland voor oogen, kende hij, buiten zijnen pligt en zijne vaderlandsliefde, niets ter wereld. Te Antwerpen, welke stad aan Chassé's zorg werd toevertrouwd, hield hij eenigen tijd stand, gevreesd door de vijanden bemind door de inwoners, die hem gaandeweg *Papa* Chassé noemden, en die hij tegen in- en uitwendige rustverstoring krachtig beschermde.

Vooral mag hier niet voorbij gegaan worden het bijzondere beleid, waarmede hij, als het ware ongemerkt, de citadel van Antwerpen uit de handen van de, zeer weinig te vertrouwen en bijna geheel uit Belgen bestaande, 1ste Afdeeling Infanterie en het 4e Bataillon Veld-Artillerie wist te redden, om die aan de geheel uit Noord-Nederlanders zamengestelde 10e Afdeeling Infanterie en het 3e Bataillon Artillerie Nationale Militie toe te vertrouwen. Sedert het begin van September waren de troepen, die tot de bezetting van Antwerpen behoorden, gewoon des avonds de kazerne te verlaten, ten einde op zekere punten in de stad post te vatten, en van daar gestadigaan patrouilles uit te zenden. Op zekeren nacht nu kreeg de Bevelhebber der 10e Afdeeling een geheim bevel, om 's morgens, bij het inrukken, zich met zijne troepen niet weder naar de kazerne in de stad, waar zij tot dusverre gelegen hadden, maar naar het kasteel te begeven, en die der 1e Afdeeling eene dergelijke order, om door zijne onderhebbenden de kazerne in de stad te doen betrekken, terwijl het 4e Bataillon Veld-Artillerie, op aanvraag van den Generaal, door het 3e Bataillon Nationale Militie vervangen werd. Ook in de forten Lillo, Liefkenshoek en het Vlaamsch Hoofd, werden door zijne bemoeijing de bezettingen, die uit Zuid-Nederlanders bestonden, door troepen van de 2e Afdeeling Infanterie, voor het meerendeel Zeeuwen, vervangen, en door dezen maatregel werd dit bolwerk, dat zoo lang de Belgen ontzag wist in te boezemen, voor eene overrompeling en overgave aan den vijand beveiligd.

De meer en meer veld winnende driestheid van de bevolking der Scheldestad, of liever van het schuim daarvan, dat door eenige ter sluik binnengekomen omwentelingsgezinden daartoe aangehitst werd, ging eindelijk zoo verre, dat een onzer wachtposten, op den vollen dag, door eenen woesten hoop aangevallen werd; dit nu, gevoegd bij het gering vertrouwen, dat men op een groot deel der bezetting voeden kon, deed den Generaal besluiten zich, den 17den October, naar de citadel te begeven, door welks behoud, gedurende de hagchelijkste omstandigheden, hij zijnen roem zoo mogelijk nog vermeerderd heeft. Van daar toch was het, dat hij de, door het gelukken hunner ondernemingen, brooddronken Belgen, toen zij, in hunnen overmoed, ook den door hem bezetten vijfhoek kwamen bestoken, op den 27sten October 1830, uit monden van metaal, het *tot hiertoe en niet verder* toedonderde.

Hier was het, dat hij ook voorzigtigheid aan krijgsbeleid en moed wist te paren; want daar de staat zijner gezondheid, die, gedurende het verblijf op de citadel, door slepende koortsen, dagelijks meer en meer ondermijnd werd, hem deed duchten, dat dezen hem, bij het hervatten der vijandelijkheden, buiten staat zouden stellen tot het geven van bevelen, om zijne vroeger gemaakte plannen uit te voeren, gaf hij, op den 22sten Junij 1831, den Luitenant-Kolonel Hybo Everdes, Jonkheer de Boer, Chef van zijnen staf, de middelen op, die hij tot verdediging der citadel beraamd had, met last, om daarvan naauwkeurig aanteekening te houden; maar het was alsof de kruiddamp den kranken krijgsheld weder deed herleven; want, toen in den tiendaagschen veldtogt, den 5den Augustus, den dag, dat zijne bevelen moesten ten uitvoer gebragt worden, aanbrak, gevoelde

(1) Het was met zinspeling op dezen bijnaam, dat Chassé in 1830, toen hem het soldatenlied, beginnende: *Ik ben een Nederlands soldaat* werd aangeboden, den vervaardiger daarvan toevoegde. „Ik vind „het zeer mooi, maar ik houd meer van een bajonet dan van een „liedje.

hij zich gelukkig zoo wel, dat hij, vergezeld van den bovengemelden Luitenant-Kolonel, in persoon van de wallen de beweging der troepen kon besturen, en daar, waar het noodig was, bevelen zenden; zoodat niet alleen zijne plannen ten stiptste werden ten uitvoer gebragt, en daardoor het Belgische leger ook op dat punt verontrust, maar tevens in den zoo wel bestuurden uitval, niet minder dan twee en dertig vijandelijke kanonnen en mortieren van zwaar kaliber vernageld en onbruikbaar gemaakt werden. Kort na den afloop dezer gebeurtenissen, werd de Generaal met een bezoek van den Prins van Oranje en diens broeder Prins Frederik vereerd, en het was toen, nadat het garnizoen voor de beide Vorsten gedefileerd had, en de Generaal zijnen degen willende opsteken, dien met moeite kon in de schede krijgen, dat de Prins van Oranje den waardigen grijsaard toeriep: »Generaal! uw degen gaat gemakkelijker *uit* dan *in* »de schede.

Eindelijk stond hij op deze citadel gedurende twintig dagen een bombardement door, welks wedergade men te vergeefs in de geschiedrollen zoeken zal, en waartoe men, aangezien de overmagt van 50,000 à 60,000 tegen 5200 man niet genoegzaam was, om hem te bedwingen, zelfs de tot hiertoe onbekende paixhansmortieren, ja, ten laatste zelfs een zoogenaamd monstermortier, moest aanwenden; een bombardement, waarbij van de zijde des vijands, 27,000 kogels, 17,000 houwitsers-granaten, 20,000 bommen (zonder te rekenen de koehoorns-, de spiegel-granaten en worpen uit het steenmortier) en 362,000 oude ponden kruid verbezigd werden, en van onzen kant 12,956 kogels van onderscheiden kaliber, 5036 bommen, 12,398 granaten van 20, 15, en 13 duimen, 645 blikken doozen, 2391 spiegel-granaten en worpen uit mortieren; een bombardement eindelijk, dat aan den vijand, bij de overgave, niets dan eenen puinhoop overliet, zoodat zelfs het Fransche Legerhoofd, bij zijne komst in de met zooveel dapperheid verdedigde vesting, vol bewondering voor den kloekmoedigen bevelhebber en de heldhaftige bezetting, verklaarde, dat men het geen' enkelen dag langer zou hebben kunnen uithouden.

Den 23sten brak de dag aan, welken Chassé zelve den ongelukkigsten zijns levens noemde, daar hij, die hier gaarne zijne loopbaan, door eenen luisterrijken dood, geeindigd had, zich gedrongen zag, in weêrwil van zich zelven, eene kapitulatie aan te gaan, volgens welke het garnizoen krijgsgevangen bleef. Chassé zelve, werd naar St. Omaers overgebragt. De reis derwaarts geleek meer naar den triumftogt van een overwinnend, dan naar de overbrenging van een overwonnen veldheer. Overal toch kwam van heinde en verre de menigte te zamenvloeijen, om den zoo hoog geroemden, zoo algemeen bewonderden man te zien. Op menige plaats, te midden van 's vijands land, mogt hij zelfs de uitstekendste blijken van onderscheiding, ja zelfs van hartelijke toegenegenheid ondervinden. Nog had hij zich niet op reis begeven, toen bij de voor zijn hart zoo aangename en zijn smartgevoel lenigende tijding ontving, dat zijn Vorst niet slechts alle zijne verrigtingen hoogelijk goedkeurde, maar hem zelfs, ten einde in den Opperbevelhebber aanvankelijk de geheele bezetting te beloonen, tot Groot-Kruis der Militaire Willemsorde verhief, en hem de door Z. M. zelven gedragen versierselen dier orde ten geschenke aanbood.

In Junij 1833, uit de krijgsgevangenschap teruggekomen, bleef hij te Bergen-op-Zoom, als het ware, op zijne lauweren rusten, tot dat hij, ingevolge Z. M. besluit, van 8 Februarij 1834, het opperbevel der vesting Breda overnam, welke betrekking hij waarnam tot den 14den Julij 1839, toen hij eervol werd ontslagen. Den 18den October van dat zelfde jaar zag Chassé zich tot Lid der Eerste kamer van de Staten-Generaal benoemd, en bij Koninklijk besluit van den 1sten Januarij 1841 werd hij op pensioen gesteld.

De laatste dagen van zijn, aan krijgsdaden zoo rijk en roemvol leven, werden door hem te Breda in stille rust doorgebragt, waar hij, na eene ongesteldheid van weinige dagen, in den nacht van den eersten op den tweeden Mei 1849 overleed.

Zoo eenvoudig hij bij zijn leven was, zoo wilde hij ook dat zijne teraardebestelling zou plaats hebben. Den 5den Mei ontving het kerkhof van het dorp Ginneken, in de nabijheid van Breda, zonder pracht of praal het stoffelijk overschot van hem, die bij zijn leven Koningen met eerbied voor hem zag buigen. Ondanks zijn bevel, om stil te worden bijgezet, bragt eene aanzienlijke schare oude spitsbroeders en dappere Officieren de laatste hulde aan hunnen onvergetelijken wapenbroeder en Bevelhebber.

Chassé heeft aan zijne geboorteplaats den gouden eeredegen vermaakt, die deze stad hem, in 1831, ter gelegenheid van het bombardement van Antwerpen, ten geschenke gegeven had, benevens alle de militaire eereteekenen en medailles, waarmede hij begiftigd was. Deze eeredegen toch was niet het eenige blijk dat stad of land had gegeven ter waardering van zijne groote verdiensten. Zoowel binnen als buitenslands, werden hem ter eere medailles geslagen, ja zelfs eene door de Belgen.

Hij was gehuwd te Borborg in Vlaanderen in 1795 met Elisabeth Irish, weduwe Stephenson, doch werd van haar in 1815 gescheiden, na bij haar eenen zoon verwekt te hebben, die hem aanvankelijk veel verdriet veroorzaakte en in 1816 als Sergeant naar Oost-Indië vertrok, doch later, tot Officier bevorderd, bij een' storm in zee omkwam. De beeldtenis van den Generaal Chassé is onderscheidene malen in plaat gebragt, onder anderen door Johannes Philippus Lange in folio, in steendruk door C. Bentinck, gr. 4o. en door Franciscus Waanders 4o.

Zie Krayenhoff, *Geschiedk. Beschr. van den Oorlog in* 1799, bl. 219; Lodewijk Napoleon, *Geschiedk. Gedenkst.*, D. II. bl. 184; Krayenhoff, *Bijdr. tot de Vaderl. Geschied.*, bl. 133 en Bijlage No. 1; Scheltema, *Laatste veldtogt van Napoleon Bonaparte*, bl. 169, 170, Bijl. bl. 20—23, 39, 80, 135; Scharp, *Gedenkb. van Nederl. Krijgsr.*, bl. 95, 135; Stuart, *Jaarb. van het Koningr. der Nederl.*, 1819, St. II. bl. 9; *Dict. Histor. des Contemps;* Collot Escury, *Holland's Roem*, D. IV. St. II. Aant. bl. 695; *Algem. Konst- en Letterb.* 1830, D. II. bl. 325 noot; 1833 D. II. bl. 158 en 159; (Immerzeel), *Hollands Leeuw ontwaakt*, bl. 225, 226, 231—235, 240—251, 263—267, 270—272, 392, 339; Ch. Durand, *Dix jours de Campagne*, pag. 144—147; Wap, *Opstand in België* (1830 en 1831), bl. 33, 34, 109, 117, 127, 128, 143, 144; Olivier, *Merkwaardigh. uit den Tiend. Veldt.*, bl. 18, 21, 22, 79—90, 107, 121—129, 215—230, 252—29; J. W. T(hemmen), *Verhaal van de Beleg. der Citadel van Antwerpen in Dec.* 1832. Zalt-Bommel, 1833; A. J. van der Aa, *Herinn. uit het geb. der Geschied.*, bl. 115—237; de zelfde *Nadere Herinn.* bl. 133; Bosscha, *Nederl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 171, 242, 309, 314—377; 438, 445, 486, 505, 513—517, 532, 566, 664, 667—672, 693, 694, 731—785, Bijlage, bl. 23; *Onze Tijd*, D. III. bl. 308—311; en vooral W. J. del Campo, genaamd Camp, *het Leven en de Krijgsbedrijven van David Hendrik Baron Chassé*, 's Hertogenb. 1849.

CHASTELEIN (Cornelis) werd in het jaar 1705 buitengewoon en in 1711 gewoon raad van Neêrlands Indië. Bij zijn overlijden in 1715, vermaakte hij het landgoed Depok aan de Tjilîwong, omstreeks halfweg Batavia en Buitenzorg gelegen, aan zijne bij uitersten wil in vrijheid gestelde slaven, onder voorwaarde, dat zij binnen twee jaren na zijn overlijden het Christendom moesten omhelzen. Het getal dier slaven bedroeg toen 150 zielen, wier afstammelingen in 1852 240 zielen telden, welke met nog 60 andere Christenen de gemeente van Depok uitmaakten.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. IV a bl. 370; Teenstra *Nederl Overz. Bezitt.*, bl. 972.

CHASTELEIN (Frans). Zie Casteleyn (Frans).

CHASTELEIN (Cornelis Pieter), was van 1783—1786 Schout van Leiderdorp, waar hij, die tot de partij der Patriotten behoorde, vele onaangenaamheden te verduren had; onder anderen zag hij zich genoodzaakt in 1784, bij gelegenheid der loting voor de van regeringswege uitgeschrevene burgerwapening ter redding van zijn leven naar Leiden te vlugten. Ook was hij Secretaris der Hoogeschool ter laatst genoemde plaatse, doch schijnt hij de omwenteling van 1787 van beide posten te zijn ontzet geworden, althans na dien tijd vinden wij niets meer van hem vermeld.

Hij beoefende ook somtijds de Nederlandsche dichtkunst, en men vindt stukken van hem in den bundel: *Vaderlandsche Liederen*, Leid. 1785.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. VI. bl. 270 noot, D. VII. bl. 300, D. X. bl. 153, D. XI. bl. 300 noot, D. XII. bl. 434; Gille Heringa, *Bijdrage tot de Lijst der Ned. Dicht.*, in de *Algem. Konst- en Letterb.* 1848, D. I. bl. 85.

CHASTELEYN. Zie Casteletti (Johannes).

CHÂTELAIN (Henri), geboren te Parijs den 22sten Februarij 1684, was met zijne ouders na de herroeping van het Edict van Nantes uit Frankrijk gevlugt en deze schijnen zich te Leiden te hebben nedergezet, althans Henri werd daar opgevoed en ter Latijnsche schole besteld. Zich hier met bijzondere naarstigheid geoefend hebbende, werd hij tot de Akademische studiën bevorderd, en begaf zich naar Amsterdam, om zijn nut te doen, met de lessen van den Hoogleeraar Petrus Francius; na dezen beroemden man twee jaren gehoord te hebben, keerde hij naar Leiden terug, alwaar hij zijne Godgeleerde studiën gedurende zes jaren met alle vlijt onder de vermaarde Hoogleeraren, die zich destijds aan die hoogeschool bevonden, voortzette; vervolgens begaf hij zich naar Engeland, en bezocht de

Akademiën van Oxford en Cambridge, waar hij nieuwen voorraad van kundigheden opdeed. Gedurende zijn verblijf aldaar werd hem het beroep in de Fransche kerk van St. Martin te Londen aangeboden; hij aanvaardde het, en deed aldaar zijne intrede ten jare 1710. In deze gemeente heeft hij gearbeid tot in 1721, toen hij te 's Gravenhage werd beroepen, waar hij op den 27sten April zijne eerste leerrede deed, en het Evangelie met veel vrucht en stichting verkondigde, tot dat hij in de bloeijende gemeente van Amsterdam werd begeerd, alwaar hij den 22sten Februarij 1728 door zijn' broeder Isaäk Samuel Châtelain, te dien tijde Predikant in de Waalsche gemeente te Rotterdam, en sedert het jaar 1732 zijnen ambtgenoot, werd bevestigd. Hier heeft hij, de aan hem toevertrouwde kudde, even zoo als in zijne vorige gemeenten, met de zorgvuldigste waakzaamheid, liefde en trouwe geweid tot op den 9den Mei 1743, wanneer hij door een' zachten dood van de rampspoeden dezes tijdelijken levens verlost werd, algemeen betreurd, niet alleen door zijne gemeente, maar door allen die met hem in gemeenzamen omgang hadden verkeerd, en zijne gezellige en godsdienstige deugden van nabij kenden. Er zijn van dezen geleerden man in druk:

Sermons sur des textes remarquables de l'écriture Sainte, 2 vol. 8°., welke hoewel geene meesterstukken van welsprekendheid zijnde, echter van 's mans gezonde uitlegkunde, geleerdheid en helder oordeel voordeelig getuigen. Zij zijn mede in het Nederduitsch in het licht verschenen onder den titel:

Leerredenen over belangrijke schriftuurteksten. Amst. 1749 8°.

Zijne beeltenis gaat in plaat uit gegraveerd door Philippus Endelich in folio 1744, door Pieter Tanjé 1744 en door Sysang en Johan Werner Guericke, alle in 8°. Onder zijn portret staat de zinspreuk: *Flexanimo sermone potens*. (Magtig door zielroerende taal.)

Zie van Abkoude, *Naamr. van Nederd. boeken*, D. I St. I; du Voisin, *Essai sur les études et l'exercice du St. Ministère*, T. I. pag. 322; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; *Naaml. der Predikk. te Amsterdam*, bl. 57; *Algem. Konst- en Letterb.* 1846, D. I. bl. 6.

CHATILLON (Gaspard en Henri de Coligny, Graaf van) Zie Coligny (Gaspard de) en Coligny (Henri de.)

CHAUDOIR (Antoine), geboren te Theux, niet ver van Spa in de Belgische Provincie Luik, den 8sten October 1749, genoot het eerste voorbereidend onderwijs tot de geleerde studiën op de Latijnsche scholen te Maastricht; vervolgens meer bijzonder zich tot die der Godgeleerdheid bepalende, begaf hij zich met dat oogmerk in 1770 naar de hoogeschool te Franeker. Hier beoefende hij de oude Letterkunde onder Johannes Schrader en Everardus Wassenbergh, de Oostersche talen onder Johannes Henricus Verschuir, de wiskunde en wijsbegeerte onder Nicolaas Ypeij en Jean Henri van Swinden, de Godgeleerdheid en kerkelijke geschiedenis onder Hermanus Venema, Samuel Henricus Manger en Johannes Ratelband. Bijzondere betrekking ondertusschen en nogmeer zijne toen reeds zich ontwikkelende genegenheid en bijzondere geschiktheid voor alle wijsgeerige en natuurkundige wetenschappen, hechtte hem vooral aan van Swinden, en onder dezen voortreffelijken leermeester legde hij toen de gronden tot die uitstekende kennis in dat vak, wier verbazende uitbreiding later de vrucht was van zijn vernuft en vlijt.

In September 1779 werd hij bij de Waalsche Synode, na onderzoek, als Proponent tot de predikdienst toegelaten, die hij van toen af ruim zeven jaren lang te Leiden heeft waar genomen. In deze betrekking rijkelijk tijd over-hebbende om zijnen onverzadelijken weetlust te voeden, besteedde hij die tot vlijtig lezen en onderzoeken, gebruik makende van de gunstige gelegenheid, welke die plaats zelve hem kon verschaffen. Hij verzamelde zich dus, in onderscheidene vakken van fraaije letteren, kunsten en wetenschappen, van welke genoegzaam geen zijnen alomvattenden geest vreemd was, eenen rijken schat van kennis, alleen verkrijgbaar bij die vlugheid, die schranderheid en dat vast geheugen, met welke hij begaafd was. Vooral echter waren wijsbegeerte, wis- en natuurkunde de geliefde voorwerpen zijner bestendige oefening gebleven.

Zooveel bekwaamheid, doch slechts bij degenen, die hem van nabij kenden, opgemerkt en gewaardeerd, moest, in weêrwil van zijne afgezonderde levenswijze, toch wel eindelijk meer algemeen de aandacht trekken, en den wensch doen ontstaan, die tot openbaar nut van anderen werkzaam te zien. Weldra werd dan ook hiertoe de gelegenheid geboren, toen hij in September 1786 tot gewoon Hoogleeraar in de wijsbegeerte, redeneerkunde, bovennatuurkunde en sterrekunde aan de hoogeschool te Franeker werd beroepen. In Mei 1787 eershalve met den rang en titel van Meester in de vrije kunsten en Doctor in de wijsbegeerte door den senaat beschonken, maakte Chaudoir eenen aanvang met zijne lessen, doch aanvaardde eerst openlijk zijn ambt den 13den Februarij 1788, met eene verhandeling *over het bepalen der juiste waarde van de Bovennatuurkunde* (1). Twintig jaren lang heeft hij dezen post met grooten roem en ijver waargenomen, en door zijn voortreffelijk onderwijs een groot aantal bekwame leerlingen gevormd. Twee malen heeft hij de waardigheid van Rector Magnificus bekleed, eerst in 1791; bij de overdragt daarvan, den 4den Junij 1792, hield hij eene redevoering *over het voorname doel der Kantiaansche wijsbegeerte en hare beoordeeling* (2); een onderwerp, dat hem bijzonder ter harte ging. Hij toch is een der eerste in ons land geweest, die van de leer des diepdenkenden Koningsbergschen wijsgeers in het onderwijs een verstandig gebruik hebben weten te maken. Voor de tweede maal werd hij Rector Magnificus in 1801, en trad den eersten Junij 1802 af, met eene redevoering *over de Zedeleer, waarin gehandeld wordt over de beginselen, waarop zij moet berusten.* (3)

In 1795 werd hij Lid van de Haarlemsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem. Zijne *Aanspraak* in dat jaar te Franeker *aan de Franschen* gedaan, schijnt te getuigen van zijne ingenomenheid met de orde van zaken in die dagen.

In 1807 besloot Chaudoir, gedeeltelijk uit hoofde van zijn rheumatiek ligchaamsgestel, gedeeltelijk om zich nader bij zijne naaste bloedverwanten te vestigen, zijn ambt als Hoogleeraar neder te leggen. De oorlogzuchtige toestand van Europa belette hem echter een meer bestendig verblijf bij zijne familie te nemen; doch, gelijk hij reeds lang gewoon was veel te reizen, en gedurende zijn verblijf te Franeker Engeland, Frankrijk, Zwitserland, Duitschland en Polen, het laatste, waar destijds zijn vader, broeder en zuster te Warschau woonden, zelfs twee malen bezocht had, begaf hij zich nu op nieuw en met langer verwijl aan dit genoegen over, om overal natuur en kunst nogmaals opmerkzaam te beschouwen, en ook de zijnen, zooveel mogelijk te bezoeken. Van tijd tot tijd keerde hij echter naar Holland terug, waar hij dan gedeeltelijk te Amsterdam, doch vooral in de Beverwijk, gedurende eenige jaren zijn verblijf hield, en meest in stille afzondering voor de wetenschappen leefde, waartoe de rijke en kostbare boekerij, welke hij verzameld had, hem overvloedig gelegenheid verschafte.

In 1819 besloot hij, zich te Leiden te vestigen, om zich nader bij zijnen vriend Sebald Justinus Brugmans te bevinden; doch de zoo onverwachte dood van dezen grooten man verijdelde dit voornemen. Nu besloot Chaudoir nogmaals als voorheen te reizen, of zich elders op te houden, tot hij eindelijk in 1823 Postrust, even buiten Haarlem, voor zich ter woning kocht, en daar, ofschoon onder het gevoel van toenemende ligchaamsongemakken, zich weder in rust aan zijne geliefde studiën, bijzonder die der natuurgeschiedenis, genoegelijk overgaf. Hier vond hij, als Wijsgeer en Christen, in verheven beschouwingen, troost en kalmte bij de herhaalde aanvallen eener smartelijke kwaal, onder welke hij eindelijk den 20sten Februarij 1824 bezweek.

Tijdgenoot en nakomeling hebben reden zich te beklagen, dat deze Wijsgeer nimmer iets schreef; zelfs zijne redevoeringen zijn nooit gedrukt. Doch geene eergierigheid, maar weetlust was de drijfveer zijner werkzaamheden, en om roem bij de volgende geslachten schijnt hij zich niet bekommerd te hebben.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXIX. bl. 39; Ekama, *de Frisia Ingen. Mathem. imprimis fertili*, pag. 59; *Algem. Konst- en Letterbode*, 1792, bl. 194, 1795, bl. 179, 1802, D. I. bl. 386, 1824, D. I. bl. 145, 180—184.

CHAUFEPIÉ (Jaques George de), Jacobus Georgius Copiaeus of Calvopedius, zoon van Samuel de Chaufepié, Predikant te Coué in Poitou, doch die na de herroeping van het Edict van Nantes, uit Frankrijk naar Friesland gevlugt was, en van Maria Marboeuf de la Rimbaudière, geboren den 9den November 1702 te Leeu-

(1) *De justo pretio Metaphysices statuendo.*
(2) *De praecipuo doctrinae Kantianae momento ejusdemque dijudicatione.*
(3) *De doctrina morum, quatenus de principiis ejus constituendis agitur.*

warden, waar zijn vader, vroeger Predikant te Balk, in Friesland, destijds woonachtig was, werd in zijn eerste jeugd, 16 maanden oud zijnde, aan de liefderijke zorgen van zijnen godvruchtigen vader onttrokken; doch zijne moeder, van een bekrompen inkomen voorzien, gaf hem eene uitmuntende opvoeding en kweekte de eerste kiemen van deugd, in zijn hart gevestigd, zorgvuldig aan, zoodat die in het vervolg de heerlijkste vruchten voortbragten.

Vroegtijdig werd Chaufepié ter Latijnsche schole besteld, waar hij zulke snelle vorderingen maakte, dat hij nog zeer jeugdig naar de Hoogeschool van Franeker vertrok, en met alle vlijt zich tot de onderscheidene letteroefeningen begaf. Zijne leermeesters waren onder anderen: Ruard Andala, Campegius Vitringa, vader en zoon, en Albert Schultens. De getuigschriften, die deze beroemde mannen in 1721 en 1722 aan Chaufepié hebben gegeven, strekken ten bewijze, met welk eene groote achting zij dien reeds veelbeloovenden jongeling vereerden. Met zoodanige getuigenissen voorzien, werd hij, na een loffelijk examen ondergaan te hebben, in den ouderdom van ruim 19 jaren, op den 8sten Mei 1723, bij de Waalsche Synode tot Proponent aangesteld, en hem tevens tot zijn onderhoud een voldoend jaargeld toegewezen, om eenige predikbeurten voor een bejaard Leeraar te Amsterdam waar te nemen.

Na hier drie jaren doorgebragt te hebben, werden hem, genoegzaam ter zelfder tijd, twee beroepen opgedragen: te Kampen namelijk den 26sten en te Vlissingen den 28sten Maart 1725. Hij koos het laatste en werd bevestigd den 17den Junij. Na hier ruim acht jaren verbeid te hebben, werd Chaufepié den 13den November 1733 naar Delft beroepen, waar hij bijna tien jaren met genoegen doorbragt, wordende op den 27sten September 1743 naar de gemeente van Amsterdam beroepen, en aldaar bevestigd den 1sten December van dat jaar. Hier nam hij het predikambt met groote stichting en veel nut waar, tot op den 15den Mei 1785, toen hij voor de laatste keer den kansel beklom; van welk tijdstip af zijne krachten allengskens verminderden, behoudende hij echter het volkomen genot van zijne verstandelijke vermogens en eene voorbeeldelooze bedaardheid van ziel, tot op den 3den Julij 1786, wanneer hij zachtelijk ontsliep.

Terwijl Chaufepié te Vlissingen stond, huwde hij in Augustus 1726 met Maria Anna Bardon, die hem vier kinderen baarde, van welke drie in hun teederste jeugd zijn overleden. Eene dochter huwde G. A. Vernesobre; men wil, dat de vader hoofdzakelijk om hare huwelijksgift bij een te zamelen zijnen *Dictionnaire historique et critique* heeft uitgegeven.

Chaufepié kweet zich altoos met veel getrouwheid en ijver van zijne ambtsbezigheden. Men kan er over oordeelen door de groote menigte geschriften, die hij zamenstelde, want behalve eenige honderde uitgewerkte leerredenen, liet hij een groot aantal korte schetsen na, waarvan hij het grootste gedeelte door overdenking aanvulde. Behalve dat, was hij niet gemakkelijk voldaan over zijnen arbeid, maar overzag en verbeterde dien meermalen, ja somtijds gaf hij er zelfs een geheel nieuwe gedaante aan, en men zou bij voorbeeld onderscheidene catechetische onderwerpen kunnen opnoemen, die hij tot twee of misschien meermalen op nieuw bewerkte; zelfs is het te verwonderen, dat een enkel mensch in staat was, zooveel werks te verrigten. Zijne vrienden deden er hem meermalen hunne verwondering over blijken, maar dan was zijn gewoon antwoord: »ik heb de waarde van een kwartier uurs tijd begrepen." Tot in zijn hoog gevorderden ouderdom, gaf hij aan zijn huis onderwijs aan diegenen, welke dat van hem verzochten. Tot zoolang zijne krachten het hem toelieten, werd hij nimmer bij eenen zieke, van welken aard ook, te vergeefs gevraagd; maar deelde dien gulhartig zijne vertroostingen en hulp mede. In het algemeen verstrekte het hem tot een wellust dienst te bewijzen, en, het ware doel van zijn zwaarwigtig ambt grondig kennende, deed hij zijn best om het met alle naauwkeurigheid te vervullen. Zijne pogingen om dat doel te bereiken, waren ook niet vruchteloos; hij smaakte het genoegen om aan onderscheiden ongelukkigen verkwikking, troost en hulp te verschaffen, ja aan een bestaan te helpen, verzoeningen en bevredigingen te bewerken, rust, vrede en eendragt in huisgezinnen te herstellen, waar die door tweedragt, haat en nijd waren uitgebannen; ja hij bragt zelfs aanzienlijke teruggevingen van onwettig verkregene goederen weder in handen van den regten eigenaar.

Aan de hoogeschool zijnde, gaf hij twee latijnsche verhandelingen uit, de eene *over de aangeboren denkbeelden* (1), de andere *over de kruisstraf* (2), welke beide hem veel lof verwierven. Voorts zagen van hem het licht:

Lettres sur divers sujets importans de la Religion. Delft, 1736, welke bundel, die zeven brieven bevat, mede in het Nederduitsch het licht zag onder den titel:

Brieven over gewigtige zaken betreffende den godsdienst. Haarl. 1738. 8o.

Sermons de feu Jean Brutel de la Rivière, avec un Éloge historique de l'auteur. Amst. 1746

Nouveau Dictionnaire Historique et Critique, pour servir de Supplément ou de continuation à celui de Mons. P. Bayle. Amst. 1750—1756, 4 vol. fol., welk woordenboek uit ongeveer 1400 artikelen bestaat, van welke 600 uit het Engelsch vertaald, doch de overige geheel van Chaufepié of door hem omgewerkt zijn. Men vindt daarin overal blijken van diepe geleerdheid, doch ten aanzien van den stijl wordt hij door Bayle overtroffen.

Trois Sermons sur Jérémie XXXVI, vs. 35—37. Amst. 1758, welke ten doel hadden om de waarheid van de Christelijke Godsdienst te bewijzen, uit den tegenwoordigen toestand van het Joodsche volk.

Histoire de la vie et des ouvrages d'Alexandre Pope. Amst. 1758, welke hij op verzoek van den Boekverkooper schreef, ten einde diens uitgave van de werken van Pope, in de Fransche taal, vollediger en belangrijker te maken, doch hij plaatste er zijnen naam niet voor.

Zijn neef, de hier volgende Samuel de Chaupfepié, gaf nog na zijnen dood uit:

Sermons sur divers textes de l'écriture sainte, précédés de son éloge Amst. 1787. 3 vol. 8o.

Nog schreef hij onderscheidene brieven, ter gelegenheid van eenige artikelen zijns woordenboeks, van welke eenige gedrukt zijn in de *Bibliothèque Impartiale*, Tom. II. 3e Part. pag. 457—460 en Tom. XI, 1e Part. pag. 110—130, en in de *Bibliothèque des Sciences et des Beaux arts*, Tom. XXIII, 2de Part. pag. 523—530.

Behalve de werken, van welke Chaufepié de schrijver is, heeft hij ook eenige vertaald, als uit het Nederduitsch: *de verkorte Vaderlandsche Histoire van* J. Wagenaar, *bij vragen en antwoorden*, te Amsterdam in 1758 en 12° gedrukt; uit het Engelsch, de voorrede en een groot gedeelte van het II Deel der *Gewijde en Ongewijde Wereld-Geschiedenis van* Schukford; *de Verhandeling over de beoefening der Christelijke Deugden*, in II Deelen 12°, en eindelijk de *Algemeene Geschiedenis van alle Volkeren, sedert het begin der Wereld, tot op den tegenwoordigen tijd, door een Gezelschap van geleerde Mannen in Engeland;* van welke hij XX Deelen in het Fransch vertaalde, en er hier en daar oordeelkundige aanmerkingen en zinrijke voorreden, benevens vele verbeteringen bijvoegde.

Zie van Abkoude, *Naaml. van Nederd. Boeken*; *Mémoire sur la vie de J. G. de Chaufepié, composé par lui même* voor het eerste deel zijner *Sermons;* Saxe, *Onom. Litter.*, Tom. VIII. p. 143; van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Naaml. der Predikanten te Amsterdam* bl. 57; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunst- en Wetensch.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Biogr. Univ.*; Glasius, *Godgeleerd Nederl.*

CHAUFEPIÉ (George Abraham de), zoon van Samuel Daniel de Chaufepié, Predikant te Dordrecht, een' broeder van den voorgaande, werd Proponent bij de Waalsche Synode in 1743. Hij was Kapellaan bij het Nederlandsch gezantschap tijdens de vredehandeling te Aken in 1748, en werd in het zelfde jaar Leeraar bij de Fransche gemeente te 's Hertogenbosch, waar hem in 1760 de waardigheid van Hoogleeraar in de Grieksche taal aan de Illustreschool werd opgedragen. Hij overleed aldaar in 1773.

Zie A. Velingius, *Redevoering over de Illustreschool van 's Hertogenbosch*, bl. 100, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CHAUFEPIÉ (Samuel de), een neef van den voorgaande en zoon van Jaques de Chaufepié, Luitenant bij het Regiment van Evertsen en van Elisabeth de Chaufepié, geboren den 1sten Junij 1738 te Bergen-op-Zoom, werd na

(1) *De ideis innatis.*
(2) *De Supplicio crucis.*

volbragte studie aan de hoogeschool te Leiden, den 2den Junij 1758, Proponent bij de Waalsche Synode en in 1762 beroepen tot Predikant bij de Waalsche gemeente te Dordrecht, van waar hij in 1763 naar Leiden vertrok. Hier mogt hij zeven jaren met lust en ijver het Evangelie verkondigen, tot de aanzienlijke gemeente van Amsterdam hem in 1770 tot haren Leeraar verkoos. Hij verdronk aldaar den 19den December 1807 in eene der grachten, en had bij zijne echtgenoote, Anne Catherine Françoise de Dompierre de Jonquières, verscheidene kinderen, onder anderen twee zoons, George Samuel en George Abraham de Chaufepié, die beide volgen.

Van hem zien het licht:

Sermons, Amst. 1808, 2 vol. 8o.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 215 noot; *Naamlijst van Predikanten te Amsterd.* bl. 58, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CHAUFEPIÉ (George Samuel de), zoon van den voorgaande en van Anne Catherine Francoise de Dompierre de Jonquières, geboren den 26sten Julij 1773 te Amsterdam, werd, na volbragte studiën in zijne geboorteplaats, in het jaar 1793 Propenent bij de Waalsche Synode. waarop hem het beroep te Heusden werd aangeboden, doch hij sloeg zulks beleefdelijk af, zich vast voorgenomen hebbende, nimmer eene predikplaats te aanvaarden, die door remotie wegens politieke gevoelens was vakant geworden. In 1797 nam hij de beroeping naar Breda aan, waar hij in Julij, door zijnen vader, in zijne dienst werd ingezegend en bevestigd. Hij vertrok van daar in 1802 en werd toen Predikant bij de Waalsche gemeente te Delft. In 1808 bedankte hij voor een beroep naar Leyden, doch nam in 1814 dat naar 's Gravenhage aan, en overleed aldaar, na de getrouwe en ijverige waarneming van zijn leeraarambt den 4den Junij 1839. Terwijl hij te 's Gravenhage stond, vervulde hij eenige beurten vooral in de zomermaanden, in de Waalsche kerk van het sedert 1813 vakante Voorburg, waardoor deze gemeente dan ook in stand bleef. Bij zijne echtgenoote, Maria Johanna Sevenbergen, had hij acht kinderen verwekt, van welke vijf vroeg zijn gestorven, terwijl twee zoons en ééne dochter hem overleefden. Zijn oudste zoon, Jacques Henri de Dompierre de Chaufepié, is sedert 1849 Predikant te Amsterdam, na eerst van 1830 te Leeuwarden, daarna van 1838 te Haarlem en later van 1839 te 's Gravenhage te hebben gestaan.

Hij heeft zich bij de geleerde wereld bekend gemaakt door in 1806 bij het Zeeuwsch genootschap der Wetenschappen, een antwoord in te zenden op de door dat genootschap uitgeschrevene prijsvraag:

Daar de Pythagorische wijsgeer Apollonius van Tyana *door sommige Heidensche en andere schrijvers in gelijken rang met onzen Zaligmaker* Jezus Christus *geplaatst is; vraagt het genootschap in de eerste plaats, wat men naar waarheid of waarschijnlijkheid van dien zonderlingen man denken moet? en vervolgens of ook, en in hoeverre, eene vergelijking der berigten, ons door* Philostratus *en anderen wegens* Apollonius *en door de Evangelisten nopens* Jezus Christus *nagelaten, met en gevoegd bij eene vergelijking van de uiterlijke omstandigheid dier schrijveren, een bewijs kan opleveren voor de echtheid der Evangelische schriften?* welk antwoord de zilveren medaille werd waardig gekeurd.

Dit genootschap erkende bovendien zijne wetenschappelijke verdiensten, door hem in 1807 tot Lid te benoemen; een jaar later verkoos de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde hem tot medelid, waarin zij in 1811 door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem gevolgd werd. In 1825 werd hem op voorstel van de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en der letteren aan de Hoogeschool te Groningen door den Akademischen Senaat, eershalve den graad van Magister in de bespiegelende wijsbegeerte en Doctor in de letteren opgedragen. Zijne geleerdheid, braafheid en verdiensten worden geroemd.

Zijne beeldtenis gaat uit in steendruk door D. A. M. Sluyter in folio.

Behalve bovenvermelde prijsverhandeling zijn nog van hem bekend: *Traité sur la Révolution ou la délivrance des Pays-Bas unis, comparée avec la sortie d'Israel hors d'Égypte, ou sermon de Jeûne sur Exod. XIV, 30. prononcé le 13 Janvier 1814 à Delft.* 1814. 8o.

Sermons à l'occasion du Cholera épidémique sur Lament. III, 26.

La prédication de l'Évangile, semblable à la rosée des Cieux, Sermon sur Esaïe LV, opgesteld bij gelegenheid zijner vijfentwintigjarige predikdienst te 's Gravenhage, en na zijn' dood uitgegeven, daar dit treurig ongeval hem belet had deze rede uit te spreken.

Zie *Algem. Konst- en Letterbode*, 1806, D. II. bl. 324, 1808, D. I. bl. 117, 122, D. II. bl. 141, 1811, D. I. bl. 411, 1825, D. II. bl. 258, 839, D. I. bl. 386; *Handel. der jaarl. verg. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden gehouden den 20sten van zomermaand*, 1839 bl. 43 noot.

CHAUFEPIÉ (Karel Abraham de), broeder van den voorgaande, zag den 3den April 1779 te Amsterdam het levenslicht en verdedigde als een jongeling van naauwelijks negentien jaren, den 4den September 1799, bij het athenaeum te Amsterdam onder den Hoogleeraar Hendrik Constantijn Cras, met veel talent zijne Theses, geplaatst achter zijne regtsgeleerde verhandeling *over het afschaffen der slavernij in de Amerikaansche koloniën.* (1)

Later vestigde hij zich als Advokaat en Notaris te Amsterdam, en overleed den 18den Nov. 1832, bij zijne echtgenoote Sara Jacoba Riboulleau twee zoons en twee dochters nalatende.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.*, 1799 bl. 91.

CHAUVIN (Étienne), geboren te Nismes den 18den April 1640, verliet zijn Vaderland, waar hij Hervormd Predikant was, na de herroeping van het Edict van Nantes in 1685 en kwam toen hier te lande, waar hij zich een aantal jaren ophield, hoewel het niet blijkt, dat hij bij eene of andere gemeente in vaste bediening geweest is. Hij woonde te Rotterdam, waar hij soms den dienst waarnam. Ook nam hij jonge lieden bij zich in huis, en gaf onderwijs, gelijk hij de lessen van Bayle over de wijsbegeerte, tijdens diens ongesteldheid, voortzette. In 1695 werd hij tot Hervormd Predikant en Hoogleeraar in de wijsbegeerte te Berlijn aangesteld, waar hij den 6den April 1725 overleed.

Hij heeft geschreven, meest gedurende den tijd, dat hij hier te lande woonde:

De cognitione Dei, Nismes 12o.

Lexicon rationale, sive Thesaurus philosophicus cum figuris, Rott. 1692, waarvan de beste druk in 1713 te Leeuw. het licht zag in fol.

De naturali religione, Rott. 1693. 8o.

Éclaircissements sur un livre de la religion naturelle, 1693.

Nouveau Journal des savants, begonnen te Rotterdam in 1694 en te Berlijn voortgezet tot in 1698.

De novâ circa vapores hypothesi in de *Miscellanea Berolinensa.*

Zijn portret Ao. *actatis suae quinquagesimo*, 1692 in folio uitgegeven, behoort waarschijnlijk tot zijn *Lexicon rationale* Rotterd. 1692.

Zie Saxe, *Onom. Liter.* Pars V. pag. 412; *Biogr. Univ.*; Adelung, *Fortsetz. zu* Jöchers *Gelehrt. Lex.*, die Petrus Chauvin, als de schrijver van sommige der hierboven genoemde schriften noemt.

CHAULX (Charles Poupet, Heer de la). Zie Poupet (Charles).

CHAVONNES had als Eerste Luitenant het bevel over eene compagnie in het kasteel op het door den kommandeur Jacob Binckes veroverde eiland Tabago. Toen dit kasteel door de Franschen, den 3den Maart 1677, werd aangetast, streed hij met dapperen moed tegen den vijand, die, na driemaal herhaalden storm, met groot verlies moest afwijken, terwijl al zijne officieren buiten gevecht gesteld waren. Chavonnes was de eenige Nederlandsche officier, die deze overwinning met den dood betaalde.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. III. St. II. bl. 336 noot.

CHAVONNES (Maurits Pasques de), een afstammeling van een Fransch geslacht, welks leden bij het herroepen van het Edict van Nantes hun Vaderland verlaten hadden, was in dienst der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, en werd den 28sten Maart 1714 Extra-Ordinaris Raad van Nederlands-Indië en Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, welk ambt hij zeer loffelijk waarnam, tot aan zijn overlijden den 8sten September 1724.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw-Oost-Indië* D. IV. *a.* 472. D. V. *f.* 14.; *Onze Tijd*, D. VIII. bl. 120. D. IX. bl 161.

CHERIF (Henri) was een zoon van den Keizer van Marokko, die onder het bestuur van Maurits, Prins van Oranje, in

(1) *Disputatio Juridica de Servitute in Coloniis Americanis tollenda.*

de Nederlanden kwam, en in het jaar 1603, op negen-en-dertigjarigen ouderdom, de Hervormde leer aannam en zich te Leiden, onder den naam van Henri Cherif, liet doopen. Hij beval zich in de gunst der Algemeene Staten aan, om den lande te paard te dienen; en deze »aangezien de qualiteit des suppleants »ende dat 't geene voorsz. is, selde geschiet, lieten den selven »vijftig guldens in de beurse geven, hem verders sendende, met »brieven van voorschrijvinge, aan Grave Hendrik Frederik, »ten einde hem onder deszelfs Kompagnie te ontvangen en tot »laste van 't land op vijftig guldens ter maand, te doen wape»nen ende monteeren met twee paarden en een *bidet*."

Hij diende vervolgens onder Frederik Hendrik.

Zie *Bijvoegsell. en Aanmm. op* Wagenaar, D. IX. bl. 68; Bosscha, *Nederl. Heldendd. te Land*, D. I. bl. 495; *Geschiedk. Aantt. omtrent Frederik Hendrik*, bl. 83.

CHERNAC (Ladislaus), geboren in de nabuurschap der stad Jawarzin, in Hongarije, in 1742, was een zoon van George Chernac, in het Vesprimergespanschap onder de Edelen beschreven en gewoon Assessor in het zelfde Gespanschap, en van Elizabeth Hervati. In zijne teedere jeugd verloor hij reeds zijnen vader, maar zijne moeder, eene ijverige aankleefster van de Hervormde godsdienst zijnde, zond den jongeling van nog geen dertien jaren, naar de Illustre School der Protestanten te Debretzen. Hier genoot hij in de Wijsbegeerte en Wiskunde het onderwijs van Stephanus Habvanus, in de Geschiedenis, Welsprekendheid en Grieksche Letterkunde dat van Stephanus Szatmarus en eindelijk in de Godgeleerdheid van Samuel Silvanus.

In het jaar 1767 verliet Chernac het Gymnasium te Debretzen, met het voornemen, om elders zijne geleerde opvoeding te voltooijen. Nu bezocht hij de Hoogescholen te Weenen, Bazel en Turijn en eindelijk die van ons Vaderland. Eerst kwam hij te Utrecht, en ontving daar gedurende een jaar onderwijs in de proefondervindelijke Natuur- en Sterrekunde van Johannes David Hahn en in de Wijsbegeerte en Wiskunde van Johannes Fredericus Hennert. Eindelijk kwam hij te Groningen, waar destijds in de Wijsbegeerte en Wiskunde Antonius Brugmans, Fredericus Adamus Widder, Dionysius van de Wijnpersse en in de Geneeskunde Petrus Camper uitmuntten. Onder het geleide van zoovele beroemde mannen den grond tot kundige geleerdheid gelegd hebbende, gaf hij in drie Akademische verhandelingen over zeer verschillende onderwerpen blijk, welk eenen schat van kennis hij op zijne geleerde reis had opgedaan.

In de eerste dier verhandelingen, welke hij in het jaar 1771 in het openbaar onder voorzitting van Brugmans verdedigde, handelde hij *over de Theorie der Electriciteit van Franklin ter verklaring van de proef met de Leidsche flesch, met bijgevoegde twijfelingen, die haar aanmerkelijk verzwakken.* (1) De tweede verhandeling, welke hij in het openbaar verdedigde, ter verwerving van den graad als Doctor in de Medicijnen, in het jaar 1773, handelde *over de ademhaling der vogels* (2) en daarin ontvouwde hij inzonderheid de verklaring van den grooten Camper over dit onderwerp. Met de derde verhandeling: *over water, dat te midden van kokend water geplaatst niet kookt,* (3) verkreeg hij in het jaar 1775 den graad van Doctor in de Wijsbegeerte.

Na zulke blijken van uitmuntende vorderingen gegeven te hebben, werd Chernac, nog in het zelfde jaar, tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte aan het Athenaeum te Deventer beroepen, welken post hij den 27sten Februarij 1776 aanvaardde, met eene plegtige redevoering, ten betoge, *dat de vrijheid, om zich in wijsgeerige onderzoekingen te verdiepen, niet in losbandigheid moet ontaarden.* (4)

Niettegenstaande Chernac naderhand twee malen werd aangezocht om Deventer te verlaten, als in 1781 door de Curatoren der Hoogeschool te Patak, om in zijn Vaderland het hoogleeraarsambt in de vrije kunsten te bekleeden, en in 1789 door de bezorgers der Hoogeschool te Groningen tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte, verkoos hij echter den overigen tijd zijns levens te Deventer door te brengen, waar hij gehuwd was met Elsebea Slichtenbrée, eene vrouw eerbiedwaardig om hare voortreffelijke hoedanigheden van hart en geest, met welke hij zijne levensdagen aangenaam doorbragt, zonder echter bij haar kinderen te verwekken.

Veertig jaren lang strekte Chernac ten sieraad van het Deventersche Athenaeum, waar hij geene moeite spaarde, om zijn ambt uitmuntend waar te nemen. Zijn huis stond voor alle leergierige studenten open; doch hij was niet alleen van nut voor de studerende jeugd, maar ook voor de wijsbegeerte zelve. In het jaar 1782 als Rector Magnificus aftredende, hield hij eene redevoering: *over de oude en hedendaagsche Physionomiekennis, en over de lotgevallen en waardij dezer kunst.* (1)

Intusschen was in het jaar 1810, op eigen en aanmerkelijke kosten, door hem in het licht gezonden: *Cribrum arithmeticum, sive tabula continens numeros primos a compositis ségregatos, occurrentes in serie numerorum ab uninate progredientum, usque ad decies centena millia et ultra haec ad viginti millia* (1,020,000); *numeris compositis, per* 2, 3, 5 *non dividuis, adscripti sunt divisores simplices, non minimi tantum, sed omnino omnes.* Daventr. 1811, 4o.

Dit werk van groot belang en veel omslags, waaraan hij eenen ongeloofelijken arbeid besteedde, bevat niet minder dan *de priemgetallen van de zamengestelde afgescheiden, die in de getallenreeks van de eenheid tot één millioen twintig duizend voorkomen (*1,020,000*), zijnde, bij de zamengestelde, door* 2, 3, 5 *niet deelbare, getallen, de enkelvoudige (niet de kleinste alleen, maar volstrekt alle) deelers gevoegd;* en beslaat meer dan 1000 bladzijden. Vóór dit werk schreef Chernac eene vijfledige inleiding, waarvan het eerste gedeelte onderrigt gaf nopens de soorten van getallen, (priemgetallen, zamengestelde, onevene, evene, enz.); in het tweede gedeelte wordt de moeijelijkheid van het onderscheiden der priemgetallen van de zamengestelde aangetoond; het derde bevat eene optelling van de schrijvers, die vóór Chernac dergelijke tafelen vervaardigd of daartoe medegewerkt hebben; het vierde handelt over de plaatsing der getallen en de wijze hoe deze tafel te gebruiken, en het vijfde eindelijk over het veelvuldig en verschillend nut en de aanwending dezer tafel. De uitgave van dit werk, met toejuiching ontvangen, en voor het beste en naauwkeurigste van dien aard gehouden, heeft nog meerder waarde verkregen door den daarop gevolgden arbeid van Johan Karl Burckhardt, die het werk van Chernac heeft voortgezet, door zijne *Table de diviseurs pour tous les nombres du deuxième million, ou plus exactement depuis* 1,020,000 à 2,028,000, *avec les nombres premiers, qui s'y trouvent.* Paris 1817.

Zoovele treffelijke diensten bewees Chernac aan zijne leerlingen, zoovele aan de wetenschappen, welke hij beoefende.

Als burger maakte hij zich ook bij den staat verdienstelijk en geheel doordrongen van liefde tot zijn tweede Vaderland treurde hij, toen het onderdrukt werd, en juichte bij de herstelling van zijne vrijheid. Hij was daarenboven opregt van inborst, regtschapen en deugdzaam van wandel.

Met het jaar 1816 de gebreken des ouderdoms voelende toenemen en zijn tot hiertoe sterk en stevig ligchaam ziende verzwakken, verzocht hij zijn emeritaat, hetwelk hem eervol, met behoud van een deel zijns inkomens, werd toegestaan; maar het mogt hem niet gebeuren de verleende rust te genieten, want voor de zomervacantie, waarmede zijne beroepsbezigheden zouden eindigen, werd hij door eene ongeneeslijke ligchaamskwaal aangetast, die onverwachts door den geneesheer ontdekt, nog eene geneeskundige operatie vorderde, welke hij gelaten doorstond. Aan die kwaal overleed hij den 5den Mei 1816. Zijne bedroefde weduwe overleefde slechts weinige jaren zijnen dood.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.*, 1816, D. I. bl. 291, 292, 307, 1817, D. II. bl. 211—217; Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunst. en Wetensch.*; Fransen van Eck en Mr. P. Bosscha, *Het tweede eeuwgetij van het Athenaeum Illustre te Deventer*, bl. 117 en 118; (de Jong) *Alphab. Naaml. van Boeken;* van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; van der Boon, *Geschied. der ontdd. in de ontleedk. in de Noord-Nederl.* bl. 161; Mallet-Bachelier, *Catalogue des Livres de Mathématique*, pag. 21.

CHESNE (Simon du.) Zie Duchesne (Simon.)

CHESTER (Eduard) had bij den aanvang van het beleg der stad Leiden in 1574 als Kolonel het bevel over vijf vaandels Engelschen, die door den Prins van Oranje geplaatst waren te Valkenburg,

(1) *De Theoriâ Electricitatis Franklini, in explicando experimento Leidensi cum dubiis eandem non mediocriter infirmantibus.*

(2) *De respiratione volucrum.*

(3) *De aquâ intra aquam ferventem non ebuliente.*

(4) *De libertate philosophandi im licentiam non vertendâ.*

(1) *De Physiognomiâ veterum ac recentiorum, deque fatis et pretio hujus artis.*

waar men begonnen was, eene schans aan te leggen. Op het naderen der Spanjaarden, verliet Chester zijnen post, zonder den vijand af te wachten, begaf zich onder de muren der stad en verzocht te worden binnen gelaten. Doch de burgerij, geen goed oog op de Engelschen hebbende, wilde hun niet meer toestaan, dan de legering onder de wallen, tot dat men de meening van den Prins had ingewonnen. Het krijgsvolk, zich niet op de slagtbank willende laten brengen, liep terstond, op dertig man na, naar den vijand over; waarop deze dertig man onder Hopman Cromwell werden binnen gelaten. Vijf andere Engelsche vaandels, die aan de Goudsche sluis lagen, betoonden door hunne mannelijke verdediging, die zij zoolang mogelijk volhielden, dat de Leidenaars veel te slechte gedachten van hunne landgenooten gehad hadden. Dat de Prins zelve uit het gedrag van Chester niets ten zijnen nadeele besloot, blijkt daaruit, dat de Vorst zich, in het volgende jaar, van hem bediende, om onder oogluiking van Koningin Elizabeth, eenige penningen in Engeland te lichten. Of hij daarin al of niet slaagde, is onbekend.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VII. bl. 504 (22); Severinus, *Beleg. en ontzet der stad Leiden*, tweede druk bl. 47 en 48, vijfde druk bl. 57—59; G. van Zonhoven, *Beleg. en ontzet der stad Leiden*, bl. 48; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 383 en 466.

CHEUSSES (Carel Emilius Hendrik de), zoon van Vincent Gideon Henri de Cheusses, Ridder, Luitenant-Generaal in dienst van den Koning van Denemarken, en van Henriette Maria van Aerssen van Sommelsdijk, volgde den 9den November 1728 Hendrik Temminck, als Gouverneur der Kolonie Suriname op, waar hij zich door gematigdheid en voorzigtigheid kenmerkte. Niettemin trachtte hij de invallen der weggeloopen negers met kracht te beletten. Door hem werd de eerste steen gelegd van het fort Amsterdam. Hij overleed den 1sten Februarij 1734 te Paramaribo, waar hij den 17den Julij 1729 getrouwd was, met Charlotte Elisabeth van der Lith, weduwe van den Gouverneur Temminck, bij wie hij eene dochter naliet.

Zie Teenstra, *de Landb. in de Kol. Surin.*, D. I. bl. 40; van Sypesteyn, *Beschr. van Suriname*, bl. 28—30; *Tijdschr. van West-Indië*, D. I. bl. 215.

CHEUSSES (Jacob Alexander Henri de), een broeder van den voorgaande, volgde zijnen broeder in 1728 op als Gouverneur der Kolonie Suriname, waar hij het bestuur den 11den December 1734 aanvaardde. Hij mogt echter niet lang in dezen hoogen post werkzaam zijn, want weinige dagen was hij in het bewind, toen hij door eene ziekte werd aangetast, waaraan hij den 26sten Januarij 1735 overleed. Hij was gehuwd met de eenige dochter van den voormaligen Gouverneur Temminck, en liet eene dochter na.

Zie Teenstra, *de Landb. in de Kol. Surin.*, D. I. bl. 40 en 41; van Sypesteyn, *Beschr. van Suriname*, bl. 30; *Tijdschr. van West-Indië*, D. I. bl. 215.

CHEVALIER (Jakob) was een medepligtige in het verraad, in 1426, tegen Jan, Hertog van Braband, gesmeed. Terwijl de Hertog in het Soniën-Bosch bij Brussel ter jagt was, werd Chevalier door die van het complot vooruitgezonden, om het gezelschap te bespieden, en indien hij daartoe gelegenheid vond, den Hertog met eenen ringkraag, van binnen rondom met zeer scherpe nagels voorzien en op de wijze van eenen strop toegaande, te worgen. Hij werd gevat, benevens een makker van hem, Peter Kins genaamd, dan deze vond middel om te ontsnappen; doch Chevalier werd naar Brussel gevoerd, alwaar hij ondervraagd zijnde naar de reden, waarom hij den Hertog in het Soniën-Bosch gestadig was gevolgd, beleed, dat hij in den slag van Brouwershaven gevangen genomen, en naderhand vrij gekocht was; dat de moeder van Jacoba van Beijeren hem vervolgens naar Gent had gezonden, om aldaar te onderzoeken, op wat wijze en met hoeveel manschap verzeld, Hertog Jan gewoon was uit te rijden. Chevalier werd tot eene eeuwige gevangenis veroordeeld; ofschoon de Graaf van St. Pol, 's Hertogs broeder, liever zou gezien hebben, dat men met hem naar verdiensten had gehandeld; doch Hertog Jan wilde hiertoe niet verstaan, om reden, dat hij vergiffenis wilde schenken aan dezulken, die hem beleedigd hadden, hopende daardoor, even als hij zijne beleedigers vergaf, mede bij God vergiffenis van zijne zonden te erlangen. Zelfs had de Hertog voorgenomen, hem op Goeden-Vrijdag van het volgende jaar los te laten; dit gebeurde echter niet, om reden, dat Hertog Jan daags voor Palm-Zondag, zijnde den 14den April 1427, ter kwader ure voor Chevalier, overleed, want zijn opvolger Filips liet, kort na diens huldiging, Chevalier voor het stadhuis te Brussel onthoofden en vierendeelen.

Zie Vossius, *Hist. Jaarb. van Holl. en Zeel.* bl. 679, die hem echter Jan Chevalier noemt; van Heurn, *Hist. der stad en Meijerij van 's Hertogenbosch*, D. I. bl. 286 en 287; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CHEVALIER (Nicolaas), geboren te Sedan, uit Protestantsche ouders, verliet na het herroepen van het Edict van Nantes zijn Vaderland, en vestigde zich omstreeks 1685 hier te lande, eerst te Amsterdam en daarna te Utrecht, waar hij boekverkooper, drukker, kunstkooper en stempelsnijder was. Later keerde hij weder naar Amsterdam terug, waar hij in bekrompen omstandigheden schijnt overleden te zijn.

Hij verwierf zich veel naam, doch die niet altijd regtmatig verdiend was, als zijnde hij niet afkeerig, zich in het penningvak den roem van anderen toe te eigenen, door oude voor- of keerzijden van penningen aan nieuwe te paren, en meermalen, met weglating van de namen der makers, stempels te bezigen, die door anderen waren gesneden; zooals onder anderen het geval was met den spotpenning op Lodewijk XIV, Koning van Frankrijk geslagen, waardoor Chevalier zich veel naam maakte, terwijl de stempel niet door hem, maar door Jan Smeltzing was gesneden. De door hem zelven gemaakte stempels hadden niet veel verdienste, zooals blijkt uit den gedenkpenning op de Gregoriaansche tijdrekening, waarop hij eenen eeuwigdurenden almanak gebragt heeft.

Niettemin was Chevalier in andere opzigten een man van veel kunde, die ongetwijfeld op de Penning- en oudheidkunde hier te lande grooten invloed uitoefende, als blijkt uit de werken, die men van zijne hand heeft, zijnde:

Histoire de Guillaume III, Roy d'Angleterre, Prince d'Orange, par Médailles, Inscriptions et autres Monumens. Amst. 1692, folio.

Remarques sur une pièce antique de bronze, trouvée aux environs de Rome, avec une description de la Chambre des Raretés de l'auteur. Amst. 1694. 12o.

Dissertation sur trois Médailles, frappées en l'honneur du Roy de France sur la Paix de Savoye et de Ryswick, Amst. 1700. 8o.

Lettre écrite à un ami d'Amsterdam sur la question, si l'an 1700 *est le commencement du XVIII siècle, avec un Almanac perpétuel frappé en Médaille.* Amst. 1700, 12o.

Explication de deux Médailles sur le Couronnement de S. M. le Roy de Prusse. Amst. 1702, 4o.

Catalogus van alle de Rariteyten, welke te zien zijn op de kamer der stad Utrecht. Utr. 1707, 4o.

Relation des Campagnes de l'An 1708 et 1709 *par médailles.* Utr. 1709, fol.; 1711, 4o.

Recherches curieuses d'Antiquités, venues d'Italie, de la Grèce, d'Égypte et trouvées à Nimègue, à Xanten, au Chateau de Wiltenburg, proche d'Utrecht, dans le Chateau de Britten, proche de Leyde, et à Tongres, etc. Utr. 1709 en 1712, folio *avec figures*, zijnde eene beschrijving van zijn eigen uitmuntend kabinet van oudheden, rariteiten en penningen, hetwelk later aan den Graaf Tavulla, Gezant van Portugal, in wiens dienst hij zelf overging, werd verkocht. Dit kabinet kwam daarna deels aan G. van Papenbroek en later in het Leidsche Museum, deels naar Dresden, deels in het Museum van den Graaf van Wassenaar Opdam.

Nog bestaan er van hem:

XXXVI *Chronologische tafelen van Keysers, Koningen, Princen, Keurvorsten, Hertogen, Graven, Pausen, Bisschoppen, alsmede van de Nederlandsche Professoren.* Amst. 1710, 8o.

Liste des Plénipotentiaires au Congrès d'Utrecht. Utr. 1713. 8o., ook in het Nederduitsch uitgegeven onder den titel:

Lijste der Namen, enz. van H.H. Plenipotentiarissen, Envoyés, enz. op het Congres te Utrecht; beneffens hare wapenen, woonplaatsen en livrijen in alphabetische orde.

Relation des fêtes, données par l'Ambassadeur de Portugal en 1714 *à Utrecht.* Utr. 1714. 8o.

Dissertation sur la Médaille, que les Magistrats d'Amsterdam ont fait frapper au sujet de la paix, conclue à Utrecht, etc. 1715.

Catalogue de toutes les raretés de la Gallerie d'Antiquités au dessus de la Bourse d'Amsterdam. Amst. 1717, 8o.

Chevalier had vele begunstigers onder de grooten van zijn' tijd, waartoe, behalve de reeds genoemde Graaf Tavulla, vooral Milan de Visconti, J. J. van Mansveld en van Thuyl van Nilland behooren.

Zie Hesselius, *in praefatione ad Gudii inscriptiones*, p. 46; van Loon, *Nederl. Historiepp.*, D. I. bl. 307 en 308, D. IV. bl. 73, 662; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars V. pag. 421—423; dezelfde, *de Ara Romanorum Rheno-Trajecti effossa* in de *Werken der Holl. Maatsch. van Wetensch.*, D. XIX. St. III. bl. 153—174; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I; Uffenbach, *Merkw. Reizen* 1753, D. III. 696—707; de Vries en de Jonge, *Nederl. Gedenkpp.*, D. II. bl. 197—206; Adelung, *Forts. zu* Jöchers *Gelehrt. Lexicon*; *Gedenkpenningen en Munten uit de penningkas van een liefhebber*, (Mr. van Doorninck) Dev. 1832; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Immerzeel, *Leven en Werken der Kunstsch.*; *Biogr. Univ.*; *Kronijk van het Hist. Genootsch. te Utr.*, 1852. bl. 89.

CHEVALLERAU (Wilhelmus), werd Predikant te Diepenheim, in 1766, welke plaats hij in 1781 met Reeuwijk, in 1789 met Ommen verwisselde. Hij overleed in 1816 of 17.

Hij gaf in het licht:

Eeuwgetij van Diepenheims Kerkvernieuwing. gr. 8o.

Zie B. Mourik, *Naamrol van Godgel. Schrijvers*, 5e dr.; *Tweede Naemketen der Predikk. van Over.*, 1807; Brans, *Naamreg. van Predikk. in Zuid-Holl.*

CHEVALLIER (Paulus), zoon van Paulus Chevallier, koopvaardijkapitein, en van Catharina van de Velde, geboren te Amsterdam, den 10den September 1722, verloor zijnen vader, toen hij nog maar tien jaren oud was, en werd te Amsterdam opgevoed. Groote schranderheid en leergierigheid kenmerkten hem zeer vroeg. Nadat hij zijne eerste vorming ontvangen had, legde hij de verdere grondslagen van kennis op het Gymnasium te Lingen, waar hij de volle achting van al zijne leermeesters wegdroeg; van daar vertrok hij naar Leiden, alwaar Albert Schultens, Joannes Alberti, Tiberius Hemsterhuis en Johannes Wesselius hem den regten smaak van ware geleerdheid gaven. Den 5den October 1744 werd hij onder het getal der Candidaten aangenomen. Een jaar later deed hij zijne intrede in het dorp Sloten, in de nabijheid van zijne vaderstad; in 1747 werd hij naar Rijswijk bij 's Gravenhage beroepen; hier bleef hij vier jaren, waarna hij het Leeraarambt te Groningen aanvaarde op den 21sten Maart 1751.

Het getal der Hoogleeraren aan de Akademie dier stad met zeven vermeerderd wordende, viel ook de keus op hem, en hij aanvaardde zijnen post, den 8sten September 1752, met eene redevoering: *over den weldadigen invloed, welke eene juist getemperde vrijheid van denken op de Godgeleerdheid heeft* (1); ook werd hij gelijktijdig tot Akademie-Prediker aangesteld.

In 1753 trouwde Chevallier met Margaretha Geertruida Alberthoma. Deze deugdzame vrouw schonk hem zes kinderen, onder welke Pierre Chevallier, en Robertus Alberthoma Chevallier, die beiden volgen.

Na het overlijden van Daniel Gerdes in 1765 werd Chevallier mede het onderwijs der kerkelijke geschiedenis opgedragen, en hij nam gedurende vier-en-veertig jaren alle de verschillende gedeelten van zijn ambt met voorbeeldeloozen ijver waar. De dood ontrukte hem aan de wetenschap, aan zijne kinderen, aan zijne vrienden en aan de Akademische jeugd, den 7den Maart 1796.

Chevallier was een der geleerdste mannen van zijnen tijd. Een veel omvattend verstand, een juist oordeel, eene levendige verbeeldingskracht, een vast geheugen, eene onbeperkte neiging tot onderzoek, eene algemeen wijsgeerige vorming, gepaard met onvermoeide werkzaamheid, hadden hem den weg gebaand tot de verkrijging der uitgebreidste kundigheden. Niet alleen was hij bij uitstek ervaren in het eigenlijke vak der Godgeleerdheid, maar in genoegzaam alle vakken van wetenschap was hij te huis. Zijne Akademische lessen waren schoon; zijne Godgeleerdheid, was hoewel wat omslagtig voor eerstbeginnenden, zaakrijk, oordeelkundig in de wijze van behandeling, met zeer veel smaak, in eenen schoonen stijl gesteld en gegrond op eene gezonde wijsbegeerte en uitlegkunde des Bijbels, met één woord, men vond daarin eenen schat van geleerdheid.

Zijn collegie over Grotius: *De veritate religionis Christianae*, vond zooveel toejuiching, dat zelfs leden der regering en andere letterkundigen het bijwoonden.

De kerkelijke geschiedenis vond in hem een' gelukkig beoefenaar. Hij zocht daarin meer dan eene geschiedenis, die slechts eene menigte namen, gevoelens, stelsels, dwalingen, geschillen voor het geheugen oplevert en beschouwde die studie als den grondslag voor ware Godgeleerdheid en als een beproefd middel om menschenkennis in te zamelen. Nog heeft Chevallier als kerkelijk redenaar uitgemunt en eenen onbetwistbaren invloed gehad op de verbetering der predikwijze bij de Hervormden in ons Vaderland. Ook werd zijne welsprekendheid door allen, die hem mogten hooren in dankbaar aandenken bewaard.

De diensten, welke Chevallier aan het Christendom en aan de Godgeleerdheid heeft bewezen, zullen niet vergeten worden; uit zijne school zijn Henricus Sypkens, Herman Muntinghe, Jodocus Heringa Elizazn. en andere voortreffelijke Godgeleerden voortgekomen.

Er bestaan van hem in druk:

Oratio de literis humanioribus, optimo religionis Christianae praesidio. L. B. 1764. 4o.

Zestal van kerkelijke redevoeringen over sommige algemeene gronden der zedeleer. Gron. 1770 8o.

Twee Brieven aan den Hoogleeraar van der Marck. Gron. 1772.

Lijkrede ter gedachtenisse van Th. A. Clarisse, benevens deszelfs laatste Leerrede. Gron. en Amst. 1782.

De Voetstappen der Godlijke Voorzienigheid in Nederlands Staatswisseling opengelegd, in eene kerkrede over 1 *Kon. XII.* 15*a*. Gron. 1795.

Zijne redevoeringen, volgens de nieuwe, destijds door den Leidschen Hoogleeraar Ewaldus Hollebeek aangeprezene, predikwijze ingerigt, waren meer akademische dan kerkelijke redevoeringen, met de grootste naauwkeurigheid bearbeid, maar te wijsgeerig, en ten aanzien van den vorm te kunstig, te ingewikkeld, te hoog voor ongeletterde menschen van onderscheidene kringen en standen. De toepassingen daarentegen, niet beknopt, maar uitvoerig, waren regt stichtelijk, doelmatig, meer verstaanbaar voor allen, en op het hart werkend. Desniettemin mishaagden den meesten Chevalliers leerredenen, als modellen dier predikwijze, uithoofde van de moeite, welke men had, om den redenaar te volgen. Ook bleef men niet achter, om tegen deze *kerkelijke redevoeringen* te velde te trekken. In 1771 verscheen te Groningen: *Zedige Aanmerkingen van een waarheid- en godsvruchtlievend Groninger gezelschap*, waarin Chevallier met ronde woorden verweten werd, dat hij den Bijbel trachtte te verdringen en de godsdienst der rede op den voorgrond te stellen, en dat niets meer geschikt was, om de Arminiaansche en Sociniaansche gevoelens in de Hervormde kerk in te voeren. Anderen namen nu zijne partij op met een: *Ernstig beklag van waarheid- en godvruchtlievende Groningers over een boekje, tot opschrift hebbende*: *Zedige bedenkingen* enz. Hierop volgde: *De hoogeerwaarde heer P. Chevallier, verdedigd door een gezelschap van Hollanders, ten aanzien van zijne kerkelijke gronden der Christelijke zedeleer en het gebruik der Engelsche Predikwijze, met een breedvoerig voorberigt van den uitgever*, J. G. van Oldenburg. Leid. 1772 8o. Hoezeer hier uit bleek, dat velen het werk vau den Hoogleeraar met graagte ontvingen, werd deze echter door den tegen hem aangeheven kreet bewogen, om van de uitgave zijner volgende zedekundige leerredenen af te zien.

Behalve de aan Chevallier daardoor berokkende onaangenaamheden, had hij nog die, dat de Regering van Groningen eene klagt tegen hem inleverde, omdat hij op nieuwejaarsdag van 1791 in de Akademiekerk predikende, in zijne aanspraak, onder het negental der Stads-Predikanten mede begrepen had Theodorus Brunsveld de Blau, niettegenstaande die reeds in 1788 zijn emeritaat bekomen had; voorts luidde de aanklagt, dat hij in de aanspraak aan de studerende jeugd zich had uitgelaten in woorden, zakelijk op dezen zin uitloopende: »dat de »heeren Studiosi zich niet moesten bekwaam maken met oog»merk, om daardoor den eenen of anderen post te bekomen; »wijl die, in deze dagen, niet naar verdiensten werden begeven; »maar dat zij zich moesten zoeken te volmaken, tot hunne »eigene voldoening en geluk." Al hetwelk tengevolg had, dat de Curatoren bij besluit van de Provinciale Staten gelast werden, den Hoogleeraar Chevallier ernstig te vermanen »in het toe»komende omzigtiger te zijn en zich zorgvuldig te wachten, om, »in het minste of geringste, eenigen schijn te geven van een ge»premediteerd voornemen, tot vilipendie van 's lands plakaten »in het gemeen en dat van 1 October 1789 in het bijzonder, »ten einde aldus voor te komen de onaangename gevolgen, welke »anderzins, bij ontstentenis van zulks, uit zijne eigene daden, »noodwendig voor hem zouden moeten voortvloeijen." Niettegenstaande hij zich, zoo bij Curatoren, als bij de Staten der Provincie vervoegde, om de gronden, waarop het staatsbesluit

(1) *De juste temperata cogitandi libertate.*

over hem geslagen was, tegen te spreken, werd hem het zwijgen opgelegd, en de zaak voor afgedaan beschouwd.

Ook vindt men een belangrijke brief van Chevallier aan Schultens over de *Quaterniteit van het Goddelijk Wezen* in Kist en Royaards, *Nederl. Arch. voor Kerkgeschied.*, 1842, D. II, bl. 265.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op Wagenaar*, D. XXIV. bl. 266—271, D. XXVIII. bl. 390 noot; van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken;* Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 17, 23, 324; *Alphab. Naamrol van Predikk. der Herv. Kerk te Amst.*, 1758; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.; Konst- en Letterb.*, 1796; Ypey, *Gesch. der Christ. Kerk in de 18e eeuw*, D. VII en VIII; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. IV. bl. 70 en 71, aant. bl. 1 (2); Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. IV, St. II. bl. 410; *Algem. Woordenb. der Zamenl.;* (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken;* Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 621; *Biogr. Univ.;* Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. II. bl. 382; Glasius, *Godgel. Nederland.*

CHEVALLIER (Pierre), zoon van den voorgaande, geboren den 22sten November 1760 te Groningen, legde zich aan de hoogeschool in zijne geboortestad op de Godgeleerdheid toe, en werd in het jaar 1782 Proponent bij de Classis van Groningen en in het jaar 1783 Predikant te Lellens, van waar hij in 1784 naar de Waalsche gemeente te Naarden beroepen werd. Hier stond hij tot in het jaar 1785, toen hij Predikant bij de Waalsche gemeente te Zwolle werd, doch daar hij na de omwenteling van 1787 niet met zijn geweten kon overeenbrengen, om den toenmaals gevorderden eed te doen, werd hij van zijn ambt ontzet. Hij bleef echter nog zeven jaar in deze stad woonachtig, gedurende welken tijd hij onder anderen de opvoeding leidde van den lateren Gouverneur-Generaal, Godert Alexander Gerard Philip Baron van der Capellen. Inmiddels tot Fransch Predikant te Koppenhagen beroepen, bedankte hij voor deze eer. Daarna echter, in het jaar 1794, weder als Predikant te Harderwijk in dienst getreden, vertrok hij in 1795 vandaar naar Amsterdam, nadat hij voor de gelijktijdig op hem uitgebragte beroeping, als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Harderwijk, bedankt had. Hij deed den 8sten November van dat jaar zijne intrede te Amsterdam, waar hij den 16den Augustus 1825 overleed, bij zijne echtgenoote, mejufvrouw Jacoba Arnolda Elisabeth Hasebroeck, nalatende vijf zoons en drie dochters.

Chevallier werd in het jaar 1810 door Koning Lodewijk tot diens onderwijzer in de Nederduitsche taal benoemd, en genoot diens achting in hooge mate, zoodat de ongelukkige Vorst na zijnen kroonsafstand hem nog verschillende brieven schreef.

Van hem zien het licht:

Overdenkingen bij gelegenheid van twee bedestonden in het Zendelinggenootschap te Amsterdam. Amst. 1813.

Sermons relatifs aux circonstances de la Patrie. la Haye, 1814.

Een brief aan Herman Muntinghe, zijnde eene treffende vindicatie van de offerande van Abraham tegen de tamelijk bitse aanvallen van Paulus van Hemert in zijn *Lectuur voor de ontbijt- en theetafel.*

Eindelijk vindt men nog van hem in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1812—1817, vier redevoeringen over *Cassiodorus*, *Waarheid en Onafhankelijkheid, de Penningkunde* en over *Olympia Fulvia Morata*, alle vroeger in de Maatschappij *Felix Meritis* uitgesproken.

Chevallier begunstigde volgaarne elke inrigting, die tot bevordering van de belangen der godsdienst strekte; zoowel het Nederlandsche Zendelinggenootschap, als het Nederlandsche Bijbelgenootschap telden hem onder zijne eerste oprigters.

Zijn portret is geschilderd door Charles Howard Hodges, gegraveerd door A. van der Beek en Dirk Sluyter in folio.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXI. bl. 295—306; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 93; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 621, 797; uit familie berigten aangevuld.

CHEVALLIER (Robertus Alberthoma), een broeder van den voorgaande, geboren te Groningen, ging, ofschoon reeds student in de Godgeleerdheid, tot de studie der Regtsgeleerdheid over en zette zich, na het verdedigen van eene *geschiedkundig regtsgeleerde verhandeling over de vervolgingen, welke de Christenen onder eenige Keizers hebben ondergaan,* (1) als Advokaat te Amsterdam neder. Eene huwelijksverbindtenis zullende aangaan, keerde hij, op verzoek zijner aanstaande, tot de beoefening der Godgeleerdheid terug, en legde na het onderrigt van Ahazuerus van den Berg, toen nog Predikant te Apeldoorn, te hebben genoten, met glans zijn examen af, en werd den 11den October 1778 Predikant te Blaricum, welke standplaats hij in 1781 met Apeldoorn en in 1782 met Naarden verwisselde. Van daar vertrok hij in het jaar 1784 naar 's Hertogenbosch en in 1795 naar Dordrecht, waar hij slechts twee jaren vertoefde, daar hij in 1797 de dienst verliet en naar Dortmund vertrok, waar hij tusschen de jaren 1809 en 1812 overleed. Hij was gehuwd met mejufvrouw Bartha Anna van Rensselaar, die hem één zoon en twee dochters schonk. Chevallier was een uitstekend en buitengewoon welsprekend Godgeleerde; nog zijn zijne leerredenen, die hij voor ontzettende scharen gewoon was uit te spreken, bij velen in geheugenis.

(1) *Specimen Historico-Juridicum inaugurale de vexationibus, quas Christiani sub quibusdam imperatoribus perpessi fuerunt, ex L. Julia maxime derivandis.* Gron. 1776.

Zie Schotel, *Kerkel. Dordr.*, D. II. bl. 621—623; Brans, *Naaml. van Zuid-Holl. Predikanten.*

CHEVREAUX (Henri de Vienne, Baron de). Zie Vienne (Henri de).

CHEVRIER (Francois Antoine), geboren te Nancy in 1705, waar zijn vader Pierre Paul Chevrier een verdienstelijk Advokaat was, was eerst vrijwilliger in een regiment infanterie in Frankrijk, doch tegenzin in de dienst krijgende, kwam hij te Parijs, waar hij voor het tooneel arbeidde en hevige geschriften uitgaf, waardoor hij zich vele vijanden berokkende.

Wegens zijne *Histoire de Lorraine*, waarvan reeds vier deelen het licht zagen, bij vonnis van het baljuwschap van Nancy den 22sten Junij 1758 tot eeuwigdurende galeistraf verwezen, vlugtte hij naar 's Gravenhage en daarna naar Rotterdam, waar hij den 2den Julij 1762 overleed. De onbeschaamdheid, de losbandigheid, de ongodsdienstigheid, hebben in de meeste zijner werken den boventoon, hoewel men hem geen vernuft noch verbeeldingskracht kan ontzeggen.

Men vindt eene lijst zijner werken in *la France littéraire de* M. Querard. Het eenige echter, dat verdient te worden geraadpleegd is zijn: *Mémoire pour servir à l'histoire des hommes illustres de Lorraine*, Brux. 1754, 2 vol. in 12o.

Zie *Biogr. Univ.*; Adelung, *Forts. zu* Jöchers *Gelehrt. Lexicon.*

CHEVRIÈRES (Jean Guillaume de), een uitgeweken Franschman, die zich in Nederland vestigde, en zich daar met het schrijven of vertalen van werken bezig hield, heeft onder anderen in het licht gezonden:

Abrégé chronologique de l'histoire d'Angleterre. Amst. 1730, 7 vol., in 12o.

Vie de Philippe II, Roi d'Espagne, traduite de l'Italien de Gregoire Leti. Amst. 1734. 6 vol. in 12o.

Les Images des héros et des grands hommes de l'antiquité, traduit de l'Italien de Canini. Amst. 1731, in 4o.

Ook schrijft men hem toe:

Histoire de Stanislas. Londr. 1741, 2 vol. in 4o.

Zie *Biogr. Univ.*; *Journal des Savans*; Clément, *Bibliothèque.*

CHIAPPIN VITELLI. Zie Vitelli Chiappin.

CHIEVRES (Willem van Croy, Heer van). Zie Croy.

CHILPERICUS (Johannes). Zie Kilpatrick (John).

CHIMAY (Karel van Croy, Prins van). Zie Croy.

CHINA (Dirk Gerritz). Zie Gerrits (Dirk).

CHIROT (P. F.), een Hollandsch Arithmeticus, in het begin der 18de eeuw, die omstreeks 1737 uitgegeven heeft:

l'Arithmétique universelle, par le sieur de Blainville, *3me Edit. revue, corrigée et augmentée du traité de l'Arpentage, avec figures* etc. *et d'une table de Change, de Hollande et d'Angleterre.* 12°.

Zie Adelung, *Forts. zu* Jöcherts *Gelehrt. Lexicon.*

CHITON nam als Kapitein krachtdadig deel aan de bestorming en inneming van Koevorden in 1672.

Zie *Journaal van* Meindert van der Thijnen, medegedeeld door Mr. J. Scheltema in diens *Geschied- en Letterk. Mengelw.*, D. II. St. II. bl 101; Bosscha, *Nederl. Heldendd. te Land*, D. II. bl. 132 noot.

CHRÉTIEN (André). Zie Kersten (Andries).

CHRIST (Johann Christoffel), geboortig uit Odersleben in Saksen, zette zich in de laatste helft der vorige eeuw te Nijmegen als passementwerker neder. Hij was gehuwd met Eleonore Juliane Henriette von Born, uit Essen aan de Roer afkomstig, bij wie hij onder anderen een' zoon verwekte, die volgt.

Van hem is vermoedelijk het werkje:

Verhandeling over de buitengewone weersgesteldheid des jaars 1783, met aanmerkingen van W. van Rees. Nijm. 1784. 8o.

Zie van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; uit familieberigten aangevuld.

CHRIST (JOHANNES FRANCISCUS), vermoedelijk een zoon van den voorgaande, zag den 11den Februarij 1790 te Nijmegen het eerste levenslicht en ontving, nog zeer jong zijnde, eenige teekenlessen van den kunstschilder Jacobus van Eynden. Hij maakte zich verder, door het bestuderen der natuur en der werken van de voornaamste meesters, bekwaam in het schilderen van landschappen en stadsgezigten, zoo met olie- als waterverw, waarvan de meeste proeven onder hem zelven berustten, naardien hij de kunst niet zoozeer als beroep, maar meer als uitspanning beoefende. Niettemin heeft hij van zijne bekwaamheid menige behagelijke proeve op tentoonstellingen geleverd, waaronder ook landschappen met stoffaadje van J. van Ravenswaay.

Op het Paviljoen bij Haarlem is van hem een: *Gezigt aan de Rijnpoort bij Rhenen.*

Hij overleed te Nijmegen den 9den Maart 1845, en had bij zijne echtgenoote, Johanna Maria Margaretha Stoppendaal, verwekt twee zoons en vijf dochters. Een zijner zonen, Pieter Casper Christ, geboren te Nijmegen den 7den Februarij 1822, beoefent insgelijks de kunst en schildert, even als zijn verdienstelijke vader, stadsgezigten en landschappen.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. III. bl. 293; *Aanh.*, bl. 260—262; Immerzeel, *Levens en Werken der Nederl. Kunstsch.*; uit familieberigten aangevuld.

CHRISTAL (JAQUES of JACOB), was een der Hoplieden van Dirk Sonoy in het Noorderkwartier, en heeft zich in de gevechten aldaar tegen de Spanjaarden bekend gemaakt. In 1574 werd hij met Hopman Nicolaas Ruychaver tegen de Spaansche schansen aan den Zaankant gezonden; zij bezetteden de dorpen Wormer en Jisp, van waar zij de Zaan afvoeren, doch de aanslag op de vijandelijke schansen gelukte niet, en zij moesten, hoewel zonder veel schade, terugwijken. In het volgende jaar was Christal onder den Overste Hendrik van Broekhuizen tegenwoordig bij het bezetten van het Barndegat. Later schijnt hij in Brabant te hebben gediend, wij vinden toch den Luitenant en Vendrig van Kapitein Christal onder de krijgsgevangenen, die de Spanjaarden in het gevecht te Blaesvelt bij Mechelen (17 Mei 1579) maakten. Vervolgens werd hij Overste Luitenant van Sonoy, als Luitenant Gouverneur van het Noorderkwartier en Waterland en betoonde zijne gehechtheid aan zijnen bevelhebber, gedurende de twisten tusschen dezen en de Staten van Holland, na het vertrek van Leicester. In 1587 werd hij gedwongen, Enkhuizen met zijn vendel te verlaten, waarop hij zich naar Medemblik tot Sonoy begaf. Hier ontving hij last van de Staten, met zijn volk naar Zeeland te gaan, maar Sonoy, die zich niet van zijne trouwe vrienden wilde doen berooven, verbood hem, dezen last uit te voeren. Bij de eindschikking tusschen Prins Maurits en Sonoy, bragt Christal de lastige soldaten van den laatste tot rede. Schoon deze later nog klaagde, dat men Christal niet eerlijk behandeld had, diende hij echter nog in 1588 op de Zeeuwsche vloot, die voor Duinkerken lag, van waar hij zich naar Engeland begaf, om aldaar Leicester te bezoeken. Waarschijnlijk deelde hij in hetzelfde jaar in den strijd tegen de onoverwinnelijke vloot. Verder vinden wij niets meer van hem gemeld, zoodat hij ongetwijfeld tot de zeven Luitenants van Sonoys Gouvernement behoorde, die volgens Bor vóór dezen overleden.

Zie Bor, *Nederl. Oorll.* B. XXIII. bl. 81, XXIV. bl. 25, 27, 32, 36, 58, 60, 96 en 98; Soeteboom, *Saanl. Arcadia*, 1e druk, bl. 546—611; Kervyn de Volkaersbeke, *Docum. Histt.*, T. I. pag. 314.

CHRISTENIUS (JOANNES), geboren te Crempen bij Glückstadt, in het Holsteinsche, waar zijn vader eene vrij aanzienlijke Predikants-plaats bezat, werd aan de Hoogescholen te Hamburg en Helmstädt en elders opgeleid, en had eerst plan om zich te Lubeck te vestigen, waar hem door de voorspraak van zijnen beroemden leermeester Elmenhorst een kanonikaat was ten deel gevallen. Doch hij besloot eerst Leiden te bezoeken, waar hij onder anderen Daniel Heinsius en Petrus Cunaeus hoorde. In 1628 of 1629 vertrok hij naar Frankrijk, doch toen hij, van daar teruggekomen, zag, dat Duitschland door de vreesselijkste krijgsrampen geteisterd was, werd hij te rade, in Nederland zijn geluk te beproeven. Hier zette hij zich te Amsterdam neder, waar hij eenigen tijd, door eigen lust gedreven, regtsgeleerde voorlezingen hield, hetwelk hij ook weldra, van 1635 tot 1637, op openbaar gezag te Rotterdam deed, waar men hem den titel van Hoogleeraar verleende. In het laatst gemelde jaar werd hij echter tot Hoogleeraar in het Burgerlijke Regt naar het Athenaeum te Deventer beroepen, waar hij twee malen de waardigheid van Rector Magnificus bekleedde, en die de laatste keer aanvaardde met eene redevoering: *over de leergierigheid of de zucht om te leeren, de eenige en beste wijze, om door de wereld te komen.* (1) Van Deventer vertrok hij in 1648 naar Harderwijk, waar hij bij de oprigting der Hoogeschool tot Professor Primarius of eerste Hoogleeraar der Regtsgeleerdheid werd aangesteld. Ook hier hield hij drie plegtige redevoeringen, als eene bij de inwijding der Hoogeschool, en twee bij het nederleggen van het Rectoraat in 1649 en 1655. Reeds den 1sten December 1659 verwisselde hij zijne betrekking te Harderwijk met eene dergelijke aan het Athenaeum te Amsterdam, waar hij zijne intrede hield met eene redevoering: *waarin de studenten in de regten den besten weg werd aangewezen, om vorderingen te maken.* (2)

Hij huwde Maria Volquard, eene rijke en aanzienlijke koopmansweduwe, en moet in het jaar 1672 zijn overleden, want reeds den 3den Januarij 1673 beraadslaagden de Curatoren van het Athenaeum over het kiezen van eenen opvolger van den overleden Christenius.

Op zijn afbeeldsel maakte Jan Vos het volgende bijschrift:

Dus toont de kunst Christeen, die 't brein der jongelingen
Besprenkelt met den dauw van Themis wetenschap;
Zoo leert men door zijn zorg het stout geweld bedwingen;
De wijsheid, groot van roem, beklimt den hoogsten trap.
Hoe loont men zulk een man, die 't Y aan zich verplichtte?
Versier hem met een krans van dreunende gedichten.

Hij heeft in het licht gezonden:

Tabulae Institutionum Imperialium. Amst. 1632. folio.

Exercitationes Juridicae.

Collegium Juridicum.

Tractatus de Obligationibus in genere.

Dissertationes de Jure Matrimonii, seu de Causis Matrimonialibus, Harderov. 1651, 8o. en 1659, Arnh. 1662 en 1668, met welk werk, dat te Rome op den *Index* geplaatst werd, Christenius den meesten roem verwierf.

Voorts nog onderscheidene andere *Dissertationes*, *Orationes*, *Epistolae*, *Carmina*, enz. Zijne bekwaamheid werd zoo hoog geschat, dat men uit zijn vertrek van Harderwijk, zoo niet den geheelen ondergang der Geldersche Akademie, dan toch groote schade voor haar voorspelde.

De Latijnsche lier handteerde hij echter met geen gunstig gevolg, gelijk blijkt uit het puntdicht, onder het portret van Johan Battenfeld, Luthersch Predikant te 's Hage.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; Fransen van Eck en Bosscha, *het tweede Eeuwf. van het Athen. te Deventer*, bl. 91 en 92; van Lennep, *Ill. Amstelod. Athen. Memorabilia*, pag. 43, 122, 123, 131—133; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. I. bl. 144, 145, 158—161, 202, 259, 327, D. II. bl. 609; Foppens, *Bibl. Belg.*, pag. 616.

CHRISTIAAN, Hertog VAN BRUNSWIJK en Bisschop van Halberstadt, derde zoon van Hendrik Julius, Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel en van Elizabeth, dochter van Frederik II, koning van Denemarken, zag den 20sten September 1599, op het slot Grüningen in het Sticht Halberstadt het eerste levenslicht. Nadat hij zijn' waardigen vader reeds in den jeugdigen leeftijd van veertien jaar verloren had, en aan de Hoogeschool te Helmstädt, eenige wetenschappelijke opleiding genoten had, werd hij op den 16den Augustus 1616 na het overlijden van zijnen jongeren broeder Rudolf tot Bisschop van Halberstadt verkozen, en als zoodanig, den 10den Mei 1617, ingehuldigd, hoewel de Keizer geweigerd had, zijne keuze te bevestigen. Zijn onrustige krijgszuchtige aard noopte hem echter spoedig zijn Bisdom te verlaten en als Ritmeester bij de Staten in dienst te treden, om onder Prins Maurits, toen op het hoogste toppunt van zijn' oorlogsroem, den krijg te leeren. In Holland ontmoette hij ongetwijfeld het eerst den verdreven

(1) *De Philomathia sive de discendi cupiditate, quae sola est optima ratio vivendi.*

(2) *Oratio inauguralis, qua optimam in Juris studiis progrediendi viam commonstraret.*

Koning van Bohemen, Frederik V, Keurvorst van den Paltz en diens gemalin Elisabeth, dochter van Jacob I, Koning van Engeland. Bewogen met het lot dezer schoone en ongelukkige Vorstin, nam Christiaan haren handschoen stak dien op zijnen hoed en zwoer, dat hij niet eer zou rusten, noch er dien afnemen, voor en aleer hij haren echtgenoot in zijn rijk hersteld had, zooals hij dan ook altijd dien handschoen op zijnen hoed heeft gedragen. Toen hij nu ten gevolge van dien eed het leger van Prins Maurits te Rees verliet, om op naam van den Koning te werven, bezat hij geen tien rijksdaalders, doch hij was zoo bemind bij het krijgsvolk, dat hij weldra een tamelijk leger op de been kreeg, waarmede hij in de herfst van het jaar 1621 Neder-Hessen verwoestte en den Keurvorst van Mentz Ameneburg ontweldigde. Daarop wilde hij zich met Ernst, Graaf van Mansfeld, even als hij een Partijganger, die op naam van Frederik V de Katholieken in Duitschland bekampte, vereenigen, doch werd door Graaf Jacob van Anholt, Generaal der Katholieke Ligue, in het Buscheckerthal bij Giessen teruggedrongen en genoodzaakt naar Westphalen te keeren. Hier veroverde hij Lippstadt en Soest op de Spanjaarden, en in Januarij 1622 de hoofdstad van het Sticht Paderborn, den schrik door het geheele land verspreidende, terwijl hij de kloosters en kerken van hunne nutteloze rijkdommen ontlastte. Bezield met een gloeijenden haat tegen de Jezuiten, noemde hij zich »den vriend van God en den vijand der Papen" en liet zelfs rijksdaalders slaan met dit opschrift: *Gottes freund, der Pfaffen feind*, met de keerzijde: *Tout avec Dieu*. Zijne vijanden gaven hem den naam van »den tweeden Attila," doch zijne vrienden noemden hem om zijne gedurige zwerftogten »den Duitschen Ulysses."

Na in Februarij een Keulsch leger van 3000 voetknechten en 600 ruiters tusschen Werle en Soest verslagen te hebben, wendde Christiaan zich weder zuidwaarts; alsnu dreef hij bij Lippspringe den Graaf van Anholt terug, trok bij Höxter over de Wezer, brandschatte de Stichten Hildesheim en Fulda, en veroverde den 16den Junij de stad Höchst. Maar als hij hier over den Main wilde trekken, greep hij vier dagen later tegen den raad van den Heer von Fleckenstein, die hem door den Markgraaf van Baden tot wegwijzer gezonden was, het Katholieke leger onder den beroemden Tilly en den Spaanschen veldheer Don Gonzales de Cordova aan, maar kreeg de nederlaag, doordien zijne troepen in geen behoorlijke orde geschaard waren, en daar de brug, over den Main geslagen, brak, verloren vele van de zijnen het leven, terwijl hij zijn grofgeschut en bagaadje verloor. De Hertog wist echter uit zijne verstrooide manschappen nog 13000 man te verzamelen, waarmede hij zich eindelijk te Bensheim aan de Bergstrasse met Mansfeld vereenigde. Gezamenlijk trokken zij nu naar den Elzas, waar Koning Frederik, door den Keizer met de teruggave zijner erflanden gevleid, in hun leger verscheen, en hen den 23sten Julij plegtig uit zijnen dienst ontsloeg. De beide partijgangers dus van den naam, waarvoor zij streden beroofd, onderhandelden nu, na vruchtelooze pogingen, om zich insgelijks met den Keizer te verzoenen, met den Hertog van Bouillon, ten einde de Fransche Protestanten tegen Lodewijk XIII te ondersteunen.

Zij trokken dien ten gevolge in Lotharingen, verwoestten aldaar de Bisdommen Metz en Verdun, en waren reeds tot de grenzen van Champagne genaderd, toen het Fransche hof hen met onderhandelingen zoolang wist op te houden, tot het gunstige oogenblik verliep, en de grenzen behoorlijk versterkt waren. Naar Sédan terug getogen, werden zij hier door de Staten voor drie maanden in dienst genomen, om Bergen-op-Zoom, door Spinola belegerd, te helpen ontzetten. Ter bereiking van dit doel trokken zij dwars door de Spaansche Nederlanden, hetwelk don Gonzales de Cordova hen zocht te beletten; den 29sten Augustus 1622 kwam het bij Fleurus tot een treffen, waarbij Mansfeld en Brunswijk zich wel een' doortogt baanden, maar 4000 man, al hun geschut, en de krijgskas verloren, terwijl hun onderbevelhebber, Frederik, Hertog van Saksen Weimar, sneuvelde. Daar de linkerarm van Christiaan bij deze ontmoeting verbrijzeld was, liet hij zich dien onder trompetgeschal voor het front van het leger afzetten en een zilveren arm aanzetten, die nog te Wolfenbuttel aanwezig is. In September bereikten zij eindelijk na veel vermoeijenissen met slechts 12000 man de Hollandsche grenzen, en vereenigden zich met het leger van Prins Maurits, waarop Spinola gedrongen werd, het beleg op te breken. Door de Staten na verloop der drie maanden uit hunnen dienst ontslagen, trok Mansfeld naar Oost-Friesland, Brunswijk naar Westphalen. Hier plunderde hij wederom het Paderbornsche, deed eenen inval in het Graafschap Schaumburg en veroverde Rinteln. Vandaar trok hij naar het Hildesheimsche in de hoop van door de Stenden des Nedersaksischen Kreits, tot Generaal te worden aangesteld over de troepen, die toen aldaar geworven werden. Ter zelfder tijd poogde men, hem met den Keizer te verzoenen, waartoe de gelegenheid gunstig was, doch daar hij wilde, dat de Keurvorst van den Paltz en anderen mede daarin begrepen werden, bleef zulks achter. Intusschen bragt de Hertog een leger van 21000 man op de been, hetgeen hem groote onkosten berokkende, en waarvoor hij zijn eigen onderdanen letterlijk uitzoog. Eindelijk brak hij in Junij 1623 tegen Tilly op, en versloeg eene afdeeling van diens leger onder den Hertog van Saksen Lauenburg; maar de Nedersaksische Stenden, door Tilly bedreigd, dwongen Christiaan hunnen Kreits te verlaten, waarop hij den 26sten Julij bij Hameln de Wezer overtrok, drie dagen gruwelijk in het Osnabrugsche huisde, en van daar in het Munstersche viel, om de Hollandsche grenzen te bereiken. Tilly volgde hem echter met zijn talrijk leger op den voet, wien de Hertog nog slechts eene dagreis van de grens verwijderd, door zijne achterhoede onder den overste von Kniphausen aan de Berkel zocht tegen te houden, doch te vergeefs. Den 6den Augustus 1623 geraakten de legers bij Stadtlohn aan elkander, alwaar Brunswijk de nederlaag kreeg, de helft zijns legers, ruim 11000 man en alle pakkaadje verloor, terwijl vele zijner onderbevelhebbers als Willem, Hertog van Saksen Weimar, Frederik, Hertog van Saksen Altenburg, Wolf Ernst, Graaf van Isenburg en de Rijngraaf Johan Filips gevangen werden genomen. Hij zelf zag zich genoodzaakt met het overschot zijner benden, de wijk naar Bredevoort te nemen, waarna hij zich vereenigde met den Graaf van Mansfeld, die zich nog in Oost-Friesland bevond. Hier wisten in Januarij 1624 de Staten en de Graaf van Oldenburg beide Vorsten te bewegen, hunne legers, ware landplagen, af te danken. Christiaan begaf zich nu naar zijnen zwager Ernst Casimir, den Frieschen Stadhouder, en van daar naar Engeland, waar Mansfeld met Engelsche en Fransche hulp een nieuw leger bijeenbragt ter ondersteuning van Christiaan IV, Koning van Denemarken, welke vorst, Brunswijks oom van moederszijde, eindelijk door de Neder-Saksische Stenden te hulp geroepen was, om hen tegen de gruwelijke verdrukkingen der Keizerlijke legers te beschermen. In Februarij 1625 ging de Hertog, door Karel I met de orde van den Kousenband begiftigd, van Douvres naar Calais, waar hij zich aan het hoofd der in Frankrijk geworven troepen stelde en met deze naar Bergen-op-Zoom voer, waar hij Mansfeld met de Engelsche troepen aantrof. Beide Vorsten wilden nu Breda, door Spinola belegerd, helpen ontzetten, doch de plotselinge dood van Prins Maurits verhinderde dit plan. Zij togen daarop over de Maas en den Rijn in het Keulsche, waar zij de stad Oerdingen innamen; daar hun leger hier echter groot gebrek leed, voerden zij het deels te water, deels te land naar Bremen tot den Koning van Denemarken. Deze bezette in den aanvang van hetzelfde jaar Brunswijk, waaruit hij de Keizerlijke troepen verdreef; Christiaan verkreeg nu de administratie van dit Hertogdom in plaats van zijnen zwakken broeder Frederik Ulrich, benevens het derde deel van 's Konings leger, ten einde daar mede de Stichten Minden en Osnabrug te verontrusten, doch hij overleed onverwacht te Wolfenbuttel, den 26sten Mei 1626, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn. Hier werd hij in de Marienkirche bijgezet, waar zijne moeder hem na weinige dagen volgde; nimmer gehuwd zijnde, liet hij geene kinderen na.

Christiaan van Brunswijk was in het klein een volmaakte tegenhanger van den bekenden Karel XII, een goed soldaat, maar een slecht regent en zijnen onderdanen even schadelijk als zijnen vijanden. Zijne moeder en zijn broeder, de regerende Hertog noemen hem herhaaldelijk in hunne brieven het ongeluk van hun geslacht en de plaag van hun land, daar het toch hoofdzakelijk door zijn toedoen was, dat de Keizerlijke troepen zoolang het Brunswijksche bezet hielden. Groot van gestalte, bezat hij ongetwijfeld groote veldheerstalenten; door Prins Maurits, den eersten veldheer zijner eeuw onderrigt, vormde hij zelf vele helden, als Bernard, Hertog van Saksen Weimar, de latere Zweedsche Veldmaarschalk von Kniphausen, Herman Otto, Graaf van Styrum en anderen. Hoewel hij den krijg geheel als partijganger voerde, zoo was het hem toch gansch

niet onverschillig, voor welke zaak hij streed; slechts voor het Protestantisme had hij zijn degen veil en met den Keizer wilde hij zich niet verzoenen, zoolang dit niet gewaarborgd was.

Zijn portret is geschilderd door Miereveld, gegraveerd door Delff, 1623 met de spreuk: *Vincere aut Mori.*

Zie van Meeteren, *Hist. der Nederl. Oorll.*, D. III. passim; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Gr. Algem. Hist. Woordenb.*; Moreri, *Dict. Hist.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der zamenl.*; Ersch und Gruber, *Alg. Encycl. der Kunsten und Wissenschaften.*

CHRISTIAAN, (Graaf VAN BENTHEM). Zie CHRISTOFFEL BERNARD.

CHRISTIAANSE, Luitenant ter Zee, diende als Eerste Officier op het fregat *Monnikkendam* van 44 stukken, dat in den ongelukkigen zeeslag bij Kamperduin (11 October 1797) onder den Bevelhebber Thomas Lancester, zich tegen verschillende groote Engelsche oorlogschepen manhaftig verdedigde, doch eindelijk geheel reddeloos geschoten, gedwongen was zich over te geven. Hier sneuvelde de dappere Christiaanse na een eervollen en moedig volgehouden strijd.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. VI. St. II. bl. 180.

CHRISTIAANSZ (HENDRIK) of CHRISTIAANSE was een der eersten, die in 1614 de vaart ondernamen naar het land, hetwelk toen den naam van Nieuw-Nederland had ontvangen, en nu New-York heet. Hij hielp er de stad Nieuw-Amsterdam, thans New-York stichten, nadat zij het eiland, waarop thans die stad met hare 300,000 inwoners gelegen is, van de Indianen gekocht hadden, voor 10 hemden, 80 paar kousen, 10 geweren, 30 kogels, 30 ponden kruid, 30 bijlen, 30 ketels en eene koperen braadpan.

Zie van Kampen, *de Nederlanders buiten Europa*, D. I. bl. 331; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 658 en 659.

CHRISTIAANSZ (ELIAS). Zie CHRISTIAENSZ (ELIAS).

CHRISTIAANSZEN (W.), Predikant, ons alleen bekend door het werkje:

Practijk der bekeeringen. Amst. 1718, 12°.

Veelligt is hij dezelfde persoon als G. Christianus, van wien:

Patriottische bedenkingen in 4° het licht zagen.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; B. Mourik, *Naamr. van Godg. Schrijvers*, 5e druk.

CHRISTIAENSSEN (ALBERT) was een boekdrukker in de 16e eeuw te Vianen, die onder de bescherming van Hendrik van Brederode in de jaren 1565 en 1566 verscheidene werkjes voor de Hervorming en de ontevredene Edelen in het licht gaf, waarover de Hertogin van Parma zich ernstig beklaagde.

Zie Gachard, *Corresp. de Phillippe II; Kron. van het Hist. Genootsch. te Utrecht*, 1851, bl. 384 en 315.

CHRISTIAENSZ (ELIAS) of CHRISTIAANZ, een lintwever te Haarlem, was een der burgers, die zich tegen de regering dier stad verzetteden, toen deze in 1617, ten einde de stad tegen allerlei oproer te beveiligen, eenige waardgelders aannam, en van de schutters, die nog geen eed van getrouwheid gedaan hadden, dien afvorderde, en de andere den ouden eed deed vernieuwen. Zij werden diensvolgens als onwilligen en wederhoorigen door Burgemeesteren ontschutterd, en tot betaling van zeker maandgeld gedoemd.

Christiaensz, een ijverig Contra-Remonstrant, weigerde dit geld, 30 stuivers per maand te betalen, liet zich, na veel manens en waarschouwens, panden, en voerde eene taal, welke men van begrip was, dat tot oproer strekte, om welke redenen Burgemeesters en Schepenen, hiertoe bewogen door het nadeelig gevolg, dat zij vreesden, uit zoodanig wederspannig bedrijf te zullen voortvloeijen, goedvonden, met dezen ongehoorzamen burger buitengewoon te handelen en hem diensvolgens voor twaalf jaren bij politie uit de stad en uit Rijnland en Kennemerland te bannen. Christiaensz appelleerde aan den Hoogen Raad te 's Gravenhage, alwaar hij ook, zonder dat de Regering van Haarlem gehoord was, provisie in cas van appel verkreeg; doch de Staten van Holland boden die van Haarlem de hand, en riepen, als hebbende de Souvereine Regering van het land, de zaak voor zich, met verbod aan den Hoogen Raad van verder te procederen, geen sententie daarin te wijzen, of gewezen zijnde, tegen de Regering van Haarlem ter executie te leggen, maar de stukken te zenden aan de Staten, opdat, met behoorlijke kennis van zaken door H.Ed.Mog. daarin beslist werd. De Hooge Raad ging evenwel voort, en wees een vonnis ten voordeele van Christiaensz.

De Regering van Haarlem kondigde daartegen eene openbare justificatie van haar doen en de daarin gevoerde proceduren af, welke justificatie zij in druk uitgaf, en waarin zij de geheele toedragt der zaak blootlegde, klagende tevens over het onregt, haar en het geheele land door den Hoogen Raad aangedaan tot nadeel van hare magt, vrijheden en privilegiën, ook tegen de commissie en instructie, die het Hof van de Staten als zijne Souvereinen had ontvangen, en hielden alzoo Christiaensz uit hare stad, zonder op het vonnis van het Hof te letten.

Wat er verder met hem is voorgevallen, vinden wij niet opgeteekend.

Zie Uytenbogaert, *Kerkelijke Hist.*, bl. 815—820; Brandt, *Histor. der Reform.*, D. II. bl. 651—665; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Koning, *Tafer. der stad Haarl.*, D. II. bl. 155—161.

CHRISTIANI (ANDREAS). Zie KERSTEN (ANDRIES).

CHRISTIANUS (G.). Zie CHRISTIAANZEN (W.).

CHRISTOFFEL, Graaf VAN MEURS. Zie MEURS (CHRISTOFFEL, Graaf VAN).

CHRISTOFFEL, Paltsgraaf VAN DEN RIJN, Hertog in Beijeren, was de zoon van Frederik III, de Vrome en van Maria van Brandenburg, en even als zijn broeder Johan Casimir een vertrouwde van Graaf Lodewijk van Nassau, en dezen behulpzaam in zijne pogingen, om de Nederlanden van de Spaansche dwingelandij te verlossen. Reeds in 1572 had hij twee compagniën ruiters onder Brempt verslagen, die zich bij het Spaansche leger wilden voegen, maar vooral is hij voor onze geschiedenis belangrijk, door zijn aandeel in den ongelukkigen veldtogt van het jaar 1574. IJverig bestuurde hij de werving van troepen en wist door list te bewerken, dat deze ongemerkt bij Linz den Rijn overtogen. In den noodlottigen veldslag op de Mokerheide (14 April) sneuvelde hij nevens de beide Nassausche Graven. De juiste wijze van zijn overlijden is onbekend, zelfs waande men eerst dat hij krijgsgevangen genomen was, zoodat zijn vader aan Requesens een hoog losgeld aanbood. Toen de Paltsgraaf echter den dood van dezen beminden zoon vernam, wien Landgraaf Willem van Hessen een veelbeloovend jongeling van edelaardigen inborst noemde en zijne vijanden zelfs als een dapper ridder roemden, troostte hij zich als een waar Christen, dat de Prins om de eer van God en de godsdienst op het bed van eer was gestorven, hetgeen hem liever was, dan dat hij te huis zijn' tijd in ledigheid, des duivelsoorkussen, had doorgebragt.

Zie Groen van Prinsterer, *Arch. de la maison d'Orange*, Tom. IV. p. XXXII. 326, 367; Arend, *Geschied. des Vaderl.*, D. II, St. V. bl. 561—568.

CHRISTOFFEL BERNARD, Graaf VAN BENTHEM, tweede zoon van den regeerenden Graaf Ernst Willem en van Geertruid van Zelst, welke kloekmoedige verdedigster van het Hervormde geloof, wegens hare Geldersche afkomst in dit woordenboek zal behandeld worden, zag den 31sten December 1664 het eerste levenslicht. Nog geen vier jaren oud werd hij ten gevolge van den overgang zijns vaders tot de Roomsche Kerk, door zijne moeder naar de Nederlanden gezonden en benevens zijne broeders aan de Staten Generaal aanbevolen. Na het overlijden zijner moeder, den 29sten Maart 1679, trad hij als vrijwilliger in Nederlandsche zeedienst, werd in 1686 als Luitenant bij de Admiraliteit van Amsterdam aangesteld en vervolgens door Willem III tot Kapitein bevorderd. In die hoedanigheid konvoijeerde hij in 1690, de dochter van den Keurvorst van den Paltz, de bruid van Koning Karel II naar Spanje, had deel in de overwinning bij la Hogue in 1692, en voerde het bevel over het oorlogschip *Leyden* van 64 stukken, onder de aanzienlijke vloot van den Luitenant Admiraal van Almonde in 1696. Met hetzelfde schip woonde hij onder Kapitein A. F. van Zijll, den togt naar de West-Indiën bij in 1697, en heroverde met Kapitein Hoogenhoeck op de Franschen het Spaansche schip *Santo Christo*. Op dezen togt barstte eene ziekte op de vloot uit, die alleen op zijn schip van de 365 koppen 180 man wegraapte. Aan deze ziekte bezweek ook de Graaf van Benthem in de maand October, geene kinderen nalatende, daar hij nimmer gehuwd geweest was. Over de pogingen, die hij aanwendde, om zijne regten op het Graafschap Bentheim te doen gelden, zie men het leven zijns oudsten broeders Ernst.

Zie de Jonge, *Nederl. Zeewezen*, D. IV. St. I. bl. 154, 567, St. II. bl. 112—118; Visch, *Geschied. van het Graafschap Bentheim*, bl. 197, 206—208.

CHRISTOFFELS (JOSEPH), geboren te Utrecht in 1498, ontving, nog zeer jong zijnde, onderwijs van Antonius Moro, nam vlijtig de lessen van dien meester waar en werd zelve, in weinig tijds een bekwaam schilder. Hij vervaardigde met even goeden uitslag historiestukken als portretten. Meest legde hij er zich op toe, om de manier van Pieter Perugini en Johannes Bellino te volgen; maar hij schilderde met meer bevalligheid, en er heerschte meer harmonie in zijn koloriet. Weinige schilders van zijnen tijd hebben de regels van het perspectief zoo goed in acht genomen. Jan III, Koning van Portugal, riep hem aan zijn hof, deed hem onderscheidene stukken voor de kerken te Lissabon en voor de koninklijke paleizen schilderen, en was daarover zoo te vreden, dat hij hem tot Ridder van de Christusorde benoemde en hem met weldaden overlaadde. Christoffels overleed te Lissabon in 1557.

Zie *Biogr. Universelle.*

CHRYSOCHAEUS (QUIRINUS), geboren te Kampen, heeft in het licht gezonden:

Querela Belgii, civilibus bellis nimis diu multumque labefactati. Swollae 1579.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 1050; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CHRYSOPOLITANUS (CORNELIUS CALLIDIUS). Zie Loos (CORNELIUS).

CIERMANS (JOHANNES), geboren te 's Hertogenbosch, was Priester van de Societeit der Jezuiten en zeer ervaren in de wiskunde, in welke wetenschap hij te Leuven en te Antwerpen eenigen tijd onderwijs gaf. Hij werd als Missionaris naar China gezonden, alwaar hij insgelijks de wiskunde beoefende en zich met onvermoeiden ijver er op toelegde om het christengeloof voort te planten. In Europa teruggekeerd overleed hij in 1648 in Portugal.

Hij heeft in het licht gezonden:

Annus positionum mathematicarum, quas defendit Illustriss. D. Wolfgangus Philippus Jacobus Unverzagt, Baro de Ebenfort. Lovan. 1641 cum fig. in folio.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; (A. van Gils), *Kathol. Meyer. Mem*, bl. 186; Hermans, *Consp. Onom. Lit.*, pag 15.

CIGOIGNE (JAN ANDREAS), was een der teekenaars van het verbond der Edelen en werd nevens anderen opgeteld onder de getuigen, welke de Procureur Generaal van den Raad der Beroerten tegen den Graaf van Hoorne moest voorbrengen. Hij moet later aanmerkelijk in denkwijze veranderd zijn, indien hij ten minste dezelfde geweest is, door wien Don Juan van Oostenrijk de dorpen in de Kempen en andere plaatsen, welke zij gingen brandschatten, deed overschatten.

Zie te Water, *Hist. van het verb. der Edelen*, St. II. bl. 322, St. III. bl. 503 en 503.

CISSAEUS (ULPIUS), ook HEDERACEUS genaamd, geboren te Schalsum, bij Franeker, studeerde te Erfurt, waar hij later Hoogleeraar in de Grieksche taal werd; doch toen de gevoelens van Luther aldaar doordrongen, tegen welke hij geschreven en daardoor zich vijandig gemaakt had, keerde hij naar zijn Vaderland terug, waar hij het ambt van Priester en Prediker bediende en stierf omtrent het jaar 1540. Van hem bestaat onder anderen in druk:

Hesiodi Opera et Dies, cum Lat. versione et scholiis. Basil. 1553, 8°.

Proverbiorum farrago, cum Erasmi *Chiliadibus.* Par. 1571, fol.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 1158; Scotanus, *Beschr. van Friesland*, bl. 206; v(an) H(eussen) en v(an) R(hijn), *Kerkel. Hist.*, D. V. St. I. bl. 168.

CITHAROEUS (CONSTANTINUS), die zich zelven noemt Acad. Lugd. Civ. en zich in Oost-Indië ophield, gaf in het licht:

Bibelisch Handboexken, vertoonende de heiligen bibel, in elck een versset den inhoudt eens Capittels op 't aller nauste begrijpende, Amst. 1630, welk hoogst zeldzaam geworden boekske de ellendigste rijmelarij en onverstaanbaarste brabbeltaal bevat.

Zie *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. dichtl. ten vervolge op* Witsen Geysbeek.

CITTERS (AARNOUT VAN), uit een aanzienlijk Zeeuwsch geslacht herkomstig, en zoon van Aarnout van Citters, Heer van Gapinge, en van Anna van der Stringe, werd geboren te Middelburg den 10den December 1633. Na wel volbragte studie aan de Leidsche Hoogeschool werd hij aldaar, na verdediging eener Dissertatie, *continens illustres aliquot positiones ex matterie testamentaria resumtas,* 3 Junij 1655, openlijk tot Doctor in de Regten bevorderd. Na veel lof verworven te hebben in de regtsgeleerde praktijk, werd hij den 29 December 1667 tot Raadsheer in het Hof van Vlaanderen aangesteld; vier jaren later, namelijk in September 1671, verwisselde hij dit ambt met dat van Secretaris der stad Middelburg, en in 1674 werd hij uit eene nominatie der Staten van Zeeland door den Stadhouder Willem III, tot Raadsheer in het Hof van Holland en Zeeland benoemd en 6 September als zoodanig beëedigd, welk ambt hij met allen lof bekleedde tot in 1680, toen hij tot Lid van den Hoogen Raad werd aangesteld; terwijl hij bijkans te gelijker tijd tot den luisterrijken doch moeijelijken werkkring van Ambassadeur aan het Engelsche Hof werd geroepen, om aldaar, ware het mogelijk, Koning Karel II te doen toetreden tot het verbond van associatie met Zweden; dit te vergeefs beproefd hebbende, trachtte hij met Koenraad van Beuningen, den Koning tot bemiddeling van de tusschen Frankrijk, Spanje en het Duitsche rijk hangende verschillen te bewegen. In 1683 verzocht en verkreeg hij zijne demissie als Raadsheer in den Hoogen Raad, tevens verlangende, dat hij door de Staten van Zeeland met eene provisionele commissie in de vergadering van hun Hoog-Mogenden mogt worden vereerd, ten einde eene radicale qualiteit te mogen behouden.

In 1685 maakte van Citters mede deel van het buitengewoon gezantschap, dat aan Jakob II, Koning van Engeland, gezonden werd, om de verbonden, voor dezen met Karel II gemaakt, met hem te vernieuwen, en na afloop daarvan bleef van Citters in zijn gezantschap aan het Hof van Engeland tot in 1694, dus in dat belangrijk tijdvak, hetwelk de groote omwenteling aldaar vooraf ging en onmiddelijk volgde. Veelvuldig en verschillend waren de onderwerpen zijner onderhandelingen in dat rijk. Zijn post was vooral zeer hagchelijk gedurende het bewind van Jakob II, die geheel aan Frankrijk overgegeven, den Staat geen goed hart toedroeg; hij moest de gedurige klagten der Engelschen over de Oost-Indische zaken doen bedaren; zonder vredebreuk te veroorzaken de terugkomst der Engelsche en Schotsche troepen in onzen dienst weigeren. Hij toonde veel staatsbeleid in die zoo moeijelijke omstandigheden en wist alle wanhopige stappen van Koning Jakob bij Frankrijk, die de landing van den Prins van Oranje in Engeland waarschijnlijk zouden hebben belet, voor te komen. Weinig tijds voor den overtogt van den Prins van Oranje naar Engeland deed hij eene terugreis herwaarts. Terug gekomen ontveinsde hij de oogmerken der wapening, welke er in Holland plaats had en was ten tijde der landing in eenen zorgelijken toestand, daar Koning Jacobus II ten hevigste op hem gestoord was. Beleid, standvastigheid en onverschrokkenheid moeten wel de kenschetsende trekken geweest zijn in het karakter eens mans, die de wapening in Holland, onder den schijn eener uitrusting tegen Algiers wist te verbloemen, en zulks aan een ergdenkend Hof te doen gelooven; die toen kort daarna de waarheid bleek, niet ontsnapte, maar tegen de gedreigde schending van het volkenregt zijn huis des nachts door vijftig rappe gasten deed bewaken; toen de uitkomst niet meer twijfelachtig was, hield hij zijne zending bij dezen voor geëindigd en hij vervoegde zich bij den Prins van Oranje.

Na de krooning van Willem III, Prins van Oranje, tot Koning van Engeland, ontving hij met Nicolaas Witsen en anderen den titel van Buitengewoon Ambassadeur. Hij hield zich lang standvastig, om in 1689 zeker verdrag tot verhindering van den handel op Frankrijk niet te teekenen, en ging daar ook niet toe over, dan nadat alle zijne medegezanten dit gedaan hadden, terwijl hij rondborstig verklaarde: »dat men in Holland de onderteekenaars van zulk een verdrag verfoeijen, en 't eenigen tijd voor schelmen verklaren zoude." Gelijke beginselen van het regt der volkeren hield hij staande bij het voorslaan van het ontslag van eenige schepen, doch moest onder doen voor 's Koning wil; zoo stond hij steeds de belangen van den Staat met warmte voor en vreesde niet den Koning zelven te mishagen; uit een en ander blijkt, dat hij geen vleijer van Willem III was, zooals men hem ten onregte wel eens heeft nagegeven. Als Staatsman ging hem het Vaderland meer dan de wil van dezen ter harte; als regter sprak hij in gewigtige zaken regt, zonder om te zien, en als mensch droeg hij met Christelijke gelatenheid de verschrikkelijke ramp, die hem wedervoer, dat vier zijner kinderen, twee zonen en zijne twee oudste dochters, op eene reis van Engeland naar Zeeland, met het schip *de Dolfijn* hun graf in de golven vonden.

In 1691 verzocht van Citters zijn ontslag als Ambassadeur bij eenen brief aan de Staten van Zeeland, die wel niet weigerden, hunne toestemming bij de Algemeene Staten daartoe te ge-

ven, maar tevens betuigden een bijzonder genoegen te hebben genomen in de langdurige en getrouwe diensten van den Ambassadeur in zijnen post en dat zij uit dien hoofde wel wenschten, dat hij bij hunne Hoog-Mogenden bewogen mogt worden, om de Ambassade nog voor eenige tijd te blijven bekleeden, zooals hij dan ook deed tot in 1694. Vóór zijn vertrek uit Engeland werd hij reeds aangezocht, om als Buitengewoon Ambassadeur naar Spanje te gaan, hetwelk hij in den aanvang des jaars 1696 op zich nam. Hij trok derwaarts en kwam er in Mei aan, deed aldaar het opgevatte misnoegen tegen dezen Staat verdwijnen, doch stierf, alvorens hij zijne plegtige intrede had gedaan, te Madrid den 12den October van het zelfde jaar.

Tweemaal begaf zich van Citters in den echtenstaat, eerst met Christina de Brauw, daarna met Josina Parduin, uit welke beide huwelijken hij onderscheidene kinderen heeft verwekt. Onder zijne zonen verdienen melding: Aarnout van Citters, geboren te Middelburg in 1661, Kolonel van een regiment ter repartitie van Zeeland en Kommandant van Sas van Gent, waar hij den 18den Junij 1718 overleed; Mr. Caspar van Citters, en Mr. Wilhem van Citters, die beide volgen.

Zijn wapen bestond in een schild van azuur met eene *fasce bretessée et contrebretessée* van zilver, verzeld *en chef* van vier en *en pointe* van drie sterren van goud (1).

Zijne beeldtenis, gegraveerd door Jacobus Houbraken naar de schilderij van Gotfried Kneller, komt voor in Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XV. bl. 60, en gaat mede in plaat uit gegraveerd door Houbraken in folio. Macaulay heeft, in zijne *History of Engeland* van de correspondentie van van Citters vlijtig gebruik gemaakt.

Zie *Holl. Merc.*, 1680. bl. 160, 1683, bl. 1—4, 44—53, 196—199; *Négociat. du Comte* d'Avaux. Tom. IV. pag. 151, 152; Sylvius, *Saken van staet. en oorl.* B. XVIII. bl. 59, B. XIX. bl. 39 en 40, B. XXII. bl. 44—53; Smallegange, *Cronijk van Zeel.* D. I. bl. 488; *Haagsche Merc.* 21 Dec. 1697, N°. 40; Montanus en Verwey, *Leven van Willem III.* D. II. bl. 132; de la Rue, *Staatk. Zeel.* bl. 40—44; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XV. bl. 61—63, 96, 119—121, 129, 303, 311, 346, 347, 394, 439, 440, 482, D. XVI. bl. 31, 37, 38, 44, 164, 299; Kok *Vaderl. Woordenb.*; *Bijvoegss. en Aanmm. op* Wagenaar D. XV. bl. 61, 62, 64, 68, 72, 73, 79, 81—88, 89, 96, 97—103, 109, 110, 113, 114, D. XVI. bl. 63, 84 en 85; *Nalezz. op* Wagenaar, D. II. bl. 289; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema *Staatk. Nederl.*; van Kampen, *Verkorte Geschied. der Nederll.* D. II. bl. 72, 132; Collot d'Escury, *Holland's roem*, D. II. bl. 119, *Aantt.* 347 en 348; van Kampen *Vaderl. Karakterk.* D. II bl. 392—394; F. J. A. Mazure, *Hist. de la Révol. de* 1688 *en Angleterre*, Par. 1825. III vol. 8o., uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Caspar van), zoon van den voorgaande en van Josina Parduin, geboren den 22sten Januarij 1674 te Middelburg, vestigde zich, na, aan de hoogeschool te Leiden zijne studiën te hebben volbragt en den 16den Januarij 1699 te Orleans den graad van Doctor in de Regten te hebben verkregen, als Advokaat te Middelburg, doch geraakte, zoo door bekwaamheid als aanzien, spoedig in voorname ambten. Hij werd in Junij 1700 Raad in den Hove van Vlaanderen; later Secretaris van Middelburg; in 1711 Pensionaris dier stad en Commissaris van de wisselbank; ten zelfden jare Secretaris van de Staten van Zeeland, welk ambt hij in 1718 verwisselde, met dat van Raadpensionaris van Zeeland. Dit laatste ambt bediende hij met gelijken lof als de vorigen tot aan zijn overlijden den 28sten September 1734. Gehuwd aan Magdalena Verheije, had hij bij haar eenen zoon, Jacob van Citters, die hier achter volgt, en eene dochter, verwekt.

Zijne afbeelding gaat uit in plaat, gegraveerd door Jakob Houbraken in 8o.

Zie *Tegenw. staat der Vereen. Nederll.* D. IX. bl. 61; Scheltema *Staatk. Nederl.*; van Kampen, *Vaderl. Karakt.* D. II. bl. 604, uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Wilhem van), de volle broeder van den voorgaande, geboren den 7den October 1685, te Londen, werd na volbragte studie aan de hoogeschool te Leiden, den 11den Augustus 1707, op het verdedigen eener verhandeling: *de Beneficio Fidejussorum*, tot Doctor in de Regten bevorderd en had zich als Advokaat te Middelburg gevestigd, toen hij in 1708 tot de Regering geroepen en in 1712 Burgemeester van Middelburg werd, welke waardigheid hij later nog twaalf malen bekleedde. Vele gewigtige zendingen werden hem inmiddels in en namens Zeeland opgedragen, waarbij zijne kunde en vaderlandsliefde, gepaard met innemendheid, deugd en opregtheid, bijzonder bleken. Door dit alles steeg het vertrouwen, dat een ieder in hem stelde, tot eene hoogte, van welke weinig voorbeelden zijn.

Zijn scherp doorzigt in staatkundige zaken blijkt daaruit, dat hij, ofschoon een aanhanger der stadhouderlooze regering, in 1742 aan de Staten van Zeeland het voorstel deed, om Willem IV, Prins van Oranje, tot Stadhouder te verheffen; van dit voorstel, hetwelk opzien baarde en tegenstand vond, gaf hij de wijze reden, dat men destijds nog den Stadhouder zou kunnen krijgen op voorwaarden, die men hem voorschreef, terwijl men misschien in het vervolg den Stadhouder zou moeten ontvangen, zooals deze wilde.

Later was hij wegens kunde en deugd in zoo hooge achting bij den Prins, dat deze hem in 1747 zocht over te halen om hem, als Eersten Edele van Zeeland te vertegenwoordigen; dan om zijne klimmende jaren en toenemende zwakheid wees hij het herhaald aanbod heuschelijk van de hand. In 1749 legde hij het burgemeesterschap neder, en onttrok zich van alle bewind; hij bleef echter de vraagbaak van allen, die het belang des Vaderlands ter harte namen en onttrok zich geenzins aan 's Lands dienst; zoo bewerkte hij in 1751 met Willem IV de schikkingen die destijds noodig werden geoordeeld. Vervolgens leefde hij in wijsgeerige rust tot den 28sten November 1758, toen hij ontsliep. Zijne echtgenoote Maria Kien, had hem vier zonen geschonken, als: Aarnout van Citters, geboren 30 Mei 1714, Waterbaljuw van Zeeland, overleden 24 October 1752, gehuwd met Sara Jacoba Ockerse, welk huwelijk Pieter Langendijk bezong, terwijl Lucretia Wilhelmina van Merken, op zijn overlijden eene rouwklagt vervaardigde; Cornelis van Citters, geboren 14 Mei 1717, Raad van Vlissingen, Gecommitteerde wegens Z. H. in de Provinciale Rekenkamer van Zeeland, overleden 21 April 1782, eerst gehuwd met Anna Christina de Bye, daarna met Suzanna Eversdijk en eindelijk met Johanna Catharina Schorer; Mr. Wilhem van Citters, die volgt; en Cornelis Kien van Citters, geboren 3 Maart 1732, Raad van Middelburg, Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie en Rekenmeester der Domeinen bewesten Schelde, overleden 5 November 1805, gehuwd met Magdalena Adriana Steengracht.

Minzaamheid, heuschheid en opregtheid, gepaard met schranderheid waren de deugden, welke dezen Staatsman kenmerkten, die voor een der bekwaamste en meest beminde Regenten van zijne tijd gehouden werd en van wien men getuigt, dat hij zijn geslacht zoo zeer met eigen deugden versierd had, dat de glans daarvan Zeeland en het geheele gemeenebest opluisterde.

De Predikanten van Middelburg bewezen hem de heuschheid uit achting, om wanneer ziekte of zwakheid hem belettede den openbaren godsdienst bij te wonen, beurtelings op zijne hofstede Rhijnsburg, eene leerrede te doen. Pieter Jacob de Bye bezong in zeer goede Nederduitsche verzen zijnen lof achter zijne dissertatie. De President van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland, Mr. Cornelis van Bynkershoek droeg hem in 1737 zijne *quaestiones juris publici* op.

Zijne afbeelding gegraveerd door Jakob Houbraken naar de schilderij van Jan Palthe komt voor bij Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XX. bl. 70. Ook gaat zij nog twee malen in plaat uit, mede gegraveerd door Houbraken, eens in folio en eens jonger in 4o.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XX. bl. 71, 78; Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. IX. bl. 288; Scheltema, *Staatk. Nederl.* D. I. bl. 247—249, D. II. bl. 575; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.* D. II. bl. 603 en 604, uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Jacob van), een neef van den voorgaande en zoon van Caspar van Citters en van Magdalena Verheije, geboren te Middelburg den 3den December 1708, werd, na volbragte studie aan de hoogeschool te Leiden, op het verdedigen van eene verhandeling: *de Judiciis publicis*, den 21sten Junij 1728, tot Doctor in de beide regten bevorderd en vestigde zich als Advokaat te Middelburg, waar hij Bewindhebber der Oost-Indische Compagnie, en in het jaar 1747 Burgemeester werd, in welke betrekking, die hij nog tienmaal daarna waarnam, hij zich wegens kunde en ervarenheid in

(1) Het geslacht van Citters of van Ceters, zoo als deze familie vroeger genoemd werd, was oorspronkelijk uit Antwerpen. Cornelis van Ceters, de grootvader van onzen Aarnout, ontweek die stad, wegens de onrustige tijden, reeds voor 1585, en zette zich in Middelburg neder, waar hij in 1599 overleed. De vader van den Ambassadeur, Aarnout van Ceters of van Citters, was geboren te Antwerpen en overleed te Middelburg den 29sten September 1634, oud 73 jaren.

onderscheidene commissiën benoemd zag; zoo maakte hij in 1747 deel van de bezending aan Willem IV, Prins van Oranje, om hem met zijne aanstelling tot Stadhouder Kapitein-Generaal en Admiraal van Zeeland bekend te maken. In 1761 werd hij door de Staten van Zeeland, als exercerende het Stadhouderschap voor den minderjarigen Prins Willem V, aangesteld tot Gecommitteerde wegens den Eersten Edele in de Staten van Walcheren.

Hij overleed den 29sten Maart 1792, en was gehuwd met Anna Sara Boudaen, bij wie hij twee zoons en ééne dochter verwekt had. Zijne zoons waren: Jacob Verheije van Citters, die later volgt, en Caspar Jacob van Citters, in 1801 kinderloos overleden.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XX. bl. 78; *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XIII. bl. 247, 271, 278, uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Wilhem van), een zoon van Mr. Wilhem van Citters bovengenoemd en van Maria Kien, geboren te Middelburg, den 25sten Mei 1723, werd, na den 1sten Augustus 1744, aan de hoogeschool te Leiden, tot Doctor in de beide Regten te zijn bevorderd, op het verdedigen van eene verhandeling: *de injusto, rupto, irrito facto testamento*, in 1750 Pensionaris van Middelburg; was in 1752 een der Commissarissen tot de conferentie te Brussel, en zag zich in 1757 tot Secretaris der Staten van Zeeland, en in 1760 tot Raadpensionaris van dat gewest aangesteld. Na het overlijden van Jan van Borssele in 1764, werd hij bij voorraad tot vertegenwoordiger van den Eersten Edele gekozen en bij de meerderjarigheid van den Stadhouder in 1766 hierin bevestigd. Hij legde deze waardigheid neder in 1767. Vervolgens bekleedde hij onderscheidene ambten en bedieningen; zoo was hij in 1772 een der Afgevaardigden tot de onderhandelingen te Brussel, en werd in 1783 door Zeeland als Gezant naar Londen voorgedragen. In 1786, buitengewoon Afgevaardigde ter vergadering van Hunne Hoogmogenden wegens Zeeland zijnde, werd hij nevens anderen door den Stadhouder afgevaardigd, om in zijnen naam zich naar Utrecht te begeven, ten einde de onderhandelingen, over de verschillen in het Sticht ontstaan en de vermeende bezwaren, door sommige ingezeten opgegeven, met de Gelastigden van Hunne Hoogmogenden te beginnen en voort te zetten, en kort daarna werd hem eene dergelijke commissie naar Overijssel opgedragen.

In 1787 was hij Geheim-Secretaris van den Stadhouder, had een groot deel aan sommige gebeurtenissen van die tijd en werd later Ontvanger Generaal der Unie. Na 1796 leefde hij ambteloos tot den 17den Augustus 1802, wanneer hij overleed.

Bij zijne echtgenoote Gerardina Petronella Broenken had hij één zoon verwekt, Mr. Wilhem van Citters, geboren 5 Maart 1751, door Zeeland gedeputeerd ter Generaliteit, overleden 25 November 1803, gehuwd met Geertruida Johanna Fremeaux.

Zie *Vaderl. Hist. ten onmiddel. verv. op* Wagenaar, D. XXIV. bl. 28; *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. II. bl. 457, D. VI. bl. 107, D. XII. bl. 458, D. XIII. bl. 36, 271, 278, D. XIV. bl. 108, 176, 293, D. XX. bl. 22, 53, 63, D. XXIV. bl. 23, D. XXV. bl. 143, 431; C. van der Aa, *Leven van Willem V*, D. I. bl. 287, 490; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Stuart, *Vaderl. Hist.* D. II. bl. 281, 310, 402, D. III. bl. 530, uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Willem Aarnout van), een neef van den voorgaande en zoon van diens oudsten broeder Aarnout van Citters en van Sara Jacoba Ockerse, geboren den 28sten Januarij 1741, te Middelburg, waar zijn vader Kiesheer der stad was, werd, na volbragte studiën aan de Hoogeschool te Leiden, op eene dissertatie *de testamentis*, den 19den Februarij 1760, tot Doctor in de beide Regten bevorderd, en vestigde zich als Advokaat te Middelburg, waar hij in het jaar 1761 tot Raad der stad werd aangesteld; later was hij Bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie ter kamer Amsterdam.

In 1786 werd hij met den Raadpensionaris Laurens Pieter van de Spiegel benoemd tot eene reis naar Utrecht en Gelderland, om, met de Afgevaardigden van de andere gewesten, in onderhandeling te treden en gepaste middelen te beramen tot behoudenis van den band der Unie en de inwendige bevrediging der provincie Utrecht. Nog in het zelfde jaar werd hij tot Raadpensionaris van Zeeland benoemd, welk ambt hij slechts voor vijf jaren aannam, doch in 1791 aangebleven zijnde, legde hij dit na de omwenteling van 1795 neder.

Van toen af leefde hij in stille afzondering als ambteloos burger tot aan zijn overlijden den 22sten September 1811. Bij zijne echtgenoote, Adriana van Dishoeck, had hij verwekt vijf zoons en drie dochters. Zijne zoons waren: Willem Aarnout van Citters, jong overleden; Aarnout van Citters, geboren 7 Mei 1768, gepromoveerd te Leiden, 4 Augustus 1788, op eene dissertatie *de firmamentis foederum*, overleden in Julij 1851, gehuwd met Sara Jacoba van Citters; Anthonie Pieter van Citters, jong gestorven; Wilhem van Citters, geboren 20 Mei 1774, overleden 25 Maart 1837, gehuwd met Maria Petronella van Hogendorp; en Anthonie Pieter van Citters, geboren 3 October 1779, overleden 4 Maart 1809. eerst gehuwd met S. M. Snouck Hurgronje, daarna met J. G. Kien van Citters, hebbende de drie gehuwde zoons allen kinderen nagelaten.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XI. bl. 323, D. XVIII. bl. 294, D. XXII. bl. 168—270, D. XXVI. bl. 415, D. XXIX. bl. 100—105; C. van der Aa, *Geschied. van den Oorl.* 1793—1803, D. III. bl. 39, uit familiepapieren aangevuld.

CITTERS (Mr. Jacob Verheije van), zoon van Mr. Jacob van Citters bovengenoemd en van Anna Sara Boudaen, geboren te Middelburg den 4den Maart 1753, promoveerde te Utrecht in de Regten den 4den November 1774, op eene belangrijke dissertatie de *Toparchiis et Ambactis in Zeelandia eorumque juribus (over de hooge en lage ambachtsheerlijkheden in Zeeland en hare regten)*, welke de eer genoot in 1795, in het Nederduitsch overgezet, in folioformaat het licht te zien.

Van Citters werd in 1775 Raadsheer in het Hof van Vlaanderen en in 1779 Ordinaris Raad in het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland, te 's Gravenhage, welken post hij waarnam tot aan de omwenteling van 1795.

Hij was een man van vele, ook letterkundige kennis, die de drie en twintig laatste jaren zijns levens in rust op het kasteel Popkensburg te St. Laurens op Walcheren doorbragt, en aldaar den 17den Julij 1823 overleed.

Van hem is:

Iets aangaande het wapen, de Keizerlijke kroon boven hetzelve en de zegels der stad Middelburg, opgenomen in *het Archief van het Zeeuwsch Genootschap*, St. I. 1856.

Aan zijne oudheidkundige verdiensten heeft Mr. S. de Wind, den 2den Maart 1825 eene regtmatige hulde toegebragt in eene voorlezing bij het gezegde genootschap, waarvan van Citters sedert het jaar 1803 lid was geweest.

Gehuwd met Anna Jacoba de Witte, uit een oud aanzienlijk Zierikzeesch geslacht, verwekte hij bij haar eenen zoon en drie dochters. De zoon is Mr. Laurens de Witte van Citters, geboren te 's Gravenhage den 21sten Junij 1781, thans Oud-Voorzitter van den Hoogen Raad van Adel, Wethouder van 's Gravenhage, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, die zelve, uit zijnen echt met vrouwe Wilhelmina van Hogendorp, eene dochter van Mr. Gijsbert Karel van Hogendorp, nakomelingen bezit.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXX. bl. 26; *Algem. Konst- en Letterb.* 1803, D. II. bl. 357, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CIVILIS (Julius Claudius), was uit een edel, of zoo men wil, koninklijk geslacht der Batavische Julius sen gesproten, van waar hij dan ook zoowel Julius Civilis als Claudius Civilis genoemd wordt. Den naam van Claudius schijnt hij aangenomen te hebben, dewijl hij hoogst vermoedelijk door Keizer Claudius met het Romeinsche burgerregt is begiftigd geworden. Eerst diende hij in de Romeinsche legers, en stond onder anderen Claudius op eenen togt tegen de Britten bij, waar hij dezen met zijne Batavische hulpbende, door het spoedig overzwemmen der stroomen, de overwinning hielp behalen, doch toen de Romeinen de vrijwillige diensten, die ze van de Batavieren ontvingen, tot eenen dwang begonnen te maken, en de Romeinsche Veldheeren en Oversten veel geweld uitoefenden, en zich meer gezag aanmatigden dan hun toekwam, waren Civilis en zijn broeder Julius Paulus, als oppersten der Batavieren, daarover zeer gebelgd en schroomden niet hun misnoegen openlijk te toonen. Dit maakte Fontejus Capito, Romeinsch Opperbevelhebber van Neder-Germanië, zoo verstoord, dat hij die beide opperhoofden der Batavieren valschelijk van wederspannigheid betigtte, en Julius Paulus deed ombrengen; doch Civilis, in ketenen geklonken, naar Rome tot Keizer Nero zond, die hem in de gevangenis liet werpen. Dit moet, voor zoo ver men uit de geschiedenis kan opmaken, tusschen de jaren 60 en 70 geschied zijn.

Toen Galba, na de dood van Nero den troon beklom, deed hij, de diensten der Batavièren onder de drie vorige Keizers in aanmerking nemende, Civilis weder in vrijheid stellen, die daarop de Romeinen even als te voren, onder Galba, Otto en Vitellius diende; doch deze laatste of liever zijne bevelhebbers begonnen de Batavieren weder wreedaardig te behandelen, de oude mannen wegnemende, om voor hunne vrijkooping losgeld te trekken, en de knapen, die schoon en welgemaakt waren, tot schandelijke doeleinden wegslepende. Dit veroorzaakte op nieuw misnoegen onder de Batavieren, zoodat Civilis voornam, zich over die mishandelingen te wreken, doch eerst ontveinsde hij zijne wraak, maar toen het twistvuur, dat lang tusschen Vitellius en Vespasianus gesmeuld had, uitborst, koos hij oogenschijnlijk de partij van Vespasiaan, om onder dien dekmantel de vrijheid der Batavieren te herstellen.

Intusschen werd door het leger van Vitellius zijne dood gevorderd, alzoo men beducht was, dat hij de Batavieren zou opzetten; want hij noemde zich eenen anderen Sertorius of Hannibal, omdat hij, even als deze krijgshelden, maar een oog had. Om nu deze straf te ontgaan, zocht hij zich hoe langs zoo meer in de vriendschap van Vespasiaan te dringen, hetwelk hem ook gelukte. Want Antonius Primus, een invloedrijk Romein, beval hem, de hulptroepen, die Vitellius opontboden had, niet te doen vertrekken, en zelfs, onder schijn van een Germaansch oproer, de keurbenden terug te houden, waartoe Hordeonius Flaccus, Landvoogd van Germanië, hem ook in persoon vermaande, uit zorg voor den staat, wiens vernietiging te wachten stond, zoo de oorlog uitborst.

Toen nu Vespasiaan Vitellius gedurig meer in het naauw bragt, dacht Civilis het geschikte oogenblik aangebroken, om zijn voornemen ten uitvoer te brengen, en een gastmaal in een heilig bosch aangerigt, en de voornaamsten des Lands aldaar genoodigd hebbende, begon hij, te midden der vrolijkheid, van den ouden lof en roem der Batavieren te spreken, en van de verdrukkingen en geweldadigheden der Romeinen, zeggende, dat ze hen niet meer als bondgenooten maar als slaven behandelden; dat er geen Stadhouders kwamen, of zij waren vergezeld van lastige bevelen, en dat deze, als hun bloed- en gouddorst verzaad was, weder door anderen werden afgelost; dat de uitkeer weder voorhanden was, waardoor de kinderen van de ouders, en de broeders van de broeders zouden weggenomen worden; dat de Romeinsche staat nooit zwakker was geweest dan nu, en dat er in de winterlegers, niets dan buit en oude lieden waren; dat ze slechts hunne oogen zouden openen, en zien dat ze de Germanen tot bloedverwanten hadden, dat de Galliërs eensgezind met hen waren; dat deze oorlog de Romeinen niet aangenaam kon zijn, en dat als de fortuin hun tegenliep, men zulks aan Vespasiaan zou wijten, waartegen zij, zegepralende, geen rekenschap behoefden te geven.

Deze redenen vonden zooveel ingang, dat men zich terstond onder malkander met eede verbond, om het ontwerp van Civilis ten uitvoer te brengen; waarop hij de Kanienifaten of Kennemers te hulp noodigde, die onder hunnen Veldoverste Brinio verschenen, en insgelijks de Friezen tot den opstand overhaalden. Onder de aanvoering van Brinio, want Civilis hield zich, als geschiedde zulks buiten hem, vielen nu de Kaninefaten en Friezen op de winterlegers van twee Romeinsche keurbenden, die het naaste aan de Noordzee lagen, en deze overrompeld hebbende, tastten zij de andere sterkten aan, terwijl zij vervolgens op de zoetelaars en kooplieden vielen. Toen nu de Romeinen eenige burgten, welke zij niet konden verdedigen in brand staken, en de krijgsteekens en vendels naar het bovenste deel des eilands bragten, berispte Civilis de Romeinsche Oversten, dat zij hunne sterkten zoo ligt verlaten hadden, ja beloofde, dat hij met de cohorte onder zijn bevel, het oproer der Kennemers beteugelen zou; zij konden een ieder naar hunne winterlegeringen trekken.

Men vermoedde echter, dat er in dezen raad bedrog stak, en begon te begrijpen, dat niet Brinio, maar Civilis zelf, de Hoofdman dezer volken was; nu ligtte hij het masker af, en verklaarde zich tot vijand der Romeinen. Hij vereenigt eensklaps zijne Batavieren met de overige opstandelingen, verdeelt hen in drie benden, en valt daarmede de weinige overgebleven keurbenden onder Aquilius aan den Boven-Rijn aan; hier kwam het tot een hevig gevecht, doch men had nog niet lang gestreden, of de Tongeren, die aan de zijde der Romeinen stonden, liepen tot Civilis over. De Romeinen hierdoor in wanorde geraakt, werden door bondgenooten en vijanden geslagen; terwijl zij, die op de schepen waren, de zelfde ontrouw aan de Romeinen bewezen. Een deel der roeijers, uit Batavieren bestaande, belemmerde eerst als uit onkunde, de dienst van het bootsvolk, kantte zich eindelijk tegen de bevelhebbers en wierp de achterstevens tegen den Batavischen oever aan; toen vermoordden zij de Stuurlieden en Honderdmannen, ja allen, die hun tegenstand boden, totdat de geheele vloot, uit vierentwintig schepen bestaande, aan Civilis overgeleverd werd. Deze zegepraal, waaardoor hij den naam van hersteller der vrijheid kreeg, maakte ook, door de bewerking van Civilis, de Germanen en Galliërs gaande, zoodat de Romeinen alom de handen vol werk kregen.

Flaccus, nu eindelijk van Civilis ware plannen onderrigt, zond in allerijl Mumius Lupercus met twee kohorten, Ubische en Treviersche hulptroepen, en eene Batavische hulpbende naar den Rijn; waar een tweede veldslag voorviel, in welke Civilis andermaal het veld behield, en de vijanden naar hun leger bij Castra Vetera (Xanten) weken. Hier ontbood hij de Batavieren en Kaninefaten, die nog als hulpbenden in Opper-Germanië waren, insgelijks tot zich. Ofschoon hij nu met zijne bondgenooten, wel een goed krijgsheer had, zag hij wel dat, als de Romeinen hunne geheele magt te zamen bragten, hij niet tegen hen bestand was, derhalve bediende hij zich wederom van eene list, nemende zijne manschap op nieuw den eed op naam van Vespasiaan af. Nu belegerde hij de legioenen van Vitellius onder Numisius Rufus en Lupercus te Vetera, liet twee hevige stormen op hen doen, doch te vergeefs toen eensklaps de tijding kwam, dat Vespasiaan den veldslag in Italie gewonnen, en Vitellius te onder gebragt had; waarop Dillius Vocula, door de Romeinsche soldaten in plaats van den laffen Flaccus tot hunnen aanvoerder gekozen, Civilis vermaande, dat hij nu van den oorlog afstaan, en zijne verrigtingen niet meer met dien naam bekleden zou. Maar hij gaf een ontwijkend antwoord, en wist Vocula's zendeling, Montanus, een Trevier van geboorte, over te halen, om zijne Gallische landgenooten insgelijks tot afval van de Romeinen aan te sporen.

Inmiddels bleef Vetera voortdurend belegerd; wel wist Vocula, thans te Gelduba (1) gelegerd, nadat hij eenen aanval van Civilis bij Asciburgium (2) gelukkig had afgeslagen, de benarde vesting na een hevigen strijd te ontzetten, maar daar hij de gemeenschap met Novesium (Nuys), vanwaar hij zijnen leeftogt ontving, slechts door gedurige gevechten kon behouden, baatte zulks weinig, te meer daar er hevige oproeren onder het Romeinsche krijgsvolk zelf uitbarstten en het zaad der tweedragt, door Civilis onder de Galliërs uitgestrooid, begon te werken. Classius en Tutor, de hoofden der Trevieren, plaatsten zich openlijk aan het hoofd van den Gallischen opstand, de Romeinsche heerbenden, meest uit Galliërs zamengesteld, verliepen, of gaven zich over, nadat zij hunne veldheeren vermoord hadden. Slechts de bezetting van Vetera bleef den Keizer getrouw, maar op nieuw door Civilis belegerd; aan den gruwelijksten hongersnood ten prooi, gaf zij zich eindelijk, onder voorwaarde van lijfsbehoud over, maar werd op korten afstand dezer plaats, door eene woeste Germaansche bende aangevallen en nedergeveld. Men heeft Civilis de schuld dezer trouwbreuk gegeven, naar ons schijnt echter ten onregte; hij kon zijne woeste bondgenooten niet beteugelen, die eveneens de legerplaats verbrandden, welke aan de Batavieren, voor hun deel in de buit, was afgestaan. Dat wreedheid niet in zijn karakter lag, bewijst genoegzaam zijne handelwijze met de Agrippiners (inwoners van Keulen), welk volk, om hunne gehechtheid aan de Romeinen, door de overige Germanen gehaat, en met den ondergang bedreigd werd. Hij nam ze toch in zijne bescherming en sloot met hen een bondgenootschap, gelijk ook met de Tongeren, Nerviërs en andere Belgische volkstammen, nadat hij zich van den overgang over de Maas, bij de brug, waar later Maastricht gebouwd werd, had meester gemaakt.

De opstand, aan het Batavische zeestrand begonnen, had nu zijne grootste uitgebreidheid bereikt en strekte zich over geheel Nederland, België en langs den Linker-Rijnoever uit, waar van al de Romeinsche vestingen, alleen Maguntiacum (Mentz) nog in hunne

---

(1) Het dorpje Geldub of Gelb aan den linker-Rijnoever over Keysersweert.

(2) Het dorp Ossenberg bij Rijnberk, of volgens anderen Aesberg bij Meurs.

magt was. Spoedig nam de zaak echter eene andere wending, deels door de groote oneenigheid onder de Gallische stammen, deels door het gebrek aan overeenstemming tusschen de verschillende aanvoerders, vooral echter door de komst van een nieuw Romeinsch leger, onder Gallus Annius en Petilius Cerialis. In de levensschets van dezen laatste door ons vroeger in dit werk gegeven (1), hebben wij uitvoerig beschreven, hoe deze opstand gedempt werd, en welk heldhaftig aandeel Civilis, nog tot den laatsten oogenblik toe, in de verdediging der vrijheid zijns vaderlands had, zoodat wij, om noodelooze herhalingen te vermijden, daarheen verwijzen.

Het geschiedverhaal van Tacitus breekt, midden in het bekende mondgesprek tusschen Civilis en Cerialis af, waardoor evenzeer de voorwaarden, op welke de vrede tusschen de Romeinen en de Batavieren gesloten, als die waarop aan Civilis de verzoening werd toegestaan, ons onbekend zijn gebleven. Wij weten dus niet, of hij zijne vrouw en zuster, door de even trouwelooze als ondankbare Agrippiners aan de Romeinen overgeleverd, heeft terug bekomen, daar de geschiedenis geheel over zijne verdere lotgevallen zwijgt.

Grootsch was voorzeker de poging van Civilis, om zich tegen Rome's wereldwingende magt te verzetten. Even als later Prins Willem I, in den bevrijdingsoorlog tegen Spanje, den grootsten hinderpaal in de wuftheid der Walen vond, zoo was het ook hoofdzakelijk de afval der Galliërs. die het plan van Civilis deed mislukken. Door vijf en twintigjare dienst onder de Romeinsche wapenen in hunne krijgskunst en beschaving opgevoed, betoonde hij zich als aanvoerder van den opstand evenzeer een dapper en kundig veldheer als een geslepen onderhandelaar. Hoewel zijn karakter moeijelijk van veinzerij en heerschzucht vrij te pleiten is, zoo heeft men hem ten onregte van wreedheid en trouweloosheid beschuldigd. Zijne gebreken worden verre overschaduwd door zijne deugden en hij bekleedt met regt naast Arminius eene eereplaats in de Germaansche Walhalla.

Zie Tacitus, *Hist.* IV. 13—V. 26; Slichtenhorst, *Tooneel des lands van Gelder*, bl. 38; de zelfde *Geldersche Geschiedd.* bl. 9—16; van Someren, *Beschr. van Batavia.* bl. 49, 166, 205, 206, 253, 254, 305—365; Schotanus, *Geschiedd. van Friesl.* bl. 16—24; Smallegange, *Cronijk van Zeel.* bl. 45; Halma, *Toon. der Vereen. Nederll.* D. I. bl. 204—206, van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; van Loon, *Aloude Holl. Hist.*, D. I. bl. 74—154; Arkstee, *Nijmegen, de oude hoofdst. der Batavv.* bl. 39, 42, 43, 45, 127; *Tegenw. Staat der Vereen. Nederll.* D. XIII. bl. 184—191; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. I. bl. 97, 99, 107—181; *Levensb. der Nederl. Vorsten, Helden enz.* St. I. bl. 17—22; Sjoerds, *Friesche Jaarbb.* D. I. bl. 135—188; Feller, *Dict. Hist.*; Cerisier, *Geschied. der Nederll.* D. I. bl. 35—51; J. Smetius, *Chron. van de stad der Batavv.* bl. 5, 36; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Bijvoegss. en Aanmm. op* Wagenaar, D. I. bl. 57—63; *Nalezz. op* Wagenaar, 36—40, 41, 43, 44, 48 en 49; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Spaen, *Inl. tot de Hist. van Gelderl.* D. III. bl. 25, 34—48; van Kampen, *Verkorte Geschied. der Nederll.* D. I. bl. 17—23; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunstt. en Wetensch.* D. II. bl. 138—140; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.* D. I. bl. 17—26; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Bosscha, *Neêrl. Heldendd. te land*, D. I. bl. 9—15; *Biogr. Univers.*; Arend, *Alg. Gesch. des Vad.* D. I. bl. 136, 143—190, maar vooral St. Simon, *Guerre des Bataves*, welk werk den opstand van Civilis opzettelijk behandelt, alsook de meesterlijke schets van dit heldenfeit, voorkomende in de voorrede van het onlangs verschenen werk van J. Lothrop Motley, *The rise of the Dutch republic.*

CLAARBOUT (Joos). Zie Claerbout (Joos).

CLAAS (Alaert), een Nederlands graveur, leefde tusschen 1520 en 1555 te Utrecht. Hij werkte in de manier van Adriaan Collaert.

Zie Meijers *Lexicon.*

CLAASSEN (Cornelis), een Nederlands Zeeheld. Zie Claasz (Cornelis).

CLAASSEN (Reinier). Zie Claeszen Reynier.

CLAASSEN (Cornelis), een Nederlandsch Zeevaarder. Zie Claesz (Cornelis).

CLAASSEN (Cornelis), een Nederlands Ingenieur uit het laatst der zeventiende eeuw heeft de stad Terki, in Rusland, van vestingwerken voorzien.

Zie Scheltema, *Peter de Groote in Holland en te Zaandam*, D. II. bl. 143.

CLAASSEN (Thymen), was een der scheepsbevelhebbers uit de zestiende eeuw, die in 's Lands geschiedblad met eere staan aangeteekend, wegens de kloekmoedigheid, waarmede zij den vijand onder de oogen zagen en de verliezen die zij hem deden ondergaan. Vooral betoonde Claassen zijne dapperheid tegen de Duinkerkers en deed hun veel afbreuk.

Zie de Jonge, *Ned. Zeew.*, D. I. bl. 344.

CLAASZ (Cornelis) behaalde den 28sten Augustus 1572 eenig voordeel op vier Spaansche assabres die uit Sluis waren gekomen, om de Zeeuwen te bestoken, waarvan er twee werden in het Zwin gejaagd; de derde verlaten zijnde, sprong door ingelegd verborgen vuur, in Vlissingen in de lucht, hetwelk vier menschen het leven kostte, en de vierde werd veroverd en alle gevangenen opgehangen. In het volgende jaar werd Claasz Vice-Admiraal van Vlissingen, en hielp den 29sten Januarij 1574, onder den Admiraal Lodewijk van Boisot den zeeslag bij Romerswaal tegen de Antwerpsche vloot winnen, in welke de vijandelijke Admiraal Adolf van Haamstede met zijne beste roerende goederen en zilverwerk, nevens meer andere schepen den onzen in handen viel. In hetzelfde jaar was hij Vice-Admiraal op de Zeeuwsche vloot, die het door de Spanjaarden belegerde Leiden kwam ontzetten, en streed naast Boisot bij de Zoetermeersche brug.

Hij was een der eerste Bevelhebbers op de vloot van den Admiraal Pieter van den Does, die den 28sten Mei 1799 uit Zeeland in zee stak, op de kust van Afrika de Spaansche eilanden Canarien, Gomera en St. Thomas plunderde en eenen rijken buit thuis bragt, maar door eene verwoestende krankheid eene menigte van Bevelhebbers en onder deze den Admiraal zelven verloor.

Zie van Meteren, *Nederl. Histt.* D. II. bl. 253, 265; de la Rue *Heldh. Zeel.*, bl. 143; 's Gravezande, *Tweede Eeuwged. der Middelb. Vrijh.* bl. 265, 320, 393; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 44; de Jonge, *Ned. Zeew.*, D. I. bl. 177, 468; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 220, 389 en 392, die hem ter beide laatstgemelde plaatsen Kornelis Nicolaaszoon noemt.

CLAASZEN (Aart). Zie Claeszoon (Aart).

CLAASZOON (Volkard). Zie Claesz (Volkert).

CLAERBERGEN (Jonkheer Johan Vegilin van). Zie Vegilin van Claerbergen (Jonkheer Johan).

CLAERBOUT (Joos), ook als Klaarbout voorkomende, een Zeeuwsch rederijker, geboren te Vlissingen, bloeide in de laatste helft der zeventiende eeuw en heeft, behalve eenige gedichten op bijzondere personen en gelegenheden, in het licht gezonden:

Bly-eyndig vertoogh of vreede-vreugt, tusschen Engelant en de Nederlanden. Vliss. Zinspel 1654, 4°.

Droef-bly-eyndig vertoogh op 't beleg en overgaan van Middelburgh enz. Middelb. 1661, 4°.

Kalf, klugtspel. Vliss. 1662, 4°.

Oresto of verdrukte Onnozelheyt en de rampzalige Sibyna, treursp. Vliss. en Middelb. 1662, 4°.

Liedt op den sin: Die Godt heeft tot syn hulp, niemant hem hinder doet.

Refereyn op den Regel: 'T is werk van Godes geest, te roepen Abba Vader.

Zijne zinspreuk was *Eer voor gout.*

Zie de la Rue, *Gelett. Zeel.*, bl. 198 en 199; Mr J. v. d. Marck Az., *Naemrol der Nederd. Tooneelspelers*, 1784; *Catalogus of Register der Nederl. Tooneelspeeldichteren*, bl. 83; Kok, *Vaderl. Woordenb*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dicht.*; *Algem. Konst- en Letterb.*, 1846, D. I. bl. 356.

CLAESSE (Adriaan) of Adriaan Claasse, een burger van Middelburg, werd bij vonnis van den Raad van beroerten van 20 December 1569, terwijl hij voortvlugtig was, gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard als beschuldigd »van sig bevonden te hebben bij het breeken, begaen in de gesegde stadt »van Middelburg in de Abdye derselve, alwaer hy sag, dat de »Breekers op de voet van het St. Sacramenthuysje eenige beel»den gelaeten hadde, vraegde hy aen eenige dergesegde bree»kers, waerom, dat se dit en dat niet vernielden, dewelke uyt »deselve Abdye zijnde gegaen en Adriaan Claesse door »deselve, heen en weder gaende, en siende de wanordre van 't »geseyde breeken, begon te lachen, behalven 't selve is de»selve Claesse beschuldigdt van in de waerdigheyt van Bur»gemeester, de Hellebaerdiers van de stadt gesonden te hebben »tot bescherming der Sectarissen, geduurende dat zy buyten de »Zuydtdampoort predikten."

Zie Smallegange, *Cron. van Zeel.* bl. 432; Marcus, *Sententien van Alba.* bl. 210; te Water, *Reform. van Zeel.* 105.

(1) Zie hiervoor bl. 90 en 91.

CLAESSEN (ANTHONIS), ook wel ANTONY CLAASSEN, ANTHONIUS CLAASZ en ANTONIUS NICOLAI VAN WASSENAAR geheeten, was eerst Priester te Hoogebeintum; doch tot de Hervormden overgegaan zijnde, vlugtte hij naar Oost-Friesland, waar hij te Opleeuwerd, in Greetemerambt, geplaatst werd, maar kwam in 1566 te Leeuwarden terug, en deed aldaar den 8sten September de eerste Hervormde leerrede in de Oldehoofsterkerk, nadat die alvorens van de beelden, altaren en anderen sieraden der Roomsgezinden was ontledigd, waarbij hij door velen uit den Raad en een goed deel gewapende burgers naar den predikstoel werd verzeld. Naauwelijks had de Graaf van Aremberg, destijds Stadhouder van Friesland, dit vernomen, of hij begaf zich naar Leeuwarden, liet de Burgemeesters bij zich komen, en eischte van hen, dat men de kerk zou herstellen, de gewone dienst weder invoeren en de vreemde Predikanten doen vertrekken; doch zij ontschuldigden zich daarvan, met aan te voeren, dat zij daartoe geen kans zagen, uithoofde van het groot aantal van hen, die der nieuwe religie waren toegedaan.

Niettemin zag Claessen zich genoodzaakt de stad te ruimen. Later schijnt hij naar Enkhuizen te zijn geweken; althans hij was daar in 1574 Predikant. Omstreeks het jaar 1580 werd hij Predikant te Workum en was als zoodanig in 1583 Deputatus synodi te Bolsward en in 1585 Praeses van die te Harlingen. In het laatstgemelde jaar werd hij naar Wirdum beroepen; doch de synode besloot dat hij te Workum zou blijven en men voor hem verbetering van onderhoud verzoeken zou. In 1587 of 1588 is hij evenwel naar Stiens vertrokken, waar hij in 1591 de synode verzocht wegens ouderdom van zijne dienst te worden ontslagen, en dan een klein onderhoud te mogen genieten. Hierop werd echter besloten, dat hij nog eenige tijd in zijne dienst en plaats zou blijven, zoo als hij dan ook nog in 1595 Praeses der synode te Franeker was. Ten laatste is hij tegen of in 1599, om zijne hooge jaren en zwakheid, beroepen tot Raad der kerk van Leeuwarden en om bij Graaf Willem Lodewijk van Nassau te zijn, en des verkiezende geadviseerd te worden.

Hij gaf in het licht:

De Magistratu, 1584, waarin hij zijne Zwinglische gevoelens, met betrekking tot het kerkbestuur, aan den dag legde.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. II. bl. 91 (64); *Charterboek*, D. III. bl. 681—708; Winsemius, *Chronique van Vrieslant*, bl. 553; de zelfde, *Hist.* bl. 69; Schotanus, *Kronijk van Frieslandt*, bl. 736; Gabbema, *Verhaal van de stad Leeuwaarden*, bl. 450—462; H. Croese, *Kerk. reg. der Geref. Predikanten*, bl. 23; Greydanus, *Naaml. der Predikk. in de Classis van Franeker*, bl. 129, 137, 138, 174; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. II. Aant. bl. 95 (405); Diest Lorgion, *Geschied. van de Kerkherv. in Friesl.*, bl. 53.

CLAESSEN (JOHANNES), geboren te Maastricht in het jaar 1734, werd, na volbragte studiën, in het jaar 1760 Proponent, en nam het rectoraat der Latijnsche school te Schoonhoven waar, toen hij in 1761 als Predikant te Kedichem werd bevestigd. Van hier werd hij nog in het zelfde jaar naar Leerdam beroepen, waar hij eene reeks van jaren met ijver en trouwe heeft gearbeid en den 7den September 1806 Emeritus werd. Hij overleed den 19den Mei 1812, bij zijne echtgenoote Clasina van Vlierden, nalatende twee zoons en vier dochters.

Hij is driemalen in portret afgebeeld; eens in profil, gepointeerd door eenen onbekende in 8o., eens door Johan Elias Haid, in zwarte kunst, met het onderschrift: *Orator Sacer Leerdami aetatis LI.*, en eens naar en door Reinier Vinkeles in 4o., met de volgende zes regels er onder.

Hoe juist ook mijn gelaat hier mogt getroffen wezen;
Gij ziet een sterveling en zondig menschen-kind,
Dat in zich zelv' gebrek aan deugd en wijsheid vindt;
Schoon zulks in deze prent voor 't oog niet is te lezen.
Ik pleit met mond en pen voor waarheid en voor deugd.
De welstand van Gods kerk is al mijn lust en vreugd.

Claessen, wien geen geleerdheid te ontzeggen valt, en die van een stalen geheugen voorzien was, zoodat hij eene preek, welke hij slechts eenmaal gehoord had, letterlijk kon nazeggen, kenmerkte zich door eene groote goedhartigheid, vooral jegens armen en ongelukkigen, alsmede door iets zonderlings en vrolijks, waartoe soms zijn houten been, waarvan hij zich sedert een hem in het jaar 1766 of 1767 overkomen ongeluk moest bedienen, aanleiding gaf. Hij was inzonderheid bekend wegens zijn zoogenaamd populair prediken.

Men heeft Claessen van ondankbaarheid jegens Prins Willem V beschuldigd, omdat hij, die door dien Vorst tot Predikant van Leerdam was bevorderd, in 1795 zich eenen hevigen Patriot toonde; doch is het wel te verwonderen, dat iemand, wiens huis in 1787 door de Prinsgezinden geplunderd werd, omdat hij zich niet ontzien had, zijne afkeuring voor eenige, toen in zwang zijnde, misbruiken aan den dag te leggen, zich later geheel aan de partij hunner tegenstanders aansloot?

Hij heeft in het licht gezonden:

God in zijn oordeel geregtveerdigt, bij gelegenheid der Aardbeving te Lissabon. Harderwijk. 1756. 4o.

Samuel gestorven, beweend en begraven in den dood van den Baron Torck Amst. 1758 4o.

Leerreden op het overlijden van J. Groenewegen. Amst. 1765 4o.

Geloofsroem van Abraham en de opoffering van zijnen zoon Isaak. Utr. 1765. 4o.

Lijkreden op den dood der Prinses Maria Louisa, uit II Chron. XXIV: 15, 16. Amst. 1766. 4o.

Nederland tot opwekking van Gods daden, 4o.

Het wezentlyk heil uit Gods kastijding, zijnde eene dankpredicatie van eene doodelijke beenbreuk. 4o.

Genaderoem der bekeeringe van den Apostel Paulus, in negen kerkredenen over Hand. IX: 1—12 *en XII*: 1—16. Amst. 1770. 4o.

Leerreden uit Marc. X : 13, *op den doopdag der Princes Frederika Louisa Wilhelmina.* Utr. 1771. 4°.

De vruchteloosheid der maatschappijen zonder de medewerkende en zegenende hand Gods, uit Ps. CXXVII : 1. *tot afscheid van de Zuid-Hollandsche kerkvergadering te Woerden.* Woerden 1772, 4°.

Algemeene Biddagsonderwijzer. Utr. 1773, 8°.

Het A B C van het Christendom, dat geleerd wordt in het kruisschool van Christus, over Matth. XXI : 24. Amst. 8°.

Leerreden uit Psalm XLVI : 9, *by gelegenheit van den storm op den* 14 *en* 15*den November*, 1775. Utr. 1776. 4°.

Leerreden uit Ephes. II: 20 *en* 21 *ter opening van het Zuidhollandsche Synode te Schoonhoven.* Utr. 1778, 4°.

Leerreden over Jesaia XXIX : 8, *tot besluit van de Zuidhollandsche Synode te Woerden.* Utr. 1783, 8°.

De afzwering van Filips II, Koning van Spanje, in den jare 1581, *herdagt in eene Leerrede over Psalm CXXIX* : 1—4. Utr. 1784, 4°.

Twee redevoeringen ter gedagtenis van den harden Winter en ongemeene watervloed van het jaar 1784. Amsterdam, 1784 8°.

Drie kerkelijke redevoeringen, uitgesproken te Amsterdam, Sloterdyk en Sloten. Amst. 8o.

Eenvoudig Huismiddel voor de Christenen tegen het Ongeloof. Amst. 1784.

Brieven over den aart, de kracht, en waarheit van de Borgtogt van JEZUS CHRISTUS. Rotterd. 1785 2 deelen, 8°.

Twee Leerredenen uitgesproken op den Bedendag van 1785. Amst., 1785, 8°.

De gewapende Christen, in brieven. Gouda, 1790, 8°.

Proeven van een praeparatoir en peremtoir examen, volgens Synodale resolutiën. Amst. 1788, 8°.

Verhandeling over Esther IV : 16—17, *V* : 1—3 *en twee redevoeringen over Ephes. II* : 17 *en Spreuken XVI* : 15. Amst. 1792, 8°.

Jojadaas roem in zijnen dood. 4o.

Het groot en wezentlijk onderscheid. 4o.

CHRISTUS, *een eenig middel voor een Zondaar.* 4o.

Zie Mourik, *Naamr. der Godgel. Schrijvers*; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; *Vaderl. Hist.*, *ten vervolge op* Wagenaar, D. XVI. bl. 345; C. van der Aa, *Geschied. van den Oorlog*, 1793—1802. D. II. bl. 351; Ypeij, *Geschied. van de Christel. Kerk in de achttiende eeuw.* D. VIII. bl. 265; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken*; Glasius, *Godgel. Nederl.*; *de Navorscher*, Jaarg. II. bl. 324, Jaarg. III. bijbl. bl. LXIV, LXV, XCIX, uit familiepapieren aangevuld.

CLAESSENS (JAN), ook JAN KLAASZ. VAN GROUW of enkel JAN VAN GROUW genoemd, op het laatst der zeventiende eeuw Leeraar der Doopsgezinden te Grouw in Friesland zijnde, was vrijzinniger dan een groot gedeelte der gemeente kon goedkeuren, zoodat er zich reeds in 1690 en 1691 tusschen hem en sommige leden oneenigheid openbaarde over het stil en hoorbaar gebed, over den tijd en de wijze van Avondmaalsviering en het waarnemen der predikbeurten. De Grietman van Idaarderadeel, Ubbo Baron van Aylva, liet zich ook met deze zaak in, en nam, in 1692, 17 punten of bepalingen omtrent de Doopsgezinde gemeenten. Hij wilde Jan Claessens, maar

tevens de drie andere Leeraars, Jentje Idses, Dirk Djurres en Auke Jeltjes, op hunne beurten laten prediken en hoorbaar of stil laten bidden, »so in voegen als dan hun ge»moed mag gestelt wesen; doch alles naar Gods H. Woord." Zijne bemoeijingen en ook de daarbij gevoegde bedreigingen waren echter van geen duurzaam gevolg: want in 1696 liepen deze twisten op eene vredebreuk uit, en er ontstonden twee gemeenten, de Vlaamsche en de Waterlandsche, tot welke laatste Jan Claessens behoorde, die na eenige jaren overleed.

Hij was een ijverig Leeraar, die somtijds zelfs in de vergaderingen van de afdeeling der Collegianten te Groningen optrad, en die dan tot genoegen stichtte. Van hem ziet het licht:

Leere der Doopsgezinden, verdedigt tegen de vreemde misduidingen van D. Feddriks. Amst. 1702.

Ook moet er nog van hem een handschrift bestaan, vroeger een eigendom van den heer T. Halbertsma te Grouw, behelzende eene soort van Godgeleerd stelsel, onderscheidene brieven van verschillende personen en eene lange Leerrede over Ephes. IV vers 1.

Zie Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgezz. in Friesl.* bl. 193, 226, 235; de zelfde *Geschied. der Doopsgezz. in Groningen* enz. bl. 169.

CLAESSENS (LAMBERTUS ANTONIUS), omstreeks 1764 te Antwerpen geboren, was een kweekeling van de aldaar gevestigde teekenakademie. Eerst viel zijne keuze op het landschapschilderen, doch meer neiging tot de graveerkunst hebbende, legde hij zich daarop toe, en begaf zich daarop naar Londen, waar hij zich, onder de leiding van den vermaarden plaatsnijder François Bartolozzi, in dat vak oefende. Vervolgens zich te Amsterdam gevestigd hebbende, werden zijne kunsttalenten daar algemeen erkend.

Later gehuwd zijnde met de weduwe van den Franschen Miniatuurschilder Pelletier, die ook eenige tijd de kunst te Amsterdam beoefend had, vertrok hij met haar naar Parijs, waar hij ook onderscheidene platen gegraveerd heeft, en in October 1834 overleed.

De voornaamste door hem gegraveerde platen zijn:

De Nachtwacht, naar Rembrandt;

De Afneming van het kruis, naar Rubbens, Gent, 1801.

De Vischkooper, naar A. van Ostade, Brussel, 1813.

De waterzuchtige vrouw, naar G. Dou, Gent, 1823, welke laatste plaat, naar men verzekert, nagenoeg 50,000 gulden zou hebben opgebragt.

Claessens was sedert 1830 Lid der vierde klasse van het koninklijk Nederlandsche Instituut.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.* D. III. bl. 350 en 351; *Algem. Konst- en Letterbode.* 1830, D. II. bl. 50, 1835, D. I. bl. 33; Immerzeel, *Levens en werken der kunstss.*

CLAESZ (VOLKERT) of KLAESZEN, een Haarlemmer van geboorte, die in het laatst der vijftiende eeuw bloeide, was een schilder, die in den antieken smaak werkte, zijne beelden waren stout en krachtig; behalve schilderstukken, maakte hij ook vele teekeningen voor glasschrijvers en anderen, die hij zeer goedkoop verkocht. Op het stadhuis van zijne geboorteplaats, vindt men nog eenige stukken van hem in waterverw.

Zie van Mander, *Leven der Schilders.* D. I. bl. 43; Schrevelius, *Besch. van Haarlem.* bl. 423 en 424; de Koning, *Taferr. der stad Haarl.* D. IV. bl. 131; Meijer, *Convers. Lexicon.*

CLAESZ (JAN), geboren te Alkmaar, tot het gevoelen der Doopsgezinden overgegaan zijnde, liet, omstreeks 1540, 600 exemplaren der geschriften van Menno Simonsz te Antwerpen drukken, en verspreidde ze daarop in Holland onder de Doopsgezinden. Ook stichtte hij de broeders te Amsterdam, door het voorlezen en uitleggen van het een of ander gedeelte der Heilige Schrift. Doch in 1544 te Amsterdam in hechtenis genomen zijnde, werd hij, om zijne gevoelens, op het schavot onthoofd.

Men vindt zijne testamenten en het verhaal zijner sententiën bij van Bracht, *Martelaers-Spiegel der Doopsgezinden in Holland* enz., D. II. bl. 66—70.

Zie, behalve dat werk, Bor, *Nederl. Oorll.* B. V. bl. 312 (225), S. Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgezz. in Holl. enz.* bl. 20; 31, 72, 143 en 144.

CLAESZ (RIJKERT), een burger van Enkhuizen, zag zich in 1569, als aanhanger van den Prins van Oranje, genoodzaakt die stad te verlaten; doch in 1572 derwaarts teruggekeerd, was hij de eerste die Diederik van Sonoy verwittigde, dat de burgers de Spaanschgezinde Regering hadden in hechtenis genomen. Ook werd hij kort daarop tot Burgemeester aangesteld, en bevond zich nog in het zelfde jaar, als Afgevaardigde van Enkhuizen, ter vergadering der Staten van Holland.

Zie Bor, *Nederl. Oorll.* B. VI. bl. 374 (272); Brandt, *Hist. van Enkhuisen.* bl. 100, 135.

CLAESZ (JACOB), die in de zestiende eeuw leefde, maakte, verzen voor de werken zijner tijdgenooten, die ons echter geen grooten dunk van zijne dichterlijke bekwaamheid doen opvatten. Zijne zinspreuk was: *Bemint en hoopt.*

Zie *Nieuw Biogr. Woordenb. der Dichters, ten verv. op* Witsen Geysbeek; *Algem. Konst- en Letterbode.* 1849, D. I. bl. 20.

CLAESZ (CLAES), ook wel KLAAS KLAASZOON geheeten, een Vlissinger, was Kapitein op het schip van den Admiraal Louis Boisot, toen deze, den 29sten Januarij 1574, den Spaanschen Vlootvoogd Sancho d'Avila bij Romerswaal slag leverde. Reeds in het begin van den strijd werden zijne beide beenen afgeschoten, aan welke wonden hij kort daarna overleed.

Zie van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. II. bl. 222 en 223; Hooft, *Nederl. Histt.*, bl. 336; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 347.

CLAESZ (JACOB), ook wel, naar zijne geboorteplaats Ilpendam, JACOB CLAESZ VAN ILPENDAM genoemd, was Bevelhebber van het schip *Frederik Hendrik*, en Vice-Admiraal op de vloot, die in 1598 onder Olivier van Noord, uitzeilde, om de Straat van Magelaan door te stevenen, en voorts over Indië huiswaarts te keeren; doch onder weg den Spaanschen handel en bezittingen, zoo veel mogelijk te benadeelen. Gedurende deze reis, zich aan overtreding der krijgstucht hebbende schuldig gemaakt, werd hij bij vonnis van den krijgsraad, veroordeeld, om in het woeste Patagonië te worden aan land gezet, *om van honger te sterven, of van de wilden gegeten te worden*, welk wreed vonnis aan hem werd ten uitvoer gebragt.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën.* D. I. bl. 177 en 178; Moll, *Verhand. over eenige vroegere zeetogten der Nederll.* bl. 124; van Kampen, *de Nederll. buiten Europa.* D. I. bl. 95 en 96; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 62.

CLAESZ (CORNELIS) of CORNELIS CLAASSEN, ook wel naar zijne geboortestad Purmerende, CORNELIS CLAESZ VAN PURMERENDT geheeten, zeilde, als Stuurman van het schip *Bantam*, onder den Admiraal Paulus van Caerden, den 20sten April 1606 uit Texel en landde aldaar weder aan den 9den Augustus 1609, na vele gedeelten van Indiën te hebben bezocht. Hij zond toen eene beschrijving zijner reize in het licht, onder den titel van *Journael ofte Oost-Indische Reys-Beschryvinghe;* deze eerste uitgave is zeer zeldzaam, doch er is eene latere uitgekomen, getiteld:

Reize naar Oost-Indië. Amst. 1651. 4o.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VI. bl. 322, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLAESZ (ARIS) was koopman op het jagt *Hoorn*, behoorend tot de vloot, welke in 1615, onder Izaak Le Maire en Willem Cornelisz Schouten, werd uitgezonden om eenen nieuwen weg naar Indië, buiten of bezuiden de Straat van Magellaan, te zoeken, op welken togt de Straat van le Maire ontdekt werd.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indiën.* D. I. *a* bl. 201 en 202; Moll, *Zeetogten der Nederll.* bl. 138—140.

CLAESZ (CLAAS), Leeraar der Doopsgezinden te Blokzijl, behoorde, in het begin der zeventiende eeuw, tot de zoogenaamde Vlamingen, en legde er zich vooral op toe, om het geloof en de afkomst zijner geloofsgenooten te verdedigen en de verdeelde genootschappen te verbroederen. Hij, die een geleerd en gematigd man was, zond in het licht:

Eenvuldige vertooninge, waarin naaktelyk uit de H. Schriftuur aangewezen werd, dat Gods Gemeente niet op eeniger menschen vroomheid, Gewoontens, Traditiën of lange Beleevingen, dan alleen op den Hoeksteen Christus, zyne heilzaame Leere, en onberispelyk Leeven gefundeerd staat: Ook hoe, en wat men op dat Fundament timmeren moet, om zelve eene Woonstad Gods te zyn; als mede de waare kenteekenen der kinderen Gods, en der Weereld. Eindelyk zommiger hier tegen strydende Argumenten verhaald, en wederlegd. Alles tot opmerkinge van de Eens-Geloofsgezinden nochtans verscheidene Vergaderingen, en ten dienste van allen, die den Heere begeeren te vreezen: in vier deelen vervat, en door Gods Hulpe uitgegeeven door C. C. 1610.

Copye eenes briefs, of voorlooper, dienende noodwendig voor alle Geloovigen, om te komen tot een bedenken, dat zy niemand veroordeelen uit sluitredenen, noch conclusiën van eenige schrifttuuren, zonder te hebben een klaar uitgedrukt Gebod Gods, dat

zy voor God en den dood staan, die zy oordeelen. Alles tot opmerken van de Godvruchtigen, ter Eere Gods, en tot onzer aller zielen Zaligheid, Amen. Voleindigd in den jaare 1613 *den* 13den *November*. Amst, 1613 8o. tweede druk Amst. 1629.

Eene zeer lieffelyke Predikatie, ter Eere Gods, en stichtinge der Menschen over de Woorden van Christus. Luc. 10 vs. 25—28, *gedaan door* Claas Claasz. van Blokziel; *en Schriftelyk aan eenige zyne Geloofsgenooten in Pruissen overgezonden;* eerst gedrukt in Pruissen en daarna te Amsterdam 1624 8o.

Eene belijdenisse van voorname stucken des Christelyken Geloofs, en der Leere. Amsterd. 1624 8o. herdrukt Utr. 1650 12o, hetwelk diende tot antwoord op H. Faukelius, *Het Babel der Wederdoopers*.

Vreedes Beletzel, tusschen de Vlaamsche en Vriesche Gemeente, aangewezen door Pieter Jansz Twisck, cum sociis. *En hetzelve beantwoord en wederlegd door* Claas Claesz van Blokziel. Amst. 1629. 12o.

Brief tot onderzoekinge, of de Doop de Geloovigen is onnut, en onnoodig. Haarl. 1634.

Een schriftuurlyk Tractaat over het weder aanneemen der boetvaardige Buitengetrouwden (die namelyk uithoofden van een huwelyk, buiten de gemeente aangegaan, gebannen waren). Haarl. 1634 8o.

Propositie, of voorstelling, dienende, om te bewyzen, dat de Eens-Geloofs-Gezinde Christenen niet behoeven gescheiden te blyven, maar na Gods wille zich moogen, ook schuldig zyn, om te bevreedigen. Hier is noch bijgevoegd een Brief aan Vincent de Hondt. Haarl. 1634 4o.

Zie Schijn, *Geschied. der Mennonn.* Dl. I. bl. 437—482, Dl. II. bl. 287—347; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgezz. in Friesl.* bl. 117.

CLAESZE (Scapen) nam een groot deel aan de woelingen, die in het midden der vijftiende eeuw Utrecht beroerden.

In 1456 ontweek hij, als aanhanger van David van Bourgondië, de stad en werd, ingedaagd en niet verschenen zijnde, Dingsdag na Pinksteren op doodstraf daaruit gebannen.

Aangezien hij en andere ballingen dagelijks ten platten lande veel geweld dreven, en het er op toelegden om de stad te overmeesteren en wraak te nemen van het ongelijk, dat zij meenden hun te zijn aangedaan, werden honderd Beijersche guldens uitgeloofd voor de geen die hem in handen leverde.

Zie Burman, *Utrechtsche Jaarb.* D. II. bl. 313, 335.

CLAESZEN (Reynier), Claassens of Klaaszoon, veelal verkeerdelijk Reinier Klaassens genoemd, oorspronkelijk van Amsterdam, was Vice-Admiraal van Zeeland, en behoorde tot het smaldeel van den Luitenant Admiraal Willem Hautain, die met 24 schepen, in den nazomer van 1606, naar den Atlantischen Oceaan was gezonden, om de uit Amerika en Indië komende Portugesche vloten te onderscheppen. Nabij Kaap Vincent gekomen, werd Hautain onverhoeds door den Spaanschen Vlootvoogd Don Louis de Fiasciardo met acht zware Spaansche galjoenen aangevallen, die, zoodra hij de onzen ontdekte, een zijner grootste schepen op Claeszen afzond. Hautain kwam zijnen Onder-Admiraal met drie schepen te hulp, waarop het galjoot afhield; doch toen weldra de geheele Spaansche vloot opdaagde, vreesde de Vlootvoogd in een ongelijk gevecht te komen, week met alle zijne schepen, bleef van verre werkelooze aanschouwer van den strijd en deinsde tot zijne groote oneer af. Claeszen dus schandelijk van zijne medgezellen verlaten en niet onkundig van het gevaar en den ondergang, welke hem bedreigden, bleef echter standvastig volhouden, betrouwende op zijne eigene dapperheid en die van zijne manschappen. Hij hield gedurende twee geheele dagen, eenen roemvollen strijd tegen de vijandelijke vloot uit; zijne groote mast werd over boord en het schip aan alle kanten lek geschoten; terwijl ook het grootste deel van zijn scheepsvolk reeds gesneuveld was, en nog dacht de onversaagde held aan geen overgave. Doch eindelijk ziende dat er geen ontzet voor handen, en het schip met pompen niet langer boven te houden was, maar elk oogenblik dreigde te zinken, stelde Claeszen aan zijnen dapperen voor, om liever door den lont in het kruid te steken, den heldendood te sterven, dan zich aan de mishandeling der Spanjaarden bloot te stellen, welke zij zeker te wachten hadden, wanneer zij, na het zinken van het schip, door deze opgevischt werden. Dit voorstel eenparig goedgekeurd zijnde, wierpen zij zich op de knieën, ten einde God om vergiffenis te smeeken, dat zij, door eene korte dood, zich zelven de hoon en smaad hunner vijanden onttrokken. Het gebed uitgesproken zijnde, greep Claeszen eene brandende lont en wierp die in het kruid; waarop het schip, met nog 60 schepelingen, in de lucht vloog. Twee hunner werden half verbrand door de Spanjaarden opgevischt, die verbaasd stonden, in hun mannelijk gelaat, nog die zelfde barschheid en verachting van den dood te zien, die hen tot zulk eene heldhaftige daad had doen besluiten. De daad van Claeszen is door den vaderlandschen dichter Jan Frederik Helmers naar waarde bezongen.

Tot belooning van zijne trouw en kloekmoedigheid, werd aan de weduwe van Reynier Claeszen door de Staten Generaal toegelegd twee honderd gulden tot een jaarlijksch pensioen, en door de Admiraliteit van Amsterdam zes honderd gulden in eens; uitbetaling van het kostgeld der schepelingen over twaalf maanden; vergoeding van kleederen, geweer enz., en voldoening van het aan Claeszen toekomende deel van den buit. De weduwen en weezen der gesneuvelden ontvingen van de zelfde Admiraliteit eenige maanden soldij.

Zie van Meteren, *Nederl. Hist.* D. IX. bl. 162—165; de Groot, *Nederl. Histt.* bl. 511 en 512; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. IX. bl. 222; Helmers, *Hollandsche Natie*, Derden Zang; Engelberts Gerrits, *Nederl. Heldendd ter Zee.* D. I. bl. 224—226; *Aanh. op het Woordenb. van Kunstt. en Wetensch.* van G. Nieuwenhuis; Swalue, *de Daden der Zeeuwen.* bl. 164.; de Jonge, *Ned. Zeew.* D. I. bl. 298 en 299; W. van Gendt de Leeuw, in *Vaderl. Letteroeff.* 1832, No. III. *Mengelw.*, bl. 108—126.

CLAESZEN (Frans) of Frans Claesz, veelal, naar zijne geboorteplaats Durgerdam, Frans Claeszen van Durgerdam genoemd, voerde bevel op het schip *Haarlem* bij de vloot van Pieter Pietersz. Heyn, die in 1628 de Spaansche Zilvervloot veroverde, en was een der Kapiteins, die met den Admiraal in de booten overging en daarmede de Spaansche galjoenen hielp winnen. Evenzoo was hij in het volgende jaar met het schip *Campen* bij de groote vloot van vier en zestig schepen, onder den Admiraal Hendrik Cornelis Loncq, toen deze zich van Olinda en Brazilië meester maakte. Misschien was Gerrit Claesz van Durgerdam, die met Tromp bij Duins streed, zijn broeder.

Zie Commelijn, *Leven van Frederik Hendrik*, D. I. bl. 37, 41, 95; v(an) d(en) B(os), *Leeven en Daden der doorl. Zeehh.*, D. II. bl. 68.

CLAESZOON (Claes) Zie Claesz. (Claes).

CLAESZOON (Aert) of Aart Klaaszoon, doorgaans Aartgen of Aertje van Leyden genoemd, was geboren in 1498 te Leiden, waar zijn vader een Voller was, wien hij tot in zijn achttiende jaar behulpzaam was in de vollerij, waarom hij ook wel eens Aertje de Voller genoemd werd.

Daar echter de natuur hem tot de schilderkunst aandreef, werd hij, in het jaar 1516, besteld bij Cornelis Engelbertsz.; door wiens onderwijs hij zoo spoedige vorderingen maakte, dat hij zelf ondernam stukken zoo in olie- als in waterverw te schilderen, zijnde meest onderwerpen uit het Oude of het Nieuwe Verbond, waaruit hij ook menigmaal zijne leerlingen, met wie hij gemeenzaam omging, vermaningen en lessen gaf.

Eerst teekende hij in de manier van Cornelis Engelbertsz., maar nadat hij eenige stukken van Jan van Scorel gezien had, verkoos hij de manier van dezen en ook die der Heemskerken, inzonderheid in de gebouwen, waarin hij zeer ver gevorderd is; behoudende nogthans altijd zijne eigene en natuurlijke verkiezing, namelijk eene eenigzins slordige en onbevallige wijze van schilderen, alhoewel zijne stukken desniettegenstaande zeer fraai en geestig van vinding waren, zoodat de schikking zijner tafereelen grootsch en der kunstkenneren achting waardig maakte.

Hij was zeer nederig, achtende een ander zeer hoog en zich zelven weinig. De beroemde Antwerpsche schilder Frans Floris, onze Aert eens komende bezoeken, verwonderde zich zeer dat hij op eenen zolder in een klein huisje nabij de stadswallen woonde, en verlangde, dat hij met hem naar Antwerpen zou gaan, belovende hem veel geld te doen verdienen en een groot Heer van hem te maken; doch Aert wees beleefdelijk dit aanbod van de hand en zeide: »Ik heb zulk een genoegen »in mijne kleinheid, als een ander in zijne hoogheid heeft; ik »gun een Koning een koningrijk, mits ik maar in mijne kleine »hut en nederige omstandigheden ongestoord blijven mag." Hij teekende veel voor glasschilders en anderen en genoot voor eene groote, uitvoerige teekening niet meer dan zeven grooten ($17^1/_2$ cents).

Hij schijnt een liefhebber van muzijk te zijn geweest, en oefende die kunst onder den blooten hemel uit, ook des nachts,

spelende op eene fluit, die hij altijd bij zich droeg. Op deze wandelingen viel hij door den donker wel eens in het water; dit viel onder anderen ook voor in 1564, bij welke gelegenheid hij verdronk. Zijn portret treft men aan bij van Mander, *Leven der Schilders*. Plaat L. No. 3.

Zie dat werk D. I. bl. 204—209; Immerzeel, *Levens en Werken der Schild.* D. II. bl. 115; *Biogr. Univ.* Tom. I. pag. 3; *Galerij van beroemde mannen en vrouwen in Nederl.* St. I. bl. 30.

CLANT (Wibrand of Wybrand), zoon van Albert Clant, was een der Hoofden der Vetkoopers te Groningen, in het begin der vijftiende eeuw. Hij had, even als de broeders Hendrik en Otto Clant, niet weinig deel in de onlusten van die dagen. Toen zijn vader in 1413, des middags aan tafel zittende, door de Schieringers werd doodgeslagen, ontkwam hij zulks door in de Minderbroederskerk te vlugten. Hij schijnt het vertrouwen van zijne partij in groote mate te hebben genoten, althans men vindt hem dikwijls afgevaardigd, om met de Schieringers tot onderhandeling te komen.

Het wapen van Clant is van goud, met een band van sinopel, beladen met drie visschen staande, van zilver.

Zie Rengers van ten Post, *Kronijk.* D. I. bl. 105, D. II. bl. 276; *Tegenw. staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 129, 139; Westendorp, *Jaarb. van en voor de prov. Groningen.* St. II. bl. 341, 342, 363, 366, 389.

CLANT (Hendrik), ongetwijfeld een Fries van geboorte, Kanunnik te Keulen, werd in het jaar 1416, door Keizer Sigismund, met den Kanselier Nicolaas von Buntslow naar de Friezen afgezonden, om met hen, in schijn tot stilling der oneenigheden tusschen de Schieringers en Vetkoopers te handelen, maar inderdaad om eene naauwere betrekking met en onderwerping van het Friesche volk aan het rijk te bewerken.

Zie *Tegenw. staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 138; Westendorp, *Jaarb. van en voor de Prov. Groningen.* St. II. bl. 351.

CLANT (Johannes) was eerst Pastoor te Bedum, doch naderhand tot de Hervormden zijnde overgegaan, had hij om de belijdenis der waarheid vele zwarigheden uit te staan, en moest buiten het Vaderland omzwerven.

In 1570 beroepen zijnde als Predikant te Larrelt bij Emden, maakte hij eerst zwarigheid om die beroeping aan te nemen, doch, op aanraden van anderen en bijzonder op het oordeel van het Emder Coetus, volgde hij die op.

In 1595 was hij Predikant te Bedum, en woonde te Groningen de eerste synode bij. Hij overleed in het laatst van het jaar 1599, in hoogen ouderdom.

Zijn zoon Melchior Clant was in 1580 Predikant te Luitsberg in Oost-Friesland, in 1593 te Britsum, in 1597 te Woudsend-Ypekolsga-Indijken-en-Smallebrugge, en in 1603 te Goingarijp-en-Broek in Friesland.

Zie Greidanus, *Naaml. der Predikk. in de Class. van Franeker.* bl. 168; Engelsma, *Volgl. van Predikk. onder de Class. van Zevenwouden.* bl. 93; G. Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande.* bl. 118 en 119.

CLANT (Egbert), Heer van Stedum enz., zoon van Eilco Clant en van Maria Addinga, was een zeer aanzienlijk Lid der Staatsvergadering, wegens de Ommelanden, en had groot deel in het bestuur van zaken. Hij werd in 1577 met vele zijner ambtgenooten door die van Groningen gevangen genomen, doch in 1579 naar Utrecht gezonden tot het sluiten der Unie, die hij, namens de Ommelanden, met Eiso Jarges van Saaxum teekende. Niet lang daarna liet hij door een Hervormd Predikant op zijn huis te Stedum prediken, ten einde hij zelven en het volk daardoor gesticht werden. In het volgende jaar was hij, als Lid van den Landraad, aan François van Alençon, Hertog van Anjou, toegevoegd. Na het verraad van Georg van Lalaing, Graaf van Rennenberg, deelde hij in de rampen van den Staat, moest in ballingschap gaan, en stierf gedurende deze te Bremen in 1590. Hij was twee malen gehuwd; eerst met Anna Manninga en daarna met Gratia Rengers ten Post, die twee jaren na hem te Embden stierf. Hij liet uit het eerste huwelijk eenen zoon na, Eilco Clant, uit het tweede Edzard Jacob Clant van Stedum, die volgt.

Zie Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande.* bl. 101 en 102; *Tegenw. Staat van Stad en Lande.* D. I. bl. 464, 468; Scheltema, *Staatk. Nederl.* D. I. bl. 257 en 258, D. II. bl. 575.

CLANT (Otto), zoon van Frans Clant en Teetke Douma, Vaandrig in dienst van den Staat, onder Graaf Willem Lodewijk van Nassau, Stadhouder van Friesland, verdedigde, den 17den Januarij 1586, dapper de kerk te Boxum in Friesland. Hij weigerde de hem van de Spaansche zijde aangebodene lijfsgenade, en wikkelde zich in zijn vaandel, totdat hij geheel doorstoken nederviel, »te fors" zegt Hooft, »om leevendigh van zijn vendel te scheiden, weigherde (hy) zich gevangen te geeven en storf gewonden daarin." De dichter Antoni Christiaan Winand Staring herinnerde, bij gelegenheid van den heldendood van van Speyk, zijnen landgenooten het manmoedig gedrag van Otto Clant, en bragt hem in het volgende tweeregelig versje hulde toe:

Wien edle trotschheid voege, u voegt zij Nederland,
Van Speyk stierf voor uw vlag, en voor uw vaan stierf Clant.

terwijl de zoetvloeijende Mr. A. Bogaers zijne heldendood in eene heerlijke romance bezingt.

Clant stierf ongehuwd.

Zie Hooft, *vervolg der Nederl. Histt.* bl. 149 en 150; van Reydt, *Hist der Nederl. Oorloghen.* bl. 69; Schotanus, *Beschr. van Friesl., tusschen Flie en Lauwers.* bl. 204; J. Rengers van ten Post, *Kronijk.* D. II. bl. 269; Halma, *Tooneel der Vereen. Nederll.* D. II. bl. 17 en 18; A. C. W. Staring, in de *Vaderl. Letteroeff.* 1832, bl. 229 en 499; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederll.* D. II. bl. 655 en 656; Bosscha, *Neêrl. Heldendd. te Land.* D. I. bl. 202; Bogaers, *Romancen en Balladen.*

CLANT (Allert), Overste in dienst dezer landen, verzocht in 1589 den Staten Generaal, om op hunne commissie te mogen ligten acht vendelen knechten en daarna noch twee vendelen elk van twee honderd koppen of hoofden, *tot seecker exploict op den vyandt,* zeggende het meerendeel van deze knechten binnen drie dagen op de loopplaats te zullen gereed hebben, ten einde met twaalf- of dertienhonderd voetknechten den Lande eene ruiterdienst te doen voor de tijd van 21 of 22 dagen; dit werd hem ingewilligd en kort daarna, in Mei des zelfden jaars, voegde hij zich bij de troepen van Maarten Schenck, om het huis te Bleijenbeek, dat door Marçus van Rije, Markgraaf van Varabon, belegerd was, te ontzetten, waarin zij echter niet slaagden. In Junij daaraanvolgende met zijn volk voor Rees gekomen zijnde, en zich daar nedergeslagen hebbende, werd hij den 2den Julij in den nacht onverhoeds door de Spanjaarden met alle magt aangevallen. Doch hij ontving hen zoo wel, dat zij, met groot verlies, onder anderen van eenige Kapiteins, moesten afdeinsen. Van Clants volk waren mede twee Kapiteins gekwetst en eenige manschappen gedood en gekwetst.

In Augustus daaraan volgende ging hij een verdrag aan met Graaf Willem Lodewijk van Nassau, om eenig volk in de Ommelanden te brengen en den vijand aldaar afbreuk te doen. Daar echter zijn aangeworven volk uit eenen bandeloozen hoop bestond, die, aan het plunderen gewoon, niet was bij een te houden, verliep het grootendeels. Aangezien nu Clant daarbij zeer groote schade geleden had zoo verzocht hij aan de Staten-Generaal weder commissie, om 1000 man te mogen aannemen ten dienste van den Lande, hopende zijne schade weder te herhalen, doch dit werd hem afgeslagen.

Zie Bor *Nederl. Oorll.* B. XXVI. bl. 443 (31), 458 (41), 482 (57), B. XXVII. bl. 495 (3).

CLANT (Edzard Jacob) van Stedum, Heer in Scheltkema, Nijenstein tot Zandeweer, zoon van Egbert Clant en van Gratia Rengers, was Lid van de Staten Generaal, toen hij in 1618, wegens het lid der Ommelanden, als Polityke Commissaris, tot de Nationale Synode werd afgevaardigd, welke hij ten einde toe bijwoonde.

Hij overleed den 6den Augustus 1648, en was eerst gehuwd met Susanna van Ewsum; bij zijne echtgenoote, Bouwina Coenders, liet hij na drie zoons en twee dochters. Zijne zoons waren: Egbert Clant, die volgt, Derk Clant en Allard Clant.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.* D. III. bl. 19, die hem abusivelijk Klant noemt; Brucherus *Gedenkb. van Stad en Lande.* bl. 102, 266, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLANT (Adriaan) tot Stedum, Heer van Nittersum een zoon van Eilco Clant en van Wilhelmina Hincart, geboren in het jaar 1600, steeg spoedig door geboorte en rijkdom tot aanzienlijke ambten, werd wegens Stad en Lande gecommiteerd ter vergadering van Hun Hoog Mogenden en was in 1648 een der Afgezanten van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, op den vredehandel te Munster. Doch wordt gehouden voor een man van weinig bekwaamheid, en geschikt om zich steeds naar de meerderheid te voegen.

Hij stierf in 1666 en was gehuwd met Hille Clant.

Eene fraaije tombe is ter zijner gedachtenis, door zijnen zoon Johannes Clant, in het koor der kerk te Stedum opgerigt. Op die tombe of sarcophaag, ligt hij gekleed in eene tabbaard, alles kunstig bewerkt in wit marmer.

Zijne fiksche beeldtenis gaat in plaat uit, gegraveerd door Cornelis Galle Junior, naar Anselmus van Hulle, in folio; gelithographeerd door Christiaan Espagne te Munster in folio; gegraveerd door Pieter Holsteyn, in 4o.; door Moncornet in 4o. en nog eens zonder naam van den plaatsnijder mede in 4o.

Zie *Het Leven van* Willem II, Prins van Oranje. bl. 178; Wagenaar *Vaderl. Hist.* D. XI. bl. 405 en 406; *Tegenw. staat van Stad en Lande.* D. II. bl. 347; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederll.* D. X. bl. 689, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLANT (Adolf), was Kolonel over een regiment voetvolk, dat in Mei en Junij 1664 de Dylerschans aan de Eems op de Munsterschen veroverde.

Zie Bosscha *Neêrl. Heldendaden te Land.* D. II bl. 19.

CLANT (Reynt), misschien wel een zoon van den voorgaande, was in het jaar 1665 Luitenant, toen de Munsterschen zich, uit het klooster ter Apel, in de provincie Groningen poogden uit te breiden, doch zij werden door Clant bij het dorp Sellingen overvallen en geslagen.

In 1672 had hij als Kapitein het bevel over de schans aan de Hoogebrug, bij Groningen, toen dien post door de Munsterschen werd aangetast. De vijand, over het ondergevloeide land met schuiten afgezakt zijnde, werd door Clant zoowel ontvangen, dat hij eerlang met verlies van volk, Bevelhebbers en eene schuit vol oorlogsgereedschappen moest aftrekken.

Zie Montanus en Verwey, *Leven van Willem III.* D. I. St. I. bl. 292; *Tegenw. Staat van Stad en Lande.* D. II. bl. 29; Bosscha, *Nederl. Heldendd. te Land.* D. II. bl. 93 noot.

CLANT (Egbert), zoon van Edzart Jacob Clant en van Bouwina Coenders, vond zich, als Lid van de Regering der Groninger-Ommelanden, mede gewikkeld in de oneenigheden, die in 1668 in de meeste provinciën plaats hadden. In het Groninger gewest was de monstering, of het onderzoek van de bevoegdheid der volmagten van het platte land tot de landschapsvergadering, het voornaamste onderwerp van twist. Eenigen hadden zich reeds in 1666 vervoegd aan de vergadering der Algemeene Staten te 's Gravenhage en men had toen reeds een ontwerp gemaakt, tot bijlegging der oneenigheid; doch het gaf in het gewest komende geen genoegen. Men nam het zelfs aan Egbert Clant en Johan Mepsche, die naderhand Gemagtigden uit de Algemeene Staten verzochten, zeer euvel, dat zij zich te dien einde naar 's Gravenhage hadden begeven. Doch de Algemeene Staten zonden evenwel, in het voorjaar van 1667, Gemagtigden naar Groningen die eenige orde stelden op het stuk der monstering en op het bewind der schepperijen en zijlvesterijen, dat is dijken en sluizen; doch echter zoo voldoende niet, of men moest in het volgend jaar nog tot nadere verbetering en vermeerdering van het voorgaande reglement komen. De voorslagen hiertoe gedaan, mishaagden nogthans der stad die er zich tegen verklaarde, in een vertoog in October ter algemeene staatsvergadering ingeleverd, waarin zij onder anderen beweerden, »dat eenige Ommelander Heeren, onder den »schijn van het reglement op de monstering verbeterd te krijgen, »alleen zochten eenige schadelijke nieuwigheden in te voeren, en »de belangen van de stad en van het landschap te brengen tot »kennis van de Algemeene Staten, waartoe zij niet gezind waren." Dit vertoog werd nog door twee anderen gevolgd, zoo aan de Algemeene Staten als aan hunne Gemagtigden tot de zaken van de Ommelanden. Doch de Ommelander Heeren, onder welke inzonderheid ook Egbert Clant behoorde, beklaagden zich op hunne beurt, »dat de stad zich bemoeide, met hetgeen de rege»gering der Ommelanden op zich zelf betrof." Maar de sterkste partij of Prinsgezinden, zich niet willende voegen naar de Algemeene Staten, bleven het bewind in handen houden. De stad Groningen en de Ommelanden raakten eerlang wederom in geschil, hetwelk door verkozen Regters, in 1670, afgedaan werd.

Clant overleed den 24sten Maart 1709, en liet bij zijne echtgenoote Anna Lewe drie dochters na.

Zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorl.*, D. V. bl. 813, 814, D. VI. bl. 85, 86, 97—102, 585, 586, 598—603, 625—629, 635, 636; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XIII. bl. 342—344; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot. *Biogr. Woordenb.*, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLANT (Antonie), zond in het licht:

Dissertatio de labro Tabernaculi ejusque nido aureo. Gron., 1733, 4o.

Zie Adelung, *Forts.* von Jöcher, *Gelehrt. Lexicon.*

CLARING onderscheidde zich in Oost-Indië, als Officier bij verschillende gelegenheden, in den oorlog tegen Dipo Negoro; zoo was hij het, die in het gevecht bij Pasar Gedé den 16den en 19den Julij 1827 door zijn welgerigt artillerievuur veel tot de overwinning bijbragt.

Zie Nahuys, *Verzam. van Officiële Rapp. betreffende den oorl. op Java in* 1825—1830. D. II. bl. 388, 389, 391 en 393.

CLARIS (Jacob) voerde in 1793 als Luitenant het bevel op *de Komeet* van 18 stukken, en bevond zich daarmede bij het eskader ter overbrenging van de Commissarissen-Generaal Mr. S. C. Nederburgh en S. H. Frijkenius naar Batavia. Hij bleef echter aan de Kaap de Goede Hoop met de *Scipio* Kapitein de Jong; terwijl de *Amazoon*, Kapitein Kuvel alleen de reis voortzette.

In 1795 was hij als Kapitein-Luitenant met het zelfde schip in Oost-Indië en bevond zich als Kapitein ter zee bij de vloot, waarmede de Schout bij Nacht Engelbert Lucas, den 23sten Februarij 1796, uit Texel naar de Kaap de Goede-Hoop zeilde. Hij voerde toen het bevel op den *Castor*, van 44 stukken, die, bij den hevigen storm van 6 Maart en volgende dagen, van de vloot afdwaalde en eerst later, ter reede van Groot-Canarie door het eskader werd teruggevonden: met de geheele vloot werd ook dit schip schandelijk aan de Engelschen overgegeven. Claris had echter met Kapitein Melvill, den Schout bij Nacht, bij het ontdekken der Engelsche schepen, aangeraden, om te beproeven de ankers te kappen, en alzoo den vijand te ontvlugten. De Nederlandsche vloot lag namelijk in de Saldanha-baai voor anker. Volgens hetgeen Claris bij zijn verhoor getuigde, had Lucas zijnen raad verworpen, omdat hij dan de sloepen met volk en de fregatten en zieken zou hebben moeten achterlaten, er bijvoegende: »Gij ziet wel dat ik alle mijne zeilen niet eens aan heb." Melvill echter geeft eene andere reden op. Claris was het ook, die door Lucas, naar den Engelschen Vice-Admiraal Elphinstone werd afgezonden, tot het verdrag aangaande de overgave der vloot, doch de voorwaarden van Lucas werden niet toegestaan, en hij moest zich met de geheele bemanning der vloot als krijgsgevangenen overgeven. Ook blijkt het dat inzonderheid op den *Castor*, het schip van Claris, het volk zeer oproerig was, en allerlei geweldadigheid pleegde, zoodat de Bevelhebber op dien bodem niet meer meester was, en de Kapitein-Luitenant Valkenburg naar den Engelschen Vice-Admiraal gezonden werd, met het verzoek, dat de Engelschen spoedig de schepen mogten in bezit nemen. Claris verliet, met Rijnbende, vroeger kapitein van de *Revolutie* van 64 stukken, en den Schout bij Nacht, de Kaap de Goede Hoop met een Amerikaansch schip, en kwam in 1797 in het Vaderland. Aldaar werden de Bevelhebbers der vloot voor den krijgsraad gebragt, maar Claris werd, even als de andere Kapiteins, vrijgesproken, als hebbende zich overeenkomstig de regelen van de dienst gedragen.

In het zelfde jaar was Claris Lid van den zeekrijgsraad, die over de Bevelhebbers in den slag van den 11den October van dat jaar moest zitting nemen, en hij was een der vier van de zeven regters, die het vonnis der veroordeeling, over den Schout bij Nacht, Blois van Treslong durfden uitspreken.

Later voerde hij bevel op de *Bato*, een linieschip van 74 stukken, doch *en flute* gewapend, en maakte daarmede in 1802 deel uit van het eskader onder den Schout-bij-Nacht Simon Dekker, bestemd om de hooge Commissie naar de Kaap de Goede-Hoop over te voeren, en voorts den handel te beschermen. Het eskader verrigtte weinig van aanbelang, verliet Oost-Indië, kwam te Mauritius, en na eenen rampspoedigen kruistogt, in 1804, aan de Kaap de Goede Hoop, waar de *Bato*, wegens zijnen reddeloozen toestand werd opgelegd. Claris schijnt op dien togt overleden te zijn, aangezien Kapitein Melvill, bij de oplegging, het bevel op de *Bato* voerde.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar. D. XXXVI. bl. 291, D. XXXVIII. bl. 277, D. XLV. bl. 50; de Jonge, *Ned. Zeew.* D. IV. St. I. bl. 268, 563, St. II. bl. 49, 50, 51, 81, 90, 92, 95, 115, 252, 307, 461, 564—572.

CLARISSE (Pierre), geboortig van Neuf-Eglise, en leerlooijer van beroep, was een ijverig aanhanger van Willem van Oranje en van de Hervormde Godsdienst en daarom door

Alva gebannen. Reeds op het laatst van 1572 was hij Kapitein in dienst bij Oranje, die hem, als aan een man van ijver en ondervinding, bijzonder last gaf tot aanwerving van een vendel soldaten, 300 mannen of daaromtrent sterk. Met deze en andere benden was Oranje van plan eenen aanslag op Nieuwpoort te doen. De aanslag, die op Paschen, 22 Maart, 1573, moest geschieden, mislukte door de waakzaamheid der vijanden en van Baljuw en Schepenen van Yperen. Men had namelijk een vaartuig met krijgsvoorraad en wapenen, nabij Nieuwpoort, buit gemaakt, en eenige mannen gegrepen, bij een van welke men den lastbrief van Clarisse vond, die, met eenige benden geland zijnde, de stad te lande zou aangrijpen, terwijl Kapitein Michiel haar van den zeekant moest bestoken.

Hoogst waarschijnlijk waren het de zelfde, die, na het mislukken, bij Sas van Gent landden, het dorp Assenede innamen en verbrandde, en eenige Spaansche troepen op de vlugt dreven.

Zie Gachard, *Corresp. de Guillaume le Taciturne*, Tom. III. pag. 71; dezelfde, *Corresp. de Philippe II*, Tom. II. pag. 340—342.

CLARISSE (Theodorus Adrianus), zoon van Abraham Clarisse en van Adriana Maria van der Vis, geboren den 14den Januarij 1741 te Oost-Souburg, op het eiland Walcheren, waar zijn vader Onderwijzer was, eigenlijk afstammende uit een Fransch geslacht, legde te Middelburg de gronden der beschaafde wetenschappen, en zette zijne hoogere letteroefeningen aan de hoogeschool te Utrecht voort, bijzonder onder den Hoogleeraar Gijsbert Bonnet, onder wiens voorzitting hij, den 4den Mei 1763, eene verhandeling verdedigde *ten betooge dat de Dwalingen der discipelen omtrent den persoon en het ambt van den Middelaar het geloof niet moeten verzwakken en dat de leiding der Goddelijke Voorzienigheid daarin zigtbaar is* (1), en nog eene tweede onder den zelfden Hoogleeraar, toen hij reeds Proponent was geworden, op den 14den Mei 1764, *Over de zonderlinge bewaring der Joodsche kerk en burgerstaat, vooral ten tijde van den Verlosser en de Apostelen en de oogmerken, welke God daarmede gehad heeft* (2). In beide gaf hij reeds blijken van die nette denkwijze, juiste kunde, en bondige geleerdheid, welke naderhand, zoo schitterend in hem uitblonken. Kort hierna werd hij als Predikant te Amerongen bevestigd, van waar hij in het jaar 1767 naar Wageningen vertrok; hetgeen hij in 1769 verliet, om zich naar Schiedam te begeven, op welke laatste standplaats hem de gemeente van Groningen met veel aandrang zocht over te halen, om als Leeraar tot haar over te komen, waarvoor hij echter vriendelijk bedankte. Doch in 1772 nam hij de roepstem naar de bloeijende gemeente van Amsterdam aan. Ook hier, even als in de vorige gemeenten aan zijne zorg toevertrouwd, was zijn dienst aangenaam en van veel zegen vergezeld, zijnde aldaar, wanneer hij optrad, de kerken te over met toehoorders opgevuld; en zeker verdiende zijne evangelische, menschkundige, verstandige en uitgewerkte leerredenen die onderscheiding.

Tweemaal was Clarisse gehuwd; eens met Elselina Elisabeth van der Duyff; de tweede maal met Anna Eduardina Pigeaud Hij zag zijn huis met een viertal spruiten gezegend, waarvan twee uit het eerste en de andere uit het tweede huwelijk. Een zijner kinderen uit het eerste huwelijk was de beroemde Johannes Clarisse, die volgt.

Clarisse sinds lang begeerig, om de Stad Groningen te bezoeken, nam de gunstige gelegenheid waar, om, in betrekking van Afgezant der hooge kerkvergadering van Noord-Holland, in die van genoemd gewest in 1782 te verschijnen. Na het doorstaan eener vermoeijende reis, eerst ter zee, niet zonder nijpend gevaar ondernomen, doch, wegens hevige stormbuijen en tegenwind, te lande voortgezet, kwam hij in tamelijken welstand binnen Gruno's muren aan, Hartelijk werd hij hier verwelkomd, en met genoegen woonde hij de kerkvergadering bij. Hij verkwikte zich uitermate in dat oord, waarop hij eene zonderlinge betrekking gevoelde; de ontmoeting van dierbare vrienden, naar wie zijn hart lang gehaakt had, was hem zeer aangenaam, en zulks bewoog hem ook, om den dag van den 5den Mei te bepalen tot het openlijk stichten van Gronings gemeente van den leerstoel; dan naauwelijks had hij zich aangegord, om met de gemeente zijn hart in den gebede uit te storten, of de krachten begonnen hem te begeven, en hij verliet met de noodige hulp den predikstoel. Kort nadat men den zwakken Leeraar van den kansel had geholpen en uit de kerk geleid, om hem eerst aan het bijgelegen huis zijns vriends Wicher van Swinderen te brengen, overviel hem eene bloedbraking, waarvan de toevallen des avonds vermeerderden, en vooraf werden gegaan van de hevigste doodsbenaauwdheden. Later scheen zich nog wel eenige hoop op te doen, doch deze werd spoedig verijdeld, want nadat de bloedbrakingen zich herhaald hadden, maakte de dood, in den morgen van den 7den Mei 1782, een einde aan 's mans nuttig leven.

Als Evangeliedienaar beschouwd, zal de naam Clarisse in zegening blijven, zoo lang men in Nederland hulde biedt aan waarheid en godsvrucht. Uit dit oogpunt beschouwd, kunnen wij zijne denkwijze, leertrant en predikstijl, volledig leeren kennen uit zijnen keurigen bundel leerredenen getiteld:

De weg ter zaligheid in Jezus Christus, zoo als dezelve, door het Euangelium, aan zondaren, wordt aangewezèn, naar Gods vrijmagtig welbehagen, door eene bijzondere genade, aan sommigen inwendig geleerd, met een waarachtig geloof omhelsd, door het getuigenis des Heiligen Geestes bekrachtigd, en van waare Godvrugtigen heiliglijk bewandeld wordt, voorgesteld in eenige Leerredenen, Amsterd. 1779 8o. Alsmede uit zijne

Verklaring van den Brief aan de Colossers, na deszelfs handschrift uitgegeven, door Petrus Abresch, Utrecht, Gron. en Amst. 1784—1792, V Deelen 8o.

Het Leven des geloofs van een Christen, zooals hij de geopenbaarde leere des O. en N. V., aangaande de weg der zaligheid, ondanks alle tegenbedenkingen, standvastig aankleeft, en met Christus kracht, in een ootmoedig, vertrouwelijk en waakzaam leven, godvruchtiglijk beoefent, voorgesteld in eenige leerredenen, nagelaten door Th. A. C. Amst. 1798, van welk werk, dat als een vervolg op *de weg ter zaligheid* kan worden beschouwd, de uitgave door zijnen zoon, den beroemden Hoogleeraar Clarisse bezorgd werd.

Bovendien bestaat er nog van zijne hand eene *Lijkrede over zijnen ambtgenoot* R. Perizonius.

Het afbeeldsel van Clarisse, door Noach van der Meer in het koper gesneden, naar Jacobus van Meurs, is geplaatst aan het hoofd van het vijfde deel zijner *Leerredenen over den brief aan de Colossers.* Ook bestaat er nog een portret van hem door Pieter Willem van Megen, in folio.

Zie van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; H. Croese, *Kerk. Reg. der Amsterd. Predikk.* No. 202; P. Chevallier, *Leerrede ter Nagedacht. van T. A. Clarisse.* Gron. 1782; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; A. Ypeij, *Geschied. van de Christel. Kerk, in de XVIII eeuw*, D. VIII. bl. 666—668, 672; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. IV. bl. 73; (de Joug), *Alph. Naaml. van Boeken*; *Naaml. der Predd. te Amsterd.* bl. 42; Bouman, *Memor. J. Clarissii*, pag. 7 et seqq.; Glasius, *Godgel. Nederl.*; *de Navorscher* 4e jaarg. bl. 162.

CLARISSE (Johannes), een zoon van den voorgaande en van Elselina Elisabeth van der Duyff, geboren den 19den October 1770 te Schiedam, vergezelde zijnen vader in 1772 naar Amsterdam en genoot aldaar zijne eerste opvoeding. Doch niet lang mogt hij daarbij onder het gebied van zijnen kundigen vader staan; want deze ontviel hem reeds op zijn dertiende jaar. Ook zijne moeder had hij reeds vroeg verloren, alzoo ouderloos zijnde, keerde hij naar Schiedam met zijne tweede moeder, wier zorg, even als die van haren vader, den Schiedamschen Burgemeester Thomas Pigeaud, hij in groote mate ondervond. Na het voorbereidend onderwijs op de Latijnsche scholen te Schiedam genoten te hebben, werd hij, tot verdere ontwikkeling van zijnen uitmuntenden aanleg, welke zich reeds vroeg geopenbaard had, aan de leiding toevertrouwd van den geleerden Abraham Ledeboer, die, door ligchaamszwakheid genoodzaakt van zijne betrekking als Predikant te Haastrecht afstand te doen, zich met het onderwijs en de vorming van eenige leerlingen bezig hield, en aan wien Clarisse steeds dankbaar erkende, veel verschuldigd te zijn. Hij zette daarna zijne letteroefeningen voort, eerst aan de hoogeschool te Leiden, waar hij met ijver en buiten gewone vrucht Hendrik Albert Schultens, Johannes Luzac, David Ruhnkenius, Dionysius van de Wijnpersse, Christiaan Hendrik Damen, Frederik Willem Pestel, Sebald Fulco Johannes Rau en Brouerius Broes hoorde, en daarna aan die van Utrecht, waarheen hem bovenal de vermaardheid trok van den veel

(1) *De praecipuis discipulorum circa personam et munus Mediatoris erroribus, fidem salutarem non tollentibus, et divina, in hisce conspicua, gubernatrice providentia.* Traj. ad Rhen. 1763. 4o.

(2) *De mirabili Ecclesiae et Reipublicae Judaicae, praesertim Servatoris et Apostolorum tempore conservatione et finibus Dei hoc pacto obtentis.* Traj. ad Rhen. 1764. 4o.

geprezen Hoogleeraar Gijsbertus Bonnet, tot wiens eerste leerlingen zijn vader behoord had. Met graagte volgde hij diens lessen over de systematische Godgeleerdheid, alsmede die van Hermannus Royaards over den zelfde tak der Godgeleerde wetenschappen, en over de gewijde uitlegkunde, die van Philip Jan Bachiene over de Christelijke Moraal en van William Laurence Brown over de kerkelijke geschiedenis en de wijsgeerige zedekunde. Met geen minder ijver woonde hij de collegiën van de Hoogleeraren Johannes Frederik Hennert en Johannes Theodorus Rossijn bij, leggende zich alzoo op beide hoogescholen met den meesten ijver en het gelukkigst gevolg, op alles toe, wat tot de vorming van den echten Godgeleerde noodig en nuttig kan gerekend worden. Desgelijks verzuimde hij ook geenszins de beoefening der fraaije letteren en bijzonder der dichtkunst, waarin hij zelf, van tijd tot tijd zijne krachten beproefde. Ook maakten navorschingen omtrent onze oude taal reeds gedurende zijne akademieleven, een hoofdvoorwerp zijner liefhebberijstudiën uit, waarvan onderscheidene lofwaardige proeven in de verzamelingen, door den arbeidzamen Gerrit Brender à Brandis uitgegeven, voorhanden zijn. Vóór zijn afscheid van de hoogeschool, verdedigde hij, onder voorzitting van zijnen beroemden leermeester Bonnet, eene geleerde Latijnsche verhandeling, *Over den Heiligen Geest* (1), welke, gevoegd bij den verderen lof, door hem als student ingeoogst later den Senaat der Utrechtsche hoogeschool bewoog hem de waardigheid van Theologiae Doctor, eershalve, op te dragen. Nog geen volle 22 jaren bereikt hebbende, werd hij, op den 16den September 1792, als Predikant te Doorn bevestigd, waar hij vijf jaren werkzaam was; niettegenstaande hij reeds in 1795 tot Hoogleeraar te Lingen beroepen werd, voor welk vereerend aanbod hij, vooral uit gehechtheid aan den vaderlandschen bodem, bedankte. In 1797 vertrok hij als Predikant naar Enkhuizen, waar hij zes jaren vertoefde, en, door zijne onvermoeide werkzaamheid, tot bevordering van echt Christelijke verlichting en deugdbetrachting, en door zijnen loffelijken voorgang in al het goede, geen mindere algemeene achting, dan op zijne eerste standplaats, genoot.

Te midden eener zoo getrouwe vervulling van zijne ambtspligten en de zorg voor een aangroeijend huisgezin, wist hij zoo te Enkhuizen, waar hij voor een beroep naar Dordrecht bedankte, als te Doorn, nog tijd te vinden tot voorzetting van zijne geleerde oefeningen, waarvan verschillende belangrijke geschriften getuigenis dragen. Geen wonder dus, dat de aandacht van bezorgeren der hoogescholen zich op hem, als Leeraar vestigde. In 1803, werd hem de leerstoel der Godgeleerdheid aan de Harderwijksche hoogeschool aangeboden, en hij aanvaarde zijne ambtsbetrekking den 20sten Maart 1804, en kort hierop de betrekking van Akademieprediker. Drie maanden later, den 13den Junij, sprak hij zijne inwijdingsrede uit, bevattende: *het betoog van den pligt eens Leeraars van de christelijke godsdienst om in zijn voorstel der christelijke leer het zedekundige van het leerstellige niet af te scheiden* (2).

Nog in het zelfde jaar zag hij zich beroepen tot Hoogleeraar in de Wijsbegeerte aan de hoogeschool te Groningen, doch zijne gehechtheid aan de Evangeliebediening en de Godgeleerde Wetenschappen deed hem dit beroep beleefdelijk van de hand wijzen.

Het nut, dat hij te Harderwijk mogt stichten, zoo wel als het genoegen, hetwelk hem de omgang met zijne ambtgenooten aldaar, meer dan elders in broederlijke eendragt met elkander levende, verschafte, bewoog hem, voor den hem mede in 1804 aangeboden hoogleeraarstoel te Franeker, bij het aanzoek van Bezorgeren der hoogeschool tot bekleeding van een leerstoel der Godgeleerdheid, heuschelijk te bedanken.

Bij het nederleggen van het Rectoraat der Harderwijksche hoogeschool in 1806 hield hij eene sierlijke redevoering *over de onbillijkheid der verachting van de theologische studie* (3).

Aan de belangrijkste diensten, welke hij der Geldersche akademie, als Hoogleeraar der Godgeleerdheid bewees, voegde hij ook die van, door er het onderwijs der Oostersche talen op zich te nemen, haar het verlies, hetwelk zij door het vertrek van Jean Henri Pareau naar Utrecht geleden had, volkomen te vergoeden.

Toen, na onze noodlottige inlijving in het Fransche Keizerrijk, de Harderwijksche hoogeschool werd opgeheven, zag Clarisse zich eerlang tot Predikant te Rotterdam beroepen, waar hij den 19den Julij 1812 bevestigd werd. Doch die gemeente mogt zich nog geen volle drie jaren in het bezit van eenen zoo waardigen Leeraar verheugen, daar hij, in December 1814, tot gewoon Hoogleeraar en Akademie-Prediker te Leiden beroepen werd, welken post hij den 12den Mei des volgenden jaars, met eene redevoering: *over den waarlijk onbekrompen Godgeleerde* (1) aanvaardde, terwijl hij in 1822 als aftredende Rector eene redevoering hield: *over het belang, om in de beoefening van allerlei wetenschappen, ook die der Godgeleerdheid, de historische en wijsgeerige kennis te vereenigen* (2).

Ruim 25 jaren was hij te Leiden met hoogen lof en tot groot nut der akademische jongelingschap werkzaam, terwijl hij tevens zijnen reeds vroeger verkregenen roem, als begaafd en gemoedelijk Evangelieprediker, handhaafde, en zoo mogelijk verhoogde. In de meeste vakken tot de Godgeleerdheid behoorende, gaf hij gedurende die tijd, op eene even boeijende als grondige wijze, les, en spreidde ook het veel omvattende van zijne wetenschap luisterrijk ten toon, door, na het overlijden van den beroemden Sebaldus Justinus Brugmans, ruim twee jaren achtereen, het onderwijs der Natuurlijke Historie bij zijn onderwijs te voegen, eene taak, welke hij met goedkeuring van alle deskundigen volbragt. Eene onbegrijpelijke boeken- en geschiedkennis was de vrucht zijner pogingen en van een gelukkig geheugen; menschenkennis en overredingskracht waren het gevolg eener nog verhevener studie. Zijne Leerredenen waren over het algemeen doorvoed met veelsoortige geleerdheid, met schrandere opmerkingen, die den man van genie verraden, en in eene zeer geleidelijke orde. Groot waren zijne verdiensten jegens de Godgeleerde wetenschappen. Meermalen trad hij als warm en grondig verdediger der Evangelische waarheid op, de uit en inwendige bewijzen daarvoor naar waarde ontwikkelende. Ten volle toegerust met alles wat daartoe wordt gevorderd, vond de Heilige Schrift, en bijzonder het Nieuwe Verbond, in hem eenen geoefenden uitlegger, die de vruchten zijner geleerde studiën, in eene duidelijke, tevens praktikale en onderhoudende verklaring van sommige bijbelboeken het algemeen aanbood. Vooral echter muntte hij in de behandeling der natuurlijke en dogmatische Godgeleerdheid uit, maar niet het minste in de moraal, voor welke hij zelfs, indien het zoo genoemd mag worden, eene zekere voorliefde had. Dat de kerkelijke geschiedenis, ook die des vaderlands, door hem met ijver en gelukkig beoefend werd, toonen onderscheidene geschriften van zijne hand. Niet het minste eindelijk waren zijne verdiensten omtrent de predikkunde, want, zijn voorbeeld en zijn onderwijs hebben niet weinig medegewerkt, om eene betere predikwijze te bevorderen, en het gebrekkige der oudere in het oog te doen springen.

Clarisse muntte uit door nederigheid en zedigheid, en het beginsel der Christelijke liefde had zijne geheele ziel doordrongen en maakte zich in alle zijne uitspraken en gedragingen heerlijk openbaar. Gelijk hij zich alzoo in liefde eenen echten navolger betoonde van den zachtmoedigsten en liefderijksten van alle menschenvrienden, dien hij als zijnen Heer, Zaligmaker en Voorganger op het hartelijkst vereerde, zoo was hij ook bereid Hem zijn kruis, met gelatenheid en Christelijke onderwerping, na te dragen, wanneer het zijnen Hemelschen Vader behaagde, hem door lijden te beproeven. In dien smeltkroes des Christelijken geloofs, der Christelijke hope, werd hij meermalen gelouterd, en zijne Godsdienst daarbij telkens van het zuiverste gehalte bevonden. Niet alleen had hij het verlies van twee geliefde echtgenooten, van welke hij de tweede slechts weinig tijds in welstand mogt bezitten, maar ook van twee hem ten volle waardige zonen te betreuren, die beide in de kracht van hun leven ten grave daalden. Dan onder zoo grievende en nog meerdere slagen, welke iederen anderen van eenen min kloekmoedigen geest en vooral elken minder geloovigen Christen geheel zouden hebben

(1) *De Spiritu Sancto.* Traj. ad. Rhen. 1791. 4o., door Clarisse op nieuw bewerkt en uitgegeven onder den titel: *Verhandeling over den Heiligen Geest.* Utr. 1796, herdrukt Amst. 1802.
(2) *De arctissime inter se nexis Moralibus Doctrinae Christianae et Dogmaticis praeceptis, docenti non sejungendis.* Harder. 1804. 4o.
(3) *De iniusto Theologici studii contemtu.*

(1) *De Theologo vere liberali*, gezamenlijk uitgegeven met de laatstvoorgaande. Leid. 1815. 4o.
(2) *De conjungenda, in quarumvis doctrinarum, etiam Theologiae, studio, cognitione historica et philosophica*, gedrukt in de *Annales Acad.* 1821—1822.

ter neder geveld, wist hij zich langzaam weder op te beuren, ja zelfs de hem eigene opgeruimdheid, welke, gevoegd bij den schat zijner uitgebreide belezenheid, gepastelijk door hem ten toon gespreid, en zijne natuurlijke geestigheid, altijd door Christelijke liefde bestuurd, zijn gezeilig verkeer hoogst aangenaam maakte, eenigermate te herkrijgen.

Clarisse was sedert 1804 Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde; sedert 1806 van de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem; sedert 1816 van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen; sedert 1825 Lid van de Derde klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut; terwijl zijne Majesteit de Koning hem in 1834 tot Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw benoemde.

Nadat Clarisse met den meesten ijver het hoogleerambt, gedurende een ruim aantal jaren, had waargenomen, werd hem in het jaar 1840, op zijn aanzoek, eene welverdiende rust vergund. Nu betrok hij het buitenverblijf *den Brink*, onder het dorp Rheede in Gelderland. Hier bragt hij den avond zijns werkzamen levens, nog altijd in arbeidzaamheid en somwijlen voor de Christelijke gemeente optredende, door, en vierde er den 18den September 1842 zijne vijftigjarige Evangeliedienst. Hij ontsliep den 29sten November 1846. Zijn lijk werd naar Katwijk aan Zee vervoerd, en naast het overschot zijner dierbare echtgenoote en veelbelovenden oudsten zoon aan de aarde toevertrouwd.

Tweemalen was hij gehuwd geweest, eerst met Catharina Cornelia van Eck, zuster van den Deventerschen Hoogleeraar Cornelis Fransen van Eck, die hem twaalf kinderen schonk, en hem in 1827 ontviel. Zijne zonen waren Theodorus Adrianus Clarisse die volgt, Cornelis Clarisse, geboren in 1797 en in 1818 in 's Lands zeedienst in Indië overleden; Abraham Adrianus Clarisse, geboren in 1802, gestorven te Amsterdam in 1829; Thomas Adrianus Maria Clarisse, geboren in 1808, en den 23sten September 1848 te Batavia overleden; Walrand Cornelis Lodewijk Clarisse, die mede volgt. In 1829 hertrouwde hij met Adriana Joanna Pompe van Meerdervoort, die hij, na eene korte verbindtenis van nog geene drie jaren, door den dood verloor.

Zijn portret gaat in steendruk uit, het vroegst door Meijer in folio; later door L. Springer naar Charles Howard Hodges, met facisimile, in folio en in 4o.; door Carel Christiaan Anthony Last, naar Johannes Hari Sr. 4o.; bij de gebroeders van Lier, 4o., en eindelijk door P. W. A. Trap, naar J. P. Berghaus.

Behalve velerlei hulde, door het Vaderland hem bewezen, werd hem ook door Johann Christiaan Augusti, Professor te Bonn, opgedragen een *Corpus librorum symbolicorum*, door dien geleerde uitgegeven.

Dat hij een man van buitengewone geleerdheid was, blijkt ook inzonderheid uit zijne werken zijnde:

Eerkroon gezet op het hoofd van den grooten Rymer Jacobus Dagevos, Jac. Fil. Joan. Nep. Jac. Pron. etc. Student in de H. Godgeleerdheid te Leydén; by gelegenheid van het door zyn Ed. gemaakt, en tot ieders verpligting uitgegeven Rijmpje op den 40sten verjaardag van Z. D. H., benevens de verschillende Lezingen op het zelve, door J(oannes) C(larisse). P(hilos.) S(tud.) zonder plaats en jaar (Leiden 1788) 8o. een spotschrift vol humor, van den achttienjarigen student.

Gedichten, Utr. 1793. 8o.

Gedenkwaardigheden uit het leven van sommige Apostelen. 1797. 8o. tweede druk. Leid. 1825. 8o.

Eene bereidwillige verbetering in Godsdienst en zeden aangeprezen, in eene Biddags-leerrede over Jeremia III. 22*b*, en aanspraak *aan alle Hervormden in ons Vaderland nopens hunne belangen.* Leiden 1799, 8o.

Nadrukkelijk betoog, dat ongodsdienstigheid de bron zij van tijdelijk en eeuwig ongeluk enz. bekroond door de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en door haar uitgegeven 1799.

Verhandeling ten betoog der kracht van het bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid der Evangelieleer ontleend uit de wonderwerken van Jezus en de Apostelen, bekroond door het Haagsche genootschap en uitgegeven in 1800.

Verhandeling over de Vergenoegdheid. Amsterd. 1801. 8o. tweede druk. 1841. 8o.

Leerredenen. Enkh. 1801.

Aanwijzing van de middelen om de losheid in grondbeginselen en zeden te stuiten, bekroond door de Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en door haar uitgegeven in 1802.

De Brief van Jacobus, *met korte ophelderingen en voor huisselijke stichting bearbeid.* Amsterd. 1802. 8o.

Proeve over de waardij en het gezag van de leere der Apostelen. Dord. 1802. 8o.

Betoog en verdediging van de kracht en het bewijs voor den Goddelijken oorsprong en 't gezag van het Evangelie ontleend uit den aard en den invloed van deszelfs zedeleer, bekroond door het Haagsche genootschap en uitgegeven 1803, 2 stukken.

Leerredenen. Amst. 1810.

William Paley, *Natuurlijk Godgeleerdheid, of bewijzen voor het aanwezen en de volmaaktheden der Godheid uit de verschijnselen der Natuur; uit het Engelsch, met bijvoegselen en aanmerkingen van* J. Clarisse. Zwolle 1810 8o.

Joan Lodewijk Ewald, *over de uiterlijke Kanselwelsprekendheid; uit het Hoogduitsch, met aanteekeningen, door* J. Clarisse. Zutphen, 1814, 8o. welke vertaling, schier voor een oorspronkelijk werk mag gehouden worden.

Viertal Leerredenen. Rotterd. 1814. 8o.

Aanspraak bij de oprigting van het Bijbelgenootschap te Rotterdam. Rotterd. 1814.

Een woord aan de gekwetste Nederlandsche krijgslieden. Rotterdam, 1815, 8o.

Over Mozes *als Dichter, eene voorlezing.* Amsterd. 1815. 8o.

Leerredenen. Amst. 1817. 3 deelen. 8o.

Berigt aangaande twee Fragmenten van twee verloren Handschriften; het eene van Jacob van Maerlant's *Spiegel Historiael en het andere van* Melis Stoke's, *Rijm-Kronijk*, medegedeeld in het derde deel tweede stuk der *Verhandelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, 1818.

Nieuwe Leerredenen. Amst. 1823. 8o.

Leerredenen bij bijzondere gelegenheden. Amst. 1824. 8o.

Redevoeringen voor Jongelingen, bijzonderlijk uit de beschaafde standen. Amst. 1824, 2 deelen. 8o., tweede druk. Amst. 1846. postformaat.

Aanleiding tot huisselijke godsdienstoefeningen. Delft 1824—1839, 3 deelen. 8o. herdruk Rotterd. 1850.

De weg tot Christelijke volkomenheid. Gron. 1826.

Opwekkings-redevoering, gehouden voor het Nederlandsche Zendelinggenootschap in deszelfs algemeene Vergadering te Rotterdam. Rotterd. 1826.

Nieuwe Leerredenen. Amst. 1828, 2 deelen 8o.

Tafereelen uit de levens- en lijdensgeschiedenis van Jezus Christus. Amst. 1830, 2 zestallen, 8o., tweede druk 1846. 8o.

Leerredenen naar de behoeften van onzen leeftijd. Gron. 1831. 8o.

Encyclopaediae theologicae epitome, perpetua annotatione literaria potissimum, illustrata, L. B. 1832, 8o. editio altera auctior L. B. 1835, 8o.

Verklaring der aardrijkskundige, plaatsbeschrijvende en geschiedkundige kaart van Palestina. 8o.

Over Hieronymus van Alphen, *als dichter en kinderdichter. Twee voorlezingen.* Rotterd. 1836, 8o. met portr.

Een Latijnsche brief aan D. H. Wildschut, over zijnen Leermeester Herman Royaards, in Wildschut, *Memoria* Royaardsii. Ultr. 1836, pag. 25.

Prologus, quo Scholas theologicas, praesertim apologeticas, ab 1840 *ad* 1841 *habendas auspicaturus, J. H. v. d. Palm, nuper placide pieque defuncti exemplum auditoribus, futuris Theologis, ad imitandum proposuit* J. Cl. L. B. 1841, 8o.

Leerredenen. Leid. 1842. 8o.

Sterre- en Natuurkundig onderwijs, gemeenlijk genoemd Natuurkunde van het Geheel-al, *en gehouden voor het werk van zekeren Broeder* Gheraert. *Een Nederduitsch oorspronkelijk Leerdicht uit het laatst der* 13e *of het begin der* 14e *eeuw; uitgegeven naar vijf zeer oude Handschriften, met gebruikmaking van vier latere maar zeer naauwkeurige afschriften; met eene Inleiding en Aanteekeningen, door* J. Clarisse. Leid. 1847. 8o. met vier pl., zijnde het vierde deel der *Nieuwe reeks van werken, uitgegeven door de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.*

Gaf Clarisse, gelijk wij boven aanwezen, reeds op jeugdigen leeftijd, den letterarbeid zijns vaders in het licht, later stelde hij het zich bovenal ten pligt de door de vroegtijdige dood zijns veelbelovenden oudsten zoons onvoltooide geschriften af te werken. Als zoodanig komt hier vooral in aanmerking de belangrijke verhandeling *over den geest en de denkwijze van Geert Groote, kenbaar uit zijne schriften*, medegedeeld in het *Archief voor Kerkelijke Geschiedenis* van Kist en Royaards.

Ook komen er Leerredenen van Clarisse voor in den *Bundel der Akademie-Predikers*, alsmede in de *Maandelijksche Leerredenen* te Arnhem uitgegeven.

Nog leverde hij met J. Teissèdre l'Ange *Levensberigt van A. van den Ende*. Deventer 1847.

Bovendien bestaan nog van zijne hand talrijke verhandelingen, boekbeoordeelingen en dergelijke in verschillende tijdschriften, zooals in *de Bijbelminnaar*, Utr. 1791—1794; *Nieuwe Nederlandsche Bibliotheek; Letterkundig Magazijn; Bibliotheek van Theologische Letterkunde; Algemeen Vaderlands Magazijn van Wetenschappen, Kunst en Smaak; de Recensent ook der Recensenten;* (onder het Mengelwerk zoowel als onder de Boekbeoordeeling); *Bijdragen tot bevordering van Bijbelsche uitlegkunde, uitgegeven door* van Willes; *Dagboek bij de Bijbelsche Almanak; Nieuw Christelijk Magazijn; Archief voor Kerkelijke Geschiedenis van* Kist en Roijaards; de Jagers *Taalkundig Magazijn;* G. Nieuwenhuis, *Algemeen Woordenboek van kunsten en wetenschappen; Mnemosyne,* door Tydeman en van Kampen; *de Fakkel, door* J. P. Sprenger van Eyk; en schreef lezenswaardige voorredenen voor zijns zoons vertaling van het *Leerboek der Christelijke Kerkgeschiedenis ten gebruike bij voorlezingen, door* Wilhelm Münscher, Amst. 1818 en vóór K. R. Hagenbach, *Het wezen en de Geschiedenis der Hervorming in verband beschouwd met de verschijnselen van onzen tijd, in voorlezingen, uit het Hoogduitsch vertaald.* Rotterd. 1835—1840. 10 deelen 8o.

Na 's mans overlijden heeft de Leidsche Predikant F. H. G. van Iterson, eenige Fragmenten en enkele Leerredenen uit den nagelaten onuitgegeven kanselarbeid van Clarisse verzameld, en uitgegeven onder den titel: *Johannes Clarisse, sprekende nadat hij gestorven is. Een leesboek voor het Christelijk gezin.* Arnhem, 1849; terwijl die zelfde Predikant nog in het licht zond:

Leerrede over Ps. LXXVI : 13*a*, *behelzende de uitbreiding eener schets, naar welke, wijlen de Hoogleeraar en Academieprediker Joannes Clarisse te Leiden, op den* 16den *October* 1837, *weinige dagen na het overlijden van Neêrlands koningin, des avonds in de Pieterskerk gepredikt heeft.* Leiden, 1849. 8o.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.* 1803, D. II. bl. 201, 202, 209, 1804, D. II. bl. 2, 1806, D. I. bl. 385, 392, 1814, D. II. bl. 386, 1815, D. I. bl. 387, 1816, D. I. bl. 111, 1817, D. I. bl. 100, 1821, D. I, bl. 97, 1822, D. I. bl. 97, 1825, D. I bl. 17, 1834, D. II, bl. 162, 1846, D. II, bl. 401; Ypeij, *Geschied. der Christel. Kerk in de* 18e *Eeuw.* D. VIII, bl. 670—672; Ypeij en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk.* D. IV. bl. 281; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetensch.* D. II. bl. 519—521, 581 en 582; Collot d'Escury, *Holland's Roem.* D. VII. bl. 343 noot; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken.* bl. 112, 113, 454; *Supplement* op dat werk; *Galerie Histor. des contemperains*; Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hooges.* D. II. bl. 411, D. II. T. en B. bl. 255, 256; Glasius, *Godgel. Nederl.;* (Brinkman), *Alphab. Naaml. van Boeken.* bl. 138, 139, 256; van Hengel, *Toespraak bij het graf van J. Clarisse.* Leyd. 1846; *Catal. van de Bibl. der Maats. van Nederl. Letterk.* D. I. bl. 143, 209, 265, D. II. bl. 127, 202, 204, 236, 237, 519, 546, D. III. bl. 131, *Bijvoegs.* 31 en 32; van Harderwijk, *Naaml. van Predikk. te Rotterdam.* bl. 112—114; Bouman, *Geschied. der Geldersche Hooges.* D. II. bl. 461, 538, 543, 558, 612, 628, 631; en vooral *Handell. van de Jaarl. Vergad. der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden, gehouden den 17den van Zomermaand* 1847. bl. 27—38 en de voortreffelijke *Memoria Joannis Clarissii, auctore* Hermanno Bouman. Traj. ad Rhen. 1850. 8o.

CLARISSE (Theodorus Adrianus), zoon van den voorgaande en van diens eerste echtgenoote Catharina Cornelia van Eck, geboren te Amsterdam, den 18den Februarij 1795, zette, na de eerste grondbeginselen van onderwijs en opvoeding, van zijnen kundigen vader te hebben mogen ontvangen, zijne letteroefeningen te Harderwijk voort; eerst op de Fransche, en vervolgens op de Latijnsche scholen aldaar. Zijne weetlust en zijne vlijt, door alle de voordeelen van het gemeenzaam onderwijs zijns vaders ondersteund en aangevuurd, deden hem anderen voorbij streven, en tot blijdschap van alle zijne leermeesters verstrekken, onder welke de verdienstelijke Rector, Hendrik Frieseman, op eene eervolle melding aanspraak heeft.

In 1811 tot het Akademisch onderwijs toegelaten, zette hij zijne letteroefeningen aan de Geldersche Hoogeschool voort; waar destijds aan Jan ten Brink de Latijnsche en Grieksche letterkunde, aan Bernardus Nieuhoff de wijsbegeerte en natuurkunde, aan Bernardus Franciscus Suerman de ontleed- en natuurkunde van den mensch, en aan Johan Carl Krauss de plantkunde was toevertrouwd. Clarisse zocht bij genen den mensch, bij dezen de voortbrengselen der aarde nader te leeren kennen; terwijl ten Brink, zoowel door bijzonder als openbaar onderwijs, bij den zoon zijns vriends de kennis der oude talen, met blijdschap en ongemeen gevolg, bevorderde. Het ouderlijk huis echter, waar zijne eerste vorming begonnen en steeds voortgezet was, bleef ook thans zijne voornaamste kweekschool. Want, terwijl hij de openbare lessen van zijnen geleerden vader over de Encyclopedie der Godgeleerdheid hoorde, terwijl hij onder de vlijtige toehoorders zich schaarde, voor welke deze de schatkameren der Oostersche talen ontsloot, stond dagelijks de trouwe vader met raad en teregtwijzing, met hulp en voorlichting, aan de zijde van dezen zoon zijner vreugde en zijns roems.

Toen echter in 1812 de Geldersche Hoogeschool werd opgeheven en de Hoogleeraar Clarisse kort daarop tot Predikant te Rotterdam werd beroepen, werwaarts de zoon ook met het ouderlijk gezin vertrok, zag de jonge Clarisse zich wel van eene hoogeschool, maar niet van een hooger onderwijs verstoken. De zorg van zijnen vader, die zich vroeger tot vele voorwerpen uitstrekken moest, was thans, bijna geheel tot dezen, hem nog overgeblevenen student bepaald. Drie jaren mogt hier de zoon den vader het gemis zijner leerlingen, de vader den zoon het verlies eener hoogeschool vergoeden, en zóó wederkeerig elkander doen vergeten, wat zij beide verloren hadden. Toen echter, in 1815, de vader tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de hoogeschool te Leiden was aangesteld, trad de jonge Clarisse, door en door rijp om van het hooger onderwijs het meeste nut te trekken, daar andermaal als Akademieburger op. Hij had zich terstond op de Godgeleerde studiën, waartoe zijne keus van den beginne af bepaald was, kunnen toeleggen, maar de gehoorzalen, waarin een Johannes Bake de Grieksche taal- en letterkunde, een Samuel Johannes van de Wijnpersse de Rede- en Bovennatuurkunde, een Johan Melchior Kemper het Natuurregt, een Cornelis Ekama de Wis- en Sterrekunde, een Simon Speijert van der Eyk de Natuurkunde, en een Sebald Justinus Brugmans de Natuurlijke Historie onderwezen, boden hem eene zoo belangrijke vermeerdering, van zijne hierin reeds verkregene kundigheden aan, dat hij, die elke gelegenheid te gebruiken wist, geen daarvan kon voorbijgaan. Gelijktijdig, terwijl hij uit deze zuivere en overvloeijende bronnen, zijnen dorst naar kennis stilde, hoorde hij bij Jona Willem te Water en Lucas Suringar de Kerkelijke Geschiedenis, bij Johannes van Voorst en zijnen vader de leerstellige Godgeleerdheid; en vereenigde met het onderwijs, hetwelk de drie laatstgenoemde Hoogleeraren, vooral van Voorst, over de regels der uitlegkunde en hare toepassing op de boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds gaven, het gebruik der lessen van Elias Annes Borger. Bovenal echter waren Johan Hendrik van der Palm en Johannes Clarisse diegenen, welke hij tot zijne meer bijzondere leermeesters koos, en die zich ook den zooveel belovenden jongeling bijzonder aantrokken; gene door openbaar en bijzonder onderwijs in de Oostersche letterkunde, deze door hem, gelijk voorheen, bij alle zijne letteroefeningen, raad en daad te verleenen, alsmede door zijn openbaar onderwijs in de zedeleer en alles, wat tot de Heilige bediening van het Herder- en Leeraarambt behoort.

Het onderwijs van van der Palm werd niet weinig ondersteund door dat van den Hoogleeraar Hendrik Arent Hamaker en de lessen van zijnen vader door die van den uitmuntenden Leidschen Predikant Lucas Egeling, in gemeenzame gesprekken, waartoe beide waardige mannen hunne huizen voor hem openzetteden.

Na vier jaren het onderwijs aan deze hoogeschool te hebben genoten, werd hem, bijna gelijktijdig met het doctorschap in de Godgeleerdheid, hetwelk hij verwierf na het verdedigen eener verhandeling *over de Psalmen Hammaäloth* (1), een gouden eerepenning aangeboden, dien hij, in den edelen wedstrijd op alle zijne mededingers, bij de Godgeleerde faculteit te Leiden behaald had, met eene verhandeling *over het leven en de schriften van Athenagoras* (2).

(1) *Psalmi quindecim Hammaäloth, philologice et critice illustrati,* L. B. 1819.

(2) *Commentatio ad quaestionem, a venerabili ordine Theologorum Lugduno Batavorum, A.* 1818 *propositam: de Athenagorae vita et scriptis exponatur, atque in eius doctrinam de religionis christianae capitibus, quae adtigit, inquiratur, quae praemium reportavit, d. VIII. Februarii Ao.* 1819.

Nog in dat zelfde jaar werd Clarisse Kandidaat en Predikant te Doorn, de voormalige standplaats zijns vaders, waar hij den 7den November 1819 door dien vader bevestigd werd. Na hier vier jaren met lust en ijver het predikambt te hebben waargenomen, werd hij tot buitengewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Akademieprediker aan de hoogeschool te Groningen beroepen, welke waardigheid hij den 3den December 1823 aanvaardde, met eene redevoering, waarin hij zich ter take stelde, om aan te toonen, *hoe het onderwijs over de Kerkelijke Geschiedenis voor den Godsdienstleeraar op eene leerzame wijze kan ingerigt worden* (1). Nog geen twee jaren was Clarisse hier werkzaam geweest, of hij zag zich het gewoon hoogleeraarschap opgedragen, hetwelk hij den 3den November 1825, door het houden eener openbare redevoering *over de geschiktheid onzer eeuw, voor de regte beoefening der Godgeleerdheid* (2), plegtig aanvaardde. Te vergeefs werd hem de hoogleeraarstoel aan het athenaeum te Amsterdam aangeboden; hij meende die te moeten van de hand wijzen, om in zijn veelgeliefd Groningen te blijven, doch het was hem niet vergund, daar zijn leven te eindigen.

Teruggekeerd van de Algemeene Synode, waar zijne betrekking als praeadviserend Lid, gezonden van de Godgeleerde faculteit der Groningsche hoogeschool, hem riep, had hij reeds den tijd tusschen uitspanning, in den kring der zijnen, en tusschen letteroefeningen verdeelende, eenige weken ten huize van zijnen vader te Leiden doorgebragt, toen hem, den 6den September 1828, aldaar eene ongesteldheid overviel, die, eensklaps in eene allerhevigste ziekte ontaardende, reeds den 25sten dier maand, een einde aan zijn nuttig en werkzaam leven maakte; zijne gade, Johanna Haukien Heringa, als eene kinderlooze weduwe achterlatende.

Clarisse was voor het hoogleeraarschap geschapen. Een inwendige drang, uit zijnen aanleg geboren, en door zijne vorming aangekweekt, wees hem in het akademisch leeraarsambt, het verheven standpunt aan, van hetwelk hij op het groote rad van het menschelijk bedrijf werken zou. Hij aanvaardde die betrekking, niet zonder een diep besef van de uitgebreidheid en grootheid zijner pligten, en van het gewigt der taak, waartoe hij in het bijzonder geroepen was, en nam die taak dan ook op eene voortreffelijke wijze waar. Zijn onderwijs over de kerkelijke geschiedenis bleek kennelijk ingerigt te zijn, om niet slechts de gebeurtenissen zelven mede te deelen; maar om ze ook in haar gewigt zijnen studenten te doen gevoelen. Oorsprong, ontwikkeling, zamenhang, gevolgen, werden hier altijd aangewezen en het eigendommelijke scherp in het oog gevat. Den leerling werd daarenboven nooit gevergd, om in het vertrouwen op den Leeraar den eenigen waarborg te vinden voor de echtheid van zijn verhaal; neen! Clarisse bragt den jeugdigen beoefenaar tot de bronnen zelven en leerde hem vroeg zelf zamen te stellen en zelf te beoordeelen. Zoo werd door zijnen bezielenden adem lust en liefde voor de beoefening der kerkelijke geschiedenis opgewekt. Bijzonder werd Clarisse door de Nederlandsche kerkgeschiedenis geboeid. Reeds had hij zeer veel omtrent de kerkelijke lotgevallen van Friesland, Groningen en Overijssel verzameld en zou de vruchten van zijn grondig onderzoek, ongetwijfeld, zoo hem een langer leven gegund ware, der wereld hebben aangeboden. Even voortreffelijk als dat over de kerkelijke geschiedenis was zijn onderwijs over de oordeel- en uitlegkunde des Ouden Testaments, en aan deze op zich zelve zoo dorre studie wist Clarisse eene belangrijkheid te geven, waardoor dit collegie talrijk bezet bleef.

Dan ook als mensch was hij allerachtingswaardigst. Regt en pligt waren hem heilig; trouw in zijn werk en pligt alleraangelegenst. Gemakkelijk en liefderijk in het huisselijk verkeer, gehoorzame zoon, liefderijke broeder, teederhartige echtgenoot; eigene smarten diep in zijn hart opsluitende, om anderen niet te bedroeven; hulp- en dienstvaardig in voorkomende omstandigheden; gaarne troostende, en zich in de luimen van zieken of treurigen schikkende; zachtmoedig, ofschoon bij pligtbesef onverzettelijk; niemand met opzet stootende, of buiten volstrekte noodzakelijkheid hard vallende; iedereen, ook jonge lieden, zonder zijne betrekking en stand te vergeten, vriendelijk voorkomende. Het was dus niet vreemd, dat hij met allerlei menschen wel was, en door velen geacht en bemind, door zijne leerlingen op de handen gedragen werd. Ook onttrok hij zich niet ligt, wanneer tot iets goeds of eene geldelijke bijdrage naar (misschien wel boven) zijn vermogen, of zijne persoonlijke medewerking gevorderd werd. Van het laatste getuigden de Bijbel- en Zendelinggenootschappen, de Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, en vele inrigtingen van weldadigheid, of van beschaving en bevordering, hetzij der exacte wetenschappen of der fraaije kunsten.

Zijne tegenwoordigheid in de vergaderingen, zijne bijdragen, voorlezingen, beoordeelingen, adviezen, uitgewerkte verslagen, en wat niet al? spreken luid in zijn voordeel. Inzonderheid besteedde hij, toen de zware epidemie, in 1826, Groningen zoozeer teisterde, aan de behartiging der belangen van minvermogenden en ongelukkigen, in vereeniging met andere brave mannen, zeer veel tijd, moeite en zorg, gelijk ook de zaak der Grieken en de bevordering der zedelijke verbetering van gevangenen, in hem eenen werkzamen en ijverigen medewerker vonden.

Clarisse was ook in het jaar 1824 tot Lid van het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, en in 1827 tot Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden benoemd.

Behalve de hierboven vermelde verhandelingen, heeft men nog van zijne hand:

Menschenbestemming en levensgenot, zedekundige voorlezingen, door Joan Lodewijk Ewald, uit het Hoogduitsch, Amst. 1814 en 1815, 2 deelen. 8o.

Leerboek der Christelijke Kerkgeschiedenis, ten gebruike bij voorlezingen; door Wilhelm Münscher, in leven Consistoriaalraad, Doctor en Professor der Godgeleerdheid te Marburg. Naar de tweede, vermeerderde uitgave, bezorgd door Ludwig Wachler, Doctor en Professor der geschiedkunde te Breslau. Uit het Hoogduitsch vertaald, met eene voorrede van Joannes Clarisse, Doctor en Professor der Godgeleerdheid, te Leyden. Amst. 1818.

De Weg tot Christelyke Volkomenheid; of de Christelyke Zedeleer, eene aanwijzing tot behoorlijke ontwikkeling onzer vermogens. Een Handboek voor den ongeletterden meer beschaafden stand; grootendeels naar F. V. Reinhards zamenstel der Christelijke Zedeleer; bearbeid door T. A. Clarisse, Doctor en Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Groningen. Gron. 1826, Eerste deel 8o., welk door den dood afgebroken werk zijn vader wilde voltooijen, doch dit plan kwam niet tot stand; daarentegen voleindigde zijn vader de belangrijke verhandeling, *Over den geest en denkwijs van Geert Groote kenbaar uit zijne schriften*, opgenomen in Kist en Roijaards, *Archief voor Kerk. Geschiedenis*, D. I. II. III. en VII en bezorgde de uitgave zijner

Nagelaten leerredenen Gron. 1829, 8o.

Zijn silhouet naar de teekening van W. Lubbers gegraveerd door C. C. Fuchs, vindt men voor *Van Senden, de Nagedachtenis van T. A. Clarisse, plegtig gevierd op den 12den Nov.* 1828, *in eene openlijke vergadering van het Natuur- en Scheikundig Genootschap te Groningen.* Gron. 1828.

Zie, behalve die Verhandeling, welke wij hier voornamelijk gevolgd zijn, *Algem. Konst- en Letterb.* 1823, D. II. bl. 369, 1824, D. II. bl. 251, 1825, D. I. bl. 354, D. II, bl. 305, 1827, D. II. bl. 178, 1828, D. II. bl. 210, 337; Collot d'Escury, *Holland's Roem.* D. V. bl. 207; *Handell. van de Jaarl. Vergad. der Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden. gehouden den 12den van Zomermaand* 1829. bl. 32 en 33; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken; Aanh. op het Woordenb. van Kunstt. en Wetensch. van* G. Nieuwenhuis; Bouman, *Memoria J. Clarissii.* pag. 80, 111—114, 131, 138, 208, 330; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Ypeij, *Akad. leerr. ter nagedachtenis van T. A. Clarisse; Kist en Roijaards, Archief voor Kerk. Gesch.* D. I. voorrede, waaruit almede blijkt, dat hij ook het voornemen had opgevat daaraan werkzaam te zijn; maar inzonderheid in dat werk de *Brief van J. Clarisse* (den vader) *aan de Heeren Kist en Roijaards over hem*, gedagteekend Leyden 3 Dec. 1828, ten geleide van de bijdrage, welke de zoon voor het *Archief* had gereed gemaakt.

CLARISSE (Walrand Cornelis Lodewijk), broeder van den voorgaande, geboren den 17den April 1811 te Harderwijk, genoot zijne geleerde opvoeding te Leiden, waar hij in 1818 als Student aan de hoogeschool werd ingeschreven. Hier toonde hij meer en meer, op het voetspoor van zijnen ouderen broeder, het voorbeeld van zijnen uitmuntenden vader te willen volgen, en verwierf zich grooten lof van kennis der Grieksche en Latijnsche Letterkunde, aan wier beoefening hij zich bij

(1) *Oratio de Societatis Christianae historia, ad informandum Sacrorum antistitem, accomodate tractanda.* Groningen 1824, 4° et 8°.

(2) *De nostrorum temporum ad rite excolendam theologiam opportunitate*, welke redevoering in de *Annales Academiae Groninganae* voor het jaar 1825—1826 is opgenomen en afzonderlijk uitgegeven. Gron. 1828, 4°.

voorkeur toewijdde, ten bewijze daarvan strekte het in 1834 bekroond antwoord, op eene prijsvraag van de Faculteit der Letteren aan de Utrechtsche hoogeschool, bevattende eene *Verhandeling over het leven, zedelijk karakter van Pericles en diens verdiensten jegens de Republiek van Athenen* (1).

Nog in het zelfde jaar werden zijne verdiensten erkend, door zijne benoeming tot Conrector van het Nassausch-Veluwsch Gymnasium te Harderwijk, aan hetwelk hem drie jaren later het Rectoraat werd opgedragen, nadat hij de door de wet gevorderden graad van Doctor in de Letteren verworven had, met de verdediging eener geleerde en fraai geschrevene verhandeling, behelzende *Aanteekeningen op het tijdvak van Thucydides uit den Peloponnesischen oorlog* (2),

Nu wijdde hij zijne tijd geheel aan de opleiding der hem toevertrouwde jeugd, wier vorming hij met kunde en getrouwheid behartigde; aan zijne bezigheden als Schoolopziener, tot welken post hij in het jaar 1844 werd aangesteld, en welks pligten hij met lofwaardigen ijver vervulde, en aan de genoegens en zegen eener gelukkige echtverbindtenis, tot eene hevige ziekte hem binnen weinige dagen den 25sten December 1845 in het graf rukte.

Hij was gehuwd met Mejufvrouw van Loenen, en liet drie kinderen na.

Behalve de bovengenoemde verhandelingen, gaf hij nog enkele stukken in het licht, gedrukt in de *Symbolae Literariae*, door eene vereeniging van Leeraren op Gymnasiën in ons Vaderland uitgegeven, als ook in het Tijdschrift *de Gids*.

Hij had het genoegen zijne verdiensten als Letterkundige door zijne benoeming tot lid der Archaeologische Maatschappij te Athenen bekroond te zien, en was sedert het jaar 1844 lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Zie *Algem. Konst. en Letterb.* 1844, D. I. bl. 428, 1846, D. I. bl. 17; R. A. (Mr. C. P. E. Robidé van der Aa), *Een kort woord ter nagedachtenis van een edel mensch*, geplaatst in *de Wekker* voor 1846; Bouman, *Memoria J. Clarissii*, pag. 129 et seqq. en vooral *Handell. der Jaarl. Vergad. van de Maats. der Nederl. Letterk. te Leiden, gehouden den* 18 *van Zomerm.* 1846. bl. 22—25, die wij hier grootendeels gevolgd zijn.

CLAUDE (JEAN), zoon van Jean Claude, Predikant te Sauvetat in Agenois, werd aldaar geboren in 1619. Hij begon zijne letteroefeningen onder het opzigt van zijnen vader, en na vervolgens in de wijsbegeerte en Godgeleerdheid te Montauban gestudeerd te hebben, werd hij in 1645 tot Predikant aangenomen en hem de kerk van Treine toegewezen. Na deze gemeente een jaar bediend te hebben, ging hij tot die van St. Afrique in Rouergue over, alwaar hij acht jaren het leeraarsambt waarnam, waarna hij te Nismes werd beroepen, in welke stad een hoogeschool der Hervormden was, zoodat hij gelegenheid vond om zijne gaven te doen gelden, door op eene bondige wijze Godgeleerde onderwerpen te verklaren; hij gaf hier bijzondere lessen aan de Proponenten, die zoo verstandig en leerrijk ingerigt waren tot de bediening van den kansel en tot opheldering van het ware verstand der Heilige Schrift, dat die tot ongemeen nut strekten. In 1661 voorzitter der Synode van Languedoc zijnde, bestreed hij de Prins van Conti, Gouverneur der Provincie, die door het Hof was overgehaald, om middelen van vereeniging te beproeven, en moest zulks boeten, met een decreet van den Raad, volgens hetwelk het hem verboden was, het leeraarsambt voortaan in het Languedocsche uit te oefenen, dat hij acht jaren te Nismes had waargenomen. Hij vertrok naar Parijs, ten einde zijne pogingen in het werk te stellen om dat verbod te doen opheffen. Maar, na zes maanden te Parijs doorgebragt te hebben, zonder iets gevorderd te zijn, vertrok hij naar Montauban, alwaar hij daags na zijne aankomst predikte, en het beroep, hetwelk hem de kerk aldaar aanbood, aanvaardde. Na verloop van vier jaren verbood hem het Hof, om langer zijne bediening te Montauban waar te nemen, hetwelk hem noodzaakte eene tweede reis naar Parijs te doen. Hij toefde er negen maanden, zonder eenige dier hinderpalen uit den weg te kunnen ruimen, welke men aan zijne terugkomst naar Montauban in den weg had gelegd.

Inmiddels werd hij door de kerk te Bordeaux aangezocht, maar die van Charenton (de Gereformeerde gemeente van Parijs) liet niet toe, dat men haar van iemand beroofde, die zulke uitstekende verdiensten en prediktalenten bezat; en zij beriep hem in 1666 tot haren Leeraar. Van toen af tot op de verbreking van het Edict van Nantes, bewees hij uitstekende diensten, niet alleen aan die kerk, maar aan het geheele Hervormde ligchaam in Frankrijk, zoo door zijne uitnemende werken, als door de moeite, welke hij nam om de zaken, waarover de Gedeputeerden van de buitenkerken hem kwamen raadplegen, te bevorderen en op een goeden voet te brengen.

Was Claude in het kerkbestuur geheel op zijne plaats, nog meer verpligte hij de Fransche Hervormde kerk door zijne bekwame verdediging van hare beginselen tegen de Katholijken; wij doelen hier zoowel op zijne geschriften tegen de aanvallen der Jansenisten Jean Nicole en Antoine Arnauld en den Jezuiet Jacques Nouet, als op zijnen redetwist met den beroemden Jacques Benigne Bossuet. In dezen laatsten dolf hij echter schijnbaar het onderspit, omdat het eene vooraf beraamde comedie was, aangelegd op verzoek van Mejufvrouw Duras, eene Protestantsche Hofdame, die reeds lang besloten had van geloof te veranderen.

Bij de herroeping van het Edict van Nantes, werden alle Hervormde Predikanten gelast, binnen veertien dagen Frankrijk te verlaten, alleen Claude kreeg nog de vergunning, op den 22sten October eene leerrede te Charenton te houden. Gelukkig bemerkte hij, dat dit slechts eene nieuwe strik was, hem door de Katholijken en Bossuet gespannen; hij weigerde daarom standvastig te prediken, waardoor de beraamde list mislukte. Mevrouw de Maintenon was hierover zoo vertoornd, dat zij Claude op staande voet door de politie over de grenzen liet brengen.

Hij begaf zich nu naar 's Gravenhage, waar zijn zoon Predikant was, en, voor de eer, van het Hoogleeraarsambt, hem omstreeks dezen tijd te Groningen en te Franeker aan den Oder aangeboden, bedankende, zette hij zich in die stad neder, en werd door den Prins van Oranje met een aanzienlijk pensioen begiftigd, en door de Staten tot Historieschrijver der Republiek benoemd, hoewel hij, door zijn spoedig daarop gevolgd overlijden, niet als zoodanig werkzaam is geweest.

Hij predikte van tijd tot tijd te 's Gravenhage, en deed zijne laatste leerreden op Kersdag van het jaar 1686, welke zoo uitmuntend aan het doel beantwoordde, dat hij zich had voorgesteld, dat de Prinses van Oranje, die zich onder zijne toehoorders bevond, er door was opgetogen. Nog dien zelfden dag werd hij door eene ziekte aangetast, welke hem, den 13den Januarij 1687 in het graf stortte. Op zijn sterfbed gaf hij veelvuldige blijken van zijne ongeveinsde godsvrucht, en van de opregtheid, waarmede hij de Hervormde Godsdienst beleed.

Claude begaf zich den 8sten November 1648 in den echt te Castres met Elizabeth Malecare. Uit dit huwelijk werd geboren Izaak Claude, die volgt.

In het bekende fraaije werk van Professor Bungener, *Un sermon sous Louis XIV*, dat ook voor weinige jaren in het Nederduitsch vertaald werd, is de persoon van Jean Claude en zijn kanselwerk, de spil, waarop geheel het geschrift draait.

De allezins stichtelijke en doorwrochte werken van Jean Claude, zijn de volgende:

Reponce aux deux Traitez intitulez: La perpetuité de la Foi de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie. Charent. 1665 in 8vo. St. Saumur 1667 in 12o., zijnde een allerschoonst stuk, vol geest en dat alles ten aanzien van het onderwerp afdoet.

Reponce au Livre du P. Noüet sur l'Eucharistie. Amst. 1668 in 8o.

Lettres d'un Provincial à un de ses Amis. etc. 1667. 12o.

Reponce au Livre de Mr. Arnauld, *intitulé: La perpetuité de la Foi de l'Eglise Catholique touchant l'Eucharistie, défendue.* Charent. 1671. 2 vol. 8o.

Defence de la Reformation contre le livre intitulé: Préjugez légitimes contre les Calvinistes. Quevelli 1673 4o, la Haye 1682. 2. vol, 8o., Leeuwarden 1745. 2 vol. 8o.

Le Parabole des Noces et les fruits de la repentance, Sermons. Charent. 1666. in 8o.

Sermons sur ces paroles: Ne contristez point le St. Esprit. Charent. 1666. 8o.

Explication de la section 53 *du Catechisme sur l'Eucharistie.* Charent. 1682. 12o.

Examen de soi-même pour se bien préparer à la Communion. Charent. 1682. 12o, hetwelk in het Nederduitsch is uitgegeven onder den titel:

(1) *Commentatio de Periclis vita, charactere morali et meritis in Rempublicam Atticam*, opgenomen in de *Annales Academ. Ultraject.* voor 1825.

(2) *Dissertatio exhibens ad Thucydideam Belli Peloponnesii epocham annotationem.*

Onderzoek van zig zelfs en tot het Heylig Avondmaal. 12o.

Réponce genereuse et chrétienne de quatre Protestans sur les affaires de la Religion Reformée en France. Cologne 12o.

Reponce au livre de Mr. de Meaux (Bossuet), intitulée conférence avec Mr. Claude Ministre de Charenton. La Haye

Considération sur les lettres circulaires de l'Assemblée du Clergé de France de l'année 1682. La Haye 1683, 12o.

Dernière exhortation de M. Claude à Charenton. Rotterd. 1688 8o.

Sermon sur le verset 14 *du Chap. VIII de l'Ecclésiaste.* La Hay 1685 12o.

Plainte des Protestants, cruellement opprimés dans le royaume de France. Col. 1685. 8o., eene hoofdbron voor de geschiedenis dier dagen.

Oeuvres posthumes. Amst. 1688. V. Tom. 12o., welke uitgaaf, door zijnen zoon bezorgd, behalve eenige leerstellige verhandelingen in het Fransch en Latijn, bevat eene praktische uitlegging over de brief aan den Romeinen en een *Traité de la composition d'un sermon*, de eerste Hervormde homiletiek in het Fransch; terwijl het laatste deel vijf en veertig belangrijke, deels theologische, deels geschiedkundige, brieven bevat.

In alle zijne schriften ontmoet men eene zonderlinge orde, diepe Godgeleerdheid, mannelijke welsprekendheid en bondige redenering. Hij was een der krachtigste mannen onder de uitgewekenen, die zich in ons Vaderland kwamen vestigen. Voltaire noemt hem in zijne *siècle de Louis XIV*, den eenigen mededinger van Bossuet, Nicole en Arnault; en Bungener, *un sermon sous Louis XIV*, stelt hem als welsprekend redenaar boven Boudraloue.

Een gedenkpenning ter zijner eere geslagen, waarop het afbeeldsel van dezen geleerden man, ontmoet men in het *Museum Mazzucchellianum*, Tom. II. Tab. CXXXIII. N. V. ad. pag. 143. Er bestaan ook nog eenige portretten van hem; als in middelbare leeftijd, één uitgegeven te Parijs bij J. Moncornet, 4o.; één aldaar door P. Dupin naar Laurent, 8o.; één J. C. *Ministre du St. Evangile*, met een zesregelig Fransch vers in 8o. uitgegeven bij Covens en Mortier; één in medaillon met onderschrift *The Revd.* John Claude, kl. 8o. zonder eenigen naam van graveur of uitgever; één in zijnen ouderdom in zwarte kunst, Amst. bij Ad. Schoonebeek, fol. en één door eenen onbekende in 8., de beide laatsten met dit schoone onderschrift:

On voit dans ce portrait une image fidèle
De cet illustre confesseur:
Qui de la vérité fut le grand Défenseur,
Des pasteurs de l'église un glorieux modèle,
Le soutien de la foy, jusqu'au dernier moment,
Et d'un siècle éclairé la gloire et l'ornement.

Zie de la Devère, *Abrégé de la vie de Mr. Claude.* Amst. 1697; Bayle, *Dict. Hist. et Crit.* in voce *Voltaire*; Moreri, *Dict. Hist.*; Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; Saxe, *Onomast. Liter.* Pars V. pag. 595; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Collot d'Escury, *Hollands Roem.* D. IV. St. II. bl. 408; Herzog, *Real-encyclop.*; Koenen, *Geschied. van de vest. en den invl. der Fransche vluchtell. in Nederl.* bl. 91, 161, 166 en 167.

CLAUDE (Isaak), zoon van den voorgaande, geboren te St. Afrique, den 5den Maart 1653, studeerde aan de Fransche hoogescholen onder de beste meesters, die groote zorg voor hem droegen, vervolgens keerde hij naar zijnen vader terug, die verder zijnen geest vormde, en hem dienstige lessen over de predikdienst mededeelde; waarna hij in September 1678 te Sedan zijn examen onderging, en waardig werd gekeurd, om tot de predikdienst te worden toegelaten. Te Clermont, in Beauvoisis beroepen, werd hij er den 5den October van dat zelfde jaar ingezegend; doch in 1684 vertrok hij naar de Fransche gemeente te 's Gravenhage, waar hij den 29sten Julij 1695 overleed, nalatende onder anderen, eenen zoon Jean Jaques Claude, die volgt.

Men heeft van hem eene nouvelle getiteld:

Le comte de Soissons, Col. 1699, 12o. tweede druk 1706, welke, naar men wil, de waarachtige geschiedenis bevat van den Graaf de Soissons, die in 1644 onder de muren van Sedan sneuvelde.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.* D. VI. bl. 334 en 335; *Biogr. Univers.*

CLAUDE (Jean Jaques), een zoon van den voorgaande, geboren te 's Gravenhage den 16den Januarij 1684, voedde van zijne jeugd af aan eenen onveranderlijken lust tot boeken en leeren; ook beijverde zich zijn vader, om die gelukkige geneigdheid aan te moedigen; bemerkende, dat de leerwijze van den meester, dien hij hem had gegeven, meer was ingerigt, om hem eene walg voor de letteroefeningen in te boezemen, dan den lust daartoe aan te vuren, zond hij hem naar eene bloeijende school te Utrecht. De jonge Claude was daar slechts twee jaren geweest, toen hij zijnen vader verloor; deze smart werd echter aanmerkelijk gelenigd, doordien hij in den Utrechtschen Predikant David Martin, zijnen bloedverwant en voogd, eenen tweeden vader aantrof. Veertien jaren bereikt hebbende, vond Claude zich in staat het akademisch onderwijs te hooren. Onder de leiding van den geleerden Petrus Burman beoefende hij de fraaije letteren en oudheden, en gaf reeds vroegtijdig blijken van zijne bekwaamheid in die vakken, door het schrijven van twee verhandelingen. De ijver, waarmede hij zich op deze studie toelegde, deed zijnen voogd vreezen, dat hij zich daardoor geheel van de kerkelijke dienst zou laten terughouden; de vermaningen van Martin hadden echter zooveel invloed op Claude, dat deze zich met lust aan de beoefening der Godgeleerde wetenschappen toewijdde. De teederheid van zijn gestel en zijne waggelende gezondheid vertraagden niet weinig den voortgang zijner studien; met dit al was hij instaat om, na verloop van drie jaren, tot de openbare predikdienst toegelaten te worden; wordende hij, in September 1706, door de Waalsche synode te Deventer vergaderd, tot Proponent aangenomen. Zijne uitmuntende gaven, die inzonderheid op den predikstoel uitblonken, maakten, dat hij weldra eenen roem verwierf den doorluchtigen naam, dien hij droeg, allezins waardig; ook stelden zijne vrienden alles te werk, om hem te 's Gravenhage te doen beroepen; den uitslag van hunne pogingen afwachtende, besloot hij intusschen Engeland te bezoeken, en hij scheepte zich in het laatst van Mei 1710 tot die reis in. Terwijl hij zich in Engeland bevond werd hij tot Fransch Predikant te Londen beroepen, waar hij den 11den Februarij 1711 bevestigd werd, maar die gemeente had niet lang genot van zijne dienst; want op de tijding dat zijn eenige broeder te 's Gravenhage door de kinderziekte was aangetast, spoedde hij zich derwaarts. Het is onzeker of de kiem van die ziekte, welke in het vervolg doodelijk voor hem werd, toen reeds bij hem in werking werd gebragt; maar den 27sten Februarij 1712, werd hij door eene duizeling bevangen, welke hem tegen den grond deed storten, en reeds des anderen daags liet hij zich naar Londen voeren, alwaar hij naauwlijks was aangekomen, of de kinderpokken openbaarden zich en hij bezweek daaraan den 7den Maart 1712. Men heeft van Claude in druk:

Dissertatio de Salutationibus Veterum, cui addita est, Diatribe de Nutricibus et Paedagogis. Utr. 1702, 12mo. in welke beide werkjes eene ongemeene netheid, naauwkeurigheid en geleerdheid heerscht. Jacques Bernard, eenige aanmerkingen daarop gemaakt hebbende, werd door hem beantwoord in de *Nouvelles de la République des Lettres*, Decemb. 1703.

Sermons sur divers textes de l'Ecriture Sainte. Amst. 1713, 8o.

Zie *La Vie de Claude à la tête de ses Sermons*; Paquot, *Mem. Litter.* Tom. III. pag. 103-106; Saxe, *Onomast. Liter.* Pars VI. pag. 22; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CLAUDIN, naam onder welken de vermaarde componist Claude le Jeune gewoonlijk voorkomt. Zie Jeune (Claude le).

CLAUDIUS CIVILIS zie Civilis (Claudius).

CLAUDIUS LABEO, een Batavier van aanzienlijke afkomst, daar hij, voor den opstand der Batavieren onder Civilis, diens mededinger was in het bestuur van dit volk. Hier voor den invloed van Civilis hebbende moeten onderdoen, begaf hij zich in Romeinsche krijgsdienst, en was als zoodanig Bevelhebber eener Batavische ruiterbende. Deze was gevoegd bij de troepen, waarmede Mummius Lupercus, terstond na het uitbreken van den opstand, tegen Civilis optrok, doch daar zij reeds in het geheim de zaak hunner landgenooten tegen de Romeinen voorstond, liep de geheele bende dadelijk, bij den aanvang van den slag, tot Civilis over, die daardoor de overwinning behaalde. Bevreesd om tweedragt onder de Batavieren te verwekken, durfde Civilis zijnen vorigen mededinger niet bij zich in het leger te houden, en zond hem daarom naar de Friezen, waar hij streng werd bewaakt. Labeo wist echter door omkooping te ontsnappen, en door de ondergane behandeling op wraak bedacht, verried hij de zaak zijns volks; hij

begaf zich nu tot den Romeinschen Bevelhebber Dillius Vocula, die zich toen te Colonia Agrippina (Keulen) ophield, en beloofde hem, zoo men hem eenige troepen toevertrouwde, het grootste deel der Batavieren van Civilis af te trekken. Met eene kleine bende voetknechten en ruiters, trok hij nu naar België, waar hij eenige inwoners onder zijne vanen vereenigde, en door gedurige strooptogten de landpalen der Kaninefaten en Marezaten, (de kustbewoners van Holland en Zeeland) verontrustte. Toen Civilis, na de inneming van Vetera en het verbond met Colonia, België aan de Romeinen wilde ontrukken, hield Labeo hem met eene zamengeraapte bende van Tongeren, Betasiërs en Nerviërs (bewoners van Limburg, Luik en Namen) aan de brug over de Maas, (vermoedelijk ter plaatse, waar nu Maastricht ligt) tegen. De strijd bleef lang twijfelachtig, totdat eindelijk over den stroom gezwommen Germanen, Labeo in den rug vielen; nu liepen zijne benden tot Civilis over, terwijl hij zelf de vlugt nam, door Civilis gedurende geruimen tijd in het onherbergzame Ardennerwoud vervolgd. Verder zwijgt de geschiedenis over zijne daden.

Zie Tacitus, *Hist.*, IV. 18, 56, 66 en 70; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 127, 128, 148, 149, 157, 158; Arend, *Alg. Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 151, 165, 171 en 172.

CLAUDIUS VICTOR, een Batavier, zoon der zuster van Civilis, en een van diens onderbevelhebbers tijdens den opstand tegen de Romeinen. Gedurende het beleg van Vetera, toen Dillius Vocula en Herennius Gallus de benarde vesting wilden ontzetten en reeds tot Gelduba genaderd waren, zond Civilis zijne beste troepen, onder aanvoering van Victor en Julius Maximus, dezen nieuwen vijanden te gemoet. Zij veroverden onderweg de legerplaats bij Asciburgium, en vielen Vocula zoo onverhoeds aan, dat de Nerviërs, die onder hem streden, de gelederen ontvlugtten en hij zeker geheel verslagen zou zijn geworden, indien niet de onverwachte komst van Gallische hulpbenden, de zegen aan de Batavieren had ontrukt.

Zie Tacitus, *Hist.*, IV. bl. 33; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 140 en 141; Arend, *Alg. Gesch. des Vaderl.*, D. I. bl. 160.

CLAVER (E.), van wien ons geene levensbijzonderheden bekend zijn, zong in de eeuw der zoetvloeijendheid ook nu en dan eens met zijne tijdgenooten mede, doch vervaardigde meest gelegenheidsgedichten, zoo vindt men een klinkdicht van hem *op het overlijden van den Heer Mr. Jan Six Burgemeester van Amsterdam* enz. ten jare 1750 in het *Dichtkundig Praaltooneel* D. III. bl. 143, hetwelk niet zeer voor zijne groote dichtgave pleit.

Zie Heringa, *Bijdrage tot de lijst der Nederl. Dichtt.*, in de *Algem. Konst- en Letterb.* 1848, D. I. bl. 86.

CLAVEREN (Abrahamus van) of van Klaveren, werd, na volbragte studiën in het jaar 1688 Predikant te Wervershoof, in 1692 te Crommenie en in 1703 te Nijmegen, waar hij den 20sten Maart 1710 overleed.

Hij heeft zich als beoefenaar der dichtkunst doen kennen, door eenige lofdichten op de werken zijner tijdgenooten.

Zie Veeris en de Paauw, *Kerkel. Alphab. van Noord-Holl.*; de Jongh, *Naaml. van de Predd. der Geldersche Synode.*

CLEEF (Catharina van) Zie Catharina van Kleef.

CLEEF (Engelbert, Filips en Loef van). Zie Cleve (Engelbert van) en Cleve (Filips van) en Cleve (Loef van).

CLEEF (willem van), Hertog van Gelder. Zie willem van Cleve.

CLEEF (Andries van), bedekte naam, gedurende de vervolging der Remonstranten van Carolus Niëllius. Zie Niëllius (Carolus).

CLEEF (Willem van) een Rotterdamsch Schilder uit het laatst der zeventiende eeuw, legde zich voornamelijk op wapens en kerkglazen toe en was een uitmuntend meester in deze soort van kunstwerken.

Zie G. van Spaan, *Beschr. van Rotterdam*, bl. 413; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. schilderk.* D. I. bl. 296; Immerzeel, *Levens en werken der kunstsch.*

CLEEF (Jan van), geboren in 1646 te Venlo, genoot eenig voorloopig onderwijs in de teekenkunst van Primo Gentile, en kwam daarna onder de leiding van Gaspard de Craijer, te Brussel, onder wien hij verwonderlijke vorderingen maakte, en het in weinige jaren zoover bragt, dat hij zijnen meester kon behulpzaam zijn, in het schilderen van het groot aantal stukken, welke deze voor de kerken in België vervaardigde. Van Cleef werd, na het overlijden van de Craijer, belast, om de onvoltooide stukken van zijnen meester, en onder anderen de tapijtpatronen, welke op last van Lodewijk XIV, Koning van Frankrijk, te Antwerpen vervaardigd werden, af te maken. Nadat hij die voltooid had, bragt hij ze zelf naar Frankrijk om ze den Koning aan te bieden, die hem, over deze meesterstukken grooten lof toezwaaide. Te Gent, waar hij sedert 1681 gevestigd was, teruggekeerd, zag hij zich spoedig met bestellingen voor kerken en kloosters begunstigd. Er zijn in België eene groote menigte zijner voortbrengsels voorhanden; doch de meeste en beste vindt men in de kerken te Gent, waar hij in 1716 overleed.

In het Museum Boymans te Rotterdam treft men van hem aan:

Jozef en het kind Jezus.

Zie Immerzeel, *Levens en werken der kunsts.*; *Biogr. Univ. Catal. van schilderr. enz. in het Museum te Rotterdam* bl. 11.

CLEERENS (Johannes Baptista), zoon van Jan Baptist Cleerens en van Catharina Isabella Begoden, geboren te Antwerpen den 27sten Augustus 1785, trad in 1807 in dienst bij een regement kavallerie, en woonde in onderscheidene rangen de veldtogten in Spanje en Rusland bij, waarin hij, bij verschillende gelegenheden, blijken van moed en krijgsbeleid gaf.

Na de omwenteling van 1814 kwam hij in België terug, en werd door Koning Willem I tot Onder-Inspecteur der militaire administratie benoemd, in welken rang hij vervolgens naar Indië vertrok, waar hij, vooral in den oorlog tegen Dipo Negoro van 1825—1830, belangrijke diensten bewees, voerende hij, die destijds den rang van Luitenant-Kolonel bekleedde, de zesde mobile kolonne aan. In 1826 zag hij zich tot Kolonel bevorderd en in 1829 tot Kolonel-Adjudant van den Luitenant-Gouverneur-Generaal Hendrik Merkus de Kock. Achtervolgens was hij Kommandant der troepen in de residentiën Djokjokarta en Bageleen en Banjoemaas, en nam ook deel aan de onderhandelingen met Dipo Negoro, om dezen tot onderwerping te brengen.

Na den afloop van dien oorlog weder naar Europa teruggekeerd, was hij in 1831 chef van den staf der Eerste divisie infanterie bij het leger te velde, en rigtte later een afzonderlijk jagerkorps, meest uit Belgische overloopers, op.

Na den 27sten Mei 1835 tot Generaal-Majoor-titulair te zijn bevorderd, begaf hij in dat zelfde jaar zich weder naar Indië; werd, na eerst nog onderscheidene militaire en andere eervolle betrekkingen te hebben bekleed, in het jaar 1846 tot Gouverneur der Moluksche eilanden benoemd, en overleed te Ambon den 18den April 1850.

Hij was versierd met de Militaire Willemsorde derde klasse en met de orde van den Nederlandschen Leeuw; en was den 10den Junij 1831 gehuwd met Josephina Catharina Clara Cassa, bij wie hij naliet twee zoons en eene dochter; zijne zoons waren Willem Frederik Cleerens en Henry Cleerens.

Zie van Kampen, *de Nederll. buiten Europa* D. III. bl. 648, 661, 665, 667, 690, 695, 700 en 701; Nahuys, *Officiële Rapp. betreffende den Oorl. op Java*, van 1825—1830, D. I, II, III en IV passim; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 167, 295, 542, 784, 810, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLEERHAGHEN (Juliaan), ook wel Cleerhagen, Kleerhagen of van Cleerhagen, en eene enkele maal Juriaan Kleerhaaghen, was geboortig van Brussel, en voegde zich in den opstand tegen Spanje aan der Staten zijde. Hij ondernam in 1585 met overleg van den Graaf van Hohenlohe, eenen aanslag op 's Hertogenbosch, van welke stad Cleerhaghen, die eene vrouw van 's Hertogenbosch, uit het geslacht van Erp, in huwelijk had, zeer wel de gelegenheid wist. Den 20sten Januarij, trok hij, van omtrent zestig man vergezeld, met het openen der Vischpoort, de stad binnen, en daar hij spoedig door een goed deel volks onder Hohenlohe gevolgd werd, scheen hij de plaats te zullen overmeesteren. Doch een hoop ruiters, daags te voren binnen gekomen tot geleide van eenige kooplieden, en nu bij toeval op de markt opgezeten, om weder uit te trekken, bragt den schrik onder de Staatschen, die te vroeg aan het plunderen waren geraakt en nu waanden, dat hun toeleg ontdekt en die van binnen op hunne hoede waren. Hierop kwamen de Koningsgezinden eerlang, in aanmerkelijk getal, in de wapenen, en de Staatschen werden eerst door de poort en toen die gesloten was, over de wallen, met verlies van ruim vierhonderd man ter stad uitgedreven. Cleerhaghen,

die het langst stand gehouden had, sprong eindelijk van den Kruistoren in de gracht en bergde zich door de vlugt.

In het volgende jaar werd hij aangesteld tot Bevelhebber van Gorinchem en Woudrichem door den Graaf van Leycester, wien hij zeer genegen was, zoo zelfs, dat er vermoeden tegen hem oprees, alsof hij in die steden iets nieuws wilde invoeren. Het werd toch door Oldenbarneveld aan Leycester verweten, dat deze aan de Leeraars der kerk van Gorinchem geschreven had, »dat zij den Steevooghde Kleerhaa»ghen in zijne aanslaghen met hunne gebeeden en met der »daadt zouden bijstaan;" en Leycester ontkende dit niet, maar gaf eene andere oorzaak voor dat schrijven op. In 1587, tijdens Leycesters verblijf in Engeland, deden de Staten Cleerhaghen met zijn volk uit Gorinchem vertrekken, en stelden de plaats onder het bevel van Graaf Filips van Nassau.

In 1588 bevond zich Cleerhaghen te Utrecht. De Burgemeester Jacob Prouninck van Deventer werd beschuldigd, van hem met zijn vendel in die stad te hebben doen komen, met het doel, om zich door die hulp in zijn burgemeesterschap te handhaven, toen de Graaf van Nieuwenaar, Stadhouder van Utrecht, de regering aldaar wilde veranderen en Leycesters aanhang doen bukken. De burgerij kwam in de wapenen, en als Cleerhaghen op het rumoer zich naar het stadhuis begaf, werd hij zwaar gewond, volgens sommigen met een degen door het lijf gestoken, volgens anderen, door eenen kogel getroffen. Zoo gewond werd hij naar het stadhuis gevoerd en aldaar genezen. Zijn krijgsvolk werd, nadat Nieuwenaar meester was gebleven, uit de stad gevoerd en hij, na zijne genezing, met zijnen Luitenant Lambert van Vollenhoven, op voorschrijven van de Koningin van Engeland, ontslagen. Beiden begaven zich naar dat rijk, waar zij eenigen tijd vertoefden.

Cleerhaghen werd naderhand gebruikt in krijgsdienst bij de expeditiën naar Oost-Indië. Zoo bevond hij zich als Overste aan het hoofd van 150 soldaten op de vloot welke in 1598 onder Gerard Stribos in zee stak, ten einde de Spanjaarden afbreuk te doen en bij de Kust van Guinea eenig punt in te nemen, hetwelk zou kunnen dienen tot eene pleisterplaats van alle Nederlandsche schepen, welke daar langs voeren. Men slaagde gelukkig in den aanvang; Cleerhaghen toch veroverde het Prinseneiland (del Principe) op de Portugezen, werd er Gouverneur van, en begon met het te versterken. Doch wanbestuur en gebrek aan krijgstucht deden veel kwaad. Cleerhaghen ook wilde of kon den raad hem gegeven, om met de overwonnenen zooveel mogelijk vrede te houden, niet volgen; ofschoon hij in den beginne de Portugezen zeer te wille was en zelfs de mis bijwoonde. Door de Portugezen van St. Thomas en Delmina aangevallen, bevonden Cleerhaghen en de zijnen zich in groote verlegenheid, aan welke hij door den dood ontkwam, want hij stierf van verdriet; de overigen moesten echter wijken, daar zij, na vele krankheden en bezwaren te hebben doorgestaan, onder Cornelis de Moucheron, Joris van Spilberg en anderen, alles verlieten na het aan de vlammen overgegeven te hebben en naar Zeeland zeilden. De hulp door hen gewacht kwam te spade.

Zie Bor, *Nederl. Oorll.* B. XX. bl. 558 (3), B. XXV. bl. 344 (25), 350 (31), 359 (35); van Meteren, *Nederl. Hist.* D. IV. bl. 235—238; D. V. bl. 232, D. VI. bl. 513—515, D. VII. bl. 176 en 177; van Reydt, *Hist. der Nederl. Oorll.* bl. 141, 520, 521, Bor, *Beschr. van 'sHertog.* bl. 51 en 52; Hooft, *Nederl. Histt.* bl. 982, 1101, 1103, 1105, 1140, 1141; Wagenaar *Vaderl. Hist.* D. VIII. bl. 67, 68, 176, 255, 309, 303; van Heurn, *Hist. van 's Hertog.* D. II. bl. 157—161; P. de Lange, *de Batavische Romein.* bl. 64; *Levensb. der Nederl. Vorsten, Helden en Verm. Mannen,* St. II. bl. 70—74; Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. XXI. bl. 305—307; Swalue, *de Daden der Zeeuwen;* bl. 249 en 250; Arend, *Algem. Geschied. der Nederll.,* D. III. St. I. bl. 140, 221, 254; *Kronijk van het Hist. Gezels. te Utrecht* 1849, bl. 30, 408, en volg.

CLEIBURG (Jacob). Zie Clyburg (Jacob).

CLEIJER (Andries), die den roem had van een goed Geneesheer en een geleerd man te zijn, werd in 1682 Opperhoofd van den Nederlandsche handel in Japan en kwam in 1683 van daar naar Batavia terug, doch werd in 1685 andermaal als Opperhoofd naar Japan gezonden.

De Japannezen hadden destijds het Opperhoofd, den tweeden en zoo vervolgens den minderen bedienden der Nederlanders toegestaan, om voor zekere door de Japannezen bepaalde som aan goederen aan dezen te mogen verkoopen, en voor eene dergelijke som aan Japansche goederen te mogen inkoopen, mits daarvan 's keizerstol betalende, niet begeerende, dat die, hetzij door de onzen of door de Japannezen, zou ontdoken worden. Doch Cleijer had hierbij zooveel gesloken, dat hij, met twee Onderkooplieden, voor altijd op levensstraffe uit Japan werd gebannen en negen-en-dertig Japansche tolken als halsmisdadigen gevangen gezet en ter dood gebragt werden.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën.* D. V. c. bl. 44; 45, 58; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 640.

CLEIN (Gerardus). Zie Kleyn (Gerardus).

CLEIN (Cornelis), zie Cleyn (Cornelis)

CLEMENS, Aarts-Bisschop der Friezen. Zie Willibrordus.

CLEMENS (Izaäk), geboren te Middelburg, studeerde te Utrecht onder Gijsbert Voetius onder wien hij ook in het jaar 1653 een Theologisch dispuut verdedigd heeft. Hij was eerst Predikant in de Fransche gemeente te Norwitz in Engeland, werd van daar in 1658 te Serooskerke in Walcheren, en in December 1660 tot zevenden Predikant te Vlissingen beroepen, waar hij in December 1666 overleed.

Hij heeft door den druk gemeen gemaakt.

'ΙΣΡΑΗΛ 'ΑΓΧΙΘΑΝΗΣ. Doodts Alarm of de voorbode van de naakende Dood, geslagen in een Lyckpredikatie op den seer Eerwaarden Joseph Hall. Th. D. onlangs Bisschop van Noorwich enz. door J. Whitefoot *enz. Uit het Engelsch vertaald. Middelb.* 1662. 8o.

Eenige subyte, korte ende by occasie voorghevallene Geestelicke Meditatiën, Brandend Hert en Christelicke Dachtekeningen. Middelb. 1662. 8o.

Psalm 148. *Sneeuw en Vijerdamp, of een korte verhandeling over den Sneeuw en Cometen enz., met een bijgevoegd A. B. C. van naergelesene occasionele Meditatiën.* Middelb. 1665 8o.

Over de Brief van Paulus aan de Corinthen. 4o.

Over de vijf Monarchien op aarde, over Daniël II. vs. 44 *en* 45 *tegen Christus Ligchamelyk Koningryck.* 4o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken;* de la Rue, *Gelett. Zeel.* bl. 50 en 51; Vrolikhert, *Fliss. Kerkh.* bl. 141—143; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*

CLEMENS (Herman Gideon), geboren te Groningen den 20sten Augustus 1701, volbragt zijne letteroefeningen in zijne geboortestad. Hij werd in 1723 Proponent en vervolgens in 1725 te Ter Aa, in de provincie Utrecht, in 1727 te Tholen en in 1737 te 's Hertogenbosch tot Predikant beroepen, in welke laatst gemelde stad hij in 1739 tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid werd aangesteld. Hij aanvaardde deze waardigheid den 21sten Januarij van dat jaar, met eene plegtige redevoering, *over het gevoelen van Jacobus omtrent den Godgeleerde* (1), en den 29sten November 1740 werd er onder zijne voorzitting, een twistgeding verdedigd *over het regt gebruik van den Mammon der ongeregtigheid,* zijnde eigenlijk eene *Verhandeling over Lucas XVI. vs.* 9, *verdedigd* door Ludovicus Franciscus Krajenhoff. Hij zelf werd den 18den Augustus 1753 aan de Hoogeschool te Harderwijk eershalve tot Doctor der Godgeleerdheid bevorderd.

In 1757 ontstond er in de gemeente te 's Hertogenbosch eene zeer hoog klimmende twist tusschen Clemens en diens ambtgenoot Johannes van Alphen over de leer van het verbond der werken, welke echter door tusschenkomst der Gecommitteerden van den Raad van State in het zelfde jaar spoedig werd bijgelegd.

Clemens is gehuwd geweest met Antoinette Rosina Tscharner, met wie hij in een allergenoegelijkste echtverbindtenis heeft geleefd tot aan zijnen dood, welke voorviel den 23sten Februarij 1772, terwijl zijne gade eèn groot half uur later overleed.

Clemens bezat als mensch en Leeraar uitmuntende hoedanigheden. Hij was vriendelijk, verdraagzaam en leidde een godvruchtigen wandel; voorts onvermoeid in het studeren, zeer naarstig in het waarnemen van de predikdienst, ijverig in het onderwijzen der jeugd, en buitengemeen nuttig in zijne leerzame gesprekken; dat hij buitendien geleerd was, getuigen zijne door den druk verspreide schriften, welke zijn:

Dissertatio de Mari Salomonis aeneo. Traj. 1723, Gron. 1732 8o.

Heylige Versamelingen, bevattende een Verklaringe van eenige uytgezogte Stukken des Ouden en Nieuwen Testaments, ontleent

(1) *Idea Theologi Jacobaea.*

en volgens de nadruk der Spreekwyzen verklaart. Middelb. 1733 4o. tweede druk. Leyd. 1749 4o.

De regte Werkzaamheid van het Volk des Heeren in tijden van elende, in ses Leerredenen voorgesteld. Amst. 1749 4o.

Ontledende verklaring van het H. Euangelium na de beschrijving van Lucas, waarin de spreekwyzen in haaren nadruk nagespoort, de Waarheden in dezelve opgesloten. Leyd. 1749—1758, 3 deelen 4o.

De Geestelyke Waaksaamheid en Rust in Jehovah. 4o.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I, III. IV. V. en VI; Velingius, *Redev. over de Illustreschool te 's Hertogenbosch*, bl. 89—93; de Jongh, *Naaml. van de Predd. der Geldersche Synode;* van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken;* de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypey en Dermout, *Geschied. van de Herv. kerk in Nederl.* D. III. bl. 496; Hermans, *Conspect. Onom. Liter.*; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogeschool*, D. II. bl. 411 en 412; Glasius, *Godgel. Nederl.*; Adelung, *Fortsetzung von* Jöcher *Gelehrten Lexicon.*

CLEMENS (Christiaan Hendrik), geboren den 3den October 1808 te Utrecht, ontving te Luik, werwaarts hij, nog zeer jong zijnde, zich met zijne ouders begeven had, het eerste onderwijs, waarbij hij zooveel vlijt en oplettendheid aan den dag legde, dat men hem geschikt oordeelde, om tot Onderwijzer te worden opgeleid. Diensvolgens werd hij in 1822 bij de koninklijke lagere school te Luik, en niet lang daarna bij 's Rijks Kweekschool voor schoolonderwijzers te Haarlem tot kweekeling aangesteld. Hier zijne studiën volbragt hebbende, zag hij zich geplaatst als Ondermeester in eene kostschool te 's Gravenhage, waar hem ook de gelegenheid werd gegeven, om zich verder in levende talen te oefenen. Na een afzijn van vijf jaren uit Luik, waar zijne ouders nog altijd woonden, werd hem geheel onverwacht den post van Onderwijzer of, zoo als men het daar betitelde, Professor, in de Hollandsche taal, aardrijkskunde en geschiedenis, aan het instituut van Koophandel van den heer Charlier te dier stede aangeboden, welke betrekking hij met den meesten ijver waarnam, tot aan het uitbarsten van de Belgische omwenteling, toen hij zich naar de Noordelijke Provincien terug begaf, waar hij zich aanvankelijk te Boxtel, daarna te Gemonde vestigde, en vervolgens Onderwijzer aan de Departementale school der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* en Voorzanger in de Protestantsche Gemeente te Nijmegen werd.

Hij overleed den 12den October 1841, en had bij zijne echtgenoote, Adriana Helena van den Ham, twee dochters verwekt. Zijn portret is gesteendrukt door H. J. Backer, naar Gijsbert Buitendijk Kuyk, in 8o.

Clemens was een zeer edel mensch, wiens laatste levensjaren door eene lastige kwaal verbitterd werden, welke hij echter met veel gelatenheid verdroeg.

Als prozaschrijver en dichter heeft hij zich zeer gunstig doen kennen, door de volgende geschriften:

Krijgsverhalen. Nijm. 1832 12o.

Krijgstafereel van de belegering der Citadel van Antwerpen. Nijm. 1833. gr. 8o.

Lambert Broussard. Historische Roman uit de dagen der Belgischen omwenteling. Gor. 1833 8o.

De 24sten Augustus 1835. *Dichtstuk.* Nijm. 1835 8o.

Lentebloempjes. Nijm. 1836 8o.

Het Weesje. Nijm. 1836 12o.

Herinnerings-offer bij het overlijden van den Christenleeraar T. M. van Gulpen. Nijm. 1837. 8o.

Algemeene Geschiedenis voor jonge lieden. Nijm. 1837—1840 5 deelen 12o, met platen en kaarten.

De stad Nijmegen en derzelver omstreken. Nijm. 1837 12o. 2de druk 1839, ook in het Fransch uitgegeven, onder den titel:

Nymègue et ses environs. Nym. 1838. avec fig. 12o.

Schetsen en verhalen uit de Rijn-Provinciën. Amst. 1840 8o. met pl.

Herinneringen en ontmoetingen.

Nieuwe schetsen uit Noord-Braband, Limburg en België. Nijm. 1840. 8o.

Een nieuw Boek. Nijm. 1841. 8o.

Bovendien heeft hij nog menige bijdragen geleverd tot het *Leeskabinet*, den *Geldersche Volks-Almanak* enz.

Zie C. H. Clemens, *hoe ik Professor werd*, in het *Leeskabinet* 1838, D. III. bl. 23—34; *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht. ten vervolge op* Witsen Geysbeek, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLEMENS NON PAPA. Zie Clement (Jakob),

CLEMENSZ (Pieter), Oud-Burgemeester van Hoorn, was een der Reeders van de vloot, welke in 1615, onder Jakob le Maire en Willem Kornelisz. Schouten, in zee stak om eenen doortogt langs Amerika, Zuidwaarts van de Straat van Magellaan te zoeken. Clemensz en zijne medereeders komt des te meer lof toe, daar niemand buiten Le Maire en Schouten het eigenlijke doel der reize kende.

Zie G. Moll, *verhand. over eenige vroegere zeett. der Nederl.* bl. 137 en 138.

CLEMENT (Anthony), ook Antonius Clementius genaamd, zoon van Anthony Clement, Predikant bij de Waalsche Gemeente te Zierikzee en van Catharina Walaeus, geboren aldaar in 1620, studeerde aan de hoogeschool te Leyden, en overleed in den bloei zijner jaren in 1657.

Hij heeft in het licht gezonden:

Claudii Salmasii *Epistolarum liber primus.* L. B. 1656 4o, aan het hoofd van welke verzameling, die hij niet voltooid heeft, hij eene opdragt aan Curatoren der hoogeschool te Leyden geplaatst heeft, terwijl hij er vervolgens heeft bijgevoegd: *Prolegomena de laudibus et vita Salmasii*, waarin hij Salmasius van de oude Graven van Bourgondië doet afstammen.

Roberti Baronii, *Theologiae Philosophi celeberrimi, Methaphysica generalis et specialis.* L. B. 1657 12o, met eene voorreden van Clement.

Ook schijnt Clement nog voornemens te zijn geweest eene uitgave van Plautus te bewerken, doch waarschijnlijk is hij daarin door zijnen vroegen dood verhinderd geworden.

Zie de la Rue, *Gelett. Zeel.* bl. 294 en 295; Saxii, *Onom. Lit.* D. V. pag, 34; Paquot, *Mem. Liter.*, Tom. XIV. pag. 427; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CLEMENT (Jacob), door zijne tijdgenooten meestal Clemens non Papa genoemd, om hem te onderscheiden van Paus Clemens VII, met wien hij te gelijkertijd leefde, werd in Braband geboren, en schijnt zijn studiën volbragt te hebben in de school van Adam Luyr. Hij was omstreeks 1550 eerste Kapelmeester van Keizer Karel V, in wiens dienst hij zijn geheele leven bleef. Volgens sommigen overleed hij in 1565, hoewel anderen 1550 als zijn sterfjaar opgeven. Met regt wordt hij als een werkelijk verbeteraar der eerst ontluikende kunst des contrapunts en der fuga geroemd.

Zijne menigvuldige werken eerst na zijnen dood uitgegeven, hebben eene groote vermaardheid verkregen en zijn door geheel Europa verspreid geworden. Zijn stijl is eenvoudig en natuurlijk, zijne harmonie zuiver en duidelijk. Zijne werken bestaan in vele meerstemmige missen, geestelijke en wereldlijke gezangen, vele Fransche en andere liederen en meerdere Canons, van welke Hawkins in zijne *Gesch*, B. 2 bl. 362 een vijfstemmige Cirkel-Canon medegedeelt. Onderscheidene zijner werken vindt men nog in de Koninklijke Bibliotheek te Munchen. Belangrijk met betrekking tot dezen componist is de volgende mededeeling voorkomende in het *Jaarboek van het Koninklijk Nederlandsch Instituut van* 1851.

»De Heer Viotta deelde der vierde klasse uit een werk »van C. von Winterfeld »*Zur Geschichte heiliger Tonkunst* »eenige bijzonderheden mede over het oude volksgezang in Ne»derland, en meer bepaaldelijk over den, als Componist en uit»gever van toonkundige werken beroemden Tilman Susato, die »in de eerste helft der zestiende eeuw te Antwerpen leefde, toen »de toonkunst in Braband, Vlaanderen en Henegouwen den »grootsten bloei bereikte, en zij van daar hare meesters over »Duitschland en Italië verspreidde.

»Deze Susato deed veel tot verbetering van het volksgezang, »en poogde eene verzameling van liederen uit te geven, tot welk »einde hij alle toonkunstenaars van zijn vaderland uitnoodigde »om hem hierin behulpzaam te zijn; echter met de bijvoeging »dat alles wat losbandig, ligtzinnig of oneerbaar was, daaruit »zou geweerd worden; iets dat volgens de uitgaven van dien »tijd niet altoos werd in acht genomen.

»Het eerste deel verscheen in 1551 getiteld: »*Het ierste »boexke met vier partijen, daer inne begrepen zijn XXVIII. »nieuwe amoureuse liedekens in onser Nederduytsche tale, ge»componeert bij diversche componisten, zeer lustich om te singen »en spelen op alle musicale instrumenten.* Gedruckt t'Antwer»pen bij Tilman Susato, wonende over die Nieuwe Wagte, »in den Cromhorn (*superius, contratenor, tenor, bassus*) cum gratia »et privilegio, anno MCCCCCLI.

»Deze liederen waren vierstemmig op wereldsche melodiën.

»In het zelfde jaar verscheen het tweede deel met zeven en »twintig nummers onder den zelfden titel. De namen der Com-

»ponisten zijn niet overal opgegeven, maar men ziet toch, dat er »meerdere hebben bijgedragen; zes zijn van Susato zelven, zes »van Josquin Baston, vijf van Carel Souliaert, drie van »Lupus Hellincks, twee van Hieronijmus Vinders; »terwijl Willaert, Anton Barbe, Geerhart, Benedictus, »Verbonet, N. Ligoes en Clemens non Papa, ieder één »leverden.

»In het zelfde jaar kwam nog het derde deel uit, getiteld:

»*Het derde musyk-boexke, begrepen in 't ghetal van onser Ne-»derduytsche sprake, daer inne begrepen zijn allerhande danse-»rije, te wetens bassedansen, ronden, allemaingien, pavanen ende »meer andere, mits oeck vijftien nieuwe gaillarden, zeer lustich »ende bequaem om te spelen op alle musicale instrumenten. Ghe-»componeert ende naer de instrumenten gestelt duer* Tielman »Susato, *in 't jaer ons Heeren MDLI.* Gedrukt te Antwerpen »bij Tilman Susato.

»Het bleek echter, dat aan het doel des uitgevers niet werd »beantwoord; de madrigaalstijl, waarin het werk geschreven werd, »was daartoe niet geschikt, daar de oorspronkelijke melodie moei-»jelijk te herkennen was, als zijnde onder de harmonie begraven, »en achter de figuren van het contrapunt verborgen; de melodie »moest meer uitkomen, en slechts spaarzaam begeleid worden. »Na vijf jaren verwezenlijkte Susato een ander plan.

»Hij koos de in 1540 te Antwerpen bij S. Cock uitgegeven »*Souter-Liedekens*, bevattende vele bekende en geliefkoosde me-»lodiën, en gaf die driestemmig uit. Hij riep de hulp in van »Jacobus Clemens non Papa, een der beroemdste compo-»nisten van dien tijd, die bijna de geheele bewerking leverde. »In 1556 kwam dit als vierde deel uit, onder den titel van:

»*Het vierde musyck-boexke met dry parthien, waerinne begre-»pen zijn die ierste XLI psalmen van* David, *ghecomponeert by* »*Jacobus Clemens non Papa, den tenor altyd houdende* »*die voise van gemeyne bekende liedekens, seer lustich om te sin-»ter eere Gods.* Gedruckt te Antwerpen bij Tilman Susato.

»Hier zijn de geestelijke liederen niet als vroeger, op volks-»melodiën toegepast. De eenvoudige melodie is behouden. De zang-»wijs ligt gewoonlijk in het midden, tusschen de boven- en grond-»stem. Het vijfde deel verscheen in het zelfde jaar, en bevatte »drie en veertig liederen, waarvan negen de zangwijs in de bo-»venstem hadden, hetgeen eene groote verbetering was. Ook het »zesde deel verscheen nog in het zelfde jaar en bevatte veertig »liederen. In 1557 kwam het zevende en laatste deel in het »licht, bevattende, behalve de melodiën der negen en twintig »nog overblijvende psalmen, nog zes anderen. De bewerking »was schoon, naar de geleverde proeven te oordeelen. Het doel »was, door middel van volksmelodiën den geestelijken tekst in-»gang te verschaffen; doch dit doel werd niet getroffen, omdat »de kerkelijke zin, de door geen heilige kunst gewijde melodiën »in het heiligdom verbood. Nogtans waren de Souter-Liedekens »de eerste sporen van geestelijk volksgezang in de Nederlanden."

Van de werken van Jacob Clemens zijn verder nog bekend.

Missae cum quatuor vocibus, auctore Clemente non Papa. Lib. I—IX Lovan. 1558. van welk werk een exemplaar in 1794 met het muziek-archief in Koppenhagen verbrandde.

Cantionum sacrarum 4 *voc.* Lib. I—VII. Lovan 1567. 4o.

Chansons françaises à quatre parties. Louvain 1569.

Missa defunctorum. Lovan 1580, in fol. max.

Ook vindt men nog enkele stukken van dezen meester in *Premier livres de Chansons à* 4 *parties.* Louvain, 1558 en in *Motetti del Labirinto.* Venetiis, 1554 in 4o.

Maar vooral is Commer's *Collectio operum musicorum Batavorum Saeculi XVI*, uitgegeven op kosten der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, rijk aan compositiën van dezen meester, waarschijnlijk door den verzamelaar uit de bibliotheken van Munchen en Berlijn ontleend. Zoo bevat de eerste bundel:

Vox clamantis in deserto vijfstemmig.
Angelus domini, vijfstemmig.
Deus adjutorium meum intende, zesstemmig.
Ego flos campi, zevenstemmig.
Pater peccavi, achtstemmig.
De tweede bundel bevat:
Pastores quidnam vidisti, vijfstemmig.
Jerusalem surge, vijfstemmig.
Super ripam Jordanis, vijfstemmig.
De derde bundel:
Jerusalem cito veniet, vierstemmig.
Tu es Petrus, vierstemmig.
Venit vox de coelo, vijfstemmig.
Mane nobiscum Domine, vijfstemmig.
Levavi oculos meos, zesstemmig.
Ave martyr gloriosa, zesstemmig.
Clemens et benigna, zesstemmig.
Jubilate Deo, zesstemmig.
Virgo prudentissima, zesstemmig.
De vijfde bundel:
Tristitia obsedit, vierstemmig.
Erravi sicut ovis, vierstemmig.
Venit ergo rex, vierstemmig.
Nunc dimittis, vierstemmig.
De achtste bundel bevat een vijfstemmig *consolabatur*.
Verder bevat de tiende bundel nog in manuscript:
Nobilis illa inter, vierstemmig.
Obsecro Domine, vierstemmig.
Domine Deus excercituum, vierstemmig.
Domine clamavi, vierstemmig.
Adesto dolori meo, vierstemmig.
Ego me diligentes, vijfstemmig.
Concussum est mare, vijfstemmig.
Misit me vivens, vijfstemmig.
Quam moesta dies, vijfstemmig.
O Maria vernans rosa, vijfstemmig.
In te Domine speravi, vijfstemmig.
Servus tuus ego sum, vijfstemmig.
O bone Jesu, vijfstemmig.
In honore beatissimae Annae, vijfstemmig.
Ascendit Deus, vijfstemmig;
terwijl de vijftiende bundel nog bovendien een zesstemmig *Fremuit spiritus* inhoudt.

Zie Schilling; *Universal-Lexicon der Tonkunst*; F. J. Fetis, *Prijsverh. van de vierde klasse van het Koninkl. Nederl. Instit.*, bl. 35; *Jaarbb. van het Koninkl. Nederl. Instit. van Wetensch. Letterk. en schoone Kunst. voor* 1851; *Catal. der Muzijk- en Boekww., toebehoorende aan de Maatsch. tot bevord. der Toonk.*

CLEMENT MAERTENSZ. Zie MAERTENSZ. (CLEMENT).

CLEMENTIUS (ANTHONIUS). Zie CLEMENT (ANTHONY).

CLEMENTSZOON (PIETER), Brouwer en Oud-Burgemeester te Hoorn, was een der voornaamste, die in 1615 de vloot onder Jacob le Maire en Willem Cornelisz. Schouten, hielpen uitrusten, ten einde eenen weg ten Zuiden van Straat Magellaan op te zoeken.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indiën*, D. I a bl. 201; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 64.

CLEMENTSZOON (YSBRAND), Kapitein op het schip van den Luitenant-Admiraal Jan Corneliszoon Meppel, werd in den slag van 4 Augustus 1666, dapper strijdende, het been afgeschoten.

Zie Centen, *verv. der Hist. van Enkhuizen*, bl. 26.

CLENK VAN ODESSA (HERMAN) werd in 1660 toen hij Advokaat Fiskaal te Batavia was, tot Landvoogd van het eiland Formosa aangesteld, ten einde aldaar Frederik Coyet te vervangen. Hij kwam den 30sten Julij op de reede van Tayouan aan, terwijl het eiland door den Chineeschen zeeroover Coxinga was aangevallen, maar vond het daar zoo slecht en zoo vol vijandelijke schepen op de Noorderreede, dat hij ten uiterste daarover verlegen stond, alzoo hij tot Landvoogd was aangesteld over een land, dat hem als in volkomen rust beschreven was, maar geenszins over een dat in vollen oorlog was. Hij gaf dus aan land kennis van zijne aankomst, en ten welken einde hij daar gezonden was; maar zeide tevens, dat hij, om gewigtige redenen, nog niet genegen was aan land te komen. Hierop verzocht Coyet, dat Clenk, als zijn plaatsvervanger, geliefde aan land te komen, maar deze laatste sloeg dit af, en nam, bij het opkomen van eenen storm, na weinige dagen leggens, het waar, om eerst van de reede in zee en, daarna, bij het aanhouden van den storm, onder voorgeven van gebrek aan rijst en water, naar Japan te loopen, waar hij eenige onschuldige en van eene behoorlijke pas van den Raad van Indië voorziene Chinezen deed ombrengen. Voor beide deze zaken werd hij nadat hij weder te Batavia gekomen was, wel voor den Raad des geregts aangesproken; doch het pleidooi bleef staken, en men zond hem, wel verre van hem, zoo als hij verdiend had, daarover te straffen, nog als hoofd van eene rijk geladen retourvloot van tien schepen, in 1663, naar het Vaderland terug, en hoewel hij naderhand nog eens in Indië geweest en als vrijman op Batavia gekomen is, heeft men hem over die misdaad niet weder

aangeklaagd, maar hem integendeel eerst tot Raad van het geregt, en in het jaar 1690 weder tot Advokaat Fiskaal van Indië aangesteld, welk ambt hij tot in 1694 waarnam, toen hij waarschijnlijk overleden is.

Zie Schouten, *Reistogt naar en door Oost-Indiën*, D. I. bl. 165; Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Indiën*, D. I. a bl. 212, 236, D. IV, a bl. 378, 379, 385, c bl. 78, 79, 80 en 81; van Kampen, *de Nederlanders buiten Europa*, D. II. bl. 107 en 108.

CLERC (Raphael). Zie Clerck (Raphael).

CLERC (Jean le). Zie Clericus (Johannes).

CLERCK (Raphael) of Clerc, Kapitein Ingenieur, bevond zich binnen Bergen op Zoom, toen die stad in 1622 belegerd werd en werd, bij het verdedigen van eene halve maan, den 1sten October, gekwetst, doch was spoedig weder hersteld.

Zie (de Rijcke, Vayns en du Rieu), *Bergen op den Zoom belegert op den* 18 *Julij* 1622 *ende ontleghert den* 3 *Octobris des selven jaers.* bl. 277 en de lijst der Ingenieurs achter dat werk.

CLERCK (Filips de), Raad en Rentmeester van David van Bourgondie, den vijf en vijftigsten Bisschop van Utrecht, had zich in het jaar 1479, van wege de Regering van Utrecht, een vonnis op den hals gehaald, waarbij geld was uitgeloofd aan die hem levend of dood in hare handen leverde, omdat hij, dus luidt het vonnis: »zonderlinge zaken, daer binnen onser stadt ende in den »gemeynen lande groete twist en de opstal van gecomen zouden »hebben, geweten ende gehantiert heeft, zoe dat in der waer»heit by zyns zelfs handscrift ende anders bevonden is, ende des »onsen Overste niet te kennen gegeven heeft.

Hij bleef echter in gunst bij den Bisschop, die destijds met de stad in onmin was, en was in het volgende jaar een der gemagtigden van dien Vorst, ten einde de geschillen met de stad bij te leggen, waartoe hem vergund werd ongehinderd binnen Utrecht te komen. Den 16den April 1481 werd het tegen hem geslagen vonnis echter geheel opgeheven, en hij weder in zijn vorigen staat hersteld.

In het zelfde jaar werd hij, nevens Mr. Antonis Pottage en Jacob van Amerongen, Schout te Utrecht, van wege den Bisschop, naar den Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk gezonden, ten einde den vrede tusschen Holland en Utrecht te bevorderen.

Zie Burman, *Utrechtsche Jaarb.* D. III. bl. 458, 519.

CLERCQ (Nikolaas de), Boekverkooper en Drukker te Delft, die op het laatst der zestiende en in het begin der zeventiende eeuw leefde, was een kundig man en bijzonder ervaren in de geschiedenissen zooals blijkt uit de volgende door hem geschreven werken:

Tooneel der Keyseren en Coningen van Christenryck, sedert den onderganck van het Grieks Keyserdom; vervatende haere beeltenissen, afcomsten, ende voornaemste daden, en also 't sommier der Historie van meer dan 150 *jaeren herwaerts, byeen vergadert uit de geloofweerdigste schrijvers door N. de C*, Amst. en Arnh. 1615. met pl. folio.

Tooneel der beroemder Hertogen, Princen, Graven ende Krygshelden van Christenryck binnen dese dry laeste eeuwen; vervatende haere beeldnissen, afcomsten ende voornaemste daden. Mitsgaders den oorspronck, en de huydigen staat, der vermaerder Repablycken van Venetien, Genua, Switserlandt, ende Geneve; wt de Geloofweerdigste schryvers. Delft 1617 met pl. folio, zijnde een tweede deel of vervolg op het vorige.

Princelyck kabinet; verthoonende 't Leven, Afcomste ende afbeeldingen der voornaemste Vorsten, Princen, Graven ende Heeren van Europa. Mitsgaders beschryvinge van den Staet, Landen, Rykdommen en de inkomsten derselver enz. Delft 1625 met pl. folio, welk laatste werk na de Clercqs dood door zijne erfgenamen is uitgegeven.

Aan hem werd bij Resolutie van de Generale Staten toegelegd 72 gulden, »voor zyn bouck, bij hem H.H. Mog. gede»diceert, getiteld: *Tooneel der beroemder Hartogen* enz." en den 7den Februarij 1618 den Agent Valkenburg gelast »met »hem te spreken om te verstaen, waarvoor hij begeert te ver»coopen zijn tweede bouck, getiteld: *Tooneel der vermaerde »Hartogen* enz."

De Clercq schijnt kort na 1620 te zijn overleden, want de door Wouter van Goudhoeven bewerkte uitgave der *Groote Hollandsche of Diviesie-Kronyk*, is door hem tot dat jaar voortgezet.

Zie Paquot, *Memoir. Liter.*, Tom. XVIII. pag 303 et 304; van Abcoude. *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III. en V.; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Wind, *Bibliotheek van Nederl. Geschiedsch.*, D. I. bl. 35; Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. VII. bl. 20, 22.

CLERCQ (Marinus de), zoon van Marinus de Clercq, een ervaren schrijfmeester te Middelburg, werd te dier stede geboren en was aldaar klerk op het Statenkantoor. Hij was een zoo uitstekend kunstschrijver, dat er in die kunst misschien zeer weinige zijns gelijken geweest zijn. Vooral moet hij dit hebben doen blijken in een kunstboek in folio, dat tot titel heeft *Const baart Nijd*, en bestaat uit vijf en twintig stukken, waarop de verscheidenheid van allerlei groot en klein schrift, met den zonderlingen en gladden zwier van getrokken letters en figuren, als onder elkander om den prijs dingt.

De Clercq overleed in zijne geboortestad, den 3den December 1704.

Zie de la Rue, *Geletl. Zeel.*, bl. 480; Kok, *Vaderl. woordenb.*

CLERCQ Hz. (Izaak de), van wien ons geenen andere levensbijzonderheden bekend zijn, dan dat hij den 19den Augustus 1794 te Amsterdam overleed, was een niet onverdienstelijk Nederlands dichter. Van wien het licht zien.

Meriones, Koning van Krete, treursp. naar het Fransch van de Voltaire. Amst. 1786. 8o.

Eduard en Eleonore, treursp. naar het Engelsch van J. Thomson. Amst. 1787. 8o.

Saint Valeri, treursp. Amst. 1791. 8o.

Zijne losse stukjes, zijn in de *Kleine Dichterlijke Handschriften* of in andere verzamelingen van die tijd opgenomen.

Zie J. de Vries, *Proeve eener geschied. der Nederd. Dichtk.* D. IV. bl. 105; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters*; *Catalogus van de Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* D. I. b bl. 32, 73.

CLERCQ (Willem de), geboren te Amsterdam, den 15den Januarij 1795, onderscheidde zich reeds als aankomende jongeling door eene onverzaadbare weetgierigheid, eene ongemeene vlugheid van bevatting en levendigheid van geest, een sterk geheugen en juist oordeel, zoodat dit toen reeds iets groots in hem deed voorspellen, welke voorspelling later ten volle bewaarheid werd. Zijne bestemming tot den handelstand verhinderde niet, dat hem ruime gelegenheid geschonken werd, om zijnen edelen geest veelzijdig te beschaven, en met allerlei nuttige kundigheden te verrijken. De geschiedenis in haren vollen omvang, en de fraaije letteren waren vooral het geliefkoosd voorwerp zijner oefeningen, ofschoon ook ernstige studiën hem bezig hielden. Zijne groote kunde van alles wat tot den koophandel betrekking heeft, en zijne ongemeene bekwaamheden waren oorzaak, dat hij, die te Amsterdam als Makelaar gevestigd was, eerst tot Secretaris en later tot Directeur der Handelmaatschappij werd aangesteld, die in hem eene ijverigen, werkzamen en naauwgezetten bevorderaar harer belangen vond. De werkzaamheden aan deze betrekkingen verbonden, welke hij met grooten lof vervulde, gedoogde niet, dat hij den Vaderlandschen letterroem met zijnen eigenen, door de uitgave van belangrijke geschriften zoo zeer uitbreidde en verhoogde, als zij, wien die roem ter harte gaat, zouden gewenscht hebben, want de Clercq behoorde onder de zeldzaam bekwame mannen, die met groote gaven des geestes de edelste eigenschappen des harten vereenigen. Uitgebreid en veelomvattende was zijne kennis, die in een getrouw geheugen bewaard, hem gereedelijk ten dienste stond. Veel had hij in dit opzigt ongetwijfeld te danken aan eene vroegtijdige gewoonte om naauwkeurige aanteekening te houden van datgene wat hij las. Bekend en algemeen bewonderd was zijne gave van improvisatie, waardoor hij menigmalen, vooral in vroegere jaren, de gezellige en letterkundige kringen, waarin hij verscheen in verbazing bragt. Onde andere maakte hij voor de vuist uitmuntende verzen over: *de ontdekking van het buskruid; vrijheid en dwingelandij; den alouden en tegenwoordigen toestand van het vaderland van Virgilius; de bekoorlijkheid der onschuld enz.* Weinige zijner dichtstukken zijn gedrukt, slechts een, zoover wij weten, afzonderlijk, namelijk:

Welkomst-groet aan Z. M. Koning Willem II in de vergadering van de 4de klasse van het Koninklijk Nederlands Instituut op 14 April 1841. (Amst. 1842). 8o.

Andere zijn opgenomen in den *Nederlandsche Muzen Almanak* of elders.

Bij hem was het niet enkel de gemakkelijkheid, om in vloeijende maat en rijm te spreken, niet de opeenstapeling van gemeenplaatsen, die aan de zuidelijke inprovisatores dikwijls wordt ten laste gelegd. Hij vereenigde met die gemakkelijkheid eenen rijkdom van denkbeelden, die zijne improvisatiën verre boven de gewone soort verhieven, en waartoe zijn schat van kennis en wetenschap hem de onuitputtelijke stoffe opleverde. Zijne wijze van voordragt bij dergelijke gelegenheden getuigde van de inspanning, waarin hij zich in die oogenblikken bevond. Achter zijnen stoel staande ving hij aan, en de stroom van woorden en gedachten vloeide onbelemmerd voort; terwijl de voetmaat afwisselde naar den aard der denkbeelden, en ernst en luim elkander menigmalen vervingen, en geen enkel oogenblik van aarzeling of oponthoud werd opgemerkt, tot dat de dichter het einde had bereikt.

Van zijne belezenheid, van zijn helder oordeel, van zijne scherpzinnigheid en van zijne gaven, om zijne denkbeelden en opmerkingen in eenen gepasten stijl uit te drukken, leverde de Clercq eene schoone proeve in zijne bij het koninklijke Nederlandsche Instituut bekroonde

Verhandeling over de vraag: welken invloed heeft de vreemde letterkunde, inzonderheid de Italiaansche, Spaansche, Fransche en Duitsche, gehad op de Nederlandsche taal- en letterkunde sints het begin der vijftiende eeuw tot op onze dagen. Amst. 1824. 4o.

Hij werd in het jaar 1823 Lid van het Utrechtsch genootschap van Kunsten en wetenschappen, en in 1824 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, in 1825 Correspondent en in 1835 Lid van de tweede klasse van het koninklijke Nederlandsche Instituut.

De Clercq overleed den 4den Februarij 1844 en was gehuwd met Mejufvrouw Boissevain.

Zijn Portret gegraveerd door Philippus Velijn staat voor den *Muzen-Almanak* van het jaar 1830, en gaat mede in plaat uit, gegraveerd door Henricus Wilhelmus Couwenberg, fol.

Zie Stuart, *Jaarbb. van het Kon. der Nederll.*, 1822, bl. 473; *Algem. Konst. en Letterb.* 1822, D. II. bl. 163, 1823. D. I. bl. 163—165, D. II. bl. 169, 1824, D. II. bl. 354, 1825 D. II. bl. 194, 1844, D. I. bl. 129—131; *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ten verv. op* Witsen Geysbeek; *Handel. der Jaarl. Verg. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*, gehouden den 20 van Zomermaand 1844, bl. 18-22; *de Navorscher*, vierde Jaarg., bl. 194 en 195.

CLERCQ VAN JEVER, (Ezra de), van wien ons volstrekt geene levensbijzonderheden bekend zijn, zond in het licht:

Ongelijk gevecht of de Gestrafte Laster, blijsp., getrokken uit de nagelaten Tooneel-Poezij van Hans Prulle - kramer tot Beuselaarshorst, Koning van 't zandig Duin, Vorst van alle Koninklijke Konstenaeren, Grootmeester der Lasteraeren, etc. etc. etc. door E. d. C. v. J., voor rekening van den Schrijver. 1766. 8o.

Dichtluim, of de klagende Hercules zonder knods, uit eene H.S. van den - Vorst - Surdareg, enz. enz. *Uit mededogen (door)* E. d. C. v. J., ééne bladz. in 4o., welke beide stukken dienen moeten, om de nagelatene poëzij van eenen tooneeldichter, wiens voorletters H. P. T. B. waren, bespottelijk te maken. De Clercq van Jever schijnt toen een smerige spotvogel te zijn geweest. Later moet hij zich aan meer ernstige studie hebben toegewijd, althans wij vinden van hem vermeld:

Specimen selectarum Observationum in Aenei Lucani Pharsalium. Leid. 1767. 8o.

Selectae Observationes in Lucanum. Amst. 1772. 2 vol. 4o.

Zie P. Burmannus II, *Comment Perpet in S. A. Propertii, Eleg.*, p. 80; Saxe, *Onom. Liter*, Tom. I. pag. 254, Tom. VIII. pag. 302; (de Jong) *Alphabet. Naaml. van Boeken*; *Catal. van de Bibliotheek der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b.* bl. 52.

CLERQ (Mr. Gilles le), ook voorkomende onder den naam de Klerk, een Regtsgeleerde van Doornik en Secretaris van Graaf Lodewijk van Nassau, was een zeer geleerd man en groot Philosoof, die gedurende de Spaansche onlusten eene belangrijke rol speelde, en beschuldigd wordt van de bestuurder dier troebelen te zijn geweest. Volgens de belijdenis van Peregrin de la Grange, Predikant te Valencyn, gevangen in 1567, was le Clerq ook eenen bijzonderen volger van den Graaf van Hornes, en werd zelfs geschikt geoordeeld het Evangelie te Prediken. Doch daartoe te Antwerpen geroepen, weigerde hij het predikambt te aanvaarden. Hij was de algemeene bode der Edelen, Kooplieden en Consistoriën, van welke vele brieven heen en weder gezonden, door hem overgebragt werden; zoo bevond hij zich in 1566 te Augsburg, ten einde aan de verbondenen verslag te doen van de geheime handelingen met den Paltzgraaf. Ook was hij de opsteller van het derde smeekschrift, dat door Brederode, den 8sten Februarij 1567, aan de Hertogin van Parma werd gezonden, en nam deel aan den aanslag tegen het eiland Walcheren, den 2den Maart 1567.

Er was eenen hoogen prijs op zijne gevangenneming gesteld, welke zekere Gilles Joly, in Julij 1567, zocht te verdienen, door de schuilplaats van le Clercq aan te wijzen, doch deze, hiervan onderrigt, maakte zich uit de voeten. Zijne papieren, die hij verborgen had, werden echter gevonden en daaruit vele geheimen der verbondenen ontdekt. Later werd le Clercq zelf te Mentz aangehouden.

Zie Strada, *Hist. de la Guerre des Pays-Bas*, Tom. I. pag. 265, 338; Brandt, *Hist. der Reformatie*, D. I. bl. 440; Gachard, *Corresp. de Philippe II*, I. pag. 557, Tom. Corresp de *Guillaume le Taciturne*, Tom. II. pag. CXVIII; *de Navorscher*, Eerste Jaarg. bl. 258, tweede Jaarg. bl. 18, 48, 106.

CLERCQ (Jonkheer Caesar le), Ridder, Heer van Loledart, gesproten uit een aanzienlijk geslacht van Atrecht, dat zich te Brugge had nedergezet, waar onderscheidene leden van dat geslacht eene plaats in de regering bekleed hebben, terwijl ook vele in de *Notulen der Algemeene Staten* voorkomen, werd den 25sten November 1526 geboren op het kasteel Sora, in het koningrijk Napels, waar zijn vader Hugues le Clercq, in krijgsdienst onder Keizer Maximiliaan, zich als Gouverneur van het hertogdom Sora ophield. Caesar le Clercq zelf werd in het jaar 1559 Burgemeester van het Vrije van Brugge, en heeft dien post vervolgens, in de jaren 1562, 1565, 1568 en 1576, met eere waargenomen. Hij was in 1577, van wege het Vrije, een der teekenaars van de unie van Brussel.

Gehuwd met Anna Deneyn, geboren te 's Gravenhage, heeft hij onderscheidene kinderen bij haar verwekt.

Zie de Jonge *de Unie van Brussel*, bl. 67; de zelfde, *Bijvoegss. en verbett. op de Unie van Brussel*, bl. 37; Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. 1. bl. 313.

CLERCQ (Jacques le), een lid van het zelfde geslacht als de voorgaande, was in het jaar 1577, toen hij de Unie van Brussel teekende, een der Raadslieden en Pensionaris van Doornik en Afgevaardigde van die stad ter vergadering der Algemeene Staten. Men mag een gunstig denkbeeld van zijne bekwaamheden voeden, daar hem in het begin des jaars 1578 eene plaats in den Raad van State werd opgedragen, welke hij evenwel kort daarna, misschien wel uithoofde van staatkundige gevoelens, nederlegde.

Zie de Jong, *de Unie van Brussel*, bl. 205; Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. I. bl. 314.

CLERCQ (Jean le). Zie Clericus (Johannes).

CLERCQ (Pieter le), zoon van Filips le Clercq en van Aletta van Beuningen, geboren te Naarden in het jaar 1692, heeft zich achtervolgens met der woon gevestigd te Goor, te Zwolle, te Hasselt en eindelijk te 's Gravenhage, waar hij tot Commissaris der uitheemsche depêches van Hun Hoog Mogenden en van hare Koninklijke Hoogheid de Vrouwe Gouvernante werd aangesteld. Hij overleed te 's Gravenhage den 20sten December 1759, en had bij zijne huisvrouw, Maria Sprakel, vijf kinderen verwekt, van welke bij zijn overlijden nog drie dochters in leven waren.

Le Clercq heeft door zijne menigvuldige schriften, zoo eigen opstellen, als door hem uit het Engelsch en Fransch vertaalde werken, treffende blijken gegeven van zijne groote kunde en ervarenheid in vele vakken van wetenschap, en inzonderheid in de geschiedenis en natuurkunde, ook was hij een zoetvloeijend dichter. Onder anderen zijn door hem in het licht gezonden:

De Mensch dwaazer als het Dier, Hekeldicht, gevolgt naar het Fransch van Boileau Despréaux. Utr. 1712. 4o.

Minnelierzang aan Zelinde. 1719.

Huwelijks Min-tafereel, leerdigt, begrepen in drie Boeken, in Nederduytsche Vaersen. Amst. 1722. 8o., welk werkje, eene vrije navolging van Claudii Quilleti, *Callipaedia, seu de pulchrae prolis habendae ratione*, in zoetvloeijende verzen, vooral niet geschikt is om de jeugd in handen te geven.

De Engelsche Spectator, uyt het Engels van R. Steele, vertaalt door P. le Clercq, Amst. 1725, 8o. 9 deelen 2e. druk 1742.

Natuurkundige aanmerkingen uyt de Philosophical Transacions, Amst. 1735. 2 deelen 8o.

Schouwtooneel der Natuur, of samenspraken over byzonderheden der Natuurlyke Historie die men bequaamst geoordeeld

heeft om den jongen lieden leerzugt in te boezemen en hun verstand op te lyden, uyt het Fransche van den Abt Pluche, *vertaalt door* P. le Clercq, Amst. 1739, 14 deelen 8o. met pl.

Hemelgeschiedenissen, overwogen na de denkbeelden der Poëten, de Philosophen en van Mozes, in het Fransch beschreven door den Abt Pluche en vertaalt door P. le Clercq. Delft, 2 deelen 8o. met pl.

Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden zedert den aanvang des Vreede-jaars 1712 *tot aan den dood des Prince van Oranje, beschreven door* Pieter le Clercq, *dienende tot een vervolg op* J. Blomherts *Nederlandsche Geschiedenis*. Amst. 1750, 8o.

De Trommelslager of het Huis-spook, blijsp. in Proza, *zooals het gespeeld is op het Koninklijke tooneel in Drury-Lane, door de Acteurs zyner Majesteyt*. 1752. 8o.

Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, zedert den aanvang des jaars 1714, *tot aan de Dood van zijne Hoogheid W. C. H. Friso, Prince van Oranje en Nassauw, Erfstadhouder enz., dienende tot een vervolg op de Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden door* Jean le Clerc enz. Amst. 1753 in folio en 4o. met pl., welk werk, waarvan niet dan het eerste deel het licht ziet, in eenen geheel anderen geest geschreven is dan dat, waarop het ten vervolg dient, want, daar zijn voorganger vele daden der Prinsen van Oranje in een ongunstig daglicht plaatst, is Pieter le Clercq niet minder partijdig in het verheffen der daden van die Vorsten.

Nieuwe-jaars-geschenk voor de Juffers of Raadgevingen van een aanzienlijke Man aan zijne Dochters, uyt het Engelsch vertaalt. Amst. 1753 8o.

Bovendien bezorgde hij nog de uitgave van *het Roomsch Kabinet van Oudheden enz., die men te Rome vindt uitgelegd en verklaart door* Michiel Angelus de la Chausse, *uit het Latijnsch vertaald door* David van Hoogstraten, *uitgegeven door* P. le Clercq. Amst. 1731. kl. 8o. met veel afbeeldingen.

Ook was le Clercq in 1757 de eerste aanvoerder in den zoogenaamden *Witten oorlog of karakter-oorlog*, waarin hij hevig de pen voerde tegen den gewezenen Raadpensionaris Johan de Witt.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. boeken*, D. I. St. I, IV, V, VI; Kok, *Vaderl. Woordenb*; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII, bl. 38—41, 352; J. de Vries, *Proeve eener Geschied. der Nederd. Dichtk.*, D. III. bl. 97; Stuart, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 396; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters*.

CLERCQ (Hendrik Pieter le), zoon van Anthony le Clercq en van Maria Huygens, geboren te Rijnsburg, den 8sten Junij 1811, verkreeg, na zich eenige jaren te Leiden op de geneeskunde te hebben toegelegd, in 1835 den graad van Doctor in die wetenschap, na het verdedigen van eene Verhandeling *over de Luchts-invloed* (1) en vestigde zich als practiserend Geneesheer te 's Gravenhage, waar hij zich tevens in de heelkunde oefende, in welk vak hij later ook te Leiden promoveerde.

In het jaar 1838 verwisselde hij zijne vroegere standplaats met het dorp Wateringen, waar hij verbleef tot in October 1842, toen hij tot Stadsgeneesheer te Amersfoort beroepen werd.

Nog geen zeven jaren mogt die stad zich in het bezit van den kundigen en regtschapen man verheugen, want reeds den 21sten Mei 1849 daalde hij, die in aller vertrouwen en achting deelde, ten grave.

Hij was gehuwd met Maria Georgena Philippine Gautier en liet bij haar geene kinderen na.

Ofschoon le Clercq, door zijne drukke bezigheden, weinig tijd over had, om tot de bevordering der wetenschap veel te kunnen bijdragen, wijdde hij echter deze uren aan de studie. Hiervoor pleitte de door hem in verschillende tijdschriften geplaatste mededeelingen; als daar zijn:

Waarneming eener Teleangiectasie genezen door afbinding, gedeeltelijk door inenting met koepokstof, geplaatst in het *Nederlandsch Lancet*, 6e jaarg. St. I. No. 5.

Bijdrage ter bepaling van de aanwijzing tot het gebruik der herba Lobelia inflata bij Asthma, in het *Nederlandsch Lancet*, 6e Jaarg. St. II. No. 8.

Drie waarnemingen van Peripneumosia biliosa en

(1) *Dissertatio inauguralis de Pneumatosi* L. B. 1835.

Eene waarneming omtrent Carcinoma simplex mammae virilis in de nieuwe serie van *Boerhaave, Tijdschrift voor Genees- Heel- Verlos en- Artsenijkunde*, 1846.

Een uitgebreid stuk *over aangeboren variolae bij de menschelijke vrucht*, in het zelfde tijdschrift *Boerhaave*, 6e jaarg. 1847, 8e aflev.

Variola en Vacine en *Over Hernia femoralis gangraenosa*, beide in het *Repertorium, tijdschrift voor de Geneeskunde in al haren omvang, door* T. Rienderhof en F. Hekmeijer, 1e en 2e jaarg.

Bijdrage over de besmettelijkheid der schurft van dieren op den mensch geplaatst in: *De ziekten van den mensch, die ontstaan ten gevolge van besmetting door ziekten van dieren, door* B. Ritter, omgewerkt en vermeerderd door F. C. Hekmeijer.

Zie Ali Cohen, *Nieuw statistisch Geneesk. Jaarb. voor het Koningr. der Nederll.*, vierde jaarg. bl. 215—217, uit familiepapieren aangevuld.

CLERCQIUS (Jacobus) of Clerquius, werd in het jaar 1638 Predikant te Schermerhorn, van waar hij in het jaar 1643, beroepen werd te Alkmaar; van hier vertrok hij in 1647 naar Haarlem en van daar in 1656 naar Amsterdam, waar hij den 2den November 1680 overleed.

Hij heeft in het licht gezonden:

Euangelische olie. Amst. 1662, 12o.

De Psalmen Davids, enz. op rym gestelt door Jacobus Clercquius, *op sangnooten en een sleutel gestelt door* Mr. C. de Leeuw. Amst. 1664, kl. 8o., welke vertaling in verstaanbaarheid en vloeibaarheid menige vorige overtrof.

Zie Wagenaar, *Beschr. van Amsterdam*, St. II. bl. 144; Veeris en Paauw, *Vernieuwt Kerkel. Alphab.*; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; van Iperen, *Kerkel. Hist. van het Psalmgezang*, D. I. bl. 183; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters*; Schotel, *Kerk. Dordrecht*, D. I. bl. 439, 541; *Naaml. van Geref. Predikk. te Amsterdam*, bl. 27; *Catalogus der Bibliotheek van* Mr. C. P. E. Robidé van der Aa, bl 95.

CLERICUS (Jean le Clerc, als geleerde meestal Johannes), ook wel Clerqius en bij sommigen verkeerdelijk le clercq genoemd, werd den 29sten Maart 1657 uit een aanzienlijk geslacht te Genève geboren. Zijn grootvader, Nicolas le Clerc, had bij Sara des Courcelles, zuster van den vermaarden Remonstrantschen Professor Stephanus Curcellaeus, onder anderen twee zonen verwekt; David le Clerc die gedurende vijf en dertig jaar aan de hoogeschool zijner vaderstad, de Oostersche letteren onderwees, en Etienne le Clerc, Geneesheer, Hoogleeraar in de Grieksche taal en Lid van den raad te Genève. Deze laatste had bij Susanne Galatin, insgelijks uit een patricisch geslacht dier stad gesproten, drie zonen, van welke de oudste, Daniel le Clerc, zoowel als Raadsheer, als ook door het te boek stellen eener geschiedenis der geneeskunde, de voetstappen zijns vaders drukte, de jongste, François le Clerc, zich te Leipzig aan den handel wijdde, de tweede of middelste, onze Johannes was.

Te midden van een zoo geletterd geslacht, kan het geene verwondering baren, dat de knaap, vlug van geest en sterk van geheugen, reeds vroegtijdig in de oude letterkunde werd ingewijd, zoodat hij, na gedurende acht jaren het gymnasium te hebben bezocht, op de jeugdige leeftijd van vijftien jaar, tot hoogere studiën kon overgaan.

Hier wijdde hij zich vooral aan die der logica, onder den Cartesiaanschen Hoogleeraar Robert Chouet, onder wiens opzigt hij stellingen *over den aard der stof* (1) verdedigde, en met wien hij op latere leeftijd eene naauwe vriendschapsbetrekking en drukke briefwisseling over wijsgeerige onderwerpen aanhield; tevens legde de lezing en bestudering der *Epistolae criticae* van Tanaquillus Faber, (2) de eerste grondslagen tot zijne kritische kennis, en ontving hij van den Predikant Jacques Galatin, zijnen oom van moederszijde, het eerste onderrigt in de Hebreeuwsche taal.

Nog geen twintig jaren oud, ging hij tot de eigenlijke godgeleerde studiën over, welke wetenschap toenmaals te Genève door François Turrettin, Philippe Mestrezat en Louis Tronchin, onderwezen werd. De beide laatsten begunstigden, even als zijn vader, de mildere gevoelens der

(1) *De Materiae natura*.
(2) Reeds toen schreef hij eene wederlegging tegen verschillende punten dezer brieven, waarvan hij later veel in de *Ars critica* opnam, het werk zelf echter als eene onrijpe vrucht zijner jeugd vernietigende.

Saumursche Godgeleerden Jean Cameron en Moïse Amyrauld, maar waren door den formulierdwang van den *Consensus Helveticus*, gevoegd bij de bekende gevoelens van hunnen regtzinnigen collega en het meerendeel der Predikanten, genoodzaakt, die gevoelens slechts in stilte te verbreiden. Toenmaals kon de jeugdige Clericus in geheel Genève geen ander heterodox boek magtig worden dan de zoogenaamde Saumursche stellingen, zoodat hij, door de rigting van zijnen geest van de leerstellige Godgeleerdheid dier dagen afkeerig, zich hoofdzakelijk met de borst op de studie der H. Schrift toelegde. Na twee jaren volgde hij de uitnoodiging van den aanzienlijken Saracin naar Grenoble, om diens jonsten zoon in de kennis der oudheid in te wijden. Hij vertrok derwaarts door de gezamenlijke Geneefsche Hoogleeraren met een loffelijk getuigschrift, nopens zijne volbragte studiën, begiftigd. Hier knoopte hij vriendschapsbetrekkingen aan met de gebroeders Bernard en François Lamy, met wie hij later voortdurend brieven wisselde. Reeds spoedig keerde hij naar zijne vaderstad terug en werd aldaar in 1680 waardig gekeurd, den geestelijken stand te aanvaarden; weldra werden zijne godsdienstige gevoelens, die nimmer zeer tot de orthodoxie overhelden, meer gevestigd, deels door de werken zijns oudooms Stephanus Curcellaeus, deels door die van Simon Episcopius, die hij te Saumur verkreeg, werwaarts hij zich begeven had, om zich het Fransche taaleigen zuiverder eigen te maken. De lezing dezer geschriften deed hem meer en meer tot de gevoelens der Remonstranten overhellen, en noopte hem, onder den aangenomen naam van Liberius de St. Amore, zijne gevoelens over verschillende godgeleerde onderwerpen in brieven te uiten. Dit werkje (3) toonde terstond welk een talent er in Clericus stak; hij handelt hier achtereenvolgens over: *de vereeniging der beide naturen in den persoon van* CHRISTUS, *de Drieeenheid, den staat der onschuld, den val, de voortplanting der zonde, de wijze om de leerstellige godgeleerdheid te behandelen*, (hier sloeg hij een geheel nieuwen weg in door de *Bijbelsch-historische methode* als de ware aan te prijzen), *de wonderen, de verklaring der H. Schrift*, enz. Overal wijst hij op de noodzakelijkheid om de studie der wijsbegeerte en letteren met die der Godgeleerdheid te vereenigen; en zoekt daarin het geneesmiddel voor zijne in schoolsche vooroordeelen bevangen tijdgenooten. Het is echter niet te ontkennen, dat hij in zijne beschouwing der hoogere leerstukken des Christendoms, (Drieeenheid, erfzonde, enz.) al te oppervlakkig te werk ging, en werkelijk tot Sabelliaansche gevoelens overhelde, zoodat de beschuldiging zijner tegenstanders van Socinianisme wel overdreven, maar toch eenigzins op zijne beschouwingswijze gegrond was. Het kan niet bevreemden, dat Clericus, wien het in zijne omgeving genoegzaam geheel aan geestverwanten ontbrak, begeerde in nader betrekking te komen tot Philippus van Limborch, den opvolger en uitgever der werken van Curcellaeus; hij nam dus de vrijheid hem te schrijven, deels om naar de nagelatene betrekkingen zijns ooms onderzoek te doen, deels om tevens over zijn werkje het oordeel des hooggeachten mans in te winnen, en weldra mogt hij zich met een antwoord verheugen, waarin Limborch, behoudens zijne afkeuring van enkele al te vrije stellingen, hem in het algemeen grooten lof over zijn stout ondernemen toezwaaide.

Op het laatst van 1681 verliet Clericus Saumur, waar hij onder anderen eenen vriendschapsband had aangeknoopt met Jacques l'Enfant, later Predikant te Heidelberg en te Berlijn, als kerkhistoricus niet onverdienstelijk, met wien hij steeds eene vertrouwelijke briefwisseling onderhield. Wegens zijne gevoelens weinig geschikt, om in zijn Vaderland of Frankrijk eene vaste predikantsplaats te bekleeden, leidde hij vooreerst een zwervend leven; zoo vinden wij hem te Grenoble, in Engeland en wel te Londen, waar hij gedurende zes maanden voor de Savooysche gemeente aldaar predikte, tot dat hij in den winter van 1683 naar Holland overstak; op deze reis had hij den bekenden Geschiedschrijver, Gregorio Leti, tot medgezel en het was ongetwijfeld bij deze gegenheid, dat hij de eerste kennismaking aanknoopte met diens beminnelijke dochter Maria, aan wie hij acht jaren later zijne hand bood. In Amsterdam mogt hij nu eindelijk den reeds lang hooggeschatten Limborch persoonlijk de hand drukken, en als ooggetuige de Remonstrantsche Broederschap onderzoeken; het gevolg hiervan was, dat hij besloot zich aan haar aan te sluiten, nadat hij eerst zijne bloedverwanten in het Vaderland een laatst vaarwel had overgebragt. In 1684 voor goed in Amsterdam teruggekeerd, hield hij eerst eenige preeken in de Fransche taal in het Remonstrantsche kerkgebouw, doch werd door de Magistraat genoodzaakt zulks na te laten; de Waalsche Predikanten toch, naijverig dat Clericus een groot deel hunner kudde onder zijn gehoor had, hadden het zeerst geijverd, dat men dezen Sociniaan den predikstoel ontzeide, en de Raad, die toch reeds dikwijls met de meest Prinsgezinde Predikanten overhoop lag, zag zich gedrongen, hen in dit punt toe te geven, om grooter ongenoegen in het staatkundige te voorkomen. In het zelfde jaar predikte hij echter voor de vergadering der Broederschap te Rotterdam, bij welke gelegenheid hij, vooral door de bewerking van Limborch, tot Hoogleeraar in de wijsbegeerte, de classieke letterkunde en de Hebreeuwsche taal aan het Remonstrantsche Seminarium te Amsterdam werd aangesteld. Aanvankelijk was hij hier naast Limborch werkzaam, en na diens overlijden in 1712 werd hem ook het onderrigt in de kerkgeschiedenis toevertrouwd; wegens zijne kwade reuk als Sociniaan durfde men zulks echter niet met de Leerstellige Godgeleerdheid doen, welke betrekking aan zijnen voormaligen vriend Adriaan van Cattenburgh werd opgedragen.

Behalve zijne zorg voor de opleiding der Theologische studenten, betoonde Clericus eenen onbegrijpelijken ijver als schrijver, deels door goede uitgaven der schriften van anderen te bezorgen, deels door een aantal oorspronkelijke werken op te stellen over alle de vakken van wetenschap aan zijn onderwijs toevertrouwd, hoofdzakelijk echter als uitgever van tijdschriften in de Fransche taal, waardoor hij de vruchten der wetenschap meer onder het algemeene beschaafde publiek zocht te verbreiden, en als verslaggever of beoordeelaar van bijna al het merkwaardige wat in de letterkundige wereld verscheen, den scepter over genoegzaam het geheele beschaafde Europa zwaaide.

Trouwens in 1686 rigtte Clericus met Jean Cornand de la Croze een driemaandelijksch tijdschrift op, onder den titel *Bibliothèque Universelle et Historique*. 1686—1693. XXV. voll. 12o. In de acht eerste is de arbeid der beide Redacteurs niet te onderscheiden, wegens verschil van gevoelen teekende ieder in de drie volgende jaargangen zijne stukken, tot dat Clericus de acht daaropvolgende genoegzaam alleen schreef; de zes laatste deelen, zijn daarentegen het werk van zijnen neef van moederszijde, den lateren Leidschen Hoogleeraar, Jacques Bernard (1). Dit werk, in 1693 geheel gestaakt zijnde, ving Clericus, tien jaar later, op algemeen aanzoek, een nieuw dergelijk tijdschrift aan, getiteld: *Bibliothèque Choisie, pour servir de suite à la Bibliothèque Universelle*, waarvan in de jaren 1703—1713 acht-en-twintig deeltjes het licht zagen, waarna het, wegens het overlijden des uitgevers, onder den veranderden titel: *Bibliothèque Ancienne et Moderne, pour servir de suite aux Bibliothèques Universelles et Choisies*. 1714—1727. XXIX voll. 12o verscheen.

Voegt men bij den arbeid, aan de redactie dezer tijdschriften verbonden, het overgroot aantal werken, dat Clericus over de meest verschillende onderwerpen in het licht gaf, en de uitgebreide briefwisseling, die hij met een aantal geleerden van geheel Europa onderhield, dan begrijpt men ligt, dat hij, na zijne vestiging te Amsterdam, die stad slechts zeldzaam, ons Vaderland nimmer verliet. Bij een zoo werkzaam leven, mogt hij echter voortdurend eene goede gezondheid genieten, en zelfs op zeventigjarigen ouderdom, zich nog in het bezit van zijn ijzersterk geheugen verblijden, toen hij in 1728, onder het geven van een collegie, door eenen aanval van beroerte, eensklaps het spraakgebruik verloor. Dit herstelde zich wel spoedig, maar hevige koortsen ondermijnden van nu af aan zijn gestel, terwijl zijn geheugen hoe langer hoe meer verminderde. In 1732 herhaalde zich de aanval, waardoor hij het spraakgebruik genoegzaam geheel verloor, en sedert, in eenen zoodanigen staat van kindschheid verkeerde, dat hij, op den 31sten November 1734 bij het overlijden zijner geliefde huisvrouw, met wie hij drie-en-veertig jaar in den gelukkigsten echt had geleefd, geheel ongevoelig bleef voor haar verlies.

(3) De volledige titel luidt: Liberii de St. Amore, *Epistolae Theologicae, in quibus varii Scholasticorum errores castigantur, Irenopoli* (Saumur) *Typis Philalethianis* CIↃIↃCLXXIX. (Ook dit jaartal is met voordacht niet juist opgegeven, daar het werk niet voor 1680 of 1681 kan uitgekomen zijn). Het oorspronkelijke bevat slechts elf brieven, maar op de Bibliotheek der Remonstranten te Amsterdam vindt men nog twee andere in handschrift.

(1) De belangrijkste verhandelingen van Clericus in dit tijdschrift zijn later door Christianus Thomasius in het Hoogduitsch vertaald, en afzonderlijk uitgegeven als: J. Clerici, *unparteiische Lebensbeschreibung einiger Kirchenvater und Ketzer*, unds. Halle, 1721 8o.

Den 8sten Januarij 1736 overleed Clericus, ten huize van Gabriel de Normandie, den schoonzoon zijns oudsten broeders, Daniel; nu werd het ligchaam gesloopt, waaruit de schoone geest reeds lang ontvloden was. Bij zijne echtgenoote Maria Leti had hij vier kinderen verwekt, die echter alle reeds in zeer jeugdige leeftijd ten grave daalden.

Voor wij kortelijk de verdiensten van Clericus als Letterkundige, Godgeleerde en Wijsgeer schetsen, en zijnen invloed op het wetenschappelijke Europa ontwikkelen, zullen wij eerst, naar chronologische volgorde, zijne werken opgeven, om den omvang zijner werkzaamheid beter te kunnen overzien. Behalve de reeds besproken brieven van Liberius, en de genoemde tijdschriften, zagen toch van hem het licht:

Davidis Clerici *Quaestiones sacrae, in quibus multa scripturae loca, variaque linguae S. idiomata explicantur. Accesserunt similis argumenti Diatribae* Stephani Clerici. Amst. 1684, 8o.

Entretiens sur diverses matières de Théologie, Amst. 1684, 2 voll. 12o., van welk werkje de naar Engeland geweken Predikant, Charles le Cène, het eerste gedeelte, *ou l'on examine particulièrement les questions de la Grace immédiate, du Franc-Arbitre, du Péché originel, de l'incertitude de la Métaphysique et de la Prédestination*, aan Clericus ter uitgave had gegeven, die er, als tweede gedeelte, vijf stukken van zich zelven bijvoegde, waarvan de drie eerste: *de l'étendue de nos connaissances Métaphysiques et de leur usage dans la Religion, de divers articles de la Religion obscursis par les subtilitez des Métaphysiciens, de la certitude des lumières de la Raison*, allermerkwaardigst zijn, om Clericus eigenaardige wijsgeerige denkbeelden te leeren kennen, het vierde *de la Prédestination* getiteld is, en het vijfde de *paraphrase* van Henry Hammond over het IXde, Xde en XIde Hoofdstuk van *Paulus Brief aan de Romeinen* bevat; 2de druk 1695, 8o.

Origeni Adamantio (R. Simon) *Synopsis Bibliorum Polyglottorum auctori salutem plurimam dedit* Critobulus Hierapolitanus (Clericus). Hierap. 2 Nov, 1684.

Sentimens de quelques Théologiens de Hollande sur l'Histoire Critique du Vieux Testament par le P. Richard Simon de l'Oratoire, ou en remarquant les fautes de cet Auteur, on donne divers principes utiles sur l'intelligence de l'Ecriture Sainte. Amst. 1685, 12o.

Ouverture de l'Epître de St. Paul aux Romains par l'explication du verset 27 au Chap. III. 1685, een werkje van Jurieu, dat Clericus, zonder den schrijver te kennen, op nieuw in het licht gaf; een bewijs zijner vrijzinnigheid jegens andersdenkenden.

Défence des Sentimens, etc. contre le prieur de Bolleville (R. Simon). Amst. 1686, 18o., 1688. 8o.

Critique du IXme livre de l'Histoire de M. Varillas, où il parle des Revolutions arrivées en Angleterre en matière de Religion, par Mr. Burnet, *Docteur en Théologie, traduit par* J. le Clerc. Amst. 1686, 8o.

Défence de la Critique, etc. etc. *par* Mr. Burnet, *traduit de l'Anglois par* J. le Clerc. Amst. 1687, 8o.

Davidis Clerici *Orationes, Computus Ecclesiasticus et Poëmata; accedunt* Stephani Clerici *Dissertationes Philologicae, cum Praefatione* J. Clerici. Amst. 1687, 8o.

Trois Sermons de Mr. Burnet, *traduits de l'Anglois.* Amst. 1689, 12o.

Thomae Stanleii *Historia Philosophiae Orientalis; recensuit et Anglica lingua in Latinam transtulit notisque in Oracula Chaldaica et Indice Philologico auxit* J. Clericus. Amst. 1690, 8o; 1722, 8o.

Lettre à Mr. Jurieu sur la manière, dont il a traité Episcopius dans son tableau du Socinianisme. Amst. 1690, 8o.

Abdias Propheta cum Paraphrasi et Commentario. Amst. 1690, 4o., welk werkje Clericus afzonderlijk het licht deed zien, als proeve zijner vertaling van het Oude Testament, waarvan achtereenvolgens de volgende stukken uitkwamen: *Genesis sive Mosis Prophetae Liber I ex translatione* J. Clerici, *cum Paraphrasi perpetua, Commentario Philologico, Dissertationibus Criticis quinque et Tabulis Chronologicis.* Amst. 1693, fol. — *Mosis Prophetae Libri IV*, etc. Amst. 1696, fol. (De Pentateuch werd later gezamenlijk in twee deelen herdrukt, te Amst. 1710 en 1735, en te Tubingen, 1733, welke laatste druk echter van fouten wemelt.) — *Veteris Testamenti Libri Historici*, etc. Amst. 1708, fol. — *Veteris Testamenti Libri Hagiographi*, etc. (bevattende de vijf poëtische boeken). Amst. 1731, fol.; en *Prophetae ab Esaia ad Malachiam usque*, etc. *Accedunt Dissertationes* Joann. Smith. *de Prophetia et de Poësi Hebraeorum.* Amst. 1731, fol. (Deze beide laatste deelen zagen het licht, voor zoo ver Clericus ze tot aan zijne ziekte had kunnen voltooijen).

Le grand Dictionnaire Historique, etc. *par* L. Moreri, *sixième édition, où l'on a mis le supplément dans le même ordre alphabétique, corrigé un grand nombre de fautes et ajoutez quantité d'articles et de remarques importants.* Utr., Leide et Amst. 1691, 4 voll. fol., welke uitgave door Clericus bezorgd werd, even als de drie volgende, te Amsterdam in de jaren 1694, 1698 en 1702 verschenen, welke laatste hij met tusschen de 600 à 700 nieuwe artikels verrijkte. De latere uitgaaf van 1716 bezorgde zijn neef Jacques Bernard.

Logica sive Ars Ratiocinandi. Amst. 1692, 8o.

Ontologia et Pneumatologia. Amst. 1692, 8o.

Physica sive de Rebus Corporeis Libri V, in quibus, praemissis potissimis Corporearum Naturarum phaenomenis et proprietatibus, Veterum et Recentiorum de eorum causis celeberrimae conjecturae traduntur. Amst. 1696: 8o., welke drie laatste werken later gezamenlijk uitkwamen onder den titel:

Opera Philosophica in IV volumina digesta, editio 2da auctior et emendatior. Amst. 1704, 12o.; Ed. 4ta 1710; Ed. 5ta 1722, (bij de gebroeders Wetstein, de beste en volledigste); Lond. et Lips. 1711.

Histoire d'Emeric Comte de Tekeli, ou Mémoires pour servir à sa vie, on l'on voit, ce qui s'est passé dé plus considérable en Hongrie depuis sa naissance jusqu'à présent. Amst. 1693, Col. 1694, welk werkje, op verzoek van zijnen boekverkooper, uit dagbladen bijeengebragt, Clericus nimmer voor het zijne wilde erkennen.

XVIII prima Commata Capitis primi Evangelii S. Joannis Paraphrasi et Animadversionibus illustrata a J. Clerico, *ubi demonstratur contra Alogos, Evangelium hoc esse Foetum Joannis Apostoli et excutitur sententia Fausti Socini de sensu primorum ejus Commatum.* Amst 1695, 8o.

La vie de Jean Armand, Cardinal de Richelieu, etc. Amst. et Col. 1695, 2 voll., 12o.; Amst. 1714.

Ars Critica, in qua ad studia linguarum Latinae, Graecae et Hebraicae via munitur, Veterumque emendandorum et spuriorum Scriptorum a genuinis dignoscendorum ratio traditur. Amst. 1696, II voll. 12o.; Ed. 2da Amst. et Lond 1698, III vol. waarvan het derde de *Epistolae Criticae et Ecclesiasticae*, later afzonderlijk uitgegeven, bevat; Ed. 3ta Amst.; 4ta 1712; 5a 1722.

Réflexions sur ce qu'on appelle Bonheur et Malheur en matière de Lotteries et sur le bon usage, qu'on peut en faire. Amst. 1696, 12o. Dit geestig werkje verscheen in het Nederduitsch onder den titel:

Aanmerkingen over 't Geluk en Ongeluk der Loterijen. Amst 8o.

Traité de l'Incrédulité, où l'on examine les motifs et les raisons, qui portent les Incrédules à rejetter la Religion Chrétienne, avec deux lettres, où l'on en prouve directement la vérité. Amst. 1696, 12o.; ook vertaald in het Engelsch, alsmede in het Hoogduitsch, Halle 1747, en in het Hollandsch onder den titel: *Verhandeling van het Ongeloof.* Amst.

Le Christianisme raisonnable de Locke, *traduit en Francais.* Tom. I. 1696, Tom. II. 1703.

Compendium Historiae Universalis ab initio mundi ad tempora Caroli Magni Imperatorem. conscriptum. Amst. 1697, 12o. (op den titel staat 1698); Lip. 1707, ook in het Fransch vertaald.

Novum Testamentum D. N. Jesu Christi, ex versione Vulgata cum paraphrasi et adnotationibus Henr. Hammondi, *ex Anglica lingua in Latinam transtulit suisque animadversionibus illustravit, castigavit, auxit* J. Clericus. Amst. 1698, II voll. fol.; Francf. 1714. De aanteekeningen van Clericus zijn wederom in het Engelsch vertaald, en te Londen in 4o uitgegeven, om ze bij de werken van Hammond te voegen, ja lokten zelfs eene bestrijding uit: *Animadversions upon Mr. le Clercs reflexions in his supplement to Dr. Hammonds Paraphrase, by* John Milner. Cambr. 1702, 8o.

Sanctorum Patrum, qui temporibus Apostolicis floruerunt, Barnabae, Clementis, Hermae, Ignatii, Polycarpi, Opera edita et non edita, vera et supposita; una cum Clementis, Ignatii, Polycarpi Actis atque Martyriis ex edit. Joannis Baptistae Cotelerii; *Accesserunt in hac nova editione Notae integrae aliorum virorum doctorum, ut* Hugonis Menardi, Guilielmi Beverigii, Jacobi Usserii *et* Joannis

Pearsonii; *recensuit et notulis aliquot adspersit* J. Clericus. Antv. et Amst. 1698, II voll. fol.; Amst. 1724, welke uitgave, door de zeldzaamheid der oorspronkelijke Parijssche van Cotelier aan eene algemeene behoefte voldeed, en nog heden zeer gezocht is.

Parrhasiana, ou Pensées diverses sur des matières de Critique, d'Histoire, de Morale et de Politique, avec la défence de divers Ouvrages de Mr. L. C. par Théodore Parrhase (Clericus). Amst. 1699—1701. II voll. 12o., ook in het Engelsch vertaald en in het Nederduitsch, onder den titel:

Parrhasiana of vrijmoedige bedenkingen. Amst.

Harmonia Evangelica, cui subjecta est Historia Christi ex IV Evangeliis concinnata; accesserunt tres Dissertationes de Annis Christi, deque Concordia et Auctoritate Evangeliorum. Amst. 1699, fol., herdrukt zonder den Griekschen tekst, met eene voorrede van Joannes Michael Langius te Leyden 1700, 4o. en insgelijks in het Engelsch en Hollandsch vertaald, het laatste onder den titel:

Overeenstemming der vier Euangelisten. Amst. 1734. 4o.

Epistolae Criticae et Ecclesiasticae, in quibus ostenditur usus Artis Criticae, cujus possunt haberi volumen tertium; accessere Epistola de Hammondo, et Critica, ac Dissertatio, an sit semper respondendum calumniis Theologorum, afzonderlijk uitgegeven. Amst. 1700, 8o., meest echter met de *Ars Critica.* Later voegde Clericus er eene verdediging aan toe, tegen den geleerden Windsorschen Kanunnik William Cave, die dit werkje had aangevallen in zijne *Epistola Apologetica adversus iniquas J. Clerici Criminationes in Epistolis Criticis et Ecclesiasticis nuper editis, qua argumenta ejus pro Eusebii Arianismo ad examen revocantur, Calumniae diluuntur, multa de usu et auctoritate Sanctorum Patrum, de quibusdam Clementis Alexandrini Dogmatibus, de Concilio Nicaeno I et II, aliisque nonnullis disseruntur.* Lond. 1700, 12o.

Dyonysii Petavii *Opus de Theologicis Dogmatibus, auctius in hac nova Edititione libro de Tridentini Concilii Interpretatione, libris II Dissertationum Ecclesiasticarum, Diatriba de potestate consecrandi, libris VIII de Poenitentia publica et notulis* Theophili Aletini (Clerici). Antv. 1700, VI voll. fol.

Quaestiones Hieronymianae, in quibus expenditur Hieronymi nupera Editio Parisina, multaque ad Criticam Sacram et profanam pertinentia agitantur. Amst. 1700, 12o.

Hesiodi Ascraei quaecumque exstant, ex recensione J. Clerici, *cum ejusdem Animadversionibus. Accessere notae* Jos. Scaligeri, Dan. Heinsii, Franc. Gujetii *et* Steph. Clerici, *nec non in altero volumine* Joh. Georg. Graevii *Lectiones Hesiodeae, nunc auctiores, ac* Dan. Heinsii *Introductio in Doctrinam Operum et Dierum, nec non Index* Georg. Pasoris. Amst., 1701, II voll. 8o.

Mémoires pour l'Histoire des Sciences et des Beaux Arts, par l'ordre de S. A. S. Mr. le Duc de Maine; Sec. Edit. augmentée de diverses Remarques et de plusieurs Articles nouveaux. Amst. 1701—1705, 9 voll. 8o. welke vermeerderingen bijna alle van de hand van Clericus zijn.

C. Pedonis Albinovani Elegiae III et Fragmenta, cum Interpretatione et Notis Jos. Scaligeri, Frid. Lindenbruchii, Nic. Heinsii, Theod. Goralli (Clerici) *et aliorum.* Amst. 1702. (op den titel staat 1703) 12o.

P. Cornelii Severii *Aetna et quae supersunt Fragmenta, cum Notis et Interpretatione* Scaligeri, Lindenbruchii *et* Goralli; *accessit* Petri Bembi *Aetna.* Amst 1702, (ook hier heeft de titel 1703) 12o.

Le Nouveau Testament de N. S. Jesus Christ, traduit sur l'Original Grec avec des Remarques, ou l'on explique le Texte, et ou l'on rend raison de la Version. Amst 1703, 2 voll. 4o. Wegens de bij deze vertaling gevoegde Aanteekeningen van Socinianisme beschuldigd, verdedigde Clericus zich in zijne *Eclaircissemens de quelques endroits des Remarques de Mr. Le Clerc sur le N. T.* Amst. 1704.

Desiderii Erasmi *Opera omnia, emendatiora atque auctiora,* etc., *opera* J. Clerici *cum ejusdem Notis et aliorum.* Lugd. Bat. 1703—1706, X voll., fol., zijnde nog steeds de beste uitgave van zijnen beroemden geestverwant.

Geographia Sacra, sive notitia antiqua Dioecesium omnium Patriarchalium, Metropoliticarum et Episcopalium Veteris Ecclesiae ex S. S. Conciliis et Patribus, Historia Ecclesiastica et Geographis antiquis collecta, Auct. Rev. Carolo à S. Paulo, etc.; *accesserunt in hac Editione Notae et Animadversiones* Lucae Holstenii *et Parergon notitias aliquot Ecclesiasticas et Civiles diversis temporibus editas complectens,* etc. Amst. 1704, fol., welke uitgave door Clericus bezorgd, en met eene voorrede voorzien werd.

Geographia Sacra ex Veteri et Novo Testamenta desumpta et in IV Tabulas concinnata, etc.; *additae sunt Descriptio Terrae Chanaan; Jesu Christi et Apostolorum Petri et Pauli Vitae, tum et in omnes eas Tabulas et Descriptiones animadversiones et Index Geographicus, Auct.* Nic. Sanson, etc. *Accesserunt in Indicem Geographicum Notae* J. Clerici, *cujus etiam praefixa est praefatio.* Amst. 1704. fol.

Dion. Petavii, etc. *Opus de Doctrina Temporum; auctius in hac Editione Notis et Emendationibus quam plurimis, quas manu sua Codici adscripserat* Petavius, *cum Praefatione et Dissertatione de LXX hebdomadibus* Joann. Harduini. Antv. et Amst 1705, III voll. fol., welke druk door Clericus bezorgd, ver boven de oorspronkelijke Parijssche te verkiezen is.

Atlas antiquus Sacer, Ecclesiasticus et profanus; in quo Terrae Sanctae divisiones, Dioecesium Patriarchalium et Episcopalium limites, orbisque universus antiquus, prout erat olim excultus et divisus, oculis subjiciuntur, collectus ex Tabulis Geographicis Nic. Sansonis, *ejus filiorum, aliorumque celeberrimorum Geographorum; Tabulas ordine collocavit et emendavit* J. Clericus. Amst. 1705, fol.

Onomasticum urbium et locorum Sacrae Scripturae, seu liber de locis Hebraicis, Graece primum ab Eusebio Caesariensi, deinde Latine scriptus ab Hieronymo, in commodiorem vero ordinem redactus, variis additamentis auctus, Notisque et Tabula Geographica Judaeae illustratus opera Jac. Bonfrerii; *recensuit et animadversionibus suis auxit* J. Clericus; *accessit huic Editioni* Brocardi, etc. *Descriptio Terrae Sanctae.* Amst. 1707, fol.

Lettre à Mr. Bernard, sur l'Apologie de Frédéric Auguste Gabillon, Moine défroqué. Amst. 1708, 12o., zijnd e eene ontmaskering van dezen bedrieger, die zich in Engeland, bij de aanzienlijkste Theologanten, voor Clericus had uitgegeven.

Sulpicii Severi, *quae extant, Opera omnia, in duos Tomos distributa, quorum prior continet ante hac edita cum Notis* Joh. Vorstii; *alter Epistolas, antea cum reliquis operibus nondum editas ex recensione et cum Notis* J. Clerici. Lips 1709, 12o.

Hugo Grotius *de Veritate Religionis Christianae, Editio accuratior, quam recensuit, notulisque adjectis illustravit* Joh. Clericus, *cujus accesserunt de eligenda inter dissentientes sententia ac contra indifferentiam Religionum Libri duo.* Amst. 1709, 8o; 1717, 8o., et Hag. Com. 1724, 12o., welke uitgaaf, om de bijgevoegde stukken van Clericus, boven de anderen wordt geschat.

Francisci Vavasoris *e Soc. Jesu Opera omnia antehac edita, Theologica ac Philologica, nunc primum in unum volumen collecta; ad quae accesserunt inedita, et sub ficto nomine emissa, cum Latina tum Gallica.* Amst. 1709, fol.

Menandri *et* Philemonis *Reliquae, quotquot reperiri potuerunt, Graece et Latine, cum Notis* Hug. Grotii *et* J. Clerici, *qui etiam novam omnium versionem adornavit, Indicesque adjecit.* Amst. 1709, 8o., welk werkje echter, wegens de verwaarloozing der Grieksche prosodie, een vinnige kritiek van den geleerden Richard Bentley uitlokte, onder den titel: Phileleutheri Lipsiensis *Emendationes in* Menandri *et* Philemonis *Reliquias ex nupera Editione* J. Clerici, *ubi multa Grotii et aliorum, plurima vero Clerici errata castigantur, cum praefatione* Petri Burmanni. Traj. ad Rhen. 1710, waarop echter van de zijde van Clericus geantwoord werd door Philargyrius Cantabrigiensis (Joh. Corn. de Pauw) *Emendationes in* Menandri *et* Philemonis *Reliquias ex nupera editione* J. Clerici, *ubi quaedam Grotii et aliorum, plurima vero Phileleutheri Lipsiensis errata castigantur, cum praefatione* J. Clerici. Amst. 1711.

Titi Livii *Historiarum quod extat, cum integris* Joann. Freinshemii *supplementis emendatioribus et suis locis collocatis, Tabulis Geographicis et copioso Indice resensuit et Notulis auxit* J. Clericus. Amst. et Traj. ad Rhen. 1710, 10 voll., 8o; Lips. 1754.

Aeschinis Socratici *Dialogi tres, Graece et Latine, ad quos accessit quarti Latinum Fragmentum, vertit et Notis illustravit* J. Clericus, *cujus et ad calcem additae sunt Silvae Philologicae, cum omnibus Indicibus necessariis.* Amst. 1711, gr. 8o.

Joannis Clerici, etc. *Vita et Opera ad annum MDCCXI, Amici ejus Opusculum, Philosophicis Clerici Operibus subjiciendum, cum* Graevii *et* Ezech. Spanhemii *ad J. Clericum Epistolis nec non Clerici Operum ad annum* 1711 *editorum Catalogo.* Amst. 1711, 12o, welke verdediging zijner letterkundige werkzaamheid, zonder twijfel, voor eene pennevrucht van Clericus zelf te houden is.

Pervigilium Veneris ex editione Petri Pithoei, *cum ejus et* Justi Lipsii *Notis, itemque ex alio Codice antiquo cum Notis* Salmasii *et* Petri Scriverii, *accessit ad haec* Andreae Rivini *Commentarius.* Ausonii *Cupido cruci adfixus, cum Notis* Mariangeli Accursii, Eliae Vineti, P. Scriverii *et Anonymi* (J. Clerici); *accessere ad calcem* Jos. Scaligeri *et* Casp. Barthii *Animadversiones.* Hag. Com. 1712, gr. 8o.

Oratio funebris in obitum Rev. et Clar. Viri, Philippi a Limborch, etc. Amst. 1712, 4o.; ook opgenomen in de *Clarissimorum Virorum Orationes Selectae* van Joann. Erhard Kappius. Lips. 1722, 12o. p. 1392—1416.

Historia Ecclesiastica duorum primorum a Christo Saeculorum e veteribus monumentis deprompta a J. Clerico. Amst. 1716, 4o.; Hag. Com. 1743.

Usserii *Genevensis Annales Veteris et Novi Testamenti, curis et praefatione* J. Clerici. Genev. 1722.

Histoire des Provinces Unies des Pays-Bas, qui contient, ce qui s'est passé depuis l'an MDLX jusqu'a la fin de l'année MDCCXIII avec les principales Médailles et leur explication depuis le commencement jusqu'au Traité de Barrière conclu en 1716. Amst. 1723—1728, 3 voll. fol., in het Hollandsch vertaald en uitgegeven, onder den titel:

Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, sedert den aanvang van die Republiek tot op den vrede van Utrecht in het jaar 1713 *en het Tractaat van Barrière in het jaar* 1715 *gesloten.* Amst. 1730, 3 deelen met pl. fol.; tweede druk. 1738 4 deelen 4o. zonder platen.

Behalve dit groot aantal werken, die Clericus deels zelf vervaardigde, of welker uitgave hij bezorgde, leverde hij nog onderscheidene bijdragen tot de geschriften of uitgaven van andere zijner tijdgenooten. Zoo gaf hij naar een manuscript van Vossius den Scholiast van Lucianus het eerst uit, bij de uitgave van dien Satyricus *cum versione* J. Benedicti *notisque variorum,* Amst. 1687, II voll. 8o; vervaardigde de registers op de uitgave van Diogenes Laertius bij de gebroeders Wetstein, Amst. 1692 en 1693, II voll. 4o; plaatste eene *Dissertatio Etymologica* voor het *Lexicon Philologicum* van Matthias Martini, Amst. 1701, II voll. fol.; verschafte den Amsterdamschen boekhandelaar Pieter Mortier, voor zijnen herdruk der Benedictijnsche uitgave van Augustinus, den noodigen voorraad tot een bijvoegsel, hetwelk als XIIde deel dier uitgave den afzonderlijken titel droeg van: *Appendix Augustiniana, in qua sunt* P. Prosperi *Carmen de Ingratis, cum Notis* Joannis Garnerii; *Dissertationes pertinentes ad Historiam Pelagianismi;* Pelagii *Brittanni Commentarii in Epistolas S. Pauli, et denique* Des. Erasmi, Joann. Lud. Vivis, Jac. Sirmondi, Henr. Norisii, Joann. Phereponi (Clerici) *et aliorum Praefationes, Notae et Animadversiones in omnia* Augustini *Opera.* Antv. et Amst. 1703 fol.; schreef het leven van Sallustius voor de uitgave van dien geschiedschrijver van zijnen Engelschen vriend, Joseph Wasse, Cantabr. 1710 4o., en plaatste voor de Amsterdamsche uitgave van het Nieuwe Testament van John Mill de belangrijke *Epistola de nova Editione Novi Testamenti Milliana, quae nuper Oxonii prodiit.* 1710 fol.

Nog vindt men van Clericus in handschrift op de Boekerij der stad Amsterdam (No. 14 der Mss. in fol.) *Spicilegium Inscriptionum Romanarum et Graecarum, quae non exstant vel vitiose leguntur apud* Janum Gruterum, Thomam Reynesium *et* Raphaëlem Fabrettum.

Zijne overige schriftelijke nalatenschap wordt in de Bibliotheken der Remonstrantsche Gemeenten te Amsterdam en te Rotterdam bewaard, bestaande deels uit kritische en aesthetische aanteekeningen op oude schrijvers, als op Sallustius *Bellum Catilinarium,* op Orosius, op de aan Pythagoras toegeschreven *Aurea Carmina,* vooral echter op de *Anthologia Graeca,* van welk werk Clericus eene uitgave had aangekondigd in de *Bibliothèque Choisie* T. VII. p. 191; hoofdzakelijk echter uit zijne uitgebreide briefwisseling met een groot aantal geleerden uit bijna alle landen van het beschaafde Europa. Abr. des Amorie van der Hoeven Jr. heeft in zijne Dissertatie over Clericus verscheidene dezer brieven het licht doen zien, en het blijkt uit deze proeve genoegzaam, hoe wenschelijk het ware, dat deze geheele verzameling werd uitgegeven, die ons, als het ware, te midden der letterkundige wereld van het laatst der zeventiende en den aanvang der achttiende eeuw verplaatst.

Wij kunnen niet beter den invloed van Clericus op de geheele letterkundige wereld schetsen; niet beter te kennen geven hoe hij, de polyhistor, wegens zijne uitgebreide veelzijdige kennis algemeen werd geacht; hoe hij, de verslaggever van wetenschappelijken letterarbeid voor het grootere beschaafde publiek, van de meest verschillende kanten werd hooggeschat, ja zelfs somtijds gevleid, omdat men het zich tot eene eer rekende door hem geprezen te worden, dan door kortelijk op te geven, met welke mannen Clericus in briefwisseling of vriendschapsbetrekking stond. Onder de beoefenaars der Oostersche talen vinden wij onzen Campegius Vitringa, den Leipziger Hoogleeraar Claude, Christoffel Matthias Pfaff, Johan George Pritz en den Oxfordschen Hoogleeraar David Wilkins, den geleerden uitgever van de Koptische vertaling des Nieuwen Verbonds, terwijl van de overige Godgeleerden wij vooreerst moeten noemen den grooten kerkgeschiedschrijver Johan Laurens Mosheim en den edelen William Wake, Aartsbisschop van Canterbury, en verder vermelden den Tubingschen Hoogleeraar Daniel Maichel, Johannes Fabricius, Professor te Helmstädt, den Pruissischen Hof-Prediker Daniel Ernst Jablonsky, den Apologeet Nathanael Lardner, Hendrik Dodwell, William Nichols, James Fraser, den onvermoeiden bestrijder van het Pausdom Pierre Allix, Pierre François le Courayer, le Clercs gewezen leermeester Louis Tronchin en Joannes Alphonsus Turrettinus, den gematigden zoon van den reeds boven vermelden Franciscus Turrettinus. Onder de beoefenaars der wijsbegeerte noemden wij reeds zijnen vorigen leermeester Chouet en de Lamys, de vrienden zijner jeugd; bovendien hield hij eene uitvoerige correspondentie met Isaac Papin, en poogde dezen van zijne deterministische gevoelens af te brengen; stond in betrekking met Damaris Masham, de dochter van den beroemden verdediger der Openbaring Ralph Cudworth; was de begunstiger van den groten John Locke, bij diens eerste stappen op het gebied der wijsbegeerte; terwijl Jean Pierre de Crousaz, Hoogleeraar te Lausanne, hem over de uitgave zijner *Logique* raadpleegde en diens collega Jean Barbeyrac, de Raaltensche Predikant Frantzen en de Abt Joseph Thoulier d'Olivet omtrent verschillende zaken zijnen bijstand afvroegen. Ook met den beroemden Idealist George Berkeley had Clericus eenige brieven gewisseld, welke betrekking echter allengs verflaauwde, daar hij zich weinig door diens stelsel voelde aangetrokken; even min begreep hij de leer der *harmonia praestabilita* van Leibnitz, terwijl de mystische Pierre Poiret hem slechts belagchenswaardig toescheen. Ook onder de Philologen telde Clericus vele vrienden; wij noemen slechts in ons Vaderland: Petrus Cuperus, Antonie van Dale, Joannes Georgius Graevius, Ludolph Kuster, Arnoldus Henricus Westerhovius, Ezechiel Spanheim en Jacob Filips d'Orville; in Frankrijk: den Abt Jean Paul Bignon, Jean Bouhier, Claude François Fraguier, en Claude Nicaise; in Italië: den geleerden Graecus Antonio Maria Salvini, den Benedictyn Virginio Valsecci, Hoogleeraar in de uitlegkunde te Pisa, Francesco Bianchi, Antonio Magliabecci, Giambattista Vico; en in Engeland: de geleerden van Cambridge: William Wotton, John Davies, Marchamont Needham en Joseph Wasse. Met deze laatsten vooral stond hij in zeer vriendschappelijke betrekking; zoo verschafte hij Wasse het leven van Sallustius, Needham en Davies aanmerkingen op Theophrastus en op Cicero's philosophische schriften, gelijk zij hem wederom in de uitgave der Apostolische Kerkvaders en anderzins behulpzaam waren. Hij had echter onder de Philologen ook vele bittere vijanden, die hem met de hevigste en dikwijls lage personele beschuldigingen aanvielen, ja hem gaarne alle kennis in dit vak hadden willen betwisten; hieronder behoorden vooral Jacobus Perizonius, Jacobus Gronovius en Petrus Burmannus Major; terwijl de eerste le Clercs oordeel, in de *Ars critica* over den Geschiedschrijver Curtius geveld, bestreed, viel de laatste in zijne *Dialogi inter Spudaeum et Gorallum* de uitgave van

Albinovanus aan; later trad ook de beroemde Criticus Richard Bentley, vroeger met Clericus bevriend, tegen de uitgave van Menander en Philemon op, een strijd, waarin ook Burmannus en Gronovius deelnamen (1). Doch niet alleen onder de Godgeleerden, Wijsgeeren en beoefenaars der klassieke oudheid telde Clericus vele vereerders, mannen, wier levenstaak aan de meest verschillende takken van wetenschap gewijd was, uit alle rangen der maatschappij, zochten zijne vriendschap; zoo als de Geschiedkundigen Jacques Basnage, Cornelis van Eck, Burchardus de Volder, Johan George Eccard, Professor te Helmstädt, en Archibald Pitcairn, Schotsch Geneesheer en uitgever van Buchanan; de Jurist Hendrik Brenkman; de geestige sterrekundige en verklaarder van de godspraken der oudheid Bernard le Bovier de Fontenelle; de Napelsche Kanselier Prins van Avellini; Jan Egidius Egmond van der Nyenburgh; de Graven van Shaftesbury en Pembroke; Frans Farnese, Hertog van Parma, en anderen. Deze allen raadpleegden Clericus over de meest uiteenloopende onderwerpen; zoo verschafte de Engelsche gezant Henry Newton hem drie onuitgegeven brieven van de Groot, gelijk de Zweed Olaf Benzel hem over de uitgave der geschriften van dien Staatsman in het Stockholmsche Archief om raad vroeg; de beroemde Raadpensionaris Simon van Slingelandt beoordeelde zijne *Geschiedenis der Nederlanden*, terwijl een Fransch Kolonel der Dragonders Lameynraye hem over eenige Theologische geschilpunten raadpleegde. Eindelijk mogen wij onder zijne begunstigers niet verzwijgen de geleerde Woywode van Wallachije Johannes Nicolaas Maurocordati, die door middel van zijnen Secretaris Antonio Epis, van Nicolaas Wolfius, Demetrius Procopius en Stephanus Bergler, gedurende een tijdsverloop van acht jaren, eene drukke briefwisseling met Clericus aanhield.

Pogen wij nu ten slotte in korte sprekende trekken het beeld van Clericus te schetsen, in hoeverre hij door zijnen verbazenden letterarbeid waardig is eene blijvende plaats in de geschiedenis der wetenschap te bekleeden. De wetenschap vruchtbaar te maken voor het practische leven, ziedaar het hoofddoel van le Clercs onvermoeide levenstaak; van daar zijn streven om de resultaten der geleerde navorschingen zooveel mogelijk te verspreiden, door de verslagen in zijne tijdschriften, door zijne talrijke herdrukken van zeldzame nuttige werken, door goedkoope en gemakkelijke handuitgaven der oude klassieken, door handboeken voor de studerende jongelingschap (wij wijzen hier op zijne *Algemeene Geschiedenis*, zijne *Kerkgeschiedenis en* zijne *uiteenzetting van de Philosophie in haren geheelen omvang)*; van daar zijn aandringen, om den band, die de verschillende wetenschappen verbindt, niet eenzijdig van een te scheuren, en vooral de studie der Godgeleerdheid steeds aan die der Letteren en Wijsbegeerte te paren; van daar zijn pogen, om de geleerden der verschillende natiën van Europa en van alle kerkgenootschappen op het wetenschappelijk gebied in eenen broederband te vereenigen, opdat hunne verschillende werkzaamheden slechts mogten uitloopen op één schoon gemeenschappelijk doel: het streven naar waarheid en de bevordering van zedelijkheid en deugd. In dit laatste opzigt leden zijne pogingen echter grootendeels schipbreuk op de eenzijdigheid zijner eeuw, eene eeuw waarin de Theoloog evenzeer de beoefening der philosophie verketterde, als de Philoloog hem, die in de studie der oudheid een nieuwen weg wilde banen, die behalve de tot dusver bijna uitsluitend beoefende woordenkennis en taalstudie ook het innerlijk aesthetisch schoon en het practisch nut der klassieke schrijvers dorst te bespreken; van daar de telkens herhaalde beschuldigingen van Socinianisme; van daar de gloeijende haat van eenen Perizonius, Gronovius, Burman en Heumann (2).

Ontwikkelde Clericus zijne hoofdverdiensten als Polyhistor, zoo zoude men toch onregt doen, hem alle verdiensten ten opzigte der afzonderlijke wetenschappen die hij beoefende, te ontzeggen. Als Godgeleerde deed hij groot nut door zijne verklaring van het Oude, en vertaling van het Nieuwe Verbond en bereidde den weg tot eene betere, van leerstellige vooroordeelen vrije, bijbelverklaring, gelijk hij door in zijne *Ars Critica* de grondslagen eener gezonde oordeelkunde bloot te leggen, insgelijks de toepassing dezer wetenschap op de Heilige Schrift bevorderde. Evenzeer bekleedt hij door zijne beoordeeling van het werk van Richard Simon eene waardige plaats in de ontwikkeling der toen nog zoo jeugdige inleidingswetenschap. En wat nu zijne dogmatische gevoelens aangaat, wij zeiden reeds, dat hij in zijnen jongelingsarbeid te ver ging, bepaald op het stuk der wonderen, gelijk Limborch hem zulks ook rondborstig te kennen gaf. Later kwam hij echter hiervan terug, en weerde steeds de beschuldiging van Socinianisme van zich af; hiertoe strekte bepaald zijne *verklaring van den aanvang van het Evangelium van Johannes*, hoewel de Gereformeerde Predikanten Elie Benoist en Johan van der Waeyen hem ook hier wederom beschuldigden, van, onder den schijn van bestrijding, het Socinianisme te prediken. Moge het nu ook waar zijn, dat Clericus door de nuchtere, eenzijdig verstandelijke ontwikkeling van zijnen geest den diepen zin der hoogere leerstukken van het Christendom voorbij zag, ontegenzeggelijk is het, dat zijn hart warm klopte voor het geloof in den Verlosser, en dat hij steeds met vuur de waarheid der Openbaring tegen het ongeloof verdedigde. Dit bewijst zijne uitgaaf van de Groots werk: *over de waarheid van den Christelijken Godsdienst*, zijne eigene geschriften tegen *het ongeloof* en *de onverschilligheid in den Godsdienst*, vooral zijn strijd tegen Pierre Bayle, wiens scepticisme (twijfelzucht) hij aantoonde, dat consequent tot atheisme voerde; een oordeel veelal voor te hard uitgekreten, maar door den hedendaagschen Apostel des ongeloofs, Ludwig Feuerbach, in zijne levensbeschrijving van Bayle, waar hij dezen als zijn voorlooper beschouwt, bepaald gestaafd.

Le Clercs oordeel over Bayle brengt ons op zijn verdienste als Wijsgeer. In de geschiedenis dezer wetenschap bekleedt hij eene eigenaardige plaats, minder door zijne bepaalde philosophische werken, dan wel door de stellingen in zijne *Entretiens de Théologie* ontwikkeld. Hij beweert toch daar: dat de rede onfeilbaar is, in alles wat de mensch tot zijne zaligheid te weten noodig heeft, maar dat zij ons in alle andere zaken geene voldoende kennis verschaft (1). Ook hierin zien wij dus zijne nuchtere redenering gemengd met de practische behoefte aan godsdienst, en verklaart het zich dus, dat hij evenzeer afkeerig was van het idealisme van Malebranche, Berkeley en Leibnitz of van het mysticisme van Poiret, als hij het scepticisme van Bayle verfoeide.

Als beoefenaar der klassieke oudheid heeft men steeds het meest de wetenschappelijke verdiensten van Clericus bestreden; wij maken echter opmerkzaam, dat hij in zijne *Ars Critica* genoegzaam het eerst theoretische regels voor die belangrijke wetenschap opstelde, terwijl hij als eerste uitgever der *Fragmenten* van Philemon en Menander en van den *Scholiast* van Lucianus deze werken aan het stof der bibliotheken heeft onttrokken. Zijne overige uitgaven der klassieke schrijvers hadden eene mindere, meer tijdelijke, waarde, zoodat het niet te bejammeren is, dat verscheidene plannen tot diergelijke uitgaven onuitgevoerd zijn gebleven; wel daarentegen, dat hij aan zijn voornemen om eene *Geschiedenis der oude Mythologie* te bewerken, geen gevolg heeft gegeven (2); hiertoe toch was de polyhistorische geest van Clericus juist zeer geschikt geweest, en wij rekenen het dus gelukkig, dat zijne uitgaaf van Hesiodus gedeeltelijk ten minste in dit gemis heeft voorzien.

Dat Clericus in zijne vele geschriften wel eens betreffende de bijzonderheden minder naauwkeurig oordeelde, en zich daardoor menige berisping te regt op den hals haalde, is ontegenzeggelijk, terwijl hij daarentegen door zijne veelzijdige kennis, zijnen scherpen blik in vele zaken toonde, waarin hij zijne tijdgenooten verre vooruit was. Hoevele stellingen, die hem zoo veelvuldig van onwetenheid deden beschuldigen, worden thans algemeen door de eerste mannen der wetenschap als waarheid erkend, bijv. dat Curtius als geschiedschrijver geen vertrouwen verdient; dat Job geen historisch persoon was, of liever dat dit Bijbelboek van veel jongeren oorsprong is; evenals dat de Pentateuch in zijnen geheelen omvang niet aan Mozes kan

(1) Men zie over dezen strijd vooral van der Hoeven, *de Clerico* p. 80—97, die over deze zaak een geheel nieuw licht verspreidt.

(2) Deze Hoogleeraar te Jena, hoewel niet zoo onbillijk jegens Clericus als de overigen, bestreed hem toch scherp in zijne: *Parerga critica, accedit emendatio emendationum aliquot falsarum in J. Clerici Arte Critica occurrentium.* Jenae 1712.

(1) Men zie den uitvoerigen brief van Chouet aan Clericus, waarin hij deze stellingen wederlegt, bij v. d. Hoeven, Diss. p. 254—258.

(2) Het plan van dit werk, dat den titel zoude gedragen hebben van: *Temporum Mythicorum Historia per generationes digesta, in qua quid in antiquis fabulis lateat historici, aperitur*, had Clericus aangekondigd in de *Bibl. Univ.* T. I. p. 245—279.

worden toegeschreven, dat ieder Propheet zijnen eigenaardigen stijl heeft, enz. enz., om niet van de ongerijmdheid te spreken, dat men hem verweet niet aan te nemen, dat Plato de Mozaïsche wet had gekend, en dat de Kerkvader Hieronymus goed Hebreeuwsch en Grieksch had geschreven.

Wat nu eindelijk het karakter van Clericus als mensch aangaat, zoo mogen wij hem niet van eene groote zucht naar eer en roem vrijspreken; overigens was hij nimmer ongenegen zijne dwalingen te erkennen. Zachtmoedig van aard, liet hij zich slechts zelden door de bitterheid zijner vijanden tot wederkeerige hevigheid vervoeren. Een teeder echtgenoot en braaf huisvader, was hij door velen bemind en niet het minst door zijne leerlingen daar hij eene bijzondere gave bezat, jeugdige harten te winnen en wat voorzeker niet de minste lofspraak is, geen zijner vijanden heeft ooit een smet op zijn zedelijk of maatschappelijk gedrag kunnen werpen, hetgeen het sprekendste bewijs is, dat hij zijn Christelijk geloof niet slechts met de lippen beleed, maar levend in het harte droeg.

Het portret van dezen merkwaardigen man vindt men, naar de schilderij van Jacques Antoine Artaud, voor zijne *Ars Critica*, met zijne kernspreuk: *Nil sine magno vita dedit labore mortalibus* (Het leven geeft den stervelingen niets zonder grooten arbeid), en gegraveerd door Bernard Picart voor zijne *Opera Philosophica*. Ook bestaan er nog een portret van hem gegraveerd door C. de Broen en een zonder naam van graveur beide in 8o. Reeds bij zijn leven vervaardigde Johannes Dassier ter zijner eere eene medaille, die op de eene zijde zijn beeld vertoonde, op de andere het opschrift: *Theologus, Philosophus, Historicus, Criticus insignis, diligentia et candore nulli secundus. Natus Genevae*, 19 (1) *Mart.* 1697, welke penning beschreven wordt in het *Museum Mazuchellianum.* T. II. Tab. CXII.

Zie J. Clerici *Vita* en zijne *Parrhasiana;* J. J. Wetstein, *Oratio funebris in obitum V. C. J. Clerici*, te vinden in Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk. Gesch.*, D. IV. bl. 81; *Eloge historique de J. le Clerc.* in de *Bibl. Rais*, 1736; Saxe, *Onom. Liter*, D. V. p. 274, 275, 626; Niceron *Mémm. des Homm. Ill.*, T. XL. p. 294—362, Chauffepié, *Supl. au Dict. de Bayle;* Paquot, *Mémm. de l'Hist. Litt.*, T. XVII. p. 1—153; J. Senebier, *Hist. Litt. de Genève*, T. II. p. 283 sv.; Kok, *Vaderl. Woordenb.; Levens van eenige meest Vaderl. mannen en vrouwen*, D. IV. bl 137—161; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII. bl. 1—33; Ypey en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. III. bl. 51, 383, *Aant.* bl. 194 (577); Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunstt. en Wetensch.;* van Kampen, *Beknopte Geschied. der Lett. en Wetensch. in de Nederll.* D. I. bl. 418 en 419, D. II. bl. 210; A. des Amorie van der Hoeven Sr., *Gedenkschr. van het Sem. der Remm.*, bl. 42 en 43; *Algem. Woordenb. der Zamenl;*, van Lennep, *Illustr. Amstelod. Athen. Memorabilia*, pag. 291; Koenen, *Gesch. van de vestig. en den invloed der Fransche Vluchtt. in Nederl.* bl. 247, 361, 395; Tideman; *de Remonstr. Broeders.*, bl. 23, 24, 25; *Algem. Konst- en Letterb.*, 1846, D. I. bl. 6; Glasius, *Godg. Nederland*; Erschund Graber, *Alg. Enc. der Wiss. und Künste*; Herzog, *Real-Encyel. für Prot. Theol. und Kirche*; vooral echter A. des Amorie van der Hoeven Jr., de Joanne Clerico, *litterarum humaniorum et philosophiae cultore Dissertatio* Amst. 1843.

CLERQUIUS (Jacobus). Zie Clercquius (Jacobus.

CLERQUIUS (Johannes). Zie Clericus (Johannes).

CLEUTER (Herman), een geboren Amsterdammer, voerde het bevel over een jagt van Amsterdam, waarmede hij de vloot van Heemskerk op den togt naar de Middellandsche zee en in den strijd bij Gibraltar vergezelde. Hij behoorde onder die Kapiteinen, welke den Duinkerkers zeer veel afbreuk deden.

Zoo tastte hij, den 19den Augustus 1622, als Vice-Kommandeur, met eenige andere schepen, twee oorlogschepen van Ostende aan, met dat gevolg, dat zij op strand werden gejaagd en reddeloos geschoten. Niet zoo goed gelukte hem een tweede aanval tegen drie schepen uit de zelfde stad. Terwijl hij den Admiraal der vijanden aan boord legde, van plan, om het schip te veroveren, werd dat van Cleuter door eenen grooten kogel in den boeg getroffen, zoodat hij in het uiterste gevaar was van te zinken. Een gedeelte van zijn volk redde zich op het schip van Kapitein Quast, maar de getrouwe Bevelhebber en zijne Officieren weigerden het schip te verlaten, en hielden moedig vol tegen den vijand. Eindelijk zonk het schip, de dappere Kommandeur dreef in den donker op een stuk van het wrak zeewaarts in, doch werd toch noch gered, met een deel zijner matrozen; zijn Luitenant kwam met veertig van het zeevolk in de baren om. De Admiraal der vijanden Jan Michiels werd echter zoodanig door de Nederlanders geprangd, dat hij het vuur in zijn buskruid stak, en in de lucht vloog.

(1) Oude stijl, welken wij boven in den nieuwen stijl hebben overgebragt.

Toen Cleuter bij de Admiraliteit berigt bragt van het gebeurde, werd hij met eene gouden keten, zijn scheepsvolk in geld beloond.

Zie Baudartius, *Memorien*, B. XIV. bl. 146, 186; v(an) d(en) B(os), *Leeven en Daden der Doorl. Zeehh.*, D. II. bl. 5; de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. I. bl. 344.

CLEUTING (Nicolaas Jodoce), voornaam Notaris te Leeuwarden, was, van 1555 tot 1583, Geheimschrijver der Bevelhebbers van de schutterij dier stad, en bezat groote bekwaamheden, waarom men zich in de hagchelijkste tijden der Hervorming van zijne hulp bediende.

Hij heeft in Hss. nagelaten:

Eerste Prothocol, in denwelcken allen Instrumenten, Acten ende anders zullen worden ofte zyn geschreven, aangeteyckent ende geregistreert, die by my Nicolaas Jodoce Cleuting, *als openbaer en by den Hove van Vriesland op ten XIIII en Augusti, Anno XVC vierendevyftich, geadmiteerde Notaris gemaeckt ende geschreven zijn ofte zullen worden; verclaerende bij den Eede, dien ick als Notarius gedaan hebbe, dezelve Instrumenten, Acten ende anders, invoegen, die in dezen Protocol geschreven ende aengeteyckent zullen ofte zall zijn, alsoe oprechtelicken geschied ende gedaan te zijne, ter presentie der Tuygen daerinne benoempt. In kennisse van my* N. Cleuting met halen, (nog lager stond) N. Cleuting *Notarius* 1558 met halen.

In dit Protocol, hetwelk van Cleutings bedrevenheid in velerlei wetenschappen, en wel inzonderheid in 's lands grijze wetten en regtskundige oudheden getuigde, zijne aanmerkelijke protesten en andere welgestelde akten, tot de geschiedenis van die tijd betrekking hebbende, zuiver en leesbaar bewaard. Dit handschrift, loopende tot in 1571, is thans in het bezit der erven van Petrus Wierdsma te Leeuwarden,

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, uit partikuliere berigten aangevuld.

CLEVE (Johanna Constantia), geboren te Dordrecht den 4den December 1800, was reeds van hare vroegste kindschheid door eene onweêrstaanbare zucht voor de poëzij bezield. Haar vader, die ook verzen maakte, kweekte het dichterlijk talent van zijn dochtertje, dat zich zelfs onder haar spelen openbaarde, zorgvuldig aan, zoodat zij reeds voor haar zevende jaar een gedichtje maakte: *Aan een Roosje.* Spoedig trok het wonderkind de aandacht van dichters en bevoegde beoordeelaars; letterlievende, dichtkundige genootschappen maakten zich van haar meester; zij werd bewonderd en toegejuicht; en toch, de jeugdige Dichteres bleef een eenvoudig, vrolijk, luimig kind, vreemd van alle waan, van alle laatdunkendheid, dat verzen maakte, wanneer haar geest het getuigde, zonder toebereidselen of omslag, en dat even van harte met hare speelnootjes ravotte, als dat zij haar speeltuig hanteerde, en haar opwellend gevoel of ontluikende denkbeelden, dichterlijk inkleedde. In 1813 waagde zij het, onder leiding van haren vriend en mentor Mr. Thomas van Limburg, een bundeltje in het licht te zenden onder den titel van:

Jeugdige Dichtproeven van Johanna Constantia Cleve In den Haag, 1813. 8o.

De daarin vervatte versjes waren door haar op verschillende leeftijd gedicht, de laatste toen zij elf jaren oud was. De daarin bezongen onderwerpen lagen allen binnen den kring van een meisje van elf jaren, dat reeds vroeg door hare ouders ontwikkeld, en in onderscheidene vakken van het lager onderwijs zeer goed onderwezen is; zoo is ook de behandeling dier onderwerpen, zonder kinderachtig te zijn, kinderlijk, zoo als blijkt uit de keuzen der beelden, uit den dichtstijl zelven, uit de inkleeding der gedachten, uit de uitdrukking der gevoelens, uit de spoedige overgangen van het eene denkbeeld tot het andere en uit vele andere kenmerken, die, bij het aandachtig lezen, dadelijk in het oog vallen.

Vier jaren later schonk zij het letterlievend publiek een tweede bundeltje dichtvruchten van hare hand, onder den titel:

Lentebloemen, 's Gravenh. 1817, 8o.

Men bewonderde in de beide bundeltjes haren gelukkigen aanleg, terwijl het laatste van de snelle ontwikkeling van haar talent getuigde, zoodat men de hoop koesterde, dat dit, eenmaal geheel tot rijpheid en vollen wasdom gekomen, haar eene voorname plaats onder de beroemde Nederlandsche Dichteressen zou hebben doen bekleeden. Die hoop werd echter, door haar vroegtijdig overlijden, den 14den Februarij 1822, verijdeld.

Onder hare beste stukjes behoort *het Klaverblad van Vieren*, in de *Muzen-Almanak* van het jaar 1825 opgenomen, dat te regt als geestig en naïf geroemd, door haar tien maanden voor haar dood gemaakt is. De muzijk, zang met begeleiding van guitar, is door haar zelve daarop gecomponeerd, en geeft alzoo tevens blijk van hare bijzondere bekwaamheid ook in de toonkunst.

Haar portret, gegraveerd door Reinier Vinkeles, naar eene teekening van C. van Cuylenburgh, staat op den titel van hare *Jeugdige Dichtproeven*.

Zie *Algem. Konst- en Letterbode*, 1822, D. I. bl. 114; Stuart, *Jaarbb. van het Koningr. der Nederll.* 1822, bl. 491; *Muzen-Almanak*, 1830, bl. 225 en 226; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken*; *Algem. noodw. Woordenb. der Zamenl*; van Wijk, *Algem. Wetens. Woordenb.*; *Biogr. Woordenb. van Nederl. Dicht. ten vervolge op* Witsen Geysbeek: *de Navorscher*, Bijblad tot den vijfden Jaarg. bl. CXXVI en CXXVII.

CLEVE (Joannes di), Kapelmeester van Keizer Maximiliaan II, navolger van Jacob Voet, was een beroemd Nederlands contrapuntist uit de tweede helft der zestiende eeuw.

Commers collectio operum musicorum saeculi XVI bevat van hem in den vierden bundel:

Domine Jesu Christi, vierstemmig.
Dixit ergo Deus, zesstemmig.
Regina coeli laetare, vijfstemmig.
Erravi sicut ovis, achtstemmig.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. des K. N. Instit.* bl. 37; *Catal. der Muziekwerken van de Maatsch. ter bevord. der Toonk.*

CLEVE (Balduinus, Richfried, Baldericus, en Adelheide van). Zie Adelheid, Baldericus de Vijftiende Bisschop van Utrecht, Balduinus en Richfried van Kleef, Graven van Twenthe.

CLEVE (Loef van), Graaf van *Hulkenrode* Heer van *Tonnenburg*, en broeder van Dirk, Graaf van Cleve, was een der medestrijders in den slag van Woeringen, die den 5den Julij 1288 geleverd werd, en werd door de Brabanders gevangen genomen. Hij bezegelde in 1296, uit naam der Edelen van Holland, den brief aan Eduard Koning van Engeland, in welken dien Vorst kennis gegeven werd van het omkomen van Graaf Floris V, met verzoek, dat hij den jongen Graaf Jan I ten spoedigste wilde herwaarts zenden en van eenige manschappen vergezellen, opdat hem de moordenaars zijns vaders niet overvallen, en op gelijke wijze mishandelen mogten. Men vermoedt, dat er tusschen Loef en Jan van Avesnes, Graaf van Henegouwen, wien men niet geheel onschuldig hield aan den moord aan Graaf Floris gepleegd, betrekkingen bestonden, en dat hij, om de oogmerken van Avesnes, welke zoo lang heimelijk en openbaar naar de erfenis van Floris gestaan had, te bevorderen zich naar het slot Kroonenburg spoedde, waar hem het bevel der belegering werd opgedragen. Het is echter meer waarschijnlijk, dat hij met den Koning van Engeland heulde, en met betrekking tot den Henegouwer eene geveinsde rol speelde; hetgeen door zijn later gehouden gedrag en zijnen briefwissel met Eduard ondersteund wordt. Hij ontving voor Kroonenburg Wyt van Avesnes ten uiterste minzaam en met schijnbare vertrouwelijkheid; zette, door de Dordsche poorters versterkt, het beleg met meer nadruk voort, en liet de stormtuigen tegen het slot oprigten, hetwelk, nadat Loefs broeder, de Graaf van Cleve, aan het hoofd van zes honderd man, daarvoor verschenen was, bij gebrek aan mondbehoeften, door Gerard van Velzen werd overgegeven. Bij welke gelegenheid Arend van Benschop en Willem van Teilingen in handen van Loef van Cleve geraakten, om hen in bewaring te houden, en voorts aan Graaf Jan van Henegouwen ter straf over te leveren. Hij voerde hen naar het slot Kervenheim in Cleefsland, doch leverde hen niet uit, en zij bleven vrij van alle onderzoek en straf.

Loef bleef vervolgens in Holland, en deelde zoowel in het vertrouwen des Konings van Engeland, met wien hij in het volgende jaar nog in nadere onderhandeling trad, als in dat des Graven van Henegouwen. Latere berigten vinden wij echter niet omtrent hem opgeteekend.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. II. bl. 88; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D II. bl. 261—274; Arend, *Alg. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. I. bl. 381, 382, 383, 385. 388. 441.

CLEVE (Catharina). Zie Catharina van Kleef.

CLEVE (Engelbrecht van), Graaf van Rethel, Nevers, Auxerre en Estampes, derde zoon van Johannes I, Hertog van Cleve en Graaf van der Mark en van Elizabeth van Bourgondië, geboren den 16den September 1462, werd in 1481, door Jan, Burggraaf van Montfoort, en door de steden Utrecht en Amersfoort, in hunnen twist, tegen Bisschop David van Bourgondië aangezocht, om hen tegen dezen te beschermen. Zij zonden te dien einde gemagtigden aan zijnen broeder Jan II, Hertog van Cleve, die hem te kennen gaven, dat, »om het ongelijk, hun door den Bisschop, »tegen beloften, zegel en brieven, woord en eed, aangedaan, hun »de nood geraden had, en hunne belangen vorderden, tegen »den Bisschop de krachtdadigste maatregels te beramen; dat zij »niet twijfelden, of men zou met groote redenen een anderen »tot het Sticht mogen kiezen of postuleren, biddende den Her»tog van Cleve, daar zij genegen waren zijnen broeder, »Jonker Engelbrecht, boven al voor een Postulaat te verkrij»gen, dat zijne genade hun daarin behulpzaam zou zijn."

De sterkste drijver van dit stuk was de Burggraaf van Montfoort. Hij en de twee gemelde steden beloofden, bij het traktaat gesloten tusschen hen en Hertog Jan te zullen te weeg brengen, dat de vijf kapittels binnen Utrecht, bij rade van hunne geleerde en ervaren mannen, zouden overleggen, de bekwaamste wegen om de postulatie met grond te doen. Jonker Engelbrecht zou, in 16 of 18 dagen, na de teekening van het accoord, binnen Utrecht komen, daar men hem door een Wijbisschop zoo verre zou doen wijden, als tot de postulatie noodig was. Twee of drie dagen na zijne komst, zouden de kapittels overgaan tot de postulatie, en hierna zou de Postulaat zweren, en bij bezegelde brieven belooven, het Sticht bij zijne regten te zullen bewaren. De steden en alle Ridders, die het met Montfoort hielden, zouden hem vervolgens trouw en hulde zweren en belooven. De Ridders en steden zouden het bewind hebben over alle renten en inkomsten van het Sticht om den Postulaat daarvan te onderhouden; en indien deze niet toereikend waren, zouden zij het te kort komende vergoeden. Zij beloofden wijders, hem en de zijnen, in alles kost- en schadeloos te zullen houden. Konde men Bisschop David brengen tot afstand, dit zou geschieden buiten schade en kosten van Engelbrecht. Men zou elkander allen bijstand doen in den oorlog, en den een zonder den ander geen vrede maken. Engelbrecht zou geene ballingen of gevlugten mogen aannemen, zonder toestemming van den Burggraaf of andere vrienden, die men te Utrecht en Amersfoort benoemen zou; maar integendeel behulpzaam zijn, dat de ballingen en vlugtelingen in regten werden overwonnen; van het gewin, welk men daaraf in regten of bij verdrag kreeg, zou hij genieten den vierden penning. De partij, die geholpen werd, zou de troepen gebieden en onderhouden, uitgenomen zoo lang ze op den bodem waren van dengenen, die den anderen te hulp kwam. Dit waren de voornaamste voorwaarden van het traktaat, hetwelk geteekend werd in 1481, op den dag van Maria's ontvangenis.

Engelbrecht deed zijne intrede te Utrecht, op Kersavond van het zelfde jaar, onder eenen grooten toeloop en een luidruchtig gejuich van het volk, en werd op het Bisschoppelijke Paleis, nabij de Domkerk, ontvangen. Terstond liet hij op zijnen naam, gouden en zilveren muntspeciën slaan, die in den beginne goed en deugdzaam waren, doch waarmede de Muntmeesters naderhand zooveel bedrog pleegden, dat niemand ze wilde ontvangen. Engelbrecht stelde aan het hoofd zijner brieven: *Wij Engelbrecht, broeder te Cleve en ter Mark, Ruwaart en Beschermer des Lands van Utrecht.* Inmiddels verscheen de Bisschop met zijne Ruiters voor Utrecht, eischte de stad op en beloofde een genadig Heer te zullen zijn. Het antwoord was, dat men niemand voor Heer erkende, dan den Jonkheer van Cleve. De opgewonde burgers vlogen te wapen, en deden des nachts eenen hevigen uitval, waarop de Bisschop voor het dagen van den morgen met zijn volk aftrok. Dit had den 1sten Januarij 1482 plaats, en den 21sten Februarij daaraanvolgende, kondigde Engelbrecht van Cleve, als beschermheer van Utrecht, den Bisschop openlijk den krijg aan, en hij, de stad en Montfoort zwoeren elkander plegtig, noch met den Bisschop, noch met den Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk, buiten onderlinge goedkeuring vrede te sluiten. Ook trachtte Engelbrecht en zijne vrienden te bewerken, dat er eenige beschuldigingen tegen Bisschop David werden opgesteld. Ofschoon de kapittels daartoe niet ongenegen waren, verklaarden echter de Regtsgeleerden, dat de kerkelijke wetten zulks verboden.

Terwijl men daarmede bezig was, ontving men te Utrecht eenen brief van Paus Sixtus IV, waarin allen, die David ongehoorzaam waren, met den ban gedreigd werden. Engelbrecht en zijne aanhangers appeleerden daartegen. Daar de Geestelijkheid,

volgens inhoud van den banbrief, de dienst wilde staken, zoo liepen Engelbrecht en zijne vrienden, ten getale van 300 man, naar de plaats van het dom-kapittel en zwoeren de Geestelijkheid, tot één toe te zullen ombrengen, indien zij weigerde, de godsdienst te verrigten. Om den dood te ontgaan, overtraden dezen het bevel van den Paus. Later echter werden de Dom- en St. Janskerken gesloten, doch de Kanunniken waagden het niet, de wezenlijke oorzaak daarvan op te geven, voorwendende, dat zij door hunne Proosten beleedigd waren, en geen eervergoeding konden erlangen. Heviger dan ooit was thans in Utrecht de verbittering tegen den Bisschop, en de Regering zond geen Afgevaardigde naar de vroeger bepaalde bijeenkomst te 's Gravenhage, welke alzoo vruchteloos afliep. Nu beproefde de Bisschop, door tusschenkomst der drie Overijsselsche steden, met die van Utrecht in onderhandeling te komen; doch deze laatste waren zoo buitensporig in hunne eischen, dat er aan geen vergelijk te denken viel. Gesterkt door krijgsvolk van den Hertog van Cleve, deed Engelbrecht onderscheidene strooptogten, roofde tot onder de poorten van Naarden, en legde Amerongen, in spijt van woord en zegel, gedeeltelijk in asch. Met zes duizend man sloeg hij den 26sten Augustus 1482 het beleg voor IJsselstein, welks bezetting Utrecht veel overlast aandeed. Dagelijks hadden er bloedige gevechten plaats, terwijl Frederik van Egmond, Heer van IJsselstein inmiddels te Schoonhoven volk bijeen bragt om zijne stad te ontzetten. Op dit berigt braken de Utrechtschen den 6den September op, meer dan honderd vijftig dooden achterlatende.

Nu werd er, op begeerte des Heeren van Ravestein, eenen oom van Engelbrecht van Cleve, en vollen neef van den Bisschop, eene bijeenkomst van beider Afgevaardigden te 's Hertogenbosch gehouden. Van de zijden van Engelbrecht werd geëischt, dat hem de steden Utrecht, Amersfoort en Rhenen met de Maarschalk-Ambten wierden afgestaan, en dat de Bisschop aan deze zijde des IJssels niets anders zou behouden dan Wijk bij Duurstede en de overige goederen, die weleer den Heer van Gaasbeek behoord hadden. Teregt gaf de Bisschop zijne verwondering over dien buitensporigen eisch te kennen, welken hij zelfs bij den besten wil, buiten toestemming van de drie Staten des Stichts, kon noch mogt inwilligen. De onderhandelingen liepen derhalve weder vruchteloos af, even als de pogingen van den Raad, om door tusschenkomst van de Geestelijkheid eenen zoen met den Bisschop te treffen en de onderhangen, welke in October 1482 te Valkenswaard, en in November daaraanvolgende te Wageningen plaats hadden.

Intusschen nam in de stad het gebrek en gemor van tijd tot tijd toe; vooral wegens het bijzonder onvruchtbare jaar, en eenige burgers, wien de langdurige oorlog verdroot, maakten van de gelegenheid, dat Engelbrecht zich buiten de stad bevond, ten einde Rhenen te verrassen, gebruik, om zich meester van de stad te maken, waarna zij zich met de Geestelijkheid vereenigden, en bode op bode aan den Bisschop zonden, om zijne komst in de stad te bespoedigen. Hij verscheen in den avond van 21 April 1483, verzeld van drie honderd man te voet en vijf en dertig te paard, waaronder twintig of dertig ballingen. Men weigerde hem echter binnen te laten, vóórdat deze laatsten oorveede gedaan, dat is plegtig gezworen hadden, geen wraak te nemen, over hetgeen misdaan was. Hierop werd hij door het volk met fakkels ingehaald, en naar het Bisschoppelijk hof geleid. David van Bourgondië trok evenwel weinig voordeel uit deze gunstige wending van zaken; want de Hollanders, die allengs tot vijfhonderd man in Utrecht waren vermeerderd, en de St. Catharinapoort bezet en versterkt hadden, wekten zooveel wantrouwen en misnoegen, dat de burgers den Heer van Nievelt uit Amersfoort ontboden, en beloofden, hem in het vermeesteren der stad behulpzaam te zijn. Van Nievelt rukte weldra voor Utrecht, zwom met zijn volk in den vroegen morgenstond van Hemelvaartsdag, zijnde 3 Mei 1483, door de gracht, en geraakte over den muur in de slecht bewaakte stad, waar hij zich met zijne vrienden vereenigde en de Bisschoppelijken deels de stad uitjoeg, deels gevangen nam, welk laatste lot ook David van Bourgondië ten deel viel, dien zij naakt op eenen boerenwagen naar Amersfoort zonden, en aan de zorgen des Ridders van Broekhuizen toevertrouwden. Maar de kans nam spoedig eenen anderen keer. In de maand Julij van dat zelfde jaar, kwam Maximiliaan van Oostenrijk, vergezeld van een leger van 12,000 knechten en 200 ruiters, en sloeg het beleg voor Utrecht. Hij bestormde de stad hevig, omtrent de Wittevrouwenpoort, alwaar hij eene groote bres in den muur schoot. Engelbrecht van Cleve, Jan van Montfoort en de Burgemeester Gerrit Zoudenbalch, beducht voor de verovering der stad, verwierven vrijgeleide van Maximiliaan, en traden met hem in onderhandeling over een verdrag. Men kwam spoedig overeen. Alleen maakte Montfoort zwarigheid om eenige voorwaarden toe te staan, die tot bezwaar der burgerij dienden, en wenschte hiervan verslag te doen, voor het verdrag te sluiten. Doch hij was naauwelijks teruggekeerd, of Maximiliaans krijgsvolk, trok door de bresse, bij de Wittevrouwenpoort, ter stad in. De Aartshertog, hiertoe geen last gegeven hebbende, beval hun terug te keeren. Ondertusschen stremde dit toeval de onderhandelingen. Montfoort keerde niet weder naar het leger, alwaar Engelbrecht en Zoudenbalch gebleven waren en door den Aartshertog vastgehouden werden.

De belegerden stopten de bres in den muur, en stelden zich in staat, om de aanvallen der Hollanders moedig af te keeren. Joost van Lalaing, Stadhouder van Holland, bezig om de voorstad buiten de Amsterdamsche poort te bemagtigen, werd, in eenen uitval der belegerden, doodgeschoten. De voorstad werd echter overweldigd en geslecht. Toen deed de Aartshertog de poort en wallen zoo hevig beschieten, dat de ruiters en burgers beide, geheel ten einde raad, den Burggraaf van Montfoort dwongen, andermaal met Maximiliaan in onderhandeling te treden, zoodat de stad, na een beleg van ruim twee maanden, den 7den September, bij verdrag werd overgegeven. Engelbrecht van Cleve werd naar Gouda gevoerd, doch in het begin des volgenden jaars geslaakt, en keerde naar zijn Vaderland terug.

Hij trouwde in het jaar 1489 Charlotte, dochter van Jan II van Bourbon en begaf zich naar Frankrijk, waar hij zeer gezien was aan het Hof; terwijl de Koning van dat Rijk zich in vele staatkundige onderhandelingen van hem bediende en hem tot Landvoogd van Champagne aanstelde. Ook werd hem het bevel opgedragen over de Fransche benden, welke in 1506 Karel van Gelder, in zijnen strijd tegen Filips van Bourgondië, werden te hulp gezonden. Volgens de Fransche schrijvers overleed Engelbrecht kort daarna, den 6den November 1506. Zijne weduwe, na zijne dood Non te Fontevraud geworden zijnde, zou tot den 4den September 1520 geleefd hebben.

Zie Matthaei *Anal.* Tom. I. pag 542et seq.; Burman, *Utrechts. Jaarboeken*, D. III. bl. 534–544; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. IV. bl. 204, 215, 217, 226, 227, 231, 347; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. XIII. bl. 290–294; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. III. bl. 121–136, 390, 391.

CLEVE (Filips van), Heer van Ravestein, zoon van Adolf, Hertog van Cleve, bevond zich in dienst van den Roomsch-Koning Maximiliaan, bij wien hij in groot aanzien stond, zoodat deze, toen hij in 1480 naar Duitschland vertrok, het gouvernement van de Nederlanden in zijn afwezen aan Graaf Engelbrecht van Nassau en Filips van Cleve overliet. In het volgende jaar voerden Filips en Engelbrecht, met den Prins van Chimay, het opperbevel over het leger van Maximiliaan tegen de Franschen. Toen de Roomsch-Koning, in 1488, een verdrag met de Vlamingen sloot, moest Filips van Cleve voor dien Vorst te Gent borg blijven voor het nakomen des verdrags, terwijl hij bovendien moest zweren, dat, ingeval de Roomsch-Koning, of iemand anders in zijnen naam of ten zijnen voordeele, in gebreke bleef in het volbrengen der overeengekomene punten, Filips alsdan die van Vlaanderen met alle magt tegen den Koning zou bijstaan; toen dus Maximiliaan later de wapenen tegen de Gentenaars opvatte, en Keizer Frederik III zelfs het beleg voor die stad sloeg, beschouwde Filips zulks als eene trouwbreuk, stelde zich aan het hoofd der Gentenaars en noodzaakte, door zijn beleid, de belegeraars tot den aftogt. Hij werd hierom door den Keizer in den rijksban gedaan en van eer en goed vervallen verklaard; doch dit verbitterde hem te meer. Hij overviel en bemagtigde na dien tijd onderscheidene plaatsen in Braband en Vlaanderen; zelfs viel hem Brussel in handen. Ook bediende hij zich onder anderen van de bezettting van Sluis, welke zich allengskens openlijker tegen Maximiliaan begon te verklaren, om het platte land af te loopen. Later maakte hij een verding met de Hollandsche Hoekschen, volgens welke hij hun te Sluis, waar hij het hoog bevel voerde, vrij verblijf en gelegenheid gunde, om volk en vaartuigen bijeen te brengen. Dit een en ander joeg Maximiliaan nog meer tegen hem

in het harnas, weshalve hij zich spoedde om Sluis te versterken, wel bevroedende, dat hij, binnen kort, een beleg te wachten had. Het hield echter aan tot in het laatst van Junij 1492, eer Maximiliaan zich daartoe in staat bevond, aangezien hem de woelingen der Hoekschen in Holland te veel bezig hielden. Doch nadat dezen tot rust en onderwerping gebragt waren, zond hij Albrecht van Saksen met eene geduchte magt naar Vlaanderen, om Sluis te bedwingen. De stad stond een beleg te water en te lande, van meer dan twee maanden, door. De Hertog van Saksen zelf gebood het leger te lande. De vloot, welke de stad te water benaauwde, stond onder het bevel van Filips van Bourgondië, Heer van Beveren en Admiraal der Nederlanden, en bestond uit drieenveertig oorlogsschepen, dertig heuden of platbodems en dertien hulken, waarbij Hendrik VII, Koning van Engeland, nog twaalf schepen, onder het beleid van Eduard Poining, gevoegd had. De stad werd een tijd lang sterk beschoten; doch Filips van Cleve verdedigde zich dapper. Zijn vader begaf zich van Zierikzee, onder vrijgeleide, naar Sluis, om hem tot het overgeven der stad te vermanen. Filips had hier echter geen ooren naar. Onderscheidene gelukkige uitvallen, deden hem den moed dermate zwellen, dat hij tot geen overgeven verstaan wilde, maar zelfs gouden en zilveren penningen met zijne beeldtenis liet slaan. Eindelijk sloeg, in September, of bij ongeluk, of door het beleid van den vijand, den brand in het buskruid; waardoor eene zoo geweldige schade veroorzaakt werd, dat Filips, gehoor gevende aan Engelbrecht van Nassau, door middel van dezen, in onderhandeling kwam met den Hertog van Saksen, en den 13den October een verdrag sloot, volgens hetwelk Filips den Hertog van Saksen, in naam van den Roomsch-Koning en Aartshertog Filips, trouw zou zweeren, als wanneer hij van den rijksban ontslagen zou worden, en blijven in het bezit van de stad Sluis, totdat de Aartshertog Filips den ouderdom van achttien jaren zou bereikt hebben, aan welken hij of zijne erfgenamen, die stad, op de eerste aanmaning, zou overgeven; dat hij daaruit niemand, noch Nederlanders, noch Engelschen, leed zou doen, maar, dat hem zijne jaargelden en goederen alle zouden wedergegeven, en zijne schulden betaald worden.

Twee jaren na het sluiten van dezen vrede, bezocht Filips van Cleve den Roomsch-Koning Maximiliaan te Antwerpen, door wien hij zeer minzaam ontvangen werd, en hij, die te voren reeds aan het Fransche hof geweest was, begaf zich nu weder van Sluis derwaarts, waar hij sedert onderscheidene hooge krijgsambten bekleedde. Hij was in het begin der zestiende eeuw Admiraal der vloot van Keizer Karel V, en diende onder anderen in den oorlog tegen de Turken, later was hij Gouverneur van Genua en overleed eindelijk in Frankrijk; bij zijne vrouw, de dochter van den Graaf van St. Pol, geene kinderen nalatende.

Hij heeft zich bekend gemaakt door zijnen ijver voor het zeewezen, zelfs gaf hij een werk uit onder den titel: *Instruction sur toutes matières de guerroyer tant par terre que par mer, par* Philippe Duc de Clèves, seigneur de Ravesteyn, waarin hij vele bijzonderheden mededeelt, omtrent de wapening, de vlaggen, bemanning der schepen, wijze van oorlog voeren ter zee en wat meer van dien aard is.

Zie van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. I. bl. 38—49, 52—55; Reygersbergen en van Boxhorn, *Chroniick van Zeel.*, D. II. bl. 327—332; van Alkemade, *Jonker Fransen Oorl.*, bl. 72; Beaufort, *Leven van Willem I*, D. I. bl. 11, 20; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IV. bl. 243—245, 260, 291 en 292, Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. III. bl. 258, 267, 268, 276; de Jonge, *Ned. Zeew.*, D. I. bl. 83, 86, 89, 101, 106, 111, 144, 146, 151, 152, 228, 230, D. II. St. II. bl. 309.

CLEVE (Willem, Hertog van). Zie Willem II, Hertog van Gelder, Gulik en Cleve.

CLEYBURG (Jacob), zie Clyburg (Jacob)

CLEYDIJCK (Jacob), een Brielenaar, was Zeekapitein bij de Admiraliteit van Rotterdam, streed met moed en beleid onder den Luitenant-Admiraal, Maarten Harpertsz. Tromp, den 28sten Februarij 1653, in den driedaagschen zeeslag bij Portland. Door drie Engelsche schepen aangetast, hield hij vol tot dat hij, in den uitersten nood door Kapitein Regemorter ontzet werd. Met nieuwen moed hervat hij het gevecht, schiet een vijandelijk schip in den grond, doch ziet eindelijk zijn eigen schip onder zich zinken. Van overgeven echter geen woord. Hij springt met het grootste deel van zijn volk op het naastbijliggende Engelsche schip, en van daar op dat van Regemorter, die kort te voren was gesneuveld. Door voorbeeld en woorden ontvlamt hij het volk van Regemorter tot nieuwen moed, en treft op nieuw een schip des vijands zoodanig, dat het te gronde gaat. Evenzeer onderscheidde hij zich in een gevecht tegen vier Turksche roofschepen, zes mijlen van Kaap St. Vincent, den 26sten September 1659. Twee der vijanden legden hem aan boord, doch Cleydijck sloeg hunne hevige aanvallen met dapperen moed af, ofschoon zijn eigen schip twee malen in brand geraakte. Na een gevecht van vier uren verlieten hem de vijanden, en hij kon de koopvaarders onder zijn geleide in veilige haven brengen. In den ongelukkigen zeeslag van 1665 voerde Cleydijck het bevel over de *Dordrecht*, van 46 stukken, onder het eskader van den Luitenant-Admiraal Johan Evertsen.

Zie Brandt, *Leven van de Ruiter*, bl. 41; de Jonge, *Ned. zeew.*, D. II, St. I, bl. 87, 295 en 296. St. II, bl. 477.

*CLEYN (Cornelis), zoon van H. Cleyn en van Catharina Petronella Clant, geboren den 14den Januarij 1723 te Leerdam, waar zijn vader Ontvanger-Generaal was, studeerde eerst te Utrecht en daarna te Leiden, en werd den 1sten September 1744 tot Proponent aangenomen. In 1745 tot Predikant te Meerkerk beroepen, vertrok hij van daar in 1748 naar Lekkerkerk, waar hij in 1757 een beroep naar Brielle ontving, dat hij aannam. Hij werd aldaar emeritus in 1785 en overleed er den 2den Januarij 1798, nalatende zijne weduwe Plemp van Duiveland en eenen zoon, uit zijn eerste huwelijk met Geertruid Johanna Coel.

Hij heeft in het licht gezonden:

Bijbels Grafschrift van een Godvreezende Oostersch Prins, uyt het Boek Job, Cap. X. vs. 25, 26 en 27 op zijn Doorlugtige Hoogheid den Heer W. C. H. Friso, Prince van Oranje en Nassauw, Erf-Stadhouder, enz. enz. toegepast en uytgesproken op de Begraffenis van zijne Hoogheid den 13den Febr. 1752. 4o.

Dank-offer voor de eerstelingen van Neêrlands vrijheid, bij het vieren van het Twede eeuwgetij der inneminge van den Brielle, door de Watergeuzen, Gode binnen deze stad, op Woensdag den 1 April CIƆIƆCCLXXII *plegtig opgedragen, Naar aanleiding van een Redenvoering over Psalm LXVI vs.* 8—15. Briele (1772), 8o.

De voortreffelijkheit van den Christelijken Godsdienst boven de Heidensche Wijsgeerte, 'sHage 1783, 8o.

De Verscheining van den Verresen Heiland 8o.

Verzameling van Aanteekeningen op het eerste en tweede deel der Vaderlandsche Historie van den Heer Jan Wagenaar, Rotterd. 1790—1791, 3 stukk. 8o.

Cleyn was Lid van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen te Vlissingen en van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. V bl. 83; Brans, *Kerkel. Reg. van Zuid-Holl.*; van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; van Mourik, *Naamrol der Godgel. Schrijvers*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II, bl. 420; *Catal. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 128; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLEYNSORGH, waarschijnlijk de zelfde met Cleynsorghee (zoo als de Jonge hem noemt), was geboren te Gouda of van daar afkomstig, en diende als Kapitein op de *Griffioen*, onder den Admiraal Heemskerk, bij diens togt naar Gibraltar. Hij kweet zich daar met moed. Terwijl de vlaggekapitein van den Admiraal, Pieter Willemsz. Verhoef, het Spaansche Admiraalschip beschoot, schoot Cleynsorgh het galjoen, dat hij bestreed, in den brand, waarop een deel volk met de sloep naar den Spaanschen Admiraal toevoer, wiens boord zij beklommen en het schip reeds vol dooden vonden. De trompetter van Cleynsorgh haalde de vlag van den steng en ontving het toegezegde loon, 100 stukken van achten. Het Admiraalschip werd veroverd, geplunderd en, op strand geloopen, door de Spanjaarden zelven verbrand.

In later tijd is Cleynsorgh vooral beroemd geworden door zijne gevechten met de Duinkerksche kapers, van welke hij onder anderen, in 1614, met andere Kapiteinen onderscheidene schepen genomen, in den grond geschoten of verbrand heeft. Ook heeft hij zich vooral zeer loffelijk gekweten tegen de Afrikaansche zeeroovers in den zomer van het genoemde jaar.

Zie Baudartii, *Memoriën*, B. IV, bl. 26; (Orlers), *Nassauische Lauwercrans*, bl. 210; v(an) d(en) B(os) *Leeven en daden der Doorl. Zeehh.*, D. II, bl. 5, 9; de Jonge, *Nederl. Zeew.* D. I. bl. 336.

CLIFFORD (George), zoon van George Clifford en van Anna Maria van Schuylenburch, geboren te Amsterdam, den 7den Januarij 1685, uit een oud Patricisch geslacht, dat onderscheidene jaren de eerste betrekkingen in zijne geboortestad bekleedde, woonde te Amsterdam, ofschoon hij den zomer meestal op zijne buitenplaats de Hartenkamp bij Haarlem doorbragt, waar hij zich met de beoefening der kruidkunde en natuurlijke historie bezig hield, zijnde hij een der beroemdste liefhebbers in die studievakken der achttiende eeuw geweest.

Hij bezat op het gezegde buitengoed den prachtigsten en volledigsten plantentuin van geheel Europa, in welken de zeldzaamste gewassen uit alle werelddeelen werden gevonden, eene talrijke menagerie van vreemde viervoetige dieren, en een museum van natuurlijke historie, met eene daarbij behoorende bibliotheek. De groote Carolus Linnaeus, die, op aanbeveling van den niet minder beroemden Hermannus Boerhaave, met het opzigt der tuinen van Clifford belast werd, vormde zich van 1735—1738 op den Hartenkamp tot wetgever in het gebied der stelselmatige natuurlijke geschiedenis, bragt er alles volgens zijn stelsel in orde, en beschreef de aldaar voorhanden zeldzame gewassen, welke beschrijving Clifford, onder den titel van *Hortus Cliffortianus*, Amst. 1737, fol., prachtig liet drukken. Linnaeus noemde een nieuw in dit werk beschreven plantengeslacht *Cliffortia*, en eene pisangsoort *Cliffortiana*, ook bewerkte hij daar het *Viridarium Cliffortianum* en de *Musea Cliffortiana*. Overal, waar van Linnaeus wordt gesproken, vindt men dan ook van Clifford gewag gemaakt.

Clifford overleed den 10den April 1760. Hij was gehuwd met Johanna Bouwens, bij wie hij vijf zoons en eene dochter verwekte. Zijne zoons waren: George Clifford, Raad en Schepen der stad Amsterdam; Jan Clifford, Burgemeester dier stad; Henry Clifford, Pieter Clifford, mede Burgemeester van Amsterdam, en Dionys Clifford, jong overleden.

Zie Bjornstahl, *Reizen door Europa en het Oosten*, D. V. bl. 399, 407, 415; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. III. bl. 289 en 290, D. VII, bl. 294 en 295; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederll.*, D. V. bl. 199; van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; *Biogr. Universelle*.

CLIFFORD (Jan), zoon van Albertus Jan Clifford, Schepen te Amsterdam en van Maria Dorothea Muilman, geboren te Amsterdam, den 11den Januarij 1768, legde zich aan de hoogeschool te Leiden op de Regtsgeleerdheid toe, en werd den 30sten Mei 1789, op het verdedigen eener verhandeling, ten onderwerp hebbende: *of Caesar te regt gedood is* (1), tot Doctor in de Regten bevorderd, waarna hij zich als Advokaat te Amsterdam nederzette. Kort daarna werd hij Lid der Regering in zijne geboortestad, en bleef dit tot in 1795, toen hij zitting nam in het Comité van Justitie. Drie jaren later verliet hij de regtsgeleerde loopbaan, en ging tot den koophandel over, waaraan hij zich echter in 1805 weder onttrok, om verder in stilte te leven; doch in 1808 ontrukte Koning Lodewijk hem aan het ambteloos leven, door hem tot Ontvanger-Generaal der Koloniën te benoemen. Naauwelijks, had hij dit ambt een jaar waargenomen, of hij werd door gezegden Vorst, die hem inmiddels tot Ridder der orde van de Unie benoemd had, in de rekenkamer geplaatst, waarin hij werkzaam bleef tot de inlijving van het koningrijk Holland in het Fransche keizerrijk. Verontwaardigd van zijn Vaderland uit de rij der volken te zien uitgewischt, verwijderde hij zich op nieuw uit de politieke loopbaan, en keerde tot het ambteloos leven terug, waaraan de omwenteling van 1813 hem weldra onttrok. Bij de zamenstelling der Provinciale Staten in 1814, werd hij Lid der Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, in 1815 tot den erfelijken adelstand verheven, en door zijne medeleden in 1816, naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal afgevaardigd. Van toen af vond Clifford zich in de gelegenheid zijne talenten en zijne kunde, ook vroeger in den handel verkregen, te doen uitblinken en gaf in iedere zitting blijk van zijne onafhankelijkheid. Als verlicht Staathuishoudkundige bestreed hij, den 28sten December 1816, het voorstel tot verbod van uitvoer van granen van zijnen ambtgenoot Pycke. Hij sprak over alle finantieële vraagpunten, als iemand, die in dit vak doorkneed was, en deed zich in de zitting van 20 Februarij 1818 opmerken onder de welsprekendste bestrijders van het ontwerp van wet ter beteugeling der drukpers, tot welks verwerping hij niet weinig bijdroeg. Hij bestreed met niet minder vuur en met even goed gevolg het ontwerp van wet op het regt der jagt, waardoor enkele standen te veel bevoorregt werden, en ontving, onmiddelijk na tegen dat ontwerp te hebben gestemd, een bewijs van achting en vertrouwen van den Koning, die hem tot lid der commissie van algemeene liquidatie benoemde. Na dat Clifford in 1819 van het Staatstooneel was afgetreden, overleed hij den 27sten Maart 1823.

(1) *Dissertatio juridica inauguralis*: *An Caesar jure occisus fuerit. Lugd. Bat.* 1789.

Hij was gehuwd met Agnes Maria van der Hoop, die hem twee zoons en drie dochters schonk. Zijne zoons zijn beide jong overleden.

Zie Stuart, *Jaarbb. van het Kon. der Nederll.*, 1816, D. I, bl. 289, 384; *Galer. Hist. des Contempp.*; Lastdrager, *Proeve eener Geschied. van het Koningrijk der Nederll.* D. I, bl. 200, 208, 211, 212, 220, 253, 262, 295, 306, 347, 362, D. II, bl. 6; *Biogr. Universelle*.

CLIFFORD (Mr. Gerard George), uit het zelfde geslacht als de voorgaande, zoon van George Clifford en van Jacoba Maria Kuysten van Hoesen, geboren te Amsterdam den 16den Februarij 1779, werd, na wel volbragte studiën, aan de hoogeschool te Leiden, op het verdedigen van eene *Verhandeling over verschillende lezingen en opmerkingen in de brokstukken der voorjustiniaansche regtsgeleerdheid*, *nog overig uit de Instituten van den Regtsgeleerde Cajus* (2), den 22sten Februarij 1802 tot Doctor in de Regten bevorderd, en vestigde zich als Advokaat in zijne geboortestad, van welke hij tot Thesaurier werd aangesteld. Na hier tot in het jaar 1824 met lof te zijn werkzaam geweest, zag hij zich tot Lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal verkozen, en onderscheidde zich in de zittingen van 1825 en 1826, door zijne reden over de onteigening en over de leening van 20 millioen tèn voordeele van de Oost-Indische bezittingen. Hij was een voorstander van den vrijen handel en bestreed als zoodanig in 1826 de voorstellen der Regering over het tarief der douanen. Later tot Minister der Kolonien benoemd, werd hij in 1834 Minister van Staat en Lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, welke waardigheden hij nog bekleedde, toen hij den 7den Maart 1847 op zijn buitenverblijf bij Arnhem overleed. Hij was gehuwd met Wilhelmina Antoinette Catharina Roemelé, en had bij haar eenen zoon verwekt, George Anthony Clifford. Zijne verdiensten omtrent den Staat, werden met het eereteeken van Kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw bekroond.

Zie *Galer. Hist. des Contempp.*; *Handell. van de Jaarl. verg. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden, gehouden den 17den van Zomerm.* 1847, bl. 39.

CLIGNETT (Nicolaas), geboren te Leiden, den 24sten April 1643, was de oprigter der Posterijen in zijne geboortestad. Nadat hij de Regering onderscheidene malen had aangetoond, hoe dienstig en noodzakelijk het was, aldaar eene posterij op te rigten, tot bevordering van der ingezetenen koophandel, vond die Regering goed, hem het beleid daarvan ten jare 1662 op te dragen, en hem in het jaar 1666 tot eerste Postmeester aldaar aan te stellen: »om uit naam der Heeren Regeerders, alle de brie»ven en pakjes naar andere steden der Vereenigde Nederlan»den, alsmede naar andere Landen, Rijken en Steden spoedig »te doen overbrengen, eenen ieder derhalve verzoekende hem »in die waardigheid te willen erkennen, dewijl hem alleen »macht gegeven wordt, om voor zich en zijne dienaers den »posthoorn te moogen voeren: verzoekende verder alle Heeren »en Amptenaaren der Vereenigde Nederlanden, hem daarin te »erkennen, behulpzaam te zijn, en niet te willen verhinderen, »alzoo men hier uit veel nut en gemak genieten zoude."

Clignett had, door zijne onvermoeide vlijt, binnen zeven jaren tijd de posterij te Leiden op eenen geregelden voet gebragt.

Doch ook in andere opzigten stond hij zijne geboortestad ten dienste; zoo maakte hij in het woelige jaar 1672 deel van eene ruiterbende, waarvan zes en zestig der gegoedste burgers lid waren, die haar op hunne eigene kosten hadden opgerigt, ten einde de rust in de stad te bewaren. En toen de Franschen in December van dat jaar, wegens den invallenden dooi, hunnen toeleg op Leiden en 's Gravenhage moesten staken, en naar Bodegraven en Zwammerdam terugkeerden, haastte hij, die zich destijds aan de brug

(2) *Dissertatio juridica inauguralis sistens varietatem lectionum et animadversionum ad jurisprudentiae antejustinianeae fragmenta, quae supersunt ex Jurisconsulti* Caji *Institutionum libris*. L. B. 1802.

van het laatstgemelde dorp bevond, om orde te stellen, dat de noodige paarden gereed stonden, om de vereischte berigten al-om te brengen, en om die blijde mare, door afgevaardigde renboden aan de steden Amsterdam, Gouda en Rotterdam te berigten. Hij zelf begaf zich te post naar Leiden, om dit gewenschte nieuws den Burgemeesteren zijner stad bekend te maken. Tot belooning van dezen ijver werd Clignett later door de Regering der stad met eenen gedenkpenning vereerd.

Clignett was een man van onbesproken leven en zeer liefdadig omtrent de armen, waarvan hij nog blijk gaf bij zijn overlijden, den 7den October 1727, want bij zijnen uitersten wil, had hij 10,000 gulden bestemd voor de Waalsche gemeente, om uit de inkomsten een naarstig jongeling, vier of vijf jaren, te laten studeren in de Godgeleerdheid, ten einde tot Leeraar der gemelde gemeente te worden bevorderd; terwijl hij eene gelijke som met het zelfde oogmerk aan de Waalsche gemeente te Genève had vermaakt, bepaaldelijk tot onderstand van Waldensen, welke zich tot de Evangeliedienst in de valleijen van Piemont aan de hoogeschool zouden bekwaam maken. Het schijnt, dat Clignett door afstamming of aanverwantschap tot de Waldensen in naauwe betrekking stond. Althans hij bevorderde in 1689 den terugkeer der verdreven Waldensen in hun Vaderland, door aan hunnen aanvoerder Henri Arnaud de gelden daarvoor benoodigd, te verschaffen. Arnaud zegt toch in zijne *Préface* voor de *Rentrée des Vaudois*, »Je puis dire à sa gloire que »sans lui la chose auroit été impossible."

Hij overleed in 1727, waarschijnlijk ongehuwd, althans zonder kinderen na te laten.

Zie van Loon, *Nederl. Historipp.*, D. III. bl. 85, 112, 359; van Mieris en van Alphen, *Beschr. van Leyden*, D. II. bl. 479—486; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; Kist en Royaards, *Archief voor Kerkel. Gesch. inzond. van Nederl.*, D. XVII, bl. 22—25; J. C. W. le Jeune, *het Brievenpostw. in de Republ. der Vereen. Nederl.* bl. 219.

CLIGNETT (Mr. Jacob Arnold), vermoedelijk een bloedverwant van den voorgaande en zoon van Mr. Pieter Frans Clignett, geboren in 1756, studeerde aan de hoogeschool te Leiden, en werd aldaar den 3den Maart 1780 tot Doctor in de Regten bevorderd, na eene verhandeling *over het nadeel door vreemde wetten aan het Romeinsche regt aangebragt, enz.* (1), met lof verdedigd te hebben. Vervolgens werd hij Advokaat te Leiden, waar men hem, die in de woelige dagen voor 1787 de partij der Patriotten was toegedaan, in 1786 tot een der negentien Geconstitueerden tot voortzetting der grondwettige herstelling aanstelde, vervolgens werd hij in 1802 tot Lid van den Zeeraad benoemd.

Na de omwenteling van 1813 zag hij zich door den Souvereinen Vorst benoemd tot Raadsheer bij het Hoog Geregtshof te 'sGravenhage, welken post hij waarnam, tot hij den 30sten December 1827, plotseling voor den aanval eener beroerte bezweek. Doch niet zoozeer op het gebied der regtsgeleerdheid, maar vooral als Nederduitsch Taalkundige heeft Clignett zich beroemd gemaakt. Hij toonde in het beoefenen dier wetenschap een scherpzinnig vernuft, gepaard aan eene uitgestrekte en grondige kennis onzer oude taal, ofschoon hij eer tot de critische school van Balthazar Huidecoper, dan tot de nieuwere van Jacob Grimm behoorde. Eerst schreef hij eene zeer uitgewerkte taalkundige voorrede voor Gherard van der Schuere, *Teuthonista of Duytschlender*, Leyden, 1804, 4o., welke reeds in 1792 door den Gorinchemschen Rector Cornelis Boonzajer was ter perse gedaan, toen diens vroegtijdige dood hem belette de proeven na te zien, doch waarvan Clignett eindelijk in 1804 de uitgave op zich nam. In gezegde voorrede zocht hij het naauwe verband, dat er tusschen het Nedersaksisch en de Nederduitsche taal bestaat, aan te toonen, en gaf alzoo blijk van zijne grondige studie der Duitsche en Nederlandsche schrijvers uit de middeleeuwen.

Voorts zond hij nog met Mr. Johannes Steenwinkel, in het licht:

Taelkundige Mengelingen, uitgegeven onder de zinspreuk: Linguam Patriae Excolendi Amore, Leyd. 1781—1785. 6 Stukjes 8o.

J. van Maerlant, *Spiegel-Historiael of Rijmkronijk met aanteekeningen, door* Mr. J. A. Clignett en Mr. J. Steenwinkel, Leyd. 1784, 1785. 2 deelen 8o.

(1) *Dissertatio juridica inauguralis de damno per leges exoticas juri Romano illato deque earum legum utili cognitione in origine juris patrii indaganda.* L. B. 1780.

Door hem alleen werd bovendien nog uitgegeven:

Bijdragen tot de oude Nederlandsche Letterkunde, 'sGravenh. 1819, bevattende *den Esopet* of de Oud-Nederduitsche berijming der Esopische Fabelen, en Willem van Hildegaersberch *van sinte Gheertruden Min*, beiden met voorberigt en aanteekeningen.

Vertoog over het aantal der Handschriften door Huidecoper *gebruikt, bij de uitgaaf der Rijmkronijk van* Melis Stoke, 'sGravenhage, 1825 8o.

Clignett was ook Lid van de tweede klasse des Koninklijken Nederlandschen Instituuts.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XII. bl. 80, D. XLV. bl. 28; *Algem. Konst- en Letterb.* 1809, D. I. bl. 401, 1828. D. I. bl. 20; Ypeij, *Geschied. van de Christel. kerk in de 18de eeuw*, D. III. bl. 480; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch. in de Nederll.* D. II. bl. 495 en 496; *Aanh. op het Algem. Woordenb. van Kunstt. en Wetensch. van* G. Nieuwenhuis; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boeken*; van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; *Biogr. Univ*; *Catal. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 139, 149, 207, 208.

CLINCKEBYL (Hendrik), een burger van Leeuwarden, werd, bij gewijsde van den Raad van Beroerte, den 19den April 1570 uit het Land gebannen, met verbeurtverklaring van goederen, als hebbende »opentlijk geweygert de Eedt van getrouw»heid te vernieuwen, aen haer door wijlen de Graeff van Arem»berge, Gouverneur van Vriesland, voorgesteld, tot verseeke»ringe van 't gesegde Landt, en van bystand te belooven tegen »alle Hoofden der vyanden van syn Majesteyt, selfs de Graeff »Lodewyk van Nassau, een der Hoofden der oproerigen »van syn Majesteyt, toen hy met een sterke handt op die van »Vriesland af quam."

Zie Marcus, *Sententiën van den Hertog van* Alba, bl. 228 en 229.

CLINGBYL (Raphael), zoon van Johan Herman Clingbyl, en, in weerwil der verschillende spelling, waarschijnlijk een bloedverwant van den voorgaande, geboren omstreeks het jaar 1569 te Rinsumageest, in de Friesche grietenij Dantumadeel, waar zijn vader destijds Predikant was, begaf zich, na aan de Latijnsche scholen te Franeker, onder het bestier van den Rector Johannes Fungerius, de gronden zijner letteroefeningen te hebben gelegd, naar de hoogeschool dier stad, met oogmerk om zich in de Godgeleerdheid te bekwamen; doch zijne geneigdheid meer tot de beoefening der geneeskunde overhellende, studeerde bij in die wetenschap onder den Hoogleeraar Alardus Auletius, wiens lessen in de kruidkunde hij in den akademietuin ook vlijtig bijwoonde.

Overeenkomstig de gewoonte van die tijd, ging Clingbyl mede buitenlandsche hoogescholen bezoeken, en reisde eerst naar Wittemberg, alwaar hij een kortstondig verblijf hield; vervolgens kwam hij te Passau, en eindelijk te Bazel, waar hij met de doctorale waardigheid vereerd werd.

In het Vaderland teruggekeerd, vestigde hij zich eerst te Stavoren, daarna te Enkhuizen, waar hij eene zeer drukke praktijk had, en bovendien Rector der Latijnsche school was. Doch zulk een zware taak, bij zijne zwakke gezondheid, te zwaar voor zijne schouders zijnde, begaf hij zich na eenige jaren, op aanraden zijner echtgenoote en vrienden, naar Franeker, waar hij Burgemeester werd, en zich in 1603 tot Hoogleeraar in de ontleedkunde, en kort daarna ook in de geneeskunde zag aangesteld. Doch reeds den 25sten Maart 1608 overleed hij, afgemat door eene langdurige waterzucht, en werd begraven in de Groote Kerk te Franeker. Voorheen vond men er het volgend grafschrift:

»Anno MDCVIII den 25sten Martii is in den Heere gerust »den Agtbare Hooghgeleerde Dr. Raphael Clingbyl, in »zijn leven Burgemeester dezer stede, en Ordinar. Prof. Me»dicinae in de Academie alhier binnen Franeker, en leyt alhier »begraven. Homo bulla. Oud XXXIX."

Hij was gehuwd met Anskje Hayes Berstuert weduwe Lamberti, bij wie hij onderscheidene kinderen verwekte. Een zijner zonen, Johannes Clingbyl, was Advokaat en Lid der Vroedschap te Franeker. Men vindt geene andere schriften van hem vermeld, dan:

Disputationum Controversiarum Medicarum Decad. II. complexae, defendente Pierio Winsemio. Franeq. 1606.

Zie Vriemoet, *Athen. Fris.*, pag. 119—121; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Jonge, *Nederl. en Venetie*, bl. 365, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLINGE (Bruen of Bruno) was in het jaar 1413 Burgemeester te Groningen, toen hem bij besluit van den Raad, als der partij der Vetkoopers toegedaan, gelast werd de stad te

verlaten. Hij was dan ook een der meeste invloedrijke hoofden dier partij en woonde de meeste beraadslagingen bij, welke er destijds plaats hadden, hetzij om zich tegen de Schieringers te verzetten of om zich met hen te verzoenen.

Hij moet ook zeer vermogend en tevens milddadig geweest zijn, want in 1422 werd door hem, met Johan Naming en Hendrik ter Brugge, het Lazarus- of Leprozen-hospitaalhuis te Helpen voor arme, aan deze ziekte lijdende menschen gesticht.

Zie *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I bl. 139 en 247; Westendorp, *Jaarbb. van en voor de Prov. Gron.*, St. II. bl. 342, 363, 365, 366, 367, 383, 385, 389.

CLINGIBILE (Hendrik) van Huxaria, zoo als zijn naam aanduidt, waarschijnlijk geboren in het stadje Höxter aan de Wezer, eerste Prior van het in 1387 opgerigte klooster Windesheim, was een waardig navolger van Geert Groote, die tot hem eenen nog voorhande brief rigtte, waarin hij hem het gevaar van lediggang in kerkelijke personen voor oogen spiegelt en nederigheid aanbeveelt. In weerwilzijner hooge jaren waren hem bijl, hamer en houweel niet te zwaar, om aan den aanbouw van het klooster behulpzaam te zijn.

Zie Busch, *Chron. Windesh.*, Tom. I. pag. 13, Tom. II. pag. 30, 31; Boxhorn, *Nederl. Hist.* bl. 231; Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk. Geschied.*, D. III. bl. 5, D. VIII. bl. 278; Delprat, *Verh. over de Broederschap van G. Groote* (tweede druk) bl. 214.

CLOCK (Jan Jansz) vond in het laatst der zestiende eeuw een vlot of instrument uit, om onder het water te diepen. Zijne weduwe Geertgen Maertensz dochter, Poorteresse van Haarlem, werd den 10den Junij 1607 octrooi verleend, voor zes jaren.

Zie (Dodt van Flensburg), *Archief van Kerk. en Wereld. Gesch.* D. V. bl. 3.

CLOCK (Leendert), ook Clok en Klock gespeld, was een Duitscher en Leeraar in Keulsland, kwam van daar bij de Hoogduitsche Doopsgezinden te Amsterdam, die zich met anderen, in 1612, van de Waterlandsche Doopsgezinden afzonderden.

Hij heeft in het licht gezonden:

Vier en twintig Schriftuerlicke Liedekens en vijftien Schriftuerlicke Liedekens, 1589 *en* 1590.

Veelderhande Schriftuerlicke Nieuwe Liedekens, enz, 1593 en 1598.

Het groote Liedtboek. (bij de Hoogduitschen), Haarl. 1604, Leeuw. 1625.

Zie Schijn, *Geschied. der Mennoniten*, bl. 672, en *Aanhangsel*, 1745 bl. 10, 161; *Naaml. der Doopsgez.*, 1746, bl. 51; *Jaarboekje voor de Doopsg. Gemeenten* 1837, bl. 64; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holl., Zeel. enz.* D. I. bl. 323, D. II. bl. 210.

CLODIO was omstreeks het jaar 425 Koning der Salische Franken. Deze stam der Franken werd, in tegenoverstelling der Ripuariërs, die de oevers van den Rijn nabij Keulen en hooger op, bewoonden, Saliërs genoemd, volgens sommigen naar den IJssel (in het Latijn Isala geheeten), volgens anderen naar hunne oude hoofdstad Oldenzaal. Zooveel is zeker, dat zij ten tijde van Clodio ons Vaderland benoorden den Rijn, het Eiland der Batavieren, en de aan onze gewesten grenzende streken van Duitschland bewoonden, en dat de zetel van hun rijk toenmaals te Dispargum (ongetwijfeld het tegenwoordige Duisburg) gevestigd was. Gebruik makende van de regeringloosheid in het Romeinsche Rijk, tijdens de minderjarigheid van Keizer Valentinianus III, breidden de Franken zich ook aan den linkeroever des Rijns uit, maar werden door Aëtius, Romeinsch Bevelhebber in Gallie, teruggedreven, die met Clodio een verbond sloot. Desniettemin ving deze in 445 eenen nieuwen krijgstogt aan, trok door de talrijke bosschen, die toen het hedendaagsche België overdekten, tusschen de Maas en de Schelde door, vermeesterde de Romeinsche vestigingen te Doornik en Kamerijk, en breidde zijne veroveringen tot aan de Somme uit. Hier stuitte hem echter Aëtius in zijne zegenrijke baan, ja, versloeg hem het volgende jaar bij Elena [Lens in Artois (1)].

Deze overwinning was echter zoo weinig beslissend, dat de Romeinen een verbond met de Franken sloten, waarbij deze laatste alle hunne veroveringen behielden. Clodio, de eerste Frankische Koning, van wien de geschiedenis met voldoende zekerheid spreekt, moet dus als de eigenlijke Stichter van het later zoo beroemde Frankische rijk worden beschouwd, en deze Vorst zag op Nederlandschen bodem het eerste levenslicht.

In 448 overleed hij, het rijk aan zijne beide zonen nalatende, wier oudste de Hunnen te hulp riep, maar de jongste Merovëus met hulp der Romeinen het rijksbestier behield. Van dezen Merovëus, werden de latere Koningen der Franken Merovingers genaamd.

Zie Gregorius Turonensis, II. 9; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 282—289; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, D. I. bl. 282.

CLOECK (Johannes) of Kloeck, zooals hij zich later schijnt te hebben geschreven, werd in het jaar 1669, Proponent zijnde, Predikant te Puflijk en Leeuwen, van waar hij in 1674 beroepen werd naar Ede, waar hij in 1714 overleed.

Hij beoefende de Nederlandsche dichtkunst, doch zijne rijmen zijn beneden het middelmatige en meest allen op in zwang zijnde wijzen ingerigt.

Van hem zien het licht:

Edische verlustigingen, vermeerdert met een Aanhangsel. Uytrecht 1694. 8o., waarvan eene vierde druk het licht zag onder den titel van:

Edische verlustigingen of geestelijke gezangen en Lofzangen op verscheyden voorvallen en gelegenheden t'zamengesteldt en ten dienste der zanglievenden in 't ligt gebragt. Utr. 1712 8o., omstreeks 1730 verscheen daarvan te Utrecht een zesde druk, met een aanhangsel van Nicolaus Barentzonius.

Bybelstoffen, Arnh. 1706 8o., herdrukt te Amsterd. 1757.

Gezangen. Uytr. 1717 8o.

Ook gaf hij nog met Philip van Sorgen in het licht.

Gezangen, waarvan een herdruk verscheen te Utrecht in 1717.

Zie van Abcoude, *Naaml. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I. bl. 75, 190; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, bl. 280; *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichtt. ten vervolge op* Witsen Geysbeek, D. II. bl. 323—325; Schotel, *Letter- en Oudheidk. Avondstt.*, bl. 113 en 114; *Catal. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. I. bl. 254; *Bijv. op dien Catal. over de jaren* 1848—1852, bl. 24.

CLOECK (Klaas), omstreeks 1730 geboren te Hoorn, was van beroep schilder, maar tevens Commies aan den hoofdtoren in zijne geboorteplaats. Daar hij door de laatste betrekking, die hem veel ledigen tijd gaf, steeds de zee voor oogen had, legde hij zich bijzonder op het schilderen van zeestukjes toe, en op het nateekenen der schepen, die destijds in zoo grooten getale in de havens van Hoorn lagen.

Cloeck overleed in zijne geboortestad den 26sten November 1800.

Zie Abbing, *Geschied. der stad Hoorn*, B. bl. 77.

CLOESE (Bernard van der) of Bernard Cloese, van wien ons geene levensbijzonderheden bekend zijn, moet een bekwaam Werktuigkundige geweest zijn. Onder anderen heeft hij de beweegbare hemelsfeer, welke in het jaar 1710 door de weduwe van Bastiaan Schepers, Raad der stad Rotterdam, aan de hoogeschool te Leiden geschonken was, in het volgende jaar, niet slechts in elkander gesteld, maar ook aanmerkelijk verbeterd.

Zie van Mieris en van Alphen, *Beschr. van Leyden*, D. II. bl. 543; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. VIII. bl. 51; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogeschool*, D. II. bl. 38.

CLOET (Herman Frederik), een Edelman, was Kapitein in het leger der Staten, en hielp den Graaf van Nieuwenaar, den 10den Mei 1585, voor den Protestantschen Keurvorst van Keulen Gebhard Truchses Nuis innemen, waar hij toen als Gouverneur werd aangesteld. In Maart des volgenden jaars hielp hij Maarten Schenck Werle in Westphalen verrassen, ook hield hij het Sticht Keulen en Westphalen in gedurige onrust. Doch den 10den Julij sloeg Parma, met een leger van 16000 voetknechten en omtrent 2500 man paardenvolk, het beleg voor Nuis, waarvan de bezetting slechts omstreeks 1000 man sterk was. Echter deed zij meer dan eenen uitval, eer de belegeraars de batterijen gereed hadden. Toen deze klaar waren werd de stad, den 24sten Julij, opgeëischt. Men verzocht tijd van beraad, die vergund werd, en tevens bepaald, dat men zich middelerwijl, wederzijds van dadelijkheden zou onthouden. Ongeduldig over het uitblijven van een antwoord, begaf Parma zelf zich tot digt onder de vest, en zich houdende, alsof hij een Gemagtigde van den regerenden Keurvorst, Ernst van Beijeren, was, vermaande hij den belegerden, hun besluit niet uit te stellen. Doch terwijl hij hier stond, werd er van binnen en van buiten hevig geschoten; het

(1) Arend vindt *Elena* in *Hesdin* terug; uit von Spruners *Hist. Geogr. Hand-Atlas* bleek ons echter dat deze uitstekende geleerde *Lens* daarvoor houdt, welke naam ook veeleer uit *Elena* kan gevormd worden, dan *Hesdin*.

is twijfelachtig, van waar men het eerst begonnen is, ofschoon er reden is, om te vermoeden, dat de stedelingen, den Spaanschen Veldheer beter kennende, dan hij waande, ten spijt van eer en trouw, den oorlog hebben willen eindigen, met het verdelgen van zijnen persoon, en dat zij hierom, buiten weten van Cloet, het bestand geschonden en het schieten begonnen hebben; Parma nogthans kwam, ofschoon hem de kogels om de ooren snorden, behouden in het leger terug. De onderhandeling werd hierop afgebroken en de stad des anderendaags zoo hevig beschoten, dat daardoor wijde openingen in den muur gemaakt werden. De belegeraars wilden toen dadelijk den storm ondernemen; doch Parma beval, dat men zich voor den nacht alleen nog van eenen toren zou meester maken, waaruit de belegerden bij eenen algemeenen storm den zijnen schade zouden kunnen toebrengen, en bij welks verdediging Cloet gevaarlijk gewond werd. Het gemis van den dapperen Bevelhebber deed den moed der bezetting verflaauwen. Tot herstel der muren werden gedurende den nacht geene pogingen aangewend, die ook welligt wegens het hevige aanhoudende vuur der belegeraars vruchteloos zouden geweest zijn. Met den aanbrekenden morgenstond bereidden de belegeraars zich tot den aanval. Met goedvinden van Cloet, wiens wonde hem het bed deed houden, zochten de belegerden nu in onderhandeling te komen, maar Parma antwoordde, dat het uur van genade voorbij was. Met den moed der wanhoop bereidde men zich tot een' hopeloozen wederstand, doch poogde nogmaals den Spaanschen Veldheer te verbidden. Soldaten en burgers vertoonden zich met gevouwen handen en gebogen knieën in de bressen, roepende, dat zij zich wilden overgeven, doch te vergeefs. Terwijl Parma beraadslaagde, of hij de stad met haren belangrijken voorraad van levensmiddelen sparen zou, vliegen de Spanjaards, door ontembare roofzucht en moordlust gedreven, het eerste ter breuke in; de Italianen en de anderen volgen; in een oogenblik zijn zij binnen; omtrent tweehonderd bezettelingen, de eenige, die zich te weer stelden, werden verslagen en een ontzaggelijk bloedbad aangerigt. Men riep terstond, dat men geen mannen zou laten leven, doch vrouwen en kinderen werden, door de voorzorg van Parma, aan lijf en eer verschoond, voor zooverre hij die in eene kerk kon bijeenbrengen. Met de lijken der mannen lagen de straten alomme bedekt. Eenige soldaten vielen in het huis van den Overste Cloet, die het bedde hield aan zijne wonde, en zeiden hem aan, dat hij in den Rijksban en derhalve des doods schuldig zijnde, zich bereiden moest om te sterven. De gewonde held verzocht, dat men hem het leven zou laten, daar hij zijnen pligt als krijgsman getrouwelijk had volbragt, of dat men hem ten minsten naar den Spaanschen Veldheer voeren zou. Doch de ontmenschte krijgslieden wierpen hem, in het bijzijn zijner vrouw, eenen strop om den hals, sleurden hem van het bed, worgden hem, en hingen hem dus ten venster uit.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, Boek XX. bl. 624 (54), Boek XI. bl. 699 (15), 737 (41); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. IV. bl. 306, 337—340; Strada, *Guerre des Pays-Bas*, Tom. IV. pag. 180—194; Hooft, *Verv. der Nederl. Histt.*, bl. 102, 178—181; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 125, 131—133; Kok. *Vaderl. Woordenb.*, D. XXI. bl. 307 en 308; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. III. St. I. bl. 212 en 213.

CLOET (Joost Wyerich), gewoonlijk *de Jonge* Cloet genoemd, misschien wel een zoon van den voorgaande, betoonde zich reeds als Kornet, den 2den September 1597, aan de Lippe, een kloek en dapper krijgsman.

In den slag bij Nieuwpoort, den 2den Julij 1600, waar hij eene ruiterbende aanvoerde, redde hij zijnen Veldoverste Lodewijk van Nassau van dood of gevangenschap, en deed er wonderen van dapperheid. »Vooruit, vooruit, mijne vrienden!" riep hij in het hevigste van den strijd zijne ruiteren toe, »zoo gij u heden als soldaten betoont, geef ik u het gansche Sticht van Keulen ten buit."

In volgende jaren vinden wij hem meermalen aan het hoofd van belangrijke expeditiën, welke hij altoos gelukkig volvoerde. Zoo werd hij, in Februarij 1601, met driehonderd paarden uit Nijmegen en eenig volk uit Wachtendonk gezonden, om eenen aanslag te wagen op het slot Krakau in het Graafschap Meurs, doch den 8sten der gezegde maand gekomen zijnde te Nieuwkerk bij Wachtendonk, werd hij door den Gouverneur van Stralen, Dulcken, die hem, met 400 of 500 voetknechten en omtrent 40 paarden, in stilte nagetrokken was, in het duister overvallen, zoodat reeds dertig van Cloets volk gevangen en eenige nedergesabeld waren, eer de overigen, door het getier en geblaf der honden verwittigd, zich konden in slagorde stellen. Doch Dulcken, door eene naauwe straat teruggetrokken zijnde, tot op de vlakke heide, werd door Cloet, die eenen anderen weg omreed, onderschept en geslagen, zoodat er vele dooden op het veld bleven, de overigen ontkwamen het op zekere hofstede, doch werden gedwongen zich bij verdrag, op behoorlijk rantsoen, over te geven. Hierop zich haastende om zijnen last te volvoeren, schoot hij door eenen mortier de poort van het slot Krakau omver, dreef er de bezetting uit, en liet er zijnen Luitenant met 40 man in bezetting. In het zelfde jaar woonde hij de belegering van Meurs bij. Het kasteel van Wachtendonk, dat den 5den Maart 1603, door Graaf Hendrik van den Bergh, bij verrassing was ingenomen, herwon hij binnen zes dagen, en in dat zelfde jaar maakte hij zich meester van Karpen in het Keulsche.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. XXXVII. bl. 652 (41); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. VII. bl. 391, D. VIII. bl. 8—10, 224; E. van Reydt, *Hist. der Nederl. Oorl.* bl. 444; H. de Groot, *Nederl. Hist.*, bl. 418, 426, 427; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IX. bl. 83, 102; (Schuller tot Peursum), *de Krijgsbeev. bij Nieuwpoort*, bl. 40.

CLOK (Leendert). Zie Clock (Leendert).

CLOMP (Aelbert), Aelbert of Aalbert Klomp, die in de eerste helft der zeventiende eeuw leefde, doch van wien men verder geene levensbijzonderheden vindt aangeteekend, was een schilder van grazend of gemolken wordend vee, in vlakke Hollandsche weiden, veelal in de manier van Paulus Potter bewerkt, somtijds versierde hij ook zijne landschappen met in puin vallende gebouwen, afgebroken zuilen en overgebleven stukken van prachtige fonteinen.

Hij wordt door sommigen onder de beste Hollandsche meesters gerangschikt. Zijne kleuren zijn warm en aangenaam, en de verdeeling van licht en schaduw geeft kracht en bevalligheid aan zijne zamenstelling.

Zie de Burtin, *Connaissance des Tableaux*; van Eynden, en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.* D. I. bl. 146; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.* D. II. bl. 116, welke beide laatsten hem Aalbert Klomp noemen.

CLOOBAERD (Pieter), geboren te Schoondijke, nabij Sluis, was een letterkundige uit de zestiende eeuw, die doorgaans zijn verblijf te Antwerpen en waarschijnlijk ook te Mechelen of Leuven hield. Hij schijnt Gouverneur van eenige jonge heeren te zijn geweest, verstond de Grieksche en Latijnsche talen grondig en heeft in het licht gegeven:

Demosthenis Orationes Olynthiacae tres, Latine factae. Interprete Petro Clobardo Schoondykio. Antv. 1538, 12o.

Zie Sweertii, *Athen. Belg.* pag. 607; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CLOON (Dirk van), geboren te Batavia, werd nog zeer jong zijnde, naar Holland gezonden, ten einde aldaar zijne voorgenomen letteroefeningen te volbrengen, doch keerde in het jaar 1720 als Onderkoopman naar Batavia terug. In 1724 werd hij Opperkoopman, en was reeds in 1723 benoemd tot Buitengewoon Raad. In 1730 tot Ordinaris Raad van Indië bevorderd, zag van Cloon zich, toen de Kamer van Zeventienen, in 1731, den Gouverneur-Generaal Diederik Durven, die zich grootelijks van knevelarij had verdacht gemaakt, te huis ontbood, den 28sten Mei van dat jaar, in diens plaats tot drie en twintigsten Gouverneur-Generaal benoemd, doch het duurde tot in het volgende jaar, eer hij tot dezen aanzienlijken post werd ingehuldigd, want Durven legde dien eerst neder op den 23sten November.

Onder zijn bewind werd Pieter Vuyst, Gouverneur van Ceilon, die zich aan geweldige knevelarijen en majesteitschennis had schuldig gemaakt, den 19den Mei op eene verschrikkelijke wijze ter dood gebragt; hem werd namelijk, zittende en gebonden op eenen stoel, met een mes de strot afgesneden, het ligchaam gevierendeeld en de stukken verbrand.

Van Cloon overleed op zijn lustplaats Molenvliet, nabij Batavia, den 10den Maart 1735, zonder iets merkwaardigs verrigt te hebben, doch men geeft hem na, dat hij een bekwaam man was, die eene goede inborst had.

Zijn portret naar de teekening van Jacobus van der Schley, komt voor in du Bois, *Vies des Gouvv. Holland. aux Indes Orient.* pag. 304.

Zie dat werk, pag. 304—306; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; van Kampen, *de Nederll. buiten Europa*, D. III. bl. 18—22; *Aanh. op*

het Woordenb. van Kunstt. en Wetensch. van G. Nieuwenhuis; van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; Teenstra, *Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 116; Lauts, *Gesch. der Nederll. in Indië*, D. II. bl. 321 en 333.

CLOOSTER (Helena Petronella van den), eene dochter van Zeno Ernst van den Clooster en van Helena Geertruy van den Clooster, geboren den 31sten Augustus 1706, behoorde tot een geslacht van Drenthsche Edelen, dat uit dat van Benthem afstamde. Zij maakte zich als beoefenares der Nederlandsche dichtkunst bekend door eenige gelegenheidsverzen, die echter geen hoogen dunk van hare bekwaamheid doen opvatten.

Zie Ferwerda, *Wapenboek*, *Gesl. van den Clooster*, 10de generatie; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters.*

CLOOT (Nicolaas Jacobsz.), ook wel alleen Nicolaas Jacobsse genoemd, en, volgens van Meteren, uit 's Hertogenbosch afkomstig, werd bij vonnis van den bloedraad, den 17den Augustus 1568, uit het land gebannen, als beticht, van zich te hebben schuldig gemaakt aan het breken van beelden, en te Vlissingen des nachts de poort geopend te hebben, toen de Baljuw Pieter Haeck aan het kasteel van Rammekes gekomen was, om het eiland Walcheren te overrompelen. Hieruit blijkt het, dat hij reeds vroeg de wapenen voor de vrijheid des Vaderlands had opgevat. Hij nam, in 1567, deel aan den togt van Jan van Marnix, Heer van Toulouse, maar ontkwam gelukkig aan de nederlaag bij Austerweel; en het is niet onwaarschijnlijk, dat hij zich later bij de Watergeuzen heeft gevoegd. Althans hij had een groot deel in hunne krijgszaken in Zeeland. In 1572 trok hij met Rollé en de Rijk naar Zierikzee, waar hij de Zuid-Zelke, eene hoogte nabij die stad, vermeesterde, en zich tegen den aanval der Spanjaarden staande hield, tot hij, door de Rijk en Rollé ondersteund, de vijanden in de stad dreef, en deze den volgenden dag aan de Zeeuwen werd overgegeven. In het volgende jaar nam hij als Kapitein deel aan den zeeslag van den 23sten April, toen hij met twee andere Bevelhebbers het Spaansche schip *de Olifant*, vermeesterde. Niet zoo gelukkig was de uitslag van den aanslag op Tholen; de Zeeuwen werden door Mondragon, met verlies van 1000 man, geslagen, Rollé, Cloot en Schoonewal sneuvelden, en de Rijk werd gevangen genomen.

Zie van Meteren, *Hist. der Nederll.*, D. II. bl. 36, 37, 166, 167; Hooft, *Nederl. Hist.*, D. I. bl. 251, 315; Marcus, *Sententien van Alva*, bl. 102 en 103; 's Gravesande, *Tweede Eeuwged. der Middelb. Vrijheid.* bl. 81; van Groningen, *de Watergg.*, bl. 130, 134, 298; Arend, *Algem. Gesch. de Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 209, 298.

CLOOTWIJK (Pieter van), zoon van Johan van Clootwijk en van Jenne van der Hooven, geboren te Dordrecht, nam in het jaar 1573 de stad Geertruidenberg, voor den Prins van Oranje, met behulp van den Luitenant-Generaal Poyet, bij verrassing, in. Later werd hij tot Schout van Geertruidenberg aangesteld.

Zie Balen, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 114; van Nuysenburg, *Korte Beschr. van Geertruidenberg*, bl. 39, noot 42; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 73, noot 3.

CLOOTWIJK (Matthias de Merwede, Heer van). Zie Merwede (Matthias de).

CLOPPENBURG (Johannes) of Cloppenburch, ook wel Kloppenburg, zoon van Theodorus Dirk Cloppenburg en van Johanna Jansonius, geboren den 13den Mei 1592 te Amsterdam, waar zijne ouders tot den burgerstand behoorden, werd, na in zijne vaderstad de eerste gronden der letteroefeningen gelegd te hebben, als haar kweekeling (*alumnus*) naar de hoogeschool te Leiden gezonden, waar hij zich inzonderheid op de Godgeleerdheid toelegde en een vlijtig gebruik maakte van de lessen in die wetenschap van Franciscus Gomarus en Johannes Polyander. Hij verliet deze hoogeschool in 1612 en na die van Franeker bezocht te hebben, reisde hij, in het begin van het volgende jaar, naar Sedan, waar hij zich eenige maanden onthield, en toen achtereenvolgens eene reis naar Herborn, Marburg en Heidelberg deed, ter welker laatstgemelde plaatse, hij den 24sten Julij 1613, *Stellingen over de Godheid van den Zoon* (1), verdedigde. Daarna bezocht hij in 1614 de akademiën van Bern en Zurich en vervolgens die van Bazel, waar hij een geheel jaar bleef huisvesten bij Johannes Buxtorf, en aldaar gedurende de herfst-vacantie twaalf openbare voorlezingen hield over Jesaia LIII. Daarna verbleef hij in 1615 vijf maanden te Genève, waar hij openlijk, onder voorzitting van den Hoogleeraar Benedictus Turretinus, *Stellingen over Christus den Zaligmaker* verdedigde (2). Van hier reisde hij naar Frankrijk en toefde korten tijd aan de hoogescholen van Montauban, Nismes en Saumur.

Van de loffelijkste getuigschriften voorzien in zijn Vaderland teruggekeerd, bediende hij als Proponent de Contraremonstrantsch-gezinde gemeente te Bleiswijk, nabij Rotterdam. Gedurende twee jaren, dat hij hier de predikdienst waarnam, hield hij een openbaar twistgeding met den Remonstrantschen Leeraar Hendrik Slatius, dien hij beschuldigde Sociniaansche gevoelens te koesteren. In 1617 werd hij tot Predikant te Aalburg-en-Heesbeen, in het land van Heusden, beroepen, en het jaar daaropvolgende te Heusden, waar hij den geleerden Gijsbertus Voetius als ambtgenoot vond.

In Januarij 1621, werd hij in zijne geboortestad Amsterdam beroepen, en in het leeraarsambt aldaar bevestigd, den 17den Junij van het zelfde jaar. Onstuimig en onverdraagzaam van aard, en jaloersch op de gewaande regten der kerk, voegde hij zich ook in 1628 aan de zijde der zulken, die misnoegen tegen de Regering hadden opgevat, over het dulden der Remonstrantsche vergaderingen; met zijnen ambtgenoot Adriaan Smout predikte hij zoo hevig tegen deze bijeenkomsten, dat het opgehitste graauw de vergaderplaats plunderde, hetgeen de Regering gewapenderhand tegenging, waarop Cloppenburg en Smout niet alleen de plunderaars openlijk voorspraken, maar zelfs wisten te bewerken, dat hun gematigde ambtgenoot Cornelis Hanecop werd afgezet. In 1629 ontzagen zij zich niet, de Regering over het ontschutteren eeniger burgers op den predikstoel zoo vinnig door te halen, dat Smout uit Amsterdam werd gebannen, en Cloppenburg, voor het zelfde lot beducht, op raad van zijne vrienden, de stad en zijne dienst verliet, en zich eenigen tijd te Leiden ophield, waarna hij in 1629 te Brielle beroepen werd. Hier tien jaren gestaan hebbende, verkoos men hem, in 1640, tot Predikant en Hoogleeraar te Harderwijk, dat destijds nog maar een gymnasium binnen zijne muren had. Omtrent vier jaren aldaar geleeraard hebbende, werd hij op den 8sten September 1643 door Curatoren van Frieslands hoogeschool, benoemd tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, en tevens tot Akademie-Prediker te Franeker. In 1652 werd Cloppenburg door eene keelontsteking aangetast, waarbij zich eene zware aanhoudende koorts voegde, die hem den 30sten Julij 1652 deed te grave dalen.

Hij was twee malen gehuwd. Zijne eerste vrouw was Lea Castelein, de tweede Elizabeth Bessels of Wessels; bij deze twee vrouwen heeft hij zes kinderen verwekt, alle dochters, van welke hem slechts ééne heeft overleefd, die in 1689 als weduwe van Samuel Severinus is gestorven; eene andere zijner dochters is de moeder geweest van den geleerden Hoogleeraar Johannes à Marck, eene derde was de vrouw van den Hoogleeraar in de Regten, Johannes Jacobus Wissenbach.

Dat Cloppenburg een kundig man is geweest, inzonderheid ervaren in de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche talen en schriften, wordt zelfs door Roomschgezinde geleerden getuigd, en dat hij grondig onderlegd was in de gewijde kritiek, kan niemand met eenigen grond betwisten. Ook behoort hij onder diegenen, welke door die van Zuid-Holland en de Hoogleeraren geacht werden bekwaam te zijn tot het werk der vertaling en hernieuwing eener nieuwe overzetting van den Bijbel. Over het algemeen had hij bij zijne met hem levende kerkgenooten grooten naam. Cloppenburg was de eerste, door wien een denkbeeld aangaande een verbond der werken werd voorgestaan, welke leer Coccejus later uitwerkte. Intusschen was hij niet geheel boven de bijgeloovige denkbeelden zijner eeuw, aangaande tooverij en waarzeggerij verheven; de tooverij werd zelfs door hem verdedigd. Maar vooral heeft de steeds herhaalde strijd, dien hij voerde, hem bij velen in slechten reuk gebragt, en zijn karakter als twistziek doen schetsen, hetgeen de prijzenswaardige hoedanigheden, die hij bezat, zeer verduisterde. Ware hij, ingevolge de leer van zijnen goddelijken meester, zachtmoedig, verdraagzaam en liefderijk geweest, en hadde hij zich enkel bezig gehouden met de waarneming der

(1) *Positiones de Filii Deitate.*

(2) *Theses de Christo Servatore.*

pligten aan zijn zwaarwigtig ambt verbonden, hoeveel schooner was zijn standpunt geweest, dan nu hij volijverig in het verdedigen eener schoolsche kerkleer, telkens met iedereen in den hevigsten strijd was gewikkeld. Zijn geneeskundige ambtgenoot te Harderwijk, Antonius Deusing, die later Hoogleeraar te Groningen werd, ondervond in hooge mate zijne onmiskenbare neiging, om over de zuiverheid der kerkleer met anderen te twisten. Andersdenkende Christenen werden door hem met hevige bitterheid aangetast. In den korten tijd van zijn verblijf te Harderwijk liet hij niet minder dan acht en veertig verhandelingen, naderhand ook uitgegeven, tegen de Doopsgezinden verdedigen. Tegen de Socinianen zond hij onderscheidene geschriften in het licht. Met de Remonstranten vond men hem vroeg en laat in strijd. Zelfs met Salmasius, met wien hij vroeger in naauwe vriendschapsbetrekking gestaan had, voerde hij later eenen hevigen twist over den woeker, en hetgeen daarmede in verband stond. Cloppenburg noemde onzen grooten Vondel eenen Turkschen lasteraar en Sociniaanschen Wederdooper, terwijl deze hem in zijn *Rommelpot van 't Hanekot* wederkeerig scherp doorhaalde. En toch was hij niet zoo onverdraagzaam, als men uit dit alles zou vermoeden. Hij eerbiedigde anderen, wanneer zij slechts niet afweken van hetgeen hij voor het wezenlijke der Hervormde kerkleer hield, en spoorde zijne leerlingen bij herhaling tot eigen onderzoek en zelfdenken aan. Zelfs kon hij met mannen, wier denkwijze zeer verschillend was, in duurzame vriendschap leven. Zoo was hij onafgebroken, zoowel Voetius, die te Heusden, als Coccejus, die te Franeker zijn ambtgenoot geweest was, hartelijk genegen.

Zijn portret gaat in folio uit, naar de schilderij van C. ten Houte, door Cornelis van Dalen, 1644, met drieërlei adres.

Veelvuldig zijn de werken, die Cloppenburg heeft geschreven, als:

Cancker van de leere der Wederdoopers. Amst. 1625, later in het Latijn uitgegeven onder den titel:

Gangraena Theologiae Anabaptisticae, Disputationibus XLVIII ventilata Harderovici cum Frederici Spanhemii Diatriba historica de origine, progressu et sectis Anabaptistarum. Franeq. 1645 24o. et 1656. 4o.

Poppius Eurypylus of korte ontdekking der bedriegelijkheid van de oogschynende enge Poorte Eduardi Poppii en zijnen ziekentroost. 1626.

Trouwhertige aenwysinge van theologische redenen, waarom het immers, soo seer van de syde der Remonstranten als van de syde der Gereformeerde kerken, onmogelijk is te treden in vredehandelinge tot vereeniging der Remonstranten met de Gereformeerde kerken. Amst. 1627. 4o.

Epistola ad Ludovicum de Dieu, de die comesti a D. N. J. Christo et Judaeis Agni Paschalis Et Tractatatus de Sabbato Deuteroproto. Ac super utraque amica Collatio Epistolica cum Ludovico Cappello; cum hujus Ἐπικρίσει *nec non Examine sententiae Hugonis Grotii de utroque.* Amst. 1634 et 1643. 12o.

Sacrificiorum Patriarchalium schola sacra. L. B. 1637. 8o.

De Foenere et Usuris brevis Institutio, cum Epistola ad Cl. Salmasium. L. B. 1640 8o, hetwelk vroeger in het Nederduitsch het licht zag onder den titel:

Onderwysinge van de Woeker en Interessen. Amst. 1637. 12o.

Fasciculus Disputationum selectarum XVIII. Harder. 1642. 4o.

Res judicata de falce missa in messem theologicam ab Antonio Deusingio, Physices et Matheseos Professore Harderoviceno. 1643.

Syntagma Exercitationum selectarum, quo continentur Protheoria Theologiae Christianae cum Inaugurali Oratione Franequerae habita; Disputationes XI de Foedere Dei et Testamento Veteri et Novo. Harderw. 1643, welke beide laatsten te zamen herdrukt zijn te Franeker in 1645. 4o.

Disputationes VII ad V articulos Remonstrantium. Franeq. 1646. 4o.

Exercitationes ad Locos communes Theologicos cum Aphorismis Theologiae Christianae, welk werk na het overlijden van den schrijver door Christianus Schotanus is uitgegeven, hoewel de *Aphorismi* reeds in 1648 het licht hadden gezien.

Exercitationes Juveniles, nempe Enarratio LIII Cap. Jesaiae, atque Disputationes, de Deitate Filii Dei, et de Christo Servatore. Accedunt Deliciae Biblicae Brielenses seu Collationes Criticae cum Ludovico de Dieu ad XXV loca difficiliora ex Psalmis, et XX alia V. et N. T. selecta. Franeq. 1652. 12o.

Compendiolum Socianismi confutatim cum praefatione historica de origine et progressu Socinianismi. Franeq. 1652. 4o., reeds vroeger in het Nederduitsch verschenen onder den titel:

Kort bewijs van de opkomst en de leere der Socinianen. Amst. 1637. 12o.

Vindiciae pro Deitate Spiritus sancti, adversus Joannem Bidellum. Franeq. 1652. 4o.

Anti-Smalcius de Divinitate Jesu Christi. Franeq. 1652. 4o.

Disputationes XV de Canone Theologiae et Judicio Controversiarum secundum Canonem. Franeq. 1655. 4o.

Tractatus brevis de sabbato Christiano, uit het Nederduitsch vertaald door J. van der Marck.

Hoe hoog Cloppenburg in Friesland geacht was, blijkt daaruit, dat zijne werken, twee en dertig jaren na zijn overlijden, door zijnen kleinzoon, den Hoogleeraar Johannes à Marck, gedeeltelijk op kosten der Friessche Staten, zijn uitgegeven, onder den titel:

Joannis Cloppenburgii *Omnia Theologica Opera, nunc demum conjunctim edita.* Amst. 1684. II voll. 4o.

Ook zijn eenige zijner geleerdste stukken gevoegd in de groote verzameling van Uitleggers der Heilige Schriften, onder den naam van *Critici Sacri* in het licht gegeven.

Zie Aitsema, *Saken van Staet en Oorl.*, D. I bl. 1023; Commelin, *Beschr. van Amst.*, bl. 865; A. van Hoogstraten en Brouerius van Nidek, *Groot Algemeen Hist. Woordenb.*, Lett. K. bl. 110; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; Vriemoet, *Ath. Frisiac.*, 373—386; Paquot, *Mémoires Litt.* Tom. I. pag. 610; Wagenaar, *Beschr. van Amst.*, St. III. bl. 231, St IV. bl. 406, 444; Sjoerds, *Algem. Beschrijv. van Friesl.*, D. I. bl. 619 en 620; Saxe. *Onom. Liter.*, Pars IV. pag. 427; Kok, *Vaderl. Woordenb. en Bijvoegss.*; Ypeij, *Gesch. der Systhem. Godgel.*, D. II. bl. 62; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypeij, *Gesch. der Herv. Kerk in de achttiende eeuw*, D. VII. bl. 371, D. X. bl. 636 en 637; Ypeij en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, D. II. bl. 400; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. V. bl. 245 noot; Kist en Royaards, *Kerk-Arch.*, D. V. bl. 117, 120; *Jaarb. der Doopsgez. Gem.*, 1838 en 1839, bl. 128; *Naaml. der Geref. Predikk. te Amsterdam; Biogr. Univ.*; Bouman, *Geschied. der Geldersche Hoogeschool*, D. I. bl. 83—87; Glasius, *Godgel. Nederland.*

CLOPPENBURG (Ruardus), zoon van Gerardus Cloppenburg, Predikant te Sassenheym, werd in 1728 Predikant te Meerkerk, van waar hij zich in 1745, in de zelfde betrekking naar de Kaap de Goede Hoop begaf, waar hij schijnt overleden te zijn.

Hij zond in het licht:

Paulus Afscheidspredikatie te Ephezen. 4o.

Zie Mourik, *Naamrol van Godgel. Schrijvers*, bl. 890 en registers.

CLOPPER (Nicolaas), Regulier Kanunnik te Eindhoven, schreef omstreeks 1472 eene kronijk onder den titel van:

Florarius Temporum, die door eenige schrijvers aangehaald wordt, doch het is onzeker of zij gedrukt is.

Zie Scriverius', *Lavre-crans van de Haerlemsche druckery*, bl. 87; Marchand, *Dict.* Tom. I. pag. 193; Adelung, *Fortzetz. von* Jöcher, *Gelehrten Lexicon.*

CLOPPER (Pieter de) of de Cloppere, die zich noemt »Leedemaet der Ghereformeerde Kercke te Leyden," en welligt aldaar Boekverkooper was, doch van wien ons geene verdere levensbijzonderheden bekend zijn, heeft in het licht gezonden:

Een Ruyckertje van verscheyde Bloemen, voor alle Sectaristen gecomponeert door een beminder van Godes heylighe waerheyt. Leyden 1636 8o.

Medicamentboecxken, verciert met verscheyden soorten van soetgeurige Bloemkens. Leyd. 1636 8o,

Medicament tot ruyneeren, secterie, ketterie, heretycken die opereeren, ende om catholyck, apostolyck te wesen, door den reuck van de blomme gepresen. Leyd., gedrukt voor Pieter de Clopper, 1636 8o.

Celex Curable ende preparatyf om gequetste van Kettersbedrijf, enz.

Een Medicament tot vermaen der Joden, enz. (Leyd.) 8o.

Medicamenten voor de Pest beradich ende tot allen secten seer schadich. enz., 29 Junij 1636. Dordr. 1636. 8o.

Ghesanck-Boecxken van de Blommisten ende van de Liefhebbers van Flora. Mitsgaders een twee snijdende swaert, ende visschers Net. den 2den druck, verbetert en de vermeerdert bij P. de Clopper. Leyd. 1637. 8o.

Lofsangh van het overkomen van Breda 10 Oct. 1637. Aan de Jesuwyten tot ghescbenck, per Clopper. 8o.

Een beraet-Liedt. 8o.

Een Draey-windt teghen Babel, op den derden val. Leyd. 1637 8o.

Ketters confusie, met 't slodt der Lippen. Een open Deure, met een Loopbanc. Leyd. 1638.

In het laatste is ook een: *Vocabulaer met andere spraken, tot gerief der Reysers, Duytsch, Hispanol, François, Italiano.* 8o.

De meeste dezer werkjes zijn in versmaat geschreven, doch geven een gering blijk van 's mans dichterlijke bekwaamheid. Eenige dragen de blijken van den bloemenhandel dier dagen.

Zie *Catal. van de Biblioth. der Maats. van Nederl. Letterk. te Leiden,* D. I. bl. 234 en 235; *Nieuw Biogr. Woordenb. van Nederl. Dichters ten verv. op* Witsen Geybeek; *Catal. der Biblioth. van* Mr. C. P. E. Robidé van der Aa, bl. 99.

CLOSSIUS (Johann Friedrich) of Closs werd in 1735 te Marbach in Wurtemberg geboren; te Tubingen, de hoogeschool van zijn Vaderland, beoefende hij eerst de Godgeleerdheid, maar koos later de studie der geneeskunst, welke hij echter voortdurend met de Latijnsche dichtkunst wist te verbinden. Wegens deze verschillende bekwaamheden werd hij door Prins Willem V tot diens Lijfarts en Bibliothecaris aangesteld, en had als zoodanig zijn verblijf deels te 's Gravenhage, deels op het stadhouderlijke lustslot Hondsholredijk. Later gaf hem de Markiezin de Châtelet, de bekende vriendin van Voltaire, een jaargeld van duizend gulden, waarop hij te Hanau ging wonen, en aldaar in Junij 1787 overleed, eenen zoon nalatende, die volgt.

Van zijne hand zagen het licht:

Petri Apollonii Collatini *Carmen de duello Davidis et Goliae emend. et illustr.* J. F. Clossius, Tub. 1762. 4o.

Carmen de cortice peruviano. Lugd. 1765. 4o.

Cornelii Celsi *de tuenda sanitate volumen, elegis latinis expressum, subjicitur ipse Celsi contextus, partim e libris, partim ex ingenio emendatus.* Tub. 1785. 4o.

Specimen observationum in Cornelium Celsum. Traj. 1767.

Hippocratis *Aphorismi elegis latinis reddili.* Tub. 1786. 4o.

Zie Saxe, *Onomast.* VII. p. 224; Ersch und Gruber, *Alg. Enc. der Kunstt. und Wissenschaften.*

CLOSSIUS (KarlFriedrich) of Closs, zoon van den voorgaande, zag den 25sten Maart 1768 het levenslicht op het slot Hondsholredijk; door zijnen vader reeds zeer jong naar Wurtemberg ter schole gezonden, ontving hij echter eene geheel Hoogduitsche opleiding. Hij beoefende de geneeskunst aan de hoogescholen te Tubingen, Berlijn, Wurtzburg en Marburg gedurende zes jaar, maakte op twee-en-twintig jarigen leeftijd als Chirurgijn van den Staf, den Pruissischen veldtogt van 1790 mede, en werd in 1792 tot buitengewoon Hoogleeraar der geneeskunst te Tubingen benoemd. Drie jaren later werd hij aldaar tot gewoon Hoogleeraar in de anatomie en chirurgie aangesteld, maar overleed in de kracht zijns levens, op den 10den Mei 1797, nog geen dertig jaren oud.

Gedurende zijnen korte werkkring had hij echter eene anatomisch-pathologische verzameling en een klinisch-chirurgisch instituut tot stand weten te brengen. Ook getuigen voor zijne vlijt zijne nagelaten werken en zijne beoordeelingen in de *Allgemeine Teutsche Bibliothek.* Zijne afzonderlijk verschenen werken zijn:

Anmerkungen über die Lehre von der Empfindlichkeit und Reizbarkeit der Theile. Tub. 1794. 8o.

De perforatione ossis pectoralis. Tub. 1795. 4o. in het Hoogduitsch vertaald. Marb. 1799. 8o.

Ueber die Enthauptung. Tub. 1796.

Ueber die Lustseuche. Tub. 1796. 8o.

Ueber die Krankheiten der Knochen, na zijne dood uitgegeven. Tub. 1798. 8o.

Zie Ersch und Gruber, *Allg. Enc. der Kunstt. und Wissenschaften.*

CLOTHARIUS, Clotharis of Chlotair I, bijgenaamd *de oude*, de jongste zoon van Clovis I, Koning der Franken, en van Clotilde, eene dochter van Chilperik, Koning der Bourgondiërs, geboren in het jaar 497, bekwam na de dood zijns vaders, in 511, Neustrië of het rijk van Soissons tot zijn aandeel, dat zich van de Schelde tot aan de Loire uitstrekte.

Met zijne broeders beoorloogde hij tweemaal de Bourgondiërs, eerst in 524 daarna tien jaren later, wanneer het Bourgondische rijk geheel werd onderworpen.

Nadat zijn broeder Clodomir in 524, in den strijd tegen de Bourgondiërs gesneuveld was, deelde hij met zijne broeders Theodorik I en Childebert I het rijk van Orleans, waarover Clodomir geregeerd had, vermoordde de kinderen van dien Vorst en huwde met diens weduwe Gondiuca.

In het jaar 529 hielp hij zijnen broeder Theodorik Thuringen, in Duitschland, veroveren. Als hij naderhand met zijnen broeder Childebert, Koning van Parijs, in oorlog geraakte, werden hunne legers, toen zij slagvaardig stonden, door eenen storm van elkander gescheiden. Daarna zich weder vereenigende, deden zij te zamen eenen inval in Spanje, doch werden geslagen.

Toen in het jaar 534 Theodorik, in 548 diens zoon Theodobert I en in het jaar 552 Theodobald, diens kleinzoon, overleden waren, volgde hij hen in het Koningrijk Austrasië, waartoe destijds de Nederlanden gerekend werden, op, met uitsluiting van zijnen broeder Childebert, wien de helft daarvan toekwam.

Op de Saksers, die in 554 aan de Wezer eenen opstand verwekt hadden, behaalde hij eene bloedige overwinning, waarschijnlijk aan den inham van de Burda, het tegenwoordige Boerdiep of de Middelzee in Friesland. Een groot gedeelte van dat volk werd uitgeroeid, en de overigen, die reeds te voren aan het Frankische rijk cijnsbaar geweest waren, op nieuw verpligt den Frankischen Vorst eene jaarlijksche schatting van vijfhonderd koeijen op te brengen. Het land der Thuringers, die de Saksers bijgestaan hadden, werd door de Franken in den terugtogt ten eenenmale verwoest (1). Doch in het volgende jaar weigerden de Saksers wederom de opgelegde schatting te betalen. Naar men wil, door Childebert, die nog met Clotharius over de nalatenschap van Theodobald oneens was, opgehitst, trokken zij in grooten getale naar Frankrijk het geheele land, tot aan Nuits toe, deerlijk verwoestende. Rijkelijk met buit beladen, waren zij teruggekeerd, toen Clotharius in allerijl weder met een leger naar hunne grenzen trok. De Saksers, voor zijn geweld beducht, zonden hem Gezanten toe, smeekten om vrede, en beloofden de geëischte schatting, en nog meer gewillig te zullen opbrengen. Clotharius zou zich hebben laten bewegen om af te trekken; maar de Franken, de Saksers mistrouwende, rukten zijns ondanks voort, waarop de Saksers, om vrede te bekomen, Clotharius eerst de helft van hun land, met al hun vee, kleederen en verdere bezittingen aanboden. Dit alles echter was niet in staat om het verbitterd gemoed der Franken te vermurwen. Clotharius verklaardde hun, dat hij ongezind was, hen te volgen, indien zij, onaangezien alle deze aanbiedingen, den Saksers te lijve wilden. Doch deze verklaring had hem bijna het leven gekost. Zijn eigen volk viel op hem aan, scheurde zijne legertent open, en zou hem ongetwijfeld hebben omgebragt, indien hij niet besloten had, hen tegen de Saksers aan te voeren. De strijd was hevig. De Saksers, door wanhoop vervoerd, maakten eene geweldige slagting onder de Franken, zoodat Clotharius zich genoodzaakt zag den vrede te zoeken, dien de zijnen te voren zoo stoutmoedig versmaad hadden. Men kwam tot een verdrag, bij hetwelk de Saksers vermoedelijk eenige voordeelen bedongen hebben.

Zijn broeder Childebert hitste Chramnes, eenen zoon van Clotharius, tot eenen zamenzwering tegen zijnen vader op, doch kon den uitslag daarvan niet zien, want hij stierf kort daarna kinderloos, en liet zijn rijk na aan Clotharius, die nu het geheele Rijk der Franken onder zijn bestuur vereenigde, en zijn zoon diens misdrijf voor dit maal vergaf; maar toen deze later andermaal de wapens tegen zijnen vader wilde opvatten werd hij, nevens zijne vrouw en kinderen, in eene strooihut, waarin zij gevlugt waren, verbrand.

Zich in het jaar 561 in het bosch te Cuise op de jagt al te zeer afgemat hebbende, viel hij in eene hevige koorts, die hem nog in het zelfde jaar uit het leven rukte. Men geeft hem na, dat hij een bekwaam, verstandig, dapper en milddadig doch ook wellustig, wreed, en eerzuchtig Vorst is geweest.

Clotharius heeft zes gemalinnen gehad; ja, hoewel een beschermer der Katholijke kerk tegen de Arianen, ontzag hij zich niet meer dan eene vrouw te gelijk te hebben; bij de eerste Ingonde verwekte hij Gunter en Childebert, die beide voor hem gestorven zijn, voorts Charibert I, Koning van Parijs, Guntram, Koning van Orleans en Bourgondië, Sigebert I, Koning van Austrasië, en Clodohinde, gemalin van Albinus, Koning der Longobarden; bij de tweede, Haregonde, zuster van Ingonde, teelde hij Chilperik I, Koning van Neustrië; de derde Chunsene of Gunsine was de moeder van den

(1) Heeft deze veldtogt van Clotharius tegen de Saksers in ons land plaats gehad, dan kan hier onder de Thuringers niet de hoofdstam van dit volk in Duitschland worden verstaan, maar moeten de Nederlandsche Thuringers bedoeld zijn, die het latere graafschap Teisterbant bewoonden.

ongelukkigen Chramnes. De vierde was Radegonde, eene dochter van Bertharius, Koning van Thuringen, de latere stichteres eener abtdij bij Poitiers, om haar vroom leven door de Kerk heilig verklaard; de vijfde Gundiuca, weduwe van zijnen broeder Clodomir, en de zesde Walrade, weduwe van Theodobald, Koning van Autrasië, welke drie laatsten geene kinderen bij hem schijnen gehad te hebben. Na zijn overlijden werd het Frankische rijk onder zijne vier nog in leven zijnde zonen, in dier voege verdeeld, dat Charibert te Parijs, Guntram te Chalons sur Saône, Chilperik te Soissons en Sigebert te Metz hunnen zetel hadden.

Zie Greg. Turonensis, IV, 10, 14, 15, 22; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algemeen Hist. Woordenb.*; Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I bl. 320—324; Sjoerds, *Beschr. van Friesl.*, D. I. bl. 377 en 378; *Algem. Woordenb. derZamenl*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 297, 299—300; *Biogr. Universelle.*

CLOTHARIUS II, bijgenaamd *de Groote* of *de Jonge*, zoon van Chilperik I, Koning van Neustrië, en van diens tweede gemalin Fredegonde, kwam na de dood zijns vaders, in het jaar 584, nog maar vier maanden oud zijnde, tot de regering. Aangezien zijne moeder, voor de bekende arglistigheid van Brunehilde, en voor de magt van haar zoon Childebert II, Koning van Austrasië, beducht was, verzocht zij Guntram, Koning van Bourgondië en oom van Clotharius, dezen in bescherming te nemen; waarin Guntram bewilligde, en zoo getrouw woord hield, dat hij niet alleen Clotharius tegen alle vijandelijkheden van Childebert behoedde, maar ook Gondebald, die zich zelven tot Koning had opgeworpen, onderwierp, en de zamenzwering der grooten, die het met hem hielden, verijdelde. Hij stelde ook eenen raad aan, die, nevens Fredegonde, de voogdij over den jongen Clotharius zou voeren en liet naderhand, toen deze zou gedoopt worden, eenige Bisschoppen en driehonderd Edelen plegtig zweren, dat zij Clotharius voor den wettigen opvolger van Chilperik erkenden.

Na het overlijden van Guntram nam Fredegonde zelve de voogdij over haren zoon op zich, en sloeg Childebert, in het jaar 593, bij Soissons; zij had den jongen Vorst bij zich in het leger, ten einde het krijgsvolk, door diens tegenwoordigheid aan te moedigen. Na de dood van Childebert deed zij eenen inval in Austrasië en versloeg een leger, dat de zoon van Childebert tegen haar had in het veld gezonden. Na haren dood, in 597, werd Clotharius door Theodobert II en Theodorik II, zonen van Childebert, aangevallen, en zag zich zelfs genoodzaakt, eenige steden aan hen af te staan. Toen echter deze beide Vorsten het oneens werden, en de eerste in 611 gedood werd, terwijl de andere in het volgende jaar aan den rooden loop stierf, verklaarden de Grooten des rijks en Warnachair of Garnerius de Hofmeijer, daar het regerend geslacht, door de wandaden van Brunehilde, den Austrasiërs hatelijk was geworden, zich voor Clotharius, die nu met een leger naar Austrasië oprukte; weldra kwam het tusschen hem en Brunehilde, niet ver van de Aisne tot een treffen, waarin Clotharius, door verraad en trouweloosheid geholpen, eene gemakkelijke overwinning behaalde; Brunehilde benevens drie zonen van Theodorik vielen in zijne handen; van den vierde, Childebert, die uit den strijd ontvloden was, werd sedert niets meer vernomen. De beide oudsten, Sigebert en Clodio, werden terstond van kant geholpen, doch de jongste, Merovëus, van wien Clotharius doopheffer was geweest, werd buiten alle staatsbetrekkingen opgevoed en Brunehilde, op eene smadelijke wijze, naakt, met den eenen arm en voet bij het hoofdhaar aan de staart eens paards gebonden, te pletteren gesleept.

Clotharius vereenigde nu het rijk van Neustrië met die van Austrasië en Bourgondië, alzoo de geheele Frankische heerschappij, onder eenen scepter, en deze uitgestrekte staten genoten, na vele bloedige oorlogen en moordtooneelen eene gewenschte verpozing onder zijn bestuur. Hij toch legde er zich op toe, om den landbouw te doen bloeijen, schafte de drukkende, door zijne voorgangers opgelegde, lasten af, en gaf den grooten vasallen, de hun ontnomen landerijen terug.

De Austrasiërs zagen zich echter met leede oogen den Koning van Neustrië onderworpen en hun misnoegen bewoog Clotharius, het bewind over Austrasië aan zijnen jeugdigen zoon Dagobert op te dragen, toen deze, in 627, van de Saksers overvallen en uit het veld geslagen werd, kwam Clotharius hem te hulp, velde der Saksen Koning of Hertog Beroald met eigen hand ter neder, waarop zijn leger eene groote overwinning behaalde, en alom het land plunderde en verwoestte. Clotharius liet alle krijgsgevangenen, die langer waren dan zijn zwaard, zonder genade ter dood brengen, en de overigen werden, benevens de vrouwen en kinderen, naar Gallië gevoerd en openlijk, ten behoeve des Konings, voor slaven verkocht (1).

Eenige maanden daarna, namelijk in het jaar 628, stierf hij. Hij heeft, volgens het algemeen gevoelen, drie gemalinnen gehad, die gemeenlijk Holdetrude, Bertrude en Sichilde genaamd worden. Bij de eerste zou hij Merovëus verwekt hebben, die, in het jaar 603, in den veldslag bij Estampes gevangen genomen en gedood werd, en Dagobert I, die later insgelijks het geheele rijk onder zijn beheer vereenigde. Sommigen noemen echter Bertrude de moeder van Dagobert en van Charibert II, Koning van Aquitanië.

Zie *Gesta Regum Francorum*, Cap. XLI.; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. I, bl. 330—334; Sjoerds, *Beschr. van Friesl.*, D. I. bl. 379; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 303—305; *Biogr. Univ.*

CLOTTERBOOKE (Mr. Casparus), zoon van Mr. Casper Clotterbooke, Secretaris van Hun Edel Groot Mogenden, geboren te 's Gravenhage, omstreeks 1720, werd, na volbragte studiën aan de hoogeschool te Leiden, op het verdedigen eener dissertatie *over de schadevergoedingen* (2), den 5den September 1760, in de Regten gepromoveerd, en werd in het jaar 1774 Raad in de vroedschap te Haarlem, en Schepen aldaar, in welke betrekking hij bleef tot in het jaar 1788.

In 1787 had hij wegens Haarlem zitting in Gecommitteerde Raden, en nam met van der Does van Noordwijk, de Roo van Westmaas en Royer, als Commissarissen van Gecommitteerde Raden van den 3den Maart van dat jaar het te Haarlem binnen trekkend krijgsvolk den eed af. Ook werd hij nog in hetzelfde jaar met Backers wegens Dordrecht, en vergezeld van den Fiskaal Luiken en twee Boden van Staat, naar Helvoetsluis gezonden tot onderzoek van de daar voorgevallen oproerigheden.

Na de omwenteling van het laatst van dat jaar, buiten bewind geraakt, leefde hij vervolgens ambteloos tot in 1802 toen hij door het Staatsbewind tot Lid van het departementaal bestuur van Holland benoemd werd.

Hij overleed den 2den Januarij 1817, hebbende bij zijne echtgenoote Magdalena Henriette Patyn geene kinderen verwekt.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XV. bl. 372, D. XVI. bl. 31, 38, 262, D. XLIV. bl. 263.

CLOTZ (Valentyn), geboren te Maastricht, was Landschapschilder en teekenaar, Hij is vooral bekend door zijne land- en stadgezigten, meest naar in het Vaderland gelegene steden en dorpen, met de pen en oostindische inkt meesterlijk geteekend. Onderscheidene zijner teekeningen stellen legerplaatsen en dergelijke voor.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Nederl. Schilderk.*, D. I. bl. 193; *Aardrijksk. woordenb. der Nederl.*, D. XIII. bl. 574; Immerzeel, *Levens en werken der kunstschilders.*

CLOVIS I. (Clodoveus, chlodowig of hlodowig), zoon van Childerik I, Koning der Salische Franken, volgde, in 486, zijnen vader in de regering op.

Deze Vorst even groot Veldheer als Staatsman was zoo al niet in ons Vaderland geboren, ongetwijfeld van Nederlandsche afkomst. Uit onze gewesten had zijn grootvader Clodio de Franken zuidwaarts gevoerd en dus de eerste grondslagen van het Frankische rijk gelegd; dit rijk strekte zich toen Clovis de regering aanvaardde niet verder dan de Somme uit, het was voor Clovis weggelegd, het over het grootste gedeelte van Gallië uit te breiden, welk land sedert dien tijd den naam van Frankrijk ontving.

In het vijfde jaar zijner regering verbond hij zich met Ragnagarius Koning van Kamerijk, verklaarde den oorlog aan Afranius Syagrius, den Romeinschen Landvoogd te Soissons,

(1) De oudste berigten plaatsen dezen strijd aan den oever der Wezer. Friesche kronijkschrijvers hebben deze gebeurtenis echter naar ons land verplaatst, waarover men zie ons artikel Beroald.

(2) *Dissertatio inauguralis de compensationibus.* L. B. 1760.

dien hij in 486 bij de oude abdy van Nogent, 3 uren van Soissons, versloeg; Syagrius vlugtte naar Toulouse bij den Gothischen Koning Alarik, doch hij werd uitgeleverd aan Clovis, die hem het hoofd liet afslaan, waarop de Romeinen, zonder Veldheer zijnde, zich grootendeels aan Clovis onderwierpen, die Melun, Rheims, Soissons, en de overige steden, tot aan de Loire, en de grenzen der West-Gothen en Bourgondiërs, veroverde, en te Soissons den zetel zijner regering vestigde. Vervolgens zette hij zijne krijgstoerustingen voort, maakte zich meester van onderscheidene landschappen in Belgisch Gallië en onderwierp, in 491, de Nederlandsche Thuringers aan zijn gebied.

Kort daarna trouwde hij met Clotilde, dochter van Childerik, Koning der Bourgondiërs, haar belovende het Christelijk geloof te zullen omhelzen.

Eenige jaren later, namelijk in 496, verbonden zich onderscheidene Germaansche volken, onder welke vooral de Allemannen genoemd worden, tegen Clovis, wiens magt nu voor hen geducht begon te worden. Reeds hadden zij zich over den Elzas en Lotharingen verspreid, toen de vereenigde legers van Clovis en Siegbert, den Koning der Ripuarische Franken, hen bij Tolbiac, vermoedelijk het tegenwoordige Zulpich, niet ver van Keulen, slag leverden; doch de Franken werden in den aanvang geslagen. Clovis alzoo in de engte gebragt, riep den God der Christenen aan, en deed eene gelofte, dat hij, in geval hij de overwinning behaalde de Christelijke Godsdienst zou omhelzen; waarop zijne manschap zich wederom herstelde, den vijand andermaal aangreep en versloeg.

Van dezen veldtogt wederkeerende, liet Clovis zich van den H. Remigius, Aartsbisschop van Rheims, in het Christendom onderwijzen en werd op Kersdag van het jaar 496 te Rheims gedoopt. Op dien zelfden dag namen, nevens zijne zusters Albofleda en Lantchilde, nog 3000 van zijne soldaten het Christelijk geloof aan, welk voorbeeld de overigen welhaast volgden.

Bij dezen doop zalfde Remigius, naar Oud-Testamentisch gebruik, Clovis tevens tot Koning. De vaas (*la sainte ampoule*), waaruit de olie gegoten werd, diende sedert om alle volgende Koningen van Frankrijk te zalven; dat deze vaas door eene duif uit den hemel zou zijn gebragt, is eene legende, eerst drie eeuwen later door Remegius opvolger Hinkmar verspreid.

Deze overgang van Clovis tot het Christendom, en wel tot het orthodoxe katholieke geloof der Romeinsche Galliërs, was een stap van grooten invloed, want daar de meeste Duitsche stammen, die het Christendom hadden aangenomen, Arianen waren, verschafte de bekeering der magtige Franken tot de leer van Rome voor goed aan het Pausdom de geestelijke heerschappij over West-Europa, terwijl van den anderen kant Clovis in het Katholieke geloof der Galliërs eene krachtige ondersteuning vond, om zijne kettersche naburen, de Bourgondiërs en West-Gothen geheel uit dit land te verdrijven.

Eerst tastte hij de Bourgondiërs aan, wegens den door hunnen Koning Gundobald gepleegden moord op diens broeder Chilperik, den vader van Clotilde; met behulp van den derden broeder Godegisel dwong Clovis in 500 Gundobald den Franken cijns te betalen. Kort daarna wist Gundobald zich van dezen smaad te bevrijden, en het bleef eerst aan de zoons van Clovis beschoren, om de Bourgondiërs geheel te onderwerpen.

Daarna beoorloogde hij in het jaar 507, Alarik, Koning der West-Gothen; dien hij met eigen hand, in eenen veldslag bij Voclade, bij Vivonne, doodde, brengende alzoo geheel Aquitanië onder zijn gebied; waarbij hij naderhand nog alle de landschappen tusschen de Rhône en de Loire voegde.

Minder gelukkig was Clovis tegen zijnen zwager Theodorik, den Koning der Oost-Gothen, toen deze zijne stamgenooten te hulp kwam, die de Franken bij Arles, dat zij te vergeefs belegerd hadden, sloeg. Clovis sloot echter in 509 eenen dragelijken vrede met hem.

De Oost-Romeinsche Keizer Anastasius I had zoo veel achting voor zijne dapperheid, dat hij hem in het jaar 510 eene gulden kroon met eenen purperen mantel van Konstantinopel toezond, en hem den titel van Patriciër des Rijks, van Consul en zelfs van Augustus schonk. Clovis vertoonde zich in deze hoedanigheid in eene witte toga, met den purperen mantel op de schouders en eenen diadeem op het hoofd, aan het volk, in de kerk van St. Martin te Tours.

De titels door Anastasius aan Clovis opgedragen stelden hem in staat, om met Roomsch Keizerlijk gezag, in Gallië te regeren. Ondertusschen scheen dit gezag niet genoeg gevestigd, zoo lang hij niet over den geheelen Frankischen volkstam, zonder mededingers, het bewind voerde. Daarom wist hij langzamerhand alle de afstammelingen van Meroveus, die nevens hem regeerden, uit den weg te ruimen. Geene middelen versmadende, indien hij zijn doel kon bereiken, spoorde hij door schitterende beloften Kloderik, den zoon van Siegbert, Koning der Ripuarische Franken, tot vadermoord aan, en liet, na het volvoeren dier afgrijselijke daad, het door hem misleide monster ombrengen. Van beider dood ontving hij de tijding, terwijl hij eene reis langs de Schelde deed, en werd terstond voor Siegberts opvolger erkend. Daarna deed hij Kararik, die het gebied voerde over eenen stam der Franken, welke zich in Artois en Boulogne hadden nedergeslagen, gevangen nemen, den kruin scheren en in een klooster steken. Ragnacarius, Koning van Kamerijk, krijgsgevangen genomen zijnde, werd door Clovis met eene heirbijl van het leven beroofd. Regnomer, Broeder van Ragnacarius, die over de Franken in het landschap Maine gebood, werd mede op bevel van Clovis omgebragt, en beider landen door hem in bezit genomen. Door deze en dergelijke middelen, werd Clovis de alleenheerscher der Franken, aan welk volk hij geheel België en het grootste deel van het tegenwoordige Frankrijk onderwierp. Hij stierf den 28sten November 511, te Parijs, waar hij sedert 507 zijnen zetel gevestigd had, en werd in de door hem gestichte kerk van St. Genoveva begraven.

Hij liet vier zonen na Theoderik, Clodomir, Childebert en Clotarius, van welke hij den eerste bij eene bijzit, maar de drie anderen bij zijne gemalin Clotilde verwekt had. Deze deelden hun vaderlijk rijk aldus, dat de eerste te Metz, de tweede te Orleans, de derde te Parijs en de vierde te Soissons zijnen zetel had. Deze stichter van het Frankische rijk, dat onder Karel den Grooten zich tot eene wereldheerschappij verhief, was krijgshaftig, voorzigtig, heerschzuchtig en een even groot veldheer als staatsman.

Zie van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Algem. Hist. Woordenb.*, Lett. C. bl. 259; Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. I. bl. 303—310; Sjoerd, *Beschr. van Friesl.*, D. I. bl. 376 en 377; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; *Aanh. op het Woordenb. van Kunstt. en Wetensch.* door G. Nieuwenhuis; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. I. bl. 288 294; *Biogr. Univ.*; Herzog, *Real-Encycl. für Prot. Theol. und Kirche*, T. II. S. 269; Ersch *und* Gruber, *Allg. Enc. art. Chlodwig*;

CLOVIS II, Clodoveus, Chlodowig of Clodowig, zoon van Dagobert I en van Nanthilde, geboren in 634, was bij den dood zijns vaders in 644 erfgenaam van het Rijk van Neustrië en Bourgondië, eerst onder de voogdijschap zijner moeder en vervolgens onder die van de Groothofmeijers Ega en Erchinoald. Toen de Groothofmeijer in Austrasië Grimoald, den jongen Dagobert II van den troon verwijderde en er zijn eigen zoon Childebert op plaatste, spande Clovis met eenige Austrasische grooten zamen, die Grimoald onverhoeds overvielen en hem naar Parijs voerden, waar hij in den kerker, onder het lijden van geweldige folteringen, den geest gaf. Nu werd Clovis in 656 Koning van geheel het Frankische rijk, waarover hij slechts vier jaren regeerde, want hij overleed in 660.

Hij liet bij zijne gemalin S. Bathilde of Badour, geboortig uit Engeland, drie zonen na, Clotarius III, Childerik II en Theodorik III, van welke de eerste Neustrië en Bourgondië en Childerik Austrasië ten erfdeel ontving, terwijl Theodorik, een onmondig kind, buiten gesloten en eerst later Koning werd.

Sommigen noemen dezen Clovis een zeer overdadig Vorst; maar anderen getuigen, dat hij zeer wijs heeft geregeerd, en het laatste schijnt waar te zijn, want zijne schatkisten wel hebbende aangevuld, kwam hij zijne onderdanen daaruit bij eenen hongersnood te hulp, en toen dit niet genoegzaam was, liet hij het zilver, waarmede zijn vader Dagobert de kerk te St. Denis had laten dekken, onder hen uitdeelen.

Zie van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.* Lett. C. bl. 259; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 347; Sjoerds, *Beschr. van Friesl.*, D. I. bl. 380; *Algem. Woordenb. der Zamenlev.*; van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; Arend, *Algem. Geschied des Vaderl.*, D. I. bl. 305, 307.

CLUSIUS (Carolus) of eigenlijk Charles de l'Ecluse, gesproten uit een Patricisch geslacht, dat, gelijk de naam genoegzaam te kennen geeft, uit de stad Sluis zijnen oorsprong

nam, was een zoon van Michel de l'Ecluse, Heer van Watenes en Raadsheer in het hof van Artois en van Guillemette Quineaut. Geboren te Atrecht, den 18den Februarij 1524, werd de jongeling ter volvoering zijner eerste letteroefeningen naar Gent gezonden, waar hij twee jaren lang bij Paulus Eucharius verbleef. In 1546 begaf hij zich naar Leuven, waar hij zich grondig in het Grieksch en Latijn oefende, onder Adriaan Amerot en Pieter Nannius, Hoogleeraren in het Collegie van de drie talen. Ten einde zijnen vader genoegen te geven, studeerde hij in de regten onder het bestier van Gabriel Mudaeus; dan de zucht tot reizen deed hem, toen hij 22 jaren bereikt had, Leuven verlaten, en vreemde hoogescholen bezoeken. De eerste plaats, waar hij zijn verblijf vestigde, was Marburg, waar hij zijne studiën in de Regten voortzette, en met aanhoudenden ijver de lessen van Jan Oldendorp hoorde; maar een man van aanzien te dier plaatse hem een afkeer voor die wetenschap ingeboezemd hebbende, waarvoor hij uit eigen aard ook niet veel geneigdheid gevoelde, liet hij de beoefening der regtsgeleerdheid varen, om zich op die der wijsbegeerte toe te leggen, waarin hij aanzienlijke vorderingen maakte. In deze stad maakte Clusius mede kennis met zijnen landgenoot Andreas Hyperius, die hem overhaalde, om aan Philippus Melanchton een bezoek te geven, hetwelk hij in 1549 volvoerde, waartoe hij zich naar Wittemberg begaf. In het volgende jaar bezocht hij Frankfort en Straatsburg, reisde vervolgens door Zwitserland en Savoije, naar Lyon en verder naar Montpellier. In deze laatste stad hield hij drie jaren verblijf ten huize van Guillaume Rondelet. Deze beroemde natuurkundige bewerkte, dat de jeugdige Regtsgeleerde deze studie voor goed met die der geneeskunde en vooral der kruidkunde verwisselde. Ten einde betere vorderingen in dit vak te maken, doorkruiste hij al de naburige landstreken, met de zorgvuldigste naauwkeurigheid de plantgewassen, welke er groeiden, gadeslaande, en de oudheden beschouwende, die aldaar in menigte gevonden worden. Te gelijker tijd maakte hij kennis met Pieter Lotichius, die naderhand Hoogleeraar in de geneeskunde te Heidelberg was. Clusius, nu den graad van Licentiaat of Doctor in de medicijnen behaald hebbende, kwam op bevel van zijnen vader in de Nederlanden terug, ten einde hij niet aan de gevaren zou blootgesteld zijn, welke hem door den ontstanen oorlog, tusschen den Keizer en den Koning van Frankrijk, hadden kunnen treffen. Hij nam zijnen weg over Geneve, ging van daar naar Bazel, waar hij met vele blijken van achting werd onthaald; vervolgens Keulen doortrekkende, kwam hij in 1554 te Antwerpen. In 1560 keerde hij naar Frankrijk terug, en bleef twee jaren te Parijs, na verloop van welken tijd de burgeroorlogen hem noodzaakten naar Leuven te vertrekken. Na een verblijf van een jaar in deze stad, ging hij op nieuw naar Duitschland; dan hij hield er zich niet lang op en begaf zich weder naar de Nederlanden in gezelschap van de gebroeders Fugger. Vervolgens reisde hij langs de westelijke kusten van Frankrijk tot in Spanje. In dit rijk aangeland, doorkruiste hij er een groot gedeelte van, terwijl hij zich bezig hield met de planten en kruiden, welke hij vond, naauwkeurig te onderzoeken en te verzamelen; dit deed hij ook in Portugal. Op reis zijnde naar Gibraltar, had hij het ongeluk van zijn paard te vallen, en daardoor een arm en een been te breken. In 1565 van deze reis terug gekeerd, bleef hij vijf jaren in de Nederlanden, en verwierf zich de vriendschap van onderscheidene geleerde mannen, als Hubert Goltzius, de gebroeders Lauryn van Brugge, Christoffel Plantyn, Franciscus Raphélengius, enz. In 1570 ging hij op nieuw naar Parijs, en stak van daar over naar Engeland. Deze reis volbragt hebbende, bleef hij in de Nederlanden tot in 1573, toen Keizer Maximiliaan II. hem naar Weenen ontbood, om het bestier van zijnen kruidhof waar te nemen, ook was hij Lijfarts des Keizers en met den titel van Hofraad vereerd. Clusius, maakte daar kennis met de Geleerden, die zich aan het Keizerlijke hof bevonden met name, Jan Sambucus, Juliaan Alexandrinus, Jan Crato van Craftheim, Rembertus Dodoneüs enz.; mede maakte hij gebruik van zijn verblijf in Oostenrijk, om de kruiden van die geheele landstreek te onderzoeken, zoowel als die van Hongarijë, welk rijk hij met dat zelfde doel doorreisde. Ook verkreeg hij verlof, om een tweede reis naar Engeland te doen, waar hij kennis maakte met Filip Sidney en Frans Drake, door wien hij eene menigte belangrijke zaken leerde kennen, waarvan hij naderhand gebruik gemaakt heeft in zijne *Exotica*, waarin hij eene aantal uitheemsche planten en dieren, als de casuaris, de paradijsvogel, de dodaars de cachelot en eene menigte anderen het eerst naauwkeurig deed kennen. Na een veertienjarig verblijf te Weenen, zoo onder het rijksbestuur van Maximiliaan II, als onder dat van Rudolph II, zijnen opvolger, liet hij zijne betrekkingen varen, en verliet Oostenrijk. De gevoelens van Clusius, die vermoedelijk toen reeds, ofschoon niet openlijk, het Hervormde geloof omhelsd had, hetwelk hij later ongetwijfeld moet hebben beleden, daar hij anders niet tot Hoogleeraar te Leiden had kunnen worden aangesteld, konden aan het hof van den vrijzinnigen Keizer Maximiliaan geen bezwaar opleveren, maar moesten hem onder diens dweepzieken opvolger Rudolph weldra vele moeijelijkheden berokkenen. Clusius, die van nu af onafgebroken in Protestantsche landen leefde, vestigde in 1587 zijne woonplaats te Frankfort aan den Main, waar hij zes jaren in eene soort van eenzaamheid doorbragt, en alleen voor zich zelven leefde. Intusschen bragt hij van tijd tot tijd een bezoek bij Prins Willem Landgraaf van Hessen, die zich gaarne met hem onderhield en hem zelfs eene jaarwedde schonk. De Curatoren van de Hoogeschool te Leiden lokten hem uit Frankfort, waar hij eens eenen val gedaan had, die hem een zijner heupen ontwrichtte en trachtten hem in 1592 door tusschenkomst van Joan van Hoogelande, een zijner gemeenzaamste vrienden, tot de aanvaarding van het toezigt over den botanischen tuin onder den titel van *Professor honorarius*, te bewegen. Het gelukte hun eindelijk, onder toezegging van eene aanzienlijke jaarwedde en vrijstelling van alle verpligting tot het geven van onderwijs, nog dit jaar, zijne toestemming en hunnen wensch te verwerven. Reeds voor zijne overkomst. welke eerst in den herfst van het volgende jaar plaats had, bewees hij, zoo door raadgevingen, als door het overzenden van een groot aantal kostbare zaden, gewigtige diensten, en stelde vervolgens zijne kunde, ondervinding en de uitgebreide betrekkingen, welke hij zich aller wege verworven had, met den loffelijksten ijver te werk ter behoorlijke inrigting en gedurige verrijking van den kruidhof. In 1593 tot Hoogleeraar in de kruidkunde benoemd, vervulde hij dien leerstoel met veel roem, gedurende 16 jaren, en stierf aan een breuk, den 4 April 1609, zonder ooit te zijn getrouwd geweest.

Zijn lijk werd begraven in Onze Lieve Vrouwen Kerk te Leiden, waar men een gedenkteeken ter zijner eere geplaatst had, dat, in 1819, bij de slooping van die kerk naar de St. Pieterskerk is overgebragt. Zijne beeldtenis prijkt gebeeldhouwd in den kruidtuin der Leidsche hoogeschool. Men vindt zijn afbeeldsel in het koper bij Meursius en door de l'Armessin bij Foppens, in de *Effigies* van van der Aa, alsmede in de *Alma Academiae Leidensis*, en in *les Belges Illustres* Voorts nog door Jacob de Gheyn in 4o, door Boissardus en in vroeger leeftijd door M. Rota en anderen. Een geschilderd portret van hem, vervaardigd toen hij zich nog te Weenen ophield, is op de bibliotheek der hoogeschool te Leiden. Zijne zinspreuk was *virtute et ingenio* (door deugd en vernuft).

Clusius was aan vele kwalen en ziekten onderhevig geweest; en behalve de reeds verhaalde ongelukkige toevallen, was hem, toen hij 55 jaar oud was, een beentje in zijn linker voet verschoven, en tevens zijn enkel gebroken, zoodat hij in zijnen ouden dag op krukken moest gaan. Tot drie maal toe was hij genoegzaam reisvaardig geweest, om Italie te bezoeken, doch telkens werd hij tot zijn leedwezen daarin verhinderd. Hij was ongemeen bedreven in de Grieksche en Latijnsche taal, en verstond het Italiaansch, Spaansch, Hoogduitsch, Nederduitsch en Fransch. Heinsius plaatst hem, benevens Josephus Scaliger, in de rei der geleerdste mannen van hunnen tijd, en de groote Boerhaave en Cuvier hielden hem voor den eersten Kruidkundige van zijne eeuw. Clusius had zich tot eene wet gesteld, om de getuigenis van niemand, wie het ook zijn mogt, aan te nemen, wat planten en kruiden betrof, maar alleen zijn eigen oogen en waarnemingen te vertrouwen; ook straalt in zijne werken de allerschroomachtigste naauwkeurigheid door, zoowel ten aanzien van de beschrijvingen als afbeeldingen.

De plantenkunde heeft aan Clusius veel te danken; hij ontdekte in Spanje het eerst de jonquille en de narcis, wier bloemen thans de meeste tuinen versieren, maar vooral door de verspreiding van nieuwe nuttige planten maakte hij zich verdienstelijk; bijna algemeen wordt de invoering der pas in Amerika ontdekte aardappel aan hem toegeschreven, bepaaldelijk heeft hij de wilde kastanje, de plataan, de citroenboom, de laurierkers of laurencerus, de schorseneel, de snijboom, de jasmijnen en de tulpen in Nederland ingevoerd.

Voorts is men aan hem, aan Cisalpinus, en aan Gesner, de leerwijze verschuldigd, om de verschilende kenteekenen der planten, uit de structuur of het maaksel hunner vruchten te leeren kennen.

Zijne uitgegeven werken en zijne veelvuldige vertalingen, zijn de volgende:

Histoire des plantes en laquelle est contenue la description entière des herbes, leurs espèces, formes, noms, tempéramens, vertus et opérations, par Rembert Dodoné, *Médecin de la ville de Malines, traduite du bas Allemand en François, par* Charles de l'Escluse. *Anvers* 1557. *avec fig. in folio*, van welken druk de voornaamste waarde daarin bestaat, dat die altijd door Gasper Bauhinus in zijnen *Pinax* aangehaald wordt.

Antidotarium, sive de exacta componendorum miscendorumque Medicamentorum ratione libri III, omnibus Pharmacopoeis large utilissimi; ex Graecorum, Arabum, et recentiorum Medicorum scriptis maxima cura et diligentia collecti, nunc vere primum ex Italico sermone Latini facti. Antv. 1565 *in* 8*vo*.

Les vies de Hannibal et de Scipion l'Africain, par Charles de l'Escluse, *du latin de* Donat Acciaioli *en Français. Avec les vies des hommes illustres de Plutarque traduites par* Amyot. Paris 1565. in folio.

Aromatum et Simplicium aliquot Medicamentorum apud Indos nascentium Historia ante biennium quidem Lusitanica lingua per Dialogos conscripta, D. Garcia ab Orto *vel* Horto, *Proregis Indiae Medico, auctore nunc vero primum Latina facta, et in Epitomen contracta à* Carolo Clusio. Antv. 1567. in 12mo., van welk werkje naderhand nog onderscheidene drukken in het licht zijn gegeven, die vermeerderd en met koperen platen versierd zijn, terwijl de eerste druk slechte houtsneefiguren bevat.

Simplicium Medicamentorum ex Novo Orbe delatorium quorum in Medicina usus est, Historia Hispanico sermone à D. Nicolao Monarde, *Medico Hispalensi, descripta Latino deinde donata et Annotationibus Iconibusque affabré depictis illustrata à* Carolo Clusio. Antv. 1574. in 8vo. Antv. 1579 in 8o. van welk werk Monardus in den beginne slechts twee boeken in de Spaansche taal had uitgegeven, waarbij hij in 1580 een derde voegde; Clusius vertaalde het, en gaf het afzonderlijk uit, onder den titel:

Liber tertius, Hispanico Sermone nuper descriptus a Nicolao Monardo *nunc vero primum Latino donatus et Notis illustratus à* Carolo Clusio. Antv. 1582 in 8vo.

Christoph. à Costa, *Medici et Chirurgi, Aromatum et Medicamentorum in Orientali India nascentium liber, plurimum lucis afferens iis, quae à Doctore* Garcia de Orto *in hoc genere scripta sunt;* Caroli Clusii *opera ex Hispanico sermone Latinus factus, in Epitomen contractus, et quibusdam Notis illustratus.* Antv .1574 *in* 8*vo*.

Caroli Clusii *Atrebatis, rariorum aliquot Stirpium per Hispanos observatarum Historia libris duobus expressa, ad Maximilianum II Imperatorem.* Antv. 1576. in 8vo.

Caroli Clusii *aliquot Notae in* Garciae *Aromatum Historiam; Ejusdem Descriptiones nonnullarum Stirpium, et aliarum rerum, quae á generoso viro* Francisco Drake, *Equite Anglo, et ab aliis observatae sunt, et quorumdam peregrinorum fructuum, quos Londini ab Amicis accepit.* Antv. 1582. in 8vo.

Rariorum aliquot Stirpium et Plantarum per Pannoniam, Austriam, et vicinas quasdam provincias observatarum Historia, IV libris expressa. Antv. 1583. in 8vo.

Petri Bellonii *Cenomani, plurimarum singularium et memorabilium rerum in Graeciâ, Asiâ, Aegypto, Judaeâ, Arabiâ, aliisque exteris provinciis ab ipso Conspectarum, Observationes tribus libris expressae. Accedit ejus de neglectâ Stirpium culturâ, atque earum cognitione, Libellus quâ ratione Sylvestres Arbores cicurari et mitesci queant;* Carolus Clusius *é Gallico Latinum faciebat.* Antv. 1589. in 8vo

Tabula chorographica Galliae Narbonensis, welke kaart Ortelius bij zijn *Theatrum Orbis Terrarum* gevoegd heeft.

Caroli Clusii *Tabula chorographica Hispaniae, antiquis et recentibus locorum nominibus inscripta.*

Rariorum Plantarum Historia. Cui accesserunt ejusdem commentariolus de Fungis: Honorii Belli, *Medici doctissimi, aliquot ad Clarissimum* Clusium, *Epistolae, de varia Stirpibus agentes: alia item eruditissimi* Tobiae Roelsii, *Medici, de certis quibusdam Plantis Epistola: praeterea accurata montis Baldi in agro Veronensi descriptio autore* Johanne Pond, *á* Carolo Clusio *ex Italico in Latinum sermonem versa.* Antv. 1601, in folio, cum fig. Lugd. Bat. 1605. in folio, cum fig.

Nicolai Monardi *libri III, magna Medicinae secreta, et varia experimenta continentes, a* Carolo Clusio *Latinitate donati.* Lugduni 1601. in 8vo., welk werk gedeeltelijk in het Hoogduitsch vertaald is, en in het licht gegeven onder den titel:

Ein nützlich und lustich Gesprache von Stahl und Eysen auss dem Spanischen in Latein gebracht durch Carolum Clusium; *jetzo aber sampt einem andern Tractatlein von den Schee und Eysen; in Teutsche Sprach verfasset und gemehret durch* Jeremiam Gesner, Med. Dr. Leipzig 1615. in 4to

Exoticorum libri X; quibus Animalium, Plantarum, Aromatum, aliorumque peregrinorum Fructuum Historia describuntur. Item Petri Bellonii *Observationes, eodem* Carolo Clusio *interprete.* Antv. 1601. in folio cum fig. Lugd. Batav. 1605. in folio cum fig.

Curae posteriores, seu plurimarum, non ante cognitarum, aut descriptarum, Stirpium peregninorumque aliquot Animalium descriptiones; quibus et omnia ipsius Opera, aliaque ab eo versa augentur aut illustrantur. Accessit seorsim Aelii Everhardi Vorstii, *de ejusdem* Caroli Clusii *vita et obitu, Oratio, aliorumque Epicedia paulo ante edita.* Lugd. Batav. 1609. in 8vo. cum fig. 1611, in 4to. Antv. 1611. in folio.

Caroli Clusii, *Galliae Belgicae chorographica descriptio, posthuma, ex Musaeo* Joachimi Meursii. Lugd. Bat. 1619. in 12vo.

Traité des Liqueurs, par Charles de l'Escluse.

Er is een brief van Justus Lipsius aan Clusius in de *Centuria I* der briefverzameling van dezen geleerde. Ep. 48., en een tweede in de groote verzameling van P. Burman; deze is gedagteekend van Weenen den 22 Maart 1587, en bevat eenige bijzonderheden over het leven van Clusius, en eenige aanmerkingen over het opschrift van den Marmersteen van Ancyra (Angora), welke Lipsius sedert met deze zelfde aanmerkingen in zijne *Inscriptiones veteres* p. 19, heeft uitgegeven.

Zie van Meteren, *Nederl. Hist.* D. X. bl. 94; Sweertii, *Athen. Belg.*, pag. 166; de Groot, *Nederl. Hist.*, bl. 287; Foppens, *Bibl. Belgic.* T. I. pag. 150 et 151; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; van Mieris en van Alphen, *Beschr. van Leiden*, D. I. bl. 91; Saxe, *Onomast. Liter.*, Pars III. pag. 360, 361, 647; de Feller, *Dict. Histor.*, Tom. III pag. 637; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch.*, D. I. bl. 319 en 320; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. VII. bl. 185, noot 298 en 299; *Algemeen Woord. der zamenl.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogeschool*, D. I. bl. 63, 69, 217, D. II. bl. 64, 68—72, T. en B. bl. 77 en 78; *Aanh. van het Woordenb. van Kunstt. en Wetensch. door* G. Nieuwenhuis; *Aardrijksk. Woordenb. der Nederll.*, D. VII. bl. 234; F. A. Ridder van Rappard, *Overz. eener verzam. Alba Amicorum*, in de *Nieuwe Reeks van Werken van de Maats. der Nederl. Letterk.*, D. VII. St. II. bl. 55; *les Belges Illustres*, T. III pag. 66—72.

CLUTIUS (Augerius en Theodorus). Zie Cluyt (Outgers en Dirk Outgers).

CLUTON (Jan), geboren te Emden, werd den 24 Augustus 1623 ingeschreven als Akademieburger te Franeker. Hij studeerde aldaar in de Godgeleerdheid onder Johannes Maccovius, Wilhelmus Amesius en Meinardus Schotanus Na volbragte studie onthield hij zich nog eenen geruimen tijd te Franeker, waar hem den 14den Maart 1633 door Maccovius de doctorale muts werd opgezet. De Bezorgers van Frieslands hoogeschool boden hem den 16den December 1636 eenen leerstoel aan als buitengewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid; doch hij bedankte er voor, omdat hij eene gewone hoogleeraarsplaats begeerde, welke hem geweigerd werd. In 1637 keerde hij van Franeker naar zijn Vaderland terug, waar hij vervolgens Lid van den Raad werd.

Er is van hem in druk verschenen:

Idea sacrae Theologiae, exemplar sanorum sermonum in fide et charitate continens; publicis disputationibus propositae et examinatae, praeside et auctore Joh. Cluton. Franeq. 1636 4o. 1656. 12o., zijnde 40 stellingen, welke hij door zijne leerlingen had doen verdedigen.

De verbis S. Coenae impropriè intelligendis, adversus Michaëlem Walterum, *Ecclesiarum Lutheranorum per Frisiam Orientalem Superintendentem.* Embdae 1638, 8o.

Zie Vriemoet, *Athen. Frisiac.*, pag. 329 et 330; Paquot, *Mém. Litt.*, Tom. III. pag. 120, 121; F. Sjoerds, *Beschr. van Friesland*, D. II. bl. 620; de Chalmot, *Biogr. Woordenboek.*

CLUVERIUS (Philippus) of Filip Cluver, geboren, in het jaar 1580, te Dantzig, waar zijn vader Muntmeester was, werd door dezen, een man van smaak en geleerdheid, nadat hij

behoorlijk in de gronden van vele wetenschappen onderwezen was, aangespoord om te gaan reizen. Hij begon zijnen togt met het merkwaardige in Polen te zien, waar hij aan het hof leefde, en eene Aardrijkskundige kaart van Italië gaf; vervolgens trok hij door Duitschland naar de Nederlanden, en vestigde zijn verblijf eenigen tijd te Leiden, waar hij eerst in de regten studeerde en inzonderheid den vriendschappelijken omgang van den beroemden Joseph Scaliger genoot, op wiens aanraden hij zich met eenen warmen ijver op de beoefening der Aardrijkskunde toelegde.

De hoogeschool van Leiden verlatende, met inzigt, om zijne reizen verder voort te zetten, begaf hij zich eerst op 's Lands kosten naar Braband, om Justus Lipsius te Leuven te gaan bezoeken, doch deze was afwezig en Cluverius werd door roovers geplunderd en van alles wat hij had beroofd; hij kwam dus zoo goed als hij kon te Leiden terug, en voorzag zich aldaar van het noodige. Intusschen was zijn vader misnoegd geworden over 's jongelings verandering van studie, en zond hem geen geld meer. Cluverius nam voorts zijnen weg over Duitschland naar Bohemen en Hongarije. Toen hij te Praag kwam, zat aldaar een voornaam man, de Baron Geo. Pop. von Lobkowitz, gevangen, die te vergeefs menig aanzoek had gedaan, om zich in tegenwoordigheid van den Keizer te mogen verantwoorden; deze schijnt kennis aan Cluverius te hebben gekregen, althans deze vertaalde in het Latijn een verdedigingsschrift door den gevangene in zijnen kerker opgesteld. Zonder den uitslag daarvan af te wachten, keerde hij naar Leiden terug, doch was daar nauwelijks aangekomen, of hij werd, op verzoek van den Keizerlijken Afgezant, in hechtenis genomen, waaruit hij echter door de tusschenkomst van eenige aanzienlijke vrienden spoedig geslaakt werd, zonder dat hem verder eenig leed over die vertaling wedervoer. Nu begaf hij zich naar Engeland, van daar naar Schotland, voorts naar Frankrijk, doorkruiste nog onderscheidene gewesten van Duitschland, en eindelijk te voet geheel Italië, van welk land hij de voornaamste steden en plaatsen bezocht, waarna hij eenigen tijd te Rome verblijf hield; hier maakte hij aanzienlijke vrienden, en genoot er veel achting om zijne geleerdheids wille.

Van zijne reizen terug gekomen vestigde hij zich weder in zijn geliefd Leiden, waar hem, in 1616, door de bezorgers der hoogeschool, onder den titel van *Geographicus Academicus* eene vereering van vijfhonderd gulden werd toegelegd, waarin zij, bespeurende zijnen ijver, om door zijne geleerde schriften aan de hoogeschool luister bij te zetten, van jaar tot jaar voortgingen. De rust, die hij aldaar genoot was echter niet van langen duur, daar hij reeds in het jaar 1623 overleed, den roem nalatende, dat de opheldering der Aardrijkskunde aan weinigen grooter verpligting heeft dan aan den geleerden en onvermoeid werkzamen Cluverius. Hij was een Aardrijkskundige, niet op de manier der Boekgeleerden, maar gelijk de Ouden, uit de levendige beschouwing der plaatsen zelven, door te reizen. Hij verstond en sprak behalve het Grieksch en Latijn, Hoog- en Nederduitsch, ook Fransch, Engelsch, Italiaansch, Boheemsch, Hongaarsch en Poolsch. De schriften, welke hij heeft nagelaten, zijn de volgende:

Commentarius de tribus Rheni alveis et ostiis, item de quinque populis quondam accolis, scilicet de Taxandris, Batavis, Caninefatibus, Frisiis, ac Marsacis, etc. Lugd. Bat. 1611. 4o., welk werk door Flud a Ghilde, Regtsgeleerde, in het Nederduitsch vertaald is onder den titel van:

Batavische Out-heiden, ofte verhandeling over de drie uytlopen en monden van den Rhyn, mitsgaders wegens de vyf volken, die eertijds aan deselve gewoond hebben, te weten de Taxanderen, Batavieren, Caninefaten, Friesen en Maresaten. 's Hage 1709. 2 deelen met platen. 8vo., de tweede druk *vermeerdert met eene Inleydinge tot de Batavische Oudheeden, een Geographie van 't Out Batavië, omstandig berigt wegens* P Cluverius *Batavische Outheden en eenige Landkaarten door* Jakob Love. Amst. 1719, 1724, 2 deelen met pll. en kaartt. 8vo.; terwijl Pontanus tegen dit werk *de Rheni divortiis.* Harderw. 1614, Amst. 1617 schreef.

Germaniae antiquae libri tres. Adjectae sunt Vindelicia et Noricum. L. B. 1616, folio. tweede druk L B 1630. fol.

Sicilia Antiqua item Sardinia et Corsica. L. B. 1609. folio en na zijn dood *Italia antiqua.* L. B 1624. folio.

Insgelijks is na 's mans dood uitgekomen:

Introductionis in universam Geographiam tam veterem quam novam Libri VI, *quibus adjuncta est* Daniëlis Heinsii *Oratio; In obitum* Philippi Cluverii. L. B. 1824. 4o, welk werk sedert veelmalen herdrukt is, als: Paris. 1625. 12o *cum* Petri Bertii *Breviario orbis terrarum.* L. B. 1641; *Tabulis aeneis et gemino Indice aucti.* Brunsv. 1641. 4o. *Tabulis Geographicis* XLVI *et Notis olim ornati a* Joh. Bunone, *dein locupletati additamentis et annotationibns* Joh. Frid. Hekelii, *et* Joh. Reiskii. Amst. 1697. 4o. Traj. ad Rhen. 1717 4o. Nog is er een veel latere druk door Bruzen de la Martiniere uitgegeven; welke voor de beste wordt gehouden en mede in groot 4o met het afbeeldsel van Cluverius versierd, hetwelk ook bij Meursius, bij Pars (*Index Batavus*), bij van der Aa en bij Freherus wordt gevonden. Ook gaat zijn portret door Willem Jacobsz Delff gegraveerd in plaat uit.

Zie Dapper, *Beschr. van Amst.*, bl. 22; Pars, *Naamrol van de Batav. en Holl. Schrijvers*, bl. 65—67; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Luiscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; J. Fabricii, *Hist. Bibl.*, Part. III. p. 414—419; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars. IV. pag. 213 et 214; de Feller, *Diction. Histor.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Gesch. der Lett. en Wetensch. in de Nederl.*, D. I. bl. 327 en 328; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. I. Aanm. bl. 174, D. VI. bl. 188; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hoogeschool*, D. I bl. 103, 131, 224; *Biogr. Univ.*; *Catalogus van de Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. II. bl. 5, 342.

CLUVERIUS (Johannes), een bloedverwant van den voorgaande, geboren in het Holsteinsche in 1583, wordt door sommigen als Hoogleeraar aan de hoogeschool te Leiden vermeld, hoewel hij bij Siegenbeek (*Geschied. der Leydsche Hoogeschool*) als zoodanig niet voorkomt. Hij overleed te Leiden in 1633 en heeft geschreven:

Epitomen Historiarum totius mundi a prima origine usque ad annum 1620 *et ultra.* Lugd. Batav. 1633 en later meermalen; de beste druk is die te Leiden 1668. 8o.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.* pag. 618; *Biogr. Universelle.*

CLUVERT (Ortgies) werd Ingenieur bij Commissie van 19 Augustus 1709 en deed als zoodanig den eed den 14den October daaraanvolgende. Bij de vermaarde belegering van Aire in het volgende jaar werd hij gekwetst, en overleed waarschijnlijk aan de gevolgen daarvan.

Zie Bosscha, *Heldendd. te Land*, D. II bl. 508 noot, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CLUYSENAAR (Jean), geboren te Kampen, was een verdienstelijk bouwkundige, die zich in zijne geboorteplaats gevestigd had, doch in 1817 als Ingenieur van den waterstaat naar België verplaatst werd. Hij was gehuwd met Gerardina Gerritsen, bij wie hij den beroemden Architect Jean Pierre Cluysenaar verwekte, die den 28sten Maart 1811 te Kampen geboren is.

Zie Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch*, D. I. bl. 140.

CLUYT (Adriaan), zoon van Pieter Cluyt, in de zestiende eeuw geboren te Alkmaar, waar zijn vader wapenschilder was, was een goed Portretschilder, die Anthonie van Monfoort tot Leermeester had gehad. Hij overleed in 1604.

Zie van Mander, *Leven der Schilders*, D. I. bl. 297; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII. bl. 64.

CLUYT (Dirk Outgers) of Theodorus Augerius Clutius was in de zestiende eeuw Apotheker te Leiden, waar hij voor dit bedrijf in zijn eigen hof, niet slechts planten, tot geneeskundig gebruik dienende, maar ook zeldzame gewassen aankweekte, waardoor hij zich, bij groote ervarenheid in alles, wat tot de kweekkunst en de verzorging van eenen kruidtuin behoort, geen geringe bedrevenheid in het onderkennen van planten verwierf. Grootelijks kwam hem hierbij te stade zijne vriendschappelijke betrekking tot den groote plantkundige, Carolus Clusius, wiens hulp en raadgevingen hem tot merkelijk voordeel strekten. Geen wonder dus, dat de verzorgers der Leidsche hoogeschool, toen zij een plan ontwierpen, om eenen kruidhof aan te leggen, aan Cluyt de uitvoering van het ontworpen plan opdroegen.

Hij die tot de volvoering der hem opgedragen taak uitnemend bevoegd was, kweet zich daarvan dan ook met eenen ijver, welke den hoogsten lof verdient, en liet geene middelen, die binnen zijn bereik waren, onbeproefd, om den Akademischen kruidhof van de noodige planten te voorzien, en den voorraad daarvan gedurig te vermeerderen. Zelfs ontzag hij zich niet den Akademischen kruidhof ten kosten van den zijnen te verrijken. In dien loffelijken ijver volhardde hij tot aan zijnen dood, en wist dien ook aan zijnen zoon; den hier volgende Outgers Cluyt, mede te deelen.

Dirk Outgers Cluyt schijnt zich ook met de Natuurlijke historie te hebben bezig gehouden, althans hij heeft geschreven, doch daarin grootelijks de ouden gevolgd:

Van de Bien, haeren wonderlijcken oorspronck, natuer, eygenschap, krachtige, ongehoorde en seldsaeme werken; waer in bemerckt worden haere wonderlijcke politiën, enz. vervat in dry boecken in vorm van samensprake. Leyd. 1598. Amst. 1607 of 1608, 12o nog Amst. 1653, 12o. Antw. bij Colyn zonder jaar; Amst. 1785, 8o. Voor dit werkje komt zijn portret voor.

Zie Paquot, *Mémm. Litt.*; pag. 508; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII. bl. 65 en 66; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch. in de Nederll.*, D. I. bl. 322; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. VII. bl. 186; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogeschool*, D. II. bl. 65; *Biogr. Universelle.*

CLUYT (Pieter Diercksen) of Kluyt, een zoon van den voorgaande, geboren te Delft, was een leerling van den beroemden Portretschilder Michiel Mierevelt en bevlijtigde zich ongemeen om een goed schilder te worden; ook was hij zeer geestig in het uitvinden, teekenen en schilderen.

Zie van Mander, *Leven der Schilders*, D. II. bl. 90, 217; van Bleiswijk, *Beschr. van Delft*, bl. 851; *Beschr. van Delft* bij Boitet, bl. 781; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en werken der Schilders.*, D. II. bl. 116.

CLUYT (Outgers) of Augerius Clutius, broeder van den voorgaande, geboren te Leiden, omstreeks het einde der zestiende eeuw, was van zijne jeugd af door zijnen vader met eene blakende liefde voor de botanische studiën bezield, en daarin reeds vroeg zoo groote vorderingen gemaakt hebbende, als het vaderlijk onderwijs en verdere te Leiden voorhanden zijnde opleidingen en hulpmiddelen gedoogden, werd hij door zijnen vader, tot uitbreiding en volmaking zijner kundigheden en ter opzameling van alle eenigzins merkwaardige planten en gewassen, ook ten nutte van den Akademischen kruidhof naar Duitschland, Frankrijk en Spanje gezonden. Hij was reeds zoo ervaren in zijn vak, dat Richer de Belleval, Hoogleeraar in de kruidkunde te Montpellier, hem, die toen nog zeer jong was, opdroeg om gedurende twee jaren in zijne plaats onderwijs te geven, daar hij zelf wegens ongesteldheid niet in staat was, zijne lessen waar te nemen. Cluyt verliet Montpellier, om zich naar Spanje te begeven, uit welk land hij vele planten overzond, die nog niet in den kruidhof te Leiden aanwezig waren. Zijn ijver in nieuwe soorten te ontdekken deed hem naar Afrika oversteken; maar driemalen werd hij in de woestijnen van Barbarijë van alles, tot zelfs van zijne kruidboeken en zaden, beroofd. Slechts met veel moeite kwam hij in de Nederlanden terug, waar zijne verdiensten door de verzorgers der hoogeschool te Leiden, meermalen, met eene voor die tijden vrij aanzienlijke vereering in geld, erkend werden. Hij was vervolgens in 1634 en 1636 Geneesheer te Amsterdam, waar hij zich inzonderheid op de Natuurlijke Historie toelegde en werd daarna tot Opziener van den kruidhof te Leiden aangesteld, waar hij overleed.

Cluyt was schrijver van de volgende werken:

Calsuve sive dissertatio lapidis nephritici, seu Jaspidis viridis, à quibusdam Callois dicti, naturam, proprietates et operationes exhibens; quam sermone latino recensuit Guiliel. F. Laurembergius; *impressa cum dissertatione de Relitis.* Rostock 1627. 12o.

Mémoire pour indiquer la vraie manière d'emballer, et d'envoijer au loin les arbres, les plantes, les graines, etc. Amst. 1631. 8o, welk werk, dat oorspronkelijk in het Hollandsch geschreven was, het eerste is geweest, hetwelk over dat belangrijke onderwerp het licht heeft gezien.

Opuscula duo singularia; Historia cocci de Maldiva Lusitani, seu nucis medicae Maldivensium; de Hemerobio, sive ephemero insecto et majali verme. Amsterd. 1634 4o cum fig.

Boerhaave heeft, om de diensten welke hij en zijn vader aan de kruidkunde bewezen hebben, een plantengeslacht aan hunne gedachtenis toegewijd en het *Clutia* genoemd. Ook gaat hen den roem na, dat zij het waren, die in de zestiende en het begin der zeventiende eeuw het meest hebben bijgedragen tot de voortgang der kruidkunde en tot aankweeking van vreemde planten.

Zie Paquot, *Mémm. Litt.*, pag. 509; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII bl. 64; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetensch.*, D. I. bl. 322; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. VII. bl. 184—186, 195 noot; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogeschool*, D. II. bl. 65 en 66; *Biogr. Univ*; Kestner, *Medic. Gelehrt. Lexicon*; Adelung, *Forts. von* Jöcher, *Gelehrt. Lexicon.*

CLYBURG (Jacob), ook Cleiburg, Cleyburg of Kleiburg geboren te 's Gravenhage in of omstreeks 1666, was Capitein-Luitenant bij de Admiraliteit van Amsterdam, en voerde in 1700 het bevel over de *Aemilia*, een schip van 66 stukken bij de vloot van den Luitenant-Admiraal van Almonde, met wien hij den togt naar de Sont deed en Koppenhagen hielp bombarderen. Hij was een zeer middelmatig Dichter uit den aanvang der achttiende eeuw, van wien in het licht verscheen:

Poëzij, 's Hage 1727, 2 deelen met pl., kl. 8o., van welke de eerste helft van het eerste deel *Mengelpoëzij* bevat; het overige is *Tooneelpoëzij*, bestaande uit de volgende treur- en kluchtspelen; die allen ook afzonderlijk zijn in het licht verschenen:

Crispyn *Mogol of de Gewaande Turk*, kluchtspel. Amst. 1718.

Nederland in Gekheit, Staat en Zinnespel op de Wind-Negotie. Gedrukt voor den Autheur. 1720.

De Gewrooke Bloedschande, treurspel. Amst. 1720.

Salomona, Joodsche Martelaares, treurspel. Amst 1720.

Merodach en Silous, treurspel. Amst. 1720.

Kamma of Spiegel van opregte Trouw, treursp. Haarl. 1721.

De Triompheerende Onnozelheit, treursp. Gedrukt voor den Autheur, 1721.

Krispyn, bedrieger en bedrooge Actionist, kluchtsp. 1721.

De Windnegotie, of Invendutie papier onder oud goed te koop, kluchtsp. Amst. 1726.

Dood van Kajus Julius Caesar, grondlegger der Roomze Monarchy, treursp. 1727.

De Dwaze Liefde of rechtvaardige Ballingschap, treursp. 1727.

Valerius Severus, den standvastigen Kristen, treursp. 1727. welke drie laatsten onder den titel van *Treurspel* ook te zamen zijn in het licht verschenen. 's Hage 1727.

Bedriegelijke Prockureur, kluchtsp. gedrukt te Nergenshuyzen. 1743.

Hij was den 26sten Februarij 1695 gehuwd met Cornelia Schippers, weduwe van Pieter Dommer, en had tot zinspreuk *E Musis aeternitas* (door de Muzen wordt men vereeuwigd).

Zie van Abcoude, *Catalogus of Register der Nederl. Treurspeeldichteren.* 1743; *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I.; Mr. J. van der Marck, *Naamr. der Nederl. Tooneelspelen*, 1755; de Vries, *Proeve eener Geschied. der Nederd. Poëzij*, D. III. bl. 94; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichters*; *Catal. van de Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. I. bl. 253, b. 73; de Jonge, *Nederl. Zeew.*, D. IV. St. II. bl. 549; *Navorscher*, zesde jaarg. bl. 194.

CNIPPINGIUS (Borchardus), welligt een schoolmeester te Leiden, zond in het licht:

Ovidiis opera, cum notis. L. B. 1670, hetwelk in 1683 te Amsterdam is herdrukt.

Zie P. Burmannus, *in Praefat. ad Ovidium*; Saxe, *Onom. litt.*, T. V., p. 175, 613; Adelung, *Forts. von* Jöcher *Gel. Lexicon.*

CNOOP (Wopko), mengde zich in de onrustige tijden voor 1787 te Bolsward, waar hij woonachtig was, in de burgergeschillen, voegde zich aan de zijde der Patriotten, en werd aldaar Luitenant der Schutterij en Lid van het Defensiewezen. In October 1787 werd hij echter te dier stede op het blokhuis in verzekering gebragt, als beschuldigd van de verklaring ten behoeve van de minderheid der Staatsleden, te Franeker vergaderd, te hebben geteekend, het aanplakken der Plakkaten van die Staatsleden te hebben bezorgd, en na den 4den September onder de wapenen te zijn gebleven. Na elf maanden te hebben gezeten, legde men hem ten laste het teekenen van onderscheidene verzoekschriften aan de regering van Bolsward; eenige verrigtingen met het Defensiewezen dier stad; het doen van aanspraken aan de burgers, om de Staatsleden te Franeker te doen erkennen, en het gelasten van Leden des Krijgsraads, tot de Geconstitueerden te dier stede. Het leed tot den 11den September 1789, eer hij gevonnisd werd, en toen werd hij tot eene tienjarige ballingschap uit Friesland en in de kosten verwezen.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XXII. bl. 25 en 26.

CNUYT (Frans de) of Franciscus Cnutius, geboren te Nijmegen omstreeks 1638, beoefende de Godgeleerdheid aan de hoogeschool te Leiden, onder opzigt van den geleerden Johannes Coccejus, van wien hij een der geliefdste leerlingen was. Hij schijnt zich als ambteloos burger in zijne geboortestad

gevestigd te hebben, althans hij woonde daar nog als zoodanig in 1663, en gaf er door zijne bezorging in druk:

Johannis Maccovii, *Distinctiones et Regulae Theologicae ac Philosophicae; auctae et illustratae studio* Francisci Cnutii, *Neomagensis-Gelri*, Amst. 1663. 16mo.

Zie Paquot, *Mémoirr. Litérr.*, Tom. III. pag. 478; de Chalmot, *Biograph. Woordenboek.*

CNYFF (JOHAN) of KNYF, geboren in het begin der zestiende eeuw uit een aanzienlijk burgemeesterlijk geslacht, te Utrecht, ging, na in zijne vaderstad grondig in de beschaafde wetenschappen te zijn onderwezen, en alzoo de gronden tot verdere letteroefeningen gelegd te hebben, naar Leuven, om zich in de Godgeleerdheid te oefenen. Als hij hier zijne studie met lof voleindigd had, werd hij Minderbroeder in het klooster dier orde in de zelfde stad. Daar zijne Oppersten hem tot de predikdienst bestemd hadden, oefende hij die met veel toejuiching uit in onderscheidene steden, en geraakte bij die gelegenheid bekend met Christoffel van Brunswijk, Aartsbisschop van Bremen, en met andere Duitsche Vorsten, die hem het waarnemen van hunne zaken bij den H. Stoel toevertrouwden; dit bragt hem in de noodzakelijkheid, eene reis naar Rome te ondernemen, waar hij in bijzondere achting bij Paus Julius III geraakte, die hem den titel van Prediker-Generaal verleende. Frederik Schenk, eerste Aartsbisschop van Utrecht, in 1561 verkozen, stelde hem tot Groot-Vikaris aan, en Filips II, Koning van Spanje, benoemde hem in dat zelfde jaar tot het nieuwe bisdom van Groningen, waartoe hij te Mechelen door de Kardinaal de Granvelle in 1563 werd ingezegend, terwijl hij eerst den 3den October van het jaar 1568 bezit nam van zijn bisschoppelijken zetel, wordende door de Geestelijkheid en de Regering, benevens eene groote menigte adellijke personen, met staatsie naar de St. Martini-Kerk geleid, waar hij toen den bisschoppelijken stoel plaatste. Omstreeks anderhalf jaar na zijne inkomst, vaardigde hij een mandaat of allocutie uit, waarnaar een ieder in zijn bisdom zich voortaan zou moeten gedragen. Dit voor de kennis van die tijden niet onbelangrijk stuk is opgenomen door Joh. Rengers van ten Post in zijne *Kronyk* en met de uitgave der werken van dien schrijver in 1851 voor het eerst, voor zoover wij weten, bekend geworden. Niet lang daarna verkoos hij, ingevolge de bul van Paus Paulus V, negen Kanunniken tot zijnen raad. Den 10 October 1565 was hij lid van de provinciale kerkvergadering, te Utrecht gehouden, en hij legde zich inzonderheid toe, om den kerkelijken tucht, die aanmerkelijk verslapt was, weder binnen zijne behoorlijke palen te brengen. Ook zocht hij zoo veel mogelijk aan de kerken onder zijn bisdom goede herders te bezorgen, en moedigde de Priesters aan, om zich op geleerdheid toe te leggen en allerhande deugden te beoefenen.

In 1569 wilde hij, ingevolge 's Pausen bullen, die de rijke abtdijen of kloosters van Aduard en Wittewierum, beide in de Ommelanden gelegen, aan zijn bisdom toegevoegd had, daarvan bezit nemen; dan dit ging niet gemakkelijk, men weigerde in den beginne volstandig, om hem die in te ruimen, doch op scherp schrijven, zoo van den Paus als van den Hertog van Alva, ontzonk de moed aan de Kloosterbroeders te Wittewierum, en zij gaven hem hun gesticht en schatten in handen; doch die van Aduard hielden vol, geholpen door den Abt van Morimond (1) en andere aanzienlijke Grooten; zoodat Cnijf, ten laatste ziende, dat hij niet dan zeer bezwaarlijk in het bezit daarvan zou geraken, blijde was tot een vergelijk te komen; het accoord werd getroffen in 1573, waarbij aan den Bisschop een jaargeld van 4000 daalders werd toegelegd, uit de inkomsten van het klooster te betalen. Omtrent dien tijd heeft hij ook bij dispensatie van den Paus de Graauwe Minderbroederskap afgelegd, en het wereldlijk Priesterkleed aangetrokken. Hij stierf aan eene besmettelijke ziekte den 6den October 1576, vrij algemeen betreurd, naardien hij een zeer geleerd en uitnemend waardig man was, beleefd, inschikkelijk, en geen vervolger, verfoeijende de aanbrengers. Op zekeren tijd zelfs, dat de Stadhouder Caspar à Robles, een groot aantal lieden, die in verdenking stonden, dat zij de nieuwe religie aankleefden, wilde doen vatten, kantte hij er zich met alle vermogen tegen en belette zulks; ook was hij in vele zaken ongemeen bedreven, verstandig en staatkundig, bestuurde zijn bisdom met gematigdheid, en stond bij de Groningers in blakende gunst, daar hij zich bijzonder wel naar den tijd en de luimen der menschen wist te schikken, en zelfs bij de Onroomschen geacht was. Hij wordt echter van gierigheid beticht, omdat hij nog op zijn doodbed over de ontrouwheid der Aduarder Monniken heeft geklaagd, die hem de bij accoord toegestane 4000 daalders onthielden. Een tijdgenoot van hem, Joh. Rengers van ten Post, geeft de navolgende daarmede overeenkomende karakterschets van hem: »Tusschen den 6 vnd 7 Octobris is voorsc. »bisschop Johan Knijf te Groningen a᷉ den peste gestor»ven des nachts in sijn hoff te Groningen dar de Frater»moncken vor hen woneden: Sijn advijs was bij sijn levent »*confortare*, op sijn kisten, kasten vnd anders, he was een »nouwe man, de sieck vm gelt was, vnd was in sijn doet»bedde seer bemoeijet mit den 4000 daler, dat de van Awert »hem de niet betalen wolden, darvan he nu te hove groet be»scheit hadde gekregen, he was vruntlich, mocht geen andra»gers lijden, niet bloetdorstig, rekenende alle dingen ten besten. »Coronel wol eens eenen grooten aantal van suspicie van re»ligie apprehendeert hebben, dat he mit aller macht heeft »verbeden." Hij ligt begraven in de Martini-kerk te Groningen. Men heeft van hem in druk:

Commentarii in Psalmos: Miserere et de Profundis, mede in het Nederduitsch gedrukt te Antwerpen, bij Jan Steelsius.

Zie Bor, *Nederl. Oorll.*, B. I. bl. 27 (19), B. IV. bl. 245 (175), 246 (176), B. V. bl. 265 (190), 266 (191), B. IX. bl. 719 (170); Valerius Andreas, *Bibl. Belg.*, pag. 387; Sweertii, *Athen. Belgic.*, pag. 412; Strada, *Guerre des Pays-Bas*, Tom. 1. pag. 52 note; van Loon, *Nederl. Historiepp.*, D. I. bl. 230; v(an) H(eussen) en v(an) R(hyn), *Kerkl. Oudhh.*, D. V. bl. 292, 293, 297, 298, 350 en 351; le Long, *Biblioth. Sacr.*, D. II. bl 697 et 719, die hem Joannes Guycus noemt; Burman, *Traject., erud.* pag. 75 et 76; J. J. Harkenroth, *Oostfr. Oorspronkelijkheden*, bl. 791; Paquot, Tom. I. pag. 141; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 66; *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I. bl. 372 en 373; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Arend, *Alg. Geschied. des Vaderl.*, D. II St. IV. bl. 100; van Groningen, *de Invoer. der Bissch. in Nederl.*, bl. 33, 47 en 48; Joh. Rengers van ten Post, *Werken*, uitgegeven door Mr. H. O. Feith, D. I. bl. 335 en volgg., D. II. bl. 10.

COBBE (MARTEN) of COBHAM, diende met roem als Kapitein in het beleg van Groningen in 1594 en behoorde, na de inneming, met zijne troepen tot de nieuwe bezetting der stad. Na de inneming van Lingen, hetwelk hij mede had helpen veroveren, werd hij in 1597 Gouverneur dier stad. Hier werd hij in 1605 door Spinola belegerd. De plaats lag aan vele zijden nog open, de wallen waren gedeeltelijk geslecht, de borstweringen nog niet opgetrokken en de molens stonden nog ter indieping in de grachten, omdat men bezig was de oude vestingwerken te veranderen; terwijl het garnizoen uit slechts 500 man bestond. Spinola tastte de plaats den 10den Augustus onverhoeds aan, en begon dien avond op vier plaatsen de loopgraven te openen, waar tegen die van binnen met dat weinige volk genoeg te doen hadden, ten einde hunne wallen en borstweringen bekwaam te maken, om hun geschut te plaatsen en door schieten de loopgraven te beletten. Toen nu de Walen, van Spinola tot onder de bolwerken genaderd waren, werd Cobbe door den Predikant en den Kerkenraad aangezocht, de stad over te geven, ten einde zooveel onnoozel bloed te sparen; Cobbe antwoordde, dat hij besloten had zijne eer te betrachten. Hierop trachten drie honderd welgewapende burgers een bolwerk in te nemen en zelven een verdrag met den vijand aan te gaan, daar nu Cobbe slechts eenen konstapel met eene hand en niet veel lood had, zoodat zij tinnen kogels moesten gieten, terwijl hij geen ontzet vernam, belegde hij, nadat het beleg negen dagen geduurd had, krijgsraad, waarin zich elk geneigd toonde tot de overgave, welke nog op de zelfden dag, den 18den Augustus geschiedde. Cobbe en de andere Hoplieden werden wegens deze spoedige overgave in hechtenis genomen, en eerst na langen tijd van hunne ambten ontslagen.

Zie Bor, *Nederl. Oorll.*, B. XXXI. bl. 835 (45), B. XXXIV. bl. 369 (56); van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. VI. bl. 467, D. IX. bl. 8–10; de Groot, *Nederl. Histt.*, bl. 486 en 487; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IX. bl. 189; *Geschiedk. Aantt. omtrent het beleg van Groningen in* 1594, bl. 33.

COBEL, (AART, DIRK, FRANS en PHILIPPE). Zie COEBEL (AART), COEBEL (DIRK), COEBEL (Mr. FRANS) en COEBEL (PHILIPPE.)

(1) *Morimond* in Champagne was een der vier hoofdkloosters van de Cistercienserorde, wier Abten, met dien van het moederklooster, *Citeaux*, het bestuur over deze geheele monnikenorde uitoefenden.

COBELL JUN. (HENDRIK) of KOBELL, zoon van Hendrik Cobell en van Johanna Bik, geboren den 13den September 1751 te Rotterdam, waar zijn vader een koopman in Engelsch aardewerk was, poogde reeds als kind schepen en schuiten, welke hij dagelijks in de havens zijner geboortestad, of op de daar langs stroomende rivier zag, na te teekenen of van papier te knippen, en ontving in zijne jeugd wel onderwijs in het teekenen, doch zonder oogmerk om hem tot den schilderkunst als beroep op te leiden, daar zijn vader hem tot den handel bestemde. Naarmate hij echter meer vorderingen in het teekenen en schilderen maakte, werd zijne lust en ijver ter beoefening dier kunst meer en meer opgewekt; en hij had reeds aanmerkelijke vorderingen in het teekenen van schepen, stroom- en riviergezigten gemaakt, toen zijn vader, door handelsbetrekkingen, kennis in Engeland hebbende, hem toestond, een reisje derwaarts te doen. Dit was voor den jongeling een heugelijk voorval; hij verbleef eenigen tijd te Londen, deed onderscheidene watertogtjes en liet geen gelegenheid voorbijgaan, ter verkrijging van kundigheden, in het door hem gekozen kunstvak. Toen hij op zeventien- of achttienjarigen ouderdom in het ouderlijk huis terugkeerde, bleek het ras, dat hij meer geschiktheid voor de schilderkunst, dan voor den koophandel had.

Om zich daarin verder te volmaken, begaf hij zich naar Amsterdam, waar hij twee jaren verbleef. Gedurende dien tijd was hij aldaar lid van de Teeken-Akademie. In het jaar 1771 werd hij in het kunstgenootschap, *Pax Artium Nutrix*, door een der voornaamste leden ingeleid, en maakte daar, al pratende, eenige fraaije schetsen, zoodat ieder over zijn ongemeene vlugheid en vaardigheid verwonderd was. Zich alzoo als een bekwaam kunstenaar hebbende doen kennen, vond hij veel aanmoediging onder de Amsterdamsche kunstminnaars en maakte voor onderscheidene hunner fraaije teekeningen, doorgaans stille of woelende waters voorstellende. Vervolgens deed hij eene reis naar Frankrijk, en van daar naar zijne geboorteplaats teruggekeerd, verrijkte hij daar, even als te Amsterdam, de kunstverzamelingen der liefhebbers met een aantal fraaije teekeningen, welke zich door naauwkeurigheid van omtrek, stoutheid en vuur van ordonnantie, kracht en fikschheid van uitvoering onderscheidden. In 1774 gehuwd zijnde met Mejufvrouw Deter van Delfshaven, vestigde hij zich te Overschie, doch later kwam hij weder te Rotterdam wonen. Er zijn door hem eenige prentjes los en geestig geëtst, en een enkel daarvan gemeenschappelijk met zijnen vriend Dirk Langendijk. Onder de door hem geëtste zijn:

Gezigt op de Merwede bij Dordrecht.

Een Boerenwerf met de daartoe behoorende gebouwen en eenige anderen.

Ook M. Sallieth graveerde in 1781 van hem *eene Walvischvangst*, door hem in 1778 geteekend.

Hij heeft mede onderscheidene stukken in olieverw geschilderd. Naar de schilderijen, welke hij in Engeland heeft vervaardigd, zijn zwarte-kunstprenten gemaakt, onder anderen door den graveur Brookshaw, *een Riviergezigt met schepen en schuiten bij maanlicht,* doch hij muntte meer uit als teekenaar dan als schilder.

Cobell kwam ongelukkig om in den bloei zijns levens; door eene heete koorts aangegrepen en daardoor ijlhoofdig zijnde, wist hij aan zijne oppassers te ontsnappen, sprong uit het venster eener bovenkamer op de straat, en overleed aan de gevolgen daarvan den 5den Augustus 1782. Hij had bij zijne echtgenoote twee zonen verwekt, van welke Jan Cobell hierna volgt.

Zie *Konst- en Letterbode*, D. I. bl. 118; van Eynden en van der Willigen, *Gesch. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 373–376; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.*, D. II. bl. 120.

COBELL (JAN) of KOBELL, een broeder van den voorgaande, geboren te Rotterdam in 1760, werd opgeleid tot teekenaar en plaatsnijder. Zijn voornaamste kunstwerk bestaat in afbeeldingen van ontleedkundige voorwerpen uit het kabinet van den Utrechtschen Hoogleeraar Jan Bleuland. Cobell vond een geruimen tijd in den kunsthandel een niet altijd toereikend hulpmiddel, om in de behoefte van een talrijk huisgezin te voorzien.

Hij liet bij zijn echtgenoote Jacomina Stam, eenen zoon na, Jan Cobell, die later volgt.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Gesch. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 376, D. III. bl. 103 en 104; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstschilders,* D. II. bl. 221.

COBELL (JAN) of KOBELL, een neef van den voorgaande en zoon van Hendrik Cobell Jun. geboren te Rotterdam, in 1782, werd op zijn twaalfde of dertiende jaar, door zijne voogden in het weeshuis der Roomsch-Katholijken van de Oude Clerezy te Utrecht besteed. Hier oefende hij zich aanvankelijk in de leerschool van den landschap- en beestenschilder Willem Rutgaart van der Wal, terwijl de groote Paulus Potter voornamelijk door hem tot model werd gekozen. Door juistheid van teekening, natuurlijkheid van voorstelling en uitmuntende behandeling van het penseel heeft hij algemeen den roem van een voortreffelijk kunstenaar verworven. Hij maakte dan ook buitengewone vorderingen, zoodat hij naauwelijks de mannelijke jaren bereikt had, of hij zag zijn werk reeds in voorname kunstverzamelingen geplaatst. Bij het opriglen van het Koninklijk Instituut van Kunsten en Wetenschappen in 1806, zag hij zich tot lid der vierde klasse van die instelling benoemd. Cobell deed eene reis naar Parijs, en leverde aldaar een stuk op de tentoonstelling van 1812, bestaande in een eenvoudige ordonnantie van eene *weide met drie beestjes aan een water,* welke met den gouden eereprijs bekroond werd. Ook werd hem aldaar veel werk besteld, eer en voordeel stroomde hem tegen; doch de fortuin lachte hem slechts kort toe; want zijne verstandelijke vermogens werden, naar men meent door overspannen eerzucht, gekrenkt, zoodat hij in den zomer van 1814, toen hij te Amsterdam woonde, in het krankzinnigenhuis geplaatst werd, waarin hij den 14den September daaraanvolgende overleed.

Van hem zijn in 's Rijks Museum te Amsterdam:

Een ossendrift; langs eenen landweg drijft een herder een aantal ossen, ter zijde hoog geboomte, verder een uitgestrekt en aangenaam verschiet.

In het Museum Boymans te Rotterdam:

Een Hollandsch landschap; op den voorgrond een boer en eene boerin bij drie koeijen en eenige schapen; links eene schuur tusschen geboomten.

Twee ossen en een schaap in een vlak landschap.

Zijn kapitaalste stuk was *een landschap met grazend vee* enz., dat uit het kabinet van den Hoogleeraar Jan Bleuland den 6den Mei 1839 voor 2855 gulden verkocht werd.

De etskunst werd ook door Cobell reeds vroeg beoefend en men heeft van hem eenige fraaije prentjes, als:

Een paard staande aan eenen hooiwagen bij eenen liggenden hond.

Een osje staande in eene waterplas te drinken bij eenen boom, omringd van eenige planten en kruiden.

Een liggend rundbeestje bij twee schapen.

Een paar onafgemaakte studiën, zijnde *Koeijekopjes* en nog drie of vier andere prentjes.

Zijne afbeelding komt voor bij Immerzeel, *Levens en Werken van Kunstschilders.*

Zie *Algem. Konst- en Letterb.*, 1814. D. II. bl. 210; Lodewijk Napoleon, *Geschiedk. Gedenkst.*, D. I. bl. 178, D. II. bl. 252; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 413, 477–481 en Aanhangsel, bl. 190; Immerzeel, *Leven. en Werken der Kunstsch*, D. II. bl. 120 en 121; *Aanw. der Schilderijen berustende op 's Rijks Museum te Amsterdam*, bl. 35; *Catal. van Schilderijen, enz. in het Museum te Rotterdam*, bl. 21; Kramm, *Levens en Werken van Holl. en Vlaamsche Kunstsch.*, Art. BLEULAND.

COBELL JUN. (JAN), een zoon van Jan Cobell den plaatsnijder, en van Jacomina Stam, geboren te Rotterdam den 13den April 1800, schilderde landschappen met vee, die van een vlug en vruchtbaar talent getuigen. Hij overleed den 8sten November 1838.

In het Koninklijk kabinet te 's Gravenhage was vroeger van hem:

Een binnenstal met beestjes, door hem op zeventienjarigen leeftijd geschilderd, dat thans op het Paviljoen te Haarlem gevonden wordt.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Nederl. Schilderk.*, D. III, bl. 104. Aanh bl. 64; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.*, D. II. bl. 121; *Notitie der Schilderr. van het Koninkl. Kabinet te 's Gravenhage*, bl. 15.

COCCAEUS (JACOB) of COCCEUS bloeide als Philosoof, Medicus en Mathematicus in het midden der zeventiende eeuw te Amsterdam, en schreef onder anderen:

De Systemate mundi.

Epistolae duae posthumae circa nobilissimi Cartesii meditationes de Philosophia prima. Brux. 1673. 12o.

Zie Jöcher, *Alg. Gelehrt. Lexicon.*

COCCEJUS (Gerardus), eigenlijk Gerhard Cock, zoon van Tyman Cock en Elisabeth Baken, geboren te Bremen, waar zijn vader Secretaris was, was eerst Hoogleeraar in de Regten in zijne geboortestad, daarna Raadsheer aldaar en later, onder anderen Gezant dier stad op de Munstersche en Osnabrugsche Vredeonderhandelingen. In 1654 werd hij tot Hoogleeraar in de Regtsgeleerdheid aan de Hoogeschool te Groningen beroepen, voor welke benoeming hij echter bedankte. Hij overleed den 27sten Julij in 1660 te Bremen, oud 69 jaren, nalatende eenen zoon, Hermannus Coccejus, die Predikant te Bremen geweest is.

Zie Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 326.

COCCEJUS (Johannes), een broeder van den voorgaande, geboren den 9den Augustus 1603 te Bremen, legde in zijne geboorteplaats den eersten grond zijner studiën, en maakte ongemeene vorderingen in de Grieksche en Hebreeuwsche talen; reeds zeer jong maakte hij Grieksche verzen en kon met den geleerden Metrophanes Critobulus, die toen juist Bremen bezocht, vlug in die taal spreken; op aanraden van den Hoogleeraar Gerard Hanewinckel, vertaalde hij een deel van het boek *der Wijsheid* in het Hebreeuwsch, en schreef na vlijtige studie van den Koran eene *Oratio de religione Turcarum.* Verder genoot hij aan de Hoogeschool zijner vaderstad, het onderwijs in de wijsbegeerte van Gerard Neufville, en in de gronden van de Godgeleerdheid bij Matthias Martinius en Ludovicus Crocius, beide voor dien tijd zeer gematigde mannen.

In 1625 begaf hij zich naar Hamburg, waar hij zich door eenen geleerden Jood in de schriften der Rabbijnen deed onderwijzen. Van daar vertrok hij in 1629 naar Franeker, ten einde aan die Hoogeschool met zijne reeds verkregen kundigheden winst te doen, en hij nam zijn intrek bij den Hoogleeraar Georgius Pasor Behalve deze, waren daar zijn voornaamste vrienden en Leermeesters Joannes Maccovius, Gulielmus Amesius en Sixtinus Amama, den grooten Orientalist, vooral bekend door den ijver waarmede hij eene grondige taalstudie aan toekomstige Predikanten aanbeval. Op raad van dezen gaf Coccejus hier uit:

Duo tituli Talmudi Sanhedrin et Maccoth, cum excerptis Gemarae. Amst. 1629. 4o., welk werk hij met geleerde noten verrijkte, en door eenen de Dieu, de Groot en anderen zeer geprezen werd. Ook voerde Coccejus te Franeker een' letterkundigen strijd met Sebastianus Pfochenius, die in zijn *Diatribe de linguae Graecae N. T. puritate,* beweerd had, dat de schrijvers van het Nieuwe Verbond zuiver Grieksch hadden geschreven. Zijne studiën voltrokken hebbende, bezocht hij met zijnen broeder Holland, en vooral Leijden, in welke stad hij met Polyander, Rivetus, Heinsius en andere beroemde geleerden kennis aanknoopte, terwijl hij reeds vroeger te Groningen Gomarus had leeren kennen. In Bremen teruggekeerd, wilde hij de Hervormde Hoogescholen in Frankrijk bezoeken, toen hij na het overlijden van zijn' leermeester Martinius, door den raad der stad, in 1630, tot Hoogleeraar der gewijde philologie werd aangesteld, welke waardigheid hij aanvaardde met eene verhandeling *over de gewijde taalgeleerdheid* (1); dan die te Franeker zijne bekwaamheid van nabij kennende, beriepen hem in 1636 aan hunne hoogeschool tot Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal, en hij aanvaardde die betrekking met eene redevoering *over de gave der talen op de Apostelen uitgestort* (2).

Na den dood van Georgius Pasor in 1637 werd hem voorloopig ook het onderwijs in de Grieksche taal opgedragen; deze taak op zich nemende, hield hij een inwijdingsrede *om de studie der talen aan te bevelen* (3) en vervulde deze leerstoel tot in 1639, toen Christianus Schotanus te Franeker beroepen werd. In 1643 werd hem tevens het hoogleeraarschap in de Godgeleerdheid opgedragen, daar hij door zijne bestrijding van de Groot, die in zijne *Annotationes* op den brief *aan de Ephesen,* tot Pelagianisme scheen over te hellen, en in die op de *Openbaring* had geloochend, dat de profetie van den Antichrist op den Paus doelde, voldingend getoond had, hoezeer hij ook in deze wetenschap ervaren was. Deze post, welke hij aanvaardde met eene verhandeling, *over den aard, de gronden en de magt der valsche en over het kenmerk der ware godsdienst en van den kerkleeraar* (1), zes jaren met roem bekleed hebbende, werd hij den 14den Mei 1649 door Curatoren en Burgemeester van Leiden aan de hoogeschool aldaar in de zelfde waardigheid beroepen. Ongaarne verliet Coccejus de Hoogeschool, waar hij zooveel genoten had, die hem in 1644 als erkenning zijner bekwaamheden, met den titel van Doctor in de Godgeleerdheid had vereerd, en waar hij zijne geliefde ambtgenooten, Maccovius en Cloppenburg moest achterlaten. Hij beried zich daarom vrij lang, en hield eerst den 4den October 1650 zijne inwijdingsrede te Leiden *over de oorzaken van het ongeloof der Joden* (2).

Met roem bekleedde Coccejus dit ambt, tot dat hij den 4den November 1669, door eene pestziekte, die toen Leiden verwoestte, werd weggerukt. Hij werd aldaar in het midden van de St. Pieterskerk begraven, waar de weduwe van zijnen zoon ter eere van haren schoonvader en van haren man, in 1712, met goedkeuring van de Regering een gedenkteeken heeft doen oprigten, waarop 'smans beeldtenis in wit marmer, staat uitgehouwen,

Zijn ambtgenoot en trouwe medestrijder tegen de op Coccejus verbitterde onderwetsche Godgeleerden, Abraham Heidanus hield over hem eene waardige lijkrede:

De luctuosa calamitate, quae A. D. 1669, civirtatem Leidensem, curiam, ecclesiam et academiam graviter afflixit et praecipuis suis columnis et ornamentis destituit et orbavit.

Coccejus huwde in Augustus 1635 te Bremen met Kathryna Deichman. Bij deze vrouw heeft hij drie dochters en een zoon verwekt. Zijn zoon Joannes Hendrik Coccejus volgt hierna.

Hij is zeer dikwijls in plaat gebragt, als door Willem de Broen in folio, naar J. de Vos, 1652; door Abraham Blooteling naar Palamedes, met vijfregelig Latijnsch vers van J. F. Gronovius bij Pieter van der Aa, in folio; door Joan Suyderhoef tweemalen, eens in folio, naar Palamedes, en eens naar de schilderij van David Bailly in klein folio; door W. Jansen Binneman in klein folio, naar Palamedes, met zes regelig Hollandsch vers van Balthazar Bekker, zwarte kunst; door Philipp Kiliam in klein folio, naar G. Wingendorp in 4o.; door Pieter Schenck in 4o.; door Daniel Veelwaard in 8o., naar Palamedes; en driemalen door ongenoemden, in klein folio, behalve eenige kleinere van minder gehalte, en eene en andere steendruk van onzen tijd (door L. Springer en Soetens).

Ook zijn twee gedenkpenningen tot vereeuwiging zijns naams vervaardigd, waarvan de eene op de voorzijde zijn borstbeeld vertoont, met eene bef en leermeesterlijken tabberd versierd, binnen dit randschrift, Joannes Coccejus, *Theologus Natus Bremae*, 1603, *Denatus Lugduni Batavorum* 1669; boven twee zamengestrikte Jeruzalemsche vederen of palmtakken, leest men op de andere zijde dit zes regelig gedicht:

Hier toond de kunst door Smeltzings hand
Coccejus 't licht van Nederland,
In zijn godvruchtig beeld en wezen;
Waarvoor de laster beeft en vlied;
Die zich hieraan niet zat en ziet,
Mag zijn berugte schriften lesen.

De voorzijde van den tweeden, die kleiner is, voert hetzelfde borstbeeld, doch rondom in den rand dit opschrift: Joannes Coccejus, *Sacrae Theologiae Professor in Academia Lugduno-Batava. Natus Bremae* 1603. Boven het geopende boek met zeven zegelen, ziet men op de rugzijde omhoog het lam, met een hemellicht omschenen, en op den voorgrond leest men het woord: *Vicit.* (*Hij heeft overwonnen*).

Deze onsterfelijke man een vijand van de peripatetische wijsbegeerte, heeft aan de Gereformeerde Kerk onschatbare diensten bewezen, door de Godgeleerdheid van de algemeen heerschende schoolsche orthodoxie te verlossen, het regt eener vrije van godgeleerde stelsels onafhankelijke uitlegkunde te handhaven en tevens ware vroomheid op te wekken. Bovendien was zijne leer der verbonden, eene eerste proeve van bijbelsche theologie, had alle zijne krachten ingespannen, alle zijne schatten van

(1) *De Philologia sacra.*
(2) *De dono Linguarum effuso in Apostolos.*
(3) *Pro commendando linguarum studio.*

(1) *De Indole, Radicibus et Regno falsae, Typoque verae Religionis ac Ministri Ecclesiae.*
(2) *De causis incredulitatis Judaeorum.*

wijsheid en geleerdheid besteed, om de Godspraken der H. Schrift te verklaren en op te helderen. Ten onregte heeft men hem sedert lang den zonderlingen uitlegkundigen regel toegedicht, dat de bijbelwoorden alles beteekenden, wat zij met mogelijkheid beteekenen konden. Dit misverstand sproot voort uit Coccejus voorliefde voor de typische uitlegging der profetische schriften, en vooral uit het misbruik, dat vele zijner volgelingen van die methode maakten. De vervulling van heel het profetisch woord was, zijns oordeels, Christus, welke juist daarom allerwege moest gezocht en ook kon gevonden worden. Hij beschouwde het geheele Oude Testament, den Levietischen dienst met al zijne kerkplegtigheden, die den Israëlieten als een slaafsch juk waren opgelegd, en de geheele aaneenschakeling der geschiedenis van Israël, als iets voorbeeldigs, als eene afschaduwing van den Zaligmaker, zijn leven, lijden en sterven; evenzeer was hetgeen de Heiland in zijne omwandeling hier op aarde gedaan, geleerd en geleden had, eene afschaduwing, van hetgeen voortaan in de Christelijke kerk voorvallen zou.

De geheele leer der waarheid, zoo als ze ons in de gewijde schriften voorgedragen wordt, kon, volgens zijne meening, het best verklaard worden, zoo men ze rangschikte naar de verschillende betrekkingen, waarin het menschdom tot God had gestaan; dit was zijne beroemde *Verbondsleer* of *leer van de huishouding Gods tot zedelijke opvoeding der menschheid.* Hij leerde dat God met Adam een *Werkverbond,* en na den val een *Genadeverbond* gesloten had, waarvan de tien geboden het formulier waren, toen dit verbond statelijk met de Israëlieten op den berg Sinaï werd vernieuwd. Dit was *de huishouding der wet,* waarbij Coccejus Mozes als Middelaar beschouwde, en welk Verbond hij beweerde, dat van de zelfde natuur was als het nieuwe Verbond, door het Middelaarschap van Jezus opgerigt. Uit kracht van dit Verbond waren, naardemaal het voorbeeldig was, den Israëlieten geene andere goederen toegevloeid, dan enkel tijdelijke, welke hun evenwel ten onderpand verstrekten der betere goederen, waarvan men onder den nieuwen dag dadelijk het genot hebben zou; de voorsmaak werd er toen slechts van geproefd; Gods goedheid voegde hun bij voorraad deze zegeningen toe. Even daarom moesten ze aangemerkt worden, niet zoo zeer als kinderen van God, maar als knechten, die staâg in vrees zijn. Op een geheel andere wijze werden dus de geloovigen, onder het oude licht levende, geregtvaardigd, dan die, welke onder het nieuwe leefden. Daar de sabbath in de woestijn ingesteld was, en niet ten zevenden dage der wereldschepping, kon men deze, als eene voorbeeldige instelling, onder het Nieuwe Testament voor afgeschaft houden. Eindelijk verdeelde hij de geheele geschiedenis der Christelijke Kerk in *zeven tijdperken of perioden,* overeenkomstig de *zeven brieven, fiolen* en *zegelen* in het boek der *Openbaring.*

Tot aan het jaar 1658 genoot Coccejus rust en toejuiching; hij was toen reeds acht jaren Hoogleeraar te Leiden geweest. Dan nu pakten zich van lieverlede zwarte onweêrswolken boven zijn hoofd te zamen: een vloed van hatelijke beschuldigingen, van bitse bejegeningen en van liefdelooze verketteringen regende op hem neder. In het genoemde jaar ontstonden de eerste bewegingen tegen hem over zijne gevoelens nopens den *Sabbath.*

Groote omwentelingen hebben niet zelden kleine oorzaken. Zoo was het ook hier. Coccejus, een man van onderneming, maar ook bedaard en voorzigtig in zijnen handel, ging langen tijd zwanger van den prijsselijken toeleg, om het gezag, hetwelk de Scholastiek in de kerk op nieuw gekregen had, te fnuiken, en de gewone leerwijze, welke geheel van de wijsbegeerte van Aristoteles afhing, voor een, zoo het hem voorkwam, beter en met de eenvoudigheid van den godsdienst meer overeenstemmend onderwijs te doen wijken. In zijne lessen en ook hier en daar in zijne schriften, liet hij zich hier wel over uit, maar onder bedekte termen, en niet zoo, dat zulks openlijk aanstoot verwekte. Denkelijk had hij nimmer zulk een' naam en aanhang gemaakt, indien zijn ambtgenoot Heidanus niet de aanleiding gegeven had, dat de gevoelens van Coccejus meer onder het algemeen werden verspreid. Heidanus liet eene Akademische verhandeling verdedigen: *de Sabbatho et de Die Dominica,* waarin hij beweerde: dat men nergens kon aantoonen, dat den Christenen een gebod gegeven ware, om den Sabbath te vieren, maar dat zulks alleen een oud kerkgebruik was, en dat het bevel van God den Israëlieten opgelegd, om den Sabbath te houden, niet moest gerekend worden onder de zedelijke geboden van God. Zulk eene stelling, geheel overeenkomstig, met hetgeeen Coccejus in zijne *Explicatio Epistolae ad Hebraeos* (L. B. 1659, 8o.) meer ingewikkeld voorgesteld had, bragt Essenius, Hoornbeek en anderen, welke met den naam van *Praeciesen, Praecisisten* of *Naauwgezetten,* bestempeld werden, op de been. De kreet: *de kerk is in gevaar,* werd alom uitgegalmd, en men besloot Heidanus en Coccejus in openbare geschriften aan te tasten; Essenius gaf eene verhandeling: *de perpetua moralitate Decalogi adeo specialiter Sabbati* uit; Hoornbeek liet zijne *Theses de Sabbato* drukken. Nu konden ook Heidanus en Coccejus niet blijven stilzitten; Heidanus gaf zijne tweede Akademische Verhandeling *de Sabbato et de Die Dominica* uit, waarin hij zijne gevoelens nader verklaarde, en zijne zaak verdedigde, terwijl Coccejus zijne meening breeder uiteenzette in het werk: *de indagatione naturae Sabbati et quietis Nevi Testamenti* (1), waarin hij niet schroomde rond uit te leeren: »dat de »*Sabbat der Israëlieten* een voorbeeld was van de geestelijke »rust des Nieuwen Testaments, welke in waarheid een *Sabbat en* »*rust des Heeren* kan genoemd worden, en, dat men derhalve »zich zoo zeer niet bekommeren moest over de heiliging van »den zevenden dag, welke God voor de Israëlieten alleen ter »viering had vastgesteld en ons, die door het bloed van Chris»tus van het juk der Joodsche kerkplegtigheden ontheven waren, »die ons in het genot eener bestendige rust, en in het houden van den »*geestelijken Sabbat* verheugen mogten, in het geheel niet raakte." Hoornbeek beantwoordde deze werken met zijne *Heiligingh van Gods naam en dag,* en verweet daarin Heidanus en Coccejus losheid van denken, hen tevens afschilderende met leelijke kleuren als ongodsdienstige heiligschenners. Heidanus schreef daarop in het Nederduitsch zijne *Consideratiën*; Hoornbeek zijne *Nadere bewering van 's Heeren dagheiliging*; Heidanus het IIe Deel van zijne *Consideratien,* en Coccejus een werkje: *Typus concordiae amicorum circa honorem Dominicae* (L. B. 1659, 4o.). Middelerwijl zond eene onbekende en kwaadwillige hand een boek in het licht getiteld: *Sententia Sociniana de Sabbato et quarto Praecepto inimica pietati, cum vindiciis expressi mandati de institutione Die Dominicae, auctore Nathanaele Johnson, S. S. Theol. Licentiato;* in welk boek Heidanus en Coccejus van Socinianerij beschuldigd en leelijk gehavend werden. Het verbod der overheid in 1659, om in de Leidsche Hoogeschool deze twistvraag verder te behandelen en de Synode te Gouda, waarop Heidanus en Coccejus zich van onregtzinnigheid zuiverden, maakten ten laatste een einde aan dezen ergerlijken strijd.

Wijders verzette zich Gijsbert Voetius, in 1665 tegen Coccejus ten aanzien van het onderscheid tusschen ἀφεσις en παρεσις ἁμαρτιων, hetwelk hij in het *onderzoek over den waren aard des Sabbaths* voorgesteld had. Beiden deze woorden in de schriften van het Nieuwe Testament voorkomende, gaven, volgens het algemeen heerschend gevoelen der uitlegkundigen, een en hetzelfde te kennen, doch, naar de gedachten van Coccejus, beteekende ἀφεσις ἁμαρτιων eene volmaakte vergeving van zonden, zoo als ze onder den nieuwen dag plaats had, en παρεσις ἁμαρτιων eene onvolkomene vergiffenis, zoo als men ze slechts vóór de komst van Jezus had kunnen genieten. Uit welke onderscheiding 's mans vijanden, en vooral Voetius, die er een Latijnsch twistschrift over had laten verdedigen, allerlei hatelijke en onregtzinnige gevolgen afleidden. Dit was de aanleidende oorzaak, dat Coccejus in het licht gaf zijn werkje, getiteld: *Moreh Nebochim; utilitas distinctionis duorum vocabulorum scripturae* παρεσις et ἀφεσις (Amst. 1666, 8vo.), zijnde eene nadere verklaring van het nut der onderscheiding en van de beteekenissen dier woorden.

Ook kunnen wij niet met stilzwijgen voorbijgaan de onaangename omstandigheden, waarin Coccejus gewikkeld werd met Samuel Maresius, Hoogleeraar in de godgeleerdheid te Groningen, die een akademisch proefschrift over de *Oeconomia Temporum,* dat is, *de huishouding der tijden,* hetwelk door Willem Momma, onder voorzitting van Coccejus in 1662 verdedigd was, hevig aanviel. Coccejus beantwoordde dezen nieuwen bestrijder in een' brief, getiteld: *Animadversiones ad LXXXIII Quaestiones de Veteri Testamento et Lege Mosis ad Maresium* (L. B. 1663). Na de uitgave van dezen brief, betuigde Maresius wel in zijn antwoord, hetwelk ook het licht zag, dat hij het in het wezen der zaak met Coccejus eens was, doch aan den anderen

(1) Ook in het Nederduitsch in het licht verschenen onder den titel: *van den aard en natuur des Sabbaths.* Leyd. 1690, 12o.

kant kon hij niet nalaten, om laag op 's mans arbeid te vallen, en hem een' stouten stichter van schadelijke nieuwigheden te noemen. Ja zelfs ging zijn ijver tegen den geleerden man zoo ver, dat hij uit de denkbeelden over de *alomtegenwoordigheid van God,* welke Coccejus in zijne *Summa Theologiae ex scripturis repetita* (Lugd. Bat. 1662, 4o., 2de druk 1665) voorgedragen had, aanleiding nam, om hem van bedekte Socinianerij te beschuldigen, terwijl hij voortaan alles in zijne geschriften in het werk stelde, om Coccejus regtzinnigheid verdacht te maken, en hem bij de smalle gemeente als een' gevaarlijken ketter ten toon te stellen. Coccejus achtte het beneden zijne waardigheid, verder op dit geschimp te antwoorden.

Door dit alles waren de gevoelens van Coccejus aan het licht gekomen, en 's mans doel om de schoolsche leerwijze te verbeteren, insgelijks niet meer verborgen; hij kreeg steeds meer vrienden, maar ook meer tegenstanders. Ontzettende bewegingen ontstonden er nu door deze nieuwe leerwijze van Coccejus in de Hervormde kerk hier te lande. Alles geraakte in rep en roer; terwijl ieder voornaam Leeraar naar zijnen voorganger, van wien hij het onderwijs aan de Hoogeschool genoten had, of wiens leerstelsel hij omhelsde, genoemd werd. De leerlingen en vrienden van Coccejus werden *Coccejanen*, en de leerlingen van Voetius, die met hem den scholastieken leertrant voorstonden, *Voetianen* geheeten, welke namen nog in het begin dezer eeuw in zwang waren, ofschoon het twistvuur sedert lang gekoeld was. De eersten noemde men ook *Lieden van de Nieuwe*, de laatsten *van de Oude Studie.*

't Geen wijders deze onrust niet weinig vergrootte, en de leervoordragt van Coccejus als eene verderfelijke nieuwigheid deed voorkomen, was, dat velen, die Coccejus in de godgeleerdheid volgden, Cartesius tot hunnen leidsman in de wijsbegeerte kozen, niet zoo zeer, omdat er tusschen de godgeleerdheid van den eene en de wijsbegeerte van den andere, eenige verbindtenis bestond, en ze eene wederkeerige betrekking tot elkander hadden, maar omdat de zelfde geleerden, die de *Cartesiaansche* wijsbegeerte bestreden, ook de hoofdvijanden waren van de *Coccejaansche* godgeleerdheid.

Zeer verdienstelijk heeft zich Coccejus omtrent de gewijde uitlegkunde gemaakt. In de Oostersche en Grieksche talen met de daaraan verwante wetenschappen voor zijnen tijd buitengewoon ervaren, was hij in het bezit van die grondslagen, waarop eene goede bijbelverklaring kan worden gebouwd. Het onderzoek van de Heilige Schrift was de leus van zijn leven; zoo dikwerf en gezet had hij deze gelezen en in zijn geheugen geprent, dat men er bijna geene plaats uit kon aanhalen, of hij zeide, wanneer het eerste woord genoemd was, haar geheel in den grondtekst op. Niets werd dan ook door hem boven den Bijbel geschat; uit dezen alleen wilde hij wijs wezen en leeren. Vóór hem was men ook ijverig bezig om den Bijbel te verklaren, maar hoe geschiedde dit? Men bleef hangen aan de beteekenissen, die de spraakkunst en de oordeelkunde aan de woorden hechtte, zonder den zin dier woorden te overwegen en op de leer van den Godsdienst toe te passen; men knaagde aan den dop zonder er de kern uit te krijgen. Dan Coccejus, dien niets ontbrak van hetgeen een verstandig schriftuitlegger noodig heeft, en die inzonderheid boven zijne tijdgenooten uitmuntte in de kennis der Hebreeuwsche en Grieksche talen, sloeg een' anderen en beteren weg in. Niet slechts ontvouwde hij de woorden en spreekwijzen der schrift, maar spoorde overal de heerlijkste zaken op, welke daarin opgesloten lagen, waardoor het verstand verlicht en het hart tot ware godsvrucht ontvonkt werd. Hierdoor kreeg de uitlegkunde onder de Hervormden, althans in Nederland, eene geheel nieuwe en schoone gedaante.

't Is waar, dat hij menigwerf meer vernuft en verbeelding ten toon spreidde, dan blijken van gezond oordeel, en ontelbare schriftverklaringen leverde, die een welgeaard evangeliemin-naar, wien het noch aan goeden smaak, noch aan kunde ontbreekt, verwerpen moet, en dikwijls als losse spelingen van het vernuft of voortbrengsels van verregaande ingenomenheid voor een eens opgevat denkbeeld moet beschouwen, maar het is den geleerde gemakkelijk te vergeven, dat hij in eenen tijd, waarin de gewijde uitlegkunde geheel verwaarloosd werd, vaak meer in het Oude en Nieuwe Testament las, dan er wel stond. Het denkbeeld, een Verbond tusschen God en den mensch tot een heerschend denkbeeld in het theologisch stelsel te maken, heeft veel aanlokkelijks, en het door hem aangewezen onderscheid tusschen de zondevergeving onder het Oude en die onder het Nieuwe Testament wordt thans door de bevoegdste Godgeleerden aangenomen.

Behalve de hierboven reeds vermelde geschriften zijn door Coccejus in het licht gezonden:

Annotationes in Ecclesiastem Salomonis. Bremae, 1636, 4o.

Illustrium Locorum de Antichristo agentium repetitio. Franeq. 1641, 8o., editio altera, L. B. 1667, 12o.

Commentatio in principium Epistolae ad Ephesios, Fran. 1643, 8o., beide tegen Hugo de Groot gerigt.

Summa Doctrinae de Foedere et Testamento Dei, Franeq. 1648, 8o., ongeveer een derde vermeerderd in 1654, weder vermeerderd en verbeterd in 1660, waarvan ook eene Nederduitsche vertaling bestaat met eene uitvoerige voorrede aan de kerk te Middelburg van Johannes van der Waeyen, getiteld:

Over de Verbonden. Amst. 1680, 8o.

De ultimis Mosis verbis, considerationes ad Deuteronomii capita sex postrema, Franeq. 1650, 4o., later in het Nederduitsch vertaald, onder den titel:

Bedenkingen over Mozes laatste woorden. Middelb. 1681, 4o.

Commentatio in Prophetas Minores, L. B. 1652, fol., in het Nederduitsch vertaald onder den titel:

Over de twaalf kleine Profeten. folio.

Consideratio principii Euangelii Joannis. Franeq. 1654, 4o.

Sacrae Scripturae Potentia demonstrata contra fratres Walenburgios. L. B. 1655, 12o.

Examen Apologiae Equitis Poloni, L. B. 1656, 4o., hetwelk ook in het Nederlandsch verscheen onder den titel:

Verantwoording van een Poolsch Ridder, Leid. 1658, 8o. voor welke bestrijding van het Socinianisme Coccejus door de Synode, in 1654 te Dordrecht gehouden, feestelijk in een' brief werd bedankt.

Responsio ad Probationem Scripturariam Jacobi Masenii, nomine Facultatis Theologicae Leidensis, ad quam invisam illam Probationem miserat, L. B. 1656, 12o., gevolgd door de:

Admonitio de Principio Fidei Ecclesiae Reformatae XXV aphorismis comprehensa ad Jacobum Masenium, Lugd. Bat. 1657, 12o., zijnde beide werkjes gerigt tegen den Rector van Dusseldorp, die in een boek, getiteld *Schriftprob,* betoogd had, dat de Bijbel voor het Pausdom getuigde.

Disquisitio de Ecclesia et Babylone. Lugd. Bat. 1657, 12o.

Indignatio adversus personatum Nathanaëlem Johnsonum. Lugd. Bat. 1659, 4o.

Psalmi et verba Davidis extrema, 2 Sam. XXIII. Lugd. Bat. 1660, folio.

Judaicarum Responsionum et Quaestionum consideratio, edita jussu nobilissimorum Academiae Curatorum, ad refutationem Quaestionum XLVI a Judaeo quodam ἀνωνύμῳ propositarum. Accedit Praefatio de fide Sacrorum Codicum Hebraeorum ac Versionis LXX Interpretum. Amst. 1662, 4o.

Defensio altera Hebraei Codicis contra Isacum Vossium. Amst. 1664, 4o.

Annotationes in Canticum Canticorum. Lugd. Bat. 1665, 4o.

Commentatio in Epistolam ad Romanos. Lugd. Bat. 1665, 4o.

Commentatio in Epistolam Judae. Lugd. Bat. 1665, 4o.

Cogitationes de Apocalypsi. Lugd. Bat. 1665, 4o.

Observationes ad Danielem, Lugd. Bat. 1666, 4o., mede in het Nederduitsch uitgegeven onder den titel:

Over den Profeet Daniel. Amst. 1689, 4o.

Commentatio in Epistolam ad Ephesios. Lugd. Bat. 1667, 4o.

Commentatio in utramque ad Timotheum Epistolam. Lugd. Bat. 1667, 4o.

Commentatio in Epistolam ad Titum. Lugd. Bat. 1668, 4o.

Commentatio in Jeremiam et Threnos. Amst. 1669, 4o.

Commentatio in Ezechielem. Amst. 1669, cum iconibus fol.

Commentatio in Epistolam ad Philippenses. Amst. 1609, 4o.

Lexicon et commentarius Sermonis Hebraici et Chaldaici Veteris Testamenti, Lugd. Bat. 1669, folio, later herdrukt door J. H. Majus, Frankf. ad M. 1714 en door J. Chr. Fr. Schulz, Lips. 1777, en 1793—1796, 2 vol. 8o., een der uitmuntendste werken van Coccejus, dat zelfs in den tegenwoordigen tijd nog van groot belang is.

Commentatio in Euangelium Joannis. Lugd. Bat. 1670, 4o.

Commentatio in Epistolam ad Collossenses. Amst. 1670, 4o.

Commentatio in Jobum.

Commentatio in Jesajam.

Aphorismi per universam Theologiam breviores.

Aphorismi contra Pontificios.

Animadversiones in Bellarminum.
Protheoria de ratione interpretandi.

Coccejus werken zijn door zijnen zoon bijeenverzameld en vereenigd met die, welke het licht nog niet gezien hadden, uitgegeven te Amsterdam, 1673—1675, VIII Tom. fol. Ook is er in 1686 een druk te Frankfort gegeven door de bezorging van J. H. Majus en Hendrik Muhl, en in 1701 nog een zeer fraaije te Amsterdam in 10 deelen in folio, waarop later nog twee deelen zijn gevolgd onder den titel van: *Opera Anecdota.*

Zie vooral zijne levensbeschrijving, door hem zelven begonnen en door zijn' zoon voltooid, voor de *Opera Omnia* geplaatst, en de lijkrede van Heidanus boven aangehaald; van Loon, *Nederl. Historipp.*, D. III. bl. 29—31; van Hoogstraten en Brouërins van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.;* Luïscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Wagenaar, *Vad. Hist.*, D. XIII. bl. 54; van Abcoude, *Naamreg. van Ned. Boeken*, D. I. en III.; Vriemoet, *Athen. Fris.*, pag. 300—326; van Mieris en van Alphen, *Beschr. van Leyden*, D. I. bl. 59 en 60; Sjoerds, *Beschr. van Friesl.*, D, II. bl. 620; Saxe, *Onom. Liter.*, Pars V. pag. 559, 560 et 569; de Feller, *Dict. Hist.;* Kok, *Vaderl. Woordenb.*; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; *Bijvoegs. en Aanm. op* Wagenaar, D. XIII. bl. 38—48; *Levensbeschr. van Nederl. Mannen en. Vrouwen*, D. III. bl. 35—53; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypey, *Gesch. der Christel. Kerk in de XVIIIde Eeuw*, D. III. bl. 434, D. VII. bl. 223—227, 261—262, D. VIII. bl. 383—393, 398—401; Ypey en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk*, D. II. bl. 399, 442, 449, 459, 463, 465—377, 484, D. III. bl. 188; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunst. en Wetensch.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetensch.*, D. II. bl. 4, 5 en 6; Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. V. bl. 145—151, 162; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, D, I. bl. 157, 180, 185, 204, 231, D. II. T. en B. bl. 128—130, 508; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. IX. bl. 131—138; *Biogr. Univers.*; Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk-Gesch.*, D. IX. bl. 490; dezelfden *Ned. Arch. voor Kerk-Gesch.* reg.; Bayle, *Dict. Crit.; Bibl. Bremensis*, passim; Nicéron, *Mémm. de la rép. des lettres*, T. VIII; Glasius, *Godgel. Nederl.*; M. Goebel, *Gesch. des Christl. Lebens*, D. II. St. I. bl. 148 en volgg.; Ersch und Gruber, *Allg. Encycl. für Künste und Wissensch.*; Herzog, *Realenc. für Prot. Theol.*; en voornamelijk G. van Gorkom, *de Coccejo Sacri Codicis interprete.*

COCCEJUS (JOHAN HENDRIK), zoon van den voorgaande, geboren te Franeker, legde zich op de Regtsgeleerdheid toe, hoewel hij de Godgeleerdheid niet verwaarloosde. Hij was Griffier van de leenen van Holland en Geheimschrijver van de Generaliteits Rekenkamer, doch heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door het uitgeven van de werken zijns vaders wiens naam en eer hij op eene loffelijke wijze verdedigde, niet slechts in de voorrede voor diens werken, maar ook in de volgende schriften:

Coccejus eer en leer verdedigd tegens de aanklagten van Antonius Hulsius. Leyd. 1676, 4°.

Nader onderzoek van het regte verstand van den Tempel van Ezechiel tegen Campegius Vitringa. Amst. 1692, 2 deelen, 4o.

Le Chef des moqueurs démasqué, par Néophile l'Alethée, La Haye, 1707, 8o., hetwelk ook in het Nederduitsch verscheen met den titel:

Jock en ernst, of korte zamenspraak over Mr. de Jaucourt en zijne voor- en tegensprekers. 1708.

Coccejus overleed in 1712 en was gehuwd met Maria Heinsius, die hem en zijnen beroemden vader een gedenkteeken stichtte in de St. Pieterskerk te Leiden.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I. en III; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII. bl. 86; *Biogr. Univ.*; Glasius, *Godgel. Nedert.*; Nicéron, *Mémm. de la rep. des lett.*, T. VIII; Vriemoet, *Ath. Fris.*, p. 318; van Mieris, *Beschr. van Leiden*, D. I. bl. 59, 60.

COCCEJUS (HENDRIK), na zijne verheffing in den Adelstand DE COCCEJI genaamd, geboren te Bremen den 25sten Maart 1644, begaf zich, na in zijne vaderstad de gronden zijner letteroefeningen te hebben gelegd, in 1667 naar de hoogeschool te Leiden, waar hij zich met ijver in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid oefende, en onder den Hoogleeraar Adriaan Beeckerts van Thienen eene stelling verdedigde: *de Possessione momentanea et lite vindiciarum.* Na voltooide studiën vertrok hij in 1670 naar Oxford, waar zijn moeders broeder, Hendrik Oldenburg, een der voornaamste leden en secretaris van het genootschap der wetenschappen was. Hier had hij het genoegen om de natuurkundige proefnemingen van den beroemden Robert Boyle bij te wonen; dit deed zulk een warmen ijver tot het beoefenen dier wetenschap in hem ontvonken, dat hij er zich met ijver op toelegde, en tot zijn eigen gebruik een *Systema Philosophicum* vervaardigde, hetwelk benevens zijne andere handschriften en schoone talrijke bibliotheek, in 1688 tijdens het beleg van Heidelberg, door de vlammen verteerd is. In Engeland had hij het geluk, in de gunst van den Prins van Oranje te geraken, op wiens aanbeveling hij nog in hetzelfde jaar 1670 tot Doctor in de beide regten werd bevorderd.

Het volgende jaar begaf hij zich naar Frankrijk en van daar naar Spiers, met het plan zich aldaar op het Duitsche regt toe te leggen, dan alvorens hij hiertoe overging, deed hij eenen uitstap naar Heidelberg, om de huwelijksplegtigheden van den Keurprins Karel met Wilhelmina Ernestina, Prinses van Denemarken, bij te wonen.

De feesten en vermakelijkheden, waarvan hij grootendeels deelgenoot was, hielden hem echter niet zoodanig geboeid, of hij wist tijd te vinden, om zich aan de hoogeschool dier stad bekend te maken; hij verdedigde er in het openbaar eene verhandeling: *de Proportionibus*, welke de goedkeuring van den Keurvorst Karel Lodewijk, Duitschlands Salomo, wegdroeg, en ten gevolge had, dat die Vorst hem een leerstoel als Hoogleeraar in het natuur- en volkenregt aanbood. Bij het aanvaarden dier waardigheid in 1672, deed hij eene redevoering over de Salische wet, waarover de Keurvorst zoo zeer voldaan was, dat hij haar eigenhandig met aanteekeningen verrijkte. In 1678 werd Coccejus bovendien tot Hoogleeraar in het leenregt aangesteld, waarbij twee jaar later het onderwijs in de pandecten en in 1687 dat in de decretalen aan hem werd toevertrouwd.

Bij een bezoek zijner vaderstad, werd hem aldaar de betrekking van Raadsheer aangeboden, maar hij kon haar niet aanvaarden, doordien de Keurvorst van den Palts niet wilde besluiten, om zich van een schrander Regtsgeleerde te ontdoen, van wien hij zulk een nuttig gebruik in den raad maakte, en die zulk een verheven luister aan de Hoogeschool bijzette.

De Keurvorst Karel Lodewijk, in 1680 overleden zijnde, werd aan Coccejus door Frederik Willem, Keurvorst van Brandenburg, een leerstoel in de regten aan de hoogeschool van Frankfort aan den Oder aangeboden. Maar de nieuwe Keurvorst Karel stond hem niet toe, de neiging, welke hij tot die roeping gevoelde, te volgen; en ten einde hem zoo veel te naauwer aan zijnen dienst te verbinden, benoemde hij hem in 1682 tot Geheimraad van Staat; sedert dien tijd kreeg Coccejus gelegenheid, door het groot aantal van belangrijke staatszaken, die men hem toevertrouwde, diep in de kennis van het staatsregt in te dringen.

De genoegens, die hij in het waarnemen van zijn ambt genoot, werden vergald door de oneenigheid, die er in het Keurvorstelijke huis over de erfopvolging ontstond; maar 'tgeen de maat van zijn verdriet tot den rand toe vulde, was in 1685 de dood van den Keurvorst, met wien de regerende Protestantsche tak Palts-Simmeren uitstierf, en het Keurvorstendom aan den Roomschen tak Palts-Neuburg verviel. Deze omwenteling deed hem ernstig bedacht zijn, om het hof te verlaten, waar hij dezelfde genoegens niet meer kon verwachten, die hij er te voren had genoten; zulks haalde hem over, om het aanbod van eenen leerstoel in de regten, door de Bestierders van Utrechts hoogeschool aan hem gedaan, te aanvaarden. Te dien einde verzocht hij in 1687 zijn afscheid van den nieuwen Keurvorst Filips Willem, maar deze Vorst wilde hem dit niet toestaan, en gaf hem zelfs mondeling te kennen, dat daar niemand beter het land en het Regeringsbestuur kende, dan hij, hij ook de eenigste was, aan wien hij zijne belangen te dien aanzien kon toevertrouwen. De weigering van den Keurvorst werd verzeld door zoo veel vriendelijke blijken van welwillendheid, dat Coccejus in de noodzakelijkheid gebragt werd, om voor het beroep naar Utrecht te bedanken.

Toen Coccejus in 1688 wegens den oorlog met Frankrijk uit Heidelberg naar Wurtemberg geweken was, hernieuwden de Curatoren van Utrecht hun verzoek, om hem als Hoogleeraar in de regten aan hunne hoogeschool te verbinden. Doordien hem nu niets meer, vooral na het verbranden zijner bibliotheek, aan Heidelberg hechtte, nam hij zulks met genoegen aan, en na zijn besluit aan den Keurvorst medegedeeld te hebben, begaf hij zich naar Utrecht. Den 11den Februarij 1689 aanvaardde hij aldaar zijne lessen met eene redevoering over de vraag: *Utrum armis magis an legibus respublica defendi possit, vel Romana defensa fuerit.* Ultr. 1689, 4o.

Hij had nauwelijks een jaar zijnen toevertrouwden post waargenomen, of de Keurvorst van Brandenburg deed hem op nieuw het professoraat in de regten aan de hoogeschool van Frankfort aan den Oder aanbieden. Coccejus, voldeed thans aan 's Keurvorsts inzigt, en na met weerzin de toestemming der Staten van Utrecht bekomen te hebben, vertrok hij in November 1690 uit die stad, en kwam in December daaraanvolgende te Frankfort aan. In deze stad sleet de geleerde man het overige van zijn nuttig leven. Zijne bezigheden bepaalden zich hier niet alleen tot het geven zijner lessen en het schrijven van regtsgeleerde werken, maar ook zeer dikwijls werd hij in de belangrijkste, geheimste en neteligste staatszaken gebruikt. In 1702 werd hij door den Keurvorst van Brandenburg, destijds tot Koning van Pruissen verheven, naar 's Hage gezonden, om diens belangen betrekkelijk de erfenis van Koning Willem III voor te staan; hij kweet zich hiervan zoo zeer tot genoegen van zijnen meester, dat deze hem tot erkentenis zijner trouw met de waardigheid van Geheimraad beschonk. Sedert dien tijd is Coccejus dikwijls met aandrang door verscheidene hoogescholen, inzonderheid door die van Heidelberg en Utrecht, die zijne waarde van nabij kenden, zoowel als door vele vreemde Vorsten aangezocht, doch altoos te vergeefs; zulks verhinderde hem echter niet, de vragen, die hem door de meeste der Europesche hoven over zaken van het grootste belang gedaan werden, te beantwoorden.

De Keurvorst van den Palts, Johan Willem, maakte van hem gebruik in den twist, ontstaan over de aanspraken van het huis van Orleans op den Rijnpalts, en dat met den gelukkigsten uitslag. Ook was het ongetwijfeld uit aanmerking van zoo vele belangrijke diensten, dat de Keizer hem in 1713, tot Rijks-Baron verhief.

Tot op den ouderdom van 70 jaren had Coccejus een gewenschte gezondheid genoten; een rampspoedig toeval verhaastte zijnen dood, die op den 18den Augustus 1719 voorviel. Hij bekleedt in de ontwikkeling van het staatsregt eene merkwaardige plaats; met hem begint een keerpunt in de geschiedenis dier wetenschap. Van zijne drie zonen betrad de jongste Samuel de voetstappen zijns vaders, deze was de onder Frederik *de Groote* beroemde Groot-Kanselier van Pruissen.

De door Hendrik Coccejus uitgegeven werken zijn:

Tractatus de doli, culpae et negligentiae praestationibus in quotlibet negotiis, ubi, refutata vulgari sententia, nova ex solidis tum naturae, tum legum principiis adstruitur et demonstratur. Heidelb. 1672 in 4o.

Collationes Juridicae ad amplissimum virum Georgium Adamum Struvium, quibus tota Culparum materia a prima origine luculenter deducitur, defectus, qui in ea hactenus exstitit, accurate suppletur, et quae in decisionibus Sabbathinis contra eam oppununtur, solide refutantur. Heidelb. 1677 in 4o.

Notae et Additiones succinctae, sive Commentarius in Pauli Zachiae Quaestiones medico-legales, ex recensione et cura Georgii Franci. Francof. 1688 in folio.

Juris Publici Prudentia compendio exhibita, qua materia ejus, praecipuaeque hactenus agitatae controversiae ab sua origine et fonte deducunter, facilique ratione exponuntur, et demonstrantur. Francof. ad Viadr. 1695, 1700, 1705, 1718 et 1723, 8vo. *Cum animadversionibus Frid. Lud. de Berger.* 1724.

Hypomnemata Juris Feudalis, Francof. 1693, in 12o., *et cum aliquot praecipuarum dificcultatum enodationibus aucta.* Ib. 1702 en 1715 in 8o.

Hypomnemata Juris ad seriem Institutionum saeculi Imperatoris Justiniani. Francof. 1698 in 8o.

Autonomia Juris Gentium, ubi natum inde inter gentes discrimen, civitatis mediatae et immediatae, liberae et non liberae, aliaque ad illustrationem Juris Gentium ac Publici spectantia plenissime eruuntur. Accessere duae Appendices, quarum prima continet resolutiones eorum, quae pridem de Westphalia ejusque statu, altera eorum, quae denuo ad Historiam Palatinam mota ac edita sunt. Francof. 1719, 8o.

Prodromus Justitiae Gentium, sive Exercitationes duae, quarum prima socialitatem Grotianam principium Juris Naturae, neque essendi, neque cognoscendi esse, evincitur, secunda veram Majestatis originem eruit. Liber ad illustrationem prooemii et libri Imi. Tractatus Grotii de Jure Belli et Pacis necessarius, cui annexae sunt Positiones generalissimae pro explicatione Juris Gentium. Francof. 1719 in 4o.

Verscheidene verhandelingen en dissertatiën van hem, zijn na zijnen dood bijeengebragt en in het licht gezonden, als:

Exercitationes curiosae Palatinae, Trajectinae, Viadrinae, etc. Lemgov. 1722, 2 voll. 4o.

Dissertationes varii argumenti, etc. Lemgov. 1722, 2 voll. 4o.

Consilia, etc. Lemg. 1725 in folio.

Deductiones, etc. Lemg. 1728 in folio.

Henrici de Cocceji *Grotius illustratus, seu Commentarii ad Hug. Grotii de Jure Belli et Pacis libros III; accedunt observationes Sam. de Cocceji*, Breslau, 1744—1747, 3 voll. folio, welk werk later met de *Introductio ad Henr. de Cocceji Grotium illustratum* (van Samuel, afzonderlijk uitgegeven in 1748 in folio te Halle) te Lausanne herdrukt werd in 1751 in 5 voll. 4o.

Nog heeft men van hem:

Positiones pauculae et generalissimae loco quasi postulatorum Explicationi Juris Gentium et Praelectionibus Grotianis praemissae, geplaatst in de *Bibliothèque Germanique*, Tom. I. p. 12.

Zijn portret gaat uit door Pieter van Gunst in 4o.

Zie Luiscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Burman, *Traj. erudit.*, pag. 76—79; Saxe, *Onomast. Liter.*, Pars. V. pag. 616, VII. 321, reg. VIII 3; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Feller, *Dict. Histor.*; *Biogr. Univers.*; J. le Long, *Hondertj. Jubelged. der Acad. van Utrecht*, 1736; Moreri, *Dict.*; Nicéron, *Mémm. de la rép. des lettres*, T. IX; Ersch und Gruber, *Enc. der Künste und Wissenschaft*; Nieuwenhuis, *Alg. Woordenboek.*

COCCIUS (Johannes), eigenlijk Johannes Kok, geboortig van Zwolle, werd in het jaar 1670, van 's Gravenhage, waar hij destijds Rector der Latijnsche school was, beroepen tot Hoogleeraar in de historie en welsprekendheid aan de hoogeschool te Leiden. Hij nam dien post waar tot zijn overlijden op den 25sten Augustus 1678, bij welke gelegenheid zijn ambtgenoot F. Rycke over hem eene lijkrede uitsprak.

Zie Kok, *Vad. Woordenb.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leydsche Hoogeschool*, D. I. bl. 189, D. II. T. en B. bl. 147; Soermans, *Acad. Register*, bl. 28, 69, 78.

COCH (Conrad), Hollandsch regtsgeleerde, die in 1748 te Leiden promoveerde met eene dissertatie:

De Compensationibus Positiones ex Jure Civili, Canonico, Feudali et Naturae illustres.

Zie Jöcher, *Gelehrten Lexicon.*

COCHIUS (Franciscus Jacobus), ook Kochius, een Duitscher van geboorte, werd in 1644 Rector van de Nassauwsche kwartierschool te Harderwijk en tevens Hoogleeraar in de practische wijsbegeerte; die vereenigde bediening bekleedde hij tot in 1647, toen hij het rectoraat nederleidde en Hoogleeraar in de geneeskunde werd; ook was hij gewoon Stadsgeneesheer. Bij de verheffing van gezegde kwartierschool tot eene hoogeschool in 1648, werd hij aan die instelling tot gewoon Hoogleeraar in de practische wijsbegeerte en buitengewoon Hoogleeraar in de geneeskunde aangesteld, in welk laatste vak hij in 1654 tot gewoon Hoogleeraar bevorderd werd. In het voorjaar van 1659 bezweek hij voor het ligchaams-lijden, dat hem niet zelden nedergedrukt had, en hem veelligt verhinderde, schriften uit te geven. Zijne weduwe, Geertruid van Hoeclum, overleefde hem vele jaren.

Zie Schrassert, *Beschrijv. van Harderwijck*, D. I. bl. 74; Bouman, *Geschied. der Geldersche Hoogesch.*, D. I. bl. 92, 155, 156, 327.

COCK (J.), was een der teekenaars van het Verbond der Edelen, van wien het onzeker is, tot welk geslacht hij behoort.

Zie te Water, *Hist. van het verb. der Edelen*, D. II. bl. 322 en 323.

COCK (Mr. Dirk), Rector en Schoolmeester te Brielle, werd bij sententie van den Raad van Beroerte, den 20sten October 1568, gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard, omdat hij was geweest »een der voornaamste autheurs van de veran»dering der oude Godsdienst en van de Invoering der Sectens »en Nieuwe Predikatien, hebbende alle syne schoolkinderen be»smedt door syn valsche en dwaelende Leere en haer de Ca»thechismus van Calvin en het singen der Psalmen onderwee»zen, sonder haer op de Son- en Feestdaegen nae de Misse, »off eenige andere Kerkelyke Godsdiensten te geleyden, maer »haer wel geleydende nae de begroevinge der Dooden, op de

»nieuwe wyse begraeven, om aldaer de Psalmen te singen, haer »geheellyk vervreemdende van de Oude Roomsche Catholycke »Godsdienst, soo dat het meeste van de Jeugd besmet is door »de boven gesegde valsche Leeringen, en bij de Magistraet ont»boden en gevraegt zynde, off hy zyne gesegde scholieren niet »nae de oude manier wilde onderwysen? Opentlijk van neen ge»antwoord, maer dat hy se wilde onderwysen in 'tgeene hy ver»schelijk geleerdt hadt; hebbende ook het Missael en andere »Boecken in 't convent van St Catharina gescheurt."

Zie Marcus, *Sententien van Alva*, bl. 163; C. Cleyn, *Dank-Offer voor de eerstell. van Neerl. Vrijheid*, bl. 70.

COCK (DAVID) of KOCK, geboren te Enkhuizen in den aanvang der zeventiende eeuw, was schoolmeester te Arnhem. Van hem zag het licht:

Cijferkonst, Arnh. eerste druk zeldzaam, met zijn portret versierd. herdrukt te Amst. 1661 en 1672, ook in het Fransch vertaald door Isaäc le Duc, 1652. 12mo.

Lichtende Fackel van 't Italiaansch Boekhouden. Amsterd. 1663. 4o.

Zie Paquot, *Mémm. Litt.*, T. I. p. 554; Muller, *Catal. van Portretten*, bl. 62.

COCK (GIJSBERT). Zie COCQ (GIJSBERT).

COCK (MEINHARDUS), zoon van Bernard Cock en van Bernadina Fox, geboren in 1673 te Coevorden, waar zijn vader Burgemeester en geneesheer was, werd na volbragte studie te Leiden in het jaar 1697 Predikant te Sleen in Drenthe, vanwaar hij in 1704 te Haren bij Groningen beroepen werd. Na aldaar ruim vijf jaren te hebben gestaan, vertrok hij in 1709 naar Winschoten, waar hij verbleef tot in 1717, toen hij de roepstem der aanzienlijke gemeente van Groningen involgde, waar hij den 14den Augustus 1742 overleed. Hij was gehuwd met Alegonda Birze, en had bij haar twee zoons en drie dochters verwekt. Zijn zoon Bernard Cock overleed, als Predikant van Uithuizen, kort voor hem.

Van hem zien het licht:

Leere der waarheid, die na de Godzaligheid is. Gron. 1732. 8vo.

Lijkreeden op Ds. Joh. Hofstede. Gron. 1736. 8vo.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boeken*, D. I. St. I.; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 15, 27, 238.

COCK (JAN) was een der dappere verdedigers van de Willemstad, bij het gedenkwaardig beleg van 1793. Hij diende als vaandrig in het Regiment Bosc de la Calmette.

Zie Bosscha, *Neêrlandsch Heldendd. te Land*, D. III. bl. 32, Bijv. en Verb. bl. 35.

COCK (THEODORUS DE), geboren den 29sten October 1650 te Utrecht, was de zoon van eenvoudige, maar godvruchtige burgers. Nadat hij zich in zijne geboortestad in de voorbereidende wetenschappen had geoefend, werd hij daar eenigen tijd als klerk bij eenen Notaris geplaatst tot in het jaar 1668, toen hij onder het geleide van den Utrechtschen Pastoor Joannes Lindeborn naar Rome vertrok en met nog vier andere jongelingen in het collegie *de Propaganda Fide* werd toegelaten. Na acht jaren keerde hij als Priester met den titel van Doctor in de H. Godgeleerdheid naar zijn Vaderland terug en kwam den 16den October 1676 te Utrecht aan. Eenige dagen na zijne aankomst werd hij ontboden door den Utrechtschen Pastoor Abraham van Brienen, meer bekend onder den naam van Abraham van der Mast, toenmalig Provicaris van den Aartsbisschop Joannes van Neercassel, die hem gelastte, om zich onverwijld naar Leiden te begeven bij den Pastoor Joannes Dobbe of Dobbius, die door aanhoudende koortsen in de uitoefening zijner bediening verhinderd was. Hoezeer de Cock, zoo om de vermoeijenis op reis uitgestaan, als om zijne weinige bedrevenheid in het Hollandsch na zoo lange afwezigheid, om verschooning vroeg, mogt dit echter niet baten. Hij kwam dus den 29sten October 1676 te Leiden, en hield aldaar op het feest van Allerheiligen zijne eerste predikatie.

Drie jaar bleef de Cock als Kapellaan bij Dobbius, die toen tot Pastoor van Zwolle benoemd werd. Bij het vertrekken van zijnen Pastoor lag de Cock gevaarlijk ziek, hetwelk echter niet belette, dat hem de herderlijke zorg over de gemeente te Leiden werd opgedragen, zoo als dan ook den 22sten October van dat jaar door den Landdeken van Rijnland, Nicolaus van Erkel, aan de gemeente werd bekend gemaakt. De meerdere zorg, welke hem die nieuwe betrekking oplegde, vergrootte ook zijnen ijver, in dier voege, dat hij gedurende de vasten drie malen in de week 'sHeeren lijden predikte. Aan de geestelijke zorg voor zijne kudde paarde hij bijzonderen ijver voor het tijdelijke welvaren zijner statie, zoo werden kerk en pastorie, welke men vroeger steeds huurde, door zijn toedoen in 1683 een eigendom der gemeente. Met een en ander was hij onafgebroken bezig, toen van Neercassel den 6den Junij 1686 overleed. De kapittels verkozen nu Hugo Frans van Heussen tot diens opvolger, maar de stoel van Rome wilde die keuze niet goedkeuren, waarop een nieuw drietal door de kapittels aan den Paus werd voorgesteld. De Jesuiten, de voortdurende vijanden der wereldlijke geestelijkheid in Holland, bragten tegen deze drie zoo veel bezwaren in, dat de zaak te Rome ruim twee jaar hangende bleef. Het kapittel van Utrecht besloot deswege een' zaakgelastigde naar Rome te zenden, vaardigde den 11den Mei 1688 de Cock af, die wist te bewerken, dat Petrus Codde tot Aartsbisschop werd aangesteld. Na dus het doel zijner reize volbragt te hebben, kwam de Cock den 11den December 1688 te Leiden terug, en werd met lof en dankzegging overladen.

Het leed intusschen niet lang, of er werden te Rome tegen den nieuwen Bisschop veelvuldige klagten ingebragt, als zoude hij de Jansenistische gevoelens aankleven. Codde werd diensvolgens in 1699 ter verantwoording naar Rome geroepen, en door een breve van 13 Mei 1702, *om billijke en gewigtige redenen*, zoo het heette, in de uitoefening zijner hooge waardigheid geschorst, terwijl de Paus de Cock in zijne plaats tot Apostolischen Vicaris met bisschoppelijke magt aanstelde. Reeds voor de komst van Codde te Rome had men aldaar in eene geheime congregatie op den 23sten Sept. 1699 besloten, de Cock in diens plaats aan te stellen; om dit nu met meer schijn van regt te kunnen volvoeren, ried de Pausselijke Nuntius te Brussel aan Codde, gedurende zijne afwezigheid, dat hij de Cock tot zijn' Provicaris zoude aanstellen, maar de Aartsbisschop, wel bewust, hoezeer deze sedert diens terugkomst van Rome door de Jesuiten was gewonnen, weigerde zulks volstrekt. Weldra ontstond er nu groote verwarring, die vooral in het oog liep, toen de Cock, den 8sten Julij, het in 1700 uitgeschreven jubilé beval af te kondigen, en weinig dagen later Codde's Onder-vikarissen in eene door hen uitgevaardigde uitschrijving zijn gezag ontkenden en tevens de aandacht der Staten van Holland op den gang dezer zaak vestigden, die reeds in deze hooge vergadering was ter sprake gebragt. Vooral ergerde dezen de in het pausselijk breve voorkomende uitdrukking, dat de Nederlanden in het bezit der ketters waren (*ab haereticis occupantur*). Dit had ten gevolg, dat den 17den Augustus 1702 een plakkaat werd uitgevaardigd, waarbij bepaald werd, dat geen Vicaris hier te lande zou worden erkend, dan die bij gecommitteerde raden zou geadmitteerd wezen, wordende tevens aan de Cock de uitoefening van het Vicariaat verboden.

Kort na het afkondigen van dit plakkaat, den 4den November 1702, hield de Cock eene leerrede over de woorden: *Geeft den Keizer, hetgene den Keizer en aan God, hetgene Gode toebehoort*, en werd nu bij de Staten aangeklaagd, als had hij bij die gelegenheid gezegd, dat men het gezegde plakkaat niet moest gehoorzamen, al ware ook het leven er mede gemoeid; hij wist zich te verantwoorden, door de onwaarheid van dit beweren te doen blijken; maar in het volgende jaar werd het afschrift van eenen door hem naar Rome gezonden brief onderschept, in welke men eene voor den President der Hollandsche Staten hoogst beleedigende uitdrukking vond. Nu besloot men hem gevangen te nemen, doch in tijds gewaarschuwd, ontkwam hij het dreigend gevaar, door op de daken te vlugten en zich daar tusschen de uitstekende schoorsteenen te verbergen; hij werd den 2den Julij 1703 met behulp van eene vischschuit, waarin hij zich verborgen had, bij het openen van den boom in den Rijn, door vier personen, onder schijn van te gaan visschen, veilig uit Utrecht gebragt, en kwam des avonds te Werkhoven aan. Na zich hier van zijne angsten en vermoeijenissen eenigzins hersteld te hebben, begaf hij zich naar Megen en van daar naar Emmerik, waar hij den 22sten Julij aankwam. Kort daarna den 8sten Augustus 1703, zag eene publicatie van gecommitteerde Raden van Holland en West-Friesland het licht, waarbij eene premie van 3000 gulden werd uitgeloofd »aan dengenen, die sal konnen te wege brengen en »effectueren, dat.... Theodorus de Cock in handen van de »Justitie kome te geraken..... ende dat noch daarenboven de »naam van den aanbrenger sal werde gesecreteert."

Nadat de Cock inmiddels tot Kanunnik van het collegiale kapittel te Emmerik was benoemd, werd hij den 3den April 1704 in het collegie der Jezuiten, waar hij gehuisvest was, als

in gijzeling gesteld, en den 3den Mei naar Kleef in de gevangenis gevoerd; den 15den Mei daaraanvolgende van de tegen hem ingebragte aanklagten vrijgesproken en uit de gevangenis ontslagen, beproefde hij vruchteloos in zijn vaderland weder te keeren, waar weldra Gerard Potcamp, Pastoor en Landdeken van Lingen, door den Paus in zijne plaats tot Apostolisch Vicaris werd aangesteld.

De Cock alzoo van zijne moeijelijke betrekking ontslagen, werd in December 1705 naar Rome ontboden en tot Kamerheer van den Paus benoemd. In Januarij 1706 verliet hij Emmerik, maar bleef nog vier maanden te Keulen, om, volgens het verlangen van den Paus, den Nuntius aldaar, ten opzigte van de aangelegenheden der Roomsch-Katholieke Kerk in Holland, welke nu weder door het onverwacht overlijden van Potcamp op den 16den December 1705, zonder Vicaris was, in te lichten. Hij begaf zich vervolgens naar Rome, om de congregatie *de Propaganda Fide* met zijnen raad te dienen, waar hij Tabbaarddrager en eerste Geheimkapellaan van den Paus, en in datzelfde jaar Kanunnik der kerk van den H. Laurentius in Damaso en van de H. Anastasia werd. Hier droeg hij zorg voor de kerk, uit wier bestuur hij verdreven was, en die door hem bij uitersten wil van 11 November 1716 en bij *codicillaire* akte van 15 Januarij 1720 nog bedacht werd; terwijl hij de congregatie *de Propaganda Fide* tot erfgenaam stelde. Hij overleed te Rome in Januarij 1720, en werd volgens zijne begeerte, in de kapel van het Seminarie *de Propaganda Fide* begraven.

De Cock wordt door de Ultramontanen als een offer van zijne behartiging der belangen van de kerk en van de heerschzucht der Hollandsche Staten beschouwd, maar de regering werd door zijne eigene ongehoorzaamheid tot harde maatregelen genoodzaakt, daar hij zich niet ontzag, om in weerwil van hare bevelen op eene hevigst willekeurige wijze te werk te gaan.

Zijne beeldtenis komt voor gegraveerd te Rome, door Benedict Farist, naar Petrus Nelli, in een medaillon in folio, met zijn wapen en titels voorzien en met het onderschrift: Anno Christi 1715, Aetate 65; en gesteendrukt in het *Roomsch-Katholijk Jaarboek* 1842, bl. 103.

Als schrijver is de Cock bekend door de volgende werken: *Overeenstemming van het lijden des Heeren volgens de vier Evangelisten*, ten dienste zijner gemeente vervaardigd.

Explanationes in Dominica et Ecclesiae praecepta.

De Petro Codde, sive Coddaeo, Archiepiscopo Sebasteno, in Hollandia Vicariatus Apostolici potestate potito, functo et defuncto libri tres.

De Missione Bataviae libri XV, hetwelk in handschrift in de Bibliotheek van het Seminarie *de Propaganda Fide* te Rome bewaard wordt; terwijl het Seminarie van het Apostolisch Vicariaat van 's Hertogenbosch een afschrift van de acht eerste boeken bezit.

Zie v(an) H(eussen) en v(an) R(hyn), *Kerkel. Oudhh.*, D. XII. bl. 479—481, D. III. bl. 867; K. P. Hoynck van Papendrecht, *Hist. der Utrechtsche Kerk*, D. I. bl. 49, 51, 55, 57—61, 66; Dupac de Bellegarde, *Hist. de l'égl. métropol. d'Utrecht*, p. 202—205. 219, 220, 223, 230—234, 239 en 240; Ypey, *Gesch. der Christ. Kerk in de XVIIIde Eeuw*, D. XII. bl. 343; *Roomsch Kathol. Jaarb. voor het Koningr. der Nederl.*, 1843, bl. 104—126; Glasius, *Godgeleerd Nederland*.

COCK (Gerardus Theodorus de), zoon van Tjaarda de Cock en van Catharina Hoendriks, geboren den 28sten October 1733 te Nieuwolda, waar zijn vader Predikant was, werd na volbragte studiën aan de hoogeschool in 1757 predikant te Harich in Friesland. Terwijl hij hier stond, vervulde hij den 3den Februarij 1765 eene predikbeurt te Leeuwarden, bij welke gelegenheid hij, naar aanleiding van Johannes XV, vers 17, *dit gebiede Ik u, dat gij malkanderen lief hebt*, zulke verdraagzame gevoelens in het godsdienstige aan den dag legde, dat zij ergelijk voorkwamen aan de leeraars van Leeuwarden, van welke één den zelfden tekst op den volgenden Zondag in eenen anderen geest behandelde. Ofschoon zulks niet weinig opspraak verwekte, en velen in de gedachte kwamen, dat op zijn minst de leerrede van de Cock Remonstrantsch was, zou de zaak waarschijnlijk hierbij hebben blijven berusten, indien niet het beroep te Beetgum, een dorp onder de Classis van Leeuwarden, op hem gevallen ware. Toen het beroep aan deze Classis ter goedkeuring kwam, ontving zij tevens eenen brief van drie leden der gemeente te Beetgum, met bezwaar tegen het beroep eens leeraars, die onlangs zeer bedenkelijk te Leeuwarden gepredikt had, hetgeen zij aan een naauwkeurig onderzoek der Classis aanbevolen. Ofschoon vele leden het gedrag der briefschrijvers goedkeurden, verleende de meerderheid evenwel toestemming tot het beroep.

Alle deze handelingen hielden de gesprekken over de leerrede van de Cock en het vermoeden zijner onregtzinnigheid levendig, een vermoeden niet weinig toegenomen, dewijl hij zich niet haastte, om op de Classis te Leeuwarden te verschijnen, daar zitting te verzoeken, en uit eigen beweging, wegens de stukken, waaromtrent men hem verdacht hield, zich regtzinnig te verklaren. Dit bewerkte, dat een der leden voorstelde, om onderzoek te doen naar de bewuste leerrede. Men vond zulks goed, en er werden vier leden gelast, om daarover de verklaringen der Leeuwardsche predikanten in te winnen, doch, eer die inkwamen, gaf de Cock zijne leerrede in het licht, en wel met eene volledige goedkeuring der Hoogleeraren in de Godgeleerdheid aan de hoogeschool te Franeker.

De gelastigden vonden drie punten van bezwaar tegen des leeraars regtzinnigheid, waarop door hem werd geantwoord. De zaak werd nogthans vrij slepende gevoerd; het antwoord van de Cock kwam in Maart van het volgende jaar eerst bij de classis ter tafel; deze besloot toen alles in het licht te geven en aan de leden tot nader onderzoek mede te deelen, om daarna in de aanstaande vergadering beslissende uitspraak te doen.

De Gedeputeerde Staten van Friesland vonden goed, die uitspraak te voorkomen, bij een besluit, waarin zij het gedrag der ijveraars en het blijkbaar opzet, om bij vooraf beraamde kabalen over deze zaak te oordeelen, geschikt noemden, om de kerk te beroeren, kerkelijken tegen kerkelijken, ledematen tegen ledematen op te zetten, en een hatelijk geloofsonderzoek in te voeren; terwijl zij de geschillen zelve, als niets om het lijf hebbende, niet telden, en daarom de Classis van Leeuwarden het verder voortzetten der zaak verboden.

De Classis waagde het nu wel niet met de zaak voort te gaan; maar besloot, bij meerderheid, zich met een tegenvertoog te wenden, zoowel tot den Stadhouder, als tot de Gedeputeerde Staten zelve; doch niet zonder tegenbetuiging van de minderheid, als onschuldig aan deze daad, die zij ongehoorzaamheid jegens de overheid noemden.

De Gedeputeerde Staten, volhardende bij het genomen besluit, gelastten den inleveraars des betoogs op het ernstigst, zich zorgvuldig naar het gezegde besluit te gedragen, zullende, bij gebreke van dien, als verstoorders der openbare orde gestraft worden; en de Stadhouder verklaarde, de zaak van de Cock voor afgedaan te houden, onder verzekering, dat het oogmerk der Gedeputeerde Staten in hun besluit niet was geweest, om de Classis in hare wettige regten te benadeelen, en onder toezegging, dat hij zelf de wettige regten der kerk in het algemeen en van deze Classis in het bijzonder, op de krachtigste wijze zou handhaven, vertrouwende, dat de Classis zich steeds afkeerig zou toonen van alles, waardoor de rust, vrede en eenheid in de kerk zou kunnen worden gestoord. De Classis gehoorzaamde, en deed hiervan door eenen ootmoedigen brief aan zijne Hoogheid blijken.

De Cock overleed te Beetgum den 28sten October 1808, terwijl het ons niet bekend is, of hij immer in het huwelijk trad, of kinderen naliet.

De Cock, wien de roem nagaat, dat hij een man van kunde en verdienste was, heeft zich mede als Nederduitsch dichter doen kennen door veelvuldige dichtstukken, welke van hem in de *Proeven van Poëtische mengelstoffen van het genootschap: Kunstliefde spaart geen vlijt* voorkomen, alsmede door een *Lijkdicht op het overlijden van den Predikant Sicco Tjassens*, Gron. 1753 en vooral door zijne:

Proeven van Bijbeldichten, Brieven en Mengelzangen. Leeuw. 1765. 4to.

Overigens gaf hij in het licht:

De Christelijke liefde in haren waren aard, voorwerpen en eigenschappen voorgesteld en aangedrongen in eene redevoering over Johannes, XV. 17. Leeuw. 1766, 8o., zijnde de zooveel geruchts gemaakt hebbende leerrede.

De vlugtige vergankelijkheid van den stervenden mensch. Leeuw. 1783, 8o., eene lijkrede op Georg Frederik Baron thoe Schwartzenberg en Hohenlandsberg, Grietman van Menaldumadeel.

Zijn predikstijl was door oordeel keurig gepolijst, maar hoe krachtig ook, zeer gekunsteld, en uit dien hoofde voor het grootste deel zijner hoorders te hoog.

Zie van Abkoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken; Hist. ten onmiddell. vervolge op* Wagenaar, D. XXIII. bl. 356—

364; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. II, bl. 303; Stuart, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 238—242; Ypey en Dermout, *Geschied. der Nederl. Herv. Kerk.*, D. III. bl. 512—527; Ypey, *Gesch. der Christ. Kerk in de XVIIIde eeuw*, D. VII. bl. 65—87, D. VIII. bl. 675; Diest Lorgion, *de Herv. Kerk in Friesland*, bl. 267—284; *Biogr. Woordenb. van Nederdd. Dichtt. ten verv. op* Witsen Geysbeek.

COCK (HENDRIK DE), veelligt een bloedverwant van den voorgaande, zoon van Tjaarda de Cock, en Jantje Kappen de Boer, werd den 12den April 1801 te Wildervank geboren, alwaar zijn vader landbezitter, schout en daarna burgemeester was. Hij studeerde aan de hoogeschool te Groningen, werd in 1823 proponent en vervolgens den 7den Maart 1823 bevestigd tot predikant te Eppenhuizen, vanwaar hij naar Noordlaren vertrok, waar hij den 5den November 1827 werd bevestigd; vervolgens ging hij naar Ulrum op den 22sten November 1829. Op deze laatste plaats was de Cock, die nimmer veel kennis of doorzigt bezeten had, geheel misplaatst; geslingerd tusschen de aanhangers van den vorigen predikant Dr. Pieter Hofstede de Groot en de regtzinnige dweepers en steilooren, sterk in den kerkeraad vertegenwoordigd, zocht hij aanvankelijk midden door te zeilen. Maar toen zijn ouderling, de broodbakker Jan Jacobsz. Beukema, hem van onregtzinnigheid beschuldigde, wierp hij zich geheel in de armen dier partij. Spoedig kwam een groote toeloop van elders, zelf uit Friesland en Drenthe, om zijne predikatiën aan te hooren. Vooral onderscheidde hij zich door heftigen ijver tegen de Evangelische gezangen, doopte kinderen uit naburige gemeenten en nam van elders leerlingen op zijne catechisatiën aan. Het klassikaal bestuur van Middelstum, liet hem in den nazomer van 1822 door eene commissie uit zijn midden daarover ernstig en gemoedelijk vermanen; de zachtmoedigheid dier commissie, aan wier hoofd de bij de orthodoxen hooggeachte predikant van Breede Dr. A. Rutgers stond, wierp slechts olie in het vuur, zoodat het zijne stoutmoedigheid aanvuurde. Intusschen gaven twee predikanten (1) waarschuwingen tegen hem uit, waartegen de Cock weder met kracht te velde trok in een geschrift getiteld:

Verdediging van de ware Gereformeerde leer en van de ware Gereformeerden, bestreden en ten toon gesteld door twee zoogenaamde Gereformeerde Leeraars, of de schaapskooi van Christus aangetast door twee wolven. Gron. 1833. 8o.

Den 19den December 1833 voor het klassikaal bestuur van Middelstum gedaagd, en nog eens gewaarschuwd, het doopen van kinderen en het onderwijzen van leerlingen, die niet tot zijne gemeente behoorden, na te laten, weigerde hij en werd daarop met behoud van zijn traktement geschorst in zijn dienstwerk, tot hij schuld beleden, zijne veroordeeling der twee predikanten schriftelijk herroepen en beloofd zoude hebben, zich niet meer aan dergelijke handelingen schuldig te maken. De Cock bleef het een en ander weigeren, maar appelleerde aan het Provinciaal Kerkbestuur van Groningen, dat het vonnis wegens de verregaande onbeschoftheid van de Cock den 1sten April 1834 verzwaarde, door de schorsing te bepalen op twee jaren met gemis van bezoldiging. De zaak maakte veel gerucht; de Cock bleef voortgaan en stelde eene aanprijzende voorrede voor een pamphlet, getiteld: *De Evangelische Gezangen getoetst, gewogen en te ligt bevonden, door* Jacobus Klok (Gron. 1834. 8o.). De uitdrukkingen in dit stuk waren hevig; de Evangelische gezangen werden voor sirenenliederen, minnezangen van den booze, een te zamen geflanste Alcoran en wat dies meer zij, uitgekreten. In 1835 gaf de Cock zelf nog eene nadere toetsing der gezangen uit, een werk van hetzelfde allooi, gelijk de titel genoeg aanduidt:

De zoogenaamde Evangelische Gezangen, de oogappel der vervoerde en verleide menigte in de Synodale Hervormde Kerk, ja zelfs nog van sommige Godskinderen uit blindheid, en omdat zij dronken geworden zijn door den wijn harer hoererijen, nader nog getoetst, gewogen en te ligt bevonden, ja strijdig met alle onze formulieren van eenheid en Gods woord. Gron. 1835. 8o.

Wegens de eerste aanprijzende voorrede was hij reeds op nieuw voor het kerkbestuur gedaagd en daar hij alle herroeping afsloeg, werd hij den 29sten Mei 1834 afgezet. De Synode, op welke hij zich beroepen had, verzachtte dit vonnis, den 16den Julij, door hem nog zes maanden tijd tot bedenken te geven. De spanning nam meer en meer toe, vooral toen de predikant van Doeveren-Genderen-en-Gansoijen, Hendrik Peter Scholte, zich bij de Cock voegde, en den 12den October op het open veld bij Ulrum van een boerenwagen voor eene talrijke menigte predikte. Den volgenden Zondag wilde de Cock zelf in de kerk te Ulrum prediken, doch werd daarin met kracht verhinderd. De predikant van der Helm van Niekerk, die te Ulrum de predikdienst moest vervullen, kon wegens den geweldigen toeloop den kansel niet bereiken, en nu stapte de Cock op eene bank en las aan de vergaderde menigte eene acte van afscheiding voor door 53 Ulrummers (waaronder de geheele kerkeraad) geteekend. Van deze acte werden afschriften aan Z. M. den Koning, den Minister van Eeredienst en aan de verschillende kerkbesturen gezonden. Vervolgens hield de Cock in bijzondere woningen en boerenschuren zijne leerredenen, alle van dezelfde heftigheid en bitterheid getuigende, en toen hij na zes maanden uitstel nog niet herroepen had, werd hij den 20sten Januarij 1835 formeel van zijn predikambt ontzet. Bij de aankondiging van dit vonnis, werd uitdrukkelijk betuigd, dat de Cock niet om zijne gevoelens, maar om zijn gedrag was afgezet. Na het gebeurde, den 19den October 1834, was te Ulrum eene compagnie van de 10de afdeeling der infanterie binnengetrokken, die de ingezetenen met zware inlegering kwelde. De Cock had twaalf man in huis en kreeg huisarrest, opdat de openbare rust in de kerk niet meer door hem mogt gestoord worden. Wegens ongeoorloofde godsdienstoefening werd de Cock door de regtbank te Appingadam veroordeeld tot eene boete van 150 gulden en drie maanden gevangenis. Scholte, voor dezelfde regtbank aangeklaagd, wegens zijne prediking in het open veld, werd vrijgesproken, gelijk ook bij het geregtshof te Groningen, waaraan de officier geappelleerd had. Later vertrok de Cock van Ulrum naar de Smilde en zette zich in 1837, als leeraar der Afgescheidenen te Groningen, neder, ofschoon hij overal rondtrok, om nieuwe gemeenten te stichten en te doopen. Wel poogde men door de krijgsmagt dit te keeren, doch dit geweld bevorderde meer de zaak der afscheiding, dan dat ze die afbrak.

De Cock overleed te Groningen, den 14den November 1842, in 42jarigen ouderdom, bij welke gelegenheid de leeraar der Afgescheidenen te Leens, H. J. de Wind, eene lijkrede over hem uitsprak naar aanleiding van Hebr. XIII. vs. 7.

Hij was den 11den Februarij 1824 getrouwd met Frouwe Helenius Venema, die na zijn overlijden met den Afgescheiden predikant te Uithuistermeden, H. G. Poelman, hertrouwde. De Cock liet bij haar vijf kinderen na, waarvan de oudste zoon, Helenius de Cock, vroegtijdig de voetstappen zijns vaders volgde.

Behalve de reeds hierboven vermelde geschriften van de Cock heeft men nog van zijne hand:

Ernstige en hartelijke toespraak aan mijne landgenooten, in deze zorgvolle en droevige dagen, vooral met betrekking tot hunne eeuwige belangen. Veendam. 1834. 8o.

Noodige waarschuwing en tegengift tegen het gruwelijke boek, de Dweeper *getiteld, waardoor de ware godsdienst en de ware godvreezenden gedreigd worden met uitbanning en vervolging.* Veend. 1834. 8o.

Openlijk protest tegen zeker blaauwboekje, in de maand November 1833. *uitgegeven bij M.* Smit, *hetwelk vol is van zielverdervende dwalingen en verpeste gronden*, enz. Veend. 1834. klein 8o.

Vriendelijk antwoord aan den kleinen vriendenkring, die, belangstellend in deszelfs eeuwig heil, mij openlijk de vraag gedaan heeft: Op welken grond de verpligting der Gereformeerden rust, om heden ten dage precies zoo te moeten gelooven, als in 1618 *en* 1619 *is vastgesteld.* Veend. 1834. kl. 8o.

Vervolg van het vriendelijk antwoord aan den kleinen vriendenkring, enz. Veend. 1834. kl. 8o.

Tweede verzameling van eenige brieven der geloovigen, ten blijke hunner overeenstemming en ter openbaring van de dwalingen en het verderf onzer dagen. Veend. 1835. 8o.

Verder berigt nopens mijne verantwoording voor de Synode, mijne conditioneele veroordeeling, en mijne verdere pogingen tot herstel van Gods waarachtige dienst. Veend. 1835. 8o.

De sluwe en listige raadslagen van drie Achitofels *onzer dagen, door* Absalon, *den wederspannigen en ontaarden zoon van* David, *verworpen tot zijn eigen val en verderf, ontdekt, geopenbaard en ten toon gesteld.* Gron. 1836. 8o.

(1) Ds. J. Meijer Brouwer van Uithuizen: *Noodige waarschuwing aan mijne gemeente* en Dr. G. Benthem Reddingius van Assen: *Brieven over de tegenwoordige verdeeldheden en bewegingen in de Nederlandsche Hervormde Kerk.*

Voorts heeft hij nog de uitgave bezorgd der volgende werken:

Besluiten van de Nationale Synode, gehouden in 1618 *en* 1619 *te Dordrecht, uitgegeven door en met eene voorrede van* H. de Cock. Veend. 1833. 8o.

De leiding des Heeren, gesprek gehouden met W. Mugge, *stuurman in de Nieuwe Pekel-A, door hem uitgegeven met behulp van* H. de Cock. Veend. 1834. 8o.

Boetbazuin geblazen door Derk Jan, *uitgegeven door* H. de Cock. Veend. 1835. 8o.

K. Schuur, *eene zamenspraak tusschen eenen vader en zoon over deze tegenwoordige tijden, tot onderrigting en bestiering op des schrijvers verzoek uitgegeven door* H. de Cock. Veend. 1835. 8o.

D. Hoksbergen, *Brief over den tegenwoordigen verdorven Kerkstaat en de verbastering van het schoolwezen, gezonden aan en uitgegeven met eene voorrede door den heer* H. de Cock. Veend. 1836. 8o.

Zie P. Boeles, *over Staatsregt, Herv. Kerkb. en Separatismus.* Gron. 1838; J. C. L. Gieseler, *Bewegg. in de Nederl. Herv. Kerk, in de jaren* 1833—1839, Rotterd. 1849; (Brinkman), *Alphab. Naaml. van Boeken*, bl. 62, 85, 142, 143, 303, 390, 606, uit bijzondere aanteekeningen aangevuld.

COCK BLOMHOFF (Jan), zoon van Johannes Blomhoff en Dorothea Cock, werd den 5den Augustus 1779 te Amsterdam geboren. Eerst door zijnen vader voor de regtspraktijk bestemd, trad hij op vijftienjarigen leeftijd in krijgsdienst, en nam in 1794 als kadet deel aan den veldtogt van het leger der bondgenooten tegen de Franschen. In 1795 nam hij zijn ontslag uit den dienst, en daar hij zich als Prinsgezinde hier te lande niet meer veilig rekenende, begaf hij zich in 1798 naar Duitschland. Hier vertoefde hij tot in 1799, toen hij dienst nam onder den toenmaligen Erfprins van Oranje-Nassau bij het regiment jagers door dien Vorst opgerigt. Na de mislukte operatiën op de Duitsche grenzen van Nederland, vertrok dit korps naar Engeland, deed eenige diensten in Ierland, tot dat het ten gevolge van den vrede van Amiens in 1802 werd afgedankt en Blomhoff als Officier uit het Engelsche leger ontslagen werd. Nu begaf hij zich naar Emden, ten einde zich daar op den handel toe te leggen. Na drie jaren aldaar vertoefd te hebben, vertrok hij in 1805, met een particulier schip, naar Java, waar hij in 1808 in krijgsdienst trad en als eerste Luitenant-adjudant bij den Staf van den Generaal Daendels geplaatst werd, doch hij verwisselde in 1809 deze betrekking met die van Ambtenaar Pakhuismeester bij de Nederlandsche factorij op Decima, waar hij den 20sten van dat jaar met het Hollandsche koloniale schip *de Goede Trouw* aankwam.

Hier stond Cock Blomhoff het opperhoofd van den Japanschen handel, Hendrik Doeff, kloekmoedig ter zijde, toen in Julij 1813 voor Decima twee schepen onder Hollandsche vlag verschenen, waar zich een Engelsch Commissaris aan boord bevond, schijnbaar om de Nederlandsche factorij in bescherming te nemen, doch eigenlijk om die voor de Engelschen in bezit te nemen, bij welke gelegenheid Doeff alle aanbiedingen der Engelschen, hoe voordeelig ook, van de hand wees. Na het tusschen Doeff en den Engelschen Commissaris, Willem Wardenaar, gesloten contract, vertrok Cock Blomhoff in December 1813, met den titel van Opperhoofd bij voorraad, naar Java, om met de Engelschen, voor zoolang zij Java in bezit zouden hebben, een handelsverdrag te sluiten, doch werd door den Engelschen Gouverneur Thomas Stamford Raffles, tegen alle regt en billijkheid, gevangen genomen en naar Engeland gezonden. Tijdens zijne gevangenschap op Java deden hem de Engelschen allerlei voordeelige aanbiedingen, indien hij hun behulpzaam wilde zijn, om hun oogmerk tot het in bezit krijgen onzer factorij, op Decima, te bereiken; doch alle deze schitterende aanbiedingen, onder anderen eene som van vijftien duizend Rijksdaalders, indien hij het geheime sein tot toelating der schepen in Japan openbaarde, wees hij als man van eer en geweten van de hand.

In Engeland aangekomen, werd hij oogenblikkelijk op vrije voeten gesteld, daar intusschen het onafhankelijk bestaan van Nederland was hersteld. Nu keerde hij naar Nederland terug, bood Willem I zijne hulde aan, maakte hem met den staat van zaken in Japan bestemd, en werd door den Koning bestemd tot opvolger van Doeff, als opperhoofd van den Nederlandschen handel op Japan. Uithoofde van de terugkomst van Napoleon van Elba niet kunnende uitzeilen, werd hem gedurende zijn verblijf hier te lande de betrekking opgedragen van Administrateur en Boekhouder bij 's Rijks Approvisionnements-magazijnen voor het leger te Dordrecht.

Eerst in 1816 vertrok hij naar Java en van daar naar Japan, waar hij den 6den December van dat jaar zijne nieuwe betrekking aanvaardde. In 1818 werd Blomhoff benoemd tot Ridder van den Nederlandschen Leeuw. Hij wist den handel op Japan weder in dien voor ons voordeeligen toestand te brengen, waarin die zich van 1752—1764 had bevonden. In 1823 werd hij na een voortreffelijk bestuur van zeven jaar vervangen door het nieuw benoemde Opperhoofd de Sturler, keerde in 1824 van Java naar het Vaderland terug, en leefde na dien tijd als ambteloos burger eerst te 's Gravenhage, later op een buitengoed nabij Amersfoort en sinds 1844 te Amersfoort zelf, waar hij den 13den October 1853 overleed.

Hij was tweemaal gehuwd, in 1815 met Titia Bergsma, die hem naar Japan volgde, doch aan wie bij de aankomst aldaar het verblijf op Decima door het Japansch bestuur geweigerd werd, zoodat zij naar Europa moest terug keeren, waar zij in 1821 te 's Gravenhage overleed. Uit dit huwelijk werd hem in 1816 een zoon geboren, Mr. Johannes Cock Blomhoff.

In 1827 huwde hij andermaal met Maria Adriana van Breugel, die hij als weduwe achterliet, zonder kinderen bij haar verwekt te hebben.

Cock Blomhoff was een warm aanhanger van het huis van Oranje, welks lotwisseling eenen belangrijken invloed op zijn leven heeft gehad, een ijverig Protestant, een weldoener in stilte aan de armen en een liefhebbend echtgenoot, terwijl zijn kloekmoedig gedrag in Japan en zijne onomkoopbaarheid, niettegenstaande alle aanbiedingen der Engelschen, de sprekendste bewijzen voor zijne vaderlandsliefde zijn.

Zie Doeff, *Herinneringen uit Japan*, bl. 176, 194, 212, 213, 229—231, 249—254; van Kampen, *de Nederll. buiten Europa*, D. III. bl. 513—514; *Onze Tijd*, D. XIII. bl. 303—305; *Konst- en Letterbode*, 1853, D. II. bl. 375—380, uit medegedeelde berigten aangevuld.

COCK VAN KERCKWIJK (Christophorus) was Geneesheer, toen hij in 1667 Hoogleeraar in de geneeskunde aan de Illustreschool van 's Hertogenbosch werd, alwaar hij den 27sten Februarij 1678 overleed.

Van hem bestaat een geheel bijzonder rijmwerk, onder den titel:

Pest basiliscus en verduysterde liefde in des werelts avondstondt, met een bygevoegde ontmaskerde Pestmom, of klare, waerachtige Beschryvinge der Pestilentie, enz. 's Hertogenbosch 1668, 4o.

Dit kreupel en ellendig rijm, en bovendien op vele plaatsen slordig en onkiesch gedicht is niet van alle waarde ontbloot, daar in de aanteekeningen eene en andere bijzonderheid wegens de pest voorkomt.

Zie A. Velingius, *Redev. over de Illustreschool van 's Hertogenbosch*, bl. 43 en 44; Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. van Nederd. Dichters*, D. IV. bl. 74; Hermans, *Conspect. Onom. Liter.*, pag. 19.

COCK VAN NEERIJNEN (Maximiliaan van Blois, gezegd). Zie Blois (Maximiliaan van).

COCK VAN NEERIJNEN (Daniel en Robbrecht). Zie Cocq van Neerijnen (Daniel en Robbrecht).

COCK VAN OIJEN (Louis Anthonie). Zie Oijen (Louis Anthonie Cock van).

COCKIUS (Gisbertus). Zie Cocq (Gijsbert).

COCLERS (Louis Bernard), zoon van Jan Baptist Coclers, hofschilder van den Prins Bisschop van Luik, geboren te Maastricht in 1740, oefende zich van de jeugd af in de schilderkunst onder de leiding van zijnen vader. Nadat hij in 1759 Italie bezocht, en drie jaren te Rome vertoefd had, vestigde hij zich te Luik, en beoefende zoo daar ter plaatse, als naderhand te Maastricht, Nijmegen, Dordrecht en Leiden, de schilderkunst, en besteedde zijnen tijd, zoo aan het vervaardigen van portretten, als van kabinetstukjes, uit binnenhuisjes bestaande, waarin hij den trant van van Mieris, Metzu en Schalken trachtte te volgen.

In 1787 week hij als Patriot naar Parijs, waar hij twee jaren bleef en zijne fraaije verzameling schilderijen verkocht. Later weder in de Nederlanden teruggekeerd, woonde hij tot 1815 in Amsterdam en begaf zich daarop naar Luik, waar hij in April 1817 overleed.

Aan eigen kunstoefening paarde hij den schilderijhandel, en was uithoofde van zijne doorkneedde kunstkennis, in zijnen tijd de vraagbaak der liefhebbers, die hem ook gaarne het herstellen

van oude schilderijen toevertrouwden. Ook heeft hij onderscheidene prentjes geëtst; zijn plaatwerk bestaat uit 80 stuks.

In 's Rijks Museum te Amsterdam is van hem:

Eene drinkende Boerin, met een kind op haren schoot.

Zie *Algem. Konst- en Letterb.*, 1817, D. I. bl. 306; van den Eynden en van der Willigen, *Gesch. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 290-300, III. bl. 450; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.*; *Aanw. van Schildd. berustende op 's Rijks Museum te Amsterd.*, 1843. bl. 12.

COCLERS (Maria Lambertina), eene zuster van den voorgaande, geboren te Maastricht, was eene bekwame etster. Haar prentwerk bestaat uit 25 stuks.

Zie Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.*, D. I. bl. 141.

COCQ (Adrianus). Zie Cocquius (Adrianus).

COCQ (Gijsbert), Gisbertus Cocquius, ook Cock en Cockius genaamd, geboren te Utrecht omstreeks 1630, werd, na aan de hoogeschool dier stad den graad van Doctor in de letteren te hebben verkregen, in 1655 Predikant te Kockengen, alwaar hij den 12den Mei 1708 overleed.

Hij toonde zich een ijverig verdediger van het Christendom tegen den Engelschen wijsgeer Thomas Hobbes in zijne schriften:

Hobbes Elenchomerius seu vindiciae pro Lege, Imperio et Religione contra Hobbesium. Traj. 1668. 8o.

Anatome Hobbesianismi. Traj. 1680. 8o.

Comeetsbeschrijving. Utr. 1682. 8o.

Psalterium Davidis carmine elegiaco redditum. Traj. 1700. 8o.

Zijn zoon Georgius Cocq, Gisb. fil., werd in 1693 Predikant te Harmelen.

Zie Burman, *Traj. erud.*, p. 79; Voet, *Naaml. der Predd. van de Prov. Utr.*; Paquot, *Mémm. litt.*, T. III. p. 562 et 563; van Abcoude, *Naamr. van Ned. Boeken*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hoeufft, *Parn. Belg.*, p. 185; Hofman Peerlkamp, *de Poëtis Latt. Nederl.*, p. 454; *Biogr. Univ.*; Glasius, *Godg. Nederland.*

COCQ (Johan Claudius), geboren te Antwerpen, behoorde tot de dwergen van de kleinste soort, doch was een bekwaam kunstschilder en beeldhouwer, die in 1696 ontboden werd, om met Frank Pieterse Verheyden van 's Gravenhage, onder opzigt van Jacob Romans, architect van Willem III, Koning van Engeland, het kasteel van Breda met kunstige beelden en schildersieraden op te pronken. Het aandeel, hetwelk Cocq aan dit werk had, voltooide hij, geholpen door zijnen zwager Cherlippus en zeven of acht knechts, zeer kunstig; zes onderscheidene beelden werden door hem gebeiteld, en onder anderen de oorlogsgod Mars, welke ten allen tijde de verwondering der kunstminnaars heeft opgewekt. Nog heeft men van hem de *standbeelden van Johannes en Petrus*, ter regterzijde van het koor in de St. Jacobskerk te Antwerpen, en het beeldhouwwerk in den voorgevel van het paleis te Antwerpen.

Cocq huwde de dochter van eenen gemeenen kramer, die hem jaarlijks een kind baarde, maar zoo norsch, kribbig en gemelijk van humeur was, dat zijne overige dagen daardoor vergald werden. Hij overleed in zijne geboortestad in het begin van 1735, oud van jaren en zat van onrust, zijne vrouw met onderscheidene kinderen, doch weinig goed, nalatende. Hij voerde den roem met zich ten grave, van met bijzondere bekwaamheid het penseel en den beitel te hebben gehanteerd, en heeft, zoo uit marmer als anderen steen en hout, vele kunstige levensgroote beelden, kindertjes, festoenen en meer sieraden van dien aard vervaardigd, alsmede een oneindig getal kleine naakte nimfen, saters, cupido's, vazen en andere kunstige voorwerpen, uit been gesneden of uit potaarde geboetseerd. Bovendien was hij een uitmuntend teekenaar en geen minder groot meester in het ontwerpen van verhevene ordonnantiën.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstschilders.*

COCQ (Christiaan), geboren te Amsterdam, omstreeks 1670 en aldaar in het Luthersche weeshuis opgevoed, werd eerst door den predikant Theodorus Dominicus tot den geestelijken stand opgeleid, waarna hij in Duitschland studeerde. In het vaderland teruggekeerd, vervulde hij eerst eenigen tijd te Dordrecht den dienst van den krankenleeraar Johannes Leopoldus, werd op het laatst van 1694 in diens plaats aangesteld, maar vertrok reeds den 27sten April 1695 naar Rotterdam, waar hij rijkelijk in de oneenigheden van 1696 en de volgende jaren deelde.

Cock was in deze twisten het hoofd der zoogenoemde *Amsterdamsche Factie*, die zoo min mogelijk de bemoeijingen der gemeenteleden in kerkelijke zaken wilde toelaten, en het oppergezag der Amsterdamsche gemeente voorstonden, terwijl daarentegen zijn ambtgenoot Johannes Boeken en diens opvolger Johannes Wilhelmus van Sonten de zelfstandigheid der gemeente en het regt van den Grooten Kerkeraad handhaafden. Cock, hevig van aard en ziekelijk van gestel, leed, hoewel steeds door het Amsterdamsche Consistorie gerugsteund, de nederlaag in den boezem zijner eigene gemeente, die zich ten gevolge van dezen ergerlijken twist van Fraterniteit afscheurde, en zich met andere op Amsterdam ontevredene Luthersche gemeenten tot eene nieuwe Unie vereenigde. Hierover ontevreden, weigerde Cocq lang de nieuwe kerkelijke ordonnantie te erkennen, en volbragt slechts schoorvoetende zijne kerkelijke pligten.

Van hem zien het licht:

Lijkpredikatie over Psalm XVII v. 15, ter gedagtenisse van J. W. v. Sonten. Rott. 1710. 4o.

Israels plegtige gedagtenisse van zijn verlossinge uit Egypten; ter gelegentheyd van het tweede Luthersche Jubelfeest. Rott. 1717. 8o.

Treurgalm over het onverwagte, dog salig, afsterven van Ds. J. Boeken, 1697, benevens enkele andere rijmelarijën in andere werken geplaatst.

Cock was den 14den September 1704 te Rotterdam in den echt getreden met Cornelia Ilzabetha Voet, die hem drie dochters schonk, en hem bij zijn afsterven op den 8sten Mei 1723 overleefde. Den 28sten derzelfde maand hield zijn ambtgenoot A. Croesen over hem eene lijkrede naar aanleiding van Filipp. I. v. 23.

Zie Paauw, *Gesch. der Luth. kerk*, bl. 327; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 357, D. II. bl. 222; Schultz Jacobi, *Gesch. der Luth. Gem. te Rotterdam*, bl. 168—170, 177—210, 214, 218—228, 230, 239 en 240; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III.

COCQ VAN NEERIJNEN (Maximiliaan van Blois, gezegd) zie Blois (Maximiliaan van).

COCQ VAN NEERIJNEN (Robbrecht de), ook wel als Robbert de Cock van Neerijnen voorkomende, een broeder van Maximiliaan van Blois, gezegd de Cocq van Neerijnen, door ons vroeger vermeld (1), was een der teekenaars van het Verbond der Edelen en diende onder Brederode als vaandeldrager van de compagnie zijns broeders, waarom hij in 1568 door Alva gebannen en zijn goed verbeurd verklaard werd. Eerlang moest hij er zelf het leven bij inschieten, want Alva liet hem onthalzen.

Zie te Water, *Hist. van het Verb. der Edelen*, St. II. bl. 323; de Chalmot, *Biogr. Woordenb*; Marcus, *Sententien van Alva*, bl. 54—56.

COCQ VAN NEERIJNEN (Daniel de) was Luitenant-Kolonel in Nederlandschen dienst, in welken rang hij als Plaatsmajoor of Kommandant van Sluis in 1791 het vermaarde beleg dier vesting bijwoonde.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldendd. te Land*, D. III. St. I. bl. 112, noot.

COCQUIUS (Adrianus) of Adriaan Cocq, geboren te Rotterdam, waarschijnlijk in 1617, studeerde in de Godgeleerdheid vermoedelijk te Utrecht onder Gijsbertus Voetius. Hij werd in 1642 Predikant te Bleiswijk, vanwaar hij in 1652 naar Sluis in Vlaanderen werd beroepen. Na hier tien jaren gestaan te hebben, vertrok hij naar Vlissingen. Terwijl hij hier stond, werd hem den 19den Augustus 1678 wegens zijne buitengewone geleerdheid door de hoogeschool te Harderwijk den eeretitel van Doctor in de Godgeleerdheid geschonken, maar ook hier geraakte hij en zijn huisgezin in eene droevige en ergerlijke zaak gewikkeld, hetwelk ten gevolge had, dat hij zich genoodzaakt zag zijn ontslag te verzoeken, omdat hij wel zag, dat hij onder hen niet langer met vrucht en stichting kon verblijven. Dit ontslag hem den 18den Februarij 1683 verleend zijnde, begaf hij zich met der woon naar Leiden, waar hij ook schijnt overleden te zijn. Hij was gehuwd met Willemina van der Meer.

Door hem zijn in het licht gezonden:

Plagen des Herte. 12o.

Hemelsche Philosophie. Dordr. 1651. 12o.

Sleutel des Evangeliums. Amst. 1651. 12o.

Over Genesis III. v. 15. 12o.

(1) Zie hiervoor D. II.

Commentarius in Psalmum CXVIII.

Practijk der Godgeleerdheid. Utr. 1658 en 1682. 8o.

Phylagogia sacra sive de plantis, arboribus et herbis sacris. Fless. 1664.

Ethica sacra sive observationes critico-sacrae in Nov. Test. L. B. 1678, herdrukt in 1691.

Zielwacht der oprechten over hare beminde zonden of het voornaamste middel tot afweering van Gods zwaar drukkende oordeelen over Nederlands Staat en Kerk, zeer nuttig om in deze dagen gelezen te worden, tot deelagtingwording van een gewenschte en volstandige vrede met God en Menschen, uit Psalm XVIII. vs. 24. Rotterd. en Hoorn 1679.

Exercitationes philologico-physiologicae ad Vetus Testamentum.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken,* D. I. St. III en V.; Vrolikhert, *Vlissingsche Kerkh.* bl. 146—154; van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken;* Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.,* D. I. bl. 368; Jöcher, *Gelehrtenlexicon.*

COCQUIUS (Gisbertus). Zie Cocq (Gijsbert).

CODDAEUS (Guilielmus). Zie Codde (Willem van der).

CODDAEUS (Petrus). Zie Codde (Pieter).

CODDE (Karel), geboren te 's Gravenhage omstreeks het jaar 1640, muntte inzonderheid uit in het schilderen van landschappen. Ongemeen naauwkeurig wist hij zijne tafereelen in te rigten naar de zoo hooggeschatte kunststukken van Jan en Pieter Both, welke hij op hunnen trant zeer aardig met kleine beelden, dieren en vogelen wist te stofferen, die de Natuur zeer gelijkend nabootsten. Ook nam hij de voortreffelijke schilderstukken van Nicolaas Berghem wel eens tot model, en wist die zoo eigenaardig te volgen, dat de kunstkenners er meer dan eens door misleid werden. Codde overleed in zijne geboorteplaats in 1698.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderkunst,* D. I. bl. 133 en 134.

CODDE (Pieter), misschien wel een broeder of zoon van den voorgaande, was een schilder, wiens stukken krijgsmansbijeenkomsten en burgergezelschappen voorstellen, en van eene geoefende hand getuigen.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.,* D. I. bl. 133; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstschilders.*

CODDE (Pieter Adriaansz.) heeft zich als tooneeldichter doen kennen door:

Alfreda, droefeindend tooneelspel. Amst. 1641. 4o., tweede druk op nieuws overzien en verbeterd 1658. 8o.

Herdoopers Aenslag op Amsterdam den 10den *Mey* 1535. Treursp. Amst. 1641. 8o. tweede druk. 1662.

De bedrooge Schaekers. Klugtsp. Amst. 1672. 8o.

Zijn zinspreuk was: *Bij tijden coddigh.*

Zie Witsen Geysbeek, *Biogr. Woordenb. der Nederd. Dichtt.*; *Catal. van de Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden,* D. I. bl. 73; *Catal. of Reg. der Nederl. Tooneelspeeldichters,* Delft, 1743.

CODDE (Pieter) of Petrus Coddaeus, geboren te Amsterdam den 27sten November 1648, begaf zich, nog zeer jong zijnde, in de vergadering der Oratoren en volbragt zijne studie in de godgeleerdheid aan de hoogeschool te Leuven, waar hij eenigen tijd in het collegie van het Castrum voorlezingen over de wijsbegeerte hield, waarna hij, om met meer vrijheid te studeren, naar Frankrijk reisde. Na zich eenigen tijd te Parijs en later te Orleans te hebben opgehouden, was hij voornemens zich naar Italië te begeven, doch werd naar het vaderland teruggeroepen door een' brief van Johannes van Neercassel, Aartsbisschop van Utrecht, onder wiens opzigt hij vervolgens eenige jaren te Huissen, de toenmalige residentie van dien kerkvoogd, in hetzelfde huis woonde; tevens was hij Rector van het Nonnenklooster aldaar.

Hier bragt hij zijnen tijd door, met zich in de heilige wetenschappen te oefenen en de Heilige Schrift te lezen en te onderzoeken, en hij muntte zoodanig in godsvrucht, opregtheid, eenvoudigheid, ernst, zachtmoedigheid, wijsheid en gematigdheid uit, dat de gezegde Bisschop hem in het jaar 1683 de eerste pastorij der stad Utrecht opdroeg en kort daarna ook een gedeelte van zijn moeijelijk bewind, door hem tot een zijner Onder-vicarissen aan te stellen. Nadat Johannes van Neercassel den 6den Junij 1686 overleden was, werd Codde na vele bezwaren door Paus Innocentius XI op voordragt van de kapittels van Utrecht en Haarlem in 1688 tot Aartsbisschop van Utrecht benoemd en den 6den Februarij 1689 te Brussel onder den titel van Bisschop van Sebaste gewijd door Alfonsus van Bergen, Aartsbisschop van Mechelen.

Terwijl hij meer dan tien jaren met veel ootmoedigheid en wakkere oplettendheid in dit moeijelijke ambt werkzaam was, en bijzonder ijverde, om aan de afgelegen en arme kerken van zijn Bisdom geleerde en ijverige priesters te bezorgen, werd zijn bestuur zeer bemoeijelijkt door de Jesuieten, die, om de handen vrij te hebben, hem wilden storten en daartoe even als zijn' voorganger van Jansenisme beschuldigden. Met dit doel gaf Pater Doucin, biechtvader van den Franschen Gezant een schandelijk schotschrift uit: *Mémorial abrégé, extrait d'un autre plus ample, touchant l'état et le progrès du Jansénisme en Hollande,* dat in 1697 tevens in het Latijn en Hollandsch in het geheim werd verspreid. Niettegenstaande Codde herhaaldelijk zich tegen deze lasterlijke aantijgingen regtvaardigde, besloot men te Rome hem af te zetten en Theodorus de Cock in zijne plaats te stellen. Daar men echter niet met open vizier durfde handelen, noodigde men hem onder den schijn van eerbewijs ter gelegenheid van het algemeen Jubilé, hetwelk Paus Innocentius XII met het begin van 1700 had uitgeschreven, naar Rome, waar hij den 11den December van dat jaar aankwam. Clemens XI, die ondertusschen den pauselijken stoel beklommen had, ontving Codde met veel uiterlijk eerbetoon, die in het volgende jaar naauwkeurige rekenschap van zijne leer en zijn gedrag gaf, even als van de leer en het gedrag der aan zijne zorg toevertrouwde geestelijkheid in het boek, getiteld:

Declarationes super pluribus, quae tum ad ipsum, tum ad Hollandiae missionem, pertinent, interrogationibus, in ipsa urbe Roma typis Rev. Camerae Apostolicae superiorum permissu impressae, welk geschrift later ook in het Hollandsch en Fransch het licht zag.

Maar dit alles mogt niet baten; bij decreet van 13 Mei 1702 werd Codde in zijne betrekking van Apostolisch Vicaris geschorst, zonder dat dit besluit door eenige reden hoegenaamd werd gemotiveerd. Men liet er hem zelfs geheel onkundig van, en blijkbaar was de toeleg, om Codde zijn verder leven in Rome te houden, zoo niet de krachtdadige opeisching der Staten-Generaal, gepaard met de bedreiging van alle Jesuieten te zullen verbannen, den Paus genoodzaakt had, hem te laten vertrekken. Zoo kwam Codde den 26sten Junij 1603 te Utrecht terug en vond zijn bisdom in de grootste verwarring, daar het meerendeel der geestelijkheid, aan hem getrouw, weigerde de Cock als Apostolisch Vicaris te erkennen, terwijl de Staten dien uit het land verbanden. Codde, zonder eenigen vorm van proces veroordeeld, kon zijn opvolger niet erkennen, maar uit eerbied voor den Paus besloot hij, zijne bisschoppelijke waardigheid niet verder uit te oefenen; tot verdediging van zijn gedrag schreef hij eene *Declaratio apologetica.* 1706. 12o., ook in het Hollandsch en Fransch overgezet.

Als ambteloos burger overleed hij te Utrecht den 18den December 1710 en werd te Warmond begraven, niettegenstaande de congregatie der inquisitie te Rome hem eene kerkelijke begrafenis en de gebeden der geloovigen onwaardig gekeurd had.

De goede naam van Codde werd ook na zijn overlijden ijverig verdedigd door de Utrechtsche geestelijkheid tegen de gedurige aanvallen der Jesuieten en vooral tegen het eerroovende geschrift van Theodorus de Cock; dit laatste werd beantwoord door den Aartspriester van Delfland, Johannes Christiaan van Erkel, terwijl Codde vroeger reeds was geregtvaardigd door Petitpied, en vooral door het belangrijke namelooze boek: *Defensio piae memoriae ill. ac reverendd. D. P. Codde, Archiepiscopi Sebasteni.* 1711.

Hij was een zeer deugdzaam mensch, hetgeen zelfs zijne vijanden niet konden loochenen; hij was spaarzaam, zedig in den omgang, sober aan tafel, had weinig dienstboden, was eerbaar in het gesprek, goedaardig, vriendelijk en gestreng.

Ter zijner eer zijn twee gedenkpenningen geslagen, beschreven in Köhler, *Münzbelustiging,* D. VII. bl. 391 en 441 en bij van Loon, *Nederl. Historiepp.,* D. IV. bl. 419.

Zijn portret komt voor in de *Batavia Sacra* en in Muller, *Catal. van Portretten,* No. 1079 en 1080.

Zie v(an) H(eusden) en v(an) R(hijn), *Kerkel. Oudhh.,* D. I. bl. 471—478; Hoynck van Papendrecht, *Hist. der Utr. Kerk,* bl. 46—58; *Roomsch Kath. Jaarb.,* 1843, bl. 109, 112—114, 119; *Biogr. Univers.*; Moreri, *Grand. Dict. Hist.*; de Feller, *Dict. Hist.*; Ypey, *Gesch. der Christ. Kerk in de XVIIIde eeuw,* D. XII, bl.

342—344 en vooral Dupac de Bellegarde, *Hist. de l'Egl. Métrop. d'Utrecht*, p. 206—268.

CODDE (Willem van der), meer bekend onder den naam van Guilielmus Coddaeus, was geboren in 1575 te Leiden ruim drie maanden, nadat het rampspoedig beleg van die vesting door de Spanjaarden was opgebroken. Zijne ouders woonden eigenlijk te Rijnsburg, maar, om de strooperijen van het krijgsvolk ten platten lande te ontwijken, hadden zij zich naar Leiden begeven; doch de oude Jacob van der Codde, tot verrigting van eenige zaken een reisje naar Delft doende, werd door het schielijk opwerpen der schansen door de Spanjaarden genoodzaakt, aldaar al den tijd, dat het beleg van Leiden duurde, te verblijven, en zijne zwangere vrouw alleen te laten, aan den uitersten nood en benaauwdheid blootgesteld. Door deze omstandigheden zag Willem van der Codde het eerste levenslicht te Leiden, waar hij zijne eerste letteroefeningen onder opzigt van den beroemden Nicolaas Stochius ten einde bragt, burger van de nieuw opgerigte hoogeschool werd en zich met grooten ijver op de oude talen, vooral op het Grieksch en Hebreeuwsch toelegde. Zijne leermeesters waren Franciscus Raphelingius en Franciscus Junius, benevens eenige geleerde Joden, die hem nog bijzonder onderwijs gaven in het Hebreeuwsch en Syrisch. Zijne hoofdstudie was echter de Godgeleerdheid, over welke wetenschap hij gedurende negen jaren de lessen bijwoonde van Lucas Trelcatius, Franciscus Gomarus en inzonderheid van den beroemden Junius.

Na deze geleerde mannen gedurende tien jaren met vrucht gehoord te hebben, werd van der Codde in 1601 tot buitengewoon Hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal, en een jaar later tot gewoon Hoogleeraar in dat vak benoemd. Vervolgens leefde hij in gemeenzamen omgang met Thomas Erpenius, die hem in het Arabisch onderwees, waarvan hij reeds de grondbeginselen geleerd had bij Filipo Ferdinandi. Hij behoorde tot de door bezorgeren der hoogeschool benoemde commissie, om den in 1610 beroepen Hoogleeraar en van Sociniaansche gevoelens beschuldigden Conradus Vorstius te onderzoeken, en dus tot hen, die verklaarden, dat deze hen omtrent de beschuldigde punten volkomen voldaan had. Zelf was van der Codde de Remonstrantsche rigting toegedaan en werd deswegens in 1619 in de waarneming van zijn ambt geschorst en daarna afgezet, omdat hij niet was over te halen, de besluiten der Dortsche Synode goed te keuren en te onderteekenen. Hij zou bij deze gelegenheid gezegd hebben: »ik »zou mij ook wel naar den tijd kunnen schikken en den vleij»aart spelen, om de Overheid en den Prins te behagen, in »hunne gunst en mijnen dienst te blijven; maar ik denk, als »ik dan morgen dood ware, wat rekenschap zoude ik geven?" In 1623, toen de zamenzwering tegen het leven van Prins Maurits ontdekt was, werd van der Codde benevens Paulus Stochius, voorheen Vroedschap der stad en Secretaris der Weeskamer, door den vervolgzieken Schout Willem Bont in den boekwinkel van Govert Basson gegrepen en in hechtenis gebragt, dan daar zijne onschuld duidelijk bleek, werd hij kort daarop ontslagen. De juiste tijd van zijn verscheiden is niet bekend, maar wel dat hij in 1625 nog leefde.

Zijn afbeeldsel vindt men in het werk van Freherus, in de *Alma Acad. Leid.* en in de *Effigies* bij van der Aa. Zijne zinspreuk was *Perfer et obdura* of *Hoort, swygt en lydt; alle dinck heeft syn tydt.*

Men heeft van hem in druk: *Declaratio* D. Jacobi Arminii, *quâ coram potentissimis Hollandiae et Westfrisiae Ordinibus sententiam suam explicuit de Praedestinatione, Providentia Dei, et id genus spectantibus aliis doctrinae capitibus, in linguam Latinam conversa.* Lugd. Bat. 1608. 8vo.

Notae ad Grammaticam Hebraeam Martini Navarri Morentini. Lugd. Bat. 1612. 12mo.

Oratio funebris in laudem celeberrimi Mathematici D. Rudolphi Snellii. Lugd. Bat. 1613.

Hoseas *Propheta Hebraicè et Chaldaicè cum duplici versione Latina et Commentariis Hebraicis trium doctissimorum Judaeorum,* Salomonis Jarchi, Aben Ezrae *et* Davidis Kimchi, *Masora item parva, ejusque et Commentariorum Latina quoque interpretatione; accedunt in fine succinctae annotationes* Guil. Coddaei. Lugd. Bat. 1621. 4to.

Sylloge vocum versuumque proverbialium. Lugd. Bat. 1623.

Fragmenta Comoediarum Aristophanis. Lugd. Bat. 1623.

Ook gaf hij nog eenige andere kleinere geschriften van minder belang in het licht.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. III. bl. 919, D. IV. bl. 953; Orlers, *Beschr. der Stad Leiden*, bl. 367 en 368; Meursius, *Athenae Bat.*; Valerius Andreas, *Bibl. Belg.*; Sweertius, *Athenae Belg.*; Paquot, *Mémm. Litt.*, T. I. p. 414; Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 396; *Tegenw. Staat der Vereen. Nederll.*, D. VI. bl. 458; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. X. bl. 464; Saxe, *Onomast. Liter.* Pars IV. pag. 83, 574; *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudhh.*, D. II. bl. 246; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. Lett. en Wetensch.*, D. I. bl. 284; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, D. I. bl. 68, 90, 117, 128, D. II. T. en B. bl. 274; A. J. van der Aa, *Herinn. uit het gebied der Geschied.*, bl. 33 en 34; *Algem. Konst- en Letterbode*, 1847. D. I. bl. 347; *Biogr. Univers.*; Glasius, *Godgel. Nederland*, D. II. bl. 283—285.

CODDE (Jan, Adriaan en Gijsbert van der), drie broeders van den voorgaande, kan men aanmerken als de Stichters der broederschap onder den naam van Profeten, Collegianten en Rhijnsburgers bekend, waarvan nog in het begin dezer eeuw enkele gemeenten in ons Vaderland gevonden werden.

De vervolging der Remonstranten was de eerste aanleiding tot het ontstaan dezer broederschap. In het dorp Warmond had men na 't afzetten der Remonstrantsche Leeraars, en bijzonder van Christiaan Sopingius, voor en na het afkondigen van het plakkaat tegen die gezindheid nu en dan godsdienstige bijeenkomsten in een boomgaard gehouden, die door de Remonstranten werden bijgewoond; doch de zware boete, daarop gesteld, deed den warmen ijver, om die predikatien bij te wonen, aanmerkelijk verkoelen. Bij deze gelegenheid sloegen sommigen voor, of men niet, om het gevaar te vermijden, somtijds bijeen zou komen, om elkander zonder Predikant te stichten, door het voorlezen van eenige kapittels uit den Bijbel en het doen van een gebed, tevens bepalende, dat indien de een of ander in staat was, tot vermaning of stichting iets voor te dragen, hij zulks vrij zou mogen doen; hierdoor zou men niet alleen elkander wederkeerig van nut zijn, maar ook de Predikanten en zich zelven van onaangename ontmoetingen bevrijden. De voorslag vond ingang, en werd dadelijk in het werk gesteld. De voornaamste leiders dezer bijeenkomsten waren de drie genoemde broeders van der Codde, allen leêrbereiders, welk bedrijf Jan te Oestgeest, Adriaan te Rhijnsburg, en Gijsbert, de ijverigste tot bevordering van het besloten ontwerp, te Warmond uitoefende.

Deze laatstgenoemde, Ouderling van de Remonstrantsche Gemeente op zijn dorp, voor een ambachtsman zeer welbespraakt, bragt in de eerste vergadering, die volgens genomen besluit gehouden werd onder het lezen van den Bijbel somtijds iets uit eigen geheugen voort, welk voorbeeld navolgers vond. Zekere Theunis Kornelissen, een visscher, te 's Gravenhage wonende, een niet onkundig mensch, voegde zich bij dit gezelschap, en was er vervolgens geen onaanzienlijk lid van. Dan niemand dacht toen, dat het oogmerk van de drie broeders was, om verder dan de gemaakte bepaling te gaan en vooral niet, dat zij het ontwerp koesterden, om afzonderlijk avondmaal te houden, eene nieuwe manier van doopplegtigheid in te voeren en geheel den geordenden geestelijken stand, af te schaffen. Kleine oorzaken hebben groote gevolgen, zoo ging het ook hier; men bemerkte weldra, dat het te doen was, om ieder die er lust toe had te laten prediken. Hetgeen dien toeleg bevorderde, was, dat de voormalige Predikant van Warmond Sopingius, die altijd geroemd had, zijn leven voor de waarheid veil te hebben, om door de eenige poort te dringen, al zou vleesch en bloed aan de posten blijven hangen, met dit al deze gelofte spoedig vergat, de bekende belofte van stilstand teekende, en naar de Betuwe verhuisde, waaraan zich vele ledematen ergerden. Toen nu eenige Remonstrantsche Predikanten zonder gevaar te ontzien, stilletjes weder in het land kwamen, werd Hendrik van Holten, gewezen Predikant te Waddinxveen, die de belofte van stilstand, door hem geteekend, herroepen had, door de Bestuurders der Societeit naar Warmond gezonden, om te prediken. Gijsbert van der Codde verwelkomde dezen Leeraar, doch in plaats van hem als Ouderling de behulpzame hand te bieden, voegde hij hem toe: »Gij brengt u zelven, en hen, »die u herbergen, zonder nood in gevaar; men kan zonder »zware boete u niet hooren prediken. Er zijn wel andere mid»delen, om de Gemeente te stichten; ik zoude u raden, een goed »ambacht te leeren." De Predikant ontstelde niet weinig over zulk eene onverwachte begroeting van den Ouderling en zeide tot zijnen huiswaard Jan Willemsz: »nimmer ben ik ie-

»mand tot last geweest: ik zal hier ook niemand tot last blij-»ven, liever wilde ik sterven."

Kort daarna werd er een ander Predikant, Wouter Cornelisz, naar Warmond gezonden, om aldaar voor de herderlooze gemeente te prediken. Van der Codde wel verre van hem te gaan hooren, bleef te huis, en gevraagd zijnde, waarom hij niet in de vergadering kwam, was zijn antwoord: »het »mishaagt mij, dat een Predikant alleen in de vergadering staat »te prediken en zeggen kan, wat hij wil." Theunis de Visser en meer anderen voerden de zelfde taal.

De Predikant, een zeer inschikkelijk mensch, wilde hun gaarne inwilligen, dat zij na het einde der preek ook op hunne beurt spraken, doch de overige gemeenteleden wilden dit niet dulden, waarop de van der Coddes geheel van de preek wegbleven.

Vervolgens kwam Paschier de Fijne, weleer Predikant te Jaarsveld, naar Warmond, doch vreezende, dat de van der Coddes en hun aanhang, zoo hij hun den mond snoerde, bijzondere vergaderingen zouden houden en met ter tijd eene nieuwe secte zouden stichten, bedacht hij als middelweg, dat de van der Coddes en hunne aanhangers niet in de vergadering, waar de Predikant predikte, zouden spreken, maar dat men na de gedane dienst weder zou vergaderen, en dan die manier van stichting, die de van der Coddes voor de beste hielden, zoude volgen. Dit zou bij beurten geschieden, de Predikant zou ook de tweede vergadering bijwonen, en zijne hoorders vermanen, daar insgelijks te komen. Paschier ging hun dezen voorslag doen; Jan van der Codde, vond er eenig genoegen in, maar opperde eene zwarigheid. »Gesteld," zeide hij, »dat gij des voormiddags op uwe wijze »alleen zoudt prediken, dan zouden wij tot 'snamiddags »moeten wachten." »Dat is waar," antwoordde hem Paschier, »maar daar kan ik geen zwarigheid in zien; want kiest gij den »eenen dag, ik kies den anderen; wilt gij des voormiddags op »uwe wijze profeteren, ik zal des namiddags op mijne wijze »prediken." »Deze zwarigheid ligt daar niet in," hernam van der Codde daarop, »maar hierin: zoo het gebeurde dat ik des »morgens bij uwe predikatie zijnde, en iets tot stichting der ge-»meente te zeggen hebbende, dat bij mij hield tot na den mid-»dag, en ik voor den middag kwam te sterven, zou ik vreezen »verdoemd te worden, omdat ik, hetgeen ik tot stichting te »zeggen had, niet had uitgesproken."

Hierop bleven de van der Coddes met hunnen aanhang buiten de predikatiën, en vergaderden te Warmond in een bijzonder huis, houdende hunne bijeenkomsten eens per maand op den eersten zondag van de nieuwe maan, opdat die der omliggende plaatsen zonder aanzegging den tijd van hunne bijeenkomsten zouden weten. De orde, die zij in deze vergaderingen hielden, was, dat een hunner een aanvang maakte met het lezen van eenige kapittels uit het Nieuwe Testament, waarna de lezer of iemand anders een gebed deed. Hierna werd er gevraagd, of iemand iets tot de gemeente uit eenige profetie of geestelijke gave te zeggen had, waarop iemand uit de vergadering opstond, eene schriftuurplaats, te voren lang bearbeid, voorlas en dan een predikatie hield, die somtijds één, ook wel twee, uren duurde; daarna vroeg men op nieuw, of er iemand was, die iets tot stichting te zeggen had, dan vatte een ander het woord op, soms een derde, en zoo velen, als de geest stof tot spreken gaf. Dit zoogenaamde profeteren duurde van 'savonds tot den volgenden morgen, waarbij doorgaans de meeste hoorders in slaap vielen, en ofschoon ze een iegelijk noodigden om te spreken, hielden de gebroeders van der Codde en hunne vrienden doorgaans de lucht zoo warm met hunne preken, dat de anderen, al hadden zij er lust toe, geen beurt konden krijgen.

De nieuwe profeten, hiermede nog niet vergenoegd, deden al wat zij konden, om de predikanten gehaat te maken, hen noemende lediggangers en luije buiken, die slechts zochten van den arbeid der gemeente te teeren. Daar zij het Nieuwe Testament genoegzaam van buiten kenden, ontbrak het hun aan geene schriftuurplaatsen, om deze beschuldiging te staven; op de plaats, waar Paulus roemt, dat hij niemand van de Corinthiërs had bezwaard, maar dat zijne eigene handen hem den kost hadden verschaft, beriepen zij zich bij voorkeur. De ergste in dit stuk was Gijsbert, die het tot zulk eene hoogte dreef, dat het zelf zijnen broeders mishaagde, en het ging zoo buitensporig, dat het den Remonstrantschen predikant Johannes Jacobus Battelier verdroot, en deze het harnas tegen hen aangordde, met tegen hen te schrijven, en hen in hunne eigene vergaderingen te keer te gaan; ten dien einde daar gekomen zijnde, maakte hij zich meester van de predikbeurt en las tot tekstwoorden 1 Corinth. XI. vs. 4—14. Hij sprak van degenen, die te Warmond kwamen, daar ze niets behoefden te geven; van zulken, die zich geërgerd toonden over het mild geven, alsof dat strekte, om de leeraars te verrijken of eenige van hen in luiheid te voeden. »Daar is »geen reden," zeide hij, »om het eerste te vreezen; aangaande »het tweede, zulken waren niet waardig van 't Evangelie te le-»ven. Paulus" vervolgde hij »had magt, niet alleen om te eten »en te drinken, maar ook een vrouw tot last van de gemeente »met zich om te leiden." Ook bekende Adriaan van der Codde ronduit, dat zijn broeder Gijsbert die zaak veel te ver had gedreven, waardoor dit smalen een weinig gestuit werd.

Paschier de Fijne, ziende, dat de van der Coddes zijne predikatiën schuwden, vond geraden, ten einde zoo veel mogelijk de scheuring te mijden, somtijds mede deze vergadering, die men het collegie noemde, en waarvan zij den naam van Collegianten gekregen hebben, bij te wonen, en zelfs onder hen, zoo als zij het noemden, te profeteren, in de hoop van deze afgedwaalden weder te regt te brengen. Op zekeren tijd nam hij het woord op, zonder tekst voor te lezen. Hij bekende, dat in 's Heeren woord duidelijk en dikwijls bevolen wordt, elkander te onderwijzen, te vermanen en te troosten, maar de wijze van doen onder hen in gebruik, oordeelde hij daartoe niet geschikt, omdat het voor een mensch onmogelijk was, vier of vijf bijzondere predikatiën over bijzondere stoffen te onthouden en die wel te betrachten. Eer Paschier zijne rede geëindigd had, stond Jan van der Codde op, en zeide: »Paschier! gelieft het u wel te zwijgen?" Paschier »antwoordde daarop: »ik meende dat het hier de gewoonte was, »zijne rede ten volle uit te spreken." »Dat is waar!" ant-»woordde van der Codde, »maar er staat 1 Corinthe XIV »vs. 30: Is 't dat een ander daar zittende, iets geopenbaard »wordt, zoo zwijge de eerste." Paschier hernam: »dat »staat daar geschreven, maar met dat gij begint te spreken, »zal mij misschien wat geopenbaard worden, en als men dien »text zoo wilde duiden, dan zal het profeteren in disputeren »veranderen;" waarop Adriaan bekende, dat zijn broeder hier mis had.

Later oefenden zij alleen te Rijnsburg hunnen godsdienst, waarvan zij den naam Rijnburgers ontvingen en stelden in plaats van den eersten Zondag na nieuwe maan den eersten Zondag der maand tot den tijd hunner vergadering, hielden ook het avondmaal des Heeren met elkander, voerden den doop bij indompeling in, verwierpen, even als de Doopsgezinden, den kinderdoop en beweerden, mede gelijk dezen, dat een Christen geen overheidsambt bekleeden, noch oorlog voeren mag.

Eenige eenvoudige lieden hadden van de eerste stichters dezer gezindheid een hoog gevoelen, waartoe zij zelven aanleiding gaven. Zoo beroemde zich Jan van der Codde, dat hij den Heiligen Geest met zulk eene kracht had ontvangen, als de Apostelen, zoodat zelfs het huis, waarin hij was, schudde.

Wanneer de drie gebroeders overleden zijn, vindt men niet opgeteekend.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. IV. bl. 98—119; *Tegenw. staat der Vereen. Nederl.*, D. II. bl. 80—88; D. VI. bl. 458 en 459; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Cabinet van Nederl. en Kleefsche Oudhh.*, D. II. bl. 249—257; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypey en Dermout, *Geschied. der Nederd. Herv. Kerk*, D. II. bl 284—387; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*, bl. 364; A. J. van der Aa, *Herinn. uit het gebied der Geschied*, bl. 33; *Biogr. Univ.*; Glasius; *Godgel. Nederland*, D. II. bl. 285—288.

CODDESTEIN (Jacob Jz.), geboren te Gouda, was een beroemd glasschilder in het laatst der vijftiende eeuw.

Zie de Lange van Wijngaarden, *de Goudsche glazen*, bl. 80 en 81; van der Aa, *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.*, D. IV. bl. 720.

COEBEL VAN DER LOO (Mr. Frans), Cobel of Cubel, Advocaat van Holland, werd in het jaar 1517 Raad in den Hove van Holland, welk ambt destijds van niet weinig belang was, aangezien de Geldersche Friezen, zoowel te land als ter zee, den Hollanders groot nadeel toebragten. Tot weering van hunnen moedwil, werd er den 18den Julij 1517 op eene dagvaart te Delft besloten tot de uitrusting van eenige oorlogschepen, onder bevel van den Admiraal Antonie van Houten, Heer *van Vletteren*, aan wien als

Raadsman en gevolmagtigde Coebel werd toegevoegd. Om de kosten van deze vloot te dekken, werd, zoo als men meermalen gedaan had, een zeker lastgeld op de koopvaardijschepen gelegd, op welken voet naderhand de convooi- en licentgelden zijn ingesteld. Binnen weinige dagen zag men de vloot in gereedheid, en werd op naam van den Admiraal vrijheid van kaperij op de Zuiderzee afgekondigd. De spoed, hiermede gemaakt, bewerkte, dat de Geldersche Friezen welhaast uit de Zuiderzee gejaagd, een gedeelte hunner schepen verbrand, en den anderen niet op de Friesche kust bezet gehouden werden. Men zoude nog meer voordeel behaald hebben, indien niet het scheepsvolk alleen geweigerd had, langer te dienen, en zelfs tot muiterij de hoofden begon op te steken. Coebel, de zaken in dien staat ziende, wist geen andere uitkomst, dan zich tot Hoorn te wenden, schrijvende aan den Oud-Burgemeester Klaas Jan Hermans den nood en het gevaar, waarin de vloot zich bevond, en verzoekende, dat de stad alles zoude beproeven, om dadelijk de penningen te zenden, die zij nog van drie termijnen ten achteren was, waarvan hij beloofde een voordeelig rapport te zullen doen bij de Staten. Dit zijn schrijven had zoo veel vermogen op den Raad der stad Hoorn, dat men terstond de geëischte penningen naar boord zond, waarmede het volk voorloopig tot stilte gebragt werd, zoodat de Gelderschen blijde waren, een stilstand van wapenen voor den tijd van zes maanden te kunnen bedingen, welken zij echter, zoo als meermalen geschiedde, niet langer hielden, dan tot dat zij de handen weer ruim hadden.

Men sloot in 1519 weder een bestand met hen voor den tijd van twee jaren, doch ook dit verbraken zij even spoedig, als het gesloten was. In Februarij van dat jaar hadden de Staten van Holland ernstig geraadpleegd over middelen, om hen geheel te beteugelen; de Noord-Hollandsche steden stemden terstond in den voorslag der Edelen, tot het in zee brengen van eenige schepen, en het aannemen van twaalf honderd bootsgezellen, doch Dordrecht, Delft, Leiden en Gouda verklaarden daartoe ongelast te zijn. Het hof van Holland gaf echter aan den heer van Wassenaar en aan Coebel last tot de werving van het gemelde getal volks, zoo in Amsterdam als in geheel Waterland. Doch men vindt evenmin opgeteekend, dat er iets mede verrigt is, als dat de gemelde steden er later in toegestemd hebben, ofschoon dit niet onwaarschijnlijk is.

In 1521 werd Coebel door Keizer Karel naar Kampen en Zwolle gezonden, met oogmerk om de twisten, tusschen beide steden over den Kamper-tol ontstaan, te bemiddelen, doch zijne bemoeijingen waren vruchteloos, hetwelk slechte gevolgen had, vermits die van Zwolle zich lieten overhalen, om Hertog Karel van Gelder als hunnen beschermheer aan te nemen, waaruit een hevige oorlog in Overijssel ontstond, die de Hollanders groot nadeel berokkende. Het schijnt, dat Coebel het ambt van Advocaat in 1525 heeft nedergelegd, maar hij bleef Raad in den Hove tot in 1532, toen hij schijnt overleden te zijn.

Het wapen van Coebel bestond uit een gouden keper met twee zilveren rozen op een veld van lazuur.

Zie Velius en Centen, *Chronijk van Hoorn*, bl. 202 en 203; van Loeuwen, *Bat. Ill.*, bl. 1471 en 1475; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IV. bl. 405 en 421; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D X. bl. 327 en 328; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. III. bl. 333, 414, 417.

COEBEL (Aart of Aernt), Cobel of Cubel, misschien wel een zoon van den voorgaande, werd in 1546 tot Ontvanger-generaal aangesteld; hij droeg in sommige akten de verschillende titels van: Ontvanger van 's gemeenen Lands inslag, Rentmeester van het gemeene Land van Holland, ook Rentmeester-Generaal van Holland, welk ambt in zijnen tijd te gewigtiger was, omdat men aan den Ontvanger de magt toekende, om de Staten ter dagvaart te beschrijven, even als aan den Advokaat van den Lande, hetwelk echter in 1565 werd betwist.

Hij was een der Edelen, die den 11den Junij 1566 voor Commissarissen van den Hove van Holland geroepen werden, om te verklaren: »wat affectie ende genegenheid zij tot den dienst »van den Koning hadden, ende of zij gezind waren het met »zijne Majesteit te houden, en denzelven tegen een ieder te »dienen, in hetgeen hun wegens Zijne Majesteit zal worden »bevolen te gehoorzamen, alles ingevolge de verpligting van hunne Leenen en Eed, alsmede om te renuncieren van alle ver»bonden, confederatiën en obligatiën ten contraire." Hij verscheen op deze dagvaarding en wist zich zoo goed te verantwoorden, dat hij Ontvanger bleef tot aan zijn overlijden, den 31sten Maart 1568.

Zijne echtgenoot was Anna van Oudheusden, die hem overleefde en vele onaangenaamheden ondervond, daar al de goederen van Coebel, die een man van groot vermogen en aanzien was, werden aangeslagen en in 1576 verkocht, vermits in de laatste twee jaren zijner bediening 's Lands middelen niet naar behooren hadden kunnen worden ingevorderd.

Zie de Riemer, *Beschr. van 's Grav.*, D. I. St. II. bl. 721; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verbond en Smeekschriften der Edelen*, bl. 57, in welk werkje zijne handteekening voorkomt.

COEBEL (Dirk), vermoedelijk dezelfde als Dirk Coebel van der Loo, en alsdan een zoon van Mr. Frans Coebel van der Loo, was Heemraad van Delfland en werd even als de voorgaande den 11den Junij 1566 voor Commissarissen van den Hove van Holland geroepen, om dezelfde verklaring af te leggen. Ook hij verscheen op deze dagvaarding en wist zich te verantwoorden.

Zie van Leeuwen, *Bat. Ill.*, bl. 1507; d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verbond en Smeekschriften der Edelen*, bl. 61, in welk werkje ook zijne handteekening voorkomt.

COEBEL (Filips), vermoedelijk een bloedverwant der voorgaanden, was Doctor in de Regten, gewoon Requestmeester bij den Geheimen Raad, bijzonder Raadsheer der Landvoogdes, als ook Assessor van wege de Nederlanden in het Rijkskamergerigt te Spiers. Wegens zijne ervarenheid in staatszaken, werd hij den 5den Julij 1563 tot de Koningen van Denemarken en Zweden gezonden, als bemiddelaar in den tusschen beide vorsten uitgebarsten oorlog. Deze zending, van waar hij den 3den December te Brussel terugkeerde, had in Duitschland zulk een goeden indruk gegeven, dat de Kardinaal Granvelle in 1564 der Landvoogdes aanried, Coebel op nieuw tot hetzelfde doel naar Rostock te zenden; het blijkt echter niet, dat deze raad is opgevolgd. In April 1566 zond de Landvoogdes Coebel met Granvelles broeder, Thomas Perrenot, Heer van Chantonnay, naar den rijksdag van Augsburg, om tot de komst van Graaf Pieter Ernst van Mansfeld in diens plaats als gezant op te treden. Van hier teruggekeerd, ried Coebel met nadruk den geloofsvrede aan.

Op nieuw bleek zijne bekwaamheid, toen de Staten van Holland kort na het overhandigen van het vermaarde smeekschrift der Edelen het besluit hadden genomen, een gelijksoortig verzoek te doen, op den naam van ontwerp eener moderatie tot matiging der plakaten. Tot overbrenging van dit verzoekschrift ten Hove werd door de Staten eene commissie benoemd, bestaande uit Otto van Egmond, Heer van Keenenburg, die het Verbond der Edelen geteekend had, en Adriaan, Heer van Mathenes, uit de Hollandsche Edelen, en twee uit ieder der grootste steden, benevens 's Lands Advocaat Jakob van den Einde. Doch naauwelijks waren deze gemagtigden te Brussel gekomen, of zij vernamen dat hun vertoog daar reeds eenige dagen bekend en gelezen was. De Raadsheer Coebel, die dit den Advokaat van den Einde had aangediend, had er zelfs bijgevoegd: »hoe dit vertoog bevonden was van gelijken »inhoud als *het verzoekschrift der Edelen*, die men Geuzen »noemde, en welker bedrijf bij den Koning, zoo kwalijk genomen was, dat zij gevaar liepen in zijne hoogste ongenade te »zullen vervallen." Voorts gaf hij in bedenking, of de Staten met het inleveren van hun vertoog het bedrijf der Geuzen niet billijkten en zich dus ook aan gelijk gevaar blootstelden, en tredende in het onderzoek van het vertoog zelf, merkte hij aan: »dat er eene vrijheid in begeerd werd, die het »land voor allerlei verleiders en kwaaddoeners openstellen moest; »waarom het inkomen van vreemde Leeraren, het openlijk pre»diken, de opschuddingen onder de gemeenten en andere zwa»righeden, die er uit te wachten waren, den Staten zouden wor»den ten laste gelegd." Ten slotte zeide hij: »dat hun vertoog »geen vrucht zou doen, alzoo zij geen ander antwoord van de »Landvoogdes te wachten hadden, dan den Geuzen reeds gege»ven was." Alle deze redenen van Coebel strekten, om de gemagtigden van Holland af te schrikken van het inleveren van hun vertoog, voor en aleer het aanmerkelijk gewijzigd was.

In October van hetzelfde jaar 1566 werd Coebel naar den Bisschop van Osnabrug gezonden, van welke zending hij zich wederom met veel beleid kweet. Den 6den November werd hem eene nieuwe zending opgedragen naar den Keurvorst van

Trier, op welke reis hij den 17den dier maand aan eene plotseling opgekomen ziekte, te Keulen in het aartsbisschoppelijk paleis overleed.

Coebel was gehuwd met Jeanne Boisot, de zuster van den beroemden Admiraal van Zeeland, die na het overlijden van haren echtgenoot hertrouwde met David van Valkesteyn.

Zie Viglii *Epistolae* in Hoynck van Papendrecht, *Analecta*, Tom. I. P. II. p. 359, 360, 365 en 391; Strada, *Bell. Belg.*, L. VII, p. 370; van Leeuwen, *Bat. Ill.*, bl. 936; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 151—155; Te Water, *Hist. van het Verbond der Edelen*, St. I. bl. 361, St. III. bl. 451; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Arend, *Alg. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. IV. bl. 265—267; Groen van Prinsterer, *Arch. de la mais. d'Orange*, D. I. p. 253; Gachard, *Corr. de Philippe II*, T. I. p. 263, 486 et 498, T. II. p. 83 et 560.

COEDIJCK (Dirk of volgens sommigen Nicolaas), ook Koedijck en Koedijk gespeld, geboren in 1681 te Zaandam, schilderde geheel in den trant van zijnen tijdgenoot Gerard Dou, en ofschoon hem in allen deele geenszins evenarende, verdient hij echter naast Dou in de rij der beste Nederlandsche meesters geplaatst te worden. Hij genoot de vriendschap van Peter de Groote, Keizer van Rusland, die van hem uit de verzameling van Braamcamp voor *f* 3400 de schilderij, *de Wenteltrap* genaamd, aankocht, welk stuk, even als *de Koe* van Potter en verscheidene andere meesterstukken der Nederlandsche school, op de zeereis naar Rusland verging. Coedijck heeft ook onderscheidene moderne onderwerpen in het koper gebragt, die in de prentverzamelingen der liefhebbers met achting bewaard worden.

In 's Rijks museum te Amsterdam, is van hem het *Portret ten voeten uit van den Luitenant-Admiraal Pieter Pietersz. Hein.*

Zie van Gool, *Nieuwe Schoub. der Nederl. Kunstsch.*, D. I. bl. 36 en 37; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 324 en 325, Aanh., bl. 135 en 136; *Catal. der Schildd. berustende op 's Rijks Museum te Amsterdam*, bl. 35.

COEHOORN (Menno, Baron van) (1), zoon van Goswijn van Coehoorn, Kapitein van eene compagnie voetvolk staande ter repartitie van Friesland, en van Aaltje van Hinckena, geboren in 1641 op Lettinga-State onder Britsum, werd van zijne eerste jeugd af door zijnen kundigen vader in de eerste beginselen der krijgskunst onderwezen, en gaf, nog maar een jongeling zijnde, reeds blijken van groot vernuft, dat zich inzonderheid op het vak der krijgsbouwkunde vestigde. Zijn vader zijn verblijf op Lettinga-State verwisseld hebbende met dat der aangenaam gelegene lustplaats Bergumer-Bosch in de nabijheid van een heuvelachtig veld, verschafte zulks aan den jeugdigen Menno gelegenheid, om zich te oefenen in het ontwerpen van vestingwerken, het opwerpen van wallen, het daarstellen van loopgraven en mijnen, met een woord in alles, wat tot de wetenschap van een Ingenieur of Krijgsbouwmeester vereischt wordt. Hetgeen wegens zijne jeugdige jaren de grootste verwondering baarde, was, dat hij alles met zulk eene juiste naauwkeurigheid en geregelde orde vervaardigde, dat bevoegde kunstkenners verbaasd stonden en toen reeds voorspelden, dat Coehoorn in dit vak ongetwijfeld zoude uitmunten. Vervolgens begaf hij zich naar de hoogeschool van Franeker, om de lessen te hooren en het bijzonder onderwijs te genieten van den in de wiskunde en vestingbouw zoo ervaren hoogleeraar Bernhardus Fullenius, zijn' oom van moederszijde.

Toen hij den ouderdom van zestien jaar bereikt had en grondig onderlegd was in de wiskunde, verliet hij Franeker, na zich op andere vakken van geleerdheid, die hem tot de beoefening zijner lievelingswetenschap konden behulpzaam zijn, met voorbeeldigen ijver te hebben toegelegd, om zich voor goed in den krijgsdienst te begeven. Prins Hendrik Casimir, Stadhouder van Friesland, van zijne bekwaamheid onderrigt, stelde hem in dezen jeugdigen leeftijd aan tot Kapitein over eene kompagnie voetvolk, en het was in die hoedanigheid, dat hij nog in hetzelfde jaar den veldtogt van 1667 medemaakte en in den volgenden oorlog tegen Frankrijk bij het beleg van Maastricht door de Franschen menigvuldige blijken van moed, onverschrokken dapperheid en voorzigtig beleid ten toon spreidde, terwijl hij aldaar eene wonde bekwam. Geen minderen roem verwierf hij zich vervolgens in de bloedige veldslagen, die er bij Senef, Cassel en St. Denis voorvielen, zoodat hij, die reeds op aanbeveling van den voornoemden Stadhouder Hendrik Casimir van trap tot trap was opgestegen, op het slagveld zijne bevordering tot Kolonel over de beide bataillons voetvolk van Nassau-Friesland verwierf.

Bij het beleg van Grave in 1674, misschien het merkwaardigste van dezen oorlog, spreidde Coehoorn het eerst zijne bekwaamheid in het innemen van vestingen ten toon; hij voerde de belegeraars over de bies-bruggen en vatte post op het glacis; hij zag er zijne kleine draagbare mortieren, door hem uitgevonden, en daarom naar hem *Coehoorn-mortieren* genoemd, voor het eerst hunne krachtdadige werking doen; ook bewees hij hier proefondervindelijk de deugd zijner stelling, dat de werking van het geschut vermeerdert door een groot aantal stukken op een punt te vereenigen.

In 1682 geraakte Coehoorn bij toeval in een vrij hevig twistgeschrijf met den Kapitein Louis Paen, een man ook zeer bedreven in den vestingbouw, en wel over de versterking van den vijfhoek. Doordien er destijds het gerucht liep, dat Koevorden, eene vesting van die gedaante, met sterker werken zoude omringd worden, nam Coehoorn deze sterkte tot zijn onderwerp en schreef de bekende *Verhandeling over de versterckinge des vijfhoeks met al syne buytenwerken* (Leeuwarden, 1682. folio), welke met de noodige teekeningen voorzien in het licht kwam. In dit werk, dat tot een altoosdurend gedenkteeken van zijne uitstekende bekwaamheid en diepe kunde in het vak van den vestingbouw zal verstrekken, stelde hij geheel nieuwe beginselen voor deze wetenschap. Kapitein Paen gaf tegen deze bondige verhandeling een tegenschrift uit: *Architectura militaris, waarbij de Versterckíng des vijfhoeks van den heer Oberste van Coehoorn verbroocken wordt;* hij trachtte hierin de aangevoerde bewijsgronden van Coehoorn te ontzenuwen, doch zonder het gevolg, dat hij daarvan verwachtte; Coehoorn beantwoordde hem toch zegevierend in zijne *Wederlegginge der Architectura militaris* (Leeuw. 1683. 8o.) en aan hem werd de vervaardiging der nieuwe werken van Koevorden toevertrouwd, die hij ook tot groot genoegen zijner lastgevers volvoerde.

Toen het oorlogsvuur, nauwelijks uitgedoofd, weder op nieuw ontvlamde, zoodra Willem III in 1689 den troon van Groot-Brittanje had beklommen, verwierf Coehoorn zich in de bijzondere veldtogten van dezen krijg eenen grooten naam door zijne onverschrokken dapperheid, gepaard aan een voorzigtig beleid. Zoo behaalde hij in de belegering van Keizersweerd, welke stad in het jaar 1689 door Frederik, Keurvorst van Brandenburg, belegerd werd, eenen uitstekenden roem; aan zijnen raad toch, om door een driedubbel geweld van geschutvuur dat der belegerden aan het zwijgen te brengen, en niet de gebouwen der stad, maar de vesting te vernielen, had men de vermeestering van Keizersweerd in twee dagen te danken. Doch toen Bon, welke stad men in hetzelfde jaar te vergeefs benaauwde, door haar op zijnen raad op eene andere wijze aan te tasten, binnen korten tijd den genoemden Vorst in handen viel, steeg zijnen roem zoo mogelijk nog meer, zoodat de Keurvorst hem nu geheel voor zich wilde winnen en in zijnen dienst in den rang van Generaal-Majoor plaatsen. Doch Coehoorn weigerde en bleef zijn land getrouw.

In 1690 woonde Coehoorn, als Brigadier, den voor de bondgenooten ongelukkigen slag van Fleurus bij, bood met acht bataillons aan een veel grooter aantal vijandelijke legerbenden eenen langdurigen en dapperen tegenstand, en zou zelfs in 's vijands handen gevallen zijn, indien hij niet door de getrouwheid van zijnen dienstknecht ware gered geworden.

Een zoo belangrijke steun van zijn vaderland, even beroemd door zijne dapperheid als door zijne bekwaamheid, had zeker eene betere behandeling verdiend, dan de afgunst hem berokkende. Hij werd van het eerambt, hetwelk hij tot hiertoe bekleedde, ontzet en behield alleen het bevel over de twee Friesche batailjons; een hoon, die hem, van zijne onschuld en verdiensten volkomen bewust, zoo diep trof, dat hij liever verkoos, ook dit bevel neder te leggen, dan langer tegen nijd en afgunst te worstelen. Coehoorn, diep gekrenkt, besloot zelfs volgens sommigen in Franschen dienst te gaan en onderhandelde hierover met

(1) Naar men beweert was het adellijke geslacht van Coehoorn uit Zweden afkomstig, waar het in de vijftiende eeuw reeds de hoogste rangen in het leger bekleedde. (Zie *de Navorscher*, D. V. *Bijbl.*, bl 119 en 120). Goswijn van Coehoorn, de overgrootvader van onzen Menno, kwam vermoedelijk in het gevolg van den verdreven Koning Christiaan II van Denemarken het eerst in ons vaderland.

den Markies van Chamilly, vroeger zijn' tegenstander te Grave, thans bevelhebber van Oudenaarde; doch toen Willem III dit vernam, dwong hij Coehoorn, door zijne vrouw en kinderen als gijzelaars te houden, hiervan af te zien (1), terwijl hij hem in 1691 aan het hoofd van het regiment van den onlangs overleden Graaf van Styrum plaatste en naar Namen zond, om het kasteel dier stad met nieuwe werken te versterken. Coehoorn volbragt zijnen last tot 's Vorsten genoegen, en noemde zijne nieuwe verschansing Fort William. De sterkte van dit fort bleek in 1692, toen Namen door de Franschen belegerd en het fort door 1500 man, door den stichter in eigen persoon aangevoerd, wakker verdedigd werd. Coehoorn werd bij het afweren van eenen vinnigen storm zwaar gekwetst door het springen eener bom; deze ramp verflaauwde wel eenigermate den moed der verdedigers, die het echter volhielden tot op den 23sten Junij, toen het al te fel benaauwde fort, dat reeds gebrek aan vele noodwendigheden had, bij verdrag overging. De Fransche Ingenieur Sebastien le Prestre, Ridder van Vauban, Coehoorns beroemde mededinger in de vestingbouwkunde van dien tijd, verklaarde aan hem bij zijne eerste ontmoeting: »ik heb zevenmaal de batterijen van mijn ge»schut veranderd, voordat ik het durfde wagen, eenen aanval »op de verschansing te doen." Hoewel deze verdediging met eenen ongelukkigen uitslag bekroond werd, toonde Willem III, hoezeer hij het gedrag van Coehoorn waardeerde, door hem den 26sten Julij daaraanvolgende tot Sergeant-Generaal Majoor der Infanterie te bevorderen.

In 1694 veroverde eene afdeeling van het leger der bondgenooten, onder Hans Adolf, Hertog van Holstein-Pleun, waarbij zich ook Coehoorn bevond, na een beleg van tien dagen, de vesting Hoei.

Coehoorn deelde in 1695 ook niet weinig in de eer, door de bemagtiging van Namen behaald, waarbij hem de belegering werd opgedragen van het kasteel, eerst door hem zelf en later door Vauban zoo aanmerkelijk versterkt, dat deze op de poorten had laten zetten: *het kan wel overgegeven, niet overwonnen worden*. Den 27sten Julij trok hij over de Sambre en vermeesterde een klooster, waaruit hij de *linie van Vauban* in den rug kon aanvallen. Deze linie, die volgens Vauban's berekening den vijand 6000 man moest kosten, werd drie dagen later door onze troepen met verlies van slechts 200 dooden en gekwetsten veroverd. Nu werd het kasteel door Coehoorn met het voor dien tijd ongekend getal van 160 kanonnen en 55 mortieren beschoten, door welk vuur de talrijke bezetting den 2den September zich genoodzaakt zag het kasteel over te geven. Coehoorn won door dit heldenfeit aller achting. De Keurvorst van Beijeren schonk hem vijf stukken geschut, en Willem III verhief hem den 16den October tot Luitenant-Generaal der Infanterie en Ingenieur-Generaal der fortificaties, en vereerde hem tevens met een aanzienlijk regiment Hollanders, terwijl men dat, hetwelk hij tot nu toe had aangevoerd, aan zijnen zoon gaf. Doch de edele Coehoorn wees die gunst van de hand, daar zijn zoon nog te jong was, om de pligten van zulk een ambt met eere te vervullen, en zijne onbaatzuchtigheid bleek nog meer daaruit, dat hij niet verkoos, om het bevelhebberschap van Breda te verzoeken, hetwelk hem door de begunstiging van Hans Willem Bentinck, Graaf van Portland, niet kon hebben ontgaan. Nu werd hem het bestuur opgedragen over de herstelling der vestingwerken van Namen, en terwijl hij zich hier bevond, toog hij in 1696 naar Givet, waar hij met bommen en gloeijende kogels de rijke magazijnen beschoot, welke de Franschen aldaar hadden aangelegd.

Na het sluiten van den vrede van Rijswijk in 1697 werd Coehoorn den 18den November tot Meester-Generaal (Grootmeester) der Artillerie verheven en ontving van de Staten en den Koning last, om de vestingen der bijzondere gewesten op te nemen en de noodige plans en berekeningen te maken, naar welke zij beter konden worden versterkt, alzoo men niet zonder grond voor eenen nieuwen Oorlog met Frankrijk beducht was. Ook deze opdragt volvoerde hij tot genoegen zijner lastgevers, die hem bevel gaven, om vooreerst Groningen naar zijn gemaakt plan te versterken. Diensvolgens werd tusschen die stad en de buurt Helpen een nieuw werk aangelegd, om de hooge rug tusschen de Hunze en de Aa te verdedigen. Ook werden tegelijkertijd de wallen aan de zuidzijde der stad aanmerkelijk verhoogd en eenige dwingers geheel met aarde gevuld. Doch niet alleen deze stad werd door hem in beteren staat gebragt, maar ook aan Zwolle, Nijmegen, Breda en Bergen op Zoom heeft hij zijne kunst en vlijt met den besten uitslag te koste gelegd.

In den veldtogt van 1702 deed hij met 10,000 man een inval in Vlaanderen, vernielde de Fransche liniën tusschen de schansen St. Donaas en Isabelle en vermeesterde het Vlaamsche stadje Middelburg, totdat hij door de komst van een veel talrijker leger onder den Markies de Bedmar gedrongen was, de genomen werken te vernielen en zelf tot onder het geschut van Sluis te wijken. Kort hierop begaf Coehoorn zich naar het leger van den Hertog van Marlborough voor Venlo, om de aanvallen op die vesting te besturen; de loopgraven werden den 11den September geopend, zoowel tegen de stad als tegen de schans St. Michiel, die aan de overzijde van de Maas ligt; reeds den 18den werd de schans stormenderhand veroverd, en de stad gaf zich vijf dagen daarna bij verdrag over. Stevensweert en Roermond werden bij de eerste opeisching overgegeven. Ook aan de verovering van het kasteel van Luik en de Karthuizer schans had Coehoorn een roemrijk deel, welke beide binnen drie dagen in zijne handen vielen, en waarbij hij eene waarde van meer dan 200,000 guldens buit maakte.

In het volgende jaar deed de Hertog van Marlborough het beleg slaan voor Bon; de stad werd berend op den 24sten April door de Pruissische en Lunenburgsche ruiterij onder den Luitenant-Generaal Bulau; Marlborough, Obdam, Coehoorn en andere krijgsoversten begaven zich terstond hierna in het leger voor die vesting en nu werd de stad op drie plaatsen aangetast onder het beleid van den Luitenant-Generaal Coehoorn, den Prins van Hessen-Kassel en den Luitenant-Generaal Fagel, die ieder twaalf regimenten onder hun bevel voerden. De loopgraven werden geopend op den 3den Mei, en men naderde de stad zonder eenig merkelijk verlies van manschap; op den 8sten begonnen de batterijen te spelen, die de stad en de sterkte Borgonje aan de andere zijde des Rijns hevig beschoten uit een groot aantal kanonnen en 500 Coehoornmortieren. Des anderen daags liep men storm op de sterkte, binnen welke de bezetting de barakken en andere gebouwen in brand stak, opdat zij onder deksel van den rook te veiliger mogt kunnen wijken naar de stad, doch zij werd hierin belet door de wakkerheid der aanvallers, die de sterkte niettemin veroverden en velen der verdedigers afmaakten of gevangen namen. Toen werd de stad nog heviger dan te voren uit 70 stukken tegelijk beschoten; wel deden de belegerden eenen fellen uitval, waarin van weêrszijde veel volks omkwam; den 14den verdreef de Prins van Hessen-Kassel den vijand uit de buitenwerken, en des anderen daags maakten de belegeraars zulk een geweldig vuur aan alle kanten, dat de belegerden verzochten in gesprek te komen. Het verdrag werd op den 16den geteekend, en op den derden dag daarna toog de bezetting uit de stad naar Luxemburg. De Generaal Coehoorn toonde wonderbare blijken van moed en dapperheid gedurende dit beleg, en men geeft hem inzonderheid de eer, dat deze vesting genoodzaakt werd zoo spoedig te onderhandelen.

In den volgenden maand gaf Marlborough aan Coehoorn en Sparre bevel, om de liniën, waarmede de Franschen het land van Waas beholwerkt hadden, aan te tasten en zoo mogelijk te overmeesteren.. Ten einde den vijand te misleiden, zond Coehoorn twee batailjons voetvolk met allen mogelijken spoed uit Bergen op Zoom naar Hulst, doch met uitdrukkelijken last, van des nachts eenige troepen uit die vesting te ligten, en daarmede onder aanvoering van den dapperen brigadier Schratenbach met het aanbreken van den volgenden dag naar Liefkenshoek te gaan. Met eene uitgelezen bende van 2500 voetknechten trok hij zelfs onverwachts des avonds bij Lillo over de Schelde, en verzamelde op den volgenden dag zijne troepen ter bestorming der werken van Calloo, deed plotseling den aanval, dreef den vijand na eene kleine schermutseling op de vlugt, noodzaakte de schans, op den hoek van St. Anthony aangelegd, alleen door den schrik van zijnen naam tot de overgave; dit alles volbragt hij in een oogenblik tijds. Sparre slaagde insgelijks gelukkig in zijnen aanval op Stekene, doch liet er veel

(1) Dit verhaal, alleen door Fransche schrijvers geboekt, wordt ten sterkste door Merkus (*Mem.* bl. 20) bestreden.

volks bij zitten, dat door het goed beleid van Coehoorn volgens zijne loffelijke gewoonte meer gespaard en nimmer noodeloos aan het vuur der vijanden blootgesteld werd. Coehoorn behield het overige van dit jaar hetgeen hij vermeesterd had en verijdelde alle ondernemingen der vijanden, om het verlorene te heroveren.

Dit waren Coehoorns laatste krijgsbedrijven, daar hij kort daarop door eene beroerte werd aangetast, waarvan hij echter herstelde; doch in het begin van het volgende jaar 1704, door Marlborough naar 's Gravenhage ontboden, ten einde over den volgenden veldtogt te raadplegen, voldeed hij aan deze begeerte, maar was naauwelijks daar gekomen, of een nieuwe aanval van beroerte greep hem aan, die zoo noodlottig was, dat hij op den 17 Maart daardoor in het graf werd gerukt.

Zijn lijk werd naar Friesland overgevoerd en in de kerk van Wijkel, een dorp nabij Sloten, begraven, waar zijne overgeblevene kinderen ter zijner eere en nagedachtenis eene prachtige tombe deden oprigten door Jan Baptist Xavery, waartoe de Staten van Friesland eene som van 10,000 guldens hadden geschonken; dit gedenkteeken is in plaat gebragt door Daniel Marot en veel beter in 1819 door Jacob Ernst Marcus. Ook is ter verkondiging van zijnen lof bij gelegenheid der laatste spoedige verovering van Bon eene gedenkpenning gemunt, waarvan de voorzijde het geharnaste borstbeeld van dezen dapperen krijgsbevelhebber vertoont binnen het randschrift: MENNO BARO DE COEHOORN, SUMMUS APUD BATAVOS ARMORUM PRAEFECTUS, etc. De keerzijde verbeeldt de gewonnen stad, onder dit het jaartal aanduidend opschrift: sJC IgnE DOMATA FEROCJ (*Aldus door het woedend vuur bedwongen*, 1703.), omdat Coehoorn, volgens zijnen gewonen stelregel het volk sparende en het vuur verdubbelende, de werken dier stad met geene mindere snelheid had vermeesterd, dan de vesten van Jericho eertijds op het geluid der trompetten waren geveld, op welke oude geschiedenis het opschrift op den voorgrond zinspeelt: UT SONUS EVERTIT TUBARUM MOENIA QUONDAM, SICQUE TONANS COEHOORN MOENIA BONNA TUA. (*Gelijk het geluid der trompetten eens de wallen omstortte, zoo zijn, ô Bon! uwe muren door den donder van Coehoorn geveld*), onder welke regels de letters G. F. N. des Penningmakers naam, George Frederik Neurenberg, beteekenen, die de dikte des pennings nog bestempeld heeft met dezen latijnschen regel, zinspelende op den naam van Bon, die in de Fransche taal *goed* beteekent: EN MALA BONNA DIU, SIC BONA FACTA BREVI. (*Zie, dus is het lang kwaad geweest zijnde Bon, in het kort goed geworden*).

Behalve de vele eerbewijzen van de Nederlandsche regering en van buitenlandsche vorsten, die wij reeds vermeldden, verhief Karel II, Koning van Engeland, Coehoorn tot den rang der eerste en aanzienlijkste Edelen en tot Ridder-Baronet. Lodewijk XIV, een uitmuntend kenner en hoogschatter van ware verdiensten, zocht hem in zijnen dienst over te halen door de streelende aanbieding van een regiment en van het opperbestuur over de Artillerie en krijgsbehoeften op eene jaarwedde van 50,000 Hollandsche guldens met het behoud van vrije godsdienstoefening onder toezegging, hem spoedig met aanzienlijker eerambten en ruimer voordeelen te zullen beschenken; dan, hoe uitlokkend deze aanbiedingen ook mogten zijn, Coehoorn had zijn vaderland te lief, om daaraan gehoor te geven. Willem III die hem de achting van een' broeder toedroeg, overlaadde hem als 't ware met weldaden, want behalve de aanzienlijke krijgsambten, die hij voortdurend aan hem had opgedragen, stelde hij hem vervolgens ook nog tot opperbestuurder der werken en vestingen van Staats-Vlaanderen en der sterkten aan de boorden der Schelde aan.

Coehoorn was een man van de oude zeden, rondborstig, gul en opregt; een vijand van laffe complimenten, bezat hij tevens een groote deftigheid en was met dat al vriendelijk en verpligtend; een verachter van beuzelingen, was hij ten hoogste afkeerig van vleijerij; een getrouw en warm beminnaar van zijn vaderland, telde hij bijna 47 jaren dienst.

Als schrijver over de vestingbouwkunde bekleedt Coehoorn naast Vauban eene eereplaats door zijn hoofdwerk:

Nieuwe Vestingbouw, met platen, Leeuw. 1685 en 1702, folio, welk werk in het Fransch vertaald vier uitgaven genoot te 'sHage in 1706, 1711, 1714 en 1741; in 1709 verscheen het in het Hoogduitsch; ook werd het even als zijne *Versterking van den Vijfhoek* op last van Czaar Peter de Groote in het Russisch vertolkt.

Coehoorn schreef ook over de theorie van het innemen van steden, zoo als in 1669 over het materieel der artillerie, en in 1699 over het werpen met bommen.

Vooral heeft hij de krijgsdienst bijzonder aan zich verpligt door de uitvinding van de bajonet, zoo als die thans gebruikt wordt, en eene zoo geduchte taak vervult. Doch mede voor den inwendigen toestand van zijn vaderland trachtte hij nuttig te zijn; zoo had hij een plan ontworpen, om een' slaperdijk van de hoogte van Hemelum langs Slooten en St. Nicolaasga tot in Schoterland te leggen, om dus bij onverhoopte doorbraak der Zuiderzee-dijken het verder doordringen van het water te beletten; doch dit plan is blijven steken, hoewel het buiten twijfel zeer heilzaam zou zijn geweest.

Coehoorn was in 1678 getrouwd met Magdalena van Scheltinga, bij wie hij vier kinderen verwekte, als: Gosewijn Theodoor, Baron van Coehoorn, die geweest is Burgemeester der stad Sloten en lid der Gedeputeerde Staten van Friesland, overleden den 14den Mei 1737; Geertruida Alegonda, Baronesse van Coehoorn, ongehuwd overleden; Hendrik Casimir, Baron van Coehoorn, die volgt en Amelia, Baronesse van Coehoorn, die met Martinus van Scheltinga, Grietman van Schoterland, in den echt trad.

Zijn portret, gegraveerd door Jacobus Houbraken naar het origineel van Netscher, komt voor in Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XVI. bl, 294, en daarnaar in steendruk in de *Friesche Volks-Almanak*, 1840. bl. 104 en vele malen elders. Naar dezelfde schilderij is in 1819 door de officieren van het corps ingenieurs eene nieuwe zeer fraaije gravure bezorgd door Jacob Ernst Marcus. Ook bestaat een zeer schoon zeldzaam portret op ouderen leeftijd door Pieter Schenk, zwarte kunst in folio.

De dichter Jan de Recht maakte op zijne afbeelding het volgende bijschrift:

Ziet hier een held, beproefd in oorlogs bliksemvlammen,
Die voor 's lands vrijheid spreekt uit monden van metaal,
Die 't opgezwollen nat door dijken jaagt en dammen
En 's vijands krachten breekt door water, vuur en staal;
Den Frieschen Jupiter, die met zijn donderslagen
Den Franschen Faëton borst uit zijn zonnewagen.

Zie Ypey, *Narratio de rebus gestis Monnonis Cohorni*, Fran. 1771 8o.; Samson, *Hist. de Guillaume III*, Tom. III. pag. 84; *Hist. du Prince d'Orange et de Nassau*, Part. I. p. 47, 121; van Hoogstraten en Brouërius van Nidek, *Groot Algem. Hist. Woordenb.*; Luiscius, *Algem. Hist. Woordenb.*; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XVI. bl. 179, 283, 294, D. XVII. bl. 165, 183 en 184; Schuer, *Nederl. Merkw. gebeurtt.*, D. II. bl. 335, 350, 356, 377; van Abcoude, *Naamr. van Ned. Boeken*, D. I. St. I, III en V; *Levensbeschr. van Nederl. Vorsten, Helden, enz.*, St. II. bl. 397 en 398; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; *Tegenw. Staat van Friesl.*, D. II. bl. 293, 294, D. III. bl. 495, 496, 546; van Abcoude en Arrenberg, *Naamr. van Nederd. Boeken*; *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II. bl. 7 en 8; *Levens van verm. Mannen en Vrouwen*, D. VII. bl. 169; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Dewez, *Hist. Gener. de la Belg.*, Tom VI. pag. 44; Ekama, *de Fris. ingen. Math. fertili*, pag. 39; Scheltema, *Peter de Groote, Keizer van Rusl. in Holl. en te Zaand.*, D. I. bl. 182 en 183; van Kampen, *Verk. Geschied. der Nederll.*, D. II. bl. 138, 143, 144, 188, 189; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunsten en Wetensch.*; Collot d'Escury, *Holland's Roem*, D. II. bl. 120, A 312, noot, 356 en 357, D. III. A 145, D. VI. St. II. bl. 507—509, 512—527; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*, D. II. bl. 415—417; *Algem. Woordenb. der Zamenl.*; J. G. W. Merkus, *Mem. behelz. eenige der bel. krijgsgebeurtenissen gedurende het leven van Menno van Coehoorn*; *Leydsche Courant*, 1826, No. 26; *Algem. Konst- en Letterb. voor* 1829, D. I. bl. 405—408; *Milit. Spect.*, D. IV. bl. 8—17, 23—34, 55—62; Bosscha, *Nederl. Heldendd. te Land*, D. II. bl. 144, 172, 188—190, 230, 231, 240, 258, 267—270, 279—284, 289, 290, 312, 313, 315, 316, 319—321, 323, 325, Bijvv. en Verbb., 19, 23, 24; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. X. bl. 165, 177; *Friesche Volks-Alm.*, 1840, bl. 104 en 120; *Biogr. Univers.*, Tom. IV. pag. 95; Eekhoff. *Beknopte Geschied. van Friesl.*, bl. 296 en 297; van Lennep, *Geschied. des Vaderl.*, D. III. St. II. bl. 190—192, 202, 209, 210, 216, 217 en St. III. bl. 22, 23, 28, 29 en 46; *Navorscher*, D. V. bl. 55; *Nouv. Biogr. Gén.*; Ersch und Gruber, *Alg. Enc. für Künste und Wiss.*; Allent, *Hist. du corps imp. du Genie*; *Conv. Lex.*; van Sypestein, *Bijdr. voor de Gesch. van het Nederl. Artill. corps*, bl. 16.

COEHOORN (HENDRIK CASIMIR, Baron VAN), zoon van den voorgaande, geboren den 13den Mei 1683, was de erfgenaam der bekwaamheden zijns vaders. Even als deze trad hij vroegtijdig in dienst van den staat en bekleedde den rang van Ridmeester, totdat hij den 21sten Februarij 1705 bij commissie tot ordinarisIngenieur werd aangesteld, waarop hij den 28sten dierzelfde maand afstand van zijne betrekking als Ridmeester deed. Den 27sten Februarij 1706 aangesteld tot Directeur der approches, fortificatiën en loopgraven, deed hij zijnen eed den 15den Maart daaraanvolgende en werd in October deszelfden jaars bevorderd tot Luitenant-Kolonel titulair. Om redenen, welke niet bekend zijn, ongenoegen opgevat hebbende, bedankte hij op het onverwachts voor zijne bedieningen, zonder dat de verschillende pogingen der regering, hoe dringende ook, in staat waren, om hem van besluit te doen veranderen. Hij ging te Leeuwarden in stilte wonen, alwaar hij in hoogen ouderdom den 16den September 1756 ongehuwd overleed.

Reeds in 1697 zocht Czaar Peter de Groote hem over te halen, om in Russischen dienst over te gaan, doch zijn melancholisch gestel deed hem er voor bedanken.

Men verzekert, dat hij de bekwaamste Ingenieur van zijnen tijd was, en in de vestingbouwkunde weinig voor zijnen vader, dien hij tot leermeester had gehad, behoefde onder te doen. Doch hij was een zonderling en grillig mensch, die, alleen om een ongegrond vermoeden van verongelijking, bij aanhoudendheid weigerde, zijne verhevene talenten ten nutte van zijn vaderland aan te wenden. Hij leefde zeer afgezonderd, zag nagenoeg niemand, ja zeer zelden zijne eigene bloedverwanten, en bragt meest zijnen tijd door met het teekenen en wasschen van plans en nieuwe ontwerpen van fortificatiën, die allerkeurigst moeten zijn bewerkt geweest; doch zoodra was niet een stuk voltooid, dat hem soms weken arbeids had gekost, of hij zette er de schaar in, waarna het aan de vlammen werd opgeofferd.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VII. bl. 139 en 140; *Biogr. Univers.*, Tom. V. pag. 97; Scheltema, *Rusl. en de Nederll.*, D. II. bl. 244, uit medegedeelde berigten aangevuld.

COEHOORN VAN HOUWERDA (MENNO, Baron VAN), zoon van Philibert of Pybe, Baron van Coehoorn van Houwerda (1), begaf zich even als zijne beide neven in Nederlandschen krijgsdienst, waarin hij tot den rang van Luitenant-Kolonel der Infanterie opklom. Toen in den aanvang van den oorlog over de Spaansche erfopvolging Roermond in 1703 door de bondgenooten was ingenomen, werd Coehoorn tot Kommandant dezer vesting en Majoor der Provincie Gelre benoemd.

Hij was eigenaar der heerlijkheid Dommelrode bij St. Oedenrode, alwaar hij in hoogen ouderdom overleed, terwijl zijn stoffelijke overschot in de kerk van dit dorp werd begraven.

Coehoorn was twee keer gehuwd, eerst met Jacoba van Schrieck, bij wie hij vijf kinderen verwekte, waaronder Coenraad Gideon van Coehoorn van Houwerda, die volgt. Op het laatst van 1707 hertrouwde hij met Johanna Menthen, die hem acht kinderen schonk.

De nakomelingen uit dit laatste huwelijk verzaakten later de godsdienst hunner ouders en gingen tot het Pausdom over.

Zie Ferwerda, *Wapenb.*; Halmael en de Haan Hettema, *Stamboek van den Frieschen Adel*, D. I. bl. 85, II. bl. 55; *de Navorscher*, D. IV. bl. 113, V. Bijbl., bl. 120.

COEHOORN VAN HOUWERDA (COENRAAD GIDEON, Baron VAN), zoon van den voorgaande en van Jacoba van Schrieck, werd den 2den April 1702 te Maastricht geboren. Hij volgde de voetstappen zijns vaders, door zich in den krijgsdienst te begeven, waarin hij allengs tot den rang van Majoor opklom en met het kommandement der vesting de Willemstad werd bekleed. Deze belangrijke betrekking vervulde hij in het onrustige jaar 1747, toen de Fransche legers de grenzen der republiek overweldigden, hetgeen de verheffing van Prins Willem IV tot Stadhouder ten gevolge had. In dit zelfde jaar verkeerde de Willemstad, tijdens de belegering van het naburige Bergen op Zoom, zeer in gevaar van door den vijand te worden overrompeld, waardoor Coehoorn bij de geringe bezetting zich genoodzaakt zag, bij oproeping van den 13den Julij de hulp der burgerij tot de bewaking der wallen in te roepen.

Ten gevolge der gedurende dit hagchelijke tijdperk uitgestane vermoeijenissen overleed Coehoorn in de kracht zijns levens in November van hetzelfde jaar 1747 in de Willemstad. In 1726 trad hij te Breda met zijne verre nicht Maria Alida Wierts in het huwelijk, die als weduwe in 1759 te St. Oedenrode overleed. Uit dit huwelijk werden zes kinderen geboren: Menno Theodorus van Coehoorn van Houwerda, die het vaderland verliet en onder Frederik de Groote in Pruissische dienst trad; Gosewina Theodora van Coehoorn van Houwerda; Johannes Jacobus van Coehoorn van Houwerda, die volgt; Alegonda Petronella van Coehoorn van Houwerda, die huwde met Victor de Girard de Mielet, Generaal in Nederlandschen dienst (1); Henrica Adriana van Coehoorn van Houwerda en Engelbertina van Coehoorn van Houwerda, gehuwd met Jean Henri le Fêbre de Forêt, Kommandant der citadel van 's Hertogenbosch.

Zie van Halmael en de Haan Hettema, *Stamb. van den Frieschen Adel*; H. van Elvervelt, *Beschrijving van de verkiezing van Willem Carel Hendrik Friso*, bl. 284; *de Navorscher*, D. IV. bl. 113 en 114, D. V. Bijbl., bl. 120.

COEHOORN VAN HOUWERDA (JOHANNES JACOBUS, Baron VAN), of gelijk hij later zijn' naam verfranschte DE COEHORN, zoon van den voorgaande, werd den 3den Maart 1734 te Maastricht geboren. Even als zijn vader begaf hij zich eerst in Nederlandschen krijgsdienst, maar ging later tot het Fransche leger over. Daar bekleedde hij den rang van *maître de camp* (veldtuigmeester) bij het regiment *Colonel-général dragons* en omstreeks het jaar 1770 voerde hij als Luitenant-Kolonel het bevel over het regiment *Alsace*, dat Maximiliaan Joseph, Prins van den Palts-Tweebruggen, later de eerste Koning van Beijeren, toebehoorde, terwijl hij tevens de militaire opvoeding van dien Vorst leidde.

Coehoorn trouwde den 9den October 1752 te Gemert met Catharina Gualthery, die hem twee kinderen naliet: Alida Maria Elisabeth, jong overleden, en Gideon Coenraad Gijsbert Coehoorn van Houwerda, die met zijne volle nicht Alida Maria de Girard de Mielet te Deurne in den echt trad. Te Straatsburg hertrouwde Johannes Jacobus in 1766 met Madelaine Dorothée de Lang, die hem eveneens twee kinderen schonk: Adelaïde de Coehorn en Louis Jacques de Coehorn, die volgt. Hij overleed in Junij 1785.

Zie de *Biogr. Universelle* (Bruss. H. Ode), Tom. V. p. 92; *de Navorscher*, D. IV. bl. 114, D. V. Bijbl. bl. 120.

COEHOORN (LOUIS FRANCOIS en MENNO GIDEON, Baron DE GIRARD DE MIELET VAN). Zie GIRARD DE MIELET VAN COEHOORN (LOUIS FRANCOIS en MENNO GIDEON DE).

COEHORN (LOUIS JACQUES, Baron DE), of gelijk de Fransche schrijvers hem meest verkeerd noemen, DE COHORN, zoon van den voorgaande en Madelaine Dorothée de Lang, werd den 16den Januarij 1771 te Straatsburg geboren. Op twaalfjarigen leeftijd trad hij even als zijn vader in Franschen krijgsdienst, en had bij het uitbreken der groote omwenteling den rang van Luitenant. Wegens zijne adellijke afkomst bij de republikeinsche regering weinig gezien, begaf hij zich naar de Fransche koloniën op de kust van Guinea, waar hij als Kapitein in de veldtogten van 1792 en 1793 grooten roem behaalde. Als streng voorstander der krijgstucht verzette hij zich ten sterkste tegen de republikeinsche onruststokers in de kolonie, maar hij werd door hen afgezet en naar Europa terug gezonden. Zijn voornemen was naar Holland te gaan, om aldaar onder de vanen zijns ooms, den Generaal Victor de Girard de Mielet, te dienen, maar hij werd hierin verhinderd en genoodzaakt als vrijwilliger in het Fransche leger te treden. Als zoodanig diende hij eerst zes maanden bij het leger der zeekust tegen den opstand in de Vendée, totdat hij door den jeugdigen Generaal Hoche in zijn' rang van Kapitein werd hersteld. In 1795 overgeplaatst bij het leger van den Rijn onder Moreau, maakte hij diens

(1) Deze was de broeder van Gosewijn van Coehoorn, den vader des beroemden ingenieurs; hij had ter onderscheiding van dien broeder naar zijne moeder Sytske Mennoosdochter van Houwerda dien geslachtsnaam bij den zijnen gevoegd.

(1) De zoons uit dit huwelijk namen den familienaam de Girard de Mielet van Coehoorn aan.

veldtogt tegen Duitschland mede en onderscheidde zich zoo zeer bij vele omstandigheden, vooral bij de veldslagen van Ettlingen en Langenbrücken, dat Moreau hem met eene eeresabel begiftigde.

Coehorn, intusschen tot bataillonschef benoemd, werd na den vrede van Campo Formio als adjudant van den Generaal Decaen bij het leger van Cherbourg geplaatst, dat bestemd was, om de kusten van Frankrijk tegen een' inval der Engelschen te dekken. Na de hervatting van den oorlog volgde hij zijn Generaal naar het leger van den Donau, dat door Jourdan werd aangevoerd en overlaadde zich in den ongelukkigen veldtogt van 1799 met nieuwen roem in den slag bij Ostrach, waar hij een bataillon voetvolk en eene compagnie dragonders van een' wissen ondergang redde, als ook in het gevecht bij Liptingen, waar hij zwaar werd gekwetst. Hierop tot chef de brigade en Adjudant-Generaal bevorderd, werd hem gedurende den winter de verdediging der Rijnoevers van Neu-Breisach tot Straatsburg toevertrouwd. In den roemrijken veldtogt van Moreau in 1800 voerde Coehorn de voorhoede der divisie van den generaal Delmas aan en plukte in de veldslagen van Engen, Möskirch, Neeresheim en Neuburg nieuwe lauweren. De vrede van Luneville verschafte Coehorn eenige rust, om weldra met vernieuwden moed aan de oorlogen van het Keizerrijk deel te nemen; in dien van 1805 tegen Oostenrijk onderscheidde hij zich bij elke gelegenheid, vooral in den beroemden slag bij Austerlitz, even zoo in den Pruissischen veldtogt van het volgende jaar. Op den 21sten Maart 1807 tot Generaal over eene brigade grenadiers en voltigeurs bevorderd, toonde hij in den bloedigen slag van Friedland, hoezeer hij die eer waardig was.

Coehorn, die na den vrede van Tilsit te Dantzig in garnizoen lag, streed in den op nieuw losgebarsten oorlog met Oostenrijk in het corps van den generaal Claparède. In dezen veldtogt volbragt hij bij Ebersberg op den 3den Mei 1809 zijn beroemdste wapenfeit; zijne afdeeling was in het enge Traundal nagenoeg geheel door eene veel talrijker Oostenrijksche legermagt ingesloten; Coehorn besloot, om uit dien hagchelijken toestand te geraken, de brug over de Traun te vermeesteren, niettegenstaande deze brug, meer dan 600 voet lang, verdedigd was door een sterk kasteel en ongenaakbare hoogten, met ruim honderd kanonnen bezet; en door zijn' onverschrokken moed gelukte het hem, de brug stormenderhand over te trekken, en de Oostenrijkers na een' allerbloedigsten strijd uit de stad Ebersberg te verdrijven. Napoleon prees dit wapenfeit zeer en stelde het op gelijken rang met zijn' beroemden overgang over de brug te Lodi. Nadat Coehoorn nog een belangrijk deel had gehad in de veldslagen van Eszlingen en Wagram, werd hij na den vrede met Oostenrijk door den Keizer naar het leger in Spanje gezonden, maar hij kwam niet verder dan Pampelona, waar zijne door de vele bekomen wonden wankelende gezondheid hem noodzaakte, naar Frankrijk terug te keeren. Hier leefde hij stil, tot dat de ongelukkige uitslag van den Russischen veldtogt hem noopte, zijnen degen weer ter beschikking van den Keizer te stellen; hij bood dezen te Erfürt zijne diensten aan, die hem met veel onderscheiding ontving en terstond aan het hoofd der voor den landdienst opgeroepen zeesoldaten stelde. Deze voerde Coehorn bij Lützen aan; te Bautzen verrigtte hij het ongeloofelijke met eene brigade nieuwelingen, en in den wereldstrijd bij Leipzig deed hij wonderen van dapperheid, tot dat een kanonskogel zijn been verbrijzelde. Hij zelf viel in handen der bondgenooten, verdroeg de afzetting van zijn been met vastheid, hoewel met tegenzin, daar hij de volslagen nederlaag van het door hem zoo hoog geschatte Fransche leger niet verdragen kon, zoodat hij niettegenstaande de operatie goed gelukt was, reeds den 29sten October 1813 overleed.

De Brigade-Generaal de Coehorn stond in dit aan helden zoo rijke tijdperk bij geen zijner wapenbroeders in onverschrokken moed achter. Volgens Marco de St. Hilaire was hij een waar soldaat, die buiten het slagveld het spel, verkwisting en een goede tafel boven alles beminde.

Coehorn, die door Napoleon op den 30sten Augustus 1809 tot Commandeur van het Legioen van Eer was benoemd, werd kort daarop tot Baron van het Keizerrijk verheven, was gehuwd met Marie Marguerite Sophie de Beijer, die hem verscheidene kinderen schonk, als: Sophie Adèle de Coehorn, gehuwd met Wilhelm, Graaf van Dunten; Louis Eugène de Coehorn; Louise Melanie de Coehorn, gehuwd met Alfred, Baron Renouard de Bussières; Gustave Edmond de Coehorn, die zich in de Fransche diplomatie begaf; Louise Mathilde de Coehorn, gehuwd met den Baron von Dalwich, Raads-President te Darmstadt, en Eugenie Sophie de Coehorn, die met Napoleon, Baron de Menneval, Officier der Artillerie en in 1848 ordonnans-officier van den President der Fransche Republiek, in den echt trad.

Zie Pelet, *Mémm. sur la guerre de* 1809, T. II. p. 44, 207 etc.; Thiers, *Hist. du Cons. et de l'Emp.*; N. Baron de Menneval, *Nap. et Marie Louise, Souvv. Histt.* T. I. p. 213; Ersch und Gruber, *Alg. Encycl.*; *de Navorscher*, D. IV. bl. 114 en 116; *Biogr. Univ.*; *Nouv. Biogr. Générale.*

COEHOORN VAN HOUWERDA (MENNO GIDEON CASIMIR, Baron VAN), een afstammeling van den bovengenoemden Menno van Coehoorn van Houwerda uit diens tweede huwelijk met Johanna Menthen, was de zoon van Menno Louis, Baron van Coehoorn van Houwerda en van Cornelia Anna de Plat. Hij zag den 16den September 1792 het levenslicht en begaf zich reeds vroegtijdig in Nederlandschen krijgsdienst. Bij de Hollandsche hulptroepen van het groote leger geplaatst, nam hij deel aan den noodlottigen veldtogt van 1812 en kenmerkte zich daar zoo zeer door zijne dapperheid, dat Keizer Napoleon hem tot Ridder van het legioen van eer verhief. In het vaderland teruggekeerd, begaf hij zich na de teruggave onzer Koloniën door de Engelschen naar de Oost-Indiën, waar hij onder anderen in 1825 als Majoor de roemrijke expeditie van den Luitenant-Generaal Joseph Jacobus Baron van Geen tegen de oproerige Vorsten van Boni en Soepa op Celebes bijwoonde. Coehoorn bleef na den gelukkigen afloop van dezen veldtogt in garnizoen te Macassar, terwijl de Generaal met het meerendeel der troepen naar Java terugkeerde.

Celebes, zoo even bedwongen, was daardoor genoegzaam van krijgsmagt ontbloot, van welke omstandigheid Lapatauw, Vorst van Tanette, een rijk op de westkust van het eiland, die nog onlangs in 1824 door den Luitenant-Kolonel Hubert Joseph Jean Lambert Ridder de Stuers getuchtigd was en jegens den Generaal van Geen eene geheele onderwerping geveinsd had, gebruik maakte, om eensklaps de wapenen weder op te vatten. De Kolonel Bischof, Gouverneur van Celebes, begreep, dat deze nieuwe opstand terstond in de geboorte moest worden gesmoord en organiseerde daartoe in allerijl eene expeditie, die uit eene compagnie Europeesche infanterie, eene compagnie Amboineesch voetvolk, een uiterst klein detachement huzaren en vier stukken geschut bestond. Het bevel over deze geringe krijgsmagt, ongeveer 800 man sterk, werd aan Coehoorn opgedragen, Den 6den Junij 1826 ging deze onverschrokken krijgsman, wel bewust van de groote, aan de onderneming verbonden, bezwaren te Macassar scheep en landde den volgenden dag op de vlakke kust van Tanette, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, daar de vijand al zijne krachten voor de verdediging der bergkloof bespaard had, door welke men alleen de hoofdstad naderen kon, terwijl bovendien eene vrij diepe rivier deze bergstreek van de zeekust scheidde. Nadat eene laatste poging tot minnelijke schikking was mislukt, tastte Coehoorn, die inmiddels het terrein had verkend, den 8sten den vijand aan; hij zelf voerde de infanterie aan, de artillerie stond onder bevel van den Luitenant Leemens, de cavallerie onder dat van Lahure, terwijl vier sloepen met gewapende matrozen onder den Luitenant ter zee de Boer op de rivier de landtroepen ondersteunden. Niettegenstaande het aanhoudende vuur des vijands en zijne dappere verdediging, werden al de schansen tusschen de rivier en de zeezijde stormenderhand veroverd, maar daar Coehoorn inzag, dat het onmogelijk was, op dit punt onder het vuur des vijands de rivier over te trekken, keerde hij tegen den avond naar de landingsplaats terug.

Den volgenden morgen toog hij langs de kust zuidwaarts, trok de rivier bij hare monding over, en vereenigde zich aldaar met een sterk detachement inlandsche hulpbenden uit Maros en Sidenring onder den Resident Mayor; nu verdeelde hij zijne magt in drie afdeelingen, de infanterie en kavallerie trokken ieder door een afzonderlijke bergpas onmiddellijk op Tanette aan, terwijl de vier sloepen de rivier stroomopwaarts volgden met last, om de aan de helling der bergen gelegen forten te bemagtigen. Bijna gelijktijdig mondden de drie kolonnes in de bergvlakte van Tanette, in wier midden de hoofdplaats zich op een' naakten

kegelvormigen berg verhief; slechts één weg kronkelde naar den top, maar was door drie bentings verdedigd. Het geschut werd in batterij gebragt, terwijl Coehoorn zich aan het hoofd der zijnen plaatste en in stormloop den berg beklom; aan den voet der eerste benting meent hij eenige aarzeling onder zijne manschap te bespeuren, nu scheurt hij de epauletten van zijne schouders, werpt ze over de vijandelijke wallen en vuurt daardoor den moed zijner soldaten zoo aan, dat zij stormenderhand de sterkte binnen dringen. Even zoo worden de beide andere bentings en de vesting nog binnen het uur met het blank geweer veroverd, en Coehoorn zelf plant het eerst het Nederlandsche vaandel op de wallen van Tanette, waar nu eene vreesselijke slagting aanvangt en nagenoeg niemand der talrijke bezetting aan het zwaard ontsnapt.

Dit stoute wapenfeit van 9 Junij 1826 dwong den Vorst van Tanette te onderhandelen, waartoe hij naar den Gouverneur van Macassar verwezen werd. Coehoorn, naar deze stad teruggekeerd, bezweek reeds den 27sten Junij van hetzelfde jaar aan de gevolgen der uitgestane vermoeijenissen; hij werd ten noorden der stad begraven, waar zijne wapenbroeders hem een eenvoudig gedenkteeken oprigtten nabij een fort, dat zijn' naam vereeuwigt.

Zie van Halmael en de Haan Hettema, *Stamboek van den Frieschen Adel*, D. I. bl. 86, D. II. bl. 56; van Kampen, *Nedd. buit. Europa*, D. III. bl. 629, 633 en 634; Teenstra, *Overz. van de Nederl. Oost. bezittingen*, bl. 473 en 485, en vooral Lahure, *Herinn. uit Oost-Indië uit het dagb. van een Belg. Officier*, overgenomen in het *Alg. Hand.* van 3 Jan. 1848.

COEL (Pieter Adriaanszoon), was een der hoofdmannen van de Zuid-Hollandsche burgers, die onder Rudolf van Anholt in 1508 het slot Poederoijen belegerden en innamen. Hij schijnt te Dordrecht te huis behoort te hebben.

Zie Schotel, *Geschied-, Letter- en Oudheidk. Uitspanningen*, bl. 135 en 141.

COELMANS (Gulielmus), was een der eerste predikers na de hervorming in Zeeland; hij was de derde predikant te Oost-Souburg, doch van zijne verrigtingen is ons niets bekend.

Zie J. W. te Water, *Kort Verh. der Reform. van Zeeland*, bl. 209.

COELEN (Jan van), grofsmid te Amsterdam, werd met nog acht anderen bij sententie van den 27sten November 1567, uit die stad ten eeuwige dage gebannen, wegens rebellie tegen den koning van Spanje, en zijne goederen verbeurd verklaard.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 288.

COELS (Petrus), gezegd Glymes; stond aan het hoofd der aanzienlijke abdij Vlierbeck, welke in 1125 te Leuven gesticht werd en tot de orde der Benedictijnen behoorde. Hij had van de hervormden veel te lijden; zij wierpen hem in de gevangenis en deden hem allerlei mishandelingen ondergaan. Eindelijk in vrijheid gesteld, teekende hij als lid en vertegenwoordiger der hooge geestelijkheid van Brabant in 1577 de unie van Brussel en overleed in het jaar 1580.

Zie Sanderi, *Geogr. Sacr. Brab.*, T. I. p. 67; Gramaije, *Antiqq. Belg.*, p. 28; de Jonge, *Unie van Brussel des jaars* 1577. bl. 35.

COEMAN (Sibertus), geboren den 13den Junij 1643 te Amsterdam, werd in 1679 te Leiden tot gewoon hoogleeraar in de regten benoemd; dan het mogt hem niet gebeuren, dien post te aanvaarden, daar hij nog in dat zelfde jaar, op den 28sten September overleed. Zijne gedachtenis werd niettemin met eene plegtige lijkrede vereerd, welke door den hoogleeraar de Volder gehouden werd.

Zie M. Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch. Toev. en Bijl.* bl. 154.

COEN (Jan Pieterszoon), geboren te Hoorn den 8sten Januarij 1587, bragt het grootste gedeelte zijner jeugd te Rome door, bij de vermaarde handelaars Piscatori, op wiens kantoor hij werkzaam was. Van daar teruggekomen, voer hij, den handel kundig en zeer ervaren in het Italiaansche boekhouden, in 1607, aan boord van het schip de *Nieuwe Hoorn*, naar Oost-Indië, als onderkoopman en kwam met hetzelfde schip in 1611 terug.

Den 12den Mei van het volgende jaar, vertrok hij voor de Kamer Amsterdam als opperkoopman en met den titel van commandeur over de schepen *de Provinciën* en *de Hoop*, andermaal naar Indië, en maakte zich aldaar zoo onmisbaar, dat hij in 1613 als raad van Indië werd aangesteld, en vervolgens tot Directeur Generaal van den geheelen handel, welke hij, te voren zeer vervallen, in haren vroegeren luister herstelde. — Daarna werd hij President van Bantam, en bragt de generale boeken van Indië op dien voet, dat er jaarlijks eene balans uit kon worden opgemaakt.

Al deze posten bekleedde hij met zoo veel roem, dat de Kamer van Zeventienen, op aanhouden van Laurens Reaal, bewilligde om Coen, volgens akte van den 31sten October 1617, tot Gouverneur Generaal in diens plaats aan te stellen, wordende vervolgens deze aanstelling bekrachtigd door de Staten Generaal en Prins Maurits (1).

De Oost-Indische Maatschappij had sints lang begeerd, eenige vaste bezitting op het eiland Java te bekomen, om den handel aldaar met meerder zekerheid te drijven.

Het oogmerk was, deze op het einde van Ontong Djawa aan te leggen. Coen werd belast dit werk met kracht door te zetten. Ten dien einde trad hij met den Koning van Djakatra in onderhandeling, die voor krenking zijner magt vreesde, door een fort midden in zijne staten te zien aanleggen. Zich niet durvende uiten, paaide hij de Hollanders met schoone beloften, doch openbaarde zich heimelijk aan de Bantammers. Het oogmerk van dit volk was, tot behoud hunner magt, de Engelschen en Hollanders tegen elkander op te jagen en de laatsten te verdelgen.

De Pangeran van Bantam, een Mahomedaansch priester, en dus een volslagen vijand der Christenen, stond aan het hoofd der regeering gedurende de minderjarigheid des Konings. Deze had Coen, en allen Hollanders den dood gezworen, doch om buiten verdenking te blijven, indien zijn aanslag mislukte, deed hij Coen in vertrouwen verwittigen, dat hij de Engelschen van een kwaden aanslag verdacht hield en raadde hem naar Djakatra te wijken, waar hij op alles order kon stellen. Coen volgde dien raad, en liet de zaken van Bantam in handen van eenige gemagtigden.

De Pangeran van Gabang, broeder van dien van Bantam, en hem in snoodheid evenarende, was uitgekozen om Coen en de zijnen te vermoorden, doch eene poging daartoe werd door de rustige houding van Coen en zijne genomene maatregelen verijdeld.

Ofschoon dit gevaar gelukkig ontkomen, begreep Coen dat het verblijf te Djakatra voor hem niet veilig was; weshalve hij het geld en de koopwaren aan boord deed brengen van acht schepen die op de reede lagen.

De Koning dit ziende, deed alle betuigingen van onschuld en bood zelfs aan met eeden te bevestigen, dat hij zijne verbindtenissen wilde nakomen. Intusschen was hij op allerlei listen bedacht en noodigde hij Coen tot een speelreisje uit. Dit gaf nieuwe argwaan, waarin men versterkt werd door de tijding van de plundering der Hollandsche loge te Djapara; waarop Coen zich genoodzaakt zag zijne loge heimelijk te versterken; dus besloot men, door den nood gedrongen, den begonnen arbeid voort te zetten en een fort te bouwen, waarin men tegen alle aanvallen bedekt kon zijn. Omtrent het midden van November, was het nieuwe fort reeds van twaalf stukken geschut voorzien, tot schrik van den Koning van Djakatra.

Deze ziende, dat de Gouverneur Generaal, in weerwil van al zijne uitnoodigingen, volhardde in zijne weigering om aan het hof te komen, kwam in persoon in de Hollandsche loge, om op eene heusche wijze te vernemen van waar al die veranderingen kwamen en waarom men zooveel wantrouwen koesterde. Coen gaf hem verscheidene redenen op, waarover hij zich geliet voldaan te zijn; en in plaats van zich tegen de bouwing te verzetten, zeide hij, dat de Gouverneur daaromtrent volkomen meester was. Maar onder de hand verbood hij de Javanen en Chinezen voor Coen te arbeiden; waardoor het werk zeer vertraagde. Coen hield zich echter alsof hij dit niet bemerkte.

Op dienzelfden tijd kreeg men berigt van het gevaar, dat de Hollanders te Djambi, op het eiland Sumatra en ook te Macasser geloopen hadden. De Gouverneur zond drie schepen daarheen, die zijnen last letterlijk uitvoerden, en Djapara en andere plaatsen, tot grooten schrik der Javanen, verbrandden.

(1) De oorspronkelijke aanstelling van Coen tot Gouverneur Generaal, berustte in 1839 nog bij Mevrouw de weduwe Alewijn te Hoorn; vreemd is het dat hij daarin niet Coen maar Koenen genoemd wordt. Wij schrijven zijn naam met een C om dat Coen zelf zich zoo schreef, blijkens echte handteekeningen die wij van hem zagen.

Zie Abbing, *Geschiedenis der stad Hoorn*, bl. 13.

Doch de Engelschen zochten hun nieuwen moed in te boezemen en namen in December het schip *de Zwarte Leeuw*, en verklaarden voornemens te zijn alle Hollandsche schepen te nemen, zelf naar Djakatra te komen om de overigen te slaan en den Gouverneur levend of dood in handen te krijgen.

Men verzocht, doordien de oorlog tusschen de Engelschen en Hollanders onvermijdelijk was, dat die van Djakatra en Bantam onzijdig wilden blijven, doch van alle kanten begon men de aangevangene werken met spoed voort te zetten. De Hollanders hadden een nieuw fort, Mauritius genaamd, gebouwd, waaruit zij, zoo als ook uit het fort Nassau, hunne uitvallen tegen Djakatra begonnen. Die van de stad werden ondersteund door den Pangeran van Bantam en aangemoedigd door de Engelschen. De twee eerste uitvallen waren vruchteloos en de komst der Engelschen maakte de toestand der Hollanders hagchelijk; de manschap was sterk genoeg tegen de Javanen, maar niet tegen de Engelschen, die den 29sten December op de reede van Djakatra kwamen. Coen zeilde den 31sten December de vijanden te gemoet om hen te verjagen, doch had geen geluk en was dus genoodzaakt, naar Amboina te zeilen om versterking. Hij zond berigt naar het fort, alwaar Pieter van den Broecke het bevel voerde, om zich zoo lang te verdedigen als mogelijk was, en zoo zij zich genoodzaakt vonden te kapituleeren, zich liever aan de Engelschen dan aan den Koning van Djakatra over te geven. De uitslag van die belegering, te lande door de Javanen en ter zee door eene Engelsche vloot van 18 schepen, hebben wij elders medegedeeld (1).

Den 28sten Mei verscheen Coen eindelijk met eene vloot van 17 schepen voor het door de vijanden reeds veroverde fort, bemagtigde op den 30sten daaraanvolgende de stad Djakatra, slechtte hare wallen en huizen en begon met alle magt Batavia, (dezen naam had men aan het fort gegeven), tot eene stad te bouwen. Coen verzette zich eerst tegen dien naam, omdat hij de stad zoo gaarne naar zijne geboorteplaats, den naam van Nieuw-Hoorn had gegeven, doch toen in 1621 uit het vaderland bevel kwam dat de stad en het kasteel, gebouwd in het koningrijk van Djakatra, voortaan Batavia zou genoemd worden, moest hij daarmede wel genoegen nemen.

Na de roemrijke stichting van de hoofdstad van Neêrlands Indië, was Coen vol verlangen om eindelijk rust te genieten, en verzocht hij alzoo in eenen brief van den 11den Mei 1621, aan de bewindhebbers der Compagnie zijn ontslag.

Dezen drongen in hun antwoord sterk aan, dat hij nog twee of drie jaren in zijne betrekking blijven zou, onder toezegging, van zijne jaarwedde met tweehonderd gulden maandelijks te vermeerderen; doch, zoo hij bij zijn voornemen mogt volharden, gaf men hem de volmagt om, benevens den Raad van Indië, bij voorraad een persoon tot zijn opvolger te verkiezen. Coen van dit verlof gebruik makende, vertrok, na Pieter Carpentier (1) tot zijnen opvolger benoemd te hebben, op den 31sten Januarij 1623, aan boord van het schip *Dordrecht*, en kwam den 19den September daaraanvolgende, met vijf rijk geladene schepen in Zeeland binnen. Alleen de peper, welke deze schepen in hadden, werd berekend op 19,000 balen, die voor vijf en veertig tonnen gouds verkocht werden.

Zoo vele voordeelen als Coen aan de Maatschappij bezorgd had, verdienden de toegezegde belooning. Men betaalde hem zijne wedde als Directeur Generaal, tot vierhonderd gulden 's maands en het dubbel daarvan nadat hij zijnen lastbrief als Gouverneur Generaal ontvangen had tot op zijn vertrek; zijne vrije tafel, met een gift van drie duizend gulden en eene andere van tien duizend gulden, voor de diensten in die twee bedieningen aan de compagnie bewezen; zeven duizend gulden voor de stichting van Batavia, drie duizend gulden voor het aanwinnen der Bandasche eilanden, die Coen kort na de verovering van Djakatra bemagtigde; een gouden keten met aanhangende penning van twee duizend gulden; een degen van vier honderd gulden en eene somma van twintig duizend gulden, voor eenige eischen die hij ten laste van de Compagnie had.

Nauwelijks was Coen in het vaderland gekomen, of hij werd aangezocht, op nieuw zijnen neergelegden post te aanvaarden. Om gunstige voorwaarden te bedingen, had hij zich slechts te verklaren; zoo als hij dan ook kort daarna, in October 1624 deed; men leidde hem toe twaalf honderd gulden per maand, en voor zijne tafel tweehonderd realen; doch terwijl hij zich tot zijn vertrek gereed maakte, kwam het berigt van het gebeurde op Amboina (1), naar het vaderland over. Dit vertraagde zijne reis, in welker tusschentijd hij het bewindhebberschap van de Oost-Indische Compagnie in zijne geboortestad waarnam, en in Februarij 1625, te Amsterdam, op 38-jarigen leeftijd in het huwelijk trad, met Eva Menten oud 19 jaren, wier moeder genoemd wordt Sophia Benningq.

Eindelijk vertrok Coen voor de tweede maal als Gouverneur Generaal naar Oost-Indië, medenemende zijne vrouw en vele vrienden. — Verschillend zijn de verhalen omtrent de wijze waarop hij die reis deed. Volgens sommigen, en dit gevoelen zou worden bevestigd door de getuigenis van David Pietersz. de Vries, die zelf op de vloot was, zou Coen, vreezende in handen der Engelschen te vallen, als Konstabelsmaat vermomd, aan boord gegaan zijn en zich onverwacht bekend hebben gemaakt, tot geen geringen schrik van den schipper, die hem geweigerd had scheepsraad te beleggen en gedreigd hem voor den mast te laten binden; anderen willen, en dit komt ons voor meer waarschijnlijk te zijn, dat hij in het openbaar vertrok. Doch hoe dit zij, dit is zeker, dat hij den 19den Maart 1627, aan boord van de *Galjas van Hoorn* en eene vloot van negen schepen in zee stak, op den 27sten September behouden te Batavia aankwam, en den 30sten van die maand van Carpentier het bestuur weder overnam, dat hij hem gegeven had.

De terugkomst van Coen was eene groote teleurstelling voor de Engelschen en Javanen. De laatsten smeedden spoedig een complot om hem te vermoorden; maar zij werden verraden door een kleinen jongen, door de Hollanders van de Chinezen gekocht, doch de schuldigen ontkwamen hunnen straf door de vlugt. Bij het levensgevaar, waarin zich Coen ieder oogenblik bevond, ontstond een nieuw onweder. De Keizer van Java smeedde een toeleg, om zich van de hoofdstad Batavia bij verrassing meester te maken, en verscheen op den 22sten Augustus 1628 op de reede van Batavia met negen en vijftig praauwen, voerende negen honderd uitgelezen manschappen. Deze aanval werd evenwel door Coen afgeslagen, met groot verlies voor den vijand, die hierdoor echter niet afgeschrikt was en in het volgende jaar zijnen aanval vernieuwde, in het begin van welken Coen in den nacht van den 20sten September 1629 aan de gevolgen van den rooden loop overleed, en den 22sten daaraanvolgende met groote statie te Batavia werd begraven.

Zijne weduwe vertrok drie maanden daarna naar het vaderland, hertrouwde in 1632 met Marinus Lowijssen, en na den dood van dien in 1646 met Isaac Buijs. Daar Coen geene kinderen naliet, kwamen zijne nagelaten bezittingen aan de weeskamer te Hoorn, van waar zij onder bewaring van de directie van het Amortisatie-Sijndicaat zijn overgenomen (2).

Coen was schraal van postuur en van meer dan eene gewone lengte, bleek van kleur, mager van wezen, met diepgezonkene oogen in het hoofd. Zijne afbeelding gaat op verscheidene wijzen in prent uit (3). Voorts was hij zeer ingetogen van levenswijze, deugdzaam, regtvaardig en gestreng, dapper, voorbeeldeloos werkzaam en een vijand van uiterlijke pracht. Hij was van de deugdzamen bemind, van de kwaden gevreesd en staat aan het hoofd van die Landvoogden, welke de compagnie het trouwste gediend en de meeste voordeelen hebben bezorgd.

Zie behalve de aangehaalde werken, Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. IV. a. bl. 271—275, 277—286, 421—491; Velius, *Chron. van Hoorn* (3de druk, *Hoorn* 1648), bl 329, 332, 357—360; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. I. bl. 225—233, 254—258; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63; *de Navorscher*, vijfde jaargang, bl. 244, zesde jaargang, bl. 194; P. A. Leupe, in de *Kron. van het Hist. Gen. te Utrecht* 1853, bl. 58—129 en dezelfde in de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlandsch Indië*, D. III. bl. 289—312.

(1) Zie D. II. bl. 1343.

(2) Zie D. II. bl. 200—202.

(1) Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XI. bl. 21.

(2) Een lijst van die goederen vindt men in het aangehaalde werk van den heer Abbing, Aanteekening bl. 8—10.

(3) 1° door M. Balen, fol. 2°. door van Schley, 12o. Beiden in verzamelingen der Gouverneurs Generaal van Indië. 3°. door J. W. Kaiser naar de, op het Raadhuis te Hoorn aanwezige schilderij.

COEN (Cornelis Jansz.), was Opperstuurman op het schip *Castricum*, waarmede Maerten Gerritsz. de Vries zijne ontdekkingen van het Noord-oosten van Azie in 1643 gedaan heeft. Hij werd mede te Hoorn geboren; of hij een bloedverwant van den Gouverneur-Generaal is geweest, is hoogst waarschijnlijk.

Zie *de Navorscher, vierde Jaargang*, bl. 294, *vijfde Jaargang*, bl. 224.

COENDERS (Ludolph), oudste zoon van Jan Coenders en Stijne Horencken, werd geboren te Groningen, en was een der voornaamste Groningsche Edelen, die zich tegen de Saksische heerschappij verzetteden. Ook hij is in vele bezendingen en handelingen gebruikt, waarvan het berigt van het aandeel dat hij daarin had, niet in allen deele tot ons gekomen is. Hij werd in 1507 Burgemeester van Groningen, bekleedde dit ambt veertig jaren en was in 1519 afgevaardigde namens die stad, tot de bruiloft van den Hertog van Gelder met de Prinses van Brunswijk te Zutphen. Den vermaarden Willem Frederiks vergezelde hij meermalen bij zijne gewigtige bemoeijingen. Bij een oproer in 1528 geraakte hij in levensgevaar. In 1536 werd hij Stadhouder van Groningen en Ommelanden namens den Hertog van Gelder, welk stadhouderschap bij de overdragt van dit gewest aan Keizer Karel V, nog in datzelfde jaar een einde nam.

De tijd van zijn sterven is ons onbekend. Hij was gehuwd met Hermanna Rheberch.

Zie *Tegenw. Staat van Gron. en Ommel.*, D. I. bl. 252; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 257; Kobus en de Rivecourt, *Bekn. Biogr. Handwoordenb.*, bl. 368.

COENDERS (Coert), werd geboren te Groningen en was de zoon van Jan Coenders en Stijne Horencken. Het allereerst dat wij van hem gewag vinden gemaakt, is bij de ongelukkige belegering van Appingadam in 1501, waarbij de Groningers eene gevoelige nederlaag door de Oostfriezen leden, en Coenders het stads vaandel verloor.

Het ontbrak hem evenwel niet aan moed, welke hij in vele betrekkingen betoonde. Hij werd in vele gezantschappen gebruikt en stond aan het hoofd van sommigen. Hij was een man vurig van aard en vaardig ter tale; dit bleek inzonderheid, toen hij in 1505 als Burgemeester van Groningen behoorde tot de afgevaardigden dezer stad, om in onderhandeling te treden met de Saksische bevelhebbers. Deze, trotsch in hunne eischen, kregen van hem ten antwoord: »indien wij overwonnen waren »wat kondet gij meerder eischen? hebben wij ter vermijding »daarvan niet reeds zoo lang geoorloogd en menigvuldige geva»ren uitgestaan? Neen, zoo lang er bij ons mannen zijn, die »het zwaard kunnen dragen, komen wij in eeuwigheid tot die »laagte niet." In het jaar 1515 werd hij en Jhr. Lubbert Clant met veel volk tegen den zoogenaamden *zwarten hoop* afgezonden. Zij sloegen de Gelderschen bij Dokkum en behaalden eenen grooten buit bij Leeuwarden en bij Franeker. Jammer is het, dat ons van zijnen levensloop zoo weinig bekend is. Hij was gehuwd met Hille Huninga. Zijn sterfdag is onbekend.

Zie *Tegenw. Staat van Gron. en Ommel.*, D I. bl. 250; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 256.

COENDERS (Derk), even als de beide genoemden behoorde hij tot het adelijk geslacht van dien naam. Hij werd geboren in het jaar 1507 en was de zoon van Evert Coenders en Oda Lewe Op zijn voorouderlijk kasteel te Helpen had hij aan de Hervormden de gelegenheid verleend tot het houden van de openbare godsdienst. Hij nam in 1567 de vlugt, werd in 1570 gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard, doch kwam in 1576, even na de Gentsche bevrediging terug en werd in zijne goederen hersteld. Hij ontbood hierop een predikant om in zijn huis de dienst te verrigten; doch was in 1580 andermaal genoodzaakt te vlugten en met zijn huisgezin zich te begeven naar Leer in Oost-Friesland, alwaar hij in 1584 overleed. Hij was gehuwd 1° met Joukje Gaikinga; 2° met Anna Tamminga en 3° met Bate Ulgers. Zijne beide zonen volgen.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 214; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 28.

COENDERS VAN HELPEN (Frederik), Heer van Faem en Huizinge, zoon van Derk Coenders en Joukje Gaikinga, werd geboren den 5den Februarij 1541, en deelde in de eerste ballingschap zijns vaders. Hij bezocht vreemde landen en vele academiën, en na de afschudding van het Spaansche juk, werd hij spoedig tot Burgemeester van Groningen en tot lid der Gedeputeerde Staten geroepen, bekleedde de meeste ambten en commissiën, zoo in als buiten die stad, altijd met grooten lof, en werd als een der voornaamste Regenten van zijnen tijd aangemerkt. Hij behoorde tot de stichters der Groningsche hoogeschool en was een van hare eerste curatoren. Hij overleed den 23sten Julij 1618 en was gehuwd met Hille Cater, geene kinderen nalatende.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 214; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 28, 123, 311; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 256, D. II. bl. 576.

COENDERS VAN HELPEN (Abel), Heer van Eusum, Middelstum enz., zoon van Derk Coenders en van diens tweede vrouw Anna Tamminga, geboren den 8sten Augustus 1564, werd in de school des tegenspoeds opgevoed, daar hij met zijne ouders om het geloof uit het land werd gebannen. Niettegenstaande dat, ontving hij later eene geleerde opvoeding en bezocht hij de hoogescholen van Marburg en Heidelberg. — Na de terugbrenging van Groningen tot de Unie, trad hij aldaar in het bewind en werd in vele en verschillende bezendingen gebruikt. Hij werd benoemd tot lid van den Raad van State, en na lid der Staten-Generaal geworden te zijn, zag hij zich in 1608 tot het sluiten van het 12 jarig bestand en later ter verzoening van de vorsten van Brandenburg en Nieuwburg, om de Kleefsche erfopvolging, gekozen.

Na 16 jarige werkzaamheid als lid der Staten-Generaal, en na in 1618 benoemd te zijn geweest, tot het voorloopig hooren der drie bekende Staatsgevangenen, keerde hij in 1619 naar Groningen terug, bleef Burgemeester, bevorderde het leggen van dijken, en als curator den bloei der hoogeschool. Hij overleed den 11den Januarij 1629.

Hendrik Alting, Hoogleeraar te Groningen, deelt zeer loffelijke berigten mede omtrent zijne zedelijke hoedanigheden en zijne godsvrucht, in eene fraaije lijkrede, die in 1775 te Groningen vertaald is uitgegeven. Hij was gehuwd met Teteke Entens, die te voren gehuwd was met Egbert Clant. Hunne eene dochter, Evertje, overleed op jeugdigen leeftijd en werd te 's Hage begraven, en de andere, Anna, huwde met Evert Lewe. 's Mans portret gaat in prent uit.

Zie P. Timareten, *Verz. van Gedenkst.*, D. II. bl. 50; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IX. bl. 321, D. X. bl. 288; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande, voorberigt*, bl. 44; Scheltema, *Staatk. Nederl.*; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63.

COENDERS VAN HELPEN (Barend, Evert, Frederik, Johan en Mille), zijn alle personen, van wien ons niets anders bekend is, dan dat zij bij sententie van den 26sten Januarij 1570 uit den lande verbannen zijn, met confiscatie hunner goederen, ter oorzake van rebellie tegen den Koning van Spanje.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 214, 215.

COENDERS VAN HELPEN (Bernard), Heer van Faem, Huizinge enz., werd in 1601 geboren. Hij was President van de Groninger Ommelanden, en wegens de stad Groningen vele jaren gecommitteerde in de vergadering der Staten-Generaal, van welke waardigheid hij later afstand moest doen. Lodewijk de XIII, bij wien hij zeer in achting stond, schonk hem de ridderorde van St. Michiel. Eenige jaren daarna werd hij Ambassadeur naar Zweden, aan welk hof hij den 1sten Januarij 1678 met den roem van een bekwaam staatsman te zijn geweest, overleed. Zijn wapen werd door Christina, Koningin van Zweden, vermeerderd. Hij was den 14den November 1624 gehuwd met Anna Coenders die hem drie zonen schonk.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XI. bl. 349; Kok, *Vaderl. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl*, D. I. bl. 255; Kobus en de Rivecourt, *Bekn. Biogr. Handwoordenb.*, bl. 69.

COENDERS (Rudolf), geboortig van Harlingen. Wij ontmoeten hem allereerst als Kapitein in het jaar 1653, in den zeeslag van den 12den Junij op de hoogte van Nieuwpoort strijdende tegen de Engelschen onder Maarten Harpertsz. Tromp, waarbij hij gevaar liep van met zijn schip genomen te worden, doch het gelukkig ontkwam. In Maart 1665 werd hij door de Staten van Friesland tot Vice-Admiraal benoemd, en in die waardigheid behoorde hij met zijn schip de »*Omlandia*" van 50 stukken, (bij anderen de »*Groeningen*" met 40 stukken) tot de vloot van den Luitenamt Admiraal Opdam, was tegenwoordig bij den ongelukkigen zeeslag op den 11den Junij 1665, in welken hij zich met veel moed en beleid kweet, en had zitting in den scheepskrijgsraad, die over de wegloopers en laf-

aards onder de kapiteins en stuurlieden vonnis moest vellen. Later vergezelde hij de Ruiter op zijnen togt naar Bergen in Noorwegen, en nam hij den 24sten Julij 1666 een dapper aandeel in den beroemden en altijd merkwaardigen vierdaagschen zeeslag waarin hij na een moedig gevecht, het vijandelijk schip »*de Nagelboom*" van 62 stukken, in het vorige jaar door de Engelschen genomen, heroverde; tot dat hij in den tweeden zeeslag tegen de Engelschen, in dat jaar moedig strijdende gewond werd, en op den 4den Augustus 1666 aan zijne wonden overleed.

Zie Aitzema, *Saken van Staet en Oorlog*, D. IV. b. 45. bl. 443 en 451; Brandt, *Leven van de Ruyter*, bl. 493 en 515; v(an d(en B(os, *Leven en Daden der doorl. Zeeh.*, D. II. bl. 114, 206, 221, 230, 232; Schuer, *Nederl. Merkw. Gebeurtenissen*, D. II. bl. 163; Kok, *Vaderl. Woordenboek*; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. II. St. II. bl. 105, 176, 190, 198, 255, 281, 282, 344, 479.

COENDERS (ALBERTUS EMILIUS), zoon van Johan Coenders en Margriet Walta. Werd den 14den Februarij 1711 Kolonel der Kavallerie; den 15 Maart 1727 Brigadier. Na zijne bevordering tot Generaal der Kavallerie en Gouverneur van Namen in 1742, had hij in 1745 het bevel over de voorhoede van het leger te velde, en nam stelling in het dorp Vézon nabij Fontenoi. Later werd hij Generaal der Infanterie. Hij huwde den 6den December 1716 met Richarda Lucia van Harinxma Thoe Slooten, en liet eene dochter na. Hij overleed te Aken, waar hij de baden gebruikte, den 5den Junij 1750.

Zie Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. II. bl. 571. Uit medegedeelde berigten aangevuld.

COENE (CONSTANTINUS FIDELIO), geboren te Vilvoorden in December 1780, legde de gronden der teekenkunst bij Faber, den vader, en bezocht in 1800 Amsterdam, ter verdere oefening bij den landschapschilder Barbiers. Na twee jaren toevens begaf hij zich naar Brussel, met vlijt zich naar de werken van oude meesters in de kunst bekwamende. Historiëele stukken verkondigden zijn' roem, waartoe ook behoort de slag van Waterloo (1815), welk stuk hij te Londen verkocht. Hij was sedert 1820 Hoogleeraar aan de Academie van Schilderkunst, en lid der directie van het Museum te Brussel, ook van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam. Hij overleed den 20sten Augustus 1841. Zijne stukken zijn met smaak geschilderd en zeer gewild.

Zie Immerzeel, *Leven en Werken der Kunstschild.*

COENE (HERMANUS), geboren te Grave, was aldaar Deken van de St. Elisabeths Kerk, en schijnt een geletterd man te zijn geweest. Paul van Alen maakte van zijne manuscripten gebruik tot de zamenstelling van de door hem uitgegevene *beschrijving van Grave.*

Zie Mr. Paul van Alen, *Beschrijv. van Grave*, bl. 17 ongepagineerd, en bl. 428 (17); Hermans, *Cnom. Liter.*, p. 2.

COENE (LIEVEN), een der eerste predikers der Hervormden in Zeeland; hij was in 1578 predikant te Pethem, in 1580 te Vremdijke, en vertrok van daar den 3den December 1582 naar Ovezande en Driewegen als eerste Predikant. Hij overleed omtrent het jaar 1592 of 1593.

Zie J. W. te Water, *Kort Verh. der Reform. van Zeeland*, bl. 306.

COENE (TOBIAS DE), geboren te Londen, werd als student in de theologie den 6 September 1591 te Leiden ingeschreven. Hij schijnt evenwel later de regtsgeleerdheid beoefend te hebben, althans wij vinden hem als Advokaat en Raadsheer der O. I. compagnie ten jare 1612, hebbende den 30sten Julij van dat jaar op de groote zaal van het slot Purmerstein in zijne tegenwoordigheid als Beemster Dijkgraaf de eerste verdeeling bij verloting plaats van de Beemster, na hare droogmaking, voor welke belangrijke onderneming Coene eenen buitengewonen ijver had aan den dag gelegd. Hij was een man van groote verdiensten, welsprekend, geleerd, regtschapen en vroom, en een vriend van Hugo de Groot, met wien hij briefwisseling hield, en die na zijn overlijden op den 18den Julij 1618, hem ter eere een Latijnsch opschrift en een 12 regelig vers maakte, dat in marmer uitgehouwen de Beemster-Kerk, waar Coene begraven ligt, versiert, en dat op kosten van de voornaamste eigenaars der Beemster landerijen, het dijkbestuur en den raad werd opgerigt. Hij schreef:

Controversae aliquot ex Lib. Primo Inst. quaestiones, quas Divina favente Clementia, Praeside Clariss° Consultissimoq. Viro, Do. Julio Beyma, J. U. D. et antecessore in illustri Batavorum Academia ordinario, praeceptore suo observando, publicé examinandas proponet, Tobias Coenius, 3 Kal. May Anno CIↃ.IↃ.XCV. Lugd. Bat. 1594. 4o.

Controversa ex universa delictorum Materia Themata, ex Libe 47 et 48. Digestorum & Lib. 9 *Cod. collecta, quae favente Deo sub praesidio etc. D. Eberardi a Bronckhorst-Professoris in inclyta Lugdunensium Batavorum Academia ordinarii, publicé examinanda proponet Tobias Coenius, 7 Kal. Aug. Anno* CIↃ.IↃ.XCV. Lugd. Bat. 1595.

Zie G. van Sandwijk, *Kronijkm. en Geschiedk. Beschrijving van Purmerende en omliggende Dorpen, Meren, enz.*, bl. 237 en 258; *de Navorscher*, D. I. bl. 378, D. II. bl. 274, D. III. Bijblad, bl. XI, LI.

COENEGRACHT (LAMBERTUS PAULUS), zoon van Johannes Lambertus Coenegracht en Alida Anna Jansen, werd geboren te Maastricht, den 13den September 1769.

Hij trad in dienst als kadet bij de infanterie in 1790, en werd na de omwenteling 1ste Luitenant bij het 2de regiment ligte dragonders; in 1804 werd hij bevorderd tot ritmeester en in 1806 tot Luitenant-Kolonel bij het 3de Regiment hussaren.

Als ritmeester was hij kommandant van de lijfwacht van den Maarschalk Marmont, bij de divisie Du Monceau, eerst in het kamp van Zeist in 1805, daarna te Texel en vervolgens in den veldtogt aan den Donau.

Hij werd den 2den October 1809 Majoor bij het 2de regiment Hussaren, en na de inlijving van ons land in het Keizerrijk, bleef hij als Luitenant-Kolonel bij het depôt van dat regiment tot de omwenteling van 1813. Hij heeft alzoo geleefd in het tijdperk, waarin belangrijke krijgsgebeurtenissen zijn voorgevallen, waaraan hij ook een ruim deel heeft genomen, en was hij een van de weinige officieren, die van het schoone Hollandsche Hussaren-regiment in het vaderland terugkwam.

Na 1814 aangesteld tot Kolonel Kommandant van de afdeeling Kurassiers No 1, was hij als zoodanig bij het leger te velde en sneuvelde hij in den slag bij Waterloo, op den 18den Junij 1815.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 503, *Bijl.* 26; van Sijpesteijn, *Geschied. van het 2de Regim. Hussaren*, uit particuliere berigten aangevuld.

COENEN (CHRISTIAAN), of zoo als hij zich teekende Christien de Coenen, was gesproten uit het oud adelijk geslacht van Brabant, kwartier van 's Hertogenbosch, voerende tot wapen een veld van keel, beladen met een molenijzer van zilver. Hij was de zoon van Jonkheer Jan Coenen, Drost van Hoogstraten en Schout van Kempenland, waarschijnlijk dezelfde die, in 1576, vermoedelijk wegens de Staten, een aanslag op 'sHertogenbosch gewaagd heeft, die evenwel mislukte, waarbij hij groot gevaar liep het leven te verliezen, en die ook vermeld wordt in 1577 toen, na de overgave van Breda, Jonkheer Coenen met zijne bende op het kasteel aldaar in bezetting gelegd is. Zijne moeder was Katrijna van der Aa.

Christiaan Coenen behoorde onder het getal der verbondene Edelen, die ten jare 1566 aan Margaretha van Parma, als Landvoogdes, het bekende smeekschrift inleverden, zijnde dit ook alles wat wij van hem vinden opgeteekend.

Zie Jacob van Oudenhoven, *Beschr. van de stad van 's Hertogenbossche* (1670), bl. 208; van Goor, *Beschr. der stad Breda*, bl. 146; J. W. te Water, *Hist. van het Verbond en de Smeekschrift. der Ned. Edelen enz.*; D. II. bl. 323; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COENEN (PIETER), behoorde tot hetzelfde geslacht als bovengenoemde, en was de zoon van Jonkheer Hubert Coenen en Johanna van den Heetvelde; hij was hoveling en vertrouwd vriend van Prins Willem I, dien hij op zijnen vlugt en verdere togten vergezelde. Hij huwde in 1585 met Gertruide Snels en overleed in 1586, uit welk huwelijk geboren is Jonkheer Pieter Coenen, die geweest is geheimschrijver van de Prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Deze huwde den 25sten December 1622 met Hester van Sijpesteijn, dochter van Jonkheer Johan van Sijpesteijn, meesterknaap van Holland en van Catharina van Nijenrode, en overleed den 19den December 1637; van hem stammen in regte lijn af de tegenwoordig nog levende leden van het geslacht Coenen.

Zie Balen, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1023; Kok, *Vaderl. Woordenb.* D. XXXV. bl. 283.

COENEN (THOMAS), Nederduitsch Predikant te Smirna, in 1660, keerde in 1672 naar het vaderland terug, werd in 1675 bevestigd te Nieuwersluis en overleed in 1688. Hij schreef:

Verhaal van Zabethai Zevi, of ijdele verwagtinge der Jooden in haaren laatsten Messias Zabethai Zevi. Amst. 1669, 8o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I. en III; Koenen, *Gesch. der Joden in Nederland*, bl. 162; Veeris en Paauw, *Kerk. Alphab. van N. Holl.*

COENEN (A. M. J. W. VON), eerste luitenant bij de infanterie, sneuvelde den 29sten Julij 1809 in Spanje.

Zie Bosscha *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 356.

COENENSZOON (JAN), Notaris te Amsterdam, en ijverig voorstander van den Prins van Oranje; getuige daarvan onder anderen zijne handeling met Sonoy in 1570, om een door hem uitgerust schip den kooplieden te ontvoeren en den Prins toe te voegen. Hij werd in Augustus 1572 door den Heer van Swieten, Gouverneur van Gouda, naar Woerden afgezonden, om die stad met het kasteel in den magt des Prinsen van Oranje te brengen, na dat van Swieten reeds geruimen tijd met den kastelein van Woerden, Jonkheer Adriaan Duyk, daarover in het geheim briefwisseling gehouden had. Na een en andermaal daarheen getogen te zijn, slaagde hij, en bragt genoemde stad met het kasteel, onder het gezag der Staten.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.* B. V. bl. 235, VI. bl. 296.

COENENSZOON (ADRIAAN), geboren te Scheveningen, legde zich bepaaldelijk op de kennis der visschen toe, blijkens een handschrift op de koninklijke bibliotheek te 's Hage voorhanden, door hem in 1577 en 1580 vervaardigd en *Vis-Boeck* genoemd. Dit handschrift bevat alles wat hij uit onderscheidene werken over natuurlijke geschiedenis heeft kunnen bijeenverzamelen, met bijvoeging van hetgeen hij uit eigen opmerking, welke op langdurige ondervinding gegrond was, had weten te putten.

De visschen waren bij hem de hoofdzaak ter behandeling gekozen, en daarin deelde verder al wat de zee bewoonde. Hij schijnt het breedvoerigst omtrent den walvisch geweest te zijn.

Zie Bodel Nyenhuis, in *Konst- en Letterbode*, 1836, bl. 153, 169, 331; Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. VII. bl. 231, 232.

COENENZOON (JAN DIRK), stichtte met zijne huisvrouw Katharina Teedens, op den 5den October 1428, het St. Elisabeth-Gasthuis te Leiden.

Zie van Mieris, *Beschr. der stad Leijden*, D. I. bl. 131, 187.

COENRAAD, 22ste Bisschop van Utrecht, hij was een Edelman uit Zwaben en werd op aanprijzing van Keizer Hendrik IV, in het jaar 1076 tot Bisschop verkozen. Zijn eerste werk was de voltooijing van het slot te IJsselmonde, hetwelk door zijnen voorganger was aangevangen: Het duurde echter niet lang of Dirk V, Graaf van Holland, sloeg, met Engelsche en Vlaamsche hulp gesterkt, het beleg voor dit slot, nadat hij de Utrechtsche vloot, die op de Merwede verzameld was, geslagen had. Het slot waarop Bisschop Coenraad zich bevond, stond het beleg zestien dagen door en gaf zich toen bij verdrag over. Hij bedong voor zich en de zijnen vrijen uittogt naar Utrecht, en moest beloven de Graaf in het rustig bezit van Holland te laten.

Gedurende den tijd van 23 jaren, genoot Coenraad het rustige bezit van den Bisschopsstaf, in welken tijd hij steeds deelde in den gunst van Keizer Hendrik IV. Ondersteund, naar het schijnt, door dezen vorst, zag hij zich in staat gesteld, de St. Mariakerk te Utrecht te stichten, na welks voltooijing, hij in het Bisschoppelijk paleis, eenzaam biddende, op den 13den April 1099, door een Fries werd vermoord. De booswicht ontvlugtte, doch werd naderhand op Keizerlijk bevel aan den halze gestraft. Onder de vele gissingen over de oorzaak dier gruweldaad, is deze de waarschijnlijkste, dat Coenraad op bestel der erfgenamen van Markgraaf Egbert werd omgebragt, wiens leen in Friesland, bestaande in de Graafschappen Oostergoo, Westergoo en Staveren den Bisschop voor vast geschonken en aan het sticht gehecht was geworden, op welke schenking de Bisschoppen van Utrecht verder hun regt gegrond hebben, hetwelk zij op Friesland voorgaven te bezitten.

Coenraad was een man van zeer groot aanzien en vermogen, onder wiens bestuur de goederen des bisdoms aanmerkelijk vermeerderd en de grenzen van het sticht uitgebreid werden; hij was zeer gehecht aan het opperhoofd des rijks en ijverde sterk tegen het Pauselijk geweld. Hij was de leermeester des Keizers geweest; door dezen, zoo als wij zagen, tot de bisschoppelijke waardigheid geroepen, zijnde hij op dien tijd Kamerling van den Aartsbisschop van Mentz, welke mede in het banvonnis van den Paus begrepen was. Gevoel van dankbaarheid, persoonlijke verpligting, zucht naar vermeerdering van gezag, deden hem de belangen des Keizers omhelzen, en hij spreidde in dit opzigt eenen moed ten toon, die bewondering verdient, en bewijst dat hij zich boven de vooroordeelen en de bekrompene denkwijze der eeuw wist te verheffen.

Zie Frans van Mieris, *Beschr. der Bisschoppel. Munt. en Zegelen van Utrecht* bl. 136; *Tegenw. Staat van Utrecht*, D. I. bl. 34, 35 Wagenaar, *Vaderl. Histor.*, D. II. bl. 188, 194–195; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 496–500; Glasius, *Gesch. der Christ. Kerk in Nederl.*, D. I. bl. 229; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. I. bl. 78–80, 90, 91, 119, 134–135; *Overijsselsche Alm. voor Oudh. en Lett.* 1847. bl. 247.

COENRAADS, Luitenant bij het Hollandsche regiment artillerie, hetwelk met Napoleon den veldtogt naar Rusland mede maakte. Hij deelde in al de gevaren en ellende van den heen en terugtogt en overleed in 1814.

Zie W. P. d'Auzon de Boisminart, *Gedenkschriften tijdv.* 1812, bl. 115; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. 1ste gedeelte, bl. 418.

COENS (JAN), geboren te Halle in Henegouwen, omtrent het midden der 16de eeuw, werd, na den loop zijner studiën volvoerd te hebben, Licentiaat in de Godgeleerdheid te Leuven, en in 1585 pastoor van St. Martin te Kortrijk; hij vervulde deze bediening gedurende 19 jaren, en was met mond en pen een ijverig tegenstrever der reformatie. Hij stierf den 1sten October 1604 en werd in zijne kerk begraven. Hij schreef:

Een Boeksken van devotie, inhoudende 't gebet des Heeren, de Engelsche groetenisse, de VII Psalmen der penitentiën, verlicht door eenen gheestelycken sin, leerende by forme van bédinge. Antw. 1613, 12o.

Confutatie oft wederlegginghe van den biencorf; een 'tsamenspraecke tusschen den herder en het schaepken, in dewelcke claerlijck vertoocht wort de valschheit der kettersche leeringhe, ende daer teghen wt dwoort Gods bewesen de onverwinnelicke waerheyt van de leeringhe der H. Roomsche kercke. Loven, 1598. 8o.

Dit laatste werkje moest strekken tot wederlegging van den *Bijenkorf der Roomsche Kerke* door Marnix van St. Aldegonde, en is een volledig bewijs van de verregaande onverdraagzaamheid van dezen anders niet onkundigen priester.

Zie Franc. Sweertii, *Ath. Belg.*, p. 412, 413; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COENS (PIETER), was waarschijnlijk een neef van den voorgaanden en werd ook te Halle geboren in het jaar 1579. Hij omhelsde den geestelijken staat, studeerde in de Godgeleerdheid te Leuven en werd Licentiaat in die wetenschap; kort hierop bevorderde men hem tot Kanunnik en schoolvoogd van de hoofdkerk te Antwerpen, tevens was hij zegelbewaarder van het Bisschoppelijk Hof. Hij stierf te Antwerpen den 7den Augustus 1645.

Hij schreef:

Disquisitio Historica de Origine Beghinarum et Beghinagiorum Belgii, cum adjunctis notis, quibus declaratio veridica, quod Begginae nomen, institutum et originem habeant a S. Begga Brabantiae Ducissa, illustratur. Leod. 1629, 12o.

Zie Foppens, *Bibl. Belgic.* p. 964; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COEPER (JACOB), werd in 1678 superintendent, veldheer en vlootvoogd van Java's oostkust. Hij was het die aan den opstand van Taroeno Djoyo in 1676 en de daaruit ontstane oorlog met hem, een einde maakte. Aan het hoofd der zijnen viel hij zelf de vesting Kakappar aan en veroverde dien, waardoor, en door nog meerdere overwinningen op zijnen last behaald, de oorlog met Taroeno Djoyo van 1679 af slechts eene vervolging van de opstandelingen werd, waarin zij niet ontsnapten dan door de snelheid hunner vlugt en hunne kennis der wegen en schuilhoeken. Taroeno werd uitgenoodigd om zich aan de regtvaardigheid der Hollanders over te geven, waarvoor hij bedankte; zijne aanhangers gaven zich evenwel spoedig over en slechts met eenig gevolg van getrouwen, met zijne vrouwen en kinderen, vlood hij heen.

Coeper, die de eer wilde hebben hem in persoon magtig te worden, beval zijne vervolging te staken; doch Kapitein Jonker, die op zekere hoogte had post gevat, kreeg van den Kei-

zer, die de schuilplaats van Taroeno ontdekt had, last om hem dáár te overvallen. Deze, ofschoon hiertegen zwarigheid makende, voldeed aan dien last, en het was aan hem en op diens belofte van te zullen worden gespaard, dat Taroeno zich overgaf. Coeper was hierover woedend en werd door nijd verteerd, dat de eenige man die den oorlog gevoerd had, door een ander gevangen was, en het was op zijne aanrading, dat de belofte van levensbehoud schandelijk werd verbroken, en Taroeno met de meesten der zijnen vermoord werd. Door deze misdaad maakte Coeper zich verachtelijk, in plaats dat hij den dank inoogste, die hem, voor zijne bewezene diensten aan het vaderland, toekwam. Hij kwam in 1688 als Commandeur van de retourvloot in het Vaderland, en werd begiftigd met eene goude ketting en Medaille ter waarde van vijfhonderd gulden. Hij werd den 12den December 1692 benoemd tot buitengewoon Raad van Indië en vertrok den 11den Julij 1693 met het schip *de Ridderschap van Holland* derwaarts, maar na het vertrek van dat schip van de Kaap naar Batavia, in het begin van 1694, heeft men nimmer iets meer van hetzelve of van de bemanning vernomen.

Zie van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 221—227; Teenstra, *Bekn. Beschr. van de Ned Overz. Bezitt.* bl. 259; uit medegedeelde berigten, uit het archief der O. I. Compagnie te Amsterdam, aangevuld.

COERMAN, Zeekapitein, die met den Vice-Admiraal van Bijlandt, den Schout bij Nacht Binckes, benevens den Kapitein Oorthuis, in December 1781 behouden in Texel binnenliep, na in het gezigt van 25 Engelsche schepen, gevaar te hebben geloopen van genomen te worden.

Zie M. Stuart, *Vaderl. Histor.* D. IV. bl. 280.

COERT, van wien ons niets bekend is, dan dat hij de schrijver was van:

Zinrijke Fabelen, met platen. Amst., 1685. 4o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd Boeken*, D. I. St. I.

COERTE (J.), was Commandeur van den hoeker *Blikkenburg* van 14 stukken, behoorende tot het eskader van den Luitenant Admiraal Philips van Almonde, dat in 1700 den togt naar de Sont deed en Koppenhagen bombardeerde.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. IV. St. II. bl. 549.

COERTSEN (J. P.), Zeekapitein, is de ontdekker van het *Nederlandsch* eiland. In 1824 en 1825, zeilde hij en de Kapitein Luitenant Eeg met de onder hun bevel gestelde schepen, de *Maria Reigersbergen* en den *Pollux* kaap Hoorn om. Coertsen bleef achter en ontdekte op den 14den Julij 1825, op 177 gr. 33 min. Oosterlengte van Greenwich, en op 7 gr. 10 min. Zuiderbreedte een eiland, hetwelk hij op geene vroegere kaarten vond aangewezen en aan hetwelk men, om het geheele vaderland in den roem der ontdekking te doen deelen, den bovengenoemden naam gegeven heeft.

Zie *Konst- en Letterbode*, van Februarij 1826, No. 7; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. III. *Aant.* bl. 35, 36, D. VI. St. I. bl. 330; van Kampen, *Geschied der Nederl. buiten Europa*, D. III. St. II. bl. 761—763.

COES (CHRISTOFFEL) de Jonge, burger van Amsterdam, door Alva gebannen met confiscatie van zijne goederen, 1 September 1568.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 123.

COESVELDT (HENDRIK VAN), aldus genaamd naar de plaats zijner geboorte, een dorp onder het Bisdom Munster. Hij begaf zich vroegtijdig onder de geestelijke orde der Karthuizers, was tweede Prior van het door Willem van Duivenvoorde in 1331 bij Geertruidenberg gestichte Karthuizersklooster, en verwierf zich door zijn vroom leven, zijne sermoenen en geschriften grooten lof.

Hij stierf te Val de Grace nabij Brugge, den 9den Julij 1410. Wij vinden niet vermeld, dat er iets van hem in druk bestaat, maar wel dat de volgende handschriften van hem zijn overgebleven.

Commentarius in Exodum.
Commentarius in Epistolam D. Pauli ad Romanos.
Tractatus continens libros duos, de tribus votis substantialibus Religionis.
Contra vitium proprietatis.
De institutione Juvenum seu Novitiorum.
De Sacramento Altaris.
De annuntiatione Dominica.
Elogium Divi Pauli Heremitae.
Sermones de tempore et Sanctis.
De tribus Custodiis monasticis.
Circumcisorium mysticum.
Sermones Capitulares in praecipiis festis.

Zie Franc. Sweertius, *Athen. Belgicae*, p. 325; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hermans, *Onom. Liter.*, p. 2.; B. Glasius, *Godgel. Nederland*; Römer, *Geschiedk. Overz. van de Kloosters en Abdijen in Holl. en Zeel.*, D. I. bl. 495.

COESVELDT (RUTGERUS VAN), werd in 1651 bevestigd als Predikant te Bunnik en Vechten, en overleed den 3den December 1686. Hij schreef:

Geestelijke Anatomie of des ligchaams nuttigheid en ondergang en ziele heerlijkheid, opgang en oorsprong, Utrecht 1658. 12o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III.

COESVELT (ARENT JANSSE en ERNST VAN), burgers van Amsterdam, door Alva gebannen en hunne goederen verbeurd verklaard, 1 Sept. 1568.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 123, 124.

COESVELT (COENRAAD ZUMBAG DE), geboren te Leiden, den 31sten Mei 1697, was de zoon van Lotharius Zumbag de Coesvelt, geneesheer en Hoogleeraar in de wiskunde te Hessel-Cassel, de vriend van Coenraad Ruysch, in 1729 te Leiden voorzittend Burgemeester en voorzittend curator der hoogeschool, die peter van den jongen de Coesvelt geweest is. Laatstgenoemde werd te Leiden student in de wijsbegeerte en geneeskunde, en promoveerde aldaar den 25sten Januarij 1724 op eene dissertatie »*de vero in Medicis inveniendo.*" Later was hij geneesheer, Assessor van het Collegium Medicum et Chirurgicum te Leiden, en werd lid der koninglijke societeit te Berlijn.

Behalve in de geneeskunde was hij als sterre-, natuur-, wis- en waterbouwkundige niet onervaren; ook maakte hij verzen, en was tijdelijk in strijd met den Leidschen Hervormden predikant Laurentius Steversloot, over diens gedicht op den Profeet Jona. Hij schreef:

Korte schets, verhandelende van het droogmaken van de groote Meer, enz., Leiden 1742. 2de druk, 1743.

Met de uitgave van dit werkje wilde hij de mogelijkheid voorstellen van de droogmaking der Haarlemmer Meer, zonder voorafgaande bedijking. Hij voegde daarbij eene kaart, over welke de heer Mr. J. T. Bodel Nijenhuis uitweidt, in het voorwerk voor den hieronder aangehaalden derden druk van dit boekje.

In 1749 gaf de Coesvelt in het Latijn te Leiden uit. de beschrijving van een *instrumentum novum, sive horologium, autobarum ad longitudines inveniendas.* Hij zegt er van dat zijn vader, over wien hij eenigzints daar uitweidt, dit werktuig uitvond, en dat hij het vervaardigd en aan het licht gebragt heeft. Zijn geschriftje is 16 bladzijden in 4o. groot en opgedragen aan Prins Willem IV.

De Coesvelt was ongehuwd en overleed half April 1780 en werd den 20sten van die maand in de St. Pieterskerk te Leiden begraven. Zijn grafsteen heeft het volgende opschrift:

Hier rust en is uyt den tijd Conr. Zumbag de Coesfelt, Medicus, stads Dr. Collegii Medici et Chirurgici Assessor, Lid der Kon. Societeit te Berlijn. Hij roept: Vreest God, eer gij hier zijt.

Het wapen van de Coesvelt is een zilveren baar op een azuren veld. Zijn portret door J. van Zanten in olieverw op paneel geschilderd, is met andere zaken door hem aan de stad Leiden gelegateerd en op het stedelijk Archief voorhanden.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; Mr. W. J. C. van Hasselt bij den derden druk van Coesvelt's aangehaald werkje, Amst. 1838, uit particuliere berigten aangevuld.

COETENBURG (ADRIAAN MAARTENSZOON), woonde te Alkmaar en was zeer ervaren in het aanleggen en vervaardigen van dijk- en waterwerken. Hij verzocht octrooi ten jare 1597 ter bedijking van zekere gronden, gelegen binnen den Westfriesschen Zeedijk, benoord oosten de Slijkkerdijk, genaamd de Wieringerwaard. Dit octrooi schijnt hem toen niet verleend te zijn, daar deze bedijking eerst in 1608 is begonnen.

Zie Boomkamp, *Beschrijv. van Alkmaar*, bl. 427; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COETERIER (P.), was een Hollandsch schilder, die ten jare 1660 in Portugal overleed.

Zie Fr. Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63, alwaar zijn portret vermeld wordt.

COETIER (Willem), geboren te Arnhem den 10den Maart 1647, was de zoon van Johannes Coetier, rentmeester van Arnhem en substituut-griffier aldaar en van Elisabeth van der Roer. Zijne voorouders behoorden tot een aanzienlijk geslacht in het graafschap Namen, vanwaar zij naar Gelderland gevlugt waren, ten einde de vervolgingen om de godsdienst te ontgaan en de hunne vrijelijk te kunnen uitoefenen.

Na het voorloopig onderwijs in zijne geboorteplaats genoten te hebben, werd hij naar Nijmegen gezonden, om zich aldaar in de geschiedenis, welsprekendheid en fraaije letteren te bekwamen, van waar hij naar Leiden vertrok, om zijne studiën te voltrekken, leggende zich tevens op de beoefening der regtsgeleerdheid toe.

Van de hoogeschool naar huis gekeerd, werd hij den 26sten Augustus 1670, zonder vast traktement, bij voorraad tot buitengewoon Hoogleeraar in de geschiedenissen en welsprekendheid te Harderwijk beroepen, alwaar hij deze bediening met veel ijver waarnam. Twee jaren kweet hij zich met grooten vlijt in het onderwijs zijner leerlingen, toen, in het voor ons vaderland zoo ongelukkige jaar 1672, de Fransche krijgsbenden het land onveilig maakten en het hem raadzaam voorkwam, in allerijl naar zijne geboorteplaats weder te keeren. Hier leefde hij gedurende eenige jaren in ambtelooze geletterde rust, totdat hij, na alvorens in 1678 op zijn verzoek aan de Harderwijksche hoogeschool het doctoraat in de regten verkregen te hebben, op den 14den April 1681 tot gewoon Hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid te Deventer beroepen werd, welke post hij den 8sten Junij aanvaardde met eene *Oratio de vera, quae ex literis humanioribus ad societatem tuendam redundare potest, utilitate* (1).

Twaalf jaren lang, zich hier eenen waardigen opvolger van den voortreffelijken Gisbertus Cuperus betoond hebbende, met wien hij steeds eene geleerde briefwisseling in het Latijn hield, begonnen toen beiden nog studenten waren en met tusschenpoozen voortgezet tot 1702, vertrok hij naar Franeker, dat den 6den Mei 1693 hem, ter opvolging van Perizonius, den leerstoel der historiën en welsprekendheid had aangeboden. Met eene openbare redevoering »*de vero Elegantiorum Literarum usu* (2), aanvaardde hij op den 22sten Junij van datzelfde jaar deze betrekking, en vervulde haar gedurende ruim dertig jaren, tot hem in Julij van het jaar 1721 eene eervolle rust werd geschonken, waarvan hij evenwel niet lang de vruchten plukte, daar hij, na eene kortstondige ziekte, op den 16den December 1723 ongehuwd overleed en te Franeker plegtig begraven werd. Zijne verdiensten werden openlijk gehuldigd door Johannes Regius en Tiberius Hemsterhuis.

Coetier was een arbeidzaam man, volgens het getuigenis van Graevius, met bijzondere kundigheden voorzien en van een aangenaam karakter. Hij was de vriend van meest alle geleerden destijds in ons land, en wordt door von Uffenbach teregt de hupschste man genoemd, die men in Holland vinden kon. Hij was een groot liefhebber van penningen en munten, en bezat daarvan eene aanzienlijke verzameling, hoewel hem eens een belangrijk deel er van ontstolen was; van zijne jeugd af had hij, zoo als hij zelf betuigt, grooten lust tot deze studie gehad, hetgeen daarvan kwam, dat, toen hij te Nijmegen op school ging, een overgroot aantal munten vooral bij het arbeiden aan de versterking der wallen, waren gevonden geworden. Volgens de getuigenis van zijnen lijkredenaar Hemsterhuis, muntte Coetier evenzeer uit in onbesprokene reinheid van zeden en ware levenswijsheid, als in zeldzame geleerdheid en alles omvattende historische kennis, door welke hij, had hij het slechts gezocht, zich grooten roem bij de geletterde wereld had kunnen verwerven.

Niettegenstaande dat, hebben wij, behalve de genoemde redevoeringen, van zijne hand de volgende werken:

Oratio de sapientiae et verae eruditionis origine et incunabilis. Dav. 1684. 4o.

Adnotationes in aliquot Suetonii loca, Hagae Com. et Ultraject. 1690. 4o.

(1) *Over het ware nut hetwelk uit de wetenschappen kan voortvloeijen tot instandhouding der Maatschappij.*

(2) *Over het regt gebruik der wetenschappen.*

Laetitia publica ob adventum Opt. Max. Principis Guilielmi III, cum salvus et incolumis pridie Kal. Febr. in Bataviam appulisset. Dav. 1692. in folio.

De Namurco, cum arce munitissima, expugnatis et deditione captis. Franeq. 1695. in folio.

Oratio funebris in obitum Henrici Casimiri Nassavii Principis, Franeq. 1697. in folio.

Oratio in adventu Seren. Princ. Joannis Gulielmi Frisonis, Nassavii, Frisiae haereditarii etc. Gubernatoris, cum studiorum causa Leovardia Franequeram migrasset — dicta. Franeq. 1700. in folio.

Oratio de rebus Patriae, in qua monetur Juventus Academica, ut in suscipendis disciplinis et capessenda republica virtutum majorum imitari velit, Franeq. 1704. in folio.

Area victoriarum, seu conspectus Anni CIƆ.IƆCCVI. Franeq. 1706. in folio.

Oratio in memoriam Clar. Bernhardi Fullenii Matheseos Professoris, Franeq. 1707. in folio.

Oratio in acerbissimum interitum Joannis Gulielmi Frisonis, Araus. et Nassav. Principis. Franeq. 1712. in folio.

Zie *Boekz. der gel. wereld*, Julij 1721, a. 118, 1723 b. 745, 1724 a 113—115; E. L. Vriemoet, *Athen. Fris.*, pag. 702—706; (van Hasselt), *Kronijk van Arnhem*, bl. 300, 301; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Eck en Bosscha, *het tweede eeuwfeest van het Athen. te Deventer*, bl. 101, 102; de Crane, *Bijzonderh. de Famil. Hemsterhuis betreffende*, bl. 75, 126; P. Bosscha, *opgave en Beschrijving van de Handschr. nagel. door G. Cuperus*, bl. 61; Bouman, *Geschied. van de Geldersche Hoogesch.*, D. I. bl. 324, 328, D. II. bl. 605; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. II. bl. 579; *de Vrije Fries*, D. VI. bl. 347—351.

COETS (Francina Jacoba), geboren van Westrem, huisvrouw van Fred. Christ. Coets, predikant te Arnhem; van haar bestaan eenige stichtelijke werkjes op rijm, getiteld:

Roem des geloofs in XLVI Gezangen, Amst. 8o.

Gods ontsachelijke voetstappen in sijne voorsienicheit en oordeelen enz. mitsgaders korte uitbreiding over Salomons Hoogelied enz. Amst. 1744. 8o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I; Witsen Geysbeek, *Woordenb. van Nederl. Dichters*, D. II. bl. 72.

COETS (Henric), geboren te Arnhem, in het laatst der 17de eeuw, werd benoemd tot lector in de wis- en krijgskunde te Leiden, om die wetenschappen in de moedertaal te onderwijzen. Hij aanvaardde dien post op den 20sten Junij 1701 met eene redevoering *tot lof der wiskunde*, en overleed aldaar den 23sten Januarij 1730. Hij schreef:

Horologiographia plana, etc. Leiden 1689. 4o. Tweede druk ald. 1691. 4o.

Verhandeling van de vlakke Zonnewijzers, met pl. Leiden 1703. 4o. Tweede druk. Leiden 1705. 4o.

De ses eerste boeken der Beginselen van Euclides, op eene korte en klare manier gedemonstreert, Amst. 1702. 8o., *met eene voorrede en aanmerkingen vermeerderd door W. La Bordus.* Leiden 1715, idem 1740, idem 1752. 8o.

Zie *Boekz. der gel. wereld*, 1730 a 93; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I; Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hoogesch.*, D. II; *Toev. en Bijl.* bl. 274; Schotel, *Gesch., Letter- en Oudheidk. Uitspann.*, bl. 108, *Kronijk van het Hist. Gez. te Utr.* 1847, bl. 34.

COETS (Hermanus), geboren te Middelburg den 27sten September 1663, had tot vader Coenraad Coets en tot moeder Anna Simons. In zijne jeugd leerde hij de grondbeginselen der teeken- en schilderkunst, onder opzigt van den vermaarden meester N. Blijhooft. Hij begaf zich ter verdere oefening naar Nijmegen, en legde zich aldaar ook op het portretschilderen onder Thuardt toe. Na eenigen tijd in 's Gravenhage te hebben vertoefd, alwaar hij den handel in Engelsche en Fransche Galanterien geleerd had, begaf hij zich naar zijne geboorteplaats, zette daar een galanterie-winkel op en begaf zich in het huwelijk. Tien of elf jaren hield hij dien handel aan, in welken tijd hij weinig van aanbelang schilderde. Na zich van zijnen handel ontdaan te hebben, begon hij schepen en zeegezigten te teekenen, en ofschoon hij daarin nooit onderwijs had genoten, slaagde hij zóó wel, dat hij in dien trant verscheidene groote stukken vervaardigde; daarenboven verstond hij de kunst, om fraaije modelscheepjes van hout te maken, schilderijen van oude meesters te kopieren en prenten te graveren. Omtrent het

jaar 1710 verliet hij Middelburg en zette zich met der woon te Amsterdam neder. Zijn sterfjaar is onbekend.

Zie P. de la Rue, *Gelett. Zeeland*, 2e druk, bl. 481.

COETS (Jan Willem), geboren te Sprundel, waar zijn vader Jacob Coets toen Predikant was, den 20sten Maart 1718, werd, proponent zijnde, beroepen in April 1741 te Zundert en Rijsbergen, en aldaar den 11den Junij van dat jaar bevestigd, op welken dag hij in het jaar 1759 aan de kinderziekte overleed; zijne nagedachtenis werd gevierd door eene lijkrede, uitgesproken door Ds. Boot, Predikant te Leur. Hij schreef:

Opwekking van Neerlands Volk ter gelegenheid der verheffing van zijne D. H. Willem Karel Hendrik Friso tot Erfstadhouder enz. 1747. 4o.

God en de Godgeleerdheid nagespoord. Dordrecht 1754. 8o.

Welgelukzaligheid van degenen, die zig welgedragen omtrent den ellendigen. Gorinch. 1756. 4o.

Een klein licht in groote duisternisse, of verklaring over vele plaatsen der H. Schrift, enz. Utr. 1758. 8o.

Zie *Boekz. der gel. wereld*, 1741, a. 468. 694. 1759, b. 125; Mourik, *Naamrol der Godgel. Schrijv.*; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*

COETS (Roelof), portretschilder, geboren te Zwolle, den 16den Januarij 1655. Door zijn vader al vroeg in het teekenen onderwezen, begaf hij zich naar den beroemden Gerard ter Burg, wiens onderwijs hij tot zijn achttiende jaar genoot, en bij wien hij alle zijne medeleerlingen voorbijstreefde.

De eerste portretten die hij schilderde waren die van den graaf van Dalwich, benevens van al de officieren van diens regiment; zij voldeden zoo, dat hij daardoor in de gunst geraakte van Prins Hendrik Kasimir, Stadhouder van Friesland, die hem zoowel om zijne buitengewone vlugheid in het schilderen, als vaardigheid in de muziek, hoogachtte. Later genoot hij de eer, op aanprijzing van den Gaaf Bentinck, het portret te maken van Koning Willem III, en vervaardigde voorts van meest alle personen van eenigen rang de afbeeldsels, zoodat het getal portretten op 5000 geschat wordt die door hem geschilderd zijn.

Bezig zijnde het portret te schilderen van den Burgemeester de Nu te Deventer, overviel hem eene ziekte; hij liet zich daarop naar Zwolle vervoeren, alwaar hij na weinige dagen bedlegerig te zijn geweest, overleed op den 28 Junij 1725.

Zie Joh. van Gool, *Nieuwe Schouwb. der Konstsch.*, D. II. bl. 438–440; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COEUR (J. de), was waarschijnlijk Notaris te 's Gravenhage en schreef:

Stijl der Notarissen, 's Hage 1740, 8°. Vermeerderd en verbeterd door Mr. D. Eversdijk, 's Hage, 1744, 8°.

Staatkundige aanmerkingen, tot welzijn van het lieve vaderlandt in deze gevaarlijke tijden, of plan tot het opregten van een Militair Kweekschool, Gorinchem, 1747, 8°. Tweede druk Breda 8°.

Project ter handhaving en bevordering van den ophef der gemeene middelen, bij wijze van collecte enz. 's Hage 1749, 8o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. der Nederd. Boeken*, D. I. St. I. IV. V; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COEVERDEN (Folkert van), was de stiefzoon van Floris van Vorenborgh Kastelein van Koevorden en Maarschalk van Drenthe. Hij nam een ijverig deel aan den oorlog tusschen den Bisschop van Groningen en de Drenthenaars in het laatst der 12de eeuw.

De bron dezer twisten ontsproot uit de knevelarijen van genoemden Floris van Vorenborgh, welke voor zijnen stiefzoon, de slotvoogdij van Koevorden en het drostschap van Drenthe waarnam, en verpligt was van 's Bisschops wege de tollen te heffen. Zijne afpersingen drukten in het bijzonder de onderdanen des Graven van Benthem, welke zich daarover bij zijnen broeder, den Bisschop van Utrecht, den leen- en opperheer van het gewest, beklaagde. Na vele vergeefsche vermaningen, werd eindelijk den ban over den weerspannigen slotvoogd uitgesproken, die zich echter over die uitspraak weinig bekommerde. Hij versterkte zich op het slot te Koevorden, dat echter weldra belegerd en tot de overgave gedwongen werd. Beide, Floris en Folkert, vielen in handen van den overwinnaar en werden in het slot ter Horst opgesloten. Graaf Otto van Benthem werd in hunne plaats aangesteld.

Ondertusschen had Folkert in zijne gevangenis de gelegenheid verworven van de rijke dochter des Ridders Albert de Leeuw, en haar dan ook gehuwd. Op haar aanhouden, en geschraagd door eenige vermogende bloedverwanten, werd hij ontslagen en hem vergund, zich op zijn ouderlijk erfgoed te Anze, onder Ruinen, neder te zetten.

Slecht beantwoordde hij aan dit gunstbewijs; want misnoegd dat hem zijne leenen niet teruggeschonken waren, woelde hij zoolang, tot eindelijk de Drenthenaars in vollen opstand kwamen. Aan hun hoofd, en versterkt door de Groningers, viel hij plunderende en verdelgende op de bisschoppelijke goederen in Drenthe aan en verbrandde het stadje Koevorden met den voorburg des kasteels. De Bisschop, ondersteund door Otto van Benthem, rukte met eene aanzienlijke magt in Drenthe, doch door tusschenkomst des Graven van Gelre, werden de vijandelijkheden gestaakt en zestien gijzelaars den Bisschop in handen gesteld. De onderhandelingen braken evenwel plotseling af en tegen regt en rede wierp men de gijzelaars in de gevangenis. Folkert hervatte hierop de vijandelijkheden, verraste bij afwezigheid des Graven van Benthem het slot Koevorden, en nam de Gravin met haar gevolg gevangen. De Bisschop daarentegen viel in Drenthe en sloeg het beleg voor Koevorden.

Inmiddels werd er door tusschenkomst van Philippus, Aartsbisschop van Keulen en Coenraad Bisschop van Munster, in 1195 een verdrag getroffen, waarbij bepaald werd, dat al het geroofde zou worden teruggegeven en vergoed, en dat Rudolf, zoon van Folkert, als leenman van den Bisschop, wettig Burggraaf van Koevorden worden zou.

Na dien tijd wordt er van Folkert in de geschiedenis geen melding meer gemaakt.

Zie Schotanus, *de Geschiedenissen van Friesland*, bl. 101, 102, Picardt, *Korte Beschrijv. van eenige vergetene en verborgene Antiquiteiten*, bl. 272–275; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. I. bl. 262, 263, die wij hier voornamelijk gevolgd zijn; *Drentsche Volks-Almanak* voor 1837, bl. 3–15.

COEVERDEN (Rudolf van), zoon van Folkert bovengenoemd, geraakte, zoo als wij zagen, ten jare 1195, in het bezit der Drentsche leenen, doch het regtsgebied door zijne voorzaten in Drenthe bezeten, was aanmerkelijk besnoeid geworden. Ook Otto van Benthem moest de zoozeer door hem begeerde slotvoogdij van Koevorden verlaten en de Bisschop zelf, was met weerzin tegen het verdrag er toe overgegaan. Deze ontevredenheid van alle partijen, was de oorzaak van eenen hevigen en langdurigen oorlog en de bron van groote rampen, voor allen die er in betrokken waren; daarbij kwamen de burgerlijke oneenigheden te Groningen, in welke Rudolf en zijne vrienden den aanhang des Bisschops openlijk bestreden.

Na herhaalde gevechten van meer of minder belang, in welke Rudolf en zijn broeder Frederik meestal de overwinning behaalden, had er op den 12den Junij (1) 1227, eenen beslissenden veldslag plaats bij Aane, eene buurtschap nabij Gramsbergen, op twee uren afstand van Koevorden, waarin Rudolf eene volkomene overwinning behaalde en Bisschop Otto II, zijn broeder Dirk en meer dan 500 mannen, waaronder de bloem des Stichtschen adels, sneuvelden.

Na de benoeming van eenen nieuwen Bisschop, Willebrandus, werden de vijandelijkheden hervat.

De Paus had vrijheid verleend om tegen Rudolf en zijne aanhangers, als schenders van de godsdienst en van derzelver bedienaars, een' krijgstogt te prediken, en alles deed vermoeden, dat Otto's dood op eene voorbeeldige wijze zou worden gewroken. Inmiddels trachtte Rudolf zich zijne overwinning ten nutte te maken; nogmaals sloeg hij, doch vruchteloos, het beleg voor Groningen en bij eenen inval in Twente, werden vele zijner manschappen gevangen genomen. Willebrandus van alle kanten met hulpbenden versterkt, wilde nu zijnen vijand in persoon bevechten, en weldra had er een nieuw treffen plaats, waarin, na eenen dapperen strijd, de Drenthenaars het onderspit delfden, en genoodzaakt waren op den 10den October 1228, een voor hen nadeelig verdrag aan te gaan, waarbij Rudolf van zijne regering ontzet werd.

Doch zijne rustelooze ziel, kon niet lang dien staat van ballingschap verduren. De Drenthenaars waren hem nog altijd toegedaan, en hij behoefde zich slechts te vertoonen, om hem weder in het bezit van Koevorden te stellen. Hij deed het, en den 30sten Augustus 1229 maakte hij zich bij overrompeling, geholpen door verraad van binnen, van het welversterkte

(1) Sommigen melden den 1sten Augustus.

slot meester. Willebrandus rukte hierop ten strijde; ook in Drenthe wapende men zich, doch door de tusschenkomst van eenige Friessche Abten, werd er weder een bestand getroffen, waarbij nu Rudolf door den Bisschop in het gebied over Drenthe en in het bezit van het Kasteleinschap van Koevorden bevestigd werd.

In datzelfde jaar nogtans, werd dit verdrag door Rudolf en de zijnen weder verbroken, en het roven en plunderen der Bisschoppelijke bezittingen nam weder een aanvang; aan beide zijden trok men te velde, doch op het punt dat het gevecht zou aangaan, begon Rudolf's moed te wankelen, door de talrijke hulpbenden, die den Bisschop toesnelden. Hij verzocht en verkreeg een wapenstilstand van vijftien dagen, in welken tijd men eene nieuwe verzoening beproeven zou; steunende op dit bestand, begaf zich Rudolf, vergezeld van zijn' trouwen vriend Hendrik van Gravestorp, zonder vrijgeleide naar het slot Hardenberg, om met den Bisschop zelven te onderhandelen. Dit ongelukkig besluit kostte hun het leven; terstond werden zij in de gevangenis geworpen, en niettegenstaande Willebrand's bemoeijing, om deze schending der goede trouw tegen te gaan, werden zij ten jare 1230 op den 25sten Julij, levend geradbraakt en hunne lijken ten toon gelegd.

Dit was het einde van een man in wien, om de woorden van een geacht schrijver te bezigen, »Drenthe iemand van onbetwistbaren moed en krijgsbeleid verloor, en welke een krachtige steun des Bisdoms zou geweest zijn, indien niet heerschzucht en trouweloosheid hem daarvan ten geesel gemaakt hadden." Voor het overige was hij een goed landvoogd, die het vertrouwen in ruimen mate bezat, die in de grootste gevaren op hunnen moed en trouw durfde rekenen; die bij onverschrokkenheid, snelheid van uitvoering paarde en wiens geoefend oog, dikwerf de best berekende plannen zijner vijanden verijdelde, en hunne dwalingen tot zijn voordeel wist aan te wenden.

Rudolf liet slechts eene dochter na, die met een Geldersch Edelman, Hendrik van Borculo huwde, onder wiens aanvoering de Drenthenaars in den verderen oorlog, nog menige overwinning op hunne vijanden behaalden.

Zie Schotanus, *de Geschiedenissen van Friesland*, bl. 116—118; Picardt, *Korte Beschr. van eenige vergetene en verborgene Antiquiteiten*, bl. 279—292, *Drentsche Volks-Almanak*, 1837, bl. 16—42; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. I. bl. 271—277, 315; *Nav.* D. VII. bl. 52.

COEVERDEN (Cornelis van), schreef:

De weg des geloofs in samenspraaken, Amst. 1741. 2 deelen. 8o.

De heerlijkheid en Heerscher Israëls, over het lijden en sterven Jesu Christi, Amst. 1643. 4o.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I en III.

COEVERDEN tot den HOEVELAAR (Jacob van), behoorde in 1672 en 1673 tot de gedeputeerden te velde, en werd den 29sten April van eerstgenoemd jaar naar den Bisschop van Munster afgevaardigd, om van dien geestelijken »*eene ronde en cathegorique verclaringe te vragen of hij al of niet genegen was zich in den oorlog onzijdig te houden*," met last om, wanneer hij die niet gaf, »*het te sullen opnemen voor een absolut refus*."

Hij werd door den Bisschop »*in een strickt arrest opgehouden en met gewapent volk nevens alle syne dienaars bewaard*," en eerst den 29sten Mei kwam hij met het antwoord van den Bisschop bij het leger terug.

Zie Jhr. J. W. van Sijpesteijn en J. P. de Bordes, *de verded. van Nederl. in* 1672 *en* 1673, St. I. bl. 24, 27.

COEVERDEN (Kornelis van), van hem komen gedichten voor in een bundel rijmen, door A. Willis, in 1730 te Rotterdam uitgegeven, onder den titel: *Dichtlievende zedigheid.*

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I; A. J. van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dichters*, D. II. bl. 329.

COEVERDEN (G. F. Ruijsch van), eerste luitenant der kavallerie, als zoodanig nam hij deel aan het gevecht bij Quatre-Bras, en bekwam daar veertien wonden.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 464, Bijl. 26.

COEVERINX (Gijsbertus), was licentiaat in de godgeleerdheid, sedert 1570 Kanunnik en Aartsdiaken en sedert 1592 Deken van de St. Janskerk te 's Hertogenbosch, werd in het jaar 1589 door den Koning van Spanje tot derde Bisschop van Deventer benoemd, doch nam die benoeming niet aan dan onder zekere voorwaarden.

Groot was de blijdschap over die verkiezing, daar Coeverinx als een geleerd en godvruchtig man bekend stond. Hij was nederig en openhartig van gemoed, bezat een sterk geheugen en eene zekere bevalligheid onder het spreken.

Te midden van alle toebereidselen om den nieuwen Bisschop plegtig te huldigen, waartoe het noodige zelf uit Rome moest komen, ging de stad aan de staten over, en werd Coeverinx dus verhinderd er zijnen zetel te vestigen. Hij was de laatst benoemde Bisschop van Deventer, en stierf den 20sten September 1613, wordende te 's Hertogenbosch begraven.

Zie Revius, *Dav. Ill.* p. 523; Moonen, *Chronijke van Deventer*, bl. 134; H. v(an H(eussen en v(an R(hijn, *Oudheden van Devent.*, D. I. bl. 191—202.

COEVOERDEN (Lubbert van), accijnsmeester en burger van Groningen, van daar met achterlating van zijne vrouw Anna en kinderen gevlugt zijnde, werd op den 26sten Januarij 1570 door Alva gebannen met nog 65 personen, en hunne goederen verbeurd verklaard.

Zie Marcus, *Sent. van den Hertog van Alva*, bl. 214. Mr. H. O. Feith, *Regist. van het Archief van Groningen*, D. II. bl. 88, 217, 263 en 265.

COEVORDEN (Reinoud van), edelman, trad weinige jaren voor het uitbreken van den tweeden Engelschen oorlog als adelborst in dienst, maakte zich de noodige kundigheden in de zeevaart en zeedienst eigen, wist zich weldra te onderscheiden en bewees reeds gedurende dien oorlog de gewigtigste diensten. In het jaar 1662 maakte hij met den Admiraal de Ruiter den togt naar Algiers mede, en nam een ijverig deel in de sluiting van het tractaat tusschen Algiers en onzen staat. Hij diende nog na den vrede van Nijmegen op 's lands vloot, onder den Luitenant-Admiraal W. Bastiaanse Schepers in de Oostzee in 1682.

Zie v(an d(e B(os, *Leven en Daden der doorlucht. Zeeheld.*, D. II. bl. 192; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. II. St. II. bl. 91, D. III. St. II. bl. 396.

COEVORDEN (Wolter Cidonius van), Luitenant-Kolonel, behoorde tot de laatste verdedigers der Republiek, en hielp in 1794 Nijmegen tegen de Franschen verdedigen.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 132.

COEYSEL (Pieter van), timmerman te Utrecht, verkreeg in 1615 octrooi voor vijf jaren, tot het maken van molenwerk voor allerhande soorten van molens, niet door wind, noch water of paarden gedreven, en niet veel ruimte van plaats benoodigd, maar alleen door de kracht van een persoon en weinig plaats.

Zie Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. VI. bl. 368.

COFOPIAEUS (Jacobus Georgius). Zie CHAUFEPIÉ (Jaques George de).

COICK (Giovanni), of le Coq, was in de eerste helft der 16de eeuw een beroemd Nederlandsch kontrapuntist, van wiens arbeid wij echter niets anders bezitten, dan eene meesterlijke Canon, die in het 6de deel der in 1545 te Antwerpen bij Susato gedrukte *Chansons* gevonden wordt.

Zij is vijfstemmig: de twee bovenste stemmen vormen de eigenlijke Canon, terwijl de drie onderste zich in eene vrije fuga bewegen.

Zie G. Schilling, *Universal Lexicon der Tonkunst.*

COIGNET (Gillis), bijgenaamd Gillis *met de vlek*, werd in 1530 geboren te Antwerpen. Na in zijne geboorteplaats de gronden der teekenkunst geleerd te hebben, begaf hij zich vroegtijdig naar Italië, keerde in 1561 te Antwerpen terug, werd er als lid van het schildersgild, op de kamer der violieren, aangenomen en verdiende de kost met schilderen.

Wegens den oorlog begaf hij zich naar Amsterdam met der woon en zijne werken waren er zeer gezocht, echter vertrok hij van daar naar Hamburg, alwaar hij omtrent het jaar 1600 overleed.

Coignet was een vrolijke snaak, kluchtig en fiks in zijn schilderen, tot een bepaald genre kunnen zijne stukken niet worden gebragt, daar hij landschappen, dieren en kaarslichten schilderde. Hij muntte bijzonder uit in de kunst om de verwen te maken, doch was in zijnen handel niet zeer eerlijk, daar hij zich niet ontzag, om de kopijen van zijne leerlingen en zijn eigen werk voor echte stukken aan minkundigen te verkoopen.

Zie K. van Mander, *Leven der Schild.*, D. I. bl. 332—334; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COINGNERS, Ritmeester, diende onder Frederik Hendrik, en nam deel aan de verrassing van Wezel in 1629.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. I. bl. 462.

COITER (VOLCHER) of KOYTER, geboren te Groningen in 1534. Reeds in zijne vroegste jeugd toonde hij eene vurige begeerte om zich in de ontleedkunde te bekwamen, waarom hij, na in de gronden der wetenschappen in zijne vaderstad onderwezen te zijn, de beroemdste academiën van Italië en Frankrijk bezocht, en hij ontving tot bevordering, onderhoud en volbrenging van zijne studiën van Burgemeester en Raad van Groningen, bij verzegeling van den 15den September 1555, gedurende vijf jaren uit hunne prebende te Eenrum, jaarlijks twintig Emder guldens, tegen dertig Groningsche stuivers de gulden berekend.

Eerst begaf hij zich naar Pisa om gebruik te maken van de lessen des beroemden Gabriël Fallopius en volgde dezen naar Padua. Na ook de lessen van Eustachius te Rome bijgewoond te hebben, begaf hij zich naar Boulogne, alwaar hij zich geheel aan de beoefening der ontleedkunde, onder de leiding van Aranzi en Aldrovandi overgaf. Van hier vertrok hij naar Montpellier, om er Rondelet te hooren, met wien hij bijzonder bevriend geraakte. In 1569 werd hij door de regering van Neurenberg tot stadsgeneesheer op eene aanzienlijke jaarwedde beroepen. Hier bleef hij slechts korten tijd en verwisselde zijne burgerlijke betrekking voor die van veldarts; als zoodanig stierf hij ten jare 1600 in den strijd voor de zaak der hervorming, in het Duitsche leger onder aanvoering van Johan Casimir in Frankrijk (1).

Coïter was een van de beroemdste geneesheeren uit de 16de eeuw. Hij was een der stichters van de *Pathologische Anatomie*, en de *Anatomie* zelve, even als de *Zoölogie*, zijn aan hem belangrijke ontdekkingen verschuldigd.

Hij heeft een groot licht verspreidt over de *Osteologie*, en is de eerste geweest die afbeeldingen geleverd heeft van de beenderen der vrucht. Hij wordt door sommigen vermeld als de ontdekker der *Corpora lutea* in de eijernesten, die later nader zijn toegelicht. De spieren der gehoorbeentjes werden het eerst door hem beschreven, terwijl hij mede als de ontdekker moet beschouwd worden van de bovenste spieren der neus, (waarvan Santorinus zich ten onregte de eer der ontdekking toeëigende), en van den *Musculus Corrugator Supercilii*. Voorts wordt hij genoemd als de eerste schrijver over de knoopen van de ruggemergzenuwen en als een der eersten die de ontleedkunde op de heelkunde hebben toegepast en zich toelegden op de *Physiologica experimentalis*, waarbij hij uitkomsten verkreeg, die nog in deze eeuw zijn bevestigd. Hij schreef:

De ossibus et cartilaginibus humani corporis tabulae, quae eorum voces, numerum et nomenclaturas tam partium unius cujusque quam singulorum complectuntur. Bononiae 1566. fol.

(Werd herdrukt te Groningen 1659, 12o. en in J. Mangeti, *Biblioth. Anatom.* Genevae 1699. fol. T. II. p. 483.)

Externarum et internarum principalium humani corporis partium tabulae, etc. Noribergae 1572. fol.

(Herdrukt aldaar 1573, en te Leuven 1653 in fol.)

Gabriëlis Fallopii Lectiones de particulis similaribus humani corporis, ex diversis exemplaribus a Volchero Coitero collectae, etc. c. fig. Noribergae 1575. in fol.

Het portret van Coiter, in 1575 op 41jarigen leeftijd vervaardigd, is in 1669 in 8°. geëtst en uitgegeven door J. F. Leonart.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Biograph. Univers.*, T. V. p. 101, en vooral A. van der Boon Cz., *Geschied. der ontdekk. in de Ontleedk. van den mensch*, bl. 13—21, 71, 75, 76, 254, 255 en 258; Mr. H. O. Feith, *Regist. van het Archief van Groningen*, D. II. bl. 10.

COITSIUS (JOHANNES), ook wel COETSIUS genoemd, geboren te Nijmegen, was van 1605 tot 1618 predikant bij de hervormden te Nijmegen; doch werd met zijne beide ambtgenooten Livius en Leflerus op den 8sten April 1618, om Remonstrantsche gevoelens ontzet. Zij teekenden de akte van stilstand; herriepen, maar weken daarna van de Remonstranten weder af, teekenden de kanones der Nat. Sijnode, en werden wederom elders beroepbaar gesteld. Hij werd in 1625 te Kuilenburg beroepen, en overleed aldaar in 1626. Zijne zinspreuk was *l'Eternel ma haute retraite.* (Het eeuwige is mijn hoogste toevlugt.)

Zie Smetius, *Chronijk v. Nijmegen*, bl. 165; Brandt, *Hist. der Ref.* D. IV. bl. 5, 9, 103; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; J. Tideman, *de Remonstr. Broedersch.*, bl. 281; Beeldsnijder, *Album* van Narsius.

(1) Sommige schrijvers melden ook zijn sterfjaar in 1575; de Chalmot is met zich zelven in tegenspraak, volgens hem werd C. in 1534 geboren, en stierf in den ouderdom van 66 jaren, waardoor wij niet 1590 maar 1600 verkrijgen. Zie ook Anth. Gotfr. Dreas, *Naaml. van Pred. onder de classis van Dokkum*, bl. 5.

COLBE, deze is ons onbekend. Hij schreef:

Vaderlijk onderwijs, 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I.

COLAERDT (IDE HILCKES), Kapitein op het schip *Westergoo*, nam deel aan den zeeslag van Solebay, doch had het ongeluk, dat zijn schip in den nacht na genoemden zeeslag in brand geraakte en in de lucht vloog.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. III. St. I. bl. 145.

COLDENBURG (UDO VAN), was in 1495 een der voornaamste krijgsbevelhebbers onder Edzard Graaf van Oost-Vriesland. Toen deze als beschermheer van Groningen in 1506 gehuldigd was, stelde hij Coldenburg tot Stadhouder aan. Hij werd in 1512 betrokken in de regtspleging tegen de Friesche Edelen Mockema en Juwsma, doch verscheen niet voor het Saksische geregtshof.

Toen het gezag van zijnen meester in Groningen verliep en deze stad zich onder den Hertog van Gelder begaf, verliet hij in 1514 met de aanwezige krijgsbevelhebbers en eenig krijgsvolk in stilte de stad; hij stierf voor 1532.

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 258, 259; Mr. H. O. Feith, *Regist. van het Archief van Groningen*, D. I. bl. 321.

COLEBRANT (ANTHONIUS), was in 1557 Grietman van Ferwerderadeel, en voor dien tijd substituut van den Procureur-Generaal in Friesland.

Zie Jhr. Mr. H. Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietmann.*, bl. 46.

COLEBRANT, een Dordtsch dichter uit de zeventiende eeuw, misschien dezelfde die onder den naam van van der Staaij Kolijbrand eenige dichtproeven leverde in het *Belgium Gloriosum* van J. Lijdius. Hij schreef:

Vergoode wiegzang of Lofdicht op de wondergeboorte onzes Heylands, Dordrecht 1650. fol.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dichters, ten verv. op* Witsen Geijsbeek, D. II. bl. 330.

COLENAER (JACQUES DE), was in 1606 Opperkoopman op het schip *de Zwarte Leeuw*. Dit vaartuig sprong met verscheidene anderen in de lucht, bij gelegenheid van het plunderen van het schip *Sante Cruz*.

Zie *de Navorscher*, D. III. bl. 44 en Bijblad, bl. XXXI.

COLENAER (PIETER DE), *eerste en prinsepael Autheur om alle jongmans uit alle steden comende, bij cooplieden, comptoren en allerhande Negotianten te helpen.*

Dit is het omschrift op een gegraveerd portretje, dat nog van hem voorhanden is. Hij werd te Antwerpen geboren in 1573 en vestigde zich te Amsterdam, waar hij in 1640 nog woonde. Hij is driemaal gehuwd geweest, 1. in 1601 met Sara Pasquier Jandr, van Antwerpen; 2. in 1608 met Catharina van der Venne, van Antwerpen; 3. in 1624 met Anna Marselis Boshouwers, weduwe Jan Hendriksz. Schoonewel.

Zie *de Navorscher*, D. I. bl. 346, D. II. bl. 55, 230, D. III. bl. 44, Bijbl. XXXI, D. V. Bijblad CIV en CV.

COLENERS (ROSIANA), geboren te Dendermonde en omstreeks 1560 gestorven. Zij was eene vriendin van Anna Bijns, die zij in het refereinen maken niets toegaf. De natuur had haar tot de dichtkunst gevormd, want zij was volstrekt ongeletterd. Hare gedichten zijn echter nergens te vinden.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.* p. 1084; Willems, *Verhand. over de Nederd. Taal en Letterk.*, D. I. bl. 243.

COLEREY (JORIS), Kapitein van het schip *Stavoren*, voerende 40 stukken geschut, waarmede hij onder den Luitenant-Admiraal van Wassenaar deel nam, ten jare 1658 aan den togt naar het Noorden tot hulp der Deenen tegen de Zweden, en zich dapper kweet in den zeeslag tegen de laatsten, op den 8sten November van dat jaar, gevoerd.

Zie v(an d(en B(os, *Leven en daden der doorlucht Zeeheld.* D. II. bl. 131; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. II. St. I. bl. 250 en 260.

COLERI (Joris de), Luitenant van de schutterij te 's Gravenhage in 1635. Ofschoon deze zich volstrekt niet vermaard gemaakt heeft, maken wij evenwel van hem gewag, omdat zijn naam herinnert aan een gebruik dat vroeger ter genoemde plaatse bestaan heeft, het planten namelijk van opgesierde Meistaken voor de huizen van den Stadhouder en andere voorname personen, in den nacht van den 30sten April op den 1sten Mei. Genoemde Luitenant de Coleri had dien nacht in genoemd jaar de wacht voor het paleis van den Prins Frederik Hendrik, plantte met zijne onderhoorige manschappen een hoogen meistaak, en verkreeg daarvoor van den Prins 100 zilveren dukatons ter bestrijding der gemaakte kosten; daar echter die kosten lang zoo veel niet bedroegen, maakte men van het overschietende geld zilveren penningen, die aan de manschappen werden uitgedeeld. Op de eene zijde daarvan ziet men den voor het paleis van den Prins geplanten Meiboom, en op de andere zijde staat binnen een lauwerkrans:

Anno
Ter eeren van de Prins is deze Mei geplant,
Door Joris de Coleri was doen ons Luitenant.
1635.

Zie G. van Loon, *Nederl. Historip*, D. II. bl. 224, 225; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COLERUS (Johannes) of Köhler, geboren te Dusseldorp, was eerst Evangelisch Luthersch predikant te Mulheim, daarna in 1678 eenige maanden te Weesp, en werd den 15den September 1679 te Amsterdam beroepen. Hij was van de Wittenbergsche of regtzinnige rigting en nam gedurende zijn verblijf te Amsterdam een werkzaam deel aan de twisten, die destijds in de gemeente aldaar gevoerd werden.

Zoo nam hij al dadelijk deel aan de oneenigheid over het verkiezen van Ouderlingen en Diakenen, om daardoor de vrijzinnige rigting te keeren, en bestreed hij in 1680 het beroep van Theodorus Dominicus naar Amsterdam. Hij ontzag zich niet hem voor een ketter uit te maken en te weigeren den beroepsbrief te onderteekenen, tenzij Dominicus zich verontschuldigde wegens eene vroeger gehoudene preek over Ezechiel XVIII: 1—4, waarin deze geloochend had, dat God de kinderen der goddeloozen strafte; zelfs deelde hij met zijne ambtgenooten van Born en Vos schriftelijke aanmerkingen op de bedoelde preek mede, die Dominicus beantwoordde, doch door hen wederbeantwoord werden. Ofschoon zij evenwel later genoodzaakt werden den beroepsbrief te teekenen, gaf Colerus nog een boekje uit, getiteld: *Gottes Heyligh recht zu der Erbstraffen*, met eene censure der Hoogeschool van Altorf over eenige stellingen, die met die van Dominicus schenen overeen te stemmen, welk boekje ook in het Nederduitsch het licht zag.

Een anderen twist bestond er te dezer tijd tusschen de Ouderlingen en Colerus, en tusschen dezen en Ds. Weslingh over de vraag, of de ban en het regt tot het verbieden van het Avondmaal door de predikanten of door het consistorie moest uitgeoefend worden.

Niettegenstaande hij door zijnen heerschzuchtigen en onverzettelijken aard veel vermogt, kon hij zijn zin in genoemden twist niet doordrijven, en welkom was hem alzoo in 1693 een beroep naar de gemeente te 's Gravenhage, hetwelk hij aannam, hoewel hij in 1685 voor eene beroeping naar Osnabrug bedankt had.

Op den 18den October 1693 hield hij zijne intreêrede en werd met vreugde ontvangen; doch ook hier toonde hij weldra zijne onverzettelijkheid, en was het door zijn toedoen voornamelijk, dat de Haagsche gemeente zich afscheidde van de fraterniteit en tot de oprigting der *Haagsche Unie* overging.

Den 15den Februarij 1696 was Colerus tot superintendent te Aurich is Oost-Vriesland beroepen, doch hij bedankte daarvoor, even als voor de toen hem aangebodene verhooging van zijn traktement, doch bewerkte, dat men zich verbond zijne onmondige kinderen bij zijn overlijden te verzorgen.

Hij overleed op den 17den Julij 1707, na een jaar te voren de voldoening te hebben gehad, dat door zijne medewerking de Hertog van Wurtemberg, naar ouder gewoonte, aan twee hollandsche studenten te Tubingen vrije kost en studie vergunde. Als prediker is Colerus elders uitvoerig geschetst; even als zijn collega Vos, verdedigde hij op den predikstoel *de magt en het geweld des Satans.*

Colerus schreef in het Album van zijn' neef Johannes Christophorus Colerus, later Evangelisch Luthersch predikant te Zaandam. Zijn naam is beroemd door zijn leven van Benedictus Spinoza, wiens eer hij verdedigde, doch wiens stellingen hij verwierp; dit werk is ook in het Fransch vertaald en daarvoor op hem een zilveren gedenkpenning geslagen. Van zijne hand zien nog het licht:

Verhandeling over Gods Heilig regt tot d'erfstraffen, enz. 1684.

Leerrede over de magt en het geweld des Satans.

Lijkrede over Maria Stuart.

De waaragtige Verrijsenis van Jezus Christus, Amst. 1715. 4°.

Wonderen van Gods heyligdom enz. (Intreêrede te 'sHage over *Jerem.* I: 7, uit het Hoogduitsch vertaald, zijnde hij te 'sHage als predikant in die taal beroepen.)

Zie Spitsius, *Eer- en gedachtenis Columne, opgerigt ter geheugenisse over het Salige afsterven van Joh. Colerus*, aangehaald door Prof. Domela Nieuwenhuis, in diens *Geschied. der Ev. Luth. gemeente te 's Gravenhage*, en dit werkje bl. 23—33; dezelfde, *Geschied. der Amst. Luth. gemeente*, bl. 129—141, 105—109; Schultz Jacobi en Domela Nieuwenhuis, *Bijdr. tot de Geschied. der Evang. Luth. Kerk* enz., St. VII. bl. 32—40; *Nieuwe Reeks van Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*, D. VII. St. 2, bl. 133; van Abcoude, *Naamreg. van Nederl. Boeken*, D. I. St. III.

COLERUS (Johannes Christophorus), neef van den voorgaande. Hij bezocht in zijne jeugd, blijkens zijn Album hetwelk nog voorhanden is, Giessen, Marburg en Altorf, was van 1702—1704 Evangelisch Luthersch predikant te Monnikendam, en vervolgens te Zaandam tot zijn overlijden, dat den 2den Mei 1720 plaats had. Blijkens een puntdicht, door hem als student vervaardigd en geplaatst achter de genoemde *lijkrede op Maria Stuart* van zijnen oom, was hij een niet onverdienstelijk dichter. Ook bezitten wij van zijne hand een bundel van 24 geestelijke gezangen, uit de Hoogduitsche in de Nederlandsche taal tot het kerkgebruik overgebragt, welke overzetting zich onderscheidde boven die van zijne voorgangers, door zuiverheid van taal en vrijer en vloeijender stijl. De tijd der *eerste* uitgave is onbekend; de 2de uitgave geschiedde te Amst. in 1733; de 3de te Zaandam in 1755. Behalve dat schreef hij:

Lijkpredikatie op Ds. Jacobus Wehard, 1718. 4°.

Esra's Predikstoel, 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; Schultz Jacobi en Domela Nieuwenhuis, *Bijdr. tot de Geschied. der Evang. Luth. Kerk* enz., St. IV. bl. 93—95, St. V. bl. 57; *Nieuwe Reeks van Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*, D. VII. St. 2, bl. 133.

COLERUS (Johannes Leopoldus Emanuël), was geboren te Dessauw in het Vorstendom Anhalt in 1679, waar zijn vader Martinus Emanuels Colerus als Predikant, drie maanden voor zijne geboorte, overleed. Zijne moeder was Anna Christina Rothen, jongste dochter van Johan Rothen, Ritmeester in Zweedsche dienst en naderhand krijgscommissaris van den Keurvorst van Brandenburg. In 1703 werd hij door de Staten van Friesland aangesteld tot Bibliothecaris der Franeker Hoogeschool, welke betrekking hij in 1712 aan een ander overdroeg. Hij was in 1706 proponent geworden en was van 1713 tot 1721 huisonderwijzer der kinderen van Jonkheer Ernst van Aijlva, Grietman van West Dongeradeel. In Mei 1721 werd hij Predikant te Foudgum en Raard en vertrok van daar in 1733 naar Wanswert en Jeslum, in 1735 naar Burgwert c. a. waar hij den 20sten Junij 1767 overleed. Hij was in 1724 gehuwd met Tijtje van Kleffens, waarbij hij negen kinderen verwekte.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1721 a. 502, 626, 1733 a. 497 b. 116. 1735 b. 258, 656, 658, 1767. *b.* 205; Vriemoet, *Athen. Fris.*, p. 896; Columba en Dreas, *Naaml. der Predik. onder de Class. van Dokkum*, bl. 101 en 196.

COLES (E.), schreef een werkje, getiteld:

Van Gods Souvereiniteyt, 'sHage 1730. 8°. 2de druk. 1740.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I.

COLEVELDT (Claes Arentsen), Landmeter te Leiden, schreef tegen het droogmaken van de Haarlemmermeer in een werkje, getiteld:

Bedenckingen over het drooghmaken van de Haerlemmer en de Leydse Meer, tegen 't Haarlemmer Meerboek van J. A. Leeghwater, 1642. *Op nieuw herdrukt na de copye* te Leyden, 1727. 4°.

Zie *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 130.

COLEVELT (C), wiens zinspreuk was: *een in 't hart*, schreef een boertig bruiloftslied, voorkomende in het *Amsteldamsch minneboekje*, Amst. 1658.

Zie S. Gille Heringa, *Bijdr. tot de lijst der Nederl. Dichters*, (in den *K.- en L.-Bode*, 1848.)

COLEVELT (JACOB JANSZOON), van hem zien het licht de volgende tooneelstukken:

Lusthoofien ofte Vermaekelijkheit der Maechden, Amst. 1619. m. pl. Langw.

Droef-eyndend spel tusschen Graaf Floris en Gerrit van Velsen, Amst. zonder jaar. 4°.

Hartoginne van Savoyen, Treur-Blijd'-endend' spel, Amst. 1634. 4°.

Hij plaatste ook gedichten in den *Amsterdamsche Pegasus*, (Amst. 1627) onder den titel van: *Cupidoos Dartelheid*.

Zie Witsen Geijsbeek, *Woordenb. van Nederl. Dicht.; Catal. van Boeken van Mr.* C. P. E. Robidé van der Aa, bl. 69 en 74; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 74.

COLIER (EDUART) of COLEYER, was een te Breda geboren schilder van stil levens en ook van huisselijke stukjes. Hij leefde nog in 1691.

Zie Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstt.; de Navorscher*, D. V. bl. 129.

COLIGNY (HENDRIK DE), Graaf van Châtillon, zoon van François de Coligny, admiraal van Guyenne, volgde zijn vader in die waardigheid op. Op 16 of 17jarigen leeftijd, kwam hij op den 29sten April 1600 in het leger der Staten, en hielp in dat jaar de overwinning bij Nieuwpoort behalen. In het jaar 1601 stond hij aan het hoofd der fransche hulptroepen, nam deel aan de belegering en verovering van Rijnberk, en werd den 20sten Junij van genoemd jaar bij den eersten uitval der belegerden, dapper strijdende, door een musketkogel gewond, hetwelk hem na de vermeestering van die vesting niet belette, om kort daarop met 23 vendels naar het belegerde Ostende te trekken.

Reeds den 10den September 1601, vond hij hier zijn dood; een kogel verpletterde zijn hoofd, terwijl hij met eenige hoofdofficieren op den wal, op een stuk geschut gezeten, tusschen de schanskorven heen 's vijands bewegingen gadesloeg en over den uitval sprak, die hij des anderen daags aan het hoofd zijner Franschen hoopte te doen.

Hij was een »*seer fraey, ranck, fris ende vroom Heere*," en zijne vroegtijdige dood wordt door al de kronijkschrijvers van dien tijd met een' zekeren weemoed vermeld.

Zie van Meteren, *Nederl. Histor.*, D. VIII. bl. 58; (Schuller tot Peursum), *Verz. berigt. omtrent de krijgsbevelh. bij Nieuwpoort*, bl. 9 en 10.

COLIGNY (GASPARD DE), Graaf van Châtillon, de 3de van dien naam, broeder van laatstgenoemde, werd den 26sten Julij 1584 geboren. Vroegtijdig was hij in dienst der Staten getreden, en onderscheidde zich in 1604 bij Sluis en in 1605 bij Mülheim, ofschoon ook vermeld wordt dat hij te Nieuwpoort gestreden heeft. In 1629 nam hij deel aan de belegering van 's Hertogenbosch, en onderscheidde zich bijzonder gedurende dat beleg; hij werd naderhand Maarschalk van Frankrijk en besliste in vele veldslagen het lot van zijn vaderland, zoo in 1630 in Savoye, in 1635 tot 1638 in Vlaanderen en Picardië, totdat hij, na in 1641 in den slag van Marfee door den Graaf van Soisons geslagen, uit de dienst trad en den 4den Januarij 1646 op zijn kasteel te Chatillon overleed.

Zie *Biogr. Univers*, T. V. pag. 109; *Geschiedk. Aanteek. omtrent Fred. Hendrik*, enz., bl. 79 en 80.

COLIGNY (LOUISE DE), dochter van Gaspard de Coligny, admiraal van Frankrijk en Charlotte de Laval, en tante van de in de beide laatste artikelen vermelde personen. Zij werd geboren den 28sten September 1555, en huwde nog zeer jong zijnde den 26sten Mei 1571 aan Charles de Teligny, een voornaam Fransch edelman, die met haren vader in den Bartholomeus-nacht, ten jare 1572 vermoord werd. Zij vlood toen naar Zwitserland, vertoefde eerst te Genève, later te Bazel en eindelijk te Bern.

Toen Prins Willem I zijne derde gemalin, Charlotte van Bourbon, in het jaar 1582 door den dood verloor, en besloten had zich ten vierde male in den echt te begeven, vestigde hij het oog op Louise de Coligny, en zond iemand van zijnentwege naar Frankrijk, om haar zijn voornemen bekend te maken en over een huwelijk te handelen. Zij kwam tot dat einde uit Frankrijk naar Zeeland over, begaf zich naar Delft, waar zij plegtig werd ingehaald, en waar het huwelijk op den 11 April 1583 in de Hervormde Kerk werd gesloten.

Nog naauwelijks was dezen echt met de geboorte van een zoon, den later zoo beroemden Frederik Hendrik, op den 29sten Januarij 1584 gezegend, of ten tweedenmale werd haar huwelijksgenot op eene vreesselijke wijze verstoord, door den moord aan haren zoo tederlijk beminden echtgenoot gepleegd; doch hoe groot dit verlies ook voor haar was, zij wist het met onderwerping aan den wil der Voorzienigheid te dragen en haren lust te vinden in de opvoeding van den geliefden zoon, die later den moord aan zijnen vader gepleegd, op eene schitterende wijze zou wreken.

Na eenige jaren haar hoofdverblijf te Vlissingen, in het later zoo genaamde *Prinsenhuis*, gehouden te hebben, vertrok zij met haren zoon, nu in alle wetenschappen die aan eenen Vorst betamen ervaren, naar Frankrijk, ten einde hem aldaar te bevorderen, hetwelk met eenen ongunstigen uitslag bekroond werd. Zij keerde met hem in 1608 naar 'sHage terug, en had toen al dadelijk de moeijelijke taak, om Prins Maurits tot het bestand met Spanje over te halen.

Gedurende de kerkelijke twisten in ons vaderland, hield Louise de Coligny zich bij de openbare kerk, en bezat zij eene groote achting voor Oldenbarnevelt en Uitenbogaard. In hare bemoeijingen om den eersten te redden en den laatsten ten nutte te zijn, was zij even ongelukkig, en haar schrijven aan laatstgenoemde tijdens zijne ballingschap, door den geschiedschrijver Brandt medegedeeld, levert ons een treffend bewijs van hare hartelijke deelneming in diens lot. Geen wonder dan ook, dat zij door dit alles zich de haat van eenige hoofden der Contra-Remonstranten op den hals haalde, en door dezen met de zwartste kleuren bij het volk afgeschilderd, te eeniger tijd door Delft rijdende, met slijk geworpen en met de schandelijkste scheldwoorden bejegend werd.

Toen Prins Frederik Hendrik ten jare 1620 nog op den togt naar den Paltz was, werd zijne moeder, die zich in April van dat jaar, waarschijnlijk om van lucht te veranderen en om het tooneel van zoo veel godsdienstige en staatkundige twisten te ontvlieden, naar Fontainebleau begeven had, krank, en overleed zij aldaar op den 13den November 1620. Stephanus Curcellaeus, later Hoogleeraar in de godgeleerdheid bij de Remonstranten te Amsterdam, stond haar bij en troostte haar bij haar sterven. Haar lijk gebalsemd en naar den Haag gevoerd, werd op den 24sten Mei van het volgende jaar in de Prinselijke grafkelder te Delft bijgezet.

Hare afbeelding ziet op onderscheidene wijze het licht; hare zinspreuk was: *Veniat regnum tuum.* (*Uw Koningrijk kome.*)

Zie Baudartius, *Memorien enz.*, Boek XII. bl. 69; Brandt, *Hist. der Reform.*, D. IV. bl. 394—399; Brandt, *Hist. der Rechtspl.*, bl. 191; du Bouchet, *Preuves de l'hist. de l'Illustr. Maison de Coligny*, (Paris 1662) p. 577, 581; Le Clerc, *Geschied. der Vereen. Nederl.*, D. II. bl. 369; H. van Wijn, *Bijv. en Aanm. op* Wagenaar, D. X. bl. 107; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*, D. II. bl. 111—114; J. Ab. Utrecht Dresselhuis, *de Waalsche Gem. in Zeel.*, bl. 9—11; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 5.

COLINS (PIERRE), Ridder, heer van Heetvelde, geboren te Enghien, in Vlaamsch Henegouwen, ten jare 1554. Na onder den grooten Cujacius te Bourges in de regten gestudeerd te hebben, keerde hij naar de Nederlanden terug, werd Baljuw zijner geboorteplaats en van tijd tot tijd in staatszaken gebruikt. In 1585 woonde hij het beleg van Antwerpen bij. Hij was gehuwd met Anna Tricart, en na haar dood met Johanna d'Offignies, en stierf op den 3den December 1646. Hij schreef:

Les Lauriers de la Maison de Bourbon. Paris 1640. 8°.

Histoire des choses le plus memorables advenues en l'Europe depuis l'an onze cens XXX, jusques à notre siècle, digerées et narrées selon le temps et l'ordre qu'ont dominé les seigneurs d'Enghien, terminez ès familles de Luxembourg et de Bourbon, depuis Messire Hugues d'Enghien jusques au trespas funeste de Henri IV, enz., Mons. 1634. 4°. 2de uitgave. Tournay 1643. 4°.

Dit werk stond vroeger in hooge achting, om de in hetzelve voorkomende geslachtslijsten der heeren van Enghien, Luxemburg en Bourbon; doch wordt thans alleen gezocht om eenige bijzonderheden, betrekkelijk de gebeurtenissen in de Nederlanden, gedurende des schrijvers leeftijd. De laatste druk is

hoogst zeldzaam, daar de meeste exemplaren door een brand bij den uitgever zijn vernield.

Zie Paquot, *Mem. pour servir à l'Hist. lit. des Pays-Bas*, T. X. p. 841; de Wind, *Bibl. der Nederl. Geschiedsch.*, D. I. bl. 416, die wij voornamelijk hier gevolgd zijn.

COLIZZI (JEAN), een op het einde der vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw in Holland zeer beroemden klavier virtuoos en komponist, vooral voor genoemd instrument. Hij stond in dienst van den Erfstadhouder te 's Gravenhage. Van zijne compositiën zijn vele voortreffelijke klavierconcerten, Sonaten met viool-begeleiding, Variatiën enz. gedrukt geworden, die meestal van de uitstekende vaardigheid des makers getuigen. Waarschijnlijk is hij ook de vervaardiger van de door Gerber vermelde Fransche opera: »*Le Français chez les Hurons*."

Zie G. Schilling, *Univ. Lexic. der Tonkunst*.

COLLAARD (P.), schreef:

Jubeljaar van de societeyt Jesu. 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III.

COLLAERT (MARIE JOSEPHUS GERARDUS DE). Hij werd te Blehen, den 17den December 1758 geboren, en was de zoon van Marie Joseph Ferdinand, Baron de Collaert, Adjudant van den Prins van Pruissen en van Marianna Hauben.

Hij trad in Oostenrijksche dienst en werd den 5den Julij 1787 Ritmeester in het regiment van den Baron Mattha, daarna den 10den Julij 1795 Ritmeester van het Bataafsche regiment hussaren, en den 6den April 1807 Kolonel-Kommandant van hetzelfde regiment, toen 2de regiment hussaren genaamd.

In 1799 nam hij deel aan den veldtogt in Noord-Holland, werd gekwetst en erlangde in het rapport van den Kolonel Quaita eene loffelijke vermelding. In 1805 streed hij in Duitschland en Oostenrijk, en in het jaar 1807 tegen de Engelschen in Zeeland. In 1812 was hij bevelhebber van het regiment, toen 11de regiment hussaren, en deed hij mede den veldtogt naar Rusland. Hij werd te Moskou door Napoleon gepensionneerd.

Hij was ridder van de orde der Unie.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 226; van Sypesteyn, *Geschied. van het Regim. Bataafsche Hussaren*.

COLLAERT (JEAN ANTOINE DE) broeder van den voorgaande, werd geboren te Blehen den 13den Junij 1761. Hij kwam uit Oostenrijksche dienst over als kapitein bij het regiment dragonders van Mattha en werd gepensioneerd in 1786, doch bij de nieuwe organisatie van het leger, werd hij den 8sten Julij 1795 geplaatst als Luitenant-Kolonel bij het regiment Bataafsche hussaren, hetwelk door den Kolonel Quaita werd gekommandeerd, die hij den 18den Julij 1803 in zijn kommando opvolgde. Bij dat regement onderscheidde hij zich met roem in het jaar 1799, bij den inval der Engelschen in Noord-Holland, en deed den 6den October bij Castricum onder Quaita den aanval, terwijl hij den 8sten October den vlugtenden vijand tot bij Petten vervolgde, en daarbij 200 Engelschen gevangen nam.

Gedurende den winterveldtogt aan den Main, waarin de Bataafsche legerafdeeling, onder bevel van den Generaal Dumonceau, deel nam, had Collaert nieuwe gelegenheid om van zijnen moed te doen blijken. Bij de inneming van de stad Aschaffenburg, door de Oostenrijkers bezet, deed de vijand den 23sten November 1800 eenen hevigen uitval op een bataljon jagers en twee eskadrons hussaren, die het bruggenhoofd bewaakten. Door eenen driemaal herhaalden aanrid met zijne hussaren, gelukte het Collaert den vijand in de stad terug te werpen; hij bekwam hierbij door twee geweerschoten eene zware verwonding. Geen wonder dat de Generaal Augereau van hem getuigde: »*le brave Colonel Collaert s'est comporté comme un militaire consommé, ce brave homme après avoir reçu deux blessures, n'a pas cessé de commander les troupes*," en dat daarop het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek hem eene eeresabel ten geschenke gaf.

Collaert met zijne hussaren behoorde verder tot de legerafdeeling welke in 1805 eerst in het kamp van Zeist was gelegerd, en daarna te Texel werd ingescheept, en den veldtogt aan den Donau mede maakte; hij werd evenwel nog voor het einde daarvan in het bevel vervangen door den Kolonel Macpherson, daar hij den 28sten Junij 1805 was benoemd tot Kolonel-kommandant en chef van de garde van den Raadpensionaris Schimmelpenninck.

Den 6den April 1807 werd hij bevorderd tot Generaal-Majoor en kort daarop tot Kolonel-Generaal der garde grenadiers en kurassiers van Koning Lodewijk, waarna hij in 1809 gepensioneerd werd, doch tijdens de landing der Engelschen in Zeeland, nog eenigen tijd Kommandant van Breda was, wordende toen, door eenen ongelukkigen beenbreuk onbekwaam voor de active dienst zijnde, door den Kolonel Donnat vervangen. Na de inlijving in Frankrijk werd hij Marechal de Camp en Kommandant van Zara in Dalmatie.

Na de herstelling van ons Vaderland in 1813, trad Collaert in Nederlandsche dienst, en werd den 21sten April 1815 tot Luitenant-Generaal der kavallerie benoemd, en tot Opperbevelhebber der divisie kavallerie bij het leger te velde, dat bij Waterloo tegen Napoleon streed. In dien slag werd zijnen voet door een kogel verbrijzeld, aan de gevolgen waarvan hij den 17den Junij 1816 te Brussel, als Provinciale Kommandant van Noord-Brabant, overleed. Hij was ridder grootkruis der orde van de Unie, Officier van het Legioen van Eer, ridder der militaire orde van St. Louis en Kommandeur der Militaire Willemsorde.

Zie Kraijenhoff, *Bijdr. tot de Vaderl. Geschied.*, bl. 80; Dezelfde, *Geschiedk. beschouwing van den Oorlog in* 1799, bl. 218 en Bijl. 125; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 192, 225, 227 en 238; van Sypesteyn, *Gesch. van het Regim. Bataafsche Hussaren*, bl. 31, 32, 37, 38, 45, 48, 49 en 50; uit officieële stukken aangevuld.

COLLAERT (A), van hem is ons niets bekend. Hij schreef:

Vogelenboek in XXX platen, Amst. 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III.

COLLARD (A.), was afgevaardigde wegens de stad Valenciennes tot de unie van Brussel. Omtrent hem en zijn geslacht is niets bekend.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel in* 1577, bl. 204.

COLLART (ADRIAAN), is een graveur en kunstkooper geweest, die omstreeks het jaar 1540 te Antwerpen geleefd heeft.

Na zich in de gronden der kunst te hebben geoefend, ondernam hij, ter zijner volmaking, eene reis naar Italië, en gaf na zijnen terugkomst, een aantal werken in het licht. Zijne prenten zijn zeer net bewerkt, maar zonder effect en eenigzins hard; de hoofden zijner figuren zijn gewoonlijk schoon en karakteristiek. Hij overleed te Antwerpen in 1567.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstn.*; *Biogr. Univers.*, T. V. p. 111.

COLLART (HANS), zoon en leerling van den voorgaande. Hij was insgelijks teekenaar en graveur en werd in 1545 te Antwerpen geboren. Op het voorbeeld zijns vaders, deed hij eene reis naar Rome en werkte er eenigen tijd. Te Antwerpen teruggekeerd, was hij zijn' vader behulpzaam. Hij heeft bijkans altijd naar meesters van de Vlaamsche school gearbeid, en veelal tafereelen, zoowel uit de gewijde als uit de ongewijde geschiedenis, tot onderwerp gekozen: ook bragt hij de afbeeldingen der Hertogen van Brabant in het koper.

Hij moet nog in gevorderden leeftijd gewerkt hebben, daar er prenten van hem bestaan, die het jaarmerk 1622 dragen. Hij werkte in de manier van zijn' vader, maar zuiverder, met meer smaak en minder stijf dan dezen.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts. Biogr. Univers.*, T. V. p. 111.

COLLE (VAN), Majoor der Kavallerie, van hem is ons niets bekend, dan dat hij op den 11den Mei 1745, in den slag bij Fontenoi het leven verloor.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. II. bl. 577.

COLLEMA (JOHAN VAN), geboren te Breda, den 11den December 1651, werd aldaar, met zijn broeder Dirk, in het Burgerweeshuis opgevoed, en verliet dit gesticht met den gewonen uitzet en eene erfenis van 300 à 400 gulden. Hiermede begaf hij zich naar Londen, waar hij, door de uitoefening van de draaikunst en door het drijven van koophandel, veel geld won. Hij bleef ongehuwd, en na eenen deugdzamen wandel overleed hij te Londen op den 10den September 1737. Hij maakte bij uitersten wil eene som van 5000 pond sterling aan het gesticht, waarin hij na den dood zijner ouders liefderijk was opgenomen. De bovengemelde som moest namelijk, na den dood van Lidia Catharina, Hertogin van Chandois, die daarvan levenslang het vruchtgebruik zou genieten, aan de regenten van gezegd weeshuis overgemaakt worden, om daar-

van 5000 gulden uit te keeren aan het arme kinderhuis te Breda en de overige 50,000 gulden te beleggen, ten einde uit de vruchten daarvan aan elk burgerweeskind jaarlijks een halve rijksdaalder en bij het verlaten van het huis, boven den gewonen uitzet, 100 gulden uit te betalen. De Hertogin overleed in 1751 en de eerste uitreiking der jaarlijksche gift geschiedde den 10den October 1752, welken dag door de regenten tot eenen feestdag werd ingesteld, terwijl zij het wapen van van Collema, zijnde een halven zwarten arend op een goud veld, in hout gesneden, met gepaste bijschriften, in de regentenkamer deden ophangen en een' zilveren beker lieten vervaardigen, om op zijn doopdag, den 16den December, hem met een' dronk te gedenken.

Zie *Nederl. Jaarb.* 1753, bl. 57; *Vaderl. Histor. ten onmidd. verv. van Wagenaar*, D. XXII. bl. 65—67; A. J. van der Aa, *Herinn. uit het gebied der Geschied. betrekk. de Nederl.*, D. I. bl. 325—327.

COLLEN (Herman), een ijverig Roomschgezinde te 's Hertogenbosch en een vijand van de Utrechtsche unie in 1579 gesloten.

Nadat de regering der stad die unie had laten afkondigen, bewerkte hij bij zijnen aanhang om zich naar het stadhuis te begeven, en der regering bekend te maken dat zij zich naar het afgekondigde niet wilden schikken.

Onder dit volkje waren er eenigen die gewapend waren, en een van dezen, bij het stadhuis komende, begon zonder voorafgaand teeken van vijandschap, onder de vergaderde menigte te schieten, waardoor eenigen den dood vonden. Hierdoor werd de burgerij handgemeen, en wel met zulk eene bitterheid, dat er binnen een half uur 40 dooden en 120 gekwetsten waren, en niet dan met de grootste moeite de strijdende partijen konden bevredigd worden.

Zie van Heurn, *Beschr. van 's Hertogenbosch*, D. II. bl. 120; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COLLEN (Mr. Ferdinand van), Heer van Guntersteijn en Tienhoven (1), was afkomstig uit een oud, aanzienlijk geslacht, dat te Aken te huis behoorde, zijnde Caspar van Collen in 1595 lid van den grooten raad te Aken, in 1599 wegens godsdienstzaken genoodzaakt zijne vaderstad te verlaten en zich met zijne vrouw en zonen te Amsterdam met der woon te vestigen.

Een zijner zonen Jeremias genaamd, die door Keizer Leopold I in 1659 in den adelstand bevestigd werd, was bij Susanna van Uffelen de vader van Ferdinand van Collen, bovengenoemd.

Deze werd den 28sten Julij 1651 te Amsterdam geboren, en bekleedde achtereenvolgens aanzienlijke ambten in zijne geboortestad, zijnde hij in 1688 Bewindhebber van de West-Indische Compagnie, in 1694 raad in de vroedschap en twee jaren daarna schepen van Amsterdam.

Ingevolge den voorslag van de staten van Holland, werd hij den 5den Maart 1706, tijdens den Spaanschen successieoorlog, tot gedeputeerde te velde en den 26sten daaraanvolgende, tot buitengewoon lid der staten van Holland benoemd, om zich tot de uitvoering van zijne betrekking voor te bereiden en van de regte bedoeling der vergadering beter ingelicht te worden. Na aldus tot in Mei al de beraadslagingen der algemeene staten als zoodanig te hebben bijgewoond, nam hij den 11den van die maand afscheid, en bragt zoowel in dit, als in de beide volgende belangrijke jaren, benevens zijne ambtgenoten uit andere provincien, er veel toe bij om orde en krijgstucht te handhaven, bestaande gebreken te verbeteren, nieuwe verordeningen te maken en door zijn wijzen raad en standvastig beleid het behalen van belangrijke overwinningen te bevorderen. Of echter dit alles, hoe verdienstelijk ook, hem het regt gaf om, na zijne terugkeer in het vaderland, zijne eigene lof, door eene gedenkpenning te doen slaan (2), te verkondigen, betwijfelen wij, en is hij daardoor in onze oogen van al te groote eigenliefde niet vrij te pleiten.

Van Collen werd in 1709 hoofdofficier van Amsterdam en na dat ambt tien jaren bediend te hebben, zag hij zich in 1727 tot burgemeester zijner geboorteplaats benoemd, in welke betrekking hij vijf jaren daarna herkozen werd en welke hij tot zijn' dood waarnam, die op den 30sten October 1735 plaats had.

Van Collen was een in staats- en krijgszaken ervaren man, die door zijne betoonde bekwaamheid het door de Staten Generaal in hem gestelde vertrouwen volkomen wettigde, en die, al is het dan ook niet zonder overdrijving, wel waardig was, dat de voornaamste dichters van zijnen tijd, zijn lof, inzonderheid ook als bevorderaar van kunsten en wetenschappen, bezongen; zoo onder anderen noemt Claas Bruin hem:

> .... Hoofdschout van beproefde trouw,
> Die 't duizendhoofdig beest voor 't hollen
> Aan 't IJ betoomt, door 't rijp verstand:
> Een Cesar, in den krijg ervaren;
> Een Cato van ons vaderland,
> Die nimmer zal zijn ziel bezwaaren,
> Om 't recht te krenken door verraad,
> Uit onverzaadbaare eigenbaat (2).

Hij was den 25sten Januarij 1680 gehuwd met Maria des Bordes, die hem twee zonen schonk, waarvan de oudste door zijn huwelijk het geslacht voortplantte, dat nog vele bekwame regeringspersonen aan de hoofdstad geleverd heeft, en waarvan de laatste mannelijke afstammeling van den Hollandschen tak, Jonkheer Ferdinand van Collen, Heer van Guntersteijn en Tienhoven, de vijfde van dien naam, in 1835 overleed.

De zinspreuk van van Collen was: ***In pace ac bello idem. (In vrede en oorlog dezelfde).*** Zijne afbeelding naar J. Wandelaar, door Houbraken gegraveerd, ziet in folio het licht met een 12-regelig vers van J. van Braam.

Zie behalve de aangehaalde werken, de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, Scheltema, *Staatk. Nederl.*; van Kampen, *Vaderl. Karakterkunde*, D. II. bl. 496; Muller, *Cat. van portretten*, bl. 63. Uit medegedeelde berigten aangevuld.

COLLEN (Jeremias van), zoon van Joan Pedro van Collen, Commandeur op Curaçao en van Elisabeth Pieters, gezegd van Oxford. Was vollen neef van den voorgaande. Van hem is ons niets bekend, dan dat hij in 1713 Gouverneur was van Curaçao, toen ook dit eiland een bezoek kreeg van den beruchten Franschen brandschatter Jaques de Cassard tegen wien en zijne troepen, van Collen aan het hoofd zijner weinige soldaten weinig vermogt, en de arme eilanders genoodzaakt waren eene aanzienlijke schatting te betalen. Verder genoot deze volkplanting onder zijn bestuur eene langdurige rust tot het jaar 1738, toen burgertwisten ontstonden, en eene partij, gekenmerkt door den naam der *kabaal*, zijn ontslag wist te bewerken, waardoor hij van verdriet overleed. De regering van zijnen opvolger, Jan Gales, was zijne beste verdediging. Hij was gehuwd met Clara Catharina Kerckrinck en bij haar vader van vijf kinderen.

Zie van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. III. St. II. bl. 792 en 793; Teenstra, *Bekn. Beschr. van de Nederl. Overz. Bezitt.* bl. 699.

COLLEN (Ludolf von). Zie CEULEN (Ludolf van).

COLLENIUS (H.) een zeer bekwaam schilder die evenwel weinig bekend is, zijnde hij bij niemand van onze schrijvers vermeld. Hij behoorde te Groningen te huis en leefde op het laatst der 17de eeuw. Volgens het oordeel van deskundigen, muntte hij uit in de plaatsing der beelden en in het coloriet, maar was minder gelukkig in de drapering en in de behandeling, als zijnde deze laatste, vooral in de afwijkende partijen, eenigzins hard. Hij schilderde veelal allegorische voorstellingen,

(1) Zie over de heerlijkheden Guntersteijn en Tienhoven, *Hedendaagsche Historie of tegenwoordige staat van alle volken*, D. XXII. bl. 148, 149, 157 en 158.

Gunstersteijn was vroeger een buitenverblijf van 's lands advokaat Oldenbarnevelt. De van Collens, die Heeren van Gunstersteijn waren, voerden en surtout van het hunne het wapen van deze Heerlijkheid, zijnde van keel beladen met drie leliën van goud, gelijk het alzoo te vinden is in het *Handboek van den Ned. adel door L. A. van Weleveld.*

(2) Zie deze medaille afgebeeld en beschreven bij van Loon, *Nederl. Historiepenningen*, D. IV. bl. 588; de voorzijde vertoondt de geharnaste beeldtenis van van Collen, terwijl op den voorgrond der tegenzijde, zijn gekroond wapenschild is geplaatst met laurier- en andere zegetakken versierd. Het opschrift van beide zijden, in het Latijn daarop geplaatst, levert dezen zin in het Nederduitsch op:

Ferdinand van Collen, Heer van Guntersteijn, Heer te Tienhoven, Hoofdbaljuw en Raad van Amsterdam; zijnde gemagtigde der algemeene staten van het vereenigde Nederland in het leger der bondgenooten, heeft hij in de jaren 1706, 1707 en 1708, zeer dapper en wijsselijk de gemeene zaak door zijnen raad beleid, den veldslag bij Ramelies bijgewoond, en na het verjagen der vijanden en het veroveren van bijna drie gewesten is door hem de nederlaag der Franschen bij Oudenaarde bevorderd, en hij, na dezelven bij Wijnendaal afgewezen, Rijssel en het slot gewonnen, Brussel ontzet en Gent herwonnen was, zegepralende bij de zijnen wedergekeerd.

(2) C. Bruin, *Speelreis langs de Vechtstroom*, te vinden in „*de Vechtstroom tot Muiden.*"

waarvan er nog eene op het stadhuis te Groningen bewaard wordt. Op het provinciehuis aldaar in de benedenzaal, vindt men van hem een schoorsteenstuk, voorstellende *de vrijheid.* Hetzelve is niet ontbloot van verdiensten. Ook is er op de bovenzaal aldaar, mede nog voorhanden een schoorsteenstuk, voorstellende *de Geregtigheid.* Collenius schilderde ook kamerbehangsels, waarvan er voor weinige jaren in Groningen nog voorhanden waren. Levensbijzonderheden zijn er van hem niet bekend.

Zie *Groninger Volks-Almanak* voor 1837, bl. 84 en 85.

COLLINS (LIEVEN), werd met zijn broeder den 14den Maart 1573 op de markt te Gent opgehangen, wegens omgang met de Geuzen te Vlissingen.

Zie Ph. de Kempenaer, *Vlaemsche Kronijk*, bl. 113.

COLLOMBIJN (ANTONIJ), was schipper op het schip genaamd *de berg Calvarie* van 32 stukken. Hij wordt met lof vermeld in het verslag van den Amsterdamschen kapitein Tomas Tobyas aan de admiraliteit van Amsterdam, wegens zijne dapperheid in een gevecht bij het inkomen van het kanaal op den 11den Junij 1677, tusschen laatstgenoemde, met eenige koopvaardijschepen van Cadix terugkeerende, en zeven Fransche oorlogschepen.

Zie de Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, D. III. St. 2. bl. 282.

COLLOT D'ESCURY. Zie de personen uit dit geslacht op ESCURY D'.

COLM (JAN SIEWERTSEN), een rederijker, wiens zinspreuk was: *Bemint de waarheijt.* Hij schreef:

Antwoort op de vraghe, uytghegeven bij de Brabandsche Redenryck Camer 't Wit Lavende, waerin 't gespeelde spel van de welkome ontfangh bij de Intrede. 1613.

Bataafsche Vriendenspieghel, Amst. 1615. 4°.

Nederlants Treurspel, inhoudende den Oorspronck der Nederlandsche beroerten enz., *vertoont bij de Brabantsche Camer uyt levender Jonst binnen Amst.* Amst. 1616, 4°.

Malle Jan Tots boertige Vrijerij, 1633. 4de druk. Amst. 1662, 4°.

Zie Witsen Geysbeek, *Woordenb. der Ned. Dichters*, D. II. bl. 73; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 223, b. 126.

COLOM (JAN AERTSZ), was een wis- en zeevaartkundige, benevens kaartenhandelaar in de vergulde kolom op het Water te Amsterdam. Wij weten alleen van hem dat hij den 10den October 1599 geboren werd. Hij schreef:

De Vyerighe Colom, vertoonende in 50 Caarten (en bij gevoegde beschrijving) *de XVII Nederl. Provincien, alsmede de Hartogen, Houtvesters en Graven van Vlaenderen, Hollandt en Zeelandt, met deszelfs beschrijving.* Amst., zonder jaar (tusschen 1615 en 1630) met kaarten, breed 4°. Latere druk, Amst. 1650, fol.

Vuurige Colom of Zeespiegel. Amst. 1639. Fol.

De groote ligtende vierige Colom van de Noordtzee. Amst. 1651, fol.

Troost der Zeevaart. Amst. 1651, 4°.

Onderrigting in de Konst der Zeevaart. 4°. met kaart, 2 deelen.

Over de Glooben, 4°.

Nieuw Graadboek, 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III.; *Cat. van de Bibl. der der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 22; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63.

COLONIA (ADAM), werd in 1634 te Rotterdam geboren, en heeft landschappen met figuren en beesten geschilderd, waarin hij de manier van N. Berchem volgde, gelijk mede dorpsfeesten en kermissen, die niet van verdiensten ontbloot waren. Hij heeft het meerendeel van zijn leven in Engeland doorgebragt en is in 1685 te Londen overleden; zijn zoon

COLONIA (ADRIAAN), of HENDRIK ADRIAAN, werd in 1668 geboren, genoot eerst het onderwijs van zijn vader, later van zijn schoonbroeder van Diest, in wiens stukken hij dikwijls de figuren schilderde. Hij vertrok mede naar Londen en overleed aldaar in 1701.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

COLONIENSIS (BARTOLOMAEUS) of VAN KEULEN, was een voor zijn tijd beroemd wijsgeer en Latijnsch dichter. Hij werd in 1460 geboren en was een medeleerling van Erasmus en met hem een moedig voorvechter van zuivere latiniteit tegen de monnikkentaal van zijnen tijd, mogelijk wel eens wat al te ijverig, zoodat hem door zijne leerlingen den bijnaam van Kok gegeven werd. Hij was in 1483 rector der Latijnsche school te Deventer, voor den tijd van drie jaren. Van daar vertrok hij naar Zwolle, voorts naar Alkmaar, toen naar Muiden en overleed in 1514. Meerdere bijzonderheden zijn ons van hem niet bekend. Hij schreef:

De Laudibus Philosophiae.

De secta Diogenis lib. 1.

Epistolam mythologicam ad Pancratium.

Sylvam Carminum libr. 1.

Zie Sweertius, *Athen. Belgic.*, p. 155; Revius, *Daventr. Illustr.*, p. 145, 171; Delprat, *Verhand. over de Broedersch. van G. Groete*, 2de druk, bl. 74.

COLONIUS (PETRUS), zoon van Mr. Willem Colonius, advokaat en rentmeester van de Domeinen van den Koning van Spanje te Gent en van Magdalena van Wijmersch, werd geboren te Gent, was predikant te Metz in Lotharingen en een boezemvriend van Calvijn en Beza. Hij bewees aan de Fransche Hervormden op vele plaatsen belangrijke diensten, en predikte te Metz heimelijk in de huizen tot in het jaar 1561, wanneer hij gevangen en uit de stad gebannen werd. Hij kwam echter weldra terug, nadat den Hervormden vrije godsdienstoefening was toegestaan en verbleef aldaar tot 1564, toen zijne kerk vernield werd, en hij zich met levensgevaar moest wegmaken. Hij vertrok naar den Paltz, en werd tot Hoogduitsch predikant te Heidelberg beroepen, alwaar hij in den bloei zijner jaren overleed. Hij behoorde tot de eerste overzieners en goedkeurders van de Nederlandsche geloofsbelijdenis, door Guido de Bres opgesteld, en door dezen aan Colonius ter overweging toegezonden; de waarheden daarin vervat, bleef hij steeds getrouw en voedde zijn zoon Daniel, die volgt, in hare leer en vermaning op, zijne goedkeuring aan dezelve bevestigde hij later te Frankenthal in den Paltz, in het bekende gesprek aldaar, tusschen eenige Hervormde godgeleerden met de Wederdoopers in 1571 gehouden, waaraan Colonius deelnam. Hij was te Metz den 13den April 1562 gehuwd met Sara Ackerman en hunne dochter Sara huwde met Daniël de Dieu, laatst predikant te Vlissingen.

Zie Vrolikhert, *Vlissings. Kerkh.*, bl. 38 en 39; W. te Water, *Tweede Eeuwget. van de Geloofsbelijdenisse der Geref. Kerk van Nederlant*, bl. 19 en 20; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 477.

COLONIUS (DANIEL) of VAN CEULEN, ook wel als de Cologne voorkomende, was de zoon van Petrus Colonius, bovengenoemd, geboren te Metz den 27sten September 1566, werd hij in 1583 op verzoek van de Waalsche Synode van Antwerpen, tot hunnen leerling aangenomen en ter voltrekking zijner studiën naar Genève gezonden. Dezen ten einde gebragt hebbende, werd hij in 1591 tot Fransch predikant te Rotterdam beroepen, onder voorwaarde dat hij ook den Nederduitschen leeraars moest ten dienste staan. Hier kweet hij zich zoo voortreffelijk van zijnen pligt, dat hij ten jare 1605 tot regent van het pas opgerigte Waalsche collegie te Leiden benoemd, en den 30sten Mei 1606 in dit ambt door Johannes Polyander à Kerkhove, toen Waalsch predikant te Dordrecht, werd ingehuldigd; tevens werd hij predikant der Waalsche gemeente aldaar, terwijl hem in 1612, nadat hij vruchteloos door de gemeente van Rotterdam was aangezocht om derwaarts te komen, ook de predikdienst bij de Nederduitsche Hervormde gemeente te Leiden werd opgedragen.

Met grooten roem nam hij die posten waar, en verscheen getrouwelijk wegens het gezegde Collegie op de Waalsche Synode, in welke hij onderscheidene malen den voorzitterstoel bekleedde, en die hem in 1618 naar Zeeland zond, ten einde met de gecommitteerde Raden van dat gewest en die van het Vrije van Sluis en met de Ingelanden van het land van Cadzand te overleggen, hoe het best de noodige kosten te vinden tot het onderhoud van eenen predikant te Groede, hetwelk ten gevolge had, dat eerlang Jean de Prat aldaar tot leeraar werd aangesteld; ook werd hij in datzelfde jaar, en in 1619 afgezonden wegens de Waalsche kerken in Nederland op de Synode te Dordrecht, waar hij zich als een der ijverigste verdedigers der contra-Remonstranten, maar ook als een der meest gematigde Godgeleerden onderscheidde.

Colonius was een welsprekend, godvruchtig, opregt en vre-

delievend man. Aan zijne groote nederigheid is het toe te schrijven, dat er geene proeven zijner studiën tot ons gekomen zijn. Hij voedde eene warme liefde voor de Leidsche Hoogeschool, voor het collegie, waarvan hij tot zijnen dood toe regent was, en voor de kerk, wier leer hij zonder drift of hevigheid tegen elken aanval verdedigde. Hij stond om zijne geleerdheid en overige deugden bij zijne tijdgenooten in hooge achting, en mannen als Heinsius en de Dieu aarzelden niet om hem hunne werken op te dragen.

Colonius overleed waarschijnlijk in 1635. Zijne afbeelding ziet in 8°. het licht, door P. de Mare gegraveerd. Zijne zinspreuk was: *Timor Domini est initium Sapientiae.* (*De vreeze des Heeren is het begin der wijsheid.*)

Zie W. te Water, *Hist. der Herv. Kerk te Gent*, bl. 174—177; Dezelfde, *Aanhangsel* op dat Werk, bl. 33; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Harderwijk, *Naaml. der Pred. te Rotterdam*, bl. 16 en 122; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. II. bl. 300.

COLONIUS (Daniel), zoon van laatstgenoemde, werd geboren te Leiden den 18den April 1608, en in 1648 aangesteld tot Hoogleeraar in de praktische Regtsgeleerdheid aan de Leidsche hoogeschool. Hij bekleedde dien post met dien van Secretaris van den Academischen senaat, waartoe hij in 1654 benoemd werd, tot aan zijn plotselijk overlijden op den 9den Julij 1672.

Hij had het voornemen om het leven der Leidsche Hoogleeraren te beschrijven, doch daarvan is niets in druk verschenen. Wij bezitten evenwel van zijne hand, behalve eenige stellingen over de *Institutiones Religionis Christianae van* Calvin, in 1628 uitgegeven:

Het leven van Gerard Amelisz. van Hoogeveen, Heere der plaatse van dezelve naam, in syn leven opsiender van de Hooge leerplaatse tot Leyden en loontrekkend Raadsman derselver stat, Leiden 1657. fol.

Ook in het Latijn uitgegeven onder den titel van:

Vitam Gerardi Aemilii ab Hoogeveen, Acad. Curat. et Urbis Leydensis Syndic. cum ejus effigie. Lugd. Bat. 1666. fol.

Orat. paneg. de victoria, quam rerum Indiae Occid. administratores, ductu Petri Henrici, VI. *Idus Sept.* A. 1628, *capta Hispanorum classe, retulerunt.* Lugd. Bat. 1629. 4°.

Hij was den 31sten Julij gehuwd met Anna van der Hoeven, waarbij hij twee dochters verwekte en na haar dood, den 31sten Maart 1648 met Elisabeth van Alphen, die hem vier dochters schonk. Zijne afbeelding komt voor in de *Effigies* bij van der Aa en door L. Springer, in 4°.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, D. I. bl. 167, 194, 195, D. II. T. en B. bl. 126; Bouman, *Geschied. der Gelders. Hoogesch.*, D. I. bl. 140 noot; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63; *Cat van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 64.

COLONIUS (Paulus), werd in 1611 predikant te Maurik, in 1619 te Grave en in 1620 te Leerdam, waar hij in 1653 overleed. Zijn zoon volgt. Hij schreef:

Tractaaten en geloofsbelijdenis der Gereformeerde Kerke in Nederland. 8°.

Onderwijs om zieken te bezoeken. 8°.

Catechisatie over den Sabbath. 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.* D. I. bl. 203.

COLONIUS (Paulus), zoon van den voorgaande, werd geboren te Leerdam, in de eerste helft der 17de eeuw, kwam in 1643 als student aan de Utrechtsche hoogeschool, en werd, nog proponent zijnde, in 1648 tot ambtgenoot van zijnen vader in zijne geboorteplaats aangesteld.

Op den 28sten September 1656 werd hij beroepen door de Harderwijksche gemeente, en weinige maanden later, eerst tot buitengewoon en weldra tot gewoon Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aan de hoogeschool aldaar aangesteld, waarvan hij het Doctoraat reeds vroeger zich verworven had. Zijne akademische bediening aanvaardde hij den 20sten April 1657, en bleef hij ook met goedvinden van den Kerkenraad, het gewone en volle leeraarsambt bij de Hervormden ten einde toe bekleeden.

Colonius was een hevig tegenstander van Coccejus en de Coccejaansche gevoelens, en hij verzette zich in een zeer scherp geschrift *over den zin des vierden gebods* tegen dien Hoogleeraar. Eenigen tijd daarna werd hij te Deventer als predikant beroepen, en ofschoon dit geene bevordering was en hevige twisten die stad en gemeente toen verdeeld hielden, vertrok hij in het begin van 1664 derwaarts, waarschijnlijk omdat de nieuwelings aangestelde ambtgenoot Samuel van Diest hem minder welgevallig was, of dat het drukkende van zijne dubbele bediening hem daartoe bewoog. Hij verbleef in Deventer tot het jaar 1675, toen hij die, door de Munstersche troepen geteisterde stad verliet, en het leeraarsambt aanvaardde te 's Hertogenbosch. Hier overleed hij in 1684.

Behalve zijn tegen Coccejus gerigt geschrift, schreef hij nog:

Epicrisis honestatis rei trapeziticae, Hard. 1662. 12°.

Disputationes catecheticae. 4°.

Zie Soermans, *Kerk. reg.* bl. 149; H. de Jongh, Az., *Naaml. der Predik. van het Geld. Synod.*, bl. 281; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. I. bl. 203, 328, II. 611, 653; Glasius, *Godgeleerd Nederl.*, D. I. bl. 301.

COLONIUS (Johannes), geboren den 22sten Maart 1623, werd predikant te Almen in 1651 en te Deutichem in 1657, was gehuwd met Geertruid Dogewerts, en overleed den 14den September 1671. Hij schreef:

Het Nederlands Lofoffer. 4°.

Over de CXXIV *Psalm*, 4°. Utrecht 1689. (2de druk.)

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 448; van Abcoude *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I en III.

COLONIUS (Georgius), zoon van Dirk, predikant te Krimpen aan de Lek, proponent zijnde, werd hij den 16den Julij 1774 beroepen tot predikant te Wassenaar, den 11den Junij 1775 te Arnhem, en den 27sten September 1781 te Haarlem. Hij overleed aldaar in den ouderdom van bijna 32 jaren, den 18den November 1782, hebbende twee jaren te voren op het zestal gestaan voor de vervulling van het professoraat in de Godgeleerdheid aan de Harderwijksche hoogeschool. Hij huwde den 24sten April 1780 met Maria Françoise Sandra, die na zijn dood van eene dochter beviel. Zijne afbeelding ziet het licht door P. de Mare in 8°.

In de werken van het Stolpiaansch Legaat, komt eene verhandeling van hem voor, getiteld:

De sensu morali.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 449; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. II. bl. 378 Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 63.

COLSTER (Willem van) of Coulster, waarschijnlijk te Rotterdam te huis behoorende, was een zeekapitein, die in den oorlog tegen de Duinkerkers meermalen met veel moed en goeden uitslag gestreden heeft. In Junij 1638 joeg hij een Duinkerksch fregat van 18 stukken, met een schip door den Duinkerker genomen, voor Grevelingen op het strand en schoot het in den grond, ofschoon de Spanjaarden uit eene batterij van 8 stukken hem heftig beschoten. In het volgende jaar was hij met zijn schip *Gelderland*, als schout bij nacht bij de vloot van den admiraal Maarten Harpertsz. Tromp. Deze vloot, van elf schepen, hield Duinkerken bezet en raakte den 18den Februarij slaags, met eene Duinkerksche vloot van twaalf groote schepen, behalve vijf koopvaarders met soldaten en geschut voorzien, en nog drie andere kleine vaartuigen. Reeds in het begin van het gevecht werden twee Duinkerkers, ieder met 34 stukken gewapend, door de Hollanders en Zeeuwen afgesneden en genomen. De Spaansche vice admiraal was genoodzaakt zijn schip in brand te steken. De overigen namen de vlugt. Den 21sten Februarij kwam Tromp met de vloot en de twee veroverde schepen te Helvoetsluis binnen, en werd, benevens zijnen vice admiraal Bankert, Colster en al zijne kapiteinen met een gouden keten en medaille, waarop 's prinsen beeldtenis, vereerd. Van Colster was als commandeur bij de twaalf of dertien schepen onder Tromp, die den 16den September 1639 den eersten aanval van de vloot van d'Oquendo in Duins moesten wederstaan. Hij vocht in dien zeeslag met moed en eer. Na de overwinning der Nederlanders werd aan van Colster door Tromp order gegeven, om met twintig of vierentwintig schepen in het kanaal te kruissen en te letten op de Spanjaarden en Duinkerkers. Wat er van hem gezegd wordt, dat hij buiten tijds en tegen zijn pligt terugkeerde en de zee openliet, kan waar zijn, doch wij vinden hem later weder in zee, in 1642, in den rang van commandeur. Op den 17den September van dat jaar, veroverde hij een Duinkerksch fregat van 20 stukken, bemand met 330 matrozen en soldaten. Na dezen tijd schijnt hij buiten dienst te zijn gebleven of gestorven.

Zie L. v(an d(en B(os, *Leven en Daden der Zeeheld.*, D. II. bl. 93; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, enz. bl. 212; Commelin, *Leven van Fred. Hendr.*, D. II. bl. 6, 33, 55, 59, 63, 129.

COLTERMAN (Hans of Jan), geboren te Haarlem, was een der voornaamste aanhangers van de nieuwe leer aldaar, werd den 21sten Mei 1568 gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard, omdat hij zijne hulp verleend had aan de predikanten en zekeren Jacob Gerrits, een der voornaamste oprigters van de Hervormde gemeente te Haarlem, onderhouden en gehuisvest had. Hij vlugtte naar Norden in Oost-Vriesland, en zich daar ophoudende, kreeg hij van den Prins van Oranje last om Haarlem tot opstand te brengen. Op het vernemen der bewegingen ten voordeele van den Prins, keerde hij naar het vaderland terug, en bevond zich in 1572 juist in de nabijheid van Enkhuizen, toen de regering van die stad voor het grootste gedeelte uit Spaanschgezinden bestond, doch de gemoederen reeds ten voordeele van den Prins van Oranje gestemd waren. Colterman vernemende hoe het daar binnen gesteld stond, oordeelde het oogenblik gunstig om te handelen. Juist had de regering eenen brief van den Prins ontvangen, waarin hij de hoop te kennen gaf, dat zij door daden zou toonen den haat, dien zij den Spanjaarden toedroeg, welken brief de Burgemeesters genoodzaakt waren aan eenigen uit de stad voor te lezen, ofschoon zij verklaarden niet gezind te zijn den inhoud daarvan na te komen. Hierdoor ontstond eene groote beweging onder de burgerij, welke vermeerderd werd, toen kort daarop Colterman eene menigte briefjes in de stad wist te krijgen, die alom aangeplakt, de burgers vermaanden op hunne hoede te zijn. Deze briefjes vermeerderden de onrust der burgerij en werkten niet weinig mede, dat de stad binnen weinig tijd geheel voor den Prins van Oranje gewonnen en de regering gevangen genomen werd. Men had deze evenwel spoedig in vrijheid gesteld, doch Colterman wist hunne gevangenneming wederom te bewerken.

Na de omkeering van zaken binnen Enkhuizen, vertoefde Colterman daar nog eenigen tijd, en stelde hij order op het aannemen van soldaten en wat er meer in de eerste dagen van den overgang te doen was. Terwijl hij alzoo ijverig bezig was, kwam het berigt in de stad, dat de vijand eenige molens, buiten de stad staande, meende in brand te steken. Ten einde zich van de waarheid te overtuigen, liet Colterman zich des nachts de stad uitbrengen, en het was bij deze gelegenheid, dat hij door een der schildwachten, denkelijk bij vergissing, in den arm geschoten werd.

Kort daarop werd Colterman door den Prins gemagtigd om Haarlem te doen omslaan. Op den 3den Julij 1572 had hij die stad bij verdrag aan 's Prinsen zijde overgebragt; doch nog in diezelfde maand deed Bossu eene poging om haar door verraad te bemagtigen. Hij stond daartoe allerwaarschijnlijkst met Adriaan Janszoon van Dort, Schout van Haarlem en anderen aldaar, in verstandhouding. Want op den 20sten Julij noodigde laatstgenoemde alle leden van de wethouderschap, en ook Colterman, ten avondeten bij zich. Omstreeks tien uur kwam een stads bode berigten, dat een edelman voor de Zijlpoort stond, welke vraagde binnen gelaten te worden, waarop een der burgemeesters aan den bode de plaats aanduidde, waar op het raadhuis de sleutels der poort lagen, tevens bevel gevende den edelman binnen te laten. Colterman, die het gesprek had aangehoord, duldde niet dat de poort anders dan in zijne tegenwoordigheid zou worden geopend, en verliet hij het gezelschap om de ronde te doen en te onderzoeken of al de posten behoorlijk wacht hielden. De Spaarnwouderpoort was slechts door één man bezet; de Schalkwijkerpoort stond geheel open en de ophaalbrug was nedergelaten.

Op de brug stond een man, Tijs Floriszoon geheeten, met groote opmerkzaamheid naar den Sparendammerdijk heen te zien, alsof hij iets van dien kant verwachtte. Colterman vroeg hem waar de wacht was, doch kreeg ten antwoord, dat hij het niet wist en slechts hier gekomen was om de melksters uit te laten. Colterman den man strak in de oogen ziende, en daarop zijne blikken ook naar den dijk wendende, scheen het hem toe alsof hij in die rigting schepen zag zeilen, en op zijn vraag daarnaar ten antwoord kreeg, dat het eenige vendels der vijanden waren. Colterman hevig ontzet, wilde Tijs Floriszoon te lijf, maar deze zette het op een loopen. Nu klopte hij in allerijl de nabij wonende burgers op, welke hem hielpen de brug ophalen en de poort sluiten; vervolgens verspreidde hij alarm door de stad, en zoo werd Haarlem door hem uit de handen der vijanden, die reeds in aantogt waren, voor den verraderlijken overval gered. Om nu voortaan dergelijke aanslagen voor te komen, besloot men aan den Gouverneur van het Noorderkwartier aanvraag te doen om meerdere bezetting, en het was al wederom door Colterman, die zich daartoe dadelijk op reis had begeven, dat aan dien wensch spoedig werd voldaan.

's Mans verder levenslot is onbekend. Of hij die Johan Colterman geweest is, die Rentmeester-Generaal van Kennemerland en Raad in de vroedschap van Haarlem was, en gehuwd geweest is met Anna van Schoonhoven, durven wij niet beslissen. Laatstgenoemde had een zoon, Gerard genaamd, die Heer in Kallantshoek, Raad en Schepen van Haarlem geweest is, die in 1654 in het huwelijk trad met Margriet Dicx; die in 1668 namens de algemeene Staten, met Jakob van der Steen en Nikolaas Vivien naar Zeeland vertrok, om de Staten van dat gewest tot het ontwerp van *Harmonie* over te halen, en die in 1670 overleed, nalatende een zoon, Cornelis, die Raad en Burgemeester te Haarlem geweest en overleden is in 1703.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VI. bl. 372, (270), 373, (271), 374, (272), 377, (374), 380, (279), 396, (288); Marcus, *Sentent. van den Hertog van Alva*, bl. 60; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XIII. bl. 335; Wiersbitsky, *Tachtigjarige Corlog*, D. II. bl. 76—78, uit medegedeelde berigten aangevuld.

COLTHOFF (C. P.), was vaandrig gedurende de belegering van Willemstad door de Franschen in het jaar 1793, en bood zich met anderen vrijwillig aan tot het doen van eenen uitval op de vijandelijke werken, die volkomen gelukte.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge van* Wagenaar, D. XXV. bl. 460; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. St. I. bl. 32.

COLTHOFF (P.), was luitenant tijdens het bombardement van de Klundert door de Franschen in 1793. Hij stond den bevelhebber, Baron von Kropff, in de verdediging van die plaats moedig ter zijde, en onder zijn bestuur beantwoordde het geschut, naar vermogen het hevige vuur des vijands. Na de inneming van de plaats, werd hij met zijne manschappen gevangen genomen.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 26.

COLTHOFF (S. J.), was Luitenant tijdens de belegering van Willemstad door de Franschen in 1793. Toen, door het vreesselijke vuur van den vijand, onder de manschappen van eene batterij in de vesting, zoo veel verwarring gebragt was, dat dezen het vuur staakten, was hij het die de ontstane wanorde gewaar werd. Hij snelt toe, dreigt, al wie terug trede aan zijn degen te zullen rijgen; laadt, rigt en ontsteekt zelf een der verlatene stukken, en zijn voorbeeld brengt weldra de batterij weder in volle werking.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 30.

COLUMBA (Wilhelmus), zoon van Johannes Columba, in 1737 als predikant te Aalsum en Wetzens overleden, proponent zijnde, werd hij den 2den October 1741 beroepen te Nes en Wierum, en deed daar den 29sten van die maand zijne intrede; hij werd den 1sten October 1746 van daar beroepen naar Morra en Lioessens, werd in November 1777 emeritus en overleed te Pingjum den 1sten Julij 1778, in den ouderdom van ruim 62 jaren.

Hij schreef:

Naamlijst der Heeren Predikanten, die onder 't ressort van de E. Classis van Dokkum, zedert de Reformatie, gedient hebben. Met aanmerkingen vermeerdert en uitgegeven door wijlen D. Anth. Gotfr. Dreas, Leeuw. 1766. 8°.

Zie dat werkje, bl. 6, 144, 148.

COLUMBA (Sibrandus), broeder van den voorgaande, proponent zijnde, werd hij beroepen tot predikant in Oost-Indië, en den 7den September 1750 bevestigd. Hij was daar nog in 1766, en woonde in 1774 te Middelburg.

Hij schreef:

Het onderscheidend kenmerk der Christelijke Openbaring en derzelver juist verband, zoo met den Mozaischen Godsdienst, als met de Natuurlijke Religie, Middelb. 1782. 8°.

Het zoo algemeen als welmeenend aanbod van genade aan allen, die onder de verkondiging van het Evangelie leven, Middelb. 1784. 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1750, bl. 372; Columba en Dreas, *Naaml. der Predik. onder de Classis van Dokkum* enz., bl. 10; 's Gravesande, *Tweede Eeuw-Gedachten. der Middelb. Vrijheid*, bl. 35 en 520; Arrenberg, *Naamreg. der Nederd. Boeken.*

COLVE (ANTHONIJ), Kapitein der mariniers, diende vroeger ook ter zee, en had het bevel over de mariniers, die deel uitmaakten van het eskader, waarmede Kapitein Cornelis Evertsen *de Jonge*, in 1672, op last der Staten van Zeeland, naar de Caraibische eilanden gezonden werd, om diegenen derzelven, welke aan de Britten of Franschen behoorden, te vermeesteren en verder in dien oorlog den gemeenschappelijken vijand zooveel mogelijk te benadeelen. Nadat het eskader van Evertsen dat van Jacob Binckes had ontmoet, zich daarmede vereenigd en St. Eustatius veroverd had, stak men over naar Noord-Amerika, en het was daar dat Colve aan het hoofd van 600 man Nieuw-Nederland (toen New-York genoemd) op de Engelschen veroverde, benevens nog andere sterkten, en dit land, vroeger door de Nederlanders bezeten, weder onder hunnen magt hielp brengen.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. III. St. I. bl. 338, 355.

COLVER, wordt genoemd onder onze goede componisten van vroegere dagen.

Zie Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. IV. St. II. bl. 454.

COLVIUS (PETRUS), geboren te Brugge in 1567. Hij onderscheidde zich onder de geleerden van zijnen tijd, en ware hem een langer leven geschonken, dan zou hij welligt onder de beroemdste mannen geteld zijn geworden. Zijne levensbijzonderheden zijn niet bekend. Alleen weten wij, dat hij ook in de regtsgeleerdheid studeerde en de doctorale waardigheid verkreeg. Zich in Duitschland ophoudende, verbond hij zich, waarschijnlijk als secretaris, in dienst van een' ambassadeur aan het Fransche hof, en had hij in 1594 het ongeluk van in een der straten van Parijs door een muilezel zoodanig geschopt te worden, dat hij aan de gevolgen er van overleed, den ouderdom van 27 jaren naauwelijks bereikt hebbende. Janus Douza vervaardigde op hem twee grafschriften, waarin op dat ongeval gezinspeeld wordt.

Colvius beoefende met goed gevolg de latijnsche dichtkunst, en zijne hier en daar verspreidde latijnsche verzen, (sommige zijn opgenomen in de *Deliciae Poëtarum Belgicorum*, P. I. p. 978), worden door bevoegde beoordeelaars geprezen.

Als geleerde maakte Colvius zich bekend door de bezorging van eene goede uitgave der werken van Apulejus, (Leiden 1588. 8°.), terwijl hij geleerde aanteekeningen schreef op de werken van Sidonius Apollinaris, die na zijn dood met dien schrijver door zijn' vriend Johannes a Wouweren (Parijs 1598. 8°.) zijn uitgegeven, en waarvan in 1617 te Hanau een herdruk verscheen door de zorg van Gerard Elmenhorst.

Zie Sweertius, *Athen. Belgic.*, p. 608; Saxe, *Onomast. Liter.*, T. IV. p. 20; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Hoeufft, *Parnas. Latin Belg.*, p. 97; Schotel, *Kerk. Dordrecht*, D. I. bl. 320; Peerlkamp, *de Poët. Latin. Nederl.* p. 159.

COLVIUS (ANDREAS), werd geboren te Dordrecht in het jaar 1594, en was de zoon van Nikolaas Heijmans, gezegd Kolff en Maria van Slingelandt. Na de voltrekking zijner voorbereidende studiën, vertrok hij naar de Leidsche hoogeschool en legde zich aldaar op de Grieksche en Hebreeuwsche talen, de wiskunde en de godgeleerdheid toe. In 1619 door de classis van Zuid-Holland als kandidaat aangenomen, werd hij kort daarna tot predikant te Rijsoort, nabij Dordrecht, beroepen. Hier verbleef hij tot in 1620, toen hij benoemd werd als hofprediker bij de ambassade in Venetië. Met den ridder Johan Berk, eerste afgezant van den staat bij genoemde republiek, vertrok hij derwaarts, en verbleef aldaar tot 1627. In het vaderland teruggekeerd, werd hij beroepen tot predikant bij de Waalsche gemeente te Dordrecht en den 20sten Mei 1629 aldaar bevestigd. Hij werd in 1666 emeritus en overleed den 1sten Julij 1671 in den ouderdom van 77 jaren. Hij was gehuwd met Anna van der Mijle, dochter van den geleerden Abraham van der Mijle en Anna van Duinen, bij wie hij een zoon verwekte Nicolaas genaamd, die volgt, en eene dochter Agnieta, die haren echtgenoot Jacobus Rolandus, laatstelijk predikant te Dordrecht, elf kinderen schonk, en als eene vernuftige en schrandere vrouw genoemd wordt.

Andreas Colvius was een der geleerdste mannen van zijnen tijd. Naar het oordeel van zijne tijdgenooten, was hij een man voortreffelijk van hart en uitnemend van verstand en zeer gematigd in zijne godsdienstige denkwijze. Hij was niet onbedreven in de sterrekunde, een ijverig beoefenaar der natuurlijke historie, die eene uitmuntende verzameling horens, schelpen en andere natuurzeldzaamheden en eene rijke collectie boeken bezat. De regering van Dordrecht gaf hem meermalen blijken van hare achting en genegenheid; curatoren der Latijnsche school benoemden hem in 1648 tot hunnen ambtgenoot en tot bibliothecaris, en bij een groot aantal geleerden, zoo binnen als buiten'slands, met wie hij eene uitgebreide briefwisseling hield, stond hij in hooge achting.

Zijn portret door A. Cuijp geschilderd en door S. Savry in het koper gesneden, ziet het licht met een Latijnsch bijschrift van zijn vriend Claudius Salmasius.

Behalve eenige Latijnsche, Fransche en Italiaansche gedichten, voorkomende in de werken van zijne beroemde tijdgenooten, heeft Colvius zich bekend gemaakt door de vertaling uit het Latijn van het werk van den beroemden Venetiaan Fra Sarpius Paölo, die hij tijdens zijn verblijf in Venetië had leeren kennen en wiens werk hij uitgaf, onder den titel van:

De Historie van de Inquisitie ende in 't bysondere, hoe deselve in het gebiedt van Venetien onderhouden wordt. Rotterdam, 1651, 12°.

Ook schreef hij eenen brief aan Johan van Beverwijk over het geschil *de Vitae termino*, die voorkomt in diens *Epist. Quaest. de Vitae termino, fatali an mobili.*

Nederduitsche gedichten zijn ons van Colvius niet bekend, ofschoon gezegd wordt dat deze er van hem bestaan. De catalogus van zijne verzamelingen liet hij drukken in 1655 onder den titel van *Catal. Musaei Andreae Colvii;* uit welke blijkt dat hij niet alleen mineralen en insecten, maar ook verscheidene door kunst uitmuntende stukken bezat, als portretten, medailles, zoo oude als nieuwe. Zijne verzameling is door Theodorus Graswinkel bezongen.

Zie Balen, *Beschr. van Dordr.*, bl. 194, 225, (met zijn portret), 1088 en 1089; W. te Water, *Tweede Eeuwget. van de Geloofsbelijd.*, bl. 181 en 182; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 158, 320—323, 339; Schotel, *Letter- en Oudheidk. Avondst.*, bl. 61, 83, 119, 162; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht. ten verv. op Witsen Geysbeek*, D. II. bl. 20; de Jonge, *Nederland en Venetië*, bl. 145 en 368; Muller, *Cat. van portretten*, bl. 63.

COLVIUS (NICOLAAS), zoon van den voorgaande, was geboren te Dordrecht den 9den Februarij 1634. Hij werd in 1656 zijns vaders ambtgenoot, van Dordrecht beroepen naar Amsterdam en den 20sten Augustus 1656 aldaar bevestigd. Hij werd in April 1711 emeritus en overleed den 17den November 1717.

Colvius was vele jaren inspecteur der archiven van de Waalsche Synode. Hij was gehuwd met Katharina Marijn en na haar overlijden met Cornelia de la Fontaine, bij wie hij twee zonen en drie dochters verwekte.

Zijne afbeelding is in zwarte kunst door J. Gole, uitgegeven.

Van hem ziet het licht:

Recueil des réglemens du Synode des Eglises Wallonnes des Provinces-Unies des Pays-Bas. Amst. 1706, 8°. 1713, 4°.

Le Jubilé de Mons. Colvius. 1706.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 461; Schotel, *Kerk. Dordrecht*, D. I. bl. 339, D. II. bl. 762.

COLYEAR (DAVID), was de oudste zoon van Sir Alexander Robertson graaf van Perth, die in 1677 tot baronet van Engeland verheven, in Holland gevestigd was, en den naam van Colyear had aangenomen.

David Colyear vertrok als vrijwilliger naar het leger van Willem III, prins van Oranje, in 1674, en had het bevel over het Schotsche regiment in dienst van de staten van Holland. Hij kwam met koning Willem bij de revolutie terug en diende met uitstekende dapperheid in Ierland in 1689 en 1690, en vervolgens in Vlaanderen. Den 1sten Junij 1699 werd hij tot pair van Schotland verheven, met den titel van lord Portmore en Blacknes. Later verkreeg hij den rang van generaal en voerde het bevel over het tweede regiment Schotten in 1703 en in 1712 in Vlaanderen, onder den Hertog van Ormond. In 1713 was hij gouverneur van Gibraltar en overleed den 2den Januarij 1730.

Zie *The Peerage of the United Kingdom of Great Britain and Ierland*, Vol. II.; *The British Compendium or Rudiments of Honour*, Vol. II. p. 264; Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Geschied. en Oudheidk.*, D. VII. bl. 59 en 60.

COLYEAR (WALTER PHILIP), broeder van den voorgaande, werd luitenant generaal der infanterie den 1sten Januarij 1725, generaal den 11den Maart 1727, veldmaarschalk van de infan-

terie der Vereenigde Nederlanden en gouverneur van Namen den 16den November 1747. Hij was gehuwd met Alida Rhijnsburg van Leiden en stierf te Maastricht den 4den December 1747, nalatende twee dochters.

Zie Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Geschied. en Oudheidk.*, D. VII. bl. 60; Ferwerda, *Wapenboek*, in de genealogie van het geslacht van Leijden.

COLIJER (Justinus), hoogstwaarschijnlijk, zoo niet zeker, een bloedverwant van de beide voorgaanden. Advokaat zijnde, werd hij in 1667 tot resident van onzen staat te Konstantinopel benoemd.

In Julij van genoemd jaar vertrok hij derwaarts, rijkelijk voorzien van geschenken voor den sultan en de aanzienlijken des rijks. Met groote plegtigheid deed hij zijne intrede te Konstantinopel, en had spoedig daarop eene audientie bij den grooten Heer, die te Adrianopel zijn verblijf hield. Zijnen titel werd later in dien van ambassadeur veranderd, welke waardigheid hij tot in 1682 waarnam. De juiste tijd van zijn overlijden is niet bekend, doch denkelijk heeft dit reeds in de eerste helft van het jaar 1686 plaats gehad. Zijne huisvrouw komt nog voor als weduwe in 1696 te Konstantinopel wonende.

Colyer heeft aan onzen staat, door zijne handelingen bij de Ottomannische Porte, belangrijke diensten bewezen en reeds dadelijk bij zijn verblijf in Turkije slaagde hij in zijne onderhandeling. Het duurde echter tot September 1680, eer hij met sultan Mahomet IV, het verdrag van vriendschap, koophandel en scheepvaart vernieuwde, hetwelk op den 6den Julij 1612, door tusschenkomst van onzen eersten gezant aldaar, Mr. Cornelis Haga, tusschen de Porte en de staten gesloten was, en waarbij nu, even als toen, aan onze landgenooten belangrijke voordeelen werden verzekerd.

Van Colyer's wedervaren bij zijne eerste komst in Turkije heeft hij een Dagboek gehouden, hetwelk onder den volgenden titel het licht ziet:

Dagh-register van 't gene de heere Justinus Coljer Resident wegens de Ho. Mo. Heeren staten generaal der Vereenighde Nederlanden, geaccompagneert met den consul van Smyrna J. van Dam, ende een aensienlijck gevolgh, is gherencontreert op de Reyse van Constantinopolen, tot Adrianopolen, aldaer hij bij den Turckschen Keyser syne eerste Audientie heeft gehadt, met overleveringhe der presenten, wegens Hare Ho. Mo. hier inne mede gespecificeert, enz. 's Gravenhage, 1668, 4°.

(Van dit boekje bezorgde Vincentius Minutoli eene Fransche overzetting, die te Genève in 1671 en te Parijs in 1672, beiden in 12°. is uitgegeven).

Het wapen door Colyer gebruikt komt met eene kleine verandering geheel overeen met dat, hetwelk de beide voorgaanden bezigden. Hij voerde drie wolfskoppen op een veld, denkelijk, van keel, hebbende tot helmteeken een klimmenden eenhoorn ten halve lijve; boven staat de spreuk *Avance.*

Voor zoo ver bekend is, bezat Colyer zeven kinderen, vijf zonen Johan, Jacobus, (die volgen) Alexander, die vroeger ten onregte genoemd is ambassadeur in Turkije en vertrouwde vriend van Willem III, Constantinus en Justinus Bysantius, en twee dochters, Catharina Clara, die gehuwd was met Johan baron de Hochepied, Nederlandsch consul te Smirna, en Maria, die huwde met Abraham de la Fontaine, Nederlandsch consul te Livorno.

Zie *Hollandsche Mercurius*, 1667, bl. 127, 1668, bl. 133—151; Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, D. VI. bl. 536, 552, 574, 638—651; Sylvius, *Vervolg op Aitzema*, D. II. B. 24, bl. 95 en 96, D. III. B. 25, bl. 6; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XIII. bl. 372 en 373, D. XV. bl. 54 en 55; Adelung, *Fortsetzung* Jöchers *Gel. Lexicon, op Collier;* de Chalmot, *Biogr. Woordenb. op Coljers*, Canneman, *Diss. de Batav. Mercatur. Levant.*, p. 219; Schotel, *Geschied-, Letter-, en Oudheidk. Uitsp.*, 197; Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Geschied- en Oudheidk.* D. VII. bl. 58—76.

COLYER (Johan), zoon van den voorgaande, was majoor van het regiment Schotten van den heer Mackaij ten dienste van deze landen. Hij huwde den 17den Januarij 1678 met Hester de Beveren, tweede dochter van Johan de Beveren en van Maria Sweerts de Weert. Waarschijnlijk was hij vroeger vaandrig en werd hij als zoodanig in den slag van Montcassel ten jare 1677 gekwetst. Hij sneuvelde den 12den Augustus 1678 in den slag van St Denijs, en werd te Dordrecht, in de kapel van de Beveren, begraven. Zijne vrouw volgde hem den 27sten September des jaars 1680 in het graf, geene kinderen nalatende.

Zie *Hollandsche Mercurius*, 1677, bl. 42, en 1678, bl. 184; Hoogstraten, *Woordenb.*, D. II. bl. 236; Ferwerda, *Wapenboek*, in de genealogie van de Beveren; Schotel, *Geschied-, Letter- en Oudheidk. Uitsp.*, bl. 197, noot 2; Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Geschied- en Oudheidk.*, D. VII. bl. 62 en 65.

COLYER (Jacobus), zoon van Justinus bovengenoemd. Hij werd na het overlijden zijns vaders, in diens plaats, eerst als resident aangesteld, en deed als zoodanig den 18den Junij 1686 zijne openbare intrede te Konstantinopel, daarna in December daaraanvolgende door de Porte erkend en ter audientie toegelaten. Later bekwam hij ook den titel van ambassadeur.

In zijne betrekking bewees hij niet alleen Nederland, maar geheel Europa de gewigtigste diensten, want behalve dat hij den Nederlandschen handel in de Levant aanmerkelijke voordeelen bezorgde, werd ook, door zijne pogingen om de Turksche regering tot vreedzame gedachten over te halen, het zoogenaamde groote verbond te Weenen, tegen Frankrijk, in 1689 gesloten. Later had hij op het sluiten van den vrede van Carlowitz in 1699, eenen grooten invloed, waardoor hij aan de christenheid de aanwinst der grootste helft van Hongarije benevens Zevenbergen, welke aan Oostenrijk, en van Morea, hetwelk aan Venetië kwam, deed erlangen. Keizer Leopold I, was met zijne diensten zoo tevreden, dat hij hem eerst tot Graaf van Hongarije, daarna tot graaf des heiligen Roomschen Rijks verhief, (van welke aanstelling de oorspronkelijke diplomata nog voorhanden zijn), en hoezeer de Turken deze zijne bemoeijingen op prijs stelden, blijkt ons uit de prachtige ontvangst, die hem daarna te Belgrado, in het koningrijk Servië, te beurt viel.

Bij de Porte behield hij steeds zijnen invloed en werd hierin ondersteund door zijne zuster de Hochepied, die zich bijzonder had weten te wikkelen in de gunst der Sultane Valides, weduwe van Mahomet IV. In 1717 raakten de staten in een geschil met eenige Turksche staatsdienaars en onderdanen, hetwelk door zijn beleid en werkzaamheid uit den weg werd geruimd. Hij bleef ambassadeur te Konstantinopel tot aan zijn' dood toe, die in het jaar 1725 plaats had.

Zie Sylvius, *Vervolg op Aitzema*, D. II. B. 24, bl. 96, D. III. B. 25, bl. 6; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XVII. bl. 17; Montanus, *het leven, Bedrijf en Oorlogsdaden van Willem Hendrik III*; Tweede Vervolg, bl. 302—304; van Wijn, *Bijv. en Nalezing op Wagenaar*, D. XVII, bl. 6, D. XVIII. bl. 30 en 31; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*, D. II. bl. 484; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl 259; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. II. bl. 354 der Aanteekeningen; Canneman, *Diss. de Batav. Mercat. Levant.* p. 115 en 219; Schotel, *Geschied-, Letter- en Oudheidk. Uitsp.*, bl. 194—197; en vooral Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Geschied- en Oudheidk.*, D. VII. bl. 71—76, 109—113.

COLIJER (Alexander). In de *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde uitgegeven door* Is. An. Nijhoff, D. VII. bl. 58—70 en bepaaldelijk bl. 75 is, op grond van oorspronkelijke bescheiden, voldoende bewezen en uitgemaakt, dat Alexander Colijer, de zoon van Justinus hier voornoemd, in 1680 nog jong en buiten betrekking zijnde, zich te Konstantinopel ophield en dat hij toen naar het vaderland zou gaan om zijn fortuin te maken, zoodat het onmogelijk is, dat zulk een in 1676 de vertrouwde vriend van Willem III, en aan wien de belegering van Naarden was toevertrovwd, zal geweest zijn. Dit berigt hetwelk door eene vergissing van onzen Scheltema in de wereld gekomen is, is door vele onzer latere schrijvers gevolgd, en wij achten het daarom niet onbelangrijk ook hier de aandacht er op te vestigen. Wie nu die Alexander Colijer, de vriend van Willem III en de bemagtiger van Naarden geweest is, is voor alsnog onbekend; maar den leeftijd in aanmerking genomen, kan hij den broeder van Justinus Colijer geweest zijn. Aan het einde der artikels over personen uit dit geslacht, merken wij nog op, dat de spelling van hunnen geslachtsnaam verschillend wordt opgegeven, maar dat de door ons gebezigde de juiste is, als blijkt uit echte handteekeningen, die wij van hen zagen.

Zie van Wijn, *Bijv. en Nalez. op Wagenaar's Vaderl. Histor.* D. XIV bl. 100 en de genoemde *Bijdragen.*

COLIJN (Symon) was afkomstig van een geslacht dat in Amsterdam, gedurende een reeks van jaren de voornaamste regeringsposten bekleed heeft.

Genoemde Colijn was in 1427 schepen en in 1430 burge-

meester aldaar. Hij was de Hoeksche partij toegedaan en behoorde tot het getal der vier en dertig personen, die te 's Hage voor het hof van Holland gedagvaard werden, als medepligtig aan het geweldig oproer, hetwelk te Amsterdam in 1430 voorviel, en veroorzaakt was doordien de Kabeljaauwschgezinden zich meester van het bestuur hadden gemaakt en de Hoekschen er buiten sloten.

Of de gedaagden ten hove verschenen zijn blijkt niet.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COLIJN (PIETER), was ten jare 1528 schepen en raad van Amsterdam en werd in dat jaar benoemd tot een der commissarissen over de monstering der krijsknechten, door de staten van Holland geworven, om de plunderingen der Gelderschen onder Maarten van Rossum tegen te gaan. Hij werd in 1532 burgemeester en was als deugdzaam en geleerd man algemeen geacht. Bij het oproer der Wederdoopers te Amsterdam, ten jare 1535, beschuldigd van slapheid in zijne handelwijs, nam hij, toen het gepeupel zich reeds van het stadhuis had meester gemaakt, deze gelegenheid waar, om zich van de opgelegde blaam te zuiveren en trok hij, aan het hoofd der gewapende burgers, de oproerlingen in den nacht te gemoet. Men raakte handgemeen, de burgers werden teruggedreven, sommigen daarvan doodgeschoten en gekwetst, en Colijn werd op eene vreesselijke wijze vermoord. Zijne zinspreuk was: *Christus mea petra. (Christus is mijn rotssteen).*

Zie Wagenaar, *Beschr. van Amst.* D. II. bl. 242, 503, D. III. bl. 41; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COLIJNS (DAVID) geboren te Amsterdam, bloeide als schilder in het laatst der 17de eeuw. Hij schilderde meest bijbelsche historiën en bij verkiezing de zoodanige, waarin een groot gewoel van beeldjes te pas komt. De dichter Jeremias de Decker maakte een vers op zijne afbeelding, waarin zijne kunst zeer wordt geroemd.

Zie de Decker, *Rijm-Oefen.*, D. II. bl. 185; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstschild.*

COMANS (WOUTER IJSBRANTSZOON), was de stichter van het hofje genaamd Jeruzalem op de Cellebroersgracht te Leiden in 1462. Hij deed eene reis naar het Heilige Land en bragt een afbeeldsel van het Heilige Graf aldaar mede. De kapel waarin hij die afbeelding plaatste, is later in het gebruik van het bierdragersgilde, tot eene gildekamer, gekomen. Hij stierf in 1467.

Zie van Mieris, *Beschr. der Stad Leijden*, D. I. bl. 246—255.

COMANTIUS (WILHELMUS) was een der steunpilaren van de Hervormde kerk in ons vaderland, na de afschudding van het Spaansche juk. Hij was van 1580 tot 1583 predikant te Dixmuiden, doch werd in laatstgenoemd jaar op sterk aanhouden aan die van Sluis geleend. Kort daarna weder opgeëischt door zijne gemeente te Dixmuiden, verworven die van Sluis dat hij daar nog eenigen tijd de dienst zou waarnemen, en hij bleef er vervolgens als vast predikant, daar Dixmuiden nog in 1583 aan de Spanjaarden overging.

Te Sluis stond Comantius in hooge achting, ofschoon men daar zooveel niet kon bijeenbrengen, dat in 's mans onderhoud behoorlijk werd voorzien. In 1585 werd hij beroepen te Medemblik, doch de magistraat van Sluis en de kerkeraad aldaar, wilden hem niet ontslaan, en, vreezende dat hij Sluis zou verlaten, wegens het geringe onderhoud aldaar, besloot men in Holland pogingen aan te wenden om daarin te voorzien.

Terwijl men daartoe bezig was, werd Comantius, wegens de Hervormde kerk van Vlaanderen, afgezonden ten jare 1586, op de synode te 's Gravenhage, den 20sten Junij van dat jaar op last van den graaf van Leicester gehouden, welke synode daardoor merkwaardig was, omdat door haar de Nederlandsche Geloofsbelijdenis voor de achtste maal goedgekeurd, en het bevel om deze te onderteekenen vernieuwd, bevestigd en uitgebreid werd.

Toen de pogingen van die van Sluis mislukten, om voor haren leeraar meerder tractement te verkrijgen, besloot Comantius, door den nood gedrongen, gehoor te geven aan het aanzoek van den heer van Noordwijk, om zijne dienst aan die plaats te verbinden. Die van Sluis ontsloegen hem evenwel niet, dan onder belofte, dat hij na een zekeren tijd zou terugkeeren, en die hij gehouden zou hebben, ware het niet dat Sluis in het volgende jaar, 1587, aan de Spanjaarden overging. Na het einde zijner verbindtenis te Noordwijk, vertrok Comantius in 1590 naar Oost-Souburg en eindigde daar den 11den December 1594 zijn leven, dat aan de dienst der opkomende kerk in ons vaderland gewijd was.

Wilhelm Comantius, die na het jaar 1608, predikant was te IJsendijke, is hoogstwaarschijnlijk zijn zoon geweest.

Zie Soermans. *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, bl. 58; W. te Water, *tweede eeuwgel. der Nederl. Geloofsbel.*, bl. 82; J. W. te Water, *Kort Verh. der Reform. van Zeeland*, bl. 207—209.

COMBE (MARIA LA), geboren VAN CIJS. Zij zag te Leiden in het jaar 1656 het levenslicht. Hare ouders, die tot den aanzienlijken stand behoorden, onderwezen haar in de Hervormde godsdienst. Negentien jaren oud zijnde, trad zij in het huwelijk met een rijk edelman, La of de Combe genaamd, die haar zoo slecht behandelde, dat zij na verloop van achttien maanden van hem scheiden moest, overlijdende hij zes maanden daarna.

De broeder van La Combe nam haar met zich naar Frankrijk, en na eenigen tijd te Parijs te hebben vertoefd, ging zij tot de Roomsch-Katholijke godsdienst over, waardoor zij zich den haat harer ouders op den hals haalde, die haar allen onderstand weigerden. De Pastoor, tot wiens kerk zij behoorde, nam haar tot zich. Na eenige jaren een stil leven geleid te hebben, kwam zij op het denkbeeld om eene vereeniging te stichten van ligtzinnige vrouwen, die eene vrijwillige boetvaardigheid wilden beoefenen. In 1686 rigtte zij daarvan een genootschap op, hetwelk zij het gezelschap van den *Goeden Herder* noemde, en dat zulk een goeden voortgang had, dat zij van gouvernementswege eene vrije woning erlangde en in vele steden van Frankrijk navolging vond, ja zelfs nog twee dergelijke inrigtingen in Parijs tot stand kwamen.

Maria la Combe overleed te Parijs den 16den Junij 1692, en hare instelling bestond tot het jaar 1790.

Zie Halma, *Toon. der Ver. Ned.*; Bayle, *Diction. Hist.*; Hoogstraten, *Woordenb.*, die ook hare in druk uitgegevene levensbeschrijving vermeldt; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 596 en 597; *Biograph. Univers.*, T. V. p. 142.

COMINES (PHILIPPE DE), werd in 1445 op het kasteel van Comines in Vlaanderen geboren. Zijn vader was Collart Niklaas de la Clite, Ridder, Heer van Ruwerschure en een der negen Gouverneurs of Stadhouders van Holland, Zeeland of West-Friesland, door Jacoba van Beijeren aangesteld, den 13den Augustus 1428, en zijne moeder Margarheta d'Armuiden, beiden uit beroemde geslachten gesproten. Negentien jaren oud zijnde, begaf hij zich in dienst van Philips den Goeden, of liever van den Graaf van Charolois, naderhand Karel den Stouten, wien hij acht jaren lang, meest buiten 's lands, met groote trouw diende. In 1472 verwisselde hij de dienst aan het hof van Bourgondië met die van den Franschen Koning, Lodewijk XI.

De rede dezer verandering is niet bekend. Hier werd hij rijkelijk schadeloos gesteld voor het verlies zijner goederen, hetwelk deze overgang hem berokkende; met groote onderscheiding werd hij ontvangen, tot kamerheer benoemd en tot landvoogd van Poitou aangesteld. Hij trad kort daarna in het huwelijk met Helena de Jambes, dochter van Jan de Jambes, Ridder, en van Jeanne Chabot, door welk huwelijk, den 27sten Januarij 1473 te Chinon gesloten, hij in bezit geraakte van de leenen van Argenton, Coppoux, Brisson en anderen.

Tot op den dood van Lodewijk XI genoot Comines deszelfs volle vertrouwen, had hij den grootsten invloed op het bestuur en was een der magtigste Heeren van Frankrijk. Ook nog in de eerste regeringsjaren van zijnen opvolger Karel VIII, viel hem dit voorregt ten deel, maar deze gunst duurde niet lang. Na den dood van Lodewijk XI had Comines de partij omhelsd van den Hertog van Orleans (naderhand Lodewijk XII, die gedurende de minderjarigheid van Karel VIII naar het regentschap dong), en het was hiervan dat zijne vijanden gebruik maakten, om hem in het verderf te storten. Hij werd beschuldigd van hoog verraad en gebragt naar Loches in Berry, waar hij acht maanden lang in eene ijzeren kooi opgesloten zat. Daarna zat hij achttien maanden te Parijs in de gevangenis, voor dat zijne vrouw kon verkrijgen dat zijn proces werd doorgezet. Eindelijk gelukte dit, en kon hij in persoon zijne zaak voor het parlement bepleiten, hetwelk hij met zoo veel welsprekendheid deed, dat hij geheel werd vrijgesproken en in zijne vorige betrekkingen hersteld werd.

Na dien tijd had hij in 1493, een belangrijk aandeel in het verdrag, dat te Senlis tusschen den Koning en den Aartshertog

van Oostenrijk gesloten werd, en voerde hij de onderhandelingen tusschen zijnen vorst en de Venetiërs, waarmede eerstgenoemde in oorlog was; maar de drie laatste jaren van het leven van Karel VIII, schijnt hij zich niet met staatszaken bemoeid te hebben. Bij de komst van Lodewijk XII tot den troon in 1498, bragt hij den nieuwen vorst zijne hulde en het is daar, dat zijn naam voor het laatst in de geschiedenis vermeld wordt. Hij begaf zich naar zijn kasteel te Argenton, overleed aldaar den 17den October 1509, in den ouderdom van 64 jaren, en werd begraven in eene kapel, bij zijn leven gesticht, in de Augustijner kerk te Parijs.

Zijne eenige dochter huwde den 13den Augustus 1504 met René van Bretagne, Graaf van Penthièvre, doch zij overleed reeds in 1514 en werd bij hare ouders begraven.

Te midden van zoo vele beslommeringen des levens, vergat Comines zijne letteroefeningen niet, en aan zijne onvermoeide werkzaamheid had hij het te danken, dat hij het Nederduitsch, het Duitsch, het Spaansch, het Italiaansch, maar vooral het Fransch meester was en grondig ervaren was in de kennis der geschiedenis in het algemeen, en die der Romeinen in het bijzonder.

Door het schrijven zijner *Memoires* heeft Comines zich inzonderheid beroemd gemaakt. Zij bevatten de geschiedenis van zijnen tijd, van het jaar 1464 tot op den dood van Karel VIII in 1498, en hare grootste waarde bestaat daarin, dat zij met zoo veel openhartigheid en opregtheid geschreven zijn, waardoor hij met regt door de beroemdste mannen van lateren tijd, als de beste geschiedschrijver zijner eeuw beschouwd werd en bij allen in hooge achting stond.

De eerste uitgave van zijne *Memoires* geschiedde te Parijs in 1523, in folio, doch bevatte slechts zes van de acht boeken door Comines opgesteld. Eerst in 1538 verscheen de eerste volledige uitgave in de Fransche taal, die later door eene reeks anderen in de Latijnsche, Italiaansche, Spaansche, Engelsche, Hoogduitsche en Nederduitsche taal is gevolgd.

De beste uitgave in de Fransche taal is die van 1747 onder dezen titel:

Memoires de Messire Philippe de Comines, seigneur d'Argenton, ou l'on trouve l'Histoire des Rois de France, Louis XI et Charles VIII: nouvelle édition revue sur plusieurs manuscrits du temps, enrichie de notes, etc. par Messieur Godefroy, augmentée par M. l'Abbé Lenglet du Fresnoy. Londres et Paris 1747. 4 Vol. 4°.

In onze taal bestaan er twee uitgaven van, eene in 1578 door Cornelis Kiliaan bezorgd, waarvan in 1612 een tweeden druk verscheen, eene andere door Frans de Haas, onder dezen titel:

Gedenkschriften van den Heere Filip de Comines, Heer van Argenton, behelzende de historie van Lodewijk den XI en Karel VIII, Koning van Frankrijk, van het jaar 1464 tot 1498, doormengd met een verhaal van de lotgevallen der Graven van Holland, uit den Huize van Bourgonje, en veele zeer fraeije staatslessen, nopens de bestiering van Landen en Steden, enz. Amst. 1757. 2 deelen, 8°.

Zie Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 940—941; Foppens, *Bibl. Belg*, p. 1627—1629, alwaar zijn portret; Saxe, *Onomast. Litt.* pars II. p. 490; en *Anal*, p 593; Paquot, *Memoires*, T. II. p. 1—17; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 465—468; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Brunet, *Man. du Libr.*, T. I. p. 443; de Wind, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 93—98: *Biograph. Univ.*, T. V. p. 144—146; Engelberts Gerrits, *Biogr. Handwoordenb.*, D. I. bl. 350.

COMMAN (Barend), dichter, overleed in Januarij 1830, oud 77 jaren, van hem ziet het licht:

Zoë, Tooneelspel, gevolgd naar het Fransch van Mercier, Amst. 1790. 8°.

De twee Neven, of de Franschen te Sevilië, blijspel, gevolgd naar het Fransch van Dumaniant, Amst. 1792. 8°.

Abufar of de Arabische Woestijn-bewoners, tooneelspel, vrij gevolgd naar het Fransch van Ducis, Amst. 1803.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1830. D. I. bl. 82; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. St. II. bl. 74.

COMMELIN (Jakob), was een broeder van Hieronymus, vermaard boekdrukker te Heidelberg. Hij werd te Gent geboren, en begaf zich, denkelijk om der godsdienstwille, naar Embden. Hij was een liefhebber der fraaije letteren en beoefende inzonderheid de dichtkunst. Een bundel Nederduitsche en Latijnsche verzen, werd door hem in 1568 in druk uitgegeven.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COMMELIN (Jan of Jasper), was de grootvader van Izaäk, die volgt. Hij werd den 10den Februarij 1568 te Brussel ingedaagd, in Maart gevangen genomen te Gent, en den 9den April van genoemd jaar, te Brussel met zijnen zoon onthoofd, wegens de deelneming aan de nieuwe religie, het inzamelen van gelden voor eene te bouwen kerk, het tegenwoordig zijn bij het ten doop houden van zijn dochters kind en het gedurig bijwonen der Hervormde godsdienstoefening in Gent en Antwerpen. Zijne goederen werden bovendien verbeurd verklaard; zijn huis, staande in de Burgstraat te Gent, verpacht en later verkocht.

Zie de Chalmot, *Biograph. Woordenb.* (die hem Jasper noemt); Ph. de Kempenare, *Vlaemsche Kronijk* (waar hij Jan heet), bl. 42, 45, 48, 56, 57, 121.

COMMELIN (Abraham), was kapitein over een vaandel soldaten binnen Amsterdam. Toen in 1652 twee matrozen moesten worden ter dood gebragt, die de belhamels waren bij een oproer, door een groot aantal manschappen van 's lands vloot verwekt, had de regering, ter voorkoming van verdere oproerige tooneelen, drie vaandelen soldaten bij de strafoefening doen tegenwoordig zijn, met bevel om tot geene dadelijkheden te komen, tenzij de regtsoefening mogt worden gestoord.

Eenige vrouwen, welligt nabestaanden der veroordeelden, te midden van het volk staande, geraakten aan het schreijen en wenschten heen te gaan, hierdoor ontstond eenig gedrang, waardoor sommige soldaten bij de Waag staande, uit het gelid geraakten.

Door onberaden ijver aangespoord, gelastte Commelin op het volk te schieten, waardoor eenigen gedood en gekwetst werden, en zoodanige ontsteltenis ontstond, dat ieder een goed heenkomen zocht. De regering was echter over dit gedrag zeer ontevreden, en daar Commelin zich bij tijds uit de voeten had gemaakt, besloot men hem openlijk met de klok te doen indagen, en toen hij hierop niet verscheen, werd hij onbekwaam verklaard en de stad uitgebannen. De vrienden der doodgeschotenen werden met geld gepaaid en de nagelatene betrekkingen voor hun leven verzorgd.

Zie Wagenaar, *Beschr. van Amst.*, D. I. bl. 585—586; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COMMELIN (Izaäk), werd geboren te Amsterdam den 19den October 1598. Hij was boekdrukker aldaar en regent van het Nieuwezijds Huiszittenhuis. Hij overleed te Amsterdam den 13den Januarij 1676 en schreef:

Hollandsch Placcaatboek, Amst. 1644, 2 deelen, fol.

Begin en voortgang van de vereenigde Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij, enz., Amst. 1646. 2 deelen, langw. 4°.

Frederik Hendrik van Nassau, Prinse van Oranje, sijn leven en bedrijv, Amst. 1651, 2 deelen, fol. Utrecht 1652, 2 deelen, fol.

Wegwijzer en beschrijving van Frankrijk, van Spanje, van Italië enz. (Uit het Fransch vertaald.)

Behalve deze werken arbeidde Commelin aan eene uitvoerige beschrijving van Amsterdam, daarvan is door hem niets uitgegeven, dan een kort begrip van de geschiedenis der stad, en geplaatst achter de door hem vertaalde *wegwijzer*, boven genoemd, maar is naderhand gevoegd bij de beschrijving van Amsterdam, die in 1665 door T. van Dompselaar geschreven en uitgegeven werd, en hetgeen door hem over de gebouwen der stad is bijeenverzameld, is geplaatst in de *Beschrijving van Amsterdam*, later door zijn zoon Caspar uitgegeven.

Zie Pars, *Index Batav.*, bl. 148 en 285; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.*, St. I. voorr. bl. VII. (fol. uitgav.); de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COMMELIN (Jakob), jongste broeder van Izaäk, mede te Amsterdam geboren. Ofschoon er van hem niets in druk is uitgekomen, getuigen zijne nagelatene handschriften van zijne liefde tot de wetenschappen. Die handschriften zijn getiteld:

L'Histoire des troubles, divisions et déplorables calamités des guerres civiles survenues dans les 17 provinces depuis le commencement du regne de Philippe II, jusqu'à la mort de Guillaume, Prince d'Orange, etc.

Privilegiën en keuren der stad Delft, benevens die van de stad Leyden en Rhynland, 3 deelen.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COMMELIN (Johannes), oudste zoon van Izaäk, werd geboren te Amsterdam den 23sten April 1629. Na zijne be-

vordering tot geneesheer, beriep hem de regering van Amsterdam tot Hoogleeraar in de kruidkunde aan het Athenaeum aldaar, en werd hij door Willem III in 1672 tot Raad van Amsterdam aangesteld. Toen in 1682 de regering dezer stad besloten had eenen Hortus Botanicus aan te leggen, was het Commelin die er de aanlegger van was, en deze inrigting in vier jaren tijds tot een der voortreffelijkste maakte, die er van dien aard in Europa gevonden werden. Hij gaf van de planten daar voorhanden eene uitvoerige beschrijving, die eerst na zijn dood, welke den 19den Januarij 1692 plaats had, door de zorg van zijn neef Caspar Commelin, het licht zag.

Behalve dit werk schreef hij:

Nederlandsche Hesperides, of oeffening van Limoenen en Oranjebomen, met pl. Amst. 1676. folio.

Catalogus plantarum Indigenarum Hollandiae, Amst. 1683. 12°.

Catalogus plantarum Horti medici Amstelodamensis, pars prior. Amst. 1689. 8°.

Zie Pars, *Ind. Bat.*, bl. 398, 399; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.*, St. II. bl. 388., St. III. bl. 240 (fol. uitgav.); van Lennep, *Ill. Amstelod. Athen. memorab.*, p. 141; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VII. bl. 305.

COMMELIN (Caspar), tweede zoon van Izaäk, werd geboren te Amsterdam den 28sten Februarij 1636, en huwde den 29sten November 1661 met Margaretha Heydanus. Hij was regent van het Oudezijds Huiszittenhuis, en verkreeg daardoor, zoo ook ter secretarie van Amsterdam, de inzage van oude brieven en schriften, die hem in staat stelden eene nieuwe beschrijving zijner geboorteplaats daar te stellen. Hetgeen door zijn vader daartoe was verzameld, alsmede de reeds genoemde beschrijving dier stad door van Dompselaar, voegde hij daarbij, en zoo ontstond zijne:

Beschrijvinge van Amsterdam, desselfs eerste oorspronk uyt den Huyse der Heeren van Aemstel, Aemstelland, met een verhaal van haar leven en dappere krijgsdaden, enz., met pl. Amst. 1693, 2 deelen, fol. (Herdrukt Amst. 1726, 2 deelen, fol.)

Daar Commelin den 15den Mei 1693 overleed, zoo werd dit werk na zijn dood uitgegeven. Volgens het oordeel van den geschiedschrijver Wagenaar, heeft Commelin van de aan hem verleende inzage der archieven een zeer slecht gebruik gemaakt, en is dan ook het oordeel van laatstgenoemde over dit werk niet zeer gunstig.

Zie Pars, *Index Batav.* bl. 147 en 148; Wagenaar, *Beschr. van Amst.* St. I. *Voorr.* bl. IX. St. III. bl. 503; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COMMELIN (Caspar), geboren te Amsterdam in 1667. Hij werd geneesheer aldaar en volgde zijn oom, bovengenoemd, als Hoogleeraar in de kruidkunde op. Wat dezen onafgedaan had moeten achterlaten, werd door zijn neef vervolgd en voltooid, en het is aan hem dat de plantkundige wetenschap in ons vaderland, even als aan zijn oom, de grootste verpligting heeft. Hij overleed den 25sten December 1731 en was gehuwd den 19den Maart 1699 met Johanna de Vogel. Het werk door zijn oom begonnen en door hem voltooid, werd onder bescherming van den burgemeester N. Witsen en op kosten der stad Amsterdam uitgegeven door F. Ruysch en F. Kiggelaar en in twee kolommen, Nederduitsche en Latijnsche tekst, gedrukt onder den titel van:

Joh. et Casp. Commelin, Horti medici Amstelodamensis rariorum tam Orient. quam Occident. Indiae aliarumque peregrinarum plantarum descriptio et icones ad vivum aeri incisae. Opus posthumum, lat. donatum, notisque et observ. illustr. a F. Ruyschio et F. Kiggelario. Amst. 1697 et 1701. 2 Vol. fol.

Verder schreef hij:

Flora Malabarica, seu horti malabaricae Catalogus. Leiden, 1696, fol.

Horti medici Amstelodamensis plant. usualium catalogus. Amst. 1698, fol., herdrukt 1715 en 1724, 4°.

Praeludia botanica. Leiden, 1703, 4°. met pl.

Horti medici Amstelodamensis plantae rariores exoticae enz. Leiden, 1706, 4°., met pl.

Botanographia malabarica a nominum barbarismis restituta, Leiden, 1718, fol.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld,* 1731, *b.* 716, van Kampen, *Bekn. Geschied. der Nederl. Letterk.*, D. II. bl. 64; Collot d'Escury, *Holl. Roem,* D. VII. bl. 305; *Biogr. Univ.* T. V. p. 147; van Lennep, *Ill. Amstelod. Athen. memorab.*, p. 58, 141, 200; van Leeuwen, *Nieuwe Catal. der Provinc. Bibl. van Friesl.*, bl. 120.

COMMELIN (Joannes), of deze tot hetzelfde geslacht behoorde is ons onbekend. Hij maakte zich bekend als dichter door een lofvers op den Schout bij nacht G. Schey, wegens diens dapper gedrag in den zeeslag tegen de Franschen den 10den Julij 1690.

In de gedichten van H. Sweerts, komen ook verzen van hem voor.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1848, D. I. bl. 86.

COMMER (J. van den), een weinig beduidend dichter, van wien een eerkrans op Mr. Six voorkomt in het *Praaltooneel van Neerlands Wonderen,* D. III. bl. 138.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1848, D. I. bl. 87.

COMMERS (Willem), een stout zeeman, van wien ons weinig bekend is. Hij was commies op het schip *de Arend* met 28 stukken en nam deel aan den togt van Jaques l'heremite en Eugenius Schapenham naar de Zuidzee, ter bestrijding der Spanjaarden ten jare 1624. Bij eene ontmoeting met eenige Spaansche schepen, werd hij met een brander afgezonden, waarop nog vier andere manschappen waren, om een Spaansch galjoen in brand te steken. De poging daartoe mislukte tweemaal, en niet dan met groot levensgevaar kwam hij met verlies van een man bij de onzen terug. Hij overleed te Batavia den 19den September 1624, of volgens het origineel journael van de Nassausche vloot enz. op de reis tusschen Callao de Lima en Acapulco, omstreeks Cabo Blanco en het eiland Puna, nabij de kust van Peru.

Zie L. v(an d(en Bos, *Leeven en daden der Doorlucht. Zeeh.* D. I. bl. 287; Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Ind.* D. I. St. I. bl. 209.

COMMERSTEYN, luitenant kolonel bij een Hollandsch regiment, dat ten jare 1673 deel nam aan de verdediging van Maastricht tegen de Franschen; in een der moorddadigste nachten van de belegering, die na den 24sten Junij, waarvan Lodewijk XIV zelf getuigde, dat dezelve een hel op aarde geleek, werd hij met al de officieren van zijn regiment doodelijk getroffen.

Zie Bosscha, *Neerl. Held. te Land*, D. II. bl. 143.

COMMES (Jan), leeraar bij de Vereenigde Vlamingen en Waterlanders te Zwolle. Tegen zijn ambtgenoot Jacobus Rijsdijk, die een stijfzinnig man was in zijne gevoelens, te gelijk een ijverig voorstander van het gezag der oude belijdenissen en een hevige vijand van alles, wat maar eenigzins naar Sociniaansche gevoelens zweemde, schreef hij een boekje getiteld:

De veynsaart ontmaskert of wederlegging der beschuldiginge van J. Rijsdijk. Zwolle, 1729 8°.

Zie Blaupot ten Cate, *Gesch. der Doopsgez. in Gron. Overijss. en Oost-Friesl.*, D. I. bl. 167 en 215.

COMPAAN (Claas Gerritszoon), werd geboren te Oost-Zaandam in 1587 en heeft zijn naam berucht gemaakt als dien van een der meest roekelooze en befaamde zeeroovers. Hij voer reeds vroeg ter zee, op de kust van Guinea en elders, en had na veelvuldige togten, door spaarzaamheid eene aanzienlijke som overgegaard. Na het eindigen van het twaalfjarig bestand, vormden zich eenige kaapreederijen, die door den staat gewettigd, het vooral op de Spaansche kapers geladen hadden.

Ook Compaan nam aandeel in zulk eene reederij, in het Noorderkwartier gevestigd; doch het ongenoegen door hem tegen zijne reeders opgevat, omdat hij weinig van den buit genoot, schijnt hem te hebben aangespoord, om voor eigene rekening te vrijbuiten.

Hij verborg zijn plan, totdat hem het bevel gegeven werd over een schip van 17 stukken en 80 man, van wegen de staten generaal en den Prins van Oranje. Dit schip, *Walta* genaamd, had hij gekocht van de weduwe Gerrit Pieterszoon, van Medemblik, mede een kaperkapitein, die in den slag bij Gibraltar gesneuveld was; zijne middelen waren daartoe echter niet toereikend, zoodat hij nog 8000 gulden op dit vaartuig schuldig bleef.

Naauwelijks vier dagen met dit schip in zee zijnde, wierp hij het masker af, greep een Egmondsche buis aan en ontnam den stuurman een last haring, waarvoor hij hem een wissel op de reeders ter hand stelde; ook nam hij een koopvaardijschip en verdeelde den buit onder zijn volk, hetwelk hem geheel bijviel en toen hij kort daarop wegens een storm gedwongen werd, Vlissingen binnen te loopen, werd zijne bemanning met nog vijftig koppen vermeerderd.

Van toen af vermeesterde hij alles wat hem voorkwam en

werd hij de schrik van alle zeevarende volken, met woesten moed alles aanvallende en alles vernielende wat hem tegenstond, doch in koelen bloede niemand aan het leven beschadigende. Compaan moet zelf later verklaard hebben, dat hij gedurende zijne zwerftogten, ten minste 358 schepen had veroverd; anderen spreken van 400. Daar mag eenige pogcherij in dat zeggen zijn geweest, maar zijne rooverijen gingen alles te boven. In het nemen van schepen had hij de voorzigtigheid van zich niet terstond alle natiën ten vijand te maken, en spaarde hij de Engelsche en Barbarijnsche schepen. Van daar dat hij zich voor eenen tijd op de kusten van Ierland kon ophouden, en zelfs in eenige vriendschapsbetrekking met den graaf van Strafford, onderkoning van Ierland, schijnt gestaan te hebben. Men verhaalt dat hij, na het afbreken dier vriendschap, den zoon van den admiraal van Ierland daarvan onbewust bij hem aan boord komende, gevangen hield en hem niet losliet dan tegen een groot losgeld, zelfs gedreigd hebbende hem aan de ra te doen ophangen.

Welhaast echter kwam er bevel van den Engelschen koning Karel I om Compaan te vervolgen, en nu ontzag hij ook de Engelsche schepen niet meer. Hij nam bij zijn vertrek uit de Iersche havens terstond zeven Engelsche koopvaarders en begaf zich verder naar de Barbarijnsche kusten, waar hij vooral te Saleé zijn toevlugtsoord had en in verbond stond met den keizer van Marokko, die hem meester van de zee en zijnen vriend noemde. Daar had hij zijne medestanders, onder welken een befaamde zeeroover en booswicht Jan Janszoon van Haarlem, die Compaan de buitgemaakte goederen afkocht en hem gewoonlijk bedroog.

Al de ontmoetingen welke Compaan had, kunnen wij niet opsommen, soms had hij bijzonderen voorspoed, soms stootte hij het hoofd of bragt hem zijn voorspoed in dreigend lijfsgevaar. Bij het vermeesteren van een Engelschen zeeroover, die zelf met buit overladen was, won hij onwaardeerbare schatten; op een anderen tijd geraakte hij, na het nemen van een Spaansch schip met wijn, in persoonlijk levensgevaar, daar sommigen zijner officieren en matrozen, dronken van den veroverden wijn, hem poogden te dooden. Hij toonde in dien nood eene groote tegenwoordigheid van geest, riep zijne getrouwen te hulp, sloot de oproermakers in boeijen, doch spaarde hun leven en liet hen later vrij heen gaan. Daarenboven wist hij goede krijgstucht te houden onder den woesten hoop en zijn gezag met kracht te handhaven. Ook ontbrak het hem aan list niet, waar hij geen geweld kon of wilde aanwenden. Zoo wist hij soms dezen of genen koopvaardijschipper bij zich aan boord te lokken en liet, terwijl men vrolijk aan den maaltijd zat, het door zijn schipper verlaten schip wegnemen.

Doch ook dit gelukte hem niet altijd. Waar hij echter geweld moest plegen, toonde hij een beleid en eene onverschrokkenheid eene betere zaak waardig. Zoo had hij van twee schepen van Simon Danser, een zeeroover als hij, na een moedig gevecht een overmeesterd, het andere op de vlugt gejaagd; zoo streed hij in een hevig gevecht met zijn eenen bodem tegen den bekenden Duinkerkschen admiraal Collaert, die met vier schepen op hem afkwam, doch hem niet meester kon worden. Later streed hij tegen zes Spaansche schepen, bij welke gelegenheid zijn schip zoodanig gehavend werd, dat hij genoodzaakt werd eene Iersche haven binnen te loopen. Hier vond hij gelegenheid om pogingen te doen tot verkrijging van zijn pardon, en grondde hij zijn verzoek vooral op zijne vijandelijkheden tegen de Spanjaarden en de afbreuk hun gedaan; en daar men hier te lande liever den zeeroover, die zijne eigene landgenooten niet spaarde, en onder de vaderlandsche koopvaarders groote schade aanrigtte, door een pardon van zijnen snooden loopbaan wilde terug brengen, dan hem met geweld te keer te gaan, gelukte hem dit en toog zijn halve broeder Heijn Aartsz. op weg om hem den pardonbrief te bezorgen, maar kon den zwerver niet opsporen.

Compaan zelf liet eenig verlangen blijken naar zijn vaderland, zijne vrouw en kinderen. Hij was toen 39 of 40 jaren oud, doch het viel hem moeijelijk zijn avontuurlijk leven te laten varen en ging inmiddels voort met zijne rooverijen.

Het laatste schip dat hij nam was dat van Jacob Quick van Oostzaan, die met eene rijke lading van de kust van Guinea kwam, en toen hij deze te Saleé opbragt, vond hij aldaar zijn pardonbrief, hem ter hand gesteld door Abraham Valkenburg (misschien den Nederlandschen consul te Salée), schipper Evert Cornelisz. dien hij vroeger geplunderd had en zijn halven broeder Heyn Aartsz. Met dezen zeilde hij naar het vaderland, doch op reis had men nog zeer veel moeite om hem te beletten zich van twee schepen meester te maken, hem plegtig betuigende, dat op die wijze zijn pardon en alles verloren was. Ook was er eene sterke vloot onder Laurens Reaal nabij, om hem op te zoeken.

Compaan liet zich gezeggen, maar moest nog in eene Iersche haven, waar hij om victualie was binnengezeild, de nagedachtenis zijner schelmerij en zedeloosheid achterlaten. Met drie schepen liep hij eindelijk, na eene weifeling van vier dagen, het Vlie binnen, wachtte eerst nog de verlenging van zijn pardon, begaf zich vervolgens naar Sparendam, sommigen willen nog eenigen tijd naar Vianen, kwam eindelijk te 's Gravenhage, deed zijn voetval voor prins Frederik Hendrik, dankte de staten generaal voor zijn pardon, deelde rijkelijk zijn buit rond, waarvan hij zelfs den prins een deel wilde schenken, en vertrok toen naar zijn huis te Oost-Zaandam, waar hij in 1655 nog leefde.

Zijn geweten liet hem geene rust; hij legde dag noch nacht zijne wapenen, twee geladene pistolen, af en was steeds vergezeld van twee of drie mannen, gewapend als hij.

De vos had echter zijn aard niet verloren. Toen de Egmonder buisman de betaling kwam vorderen van de ton haring, die hij hem voor jaren ontroofd had, en zijne vrouw dit geld reeds betaald had, kwam Compaan het hem weder ontnemen. Eene menigte van nieuwsgierigen kwam om hem te zien, doch hij sprak zelden van zijne daden en zoo hij het deed, waren het nog dezulken, die een zweem van edelmoedigheid hadden. Zijne voornaamste bezigheid bestond in het visschen en soms vertoonde hij zich in een prachtig en schitterend gewaad, als gedachtig nog aan vroegere rijkdommen. En dit was dan ook ten laatste het eenige wat hem van zijne geroofde schatten was overgebleven. Een schip door hem onder zijn broeder Heijn Aartsz. naar de Oostzee gezonden, met eene kostbare lading, die aldaar goed verkocht werd, werd terugkeerende overzeild en zonk. Zijn zoon Jan verging eenigen tijd daarna met een ander schip, mede door hem uitgerust. Bovendien plukte ieder van hem wat hij kon, zoodat hij eindelijk arm is geworden.

Compaan was van eene schoone, kloeke gestalte, manhaftig en stout, listig en verradelijk, somtijds niet van edelmoedigheid ontbloot, ruw en ongebonden, zoo als zijne levenswijze dat medebragt. In het begin zijner rooftogten had er nog een zweem van godsdienst bij hem bestaan, doch hij getuigde later, dat hij bijbels en psalmboeken over boord had geworpen. Evenwel het gevoel van betamelijkheid en deugd verliet hem zelden, schoon hij het bijna nooit gehoor gaf. Toen de zoon van Jacob Quick, een jongeling van 13 jaren, eenigen tijd bij hem vertoefd had, tot vergoeding van het wegrooven van zijns vaders schip, zond hij hem tot zijn vader weder met de woorden: »Het is »nog een goed christenmensch, bleven wij wat lang, hij zou ons »mogelijk gelijk worden; hij zou met der haast niet veel deu»gen, het is beter dat gij hem bij u zelven behoudt."

's Mans nagedachtenis leeft onder ons nog voort door het spreekwoord: *Hij is een regte Compaan."*

Een portret van hem in houtsnede bevindt zich vóór een der drukken zijner zeerooverijen.

Zie Nic. van Wassenaar, *Hist. Verh.* D. XIII. bl. 31; Zoetenboom, *Zaanlants Arkadia*, 1ste druk, bl. 655; *Begin, Midden en Eijnde der Zeerooverijen van den Alderfameusten Zeeroover Klaes G. Kompaen, van Oostzaan in Kennemerland.* Amst. 1756. (Een werkje geschreven door iemand die zegt, Compaan in persoon gekend te hebben, hoewel wij dit niet kunnen overeen brengen met den tijd van uitgave, zijnde honderd jaren na het gebeurde, ten zij men ons vroegere drukken aanwijze); J. Honig Jsz. Jr., *Geschied. der Zaant.*, D. I. bl. 310—316.

COMPE (Jan ten), kunstschilder en kunsthandelaar te Amsterdam, werd aldaar in 1713 geboren, en was een discipel van den landschapschilder Dirk Dalens *de Jonge*. Hij stelde zich echter in zijne studiën tot voorbeelden Jan van der Heijde en de Berkheijdens, en werd een bedreven schilder van stadsgezigten, die vooral uitmuntten door schoonheid van schildering en waarheid van voorstelling. Zijne stukken werden goed betaald. Hij was een man van eenen onbekommerden, lossen en zonderlingen aard, hield veel van allerlei grappen en legde menigmaal het palet ter neder, om zich bij zijne buren al schertsende te vermaken. Toen hij eens een gezigt op de Hooge Sluis van buiten op den Amstel zijnde, moest teekenen, had hij een schuitje gehuurd, en om eene genoegzame hoogte te hebben, dwars daarop eenige planken doen leggen; midden in den

stroom gelegen, plaatste hij zich daarop en zat ijverig te teekenen, toen een vaartuig aan eene lijn getrokken wordende, tegen de planken, die over boord van ten Compe's schuit henen staken, aanvoer, zoodanig, dat hij met zijn stoel en gereedschap in het water tuimelde. Hij kunnende zwemmen, was spoedig weder in de schuit, riep den onbehoedzamen schipper dreigend na, en begaf zich weder te water om zijn vermist gereedschap terug te halen, willende daarna zijnen arbeid dadelijk weder hervatten, zonder zich, daar het warm was, om het hinderlijke zijner natte kleederen te bekommeren. Op het dringend aanhouden van zijne dochter, die daarbij tegenwoordig was, staakte hij nogtans dit voornemen.

Ten Compe onderscheidde zich door een gevoelig hart en liefde tot zijne naasten. Hij overleed te Amsterdam den 11den November 1761. Zijn portret, door hem zelf geschilderd, is voorhanden op 's Rijks Museum te Amsterdam, en vertoont hem zittende te schilderen aan eene schilderij, verbeeldende het stadhuis te Delft.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Gool, *Schouwb. der Kunstsch.*, D. II. bl 364, alwaar zijn portret; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 76—81; *Aanw. der Schild op 'sRijks Museum te Amst.*, bl. 12; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 63; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*

COMPÈRE (Louis), geboren te Quesnoy in Henegouwen. Hij was de medeleerling van Josquin des Près als koorkind aan de collegiaalkerk te St. Quentin, zoo als blijkt uit de nasporingen van Claude Hémeré en van Collière. Even als Josquin, werd hij naderhand leerling van Okeghem, zoo als men het zien kan in den lijkzang op den dood van dezen meester, gekomponeerd door Guillaume Crespel. Hij was derhalve geboren omstreeks het midden van de 15de eeuw. Men meende dat hij afkomstig was uit Fransch Vlaanderen; maar het kostbare handschrift dat in bezit is van den heer Guilbert de Pixérécourt, doet ons zijne ware geboorteplaats kennen; want men vindt er verscheidene door hem gekomponeerde muzijkstukken in, waarvan een den naam van *L. Compère Quercetumensis* draagt.

Hémeré en Colliére verzekeren dat hij in 1524, onder de regering van Frans I nog leefde. Alle schrijvers van de 16de eeuw, kennen dezen toondichter eenparig hoogen lof toe. Jean le Maire de Belges zegt in zijn gedicht van Venus:

Les termes doux de Loyset et Compère.
Font mélode aux cieux même confine.

De werken van dezen komponist zijn zeldzaam geworden. Gerber zegt dat men verscheidene daarvan vindt in eene verzameling gezangen in verschillende talen, gedrukt tusschen 1530 en 1540 in 8°. en waarvan de bibliotheek te Zwickau een exemplaar bezit; maar hij noemt noch den titel van het werk, noch de plaats der uitgave. Nogtans is bovengenoemd handschrift voldoende, om een hoogst gunstig denkbeeld te geven van de verdiensten van Compère.

Zie Cl. Hémeré, *Tabell. Chronol., Dec St. Quintini*, p. 162; *Memoire pour servir a l'hist. du Vermandois*, T. III. p. 159; E. L. Gerber, *Lexicon der Tonkünstler*; F. J. Fetis, *Prijsverh. bij het Kon. Ned. Inst.* bl. 31.

COMPOSTEL (H.), geboren te Hoorn, leefde in de 16de eeuw. Zijne zinspreuk was: *'T streekt al tot een.* Hij leverde een sonnet voor Linschoten's *schipvaert*, even als:

COMPOSTEL (H. J.), wiens zinspreuk was: *'T moet soo ziin.* Beide sonnetten munten uit in stroefheid.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederd. Dichters ten verv. op* Witsen Geysbeek, D. II. bl. 21.

COMRIE (Alexander), uit een aanzienlijk geslacht in Schotland geboren ten jare 1708, kwam hij, na de gronden der talen gelegd te hebben, naar Nederland over en genoot zijne godgeleerde opleiding te Groningen en te Leiden. In 1734 den akademischen graad van artium liberalium magister en philosophiae Doctor verkregen hebbende, na de verdediging eener *Dissertatio de moralitatis fundamento et natura virtutis* (*over het beginsel der zedelijkheid en de natuur der deugd*), werd hij in datzelfde jaar met lof onder het getal proponenten aangenomen, in Februarij van het volgende jaar beroepen als Predikant te Woubrugge, en den 1sten Mei daaraanvolgende aldaar bevestigd.

Gedurende een tijdvak van bijna 38 jaren was hij hier werkzaam, in hetwelk hij door vier gemeenten geroepen werd, zijnde Kralingen, Naarden, Schoonhoven en Steenwijk. Door de regering van de drie eerstgenoemde plaatsen werd zijne beroeping afgekeurd, en voor de laatste bedankte hij zelf. Hij verkreeg in 1773 zijn emeritaat, nam in April van dat jaar afscheid van zijne gemeente en begaf zich met der woon naar Gouda, alwaar hij den 10den December 1774 in den ouderdom van bijna 66 jaren overleed.

Comrie behoorde tot de beroemdste predikanten van zijnen tijd; jammer is het dat deze anders geleerde man, zich door zijnen driftigen en hartstogtelijken ijver zoo ver liet vervoeren, dat zijn naam onder de grootste onruststokers in de Hervormde Kerk bekend staat. Hij was een hevig voorstander der regtzinnigheid, en heeft zich als zoodanig vooral doen kennen in de twisten met en over den Zwolschen leeraar A. van der Os. Met den Koudekerkschen predikant Nikolaas Holtius, had hij een ontwerp beraamd tot het daarstellen van eene volkomene omwenteling in de Nederlandsche Hervormde Kerk. Trotsch op den titel van mannen van de oude studie, wilden zij de kerk van alles wat nieuw was zuiveren, en gretig grepen zij daartoe de gelegenheid aan, die hun door de verlichte denkwijze van den reeds genoemden van der Os werd aangeboden. Wij zullen op diens artikel gelegenheid hebben, daarover breeder uit te weiden. Ten aanzien van Comrie dient hier evenwel nog gemeld te worden, dat ook hij een belangrijk deel had aan het beruchte werk, getiteld: *Examen van het ontwerp van tolerantie, om de leer in de Dordrechtsche synode, ten jare 1619 vastgesteld, met de veroordeelde leer der Remonstranten te vereenigen*, waarvan Holtius de schrijver was, en waarvan in 1753 het eerste gedeelte het licht zag, maar zonder den naam des schrijvers uitkwam. Het heeft den vorm van zamenspraken en Comrie wordt daar onder den naam van *Philaletes* sprekende ingevoerd.

De door hem uitgegevene werken getuigen van zijnen werkzamen aard. Zij zijn:

Het A. B. C. *des geloofs, of verhandeling van de benamingen des zaligmakenden Geloofs, volgens de letteren van het Alphabet.* Leiden 1739, 8°. 5de druk, Leiden 1744. 4°. 6de druk, Leiden 1751. 4°.

Verhandeling van eenige eigenschappen des zaligmakenden Geloofs, over verscheyde uitgekipte Texten des Oude en Nieuwe Testament, enz. Leiden 1744 4°. 4de druk. Leiden en Amst. 1753. 4°. 5de druk. Leid. 1778.

Samuël in zijn Leven zeer gelieft, in zijn Doodt betreurt en hooggeëert, ofte Lijkreden over I *Samuël* XXV, Vs. 1. *Bij gelegenheid van het zalig afsterven van den Wel-Edelen Gestrengen Heer, den Heere Cornelius van Schellingerhout, in zijn leven Vrijheere en Bailluw van Esselijkerwoude en van Heer Jacobswoude.* Leiden 1749. 4°.

Brief over de regtvaardigmakinge des zondaars door de onmiddelijke toerekening der borggeregtigheid van Christus, enz. Nieuwe uitgave. Sneek 1833. kl. 8°.

Verzameling van Leerredenen, waarin vertoont wordt, uit verscheydene Texten, de afgezakte, kranke en kwijnende staat der Gelovigen, enz. Leiden en Amst. 1749. 4°. 1ste deel, 2de deel, 1750. 2de druk 1751. Nieuwe uitgave, Sneek 1838. 8°. 4 stukken.

Stellige en Practicale verklaringen van den Heidelbergschen Catechismus, volgens de leere en gronden der Reformatie, enz. Leiden en Amst. 1753. 4°. Nieuwe uitgave, Sneek 1846. 8°. 2 deelen.

Behalve deze werken vertaalde hij nog:

W. Marchal, Evangelische Heiligmaking, uit het Engelsch, Leiden 1739. 8°.

T. Boston, van het verbond der Genade, uit het Engelsch, Leiden 1741. 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld* 1735, *a.* bl. 238, 617, *b.* 645, 1740, *a.* 628—641, *b.* 552, 1741. *a.* 688, 1749, *b.* 627—649, 1752, *a.* 220, 355, 1774, *b.* 778 en 779, 1775, *a.* 160; Upey, *Geschied. van de Christ. Kerk in de 18de eeuw*, D. VII. bl. 163, 314, 337, 384, 395; van Abconde, *Naamreg. van Nederd. Boeken.* D. I. St. I, III, IV, V, VI; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypey en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, D. III. bl. 485—497, *aanteek.* bl. 226—233; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 302; *De Kansel Ontluister. in de Nederl. Herv. Kerk*, bl. 128—131; Brinkman, *Alphab. lijst van Nederd. Boeken.*

CONFLITA (Nicolaas) of Conflictica, geboren te Reimerswaal in Zeeland, in het begin der 16de eeuw. Hij was voor zijn tijd een niet onkundig Latijnsch dichter; behalve een latijnsch vers, dat hij boven zijne deur plaatste, toen Filips II in 1549 in zijne geboorteplaats kwam, om er als Graaf van

Zeeland gehuldigd te worden, zijn ons geene proeven van zijn dichttalent bekend.

Zie P. de la Rue, *Gel. Zeel.*, 2de druk. bl. 431 en 432.

CONFLUENTIUS (JOHANNES), was een voornaam orgelmaker, die onder anderen het oude orgel in de groote kerk te Alkmaar, ten jare 1511 heeft voltooid.

Zie Boomkamp, *Beschr. van Alkm.*, bl 56; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CONINC (JONGE JAN DIE), was in 1447, 1450, 1451 en 1453, Schepen en Raad van Utrecht. In de geschillen tusschen de Regering van die stad en den Bisschop, koos hij de zijde van den laatsten en werd daarom in 1447 uit den Raad gezet. Hij werd evenwel in 1449 weder lid der Regering. Doch in 1456 in den twist tusschen Bisschop David van Bourgondië en Gijsbert van Brederode, de partij des eerstgenoemde aanhangende, werd hij in dat jaar voor zijn leven gebannen, terwijl daarbij bepaald werd, dat hem nooit zou worden toegestaan, met eenen nieuwen Bisschop weder in de stad te komen.

Zie Burman, *Utr. Jaarb.*, D. II. bl. 107, 170, 184, 223, 313, 335.

CONINC (JAN DIE), was in 1471, 1474, 1476 en 1480 Schepen, en in 1478 Burgemeester van Utrecht. Hij werd in verschillende bezendingen gebruikt, waaruit wij mogen opmaken, dat hij een niet onkundig onderhandelaar geweest is. In 1477 werd hij wegens de geestelijkheid en de ridderschap aan den Bisschop van Utrecht gezonden, om te klagen over inbreuken in hunne regten; zoo ook in 1478 gecommitteerd aan den Bisschop, om eenige klagten in te brengen wegens diens handelingen, en in datzelfde jaar, om Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië geluk te wenschen wegens hunne aanvaarding van de regering. In de volgende jaren nam hij onderscheidene zendingen waar, in het belang der stad tegenover den Bisschop.

Het kon niet anders, of een man die zich bij verschillende gelegenheden zoo bepaald tegen den Bisschop gekant had, moest in diens haat deelen, en bij de onlusten, die destijds tusschen dezen en de stad Utrecht plaats hadden, werd hij ten jare 1479 in den ban gedaan en koos toen geheel de zijde van de stad, die hij in allen deele met zijne hulp ter zijde stond. Het laatst vinden wij van hem gewag gemaakt in het jaar 1481, toen hij met eenig krijgsvolk tot bijstand der Amersfoorders tegen den Bisschop werd afgezonden.

Zie Burman, *Utr. Jaarb.*, D. III. bl. 46, 104, 142, 167, 211, 248, 249, 261, 431, 436, 457, 502, 506, 518.

CONINCK (GIJSBRECHT JANSZOON), behoorde tot de Watergeuzen en vormde met zijn vader en oom het plan, om Dordrecht en den Briel te overvallen. Zijn vader kostte deze plannen het leven. Hij lag in 1572 of 1573 als hopman te Vere in bezetting, of diende met zijn schip onder den Admiraal van Vere, Jacob Simonsz. de Rijk. Of hij dezelfde is met Gijsbrecht Janszoon Coninck, die in 1577 als Dijkgraaf van den Alblasserwaard voorkomt, durven wij niet verzekeren.

Zie Jac. van Oudenhoven, *Ingebrokene Alblasserwaert, enz.*, bl. 82; van Groningen, *Geschied. der Watergeuz.*, bl. 190 en 444.

CONINCK, (CORNELIS DE), *van Belois*, was regtsgeleerde en Burgemeester van Delft in 1573. Hij werd met Jan van der Does en Gerrit van Hoogeveen door de Staten van Holland gemagtigd, om alles te bezorgen wat tot de oprigting der Leidsche Hoogeschool noodig was, en na de oprigting daarvan tot curator benoemd. In ruime mate genoot hij het vertrouwen van Prins Willem I, en behoorde onder de gemagtigden tot het werk der Gentsche vredehandeling in 1576. Indien hij, zoo als gemeld wordt, bij de oprigting van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, tot eerste voorzitter bij denzelven benoemd is, dan heeft hij zeker voor die betrekking bedankt, daar door de meeste schrijvers als zoodanig genoemd wordt Johan van Treslong. In elk geval zou hij dien post slechts kort hebben kunnen bekleeden, daar hij reeds op den 26sten December 1582, het jaar, omtrent welks midden het Hof tot stand kwam, te 's Gravenhage overleed. Zijne afbeelding komt voor in de *Alma Academia Leidensis*, en in de *effigies* bij van der Aa.

Zie Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hoogesch.*, D. I. bl. 9, 28, D. II., *Toev en Bijl.* bl. 4 en 5; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64.

CONINCK (PATRICE CHARLES GHISLAIN DE), geboren te Brugge den 19den November 1770, uit het derde huwelijk van Baudouin Charles Philippe de Coninck, Heer van Nieuwerkerke, Overbroek en Wauterink, met Maria van Zuylen van Nyevelt. Na zich eerst in zijne vaderstad, daarna te Leuven met goed gevolg op de wetenschappen te hebben toegelegen, vertrok hij naar de Universiteit te Keulen, waar hij den graad van licentiaat in de regten verkreeg. In zijne geboortestad teruggekeerd, leidde hij zich toe op de kennis der wetten van zijn land en der staathuishoudkunde, terwijl hij zich tevens die der Engelsche, Italiaansche en Hoogduitsche talen eigen maakte. Na eerst tot regeringslid zijner geboorteplaats benoemd te zijn, was hij sedert het jaar 1800 in verscheidene belangrijke posten werkzaam, tot het jaar 1810, zijnde toen prefect der monden van de Elbe, en hield hij te Hamburg zijn verblijf. Na de herstelling van het Koningrijk der Nederlanden, werd hij door Koning Willem I aangesteld tot lid der commissie, belast met de herziening der grondwet voor de zeven vereenigde Nederlanden, ten einde die voor het Koningrijk der gezamenlijke Nederlanden geschikt te maken. Na den afloop hiervan droeg men hem den vereerenden taak op, om verslag te doen van den gemeenschappelijken arbeid, waarvan hij zich op eene loffelijke wijze kweet.

Na kort daarop tot Gouverneur van Oost-Vlaanderen benoemd te zijn, werd hij in 1817 Minister van Binnenlandsche Zaken. In 1825 verwisselde hij dezen post met dien van Minister van Buitenlandsche Zaken, doch zijne gezondheid noodzaakte hem al spoedig zijn ontslag te vragen. Hij begaf zich naar Brugge, alwaar hij den 22sten Mei 1827 overleed. Hij was gehuwd met Maria van Outrive, eenige dochter van Jean Jacques, Heer van Merckem en van Elisabeth Coppence. De Maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden benoemde hem in 1820 tot haar medelid, en de koninklijke Academie te Brussel tot haar eerelid.

De Coninck was groot kruis der orde van den Nederlandschen Leeuw en lid van de ridderschap van Oost-Vlaanderen.

Zie *Hand. van de Jaarl. Verg. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* te Leiden, 1827, bl 38 tot 40 (die wij hier voornamelijk gevolgd zijn); *Biogr. Univers.*, T. T. p. 172; *Dictionn. Geneal. et herald. des Fam. nobl. du royaum. de Belg.* par F. V. Goethals, op het woord, alwaar hij genoemd wordt Patrice Charles Guillaume.

CONINCX (ROCHUS MEEUWSZOON), stads timmerman te Brielle in 1572, zijnde toen omstreeks 47 jaren oud. Aan hem is ons vaderland veel verpligt. Toen namelijk, na de inneming der stad door de Watergeuzen, de Graaf van Bossu eene poging waagde om Brielle te herwinnen en reeds in aantogt op de stad was, met de verwachting dat zij terstond zou worden overgegeven, was het Conincx, die zich te water begaf en het Nieuwlands sluisje, dat door de Spanjaarden onbezet was gelaten, opensloeg, zoodat de binnenwegen onder water liepen, waardoor Bossu genoodzaakt was, wilde men niet verdrinken, aan eene andere zijde der stad zijnen aanval te doen, waar het geschut hem ontving en zijnen aanslag welhaast deed mislukken. Aan Conincx, die ook onder den naam van Rocus Meesz. en Rocus Bartelmeesz voorkomt, schonken de Staten van Holland eene jaarlijksche belooning in geld, waarvan blijken zijn, dat hij die in 1609, op 84jarigen ouderdom, nog ontvangen heeft.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 347; van Wijn, *Bijv. op* Wagenaar, D. VI. bl. 88.

CONINCXBERGEN (ZEGERUS), werd Predikant te Woerden bij de Lutherschen in 1586, en vertrok in 1594 naar Bodegraven bij de Hervormden, alwaar hij in het begin van 1600 overleed. Hij schreef:

De Duytsche Chronologie, inhoudende de voornaemste ende ghedenkweerdichste gheschiedenissen des gheheelen Werelts, van jaer tot jaer, sedert den beginne tot op desen tyt toe, enz. Leiden 1598. 4°. (Voor de aanbieding van dit werk aan de regering der stad Utrecht, ontving hij eene aanzienlijke vereering.)

Journael ofte Dagelijksche Tydtrekeninghe, inhoudende vele ghedenckweerdige Saken, Haarlem 1602. 8°.

Zie de Wind, *Biblioth. der Nederl. Geschiedschrijv.*, D. I. bl. 582; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* te Leiden, D. II. bl 5; Dodt van Flensburg, *Archief*, D. III, bl. 271.

CONINCXLOY (AEGIDIUS), of GILLIS VAN KONINGSLOO, werd in het jaar 1544 te Antwerpen geboren. Na zich achtervolgens in de schilderkunst geoefend te hebben bij den jon-

gen **Pieter van Aalst**, **Leenaert Kroes** en **Gillis Mostaart**, vertrok hij naar Frankrijk, met het voornemen om ook Italië te bezoeken; doch zijn huwelijk, dat inmiddels gesloten was, hield hem er van terug, en hij woonde te Antwerpen tot de belegering dier stad door de Spanjaarden. Hij vlugtte naar Zeeland en vertrok vervolgens van daar met zijn huisgezin naar Frankendaal in Duitschland, en van daar na verloop van tien jaren naar Amsterdam, alwaar hij in 1604 nog leefde.

Volgens het oordeel van **van Mander** was hij de beste landschapschilder van zijnen tijd. Hij was in zijne ordonnanties vindingrijk en bijzonder bedreven in het schilderen van beelden en dieren.

Zijne afbeelding ziet het licht.

Zie van Mander, *Lev. der Schild.*, D. II. bl. 172; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunsts.*, D. II. bl. 130; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64.

CONINGH (Thomas de), een tooneeldichter. Hij schreef:

Den onderganck van de Monarchye der Persen, ende het rampsaligh eynde van Darius, haer-luyder Coningh, Tragedissche wyse in Nederduytsch Ghedicht uyt-gebeelt. 'sGravenh. 1635. kl. 8o.

Zie *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 75.

CONINXLOO (Adriaan van), was agent van den Paltsgraaf **Jan Casimir** in de Nederlanden, die in 1578 zijne komst aldaar en bepaaldelijk te Gent voorbereidde. Hij komt in 1581 als lid van den Raad van Staten voor. Hij stierf te Brussel in 1582.

Zie Groen van Prinsterer, *Arch. de la maison d'Orange*, T. VI. p. 355, 391, 466, T. VIII. p. 116; *Kronijk van het Hist. Genootsch.*, D. VIII. bl. 465.

CONNIO (Nicolaas), Italiaan van geboorte, was Kapitein-Luitenant op 's lands brik *de Gier* van 16 stukken. Hij had met zijn schip, vergezeld door **Anthon van Esch**, Kapitein-Luitenant op *de Draak*, een geruimen tijd in het Vlie gelegen tot bescherming van dat zeegat, doch zij waren op last van den Agent van Marine, van daar, drie dagen na de overgave van het eskader onder **Story**, den 2den September 1799, naar binnen gezeild, ten einde niet te worden afgesneden en zoo eene vijandelijke overmagt mogt opdagen, elders eene veilige schuilplaats te zoeken. Met dat oogmerk vatte *de Gier* post in het Zuid-Ooster-rak voor Makkum, en *de Hulk* in deszelfs gezigt tusschen Harlingen en het Vlie in de Jettings. Daar liggende zag men twee vijandelijke fregatten naderen, waarop door den kapitein **van Esch** het sein werd gegeven, om vechtenderhand de wijk te nemen; maar **Connio**, ofschoon dit sein beantwoordende, voldeed daar niet aan, evenmin als onmiddellijk zee te kiezen, ten einde het laatste redmiddel te beproeven. Toen nu een der vijandelijke fregatten een schot met scherp achter *de Gier* om deed, wendde zich **Connio** tot zijne officieren en verdere equipage, en vroeg wat tegen deze overmagt kon gedaan worden.

Het hierop verkregene antwoord wordt verschillend opgegeven, sommigen melden dat er op geantwoord werd, dat *de Gier* tegen die overmagt niet bestand was, anderen dat er zich stemmen verheven hebben om te vechten. Hoe dit zij, na een kanonschot met scherp en een geweerschot van stuurboord gedaan te hebben, gaf **Connio** zich over. Zijn gedrag werd later door den hoogen krijgsraad onderzocht, en den 10den September 1799, werd hij vervallen verklaard van alle militaire charges, door hem in dienst der Bataafsche Republiek bekleed, en voorts veroordeeld om gevoerd te worden naar boord van een van 's lands schepen van oorlog, om aldaar door den kogel ter dood te worden gebragt, welk vonnis op den 27sten December daaraanvolgende op 's lands schip *Rosenburg*, liggende voor Amsterdam, ten uitvoer gebragt werd.

Zie Vonk, *Gesch. der Landing van het Eng.-Russ. Leger in Noord-Holl.*, D. II. Bijl. 46; de Jonge, *Gesch. van het Zeewez.*, D. VI. 2de St. bl. 421—425, die wij hier voornamelijk gevolgd zijn.

CONRAD (Abraham), een plaatsnijder, die omstreeks het het jaar 1640 bloeide. Zijne prenten naar **Rembrand** en andere meesters zijn zeer geacht.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Basan, *Dict. des Grav.* T. II. p. 579; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 358.

CONRAD (Frederik Willem), werd geboren te Delft den 21sten December 1769, en daar men reeds vroegtijdig eenen goeden aanleg tot het beoefenen der wetenschappen in hem ontwaarde, werd hij opgenomen in de stichting van de edele vrouwe van Renswoude, waaruit zoo vele verdienstelijke mannen reeds gesproten waren, en waarin zijnen voortreffelijken aanleg tot ontwikkeling kwam.

Eerst legde hij zich volgens zijne keus, op de militaire genie toe, waartoe hij bijzonder geschikt scheen, terwijl de Generaal **Dumoulin**, destijds aan het hoofd der genie geplaatst, in hem toen reeds wezenlijke verdiensten meende te ontdekken; doch na eenigen tijd veranderde hij van voornemen, en legde zich meer bijzonder toe op de waterbouwkunde, burgerlijke bouwkunde en aanverwante wetenschappen, waarin hij allergelukkigst slaagde.

Het eerste werk waaraan men hem, na zijne volbragte studiën bezig zag, was de bedijking der linie van de Passe Geule en der Schorren tusschen Axel en Hulst, welke hij in 1787 voltooid had. In 1788 werd hij tot landmeter bij den Hove van Holland benoemd, was in die betrekking bij de rivieren van die provincie werkzaam, en vervaardigde met den landmeter **J. Engelman**, uitmuntende *Kaarten van den Neder-Rijn en de Lek, van de landen van Heusden en Altena*, en betoonde den grootsten ijver voor de werken, die aan zijn opzigt waren toevertrouwd.

Geen wonder dan ook, dat **Conrad** in 1796 tot Adjunct-Generaal opziener bij het hoogheemraadschap van Rijnland benoemd werd, en daardoor zijne woning in het gemeenelandshuis te Sparendam vestigde; terwijl hij tevens voor zoo ver zijne bezigheden zulks toelieten, met het opzigt der rivieren van Holland belast bleef.

De werkkring waarin hij nu geplaatst was, deden hem in naauwe betrekking komen met den beroemden **Christiaan Brunings**, destijds Inspecteur-Generaal van den waterstaat. Door dezen, die in hem groote bekwaamheden en eene blakende zucht voor het vak hetwelk hij beoefende ontwaarde, werd hij **Conrad**, de in de kennis van den waterstaat zoo teregt geprezen **Conrad**. Doch ook toen reeds had hij eenen grooten naam verworven, zoodat ieder verlangde gebruik te maken van zijne bekwaamheden. Zoo maakte hij in 1798, deel uit van eene commissie tot droogmaking van de Nieuwkoopsche en Zevenhovensche plassen en de verveening van den Krimpenerwaard, ook werd hij in 1800 benoemd tot commissaris inspecteur over 's lands waterwerken en den waterstaat.

In het jaar 1802 werd **Conrad** belast met het onderzoek ter plaatse zelve, betrekkelijk eene uitwatering van Rijnlands boezem bij Katwijk aan Zee, en reeds in het volgende jaar, waarin hij ook benoemd werd tot inspecteur over 's lands zeehavens en zeegaten in het Noorderkwartier, met de bepaling dat hij ook **Brunings** moest ten dienste blijven, bragt hij, met de heeren **Arie Blanken Jansz** en **S. Kros**, een rapport uit, waarschijnlijk door hem opgesteld, waarin dat gewigtige werk werd toegelicht en aangeraden. **Conrad** werd in 1804 als directeur over die uitwatering aangesteld, en dit blijk van vertrouwen, door verdiensten verworven, beantwoordde hij op eene uitstekende wijze. Wat hij daar heeft tot stand gebragt, blijft onvergankelijk in het geheugen bewaard, en te regt zegt onze **van der Palm**, »dat daardoor den naam van **Conrad** door »het nageslacht met eerbied zal worden genoemd, zoolang de »Rijn aan den Noorder-Oceaan teruggegeven, de boorden van »Katwijk's strand zal besproeijen.

In het jaar 1805 genoot **Conrad** de eer van benoemd te worden tot lid eener commissie voor de sluis- en dokwerken te Hellevoetsluis, en waardig gekeurd te worden den grooten **Brunings**, bij diens afwezigheid, in die commissie te vervangen, en toen laatstgenoemde in datzelfde jaar aan het vaderland en de wetenschap ontviel, wist men niemand beter te vinden, om hem als algemeen opziener der waterwerken van Rijnland en als Inspecteur generaal van den waterstaat in Holland op te volgen, dan **Conrad**, met wien hij als leermeester en vriend tot op den laatsten dag zijns levens, 's lands belangen behartigd had.

Doch niet lang mogt ons vaderland in het bezit zijn van hem, wiens roem zoo binnen als buiten 's lands gevestigd was, wiens borst, door den koning van Holland, met het ridderkruis van de orde der unie in 1804 was versierd en wiens naam prijkte onder de leden der meest beroemde maatschappijen en genootschappen in Nederland; neen! nog naauwelijks waren er twee jaren verloopen, of eene hevige ziekte greep **Conrad** aan, en na weinige dagen overleed hij op den Huize Zwanen-

burg, op Halfweg Haarlem en Amsterdam, den 6den Februarij 1808, in den bloeijenden leeftijd van ruim 38 jaren.

De groote kerk te Haarlem bevat het stoffelijk overschot van den beroemden man. In 1820 werd er op kosten van den staat in deze kerk een gedenkteeken opgerigt, ter vereering van de nagedachtenis van Christiaan Brunings. Dit gedenkteeken was niet verre van zijne grafstede, met eenen marmeren zerk gedekt, bij een der pilaren van de kerk aangebragt. Conrad werd in datzelfde graf ter ruste gelegd. Geene uiterlijke teekenen waren hiervan aanwezig, en alleen in de aanteekeningen van het doodenboek der groote kerk bestond daarvan de herinnering.

De zonen van Conrad, waarvan nader, deden een gedenkteeken ontwerpen en uitvoeren, in overeenstemming met dat van Christiaan Brunings, waardoor ook aan hunnen vader eene welverdiende hulde werd gebragt, en aan den voet van dit gedenkteeken zijn de laatste stoffelijke overblijfselen van de beide waardige mannen, den 13den November 1843, uit hunne rustplaats genomen, nu ter aarde besteld. De marmeren zerk die vroeger op het graf was, is op den tegenwoordigen grafkelder overgebragt, terwijl op eenen regt opgaanden marmeren steen gelezen wordt: »*Ter blijvende gedachtenis van Frederik Willem Conrad, Ridder der Koninklijke Orde der Unie, Inspecteur-Generaal van den Waterstaat, overleden* VI *Febr.* MDCCCVIII (en de woorden door van der Palm over hem uitgesproken). »*Hij was zoo voortreffelijk, zoo goed en zoo beminnelijk, dat men van zijne talenten, zijne deugden, of van zijn karakter gewagende, naauwelijks weet, van waar men beginnen zal, of wat meest in hem uitblonk.* HIER RUST DE ZEDIGE VERDIENSTE!"

Het gedenkteeken zelf, waartoe wijlen Z. M. Koning Willem II uit eigene fondsen bijdroeg tot bestrijding der kosten, is van eene uitmuntende uitvoering. Aan de regterzijde ziet men eene persoonlijke voorstelling van de Noordzee, de wateren ontvangende van den Rijn; aan de linkerzijde een vrouwenbeeld, voorstellende den verbeterden landbouw van Rijnland, en in het verschiet de zeesluis van Katwijk. Het geheel strekt den beeldhouwer Joseph Geefs van Antwerpen, tot eene onvergankelijke eer.

Behalve de vermelde kaarten zijn wij aan de pen van Conrad de volgende werken verschuldigd:

Verhandeling over den Rhijnlandschen Slaaperdijk bij Spaarndam, met betrekking tot deszelfs gevolgen zoo voor den waterstaat van Rhijnland, als voor de stad Amsterdam, met twee kaarten, Haarlem 1802. 8°.

(Het ontstaan van dit werk had men te danken aan den sedert lang bestaanden waan, dat de overvloeijing van den Slaperdijk dienen kon, om Amsterdam, bij buitengewone hoogte van water, tegen gevaar van overstrooming te beveiligen, welken waan Conrad wist te wederleggen in zijn genoemd geschrift, en te bewijzen, dat de overvloeijing ter ontheffing en beveiliging van Amsterdam nutteloos, maar voor Haarlem en nabijgelegene polders schadelijk was. Dien ten gevolge had de zoo noodige verhooging van dien dijk plaats, en bewezen de gevolgen, hoe juist Conrad in dezen geoordeeld had.)

Rapport wegens het onderzoek omtrent eene uitwatering te Catwijk aan Zee, gedaan in 1802, *op last van Dijkrichter en Hoogheemraad van Rhijnland, met bijlaagen en daartoe behoorende kaarten en plaaten.* Haarlem 1803. 4°.

(Dit rapport, hetwelk ook de namen draagt van zijne mederapporteurs Blanken en Kros, was hoogstwaarschijnlijk alleen van zijne hand.)

Prijsverhandeling betreffende het leven en de verdiensten van Christian Brunings, met een voorberigt van J. H. van der Palm. 's Grav. 1827. 4°.

(Deze lofrede, bekroond door het Directoire der Bataafsche Republiek, in het jaar 1807 met eenen gouden gedenkpenning, hangende aan eene gouden keten ter waarde van 200 dukaten, is onder gemelden titel op 's lands kosten en op 's lands drukkerij uitgegeven.)

Behalve de genoemde werken moet er van Conrad in handschrift bestaan, eene:

Memorie over de resultaten, welke de werken te Katwijk hebben opgeleverd, sedert dat de Sluizen op den 21 *October* 1806, *in tegenwoordigheid van Koning Lodewijk, voor het eerst geopend zijn, tot op den* 31 *December van datzelfde jaar.*

Er bestaat van Conrad een fraai portret door J. Anspach geschilderd en L. Portman op steen gebragt. Gelijk het onderschrift zegt, werd hetzelve vervaardigd op last van H. H. regenten der fundatie van de vrouwe van Renswoude te Delft, uit achting voor hunnen voormaligen kweekeling; ook is hij afgebeeld eens in medaillon met bijwerk en eens in het *Album voor schoone kunsten* 1853, in steendruk door Trap, in 4°.

Conrad was gehuwd met Willemina Broestershuysen, die slechts weinige jaren, doch hoogst gelukkig met hem verbonden was, en hem slechts zeven jaren overleefde. Zij schonk hem drie zonen, Jan Willem Conrad, Martinus Hendrik Conrad en Frederik Willem Conrad, die allen in dienst des waterstaats geplaatst, de voetstappen huns vaders waardiglijk drukken en gedrukt hebben, zijnde de beide eerstvermelden reeds overleden, waarom hunne levensberigten hieronder volgen, en de laatstgenoemde nog in leven, die reeds getoond heeft door talrijke geschriften en als hoofd-ingenieur van den waterstaat, daargestelde werken, dat de bedrijvigheid en zonderlinge bekwaamheid van zijnen uitmuntenden vader, op hem zijn overgegaan, en die thans de eer geniet voorzitter te zijn der commissie voor de kanalisatie der landengte van Suez.

Zie K. en L. Bodc, 1808, D. I. bl. 97 en 131; *Gedenks. van de Koninklijke Orde der Unie, voor de jaren* 1807, 1808 en 1809, bl. 149; Nieuwenhuis, *Algemeen Woordenb. van Kunst en Wetensch.*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VI. St. II. bl. 671—674; *Biogr. Univers.*, T. V. p. 180; Wolf, *Beschr. van de Groote of St. Ravo Kerk te Haarlem*, bl. 128—132; van der Aa, *Frederik Willem Conrad en zijne werken*, geplaatst in het *Album der Schoone Kunsten*, jaargang 1853; *Cat. van de bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 120; van Leeuwen, *Nieuwe Cat. der Prov. bibl. Friesl.*, D. II. bl. 120.

CONRAD (JAN WILLEM), zoon van den voorgaande. Hij werd geboren te 's Gravenhage, den 1sten October 1795 en bij besluit van Koning Lodewijk, den 5den Maart 1808, met zijne beide broeders gerangschikt onder die jongelingen, die eene bijzondere opvoeding voor het vak van den waterstaat erlangden. Na in het jaar 1813 naar Parijs te zijn vertrokken, ten einde zijne studiën aan de polytechnische school aldaar voort te zetten, keerde hij in Mei 1814, ten gevolge der staatkundige gebeurtenissen naar de Nederlanden terug, waarna hij in de eerste maanden van het volgende jaar, aan het bureau van den waterstaat te 's Gravenhage, met teekenen behulpzaam was.

Den 24sten Mei 1815 werd hij aangesteld tot opzigter bij de werken aan het Nieuwe Diep, en den 11den November 1816 belast met het opzigt over de buitengewone werken aan de Hoofdplaatpolders in het voormalig Staats-Vlaanderen.

Op den 25sten November 1816 benoemd tot Ingenieur tweede klasse van den waterstaat en de publieke werken, bleef hij de dienst in Staats-Vlaanderen waarnemen tot in April 1817, en werd toen verbonden aan den Inspecteur der derde Divisie van den waterstaat, C. van Deelen, te Bergen in Henegouwen, met wien hij op last van het gouvernement eene reis door Engeland deed, tot nasporing van zeker systema van kanalisatie.

Na het overlijden van van Deelen, voleindde Conrad de ontwerpen der kanalen van Bergen in Henegouwen naar de Schelde, waarna hij in 1822 eerst als Provinciaal, daarna als Rijks Ingenieur in de provincie Limburg geplaatst werd. Hij werd als zoodanig in 1830 door den Opperbevelhebber der vesting Maastricht gelast, om den door de Belgen doorgestoken dijk der Zuid-Willemsvaart nabij het dorp Neeroeteren, te herstellen. Hiermede bijna gereed zijnde, werd hij door de Belgen opgeligt en te Hasselt gevangen gehouden; doch kort daarna weder in vrijheid gesteld en naar Maastricht teruggekeerd, werd hij met de dienst van Hoofd-Ingenieur belast in Limburg, voor zoo ver dat onder Nederlandsch beheer was gebleven. Hij werd den 28sten Januarij 1834 benoemd tot Ingenieur eerste klasse, en den 10den Februarij van dat jaar als Hoofd-Ingenieur te Maastricht gecontinueerd.

In 1837, aangezien de weinige werkzaamheden in het Nederlandsch gedeelte van Limburg voorkomende, verzocht hij met eenen uitgebreideren werkkring te worden belast, ten gevolge waarvan hij als Ingenieur naar Zeeland verplaatst werd. Hij keerde echter na het eindigen der verwikkelingen tusschen Nederland en België, in den zomer van 1839 naar Maastricht terug, om de dienst als fungerend Hoofd-Ingenieur in het Hertogdom Limburg te hervatten, en werd hij den 14den Julij 1842 benoemd tot Hoofd-Ingenieur der tweede klasse bij den waterstaat, den 11den November 1844 tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, en in September 1845 tot lid der commissie tot daarstelling van een kanaal van Luik naar Maastricht,

alwaar hij, de groote moeijelijkheden waarmede hij te kampen had overwinnende, de Nederlandsche belangen op eene loffelijke wijze behartigde. Na de voltooijing van dit kanaal werd hij in 1851 aangesteld tot Hoofd-Ingenieur bij de algemeene dienst, en verplaatst naar 's Gravenhage, alwaar hij belast werd met het opmaken van het project van den spoorweg tusschen Nederland en België. Op den 11den Januarij 1852 benoemd tot Hoofd-Ingenieur eerste klasse, werd hij den 1sten Mei van dat jaar verplaatst naar Zwolle als Hoofd-Ingenieur in de provincie Overijssel, alwaar hij den 4den April 1853 overleed.

Conrad was den 28sten Julij 1824 gehuwd met Julia Louisa Lenssen, die hem twee zonen en eene dochter schonk, waarvan de oudste zoon, Jan Frederik Willem, geboren te Maastricht den 28sten Mei 1825, thans Ingenieur van den waterstaat te Goes is, en de tweede, Julius Willem Hendrik, insgelijks geboren te Maastricht, den 18den Mei 1827, geplaatst is als Ingenieur-werktuigkundige bij den Hollandschen ijzeren spoorweg te Rotterdam.

Uit familie-papieren bijeengebragt.

CONRAD (Martinus Hendrik), tweede zoon van Frederik Willem Conrad, bovengenoemd. Werd geboren te Spaarndam den 25sten Januarij 1798, genoot even als zijnen broeder, na den dood zijns vaders, de bijzondere bescherming van Koning Lodewijk Napoleon, en outving zijne wetenschappelijke opleiding aan de polytechnische school te Parijs. Reeds in 1816 werd hij door Koning Willem I aangesteld tot aspirant-Ingenieur, en was hij werkzaam bij het maken der nieuwe haven te Middelburg. Achtereenvolgens was hij tegenwoordig bij de daarstelling van de haven- en zeewerken van Ostende en van het kanaal de Zuid Willemsvaart, waarvan een gedeelte onder zijne leiding uitgevoerd werd. Hij was wederom te Brugge, toen de omwenteling van 1830 hem noodzaakte naar Holland te wijken.

In 1834 tot Ingenieur der eerste klasse bevorderd, werd hij in de provincie Gelderland in dienst gesteld. Dáár was het, waar hij tot aan zijnen dood eenen werkkring vond, waarin hij zich als Ingenieur en als Hoofd-Ingenieur bijzonder heeft onderscheiden.

In de eerstgemelde betrekking was hij inzonderheid belast, met de dienst langs den Boven-Rijn en de Waal tot Nijmegen en Lent, en aan het Pannerdensche kanaal, en in de tweede, toen hij ten jare 1849 op last des Konings werd aangewezen tot lid der gemengde commissie voor de gemeenschappelijke stroombewaring van den Rijn, van Bazel tot aan zee. Hij wist zich als zoodanig 's Konings goedkeuring zoo zeer te verwerven, dat: »ter zake van de loffelijke wijze, waarop hij »zich door het vervullen der voormelde commissie (zegt het »koninklijk besluit) van de hem opgedragen taak heeft gekwe»ten," hij door Koning Willem III tot Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd werd. Later schonk de Koning hem de versierselen van Kommandeur der Orde van de Eikenkroon. De provincie Gelderland stelde zijne werkzaamheden op grooten prijs, waarvan de volgende woorden mogen getuigen, die in het verslag over 1850 van de Gedeputeerde Staten te lezen staan: »met een man aan het hoofd van »de kunde, bekendheid met den Gelderschen waterstaat en ge»schiktheid om zaken te behandelen, als de Hoofd-Ingenieur »Conrad, bijgestaan als hij het is, lijdt het geen twijfel, of »de dienst laat niets te wenschen over." En weinige dagen na zijn overlijden, dat te Arnhem den 20sten Junij 1854 plaats had, erkenden dezelfde Staten in hun verslag over 1854, dat zijn afsterven een groot, zeer groot verlies voor Gelderland te noemen is.

Door algemeene keuze tot lid van den Raad der gemeente Arnhem benoemd, was hij een uitstekend en ijverig lid, wiens verdiensten door allen openlijk erkend werden. Door zijne bekwaamheden verwierf hij zich de algemeene achting, en paarde hij eene uitgebreide algemeene kennis van het vak, dat hij zoo bij uitnemendheid beoefende, en die met de meeste welwillendheid ten dienste van een ieder stond, aan strenge regtvaardigheid, die onpartijdig raad deed geven en onpartijdig deed handelen, aan eenvoudigheid in werken en aan groote nederigheid. Dit waren de deugden die Conrad versierden, en even als zijn onvergetelijke vader was hij toegevend, maar onverzetbaar in het goede, bescheiden, vriendelijk en goedhartig, de vraagbaak zijner meerderen en genoot hij de liefde van zijne minderen.

Conrad was gehuwd met Jonkvrouwe Petronella Johanna Judith de Jong van Beek en Donk, die hem zeven kinderen schonk, waaronder een zoon, Frederik Willem Johan Christiaan, die als onder-officier bij Bali streed, en aan de gevolgen van aldaar bekomene wonden overleden is.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1854 (*Nieuwe Reeks*, 1ste jaargang), bl. 205 en 216; uit familieberigten aangevuld.

CONRADI (David Arnold), is de schrijver van een werkje, getiteld:

Cryptographia denudata, sive ars deciferandi, quae occulte scripta sunt in quocunque linguarum genere, praecipue in Germanica, Batava, Latina, etc. Lugd. Batav. 1739. 8°.

Zie *Biograph. Univers.*, T. V. p. 180; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 122.

CONRADI (Petrus) werd te Leeuwarden in het jaar 1707 geboren, en beoefende de godgeleerdheid te Franeker, later ook te Utrecht en Leiden. Op den 6den October 1732 door de klassis van Leeuwarden tot kandidaat aangenomen, werd hij drie jaren later door de bezorgers der Franeker Hoogeschool tot Lector in de godgeleerdheid en Nederduitsch Akademieprediker aangesteld, wordende aldaar ook in het Latijn gepredikt. Hij deed als zoodanig den 24sten April 1735 zijne intrede. Vijf jaren later werd hem het professoraat in de godgeleerdheid aan die zelfde Hoogeschool opgedragen, welke waardigheid hij den 9den October 1741 aanvaardde, terwijl hem den 8den April 1748 door de Groninger Hoogeschool de doctorale rang werd geschonken. Meer dan veertig jaren was Conradi Hoogleeraar te Franeker, totdat hij den 24sten Junij 1781 overleed.

Zijn geschilderd portret is voorhanden op het Raadhuis te Franeker.

Conradi, wiens theologische rigting de Coccejaansche was, was een zeer geleerd man, die vooral als prediker heeft uitgemunt in een tijdperk, dat er anders nog zoo veel gebrekkigs in de predikwijze heerschte. Hij verhief zich daarin ver boven allen, niet alleen wegens bondigheid van zaken bij het behandelen der onderwerpen, maar voornamelijk wegens netheid in de bewerking en zuiverheid van taal.

Tiberius Hemsterhuis, die kundige waardeerder van groote geniën, kende Conradi als prediker eene hooge waarde toe en noemde hem, om zijne bevallige, welsprekende en eenvoudige voordragt, de uitnemendste, de grootste kerkredenaar van Nederland.

De door hem uitgegevene geschriften zijn:

Disputatio de periodo annorum ab exitu Israëlitarum ex Aegypto usque ad extructionem templi Salomonis. Fran., 1732. 4°.

Oratio inauguralis de necessariis theologi polemici virtutibus, habita VI *idus Octobris* CIϽ IϽCCXLI. Franek. 1741. folio.

(In het Hollandsch vertaald en uitgegeven onder dezen titel: *Intrêe-Reden over de pligt van eenen Godgeleerden in het wederleggen der dwaalingen*. Harl. 1742. 4°.)

Oratio funebris in memoriam Petri Laan, Fran. 1743. 4°.

(In het Hollandsch vertaald en uitgegeven onder dezen titel: *Lijkreden op Petrus Laan, vertaald door Walter Hendriks Hofstede*, Leeuw. 1743. 4°.)

Sermo academicus de necessario, sed probe administrando Rationis usu in religionis revelatae negotio. Franek. 1752. 4°.

(In het Hollandsch vertaald en uitgegeven onder dezen titel: *Akademische Redenvoering over 't noodzaakelijke dog welgeregelde gebruik der Reeden, in 't stuk van den Geopenbaarden Godsdienst, meestendeels ingerigt tegens het berugte beroeringswerk in veele kerken der Nederlanden*. Rott. 1753. 4°.)

Redevoering over den verbazenden voortgang van het, door de Apostelen, in de weereld gepredikte Evangelie als een ontwijfelbaar bewijs voor de waarheijt van de Christelijke Godsdienst, Amst. 1767 4°.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1735 *a*. bl. 487, 1740 *b*. 222, 1741 *b*. 226, 1748 *a*. 618; Vriemoet, *Athen. Fris.*, p. 827; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. III, V; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boeken*; Ypeij, *Kerk. Geschied. van de Achttiende Eeuw*, D. VIII. bl. 72, 73, 642, 643; Ypey en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, D. IV. *bl.* 68; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 302.

CONSTANT (Peter), geboren te Middelburg. Hij voerde in het jaar 1640 het bevel over het oorlogschip *de Prinses*, hetwelk naar Brazilië bestemd was, en ontmoette op zijne reis derwaarts, twaalf Duinkerksche fregatten en twee prijzen, die door dezen veroverd waren. Een van deze fregatten zeilde met de prijzen op, doch de elf overigen verdeelden zich in

twee smaldeelen, bragten het schip van Constant alzoo tusschen twee vuren, en gaven hem toen van weerskanten de volle laag, waardoor hij deerlijk geteisterd werd; doch verre dat hij daardoor den moed liet zakken, wakkerde dien integendeel aan, en hij vocht met zijn volk als leeuwen. De ongelijke strijd duurde van des middags twaalf tot des avonds zes uren, en niettegenstaande de groote overmagt, sloeg hij er zich door en ofschoon zwaar beschadigd, had hij zijne vijanden geen minder nadeel toegebragt.

Zie Commelin, *Leven van Frederik Hendrik*, D. II. bl. 81.

CONSTANT (PIETER), misschien een zoon van den voorgaande, was een der kapiteinen onder het eskader van Binckes, tot een kruistogt naar de Fransche West-Indiën gezonden. Hij voerde het bevel op het schip *Zeelandia* van 44 stukken, hielp in Mei 1676 Caijenne veroveren, vervolgens St. Martin, en eindelijk Tabago. Toen de Nederlandsche vloot aldaar door den Franschen Admiraal d'Estrees werd aangetast, verweerde hij zich met moed en standvastigheid, doch was na een allerhevigst gevecht, waarin verscheidene Fransche en Hollandsche schepen vernield werden, en het Fransche Admiraalschip in de lucht vloog, genoodzaakt zijn schip tegen het strand te laten aandrijven, dewijl het van masten en rondhout beroofd, dreigde te zinken. Wat er verder bij de herovering van Tabago door de Franschen, van Constant geworden is, is onbekend, alleen wordt hij onder de gewonden genoemd, als zwaar gekwetst. Misschien is hij aan die wond overleden.

Zie Sijlvius, *Hist. onzes Tijds*, B. XV. bl. 37—39; de Jonge, *Geschied. van het Ned. Zeew.* D. III. St. II. bl. 298, 325, 341, 346.

CONSTANT-REBECQUE (SAMUEL Baron DE), Heer van Hermenches en Villars-Mendras, zoon van David de Constant-Rebecque en van Jonkvrouwe de Colladon. Hij werd geboren in het jaar 1676, en kwam in 1699 in Nederlandsche dienst, doorliep alle rangen en werd den 4den Augustus 1727 benoemd tot Kolonel van het regiment Zwitsers, dat zijn naam droeg. Hij werd vervolgens bevorderd tot Generaal-Majoor, in 1742 tot Luitenant-Generaal en vervolgens tot Generaal der Infanterie.

In 1703 nam hij deel aan het gevecht bij Ekeren, in 1706 aan den slag bij Ramelies, waarin hij het leven redde van den Hertog van Marlborough. Voorts was hij tegenwoordig bij den veldslag bij Oudenaarden in 1708, bij dien van Malplaquet in 1709 en bij de belangrijkste belegeringen, welke in die dagen hebben plaats gehad, waarin hij zich de achting van Marlborough en van Prins Eugenius, in groote mate verwierf. Hij overleed in 1756, en was in 1722 gehuwd met Jonkvrouwe Rose de Saussure de Bercher, waarbij hij vier zonen verwekt heeft, die volgen.

Zijn oudste broeder, Marc Rodolphe, Drossaart van Willemstad, Adjudant-Generaal en Aide-Kwartiermeester-Generaal, had zich het vertrouwen van Koning Willem III van Engeland waardig gemaakt, doch overleed in den ouderdom van 30 jaren, aan de gevolgen van een al te werkdadig leven, toen hij op het punt stond om tot Lord verheven te worden.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CONSTANT-REBECQUE (DAVID LODEWIJK Baron DE), Heer van Hermenches en Villars-Mendras, oudste zoon van den voorgaande, geboren den 17den November 1722. Hij begon zijn loopbaan als kadet in het regiment van zijnen vader in het jaar 1736, werd in 1741 bevorderd tot Kapitein-Luitenant, en was in dien rang als Adjudant-Generaal van zijnen vader tegenwoordig in den slag bij Fontenoi, alwaar hij gewond werd. In 1764 ging hij in Fransche dienst over, was later Marechal de Camp, Ridder van de Orde *pour le Merite*, en overleed den 26sten Februarij 1785. Hij was gehuwd met Louise de Seigneux, en liet na, onder anderen een zoon, Willem Anne Baron de Constant-Rebecque, Heer van Villars-Mendras, die later volgt.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CONSTANT-REBECQUE (PHILIPPE GERMAIN Baron DE), tweede zoon van Samuel Baron de Constant-Rebecque bovengenoemd, werd geboren in 1724, trad in 1739 in dienst als kadet, werd in 1744 kapitein, en was in dien rang tegenwoordig bij de verdediging van Bergen op Zoom in 1747, waarbij hij werd gevangen genomen. Hij werd in 1756 Kolonel van het regiment Infanterie van Cornabé, en overleed op den 13den Junij van datzelfde jaar.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CONSTANT-REBECQUE (JUSTUS LODEWIJK ARNOLD Baron DE), derde zoon van Samuel Baron de Constant-Rebecque bovengenoemd, werd geboren in 1726, trad in 1740 als kadet in dienst, werd in 1764 Kapitein, in 1774 Luitenant-Kolonel der Infanterie in het regiment van May, en in 1779 Kolonel. Hij werd den 9den Februarij 1796 als Generaal-Majoor gepensioneerd en overleed in 1814.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CONSTANT-REBECQUE (FRANÇOIS MARC SAMUEL Baron DE), vierde zoon van Samuel Baron de Constant-Rebecque bovengenoemd, geboren in Maart 1729, werd in 1747 Kapitein-Luitenant, en in 1764 gepensioneerd als Majoor van het infanterie-regiment van Smissaert. Hij begaf zich daarna aan de beoefening der letteren, waarvoor hij, door zijnen gemeenzamen omgang met Voltaire, smaak had gekregen. Op het laatst van zijn leven vertrok hij met der woon naar een landgoed nabij Lausanne, alwaar hij overleed den 13den Augustus 1800. Hij was gehuwd met Jonkvrouw L. C. de Galatin, waarbij hij verwekte twee zonen, Justus, geboren in 1760, en in 1793 te Gent overleden aan de gevolgen van zijne wonden, gekregen in het gevecht bij Fourcoin, en Jean Victor, die later volgt.

Hij schreef:

Cathechisme de morale. 1781.

Camille, ou lettres de deux filles de ce siècle. Paris, 1784. 4 vol. 12°.

(Herhaalde malen herdrukt en in andere talen overgezet).

Le mari sentimental. Genève, 1786. 12o.

Laure, ou lettres de quelques personnes de Suisse. Paris, 1787, 7 vol. 12o.

Recueil de pièces dialoguées, ou Genilles dramatiques, 1787. 2 vol. 8o., herdrukt, 1799. 8o.

Zie *Biogr. Univ.* T. V. p. 186; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CONSTANT-REBECQUE (WILLEM ANNE Baron DE), Heer van Villars-Mendras, was de zoon van David Lodewijk, Baron de Constant-Rebecque bovengenoemd. Hij werd te 's Gravenhage den 24sten April 1750 geboren. Ten doop gehouden door Prins Willem IV en Prinses Anna van Engeland, ontving hij van zijnen doorluchtigen Peet het brevet van Vaandrig bij de Zwitsersche lijfwacht. In het jaar 1762 tot tweede Luitenant bij de kompagnie van den Stadhouder benoemd, aanvaardde hij in 1766 de dienstbetrekking bij zijn regiment, en werd in 1773 tot Luitenant-Kolonel, en in 1779 tot Kolonel benoemd.

Bij den aanval op de dorpen Lincelles, Blaton en Bondues, die door de Franschen bezet waren, had hij gelegenheid om onder de oogen van zijnen Generaal, den hem aangeboren moed ten toon te spreiden. Aan het hoofd zijner Zwitsers vermeesterde hij op den 13den Augustus 1793, onder een verpletterend kartets- en geweervuur, het dorp Lincelles, en verdreef er de Franschen uit. De Erfprins gaf op de plaats zelve, hem zijne hooge tevredenheid te kennen, en de officiële rapporten maakten melding van zijne aan den dag gelegde onverschrokkenheid.

Kort daarna, den 23sten Augustus, werd hij benoemd tot kommandant eener brigade, welke onderscheiding hij zich spoedig waardig maakte, toen hij bij de bestorming onzer posten bij Hallum en Roncq door de Franschen, op den 12den September van genoemd jaar, aan het hoofd der bataillons May en Wartensleben, eenen krachtigen aanval op den vijand deed, zoodat de onzen zich weder in hunne positiën konden staande houden.

Toen door de afscheiding van het Oostenrijksche leger, de onzen door de groote overmagt tot eenen overhaasten terugtogt gedwongen werden, maakte de Constant zich daarbij bijzonder verdienstelijk, door de vlugtende soldaten met de grootste inspanning en bedaardheid van geest tot staan te brengen en de orde bij den terugtogt zoo veel doenlijk te herstellen. Het mogt hem gelukken een 3000tal soldaten van verschillende regimenten, benevens 23 stukken geschut bijeen te brengen, en daarmede naar de opgegevene verzamelplaats te trekken.

In de veelvuldige bloedige gevechten, welke op dat tijdstip zonder ophouden geleverd werden, bleef de Constant een belangrijk deel nemen. Hij werd in Januarij 1794 tot Generaal-Majoor der Infanterie benoemd, en nam als zoodanig deel aan de insluiting van Landrecies, waar hij het geretrancheerde

kamp veroverde, en bevel ontving die vesting na de overgave met zijne brigade te bezetten.

Den 11den December van hetzelfde jaar verdedigde hij het fort St. Andries met roem tegen Moreau en Pichegru, die den terugtogt aannamen, zoodat het behoud van den Bommelerwaard aan hem te danken was, en bij den steeds aanwassenden toeloop der Fransche legerbenden, gaf hij, met zijne brigade geposteerd op den regter Waaloever, vernieuwde bewijzen van zijnen onbezweken ijver en krijgskundige verdiensten, door de voortgangen des vijands op te houden en den Waaloever te verdedigen, later ontving hij bevel om op Gorinchem terug te trekken, alwaar zijne brigade in April 1795 uit een ging en hij den prins naar 's Gravenhage volgde.

Na zich alzoo als soldaat en als aanvoerder op eene schitterende wijze te hebben doen kennen, viel op hem de keuze van den stadhouder en de staten generaal, om als parlementair bij den generaal Pichegru en de representanten van het Fransche volk, eenen wapenstilstand te bemiddelen; doch ofschoon hij zich daartoe gaarne leende en reeds naar zijne bestemming gesneld was, was den uitslag wel te voorzien geweest en kwam hij te laat, om nog iets voor het vaderland en het vorstelijk huis uit te rigten.

Bij de nieuw ingevoerde orde van zaken, legde hij zijne militaire waardigheid neder, en sloeg hij de herhaalde voordeelige aanbieding, om met zijn regiment in de Fransche gelederen over te gaan, standvastig af. Hij verliet het vaderland, om zich bij zijne echtgenoote, Francina Godardina Constantia, Baronnesse van Lijnden van Hoevelaken, met wie hij te 's Gravenhage den 1sten Julij 1782 in het huwelijk was getreden, en zijne kinderen, die zich allen te Brunswijk ophielden, te vervoegen. Hier genoot hij het vertrouwen en de vriendschap des regerenden hertogs in zoo groote mate, dat hij hem tot landdrost van het hertogdom Brunswijk benoemde, welke eervolle betrekking hij, met vrijwilligen afstand van het tractement en de emolumenten daaraan verbonden, aanvaardde.

Doch ook hier verloor hij de belangen van het vorstelijk huis en van zijn vaderland niet uit het oog. Toen prins Frederik te Osnabrug op nieuw troepen verzamelde, snelde hij derwaarts en stelde zich onder zijne bevelen. In 1799 was hij naar Zurich gezonden om mede te werken tot het oprigten van een nieuw Zwitsersch regiment, later begaf hij zich wederom naar den erfprins, die zich te Lingen ophield, en volgde hij dien vorst naar Engeland, waar hij behulpzaam was in het oprigten van het korps Hollanders in Engelsche soldij, hetwelk na de zamenstelling onder zijne leiding in 1800 gesteld, doch na den vrede van Amiëns weder afgedankt werd. Ter belooning zijner goede diensten ontving hij het brevet van luitenant generaal in Britsche dienst.

Na de terugkeer van den prins van Oranje in 1813, bood de Constant, op 64jarigen leeftijd, andermaal zijne diensten aan. Hij werd door dezen, bij zijne komst te 's Gravenhage in Februarij 1814, minzaam ontvangen en benoemd tot luitenant generaal in Nederlandsche dienst en tot gezant bij den kroonprins van Zweden. Twee maanden daarna werd hem het groote kommandement van het oostelijk gedeelte van het rijk opgedragen, en aanvaardde hij in Julij zijne nieuwe betrekking, verblijf houdende te Maastricht. Op den 27sten Maart 1815, werd hij van deze vesting gouverneur en benoemd tot kommandeur der militaire Willemsorde.

Bij de nieuwe verdeeling van het grondgebied der Nederlanden in grootere militaire kommandementen, werd aan de Constant op den 1sten Januarij 1816 het bevel over het vijfde groot militair kommandement, bevattende de provinciën Luik en Limburg, opgedragen. In September 1818 viel hem de eervolle onderscheiding ten deele, om te Aken de keizers van Oostenrijk en Rusland, als ook den koning van Pruissen, namens zijnen vorst te begroeten, en de staatszaken die bij het congres zouden verhandeld worden te volgen. Hij werd op de vleijendste wijze ontvangen, en na afloop dezer eervolle zending, in December daaraanvolgende benoemd tot gouverneur van Brussel, met den rang van groot officier der kroon.

Bij besluit van den 19den October 1824, werd hij ingelijfd in den Nederlandschen adelstand met den titel van baron, overgaande op al zijne wettige nakomelingen, als zijnde afkomstig uit een geslacht behoord hebbende tot den adel van Frankrijk, en aan hetwelk in 1213 de erfelijke titel van baron is geschonken. Den 10den November 1828, werd hij tot generaal der infanterie verheven.

Bij het uitbreken van den Belgischen opstand in 1830, werd de Constant Rebecque door ziekte aan zijn bed en zetel geboeid, en hij daardoor verhinderd om zijne diensten op nieuw aan de goede zaak toe te wijden. Hij vertrok naar 's Gravenhage, en verzocht dringend om het ontslag uit zijne betrekking, hetwelk hem op de meest vleijendste wijze geschonken werd. Hij overleed te 's Gravenhage op den 12den Augustus 1832.

Groot, ontzaggelijk groot waren de verdiensten van de Constant-Rebecque als krijgsman. Als mensch, zedig, bescheiden en onbaatzuchtig daarhenen levende, werd hij zeldzaam geevenaard. Hij was een dier mannen, zoo als er slechts weinigen in de geschiedenis der volken voorkomen, vol van waren zielenadel, uitmuntende in trouw en onkreukbare gehechtheid aan Vaderland en Regering, versierd met de beminnelijkste hoedanigheden en toegerust met de zeldzaamste bekwaamheden. Hij was hierdoor van allen geacht, geëerd en bemind, en zijne nagedachtenis zal hierdoor blijven in zegening, zoo lang deugd en verdiensten op hunnen regten prijs worden geschat.

Het wapen door de Constant-Rebecque gevoerd, is een doorsneden (coupé) schild; het bovendeel van zilver met een arend van sabel, gekroond, gebekt en genageld van goud; het onderdeel is van sabel met een liggend kruis (sautoir) van goud, met den wapenspreuk: *In arduis constans. (In tegenspoed standvastig.)*

Zie J. C. van Rijneveld, *Levensschets van W. A. Baron de Constant Rebecque de Villars*, in den *Milit Spectat.*, D. VII. No. 5; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 68, 75, 551; uit medegedeeldo berigten aangevuld.

CONSTANT-REBECQUE (Jean Victor, Baron de), zoon van François Marc Samuel, Baron de Constant-Rebecque bovengenoemd. Werd geboren te Genève den 22sten September 1773. Na in Fransche dienst te zijn geweest bij de Zwitsersche gardes, behoord hebbende tot het moedig en braaf regiment dat Lodewijk XVI moest verdedigen, en waarvan zeer weinigen zijn ontkomen aan den vreeselijken moord en plundering bij gelegenheid van de vermeestering der Tuillerien in 1791, trad hij in dienst bij de Hollandsche garde in het jaar 1793, maakte den veldtogt mede van 1793 en 1794, en ging na de revolutie in 1795 naar Pruissen. In 1805 benoemd tot militaire Gouverneur van den jeugdigen Prins van Oranje, later Koning Willem II, volgde hij dezen eerst naar Engeland, alwaar hij hem vergezelde op de lessen aan de Universiteit te Oxford, later naar Spanje als Luitenant-Kolonel Aide de camp van het Engelsche leger van 1811 tot 1813, alwaar hij met den Prins tegenwoordig geweest is bij Badajoz, Cuidid Rodrigo, Salamanca, Vittoria en in den slag bij de Pyreneën. Na Neerlands herstelling, werd hij door Koning Willem I eerst tot Kolonel, daarna tot Generaal-Majoor bij het Nederlandsche leger bevorderd, en in de eerste jaren nadat de Prins van Oranje de regering, eerst als souvereine Vorst daarna als Koning der Nederlanden, had aanvaard, is de Constant-Rebecque geplaatst geweest in vele commissiën, zoo als die tot het regelen van alles wat betrekking had tot het krijgswezen, en die tot het regelen der grenzen tusschen Nederland en Frankrijk, van welke hij voorzitter geweest is.

Als chef van den generalen staf, is hij, tot dat hij is gepensionneerd, werkzaam geweest, en heeft in die betrekking aan den lande vele gewigtige diensten bewezen. In 1815 was hij, met den Kwartiermeester-Generaal van het Engelsche leger Abercrombie, den Prins van Oranje toegevoegd, en als zoodanig gaf hij uitmuntende bevelen betrekkelijk de verdediging van Quatre-Bras, vóór dat de Prins daar kwam, die bij zijne komst alles goedkeurde. Hier werd hij gewond en te Waterloo waar hij, zoo als de Prins zelf getuigde, hem van groote dienst was, ontving hij twee wonden en werd een paard onder hem doodgeschoten.

Hoe groot het vertrouwen was, dat Koning Willem I in de Constant-Rebecque stelde, kan daaruit worden opgemaakt, dat hij in de eerste dagen van Augustus 1830 in eene zeer vertrouwelijke zending naar Engeland vertrok, om met den Hertog van Wellington, toen eerste Minister, te beraadslagen omtrent de maatregelen te nemen, ten gevolge van de in Frankrijk toen uitgebrokene omwenteling.

Den 28sten Augustus 1830, vier dagen nadat het oproer te Brussel uitbrak, volgde hij den Prins van Oranje naar Antwerpen, en vervolgens op den 1sten September daaraanvolgende op zijnen togt binnen Brussel; het was het paard van de

Constant-Rebecque, dat de Prins bereed nadat het zijne gekwetst was geworden, en waarmede hij den gevaarlijken togt van het stadhuis naar het paleis volbragt. De Constant-Rebecque hem volgende op het paard van een der bedienden, had het ongeluk met zijn paard neder te storten, en ware hij niet door eenen Belg gered, hij zou de mishandeling der losbandige menigte niet zijn ontkomen.

Als chef van den staf was hij Prins Frederik ter zijde bij den aanval op Brussel (23—26 September), en werd daarbij aan den linkerarm gewond, toen hij aan het hoofd van de midde-kolonne tegen de schaarbeeksche poort oprukte. Niettegenstaande deze verwonding, bleef hij nog vier dagen onvermoeid werkzaam, doch verliet toen Brussel op last van Prins Frederik, om aan den Koning den toestand van zaken te doen kennen en zijne wonde te doen genezen.

In 1831 was hij weder, als chef van den staf bij het leger dat België binnentrok, den Prins van Oranje ter zijde, en hij stelde op diens last op den Pellenberg de voorwaarden der capitulatie van Leuven, en nog dienzelfden dag magtigde de Prins hem, om met den Franschen Maarschalk Gerard alles te regelen, hetgeen betrekking had tot den terugtogt der troepen naar de grenzen van Oud Nederland.

Sedert den 24sten November 1816, was de Constant-Rebecque Luitenant-Generaal. Hij werd op zijn dringend verzoek gepensionneerd den 9den Augustus 1837, met toekenning van den rang van Generaal-Majoor der Infanterie, en toen tevens ontslagen uit zijne betrekking van opper-intendant over de opvoeding der kleinzonen van Koning Willem I, waartoe hij in 1826 was benoemd.

Behalve met onderscheidene vreemde ordens, als: Kommandeur van het legioen van eer, de militaire Bathorde van Engeland, Ridder 2de klasse van de orde van den Rooden Adelaar van Pruissen, werd hij door Koning Willem I vereerd met het kommandeurs kruis der militaire Willemsorde en het grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw, terwijl Koning Willem III hem het grootkruis der orde van de Eikenkroon schonk. Lang nadat hij reeds was gepensionneerd geworden, ontving hij in 1849 de door Koningin Victoria ingestelde medaille met vijf gespen, waarop de namen staan van de belegeringen en veldslagen door hem in Spanje bijgewoond, en eindelijk nog versierde zijn borst de medaille, welke door het Zwitsersche bondgenootschap is uitgereikt, aan die dertien overgeblevene trouwe Zwitsers, die Lodewijk XVI verdedigd hebben, tot erkenning van den onverschrokken trouw, waarmede zij den ongelukkigen Vorst hadden bijgestaan, waarvoor Koning Lodewijk XVIII hem ook later nog benoemde tot Ridder van St. Louis. Bij diploma van 25 Augustus 1846, werd hij ingelijfd in den Nederlandschen adelstand met den titel van Baron, voor zich en zijne wettige afstammelingen.

De generaal de Constant-Rebecque, overleed op het kasteel Schönfeld in Silezië̈n, op den 12den Junij 1850, en besloot hij aldaar zijnen merkwaardigen loopbaan, waarin hij groote diensten aan Nederland en het huis van Oranje bewezen heeft, bij alle zijne betrekkingen en vrienden eene herinnering nalatende aan vele uitmuntende hoedanigheden, die hem als mensch tot sieraad hadden verstrekt. Hij liet bij zijne echtgenoote Isabella Catharina Anna Jacoba, Baronnesse van Lijnden van Hoevelaken, met wie hij den 29sten April 1798 in het huwelijk was getreden, behalve eene dochter Louise Isabelle, die gehuwd was met den Graaf Pückler in Silezië̈n, drie zonen na, zijnde Theodore Guillaume Thierry Victor, die zijnen loopbaan begon bij de rijdende artillerie, daarna voortzette bij den generalen staf en eindelijk als adjudant van Koning Willem II en Willem III, in 1856 als kolonel werd gepensionneerd; Charles, secretaris van den Raad van State en Guillaume, thans gepensionneerd kapitein-luitenant ter zee.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 444, 610, 624, 724; *Galerie Histor. des Contempor.*, T. IV. IX; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CONTELER (George), was een verdienstelijk hopman in staatsche dienst. Van hem is bekend dat hij in 1595, bij een inval in het Luxemburgsche, krijgsgevangen werd gemaakt, doch nog tijdig genoeg los kwam, om deel te kunnen nemen aan den ongelukkigen strijd bij Bislich in dat jaar. In 1597 nam hij deel aan eenen aanslag van prins Maurits op Venlo, die ongelukkig uitviel. Hij sneuvelde in den slag bij Nieuwpoort in 1600 en was gehuwd met jonkvrouwe Judith Bentinck.

Zie (Schuller tot Peursum), *Verz. berigt omtrent de krijgsbev. bij Nieuwpoort*, bl. 53; *Geschiedk. aant. omtrent het beleg van Gron.*, bl. 61; Bosscha, *Neerl. Heldend. te Land*, D. I. bl. 327.

CONVENT (Laurens Davidsz. van), had waarschijnlijk reeds vroeger den lande gediend, voor dat hij in 1665 bij den ongelukkigen togt onder den Admiraal de Ruiter, het bevel voerde over het schip *Gorinchem* van 36 stukken, onder het eskader van den van den luitenant Admiraal Cornelis Tromp. Toen de vloot door storm verstrooid was, geraakt hij met zijn schip van de vloot af en schaarde zich met eenige anderen onder den Luitenant Aart van Nes, op wiens bevel hij den brander *de Witte Zwaan* en later weerloozen Oost-Indië vaarder naar de Eems bragt, die later nog behouden in het Vlie binnenkwam. Convent was gelukkiger in den vier daagschen zeeslag, waarin hij, op de *Groot Hollandia* van 64 stukken het bevel voerende, de Ruiter kloekhartig bijstond en de overwinning hielp bevechten. Hij diende nog in denzelfden oorlog en in dien van 1672. Bij den slag van Solebaij was hij ook tegenwoordig, maar later wordt zijn naam niet meer genoemd.

Zie Brandt, *Leven van de Ruiter*, bl. 428, 429, 468, 508, 652.

CONVENT (Johan van), geboren in 1658, was kapitein ter zee, nam deel aan den ongelukkigen slag van Bevezier, waarbij zijn schip deerlijk geteisterd werd, muntte uit in het behalen der overwinning van la Hogue en was tegenwoordig bij de verdere krijgsverrigtingen, zoo in den tweeden Franschen, als successie oorlog.

In het jaar 1705 kwam hij met eenige schepen, vroeger geleid door den luitenant admiraal van Almonde, doch die naar het vaderland was teruggekeerd, bij de vereenigde Engelsche en Nederlandsche vloot voor de stad Alicante, met welke hij zich vereenigde.

Na den dood van den Vice-Admiraal van der Goes, die met een eskader in 1707 naar de Middellandsche zee werd gezonden en aldaar overleed, nam hij het gebied over dat eskader tijdelijk op zich, waarin hij later door Hunne Hoogmogenden bevestigd werd, van welken moeijelijken maar vereerenden taak Convent zich op eene uitmuntende wijze kweet. Hij zeilde onder den Britschen admiraal Shovell, met de vloot naar de tegenover Toulon liggende eilanden van Hieres, ten einde het leger der bondgenooten hetwelk Toulon belegerde, alle mogelijken bijstand te verleenen; doch men was later genoodzaakt het beleg op te breken. Hij overleed te Dordrecht den 23sten Maart 1739.

Hij werd bij resolutie van den 11den April 1708 van de admiraliteit van de Maas, aangesteld tot Schout bij nacht en in 1709 werd hem het bevel toevertrouwd over een eskader naar den Sont, ten einde de koopvaarders te verhinderen om koorn uit de Oostzee naar Frankrijk te voeren. Vier jaren na zijne benoeming tot Schout bij nacht werd hij tot Vice Admiraal benoemd.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. III. St. II. bl. 488, D. IV. St. II. bl. 108, 389, 421, 423, 435, 489, 521—524, 563.

COOL (Adriaan), geboren te Gouda uit een aanzienlijk geslacht in het begin der zeventiende eeuw, begaf zich in de orde der Jesuiten en schreef:

Lijkreden op het afsterven van den geleerden Antwerpschen bisschop en Leuvenschen hoogleeraar Johannes Malderus Antw.. 1633, 4°.

Zie Walvis, *Beschr. van Gouda*, D. I. bl. 312, 313.

COOL (Jacob), meer bekend onder den naam van Jacobus Brassica, werd geboren te Rotterdam, en was een bloedverwant van den bekenden Reinier Snoy. Hij overleed den 4den November 1637 en was een uitmuntend en geleerd man, om zijne opregtheid geroemd. Door zijne zorg kwam ten jare 1620 de kronijk van Snoy, verrijkt met een door hem geschreven levensberigt des schrijvers, benevens eene inleiding en opdragt in het licht. Toen zijn voornemen daarvan bekend werd, ontbrak het niet aan de zoodanigen, die genoemde kronijk voor fabelachtig hielden, onder anderen Dousa, Scriverius en Baudius, die hem en zijnen bloedverwant Bockenberg, op wien men het ook niet voorzien had, openlijk, ofschoon onder bedekte namen in een menigte van puntdichten hekelden.

Hij schreef:

Consolationem de pestilentiae morbo. 1584, 8°.
Apologos, seu facete dicta. 1586, 8°.
Isagogen sive introductionem ad mortem. 1587, 8°.

De certo Vitae genere deligendo; ad Filium. 1598, 8°.
De Etymo Hollandiae libellus, Harl., 1599, 8°.
Saturnalia, sive sententias, ad imitationem paradoxorum Ciceronis disputatas, etc. Lugd. Bat., 1601.
Apologia pro eodem adversus Janum Dousam; videlicet Responsionem ad Objectiones Dousae. Lugd. Bat. 1601, 8°.
Saliare ad J. Philomusum. Lugd. Bat., 1601 8°.
Poemata ad eundem. Delph., 1603.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.* op Brassica; de Wind, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 117, 221, 558; *Kronijk van het Histor. Genootsch.* D. II. bl. 173, 175.

COOL (J.), orgelmaker te Goes, vervaardigde in 1710 in de groote kerk aldaar een achtvoets werk van 28 stemmen voor twee klavieren en pedaal met vijf blaasbalgen, hetwelk zoowel voor het oog als voor het oor zeer schoon uitviel.

Zie *Hess. Dispos. des Orgels*; E. L. Gerber, *Lexic. fur Tonkunstl.* bl. 776.

COOLEN (JAN LAMBRECHTZEN), geboren te Vlissingen in 1565, voer in zijne jeugd ter zee, en behoorde onder de eerste handelaars op de kust van Guinea en Nieuw-Nederland. In het begin der zeventiende eeuw, was hij een der voornaamste oprigters der O. I. Compagnie, en een harer eerste bewindhebbers; van de diensten in deze betrekking aan den staat bewezen, dragen de registers van dien tijd zeer vele blijken.

Na tot raad in zijne geboorteplaats benoemd te zijn, bekleedde hij aldaar zevenmaal het burgemeesterschap, en nam namens de stad verscheidene belangrijke commissiën waar. Hij overleed op den 19den Maart 1619. In de groote kerk te Vlissingen is een marmer gedenkteeken opgerigt, waarop een Latijnsch grafschrift, zinspelende op zijne zinspreuk: »*'T is al Wereld.*

Zie Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 261.

COOLHAES (CASPAR JOHANNESZOON), werd geboren te Keulen, den 24sten Januarij 1536. Na aldaar en vervolgens te Dusseldorp zich in de wetenschappen geoefend te hebben, werd hij in 1560 predikant te Trarbach, in het hertogdom Tweebruggen en in 1561 te Beilstein, daarna te Siegen in het Nassauwsche. Van daar beroepen naar Deventer in 1566, bragt hij er door verdraagzaamheid en inschikkelijkheid jegens de Roomschgezinden zooveel te weeg, dat er, terwijl elders twist en tweedragt heerschten en de beeldenstorm vreesselijk woedde, hier rust en eensgezindheid bestond, en de hervorming der kerk en de godsdienstige verlichting des volks niet met schandtooneelen gepaard gingen. Hij verbleef echter niet langer dan vier en dertig weken te Deventer, en vertrok toen die plaats aan de Spanjaarden overging naar Essen in Kleefsland, alwaar hij drie en een half jaar en vervolgens naar Manheim in den Paltz, alwaar hij twee jaren verbleef, van waar hij in 1573 naar Gorinchem werd beroepen, doch welke plaats hij reeds het volgende jaar verliet, gehoor gevende aan eene beroeping naar Leiden, waar hij belet werd binnen te komen door het beleg. Na te Delft zich eenigen tijd te hebben opgehouden, kwam hij na het ontzet der stad in dienst.

Bij de oprigting der hoogeschool aldaar, genoot Coolhaes de eer, om de eerste redevoering bij hare inwijding, op den 8sten Februarij 1575 te houden. Hij deed dat, sprekende inzonderheid tot lof der godgeleerdheid. Dit was echter niet het eenige wat hij voor die nog jeugdige instelling deed. Hij voorzag ook in de eerste behoefte aan godgeleerde lessen, en maakte een aanvang met het houden van voorlezingen over den *Brief van Paulus aan de Galatiers.* Weldra nogtans droeg hij zijne professie over aan Guillaume Feugerais, en bepaalde hij zich alleen tot de dienst der kerk.

In 1578 geraakte hij met eenigen zijner ambtsbroeders, en voornamelijk met Pieter Cornelisz in geschil, over het regt der overheid in kerkelijke zaken. De magistraat der stad beweerde, dat hem het bewind toekwam over de openbare kerkdienst. De predikanten stelden zich daartegen. Coolhaes voegde zich aan de zijde der regering, en door de staten van Holland werd een besluit genomen, waarbij de magistraat werd aangeschreven, om geene veranderingen in het kerkbestuur te maken.

Coolhaes ruste echter niet, en viel op nieuw zijne ambtgenooten lastig, en terwijl hij voortging zijne begrippen te handhaven, bragt Pieter Cornelisz de twistvraag op den kansel. Deze werd nu door de regering afgezet en Coolhaes naar 's Gravenhage ontboden, alwaar eene vergadering plaats vond van gecommiteerden uit alle klassen van Holland, om over het geschil te handelen. Deze bereikte echter haar doel niet. Inmiddels werd Coolhaes in zijn ambt geschorst, ofschoon de magistraat van Leiden hem gebood in zijne dienst te volharden, en eene verdediging in het licht zond, opgesteld door Dirk Volkertszoon Coornhert, die door hare bitterheid de zaak nog meer bedierf.

Coolhaes had intusschen ook niet stil gezeten; in Januarij 1580 verscheen zijne *Apologie,* terwijl hij in Mei een *Breder bericht van de scheuringe te Leiden* in het licht zond. Deze was intusschen aanmerkelijk vergroot door den predikant Lucas Hespe, die openlijk verklaarde met niemand het avondmaal te willen vieren, noch hem als broeder erkennen, tenzij deze met hem volstrektelijk van dezelfde meening was, met welk gevoelen Coolhaes zich niet kon vereenigen. Aan IJsbrand Balk, toen predikant te Antwerpen, gelukte het de twistenden te bewegen om hunne zaak aan het oordeel van vier kerkelijke en vier wereldlijke scheidsregters te onderwerpen. De schikking door dezen opgesteld bevredigde alle strijdenden en de vrede werd te Leiden hersteld, het regt der regering geregeld; Pieter Cornelisz na afgelegde schuldbekentenis weder in zijne dienst hersteld, (Hespe was intusschen te Haarlem beroepen), terwijl Coolhaes verklaarde bereid te zijn, voor de in zijne geschriften geuitte gevoelens, voor klassis en synode rekenschap af te leggen.

Nu bragten de Hollandsche klassen de zaak voor de synode te Middelburg in 1581, en beschuldigden bovendien Coolhaes van onregtzinnigheid. Hij werd verwezen tot schuldbelijdenis en aangemaand de Nederlandsche geloofsbelijdenis te teekenen, doch nu weigerde hij, waarna de staten van Holland hem verboden te prediken en de Hollandsche synode in Maart 1582, hem uit de hervormde kerk bande, als een *verscheurder*, en als een, die er buiten behoorde te zijn, *tot aen die tijt toe, dat hij hem van herten bekeerde.*

De magistraat van Leiden hield hem evenwel ook nu nog de hand boven het hoofd, en schonk hem nog twee jaren zijn volle traktement, waarvoor hij daarna bedankte. Na uit het theologisch strijdperk te zijn getreden, moest de ongelukkige man, om voor zijne ziekelijke vrouw en zes kinderen den kost te winnen, zich te Leiden met het stoken van gedisteleerd, als anijs, venkel en jenever ophouden, zoo als blijkt uit eene resolutie der staten van Holland van den 2den Februarij 1590, en eene dergelijke van den 1sten September daaraanvolgende. In dat bedrijf werd hij bijgestaan door zijnen zoon Johannes, die ten jare 1616 voorkomt, als van Utrecht de door hem benoodigde brandewijn te trekken, blijvende de rector Luntius aldaar, toen voor hem borg.

De gevolgen der bovengenoemde twisten bleven niet uit. Te Leiden verliep de gemeente, doordat vele leden zich tot andere gezindheden begaven. Sedert zijne uitzetting uit de kerk, was echter Coolhaes voortgegaan ter zijner verdediging te schrijven, en daarin de leer en de handelingen der kerkelijken sterk te hekelen. De staten van Holland en de magistraat van Leiden lieten dat onopgemerkt, maar de predikanten beklaagden zich bij den graaf van Leicester. Zijne zaak kwam ten jare 1586 voor de Haagsche synode, doch door Leicester's bemiddeling werd er een verdrag gesloten, waarbij Coolhaes, onder eenige bepalingen, op nieuw als lidmaat erkend en, na verloop van zes maanden, beroepelijk werd gesteld. Coolhaes onderwierp zich aan de gemaakte bepalingen, doch verijdelde een nieuw beroep, door, zonder goedkeuring van kerkeraad of klassis, tweemaal te Warmond te prediken, waarover hij zich nieuwe onaangenaamheden op den hals haalde. Verder hield hij zich stil, ofschoon men in 1604 hem andermaal poogde in den ban te doen, en overleed hij te Amsterdam, volgens anderen te Leiden, den 15den Januarij 1615.

Coolhaes was een zeer verdraagzaam man, die nimmer zijn gevoelen met bitterheid doordreef. Wij hebben gemeld dat hij ook als onregtzinnig veroordeeld is. Zonder echter hierover in het breede uit te weiden, of naauwkeurig op te geven, waarin die onregtzinnigheid bestond, zij het voldoende hier aan te stippen, dat Coolhaes zoo niet in alle opzigten, dan toch in sommige punten van de Gereformeerde kerkleer verschilde, en dat in onze dagen, een onzer geleerden aanleiding meent gevonden te hebben, om, na de geschiedenis van Coolhaes voor het eerst uit de oorspronkelijke strijdschriften dier dagen onderzocht te hebben, hem met den naam van voorlooper van Arminius te bestempelen.

De geschriften door Coolhaes in het licht gegeven, zijn

meest twist- en verdedigingsschriften. De voornaamste zijn behalve de reeds genoemden:

Seekere pointen uit die H. Goddelyke schriftuur en vervolg van dien genomen. Leiden, 1580, (?) 4°.

Een kort waarachtig verhaal van het sorgelijkè vyer der hatelijke en van God vervloekte oneenigheid in Religions-saken. Leiden, 1580, 4°., idem, 1586, 4°., 1610, 4°.

Van de Christelicke dicsiplyn ende excommunicatie van den Kerckenraedt ende Ouderlinghen, aan die plaetsen daer een christelycke magistraet is, het ghevoelen der kercken tot Zurich, Bern, enz., door Rodolphum Gualterum in verscheydene zijner sermoonen in 't Latijn beschreven ende uyt de Latijnsche in onze tale getrouwelijck overgheset.

(Dit werkje is wel gedrukt, doch nimmer in den handel verschenen, zijnde al de exemplaren, gelijk blijkt uit de thesoriers rekening van Leiden van 1583, in dat jaar door de regering dier stad in beslag genomen.)

Conciliatie, dat is vergelijking van sekere pointen der leere enz. Leiden, 1585, 4°.

Naspeuringhe der weghen door dewelcke de Roomsche Paus tot eene sodanige uytnemende macht gecomen is, dat hy ten laetsten de monarchie des gheheelen aerdtbomems inghenomen heeft.

Weder-antwoort geschreven op een faemroovende bouczken, sonder naem des autheurs, ghedruct tot Hoorn. A°. 1599.

Grondlicke waerheydt op het myne, dan warachtigh schrijven van eenen schuylende onder 't decksel van de gereformeerde kercke sonder ontdeckinghe zijnes naems, tegen dit wederantwoort Coolhasen. 1601.

Aenhangsel aan 't Boexken of samenspreekinghe over het regirens Plackaet van Groninghen, aldaer ghekondicht den 7 Sept. ouden styl 1601, *ofte Antwoordt op de opspraeck by sommigen gedaen tegen het drucken ende verkoopen deszelfdes enz.* 1602, zonder plaats of naam uitgegven.

Over het rechte gebruyck en misbruyck der feestdagen en Bachusfeesten. Amst. 1606.

Comptoir-Almanach oft Journael op het jaer MDCVI. Amst., 1606.

(Een uittreksel van dit hoogst zeldzaam werkje komt voor in de *Navorscher*, D. VII. bl. 7, 33, 65, 99.)

Basuijne of trompet Godts. Gouda, 1619.

De afbeelding van Coolhaes ziet op onderscheidene wijzen het licht.

Zie Revius, *Daventria Illustr.*, p. 367; Brandt, *Hist. der Ref.*, D. I. bl. 366, 557, 649—654, 674, 675, 684, 685, 716, 717; D. II. bl. 56, 57; Soermans, *Kerk. Reg. van Z. Holl.*, bl. 49, 90; W. te Water, *Tweede Eeuwget. van de Geloofsbel.*, bl. 74, 75, 77, 78, 116, 140; 's Gravezande, *Twee hond. jarige Gedacht. van het Synod. van Wesel*, bl. 221; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 504—507; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 335, 373; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, (met zijn portret); Ypey en Dermout, *Gesch. van de Herv. Kerk in Nederl.*, D. II. bl. 89, *Aant.* bl. 68—73; van der Kemp, *de eer der Ned. Herv. Kerk gehandh.*, D. II. bl. 117—169; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la maison d'Orange*, T. VIII, p. 66, 113, 114; Siegenbeek, *Gesch. der Leyds. Hoogesch.*, D. I. bl. 21, 26, 35, 36; T. en B., bl. 49, 50, Kist en Royaards, *Archief voor Kerk. Geschied. van Nederl.*, D. V. bl. 458, D. IX. bl. 312, 316, 362, 366, 367; Glasius, *Godgel. Nederl*, D. I. bl. 293—298; *Kronijk van het Hist. Genootsch.*, D. II. bl. 276, D. VI. bl. 421; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64; *de Navorscher*, D. VI. bl. 169; H. C. Rogge, *Caspar Janszoon Coolhaes, de voorlooper van Arminius*, 1ste deel, verder nog niet uitgegeven.

COOLHAES (Willem), of Koolhaas, was waarschijnlijk een bloedverwant van den voorgaande, en werd geboren te Deventer den 11den November 1709. Aldaar genoot hij het eerste onderwijs en begaf zich toen naar de Utrechtsche Hoogeschool, waar hij zich zoowel op de godgeleerdheid als op de kennis der Oostersche talen en oudheden toelegde. Na de verdediging eener taalkundige verhandeling over de woorden τυότις, τυότος en τυότεύειν, werd hij den 4den April 1735 proponent, en den 1sten December 1737 tot predikant te Langerak over de Lek bevestigd. Ruim vijftien jaren verkondigde hij hier het Evangelie, en werd toen tot Hoogleeraar in de Oostersche talen en oudheidkunde aan het Athenaeum te Amsterdam benoemd. Hij nam den 4den November 1753 van zijne gemeente afscheid en aanvaardde zijne nieuwe betrekking den 4den Januarij 1754, met eene *Oratio de Grammatica sacra omni vero Theologo summo studio et ἀκριβεία excolenda eaque a variis sordibus ac naevis (quibus adhucdum eam conspurcatam censebat) repurganda et defaecanda*, (d. i. *over de noodzakelijkheid der heilige taalkunde voor elken waren Godgeleerde, en dat dezelve van vele fouten en duisterheden, waarmede zij tot nog toe besmet is, moet gezuiverd worden*), welke oratie in druk is uitgekomen. Den 31sten Januarij 1755 werd hij beroepen tot predikant te Amsterdam, en den 2den Maart van dat jaar bevestigd. Getrouw bleef hij werkzaam tot zijnen dood, die den 30sten Mei 1773 plaats vond. Hij werd den 4den Junij in de Oude kerk begraven en was den 6den April 1756 te Amsterdam gehuwd met Maria Margaretha Makreel, bij wie hij geene kinderen verwekte. Zijne afbeelding gaat in prent uit.

Behalve door de reeds genoemde oratio, maakte hij zich door de volgende werken bekend:

Dissertationes Grammatico-Sacrae, quibus analogia temporum et modorum Hebraeae linguae investigatur et illustratur, Amst. 1755. 8°.

Observationes Philologico-exegeticae in quinque Mosis libros aliosque libros Historicos Veteris Testamenti, Amst. 1755. 8°.

Dissertatio de interrogationibus in Sacro Codice Hebraeo non temere admittendis, Amst. 1758. 8°.

Curae secundae circa interrogationes, Amst. 1762.

Jakobs worstelingen met God, of Leerredenen over Gen. XXXII. vs. 24—32, Amst. 1768. 4°.

Het Geloof en Hoop van den vromen en lijdzamen Job, vertoond in drie Leerredenen. Amst. 4°.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1737 *b.* bl. 488, 720, 1773 *a.* bl. 713—715; Croese, *Kerk. Reg. der Pred. van Amst.*, bl. 304—306; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Lennep, *Illustr. Amstel. Ath. Memor.*, p. 250; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 298; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 143.

COOLS (Joannes), geboren te Hoorn in 1611, was de zoon van Reinier Cools. Hij was regtsgeleerde en Latijnsch dichter. In 1635 droeg hij aan de stad Dordrecht een *carmen* op, waarvoor hij eene belooning in geld ontving. Gedurende ruim vijf jaren woonde hij te Munster, tijdens de vredehandeling aldaar, waarvan hij tot geschiedschrijver schijnt aangesteld geweest te zijn. Hij overleed waarschijnlijk te Enkhuizen en schreef:

Templum Pacis, Legatis ducentis, omni Europâ, quâ dulcedine, quâ necessitate publicae quietis, tam Monasterium, quam Osnabrugam exitis etc. *et alia opera prosa et poetica*, Munster 1648. 4°.

Er bestaat van Cools een fraai portret, ook voor zijn werk geplaatst, gegraveerd door P. Holsteijn. Zijne zinspreuk was: *Vivitur ingenio, discitur historia.* (*Men leeft door het verstand, men leert door de geschiedenis.*)

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 620; de Wind, *Bibl. van Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 490, 593; Schotel, *Letter en Oudheidk. Avondst.*, bl. 98; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64.

COOLTUYN (Cornelis), of Kooltuin ook Colthunius, was een krachtig Hervormer hier te lande. Hij werd te Alkmaar geboren en tot den geestelijken stand bestemd. Hij was daar eerst pastoor en werd later naar Enkhuizen verplaatst, alwaar hij zijne ingenomenheid met de leer der Hervorming openlijk van den kansel deed blijken, het Evangelie predikte, het bedienen der mis achterliet, de overige uiterlijke plegtigheden, naar de roomsche instellingen, niet verrigtte en in hooge achting stond bij het volk, dat door hem in het heilig geloof werd opgebouwd, waardoor hij ter verantwoording geroepen werd, en alleen door de tusschenkomst van eenige stadgenooten ontslagen en van straf bevrijd werd. Cooltuijn bleef, ondanks bedreigingen en beloften, voortgaan in zijne prediking, doch toen hij uit Brussel andermaal eene waarschuwing ontving, bepaalde hij zich alleen aan kranken en ongelukkigen zijne dienst te wijden. Op nieuw werd hij echter aangeklaagd en ter verantwoording geroepen door den onder-inquisiteur Franciscus Sonnius, omdat men meende, *dat hij in zijne heimelijke vermaningen 't fenijn meer uitschoot dan in zijne openbare predicatiën*, doch het gevaar ging voorbij met eene vermaning, om, wanneer hij naar zijne overtuiging de leer van het vagevuur niet kon prediken en tot het aanroepen van Maria en de heiligen niet opwekken, hij Enkhuizen zou moeten verlaten. Doch hoewel de leden der gemeente hem aanzochten zich hierin te schikken, bleef hij volstrektelijk weigeren, omdat hij den huichelaar niet wilde spelen.

Hierop vertrok hij naar Alkmaar, alwaar hij de kinderen onderwees, somtijds eene enkele predikatie uitsprak, en eerlang na den dood van den Alkmaarschen priester Laurens Zass in diens plaats werd aangesteld. Doch de roep die er weldra van hem uitging, dat hij geheel van de roomsche kerkleer af-

week, veroorzaakte, dat toen hij naauwelijks twee weken in dienst was geweest, hij door den Vicaris van den Utrechtschen Bisschop van de dienst werd ontzet, en toen hij voortging met prediken, men hem gevangen wilde nemen. Hij werd echter bij tijds gewaarschuwd en vlugtte naar Embden in het laatst van 1558, waarna zijne goederen op den 7den Februarij 1559 werden verbeurd verklaard.

In hetzelfde jaar tot de predikdienst te Jennelt aangezocht, werd hij ook te Embden als predikant beroepen. Hier stond hij in hooge achting, daaruit blijkende, dat men hem in 1566 naar Londen zond, om eenen aldaar ontstaanden twist bij te leggen, vanwaar hij echter onverrigter zake wederkeerde. De Nederlandsche geloofsbelijdenis werd door hem overwogen en goedgekeurd. Hij overleed in October 1567. De geleerde Henricus Paulinus, hield op hem eene lijkrede.

Al is het dat Cooltuyn ter bevestiging van zijne leer den brandstapel niet beklommen heeft, nogtans heeft de opkomende kerk in ons vaderland aan hem de grootste verpligting. Hij was een zeer verstandig, ijverig en braaf man, die het Evangelie en de schriften der hervormers grondig onderzocht had, wiens rigting was Zwingliaansch, en die niet allen het reine Evangelie op zijne verschillende standplaatsen gepredikt, maar ook Jan Arentz, Albert Gerritz, Pieter Cornelisz, Johannes Saskerides en Nicolaus Scheltius, tot de vroegste predikanten in Holland behoorende, gevormd en tot hunne dienst heeft bekwaam gemaakt.

Na zijne vlugt uit Alkmaar waren er, die dit als een bewijs voor de zwakheid zijner leer aanvoerden, daar hij, zoo die waarheid behelsde, haar wel zou verdedigd of door zijnen dood zou bevestigd hebben. Ter wederlegging hiervan, schreef hij zijnen *Brief aan Timotheus*, die geplaatst is voor zijn werkje, getiteld:

Dat Evangelie dèr Armen, dat is der Ellendigen Troost, vergadert ende gemaeckt door Cornelis Cooltuyn, uit die schriftuer, ende schriftuerlicke Doctoren, tot troost over hem selver, in syn Ballingschap, en over andere menschen, die met lyden belaeden syn enz. 1559.

In dit boekje, dat onder de merkwaardigste geschriften van die dagen behoort gerangschikt te worden, behandelt Cooltuyn geheel in den Zwingliaanschen geest de leerpunten waarom hij vervolgd is geworden. Waar het gedrukt is, is onbekend. Kort na zijn vertrek uit Alkmaar, werd zekere Jan Buidelmaker, wonende aldaar, in hechtenis genomen en later de stad uitgebannen, omdat hij zeker boekje van Cooltuijn verkocht had. Of dit nu het *Evangelie der armen* of een ander werkje was, wordt niet vermeld.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. I. bl. 219—227; Paauw, *Europa's Lutherdom*, bl. 353—355; W. te Water, *tweede Eeuwget. van de Geloofsbel.*, bl. 15, 16, 228; Ypey en Dermout, *Gesch. der Herv. Kerk in Nederl.*, D. I. bl. 153, *Aant.* bl. 56, D. II. *Aant.* bl. 5; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. XXI. bl. 322—328; *Gron. Volks-Alm.*, 1838. bl. 190; Kist en Royaards, *Nederl. Arch. voor Kerk. Gesch.*, D. II. bl. 43, 44, D. VIII. bl. 189, 190; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. II. bl. 299, 300.

COOMANS (Johanna), geboren te Middelburg, en den 29sten Mei 1611 gehuwd met Johan van der Meersche, Rentmeester-Generaal van Zeeland. Zij was eene zoetvloeijende en vernuftige dichteres, door Cats, wiens vriendin zij was, de *Zeeuwsche Parel* genoemd, wegens hare geestigheid, netheid, bescheidenheid en meer andere deugden, terwijl de geleerde Abraham van der Mijle, haar *een der jongste dochteren van Phoebus en een recht voedsterkind der Musaes* noemt. Proeven van haar dichttalent komen voor in den *Zeeuwsche Nachtegaal*, onder de volgende opschriften:

Wapenschild alle eerlicke jongmans toegeeygent.
Aen Jonckvrouw Anna Roemers.
Aan den Hooghgel. Heer Jakob Cats, enz.
Apollo-feest of Goden Kunstoffer, aen denzelfden.
Aan den Hooghgel. Heer D. Abr. van der Mijle.
Aenwysinge van 't oude Jaer en 't nieuwe, enz.

Johanna Coomans overleed den 12den October 1659.

Zie Joh. van Beverwijk, *van de uitn. des vrouwel. geslachts*, bl. 146; *Poëmata* Joh. Isaaci Pontani, (Amst. 1634) p. 259; de la Rue, *Geletl. Zeel.*, 2de druk, bl. 51.

COOMANS (Johannes), geboren te Turnhout, was eerst Kapellaan te Hapert en Hoogeloon, verder proviseur te Tongerloo. In 1636 aangesteld zijnde tot president van het collegie te Rome, werd hij aldaar doctor in de godgeleerdheid. Paus Urbanus VIII verhief hem tot hoogleeraar in de godgeleerdheid, tot Proost van de aartsbisschoppelijke kerk van Maagdenburg, en tot apostolischen missionnaris door geheel Saxen en Brandenburg. Hij overleed in Duitschland den 8sten October 1644, en werd in de abtdij van Neucel bij Freisingen in Beijeren begraven.

Zie (A. van Gils), *Kathol. Meijer. Memorieboek*, bl. 141.

COOPER (Cornelis Cornelisz.). Bij de belegering van Zierikzee in 1576 door de Spanjaarden, kwam hij alleen in een scheepje van Brouwershaven naar Zierikzee, om berigt te doen van eenen door den vijand voorgenomen aanval op de stad. Zijn broeder Reynier maakte zich niet minder verdienstelijk. Hij vertrok met brieven aan den Admiraal Boysot uit de stad, en keerde er met antwoord terug, niettegenstaande hij met zijne boot door de vijandelijke vloot, waaruit hij heftig beschoten werd, henen moest.

Zie Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 90.

COOPEREN (Jacob van), of van Kooperen, was Kapitein ter zee bij de Admiraliteit van de Maas. Hij werd te Rotterdam in 1668 geboren en voerde in 1696 het bevel over het schip *den Briel* tot bescherming van den handel en de zeevaart, was in 1706 de aanvoerder der Nederlandsche troepen bij de bestorming van Alicante en hielp die stad veroveren.

Den 7den April 1708 kwam hij uit het vaderland met versterking bij het Nederlandsche eskader, onder den Vice-Admiraal J. G van Wassenaar, liggende voor Lissabon, en kreeg hij bevel om met vijf Engelsche en twee Nederlandsche linieschepen op de kusten van Katalonië te blijven, zoo tot bescherming van dezelven als tot vermeestering van al zulken toevoer, als de Franschen zouden ondernemen derwaarts te zenden.

In 1711 voerde hij het bevel op het oorlogschip *de Sterrenburg* van 66 stukken, hetwelk met nog vijf anderen naar de kusten van Napels en Toskane gezonden werd, om den onderkoning den vereischten bijstand te bieden, na den onverwachten dood van Keizer Jozef.

Hij was in 1713 Schout bij Nacht, en kreeg het bevel van een eskader naar de Oostzee tegen de Zweden, welke uitrusting echter geen voortgang had; doch in het jaar 1717 werd hij aan het hoofd gesteld van een eskader van twaalf oorlogschepen, om den handel in de Oostzee te beschermen, en had hij het geluk al de koopvaarders, zoowel Nederlandsche als Engelsche, veilig te geleiden naar de verschillende havens hunner bestemming.

In 1725 komt hij voor onder het eskader van den Vice-Admiraal François van Aerssen van Sommelsdijk, bestemd om de Algerijnen te tuchtigen.

Hij overleed in December 1732 en werd den 15den van die maand te Rotterdam begraven in de groote kerk, in het graf van den Schout-bij-Nacht van Brakel, met wiens dochter, Johanna, hij gehuwd was. Hij schijnt bij zijne tijdgenooten niet zeer gezien te zijn geweest, althans hij maakte eene uitzondering op den regel, dat zijn lof niet door de dichters van zijnen tijd werd bezongen; integendeel, men scheen zijnen roem te willen verkleinen. Onder de vele schimpdichten op hem, is het navolgende op zijne afbeelding nog het meest kiesche, en tevens een tegenhanger van het grafschrift op Cortenaer, dat wij later zullen mededeelen. Het luidt aldus:

De Held der Maas, gants slap van moed en strijdbre hand,
En egter Schout-bij-Nagt in dienst van 't Vaderland!
Die groote Zeeheld, in het perk der gauwste looperen,
Die noyt zijn Vijand stont, is Jakob Jan van Koperen.

Zie *Nederduitsche Keurdichten*, 4de vervolg bl. 125, 126, 7de ververvolg bl. 73, 9de vervolg bl. 49; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewezen*, D. IV. St. 1. bl. 569, St. II. bl. 383, 444, 511, D. V. bl. 4, 15, 43; *de Navorscher*, D. VI. bl. 146.

COOPMANS (George), werd geboren te Makkum den 27sten Junij 1717. Na het overlijden van zijnen vader Gadso Coopmans, zijne moeder, Hillegonda Abbema, hertrouwd zijnde, begaf hij zich met der woon naar Franeker, waar hij op de latijnsche school besteld, en aan de hoogeschool aldaar tot doctor in de geneeskunde in 1740 bevorderd werd. Ter vermeerdering en uitbreiding zijner kennis woonde hij nog een jaar de lessen aan de Leidsche hoogeschool bij, en keerde toen weder te Franeker ter uitoefening der geneeskundige praktijk. Weldra verwierven hem zijne bekwaamheid en voorzigtigheid in het behandelen der lijders grooten roem. Tot op vergevorderden leeftijd oefende hij met een allergelukkigst gevolg zijne kunst uit.

Hij bezat eene groote kennis van de heelkunde, en was met Ouwens de uitvinder van de paracentesis of aftapping van het water. Hoezeer door geen openbaar ambt aan de Franeker hoogeschool verbonden, was hij toch den studenten aldaar zeer nuttig, door zijne wijze raadgevingen en onderwijs in de vroedkunde. Op tachtigjarigen leeftijd nam hij den post van Curator der hoogeschool bereidwillig aan, en verrijkte hare bibliotheek met verscheidene belangrijke handschriften. Hij behoorde in 1795 tot het Committé Revolutionair provinciaal, en overleed den 30sten Mei 1800.

Hij was gehuwd eerst in 1752 met Johanna Wildschut, waarbij hij een zoon verwekte, daarna in 1755 met Aurelia Fontein, de weduwe van Jacob Braam, die hem twee zonen schonk. Zijne afbeelding, naar de schilderij van W. B. van der Kooi, is gegraveerd door L. A. Claessens in 8o.

Coopmans was met een bijzonderen lust tot de ontleedkunde bezield, en onderzocht zelf zoo veel mogelijk alle deelen des menschelijken ligchaams. Hij wijdde vooral zijne aandacht aan het leerstuk der zenuwen, en schreef daarover:

Neurologia et observatio de calculo, ex urethra excreto. Franek. 1789. 8°. met platen. Herdrukt met vermeerderingen te Franeker in 1794. 8°.

Bovendien vertaalde hij in het Latijn het werk van Alexander Monroi over de zenuwen, onder den titel:

De nervorum anatome contracta, Franeker 1754. 8°. Herdrukt en met een hoofdstuk vermeerderd in 1762.

In de *Acta eruditorum* van 1749 komt nog van hem voor eene beschrijving der besmettelijke koorts, die in 1748 in Friesland heerschte.

Zie *Vaderl. Hist. ten Verv. van* Wagenaar, D. XXIX. bl. 16; J. Mulder, *Laudatio funebris Georgii Coopmans*, (Leoward. 1800) ook in het Hollands vertaald en in 1801 te Franeker uitgegeven met silhouet en bijschriften; *Woordenb. der Zamenlev.*, bl. 385, hier grootendeels gevolgd; (de Jong), *Alphab. lijst van boeken; Biograph. Univ.*, T. V. p. 213; van der Boon Cz., *Geschied. der ontdekk. in de ontleedk. van den Mensch*, bl. 236 en 237.

COOPMANS (Gadso), zoon van den voorgaande, werd geboren te Franeker in het jaar 1746, oefende zich aan de hoogeschool aldaar, aan het Athenaeum te Amsterdam en aan de Groninger hoogeschool in onderscheidene wetenschappen, onder welke de geneeskunde nogtans zijne hoofdstudie was. In 1770 tot doctor in de geneeskunde bevorderd, werd hij daarin Hoogleeraar te Franeker, welk ambt hij met grooten roem bekleedde tot 1787, na in 1786 bekroond te zijn over eene *Beschouwing van het water, als oordeel over ziekten.*

Gedurende de staatkundige gebeurtenissen van 1786 en 1787, was de stad Franeker het middelpunt van de verrigtingen der patriotten in Friesland. Onder dezen behoorde Coopmans, en nam hij als lid der aldaar opgerigte Burger-Societeit, met zijne ambtgenooten Manger, Valckenaer en van Kooten, een belangrijk deel in de gebeurtenissen van die dagen. Het gevolg hiervan was, dat hij met dezen werd afgezet, en bij den inval der Pruissen in 1787 het raadzaam oordeelde, met vrouw en kinderen de wijk te nemen. Hij vertrok eerst naar Steinfurt en vervolgens naar Aken, waar hij zijne echtgenoote verloor. Na hare begrafenis te Vaals, begaf hij zich naar Brabant, waar hij niet alleen vrijheid erlangde om de geneeskunst uit te oefenen, maar zelfs te Brussel tot Hoogleeraar beroepen en tot lijfarts van den Graaf van Trautmansdorf benoemd werd. De Belgische omwenteling noopte hem naar Frankrijk te trekken. Hij hield zich een jaar te Charleville op, waarna Christiaan VII, Koning van Denemarken, hem tot Hoogleeraar in de scheikunde aan de hoogeschool te Koppenhagen beriep.

Hij vertrok met zijn gezin in 1791 derwaarts, doch werd in 1793 in de zelfde hoedanigheid naar de hoogeschool te Kiel verplaatst. In 1796 verzocht en verkreeg hij zijn ontslag, en begaf zich met der woon naar het door hem gekochte aanzienlijke landgoed, *Oë* genaamd, in het Hertogdom Sleeswijk. Hier woonde hij tot in 1807, toen de zucht om zijn vaderland weder te zien, hem naar Holland deed terugkeeren. Hij zette zich te Amsterdam als geneesheer neder, waar hij geacht en bemind, door allen die hem kenden, den 5den Augustus 1810 overleed.

Als geneesheer maakte zich Coopmans bekend door het werk getiteld:

Opuscula physico-medica, vol. I. Koppenh. 1793. 8°.

Meer beroemd was hij als latijnsch dichter. IJverig voorstander zijnde van de koepok-inënting, zag hij zijn dichtgeest daardoor opgewekt, om het schoone gedicht te leveren, getiteld:

Varis; sive Carmen de Variolis, Franeker 1787. 4°, hetwelk zoo voortreffelijk was, dat de beroemde Goëthe er zich door opgewekt gevoelde, om er eene Hoogduitsche vertaling van te maken. M. F. Hoffman gaf er in 1787 te Leiden in 8°. eene Nederduitsche vertaling van.

Verder bestaat er van hem:

Elegiacum in natalem XXVII *Frederici Daniae principis regii.* 1795.

Doch hetgeen waardoor hij zich het meest heeft beroemd gemaakt, is zijn begonnen doch onvoltooid heldendicht in de latijnsche taal, getiteld: *Petreis*, waarin hij de heldendaden van Peter *de Groote* bezong. Het was op zijn landgoed *Oë*, dat de werkzame man eene onderneming begon, waartegen de stoutsten zouden hebben opgezien. Nadat hij de twee eerste zangen voor eigen rekening had laten drukken, werden er echter tegen de uitvoering van dezen arbeid gewigtige bedenkingen gemaakt door de meest bevoegden, aan wien hij ze toezond, en het is daardoor en welligt ook door latere levensomstandigheden, dat hij van de voltooijing afzag. De wensch van Scheltema, dat 's mans zoon, Edsard Willem Coopmans, Ridder der orde van Dannebrog, in 1808 secretaris der legatie van Denemarken aan het Fransche hof, alles wat voor dit heldendicht was bewerkt, in het licht zou geven, is niet vervuld, en blijft alzoo de geleerde wereld verstoken, kennis te maken met eene afgebrokene poging, die voorzeker niet minder belangrijk is, dan die van den Franschen dichter Thomas, die eene *Pétréide* begon en niet ten einde bragt, en welk voortreffelijk dichtstuk nogtans het licht ziet.

Nederduitsche gedichten van Coopmans zijn ons niet bekend, hoewel men zegt dat zij moeten bestaan. Zijne afbeelding ziet het licht.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XIII. bl. 150, D. XIX. bl. 22, 23, 33; *Konst- en Letterb.*, 1810, D. II. bl. 116, 179; (de Jong), *Alphab. Lijst van Boek.*; *Woordenb. der Zamenlev.*, bl. 385; Scheltema, *Rusland en de Nederl.*, D. IV. bl. 333–342; Peerlkamp, *de Poetis latin. Nederl.*, p. 524–528; Hoeufft, *Parnas. Latin-Belg.*, p. 247; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VII. bl. 449 noot; van Leeuwen, *Nieuwe Cat. der Prov. Bibl. van Friesl.* bl. 121; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64.

COOPS (Pieter) of Coopse, werd geboren te Groningen. Hij leefde in het laatst der zeventiende eeuw, althans in het jaar 1672 nog. Hij is voornamenlijk bekend door teekeningen van binnenwaters met schepen en dorpsgezigten, die verdienstelijk zijn. Er bestaan ook prentteekeningen naar zijne ordonnanties, als die welke door Ploos van Amstel en anderen vervaardigd zijn.

Zie van Eijnden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 234, 235; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COOPS (Dirk Wolterszoon), van dezen en van zijnen broeder Hendrik, komen gedichten voor in de *Politieke kruijer*, D. VII. bl. 627 en 632, die verre beneden het middelmatige zijn. Eerstgenoemde vervaardigde ook eene klaagzang op den ontijdigen dood van Gerardus Johannes Nahuijs, hetwelk met regt eene klaagzang mag genoemd worden.

Zie *Bundel van Lijkzangen op G. J. Nahuys*, bl. 23–34; *Konst- en Letterb.* 1848, D. I. bl. 87.

COOREMAN (Pieter), kapitein op het oorlogschip *de gouden Star* van 30 stukken, gezonden door de admiraliteit van Amsterdam, ter versterking van het krijgsvolk dat met Jacob Binckes in 1676 het eiland Cayenne bemagtigd en in bezit had genomen. Hij nam deel aan den roemrijken strijd in de baai Tabago tegen de Franschen, die te vergeefs trachteden de Nederlanders van daar te verdrijven. Hier overleed hij aan zijne bekomene wonden den 3den Mei 1677.

Zie Sylvius, *Hist. onzes Tijds.* D. I. B. XV. bl. 39; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeew.*, D. III. St. II. bl. 319, 325, 351.

COOREN, kapitein in staatsche dienst. Hij is vermaard door zijne dappere verdediging van Steenbergen in 1622.

Zie *Bergen op Zoom Belegh. en Ontlegh. in* 1622, bl. 34.

COORENWINDER (David), secretaris van Berkel, is berucht geworden door het aandeel dat hij had in den aanslag op het leven van prins Maurits in het jaar 1623. Hij was een dergenen, die op zich genomen hadden, volk daartoe te huren, geld op te nemen en alles te bezorgen wat tot den aanslag noodig was. Na de ontdekking van het complot, werd bij publi-

catie van den hove van Holland, eene somma van vierduizend gulden uitgeloofd, aan dengenen die Coorenwinder levend zou doen geraken in handen der justitie; ten gevolge daarvan werd hij op den 21sten Maart 1623 te Overschie gevangen genomen, en op de gevangenpoort te 's Gravenhage in hechtenis gebragt. Nadat hij benevens de anderen zijne bekentenis had afgelegd, werd hij, bij sententie van het hof van Holland, gevonnisd, om den 29sten Maart 1662 te 's Gravenhage onthoofd en zijn ligchaam gevierendeeld te worden. Hij behoorde tot de roomsch katholyke godsdienst. Op het schavot komende, sprak hij het volk met deze woorden aan: »*Met regt zegt den Apostel Paulus, die staat ziet toe dat hij niet valle en de heilige Job heeft ook met reden gezegt, dat de mensch de ongerechtigheid opslorpt, als de aarde het water. Beide deze spreuken heb ik aan mij zelven bevonden waarachtig te zijn, en daardoor ontvang ik mijn regt. Bidt dan beminde burgers, den Almagtigen God, dat Hij mij mijne zonden vergeve, en heb ik u misdaan, vergeef mij dat van gelijken.*" Eenige van de omstanders riepen: *Ja, ja.*" »Waarop hij weder zeide: »*Indien gij mij ook ergens in hebt misdaan, dat vergeef ik u van harte. Helpt een christelijk gebed voor mij doen, en hiermede begeef ik mij tot God.*" Hierop knielende en God om genade gesmeekt hebbende, werd hij door den scherpregter van Dordrecht geblinddoekt en ontving hij den doodelijken slag.

Zijne afbeelding komt onder anderen voor op de plaat of afbeelding der *Justitie over enige Arminiaensche Verraders, geschiet in 's Gravenhaghe*, in eene der daarop voorkomende afdeelingen of compartimenten, ook in medaillon op de plaat der *Clare verthooninghe ofte Afbeeldinghe der Conspirateurs jeghens den Heere Prince van Orangiën*, Utrecht 1623, en op die getiteld: *Clare Afbeeldinghe ofte Effigiem der voornaamste Conspirateurs, staande op het Lichaam van de Hoofdelooze Arminiaansche slange.* Amst. en Utr. 1623.

Zie *Publicatie van den hove van Hollandt*, 's Gravenh., 1623, fol.; *Sententien bij den hove van Hollant ghearresteert jegens Reynier van Oldenbarnevelt, Heere van Groenevelt; David Coorenwinder, gewesen Secretaris van Berckel* enz. 's Gravenh., 1623, 4°.; Brandt, *Hist. der Ref.*, D. IV. bl. 903, 1050, 1051; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. X. bl 451, 452, 459, 470, 474, 475; *de Navorscher* 1853, bl. 324.

COORN (Cornelis), geboren te Middelburg den 23sten Februarij 1670. Na het voorbereidend onderwijs aldaar genoten te hebben, begaf hij zich in 1684 naar Utrecht en studeerde aldaar in de godgeleerdheid onder de hoogleeraren Melchior Leijdekker, Gerhard de Vries en Hermanus Witsius. Vervolgens proponent geworden zijnde, werd hij in de Nederduitsche gemeente te Sandwich in Engeland beroepen, alwaar hij tot 1698 verbleef, toen hem op den 27sten Mei het leeraarsambt bij de Engelsche gemeente in zijne geboorteplaats werd aangeboden. Hier stond hij tot aan zijnen dood, die op den 25sten Februarij 1724 plaats had. Hij was in de Engelsche taal zeer bedreven en vertaalde daaruit de volgende werken die in druk zijn uitgekomen:

Het XIII Capittel, aen den Romeinen, verdedigt tegen de verkeerde uitleggingen, daarover gemaakt, beschreven door een Predikant van Salop, en gerigt tot de kerkelijken van dat en naburige graafschappen van Noordwalles enz. Middelb. 1713. 8°.

Een kort en klaar vertoog van de onmogelijkheid dat de denking zoud ontstaan uyt stoff en beweging: midsgaders, eenige redevoeringen over de natuur van de menschelijke zielen, enz. Londen, 1714, 8°. Middelburg, 1719, 8°.

Voorts vertaalde hij uit het Nederduitsch in het Engelsch:

A Catechism of the Christian Religion with the Confession of Faith, revised in the National Synod last held at Dordrecht. 1618, 1619. *And Formes used in the Reformed Churches of the Neatherlands.* Middelb., 1721, 4°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1724, *a* bl. 369; de la Rue, *Gel. Zeel*, 2de druk bl. 54 en 55.

COORNHERT (Clement Volkertszoon), oudste zoon van eenen niet onbemiddelden lakenverkooper te Amsterdam. Hij werd met zijn broeder Frans, als hoofden der Hervormden in 1566 door het bestuur van de stad Amsterdam afgevaardigd, naar het oproerige volk dat het Minderbroedersklooster bestormde, en er, tot een begin van de beeldstormerij, de monniken uitjoeg en de beelden en sieraden verbrak. Clement was burgerhopman te Amsterdam, en hij behoorde tot de onderteekenaars van het verdrag tusschen de Gereformeerden en de regering der stad, waarbij aan de eersten meerdere vrijheid van godsdienst werd toegestaan. Toen Hendrik van Brederode in 1567 voornemens was zich in Amsterdam te werpen en daartoe voor de stad gekomen was, ontbood hij Coornhert buiten de stad bij zich, om met hem te overleggen op wat wijze hij er in kon komen, daar de poorten ook bij dag gesloten gehouden werden en geen vreemde werd binnengelaten. Coornhert wist evenwel raad, en vergezeld van twee edellieden, roeide hij Brederode in een open schuit snel door den Amstelboom en zette hem aan de turfmarkt af. Hij werd kort daarop wegens een en ander vervolgd, en genoodzaakt naar Embden te vlugten, vanwaar hij een brief aan den Prins van Oranje schreef, over de mogelijkheid om den Nederlandschen handel naar die stad te verplaatsen, zoo het den Prins niet gelukken mogt de Spanjaarden te verdrijven. In 1575 werd ook zijn zoon Dirk uit Amsterdam gezet.

Zie Hooft *Nederl. Hist.*, (fol. uitg.) bl. 113; Wagenaar, *Beschr. van Amst*, (fol. uitg.) D. I. bl. 286, 287, 289, 290, 299; te Water, *Hist van het Verb. der Edelen*, D. II. bl. 88; Groen van Prinsterer, *Archives de la Mais. d'Oranje*, T. III. p. 137—148; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. IV. bl. 453.

COORNHERT (Frans Volkertszoon), broeder van den voorgaande. Ook hij werd om zijne pogingen tot het bevorderen der vrijheid van godsdienst, gedrongen om het vaderland te verlaten. Hij begaf zich naar Kleef, werd door Alva ingedaagd, tot ballingschap verwezen en zijne goederen verbeurd verklaard. Ook hij hield gedurende zijne omzwerving briefwisseling met den Prins. Na de overgang der stad aan de staten keerde hij weder, en werd in 1578, tot commissaris en secretaris van het collegie van huwelijkszaken aangesteld. In 1580 werd hij schepen en raad van Amsterdam. Terwijl hij deze waardigheid bekleedde, ontmoeten wij hem in 1594 spelende in eene openbare tooneelvertooning, die ter eere van prins Maurits gegeven werd, en het verslaan van Goliath ten ontwerp had, vervullende hij daarbij de rol van koning Saul. Ook vertaalde hij uit het Latijn van Junius Brutus Schelta, het volgende werk:

Cort onderwijs eens Liefhebbers des Welstandts dezer Nederlanden, waerinne bewezen wort, dat het wel gheoorlooft is teghen te staen een Coningh ofte Heere van de Landen, Amst. 1586.

Zie Hooft, *Nederl. Hist.* (fol. uitg.) bl. 113; Marcus, *Sent. van den Hert. van Alva*, bl. 123; Wagenaar, *Beschr. van Amst.* (fol. uitg.) D. I. bl. 286, 287, 370, D. II. bl. 397; te Water, *Verb. der Edelen*, D. II. bl. 88; Muller, *Bibl. van Pamphlett.*, N°. 302.

COORNHERT (Dirk Volkertszoon), jongste broeder van de voorgaanden, werd geboren te Amsterdam in 1522. Hij gaf reeds vroeg blijken van zulk eene vlugheid en leerzaamheid, dat zijne leermeesters er over verbaasd stonden. Behalve in het Spaansch en Fransch oefende hij zich in het plaatsnijden, in de gymnastiek en de muziek. Naar de gewoonte van dien tijd, ondernam hij eene reis door Spanje en Portugal. Bij zijne terugkomst in het vaderland, begaf hij zich in het huwelijk met Neeltje Simons dochter, eene schoone vrouw van goeden huize, doch die onbemiddeld was. Door dit huwelijk geraakte hij in vele onaangenaamheden, daar zijn vader, die toen reeds overleden was, hem onterfd had, indien hij met haar kwam te huwen, en zijne moeder hiermede geheel instemde. Alzoo van alle inkomsten beroofd, werd hij hofmeester bij Reinoud van Brederode, heer van Vianen en Ameiden, in wiens achting en vriendschap hij deelde en aan wien zijne vrouw vermaagschapt was. Hij verliet echter spoedig deze betrekking, omdat hij zich naar het hoofsche leven niet kon schikken, en ten einde in zijn onderhoud te voorzien, zette hij zich te Haarlem neder en vond hij zijn bestaan in de graveerkunst, die hij in zijne jeugd uit liefhebberij geleerd en als uitspanning beoefend had.

Intusschen verzuimde hij de letteroefeningen niet, en geleid door de zucht om dieper inzigt te krijgen in sommige godsdienstige onderwerpen, en overtuigd dat hij daartoe de oude schrijvers moest lezen, begaf hij zich op zijn dertigste jaar tot de beoefening der Latijnsche en Grieksche talen, waarin hij, het met behulp van zijnen leermeester Johannes Basilius, zoo ver bragt, dat eenige wel geslaagde vertalingen van zijne hand het licht zagen.

Hierdoor maakte hij zich als geleerde bekend en verwierf zich eene aanstelling van de regering van Haarlem, eerst tot notaris, later tot secretaris en pensionaris dezer stad, door welke beide betrekkingen hij meermalen met prins Willem I, gedurende de laatste jaren van zijn stadhouderschap, in aanraking

kwam, en hem de belangrijkste zaken werden toevertrouwd. Met den beroemden Hendrik van Brederode was hij bijzonder bekend en bevriend. Hij was met hem in het jaar 1566 gemeenschappelijk werkzaam tot het invoeren der hervorming, en al is het dat hij, gelijk op goede gronden beweerd wordt, geen deel gehad heeft aan de opstelling van het bekende smeekschrift der edelen, en nog veel minder hetzelve, op verzoek van Brederode, aan de landvoogdes overhandigd heeft, nogtans was zijne vriendschap tot dezen en zijne bewezene diensten aan de zaak der vrijheid, oorzaak, dat hij gevangen genomen werd en te 's Gravenhage gedurende een groot deel van 1567 in den kerker moest zuchten. Zijne vrouw werd, door het vooruitzigt van het bange lot dat haren echtvriend wachtte, zoodanig verbijsterd, dat zij de pestkranken bezocht en op ging passen, om alzoo mede den dood te vinden.

Doch tegen verwachting verwierf zijne mannelijke verdediging hem vrijstelling uit de gevangenis, onder voorwaarden evenwel, dat hij den Haag niet zou verlaten; doch toen hij berigt kreeg dat er van Brussel bevel gekomen was, om hem op nieuw gevangen te nemen, vlugtte hij, met behulp van Artus van Brederode, eerst naar Haarlem, of volgens anderen naar Beverwijk, vervolgens naar Kleef, waar hij gelijktijdig met zijn broeder Frans aankwam, en het plaatsnijden als middel van bestaan weder bij de hand nam. In December 1567 was hij te Emmerik, van waar de Prins van Oranje hem naar Dillenburg ontbood, om te raadplegen over den toestand der Nederlandsche gewesten. Hij werd bij sententie van den 1sten September 1568, door den bloedraad gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard.

Na de gunstige wending van zaken in 1572, keerde Coornhert naar het vaderland weder, alwaar hij tot secretaris der staten van Holland benoemd werd, en in deze hoedanigheid den last ontving om onderzoek te doen naar de brandschattingen en afpersingen, waaraan sommige krijgsoversten van Lumeij, graaf van der Mark, zich op het platte land hadden schuldig gemaakt. Hij begaf zich daartoe naar het leger en vorderde rekenschap van het gebeurde; maar niet genoegzaam door openbaar gezag en magt ondersteund, moest hij, ten einde den haat en de doodbedreiging van Lumeij te ontkomen, andermaal het land ruimen, tevens aan de staten kennis gevende, dat hij zijn ambt om bovengemelde reden nederlag. Hij begaf zich wederom naar Kleef, en bij de komst van den nieuwen landvoogd Requesens, werd hij gesteld onder de vierentwintig personen, die van de in het jaar 1574 afgekondigde algemeene vergiffenis waren uitgesloten. Na de Gentsche bevrediging in 1576, keerde hij andermaal weder en zette zich wederom te Haarlem als Notaris neder. Gedurende zijnen strijd met den Leidschen hoogleeraar Saravia, waarvan nader, hield hij zijn verblijf te 's Gravenhage, en toen hij later naar Delft vertrok, werd hem van wege de regering dier stad aangezegd, om binnen vierentwintig uren weder de stad te verlaten. Hierop vertrok hij naar Gouda en verdedigde zich tegen het gedrag van de Delftsche regering, in een geschrift getiteld: *Naemscherm tegens de ondaed van Delft*. Te Gouda overleed hij den 29sten October 1590 na eene langdurige ziekte, en werd in de groote kerk nabij het koor begraven. Hendrik Laurensz. Spieghel, wiens vriend hij was, vereerde zijne nagedachtenis met een vernuftig grafschrift, hetwelk op zijne grafzerk werd uitgehouwen, dus luidende:

Hier rust — *Noch sticht*
Diens lust — *Syn Dicht-*
En vreught — *geschryf.*
Was deught, — *Maer 't lyf*
En 't waer — *Hier bleef 't.*
Hoe swaer — *God heeft*
'T oock viel. — *De siel.*

De naam van Coornhert is allereerst beroemd op het gebied der godgeleerdheid en der kerk. Het gevoelen dat hij een der eerste voorgangers van Arminius geweest is en dat zijn, van de Calvinistische meening omtrent de leer der voorbeschikking afwijkend gevoelen, oorzaak geweest is, dat men hem den naam van vrijgeest en ketter heeft toegeworpen, wordt door sommigen volgehouden, door anderen tegengesproken. Coornhert koesterde in onderscheidene punten eene van de leer der hervormde kerk afwijkende meening; hij toch had bezwaren tegen elke geloofsbelijdenis, en ziedaar de oorzaak van den haat en de vervolging waaraan hij blootstond. Hij was evenwel protestant, maar niet gehecht aan formulieren of uitspraken van kerkvergaderingen, niet om onder schijn van ijver voor zijn geloof, anderen in het hunne te benadeelen. Coornhert was in waarheid verdraagzaam. Evenmin als hij wilde gedwongen zijn om of de leer van Luther, Calvyn, Beza of Menno te gelooven, of zich te gedragen naar de uitspraken der Trentsche kerkvergadering, evenmin wilde hij anderen dwingen in hun geloof, of zelfs maar van verre hunne regten verkort zien. Hierdoor haalde hij zich den haat van alle partijen, maar vooral die van sommige predikanten van die dagen op den hals. Openlijk voer men tegen hem uit, en op de predikstoelen werd hij met de zwartste kleuren afgeschilderd. De heerschzucht en het gevoelen der kerkelijken over het ketterdooden stonden hem tegen. Op zijne reizen door Spanje en Portugal had hij al de gruwelen der inquisitie gezien, en zoo vestigde zich al vroeg bij hem eenen diepen afkeer tegen elken gewetensdwang. Openlijk kwam hij hiervoor uit en waar het noodig was, sprong hij voor verdrukten in den bres; heden schreef hij voor den magistraat van Leiden eene verdediging van diens regt in het geschil tusschen Coolhaes en de Leidsche predikanten, en morgen vervaardigde hij voor de roomschgezinden van Haarlem een verzoekschrift aan den prins van Oranje, om vrije uitoefening hunner godsdienst, hetwelk men hem noodzaakte in de vergadering van de staten van Holland openlijk te verscheuren.

In het jaar 1582 droeg hij zijne *Proeve van den Nederlandschen Catechismus* aan de staten van Holland op, die evenwel die opdragt niet aannamen, maar op de aanklagt van eenige predikanten daartegen, besloten hem tegen den Leidschen hoogleeraar Saravia te hooren. Dit dispuut had te 's Gravenhage plaats, en de uitslag daarvan wordt verschillend opgegeven, naarmate men voor of tegen Coornhert was. Genoeg, het werd niet voleind, maar zeker is het dat het Coornhert vele onaangenaamheden berokkende, en den avond van zijn leven in onrust deed doorbrengen. Reeds vroeger in 1578, ontstond er op bevel der Staten van Holland een twistgesprek tusschen hem en de Delftsche predikanten Arend Cornelissen en Reinier Donteclock, dit gesprek liep zoowel over de voorbeschikking, de regtvaardigmaking en het ketterdooden, als over de kenteekenen der ware kerk; het duurde anderhalve dag; van den uitslag is weinig bekend, daar de Staten Coornhert verboden, iets dienaangaande bekend te maken. Zoo werd hij, zijns ondanks, in plaats van voorstander eener gepaste vrijheid, oorzaak van onrust, tweespalt en twist, en zag hij zich bitter teleurgesteld in zijn ernstig streven om de heethoofden der zestiende eeuw te overtuigen. Dat hij daarbij ook wel eens in zijnen ijver te ver ging, en in zijne uitdrukkingen te scherp was, wie zal het ontkennen; en gelijk nog heden, scheen het ook toen onmogelijk om godgeleerde geschillen in liefde te eindigen; maar dat Coornhert vol was van gemoedelijke godsvrucht, daarvoor hebben wij slechts een blik te slaan op zijn ziek- en sterfbed. »Hij was zeer geduldig en gelaten," zegt de geschiedschrijver Brandt, en sprak onder anderen: »Ik heb van God eene ziel »ontvangen, die behoort Hem toe. Indien ik die bezitte als »mijne eigene, zoo doe ik kwalijk; maar bezit ik die als »Godes, zoo doe ik regt. Het is geen eigendom. Hij mag die »verwerpen of behouden zoo het Hem gelieft. Ik heb geen »klagen, maar God is goed. Hij doet niet dan goed en zal »mitsdien zijn goed schepsel niet bederven."

Als zedekundig en wijsgeerig schrijver verdient Coornhert den grootsten lof, want door zijne werken, gaf hij aan Nederland het regt om zich te beroemen, een zedeschrijver in de moedertaal te hebben voortgebragt, vóór het einde der zestiende eeuw. Hij verdient door zijn werk over de *Wellevenskunst* eene schitterende plaats onder onze zedeleeraars. De zaak van waarheid, deugd en godsvrucht ging hem na aan het hart, en het was zijn streven die hoe lang zoo meer te bevorderen. Coornhert was wijsgeer in den volsten zin van het woord. Hij wilde de wijsbegeerte der ouden op vaderlandschen bodem verplanten, daartoe gaf hij vertalingen van Cicero's werk *over de pligten* en van Boëthius, *troost der wijsbegeerte*. Als zelfdenker verhief hij zich verre boven zijne eeuw, en zijne denkbeelden dragen den stempel eener verlichting die onze eeuw niet onwaardig is.

Het spreekt van zelf, dat de schriften van Coornhert op zijne tijdgenooten eenen aanmerkelijken invloed moesten uitoefenen. Hij toch leefde in een' tijd, dat de Nederlandsche taal in lange die beschaving nog niet ondergaan had van latere da-

gen, en daarom stellen wij op hoogen prijs zijne pogingen om stijl en taal te verbeteren. Hij was een der verdienstelijkste en werkzaamste leden van de Amsterdamsche kamer »*in liefde bloeijende*," en mogen zijne verdiensten als dichter niet zoo groot zijn, omdat wij hem als den vervaardiger van het *Wilhelmus van Nassauwen* niet mogen begroeten, nogtans overtreffen zijne verzen, naar het oordeel van deskundigen, zij mogen dan niet minder stroef en hard zijn dan die van velen zijner kunstgenooten, verre de hunnen in rijkdom van beelden, in tegenstelling, zinrijkheid, kracht van uitdrukking en merg van zaken, maar vooral door zuiverheid van taal en regelmaat van spelling.

De reeks van deugden, in wier licht wij Coornhert moeten beschouwen, is nog niet ten einde. Als staatsman en opregt beminnaar zijns vaderlands, ook dan wanneer vervolging zijn deel was, moeten wij hem vermelden. Wij hebben het hiervoor reeds gezien, wat hij geleden heeft voor de bevordering van 's lands vrijheid, en wat hij gedaan heeft tot afschudding van het Spaansche juk. In zijne eerste ballingschap vergat hij zijn vaderland niet, en hij begaf zich in 1570 naar Embden, om het ontslag te bevorderen van eenige schepen, die aldaar waren aangehouden. Nog grooter blijk van vaderlandsliefde gaf hij in 1582, toen een aanslag der Spanjaarden op Enkhuizen en andere Noord-Hollandsche steden tot zijne kennis gekomen zijnde, hij denzelven openbaarde, waardoor Enkhuizen tijdig van volk voorzien en de aanslag mislukte, en toen hij een ambteloos leven leidde, bediende de Prins van Oranje zich van zijne schranderheid en trouw, en stelde Coornhert voor hem op een breedvoerig ontwerp, om alle Protestanten der Christenheid te overtuigen, dat de opstand der Nederlanders tegen Spanje geen oproer was.

Als beoefenaar der fraaije kunsten eindelijk, verdient Coornhert mede onze bewondering. Hij was ervaren in de muzijk en speelde meesterlijk op de fluit. Hij muntte uit in de schermkunst, en hoe ver hij het in de graveerkunst gebragt had, getuigen zijne nog voorhanden zijnde prenten.

De beste zijn die, welke hij naar den beroemden Heemskerk in het koper bragt, met name: *de Groote Kindermoord; de Balk; het Bachanaal; de Groote Kruisiging; de twaalf Schermers; de twaalf Patriarchen; het leven en lijden van Jezus Christus* en meer anderen. Ook wil men, dat onderscheidene platen, voorkomende in zijn werk: *Recht Ghebruyck ende Misbruyck van tydlicke Have*, door hem gegraveerd zijn. Hij is de leermeester van den beroemden Goltzius geweest, die uit dankbaarheid zijn portret in het groot gegraveerd heeft.

Het oordeel dat na 's mans dood over hem geveld is, was natuurlijk verschillend, naarmate men met zijne denkwijze en handelingen meer of minder instemde, en als zoodanig verliest dat oordeel veel van hare waarde; maar dit valt toch niet te ontkennen, dat Coornhert een man was van ongemeene talenten, die als verlichte en kloekmoedige voorvechter van waarheid, deugd en godsvrucht, door het meerendeel zijner tijdgenooten niet is begrepen, die in vele opzigten het sieraad zijner eeuw was en met regt onder de beroemdste mannen kan geteld worden, die ons vaderland heeft opgeleverd.

Coornhert voerde twee zinspreuken; na zijn huwelijk was zijne spreuk: *verkiezen doet verliezen*, later: *weet of rust*. Zijne afbeelding is op verschillende wijzen uitgegeven. De oorspronkelijke schilderij daarvan berust in de kunstgalerij op het Huis in 't Bosch bij 's Gravenhage. De dichter Hooft schreef onder zijne afbeelding:

'k Ontving tot Amsterdam, ik gaf ter Gouw mijn geest,
Wiens strijdt voor zeden, schrift en vrijheid is geweest.

De werken door Coornhert geschreven, voor zoo ver die afzonderlijk zijn uitgegeven, zijn:

Van de toelatinghe en de decrete Godes bedenckinghe, of de H. Schrift ooc inhout sulcx als Mrs. J. Calvijn en de Th. Besa daer van leeren. Altena (?) 1572. kl. 8°.

Van des menschen Natuerlycke Vleesch, wondersproock, verclarende dat het veel misbruyct wordt, maar nemmermeer self en zondicht, z. p. 1581. kl. 8°.

Van de ware onderdanichheyt der Christenen, schriftuerlijcke bewysinghe wt die wille Godes. z. pl. 1581. kl. 8°.

Proeve van de Nederlantsche Catechismo omme te verstaen, of die voortgecomen is wte Godlycke schrift, dan wt het menschelycke vernuft, wtgegeven tot allemans voordeel. z. pl. 1582. kl. 8°.

(Ofschoon opgedragen aan de gecommitteerden in de vergadering der Staten van Holland, nogtans in 1583 door hen verboden. Zie *Kerkelijk Placcaatboek* van P. Scheltus, bl. 40.)

Ware beschrijvingen der Conscientien, enz. z. pl. 1585. kl. 8°.

Proces van 't ketterdoden ende dwang der conscientien: tusschen J. Lipsium, daarvoor, ende D. Coornhert, daarteghen sprekende: het 1ste Dl. *polityck (met een Byvoeghsel): het* 2de Dl. *Kerckelyck.* Gouda 1590. kl. 8°.

Verantwoording van het Proces van 't ketterdoden, enz.

Nadencken op te twijfelen of de Apostel Paulus int 7 Cap. totten Romeynen sprekende is van zyn selfs persone, so hi onder dat schryven was, dan van anderen. z. pl. of j. kl. 8°.

Ein Brieff van Seb. Franck van Weirdt, gheschreven ouer etlicken iaren in 't Latyn, tho synen vriendt Johan Campaen, unde nu grondelick verduytsshet, — waerin hy syne meinung unde gheuoelen des gheloofs opentliker unde klarer wtdrucket enz. Item noch eyn ander Brief des selvighen gheschreven hier te voren in Duytsch, an etlicken in der Eyfelt, door begeiren van Johan Bekesteyn, oick op nieuw gedruckt unde wtgegangen. z. pl. of j. kl. 8°.

Van Wel-Bidden onderwijs, wt die Goddel. Schrifture enz. z. pl. of j. kl. 8°.

Van de onwetenheyt der menschen, die daer is onschuldich of schuldich. z. pl. of j. kl. 8°.

Van de Erfzonde, Gouda, 1610. 4°.

Hondert Brieven, 4°.

Spieghel van ongeregtigheid, 8°.

Zeep voor vlekken van Danaeus, 8°.

Van de Praedestinatie Gods, verkiezing en verwerping ontwarring, 8°.

Kleyn Munster des groot roemigen David Jorissen roemrijke en wonderbare schriften.

Spiegelken van de Ongerechtigheyt des vergodeden Hendrik Nicolaes, vader van den huyse der liefden.

Veelerhande Geestelicke Liedekens, z. p. 1575.

Van een Christelijk gelaten hart.

De lof der Gevangenis.

't Compas der Ruste.

Van 't loeye en leckere Leuen, Haarl. 1582, ook Amst. 1620. 4°.

Opperste Ghoedsnasporinghe, Gouda, 1590. kl. 8°.

Leydt-Sterre, tot wel ghebieden ende wel gehoorzamen, Gouda 1590. kl. 8°.

Twee-spraeck: of waerheyt vry maeckt? Ghevallen tusschen Mr. Gerardt van Mortainge ende D. V. Coornhert, z. pl. 1600. kl. 8°.

Liedt-boeck, nu verbetert en verryckt (denkelijk een tweede druk), Amst. z. j. kl. 8°.

Recht Ghebruyck en de Misbruyck van tydlicke Have, met afb. Amst. 1610, idem 1620. 4°. (ook 1611.)

Lofzangh van 't Goudt, Amst. 1620. 4°.

Ethica. Zedekunde, dat is wellevenskunste, 1630. 8°. met portr.

Abrahams wtgang, nu op nieus ghesuuert, Haarl. 1572. kl. 8°., ook Amst. 1621. 4°.

Comedie van de Blinde voor Jericho, Haarl. 1582. kl. 8°., Alkm. 1806, ook Amst. 1603. kl. 8°.

Tweeling van den Bruydt Christi en d'Egiptische vroeivrouwen, doet dees tweeling twee comedien aenschouwen, enz. Amst. 1582. kl. 8°. 2 deelen.

Comedie van de Rycke man, enz., Haarl. 1582. kl. 8°.

Comedie van Lief en Leedt, eerste uitgave denkelijk in 1576 of 1577, herdrukt 's Hage 1582. kl. 8°.

Comedie van Israël, enz., Gouda 1590. kl. 8°.

't Roerspel van de kettersche werelt, die metten lippen den God des Hemels, maar metter herten 't geldt, des werelts God, dient ende eert, Gouda 1590. kl. 8°.

D'eerste twaelf boecken Odysseae, dat is de dolinghe van Vlysse, bescreue int Griecx door den Poëet Homerum, vadere ende fonteyne alder Poeten nv eerstmael wten Latyne in rym verduytscht, Haarl. 1561. 8°. Herdrukt Delft 1598, kl. 8°., Amst. 1605. 8°., Delft 1606. 8°., Amst. 1607. 8°., Amst. 1609. kl. 8°.

Vijftigh Lustighe Historien oft Nieuwigheden Joannis Boccatii, van nieuws overgheset in onse Nederduydsche Spraecke. z. j. (1562—1564) 4°.

L. A. Seneca, van den weldaden enz., nyen wten. Lat. in Nederlantsch vertaelt, Haarl. 1562. 8°., Amst. 1644. 8°.

Christelyke nootsakelyke Claghe des Vredes, door **Erasmus** *Rotterdamen, in 't Latyn beschreven en nu in de Nederd. tale overgeset*, Antw. 1583. 8°.

Philo Judeus, van Edelheydt, een edel Boecxken — over 1580 *jaren gemaect ende nu in 't jaer* 1583 *vertaelt*, enz., Haarl. kl. 8°.

Officia Ciceronis, leerende wat yegelyk in allen staten behoort te doen, enz., Delft 1604. 8°.

Boëthius, van de Vertroosting der wysheid, uyt 't Lat. op nieus vert. Amst. 1616. kl. 8°.

Al de opgenoemden zijn opgenomen in de groote folio-uitgaven van Coornhert's werken, Amsterdam 1630, 3 deelen en Gouda 1632, 3 deelen, behalve zijne vertaling der *Odyssea* van Homerus.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. V. bl. 332, (240) B. XIII. bl. 23, (82) B. XVI. bl. 254, (19) 257, (21) 258, (22) B. XVII. bl. 318, (20) B XVIII. bl. 404, (35) 405, (35); *Leven van Coornhert*, voor zijne werken, D. I; Hooft, *Nederl. Hist.* (*fol. uitg.*) B. XIX. bl. 831; Brandt, *Hist. der Ref.*, D I. bl. 188, 189, 469. 470, 517 535, 536, 553, 597, 599, 650, 667, 668, 693, 694, 696, 757, 760 766—769; Brandt, *Hist. van Enkh.*, 2de druk, bl. 221–231; Walvis, *Beschrijv. van Gouda*, D. II. bl. 49, van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 325, D. VII. bl. 336, 369, 464; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.*, (*fol. uitg.*) D. III. bl. 200; Saxe, *Onom. Lit.*, T. III. p. 694; Te Water, *Hist. van het Verb. der Edel.*, D. II. bl. 86—90; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 517—528; *Leven van Nederl. Mann. en Vrouw.*, D. II. bl. 201; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 262—264, D. II. bl. 576; de Vries, *Proeve eener Gesch. der Ned. Dichtk.*, D. I. bl. 44—49; Witsen Geijsbeek, *Woordenb. der Ned. Dicht.*, D. II. bl. 74—93; van Kampen, *Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch.*, D. I. bl. 111—115; Ypey en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, D. II. bl. 118; van der Kemp, *de Eer der Herv. Kerk gehandh.*, D. II. bl. 250—267; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. III. bl. 36, *Aant.* bl. 256, D. IV. bl. 83, 84; Siegenbeek, *Gesch. der Nederl. Letterk.*, bl. 58—61, 83—84; *Vrucht. ingez. door de Rederijkk. de Wijngaardranken*, D. I. bl. 1—23; Siegenbeek, *Museum*, D. II. bl. 1—52; van Someren en Brugmans, *over het Wilhelmus van Nassauwen*; Schotel, *Gedacht. over het Wilhelmus van Nassauwen*; *Aanhangs. Woordenb. van Kunst en Wetensch. van* G. Nieuwenhuis, D. II. bl. 156—162; Kist en Royaards, *Nederl. Archief voor Kerk. Gesch.*, D. V. bl. 9; Blaupot ten Cate, *Gesch. der Doopsgez. in Holl.. Zeel., Utr. en Gelderl.*, D. I. bl. 105, 119, 124; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la maison d'Orange*, T. III. p. 140; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 190, 193, 201, 203, 320, *b.* 75, D. II. bl. 446, 447, 512; *Cat. van Boek. nagel. door* Mr. C. P. E. Robidé van der Aa, bl. 92; *de Navorscher*, D. I. bl. 353, D. II. bl. 266—269; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 64; Dezelfde, *Biblioth. van Pamphletten*, N°. 212, 246, 263; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. IV. bl. 453, St. VI. bl. 380, 436, D. III. St. I. bl. 29 en 197; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. II. bl. 306—312; Immerzeel, *Levens en Werken der Kunstsch.*

COORNHOUT (Huich Janszoon), schreef:

Nasporing van Hollands heil en rampen, 2de druk. Rott. 1745.

Grondig berigt van 's Lands ongeval in den jare 1672 enz. Rott. 1742.

Zie Scheltema, *Geschied. en Letterk. Mengelw.*, D. V. St. II. bl. 70; *de Navorscher*, D. VI. bl. 391, D. VII. bl. 178.

COOSEMANS (Alexis), was een schilder van vruchten en andere onbezielde voorwerpen, die omtrent het jaar 1630 in de Nederlanden bloeide.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COOTWIJK (Johannes van) of Cotovicius, geboren te Utrecht omtrent het midden der zestiende eeuw. Hij was doctor in de beide regten, en behoort onder de vroegste landreizigers genoemd te worden. Hij bezocht verschillende oostersche landen, en daaronder voornamelijk het Heilige land; maar te voren was hij Frankrijk, Duitschland, Engeland en Italië doorgetrokken, toen hij zich ten laatste te Venetië inscheepte, de eilanden van den Archipel aandeed, eindelijk te Jaffa aanlandde, van waar hij zijnen Oosterschen togt doorzette, en met de grootste naauwkeurigheid de oudheden der door hem bereisde landen beschreef. Hij was een opmerkzaam waarnemer, en wordt door wijlen den geleerden van Senden, om de juistheid zijner opmerking en volledigheid zijner beschrijving, geroemd. Hij overleed te Utrecht in 1629. Van hem ziet het licht:

Itinerarium Hierosolymitanum et Syriacum urbiumque situs, Antw. 1619. 4°.

In het Hollandsch vertaald en uitgegeven onder dezen titel: *Reize naar Jeruzalem en Syriën, oorspronkelijk in het Latijn gedrukt, en naderhand in het Nederduitsch vertaald*, 1620. 4°.

Synopsin respublicae Venetae.

(Dit was eene verkorting van het werk van Gaspard Contarini, getiteld: *Respublica Veneta*, Lugd. Bat. 1626.

Zie Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 414; Burman, *Traject. Erud.*, p. 80. 81; Paquot, *Memoir.*, T. I. p. 315; Saxe, *Onom. Liter.*, P. IV. p. 283; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VI. St. I. bl. 349; van Senden, *Reis naar het Oosten*, D. I. bl. 161; de Jonge, *Nederl. en Venet.*, bl. 357, 358.

COOTWIJK (Jurriaan), werd te Amsterdam in 1714 geboren, en was aldaar goudsmid en graveur. Hij wordt in 1768 vermeld onder de stellers van het model en leden van de eerste klasse bij de Amsterdamsche Stads-Teeken Academie.

Als liefhebber beoefende hij de teekenkunst op eene verdienstelijke wijze, en vervaardigde hij eene menigte keurige prentteekeningen. Er bestaat daarvan eene verzameling in drie deelen naar voorname meesters, allen eerste proefdrukken met onderscheidene veranderingen, uitmakende 175 stuks.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COPALL (Mr. Antonius), geheim agent van Prins Frederik Hendrik, die door zijn toedoen de overgave der stad en het kasteel van Antwerpen meende te zullen verwerven, waarvoor aan Copall eene som van zeven tonnen gouds zoude worden uitgekeerd, waarvan vier voor hem zelven en drie voor de omgekochte personen moesten dienen; bovendien zou Copall en zijne erven het erfmarkgraafschap van Antwerpen verkrijgen, en hij voor zich het postmeesterschap met de bodeambten aldaar.

De kennis van deze overeenkomst tusschen den Prins en genoemden Copall, geeft opheldering omtrent 's Prinsen onverklaarbaar gedrag in 1646, blijvende hij toen met zijn leger werkeloos stil liggen, ofschoon hij met het oogmerk om Antwerpen te veroveren, te velde was getrokken; doch tijdens de onderhandeling met Copall de stad niet kon aantasten.

De overgave van Antwerpen had evenwel geen plaats; zoodat de gelden aan Copall beloofd, hem niet zullen zijn uitbetaald, ofschoon het te vermoeden is, dat hij wel eenige belooning zal hebben verkregen. De oudste zoon van Copall, mede Antonis genaamd, trachtte echter in 1684, op grond der diensten door zijn vader aan den lande bewezen, eene bediening aan het hof van Willem III te erlangen. De uitslag van zijne pogingen is niet bekend.

Zie *Kronijk van het Hist. Genootsch.*, D. V. bl. 111—113.

COPALLIUS (Gulielmus), of Kopal, was licentiaat in de godgeleerdheid en leeraar in de geestelijke regten. Hij werd den 5den November 1576 Kanunnik van Haarlem. Na den dood van Godfried van Mierlo, Bisschop van Haarlem, werd hij vicaris van het openstaande bisdom aldaar, en overleed in het jaar 1599.

Zie van H(eussen en van R(ijn, *Oudh. en gesticht. van Kennemerl*, D. I. bl. 158, 159.

COPES (Hendrik), geboren te 's Hertogenbosch omtrent het midden der zeventiende eeuw, was sedert 1668, griffier der leen- en tolkamer in zijne geboortestad. Hij was een beminnaar der oude aardrijkskunde, en schreef over de Toxandriers, van welk werk ons niet bekend is dat het is uitgegeven. Hij ontdekte steenen met Romeinsche opschriften bij St. Michiels gestel. Hij bezocht in Italië en Duitschland vele boekverzamelingen en bewaarplaatsen van oudheden, en bragt van daar eenige kostbare handschriften mede, die hij aan zijne geleerde vrienden Cuper, Graevius, Perizonius en Berkelius mededeelde. Ook buiten 's lands bezat hij vele vrienden, onder anderen den grooten aardrijkskundigen Cellarius. Hij verdronk in zijne geboorteplaats in het jaar 1708.

Zie van Kampen, *Bekn. Gesch. der Lett. en Wetensch. in de Nederl.*, D. II. bl. 656.

COPIER (Andries), natuurlijke zoon van Jakob Copier, Heer van Kalslagen, die gehuwd was met Margaretha van Roon en die overleed in 1532. Andries Copier was ten jare 1574 zegelaar van de brouwerij de *drie Snoekjes* te Antwerpen, en een ijverig aanhanger van Prins Willem I. Toen in genoemd jaar deze vorst, met overleg en goedvinden van de voornaamste burgers van Antwerpen, eene poging wilde doen om de stad aan de Spanjaarden te ontnemen, bragt hij ongeveer twee duizend soldaten heimelijk daar binnen, die, behalve bij de burgers, in de brouwerijen der stad waren ge-

huisvest. Nicolaas Ruichaver, een der voornaamste bevelhebbers, was reeds eenige dagen voor den aanslag in de stad gekomen, en zijne soldaten, ten getale van vijf honderd man, waren met voorkennis van den eigenaar in genoemde brouwerij de *drie Snoekjes* gehuisvest, alwaar zij door Andries Copier van spijs en drank werden voorzien.

Door een ongelukkig toeval werd de aanslag ontdekt, en vier soldaten door Requesens gevangen genomen en gepijnigd. Deze, die in genoemde brouwerij gelegerd waren, bekenden dat Copier hen dagelijks van levensmiddelen had voorzien. Zij werden den volgenden dag opgehangen en Copier gevangen genomen. Hij bekende hetgeen de soldaten beleden hadden en voegde er bij, dat hij door de huisvrouw van den griffier Willem Martini, Margaretha Copier, wiens bastaardbroeder hij was, het zegelaarsambt had bekomen. Hierop vatte men vermoedens, dat ook Martini deel aan den voorgenomen aanslag had, en om het bewijs daarvan in handen te krijgen, werd Copier vreesselijk tot tweemaal toe gepijnigd. Hij bekende evenwel niets tot nadeel van Martini, en toen hij wegens zijnen vreesselijken toestand verlof bekomen had, dat zijne vrouw hem eten kwam brengen, wist hij onder op den bodem van den pot eenige woorden te krabben, om Martini te berigten, dat hij niets van hem had bekend gemaakt. Eenige dagen hierna stierf Copier aan de gevolgen zijner pijniging.

Zie Bor, *Nederl. Hist.*, D. VII. bl. 586, (80), 587, (81); Hooft, *Nederl. Hist.*, B. X. bl. 394—400; (de Beaufort), *Leven van Willem I*, D. II. bl. 527; te Water, *Hist. van het Verb. der Edel.*, D. I. bl. 265, 266.

COPIER (Jakob), zoon van Jakob Copier, Heer van Kalslagen en Tol en Margaretha van Roon. Hij behoorde tot de verbondene Edelen, hield geheime briefwisseling met den Prins van Oranje, en leende zijn huis, te Alphen gelegen, tot gestadige onderhandelingen met Paulus Buijs, toen Pensionaris van Leiden en den Heer van Swieten. Hij week ten jare 1567 den lande uit en werd later rekenmeester te 's Gravenhage. Hij overleed te Antwerpen in 1584, en was gehuwd met Maria van Swieten, die hem vijf kinderen schonk.

Zie van Leeuwen, *Bat. Illustr.*, D. II. bl. 920, 921; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 307; te Water, *Hist van het Verb. der Edel.*, D. I. bl. 265, 266; M. d'Yvoy van Mydrecht, *Verb. en Smeekschr. der Nederl. Edel.*, bl. 20, 21—24, 66, alwaar het facsimilé van zijne handteekening.

COPIER (Margaretha), meermalen ook genoemd Margaretha van Kalslagen, was de jongste zuster van den voorgaande. Zij werd in 1516 geboren en huwde eerst Jacob Polites, griffier van Antwerpen, en na diens overlijden Willem Martini, eerst Raad van Brabant en vervolgens griffier van Antwerpen. Ook laatstgenoemde was gewikkeld in den mislukten aanslag op Antwerpen in 1574, waarvan wij onder het artikel Andries Copier gewaagden.

Toen door de bekentenis van dezen, eenig vermoeden op Martini viel, haastte men zich te zijnen huize te onderzoeken, of daar ook deelnemers aan den aanslag verborgen waren. Dit was ook werkelijk het geval, zijnde aldaar Maarten Neyen, Josua van Alveringen en Nicolaas Ruichaver verborgen. Martini had nog even tijd om in persoon zijne vrouw van de aanstaande huiszoeking te verwittigen. Wel verre van op deze tijding eenigzins onthutst te zijn, betoonde zij eene meer dan gewone kloekmoedigheid. Zij nam oogenblikkelijk een besluit, verstak Neyen in een rookhok van den schoorsteen, en Alveringen met Ruichaver in eene tafelkas; weldra verschenen de huiszoekers, die zij met een rustig en vriendelijk gelaat afwachtte, en die, na hen niet te hebben ontdekt, op dezelfde tafel een geschrift vervaardigden, bij hetwelk 2000 gulden op het lijf van Neyen en eenige honderde guldens op die van de beide anderen gesteld werden.

Margaretha Copier overleed in 1597 zonder kinderen na te laten. Hare afbeelding komt op een penningplaat voor bij van Loon, *Ned. Hist. Penn.*, D. I. bl. 202.

Zie verder Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VII. bl. 586—589 (80—82); Hooft, *Nederl. Hist.*, bl. 394—400; het voorgevallene met Andries en Margaretha Copier is verhaald door Mr. J. I. D. Nepveu, in diens Romantisch verhaal getiteld: Bertha Coppier ('s Gravenhage 1840, 8°.). De Baron Strick van Linschoten heeft het moedig gedrag van Margaretha Copier in eene naive Romance bezongen. Zie *Dichtvruchten*, VIII. Inzam. bl. 15; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 136, 137.

COPINGA (Obbo), geboren te Noordbroek, werd den 22sten Mei 1729 predikant te Midwolda en Leek, en overleed aldaar in den ouderdom van vijf en zeventig jaren den 15den Maart 1776. Hij schreef:

Gelove en hope der kercke des N. T. uyt den XXIII Psalm, Gron. 1733. 4o.

Der Ziele zelfsstrijd, Gron. 1735. 8°.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1729, *b*. bl. 380; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I; Brucherus, *Gedenk. van Stad en Lande*, bl. 189.

COPIUS (Balthazar), heeft eerst in het Hoogduitsch uitgegeven (Neustad 1585, 8°.) en later in het Nederduitsch vertaald:

Vierenvijftig Predicatiën over de Christelijke Catechismus, 1588. 8°.

Zie J. C. Koecher, *Catech. Hist. der Geref. Kerk* (Amst. 1763); van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III.

COPIUS (Gerard), geboren te 's Gravenhage den 13den Maart 1730, was de zoon van M. Copius, Directeur van 's lands loterijen aldaar. Hij beoefende de kunst als liefhebber en was als ijverig kunstminnaar geacht. Hij schilderde en crayonneerde voor uitspanning portretten, daarin tot onderwijzer gehad hebbende den bekwamen Hendrik van Limborch. In 1759 werd hij medebestuurder der Teeken-Academie te 's Gravenhage, en in 1768 benoemd tot Deken der Broederschap *Pictura* aldaar. Hij bleef dien post waarnemen tot zijn overlijden, den 6den October 1785.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Gesch. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 13, 210; van Gool, *Nederl. Schild.*, D. I. bl. 461; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunsts.*

COPPEDRAIJER, Kapitein op een der oorlogschepen, behoorende tot de vloot, waarmede Jakob van Heemskerk in 1607 naar de Spaansche kusten werd gezonden. Hij nam deel aan den zeeslag op den 25sten April tegen de Spanjaarden bij Gibraltar, waar Heemskerk den dood vond, en veroverde een Spaansch galjoen, hetwelk in den grond werd geschoten.

Zie L. v(an d(en B(os, *Leven en Daden der doorl. Zeeh.*, D. II. bl. 5, 8.

COPPELLO (Johannes Kappeyne van de), werd geboren te Middelburg op den 7den Maart 1790. Hij gaf reeds vroeg blijken van een schrander verstand en ongemeene leergierigheid. Op de latijnsche scholen van zijne geboortestad besteld, streefde hij weldra al zijne medeleerlingen vooruit. De drie laatste jaren van zijn verblijf op dezelve, bragt hij ten huize van den toenmaligen Rector dier scholen, Zillesen door, wiens leerrijken omgang, vaderlijke leiding en voortreffelijk onderwijs, hij steeds op hoogen prijs stelde. Hij begaf zich in 1809 naar de Leidsche Hoogeschool, en was aldaar een der geliefdste leerlingen van den beroemden Wijttenbach, die hem later voor het Hoogleeraarambt te Deventer aanbeval. Onder diens leiding beoefende hij gedurende vijf jaren de onderscheidene deelen der oude letterkunde, en werd door zijne aanstelling tot Praeceptor bij de Latijnsche scholen te 's Gravenhage in 1814, in zijn voornemen verhinderd, om tot Academisch proefschrift, de nog overgeblevene stukken van Theopompus uit te geven. In 1816 werd hij tot Rector te Zwolle beroepen, doch drie jaren daarna met diezelfde waardigheid te 's Gravenhage bekleed, waar hij met uitstekenden lof werkzaam was, en een groot aantal uitmuntende, hem hoogelijk vereerende leerlingen vormde. Aan uitgebreide kundigheden paarde hij een juist oordeel, kieschen smaak en levendig gevoel voor het schoone en goede. Bovendien was hij met eenen blakenden ijver bezield, om in zijne betrekking zooveel mogelijk nut te stichten, en wist hij in zijn onderwijs bondigheid met aangenaamheid en bevalligheid derwijze te vereenigen, dat daaruit de schoonste vruchten voor zijne leerlingen geboren werden.

Van de Coppello overleed den 27sten April 1833 te 's Gravenhage en werd aldaar op eene hoogst plegtige wijze op de begraafplaats Eikenduinen ter aarde besteld. Vierentwintig zijner oudste voormalige leerlingen droegen hem grafwaarts en Mr. H. van Roijen, curator der Latijnsche school, bragt, in keurige en gevoelvolle taal, eene waardige hulde aan zijne deugden en verdiensten; terwijl zijne opvolger, de rector Caspar Bax, bij het aanvaarden van diens ambt, op den 9den September 1833, in eene Latijnsche redevoering hulde bragt aan 's mans uitstekende talenten.

In het jaar 1819 werd van de Coppello lid van het provinciaal Utrechtsch genootschap, van de maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden en in 1824 van het Zeeuwsch

genootschap der wetenschappen. De Leidsche hoogeschool benoemde hem eershalve tot meester der bespiegelende wijsbegeerte en leeraar der fraaije letteren.

Behalve een drietal lijkredenen op A. van Bemmelen, J. C. van der Kemp en B. P. van Wesele Scholten, schreef hij:

Oratio de quibusdam caussis excellentiae Graecorum in litteris. Rott., 1819, 8°.

(*Over eenige oorzaken van de uitmuntendheid der Grieken in de letteren;* met deze oratie aanvaardde hij op den 1sten Maart 1819 zijn rectoraat te 's Gravenhage. De beroemde Amsterdamsche hoogleeraar Cras gaf daarvan in den *Konst- en Letterbode* 1819, D. II. bl. 182 eene den schrijver hoogst vereerende aankondiging.)

Rudimenta der Grieksche taal. Delft, 1822, kl. 8°.

Er bestaat van van de Coppello een portret door C. Kruseman geschilderd en door L. A. Vincent geteekend.

Zie *Konst- en Letterb.* 1833, D. I. bl. 451; Caspari Bax, *Laudatio viri doct. Litt. hum. doct. gymnasii Hagani rectoris defuncti* D. XXVII *Aprilis a. aet*, XLIII. *habita*, D. IX. Sept. 1833, *cum gymnasii Hagani rectoris munus auspicaretur.* 's Hage, 1833, 8°; *Handel. der Jaarl. Verg. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*, 1833, bl. 40—47, die wij hier voornamelijk volgden; *Aanh. op het Woordenb. van Kunst en Wetensch. door G. Nieuwenhuiz*, D. II. bl. 162; *de Navorscher*, D. IV. bl. 5, 308, D. VII. b. 140.

COPPENAAL (Dirk van), was een niet onverdienstelijk dichter, die in 1837 te Amsterdam overleed. In het *Jaarboekje van de kunst en wetenschap bevorderende Maatschappij* aldaar, waarvan hij lid was, vindt men van hem, jaargang 1819, twee stukjes, die niet kwaad zijn.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederd. Dicht.*, D. II. bl. 21.

COPPENOL (Lieve van), geboren in het jaar 1598, was een onzer beroemdste schoonschrijvers,

. . . . . . *de Fenix aller pennen,*
» *Wiens ganzeschacht verwint de diamanten stift.*"

Hij woonde te Amsterdam en leefde aldaar nog in 1662. Hij reisde met zijne kunstschatten rond aan de woningen der liefhebbers, zoo bezocht hij Westerbaan op Ockenburg, *met sich voerende, op een wagen, een grootte platte kist, vol van syne kunst, noemende die kist synen boomgaard.*

Zijne afbeelding ziet op verschillende wijzen het licht, onder anderen fraai door C. de Visscher, met een hollandsch vers van Huijgens. Van zijne schoonschriften zijn nog hier en daar belangrijke proeven voorhanden.

Zie Westerbaan, *Gedicht.*, D. III. bl. 598, 602; Heiblocq, *Farrago Lat.*, bl. 182, 183; J. Vos, *Gedicht.*, bl. 162; Collot d'Escury, *Hollands Roem*, D. I. bl. 123, *Aant.* bl. 255; Schotel, *Letter- en Oudheidk. Avondst*, bl. 79, 80; Muller, *Catal. van Portrett.* bl. 64.

COPPENS (Antony en Levyn), waren twee broeders, voortvlugtig uit Middelburg, die bij sentententie van den 17den Augustus 1568 met verbeurdverklaring hunner goederen door Alva gebannen werden. In die Sententie worden zij genoemd » vermaarde wederdoopers en uitvinders en beroerders der sectarissen, vergadering gehouden hebbende voor het gevangenhuis van de stad, hebbende de rentmeester van Bewester-Schelde, schout, burgemeester en een ieder van de wet te Middelburg gedwongen, om voor hen het gezegde gevangenhuis te openen en allen diegenen te ontslaan, die uit oorzaak van secten aldaar gevangen gehouden werden."

Dit laatste staat in verband met een ander berigt, dat namelijk de regering der stad Middelburg, na de beeldstormerij aldaar besloot, om aan den prins van Oranje van het gebeurde kennis te geven en van hem hulp te vragen, en om de predikanten in hunne godsdienstoefeningen niet met strengheid te behandelen, maar met zachte middelen hen daarvan af te houden, als ook om op sterke begeerte, de een en twintig personen, die ter zake van de godsdienst gevangen zaten, los te laten.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. II. bl. 64 (90); *Tegenw. staat van Zeel.*, D. I. bl. 154; Marcus, *Sent. van den Hert. van Alva*, bl. 99; 's Gravezande, *Tweede Eeuw-Gedacht. der Middelb. Vrijh* bl. 42.

COPS, was resident van wege den Nederlandschen staat aan het Ottomannische hof. Hij geraakte ten jare 1646 in eenen hoogst moeijelijken toestand. In den oorlog der Venetianen tegen Turkije, waren er namelijk een aantal Nederlandsche schepen, die de kern en de kracht der Venetiaansche zeemagt uitmaakten. Zoodra de Turksche keizer zulks gewaar werd, beval hij Cops, die schepen uit de Venetiaansche Armada te doen verwijderen, met bedreiging, dat, bijaldien zulks niet ten spoedigste plaats vond, de Sultan geen der onderdanen van Hare Hoog Mogenden het leven zou sparen, en hij, (de resident) het eerste slagtoffer zou zijn.

Zie de Jonge, *Nederl. en Venetië*, bl. 229.

COPS (Jakob), was van het jaar 1633 tot 1675 buitengewoon raad van Neêrlandsch Indië. Hij was van den 26sten Januarij 1665 tot den 2den Mei 1669 landvoogd van Banda. Dáár lag hij met den opperkoopman, den heer Almonde, gedurig overhoop, totdat hij hem met vier soldaten van de secretarie, waar hij toen als geheimschrijver werkte, met geweld liet afhalen, en hem in de gevangenis deed zetten. De Hooge Regering te Batavia nam Cops dit zeer kwalijk en ontbood hem in 1669 derwaarts.

Hij schijnt zich echter daar met goed gevolg verdedigd te hebben, althans wij vinden vermeld, dat hij nog in 1669, als twintigste landvoogd op Amboina kwam. Hier maakte hij het door zijne eigenzinnigheid, heerschzucht en groote baatzuchtigheid zoo slecht, dat hij na eene driejarige regering werd teruggeroepen en den 30sten April 1672 naar Batavia vertrok.

Na dat allerlei beschuldigingen tegen hem waren ingebragt, deed de advocaat fiscaal eenen eisch tegen hem, zijnde hij toen een en vijftig jaren oud. Hij antwoordde den 8sten Maart 1673 daarop, en verzocht nog in den raad van Indië als lid zitting te mogen nemen, hetwelk hem echter geweigerd werd, wordende aan den fiscaal gelast, de behandeling zijner zaak te bekorten.

Hij werd den 21sten September 1675 afgezet en van alle ambten vervallen verklaard; doch na eenigen tijd ledig geloopen te hebben, werd hij uit medelijden met zijn huisgezin, ten jare 1678, benoemd tot voorzitter van Macasser, alwaar hij tot zijn overlijden den 10den November 1684 verbleef. Zijn zoon volgt.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Ind.*, D. II. St. II. bl. 227—229, D. III. St. II. bl. 91, D. IV. bl. 371; *de Navorscher*, D. VII. bl. 24.

COPS (Joannes), zoon van den voorgaande. Hij was van den 15den September 1691 tot den 31sten Augustus 1694, achttiende landvoogd van Banda. Hij wordt genoemd een slecht bestuurder, een man van zeer weinig verstand, die weinig werk van zijne dienst maakte. Naderhand is hij, ofschoon op eigen gezag zijne betrekking verlaten hebbende, raad van Indië geworden, zijn verblijf houdende te Batavia. Hij kwam evenwel zelden in de vergadering, waardoor hij op de aanklagt van den toenmaligen gouverneur generaal Jan van Hoorn, van zijne betrekking ontslagen werd.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. III. St. II. bl. 93.

COQUEVILLE (Francois de), een edelman uit Normandijë, was een groot vriend van Willem I, en een der hoofden van de onderneming van den prins van Oranje, om den hertog van Alva aan drie oorden des lands te gelijk te overvallen. De Coqueville zou op last van den admiraal de Coligny en den prins van Condé met zeven- of achthonderd man, Nederlanders en Franschen, eenen inval in Artois en Henegouwen doen. Graaf Lodewijk van Nassau zou Friesland en Groningen aantasten en de graaf van Hoogstraten langs den Rijn en de Maas naar Gelderland trekken. De prins van Oranje zou Braband inrukken, zoodra de hertog van Alva zijne krijgsmagt aan deze drie zijden zou verdeeld hebben.

Deze welbelegde aanslag mislukte bij gebrek aan magt en voorzigtigheid onder 's prinsen bevelhebbers. De Coqueville, die de vijandelijkheden in Artois begonnen en St. Valéry, een stadje in Picardije had ingenomen, werd op klagt van den Spaanschen landvoogd, op bevel van den Franschen koning aldaar belegerd en gevangen genomen, en geen behoorlijken last kunnende toonen, als een roover onthoofd.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. IV. bl. 238 (169); Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 268, 269.

CORASIUS (J.) schreef een werkje getiteld:

Redevoeringen over het ampt, gezag en pligten van een goed Regter. Amst., 1733, 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boeken*, D. I. St. I.

CORBARON, was een der verbondene edelen, wiens afkomst onbekend is. Men gist dat hij een zoon geweest is van Claude Bouton ridder heer van Corbaron, raad en kamerheer van Karel V en Jacoba de Lannoy.

Zie te Water, *Hist. van het Verb. der Edel.* D. II. bl. 324, D. III. bl 506.

CORBAUT (L.), een der onderteekenaars van de unie van Brussel in 1577 en van het verdrag met Parma in 1579. Hij was tweede schepen van Bergen in Henegouwen.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 108.

CORBELYN (THOMAS), Boekhandelaar te Vlissingen, was een ijveraar in de zaak der Patriotten. In 1787 werd zijn huis geplunderd, ook dat van zijn zoon Albert. In 1795 werd hij tot Representant benoemd.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XVIII bl. 383, D. XXIX bl. 124.

CORBIERE (JEAN PIERRE), was een verdienstelijk toonkunstenaar, en werd den 14den Augustus 1766 te Amsterdam geboren. In zijne jeugd bezat hij eene zeer goede stem, en werd hij eerst tot den zang opgeleid; doch weldra ontwikkelde zich bij hem meer aanleg voor het instrumentale en koos hij de viool tot zijn instrument, waarop hij zich tot een knap kunstenaar vormde. Als zoodanig werd hij bekend en verwierf hij de achting der meest voorname muziekliefhebbers, zoodat hij benoemd werd tot orkest-directeur van de concerten, gehouden boven de Hollandsche Manège en in Harmonica op den Overtoom buiten de Leidsche poort, welke post hij gedurende verscheidene jaren met ijver en naauwgezetheid heeft waargenomen. Hij stierf den 29sten April 1816, nalatende eene weduwe met zeven toen nog jonge kinderen.

Zie Caecilia, *Algem. Muzik. Tijdschr. van Nederl.*, 2de jaargang, No. 9, bl. 101.

CORDATUS (HADRIANUS), een Zeeuwsch geleerde uit den aanvang der zestiende eeuw, van wien weinig bekend is. Hij was Latijnsch dichter en kanunnik te Middelburg. Voor de *Principes Hollandiae* van Hadrianus Barlandus leest men van hem een Latijnsch epigram, ook heeft J. Reijgersbergh zich van zijne schriften bediend bij de zamenstelling zijner *Chronijk van Zeeland.*

Zie de la Rue, *Gel. Zeel.*, 2de druk, bl. 538.

CORDES (FREDERIK), geboren te Amsterdam in 1803 en den 30sten December 1826 te Groningen tot Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doctor bevorderd. Hij overleed in 1840 te 's Hertogenbosch; na van 1828 geheel krankzinnig geweest te zijn. Vóór dien tijd was hij een verdienstelijk dichter, wiens *Gedichten* te Amsterdam in 1827 in 8°. uitgegeven, getuigen zijn van de ernstige stemming zijns gemoeds.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Ned. Dicht.*, D. II. bl. 22—26.

CORDES (HENDRIK FREDERIK), was een verdienstelijk krijgsman, die eene eervolle plaats toekomt onder de officieren van het leger, die gedurende het tijdvak van het bestaan der Bataafsche Republiek, zich jegens het vaderland hebben verdienstelijk gemaakt.

Wij vinden hem het eerst vermeld als onder-luitenant bij het regiment artillerie Paravicini di Capelli, den 10den Februarij 1788, en den 22sten Februarij 1793, werd hij bevorderd tot ordinaris-meester vuurwerker bij het regiment artilleristen van den Prins Frederik van Oranje.

Bij de zamenstelling van het Bataafsche leger, werd Cordes den 8sten Julij 1795 aangesteld als kapitein eener kompagnie der op te rigten brigade Bataafsche rijdende artillerie, en tevens belast met het kommando van die brigade, die toen te Breda onder zijne leiding zou worden zamengesteld.

Met eenen grooten ijver, die zijne verrigtingen ook in latere jaren zoo zeer kenmerkte, is hij daaraan werkzaam geweest, en de goede vruchten, welke daarvan zijn geplukt geworden, zijn zeker voor een groot gedeelte aan hem te danken.

Hij werd met zijne kompagnie ingedeeld bij de tweede divisie van het Bataafsche leger, waarover de generaal Dumonceau het bevel voerde, en maakte daarna achtereenvolgens deel uit der legerafdeeling, bestemd tot versterking van het legerkorps onder Moreau in 1796, der afdeeling bestemd tot het doen eener landing in Ierland in 1797, en van het leger dat in 1799 het hoofd moest bieden aan de Engelsche en Russische magten, die in Noord-Holland eene landing beproefden. Van den Agent van oorlog en van de generaals Brune, van Damme en Dumonceau, ontving Cordes de vleijendste getuigenissen over de uitmuntende wijze, waarop hij en de zijnen zich van hunnen pligt hadden gekweten.

Niet minder lof oogstte hij in door zijne verrigtingen gedurende den veldtogt aan den Mein in 1800, de laatste welke hij tot roem van zijn wapen heeft medegemaakt. Kort nadat hij met zijne artilleristen in het vaderland was teruggekomen, werd hij den 16den April 1802 bevorderd tot luitenant-kolonel en kommandant van het eskadron ligte dragonders en der rijdende artillerie, die bestemd waren naar de Kaap de Goede Hoop.

Met het fregat van oorlog, genaamd *Maria van Reigersbergen*, van 44 stukken, en gekommandeerd door den kapitein ter zee Lombard, zeilde hij den 5den Augustus 1802 uit Texel, en kwam den 20sten December van dat jaar in de Tafelbaai aan. Ook daar was het aan de onvermoeide zorgen en werkzaamheden van Cordes te danken, dat hij zeer spoedig eenen troep zamenstelde, die uit krachtvolle en schoone manschappen bestaande, ook door den goeden krijgsmansgeest en geoefendheid, algemeen werd bewonderd. Welligt dat zijnen al te grooten ijver in de dienst zijne gezondheid benadeeld heeft, want zijne krachten waren allengs uitgeput, en eindelijk bezweek hij na een langdurig lijden in de maand Junij 1804, betreurd door allen die hem van nabij hadden leeren kennen, en bijzonder door den gouverneur-generaal Janssens, en zijne trouwe krijgsmakkers, die hem naar de Kaap de Goede Hoop gevolgd waren.

Aan de vele goede hoedanigheden, die hem als militair, zoowel in dagen van rust als op het veld van eer, zoo bijzonder kenschetsten, paarden zich ook burgerlijke deugden. Hij was in den omgang innemend en hulpvaardig, daar waar zijne diensten zijnen medeburgers slechts van nut konden zijn, en waardig is hij, dat zijne nagedachtenis in eere blijve bij het schoone korps Nederlandsche rijdende artillerie, wiens goeden naam hij bij den vreemden het eerst heeft weten te vestigen.

Zijne echtgenoote, die reeds voor zijn vertrek uit het vaderland overleed, liet hem eene dochter na, die bij zijn sterven den ouderdom van veertien jaren bereikt had.

Zie Jhr. J. W. van Sypesteyn, *Geschied. van het Regim. Ned. Rijd. Artill.*, uit bijzondere berigten aangevuld.

CORDES (PAULUS), geboren te Hamburg in 1613, studeerde te Rostock, te Wittenberg en te Jena, alwaar hij overal eene latijnsche Disputatie hield. Hij werd proponent zijnde, na het houden van zes predikatien, bij de Luthersche gemeente te Amsterdam beroepen, en den 12den September 1641 bevestigd. In 1670 emeritus geworden zijnde, overleed hij den 11den of 16den December 1674. Hij onderscheidde zich door eene onderhoudende predikwijze, ofschoon wel wat heftig tegen andersdenkenden, en was een niet onverdienstelijk dichter, zijne zinspreuk was: *Mea portio Christus homo. (De menschChristus is mijn deel.)*

Zijne afbeelding ziet het licht, gesneden door Crispijn van der Pas, met een latijnsch vers van Schellhammer, en een hollandsch van Visscher.

Hij schreef:

Predicatie tot inwijding van het Pakhuis over Luk. II : 14. (Hij hield deze predikatie ten jare 1659, toen de gebouwde kerk der Lutherschen te Amsterdam te klein werd, en het pakhuis *de Kroon*, op de Brouwersgracht tusschen de Keizers- en Prinsengracht, werd gehuurd en tot predikplaats ingerigt.)

Bibelsche Catechismusschool. Amst. 1673. Meermalen herdrukt, ook in 1731.

Stem te middernacht uyt Matth. XXV : 6 enz. *of het geestryk lied van wijlen Dr. Philippus Nicolai, waak op, ons roept van de muure enz., schriftmatig verklaart in drie predikatien, door wijlen Mr. Paulus Cordes,* uit het hoogduitsch vertaald, Amst. 4°. herdrukt in 1738.

De zoon van Paulus Cordes, Hendrik genaamd, werd beroepen als predikant bij de Luthersche gemeente te 's Gravenhage, en den 12den September 1674 bevestigd. Hij overleed in 29jarigen leeftijd op den 28sten Julij 1678, en schreef eene lijkpredikatie op zijnen vader, die uitgegeven is.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, III; Jöcher, *Gel. Lexicon* in voce; Witte, *Diarium Biograph;* Paauw, *Europa's Lutherdom.*, bl. 326, 381; Schultz Jacobi en Domela Nieuwenhuis, *Bijdr. tot de Geschied. der Evang. Luth. Kerk in de Nederl.*, St. I. bl. 52, VII. bl. 23; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 65; Domela Nieuwenhuis, *Gesch. der Evang. Luth. Gem. te 's Gravenh.*, bl. 21; dezelfde, *Gesch. der Amst. Luth. Gem.*, bl. 77, 78, 89.

CORDES (SIMON DE), in de artikels van Gerrit van Beuningen en Jurriaan Boekhout is reeds melding gemaakt van den togt van Jakob Mahu in 1598, die ten doel had om door de straat van Magellaan naar Indië te stevenen. Simon de Cordes voerde het bevel op een der vijf schepen,

de Liefde genaamd, en werd na den dood van Mahu tot admiraal der vloot benoemd. Op het genoemde artikel van van Beuningen, is de ongelukkige afloop van deze onderneming vermeld, en tevens melding gemaakt van de door de Cordes ingestelde broederschap van den *ongebonden leeuw.* Wij verwijzen alzoo naar de aangehaalde plaatsen, doch moeten alhier opmerkzaam maken, op eene duistere voorstelling van hetgeen de Cordes betreft, in de aangehaalde en hieronder genoemde bronnen. Er moeten namelijk bij dien togt twee personen geweest zijn, die de Cordes genoemd waren, Simon en Balthazar. Simon werd, zoo als wij zeiden, opvolger van Mahu. Nu lezen wij, dat toen de schepen even buiten de straat van Magellaan gekomen waren, er twee afdwaalden, gevoerd door Sebald de Weerdt en Balthazar de Cordes, die Jurriaan Boekhout als bevelhebber op het schip *de Trouw* was opgevolgd, en dat de overige schepen hunne reis vervolgden en nimmer weder in het vaderland terug zijn gekomen. Onder dezen moet dan ook het schip van Simon de Cordes, genaamd *de Liefde,* geweest zijn, hetwelk aan het eiland St. Maria in Chily aankwam, alwaar Simon de Cordes door de eilanders vermoord werd. Het verhaal vervolgt nu met de lotgevallen van de Weerdt en Balthazar de Cordes, de twee schepen die afgedwaald waren, en dan vernemen wij, dat beiden eenigen tijd de reis te zamen voortgezet hebben, maar dat laatstgenoemde van den eersten later door storm afdwaalde, en Tidor bereikte, alwaar de Portugezen zich van zijn schip meester maakten. De Weerdt alleen kwam in 1600 behouden in het vaderland terug.

Een andere voorstelling van het gebeurde, is volgens de hieronder aangehaalde bronnen niet te maken, en wij bevelen dus het nader onderzoek hiernaar aan hen aan, die door het raadplegen van nog niet gebruikte bescheiden, meerder licht in deze zaak geven kunnen.

Zie *Nederl. Reizen*, Amst. en Harl., 1784, D. II. bl. 83—146; Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. I. St. I bl. 176, waar van Simon en bl. 177 waar van Balthazar de Cordes sprake is; Moll, *Verh. over eenige vroegere Zeetogt. der Nederl.*, bl. 105—119; Teenstra, *Bekn. Beschrijv. van de Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 61, 679.

COREN (Jacob), geboren te Alkmaar, was een beroemd regtsgeleerde en welligt de zoon van Gerard Coren, Burgemeester van Alkmaar, die tot de afgevaardigden uit de algemeene Staten behoorde, welken in 1600 het leger van Maurits tot Ostende vergezelden en aldaar het lot van den strijd bij Nieuwpoort verbeidden. Jacob Coren werd Raad in den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, en deed als zoodanig den eed den 15den Mei 1621. Hij overleed te 's Gravenhage in de kamer van den Hoogen Raad, den 24sten October 1631.

Na zijn overlijden is van hem in het licht gegeven:

Observationes XLI *rerum in supremo senatu Hollandiae, Zeelandiae et Frisiae Judicatarum. Quibus accedunt consilia* XXX, *in quibus multa idiomate vernaculo,* 's Hage 1642. 4°., meermalen herdrukt onder anderen, Amst. 1661, 4°., en in het Nederduitsch vertaald onder dezen titel:

Observatiën van den Hoogen Raad, Amst. 1681, 4°., 's Hage 1683, 4°. Rott. 1685. 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, III, V; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; (Schuller tot Peursem), *Verz. berigt. omtr. de Krijgsbev. bij Nieuwp*, bl. 74; Vreede, *Verh. over den Hoogen Raad van Holl.* enz. in het *Jaarb. van de Regterl. Magt in Nederl.*, 1839. bl. 44; Muller, *Cat. van Regtsgel. Werken*, bl. 31.

CORENHUIJSEN (Willem), of van Coornhuijsen, geboren te Belle in Vlaanderen in de eerste helft der zestiende eeuw. Hij was een geleerd man, een groot regtsgeleerde en ervaren in vele talen. Eerst was hij advocaat te 's Gravenhage, werd Raadsheer in het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland, van 1570 tot 1573, toen hij wegens de onlusten naar Utrecht week en aldaar met eenige anderen bleef vergaderen. Hij werd in 1605 President van den Raad van Vlaanderen, stierf in hoogen ouderdom te Gent in 1617 en schreef:

Pandectarum seu digestorum Juris Civilis partitio et methodus. Antw. 1565. 8°.

Zie Foppens, *Bibl. Belgic.*, p. 396; Goudhoeven, *Kronijk van Holl.*; van Leeuwen, *Bat. Illustr.*

CORF (Klaas). Zie BOSCHHUIJSEN (Claas van).

CORLEE (Martin), commandeur van het schip *Edam.* Hij kwam als zoodanig in 1706 in een hevig gevecht met de Franschen, waarin hij zich dapper gedroeg. Zijn verslag, dat hij daarover bij zijne tehuiskomst aan de Admiraliteit deed, is verloren gegaan.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewez.*, D. IX. bl. 406—412.

CORLEVA (Johanna), schreef:

Redenerende Spraakkunst, Amst. 8o.

Schat der Nederduitsche Wortelwoorden Amst. 1741. 8o.

Zie van Abcoude en Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*

CORMAILLON (Jean de Bonnat Heer van), een Henegouwsch edelman, wiens vader tot het jaar 1557 Baljuw van de stad Halle was. Hoewel nergens als zoodanig vermeld, behoorde hij toch, volgens het vonnis van den bloedraad tegen de Hervormde Gemeente van Breda geveld, tot de verbondene edelen. Hij had het compromis geteekend, den beeldenstorm te Breda aangemoedigd, en op het rekwest, waarin voor eene som van drie millioen gulden de vrije uitoefening der Hervormde Godsdienst van den koning werd verzocht, voor eene belangrijke som geteekend. Hij was gehuwd met Helena des Barnes, (dikwijls verkeerdelijk Helena Baers genoemd), weduwe van Steven van Zuijlen van de Haer, hofmeester van Maximiliaan van Egmont, schoonvader van Prins Willem I. Ook zij schijnt tot den hofstoet van laatstgenoemde behoord te hebben, althans wij vinden haar met haren tweeden echtgenoot in 1566 en 1567 te Breda. Zij behoorde tot die vrouwen, waaraan de hervorming in ons land hare krachtigste ondersteuning te danken had; zij was de eerste vrouw die te Breda het avondmaal der Kalvinisten bijwoonde, terwijl zij met haar man hun huis tot de geheime predikatiën en de vergaderingen van den kerkeraad afstond. In 1568 vinden wij den Heer van Cormaillon weder als afgezant van den Prins bij Frederik III, keurvorst van den Palts, om te verzoeken dat de overblijfselen van 's Prinsen leger, na zijnen mislukten inval in Zuid-Nederland, vereenigd mogten worden met het leger waarmede Wolfgang, Hertog van den Palts-Tweebruggen, eenen inval in Frankrijk ten voordeele der Hugenooten beraamde. Overigens is ons van hem, noch van zijne echtgenoote iets bekend.

Zie Groen van Prinsterer, *Arch. de la mais. d'Orange Nassau*, T. III. pag. 311; Bakhuizen van den Brink, *het Huwelijk van Willem van Oranje en Anna van Saksen* bl. 112—114, 152—155.

CORNABÉ (Franciscus), geboren in Zwitserland, diende eerst in Italië, daarna in Duitschland met grooten lof. Hij werd vervolgens door Prins Willem IV in belangrijke bezendingen naar buitenlandsche Hoven gebezigd, was in 1744 adjudant-Generaal van den Vorst van Waldeck, nam als zoodanig deel aan den slag bij Fontenoi, en werd later in 1749 generaal-majoor der infanterie en kommandant van Willemstad en de Klundert. Hij overleed den 17den Maart 1762, in den ouderdom van bijna 56 jaren, en werd in de Hervormde kerk te Willemstad begraven, alwaar door zijn broeder Petrus Cornabé, een gedenkteeken te zijner eere werd opgerigt, bestaande in een wit marmeren steen, omgeven door een zwart marmeren rand en geplaatst in den muur aan de westzijde der kerk, boven eene der zitbanken, met een gepast opschrift.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. II. bl. 573; *de Navorscher*, D. I. bl. 354.

CORNABÉ (François Daniel Vincent), werd kolonel der infanterie den 15den October 1787, en nam als zoodanig een werkzaam deel aan den Posten-oorlog in Vlaanderen in het jaar 1793, wordende zijn voorzigtig beleid, daarbij ten toon gespreid, zeer geroemd.

In 1795 lag hij, kort voor het begin der omwenteling, te Amsterdam in garnizoen, en teekende den 19den Januarij van dat jaar de *Bedenkingen betrekkelijk de schikkingen der troepen te Amsterdam.* Hij werd in 1814 generaal-majoor en kommandant van de 1ste brigade infanterie te velde en overleed den 25sten Maart 1817.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXVIII. bl. 135, 136; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land.*, D. III. bl. 58. Uit bijzondere berigten aangevuld.

CORNABÉ (Daniel Jacques Louis), werd den 20sten Julij 1804 aangesteld tot extra-ordinair Ingenieur, en den 8sten Augustus 1808 tot 1ste Luitenant-Ingenieur bevorderd. Hij behoorde tot de ingenieurs van het leger, hetwelk in 1809 in Zeeland tegen de Engelschen was bijeengetrokken, en volgde

de afdeeling onder den generaal-majoor Cort-Heyligers, die op eene even ongeloofelijke als stoutmoedige wijze, weder bezit nam van het fort Bath, hetwelk door Bruce aan de Engelschen was overgegeven. Dit feit, toen teregt vergeleken met den beroemden togt van Prins Willem I over de Maas, werd door Koning Lodewijk niet onbeloond gelaten, en Cornabé den 8sten November 1809, voor zijne diensten, tot kapitein-ingenieur bevorderd.

Zie Bosscha, *Neêrl. Held. te Land.*, D. III. bl. 294; uit bijzondere berigten aangevuld.

CORNELII (Adrianus) of Adriaan Cornelisz, werd geboren te Brouwershaven in de vijftiende eeuw. Hij was kannunik van St. Pieter en Hoogleeraar der godgeleerdheid te Leuven. Hij stierf den 12den Augustus 1556.

Zie *Oudhed. en gesticht. van Zeel.*, D. II. bl. 71, aangehaald door de la Rue, *gel. Zeel.*, (tweede druk) bl. 522.

CORNELII (Petrus), of Pieter Cornelisz, hij werd geboren in den Briel en wordt het eerst vermeld als te Delft predikende na de beeldstormerij. Tijdens het bewind van Alva werd hij door den prins van Oranje naar Dillenburg ontboden, en na de omwenteling van 1572 was hij de eerste vaste predikant te Leiden, woonde de beide belegeringen dier stad bij, en deed na het ontzet de eerste leerrede in de Pieterskerk. Tijdens zijn geschil met Coolhaes, over het regt der overheid in de kerk, werd hij in 1579 van zijne dienst ontzet. Met toestemming der staten van Holland, die verlangd hadden dat hij in zijn ambt weder hersteld zou worden, predikte hij nu voortaan te Voorschoten, waar meer dan 500 leden der Leidsche gemeente hem geregeld kwamen hooren. Dit verdroot echter de regering van Leiden zoodanig, dat zij Cornelisz het verblijf in de stad ontzeide, indien hij niet het prediken geheel naliet, waaraan hij gehoorzaamde. Kort hierop beroepen naar Middelburg, werd hij aldaar den 22sten November 1579 bevestigd. De Leidsche gemeente bleef echter het oog op hem houden en beriep hem weder in 1580, waaraan hij gehoor gaf, doch reeds in het volgende jaar vrijwillig afstand deed van zijne dienst, uit hoofde het vroegere twistvuur op nieuw stond te ontbranden.

Hij werd vervolgens naar Delftshaven beroepen, en aldaar den 1sten November 1582 bevestigd. Hier bleef hij tot April 1591, toen hij naar Schiedam beroepen en vertrokken is, van waar hij in 1594 naar Enkhuizen beroepen werd en aldaar in 1619 (niet 1622) overleed. Hij was een man van ongemeene taalkennis, en werd door de Synode van Dordrecht in 1618 verkozen tot een der overzetters van het Nieuwe Testament en de Apocryphe Boeken, doch zijn spoedig daarop gevolgden dood, verhinderde hem dien arbeid te aanvaarden. Van hem wordt verhaald, dat hij een der inzamelaars geweest is van de gelden, die aan den Prins van Oranje uit Holland voor de goede zaak werden afgezonden. Behalve een stukje tegen Coolhaes in 1591 over het overheids ambt, schreef hij:

Gulden Kleynoot der Bruid Christi, 8°.

Grondighe wederlegginghe van Jacob Jansz., Alkm. en Amst. 1597.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, bl. 49; W. Te Water, *tweede Eeuwget. van de Geloofsbel. der Geref. Kerk van Nederl.*, bl. 113; J. W. Bussingh, *Drangreden. tot 's Heeren Lof, of tweede Eeuwget. der Herv. Gem. te Delfsh.*, Bijl. bl. 16; Te Water, *Kort Verh. der Ref. van Zeel.*, bl. 185—187; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III; Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk. Geschied. van Nederl.*, D. V. bl. 118, 120, 142, 146; dezelfden, *Nederl. Arch. voor Kerk. Geschied.*, D. VIII. bl. 43; H. C. Rogge, Caspar Janszoon Coolhaes enz., D. I. bl. 55, 56, 170, 206.

CORNELIS (Broer), zie ADRIAANSZ. (Cornelis).

CORNELIS (Broer), was een collatie broeder te Gouda, die, op het einde der vijftiende en in het begin der zestiende eeuw, aldaar bloeide. Hij bragt de glasschilderkunst tot eene aanzienlijke hoogte en wordt, niet zonder grond, de leermeester van de beroemde gebroeders Crabeth genoemd.

Zie C. Kramm, *Beschr. der Goudsche Glaz.*, bl. 23, 28; dezelfde, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CORNELIS (Coenraad), of Cornelijs, was schoenmaker te Koevorden. Bij de inneming van die plaats in 1672 door Meindert van der Thijnen, haalde hij, op last van kapitein Steven Klinge, bij zijn broeder, die een smid was, eenen hamer, opende daarmede de Friesche poort, en liet alzoo de ruiterij binnen; dien ten gevolge is aan dien smid, volgens de overlevering, het regt verleend, om otters te mogen vangen, hetgeen hem den naam op den hals haalde van ottersmid, zoo als nog heden ten dage de smid, die in de overgeblevene smederij woont, bij het volk onder dien naam bekend is.

Zie *Drentsche Volks-Alman.*, 1837, bl. 60; van der Aa, *Herinn. uit de Geschied. der Nederl.*, D. I. bl. 317.

CORNELIS (Willem), was een Zeeuwsch Kapitein, in dienst der West-Indische Compagnie. In het jaar 1640 geraakte hij met eenige andere Nederlanders, bij Tamarica, in een hevig gevecht met de Spanjaarden onder La Torre, waarbij hij, kort voor het verslaan der vijanden, sneuvelde.

Zie de Laet, *Jaarl. Verh. van de West-Ind. Comp.* bl. 396; C. Kinschotii, *Poëmata*, p. 26, (alwaar een Latijnsch gedicht te zijner eere gevonden wordt); de la Rue, *Heldh. Zeel.*, bl. 273; Swalue, *de daden der Zeeuw.*, bl. 321, 322.

CORNELIS van 's Bosch, wordt genoemd onder de beroemdste Nederlandsche glasschilders, uit het midden des zestiende eeuw.

Zie Immerzeel, *Leven en Werk. der Kunstsch.*

CORNELIS, Graaf van Nassau-Woudenberg, was de zoon van Hendrik van Nassau, Heer van Ouwerkerk en van Isabella van Aerssen. Het allereerst dat wij hem ontmoeten, is in den slag bij Oudenaarden in het jaar 1708, toen hij bij het laatste wapenfeit van zijnen grijzen vader, de eerste lauweren behaalde en boven anderen uitblonk.

In hetzelfde jaar diende hij als brigadier onder den Hertog van Marlborough, en nam deel aan het beleg van Rijssel, gedurende hetwelk hij met den Generaal-Majoor Webb werd afgezonden met 16000 man, om een groot transport oorlogsvoorraad behouden in het leger te brengen. De poging daartoe gaf aanleiding tot een ernstig gevecht bij Wijnendaal, waar Woudenberg met 8000 man, op een meer dan dubbeld getal vijanden, eene schitterende overwinning behaalde, en de grijze Ouwerkerk nog weinige dagen voor zijnen dood, met dit wapenfeit van zijnen zoon werd geluk gewenscht.

In 1709 nam hij als Generaal-Majoor deel aan de belegering en inneming van Doornik, en werd, in datzelfde jaar in den slag bij Malplaquet strijdende, gekwetst. Hij verdronk op den 24sten Julij 1712, in het gevecht bij Denain.

Zie Hoogstraten, *Woordenb.*; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. II. bl. 416, 440—443, 458, 534, *Bijl.* bl. 20.

CORNELISSE (Christiaan), een matroos, was geboren te Tunderen, en voer, 22 jaren oud zijnde, op een kofschip, te Amsterdam te huis behoorende, *de Vriendschap* genaamd, gevoerd door schipper Geert Ages Kleijn, geladen met indigo en komende van Cadix.

Op den 28sten Julij 1794 werd deze koopvaarder, tien mijlen van Duinkerken, door een Fransch oorlogschip genomen, en den schipper daarvan afgehaald hebbende, lieten de Franschen daarop blijven den gemelden matroos en den scheepsjongen Albert Koens; dezen werd een prijsmeester en drie man toegevoegd, om het vermeesterde schip naar Duinkerken te brengen.

Tegenwind noodzaakte de schepelingen om met het schip uit den wal te leggen. Dit duurde tot den derden nacht, toen Christiaan Cornelisse het besluit nam, om een der Franschen die op de wacht was, terwijl de jongen aan het roer stond, op het voorschip te roepen. Deze, geheel onbewust van hetgeen er volgen zou, komt, maar wordt aangegrepen; zij worstelen een langen tijd, totdat eindelijk de Franschman onder den voet geraakt en over boord werd geworpen.

Het geschreeuw van dezen onder het worstelen, wekte den prijsmeester, die uit de kajuit gewapend kwam toeschieten. Hij loste een pistool op den matroos maar dit miste. Deze liep nu in volle woede op den prijsmeester, die zich met den sabel verweerende, Christiaan Cornelisse aan het hoofd en de beide handen wonden toebragt; ten laatste wierp deze den prijsmeester over boord.

Christiaan nam nu het pistool, laadde het met spijkers bij gebrek aan kogels, trad in den roef, daar de derde Franschman sliep, en bragt dien zulk eene zware verwonding toe, dat hij bewusteloos bleef liggen; de vierde man bad om lijfsgenade, welke hem geschonken werd.

Thans meester van het schip zijnde, wendde hij den steven naar het vaderland, en bereikte gelukkig de haven van Vlissingen. Behalve de daar ontvangene toejuichingen en de erkentenis der scheepsreeders, ontving hij een duurzaam gedenkteeken van dit bedrijf, hetwelk hem door den Luitenant-Admiraal van Kinsbergen geschonken werd. Het bestond in

een zilveren tabaksdoos, met het volgende daarin gegraveerde opschrift:

Present van den Luitenant-Admiraal van Kinsbergen aan zijnen Cameraat, den braaven Hollandschen Matroos Christiaan Cornelisse, voor het herneemen van het schip de Vriendschap, *op den* 1 *Augustus* 1794.

's Mans afbeelding ziet in twee folio gravuren het licht; de eene naar Perkois door C. H. Hodges, de andere naar en door G. Kockers.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXIX. bl. 156—159; M. C. van Hall, *Lev. en Karakt. van van Kinsbergen*, 173, 325; de Jonge, *Geschied. van het Zeewez.*, D. VI. St. I. bl. 481—483; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 65.

CORNELISSE (Cornelis), conrector der latijnsche school te Dordrecht in het begin der zeventiende eeuw, was een geheim aanhanger van den beruchten dweeper Hendrik Niklaesz, die voorgaf, dat hij meer was dan Mozes en Christus, »en dat »door syne dienst het ryck van Israël wederom sou opgereght »worden." Toen Cornelisse de leer van dien ketter niet wilde verloochenen, en de kerkeraad alles had aangewend om hem van zijne dwalingen te overtuigen, werd hij van de gemeente afgescheiden, van zijne waardigheid ontzet en uit de stad gebannen.

Zie Schotel, *Kerk. Dord.*, D. I. bl. 165; Dezelfde, *de Illust. School te Dordr.*, bl. 66.

CORNELISZ (Adriaan), een Hopman, geboren te Vlissingen, nam met zijne vlieboot ten jare 1574 deel aan den scheepstrijd bij Romerswaal voorgevallen. Hij bragt er veel toe bij, dat de Spanjaarden geslagen werden, en het was een zijner matrozen, Jasper Leijnszoon genaamd, die, in het felste van het gevecht, de spaansche Admiraalsvlag van den standaard haalde, die om het lijf wond en daarmede zegevierend bij de zijnen terugkeerde.

Zie van Meteren, *Nederl. Hist.*, D. II. bl. 223; van der Aa, *Nieuwe herr. uit het geb. der Ned. Gesch.*, bl. 148; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 63.

CORNELISZ (Adriaan), was leeraar der Mennonieten te Dordrecht, werd aldaar bevestigd den 15den November 1626, en overleed den 6den November 1632, oud 51 jaren. Hij was de opsteller der Belijdenis, die tot een band van onderlinge vereeniging dienen moest, onder de verschillende gemeenten der Mennonieten, die zich de Vlamingen noemden, en die den 21sten April 1632 te Dordrecht werd vastgesteld, en daarom »de Dordsche" genoemd werd.

Zie Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 357; Blaupot ten Cate, *Gesch. der Doopsgez. in Holl.* enz., D. I. bl. 328.

CORNELISZ (Arnoldus), ook wel verkeerdelijk Cornelis Arnoldi genoemd. Hij schreef zich Arent Cornelisz, tot welk geslacht hij evenwel behoorde is onzeker. Sommigen noemen hem ook van der Linden, anderen melden dat hij uit het geslacht Storm van 's Gravesande gesproten is. Hij werd te Delft in 1547 geboren. In zijne jeugd door zijne ouders buiten 'slands gezonden zijnde, ten einde zich tot de predikdienst bekwaam te maken, was zijn eerste beroep, nadat hij zijne letteroefeningen volbragt had, te Frankentahl in den Palts in het jaar 1573, doch in dat jaar Delft bezoekende, werd hij aldaar beroepen en in Junij bevestigd. Hier verbleef hij tot zijn dood, die plaats had den 5den Junij 1605.

Hij was een man van groot verstand en welsprekendheid, ijverig in de godsdienst, altijd nederig van zich zelven oordeelende, zoodat hij niet alleen de gemeente van Delft, door leer en voorbeeld, stichtte, maar ook een sieraad van de geheele Hollandsche kerk was, en die door zijne gematigdheid en geleerdheid eenen grooten invloed op anderen kon uitoefenen. Hij was een waren, doch gematigde Calvinist en voerde in 1578, met zijnen ambtgenoot Reinier Donteclock, eene twistrede tegen Coornhert, over de merkteekenen van de ware zigtbare kerk, die te Leiden in October 1583 hervat, echter tot geene uitkomsten voerde.

In het jaar 1581 was hij voorzitter van de synode te Middelburg gehouden, alwaar eene voorloopige kerkorde werd vastgesteld. Twee jaren daarna werd hij met eenige leden van het hof van Holland, eenige hoogleeraren van de Leidsche hoogeschool en zeven predikanten van wege de staten gekozen, om een ontwerp daar te stellen tot wegneming der geschillen over de regering der kerken. In 1586 was hij afgevaardigde op de synode te 's Gravenhage, alwaar het bevel om de Nederlandsche geloofsbelijdenis te onderteekenen, voor de achtste maal werd vastgesteld. In 1602 behoorde hij tot de gedeputeerden der Zuid-Hollandsche sijnode, om klagten in te dienen tegen die van de Augsburgsche confessie te Woerden. Vroeger was hij met Helmichius en Sopingius gecommitteerd naar Utrecht, om Duifhuis over zijne handelingen te onderhouden; eindelijk verwierf hem zijne taalkennis de eer, om met Aldegonde en Helmichius den bijbel uit het oorspronkelijke in het Nederduitsch over te zetten.

Van hem zijn gedrukt:

Responsio ad argumenta quaedam Bezae et Calvini ex tractatu de praedestinatione in Cap. IX ad Romanos.

Dit geschrift gaf hij in 1589 met zijnen ambtgenoot Donteclock uit, met wien hij in 1585 tegen Coornhert's *Proeve van de Nederlandsche Catechismus* in het licht gaf: *Wederlegging bij eenige Dienaren der kerk te Delft.*

Ses Predicatien over het lijden, sterven en begraven onses Heeren Jesu Christi, vol aendachtige en godvruchtige overdenckingen, door denselfde aen de gemeynte te Delft, gedaen in den jare 1603; (welke hij in de Latijnsche taal had opgesteld, doch door een ander in het Nederduitsch zijn vertaald.)

Na 's mans dood werd door de klassis van Delft en Delftland, ter eere van zijne verdiensten, nog een boekje, door hem geschreven, uitgegeven, getiteld:

Christelijke betrachtingen der geloviger zielen, over het gebed onses Heeren Jesu Christi. Mitsgaeders noch een aendachtige Meditatie over de drie eerste versen des derden capittels, van den eersten Brief van Johannis. Herdrukt Rott. 1731, 8o, door Johannes Wilhelmus, Predikant te Rotterdam, bezorgd. Cornelisz had dit werkje geschreven ten nutte zijner ziekelijke echtgenoote.

De afbeelding van Cornelisz, naar de schilderij van Mierevelt, is in het koper gebragt door W. J. Delff, en met verschillende bijschriften uitgegeven. Zijn zoon Henricus Arnoldi van der Linden, volgde hem in 1605 te Delft op en voerde de schoolsche Godgeleerdheid in.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XIII. bl. 23; (82), B. XVI. bl. 261 (24), B. XXVIII. bl. 557, (21), Brandt, *Hist. der Ref.*, D. I. bl. 597, 733, D. II bl. 25, 65, D. III. bl. 48; van Bleijswijck, *Beschr. der stad Delft*, bl. 450, 789; te Water, *Tweede Eeuwget. van de Geloofsbelijd.* bl. 80; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I; 's Gravesande, *de Unie van Utrecht herdacht*, bl. 229, 232; Ypey en Dermout, *Geschied. van de Herv. Kerk in Nederl.*, D. II. bl. 351, Aant. bl. 240; van Oordt, *Iets over H. Duijfhuis*, bl. 37; Kist, en Roijaards, *Archief voor Kerk. Gesch. van Nederl.* D. IX. bl. 366; Dezelfden, *Nederl. Arch. voor Kerk. Geschied.*, D. III. bl. 329; D. VI. bl. 261, D. VIII. bl. 192; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. II. bl. 385; Muller, *Cat. van Portrett.* bl. 65.

CORNELISZ. (Claas), geboren te Enkhuizen, was in 1594 onderstuurman op het Enkhuizer schip *Mercurius* onder Brandt Tegnales, hetwelk in dat jaar aan den eersten togt der Hollanders naar den Noordpool deelnam, en schipper over het jagt *Gouda*, waarmede hij in 1601 met den admiraal Jacob Cornelisz. van Neck eene tweede reis naar de Moluksche eilanden ondernam. Zij ankerden voor Ternate, alwaar zij zich met den Sultan vereenigden in het bestrijden der Portugezen.

Deze hadden zich vooral op het nabij gelegen Tidor genesteld, en verwekten bij de Tidorezen eenen ingewortelden handelsnijd tegen de Hollanders en de Ternatanen. Van Neck, die derwaarts stevende en hen moedig aantastte, verloor bij deze attaque zijne regterhand. Claas Cornelisz werd daarbij een been afgeschoten, tengevolge waarvan hij den 15den Julij 1601 overleed.

Zie *Nederl. Reizen*, D. III. bl. 14—16; Teenstra, *Beschr. van de Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 600.

CORNELISZ. (Cornelis), of Cornelis Cornelisz Naey, geboren te Middelburg. Hij voerde het bevel op een der drie schepen, die uitgezonden werden onder Jan Huijgen van Linschoten ten jare 1594, om door het Noorden eenen nieuwen weg naar China en Japan te vinden. Gelijk bekend is voldeed die togt niet aan het voorgestelde doel. Hij had in het volgende jaar andermaal het bevel op twee schepen, met nog anderen tot hetzelfde doel uitgezonden, doch keerde in October 1595 onverrigter zake weder.

Zie Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, D. I. bl. 231, 233; Mr. J. A. van der Chys, *Gesch. der Sticht. van de O. I. Compagn.*, 2de druk, bl. 27, 46, 52, 55.

CORNELISZ (Cornelis), is de schrijver van een kronijkje, dat uitgegeven is door J. J. Dodt van Flensburg.

Zie J. J. Dodt van Flensburg, *Archief voor Kerk. en Wereldl. Gesch.* D. VI. bl. 9—222.

CORNELISZ. (CORNELIS), was medehoofdman van de Zuid-Hollandsche burgers, die onder Rudolf van Anholt in 1508 het slot Poederoijen belegerden en innamen.

Zie Schotel, *Geschied-, Letter en Oudheidk. Uitspann.*, bl. 134, 135.

CORNELISZ. (CORNELIS), werd geboren te Haarlem in 1562. Na de gronden der kunst aldaar, bij P. Aertzen, gelegd te hebben, vertrok hij, om zich verder te bekwamen, op 17jarigen leeftijd naar Brabant en Frankrijk. Na goede vorderingen gemaakt te hebben, zette hij zich te Haarlem neder, stichtte aldaar in 1595 met Karel van Mander eene schilders-Academie en overleed er in 1638.

Hij was een verdienstelijk schilder, die eene vaste manier van werken bezat. Hij schilderde meestal godsdienstige tafereelen, die om de stoutheid en tevens zachtheid, bevalligheid en levendigheid der beelden, in hooge waarde bij de kunstliefhebbers zijn. Hij had een behagelijk koleriet en muntte uit in het naakt schilderen. Vele zijner stukken worden in de gallerijën te Weenen en Dresden gevonden. De voornaamsten zijn: *een korporaalschap van de Haarlemsche Schutterij*, *de Kindermoord te Bethlehem*, *Adam en Eva van den boom etende*, *de bruiloft van Peleus en Thetis* en *de fabel van Acteon*. Op het stadhuis te Haarlem wordt nog een, door kenners geroemd stuk gevonden, voorstellende *Broeder Cornelis met een meisje*. Vele van 'smans stukken zijn door Muller en Goltzius gegraveerd. Zijn broeder Hendrik Cornelisz. reisde in Italië en Spanje, en vervaardigde er eenige zeestukken en landschappen.

Zie van Mander, *Schilderb.* (Amst. 1618) bl. 206, 207; Ampzing, *beschrijv. van Haarl.*, bl. 366; Koning, *Tafereel der Stad Haarl.*, D. IV. bl. 144, 202; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 234; Nieuwenhuis, *Algem. Woordenb. van Kunsten en Wetensch.* op het woord; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. I. bl. 86, 87. *Aant.* bl. 213, 214.

CORNELISZ (CORNELIS), een boer van Uitgeest. Door hem werd in 1591 de kunst om met een molen hout te zagen, uitgevonden, en daarvoor octrooi gevraagd. Zijn molen *het Juffertje* genaamd, werd door hem in 1592 naar Zaandam overgebragt en geplaatst aan de oostzijde der stad, daar, waar thans de houtzaagmolen *de Juffer* geplaatst is.

Zie Jacob Honig Jr., *Gesch. der Zaanl.*, D. I. bl. 240, D. II. 7, alwaar tevens eene afbeelding van de eerste houtzaagmolen aan de Zaan gevonden wordt.

CORNELISZ. (DAVID), een schilder te Leiden, die in 1578 in de Pieterskerk aldaar, de twee pilaren bij het choor met de *tien geboden* beschreef, voor welken arbeid hem vier en vijftig ponden betaald werden.

Zie van Mieris, *Beschrijv. der Stad Leiden*, D. I. bl. 52.

CORNELISZ. (EVERT), mandenmaker te Enkhuizen, beschuldigd van zijn kind bij de Hervormden te hebben laten doopen, en pogingen te hebben aangewend, om de stad aan den Prins van Oranje te doen overgaan. Uit vrees van gevangen genomen te worden, had hij zich langen tijd op eenen zolder verborgen, maar toen bij den Allerheiligen Vloed van het jaar 1570, de Wierdijk te Enkhuizen was doorgebroken en het Noorderspui alleen behouden was door eenen grooten hoop mandemakers tienden, die men hier had laten zinken en door Evert Cornelisz daartoe besteld waren, durfde hij in dezen nood weder te voorschijn komen en zich op het Spui te vertoonen, daar hij van zeker Burgemeester gezien werd, die tot hem toetrad, zeggende: »Welkom, Evert Cornelisz, mijn »goede burger." Op welke welkomst hem de andere dit vrijmoedig antwoord gaf: »Ik verwonder mij, Burgemeester, dat »God de kwade raadslagen zoo te niet, en mij, die gisteren »nog een boozen ketter was, nu tot een goeden burger gemaakt »heeft."

Zie Brandt, *Hist. van Enkhuizen*, (2de druk) bl. 132, 137, 138; van der Aa, *Nieuwe her. uit het gebied der Nederl. Geschied.*, D. II. bl. 192.

CORNELISZ (GERRIT), doopsgezind martelaar, was schipper te Amsterdam te huis behoorende. Eer men hem tot den brandstapel verwees, werd hij tot tweemaal toe gegeeseld, om hem eenige zijner geloofsgenooten te doen noemen, hetwelk hij standvastig weigerde. Bij den brandstapel gekomen, bad hij God om genade. »O Heere!" sprak hij, »die van de hoogte »hier beneden ziet, en een kenner der harten en aller verborgenheden zijt, daar alles als niet voor te rekenen is, neem »mij toch aan en vergeef het dengenen, die mij dit lijden aan»doen." Daarna zich tot het volk keerende, riep hij: »O »menschen, eeuwig is zoo lang, o ja! eeuwig is zoo lang en »dit lijden is hier zoo kort, maar de strijd is hier zoo fel en »strang. Ach, hoe bange is mij nog! O, vleesch, verdraag »en wedersta nog een luttel, want dit is de laatste strijd." Toen men hem worgde, beval hij zijnen geest den Hemelschen Vader en stierf.

Zie Brandt, *Hist. der Ref.*, D. I. bl. 519.

CORNELISZ (GIJSBERT), schilder te Alkmaar, ingedaagd door den hertog van Alva in 1568.

Zie Boomkamp, *Beschr. van Alkmaar*, bl. 160; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CORNELISZ. (JACOB), ook wel JACOB VAN DALEN genoemd, geboren te Rotterdam in 1608, was een der schranderste en geoefendste heelkundigen, en leeraar bij de waterlanders te Amsterdam. Hij was een man van scherpzinnig oordeel en uitstekende begaafdheden. Hij is bekend door zijne geschillen met Joost Hendriks, over den dood van Christus. Zijne afbeelding door van den Hoove naar C. de Visscher ziet het licht. Zijne zinspreuk was: *Doet altijd wel en ziet niet om.*

Hij schreef, behalve twistschriften tegen Joost Hendriks:

Zes predikatiën over het lijden van Jezus Christus, 12°.

Christelijke betrachtingen, 12°.

Over de 1ste Algemeene Sendbrief van Johannes, het III Capittel, 12°.

Grondslag der Godsaligheid, 1650, 8°.

Onciersel en cieraet van de Godtsalige vrouwen, enz. Amst. 1652.

Spiegel der dischgenooten Christi enz., Amst. 1662. Herdrukt 1729. 8°.

Hij overleed omstreeks 1663.

Zie Schijn, *Geschied. der Mennon*, D. III. bl. 289; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 542; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III; Mourik, *Naamr. van Godgel. Schrijv.*; Blaupot ten Cate, *Gesch. der Doopsgez. in Holl.* enz., D. I. bl. 282; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 65.

CORNELISZ (JACOB), werd geboren te Oostzaandam in de laatste helft der vijftiende eeuw. In 1512 was hij de tweede meester van Joan van Schoorl. Hij heeft lange jaren te Amsterdam gewoond en is aldaar overleden. In de Oude kerk aldaar was in vroegeren tijd een uitvoerig en wel behandeld altaarstuk van hem, verbeeldende eene *Afneming van het Kruis*, alsmede *de zeven werken van barmhartigheid*. Zij zijn in de beeldstorming vernield. Van hem komt ook voor op het koninklijk paleis te Amsterdam, een stuk met zestien handboogschutters, met het jaarmerk 1553.

In 1522 schilderde hij *het oordeel* in de Groote kerk te Hoorn. Hij was ook houtgraveur. Er bestaan van hem 12 ronde passiestukken, die een sieraad zijn van de hollandsche school, ofschoon het betwijfeld wordt, dat zij door hem vervaardigd zijn. Verder 18 stuks ruiters; eene vierkante *Passie* in verscheiden stukken; op eene lange strook een *doortogt van Volk* en het *leven en lijden van Christus in* 60 kleine stukjes. Ook zijn de plaatjes uit het boekje over het zoogenaamde *Amsterdamsch Mirakel*, in 1518 gedrukt, door hem gesneden. Zijn zoon Dirk was mede een niet onverdienstelijk schilder, die in 1567 overleed en van wien mede stukken op het oude stadhuis en in de Kolveniers Doelen voorhanden waren.

Zie Le Long, *Ref. van Amst.*, bl. 501; Velius, *Kronijk van Hoorn*, (Hoorn 1740, 4°.) bl. 218, 219; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. III. *Aant.* bl. 209, 210; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstt.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CORNELISZ (JACOB), nam deel aan de togt van Jacques l'Hermite naar Indië door de Zuidzee in 1623, en werd den 5den Augustus van het jaar 1624 tot Schout-bij-Nacht aangesteld. Hij kwam kort daarna met een prijs bij de vloot aan, hebbende nog twee anderen, die hij mede omtrent Puna genomen had, verbrand. Ook had hij de stad Guyaquil, na een verlies van 35 man, ingenomen en verbrand.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Ind.*, D. I. St. I. bl. 209.

CORNELISZ (JAN), afkomstig van de Rijp, was bevelhebber op een der twee schepen, die te Amsterdam waren uitgerust, om nogmaals te beproeven eenen weg door het Noorden naar Oost-Indië te vinden. Op het andere schip voerde Heemskerk het bevel, terwijl Willem Barendsz. er

stuurman op was. Verschil van gevoelen tusschen dezen en Jan Cornelisz, over den weg dien men zou inslaan, was oorzaak dat er besloten werd, dat elk zijn eigen weg zou volgen. Op den 1sten Julij 1596 scheidden de beide schepen van elkander. Het lot van Barendsz hebben wij op diens artikel vermeld; Jan Cornelisz was door storm en slecht weder genoodzaakt geweest om onverrigter zake weder naar huis te keeren. Bij de terugkomst der beide schepen van Nova-Zembla, te Kola aan de Witte Zee, lag Jan Cornelisz toevallig daar met zijn schip. Deze ontving hen met broederlijke trouw en bragt hen met zijn schip behouden in het vaderland.

Zie Moll, *Verh. over eenige vroegere Zeetogt. der Nederl.*, bl. 68, 69, 70, 75; dit *Woordenb.*, D. II. bl. 125—128.

CORNELISZ (Jeroen), inwoner van Zoetermeer. Hij was het die met Cornelis Willemsz van Benthuizen en Leendert Pietersz van Zevenhuizen, aan Boysot den raad gaf, om, ten einde Leiden in 1574 te ontzetten, na het opzetten van het water, af te zien van het bemagtigen der Zoetermeersche brug, dewijl men met veel minder moeite over den Zegwaardschen weg, tusschen Zoetermeer en Benthuizen, het meer konde naderen. Deze belangrijke raad, waardoor het ontzet der stad bewerkt is, werd door de Staten van Holland in 1580 beloond, door aan elk hunner een levenslang jaargeld van honderd gulden te schenken.

Zie *Nalez. op de Vaderl. Hist. van* Wagenaar, D. I. bl. 289 Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 392.

CORNELISZ (Job), bevelhebber van het Zeeuwsche schip *Aeolus*, behoorende tot de scheepsmagt in 1614 onder Joris van Spilbergen afgezonden tot versterking onzer magt in Indië. Op den togt derwaarts, had die vreesselijke scheepsstrijd tegen den Spaanschen vlootvoogd Don Rodrigo de Mendoza, op de kust van Peru, plaats, die de hevigste genoemd wordt, van welke de geschiedenis van het zeewezen spreekt. Job Cornelisz bragt met zijn schip veel tot de overwinning bij. Zijn aanval op twee vijandelijke schepen was zoo geweldig, dat deze beiden in de grootste verwarring tegen elkander dreven en alzoo door de onzen genomen werden. De *Aeolus* vervolgde hierop het Spaansche admiraalschip, dat reeds fel geteisterd was, achterhaalde het, en beschoot het zoodanig, dat het weldra in zinkenden staat geraakte.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië* D. I. bl. 199, 201; van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. I. bl. 198—200; de Jonge, *Geschied. van het Zeewez.*, D. I. bl. 312; Swalue, *de Daden der Zeeuwen*, bl. 264.

CORNELISZ (Pieter), was Doopsgezind leeraar te Alkmaar. Hij werd benevens eenige andere Doopsgezinde leeraars in 1592 door de Hervormde Predikanten aldaar, met toestemming der Burgemeesters, opgeroepen tot eene redewisseling over den kinderdoop. Zij vergaderden tegenover het raadhuis, in de Langestraat, en men twistte daar ruim twee dagen, zonder dat men veel verder kwam. Althans de Burgemeesters, het vóór en tegen overwegende, oordeelden het best, om door de Stads roedragers de vergadering te doen eindigen.

Zie Boomkamp, *Alkm. en deszelfs Geschied.*, bl. 422; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holl.* enz., bl. 193, 194.

CORNELISZ (Simon), is beroemd wegens zijn dapper gedrag in den zeeslag, die den 10den Augustus 1653, voor Ter Heide, tusschen de Engelschen en Nederlanders voorviel. Gedurende geruimen tijd streed hij tegen drie Engelsche schepen, het eene de masten afschietende, en zich zoo werende, dat de andere twee hem moesten verlaten. Evenwel, hoe mast- en reddeloos, wilde hij nog naar de Engelschen toe; maar hem werd van het admiraalschip eene galjoot toegezonden, hem belastende, alzoo hij geene aanmerkelijke dienst meer konde doen, dat hij zich met zijn schip naar de Maas zoude begeven, en zoo is hij met een verlies van meer dan 30 man, zoo dooden als gekwetsten, door de gezegde galjoot, te Rotterdam opgebragt.

Zie van der Aa, *Nieuwe her. uit het gebied der Nederl. Geschied.*, bl. 58.

CORNELISZ (Willem), geboren te Leiden. Aan het schrander beleid van hem en van zijne beide broeders Jan en Ulrich, had men het beleid der duivenpost te danken, gedurende het beleg van Leiden in 1574. Zij werden ook Speelman toegenaamd en bezaten acht duiven, die *als vliegende boden door de lucht (het eenige element den belegerden overgelaten) gebruikt werden.*

Het schijnt echter, dat deze duiven bepaaldelijk aan Willem Cornelisz behoord hebben, daar hij alleen door de regering der stad eene belooning ten jare 1578 ontvangen heeft. Die belooning bestond daarin, dat men hem en zijne afstammelingen bij open brief met den naam van Duivenbode vereerde, om die bij den hunnen te voegen, en hem verder tot wapen gaf een zilver schild, waarop twee roode, kruisgewijze liggende sleutels, en tusschen elk kwartier der sleutels een blaauwe duif, alles in een krans van eiken bladen. Daarenboven beschonk men hem met eenen zilveren penning, op welke de grootste binnen Leiden geslagene noodmunt afgebeeld stond; terwijl de keerzijde een naar de stad komend voorraadschip vertoonde, op welks roer eene duive met uitgespreide vlerken rust.

De duiven van Willem Cornelisz heeft men opgezet en langen tijd op het Raadhuis te Leiden ter gedachtenis bewaard.

Zijn wapenbord, na zijnen dood in de Pieterskerk te Leiden opgehangen, is het eenige dat men, aan zijne daad gedachtig, aldaar in 1795 zijne plaats heeft doen behouden.

Zie Severinus, *beleg en ontzet van Leiden*, bl. 111—113; Heinsius, *Poëmata*, p. 493; Pars, *Katwijksche en andere Oudhed.* (Leiden 1745) bl. 522—539; Collot d'Escury, *Holl. Roem.*, D. II. bl. 124, 125.

CORNELISZ (IJsbrand), afkomstig van Petten, was schipper in dienst der O. I. Compagnie. Hij nam een belangrijk aandeel in de verovering van de Banda eilanden in 1616, onder den raad van Indië Jan Dirksz. Lam en in 1621 onder den gouverneur generaal Jan Pieterszoon Coen. Ook maakte hij zich zeer verdienstelijk door zijne *Zeevaartkundige aanteekeningen over de westkust van Sumatra*. 1624.

Zie *Bijdrag. tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Neêrl. Indië*, 1854' D. II. bl. 384, D. III. bl. 106.

CORNELIUS, bijgenaamd van Amersfoort, was regulier kanunnik aldaar, leefde in 1540 en liet in handschrift na:

Orationem in sui ordinis Capitulo generali habitam.

Zie Burman, *Traject. Erud.* p. 11.

CORNELIUS (Andreas), geboren te Staveren in Friesland, was organist van de kerk te Harlingen, alwaar hij in 1589 overleed. Acht jaren na zijn dood kwam zijne bekende kronyk in het licht onder dezen titel:

Chroniicke ende warachtige Beschrijvinge van Vrieslant, beginnende nae des werelts scheppinge, met den jare 3070, *ende deurende voort tot na de gheboorte Christi*, 1565. *Eerst door Ockam Scharlensem seer vlijtelik bij een gheteekent, ende andermael door Johannem Vlitarp weder vernieut ende verbetert, alsnu oock ten derde mael door Andream Cornelium Stavriensem seer neerstelijk en getrouwelik gheschiet is.* Leeuw. 1597. fol. Herdrukt Leeuw. 1742. 4°.

Over het bestaan der beide op den titel genoemde personen, Ocko van Scharl en Johannes Vlijtarp, is veel geschreven. Terwijl eenigen het bestaan dier mannen hebben volgehouden, hebben anderen op goede gronden gemeend dat bestaan in twijfel te moeten trekken. Hoe dit zij, zeker is het dat Andreas Cornelius een handschrift voor zich gehad heeft, uit hetwelk hij ten minste de drie eerste boeken dezer kronyk getrokken heeft. Overigens bewijst het andere gedeelte, dat hij een geheel ongeletterd man was, die weinig oordeel, veel min de noodige historische kritiek bezat. Het is daaraan dan ook toe te schrijven, dat zijn werk veelal uit overleveringen en volksverhalen bestaat, wat het eerste gedeelte betreft; ten aanzien van het tweede gedeelte is het als kronyk zeer belangrijk, daar het menigvuldige verhalen en bijzonderheden, ook afschriften van oude verbonden bevat, die welligt zonder zijne bewaring verloren geweest zouden zijn, al is het ook dat hij het, naar den geest dier dagen, versierd heeft met bijgeloovigheden en verhalen, die den toets der waarheid niet kunnen doorstaan.

Zie Suffridus Petrus, *de scriptorib. Fris.* p. 427; Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 119; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Wind *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 9—16, 223—225, die wij hier voornamelijk volgden; Nijhoff, *Bijdr. voor Vaderl. Gesch. en Oudheidk.*, D. II. bl. 221; Eeckhoff, *Geschied. van Friesl.*, bl. 486.

CORNELIUS (Jacob), werd geboren te Bremen, den 25sten Junij 1710 uit Tobias Cornelius, een aanzienlijk koopman aldaar, en Anna Alardin.

Zijne voorbereidende studien aan het gymnasium in zijne geboorteplaats afgeloopen zijnde, studeerde hij eerst aan de Hoogeschool te Marburg, daarna aan die van Utrecht in de God-

geleerdheid. Hij werd in 1738 proponent en den 6den September 1741 beroepen als predikant te Wamel en Dreumel. Hier werd hij den 1sten November bevestigd, en, na vier jaren aldaar geweest te zijn, beroepen den 8sten Maart 1745 te Westbroek en Agtienhoven, welke beroeping hij den 4den Julij aanvaarde.

Wegens ligchaamskwalen in 1761 genoodzaakt zijne dienst neder te leggen, begaf hij zich naar Utrecht, om zijne overige dagen in stille rust door te brengen, en hij overleed er op den 22sten October 1772. Hij was een man van ongeveinsde godsvrucht, schrander oordeel en van een opregt en gul karakter. Hij was gehuwd den 11den Mei 1751 met Johanna Adriana Steenwinkel, dochter van Diederik Steenwinkel, professor en predikant te 's Hertogenbosch, die hem twee kinderen schonk.

Hij schreef gedurende zijn rusttijd.

Nuttige overdenkingen over het uitstel van Christus komst in de wereld; over de woorden van Psalm II vs. 7; over het bidden van het Onze Vader, eenige praktikale Leerredenen over Psalm XLII vs. 12; over de bekeerde zondaresse volgens Lukas VII vs. 36—47, Utrecht, 1768 8°. 2 deelen. *Vervolg der nuttige overdenkingen.* Utrecht, 1772, 8°.

Genezing van den blinde door Jezus 8°.

Zie *Boekz. der gel. wereld*, 1741, b. bl. 351, 713, 1745, a. bl. 353, 366, 729, b. 121, 1772, b. bl. 727—730; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; Mourik, *Naamr. der Godgel. Schrijv.*

CORNELIUS (Johannes Coenraad), diende als onderluitenant in het leger der Bataafsche republiek ten jare 1799. Na den beslissenden slag bij Castricum, trok het Engelsch-Russische leger met overhaasting terug. Onder de gevechten die vervolgens plaats hadden, behoort ook het vermeesteren van Dirkshorn, hetwelk aan den kolonel Bruce werd opgedragen, en waarbij Cornelius zich zoodanig onderscheidde, dat zijn gedrag eene eervolle vermelding werd waardig gekeurd. Of hij dezelfde is, die in 1799 ten tijde der landing van de Engelschen, zich aan het hoofd bevond der krijgsmagt op het eiland Texel, en zich als zoodanig onderscheidde door zijne houding tegen de Oranjegezinden, durven wij niet verzekeren.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XLI. bl. 206; Kraijenhoff, *Geschiedk. beschouw. van den oorl. in* 1799, bl. 218, *Bijl.* bl. 125; Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. III. bl. 227.

CORPUT (Hendrik van den) (1), was de derde zoon van Mr. Johan van den Corput, eerst griffier en secretaris, daarna burgemeester der stad Breda, en van Anthonia Montens, dochter van Henrik Montens, laatstelijk raad en thesaurier-generaal van prins Willem I. Hij werd den 26sten Mei 1536 te Breda geboren. Na zich in de regtsgeleerdheid, waarschijnlijk aan de Leuvensche hoogeschool, bekwaam te hebben gemaakt, zette hij zich als advokaat in zijne geboorteplaats neder, waar hij, even als zijne talrijke familie, van zijne jeugd af aan de gezuiverde godsdienst was toegedaan en de bediening van ouderling bij de heimelijke gemeente aanvaarde. Bij de komst van den hertog van Alva volgde hij met al zijne broeders en zusters, zijn vader op diens vlugt den 17den September 1567, eerst naar het Kleefsche en van daar naar Lemgo, in Lippe Detmold, alwaar zijn vader op den 26sten Februarij 1569 overleed, waarna zijne moeder zich toen te Heidelberg nederzette.

Hendrik maakte van deze gelegenheid gebruik, om zich in het *Collegie der wijsheid* onder Olevianus, Ursinus en andere beroemde mannen op de godgeleerdheid toe te leggen. Toen zijne moeder den 31sten Julij 1578 gestorven was, verliet hij Duitschland en reisde naar Dordrecht, waar hij, den 23sten van dat jaar, tot predikant was beroepen. Volgens de gewoonte dier dagen, werd hij een jaar daarna voor eenige maanden aan Breda ter leen gegeven, doch is aldaar, zoo als sommigen melden, geen vast predikant geweest. Van de amnestie door Philips II, koning van Spanje, te Breda in 1582 afgekondigd, werd hij uitgesloten. Hij was in 1581 lid der Nationale Synode te Middelburg en in 1582 der particuliere synode te Haarlem; terwijl hij ook tot de twaalf voornaamste predikanten behoorde, door de staten van Holland in 1587 te 's Gravenhage zamengeroepen, om, met den hoogleeraar Hadrianus Saravia, over eenige punten, rakende den welstand van land en kerk, te raadplegen. Te Dordrecht werd hij ten jare 1578 tot curator der Latijnsche school benoemd, en na den dood van zijn zoon Isaac, aarzelde hij niet eenigen tijd het conrectoraat aldaar waar te nemen. Eerstgemelde betrekking vervulde hij tot in 1587. In 1591 werd hij van wege de staten van Holland met zeven ambtgenooten, benevens eenige leden uit de edelen en staten, gecommitteerd, tot de daarstelling eener verbeterde kerkorde, en in 1593 naar Utrecht gezonden, om de twist in de kerk aldaar bij te leggen. Ook had de gemeente te Hoorn het voorregt van hem eenigen tijd tot leeraar te mogen hebben; daar hij, hoewel reeds bejaard, haar in 1599 voor eenige maanden te leen werd gegeven. In 1562, tijdens zijn verblijf te Breda, huwde hij met Adriana van Bregt, die hem vijf kinderen schonk, en die den 24sten Maart 1584 te Dordrecht overleed. Hij hertrouwde den 3den Januarij 1585 met Heijlwig Colvius, bij wie hij twee kinderen verwekte.

Na met onvermoeiden ijver en voorbeeldige getrouwheid, gedurende drie en twintig jaren, de Dordtsche gemeente gediend te hebben, overleed hij den 22sten Augustus 1601, aan eene langdurige en pijnlijke ziekte. Hij rust met zijne eerste vrouw in het koor van de Augustijner kerk te Dordrecht.

Hendrik van den Corput was ongetwijfeld een der voortreffelijkste en geleerdste mannen van zijnen tijd. Hij bezat eene groote bekwaamheid en rijke ervaring in kerkelijke zaken. Als gematigd man leeren wij hem kennen in de twisten met den graaf van Leicester; want ofschoon hij dezen zeer was toegedaan, ontraadde hij echter aan Goverd Havens, een verzoekschrift aan den graaf ter hand te stellen, behelzende eene door de Dordtsche burgerij onderteekende klagt over eenige leden der staten van Holland, die voorgaven, dat men de Engelschen niet vertrouwen moest, waardoor gewis vele onaangenaamheden zouden veroorzaakt zijn. Minder gematigd was hij echter jegens zijnen ambtgenoot Herman Herberts, tegen wien hij het hieronder vermelde werk schreef, met oogmerk om diens gevoelens te wederleggen en waarbij hij met veel hevigheid is te werk gegaan.

Het werk door ons bedoeld, was eigenlijk eene vrije vertaling van het bekende werk van zijnen ambtgenoot Jeremias Bastingius, getiteld: *Exegemata in Catechesin Religionis Christianae.* Hetzelve was getiteld:

Verklaringe op den Catechisme der Christelicker Religie, so die in den Belgischen oft Nederlantschen geunieerden Provinciën, en in der Keur-Vorstelicker Pals, in kercken ende scholen gepredickt ende geleert wort. Gemaect door Hieremiam Bastingium. Nu eerst wt de Latynsche in de Neder-duytsche sprake ghebragt, enz. Dordr. 1591. 8°., herdrukt 1594 en later.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XXVIII. bl. 557 (21), B. XXX. bl. 329 (43), 331 (44); Hooft, *Nederl. Hist.* (1677) bl. 1240; Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1024, 1025; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 547; Kist en Royaards, *Nederl. Archief voor Kerk. Geschied.*, D. III. bl. 329, D. VIII. bl. 192; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 129, 131, 151—158; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 305, 306; Schotel, *de Illustre School te Dordr.*, bl. 19, 39, 40.

CORPUT (Isaac van den), zoon van den voorgaande en Adriana van Bregt, werd geboren te Lemgo den 30sten Januarij 1569. Hij studeerde te Heidelberg in de godgeleerdheid, werd in 1592 beroepen tot predikant te Westmaas, vertrok nog in datzelfde jaar naar Papendrecht en daarna eerst bij leening en later bij vast beroep naar Breda. Hij werd den 3den December 1595 beroepen tot conrector te Dordrecht, doch bleef als predikant te Breda aangemerkt, waar hij zou terug keeren indien er een ander in zijne plaats zou aangesteld zijn. Hij predikte alzoo bij de waarneming van dien post te Zwijndrecht en in de Gasthuiskerk te Dordrecht, en overleed er den 6den October 1599. Hij was in October 1597 gehuwd met Alith de Witt, dochter van den Burgemeester Jacob de Witt en van Elisabeth Heijmans, (die den 3den April 1603 hertrouwde met Balthasar Lydius,) en die hem een zoon schonk, Abraham genaamd, die volgt.

Ofschoon Isaac van den Corput geene werken in druk heeft achtergelaten, werd hij evenwel als geleerde zeer geroemd

(1) De naam van zijn geslacht wordt verschillend gespeld. Als: van den Cornput of van den Kornput. Hij wordt zelf ook wel Henricus Corputius genoemd. Van den Kornput staat ook op den grafsteen van Johan van den Corput, die volgt, en komt dit ook wel overeen met het sprekende wapen van dit geslacht, zijnde een schild van keel boven aan beladen met drie blokjes en daaronder een *koorn pikker*, van *put*, in het Engelsch *nemen*. Hoewel op de regeringslijsten van Breda en in het geslachtsregister bij Balen, *Beschrijving der stad Dordrecht*, de naam altijd van den Corput gespeld wordt.

en is het welligt aan zijnen vroegtijdigen dood toe te schrijven, dat er geene vruchten van zijne studien voorhanden zijn.

Zie Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1025; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 157, 282, 523, D. II. bl. 758; Dezelfde, *de Illustre School te Dordrecht*, bl. 38, 39.

CORPUT (Abraham van den), eenige zoon van den voorgaande, werd geboren te Dordrecht den 7den Januarij 1599. Door den vroegtijdigen dood zijns vaders, was hij geheel aan de zorg van zijne moeder overgelaten, maar door diens hertrouwen met den geleerden Balthasar Lydius, werd hij voor de kerkelijke dienst bestemd. In 1626 werd hij beroepen tot predikant te Giessen-Nieuwkerk, doch was verpligt wegens ligchaamszwakte in 1639 zijne dienst neder te leggen. Hij woonde sedert dien tijd te Dordrecht, alwaar hij den 30sten October 1670 overleed. Hij huwde den 28sten Februarij 1633 met Aletta de Witt, dochter van Frans de Witt en Margaretha Rutgers, die hem eene dochter schonk, die gehuwd is geweest met Caspar Peucerus.

Als ijverig beoefenaar der kerkelijke geschiedenis, deed hij zich kennen door zijn:

Leven en de dood van den seer beroemden Philips Melanchton, behelsende met eenen de gedenkweerdighste Saken soo in de kercke als politije voorgevallen van het jaer 1520 *tot den jare* 1560, *mitsgaders de tienjarige en seer wreede gevangenisse van D. Caspar Peucerus.* Amst. 1662. 8°., 2de druk, 1728, 8°., met nieuwen titel uitgegeven Amst. 1764. Het verhaal der gevangenschap kwam ook afzonderlijk uit te Amst. 1697. 8°.

Goddelicke Vierschare, dat is ontdeckinge der Hemelsche oordeelen, voorgesteld in seer heerlicke oude gedenck-weerdige Exempelen, 4 deelen. Utrecht 1659, 8°., Amst. 1669 en 1681. m. pl.

Hij liet in handschrift na eene *historie der Turken en over het Turksche hof*, en eene *verhandeling of Petrus ooit te Rome geweest is.*

Zie Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1025; Schotel, *Kerk. Dord.*, D. I. bl. 524; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 307; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; Schotel, *de Illustre School te Dordr.*, bl. 45, 52.

CORPUT (Johan van den), vierde zoon van Mr. Johan van den Corput en Anthonia Montens, werd geboren te Breda in April van het jaar 1542. Het berigt, dat hij van zijne jeugd af tot de krijgsdienst was opgeleid, wordt met grond tegengesproken; want daar hij, zoo als men op zijn grafsteen leest, bij zijn overlijden in 1611, den lande 43 jaren had gediend, moet hij eerst in 1568, toen hij reeds den ouderdom van 26 jaren bereikt had, in dienst zijn getreden. Hij is alzoo door den drang der omstandigheden, misschien wel ten gevolge van de vlugt zijner ouders uit Breda, in 's lands dienst getreden, ofschoon hij eerst tot een ander beroep was opgeleid.

Hoewel hij vroeger Aalst moet versterkt hebben, komt hij echter in 1579 het eerst in de geschiedenis voor en wel als belast met de versterking van Appingadam en Delfzijl, en als Kapitein bij het regiment van den Graaf van Rennenberg, binnen Groningen. Had men daar naar zijnen raad geluisterd, dan voorzeker was Groningen in 1580, door het verraad van Rennenberg, niet aan de Spaansche zijde teruggebragt.

Bij tijds had hij de stad verlaten en was steeds op middelen bedacht om die voor de Staten te behouden. Op den dag van het verraad, door eenige vlugtelingen vernomen hebbende hoe het daar binnen gesteld was, deed hij dadelijk eenige vaandels soldaten, te Appingedam en Zuidlaren liggende, tegen de stad oprukken, om de Staatsgezinden zoo mogelijk nog te ontzetten. Hij zelf begaf zich naar Koevorden om van daar nog meer troepen tot het belegeren der stad op te zenden. Hier sloeg zijn volk aan het muiten wegens wanbetaling. Hij begeeft zich tot hen, en toen goede woorden niet mogten baten, nam hij vijf belhamels gevangen, deed ze aan een paal binden, en beval dat ze dadelijk zouden worden dood geschoten. Aan drie hunner werd dit vonnis volbragt, doch bemerkende dat de overigen tot de orde terugkeerden, liet hij zich verbidden om de anderen het leven te sparen; zoo was hij gestreng in het handhaven der krijgstucht, maar afkeerig van bloeddorstigheid of wraakzucht.

Na het voor ons ongelukkig gevecht bij Hardenberg, hetwelk het opbreken van het beleg van Groningen ten gevolge had, trachtte hij de vlugtende krijgsbenden bij Koevorden staande te houden, om dat stadje ten minste te behouden, toen echter de meeste zijner medebevelhebbers niet over te halen waren, was ook hij genoodzaakt hetzelve te ontruimen.

Hij begaf zich daarop naar Steenwijk, welks schrandere en heldhaftige verdediging hem eenen onsterfelijken naam heeft verworven. De stad was slecht versterkt en werd door Rennenberg met een aanzienlijken magt, in het laatst van 1580, belegerd. Bovendien waren de burgers meestal Spaanschgezind, en liet men Corput niet dan met geweld binnen. Alvorens hij binnentrok had hij zijn volk doen zweren, dat niemand van overgave zou spreken, zoo lang hij zelf daarvan zweeg, op straf van dadelijk door den naaststaande doorstoken te worden. Met geringen magt en onder ongunstige omstandigheden, werd alzoo de verdediging van Steenwijk door hem ondernomen, en een beleg van vier maanden, van den 18den October 1580 tot den 22sten Februarij 1581, verduurd te midden van tallooze bezwaren; doch zijn voorbeeld hield den moed der zijnen levendig, en de muitzuchtige burgers werden door gestrengheid in ontzag gehouden.

Toen eenigen begonnen te morren, op de markt bijeenkwamen en van overgave durfden spreken, gebood hij op een straffen toon, dat elk naar zijn huis zou gaan; de meesten dropen hierop af, behalve een slagter, die vroeg: »hoe het gaan zou, »als er niet meer te eten zou zijn." »Zoo ver is het nog »niet," antwoordde van den Corput, »maar als het er op »aankomt, dan zullen wij u en uws gelijken het eerst opëten."

Toen het den belegerden aan eten begon te ontbreken, gebeurde het dat een Luitenant en twee anderen op de markt liepen en elk een levendig veldhoen konden grijpen. Men hield dit voor een wonder. Bij deze gelegenheid bleek zijn schrander beleid om van de bijgeloovigheid gebruik te maken, en voorspelde hij uit het gebeurde het naderend ontzet der stad over drie weken, omdat er drie vogels gevangen waren; en juist op den laatsten dag van de derde week, werd Steenwijk ontzet. Met den overste Norrits, die hem tot ontzet was toegeschikt, hield hij briefwisseling door middel van kogels van zijne uitvinding. Deze kogels wogen twee pond en hadden aan weerskanten eene opene holte, waarin aan de eene zijde een brief werd gedaan, en aan de andere eenig vlam- en rookgevend vuurwerk, om de opmerkzaamheid te wekken en de tegenwoordigheid van den brief te kennen te geven. Daar echter zijne brieven in 's vijands handen konden vallen, had hij in een brief aan de Staten, den sleutel van zijn cijferschrift gezonden.

Maar behalve dat, had hij nog aan de Staten geschreven, *de maniere om van verre malcanderen aan te spreecken,* waartoe hij zich des nachts zou bedienen van lantaarnen en vuurpannen, aan welke verschillende rigtingen gegeven konden worden, en bij dag van breede gekleurde doeken in ramen gezet. Hij bereikte hiermede evenwel zijn doel niet, daar degenen die de stad moesten ontzetten hetzelve niet begrepen. Dit doet echter niets af van de schranderheid van van den Corput in het bedenken van het gemelde middel, om alzoo berigten met spoed, en terwijl alle gemeenschap afgesneden was, over te brengen. Ware zijne uitvinding door den loop der tijden niet in de geboorte gesmoord, dan voorzeker was aan hem de eer van de uitvinding der Telegrafen toegekend geworden.

Steenwijk werd behouden, en het mislukken van dit beleg was oorzaak dat Rennenberg kort daarna overleed. Het loon van dit wapenfeit bleef evenwel achter, en met moeite kon van den Corput voor zich betaling van soldij en voorschotten bekomen. Dit wederhield hem echter niet, om, in het jaar 1591, toen hij zich in de toen nog openliggenden Bellingwolderschans bevond, en deze door den Spaanschen veldheer Verdugo bedreigd werd, al het mogelijke aan te wenden, ten einde die plaats in verdedigbaren staat te stellen, zoodat men ook aan hem alleen het behoud van dien schans toeschreef.

Zagen wij alzoo Steenwijk in 1581 door het beleid en de helfdhaftigheid van van den Corput behouden, in 1592 werkte hij mede om diezelfde vesting, door Prins Maurits belegerd, aan hem te doen overgaan. De stad werd nu verdedigd door Antonius de Coquel, die onderscheidene werken in de gracht, achter de palissadering had aangelegd. Dit is het eerste voorbeeld van verschansingen, waartegen de belegeraars het hoofd stieten. En hierbij gaf van den Corput weder een blijk van zijne vindingrijkheid. Hij vervaardigde een werktuig om de bezetting uit deze verschansing niet alleen,

maar ook van den hoofdwal te verjagen. Het bestond namelijk in een zwaren, vierkanten, houten toren met negen verdiepingen, ieder twaalf voet hoog en welke op rollen in beweging werd gehouden. Iedere verdieping was van musketschotvrije blinderingen voorzien, achter welke de scherpschutters stonden, die van boven naar beneden, op de vijandelijke werken en zelfs tot in de straten van Steenwijk schoten. Deze toren werd *Corputs*-toren genoemd, of *kiek-in-den-pot*, omdat men van uit denzelven naar beneden in de stad kon zien.

Verder vinden wij Corput's naam in de krijgs-geschiedenis niet meer vermeld; alleen wordt nog berigt, dat hij bevelhebber van Hasselt en Koevorden, en Gouverneur van het kasteel van Groningen geweest is. Graaf Willem Lodewijk van Nassau, Stadhouder van Friesland, maakte veel werk van hem. en schatte hem hoog om zijne kunde in alles wat de krijgsdienst betrof, en bediende zich veelal van zijnen raad. Na alzoo 43 jaren den lande tegen Spanje getrouw gediend te hebben, is hij, den 17den September 1611, te Groningen ongehuwd overleden, waar hij, in den Zuid-Oostelijken hoek van het koor der Groote kerk, in de nabijheid van Rennenberg's graf, begraven ligt, onder eenen blaauwen steen, waarop door zijn vriend Peter Pappus van Tratzberg een latijnsch opschrift geplaatst werd.

Van den Corput was een der kundigste bevelhebbers en vestingbouwkundigen van zijnen tijd, die door zijn vindingrijk vernuft, gepaard aan krijgskundig beleid, aan den dag gelegd bij de verdediging van Steenwijk, zich eene onverwelkelijke glorie heeft verworven, en die, mogen zijne tijdgenooten hem al niet zoo behandeld hebben als zijne veelvuldige diensten en opofferingen het eischten, door de nakomeling in dankbaar aandenken zal worden gehouden.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XIII. bl. 89 (129), B. XIV. bl. 168 (186), bl. 169 (187), B. XV. bl. 208 (215), 219 (224), 220 (225), 225 (228), B. XVI. bl. 236 (4), B. XIX. bl. 627 (20), B. XXX. bl. 717 (34); Revius, *Davent. Illust.*, p. 489; Hooft, *Nederl. Hist.* (1677 fol.) bl. 613, 694, 769, 771, 772; Balen, *Beschr. van Dordr.*, bl. 1018; van Meteren. *Nederl. Hist.*, D. III. bl. 439—466; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 356—360; *Leven van Nederl. Mannen en Vrouwen*, D. X. bl. 328—353; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X bl. 550—552; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Geschied- en Letterk. Mengelw.*, D. I. St. I. bl. 290; *Militaire Spectator*, D. I. bl. 206; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. II. bl. 56, 57, D. VI. St. II. bl. 484, 495, *Bijl.* 26; Bosscha, *Neerl. Held. te Land*, D. I. bl. 257, 262, 263, 265, 319; *Steenwijker Courant* 1850, N°. 44—53, 1851, N°. 1—12; Hofstede de Groot, *Geschied. der Broederenkerk te Gron.*, bl. 119, 120; Wiersbitsky, *Tachtigj. Oorl.*, D. IV. bl. 431; van der Aa, *Geschiedk. beschrijv. van Breda*, bl. 276—288; *Overijss. Alm. voor Oudh. en Letteren*, 14de jaargang, bl. 24. De beide laatstgenoemden met eene afbeelding der gemelde grafzerk in de kerk te Groningen; Arend, *Algem. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. VI bl. 337, 367—369, 371, 382, 421—428, D. III. St. I. bl. 451; Klijnsma, *Geschiedk. herinn. aangaande Steenwijk, Kuinre en Blokzijl*, bl. 15, 16, 32, 67, 97.

CORPUT (Johan van den), zoon van Severijn van den Corput en Anna van der Meulen. Hij was vaandrig van den Admiraal Mahu en overleed in de straat van Magellaan, alwaar hij ook begraven werd.

Zie Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1018.

CORPUT (Jacob van den), zoon van Mr. Johan van den Corput en Kornelia Bosmans, was Kapitein van eene kompagnie voetknechten, huwde met Elisabeth van den Kerkhoven. Hij werd doodelijk gewond bij de belegering van Maastricht en overleed den 26sten Augustus 1676, nalatende vier kinderen.

Zie Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1027.

CORPUT (J. Francq van den), te Amsterdam, ontving in Junij 1795 van den oeconomischen tak der Hollandsche maatschappij te Haarlem de gouden medaille, voor zijne uitmuntende en aanhoudende pogingen in het vervaardigen van verscheidene werken, voorheen hier te lande nooit gemaakt.

Zie *Nieuwe Algem. Konst- en Letterb.* 1795, D. III. bl. 207.

CORSSZ (Cors), droogscheerder te Odijk, werd bij vonnis binnen Utrecht den 7den Mei 1611 gebannen uit de vereenigde provinciën, zijn levenlang, als behoorende tot degenen die te Utrecht zamenspanden, om het garnizoen te overrompelen, de staten van dat gewest te overvallen en om te brengen, en anderen van hunne factie in de plaats te stellen.

Zie Sententie gedrukt 1611 4°. in Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. VI. bl. 40, 54, 55.

CORSTENSZ (Cornelis), ook Cornelis Christiani of Christiaensz genoemd, werd als eerste predikant te Delfshaven beroepen den 9den September 1574, en waarschijnlijk den 29sten dier maand bevestigd.

Hij was te Gorinchem geboren en wordt een voor zijn tijd deftig en taalkundig godgeleerde genoemd. Hij bleef te Delfshaven predikant tot aan zijn dood in Julij 1582.

Gedurende zijne dienst aldaar schreef hij eene *uitlegging van den Heidelbergschen Catechismus*, welke na zijn dood, door Willem Vinck Dirksz, predikant te Valkenburg in 1598, in 4°. is uitgegeven. De juiste titel van dit werk is ons niet gebleken; er bestaan ook drukken van in 8°. Hetzelve is opgedragen aan den Prins van Oranje en de Staten van Holland en West-Friesland.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Ned. Boeken*, D. I. St. III; J. W. Bussingh, *Tweede Eeuwget. van de Herv. Godsd. te Delfshaven*, bl. 85, 86, 90, 92, *Bijl.* bl. 16.

CORSTIUS (Melchior), oudste zoon van Melchior Corstius, predikant te Groningen en Hendrika Maria van Wijke, werd te Velp geboren den 10den October 1774, studeerde te Groningen, werd, proponent zijnde, in 1797 predikant te Zellinge, in 1799 te Cirkwerum in Oost-Vriesland, te Stedum in 1801 en te Beerta in 1815. Hij was gehuwd met Abigaël van Giffen in 1802, overleden in 1823; Magdalena Catharina de Blécourt, weduwe van den notaris Berchuijs van Woortman, in 1827, overleden in 1835; Johanna Quintina Bebingh in 1842. Hij overleed te Beerta den 22sten April 1844, uit zijn eerste huwelijk nalatende drie zonen en twee dochters, en schreef, behalve zijne door het Haagsch Genootschap met zilver bekroonde verhandeling: *De Spiritu sancti vera atque aeterna Deïtate, (over de Godheid van den H. Geest.)*

De Christelijke Menschenvriend in verhalen voor burgers en boeren, uit het Hoogduitsch vertaald. Gron. 1806, kl. 8°.

Tweetal Redevoeringen ter aanbeveling der belangen van het Bijbelgenootschap. In vereeniging met H. Bouman. Gron., 1819, 8°.

De Apostelen van Jezus in hun leven en daden geschetst; uit het Hoogduitsch vertaald. Gron. 1823, 8°.

Handboek der Christelijke geloofsleer. Gron. 1829, 8°. 2 deelen.

Verkort handboek der Christelijke geloofsleer ten dienste van min vermogenden. Gron. 1836, gr. 8°.

Proeve van betoog van het groote belang der kennis en des geloofs aan de Godheid van onzen heer Jezus Christus. Rott. 1837, 8°.

Tiental nagelaten leerredenen. Met eene voorrede door J. Corstius. Gron. 1845, 8°.

Zie *Alphab. Naaml. van Boek. sedert* 1790 *uitgek.*; Brinkman, *Alphab. lijst van Nederd. Boek.*; *Boekz. der gel. wereld* 1844. a. bl. 655, 656; Kist en Roijaards, *Archief voor Kerk, Geschied.*, D. V. bl. 267.

CORSTIUS (Jacobus), broeder van den voorgaande, geboren te Gorinchem, werd, proponent zijnde, den 17den Augustus 1806 predikant te Feerwerd, in 1808 te Garsthuizen, in 1811 te Hoogezand, in 1822 te Enkhuizen en in 1828 te Amsterdam, waar hij den 12den Julij 1847, in den ouderdom van 62 jaren overleed, nalatende een zoon en vier dochters. Hij was secretaris van het Nederlandsche traktaatgenootschap en leverde menig traktaatje daarvoor; ook was hij een ijverig medewerker aan het maandschrift door den ring van Amsterdam uitgegeven, en aan de Bijbelsche Volks-Almanak, verder schreef hij:

Christelijk handboek voor kranken, bejaarden en stervenden. Gron. 1823, 8°. 2de druk.

Euthanasia, of christelijke voorbereiding voor den dood. Gron. 1824, 8°. 2 deelen, 2de druk.

De ware vergenoegdheid voor alle menschen verkrijgbaar, of lessen van christelijke levenswijsheid. Gron. 1825, 8°. 2 deelen.

Spreuken van onzen Heer Jezus Christus, in christelijke vertoogen. Gron. 1825, 8°., herdrukt Gron. 1828, 8°. 3 deelen.

De kennis van onzen Heer Jezus Christus, of Christelijke beschouwing van Zijn persoon en leven, leer en daden, lijden, dood en heerlijkheid. Amst. 1827, 8°.

De brief van Paulus aan de Efeziërs, in bijbeloefeningen. Amst. en Gron. 1830. 8°.

Over de wedergeboorte en heiligmaking. Amst. 1832, 8°. 2 deelen.

Christelijke raad en troost in donkere dagen. Amst. 1832. 8°. 2 stukken.

Zijne beeldtenis is door P. Barbiers in eene gelithografieerde silhouette bewaard gebleven.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld* 1847, b. bl. 93; *Alphab. Naaml. van Boek. sedert* 1790 *uitgek.*; de Jong, *Alphab. lijst van Boeken.*

CORT (Cornelis), werd geboren te Hoorn in 1536, leidde zich toe op de graveerkunst, in welke hij uitmuntende bekwaamheden verkreeg. Hij vertrok in 1572 naar Venetië en vond aldaar bij den grooten Titiaan gastvrijheid. Hij muntte meer uit in de kunst van graveren dan schilderen, en zoo hoog werd zijn talent daarin door den vermaarden Venetiaan geschat, dat deze hem toevertrouwde, eenige zijner uitstekendste schilderijen in het koper te brengen. Later graveerde hij nog eenige schilderstukken van Tintoretto en andere Venetiaansche schilders, en vestigde zich vervolgens te Rome, waar hij eene graveerschool stichtte, waaruit de voortreffelijkste Italiaansche, ook Venetiaansche plaatsnijders voortsproten. Zijne werken hadden tegelijk eenen gunstigen invloed op de beoefening der graveerkunst hier te lande, en is het aan hem toe te schrijven, dat die kunst alhier zulke groote vorderingen maakte. Hij was iemand van losse zeden, en ofschoon hij veel geld verdiend had, overleed hij te Rome in 1578 in armoedige omstandigheden. Zijne prenten zijn zeer fraai en zeldzaam. Nog in 1850 deed Henri de la Borde hulde aan zijne verdiensten als graveerkunstenaar. Zijne afbeelding ziet het licht.

Zie Velius, *Chron. van Hoorn*, (uitg. van 1740) bl. 658; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Woordenb. der Zamenl.*, bl. 391; Henri de la Borde, *la gravure depuis son origine*, geplaatst in de *Revue des deux Mondes*, Dec. 1850; de Jonge, *Nederl. en Venetie*, bl. 320 en 321; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 65; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CORTEHOEVEN (Dirk), alzoo genaamd naar het dorp Kortenhoef, alwaar hij geboren is. Hij schreef:

Bellum discors Sophiae ac Philautiae, veritatis ac falsitatis. Antv. 1530.

Erasmi Adagia in locos communes redacta. Col. 1533.

Zie Val. Andreas, *Bibl. Belg.*. p. 823; Burman, *Traject. Erudit.* p. 80.

CORTENAAR (Egbert Meeuwszoon), wiens afkomst even gering en onbekend is, als die van de meeste onzer zeehelden. Hij nam in 1653 als kapitein deel aan den tweedaagschen zeeslag tegen de Engelschen, waarbij Tromp, op wiens schip Cortenaar zich bevond, sneuvelde. Men wilde diens dood voor de vloot geheim houden, en kennende den moed en ervarenheid van Cortenaar, kreeg hij bevel het sneuvelen van dien vlootvoogd verborgen te houden en den admiraalsvlag te blijven voeren. Krachtdadig deed hij den vijand afbreuk en verdedigde zich mannelijk.

In het jaar 1658 nam hij deel aan den fellen strijd in de Sond op den 7den November aan de Zweden geleverd, en hierbij verwierf hij zich onsterfelijke roem, door het belangrijk deel dat hij aan de overwinning had. Hij werd voor zijne betoonde dapperheid den 8sten Mei 1659 tot vice-admiraal benoemd, en door Frederik III, koning van Denemarken, met de ridderorde van de olifant beschonken. Men wil, dat toen Cortenaar, in tegenwoordigheid des konings, met het ordeteeken omhangen was, hij hetzelve op de hand nam en met bijzondere aandacht beschouwde. Hierop viel het oog des konings en deze vroeg naar de reden. Het antwoord van Cortenaar was: »Ik vroeg, Sire! aan het groote dier, waarvan het eten zal?" De koning gevoelde den zin en voegde bij de ridderorde een jaargeld.

In 1661 werd hij met twintig schepen naar de kusten van Portugal gezonden, om in die streken den handel te beschermen, en den 24sten Januarij 1665 benoemd tot luitenant admiraal bij het collegie ter admiraliteit op de Maas. Niet lang daarna, en wel den 13den Junij 1665, nam hij deel aan den bloedigen zeeslag bij Lestoffe tegen de Engelschen en werd reeds in het begin van het gevecht, door een kanonskogel in het been geschoten, waaraan hij overleed, nog eenige oogenblikken vóór den dood van den admiraal Obdam, aan wien men hem meende te doen opvolgen.

Zijn dood was een groot verlies voor het vaderland en kan als een der voornaamste oorzaken van dien rampvollen strijd worden aangemerkt.

Het lijk van Cortenaar werd op kosten van den staat, te Rotterdam in de Groote kerk begraven, en ter zijner eere, op het koor tegen den oostmuur van het kruispand, eene graftombe opgerigt. Op dezelve ligt het beeld des dappeven mans, in wit marmer uitgehouwen, met het hoofd op eene gevlochtene matras rustende, en den bevelhebbersstaf in beide handen geklemd houdende. De verminking der regterhand en van het linkeroog, zoo als Cortenaar die in een der gevechten gekregen had, zijn door den kunstenaar duidelijk aangewezen. Aan de voeten prijkt de gepluimde helm en achter het beeld een zegestronk, met een sierlijken lijfrok behangen, die op den linkerarm een schild, weleer met het familiewapen prijkende, vertoont: vier ranke, wit marmeren Jonische pilaren, dragen de zwart marmeren frontespice, met het wapenschild der generaliteit, een kroon en twee kruiswijs liggende ankers versierd. De fries dezer kroonlijst heeft dit opschrift:

Heroi incomparabili Egberto Bartholomaei à Cortenaer architalasso
Hoc virtitus et gloriosae mortis monumentum
Posuere nobilmi dni praefecti rei maritimae ad mosam (1).

terwijl men beneden, op de tombe zelve, de volgende dichtregelen leest:

De Heldt der Maes, verminckt aen oog en rechterhand,
En echter 't oog van 't Roer, de vuyst van 't Vaderlandt
De groote Kortenaer, de schrik van 's vyandts vlooten,
D' Ontsluiter van de Sondt, leyt in dit graf beslooten.
G. Brandt.

Eene menigte van vlaggen en ander scheeps- en krijgstuig, voltooit het eenvoudig schoone geheel, door Verhulst vervaardigd, en in het laatst van 1669 opgerigt.

Cortenaar was gehuwd met Catharina Ariens van der Wolff, die den 11den Februarij 1704 in honderdjarigen leeftijd overleed, nalatende een zoon, Bartholomeus, door wiens dood in 1711 het geslacht uitstierf. Beiden werden in het familiegraf van Cortenaar begraven.

's Mans afbeelding ziet op onderscheidene wijzen het licht; die door A. Blootelingh, naar de schilderij van van der Helst gegraveerd, wordt een meesterstuk genoemd.

Zie L. v(an d(en B(os *Lev. en Daden der Zeeh.*, D. II. bl. 164–166; *Levensbeschr.. der Nederl. Vorst. Held.* enz., D. II. bl. 289–291; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XIII. bl. 140, 146, met portret; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 552; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*. D. II. bl. 277; de Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeew.*, D. II. St. I. bl. 181, 183, 250, 262, 265, 291, 302, 311, 340, St. II. bl. 104, 106, 176, 187, 188, 191, 205, 213, D. III St I. bl. 413, met het facsimilé van zijne handteekening; G. van Reijn, *Geschiedk. beschrijv. der stad Rotterd.*, D. I. bl. 283, 284, met afbeelding der tombe; van der Aa, *Herinn. uit het gebied der Nederl. Gesch.*, bl. 193; Muller, *Cat. van Portrett.*; *de Navorscher*, D. VII. bl. 79, 80.

CORTENBACH (Johan van), Heer van Helmond, stamde af van een zeer aanzienlijk geslacht uit Brabant, waarvan reeds op het jaar 1311 wordt melding gemaakt. Hij was de zoon van Joost, Burggraaf van Duisburg en ter Vuuren en van Catharina van Halewijn. Hij behoorde tot de verbondene Edelen en moet reeds voor het jaar 1572 overleden zijn, daar zijne weduwe, Catharina van Assendelft, in zekere akte van den 15den Augustus 1572, in bijzondere bescherming van Prins Willem I genomen wordt, *met hare huisgezin, sloten, huysen, hoeven ende andere hare goederen, reurende en onreurende, zoo in den Hage in Hollant ende elders, waer die staen ofte gelegen mogen zijn*, enz.

Zie J. W. te Water, *Hist. van het Verb. der Edelen*, D. II. bl. 326; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CORTENBOSCH, commandeur van een schip van 40 stukken, met twee andere schepen, de Muscovievaarders geleidende in Augustus 1707, gedroeg zich eervol tegen de Franschen onder Forbin, zoodat deze afhielden en zij behouden te Archangel aankwamen.

Zie de Jonge *Gesch. van het Nederl. Zeew.*, D. IV. St. II. bl. 457.

CORTGEEN (Jacobus Franszoon), bijgenaamd van der Goude, naar zijne geboorteplaats Gouda, waar zijne voorzaten in de regering geweest waren. Hij woonde te Utrecht, overleed er in 1605, en schreef:

Spectacula exhibita Comiti Leicestrio Ultrajecti gubernacula Provinciae acceptanti, Utr. 159 (?) 4°.

(1) Dat is: *Voor den onvergelijkelijken scheepsvoogd Egbert Meeuwszoon Cortenaar, hebben de Edelmogende Heeren der Admiraliteit op de Maas, dit gedenkteeken van heldendeugd en roemrijken dood doen oprigten.*

Stichtsche Cleyne Chronycke waer in die geschiedenissen des Stadts, Steden ende Landen van Utrecht, in tijde van vrede en oorloghe van begin des Stadts, in 't jaer ons Heeren 80 *tot den jaere* 1578 *in 't cort verhaelt werden.* Utr. 1605. 8°. Herdrukt Amst. 1745, 8°. met *Booth's Besch. van Utrecht.*

Dit chronijkje draagt tevens blijken dat de schrijver de Nederduitsche lier hanteerde, hetgeen hij, zijnen tijd in aanmerking genomen, op eene vrij vloeijende wijze deed. Hij ontving eene belooning voor de opdragt van dit werkje aan de Regering van Utrecht.

Zie Walvis, *Beschr. van Gouda*, D. I. bl. 310, (die hem echter verwart met den Zeeuwschen kronijkschrijver Jan Jansz Reijgersbergh *van Cortgene*;) de voorrede der uitgave van 1745, bl. 5—10 (ongepagineerd); de Wind, *Bibl. der Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 293, 566; Dodt van Flensburg, *Archief van Utrecht*, D. III. bl. 274, D. IV. bl. 337; *Het Leeskabinet* 1856, D. II. bl. 4—8.

CORVER (Mr. Johan), zoon van Mr. Dirk Corver en Maria Overrijn van Schoterbosch, werd geboren te Amsterdam in 1628, en aldaar in 1666 tot Raad aangesteld, welke waardigheid hij meer dan de helft eener eeuw bekleedde en gedurende dat tijdvak achttien malen tot Burgemeester van Amsterdam geroepen werd. Hij was een niet onbekwaam staatkundige, en werd in 1674 met nog vijf anderen naar Engeland gezonden, om over een verdrag van koophandel en zeevaart te handelen, hetwelk in December van genoemd jaar, onder den naam van het *Tractaat van Marine*, tot stand kwam, en waarbij onder anderen werd vastgesteld, »dat goederen van vrienden in een vijandelijk schip geladen, aan verbeurdverklaring »onderhevig, en vijandelijke goederen in een bevriend schip geladen, daarentegen vrij zouden zijn, mits geene contrabande »zijnde."

Als regent had Corver groote verdiensten, en beroemd was hij door het bestuur der stedelijke aangelegenheden. Dit bleek vooral in het rampspoedige jaar 1672. Ten tijde der hevige twisten tusschen de Staten van Holland en Amsterdam in 1683, behoorde hij tot de zes gelastigden, die alles wat er gewigtigs op den dagvaard voorviel, voor de stads regering overwogen. Hij vierde den vijftigsten verjaardag van het aanvaarden des bestuurs, op eene zeer plegtige wijze, en liet bij die gelegenheid eenen gedenkpenning slaan, waarop zijn borstbeeld voorkomt en die aan familie en vrienden werd rondgedeeld.

Hij werd in 1652 secretaris en bewindhebber van de O. I. Compagnie te Amsterdam, en overleed den 17den Mei 1716. Hij was gehuwd, eerst met Margaretha van Bambeek en vervolgens met Agatha Munter. Eerstgemelde schonk hem een zoon, Nicolaas genaamd, die van 1683 tot 1690 commissaris te Amsterdam was, en in 1690 tot schepen aldaar verkozen werd, den 17den September 1692 overleed, en bij zijne echtgenoote Agneta Hasselaar, vader was van drie zonen, waarvan de jongste, Nicolaas, ongehuwd als commissaris overleed, en de beide anderen hier volgen.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XIV. bl. 338; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 556; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 265; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*, D. II. bl. 466; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 65, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CORVER (Mr. Jan), oudste zoon van Nicolaas Corver en Agneta Hasselaer, werd den 18den Januarij 1688 geboren en benoemd in 1707 tot commissaris, in 1714 tot Schepen en in 1718 tot Kolonel der burgerij te Amsterdam. Hij was eerst gehuwd met Johanna Trip, die hem eene dochter schonk die jong overleed, en daarna met Sara Maria Trip, die kinderloos stierf, en die hij den 14den December 1719 in het graf volgde. Hunne geheele bezitting, na aftrek der legaten, ruim honderd zestig duizend gulden bedragende, vermaakten zij aan de Hervormde Diaconie te Amsterdam, met bevel om daarvan een Hofje te stichten, aan hetwelk, na de voltooijing, den naam van Corver's hof gegeven werd, alwaar beider geschilderde portretten bewaard worden.

Zie Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.* (fol. uitg.), D. II. bl. 330; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 555, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CORVER (Mr. Gerrit), tweede zoon van Nicolaas Corver en Agneta Hasselaer, was Heer van Velzen en werd te Amsterdam den 26sten Maart 1691, een jaar vóór het overlijden zijns vaders, geboren. De zorg voor zijne opvoeding rustte toen geheel op zijne moeder, later op Mr. Gerbrand Pancras, Burgemeester van Amsterdam, met wien zijne moeder hertrouwde. Reeds in zijnen jeugdigen leeftijd tot posten van bewind geroepen, als in 1707 tot Commissaris, in 1716 tot Schepen, in 1719 tot Kolonel der burgerij en in 1721 tot gecommitteerde in den Raad van State, steeg hij in 1731 tot de Burgermeesterlijke waardigheid, welke hij nog negenmaal daarna bekleedde.

Als zoodanig werd hij met den Burgemeester van den Bempden en den Pensionaris Staal benoemd, om Prins Willem IV bij zijne komst te Amsterdam te begroeten, gelijk mede in het volgende jaar, toen die vorst Amsterdam op nieuw bezocht.

Ook hem komt den lof toe van wijsheid en moed in het behartigen van de stads belangen, doch zijne veelvuldige diensten konden hem niet bewaren, om in het jaar 1748 bij de omwenteling, na met alle andere Regenten hunne ambten en waardigheden in handen van den stadhouder gesteld te hebben, te worden voorbij gegaan en een ander in deszelfs plaats benoemd te zien. Ook had hij in dat onstuimig jaar veel leed van het Amsterdamsche gepeupel te dragen. Een en ander drong hem om van alle stads ambten afstand te doen. Hij was tot aan zijn dood meesterknaap van de houtvesterij van het baljuwschap Brederode, en sleet zijne overige dagen op zijnen lustplaats *Watervliet* in stille rust. Na het bedaren der gemoederen gevoelde men het verlies van een man, die aan eene uitgebreide kennis en doorslepen oordeel, onbaatzuchtige eerlijkheid paarde, en die steeds de vraagbaak en raadsman was van het algemeen. Hij overleed den 10den October 1756, en was gehuwd met Margaretha Munter, bij wie hij eene dochter, Maria Margaretha, verwekte, die tot haren eersten echtgenoot Jan Hooft had, welke bij zijn overlijden in 1744 een zoon naliet, die bij den zijnen den naam van zijne moeder aannam, zich alzoo Gerrit Corver Hooft noemde, en die de vader was van Jan Corver Hooft, die later volgt.

Het wapen van het geslacht van Corver bestond uit een veld van azuur, beladen met drie korven, 2 en 1, van goud.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XX. bl. 95, 288; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 556, 557; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 264, D. II. bl. 577, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CORVER (Marten), werd te Amsterdam ten jare 1727 uit burger ouders geboren, van wien het ons niet bekend is, of zij tot het aanzienlijke geslacht behoorden, waarvan wij hierboven gewaagden. Als kind verkeerde hij dagelijks met een niet onvermaard tooneelspeler, met name Krook, die in dezelfde huizing woonde waarin Corver's ouders hun bovenverblijf hielden; hierdoor ontwaakte bij hem de eerste liefde tot de kunst, waarin hij later eens beroemd zou worden.

De wenk, door Krook aan zijne ouders gegeven, dat hij te eeniger tijd een goed acteur zou worden, werd in den wind geslagen, en de jeugdige knaap bij den bekwamen teekenaar en plaatsnijder Jan Punt als leerling besteld. Deze, die tevens tooneelspeler was, kan wel niet als den meester van Corver in de tooneelspelkunst worden aangemerkt, maar toch kon het niet missen, of door het dagelijksch verblijf in het huis van dezen man, de zucht tot het tooneel meer en meer in hem verlevendigd werd.

Na een paar malen op een liefhebberij tooneel te hebben gespeeld, verbond Corver zich werkelijk in 1748 aan den Amsterdamschen schouwburg, en liet kort daarna het onderwijs in de teekenkunst varen. Vier jaren later keerde hij op nieuw tot Punt terug, en verkeerde nog een jaar lang als leerling aan deszelfs huis, toen hij door drukte van andere bezigheden de geregelde beoefening dier kunst geheel staakte. Hij verbond zich weder op nieuw aan den schouwburg te Amsterdam, en legde zich met ijver toe op alles wat hij dienstig oordeelde tot zijne vorming als tooneelspeler, bewust als hij was, dat, wilde hij eenmaal een goed acteur worden, hij niet slechts geoefend behoorde te zijn in alles wat regtstreeks tot zijne kunst behoorde, maar ook met eene groote mate van onderscheidene kundigheden moest zijn toegerust. Behalve in zijne moedertaal, oefende hij zich in het Fransch, Engelsch en Hoogduitsch, en las, benevens de voornaamste tooneeldichters, ook de overige uitmuntendste dichtwerken in die talen. Doch de man aan wien hij voor zijne vorming het meest te danken had, was de kundige advocaat Jan Seba Marcus, die het Grieksch en het Latijn in den grond verstond, die als dichter een welverdienden roem verworven had, en bovendien een leerling was van den grooten tooneelkundige, den Hoogleeraar Vrijhof. Hierdoor en door zijne onafgebrokene oefening, onderscheidde hij zich weldra dermate, dat hij eerlang in de eerste jonge rol-

len van het treurspel kon optreden. Snel en verbazend waren zijne vorderingen en dagelijks ontwikkelde zijn kunstvermogen zich meer en meer. Zijne eigene oorspronkelijke manieren vonden evenwel bij sommige berispers afkeuring; doch Corver, nimmer moede om het goede op te sporen, waar hij dit voor zijne kunst meende te ontdekken, en zich spiegelende aan grootere meesters, geraakte volkomen overtuigd, dat hij het regte spoor betrad en overwon weldra zijne vijanden, door zijn taai geduld en vasten moed. Hij was er echter verre af, van zich aan de door hem aangenomene regelen en vormen slaafs te hechten, en meende door eene reize buiten 's lands zich nog meer te zullen bekwamen. Hij deed in 1762 een uitstap naar Parijs, waar hij zich eenigen tijd onthield en onder anderen met den beroemden Franschen tooneelkunstenaar Le Kain, die zich bij uitsluiting aan het treurspel wijdde, gemeenzamen omgang had, terwijl hij uit het voorbeeld van een Brizard, Mole en anderen nut en voordeel wist te trekken.

Tot in het jaar 1763 bleef Corver aan het Amsterdamsche tooneel en verliet het toen, over het bestuur minder te vrede, met nog zes anderen, met wien hij nu een reizend tooneelgezelschap oprigtte, waarvan hij het hoofd werd. Er was hem nu een ruim veld geopend om die veranderingen en verbeteringen tot stand te brengen, waarvan hij reeds lang de noodzakelijkheid had ingezien, en van dien oogenblik af kan men hem als den hervormer van het vaderlandsch tooneel beschouwen, zoowel ten aanzien van de tooneelkleeding als wat de manier van spelen en voordragen betreft. Het kon niet anders, of deze verandering was den tooneelspelers der oude-school, waaronder Punt, niet aangenaam, en moest het tooneelgezelschap van Corver, en hij vooral, daardoor menigen aanval deswege verduren.

De plaatsen waar Corver, na zijn afscheid van het Amsterdamsche tooneel, zich met zijn gezelschap voornamelijk ophield, waren 's Gravenhage, Rotterdam en Leiden. In de eerstgenoemde stad, waar hij voor eigene rekening eenen nu niet meer bestaanden zeer goeden en ruimen schouwburg bouwde, had hij zijne vaste woonplaats en speelde regelmatig aldaar, ondersteund door eene toelage van drie duizend gulden van den stadhouder. Dit duurde tot 1774, in welk jaar hij zich intusschen ook aan het Rotterdamsche tooneel voor eenige vertooningen verbond. In 1776 schijnt hij zich voor vast aan hetzelve verbonden te hebben, en werd hij tot Directeur aldaar aangesteld; welligt heeft hij toen zijn eigen gezelschap ontbonden. In 1779 bedankte hij voor Rotterdam, en hoogstwaarschijnlijk geschiedde dit ten gevolge van zijne toenemende ongesteldheid, aanvallen van jicht en voeteuvel, waardoor hij genoodzaakt werd het tooneel te verlaten. De juiste tijd van zijn aftreden is evenwel niet bekend, maar zeker is het, dat hij zich zelf in 1786 rustend tooneelspeler noemde. Hij overleed in 1793 en was gehuwd eerst met Anna van Hattum, daarna met M. Brinkman.

Alle bevoegde regters, die Corver persoonlijk hebben gekend, waren eenstemmig in het vermelden van zijnen lof. Ofschoon hij zijne spraak, vooral op jeugdigen leeftijd, niet mede had, ja zelfs in den gewonen dagelijkschen omgang met eene fijne en zelfs piepende stem sprak, had hij zich evenwel zoo geoefend, dat op het tooneel die stem eene schier onnavolgbare rondheid, welluidendheid en kracht verkreeg, zoo zelfs, dat hij dan een geheel ander mensch dan Corver te huis en in de zamenleving scheen te zijn. Houding en gebaren waren bij hem steeds ongemaakt, bevallig en geheel passende aan den persoon, dien hij moest voorstellen, of de zaken die hij had uit te drukken. Door zijn levendig gevoel en sterke verbeeldingskracht geholpen, vermogt hij zoo zeer in den geest des dichters door te dringen, zich in de omstandigheden en gewaarwordingen van den voor te stellen persoon zoo volkomen te verplaatsen, dat men in hem nimmer den schouwspeler, maar enkel den persoon, dien hij verbeelden moest, meende voor oogen te hebben. Zelfs tot op het laatste van zijn leven, terwijl hij door smartelijke kwalen was aangetast, bleef zijne vurige en krachtvolle declamatie hem bij, en, moge hij dan ook als tooneelspeler door een zijner beroemdste tijdgenooten, uit persoonlijke veete, minder gunstig beoordeeld zijn, nogtans, wij zeggen het den schrijver van *Hollands Roem* gaarne na, zal zijn naam met die van onze uitmuntendste tooneelspelers door de nakomelingschap geëerbiedigd worden. Het Hollandsche tooneel heeft aan Corver groote verpligting, al ware het alleen, dat het de vorming van den verdienstelijken Bingley en van de doorluchtige Wattier Ziesenis aan hem te danken had.

Onder de verbeteringen door Corver tot stand gebragt, behoort nog het allereerst invoeren der zoogenaamde repetitiën van de te vertoonen tooneelstukken. Als bestuurder van zijn tooneel stond hij den goeden smaak steeds voor, en liet hij zich door zucht naar gewin nooit bewegen den wansmaak te huldigen.

Meer dan éene tooneel-anekdote wordt van Corver verhaald. Onder dezen, waarvan voor de echtheid wordt ingestaan, behooren de beide volgenden. Zoo had hij eens een zijner leerlingen, men zegt C. Passé, eene rol te Amsterdam onder luide toejuichingen zien vervullen, en meende dat het niet met al deugde. De leerling liet zich onderrigten, speelde eerlang de rol wederom, maar gelijk Corver het wilde, en het geheele Amsterdamsche publiek bekende dat hij juist geoordeeld had. Te Leiden speelde hij in ver gevorderden ouderdom en toen hij, uithoofde van de jicht, schier niet meer gaan of staan kon, op veler aanzoek twee rollen, welke zittende konden en moesten vervuld worden: *Lusignan*, in Voltaire's *Zaïre*, en den *Notaris*, in het naar het Fransch gevolgde tooneelspel: *De deugdzame armoede*, en nooit, was de algemeene stem, had men die rollen zoo heerlijk en met zulk een vuur zien geven.

Door het schrijven en vertalen der volgende werken, heeft Corver zich mede verdienstelijk jegens het vaderlandsche tooneel gemaakt, zij zijn:

Compliment, uitgegeven na het vertoonen van Hypermnestra (van A. Adriaansz.) 1762. 8°.

Tartuffe, of de Huichelaar, blijspel, gevolgd naar het Fransch van Molière. 1777. 8°. Dat Corver de vertaler van dat werk was, is nog niet zoo geheel zeker. Hoewel met veel regt daarvoor de dichter Bruno Zweerts gehouden wordt, draagt evenwel de octavo uitgave der vertaling, kenmerken van, zoo niet door Corver vervaardigd, dan toch door hem omgewerkt te zijn.

De Jonge Indiaane, blijspel, gevolgd naar het Fransch van de Chamfort, 's Hage, z. j. 8°.

Tooneel-Aanteekeningen vervat in een omstandigen Brief aan den schrijver van het Leven van Jan Punt, geplaatst in het Leven van eenige beroemde Nederlandsche Mannen en Vrouwen, tot opheldering van verscheiden zaken daarin vervat, en — mistastingen, enz. Leiden 1786. 8°.

Dit werk is de beste en zuiverste bron voor de geschiedenis van onze tooneelspelkunst. Corver schreef het ter verbetering van vele misstellingen en ter wederlegging van vele onwaarheden, welke hij gevonden had in het genoemde leven van Punt, waarvan toen de schrijver nog onbekend was, maar die later bleek Simon Stijl te zijn. Deze beantwoordde het anoniem door zijne: *Vier zamenspraken tusschen Oom en Neef*, waartegen Corver wederom uitgaf:

Iets voor Oom en Neef, 's Hage 1787. 8°.

De eerste vrouw van Corver, Anna van Hattum, was eene niet onverdienstelijke actrice, zij overleed in 1759 en vertaalde het blijspel *Cenie*, uit het Fransch van Mad. d'Happoncourt de Grafigny, hetwelk na haar dood in 1760 te Amsterdam in 8°. werd uitgegeven.

De zoon van Corver, Gerrit genaamd, was mede een verdienstelijk tooneelspeler en, schoon wat mismaakt van ligchaam, echter een zeer goede *Crispijn;* van hem ziet het licht:

Tooneelstuk op de Spreuk, Raad als gij kunt. Rott. z. j. 8°.

Deze had eene dochter Anna, die gedurende eenigen tijd aan den schouwburg te Amsterdam verbonden is geweest en later huwde met den komiek Jacobus Marinus Hilverdinck.

Zie van Kampen, *Gesch. der Nederl. Lett.*, D. II. bl. 176, 177; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. IV. St. II. bl. 607 der Aanteek.; Siegenbeek, *Wattier Ziesenis geschetst*, bl. 40—49; *Aank. op het Woordenb. van Kunst. en Wetensch. van* Gt. Nieuwenhuis, D. II. bl. 171—173; Mr. A. van Halmael Jr., *Bijdr. tot de Geschied. van het Tooneel* enz., bl. 40, 42—47, 74, 85, 95, die wij veelal hier volgden; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *a.* bl. 12, 46, 76, 108; *Algem. Konst- en Letterb. voor* 1848, D. I. bl. 87, 196, D. II. bl. 247.

CORVER HOOFT (JAN), zoon van Gerrit Corver Hooft en Margaretha Straalman, werd den 14den December 1779 te Amsterdam geboren, studeerde te Utrecht in de regtsgeleerdheid en bekleedde achtereenvolgend verscheidene belangrijke betrekkingen. In het jaar 1808 werd hij dienstdoende kamerheer bij den toenmaligen Koning van Holland, Lodewijk

Napoleon. Na de inlijving van ons vaderland in het Fransche keizerrijk, bekleedde hij dezelfde betrekking bij Keizer Napoleon. Tijdens deze verandering van regeringsvorm werd hij gedurende eenen korten tijd lid van het bestuur van Amsterdam.

Kort na de omwenteling in het jaar 1813, werd hij benoemd tot houtvester in het derde jagtdistrict van de provincie Noord-Holland, welke betrekking hij tot aan hare opheffing in 1852 waarnam. Gedurende eenige jaren was hij lid der Provinciale Staten van Noord-Holland, totdat hij in 1824 tot lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal werd afgevaardigd. Als zoodanig onderscheidde hij zich door zeer goed zamengestelde redevoeringen, vol van bondige kennis en juiste opmerkingen. In de zitting van 1825—1826 bestreed hij met kracht het ontwerp van wet der leening van twintig millioenen, ten behoeve der overzeesche bezittingen, doch ofschoon zijne rede zeer opmerkelijk en behartigingswaardig was, deelde echter de meerderheid zijn gevoelen niet. Zijne redevoering in het volgende jaar tegen de tweede begrooting over 1827, kenmerkte zich door vastheid van redenering en edele opregtheid. In de zitting van 1829—1830, was hij geroepen het voorzitterschap te bekleeden. Tot aan de algeheele verandering dezer vergadering, die op de grondwetsherziening van 1848 volgde, bleef hij aan hare werkzaamheden deelnemen, en werd daarna nog gedurende een tweetal jaren lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. Bij de algemeene ontbinding, die op de uitvaardiging der nieuwe kieswet volgde, verzocht hij niet weder in aanmerking te komen. Onder de regering van Koning Willem I, was hij tot Staatsraad in buitengewone dienst benoemd, ook schonk deze Vorst hem in 1830 de Ridderorde van den Nederlandschen Leeuw.

Sedert het jaar 1812 was hij Directeur der Hollandsche Maatschappij van wetenschappen te Haarlem, en bekleedde bovendien nog verschillende betrekkingen van meer lokalen aard. De laatste jaren van zijn leven bragt hij ambteloos door op zijn landgoed te 'sGraveland, en overleed aldaar den 25sten Julij 1855. Hij was gehuwd met Ursuline Philippine van Tuyll van Serooskerken, die hem twee zonen en drie dochters schonk.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CORVERUS (Joannes), geboren te Roermond, zette in Latijnsche verzen over: *Philonis Judaei, libellum de Nobilitate.* Colon. 1564, en vertaalde de Klaagliederen van Jeremia, onder dezen titel:

Lamentationem Jeremiae Prophetae, versibus elegiacis, adjunctis Psalmis II Colon. 1566, 4°.

Zie Sweertius, *Athen. Belg.* p. 413; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 620; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CORVINUS (Johannes Arnoldi), wiens eigenlijke naam was Ravens, maar die hij naar de gewoonte van zijnen tijd in het Latijn overzette, door sommigen wordt hij ook Corvinus A Belderen genoemd. Hij werd te Leiden geboren, en aldaar in 1606 als zesde predikant beroepen. Hij was een ijverig voorstander der Remonstrantsche gevoelens en speelde in de jaren 1618 en 1619, zoo door zijne handelingen als door geschriften, eenen belangrijken rol. Reeds in 1609 verscheen zijn eerste geschrift in de zaak van Arminius, in 1610 was hij medeonderteekenaar van de bekende *Remonstrantie* en hij verdedigde in 1611 de Remonstranten op de Haagsche conferentie. Dat hij als een der belangrijkste verdedigers zijner partij werd aangemerkt, blijkt daaruit, dat hij tot de Remonstrantsche leeraars behoorde die voor de Dordtsche synode gedaagd werden, nadat hij reeds den 16den November 1618, benevens Pijnakker en Matthisius, met Episcopius te Dordrecht als afgevaardigde uit de Leidsche vergadering der Remonstranten was gekomen, om te weeg te brengen, dat zij zelven eenigen uit de hunnen tot verantwoording van hunne zaak ter synode mogten zenden. Hij werd door de synode in 1619 afgezet, schreef met Dwinglo aan den magistraat te Leiden over de daar verdrukte Remonstranten, en werd met de geciteerden ter synode naar Waalwijk gevoerd, waar de gecommiteerden tot verzorging der kerken de eerste veertien dagen ten zijnen huize vergaderden. Daar was hij een der meest werkzame leden. Toen al de uitgezette predikanten te Antwerpen zich bereid verklaarden terug te keeren, werd voor het beleid der zaken raadzaam geacht, dat Corvinus met anderen zich buiten 's lands zou houden, om daar de belangen der kerk te behartigen, en werd hij zelfs in het collegie van directie gesteld. Van 1621 tot 1630 weigerde hij elke aan hem opgedragene bediening en bleef hij buiten het land, ofschoon hij blijkens zijne inschrijving in een der albums van Ernestus Brinck, in 1627 zich te Leiden ophield, en zich toen nog predikant aldaar noemde.

In September 1632 bevond hij zich te Norden in Oost-Vriesland. Kort daarop verliet hij de evangeliebediening, beoefende de regtsgeleerdheid, en na daarin de doctorale waardigheid verkregen te hebben, zette hij zich te Amsterdam neder, waar hij weldra als een ervaren en bekwaam pleitbezorger bekend werd. Hij hield daar eene lijkrede op van Baerle en gaf er afzonderlijk, en in 1646 gedurende eenigen tijd op verzoek der regering, openbare lessen in de regtsgeleerdheid, zijnde het alleen aan het belijden van Remonstrantsche gevoelens toe te schrijven, dat hij aldaar niet tot hoogleeraar beroepen is, gelijk sommige schrijvers verkeerdelijk van hem melden. Hij overleed te Amsterdam in 1650 en werd begraven aldaar den 7den Januarij. Zijn verdichte naam, gedurende de tijden der vervolging, was P. Jorissen. Zijn zoon volgt. Zijne godgeleerde geschriften zijn de volgende:

Christiana et seria admonitio ad R. Donteklok de Colloquio illius de translatis thesibus Gomari et Arminii. 1609. Ook in het Hollandsch uitgegeven onder den titel: *Christelicke ende ernstige vermaninghe tot vrede aen R. Donteclock over zyne 't samensprekinghe*, enz. 's Hage 1609, dat een weder antwoord van Donteclock, als ook een geschrift van Gomarus, uitlokte, welk laatste Corvinus wederom bestreed met zijne:

Instructio contraria adversus Gomari praemonitionem. 1610. Ook in het Hollandsch verschenen onder den titel:

Teghenbericht jeghens Fr. Gomari waerschouwinge over de vermaninghe tot vrede, die onlangs aan R. Donteclock christelijck ende ernstelijck ghedaen is, enz. Leiden 1610.

Defensio sententiae J. Arminii de praedestinatione, gratia Dei, libero hominis arbitrio etc. Adversus Danielis Tileni, theologi Sedanensis, considerationem. Lugd. Bat. 1613. 8°.

Responsio ad Bogermanni annotationes, pro Grotio. 1614.

Censura anatomes Arminianismi, qua omnia, quae Petrus Molinaeus, Calvinista Parisiensis, adversus Jacobi Arminii et eorum, quos in Belgio remonstrantes vocant, doctrinam veritati scripturarum consentaneam, de praedestinatione etc. disputavit, singulatim examinantur. Francof. 1622.

Dit werk werd door velen geoordeeld te zijn een zeer bondig en doorwrocht boek. Corvinus was er van Antwerpen heimelijk voor in Leiden gekomen, en had zich aldaar zes of zeven maanden in zijn huis, als in eenen gewilligen kerker opgesloten, zonder zich van iemand te laten zien en zelfs zijne getrouwste vrienden niet bezocht of bij hem toegelaten, voor het geheele werk gereed was.

Corvinus wordt ook genoemd als de schrijver van:

Schriftelicke conferentie gehouden in 's Hage 1611, *tusschen eenige Predikanten, over het leerstuk der Praedestinatie enz. Op bevel der staten van Holland gedrukt.* 's Hage, 1612 en 1617. 4°.

Bekeeringe van den gepredestineerden Dief.

Ook vertaalde hij de lijkrede van Petrus Bertius op Arminius en verdedigde dit geschrift later tegen Gomarus in zijne:

Schouwe over Fr. Gomari, Proeve van P. Bertii Aenspraeck bij een van syn discipelen tot nodige protestatie voor de eere syns meesters en de voorbode van de wederlegginghe van Gomari waerschouwinghe uytgegeven, enz. Leiden 1610.

Als regtsgeleerd schrijver deed hij zich kennen door de volgende werken:

Enchiridion Juris Civilis, seu Institutiones imperiales, insertis lateribus materiis, theoreticae per Erotemata digestas et explicatas. Amst. 1640, 12°. Meermalen herdrukt.

Elementa Juris Civilis. Amst. 1645, 12°.

Verder ziet van hem het licht:

Oratio in Obitum Viri Clariss. Casparis Barlaei, in ipso ejus funere recitata anno 1648. Amst. 1648, fol.

Arnoldi Clapmarii de Arcanis Rerum publicarum. Libr. VI. *illustrati à Jo Corvino. J. C. praemissa ejus praefatione.* Amst. 1641, 1644. 12°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.* bl. 50; Brandt, *Hist. der Ref.* D. II. bl. 95, 116, 231, 243, 905; D. III. bl. 37, 40, 45, 161, 201, 203, 245, 248, 526, 714—716; D. IV. bl. 818; Cat-

tenburch, *Bibl. Remonstr.*, p. 105; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 564; Saxe, *Onomast. Liter.* T. IV. p. 203; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Lennep, *Illustr. Amst. Ath. Memorab.* p. 117, 127, 130; Tideman, *de Remonstr Broedersch.* bl. 16, 30, 78, 83, 351; Kist en Royaards, *Nederl. Arch. voor Kerk. Gesch.*, D. VIII. bl. 34; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 307; van Vloten, *Paschier de Fijne*, Aant. bl. 14; van Rappard, *overz. eener verz. Alba Amicorum*, geplaatst in *Nieuwe reeks van Werk. van de Maatsch. der Nederd. Letterk. te Leiden*, D. VII. bl. 76; Muller, *Bibl. van Pamphl.*, No. 802, 803, 812, 869—871, 994—996.

CORVINUS (ARNOLDUS), zoon van den voorgaande. Hetgeen sommige schrijvers verkeerdelijk van den vader gemeld hebben, behoorde tot zijne levensgeschiedenis. Hij was de hoogleeraar in de regten te Maintz en geheimraad van den keurvorst aldaar. Na den dood zijns vaders, of volgens anderen reeds in 1644, ging hij tot het Roomsch Catholijk geloof over en schreef de volgende werken.

Digesta per aphorismos strictim explicata. Amst. 1642, 12°.

Summarium Jurisprudentiae romanae seu codicis Justinianaei methodica enarratio. Amst. 1644, 4°. Meermalen herdrukt. Idem, 1655, 4°.

Jus Canonicum per aphorismos strictim explicatum. Amst. 1648, 12°. Idem 1651, 12°. Parijs 1671, 8°. Halle 1717, 8°.

Posthumus Pacianus, sive Juris definitionis. Amst. 1643, 12°. Idem 1652, 12°.

Jus feudale aphorismis explicatum. Lugd. Bat. 1655, 12°. Meermalen herdrukt.

Imperator Justinianus Catholicus, Maintz 1662. 8o.

Ad titulum ff de verborum significatione, commentarius. Amst. 1667, 12°.

Tractatus geminus de personis ac beneficiis ecclesiasticis etc. Opus posthumum. Francof. 1708, 4o. 2 Tom.

Zie *Biogr. Univ.*, T. V. p. 249; Muller, *Cat. van Regtsgel. Werk.* bl. 33.

CORVINUS (JELLE), was de stichter der nieuwe Hervormde gemeente te Leeuwarden. Toen namelijk Albertus Brink, predikant te Leeuwarden, in 1800 voor eene beroeping naar Dordrecht bedankte, onder voorwaarde dat in ééne der kerken aldaar, waar elken Zondag door éénen en dezelfden predikant de voormiddagbeurt van oudsher werd waargenomen, voortaan op dien dag slechts éénmaal zou gepredikt worden, was dit tot groot misnoegen van velen, en bijzonder van hen wier zitplaatsen, in gemelde kerk, nu tot op de helft der waarde gedaald waren. Een en ander werd als een grief tegen de predikanten aangevoerd, die eigenlijk eene andere oorzaak had, daarin bestaande, dat men met hunne prediking niet meer instemde. Jelle Corvinus, wettig aangestelde katechiseermeester, een man van minzamen aard maar bekrompene godsdienstige begrippen, stond aan hun hoofd, en weldra werd de toeloop zijner volgers zoo groot, dat zij eene afzonderlijke gemeente schenen uit te maken. Hieruit ontstond bij deze menschen het denkbeeld, om zich tot eene gemeente te vormen zonder vlek of rimpel.

Een in het midden der stad staand huis werd tot kerk vertimmerd, en Corvinus met eenparige stemmen tot predikant beroepen.

Eerlang aanvaardde hij zijn dienstwerk met eene leerrede over 's Heilands woorden: » *Uw koningrijk kome!*" De nieuwe gemeente vergaderde zonder eenige stoornis des Zondags in hare kerk op de gewone uren. Noch de regering der stad, noch de kerkeraad vermogt iets om de dienst te beletten; alleen werd Corvinus van 's Heeren tafel geweerd, waardoor het kwaad verergde, daar hij de stoutheid had om openlijk aan het avondmaal te verschijnen, de opzieners der kerk uittartende tot het bewerkstelligen van krachtige maatregelen. Hetzelfde lot viel mede te beurt aan eenen Jan de Jong, een bakkersknecht, die door de gemeente beroepen werd om den reeds bejaarden Predikant Corvinus in de dienst bij te staan.

Ruim twee jaren bloeide te Leeuwarden de nieuwe gemeente, die onder den naam van de pepernooten kerk bekend was, en hare takken strekten zich, ondanks vermaningen, teregtwijzingen en bedreigingen, die tot haar kwamen, wijd en zijd in Friesland uit, totdat op den 2den December 1802 door het departementaal bestuur een bevel werd uitgevaardigd, waarbij aan ieder verboden werd bijeenkomsten te houden waar geoefend, gekatechiseerd of gepredikt werd, zonder voorafgaande magtiging. De verdere loop dezer zaak behoort niet tot ons plan; wat er vervolgens van Corvinus werd blijkt niet.

Zie Ypey, *Gesch. der Christ. Kerk in de 18e eeuw*, D. VI. bl. 193—198; Ypeij en Dermout, *Gesch. van de Herv. kerk in Nederl.*, D. IV. bl. 225—231.

COS (C.), schreef:

Instructie in 't notarisambt en voorts in de beginselen der Regten en Praktijken, Hoorn 1729. 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I.

COS (JAN), was een weinig beduidend dichter, die tot zinspreuk had: *Virtus sibi ipsi praemium.* (*De deugd is zich zelve tot loon.*) Van hem bestaat een zoogenaamd treurspel, getiteld:

Rampzalige Arghlistigheit, Amst. 1663. kl. 8°.

Of hij dezelfde is met J. Kos, die in de zeventiende eeuw leefde, en van wien men verzen vindt in het *Medenblicker Scharrezoodje*, durven wij niet verzekeren.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.*, D. II. bl. 337; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b.* bl. 76.

COS (JOAN), was advocaat te 's Gravenhage en schrijver van de volgende regtsgeleerde werken, die eerst na zijn dood zijn uitgegeven. Zij zijn:

Rechtsgeleerde Verhandelingen, vermeerderd door F. van der Vorm Swalmius, 's Hage 1733. 8°. (2de druk.)

De rei vindicatione, Hoorn, 1736. 8°.

Over de wetten, het huwelijk, enz. Hoorn, 1738. 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I.; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COS (SIMON), geboren te Hoorn en den 21sten April 1656 tot veertiende Landvoogd van de Molukken aangesteld, welke waardigheid hij den 7den Julij 1662 met die van Landvoogd van Amboina verwisselde, toen hij reeds een man van hooge jaren was. Hij was van den 14den September 1659 tot aan zijn dood buitengewoon raad van Neêrlands Indië en stierf den 24sten Februarij 1664, na kort voor zijn dood nog eene groote dienst aan den handel te hebben gedaan, door de ontdekking dat de nagelen, die sedert 1663 van de Amboinezen ingekocht werden, met steentjes gemengd waren.

Hij liet bij zijn dood een zeer aanzienlijk kapitaal na, door den handel gewonnen, waarvan hij 6000 rijksdaalders aan de armen zijner geboorteplaats vermaakte.

Zie Valentijn, *Oud- en Nieuw Oost-Ind.*, D. I. St. II. bl. 323, D. II. St. II. bl. 219, 220, D. IV. bl. 371.

COSSIAU (JOHANNES JOST D), ook Cossian of Cosziau genoemd, was een landschapschilder, geboren te Breda in 1654 of volgens anderen in 1664 of 1666. Hij woonde een tijdlang te Parijs, werd daarna hofschilder van den Keurvorst van Maintz en Bamberg, en is als zoodanig de aanlegger der schilderijen verzamelingen in Pommersfelden, Saibach en Wiesenthaid. Ook is hij de vervaardiger van de in 1721 in folio uitgegevene catalogus derzelve. Hij volgde in zijne werken de Italiaansche stijl, in de manier van Gaspar Poussin. Zijne schilderijen zijn goed geordonnanceerd, maar dikwijls overladen met voorwerpen. Ook bediende hij zich te menigvuldig van blaauwe kleuren. Hij stierf in 1732 of 1734.

Schilderijen van hem worden gevonden te Versailles, te Gaibach in de verzameling van den Graaf Schonborn (21 stukken) en te Pommersfelden (7 stukken). In de galerij te Dusseldorf komt een landschap voor, naar een zijner stukken in staal gebragt.

Zie Meijer, *Conversat. Lexicon*, B. VII A. 3. Kramm *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COSSON (DANIËL), een oudheidkundige, geboren te Leiden in 1648, werd op een zijner oudheidkundige reizen te Hadgilar bij Smirna vermoord.

Zie *Nov., Biograph. Génér.*

COST (J.), leverde een vers vóór de werken van Simon Simonides, in 1676 na diens dood uitgegeven.

Zie *de Navorscher* D. VII bl. 261.

COST (JOHANNES), luitenant ingenieur, die zich onderscheidde bij de verdediging van Willemstad in 1793, en Sluis hielp verdedigen in 1794 tegen de Franschen, in welke laatste vesting hij zich vooral verdienstelijk maakte bij gelegenheid van het maken van Coupures in de kadijken, zoo in de nabijheid van de groote inundatie-sluis aldaar, als elders.

Zie *Verhaal van het beleg van Sluis in Vlaanderen in* 1794; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. III. bl. 32, 112.

COST (JURRIANUS VAN DER), was doctor in de regten, advokaat bij het geregtshof te Delft en daarbij groot liefhebber

der muzijk, zoo zelfs dat hij gerekend werd, na Pater Martini, de grootste muzikale bibliotheek der wereld te bezitten. Hieraan had hij driemaal honderd duizend gulden besteed, om alles wat zoowel in het theoretische als praktische van die kunst was uitgegeven te bekomen. Daardoor was zijne verzameling dan ook zoo vermeerderd, dat toen hij in 1746 overleed, de gedrukte catalogus 5071 nummers en 108 stuks instrumenten bevatte.

Zie E. L. Gerber, *Lexicon fur Tonkünstler*, bl. 797.

COSTA (URIEL DA), een Portugeesch edelman, afstammeling van een oud Joodsch geslacht, dat vroeger het Christendom had omhelsd. Hij werd geboren te Oporto in het jaar 1597. Zijne ouders waren vrome katholijken. Hun zoon was in de roomsche godgeleerdheid en regtsgeleerdheid grondig ervaren, en beoefende ook andere wetenschappen op eene niet ongelukkige wijze. Reeds op vijf en twintigjarigen leeftijd werd hij kanunnik-thesaurier eener voorname stiftskerk te Oporto, doch de misbruiken in zijne kerk boezemden hem zulk een afkeer tegen het Christendom in, dat hij zijn voordeelig en aanzienlijk ambt nederlegde, meer en meer tot de godsdienst zijner vaderen overhelde, met zijne moeder en jongere broeders, terwijl zijn vader reeds overleden was, naar Amsterdam vertrok, zich besnijden liet, het Jodendom openlijk beleed en zijn naam Gabriel in Uriel veranderde. Doch ook hier trof hij bijgeloof en ongerijmde menscheninstellingen aan, en verviel hij weldra tot twijfelzucht, ongeloof en Sadduceensche dwalingen, loochende het voortbestaan der ziel na den dood, begon de goddelijkheid van Mozes wet te ontkennen, en eindigde met zich zelven een louter deïstisch stelsel te vormen. Weldra haalde hij zich den haat zijner nieuwe geloofsgenooten op den hals, en weigerende zich aan de instellingen hunner godsdienst te onderwerpen, werd hij veroordeeld om in de Synagoge te verschijnen met een rouwkleed aan en eene zware waskaars in de hand, om aldaar met eenen lederen geessel gekastijd te worden. Zich aan dit strafvonnis onttrekkende, werd hij in den grooten Joodschen ban gedaan en van alle kerkelijke gemeenschap uitgesloten. Ten einde aan geene vervolging meer bloot te staan, onderwierp hij zich zeven jaren later aan hetzelve. Doch hiermede waren zijne kwellingen en mishandelingen niet geëindigd, en daar hij voortging in zijne denkbeelden, werd andermaal den ban over hem uitgesproken.

Toen het gerucht van Da Costa's plan, om eene zelfverdediging in het licht te geven, waarbij hij openlijk de Phariseesche leer, ook met betrekking tot een leven na dit leven, bestreed, werd Dr. Samuel da Silva opgewekt een tegenschrift in het Portugeesch uit te geven, waarin hij de onsterfelijkheid der ziel verdedigt, met het oog op de reeds veroordeelde gevoelens van Da Costa, dien hij echter bij zijn voornaam en met den naam van: *zekere tegenspreker* aanduidt. Deze haastte zich daarop zijn geschrift tot openlijke verdediging zijner gevoelens in de Portugeesche taal in het licht te geven, onder den titel van:

Examen das tradiçoems Pharisaicas conferidas con a ley escrita. Amst. 1624. 8°.

Om dit werk werd Da Costa bij den Schout van Amsterdam aangeklaagd en gevangen gezet, weldra onder een borgtogt van 1200 guldens, door twee zijner broeders geleverd, ontslagen, en eindelijk tot eene boete van 300 gulden met verlies der boeken veroordeeld. Door twijfel en ongeloof heen en weder geslingerd, en door den algemeenen afkeer tot wanhoop gedreven, joeg hij zich eindelijk in het jaar 1639 eenen kogel door het hoofd, terwijl hij kort vóór zijn dood nog een werk schreef, waarin hij een verhaal geeft van een deel der ellenden, op welke zijne veranderlijkheid in het godsdienstige hem te staan kwam; hetzelve kwam na zijn dood, door de bezorging van den Hoogleeraar Philippus van Limborch, met eene wederlegging van da Costa's gevoelens in het licht en is getiteld:

Exemplar Vitae humanae. Amst. 1687. 4°. Het latijn is nog eens met eene hoogduitsche overzetting verschenen te Leipzig in 1847.

Zie Paquot, *Memoires*, T. IV. p. 11—15; Bayle, *Diction. historiq. et critiq. Art. Acosta*, die zegt dat de tijd van zijn dood onzeker is, dewijl sommigen 1640, anderen 1647 melden; Adelung, *Forts.* Jöcher, *Lexicon;* da Costa, *Israel en de Volken*, bl. 397—402; Herzog, *Real Encycl. für Protest. Theol. und Kirche*, Art. Acosta; Koenen, *Geschied. der Joden in Nederl.*, bl. 347—349; *de Navorscher*, D. VII. bl. 215, 216, alwaar het facsimilé van zijne handteekening, en bl. 269.

COSTER (HERMANUS), werd geboren te Alkmaar in 1748. Hij was organist van de St. Pancras- of Hooglandsche kerk te Leiden en besturend lid van het dichtoefenend genootschap: *Kunst wordt door arbeid verkregen*. In het eerste deel van deszelfs werken komen eenige niet onverdienstelijke dichtstukken van hem voor, die ook gevonden worden in zijne:

Mengelpoëzij, Leiden, 1779, 8°.

Nog bestaat er van hem een bundel *Schimp- en Spotdichten* in 4°. en een met *Feestzangen*, waarin stukken gedagteekend 1 Mei 1781, dus kort vóór zijn dood en na de uitgave der *Mengel-Poëzij;* hij overleed te Leiden den 21sten November 1781.

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Ned. boeken;* Witsen Geysbeek. *Woordenb. der Nederl. Dichters*, D. II. bl. 93.

COSTER, (L.), die in het begin der achttiende eeuw leefde, leverde onder anderen een lijkvers vóór Katharina Lescailje's *Mengelpoëzij*, dat zich in niets onderscheidt.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dichters*, D. II. bl. 26.

COSTER (LOURENS JANSZOON), de uitvinder van de boekdrukkunst, werd te Haarlem geboren omstreeks het jaar 1370.

Hij was uit een aanzienlijk geslacht afkomstig en heette eigenlijk Lou Janssoon, doch voerde even als zijne voorzaten den naam van Coster, omdat zijn geslacht het voordeelig en aanzienlijk kostersambt in erfelijk eigendom bezat. Door zijne ouders in al datgene onderwezen, wat toen tot eene goede opvoeding behoorde, weten wij het niet of Coster tot het een of ander ambt werd opgeleid; maar wel blijkt het uit officieele stukken, zoo als stedelijke en grafelijke keuren, dat hij hooge stedelijke betrekkingen in zijne geboorteplaats bekleed heeft, dat hij eerst behoorde onder de leden van de vroedschap, vervolgens schepen en burgemeester en eindelijk schatbewaarder of stadsthesaurier is geworden. Door al deze benoemingen en onderscheidingen wordt het berigt van alle schrijvers, die van hem met kennis van zaken gewaagden, bevestigd, dat Coster een schrander man is geweest, die door zijne bekwaamheden, maar vooral door een geest van opmerken, bij zijne stadgenooten in hooge achting stond.

De tijd van 's mans overlijden, is evenmin als die van het tijdstip zijner uitvinding met naauwkeurigheid te bepalen. Het is echter zeer waarschijnlijk dat zijn dood omstreeks kerstijd van het jaar 1439 heeft plaats gehad, als wanneer er te Haarlem, even als op vele plaatsen van ons land, eene kwaadaardige en besmettelijke ziekte heerschte, waarvan vele aanzienlijken en geringen het slagtoffer werden, en dit vermoeden wordt bijna tot zekerheid opgevoerd, daar men in het Haarlemsche kerkregister van 1439 de volgende woorden leest: *Item Lou Janssoon breet II gul cloc en graf*, hetwelk beteekent, dat voor het openen van het graf en luiden der klokken, te zamen twee gulden moest betaald worden.

De plaats waar 's mans stoffelijk overschot ter ruste werd gelegd is ook niet bekend, want dat de grafsteen, welke in het portaal van de zuidertrans der groote of St. Bavokerk te Haarlem gevonden wordt, en waarop het wapen van Coster is uitgehouwen, de grafstede van den beroemden man zou bedekken, is twijfelachtig, daar nog andere steenen, blijkbaar afkomstig uit de oude St. Bavokerk, in de nabijheid gevonden worden, en dus ook deze steen toevalligerwijze in het zuiderportaal is gelegd geworden.

Coster liet bij zijn sterven eene vrouw na, Ymme Louriis Janssoens geheeten, bij wie hij eene dochter verwekte, Lucie genaamd, die in het huwelijk trad met Thomas Pieterszoon en dezen twee dochters en drie of vier zonen schonk.

De afbeelding van Coster komt menigvuldig en op verschillende wijzen voor. Toen er sprake was om, gelijk in 1856 geschied is, een standbeeld voor den uitvinder van de boekdrukkunst op te rigten, ontstond er een letterstrijd over de echtheid en gelijkenis der oude afbeeldingen van Coster. De uitslag daarvan was, dat de afbeelding, die voorkomt in de *Laure-Crans voor Laurens Coster* door Petrus Scriverius, de oudste afbeelding in prent, en gemaakt is naar eene copij van van Campen, die deze wederom naar de oorspronkelijke schilderij vervaardigd heeft, welke laatste hoogstwaarschijnlijk geschilderd is naar het doode gelaat van den man zelf, en dat de lijkkleur en doodstrekken, op de genoemde plaat duidelijk te ontdekken, de sterk sprekendste getuigen zijn voor de echtheid en de getrouwheid, zoowel der oorspronkelijke afbeelding, als van van Campen's daarnaar gevolgde copij.

Het huis waarin Coster woonde, was volgens het verhaal van Junius, in zijn hieronder aangehaald werk, een zeer aanzienlijk huis, van voren gelegen aan de (groote) markt tegen over het koninklijk paleis, nu het stadhuis. Hetzelve was een breed en ruim gebouw en in 1567 nog in zijn geheel, zoo als het door Coster bewoond was geweest. Er woonde toen een zijner achterkleinkinderen, Gerard Thomasz, in, die de aanzienlijke waardigheden van rentmeester der stads gebouwen, schepen en kerkmeester bekleedde, en een geacht vriend van den bovengenoemden Junius was. Dit huis werd op het einde der zestiende eeuw geheel en al verbouwd, en sedert lang is er van het oorspronkelijke niets meer te vinden, maar wijst een gedenksteen in 1851, door de zorg van de rederijkerskamer *de Wijngaardranken*, geplaatst in den gevel van het tegenwoordig gebouw, de plaats aan waar Coster gewoond en gewerkt heeft, en van waar de eerste proeven zijner uitvinding in het licht werden gezonden.

Die uitvinding had op de volgende wijze plaats. Daar hij liefhebber was om zich in de schoone natuur te verlustigen en zijnen geest te ontspannen, gebeurde het op eene zijner wandelingen met de kinderen van zijne dochter in den Haarlemmer Hout, dat hij eenige lettervormen uit beukenschors of stukjes hout van beukenboomen sneed, om zijne kleinkinderen al spelende het alphabeth te leeren. Deze lettervormen toevalliger wijze op het zand gedrukt, bragten de letters in omgekeerde rigting over, en dit nu bragt Coster op het denkbeeld om dezelven in eenen verkeerden stand te snijden en te beproeven dezen op het papier over te brengen, door ze met gewonen schrijfinkt te bestrijken; door deze letters alzoo in eene omgekeerde orde te plaatsen en ieder afzonderlijk, stuk voor stuk, op het papier af te drukken, gelukte het hem eerst eene enkele regel, daarna een geheel versje te drukken, en ziedaar het groote hoofddenkbeeld der uitvinding, *de kunst van met losse beweegbare letters te drukken*, bij hem ontstaan.

Aangezien echter geen uitgebreid werk met houten letters kon gedrukt worden, werd hij er bij latere proeven op gebragt, die houten lettervormen te bezigen tot het gieten van metalen letters, en, daar de gewone schrijfinkt vloeide, stelde hij met behulp van zijn schoonzoon Thomas Pieterszoon eenen drukinkt daar, die zoo volkomen was, dat hij tot op heden toe, bijna nog volgens hetzelfde voorschrift bereid wordt. Zoo drukte Coster in vervolg van tijd, behalve *zeven* verschillende werken met *vaste* letters en, buiten die welke verloren zijn gegaan, ook *tien* nog voorhanden werken met *losse* gegoten letters.

De tijd wanneer Coster de boekdrukkunst uitvond, is niet met juistheid te bepalen. Stelde men vroeger dat tijdstip in 1428 en 1433, of volgens anderen nog later, thans weten wij op historische gronden en onwraakbare berigten, dat de uitvinding der boekdrukkunst niet later dan in het eerste vierde gedeelte der vijftiende eeuw kan gesteld worden, en uit de omstandigheid dat Coster zijne ontdekking deed, letters snijdende voor zijne kleinkinderen, kan het wel niet vroeger dan in 1420 hebben plaats gehad, toen hij den ouderdom van vijftig jaren bereikt had, en niet later dan 1426, aangezien het bosch, den Hout om Haarlem, in dat jaar, bij de belegering der stad door Jacoba van Beijeren, geheel is omgehouwen geworden.

Men stelt alzoo het gemiddelde tijdstip der uitvinding, naar aanleiding van het bovenstaande, omstreeks het jaar 1423 De drukkunst werd door hem eerst in het geheim uitgeoefend. Wat men drukte werd zooveel mogelijk gelijk gemaakt aan het schrift van die dagen en als handschrift verkocht. De groote aftrek van zijn werk, noodzaakte Coster zijne drukkerij, tot nog toe door hem en zijn schoonzoon bearbeid, uit te breiden en onderscheidene knechts aan te nemen, onder welken zich een Duitscher bevond, met name Johan, (waarschijnlijk Gensfleisch en verwant aan den bekenden Henne of Jan Gensfleisch of Gutenberg), die, van de verwarring bij Coster's overlijden in 1439 gebruik makende, op Kersnacht een groot gedeelte der letters en matrijzen stal, daarna naar Amsterdam vlugtte, van waar hij na veel oponthoud te Keulen en van daar te Mentz kwam, waar men met Coster's letters aan het drukken ging en de kunst van drukken tot een trap van volmaking bragt, waarop de Duitschers zich met regt mogen beroemen.

Die diefstal nu, mede uit oorspronkelijke stukken van 1439 en 1440 bewezen, is oorzaak geweest dat de eer der uitvinding aan Coster is betwist geworden. Het is onze taak niet de geschiedenis van het geschil deswege tusschen de voorstanders van Haarlem en die van Mentz in deze bladen uiteen te zetten, of Coster's eer te verdedigen tegen de aanvallen van vroegeren en lateren tijd; daartoe hebben genoeg kundige en scherpzinnige geleerden vroeger en nu hunne krachten beproefd, naar wier werken, aan het einde van dit artikel opgenoemd, wij den lezer verwijzen; maar dit moeten wij evenwel aanmerken, dat na al hetgeen over de uitvinding der boekdrukkunst is geschreven geworden, voornamelijk in de laatste jaren door de heeren de Vries, Schinkel en Noordziek, geen onbevooroordeelde meer de eer daarvan aan Lourens Janszoon Coster van Haarlem betwisten zal.

Te allen tijde heeft het Nederlandsche volk getoond, die eer op prijs te stellen, en heeft het nimmer ontbroken aan pogingen, om 's mans roem wijd en zijd te verkondigen. Behalve de moeite die men aanwendde, om alles wat tot Coster's uitvinding betrekking had magtig te worden en te Haarlem, op eene daartoe geschikte plaats, te bewaren, werd vooral in 1723 het derde, en in 1823 het vierde eeuwfeest der uitvinding luisterlijk gevierd. Schilder- graveer- en dichtkunst wedijverden bij die gelegenheden om het zeerst, om hulde te brengen aan de nagedachtenis van den beroemden man, en werd bij de viering van het derde jubeljaar door eenige belangstellende personen, leden van het *Collegium Medicum* te Haarlem, ter versiering van hunnen hortus botanicus een steenen standbeeld ter eere van Coster opgerigt, dat in 1801, op last der municipaliteit, naar de groote Markt aldaar verplaatst is; ook bij de viering van het vierde eeuwfeest bleef men niet achter, om ter plaatse waar hij zijne onschatbare uitvinding deed, een waardig gedenkteeken op te rigten.

Het was evenwel aan het tegenwoordige geslacht overgelaten, voor Coster een gedenkteeken te stichten, onvergankelijk als zijne kunst zelve, en ter vervanging van het oude standbeeld, een metalen beeld daar te stellen, dat in alle deelen aan de tegenwoordige eischen der kunst zou voldoen. De onthulling van dat bronzen beeld, op kosten van geheel het Nederlandsche volk vervaardigd, door den beroemden Royer gebeeldhouwd en te 's Gravenhage gegoten in de fabriek van de heeren L. J. Enthoven en Comp., had op den 16den Julij 1856 plaats, en niet alleen bragt dáár de geheele bevolking van Haarlem, maar ook die uit een groot gedeelte van het land, benevens een aanzienlijk getal vreemdelingen, gedurende eenige dagen van feestvreugde, hulde aan den man, die aan de hand der Voorzienigheid, door de uitvinding der kunst, de grondslag legde tot de verlichting des menschdoms!

Zie Junius, *Batavia*, Cap. XVII; Boxhorn, *Theatrum Hollandiae* (Amst. 1632) p. 136; Petrus Scriverius, *Laure-Crans voor Laurens Coster*, (Haarlem 1628, 4o.) S. Ampzing, *Beschrijv. en Lof der Stad Haerl.*, bl. 375; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IV. bl. 279; Seiz, *het derde jubeljaar van de uitv. der Boekdrukk.*, G. W. van Oosten de Bruijn, *Haerlem en hare Geschied.*, D. I. bl. 247; Meerman, *Origines Typographicae*; J. Koning, *Tafereel der Stad Haarl.*, D. II. bl. 32—36, 211—214; Koning, *Verh. over den oorspr., de uitv., verbeter. en volmak. der Boekdrukk.*; Dezelfde, *Bijdr tot de Gesch. der Boekdrukk.*; *Vier brieven, gewiss. tusschen* Mr. J. Scheltema *en* J. Koning, *over de laatste tegenspr. van het regt van Haarlem*, enz.; Koning, *Nieuw onderz. naar de aanspr. van Holl. op de uitv. der Boekdrukk.*; van Westreenen van Tiellandt, *Korte Schets van den voortg. der Boekdrukk. in Nederl.* enz.; *Gedenkschrift wegens het vierde Eeuwgetijde van de uitv. der Boekdrukk.*; Wolff, *Beschr. der Groote of St. Bavo-Kerk te Haarlem*, bl. 104, 112; A. de Vries, *Brief aan A. D. Schinkel over Guichard's Notice sur le speculum humanae Salvationis*; Dezelfde, *Eclaircissem. sur l'hist. de l'invention de l'imprimerie, traduit du Holl. par* Noordziek; Dezelfde, *Bewijsgr. der Duitsch. over hunne aanspr. op de uitv. der Boekdrukk. of beoord. van het werk van* Umbreit, *die Erfindung der Buchdruckerk.* (in het Fransch vertaald door Noordziek); Noordziek, *het geschilst. betrekk. de uitv. der Boekdrukk. geschiedk. uiteengez*; *Bewijzen voor de echtheid en gelijkenis der oude afb. van Coster*; *Lotgev. van Coster's woning*; (A. de Vries) *Hedend. voorstell. van Coster, en de uitv. der Boekdrukk in Frankr.*; Rathgeber, *Gesch. der Nederl. Schilderk.* enz., D. I. bl. 355—380; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 144; Bodel Nijenhuis, *Liste d'une collection de Portraits d'imprimeurs*, etc. 1836—1855. I. 6. II. 13. III. 11. IV. 15, 16. V. 10, 11.

COSTER (SAMUEL), werd omstreeks het jaar 1580 of 1590 te Amsterdam geboren. In zijne jeugd legde hij zich op de beoefening der geneeskunde toe, en werd later tot geneesheer bevorderd. Gedurende meer dan vijftig jaren bezocht hij de zieken in het gasthuis van zijne geboorteplaats, zonder daarvoor ooit eenige belooning te willen aannemen. Daar het jaar van zijn sterven niet bekend is, zoo kunnen wij toch uit zijne veeljarige praktijk opmaken, dat hij niet dan in ver gevorderden leeftijd overleed.

Niet alleen als kundig arts, maar als verdienstelijk treurspeldich-

ter, verdient Coster vermelding, en bovenal daar hij zich door de instelling van zijne akademie, als de stichter van het geregeld nationaal tooneel heeft beroemd gemaakt. Omtrent den aanvang der zeventiende eeuw, bestonden er te Amsterdam twee rederijkerskamers, de zoogenaamde *Oude Kamer* en eene andere. Coster, lid van de eerstgenoemde, meende te bespeuren, dat zij begon achteruit te gaan. Hij vormde alzoo met eenige ijverige vrienden het ontwerp, om eene geheel nieuwe kamer op te rigten, aan welke hij den naam van *Nederduitsche Academie* geven wilde, en bragt ook welhaast dit zijn ontwerp tot stand. Deze Akademie, onder begunstiging der regering, op zijne kosten gesticht, werd in 1617 ingewijd. Zij was geplaatst op een aan hem door de stad geschonken erf, op de Keizersgracht tusschen de Beeren- en Runstraten.

Het Burgerweeshuis te Amsterdam sloot, nog in hetzelfde jaar der inwijding, eene overeenkomst met Coster, waarbij bepaald werd, dat het weeshuis al de kosten, aan de tooneelvertooningen verbonden, dragen, en in de eerste zes jaren, een derde van het voordeel, hetwelk dezelve opleverden, genieten zou. Het schijnt, dat aanvankelijk de leden der Oude Kamer de kosten droegen, dat men later, ieder die geen lid der kamer was, voor eene zekere som toeliet, en dat hetgeen daarvan, na aftrek van de kosten, overbleef, aan het Oude Mannen- en Vrouwenhuis te Amsterdam werd uitgekeerd. Het weeshuis meende alzoo eene zeer voordeelige overeenkomst ten dezen aan te gaan, te meer, daar na verloop van de eerste zes jaren, de zuivere opbrengst tusschen het huis en Coster gelijkelijk gedeeld worden zou; totdat in 1622 het weeshuis de geheele Akademie, met alles wat er toe behoorde, van haren stichter overnam voor de som van 6850 gulden, benevens eene hijpotheek op dezelve van 3200 gulden.

Door de oprigting van Coster's Akademie, werden de laffe vertooningen der rederijkers verbannen, en kwam men er allengs toe om een gezond begrip van goede tooneelvertooningen te krijgen. Om bestaande gebreken in een helder daglicht te stellen, om het onverdraagzaam gedrag en de heerschzucht der geestelijken van dien tijd vinnig door te strijken, daartoe was zij uitmuntend geschikt, en geen wonder dan ook, dat de geestelijken openlijk tegen Coster en zijne inrigting uitvoeren, en zijne Akademie eene: »school des Duivels" noemden; doch hij stoorde er zich niet aan en werd door de regering genoegzaam ondersteund. Coster was een braaf, geleerd en verlicht denkend man, verre boven de meesten van zijnen tijd verheven, aan wien de eer toekomt van de zamenstelling van het eerste treurspel dat in Holland vervaardigd werd, eer nog de meesterstukken van Corneille en Racine het licht zagen.

Volgens het oordeel van bevoegde kunstregters, was Coster met dichterlijk gevoel en dichterlijke verbeeldingskracht in eene ruime mate toegerust, en zou hij volgens Brandt, de grootste dichters naar de kroon hebben gestoken, indien hij zijne geestige invallen met meerdere zorgvuldigheid had willen bearbeiden. Overigens was zijn dichttrant krachtig, in zijne treurspelen rollen zijne verzen tamelijk wel, doch in zijne overige gedichten, hier en daar voorkomende, zijn dezelve echter meer hard en stootend.

Zijne afbeelding door Sandrart geschilderd, is door Persijn gegraveerd. De oorspronkelijke schilderij schonk hij aan het gasthuis te Amsterdam. Zijne zinspreuk was: *Overal t'huis.*

De voornaamste tooneelspelen van Coster zijn de volgenden:

Spel van Tiisken van der Schilden, Amst. 1613, 4°. Delft 1615, 4°. meermalen herdrukt.

Spel van de Rijcke-Man, gespeeld op de Loterij van 't Oude Mannen- en Vrouwen-Gasthuis binnen Amsterdam 1615, Amst. 1615, 4°., idem 1621, meermalen herdrukt.

Ithys, Amst. 1615, 4°., idem 1619, 4°.

Iphigenia, Amst. 1617, fol. idem 1619, 4°. meermalen herdrukt.

Vertooninghen tot Amsterdam ghedaan door de Nederduytsche Academie, op de inkomste van zijn Excellentie Maurits, Prince van Orangen, enz., in 't jaar 1618. Amst. 1618, 4°.

Isabella, Amst. 1619, 4°., meermalen herdrukt.

Polyxena, Amst. 1619, 4°.

Verthooninge gedaen bij die der Nederduitsche Academie, door bevel van de E.E. Heeren dezer steede Amsterdam, tot onthaal van syne Koninglyke Majesteit van Bohemen, in 't jaar 1621. Amst. 1621, 4°.

Boere-klucht van Teeuwis de Boer en mejuffer van Grevelinckhuysen, Amst. 1627, 4°., meermalen herdrukt.

Zie Paquot, *Memoires*, T. XI. p. 264—266; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.* (fol. uitg.) St. II. bl. 396, St. III. 244; *Catal. of Reg. der Ned. Tooneelspeldicht.* (Delft 1743); *Naemrol der Ned. Tooneelsp.* (Leid. 1774); de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; de Vries, *Geschied. der Nederd. Dichtk.*, D. I. bl. 128—130; Siegenbeek, *bekn. Geschied. der Nederl. Letterk.*, bl. 123; A. van Halmael Jr., *Bijdr. tot de Geschied van het Tooneel*, enz., bl. 5—7; *Catal. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b.* bl. 76, 77; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66.

COSTER (Willem Jacobszoon), van Akersloot, komt reeds in 1627 in de papieren der O. I. Compagnie voor als Bevelhebber van het schip *den Briel* te Batavia; sedert voer hij weder naar huis.

Op den 2den Mei 1636 vertrok hij als Schipper-Commandeur aan boord van het schip *Zutphen*, met nog eenige andere schepen naar Indië, waar hij tegen het einde van dat jaar aankwam.

Even als in genoemd jaar, werd in het volgende eene vloot uitgerust, om de baai van Goa op de vaste kust van Indië gelegen, te bezetten, en den vijand afbreuk te doen. Het bevel hierover werd opgedragen aan den buitengewonen Raad van Indië, Adam Westerwolt, als Commandeur, terwijl Coster de tweede in het bevel was, met den rang van Vice-Commandeur.

Op het einde van Augustus 1637, vertrok de vloot, uit vijftien schepen bestaande, van de reede van Batavia. Op de kust van Indië komende, werd Coster met vijf schepen naar Suratte gezonden, om aldaar een wakend oog op de handelingen der Portugezen te houden, waardoor hem de eer ontging, een aandeel te bekomen in de belangrijke overwinning, die zijn Commandeur op den 4den Januarij 1638 op de Portugeesche zeemagt behaalde, in tegenwoordigheid der afgezanten van den Keizer van Candia op Ceilon, die de hulp der Hollanders had ingeroepen; zijnde deze gezanten naar den Commandeur afgezonden om met hem hierover te beraadslagen.

Coster werd nu gelast deze gezanten met drie schepen terug te voeren, en de Commandeur verzocht in den brief aan den Keizer, in afwachting van zijne komst, met Coster de noodige schikkingen te beramen, om de Portugezen te water en te land aan te tasten.

Den 17den Maart vertrok Coster met zijne schepen uit de vloot naar Ceilon, waar hij den 3den April de gezanten aan land zette en den 8sten daaraanvolgende voor Batticalo ten anker kwam. Den volgenden dag ging hij aan wal om de plaats te verkennen; daarop werd het kwartier afgestoken, en om, in afwachting van den Commandeur, niet werkeloos te blijven, twee batterijen opgerigt. Hij noemde deze Coster's en Jan Thijsen's-batterij, wapende ze met geschut van boord en lag in ieder eene bezetting van 36 en 30 man, onder bevel van een Luitenant en Vaandrig.

Den 10den Mei kwam de Commandeur Westerwolt met de overige schepen voor Batticalo ten anker, en zond den volgenden dag 300 soldaten aan land, zoo mede eenig bootsvolk, benevens nog eenig geschut om op de batterijen verdeeld te worden. Men wachtte op de komst van den Keizer Radja Singa om de vesting aan te vallen, die den 14den Mei met zijn leger, sterk 15000 man, zoo soldaten als arbeiders, aankwam en zijne legerplaats op een mijl afstands van de onzen opsloeg. De Commandeur Westerwolt en Coster gingen hem daar bezoeken, en vereerden hem drie Perzische paarden, waarvan twee gezadeld waren, benevens eenige andere geschenken, die door hem in dank werden aangenomen en met eenige tegengeschenken werden beantwoord.

Den 18den Mei, des morgens voor het aanbreken van den dag, ging Coster met eene kompagnie soldaten, onder musketschoten van het fort, de rivier over en werd er inmiddels gedurende vier uren, uit de batterijen zoo onophoudelijk en met zulk goed gevolg op het fort geschoten, dat de bres beklimbaar was; de Portugezen wachtten echter den storm niet af, maar staken de witte vlag op en kapituleerden; de bezetting werd naar Negapatam overgevoerd, met achterlating van hunne wapens en krijgsvoorraad; de overigen begaven zich onder de gehoorzaamheid van den Keizer.

Door den Commandeur en den Raad werd Coster benoemd tot bevelhebber van het fort, en hem eene bezetting toegevoegd van honderd man, hij was alzoo de eerste bevelhebber van de eerste versterkte plaats die door ons op Ceilon in bezit geno-

men was. Hij had evenwel liever met de vloot naar Batavia gekomen, want schrijft hij, »om de Ed. Comp. dienst te doen »heb ik niet tegen, maer wel om hier als een dood eeter son»der eenich avancement te verwachten, te blijven."

Dit verblijf duurde echter niet lang, want op zijn bovenstaand schrijven aan den Gouverneur-Generaal van Diemen, werd hij gelast om in zijne vorige kwaliteit naar Goa te vertrekken en zich onder de bevelen te stellen van Antonie Caen, Raad van Indië, om met hem te beraadslagen, wat er verder ten beste van de Compagnie op Ceilon te ondernemen zou zijn.

Coster gaf het bevel van Batticalo over aan den opperkoopman Jacob Compostel, en vertrok in het begin van Januarij 1639 naar Goa. Dewijl de Portugezen met hunne galjoenen niet uit durfden komen, besloot Caen met het meerendeel zijner vloot de baai te verlaten en naar Ceilon te stevenen, waar hij op den 18den April 1639 in de baai van Coutiaar het anker liet vallen. In overeenstemming met de Gouverneurs van den Keizer, werd er besloten om het fort Trinconomale, in de nabijheid gelegen, aan te tasten. Coster werd aan land gezonden om eene geschikte plaats tot het landen der troepen uit te kiezen, zoo mede tot het opwerpen der batterijen. Op den 30sten April waren onder zijn opzigt vier batterijen geheel gereed en met geschut voorzien.

Den 1sten Mei, des morgens een uur voor het aanbreken van den dag, waren de troepen geland en bedekt opgesteld. De order werd gegeven aan de batterijen, om het vuur tegen het fort te openen, hetwelk met zulk gelukkig gevolg geschiedde, dat, na een onafgebroken vuur van drie uren, in de punt St. Jago zoodanige bres geschoten was, dat men daarin zonder ladders kon komen. Een Luitenant en een tamboer werden met de witte vlag afgezonden, om den vijand tot de overgave te bewegen, maar deze werden met schoten afgewezen, waarop het vuur tot des namiddags te vier uren hervat, en alles in gereedheid gebragt werd om den volgenden morgen storm te loopen. De troepen werden gesteld onder het bevel van Coster.

Des anderen daags met het opgaan der zon, was alles tot het stormloopen gereed, maar de Portugezen wachtten dit ook nu niet af, en kapituleerden op dezelfde voorwaarden als bij de overgave van Batticalo gesloten waren. De troepen trokken in dezelfde orde als zij storm zouden geloopen hebben, het fort binnen, waarna de Commandeur Caen den ziekentrooster van de *Henriette Louize* liet komen, om met de gewone gebeden in de Portugeesche kerk, »Godt de Heere voor syn gedaene wel»daden ende vergunde victorie te loven ende dancken."

Caen vertrok daarna naar Batavia, en liet het bevel over eenige schepen aan Coster over, om daarmede de belangen van de Compagnie bij den Keizer te behartigen. Nog altijd was deze niet tevreden, dat men Colombo niet had veroverd, en om hierin te gemoet te komen, werd de Directeur-Generaal Philip Lucasz. naar Ceilon gezonden. Om overwegende redenen kon deze ten aanzien dier plaats niets ondernemen, maar Negombo werd door hem daarentegen aangetast en ingenomen; doch eene ziekte, waaraan hij reeds eenigen tijd geleden had, zich weder verheffende, belette hem het opperbevel langer waar te nemen. Op den 20sten Februarij 1640 gaf hij dit onder den titel van President, aan Coster over; waarop hij naar Batavia vertrok, doch op de reis derwaarts overleed.

Coster besloot, met de hem ter beschikking staande magt den steven naar Punto Gale te wenden, om die plaats op het onvoorziens te overvallen. De vloot vertrok tot dat einde den 1sten Maart van Negombo, en ankerde den 8sten daaraanvolgende in de baai van eerstgenoemde plaats; de troepen werden dadelijk ontscheept, buiten het bereik van 's vijands geschut; doch dit geschiedde niet zonder tegenstand van hunne zijde; zij werden echter op de vlugt gedreven. Het leger 700 man sterk, sloeg zich onder het geschut van het fort neder en wierp gedurende den nacht nog een tranchée op, die des morgens met twee stukken geschut werd bezet.

Met het opgaan van de zon viel de vijand, met de hulp die van Colombo gekomen was om de stad te ontzetten, de onzen in hunne legerplaats aan, terwijl te gelijkertijd een uitval uit de stad op de voorhoede gedaan werd. Dapper werden ze door de onzen ontvangen, zoodat er van hen omtrent 60 man op de plaats dood bleven en een groot getal gekwetsten bekwamen; ook aan onze zijde was het getal gekwetsten aanzienlijk, en bedroeg het getal dooden achttien of twintig man.

De magt der Hollanders was hierdoor vrij wat verminderd, maar daar er op den 11den Mei nog drie schepen van Goa kwamen, waaruit weder eenig volk kon genomen worden, zoo sloeg de President Coster den Raad voor, om de stad stormenderhand te vermeesteren. Na eene korte beraadslaging werd dit voorstel goed gevonden, en op den 13den Mei had de bestorming plaats. In het begin stonden de zaken zeer twijfelachtig, doordien de vijand grooten wederstand bood, »doch »evenwel," zoo schreef Coster, »soo is door Godes genade »ende onser soldaten manhaftigheyt, de victorie aen onse syde »gebleven en de stadt naer 1½ uer gevechts in onse handen »gevallen, waarvoor Godt gelooft ende gepresen sy."

De Hollanders verloren in dezen storm ongeveer 90 dooden en bekwamen omtrent 300 gekwetsten, waaronder vele officieren; ook des vijands verlies was aanmerkelijk, zoowel aan dooden als gekwetsten; 747 gevangenen, werden, volgens het schrijven van Coster, met verschillende schepen naar Batavia gezonden; 1500 Singaleezen, die mede in de stad gevonden werden, behalve nog een groot getal andere gevangenen, werden aan den Keizer overgegeven. De bevelhebber der stad, Lorenzo Ferreira, was mede krijgsgevangen. De edelmoedige handeling van Coster omtrent hem, wordt door den Portugeeschen geschiedschrijver Ribeiro, die door Ferreira zelven was ingelicht, geprezen. Menigmaal werd laatstgenoemde door zijne vrouw vergezeld; zoo was het ook bij de bestorming der stad, toen hij vijf wonden ontving en door een schot in zijne dij ter aarde werd geworpen. Zijne gade wierp zich op zijn ligchaam om hem tegen den dood te beschermen. Zij werden beiden door een Hollandsch officier gered en Coster zond zijn chirurgijn om den gewonde te verzorgen, bragt hem in zijn eigen kwartier, zond hem met zijne vrouw, op een der beste fregatten der vloot, naar Batavia, beval hem ernstig aan de zorg van den kapitein, bezorgde zelf hun voorraad en al wat zij behoefden; zij werden te Batavia met onderscheiding ontvangen, en, gedurende de vier maanden dat Ferreira krijgsgevangen was, goed behandeld.

Hoogst belangrijk was deze overwinning op den vijand behaald. Toen de tijding er van op Batavia kwam, den 28sten April 1640, werd er door den Gouverneur-Generaal en de Raden eene resolutie genomen, »om op morgen, synde Sondag, »Godt voor dese groote Victorie in 't generael te danken, maer »oock ter gedachtenisse van dien en aanschouwe van vreemde »natien, des avonts daerover, soo hier van 't casteel als der »stadts fortificatien met schieten van canon, musquetten ende »overal te vieren, teykenen van triumph te bewysen."

Coster bleef te Punto Gale, om op alles de noodige orde te stellen. Hij stelde tot bevelhebber van de stad aan den Kapitein Walraven de St. Amand, en zond de schepen, die hij voorloopig niet noodig had, naar Batavia terug. De overeenkomst met den Keizer Radja Singa gesloten, werd echter door dezen niet in allen deele nagekomen, waarop Coster besloot in persoon naar het Hof te gaan en de zaken naar behooren te regelen. Hier gekomen, waren zijne billijke vertoogen nutteloos. Hij vergat zich zelven en beleedigde den Keizer en zijne hofgrooten door scheldwoorden en dreigementen, waarna hij zijn afscheid verzocht, hetwelk hem gegeven werd. Hij vertrok, maar op den weg naar Batticalo, werd hij op last van den Keizer door het hem verzellend geleide vermoord.

Dus eindigde een wakker dienaar der Compagnie zijn leven, die in een zijner brieven aan den Gouverneur-Generaal van Diemen schreef: »Wij zijn met eede aen de Ed. Compagnie »verplicht en voor ons vaderland geboren. Godt de Heere ge»ve, dat maer goede en aengename diensten connen doen. Ick »hope dat UEd. op onse geringe diensten niet sal sien, maer »op de goede genegenheyt, die ick sal thoonen soo lange sal »leven."

Bij resolutie van den Gouverneur-Generaal en Raden van Indië van den 17den September 1640, was hij benoemd tot Vice-Gouverneur en Directeur over de forten, het Nederlandsche garnizoen, en over den omslag en negotie van dien op Ceilon, op een tractement van 200 gulden per maand, sedert 30 April 1639, mits een driejarig verband. Paulus Jacobsz. Coster van Akersloot, schipper in dienst der O. I. Compagnie, aan boord van het fregat *de Muis* in 1621 en in 1623 verongelukt, was vermoedelijk zijn broeder.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indien*, D. II. St. I. bl. 107, D. V. St. I. bl. 118; *Historische Beschr. der Reysen*, D. XX. bl. 138; *Jaarboekje Zeeland* 1855, bl. 35, 43 en 1856, bl. 15, aangevuld en

verbeterd uit de archieven der voormalige O. I. Compagnie te Amsterdam; van Haren, *de Geuzen*, (uitgave van Bilderdijk) bl. 383.

COSTER (WIJNOLD DE), in 1595 te Deventer geboren en den 21sten Augustus 1620 te Keulen karthuizer monnik geworden. Hij huisvestte gedurende vierenvijftig jaren in het klooster van die orde aldaar, werd in 1666 blind en overleed den 2den April 1674. Hij schreef:

Tractatus eucharisticus, hoc est, de eucharistiae sacramento et sacrificio, etc. Colon. 1646. 12°.

Hij liet in handschrift na:

Libellus de Romanis Pontificibus.

Zie Paquot, *Memoires*, T. VIII. p. 309, 310.

COSTERUS (ALBERTUS), werd Kapitein ter zee 3de klasse, den 19den October 1802. Toen in het begin der regering van koning Lodewijk, de zwakheid onzer zeemagt in vergelijking met die der Engelschen niet toeliet aanvallender wijze te werk te gaan, besloot men tegen het einde van 1806, om de nog overgeblevene bezittingen in Oost- en West-Indië te hulp te komen, en werd het fregat *Utrecht* van 32 stukken onder bevel van den kapitein A. Costerus naar Curaçao bestemd, welke gewigtige kolonie men toen nog meende dat in de magt der Hollanders was. Het fregat zeilde den 15den Februarij 1807 uit Hellevoetsluis met 200 artilleristen en velerlei behoeften.

Door de stipte geheimhouding waarmede de uitrusting was geschied, gelukte het Costerus der waakzaamheid van de Britsche oorlogschepen, die in de Noordzee kruisten, te ontsnappen. Ongelukkig ontstond in den nacht van den 25sten Februarij een hevigen storm die meer en meer toenam, met dat gevolg, dat de *Utrecht* tegen de klippen van Sanda, een der Orcadische eilanden, geworpen en grootendeels verbrijzeld werd, bij welke ramp een twintig- of dertigtal manschappen verloren ging. De kapitein verantwoordde zich voor de hooge militaire vierschaar en werd van alle verzuim vrijgesproken. Na de omwenteling in 1813, werd hij den 1sten Julij 1814 bij de Nederlandsche marine geplaatst als kapitein ter zee.

Zie de Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeew.*, D. VI. St. II. bl. 589.

COSTERUS (ABRAHAM) was eerst rector te Woerden, werd in 1603 predikant te Claaswaal, in 1605 te Sliedrecht, in 1606 te Barendrecht, in 1609 te Hooge en Lage Swalue en in 1614 te Ossendrecht. Hij was onder het getal der negen en dertig personen, die in 1618 geacht en opgegeven werden, als bekwaam te zijn tot de vertaling van den bijbel.

Hij schreef:

Historie der Joden, die 'tsedert de verstooringe Jerusalems in alle landen verstrooyt sijn. Amst. 1658, 12°.

(Deze zoogenaamde historie bevat enkel eene beschrijving van het geloof, de zeden en gebruiken dezes volks. Het boek leert ons Costerus kennen als een verklaard tegenstander van de godsdienstvrijheid der Joden, en is blijkens de voorrede geschreven met het doel, van door aanwijzing der fabelen en verderfelijke leeringen van de Joden, den magistraat van Amsterdam en ieder wien het aanging te bewegen, om hen het bouwen eener nieuwe openbare synagoge in 1658 te beletten.)

Vergelijkinge der Gereformeerden en Mennoniten over eenige plaatsen des Nieuwen Testaments. 8°.

't Leven van den ridder van St. Joris. 8°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, bl. 12, 16, 27, 29, van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. I. bl. 375; Koenen, *Gesch. der Joden in Nederl.*, bl. 28, 335.

COSTERUS (Mr. BERNARD), werd geboren te Woerden den 17den Junij 1645. Zijn vader was Albertus Costerus, meermalen Burgemeester en tevens Secretaris van het Groot Waterschap van Woerden, en zijne moeder Elizabeth t'Wild. Na in de gronden der wetenschappen in zijne geboorteplaats onderwezen te zijn, oefende hij zich te Gouda, onder den Rector Woerdanus, in het Grieksch en Latijn, vanwaar hij naar de hoogeschool te Leiden vertrok, alwaar hij den 28sten September 1668 tot Doctor in de beide regten bevorderd werd, na het verdedigen zijner dissertatie: *De vulgari et pupillari substitutione.* Hij zette zich daarna te 'sHage neder als advokaat, van waar hij weldra vertrok, daar hij den 29sten Maart 1670 door Dijkgraaf en Heemraden van het Groot Waterschap van Woerden tot hunnen advokaat was aangesteld; ook werd hem den 2den Mei daaraanvolgende het secretariaat van die stad en het Baljuwschap opgedragen. In die betrekking bragt hij veel bij tot leniging der ramp, door de komst der Franschen in 1672 en 1673, te Woerden en omliggende plaatsen veroorzaakt. Op den 31sten October 1684, werd hij verkozen tot Burgemeester van die stad, doch ten gevolge van verschillende onaangenaamheden, hem in zijne betrekkingen aangedaan, bedankte hij in November 1684 voor den post van Secretaris, en den 1sten Mei 1685 voor dien van Burgemeester, en zette zich op den huize Batenstein in de provincie Utrecht neder, terwijl hij des winters te Utrecht woonde en daar de regtsgeleerde praktijk gratis uitoefende.

Op aanzoek van eenige vrienden, begaf hij zich met der woon naar Gouda, doch verbleef aldaar slechts één jaar, en keerde toen naar Batenstein terug, met het voornemen om aldaar zijne dagen te eindigen. Door den dood van zijn broeder Gijsbert Costerus, den 27sten Julij 1704, die Secretaris van het Groot Waterschap van Woerden was, kwam deze betrekking vakant, en om die in zijne familie te behouden, nam hij de waarneming daarvan op zich, tot dat zijn broeders zoon Willem de vereischte jaren zou verkregen hebben, aan wien hij er dan ook in 1715 afstand van deed.

Gedurende dien tijd was hij ook weder advokaat van dat collegie, hetwelk hem noodzaakte zich eenmaal 's weeks naar Woerden te begeven.

Costerus was den 20sten September 1678 in het huwelijk getreden met Lucretia Ormea, dochter van Abraham Ormea, Heer van 's Gravesloot en Batenstein, die bij de komst der Franschen van zijn landgoed naar Woerden gevlugt, en aldaar door de familie van Costerus met vriendschap ontvangen was. Deze vrouw, die hem eene dochter schonk, die jong overleed, ontviel hem op den 1sten Maart 1714, waardoor Costerus er toe besloot, om zijn landgoed Batenstein te verkoopen. Die verkoop had plaats aan zijne vrouws nicht Jacomina Clotterbooke, wier zuster Eva gehuwd was aan den Hoogleeraar Pieter Burman (1), en die aan Costerus den voorslag deed, om te zamen des zomers op Batenstein te wonen, waaraan hij gehoor gaf, tot dat in 1733 deze nicht kwam te sterven. Nu van alle gezelschap beroofd, besloot hij het geheele jaar te Utrecht te verblijven, en hier zou hij zijne dagen geëindigd hebben, indien zijne eenige overgeblevene zuster, die na den dood van haren echtgenoot zich te Woerden had nedergezet, hem niet had overgehaald om zijne huishouding op te breken en te Woerden te gaan wonen. Hieraan gaf hij gehoor, doch was er naauwelijks eene maand geweest of hij stierf, wordende des morgens den 5den October 1735, dood in zijn bed gevonden.

Costerus was een man van een uitnemend karakter en van goede zeden. Hij voegde bij ware godsvrucht, goedaardigheid en mededeelzaamheid, en onderscheidde zich door matigheid in levenswijze, aangenaamheid in gezelschap, warme vriendschap en groote bezadigdheid. Hij was een ijverig voorstander der vrijheid en volksvoorregten, en bejammerde de rampen die zijn vaderland door de overheersching der Franschen onderging. Hij was geen vriend van het vorstelijk stamhuis van Oranje, en ergerde zich aan de ongepaste middelen, die ter verheffing van Willem III werden aangewend. Doch hoe ook verbonden aan zijne staatkundige beginselen, zij zouden hem nooit hebben kunnen overhalen, aan beraadslagingen of plannen, die met de bestaande orde of gehoorzaamheid aan de overheid in strijd waren, deel te nemen.

Het werk waardoor Costerus zich naam gemaakt heeft, is getiteld:

Historisch Verhaal, ofte eene Deductie van zaaken, raakende het formeren van de Republique van Holland en West-Vriesland, de veranderinge in de Regeringe, met den gevolge van dien, zedert den jare 1572. *Ende het geene dezelve Republique naar het verlopen van een eeuwe in den jaare* 1672 *is overkomen; bijzonder van het voorgevallene in de jaaren* 1672 *en* 1673, *in ende omtrent de Steden Wourden en Oudewater, waarbij de schrijvers van dien tijdt werden wederlegt.* Utrecht 1707, 4°., 2de druk vermeerderd, Leiden 1727, 4°., met het leven van den schrijver, 3de druk, Leiden 1737, 4°.

Dit werk is in twee deelen verdeeld. In het eerste gedeelte zoekt de schrijver te betoogen het regt van Woerden en Oudewater, om ter dagvaart in Hollands staatsvergadering te verschijnen. Het tweede gedeelte behelst een verhaal van de ram-

(1) Zie D. II. bl. 1597.

pen, die inzonderheid Woerden in 1672 en 1673 hebben getroffen. Voorts wederlegt hij sommige plaatsen uit Valkenier's *Verward Europa*, Sylvius *vervolg op* Aitsema en de *Annales des Provinces Unies van* Jacobus Basnage. De stijl van dit werk is hoogst onaangenaam, en de inhoud draagt blijken, dat de schrijver de staatsgezinde partij was toegedaan.

Zie de voorrede van het werk van Costerus; Saxe, *Onomast. Lit.* T. VI. p. 113—114; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COSTERUS (Mr. DOMINICUS), Heer van Achttienhoven, was een bloedverwant van den voorgaande en in 1787 Raad in de vroedschap en Schout van Woerden, alsmede schrijver van de te dien tijd veel geruchtsmakende *Zuid-Hollandsche Courant*. Hij had op de nadering der Pruissen met vele anderen de wijk naar Amsterdam genomen, en werd in 1787 als schrijver van genoemd dagblad van de verleende amnestie uitgesloten. In Junij 1793 kwam hij te Woerden terug en verscheen vervolgens bij oproeping van Burgemeesteren, in de vroedschapsvergadering, van welke hij, ondanks al het gebeurde, lid was gebleven.

De voorzittende Burgemeester deed het toen gebruikelijke formulier van den eed op de constitutie van de regering en het Erfstadhouderschap voorlezen, en vroeg hem of hij den eed geliefde af te leggen. Costerus voldeed hieraan en nam als voorheen zitting in de vroedschap. In 1795 ontmoeten wij hem als Baljuw van Woerden. Ook hij was Secretaris van het Groot Waterschap van Woerden, welke betrekking toen 130 jaren door leden van zijne familie bekleed was. Eene afbeelding door Kobell naar Smit in 4°., en nog eene kleine, door eenen ongenoemden daarnaar vervaardigd, zien van hem het licht.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XVI. bl. 354, D. XX. bl. 195, D. XXVI. bl. 396, D. XXX. bl. 46.; van Kampen, *Vaderl. Karakterk.*, D. II. bl. 771.

COSTERUS (FLORENTIUS), werd proponent zijnde, in 1654 beroepen te Wognum en Wadway, en vertrok van daar in 1656 naar Hoorn, alwaar hij den 23sten October 1703 overleed. Zijne afbeelding, door Houbraken gegraveerd, ziet op onderscheidene wijzen het licht. Hij was gehuwd met Antje Beets van Hoorn, en schreef:

Nederlandts vloek en zegen en deszelfs Reunie, vermeerdert met een nieuwen vloek en zegen, en andere biddagstoffen: mitsgaders eene bevestiging en twee synodale Predikatiën, enz. Hoorn 1740, 8°., de zesde druk, 7de druk, 1748, 8°.

Den Geestelijken Mensch in zijn Begin, Voortgang en Uiteynde, Rott. 1739, 4°., 5de druk. Amst. 1739, 4°. 6de druk.

Over den Profeet Maleachi, Delft 1725, 4°. Gron. 1738, 4°.

Belijdenis, Hoorn 1718, 8°.

Twee Predikatiën, 12°.

Zie Veeris, *Kerk. Reg. van Noord-Holl.*, bl. 129, 146; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, IV; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Abbing, *Geschied. van de Stad Hoorn* enz., bl. 84, 85; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66.

COSTERUS (JOHANNES), ook CUSTADIUS of KOSTERUS genoemd, geboren te Deventer, werd hij proponent zijnde, in 1624 Predikant te Ens, vertrok van daar in 1626 naar Zwartsluis, alwaar hij in 1654 overleed; hij gaf uit:

Den Sorch-duyvel, gepast op de seden van onsen tydt. Kampen, 1637, 8°.

Zie Revius, *Daventr. Illustr.*, p. 706; Moonen, *Naamk. der Pred. van Overijss.*, bl. 42, 94.

COSTERUS (WILHELMUS), werd in 1638 Predikant te Nieuwveen, vertrok van daar in 1643 naar Weesp en in 1648 naar Kampen, in September 1654 naar 's Hertogenbosch, alwaar hij in Maart 1673 overleed. Hij gaf in het licht zijne:

Afscheids-Predikatie van Weesp, 4°.

Jethroos Raad, 8°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, bl. 139; Veeris, *Kerk. Reg. van Noord-Holl.*, bl. 14; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III.

COSTERUS (PETRUS JACOBUS), geboren te Edam, omstreeks 1815, studeerde te Utrecht, en werd aldaar Doctor in de letteren den 9den April 1835, na verdediging eener Dissertatie, getiteld: *Diatribe in Euripideae philosophiae locum, qui est de amore. (Over de liefde, volgens de wijsgeerige begrippen van Euripides.)* Later heeft hij onder meer uitgegeven eene vertaling van Herodotus, en is als conrector te Arnhem overleden.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

COSTIUS (J.), vervaardigde vier *Klinckerts*, op en voor: Huigens *Korenbloemen*. (Amst. 1672.)

Zie *Konst- en Letterb.*, 1848, D. I. bl. 87.

COTEREAU (MAXIMILIAAN), Heer van Glabeek, was een der verbondene Edelen, en behoorde tot een adelijk geslacht in Brabant, dat in 1663 tot den Markgrafelijken stand werd verheven, en met de eerste geslachten in Nederland vermaagschapt was. Hij was een zoon van Thibaut Cotereau, Raadsheer te Brussel, en had in huwelijk Louise d'Ittre, die hem verscheidene kinderen schonk.

Zie J. W. te Water, *verbond der Edel.*, D. II. bl. 326, D. III. bl. 507; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COUCK (JOAN), was kapitein van eene compagnie burgers te Amsterdam en een vermaard kunstliefhebber die den 31sten October 1690 geboren werd. Hij schreef:

Uitmuntende verzameling van het Gebedt des Heeren, in meer dan hondert Taalen. Nevens de Berijmingen en Uitbreidingen van hetzelve, door de meeste Nederlandsche Dichters en Dichteressen. Met een Aanhangsel. Amst. 1744, fol.

De Tempel der Vreede, geopend door de Mogentheden van Europa, Amst. 1748.

Zijne afbeelding door Houbraken, naar Quinkhard, ziet het licht.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. V; de Vries, *Gesch. der Nederd. Dichtk.*, D. II. bl. 149; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66; van Leeuwen, *Nieuwe Catal. der Prov. Bibl. van Friesl.*, bl. 194.

COUDERC (HENRICUS ZACHARIUS), was een jeugdig Latijnsch Dichter, die te Amsterdam omstreeks 1767 leefde.

Zie Hoeufft, *Parn. Lat. Belg.*, p. 242.

COUHOVEN, was een der verbondene Edelen, misschien uit het geslacht van Coudehove afkomstig. Bijzonderheden of nadere aanwijzingen zijn omtrent hem niet bekend.

Zie J. W. te Water, *Verbond der Edel*, D. II. bl. 327.

COULET (ETIENNE), afstammeling van eene Fransche familie, die, na de herroeping van het edict van Nantes, naar Holland gevlugt was. Hij was geneesheer en schijnt te Leiden gewoond te hebben, waar hij in 1730 nog leefde, en tot zijn levensonderhoud de volgende werken schreef:

l'Art de conserver la santé des Princes, Leiden 1724, 12°.

Nouveau système de grammaire Française, Leiden 1726.

l'Histoire de la médecine, Leiden 1727, 4 deelen, waarvan een in 4°. en drie in 12°. Dit werk is ook in het Engelsch vertaald.

Zie *Biogr. Universell*, T. V. p. 269.

COULMAN (JAN), hoofdman der Burgerij te Zutphen, tijdens de komst der Franschen in 1672. Toen in dat jaar de provincie Utrecht reeds een verdrag van overgave gesloten had, en de stad Zutphen door den Franschen Koning werd opgeeischt, was het aan de moedige taal van Coulman te wijten, dat men niet dadelijk tot de overgave gekomen is. Op de vergadering, die na de opeisching in de stad gehouden werd, de neiging van velen bemerkende, om in onderhandeling te treden, sprak hij deze mannelijke taal: »Wel hoe, mijne Heeren? Ik heb mijn leven niet gehoord, dat men zulk eene »sterke stad, die met zoo veel bloeds van onze voorvaderen »gekocht is, zal overgeven; geen eerlijke lieden kunnen zulk eene »stad overgeven, die zoo van alles voorzien is en nog geen vijand beproefd heeft; wat mij aangaat, ik stem dit geenszins toe, »maar zal de stad door de wapenen helpen defendeeren, waartoe »zich onze burgeren met eede verbonden hebben."

En Coulman bleef daarbij, hoe ook de aanzienlijken der stad, die zijnen invloed bij het volk kenden, hem trachten over te halen en zijne standvastigheid aan het wankelen zochten te brengen. Zelfs door invloed zijner vrouw, beproefde men hem van zijn opzet af te trekken, doch zoo lang hij kon bleef hij ongenegen om met den vijand te onderhandelen, ofschoon dan ook hij voor het gevoelen der overheid ten laatste zwichten moest.

Zie Valkenier, *Verward Europa*, bl. 503—505; Siegenbeek, *Geschied. der Burgerwap. in Nederl.*, bl. 109—114.

COULON (JULIUS VITRINGA). Zie VITRINGA COULON (JULIUS).

COULSTER (Mr. ABEL VAN DE) of AELBERT VAN DER COLSTER, afkomstig uit het oude en aanzienlijke geslacht van dien naam, sedert 1392 in Holland bekend, waarvan het kasteel nabij Alkmaar gelegen, ten jare 1517 door de Gelderschen werd verbrand. Hij was de zoon van IJsbrand van de Coulster, Thesaurier van Dordrecht, en Magteld van Alkemade, en werd omstreeks het jaar 1468 te Dordrecht geboren. Hij was Ridder en sedert 1503 gewoon raad in de raadkamer van het Hof van Holland.

Bij ordonnantie van Keizer Maximiliaan van den 17den Julij 1510, werd hij buitengewoon raad, maar op zijn beklag deswege bij akte van den 8sten Julij 1516 tot zijnen vorigen staat van gewoon Raad hersteld, welken hij tot 1534 bekleed heeft. In 1526 was hij tijdelijk voorzitter van genoemd collegie. Hij was een geleerd man, aan wien Erasmus verscheidene brieven heeft geschreven, die in de werken van laatstgenoemde gedrukt zijn. Hij overleed in 1540 in den ouderdom van 72 jaren, en was gehuwd te Brussel met Maria Longyn, die hem drie dochters schonk. Het wapen van zijn geslacht is van keel, beladen met een geharnasseerden klimmenden leeuw van goud, geharnasseerd van azuur.

Zie van Leeuwen, *Batav. Illustr.*, bl. 922—924; Ferwerda, *Wapenboek;* de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VIII. bl. 19; Du Rieu, *Intrede en Huldig. van Karel V, tot Graaf van Holl. te Dordr.*, bl. 134, 135.

COUMONT (ARNOULD DE), Marquis *de Mompoulian*, Kommissaris-Generaal van de Hollandsche kavallerie in den slag bij Senef ten jare 1674. Van hem is niets bekend, dan dat hij voorkomt onder degenen, die in 1672 hunne dienst aanboden en aangesteld werden, en dat hij gehuwd was met Amelia Wilhelmina van Brederode.

Zie Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. II bijlag. bl. 2, 8.

COUPERUS (THEODORUS), werd in 1647 Predikant te Idaard en in 1664 te Warga, waar hij overleed in 1684. Zijne afbeelding ziet het licht. Hij maakte zich als Godgeleerd schrijver bekend door de volgende werkjes:

Samsons Leeuwen-aes vervult met Honing. Ofte den vernederden Jesus; Arm wordende, om de syne door syn Armoede Ryck te maeken, enz. in 43 *predicatiën*, Leeuw. 1671, kl. 8o.

De kostelijke schat ende de soetste delicatessen, voor de zielen der Heiligen. Leeuw. 1671, kl. 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66.

COUPERUS (PETRUS), zoon van den voorgaande, werd in 1657 geboren, en was van 1685 tot aan zijn dood in 1735 predikant te Warga, na in 1708 en 1712 een tijdlang legerprediker geweest te te zijn. Hij gaf uit:

Heyl- Eer- yn Zege-Krans gaergefrisselt oer de holle in fen syn Haegh: Willem C. H. Friso, Prins fen Oranje i. s. f., n fen syn gelaefde gemalinne, har keunningl. Haegh. Anna, Kroon-Princesse fen Graet-Brittanie, wegens har bevestigt houwlik, in gelokkige oerkomst yn Vrieslân, enz. Liouw. 1734, 4°.

Zie *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 334.

COUR (PIETER ALMANUS VAN), was hoefsmid te 's Gravenhage en schreef:

Heilsame remedien voor allerhande siektens en accidenten der Paarden en Koebeesten, Amst. 1731, 8°., meermalen herdrukt.

Verhandeling der ziektens van het Rundvee, de zitplaats van de droes der paarden, enz. Amst. 1765. 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1750. *a.* bl. 687; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I en IV; Arrenberg, *Naamr. der Nederd. Boeken.*

COURBIÈRE (WILLEM RENATUS DE L'HOMME), werd geboren te Groningen den 25sten Februarij 1733. Zijn vader was Majoor in Hollandsche dienst, en zijn grootvader, die aanzienlijke goederen in de omstreken van Grenoble bezat, was, na de herroeping van het edict van Nantes, naar Holland gevlugt. Hij begon zijnen militairen loopbaan op veertienjarigen leeftijd, woonde in 1747 de verdediging van Bergen op Zoom bij, en werd na het verlies der stad tot Luitenant bevorderd. In 1757 trad hij met den rang van Kapitein der genie in Pruissische dienst, en onderscheidde zich een jaar daarna in het eerste beleg van Schweidnitz. In 1759 tot Majoor aangesteld, verkreeg hij het bevel over een vrijkorps, en voerde als partijganger den oorlog op vijandelijk grondgebied met zeer veel bekwaamheid. Hij onderscheidde zich in het bijzonder in 1770 bij de belegering van Dresden, door de bemagtiging der stads tuin, en ontving voor dit wapenfeit het kruis van verdienste. Hij overlaadde zich met roem bij het opbreken van het beleg van Colberg, te Liegnitz, te Thurgau en bij vele andere gelegenheden, en ontving ter belooning van zijne diensten den rang van Kolonel. Van al de vrijkorpsen, was zijn regiment het eenige dat Frederik II behield, na den vrede van Hubertsburg. Tot in 1787 bleef hij in garnizoen in Oost-Friesland met zijn regiment, hetwelk echter tot een bataljon was teruggebragt. In 1787 werd hij Luitenant-Generaal en als zoodanig geroepen naar Maagdenburg, tot het regelen van twee brigades fuseliers. Gedurende den oorlog aan den Rijn, had hij het bevel over de Garde, en aan het hoofd van deze onderscheidde hij zich te Pirmasenz en verkreeg het kruis van den Rooden Adelaar. In 1797 kommandeerde hij een regiment, op nieuw in Litthouwen bijeengebragt, en werd te gelijkertijd Generaal der infanterie. In 1798 benoemd tot Gouverneur van Graudenz, ontving hij in 1802 de order van den Zwarten Adelaar. Hij verdedigde Graudenz in 1807, en had het geluk deze belangrijke plaats te behouden. Hij maakte de krijgstoerustingen in Oostelijk en Westelijk Pruissen gemakkelijk, en stelde de Franschen buiten staat om zich van den Weichsel meester te maken. Op het laatst van den veldtogt werd hij Veldmaarschalk en Gouverneur van westelijk Pruissen en overleed in Julij 1811. Hij was een regtvaardig krijgsman, doch wiens gestrengheid somtijds aan wreedheid grensde.

Zie *Biograph. Universell*, T. V. p. 272.

COURCELLES (ETIENNE DE), of, gelijk hij zich ook noemde, STEPHANUS CURCELLAEUS, werd geboren te Genève den 2den Mei 1586, en stamde af van een oud aanzienlijk geslacht in Picardië. Reeds vroeg zijnen vader verloren hebbende, ontving hij zijne opvoeding bij zijnen naasten bloedverwant, den Geneefschen Predikant en Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, Charles Perrot, terwijl hij onder zijne leermeesters den beroemden Beza mogt tellen, die hem tot zijnen gemeenzamen omgang toeliet en hem afzonderlijk in de Grieksche taal onderwees. Beide mannen hadden den weldadigsten invloed op de vorming van den veel belovenden knaap, die deze zegeningen tot aan zijne laatste levensjaren dankbaar erkende. In 1609 voornemens zijnde om naar Leiden ter hoogeschool te gaan en aldaar Arminius te hooren, verliet hij Genève, doch het berigt van diens overlijden, dat hij te Heidelberg ontving, deed hem van de reis naar Holland afzien en besluiten naar Frankrijk te gaan, waar hij eerlang te Fontainebleau tot Predikant werd aangesteld, in welke betrekking hij, zoo als wij vroeger zagen (1), Louise de Coligny gedurende hare ziekte en sterven, met de vertroostingen des Evangelies bijstond.

Na eenige jaren te Fontainebleau het ambt van Predikant bekleed te hebben, vertrok hij als zoodanig naar Amiens, alwaar zijne ouders gewoond hadden, doch van waar zijn vader na den St. Bartholomeusnacht gevlugt was. Hier mogt hij echter slechts twee jaren Gods woord verkondigen, toen hij genoodzaakt werd zijn ambt neder te leggen, omdat hij zich niet kon onderwerpen aan den gevorderden eed, waarbij de leerregels door de Synode te Dordrecht vastgesteld, en de gevoelens der Remonstranten veroordeeld werden. Men kwam echter tot eene minnelijke schikking; in het formulier der eed werden gewigtige veranderingen gebragt, en Curcellaeus in zijne waardigheid hersteld. Na eenigen tijd eene kleine gemeente bediend te hebben, werd hij spoedig te Vitry in Champagne beroepen, in welke gemeente hij tien jaar lang, tot in 1634, het Evangelie verkondigde.

Hij bevond zich hier evenwel niet op zijne plaats. Hij had zich te beschuldigen van zich, door de teekening der *Canones* van Dordrecht, aan menschelijk gezag en aan eenen anderen geloofsregel dan Gods woord te hebben onderworpen, en de verdenking van onregtzinnigheid, waarvan hij, ondanks die onderteekening, beschuldigd werd, verijdelde de beste vruchten van zijnen arbeid. Op eens besloot hij, zich van die banden te ontslaan, vaderland, gemeente, betrekkingen en vrienden te verlaten, en zich in 1634 naar Holland te begeven, waar hij zich aan de Broederschap der Remonstranten aansloot. Te Amsterdam werd hij met hoogachting en welwillendheid ontvangen; doch gedurende de eerste jaren van zijn verblijf hier te lande, ambteloos en buiten verdiensten levende, verkeerde de

(1) Zie D. III. bl. 618.

waardige man met zijn huisgezin in drukkende omstandigheid, zoo zelfs, dat men verhaalt, dat hij, om in zijn onderhoud te voorzien, op de drukkerij van Johannes Blaauw te Amsterdam, met het nazien van proeven en andere werkzaamheden zich onledig hield. Hij zette te midden daarvan zijne letteroefeningen voort, en na den dood van Episcopius werd hij, op voordragt der Bestuurders van de Remonstrantsche Broederschap, in diens plaats als Hoogleeraar aan het Seminarium te Amsterdam aangesteld; doch dewijl Episcopius meermalen verklaard had, dat één leeraar in het vak der Godgeleerdheid te weinig was, en ook, om dat sommigen, wegens zijne vroegere onderteekening der Dordtsche *Canones*, nog eenigen achterdocht jegens Curcellaeus voedden, werd hij in de vervulling zijner taak door drie Remonstrantsche Predikanten, Niellius, Prevost en Huttenus ondersteund. In het jaar 1643 werd hem eerst uitsluitend het onderwijs in de kerkelijke geschiedenis opgedragen, maar reeds in het volgende jaar werd hij tot Hoogleeraar in de Godgeleerdheid benoemd, en sedert 1649 rustte het onderwijs geheel alleen op hem, en kweet hij zich daarvan met zoo veel ijver, dat hij niet weinig heeft bijgedragen tot den luister der pas gevestigde school.

Na meer dan vijftien jaren het hoogleerambt bekleed, en eene reeks van voortreffelijke jeugdige Evangeliedienaren gevormd te hebben, zoodat de meeste leeraarplaatsen der Broederschap door zijne leerlingen vervuld waren, begon hij naar rust te haken, en verzocht hij zijn ontslag. Niet spoedig werd aan dit verzoek voldaan, en hij overleefde slechts twee maanden de benoeming van zijnen opvolger, Arnoldus Poelenburg, die na zijn sterven, op den 20sten Mei 1659 plaats hebbende, op hem eene waardige lijkrede gedaan heeft.

Curcellaeus was een der beroemdste mannen van zijnen tijd. Veel omvattend was zijne geleerdheid en grondig ervaren was hij in bijna alle vakken van menschelijke wetenschappen. Hij was in zijnen tijd de éénige beoefenaar der gewijde oordeelkunde, waarin Beza zijn voornaamste voorganger was geweest. Ook was hij een ijverig voorstander der wijsbegeerte van Descartes, dien hij onder zijne warmste vrienden tellen mogt. Hij trok door dit alles de aandacht van velen tot zich, en de onverdraagzaamheid der tijden bragt het mede, dat hij ter zake zijner gevoelens en geschriften in onaangenaamheden geraakte; maar zoo groot was zijn aanzien en zoo vermogend was zijnen invloed, dat zelfs zij, die hem heimelijk een kwaad hart toedroegen, in het openbaar zich beroemden zijne vrienden te zijn. Bovendien was hij een zachtzinnig, gematigd en opregt man, die zich op zijne adelijke geboorte ook niets liet voorstaan en ten aanzien van andersdenkenden zeer verdraagzaam was. Geen wonder dan ook, dat de regering van Amsterdam hulde deed aan zijne groote verdiensten, door hem in 1653, geheel onverwacht en ongezocht, met het burgerregt dezer stad te begiftigen, eene eer, die vóór dien tijd schaars aan vreemdelingen werd bewezen.

Curcellaeus was gehuwd eerst met Jeanne de Beaulieu le Blanc, die in Frankrijk overleed en hem twee kinderen schonk, een zoon die volgt en eene dochter Maria, en vervolgens met Susanna Fleurigeon, bij wie hij geene kinderen verwekte.

De voornaamste door hem geschrevene werken zijn de volgende:

Advis d'un personage desinteressé, 1638.

(Dit werkje werd door Curcellaeus geschreven, met het doel om bij den twist tusschen de Fransche Godgeleerden Amyraud en Molinaeus, over de praedestinatieleer, als bevrediger op te treden. Hij bereikte evenwel zijn oogmerk niet en haalde zich de vijandschap van beide partijen op den hals.)

Institutiones Religionis Christianae libr. VII.

(Onvoltooid gebleven en in het Nederduitsch vertaald, Leiden, 1648, 8°. 2 deelen).

Sijnopsis Ethices.

Novum Testamentum Graecum cum variantibus lectionibus tam ex M. S. S. quam impressis codd. collectis. Amst. 1658, idem 1675, 12°. 2 deelen.

Quaternio dissertationum de vocibus trinitatis, hypostaseos, personae, essentiae, adversus Sam. Maresium. Amst., 1659, 8°.

(Door dit werk en door de bezorging van een nagelaten geschrift van Blondel, getiteld: *Diatribe de Joanna Papissa*, geraakte hij in eenen hevigen strijd met den Groninger hoogleeraar Maresius, die hem voor een sociniaan en anti-trinitaris uitschold.)

Zijne theologische geschriften zijn door de zorg van Philippus van Limborgh uitgegeven onder den titel:

S. Curcellaei, Opera theologica, Amst. 1675, fol. en in het Hollandsch vertaald, onder den titel:

Theologische en zedelijke werken, Leiden, 1678, 4°. 2 deelen, verrijkt met zijne levensbeschrijving door A. Poelenburg.

In die verzameling zijner werken wordt niet gevonden zijne:

Diatribe de usu sanguine inter Christianos; vindiciae, quibus sententia Arminii de Jure Dei in creaturas innocentes contra Mosem Amyraldum *defenditur.* Ook in het Hollandsch vertaald en uitgegeven onder den titel:

Onderzoek van het Bloedeten, Amst. 1681 12°.

Voorts bezorgde hij de uitgave der werken van Episcopius, zette sommige schriften van Descartes uit het Fransch in het Latijn over, en gaf hij eenen verbeterden druk van het werk van Comenius *Janua linguarum.* Amst. 1665. 12o.

Zie Cattenburgh, *Bibl. Script. Remonstr*, p. 48—50; Saxe, *Onom. Liter.*, T. IV. p. 536; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Ypey, *Gesch. der Systh. Godgel.* D. II. bl. 309; (P. van Limborgh), *Epist. praest. et erud. viror*, p. 696 *a*, 699 *b*, 916 *b*; van Lennep, *Illustr. Amst. Athen memorab.* p. 149; 225, 291; Ypey en Dermout, *Geschied. van de Herv. Kerk in Nederl.*, D. III. *Aant.* bl. 2, des Amorie van der Hoeven, *het tweede Eeuwf. van het Semin. der Remonstr. te Amst.*, bl. 38—41, 99, 100—108, die wij hier voornamelijk volgden; *Biogr. Univ.* T. V. p. 273; J. Tideman, *de Remonstr. Broedersch.*, bl. 11, 17, 18; A. des Amorie van der Hoeven, *Diss. de Joanne Clerico*, p. 237, 280; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 322—325.

COURCELLES (Gideon de), of Curcellaeus, zoon van den voorgaande en Jeanne de Beaulieu le Blanc. Hij werd in 1647 proponent bij de Remonstrantsche broederschap, en geraakte den 16den Mei 1648 te Kampen in den kerker, omdat hij er eenige malen, in eene verborgene bijeenkomst, aan zijne geloofsgenooten het Evangelie verkondigd had. Te vergeefs waren de pogingen van Prins Willem II om hem te doen ontslaan, en eerst den 16den Julij daaraanvolgende, na dagelijksche vermindering van spijs en drank, werd hij losgelaten met betaling van 200 gulden en uitbanning. Hij werd in datzelfde jaar beroepen te Noordwijk Binnen en van daar den 8sten Augustus 1666 te 's Gravenhage, waar hij den 7den November kwam en in het laatst van 1672 overleed. Hij schreef:

Over het altijd durend geloof van de Catholijke Kerk, enz. 's Hage 1669, 12°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.* D. I. St. III. Cattenburgh, *Bibl. Remonstr.*; des Amorie van der Hoeven, *het tweede Eeuwf. van het Semin. der Remonstr. te Amst.* bl. 108; J. Tideman, *de Remonstr. Broedersch.*, bl. 64, 92, 307, 366.

COURCELLES (David Cornelis de), geneesheer, van wien ons geene bijzonderheden bekend zijn. Daar Albinus bij zijne *Tabulae Muscolorum hominis* geene afzonderlijke afbeeldingen gevoegd had van de spieren, welke aan den voetzool gelegen zijn, besloot de Courcelles hierin te voorzien door de uitgave van zeven platen, getiteld:

Icones musculorum pedis eorumque descriptio, Lugd. Bat. 1739, 4°., verder gaf hij uit:

Icones musculorum capitis, utpote faciei, aurium, oculorum, linguae, pharyngis, ossis hyoidis, colli, ut et eorum, qui capiti adnectuntur etc., met eene Nederduitsche verklaring van dezelven, Lugd. Bat. 1743, 4°. idem 1786, 4°.

Zie *Biogr. Univ.*, T. V. p. 273; A. van der Boon Cz., *Gesch. der Ontdekk. in de ontleedk. van den Mensch.*, bl. 136—138.

COURNON was concertmeester te Utrecht en een voortreffelijk vioolspeler. Hij ontving zijne opleiding in de kapel van den landgraaf van Hessen-Cassel en vervulde aldaar, reeds in 1782 eene plaats als tweede violist. Als na den dood van den landgraaf de geheele kapel werd opgeheven, bleef hij nog eenigen tijd in Cassel zijne kunst uitoefenen, totdat hij in 1793 naar Utrecht vertrok.

Zie E. L. Gerber, *Lexicon fur Tonkünst*, bl. 803.

COURONEL (J.) behoorde tot het edel geslacht van dien naam in Artois. Van hem is niets bekend, dan dat hij in 1577 de unie van Brussel teekende.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 88.

COURT, (Anna Susanna de). Zie DUBLIJN (Anna Susanna.)

COURT (François Christian de) werd te Dordrecht geboren den 25sten December 1795, en was de zoon van jonkheer Hendrik François de Court en van Johanna Margaretha Coignon. Hij was heer van Heekelingen en Vriesland, lid der ridderschap van Holland, raad der stad Dordrecht en vice-consul van Denemarken aldaar. Bij zeer veel smaak en belezenheid in andere vakken van wetenschappen, voegde hij eene grondige historiekennis en vooral eene buitengewone ervarenheid in de wapen- en geslachtskunde. Al zijne oogenblikken, die hij aan zijne bezigheden (hij was olieslager en koopman) kon ontwoekeren, wijdde hij aan die studie. Hij bezat eene rijke bibliotheek in dit vak, maar nog rijker was zijne manuscriptenverzameling van genealogiën en wapens, die hij zelf had zamengesteld of verbeterd en afgeteekend. De dood verraste hem, toen hij zich onledig hield met het uitgeven van een prachtwerk getiteld:

Namen en wapenen van Heeren Schepenen en Raden der Stad Dordrecht, van de vroegste tijden bijeenverzameld en geteekend naar de oorspronkelijke zegelen, alsmede van de heeren, Oud-Raden en Vroedschappen, sedert het octrooi van 22 Julij 1652, met de daarop volgende Besturen tot den tegenwoordigen tijd.

Hij overleed den 1sten April 1848, en was gehuwd met vrouwe Maria Adriana Repelaer. Zijne verzameling van schilderijen, teekeningen en boeken werd in Julij 1848 te Dordrecht openlijk verkocht.

Zie *Konst- en Letterbode* 1848, D. II. bl. 279, 280; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 590.

COURT, (Hendrik de la) Nederlandsch kontrapuntist uit de tweede helft der zestiende eeuw. In den twaalfden bundel van Commer's *Collectio operum musicorum Batavorum saecule* XVI, vindt men een vijfstemmig *Aurea dum rutilis*, een vierstemmig *Domine quinque* en een achtstemmig *Caesaris ad bustum;* terwijl in denzelfden bundel nog een vijfstemmig *Carole Caesareo princeps* van Antonius de la Court voorkomt. Hendrik de la Court werkte, even als zoovele andere Nederlanders, mede tot den opbouw en den bloei der oude Venetiaansche muzijkschool.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. des Kon. Nederl. Instit.* bl. 37; *Catal. van Muziekw. der Maatsch. ter bev. der Toonk.*; de Jonge. *Nederl. en Venetiä*, bl. 322.

COURT (Mr. Pieter de la), afkomstig uit een geslacht dat in de zuidelijke Nederlanden te huis behoorde, van waar het om de vervolgingen tegen de Hervormden, wier leer zij toegedaan waren, op het einde der zestiende eeuw naar ons land gevlugt was en zich te Leiden had nedergezet.

Pieter de la Court *de Oude* bijgenaamd, de vader van bovengenoemde, vestigde zich in 1613 te Leiden, om in de vrije uitoefening zijner beroeps- en handelszaken minder belemmerd te zijn. Hij rigtte aldaar fabrieken op en dreef eenen aanzienlijken handel in greinen, lakens enz. Zijne vrouw Jeanne des Planques, geboren te Marc bij Rijssel, schonk hem acht kinderen, waarvan er vier overbleven, namelijk Jacob, Pieter, Janneken of Jeanne en Jan.

De tijd wanneer Pieter de la Court, de zoon, geboren is, is slechts bij waarschijnlijke gissing te bepalen, uit een van hem, bij de nog levende afstammelingen van dit geslacht, voorhanden zijnde portret in 1637 op koper gebragt, hetwelk volgens de aanwijzing daarbij op negentienjarigen ouderdom is vervaardigd, waardoor wij het jaar 1618 als zijn vermoedelijk geboortejaar verkrijgen. Dat hij meester in de regten was is thans buiten tegenspraak, daar hij als zoodanig voorkomt in de opdragt der nog aanwezige dissertatie van zijnen neef Jacob, die in 1675 aan de Leidsche hoogeschool tot meester in de regten bevorderd werd; onzeker is het evenwel waar hij dien graad heeft verkregen. Wijders blijkt het uit de familieberigten, dat hij zich met het fabriekwezen en den handel bezig hield en Leiden zijn verblijf was.

De belangrijke wederwaardigheden van zijn leven staan in verband met de door hem uitgegevene werken. Bij de optelling dier geschriften hebben wij gereede aanleiding die mede te deelen. Hij woonde tot het jaar 1672 te Leiden, toen de gebroeders de Witt te 's Gravenhage werden omgebragt. Een vriend van Johan de Witt zijnde, en door zijne geschriften als een vijand van de stadhouderlijke regering bekend, (1) liep hij te Leiden groot gevaar van door het gemeen mishandeld te worden en wachtte hij, na de eerste bedreiging, eene tweede niet af, maar vertrok hij naar Antwerpen, waar hij gemeenzamen omgang had met Pieter de Groot en andere uitgewekenen, zich van tijd tot tijd te Aken ophoudende. Later, den 1sten December 1673, was hij reeds weder teruggekeerd, doch schijnt Leiden voor goed verlaten te hebben, althans gedurende de wintermaanden, en woonde hij toen te Amsterdam op de Fluweelenburgwal. Des zomers hield hij zijn verblijf op een landgoed nabij Leiderdorp, alwaar vroeger het huis *Meerburg* genaamd, gestaan heeft. Hier had hij en zijn oudste broeder Jacob elk een afzonderlijk lusthuis doen zetten, aan hetwelk zij den ouden naam *Meerburg* schonken. Het was op dit landgoed, dat men de eerste rijpe ananas in Holland gekweekt zag, en uit deszelfs tuinen eene menigte van planten aan vreemdelingen geleverd werden, gelijk dan ook de Engelschen de eerste ananas-planten bekomen hebben. Men houdt het daarom voor niet onwaarschijnlijk, dat Pieter de la Court en zijn tuinbaas Willem de Vink, diegenen zijn, aan wie Europa de eerste aankweeking dezer vrucht te danken heeft.

Pieter de la Court was tweemalen gehuwd. Zijne eerste vrouw, die hij in 1657 huwde, was Elisabeth Tollenaar, uit een aanzienlijk geslacht, in wier bezit hij zich echter slechts kort heeft mogen verheugen, daar zij, gelijk ook haar kind, bij de bevalling stierf. In 1661 hertrouwde hij met Catharina van der Voort, met wie hij dertien jaren gehuwd geweest is. Zij overleed den 25sten Mei 1674 en liet hem twee kinderen na, Pieter, die verder volgt, en Magdalena.

Op den 28sten April 1685 overleed de la Court te Amsterdam, en werd aldaar den 2den Mei in de Nieuwe kerk begraven. Men maakte op hem het volgende grafschrift:

Multa Viri Virtus magnanimi
Hier rust la Court, die Hollands magt,
Regt, Intrest, heeft verweert:
't Bedrog van Graaf, Prins Hof, ontdekt
En burgerpligt geleerd;
Die in des werelds staat en Neêrlands policij,
Aanwijst, Tirannen overlast en Dwinglandij.

Er berusten van hem bij zijne afstammelingen drie geschilderde portretten, waarvan een op meer dan zestigjarigen ouderdom door Godefridus Schalken geschilderd, door de zorg van den heer B. W. Wttewaal gelithographeerd is door J. P. Berghaus, en gevoegd is bij het in 1845 door genoemden heer Wttewaal te Leiden in 8o. uitgegeven handschrift van de la Court getiteld:

Het welvaren der Stad Leijden.

Uit de inleiding waarvan, wij de meeste bijzonderheden betreffende de la Court en zijn geslacht geput hebben, en welk werk, in 1659 geschreven, als de eersteling van de la Court's arbeid te beschouwen is, waarvan het handschrift, met nog een onuitgegeven werk van zijne hand, getiteld: *Hollands Jaerbouck* berustende is bij 's mans nazaat, den heer Mr. P. H. de la Court, te Utrecht.

De werken van Mr. Pieter de la Court getuigen niet alleen van grondige studie en groote belezenheid, maar ook van bepaalde afkeerigheid der stadhouderlijke regering. Zij zijn evenwel zonder zijn naam uitgegeven, en teekende hij zich op den titel D. C., v. H. of v. d. H.; welke initialen verklaard worden door de mededeeling, dat de geslachtsnaam eigenlijk de la Cour was, en dat alzoo de beginletters v. H. of V. d. H. aangevuld tot van Hof of van den Hove, de juiste vertaling van zijn geslachtsnaam is; terwijl D. C. del Court del' Cour of de la Cour zal moeten aanduiden, zoo als sommige leden dezer familie gewoon waren zich te teekenen.

Dat anoniem uitgeven van zijne werken heeft intusschen aanleiding gegeven, dat een groot getal van boeken, te dier tijd door anderen geschreven, tot nog niet lang geleden, aan de la Court zijn toegeschreven, en is de Heer Groebe de eerste geweest, die het groote getal van op zijn naam gestelde

(1) De afkeerigheid der stadhouderlijke regering, werd bij meer leden van zijn geslacht gevonden. Er komt bij van Loon, *Beschr. der Nederl. Historiepenn.*, D. II. bl. 365, eenen gouden gedenkpenning voor, door een zijner voorzaten, Jacob genaamd, ter gedachtenis der groote vergadering in 1651, aan een van diens nazaten geschonken. Zoowel de persoon *door* als *aan wien* die penning gegeven werd, is niet met juistheid te bepalen. De gemaakte gissingen die daarover bestaan, willen wij niet vermeerderen, en vergenoegen ons alleen met de vermelding van het bestaan van dien penning, als een bewijs, hoe ook de andere leden van dit geslacht doordrongen waren van het hoofddenkbeeld, dat in de schriften van Pieter de la Court allerwege doorstraalt.

werken, tot vijf heeft teruggebragt. Latere onderzoekingen hebben geleerd, dat er daarvan nog twee uit de pen van den broeder van de la Court, Jan, die volgt, gevloeid zijn; ofschoon het dan toch te denken is, dat Pieter de la Court niet geheel vreemd aan de zamenstelling en uitgave daarvan zal geweest zijn.

Naar aanleiding van bovengenoemde onderzoekingen, hebben wij alzoo aan de pen van den laatstgenoemde te danken, behalve het genoemde werk over *het welvaren der stad Leijden*, de volgende geschriften:

Interest van Holland ofte gronden van Hollands welvaren, aengewesen door v. d. H. Amst. 1662, kl. 8°. Herdrukt aldaar in hetzelfde jaar in 12°.

Er komen van dit werkje ook exemplaren voor, waarvan vel *f* en *g* met eene kleinere letter, en daarom in kleineren vorm gedrukt zijn.

(Omtrent dit werkje valt het volgende op te merken. Ofschoon de la Court wel de schrijver van dit boek is, zij het dan niet geheel, dan toch voor het grootste gedeelte, nogtans is de uitgave buiten zijn weten geschied. Dit blijkt uit de voorrede van het volgende werk, dat wij van hem zullen opgeven; daarin toch zegt hij, dat de copij van dit werkje (de *Interest*) uitgeleend zijnde aan dezelfde personen, die er hem toe bewogen hadden om het te schrijven, in handen van zoodanigen kwam, die haar, buiten zijn weten, ter algemeenmaking aan den boekdrukker hadden afgestaan. Het bleek hem daarna, dat die druk was bezorgd door uitstekende personagien, die niet alleen zich verwaardigd hadden, dat werk te vermeerderen en te verminderen, maar goedgevonden hadden, twee geheele capittelen bij zijn handschrift te voegen. Had men vroeger sterk vermoeden, dat de schrijver van die twee hoofdstukken (het 29ste en het 30ste) niemand anders was dan den Raadpensionnaris Johan de Witt, dat vermoeden is zekerheid geworden, sedert de hoogleeraar H. W. Tydeman te Leiden, op eene verkooping te Amsterdam, een handschrift van de la Court's *Interest* is magtig geworden, waarin de bedoelde capittelen, met de eigen hand des Raadpensionaris geschreven, voorkomen.

De uitgave van dit werk nu, en van de tegelijkertijd uitgegevene *Politike Discoursen*, welke evenwel niet van Pieter, maar wel van Jan de la Court geschreven waren, doch waarvan eerstgenoemde genoemd werd schrijver te zijn, had op diens lotgevallen eenen belangrijken invloed en ondervond hij daardoor vele onaangenaamheden. Inzonderheid werd in die boeken de geestelijkheid aangerand, en nu maakte de kerkeraad der Nederduitsche Hervormde gemeente te Leiden het bestuur op zijne schriften indachtig, en werd de schrijver aangezegd, zich van het H. Avondmaal te onthouden, totdat hij zich zou gezuiverd hebben. Niet dan in het volgende jaar, 1663, kwam de la Court tot de verklaring, dat hij de schrijver van de *Politike Discouraen* niet was, en dat in het andere werk dingen voorkwamen die hij niet approbeerde. Hiermede liep deze zaak ten einde, ofschoon het niet aan tegenschriften ontbrak, waarin hij, bij zijnen naam, als een twist- en oproermaker, een verrader, godslasteraar, woekeraar en wat dies meer zij, werd uitgekreten.)

Aanwysing der heilsame politike Gronden en Maximen van de Republike van Holland en West-Friesland. Leiden en Rott. 1669 4o. met een privilegie van de staten van Holland en West-Friesland door den Raadpensionaris J. de Witt onderteekend. Ook herdrukt Leiden en Rotterdam 1670, 1671, 8o. en in 1743 in het Engelsch vertaald en te Londen uitgegeven. Eene Fransche overzetting van eenige hoofdstukken dezes werks, gaat uit onder den titel van:

Memoires de Jean de Witt, Grand Pensionaire de Hollande etc. Regensburg, derde uitgave, 1709. 12°.

(Dit werk nu is eene vermeerderde en verbeterde uitgave van de *Interest van Holland*. De bewuste hoofdstukken van de Witt, waar van wij boven spraken, komen mede er in voor, en wel het 5de 6de en het begin des 7den hoofdstuk van het derde deel. De la Court zegt in zijne voorrede »dat hij dezen zijnen arbeid niet »zonder voorweten in de gunstige bescherming der staten van »Holland en West-Vriesland ter drukperse had willen overge-»ven." De heer Groebe merkt te regt aan, dat de la Court daarmede het oogmerk schijnt gehad te hebben, zijne lezers diets te maken, dat de staten, door hun verleende privilegie, daarmede den inhoud des geheelen werks hadden goedgekeurd, en alzoo met des schrijvers denkbeelden instemden; doch dat dat privilegie intusschen niet aan den schrijver, maar aan den uitgever was verleend en, gelijk altijd, ten doel had, den uitgever te bewaren bij zijn goed en wettig regt van eigendom. Het was er dan ook verre van af, dat de staten zich er door gebonden achtten; want toen de afgevaardigden der synode van Zuid-Holland, in de vergadering der staten, op den 28sten Mei 1669, juist de aangehaalde woorden uit de voorrede, als een hunner voornaamste bedenkingen tegen het werk inbragten, bleef de veroordeeling van hetzelve niet achter. Het boek werd gedesavoueerd en geimprobeerd; het octrooi werd ingetrokken en de exemplaren van het werk verduisterd; de auteur zou worden opgespoord en in proces gesteld, en eindelijk eene publicatie afgekondigd, waarbij eene boete van 600 caroli guldens bepaald werd tegen degenen die het werk drukken, verkoopen of verzenden zouden enz.)

Behalve deze werken zou de la Court, hoewel de familiepapieren geen melding maken dat dit werk van zijne hand is, dan ook nog de schrijver zijn volgens den heer Groebe, van:

Naauwkeurige Consideratie van Staet, weegens de heerschappije van een vrije en geheymen Staatsregeeringh, over de gansche aertbodem. Aangewesen door v. d. H. Amst, 1662, 12o. Hiervan nog eene uitgave in 12°. met kleiner letter gedrukt.

Sinrijke Fabulen, enz. Amst. 1685, 4°. In 1731 door J. van Hoogstraten in versmaat overgebragt, onder den titel van *Staat- en Zedekundige Zinnespreuken of leerzame fabelen.*

Volgens den heer van Rees, hieronder aangehaald, was hij ook de schrijver van:

Historie der Gravelicke Regeering in Holland, beschreven door V. H. Amst. 1662, kl. 8o.

Het huwelijk zijner zuster Johanna met Adriaan Heereboord in 1646, schijnt aan de la Court de eerste ongezochte aanleiding tot schrijven te hebben gegeven; gelijk hij dan ook in 1648 in kl. 8o. een heftig geschrift tegen Heereboord in het licht gaf, hetzelfde jaar herdrukt en vermeerderd, waartegen eene *Naeckte en nodige verdedigingh* van Heereboord verscheen, gevolgd door meer andere schriften van beide zijden, waarover de la Court op den 17den Maart 1649 door den schout werd gedagvaard, doch de zaak in der minne geschikt.

Het aandeel dat de la Court aan de geschriften van zijnen broeder Jan had, zullen wij beneden aanwijzen.

Volgens de heer Wttewaal is de taal van de la Court, over het geheel genomen, goed, zijn stijl heeft het karakteristieke zijner eeuw, is kernachtig, spreukvol, satiriek, soms scherp. Had hij zijne denkbeelden in gematigder uitdrukkingen ingekleed, zoo zouden zijne werken meer doel bereikt, althans andersdenkenden niet verbitterd hebben; dit is echter zeker, dat ieder onpartijdig beoordeelaar, zijne schriften lezende, hem niet alleen voor een bekwaam en scherpzinnig mensch, maar ook voor een godsdienstig, regtgeaard Nederlander zal erkennen, wiens nagedachtenis aller hoogachting waardig is. En al is het dat andere inzigten sommigen minder doen instemmen in zijnen lof als staatkundig schrijver, niemand voorzeker zal hem dien als staathuishoudkundige ontzeggen, na kennis gemaakt te hebben met het uitmuntende geschrift door den heer Wttewaal aan het licht gebragt.

Zie Pieter Paulus, *Unie van Utrecht*, (eerste druk) Inleiding, bl. 174 en volgg.; *Lat. en Nederd. Keurd.*, D. 1. bl. 509, IIIde vervolg, bl. 117; van Mieris, *Beschr. van Leiden*, D. II. bl. 619; D. Groebe, *Iets over P. de la Court en zijne Schriften*, in *Algem. Konst- en Letterb.* 1844, D. II. bl. 162, 178, 196, 210. Bilderdijk, *Gesch. des Vaderl.* d. IX. bl. 265, d. X. bl. 321, 322; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 67—70; 455; *Proeve uit een onuitgegeven Staathuishoudk. Geschrift, het Welvaren der Stad Leyden, door P. de la Court, uitgegev. door B. W. Wttewaal*, Leiden, 1845 8°. bl. 1—XXVIII en 181—191; Mr. O. van Rees, *over de Politieke Gronden en Maximen, enz. van P. de la Court.* Utr. 1851; *Nieuwe Bijdrage voor Regtsgel. en Wetgev.* 1852, N. 3, bl. 530; *de Navorscher, D.* II. bl. 81—82; van Leeuwen, *Nieuwe Catal. der Prov. Bibl. van Friesl.*, bl. 127—130.

COURT (Mr. JAN DE LA), broeder van den voorgaande, werd geboren te Leiden, den 27sten October 1622. Hij hield zich, even als zijne broeders met fabrieks- en handelszaken bezig, waartoe hij echter niet bepaald schijnt opgeleid te zijn; daar de familie aanteekeningen melding maken, dat hij meester in de beide regten was. Wanneer hij dien graad verkreeg is niet bekend. Hij was iemand van veel aanleg en een beminnaar der oude letteren. De werken die hij schreef onder de Initialen D. C. en V. H., zijn met voorredenen voorzien van Pieter de la Court, en door dezen na den dood zijns broeders uitgegeven.

Uit dezelven ontdekken wij zijne groote belezenheid en veelvuldige studie.

Hij stierf ongehuwd in Februarij 1660 en werd in de St. Pieterskerk te Leiden begraven. De werken door hem geschreven zijn de navolgenden:

Consideratiën en Exempelen van staat omtrent de fondamenten van allerley Regeringe beschreven door V. H. Amst. 1660. met pl., kl. 8o.

Hetzelfde werk werd vervolgens herdrukt onder den titel:

Consideratiën van Staat ofte Polityke weegschaal, beschreven door V. H. Amst. 1661, kl. 8o., kennelijk de tweede vermeerderde druk; 3de druk Amst. 1662, kl. 8o., 4de, 5de en 6de druk aldaar in hetzelfde jaar, allen met duidelijke aanwijzing van herdrukken. Een groot bewijs hoe gretig deze boeken gekocht en gelezen werden.

Politike Discoursen, handelende in ses onderscheidene boeken van Steeden, Landen, Oorlogen, Kerken, Regeeringen en Zeeden, beschreven door D. C. Amst. 1662, 8o. Ook Leiden in hetzelfde jaar in 4o. derde druk vermeerderd en verbeterd. Amst. 1663, 12o.

(Ten opzigte van dit werk hebben wij op het vorige artikel reeds het een en ander aangemerkt. Hier dient nog bijgevoegd te worden, dat de verspreiding van dit werk ook door de regering van Leiden verboden werd.)

Zie D. Groebe, *Iets over P. de la Court, en zijne schriften*, in *Algem. Konst- en Letterb.*, 1844, D. II. bl. 164, 166, 179; *Cat. van de Bibl der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 67, 455: *Proeve uit een onuitgegev. Staathuishoudk. geschrift, Het Welvaren der Stad Leijden door P. de la Court, uitgegev. door B. W. Wttewaal*, bl. III, V, XI—XIII, XVII; van Leeuwen, *Nieuwe Cat. der Prov. Bibl. van Friesl.*, bl. 127, 129.

COURT VAN DER VOORT, (Mr. Pieter de la), zoon van Mr. Pieter de la Court en Catharina van der Voort. Hij werd geboren te Leiden, den 21sten Mei 1664 en overleed aldaar den 12den September 1739. Hij was gehuwd den 5den Maart 1686 met Sara Poelaert, en wordt genoemd een der voornaamste Maecenaten van Willem van Mieris, die hij tot het vlijtig beoefenen zijner kunst met rijke belooningen aanspoorde; zijn uitmuntend kabinet van schilderijen was zoo vermaard, dat alle vreemdelingen die Holland bezochten, hetzelve kwamen bezigtigen.

De ananas-cultuur, waarvan wij op het artikel van zijnen vader gewaagd hebben, werd door hem voortgezet, en hij slaagde in die kweeking zoodanig, dat de groote zeldzaamheid dezer planten eerlang in Holland ophield. Hij schreef:

Aanmerkingen over het aanleggen van landhuizen, lusthoven en plantagien, met pl. eerste druk 4o. en naderhand met vermeerderingen uitgegeven. Amst. 1763, 4o., ook Utrecht, 1766, 4o.

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, D. VIII. bl. 30; van Gool, *Nederl. Kunstsch.*, D. I. bl. 193—198; van Eynden en van der Willigen, *Gesch. der Vaderl. Schilderk.*, D. III. bl. 38 6, 387; het aangehaalde werk van B. W. Wttewaal, bl. XXVIII en geslachtstafel.

COURT (M. de la) was een vrij goed portretschilder, die bijzonder in het schilderen van handen uitmuntte. Hij bloeide omstreeks 1704.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, D. I. bl. 282.

COURT VAN DER VOORT, (Catharina de la) geboren Backer. Zij muntte uit in het bloem- en fruitschilderen, en hare stukken zijn malsch, uitvoerig en zeer goed behandeld. Zij was gehuwd met haren neef, Mr. Allard de la Court van der Voort, na wiens overlijden zij de kunst voor uitspanning beoefende, en het daarin tot eene aanzienlijke hoogte bragt. Zij woonde te Leiden, en haar aanzienlijk kunstkabinet werd, na haar dood in 1766, aldaar verkocht. De catalogus daarvan, met het vervolg, bestaat uit tweehonderd en vijftien stuks.

Zie Kramm, *Levens en Werk. der Kunstsch.*, D. I. bl. 282.

COURTEN, (Gualtherus Boudaan) Zie BOUDAAN (Gualtherus).

COURTEVILLE, (Jean de) of Courtewille, was heer van Buissière, uit een aanzienlijk geslacht gesproten, en in 1495 baljuw van Rijssel. Hij werd namens keizer Maximiliaan naar Engeland gezonden om het groote handelstractaat te sluiten, en toefde daar tot 1497. Van 1505 tot 1507 was hij in dergelijke eervolle betrekking aan het Fransche hof. Van eene zending naar Spanje, waartoe hij in 1513 last ontving, kwam niets, althans wij ontmoeten hem in 1515 te Leiden. Kort daarop trad hij in dienst van Karel V, die zich in 1518 van hem bediende, om bij voorraad op de keurvorsten te werken. In hetzelfde jaar werd hij lid van den hoogen raad. Hij bekleedde overigens bij Karel V de betrekking van somelier de corps.

Zie du Rieu, *Intred. en Huld. van Karel V, tot Graaf van Holl. binnen Dordr.*, bl. 121—123; *Kronijk van het Hist. Gen.*, D. V. bl. 24, D. VI. bl. 216, 437.

COURTEVILLE, (Joost of Josse de), ook de Courtewille, was een aanzienlijk edelman, die in 1559 aangesteld werd tot geheimschrijver van 's konings raad in Spanje, wegens de zaken in Nederland. Hij vertrok met Philips II in datzelfde jaar uit de Nederlanden naar Spanje, en zijn raad werd door den koning op hoogen prijs gesteld. Later werd hij Ridder der Orde van Calatrava, Commandeur van Villa Franca en in 1561 verkozen, om in plaats van den uitlandigen Griffier van de Orde van het Gulden Vlies, Nicolaus Nicolai of Grudius, die betrekking waar te nemen. In 1566 ontmoeten wij de Courteville bij alle beraadslagingen, die gehouden werden om middelen te beramen, ten einde de beroerten in de Nederlanden te dempen. Hij is in 1567 in de Nederlanden teruggekeerd, en men vindt aangeteekend, dat toen de hertog van Alva in dat jaar geen kans zag om den tienden penning te heffen, op raad van de Courteville, besloot, zich tevreden te stellen met twee millioenen 's jaars van alle de Nederlanden.

Later in 1571, schijnt Alva ongenoegen tegen hem te hebben opgevat en wenschte hij, dat de Koning hem weder naar Madrid terug riep; want, schrijft Alva, Courteville had zich als beschermer van zijn vaderland opgeworpen, door zulke laakbare middelen, dat hij hem tot zijn pligt heeft moeten roepen, en als hij zich niet verbeterde, hij, Alva, met die eene les niet zou tevreden zijn. Courteville had namelijk een geschrift aan Alva ter hand gesteld, onder den titel: Middelen waardoor Z. M. beter de harten zijner vasallen en onderdanen in de Nederlanden zou kunnen winnen, een echt middel tot herstel der zaken. De terugkeer naar Spanje schijnt hij te hebben afgeslagen; doch, door zijne al te ijverige werkzaamheid in de dienst van Alva, haalde hij zich eene ziekte op den hals, die hem den 19den Mei 1572 uit het leven rukte. Alva beklaagde zich over zijnen dood, daar hij nu geen Secretaris voor de briefwisseling in de Fransche taal had, en de Koning verloor in hem een dienaar van bijzondere deugd, trouw, regtschapenheid en ijver, zoo als hij er geen tweede onder velen kon terug vinden. Dit getuigt Viglius van hem, die zijn bijzondere vriend was.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 56, 169, 303, waar hij verkeerdelijk Jozef genoemd wordt; Viglius ab Aytta, *Epist. ad* Hopperum in de *Analecta van* Hoynck van Papendrecht, T. II. p. 679, 682; *Vita* Viglii, *l. l.*, T. I. p. 35, 175; Gachard, *corresp. de Philippe* II., T. I. p. 426, 434, T. II. p. 22, 187, 189, 206, 277.

COURTEVILLE (Joost de), was ten jare 1572 hoog-baljuw van Oudenaarden, toen de stad door den prins van Oranje verrast werd. Hij vlugtte op het kasteel, maar dit ook overrompeld zijnde, werd hij door vele wonden afgemaakt en uit het venster in den stroom geworpen.

Zie Hooft, *Nederl. Hist.*, bl. 273.

COURTEVILLE, (Roelant de) behoorde tot hetzelfde geslacht als de voorgaanden, en was schepen van het Vrije van Brugge. Hij verscheen als afgevaardigde van hetzelve in de vergadering der algemeene staten te Brussel en teekende de unie van Brussel in 1577. Hij was in 1578 Commissaris van wegen den Aartshertog Mathias, en noemde zich Gouverneur Kapitein van Z. M. Nederlanden en van de Generale Staten van dezelve landen. In 1584 werd hij namens het collegie van het Vrije van Brugge naar Parma afgevaardigd, om met dezen te onderhandelen, en teekende als zoodanig den 22sten Mei van dat jaar het verdrag van Doornik, waarbij Brugge, het Vrije en Damme, zich met den Koning verzoenden.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 73; Dodt van Flensburg, *Archief. van Utr.*, D. I. bl. 218, D. II. bl. 373, 375, 382, Janssen, *Kerkherv. van Brugge*, D. II. bl. 33, 47.

COURTONNE (Jaques André) werd geboren te 's Gravenhage den 16den December 1711, alwaar zijn vader, Pieter Courtonne, zich na de herroeping van het edict van Nantes, om de godsdienstvervolging te ontwijken, had nedergezet. Zijne moeder was van adelijke Fransche afkomst, Brossard de St. Clair genaamd. Na het aanleeren der voorbereidende we-

tenschappen, begaf hij zich naar de Leidsche hoogeschool, en werd in 1732 onder de Waalsche proponenten aangenomen. Reeds in het volgende jaar werd hij Fransch predikant te Voorburg, van waar hij naar Heusden beroepen werd en den 27sten Maart 1735 werd bevestigd. Na aldaar tien jaren lang het evangelie te hebben verkondigd, werd hij beroepen te Leeuwarden in Junij van het jaar 1745. Hier verbleef hij tot aan zijn dood, die den 2den Augustus 1773 plaats had. Hij was gehuwd met Sara Maria de Desclaux en bij haar, vader van vijf kinderen.

Behalve als herder en leeraar der gemeente, maakte Courtonne zich een naam als letterkundige. Vooral als beoefenaar der letterkundige geschiedenis van ons land, deed hij zich kennen, wel niet door vele geschriften, maar door de bijeenbrenging van *Adversaria*, waarin hij het belangrijkste dat hij vond opteekende, en soms met degelijke opmerkingen verrijkte.

Behalve eenige leerredenen in de Fransche taal, gaf hij, zonder zijn naam, eenige geestige brochures uit, en vertaalde hij een werkje uit het Engelsch van William Wotton, hetwelk met oordeelkundige aanmerkingen van hem voorzien, het licht ziet onder den titel:

Bedenkingen over de beste wijs van in de H. Godgeleerdheid te studeeren, Leeuw. 1765. 8°.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1735, *a.* bl. 732, 734, 1745, *a.* bl. 730, *b.* 626, 1773, *b.* bl. 643—646; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

COURTONNE (PIERRE JAQUES), geboren te 's Gravenhage den 8sten December 1711, werd proponent zijnde, in 1734 Waalsch Predikant te Goes, en in 1743 te Amsterdam, waar hij in dienst zijnde, eenigen tijd vergunning vroeg om eene roeping op te volgen als predikant der Nederlandsche ambassade te Parijs. Hij behoorde tot de voornaamste predikers van zijnen tijd, overleed als predikant te Amsterdam den 19den September 1775 en schreef:

Sermons sur divers textes de l'Ecriture Sainte. Rott. 1777, 8°.

Zijne afbeelding naar de la Croix, door Houbraken, ziet het licht, doch geeft den 18den September als den dag van zijn sterven op. Het is ons, na het meest naauwkeurig onderzoek, niet mogen gelukken te bepalen, in welken graad van bloedverwantschap hij tot den voorgaande stond, en daar hun beider geboortejaar, door de *Boekzaal* alzoo opgegeven, de veronderstelling, dat zij broeders waren, tegenspreekt, meenen wij het er voor te moeten houden, dat zij neven geweest zijn.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1734 *a* bl. 498, *b* 112, 1742, *b.* bl. 388, 1743 *a.* bl. 472, 474, 1775, *b.* bl. 541, 542; Ypey *Gesch. der Christel. Kerk in de Achttiende Eeuw*, D. VIII. bl. 695; Ypey en Dermout, *Geschied. der Ned. Herv. Kerk*, D. IV. bl. 77 aanteek. bl. 84; J. Ab Utrecht Dresselhuis, *Naaml. der Herv. Pred. te Goes*, bl. XXXIX. Muller, *Cat. van Portrett.* bl. 66.

COUSART (P.) of COUSERT, is de dichter van een *Pastorel*, bestaande in eene verliefde zamenspraak van *Tyter* en *Galathée*, voorkomende in het *Amsteldamsche Minneboekje* (Amst. 1658), bl. 104, en van een: *Claegh-Liedt over de ontydighe Doodt van juffer Isabella le Blon*, te vinden in het *Utrechts Zang-Priëeltjen*, Utrecht, 1640.

Zie *Konst- en Letterb.* voor 1848, D. I. bl. 88.

COUSVELT (HENDRIK VAN), cornet van den Heer van Brouchum, nam deel aan de verdediging van Bergen op Zoom in 1622, en maakte zich beroemd door eenen dapperen uitval op de belegeraars.

Zie *Bergen op den Zoom, beleg. en ontleg. in* 1622, bl. 95.

COUSYNS (PIETER), geboren te 's Gravenhage, was een verdienstelijk bloemschilder en bekwaam organist van de Groote of St. Jacobskerk aldaar, alwaar hij denkelijk in 1659 in hoogen ouderdom is overleden.

Op de catalogus van Ploos van Amstel, Amst. 1800, bl. 96, komt van hem voor:

Een boer, ten halve lijve, eene pijp tabak rookende.

Zie Weijerman. *Konstsch.*, D. IV. bl. 39; Kramm, *Levens en Werk. der Kunstsch.*

COUTEREELS (JOHANNES), geboren te Antwerpen, doch verhuisde, denkelijk om de godsdienst, naar Middelburg, waar hij zich als school- en rekenmeester nederzette. Hij schreef:

Den vasten stijl van Boekhouden, Middelb. 1623, fol., van welk werk eene vroegere uitgaaf moet bestaan, daar hij octrooi ontving voor zes jaren, voor de uitgave van dit boek, bij de Staten-Generaal, in dato 18 Februarij 1603.

Voor en achter dit werk staan verzen van Coutereels, waardoor hij zich als dichter deed kennen. Hij droeg zijn boek aan de Staten van Zeeland op, uit welke opdragt zijne bekendheid met de oude letteren blijkt. Hij was bevriend met Janus Gruterus, Joannes Miggrodius en Antonius Walaeus, van wien lofdichten voor zijn werk geplaatst zijn. Op den titel van dit werk wordt zijn portret gevonden. Ook schreef hij:

Constighe Interest-rekeninghe. Grondighe maendt-tafelen. Nootwendighe Rekeningen met hare wercken. Fransch en Nederduitsch. Vliss. 1631, kl. 8°. Ook hiervoor is een Portret van hem, eenigzints verschillend van het eerstgenoemde.

Konstig Cijfferboek, Middelb. 1660, 12°. Volkomen uitgewerkt door Mr. Dirk de Graauw, Utr. 1690, 8°. Er bestaat ook eene uitgave in het Fransch. Middelburg 1660, 12°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. I. V; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 621, die hem meester in de beschaafde Wetenschappen en Cijferkunst noemt; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.*, D. II. bl. 26; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66.

COUTTIS (ALAN), was Luitenant-Kolonel over een regiment schotten *van Henderson* binnen Bergen op Zoom, gedurende de belegering in 1622. Zijne dapperheid wordt geroemd bij een uitval, waarbij hij gekwetst werd. Zijn zoon, George, insgelijks Luitenant-Kolonel, sneuvelde in het beleg van Breda door Frederik Hendrik, en werd in de familie grafkelder te Doesburg begraven. Hun wapen was van azuur beladen met een hertekop en hals van goud.

Zie *Bergen op den Zoom, beleg. en ontleg. in* 1622, bl. 62; Baudartius, *Memorien*, B. XIV. bl. 177, 178; J. van de Sande, *Nederl. Hist.*, B. XIV. bl. 516; Commelin, *Lev. van Fred. Hendr.*, D. I. bl. 162, die hem met zijn vader verwart; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, in de Genealogie van Couttis op FERWEDA.

COUWENBERG (AEGIDIUS of GILLES VAN), was een kunstgraveur, die in de tweede helft der zeventiende eeuw in Holland bloeide. Hij graveerde meest portretten.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, *de Navorscher*, D. VII. bl. 199, 200.

COUWENBERG (ABRAHAM JOHANNES), geboren te Delft in het jaar 1806, deed zich als een bekwaam landschapschilder kennen. Hij was hoofdonderwijzer van het teekengenootschap *Kunstoefening*, te Arnhem, welke betrekking hij onafgebroken met ijver heeft waargenomen tot aan zijn dood, die plaats had te Arnhem in April 1844. Hij was lid van de koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, en zijne kunstvoortbrengselen zullen hem bij de Hollandsche kunstschool in eervol aandenken doen blijven. Zijn portret is nog na zijnen dood, uit de herinnering, zeer gelijkend terug gegeven door zijnen broeder die volgt, die de lithographie, welke J. C. Elink Sterk daarnaar vervaardigde, echter niet gezien heeft. Onder de stukken door Couwenberg vervaardigd, worden geroemd:

Een Geldersch landschap, uit de hoogte gezien.

Een Morgenstond.

Een Bergachtig landschap.

Zie Immerzeel, *Leven en Werken der Kunstsch.*, alwaar zijn portret; Kramm, *Leven en Werken der Kunstsch.*

COUWENBERG (HENRICUS WILHELMUS), broeder van den voorgaande, werd geboren te 's Gravenhage, den 16den April 1814. Zijne eerste teekenproeven maakte hij reeds vroeg, in 1830, onder het oog van zijnen broeder, terwijl hij vervolgens in de graveerkunst onderwezen werd door F. L. Huijgens en later aan de Koninklijke Academie door Taurel. In het groote concours der graveerkunst in 1836, bij de Koninklijke Academie van beeldende kunsten te Amsterdam, bekroond, werd het daaraan verbondene pensioen hem toegekend voor eene kunstgravure op staal, naar een der schoonste schilderijen van Gerard Dou, voorstellende: een *meisje in een nis, met een korfje vruchten.*

Behalve verscheidene fraaije gravures in den Nederlandschen Muzen-Almanak en andere jaarboekjes en boeken, vervaardigde hij eene menigte portretten, die in de *Catalogus van Portretten* van Frederik Muller voorkomen, en daaronder een uitvoerig bewerkt portret van den Bisschop van Curium. Couwenberg was insgelijks een uitstekend teekenaar met Oost-Indischen inkt, waarvan getuigen kan zijne meesterlijke teekening naar den *schuttersmaaltijd* van van der Helst. Hij was lid van de vierde klasse van het voormalige Koninklijke Nederlandsche Instituut, van de Koninklijke Academie van beeldende kunsten te Amsterdam, en overleed aldaar in November 1845. Zijn stoffe-

lijk overschot werd in de Zuiderkerk plegtig ter aarde besteld, en bij zijn graf deden beroemde redenaars en dichters, in treffelijke toespraken, hulde aan zijne verdiensten, die verhoogd werden door zijnen beminnelijken inborst en uitmuntend karakter. Zijne afbeelding ziet het licht.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, alwaar zijn portret; *Konst- en Letterb.* 1845, D. II. bl. 353. 1856, D. I. bl. 273; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COUWENBURGH VAN BELOIS (PIETER), afkomstig van het aanzienlijke Zeeuwsche geslacht van dien naam. Hij was regtsgeleerde en werd op den 7den Julij 1597 wegens Zeeland aangesteld tot Raadsheer in den Hove van Holland, welke betrekking hij tot aan zijnen dood bekleedde. Hij werd in 1619 benoemd tot een der vier en twintig regters over de bekende staatsgevangenen, doch verzocht van deze betrekking verschoond te blijven, wegens zijne familie verwantschap tot de vrouw van Hugo de Groot, hetwelk hem evenwel, op grond dat hij bij partijen niet gewraakt werd, geweigerd werd. Hij overleed te 's Gravenhage, den 28sten Junij of Julij 1644, en ligt aldaar in de groote of St. Jacobskerk op het koor begraven. Hij was gehuwd met Machteld van Westerbeek.

Zie Smallegange, *Chronijk van Zeeland*, bl. 524; van Leeuwen, *Bat. Illustr.*, p. 1074; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. X. bl. 340, *Bijv. en Aanm. op* Wagenaar, D. X. bl. 99 en 100; P. Timareten, *Gedenkst. in Nederl.*, D. II. bl. 83; Mr. H. Vollenhoven, *Broeders Gevangenisse*, bl. 126.

COUWENBURG DU BOIS (PIETER). Zie BOIS (PIETER COUWENBURG DU).

COVENS (C.), schreef de volgende werken:

Staatsbeschrijving der Bataafsche Republiek, met kaarten, Amst. 1796, 8°.

Alphabetische Naamlijst der Bataafsche Republiek, Amst. 1798, 8°.

Handleiding tot de kennis en het gebruik der hemel- en aardglobe, met pl. Amst. 1802, 8°.

Handleiding tot de kennis van ons zonnestelsel, enz. met pl. Amst. 1806, 8°.

Zie de Jong, *Alphab. lijst van Boek.*

COVIJN (ISREL), werd in Braband geboren en vestigde zich te Dordrecht, waar hij in 1647 reeds woonde en lid van St. Lukas Broederschap was. Hij was een goed portretschilder, doch schilderde later historiën meest uit het *Spaansch Heidinnetje* van den dichter Cats. De tijd van zijn overlijden is onbekend, doch hij moet een hoogen ouderdom bereikt hebben, daar hij in 1711 nog leefde.

Zie Houbraken, *Schouwb. der Ned. Schild.*, D. III. bl. 216; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COVIJN (JACOBUS), werd geboren te Utrecht den 11den November 1696. Hij studeerde aan de hoogeschool aldaar, werd in 1718 doctor in de wijsbegeerte en letteren en proponent, en in 1719 tot Predikant te Hattem beroepen. Van daar vertrok hij in 1725 naar Vianen, in 1729 naar Dordrecht, en in 1733 naar Amsterdam. Hier overleed hij zeer onverwacht, op den 10den Januarij 1746. Zijn ambtgenoot Theodorus van Schelluijne, deed op hem eene lijkpredikatie, en eene menigte lijkzangen en grafschriften getuigen van de achting en liefde die men hem toedroeg. Hij was gehuwd met Maria Cornelia Ardinois, die hem twee dochters schonk.

Men heeft van hem in druk eene *voorrede* voor de *Korte schets van de voornaamste heilige voorbeelden, naar de voorbeeldende gestalten op de tegenbeelden overgebragt door Herm. Reiners*, Predikant te Weesp, Amst. 1714; op welk werk hij ook het *Register* vervaardigde en de 2de druk in 1742, 8°. bezorgde.

Er bestaat van hem eene slechte gravure door B. de Bakker, denkelijk naar Frans van Mieris. De catalogus zijner boeken wordt door liefhebbers bewaard.

Zie *Boekzaal*, 1719. *b.* bl. 740, 1724, *b.* bl. 776, 1725, *a.* bl. 611, 1729, *b.* bl. 365, 483, 621, 729, 1733, *a.* bl. 725, *b.* 103, 239, 1746, *a.* bl. 115; Croese, *Kerk. Reg. der Pred. te Amst.*, bl. 220—222; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 331, 332; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 66.

COVIJN (REINIER), broeder van Isrel. Hij woonde te Dordrecht en schilderde speldewerkende jufvrouwen, boodschapdoende dienstmeiden, groenvrouwen bij hare stallen, en tafels met allerlei soorten van groenten en vruchten.

Zie Houbraken, *Schouwb. der Ned. Schild.*, D. III. bl. 216 Weijerman, *Konstsch.*, D. IV. bl. 54; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COWELL (WILLIAM), was een geboren Amerikaan en een zeer kundig zeeman. Hij had vroeger bij de Franschen ter kaap gevaren, en veel afbreuk aan de Engelschen gedaan, toen onder zijn opzigt, met overleg van den Vice-Admiraal de Winter, de brik *de Avonturier* in 1800 of 1801 op de Amerikaansche wijze werd gebouwd. Dit vaartuig was bestemd om onder zijn bevel, als kaper op de Engelschen te kruisen.

Daar echter op het einde van 1801, dit plan door de op handen zijnde vrede van Amiens kwam te vervallen, ging genoemd vaartuig, even als zijn bevelhebber, en deze met den rang van jongste Kapitein-Luitenant, in dienst der Bataafsche Republiek over, en vertrok hij daarmede naar Oost-Indië onder den Schout bij Nacht Dekker. Doch gewoon zijne kapers te bevelen, en dus alleen om met kapergasten om te gaan, was hij somtijds wel eens wat ruw tegen de bemanning, en niet gewoon aan militaire ondergeschiktheid, zondigde hij een en andermaal tegen zijne overheden, waarop hij van zijn kommando ontzet en naar het vaderland werd teruggezonden; doch hij verantwoordde zich daar zoodanig, dat hij in 1806 reeds weder met den rang van buitengewoon Kapitein ter zee, met het Amerikaansche koopvaardijschip *de Mandarijn*, naar Java werd teruggezonden. Nu werden onder zijn opzigt een aantal kanonneerbooten gebouwd en door hem al het mogelijke aangewend, om de toen geheel vervallen Marine te doen herleven, ofschoon hij daarin met schier onoverkomelijke bezwaren te kampen had.

In 1807, toen de Engelsche Admiraal Pellew eenen aanval deed op de kust van Soerabaja, bevond Cowell zich aldaar, en verzette hij zich tegen het met den vijand gesloten verdrag, of, gelijk het verhaal bij anderen luidt, die bewezen, het van oog- en oorgetuigen vernomen te hebben, wilde hij den vijand op stroom aanvallen, toen deze, onder voorwendsel van proviand in te nemen, de voor Grissee liggende en eenig overgeblevene schepen van het Gouvernement wilde vernielen. Deze toch waren buiten staat zee te kiezen, en daar dit verzet tegen eenen overmagtigen vijand noodlottigen gevolgen hebben kon, zoowel voor Grissee als voor Soerabaja, werd dit aan Cowell door den Raad van Politie te Soerabaja verboden, aan welk verbod hij zich niet stoorde, en daarop in hechtenis kwam; doch, bij de komst van Daendels aan het bewind in Neêrlands Indië, ontslagen werd en in diens gunst geraakte. Toen deze kort daarop de in Straat Soenda liggende Meeuwenbaai, in het voormalig Koningrijk, thans de Residentie Bantam, in staat van verdediging wilde stellen en tot eene ligplaats maken voor onze vloot, waar zij veiliger zou zijn dan op Batavia's reede, werd Cowell benoemd om dit werk te besturen. Onnoemelijk veel zwarigheden waren aan deze onderneming verbonden; men moest daartoe bosschen vellen en moerassen uitdroogen; beide werkzaamheden ontwikkelden eene groote hoeveelheid schadelijke dampen, waaraan duizenden stierven en waarvan Cowell ten laatste ook het slagtoffer werd.

Zie van Kampen, *Geschied der Nederl. buiten Europa*, D III. bl. 448, 449, 469; de Jonge, *Gesch. van het Zeew.*, D. VI. St. II. bl. 610, die het gebeurde op Soerabaja nog anders voorstelt; J. Hageman Jz., *Geschied. van het Bat. en Holl. Gouvernem. op Java* 1802—1810, in het *Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenk.* 1855, bl. 191; uit medegedeelde berigten aangevuld.

COXI (A. DE), ofschoon er veel waarschijnlijkheid bestaat voor het gevoelen, dat hij tot het geslacht behoorde, waaruit de na te noemen schilders gesproten zijn, ontbreekt het ons tot nog toe aan goede bewijzen daarvoor. Daar er van hem bijna geene werken, met zijnen naam geteekend, voorkomen, mogen wij het er voor houden, dat hij de kunst voor uitspanning beoefende. Zijn naam komt evenwel als schilder voor op de gravure van een portret, voorstellende den R. C. Priester en Pastoor, Nicolaas van der Meer, die in 1728 te Amsterdam overleed.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COXIE (MICHIEL VAN), de oude, werd in het jaar 1500 te Mechelen geboren, en was een leerling van Barend van Orley. Of hij van zijn vader, mede Michiel geheeten, het eerste onderwijs in de teeken- en schilderkunst ontving, wordt door den een verzekerd, en door den ander tegengesproken. Naar Italië gereisd, teekende hij te Rome vlijtiglijk naar de werken van Raphael en anderen, en schilderde aldaar in

de St. Pieterskerk eene *Verrijzenis* in fresco en meer andere tafereelen. Terugkeerende, bragt hij eene Italiaansche vrouw mede. Een aanzoek van Frans I, om zich in Frankrijk te komen vestigen, was door hem afgewezen.

In 1539 werd hij te Mechelen in het schildersgild ingeschreven. Hij had eene bevallige en malsche manier van schilderen, en gaf aan zijne vrouwenbeelden eene groote welstandigheid. In het ordonneren maakte hij een uitmuntend gebruik van zijne Italiaansche studiën, en slaagde bijzonder in het copiëren van vroegere meesterstukken, zoo als onder anderen, van het Altaarstuk van de gebroeders van Eyck in de hoofdkerk te Gent. Hij voerde den titel van schilder van Philips II, Koning van Spanje, die zijne stukken vorstelijk betaalde. Van Coxie zelf was een bemiddeld man en bezat een uitmuntend kabinet schilderijen.

Hij overleed te Mechelen in het jaar 1592, aan de gevolgen van een val van een steiger voor het stadhuis te Antwerpen, waarop hij bezig was te schilderen, en had alzoo tot kort vóór zijn dood de kunst beoefend. In onderscheidene kerken van België worden zijne schilderstukken aangetroffen, zoo als in de St. Geertruida kerk te Leuven, eene voorstelling van *Jezus tusschen de twee boosdoeners,* — eene *Kruisdraging;* — eene *Opstanding;* — *Nôtre Dame des Sept douleurs;* — en in de St. Rombout's kerk te Mechelen, *de Besnijdenis des Zaligmakers.* Het Antwerpensche Museum bezit een tafereel van hem, *den Marteldood van St. Sebastiaan* voorstellende. Hij schilderde op den autaar van St. Gudules, in de collegiale kerk te Brussel, het leven van deze heilige, en had met zijnen leermeester Barend van Orley het toezigt over de vervaardiging der kostbare tapijten, naar de teekeningen van Raphaël, die op last van Leo X in België vervaardigd werden, en voor zoo ver dezelve nog bestaan, jaarlijks te Rome op den H. Sacramentsdag, in het paleis van het Vatikaan, worden ten toon gesteld. Hij wordt ook wel Raphaël van Coxie genoemd, die men vroeger als een tweede persoon aanzag, doch hij verkreeg dezen naam als leerling en overplanter van den schilderstijl van den grooten Raphaël in de Nederlanden. Zijne voorstellingen van den *Gekruisten Christus,* een *Sterfbed van Maria* en andere fraaije stukken van zijne hand, werden naar Spanje overgebragt. Zijne afbeelding ziet het licht.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.,* D. VII, bl. 170—172; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COXIE (Michiel van), zoon van den voorgaande, was geboren te Mechelen in 1540, en trad aldaar in 1562 in het schildersgilde. Hij volgde den stijl zijns vaders, zonder dien in talent te evenaren, schoon hij ook uitstekende bekwaamheden bezat. Hij vestigde zich te Brussel en vervaardigde aldaar vele historiestukken.

In de Lieve Vrouwekerk te Mechelen, op de Fruitenier altaar, staat van hem een *St. Anthonius Temptatie.* Hij overleed in hoogen ouderdom. Een derde kunstschilder van dien naam, mede Michiel genoemd, werd waarschijnlijk te Antwerpen geboren in het jaar 1507. Van hem zijn verder geene levensbijzonderheden bekend. Te Antwerpen werd eene schilderij van hem bewaard, bij het gilde *van den Jonge Voetboog,* voorstellende *de marteldood van St. Georgius,* door hem in 1571 geschilderd. De berigten omtrent de leden van dit geslacht zijn in den laatsten tijd aanmerkelijk verbeterd en aangevuld, doch er blijft over de beide laatstgenoemden nog menig duister punt ter onderzoek over.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.,* aldaar verkeerdelijk Raphaël genoemd; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COXIE (Johannes Antonius de), behoorde tot het geslacht, waaruit de drie laatstgenoemden voortkwamen. In welke familiebetrekking hij tot hen stond, is nog niet met zekerheid te bepalen. Hij wordt als historie- en portretschilder vermeld en is hofschilder van den Pruissischen koning Frederik I geweest, in wiens lusthoven en kapellen hij plafonds en altaarstukken vervaardigd heeft. Hij verkreeg aldaar den titel van jonkheer. Hij deed zich ook als een bekwaam teekenaar kennen. De tijd van zijn sterven is onbekend, doch hij leefde nog in 1708, in welk jaar hij de schoone kapel in Charlottenburg met olieverw op den gepleisterden muur en de altaarschilderij ter zelfder plaatse vervaardigde.

Onze dichters bezongen zijn lof, onder anderen Halma aldus:

Wat speelt mij met verbaasdheid voor 't gezigt,
Wat tooverij? wat donkerheid? wat licht?
Door 't kunstpenseel van Coxie, schoon als 't leven,
Op doek gemaalt? herboren Raphael
Uw luister tart al 't bassen van de hel,
Uw hand zal ons Italië wedergeven.

Zie van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.,* D. I. bl. 285—287; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.;* Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

COYE (Paulus), Dominikaner monnik, geboren te Oudenaarden omstreeks 1515. Hij deed zijne gelofte te Gent in 1534, studeerde te Leuven en gaf lessen in de wijsbegeerte en godgeleerdheid aan de jonge geestelijken van zijne orde. In 1554 kwam hij in het klooster te Brugge, alwaar hij voortging met onderwijs te geven. Hij werd er den 20sten Junij 1564 prior van en tevens doctor in de godgeleerdheid aan de Leuvensche hoogeschool. Hij werd daarna prior te Brussel en den 7den Mei 1571, in een gehouden kapittel te Haarlem, tot provinciaal van de Nederlandsche gewesten verkozen. Deze bediening nam hij gedurende eenigen tijd waar, toen hij door de verandering van zaken genoodzaakt werd zijnen post te verlaten. Hij vlugtte naar St. Omer, het gewone toevlugtsoord der Vlaamsche Katholijken, stierf aldaar den 25sten November of den 7den December 1583, en werd in de kloosterkerk van zijne orde begraven. Men bedekte zijn graf met een zerk, voorzien van een opschrift, waarin zijne bedieningen vermeld werden. Hij schreef:

Compendium decretorum capitulorum provincialium ab anno 1515, *quo erecta provincia inferioris Germaniae ad sua usque tempora* etc.

Zie de Chalmot, *Biograph. Woordenb.;* Paquot, *Mem.,* T. III. p. 666. (fol. uitgav.)

COYET (Frederik), zoon van Julius Coyet, Generaal veldtuigmeester in Russische dienst, was in 1644 eenige maanden raad van het geregtshof te Batavia en werd den 4den November 1647, Nederlandsch opperhoofd in Japan; maar aangezien de keizer, den 24sten van diezelfde maand, eenig misnoegen opgevat had, omdat de onzen te Batavia, aan de Portugezen eenen stuurman geleend hadden, moest hij, zonder de geschenken te mogen overleveren, den 16den Januarij daaraanvolgende weder vertrekken. In 1652 evenwel andermaal tot denzelfden post benoemd, nam hij den 3den November van dat jaar de zaken van Adriaan van der Burg over. Hij bleef echter niet lang aldaar, want den 10den November des volgenden jaars, werd hij vervangen door Gabriël Happart, daar sedert 1640 de opperhoofden in Japan jaarlijksch vervangen werden. In 1656 werd hij landvoogd op het eiland Formosa of Tayouan, waar hij Cornelis Caesar verving, na er vroeger tien jaren tweede persoon en opperkoopman te zijn geweest. Zijn voorganger had, voor zooveel in zijn vermogen was, de verdedigingswerken in eenen tamelijk bevredigenden toestand laten brengen, vooral ook, doordien er tusschen het bestuur en zekeren Coxinga, een Chineschen vrijbuiter, die vroeger op Formosa woonde en bij de zeeroovers zeer in aanzien was, moeijelijkheden ontstaan waren, die Coyet met reden het ergste deden vreezen. Terwijl hij getracht had, om de betrekkingen eenigzints te herstellen, liet hij evenwel niet na, om de regering te Batavia kennis te geven van eenen mogelijken aanval van Coxinga, met dringend verzoek om spoedige hulp, maar dit werd door de verkeerde uitleggingen die men daaraan gaf, als een uitvloeisel van lafhartigheid en ongegronde vrees beschouwd; zoodat men hem geene genoegzame hulp zond, dan toen den aanval reeds geschied was. Het was een zijner voorgangers Nicolaas van der Burg, toen raad van Indië, een gezworen vijand van Coyet, die zijne uiterste pogingen in het werk stelde om al zijne berigten als ongegrond te doen voorkomen, en berispte men alzoo Coyet, omdat hij op eigen gezag eenige middelen tot verdediging bij de hand had genomen, niettegenstaande hij reeds den 10den Maart 1654 in de vergadering der hooge regering te Batavia, gewezen had op den moeijelijken toestand waarin het eiland kon geraken, bijaldien de geruchten zich bevestigden, dat Coxinga eenen aanslag op Formosa wilde doen, indien hij het in China niet kon volhouden. De gevreesde aanval had in het begin van het jaar 1661 plaats en werd ondersteund door den lafhartigen aftogt van de bevelhebbers van der Laan, Herman Clenk en Jacob Cau, die men, de een na den ander, op het berigt van den aanval tot ontzet had gezonden, doch die zich verwijderden toen het gevaar het meest nijpende was. Bij den aanval van Coxinga had men, na het verlies van de vesting Provintia nabij Sakam gelegen, zich op het

kasteel Zeelandia teruggetrokken, en het was deze sterkte, die door Coyet gedurende 9 maanden dapper verdedigd werd en die hij nog, ten gevolge van gepleegd verraad moest overgeven. Ruim 1600 Nederlanders kwamen bij die verdediging om. Den 1sten Februarij 1662 werd het fort door de onzen verlaten. Coyet bedong voor zich en de bezetting vrijen aftogt, met alle scheeps- en andere voorraad naar Batavia, en zoo ging het eiland Formosa voor altijd voor ons verloren.

In weerwil der dappere verdediging tegen 25000 man, met grof geschut voorzien, werd Coyet het slagtoffer der kwaadsprekendheid zijner vijanden. Bij zijne aankomst te Batavia, werd hij in hechtenis genomen, en wegens lafhartigheid en verkeerde maatregelen op het schavot gebragt, met het zwaard over het hoofd gestraft en den 11den Junij 1665, na eene gevangenis van drie jaren, voor zijn leven naar Rosingain, een der Banda eilanden gebannen, waar hij tot in 1674 verbleef, toen hij, op verzoek van zijne kinderen aan Prins Willem III, en op diens voorspraak bij de heeren bewindhebberen, op zekere voorwaarden, uit zijne gevangenis ontslagen werd en naar het vaderland terugkeerde, welks eer hij, ten spijt van eenige laffe en verachtelijke wezens, had opgehouden.

Zijn vonnis werd evenwel niet vernietigd, evenmin zijne vervolgers, bij wie de schuld eigenlijk zat, gestraft. De tijd van zijn overlijden is niet bekend. Zijn broeder Petrus Julius was Minister in Zweden, die in 1667 te Breda overleed.

Zie *'t Verwaerloosde Formosa of waerachtig verhael van het verwaerl. van dit Eyland door de Nederl. en het overromp. door de Chinezen.* Amst. 1675, 4°. welk werkje gezegd wordt door Coyet ter zijner verdediging geschreven te zijn; Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. III. St. II. bl. 93, D. IV. St. I. bl. 371, 375, St. II. bl. 75—82, D. V. St. II. bl. 89, 92; van Kampen, *Gesch. der Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 105—113, dezelfde, *Vaderl. Karakterk.* D. II. bl. 331; van der Aa, *Nieuwe Herinn. uit het gebied der Ned. Gesch.*, D. II. bl. 342; Teenstra, *Bekn. Beschr. van de Nederl. Overz. Bezitt.*, D. II. bl. 580, 581, 629, 638.

COYET (Balthazar) was edelman in het gevolg van Koenraad van Klenck, bij het prachtige gezantschap dat de Staten-Generaal, in 1675 tijdens den benarden toestand der Republiek, naar Rusland zonden, om den Czaar Alexis te bewegen, door een aanval op Zweden eene afleiding te maken. Coyet beschreef deze reis in het geschrift getiteld:

Voyagie onder de Suite van den Heer Koenraad van Klenck, Extra Ordinair Ambassadeur van de Staten Generaal en den Prins van Oranje, aan Zijne Zaarsche Majesteit van Moscovië, beschreven door een van Zijner Excell. Suite. Amst. 1677.

Dit werk is, volgens een bevoegd beoordeelaar, een der beste beschrijvingen van Rusland, die toen ter tijd het licht zagen; zijne onbevooroordeelde oplettendheid, zijne kalmte, de schijnbare onverschilligheid, waarmede hij alles beschrijft, zoo als hij het zag en hoorde, zijn eigenschappen, die aan de beroemde gezantschapsberigten der Venetianen herinneren.

Overigens houden wij deze Balthazar Coyet, voor den aldus genoemden zoon van den voorgaande; en als dit zoo is, dan was hij van den 25sten Mei 1697 tot den 17den April 1701, landvoogd van Banda. Gedurende zijne regering waren de uitbarstingen van den Goenoeng-Api het hevigst. Het gebrek en de ellende daaruit ontstaan, deed de meeste Bandanezen naar andere eilanden verhuizen, waardoor Banda bijna ontvolkt werd. Doch Balthazar Coyet, aan eed en pligt getrouw, bleef op zijn post en voorkwam daardoor eene geheele ontvolking van de Muskaat eilanden.

Zie Scheltema, *Peter den Grooten*, D. I. bl. 18; dezelfde, *Rusland en de Nederl.*, D. I. bl. 310, 313, 347; Prof. Dozy, in *de Gids*, 1856, D. I. bl. 227.

CRAAN (Willem Benjamin), werd geboren te Batavia, den 23sten Augustus 1776, studeerde te Leiden in de regtsgeleerdheid en wiskunde. Op den 27sten Augustus 1795 aldaar tot Doctor in de regten bevorderd zijnde, liet hij evenwel deze wetenschap varen, om zich uitsluitend op de wiskunde toe te leggen. Onderscheidene posten hiertoe betrekking hebbende, nam hij waar, vooral in België, waar hij den 16den Junij 1848 overleed. Behalve een werkje getiteld: *sur la concordance des baromètres, la hauteur des marées* etc., vervaardigde hij een plan van het slagveld van Waterloo, alsmede een platte grond van Brussel en zijne voorsteden, hetwelk hij in 1816 in 4 bladen heeft in het licht gezonden.

Zie *Nouvelle Biograph. Gener.*

CRAANE (M. de), orgelmaker te Kuilenburg, vervaardigde in 1768 te Zoelen een achtvoets werk van 12 stemmen, voor twee klavieren en aangehangen pedaal. Bovendien heeft hij ook te Batenburg een achtvoets werk met een klavier gemaakt.

Zie Hess, *Disposit. der Org.*, E. L. Gerber, *Lexicon*, bl. 809.

CRAANEN (Daniel), zoon van Dr. Daniel Boshuysen Craanen en Agnes Eusebia Oosterbaan, werd geboren te Naarden, was eerst apotheker te Amsterdam daarna geneesheer te Rotterdam en lid van het Bataafsch genootschap aldaar, lid van de scheikundige societeit te Parijs, van de Hollandsche huishoudelijke maatschappij te Haarlem en van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen. Hij stierf te Rotterdam in 1813 en was in 1800 getrouwd met Helena Schrick, die in het kraambed overleed en hem eene dochter naliet. Zijn broeder, Hendrik Oosterbaan Craanen, is geweest burgemeester en geneesheer te Naarden en tevens hoogheemraad van de zeedijk beoosten Muiden. Hij schreef:

De Verhandeling van Dr. J. Della Lena, over de eigenschappen zijner vaste ontvlambare aarde, ontwikkeld en ten toets gebragt. Leiden, 1807, 8°.

Volgens de *Jaarboeken van Wetenschap en Kunst*, D. II. St. 2. bl. 49, 51 is dit werk van geene wezenlijke waarde en heerscht er in hetzelve noodelooze verspilling van geleerdheid.

Scheikundige werking van sommige tegengiften. Amst. 8°.

Schei- en huishoudkundig Magazijn, Amst. 1809, 8°.

Voorts komt van hem eene verhandeling: *Over het ontdekken der Meekrapvervalsching* voor, in de *Verhandelingen van den Oeconomischen tak der Hollandsche maatschappij te Haarlem* en eene *over de Loodvergiftiging.* (D. VII. St. I.)

Zie *Konst- en Letterb.* 1808, D. II. bl. 202, 1809, D. I. bl. 268; de Jong, *Alphab. Lijst van Boek.*; *de Navorscher*, D. IV. bl. 280.

CRAANEN (Theodorus), of Kranen, was geneesheer en Doctor in de wijsbegeerte en werd in 1655 beroepen tot hoogleeraar in de wijsbegeerte aan de hoogeschool te Nijmegen, van waar hij in 1670 vertrok op zijne aanstelling tot hoogleeraar in dezelfde faculteit en in de Mathesis te Leiden, en tot onderregent van het staten collegie aldaar. Doch zijn ijver ter verdediging van de leer van Descartes, en daaruit gerezene twist met den hoogleeraar Spanheim, gaf curatoren, in 1673, aanleiding om hem in beide genoemde betrekkingen te ontslaan en daarentegen tot gewoon hoogleeraar der geneeskunde aan te stellen. In deze hoedanigheid diende hij de hoogeschool tot het jaar 1687, toen hij, op uitnoodiging van Frederik Wilhelm, keurvorst van Brandenburg, die hem tot eersten geneesheer aanstelde, naar Berlijn vertrok, alwaar hij in 1690 (volgens anderen den 27sten Maart 1688) overleed. Zijne afbeelding, door A. Blooteling vervaardigd, ziet het licht.

Hij is de schrijver van vele werken over zijn vak, afzonderlijk uitgekomen, laatstelijk bijeenverzameld te Antwerpen in 1689. 4°. 2 deelen; de levendigheid van zijn vernuft en bevalligheid zijner voordragt worden geroemd; doch van zijne kennis der geneeskunst en zijne min doordachte toepassing der Cartesiaansche wijsbegeerte op dezelve, ontvangen wij minder gunstige getuigenis, ofschoon die van Boerhave komt, wiens afkeer van de Cartesiaansche leer bekend is en op die getuigenis wel eenigen invloed zal hebben uitgeoefend. Tijdens zijn verblijf in Holland gaf hij uit:

Tractatus Physico-Medicus.

Waarvan het 107de hoofdstuk handelt: *de Musica*; het 108ste *de Echo* en het 109de *de Tarantula.* Eene nieuwe uitgave van dat werk verscheen te Napels, 1722, 4°.

Zie *Quartierl. Academ. en Lat. School te Nijmeg.*, bl. 11, 12, Boerhave *Orat. fun. in Albinum*, p. 20; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, D. I. bl. 196—198; *Toev. en Bijl.*, bl. 114, 289; Gerber, *Lexicon*, bl. 809; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 290; Bouman, *Gesch. der Geldersch. Hoogesch.*, D. I. bl. 243, 263, D. II. bl. 24; Muller, *Cat. van Portrett.* bl. 66.

CRAANHALS (Sebastiaan), schijnt in 1573 in het Spaansche leger, onder Frederik Toledo, voor Alkmaar geweest te zijn, althans wij vinden vermeld dat hij, toen de sluizen opengezet en de dijken in het noorderkwartier waren doorgestoken, om genoemde stad te ontzetten, den Spaanschen veldheer daarover gerust zocht te stellen; waaraan deze evenwel geen gehoor gaf en het beleg opbrak. In 1576 was hij schout van Haarlem en werd in dat jaar, benevens Gijsbrecht van Nesse burgemeester, wegens die stad aan den prins van Oranje gezonden, om Haarlem weder onder zijn gouvernement te brengen. In 1577 werd hem commissie gegeven als land-

drost, in last hebbende het beschermen van de inwoners ten platte lande, tegen afgedankte soldaten, vagebonden en andere moedwilligen. Op een zijner togten, omstreeks het einde der maand Julij van genoemd jaar, met twaalf zijner dienaars, op zijne hofstede buiten Alkmaar verblijf houdende, kwamen aldaar een tachtigtal soldaten, tierende en roepende: Sla dood! Sla dood! waar is de schelm; Craanhals, bemerkende dat het om hem te doen was, wilde het huis door de achterdeur ontvlugten, doch werd gegrepen en jammerlijk vermoord.

Bij de schouwing van zijn lijk bevond men, dat hij ongeveer dertig wonden bekomen had.

De boosdoeners beroofden hem verder van zijn geld, en het huis van deszelfs gouden en zilveren versierselen, en zochten hun heil in den vlugt. Een deel werd er gevangen gezet, doch het blijkt niet dat er een gestraft is.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VI. bl. 455 (334) B. X. bl. 756 (201). B. XI. bl. 869 (283).

CRAAUWELAAR (Jan de), kapitein op het schip *de Landskroon*, van 36 stukken. Hij behoorde in 1707 tot de Nederlandsche schepen die, in vereeniging met den Britschen vloot, zich begaven naar de baai van St. Hospice, om aan het leger der bondgenooten (in den successieoorlog van 1702 tot 1713) allen mogelijken bijstand te verleenen. Bij deze gelegenheid werd hij met zijn schip *de Landskroon* en drie Engelsche fregatten gezonden, om post te vatten aan de westzijde van de rivier de Var, ter beschieting van eene aldaar door de Franschen aangelegde schans, om alzoo aan het leger der bondgenooten gelegenheid te geven om hooger op de rivier over te trekken. Men had namelijk een aanslag op Toulon op het oog, en ofschoon de aanslag mislukte, zeilde de Engelsche schout bij nacht Dilckes met drie Engelsche en twee Hollandsche schepen, *de Veere* van 58 stukken onder kapitein Godin en *de Landskroon* van 46 stukken onder Craauwelaar, de baai in. Deze schepen bombardeerden de stad, schoten een driedekker en nog twee andere oorlogschepen in brand, terwijl de vlammen nog tot vijf anderen oversloegen. In 1732 was hij kapitein op het roeifregat *Spiegelbosch* van 24 stukken, hetwelk met de *Wageningen*, van 38 stukken, onder kapitein Jacobus Teengs, tot bestrijding der Marocanen werd uitgezonden.

Zie de Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeew.*, D. IV. St. II. bl 420, 422, 426, D. V. bl. 78.

CRABBE (Jacobus), *de Jonge*, schreef een:

Bly-eyndigh Treurspel, Palmiro en Claudianus waare Liefde of val van Galerio. Alkm. 1661, waarvan het grootste gedeelte niet te begrijpen is. Zijne spreuk was: *Eer 't best.*

Zie Witsen Geysbeek, *Woordenb. van Nederd. Dichters*, D. II. bl. 103; *Register der Nederl. Tooneelspel Dichteren*, Delft 1743, bl. 27.

CRABBE (Mr. Jan), noemde men den geest- en kunstrijken organist te Rotterdam. J. Dullaert begroette hem met een lofvers.

Zie *Bloemkr. van Verscheid. Gedicht.*, bl. 540; Koning, *Geschied. van het Slot te Muiden*, bl. 131, 132; Kist en Royaards, *Archief. voor Kerk. Geschied.*, D. VIII. bl. 184.

CRABBE (Johan), prior der Augustijnen te Dordrecht; werd geboren te Leuven in 1543 en was een dergenen van zijnen tijd, die zich door gemakkelijkheid en welsprekendheid in het prediken onderscheidde; hij maakte zich door het prediken tegen de ketters en standvastig ijveren voor de belangen van den hertog van Alva bijzonder gehaat, en werd ten gevolge daarvan, op den 10den Julij 1572, door den provoost van Entens, gevangen genomen, en eerst na eene hechtenis van vijftien maanden, op last van Willem I, ontslagen. Na zijn ontslag uit den kerker, bleef hij zijne diensten aan de kerk wijden door te prediken, en werd hij ook tot provinciaal van zijne orde aangesteld. Hij stierf in 1598 en heeft eenige tractaten in handschrift nagelaten.

Zie Moreri, *Dictionn.*; Schotel, *Kerk. Dordr.* D. I. bl. 58, 72.

CRABBE (Frans), geboren te Mechelen in 1500, schilderde in den trant van Lucas van Leyden. Zijn werk is even krachtig in water- als olieverw. In de Recolletten kerk te Mechelen vervaardigde hij een kapitaal stuk, *de kruisiging* voorstellende. Hij overleed in 1548.

Zie van Mander, *Lev. der Schild.* D. I. bl. 158; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, die hem verkeerdelijk onder den naam van Frans Crabeth nog eens vermeld; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRABBE (Pieter), geboren te Mechelen omstreeks 1471. Hij begaf zich in de orde der Franciskaner observanten van zijne geboorteplaats en deed er zijne kloostergelofte. Vervolgens was hij gardiaan van verscheidene kloosters en in het bijzonder van dat van Mechelen, alwaar hij den 30sten Augustus 1554 overleed, den roem nalatende een geleerd en godvruchtig man te zijn geweest. Hij schreef:

Concilia omnia tam generalia quam particularia ab Apostolorum temporibus in hunc usque diem, a sanctissimis Patribus celebrata et quorum acta literis mandata, ex vetustis diversorum regionum Bibliothecis haberi potuere, his duobus tomis, etc., Colon. 1538, fol. 2 vol. idem. 1551.

Het is van dit werk, waaraan zoo veel moeite en kosten besteed zijn, te bejammeren, dat het zoo vele stukken bevat die vervalscht zijn. Hij was de tweede uitgever der conciliën; de eerste was Jakob Merlin; terwijl Surius, Binius en Labbaeus, later, ieder afzonderlijk, hunne krachten aan dit onderwerp ten koste legden.

Zie Sweertius, *Ath. Belg*, p. 610; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 968; Paquot, *Mémoir.*, T. IV. p. 258—260; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CRABBEELS (Clemens), werd geboren te Leuven en aan de universiteit aldaar bevorderd tot licentiaat in de Godgeleerdheid. Naderhand was hij meest in bediening in het bisdom van Gent, alwaar hij geheimschrijver van den Bisschop Cornelius Janssenius, Aarts-Diaken en Deken der Kerk, en na den dood van Janssenius, algemeen Vicaris van het bisdom geweest is. In 1578, toen de hervorming ook te Gent was doorgedrongen, en hij in de uitoefening van zijn ambt belet werd, was hij genoodzaakt te vlugten, zich te Doornik of te Keulen ophoudende; ook bediende hij eenigen tijd de pastorij van Oudenaarden. Hij werd in 1584 door Philips II, Koning van Spanje, tot Bisschop van 's Hertogenbosch verheven, nam daarvan op den 28sten December van dat jaar bij procuratie door Lukas Dielen bezit, en werd den 6den Januarij 1585 ingewijd. Na deze waardigheid bijna acht jaren met grooten ijver te hebben waargenomen, overleed hij te 's Hertogenbosch den 22sten October 1592, en werd aldaar in de hoofdkerk op het hooge koor begraven. Onder zijn bestuur geschiedde de afzondering van de abdij van Tongerloo der premonstratenser orde van het bisdom van 's Hertogenbosch.

Zijne zinspreuk was: *Tempus faciendi, Domine! (Het is tijd om te handelen, Heere!)* van hem bestaat er eene afbeelding.

Zie (H. van Rijn), *Oudh. en Gesticht. van 's Hertogenb.*, bl. 219—223; (A. van Gils), *Kathol. Meijer. Memorieb.*, bl. 85; Muller, *Cat. van Portrett.*

CRABEL (Nicolaus), behoorde misschien tot het aloude Zeeuwsche geslacht van dien naam. Hij werd te Middelburg geboren en schreef:

Ovidii de arte Amandi, Amorum; de Remedio Amoris, Tristium de Ponto, Padua 1499.

Zie de la Rue, *gel. Zeeland*, (tweede druk) bl. 55, en over het geslacht van dien naam, W. te Water, *het Hoogadel. en Adelr. Zeel.* Voorrede bl. 52 en bl. 157 van het werk zelve.

CRABETH (Adriaan), oudste zoon van zekeren Pieter Krepel of Krepele Pieter, burger en inwoner der stad Gouda, die, omdat hij mank was, alzoo genoemd werd, en die de stedelijke bediening van marktveger had, hetwelk men liet waarnemen, en dat nog altijd een goed burger bestaan opleverde. Adriaan werd te Gouda geboren en veranderde met zijne broeders hunnen naam in Crabeth, daarbij aannemende een sprekend wapen, bestaande uit een blaauw schild met drie gouden hanepooten. Hij was een leerling van Jan Swart van Groningen, die in 1525 te Gouda was komen wonen. Spoedig overtrof hij zijnen leermeester en trok, ten einde zich verder te bekwamen, naar Frankrijk, met het voornemen om ook Italië te bezoeken, doch zich te Arnhem ophoudende, om aan bestellingen, die hem daar gedaan waren, te voldoen, overleed hij er in 1581.

Zie de Lange van Wijngaerden, *de Goudsche Glazen* enz. bl. 94; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRABETH (Dirk), broeder van den voorgaande, was met zijnen broeder, die volgt, de beroemdste van alle meesters in de glasschilderkunst. Van zijnen levensloop is, even als van zijnen broeder, weinig bekend. Volgens de gewoonte van zijnen tijd deed hij eene buitenlandsche reis, doch bepaalde zich alleen tot het bezoeken van Frankrijk. Hij woonde te Gouda, op de Gouwe over het Amsterdamsche Veer of de brug van de Turfmarkt, hield daar eene glazenmakerswinkel, en

bloeide omstreeks 1560. Hoogstwaarschijnlijk had hij zijne kunst bij kloosterlingen geleerd, en welligt ook bij Coddesteijn of Ponsen, die in zijnen tijd de meest vermaarde glasschilders waren. Hij bleef ongehuwd, is zeer oud geworden en leefde nog in 1600. Men wil dat hij in 1601 overleed. In de St. Janskerk te Gouda worden van hem zeven beschilderde kerkglazen gevonden, voorstellende: *Bethulië ontzet door de onthalzing van Holofernes; de uitdrijving der koopers en verkoopers uit den tempel; de diaken Philippus binnen Samaria; Johannes in de gevangenis* en vervolgens *aan den Jordaan predikende; Jezus onder zijne discipelen omstreeks den Jordaan; Johannes den Zaligmaker doopende; de inwijding van Salomons tempel,* en daaronder *het Avondmaal des Heeren.* Zijn broeder,

CRABETH (Wouter) bijgenaamd *de Oude,* werd mede te Gouda geboren. Hij genoot zeker dezelfde opleiding, doch strekte zijne reis naar Italië uit en bestudeerde aldaar de schilderstukken van Raphaël en anderen, hetgeen uit zijne stukken blijkbaar is. Ook hij had eene glazenmakerswinkel te Gouda, en woonde om de hoek van de Gouwe achter de Vischmarkt, op de noordzijde, schuins over de Kralingerbrug. Zijn eerste werk verscheen in 1561.

Hij was door zijn huwelijk vermaagschapt aan het oud adelijk geslacht van *Prooijen* of *Poederooijen,* en had een zoon, Pieter genaamd, die naderhand Burgemeester van Gouda was, en wiens nazaten tot het jaar 1711 leden der regering aldaar geweest zijn. Het sterfjaar van Wouter Crabeth is onbekend, doch hij schijnt niet zoo lang als zijnen broeder geleefd te hebben. Vier kerkglazen worden van hem in de St. Janskerk gevonden, voorstellende: *de offerande van Elias door vuur van den hemel verteerd,* en beneden dit stuk *de voetwassching der Apostelen; de koningin van Scheba een bezoek bij Salomon afleggende, om zijne wijsheid te hooren en hem kostbare geschenken brengende; de kerkroover Heliodorus door de Engelen gestraft; de geboorte van den Zaligmaker,* en daaronder *Christus, zittende in het midden der Kanunnikken.*

Dirk en Wouter Crabeth waren voorzeker de bekwaamste glasschilders van vroegeren of lateren tijd. Beiden deden voor elkaâr niet onder, want is Wouter te roemen om zijne sierlijkheid van teekening, helderheid van kleuren en stoutheid zijner hoogsels, de arbeid van Dirk daarentegen overtreft door den gloed der kleuren, door de krachtvolle uitdrukking, schoone houding en uitvoerigheid der beelden. Men pleeg te zeggen: »'tgeen Dirk doet door zijne diepsels, werkt Wouter uit »door zijne hoogsels."

Hun beider arbeid laat niets te wenschen over, en beiden durfden het te ondernemen, om de grootste zoowel als de kleinste onderwerpen op glas te schilderen, en even uitvoerig te behandelen. Zij waren zoo ijverzuchtig omtrent hunne kunst, dat de een den ander daaromtrent iets vragende, de ander gewoon was te zeggen: »Ik heb het gevonden, doe ook zoo," latende elkander schriftelijk weten hetgeen zij te zeggen hadden, om niet overloopen of verrast te worden, en zij bedekten hun werk, wanneer de een bij den ander in den winkel kwam. Hunne vaardigheid in het schilderen en bakken van het glas was ongemeen, en zij ontzagen geene moeite of kosten, om hun werk te verbeteren en te volmaken. Indien zij in hunnen arbeid eenig gebrek vonden, verschilderden of verbakten zij hetzelve, zonder daar iets meer voor te ontvangen, zooveel eer stelden zij in hunne kunst, waarmede zij niet veel geld wonnen, als de menigte van glazen, die zij voor andere plaatsen en voor het buitenland vervaardigden, dit niet had vergoed. Over de afbeeldingen van de door hen voor de kerk te Gouda vervaardigde kerkglazen, zie men het laatst aangehaalde werk van dit artikel. De portretten van Dirk en Wouter Crabeth, in buste, levensgroot, met handen, krachtig geschilderd op paneel, versieren de wanden van de kerkmeesters kamer, in de St. Jans kerk te Gouda, en zijn door den laatst overgeblevene van dit geslacht, Burgemeester Renier Crabeth, op den 26sten Januarij 1761 geschonken. Renier Persyn vervaardigde eene kopergravure er van, en Hendrik Barry kopieerde dezelve, naar welke gravure alle andere voorkomende genomen zijn. Vondel vereerde hunne afbeeldingen met een bijschrift. De kerk te Gouda, die de voornaamste voortbrengselen van hunne kunst bevat, bewaard hun stoffelijk overschot, en teregt heeft men begrepen, dat, ten minste daar ter plaatse, elke poging om hunne nagedachtenis te vereeren, overbodig zijn zou.

Zie Walvis, *beschrijv. van Gouda,* D. I. bl. 326—329, D. II. bl. 65—90; van Mander, *Lev. der Schild.*, D. I. bl. 154, 155, D. II. bl. 53; de Chalmot, *biograph. Woordenb.*; de Lange van Wijngaerden, *de Goudsche Glazen,* enz., bl. 84—93; Immerzeel, *Lev. en Werk der Kunstsch.*; Kist en Royaards, *Nederl. Arch. voor Kerk. Gesch.*, D. VIII. bl. 238, waarbij het facsimilé van Wouter's schrift en handteekening; Muller, *Catal. van Portrett.*; *de Navorscher,* D. VI. bl. 75, 288; Kramm, *Lev. en Werk der Kunstsch.*

CRABETH (Wouter), bijgenaamd *de Jonge,* kleinzoon van den voorgaande en zoon van Pieter Crabeth. Hij werd te Gouda geboren en had tot onderwijzer Cornelis Ketel, bezocht Frankrijk en Italië, oefende zich verscheidene jaren naar de grootste voorbeelden te Rome, en werd een bekwaam historie- of portretschilder. Hij huwde na zijne wederkomst in 1628 met Adriana Vroesen, uit een oud Goudsch en Rotterdamsch geslacht gesproten. Onder zijne beste werken wordt geteld *eene Maria hemelvaart* en eene schilderij, *de ongeloovigheid van Thomas* voorstellende. Zijn laatste en schoonste stuk komt voor in de zaal van de St. Joris-Doelen te Gouda, door hem in 1644 geschilderd, zijnde *een krijgsraad,* waarop hij zich zelf, kapitein der schutterij zijnde, heeft afgebeeld, zijnde de eerste persoon op dat tafereel voorkomende.

Zie Houbraken, *Schouwb. der Schild.*, D. I. bl. 178, 179; de Lange van Wijngaerden, *de Goudsche Glazen,* enz., bl. 125; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRACAUW (Carel van), ook wel Crakauw, was resident van den staat in de Sond, werd in 1628 als gezant naar Straalsund gezonden en in 1634 naar Jutland. Meerdere bijzonderheden zijn ons van hem niet bekend.

Zie Aitzema, *Saeken van Staet en Oorl.*, D. I. bl. 702; D. II. bl. 149; 513; Dodt van Flensburg, *Arch. voor Kerk- en Wereldl. Geschied. van Utrecht,* D. III. IV.

CRACHT (Frans van Limborch van der), was ten jare 1773 Kapitein ter zee, onder het Admiraliteits-kollegie van Amsterdam. Hij schreef:

Verhandeling aangaande de driesnijding eener regtlijnische hoek, voorkomende in de *verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij,* D. XVI. St. II. bl. 71—84.

Zie de Chalmot, *biogr. Woordenb.*

CRACK (Hippolitus), zoon van Roelof Crack en Doekeltje Doekels, was gehuwd met Gaeltje Gerrijtsma, en liet geene kinderen na. Den 26sten Julij 1605 aangesteld tot Grietman van Aengwirden, was hij in 1618 monster-commissaris, en in 1625 lid van gedeputeerden. Hij overleed den 17den October 1626 en zijne vrouw drie dagen later.

Zie Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietmann.*, bl. 337.

CRACK (Johannes), denkelijk een broeder van den voorgaande, was gehuwd met Ansk, dochter van Rinco van Lycklama, Grietman van Weststellingwerf, en had bij haar drie dochters. Den 9den Januarij 1636 Grietman geworden, werd hij den 24sten April 1651 Curator van de Academie te Franeker, doch overleed in het volgende jaar, den 26sten April, in den ouderdom van twee en vijftig jaren. In 1623 was hij reeds Volmagt ten landsdage. Ook is hij lid van de Staten-Generaal geweest.

Zie Baerdt van Sminia, *Nieuwe Naaml. van Grietmann.*, bl. 338.

CRACO (Jan), of Crakoo, geboren te Utrecht, is aldaar in 1761 als kweekeling in de Renswoudsche stichting opgenomen; aldaar eenige jaren in de beoefening der teekenkunst doorgebragt hebbende, is hij, daartoe van heeren Regenten van het gesticht in staat gesteld, tot voortzetting zijner studien naar Parijs vertrokken, waar hij vier jaren is verbleven. Zijn hoofdwerk was het portretschilderen. In eene der kamers van het gebouw der gezegde stichting, treft men een schoorsteenstuk van hem aan. Hij heeft vervolgens te Amsterdam gewoond en is ook aldaar overleden.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; A. Siret, *Dict. Hist. des Peintres.*

CRAEGH (H. J.), die in het begin der achttiende eeuw leefde, heeft zich onder anderen doen kennen door een *Lofvers op de stichtelijke bedenkingen van C. J. Wits,* hetwelk geen grooten dunk van zijne dichterlijke bekwaamheid inboezemt.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.*, D. II. bl. 27.

CRAEN (A. Pieterszoon), was niet zoo als Witsen Geysbeek zegt, de dichter van: »*de Amsterdamsche Pegasus*"

(1627), maar medeverzamelaar aan dien bundel gedichten, zijnde hij alleen de vervaardiger der daarin voorkomende *Pastorellen of Boschgesanghen*, die, ofschoon de voorkeur boven de verzen van Colevelt verdienende, nogtans den naam van niet onverdienstelijk, zoo als Witsen Geijsbeek daarvan getuigd, niet waardig zijn.

Zie Witsen Geijsbeek, *Woordenb. van Nederd. Dicht.*, D. II. bl. 104, uit medegedeelde aanteekeningen verbeterd.

CRAEN (LAURENS), een weinig bekend kunstenaar, die waarschijnlijk tot de oude school behoorde. Van hem komt een *stil leven* voor in de *Kunst-catalogus* der verkooping van *Vegelin van Claerbergen*, te Leeuwarden, 1846.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRAEN (NICOLAUS), was een Nederlandsch toonkunstenaar uit de eerste helft der zestiende eeuw.

Zie R. G. Kiesewetter, *Prijsverh. van het Kon. Ned. Instit.*, bl. 35.

CRAENHALS (CHRISTIAAN), Baljuw en Dijkgraaf van Bergen, behoorde tot de verbondene Edelen in 1566. Een jaar daarna werd hij gedagvaard tot aflegging van den eed van trouw aan den koning, waaraan hij gehoor gaf.

Zie d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verbond en Smeekschrift der Edelen*, bl. 69.

CRAEIJESTEIN (GERRIT GERRITSZ. VAN), werd in 1574 aangesteld tot Baljuw van Oudewater en Dijkgraaf der drie gehuchten, bij die stad gelegen. Bij de inneming van Oudewater door de Spanjaarden in 1575, ontkwam hij gelukkig het gevaar, door zich als een der plunderaars voor te doen. Buiten de stad werd hij herkend, doch zijne kloekmoedigheid en vlugheid redden hem. In 1582 werd hij in zijne vorige betrekking hersteld.

Zie van Kinschot, *Beschrijv. van Oudewater*, bl. 78, 257—261; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 62—64.

CRAEIJESTEIN (BALDINUS VAN), geboren te Amsterdam, schreef:

Veteraquinium, sive Oratio de Origine, situ, rebus gestis Urbis Veteraquini. Schoonh. 1659, kl. 8°.

Zie *de Vriend des Vaderl.*, D. V. bl. 211; alwaar evenwel het jaartal van uitgave 1652 wordt opgegeven; ofschoon een voorhanden zijnde exemplaar 1659 noemt.

CRAEYVANGER (GERARDUS), werd te Utrecht den 13den Januarij 1775 geboren. Aanvankelijk tot een ander beroep opgeleid, leerde hij de muziek enkel voor zijne uitspanning; dan, spoedig nam zijne liefde voor de kunst de overhand, en op nog jeugdigen leeftijd wijdde hij zich geheel aan de studie, voornamenlijk der viool- en zangkunst. Zijn vaardig vioolspel, veelzijdige kennis en aangename omgang, waren zoo vele oorzaken, waardoor hij in 1800 tot Direkteur werd benoemd van een in datzelfde jaar opgerigt studenten-concert, geheel uit liefhebbers bestaande. In meest alle destijds bestaande muziekale bijeenkomsten, werkte hij mede als braaf violist, terwijl hij met eene goede Baryton stem begaafd, menig concert door zijne fraaije voordragt eener Fransche aria, of van een viool-concert van Démar of Viotti opluisterde. Doch boven alles schitterden zijn talent en ijver gedurende bijna eene halve eeuw op een der R. C. koren, daar bij voortduring goede kerkmuziek der beste komponisten op prijzenswaardige wijze werd uitgevoerd. Ook als componist deed hij zich niet ongunstig kennen, en zijne Missen, Motetten, Kwartetten (waarvan alleen een der laatsten bij Plattner te Rotterdam in het licht verscheen), getuigen van zijn talent, ondanks de fouten daaraan welligt door het gebrekkig theorethisch onderwijs dier dagen verbonden. Hij vormde vele goede leerlingen, leidde het onderwijs op verschillende zangscholen en stichtte zelf eene zangvereeniging onder de zinspreuk: *Tot hooger doel*, al hetwelk van zijn onvermoeiden arbeid getuigt. In latere jaren onttrok hij zich aan alle muziekale uitvoeringen, en overleed na eene korte ongesteldheid op 80jarigen leeftijd.

Zijn dood, door vrienden en betrekkingen diep betreurd, had plaats op den 10den Maart 1855.

Zie Caecilia, *Algemeen Muzikaal Tijdschrift voor Nederland.* Twaalfde jaargang, No. 13.

CRAGIUS (GEORGIUS), was hoogleeraar in de Regten aan de Illustre school te Middelburg, doch kreeg in 1652 zijn ontslag, omdat niemand naar zijne lessen kwam luisteren. Meerdere bijzonderheden zijn omtrent hem niet bekend.

Zie *de Navorscher*, D. II. bl. 2.

CRAIJENBOSCH (GOMARUS VAN) is de stichter van het St. Jacobs-hofje op de Koepoortsgracht te Leiden, in het jaar 1681.

Zie van Mieris, *Beschrijv. v. Leiden*, D. I. bl. 336—340.

CRAJENHOFF (JACOBUS), was eerst Predikant te Oostzaandam, vertrok in 1727 naar Ursem, in 1735 naar Apeldoorn, en werd in 1749 geweerd. Hij schreef:

Lijkpredicatie over Ds. *C. Schaap*, 1734, 4o.

De korte weg der zaligheid, Dev. 1737, 8°.

Neerlands langgewenscht en hoogtijdig heil-uur geboren, en met veel genade toegeroepen, uit Zacharia IV. vs. 7, *in een Leerreeden uytgesproken op den* 28 *Mey* 1747, *bij de Algemeene Juychende Verheffinge van W. C. H. Friso*, enz., Harderw. 1747, 4°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, III, IV.

CRALINGHEN (Jonkhr. DOMINICUS VAN), behoorde tot de onderteekenaars van het smeekschrift der edelen. Hij was gehuwd met Maria van den Binkhorst.

Zie van Leeuwen, *Bat. Illust.*, p. 924; d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verbond en Smeekschr. der Nederl. Edel.*, bl. 76.

CRALINGIUS (JACOBUS), werd predikant te Alkmaar, vertrok van daar in 1616 naar Oosthuizen, in 1619 naar Woerden, en in 1623 naar Oost-Indië. Hij schreef:

Fundament der Saligheid, 12°.

Bancquet des Weerelts, 12°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Ned. Boeken*, D. I. St. III.

CRAMA (ELISABETH), wordt genoemd onder onze schoonschrijfsters.

Zie Schotel, *Lett. en Oudheidk. Avondst.*, bl. 80.

CRAMER (ANTONIJ), geboren in 1785, was in de laatste jaren zijns levens boekhandelaar te Amsterdam, en overleed er den 16den Julij 1833. Van hem zien het licht de navolgende werken:

Mijne herinneringen uit Duitschland en Braband, gedurende den jare 1814, m. pl. Amst. 1821, 8o.

De bogchels mijner luimen of overleveringen uit het geheimzinnige kabinet, Amst. 1822, 8°. 2 deelen.

Waarheid door gekheid omsluijerd, of wat wordt van Parijs gezegd? m. pl. Amst. 1824, 8°.

De geschenken van Pandora, m. pl. Amst. 1824, 8°. 2 deelen.

De kleine Tooneelspeler, of de Vondeling aan den grooten weg naar Parijs, Amst. 1826, 8°.

Moeder en Dochter, een tafereel uit de hedendaagsche groote wereld, Amst. 1827, 8°.

Het reisje naar Dinant, met pl. Amst. 1828, 8°.

De Pelgrim der Nederlanden, schetsende de zeden en gebruiken der onderscheidene steden en dorpen, Amst. 1829, 8°. 6 deelen.

De Grijsaard uit de rotskloven van St. Domingo, of de slagtoffers van den Slaven-opstand, met pl. Amst. 1829, 8°.

De gunsteling van Napoleon, of de kleine Schoenpoetser van de straat le Pelletier te Parijs, Amst. 1830, 8°.

Nationale nijverheid of een uitstapje naar Brussel, Amst. 1830, 8°.

De Bode bij het ministerie te Brussel, of de erfgenamen van het kasteel de Rotteval, Amst. 1830, 8°.

Het sprakelooze Meisje van Brussel of de Rebellen-Bruid, Amst. 1830, 8°.

De Brandstichters of de Vadervloek, Amst. 1831, 8°.

De Marketenster van het Hollandsche Leger, Amst. 1831, 8°.

Het Rijnspook, overleveringen uit de Riddertijden, benevens het dagboek eener reize langs den Rijn in 1831, Amst. 1832, 8o.

Het kraambed aan den oever van de Beresina, of het Legermeisje der groote armée van Napoleon, Amst. 1833, 8°.

De geheimzinnige Visscher of de bewoners van de Duivelsgrot, enz., Amst. 1833, 8°.

De valsche Munter, of het monument in het Weener Woud, en de Speler, Amst. 1833, 8°.

Zie *Alphab. Naaml. van Boek. sedert* 1792 tot 1832; (J. de Jong), *Alphab. Lijst van Boek.*; Brinkman, *Alphab. Lijst van Ned. Boek.*; *Konst- en Letterb.* 1833, D. II. bl. 50.

CRAMER (ARNOLD FREDERIK), Kolonel in dienst der Vereenigde Nederlanden, schreef:

Nuttige aanmerkingen, Reflexiën en Directiën, inzonderheid betrekkelijk op de te doene diensten in eene belegerde vesting, Leiden, 1755, 8°.

Algemeene maatregelen en Directiën, om alle soorten van ver-

rassingen, in den oorlog voorkomende, uit te voeren en af te keeren, 's Hage, 1767, 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. VI.

CRAMER (Antonie), geboren te Winschoten den 13den Julij 1822, waar zijn vader Pieter Nannings Cramer toen Predikant was; zijne moeder Gesina Rosema overleed toen hij nog een kind was. Hij studeerde te Groningen, werd daar in 1844 tot Doctor in de geneeskunde bevorderd, na de verdediging van zijne: *Dissertatio Inauguralis de Morbo Brightii*. In 1846 promoveerde hij aan dezelfde hoogeschool in de heel- en verloskunde. Hij werd lid van verschillende geleerde genootschappen, en overleed te Groningen, den 1sten Januarij 1855. Hij was gehuwd in 1847 met Mejufvrouw Fenna Gesina Edelink, die hem een zoon schonk.

Behalve de door hem bezorgde vertalingen van een paar verhandelingen, leverde hij de volgende oorspronkelijke stukken.

Verhandeling over het vermeende antagonismus der tusschenpoozende koortsen en tuberculeuse longtering, geplaatst in het *Praktisch Tijdschrift* van Dr. Ali Cohen, Jaarg I. 1849.

Verhandeling over het krampachtig asthma der volwassenen, geplaatst in hetzelfde tijdschrift, jaargang II. 1850.

Iets over de keloïde, in *Ned. Lancet*, 2de serie, jaargang V. N°. 9 en 10.

Iets over de cellulose, in *Ned. Lancet*, 2de serie, jaargang VI. N°. 5.

Bijdrage tot de verklaring der zoogenaamde irradiatie verschijnselen, in *Ned. Lancet*. 3de serie, jaargang III. N°. 10.

Over het astma convulsivum adultorum, vooral met betrekking tot den zetel der ziekte, in het *Tijdschrift der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der geneeskunde*, (waarvan Cramer een paar jaren mede-redacteur was), jaargang I. 1850.

Over de gistingsplanten, de plantvorming bij Favus en Sarcina, in hetzelfde tijdschrift, jaargang I. 1850.

Mededeelingen uit het gebied der Ophthalmologie: Over den stand der Iris, in hetzelfde tijdschrift, jaargang II. 1851.

Iets over het Orthoskoop van Czermak, in hetzelfde tijdschrift, jaargang III. 1852.

Bijdrage tot de fijnere structuur der lever, in hetzelfde tijdschrift, jaargang IV. 1853.

Iets over het Idiotismus in Nederland, in *den Algem. Konst- en Letterb.*, 1850, N°. 11.

In 1850 werd hij bij de Hollandsche Maatschappij van wetenschappen te Haarlem bekroond voor zijn antwoord op de vraag:

Wat hebben de nieuwere nasporingen geleerd omtrent de parasiet-gewassen (Emphyta of Epiphyta) op of in levende dierlijke organismen, en inzonderheid bij den mensch? In welk verband staan zij tot ziekelijke ontwikkelingen? en leidt hunne kennis tot eenige rationele geneeskundige toepassing?

Opgenomen met de daarbij behoorende afbeeldingen in de werken van die Maatschappij, en afzonderlijk uitgegeven te Tiel in 1853.

Bij dezelfde Maatschappij werd hij in 1852 bekroond voor zijn antwoord op de vraag naar het Accomodatie vermogen der oogen; terwijl hem daarvoor, behalve de gouden medaille, nog eene premie van honderd en vijftig gulden werd uitgereikt. Zijne verhandeling is getiteld:

Het Accommodatie vermogen der oogen, physiologisch toegelicht. Zij werd afzonderlijk verkrijgbaar gesteld te Haarlem, 1853, 4°., en in het Hoogduitsch vertaald en te Leer uitgegeven.

Eindelijk gaf hij in het licht:

Ontleedkundige platen: Osteologie, Gron. 1854.

Over de plantaardige vormingen bij den favus, vooral in hare betrekking tot deze ziekte. Overgenomen uit de verhandeling over de parasiet-gewassen, enz. Tiel 1853, 8°.

Zie *Konst- en Letterbode* 1850, D. I. bl. 162, D. II. bl. 253, 1852. D. II. bl. 79, 259, 1855, bl. 1, 335, (Brinkman), *Alphab. Naaml. van Boek.*, 1853, uit medegedeelde berigten aangevuld.

CRAMER (A. H.), secretaris van Deventer in 1787, werd bij de staatsgebeurtenissen van dat jaar van zijne betrekking ontzet. Hij vlugtte de stad uit, doch op de aanmaning om alle stukken, de stad betreffende, en die onder zijne berusting waren, over te geven, was hij daartoe bereid, indien men hem veiligheid wilde verleenen om in de stad te komen en er weder uit te gaan. Hij kreeg hierop geen voldoend antwoord, doch eene vernieuwde aanmaning volgde. Andermaal schreef hij, op de voorheen gemelde voorwaarden, in de stad te willen komen, daarbij verklarende, dat hij tot eenen vrijwilligen afstand zijns secretarisschap niet gezind was, en dat hij de ontzetting, zonder regterlijke uitspraak, niet zou aannemen. Met geen antwoord werd hij verwaardigd. Hij plaatste hierop de stukken, die zijne afzetting betroffen, in de *verzameling van Plakaten bij* de Chalmot, en deze bevatteden voor de toenmalige regering der stad zoo vele onaangenaamheden, dat hij, om de plaatsing dier stukken, en omdat hij goedgevonden had smadelijke stellingen te bezigen, de eer van Schepenen en Raad aan te tasten, en een en ander aan het oordeel van het publiek door den druk over te geven, veroordeeld werd in eene boete van 1400 gulden, te betalen binnen eene maand, of, bij ontstentenis daarvan, verstoken van zijn burgerregt en inwoning binnen de stad Deventer.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XVIII. bl. 94—96.

CRAMER (Franciscus Hellendorn), geboren te Stavoren in 1758. proponent geworden zijnde, werd hij in 1785 predikant te Huins en in 1787 beroepen te Suawoude en Tietjerk; aldaar werd hij in 1788 van zijn ambt ontzet, omdat hij niet alleen geen gehoor had gegeven aan het bevel, om voor het huis van Oranje te bidden, maar zich ook niet ontzien had, in zijne gebeden de honendste en rustverstorendste uitdrukkingen te bezigen. Hij begaf zich buitenlandsch, en hield zich meest te St. Omer op; in 1795 door de volksrepresentanten in zijne dienst hersteld, aanvaardde hij dezelve weder den 21sten Junij 1795, werd emeritus in 1834 en overleed te Leeuwarden den 14den Januarij 1840.

Zie *Vaderl. Hist. ten vervolge op* Wagenaar, D. XXII. bl. 20. Uit medegedeelde berigten aangevuld.

CRAMER (H. H. A.), schreef:

Aanleiding tot bevordering der huisselijke gelukzaligheid, uit het Hoogd. Amst. 1787, 8°.

Verhandeling over het gebed, enz., Utr. 1788, 8°.

Zie (de Jong), *Alphab. Lijst van boek.*

CRAMER (Matthijs), berijmde Bort's *Voyagie naer de kuste van China en Formosa*, en deed die in 1670 te Amsterdam in kl. 8°. met plaatjes drukken. Dit werk bestaat meest uit kleine dichtstukjes op een of ander wapenfeit, door den Directeur-Generaal van Neêrlands Indië, Balthasar Bort, op zijne reis naar China en Formosa van 1662 tot 1668 bedreven, op voorvallen hem op die reis bejegend, of op plaatsen door hem aangedaan. Uit het bundeltje blijkt, dat Cramer aan die reis heeft deelgenomen. Toen hij echter zijn werkje liet drukken, woonde hij te Zaandam en was niet jong meer.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederd. Dicht.*, D. II. bl. 27.

CRAMER (Niklaas), schilder, geboren te Leiden in 1670, had tot leermeester Willem van Mieris en na hem Karel de Moor. In portretten en moderne stukjes volgde hij den stijl van den laatstgemelden. Hij overleed in 1710.

Zie J. van Gool, *Nieuwe Schouwb. der Schild.*, D. I. bl. 341, 342.

CRAMER (Pieter), schreef:

Beschrijving der uitlandsche kapellen, voorkomende in Azië, Afrika en Amerika, met kleuren afgebeeld, Amst. en Utrecht, 1775, 4°. 34 stukken.

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.*

CRAMER (Reinoud), overleed te Delft in 1740 en schreef:

Van het besteeden des Tijds, Delft, 1703, 8°., 2de druk, Delft, 1745, 8°.

Gedagten, Delft, 1705, 8°.

Nut en schadelijk tijdverdrijf of onderzoek over het spel, Delft, 8°., 2de druk, Delft, 1751, 8°.

De weg ter ruste in het midden van de onruste, Delft, 1705.

Ontdekking van den Antichrist, Amst. 1725, 8°.

Een Christens werk en strijd, Delft, 1745, 8°. 2de druk.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Ned. boek.*, D. I. St. I, V; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Ned. Dichters*, D. I. bl. 339.

CRAMER (R.), schreef:

Indiaansche Vijfferboom, 1670, 8°.

Zie van Abcoude, *Naamreg. van Ned. boek.*, D. I. St. III.

CRAMER (Mr. Willem Daniël), zoon van Barent Cramer en Elisabeth Johanna de Bruijn, werd te Amsterdam omstreeks het jaar 1788 geboren. Hij was achtereenvolgens Burgemeester van Amsterdam, Vice-President, en laatstelijk President van het Provinciaal Geregtshof van Noord-Holland. De Koning benoemde hem tot Staatsraad in buiten-

gewone dienst en tot Commandeur van de orde van den Nederlandschen Leeuw. Hij overleed te Amsterdam den 21sten December 1856, en zijne tweede echtgenoote Cornelia Christina Aleida van Leeuwen, die den 15den Junij 1848 overleed, schonk hem een zoon.

Hij was een man, die in zijne verschillende maatschappelijke betrekkingen, de algemeene en onverdeelde achting genoot, en door zijnen christelijken ootmoed, zachtzinnig en liefderijk gemoed, door allen werd bemind, die het voorregt hadden hem te kennen. In zijne regterlijke loopbaan, evenzeer als in zijnen administratieven werkkring, tijdens hij als Burgemeester met waardigheid en kunde de belangen der stad Amsterdam behartigde, moest een ieder erkennen, dat men hem dank verschuldigd was voor de trouw, de naauwgezetheid, de gemoedelijkheid en onvermoeide werkzaamheid, door hem steeds ten toon gespreid. In een woord, hij was het sieraad der menigvuldige belangrijke betrekkingen, waarin hij zich gedurende zijn welbesteed leven bewoog, en ofschoon hij zich door geene geschriften als zoodanig heeft doen kennen, mogen wij hem den naam van voortreffelijk regtsgeleerde niet onthouden.

Zie *Amst. Cour.* 23 Dec. 1856; *Algem. Handelsbl.* 24 Dec. 1856; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CRAMER VON BAUMGARTEN (Gerrit Johan Frederik), geboren den 28sten Januarij 1787 te Koevorden. Hij werd tot de predikdienst opgeleid aan de hoogeschool te Groningen, onder leiding vooral van den Hoogleeraar Muntinghe, met wiens bijzondere vriendschap hij zich tot aan diens dood vereerd zag. Op raad van dezen zijnen vaderlijken vriend veranderde hij zijn voornemen, om zich aan de Waalsche gemeente aan te sluiten, en verbond hij zich aan de Nederduitsche Hervormde kerk. Pas een en twintig jaren oud, aanvaardde hij in 1808 de bediening te Feerwerd, van waar hij in 1810 naar Loga in Oost-Friesland vertrok. Daarna mogt de gemeente Middelbert van het jaar 1812, en die van Eenrum sedert 1819, hem eenige jaren werkzaam zien, totdat hij in 1824 naar Midwolde kwam, waar hij den 15den November 1855 overleed.

Begaafd met eene buitengewone vlugheid en vurigheid van geest, een zeldzaam, vaardig en getrouw geheugen en brandende van dorst naar wetenschap, was hij door grondige studie een man geworden van rijke en veelzijdige kennis, die zich door menig belangrijk geschrift, hetzij oorspronkelijk van hem of door hem vertaald, eenen wel vermaarden naam in de vaderlandsche kerk heeft achtergelaten. Die schriften zijn:

Brieven over het werkje: Christendom en hervorming, vergeleken met den Protestantschen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden, Gron. 1816, 8o.

Gesprekken, levensschetsen en liederen, ter gelegenheid van het derde eeuwfeest der Kerkhervorming, Gron. 1817, 8o.

Bijdragen tot de verklaring van het Nieuwe Testament, getrokken uit de berigten betreffende de zeden en gewoonten der Oostersche volken, Gron. 1828, 8o.

De geopenbaarde Godsdienstleer des Bijbels, getrokken uit H. Muntinghe's geschiedenis der menschheid naar den Bijbel, Rott. 1830, 8o. 2 deelen.

Gedachten omtrent den toestand der Nederlandsche Gereformeerde Kerk; een woord aan allen die het met die kerk wel meenen, geschreven na de Synode van 1835, Gron. 1836, 8o.

Bijbelsche Geschiedenissen in vragen en antwoorden, voor mijne leerlingen. Gron. 1817, 8o. 2de druk, 1841, 8o. 3de druk.

Leerrede ter gedachtenis van den Wel-Eerw. zeer Gel. Heer Remko Engels, enz. Gron. 1855, 8o.

Zie *Boekz. der gel. Wereld* 1855, bl. 709–711; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boek. sedert* 1790 *tot* 1832 *uitgegev.*; (Brinkman), *Alphab. Lijst van Boek.*

CRANE (Johan de), behoorde tot een niet onaanzienlijk geslacht, dat lang in Zeeland gebloeid heeft. Hij werd geboren den 23sten Februarij 1676, en na behoorlijk school- en academie onderwijs, den 13den Maart 1696 proponent geworden zijnde, is hij tot predikant beroepen te Nisse, en aldaar den 7den April 1697 bevestigd, van waar hij in 1703 vertrok naar Oostkapelle. Zijne gezondheidstoestand noodzaakte hem in 1727 zijn eervol ontslag te vragen, hetwelk hem verleend werd. Na dien tijd woonde hij te Middelburg, doch beklom zoo dáár, als in zijne laatste gemeente, nog meermalen den kansel; zelfs had hij het zeldzame voorregt, dat hij zijne zes opvolgers te Oostkapelle mogt bevestigen, in een tijdsverloop van negentien jaren. Hij overleed te Middelburg den 31sten December 1746. Van hem ziet het licht:

Afscheyd- en Bevestigings-predicatie uyt Hand. XX. vs. 26—28, Middelb. 1728, 4o.

Predicatie ter bevestiging van Do. *D. Securius op Oost-Cappelle, uyt Psalm* L. vs. 5, Middelb. 1733, 4o.

Predicatie ter bevestiging van Do. *G. Vrolijkhart op Oost-Cappelle, uyt Jerem.* XXXI. vs. 6—9. Middelb. 1739, 4o.

Lijkpredicatie op de dood van J. Ratell, uyt Deuternomium XXXIV. vs. 5, Middelb. 1739, 4o.

Predicatie ter bevestiging van Do. *L. Kolff op Oost-Cappelle, uyt* I *Pet.* V. vs. 2—4, Middelb. 1741, 4o.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1727, *a.* bl. 621, *b.* bl. 503, 1741, *a.* bl. 376, 1747, *a.* bl. 94; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, III; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CRANE (Martinus Isaäc de), was de zoon van Johan Willem de Crane, predikant te Culenborg en Cornelia Buys. Hij werd conrector in laatstgenoemde plaats, van waar hij in dezelfde hoedanigheid naar Hoorn vertrok, en aldaar den 10den September 1755 zijne intrêe-oratie hield: *de ortu et progressu cultae Latinitatis*. Hij huwde aldaar met Claasje van Beek, behoorende tot eene zeer oude familie in Hoorn. Hij bezat eene uitgebreide en veelzijdige kennis, was niet slechts een goed litterator, naar den eisch van dien tijd, doorvoed met klassieke belezenheid, maar ook een liefhebber en gelukkig beoefenaar van de Nederduitsche taal- en dichtkunde, en ijverig medelid van het kunstgenootschap: *Magna molimur parvi*, in welks *Proeve van Mengelpoëzij* (1763), niet minder dan zeven stukken van hem voorkomen. Bovendien was hij geen vreemdeling in de meetkunde. Hij was een praktisch man, die gaarne zijne kundigheden en bekwaamheden ten gemeenen nutte aanwendde, en dan ook door velen en in velen geraadpleegd werd, en vele jongelingen die eerste kundigheden onderwees, waardoor voor hen later de weg van eer en roem geopend werd.

Een lofdicht op de *Allervroegste vaderlandsche oudheden van den Heer Bent*, door hem vervaardigd, onderscheidt zich niet. Hij overleed den 7den November 1803 en was sedert acht en dertig jaren lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Zijn zoon en eenigst kind volgt.

Zie *Boekz. der gel. Wereld*, 1754, *b.* bl. 678 en 679, 1755, *b.* 358; *Aanspr. van* J. W. te Water *in de Jaarlijksche Algem. Vergad. van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, 1804, bl. 4; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Ned. Dichters*, D. II. bl. 28; Mr. A. Telting, *het Leven van Johan Willem de Crane*, in *de Vrije Fries*, D. VII. (Nieuwe Serie, D. I.) bl. 112, 113 en 154.

CRANE (Jan Willem de), zoon van den voorgaande, werd geboren te Hoorn den 11den April 1758. Na het eerste onderwijs, kwam hij in 1768 op de Latijnsche school, alwaar hij reeds vroeg blijken gaf van zijnen ijver, door bij eene bevordering tot eene hoogere klasse den prijs te behalen. In 1774 werd hij tot de academische lessen bevorderd, en verliet de Latijnsche school met eene oratie: *Theologo esse timido non licere*. Daar toen het plan bestond, dat de Crane voor de studie der godgeleerdheid bestemd was, had hij zich reeds eenigen tijd in het Hebreeuwsch geoefend, en vertrok hij naar de Leidsche Academie, om er de collegie's van Schultens, Ruhnkenius, Valckenaer en van de Wijnpersse bij te wonen.

Het was evenwel zijne bestemming niet daar lang te blijven; geldelijke omstandigheden waren de oorzaak, dat hij in 1775 naar de hoogeschool te Groningen vertrok, en aldaar in het genot der vriendschap van den Hoogleeraar Abresch, zijne studiën onder de lessen van dezen, van le Sage ten Broek, Schröder en van Medenbach Wakker voortzette.

Spoedig werd ook hier zijn verblijf afgebroken. De tijdsomstandigheden waren niet uitlokkend voor het aanvaarden van het predikambt. Hij zag vooruit dat, zoo hij daartoe eenmaal gekomen was, hij in verdenking van mindere regtzinnigheid, dan het grootste getal predikanten dier dagen, vervallen zou. Hij zag alzoo van dat plan af, en nam gretig de aanbieding aan van den Grietman van Achtkarspelen, Daniël le Blocq van Haersma, die, te Buitenpost wonende, eenen huisonderwijzer voor zijne zonen zocht.

Op den 13den Mei 1776 aanvaardde hij deze nieuwe betrekking, en was er gedurende drie jaren gelukkig door. Hij haakte evenwel naar eenen meer bestendigen openbaren werkkring, en het mogt hem gelukken, na afgelegd examen bij den Alkmaarschen Rector Isaäc de Leeuw, den 27sten Augustus 1779, te Alkmaar tot praeceptor der eerste school te worden aangesteld, en aanvaardde hij dezen post op den 11den October daaraanvolgende.

Doch reeds in het volgende jaar, den 14den September, werd hij tot Rector der Latijnsche en Gymnasiarcha over de Nederduitsche scholen te Dokkum benoemd. Hier begon hij reeds den 4den November zijnen arbeid, doch eerst den 18den Junij 1781, had de plegtige aanvaarding daarvan plaats, door het houden eener oratie: *De studio literarum elegantiorum vel in quovis vitae genere humanissima ac liberalissima animi remissione.*

Geëerd en bemind sleet de Crane alhier acht genoegelijke jaren, terwijl de school onder zijn bestuur bloeide en verscheidene jongelingen hunne eerste vorming aan hem te danken hadden. Hij werd den 24sten April 1788 beroepen tot Rector te Enkhuizen, maar ook daar was zijn verblijf van korten duur, want op den 15den November van datzelfde jaar 1788, werd hij op voordragt van Curatoren der Friesche hoogeschool, door den Prins Erfstadhouder benoemd tot Hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid te Franeker.

Op den 15den Junij 1789 hield hij aldaar eene Inaugurele Oratie: *de perfecto Historico* (uitgegeven te Franeker, 1789, 4o.). In den bloei en roem dezer Academie stelde hij het hoogste belang, en zeer veel heeft hij daarvoor gedaan. Hij leefde met en voor die instelling en voor de bibliotheek, aan wier hoofd hij stond, en het kon alzoo niet anders, of de fijn en diep gevoelende man moest het lief en leed dat haar trof, diep en innig gevoelen.

Zoo ging hem dan ook de schier geheele ondergang der academie, in het noodlottige jaar 1795, zeer ter harte, ofschoon hij niet stil gezeten had om haar te bewaren; en schier verpletterend voor hem was het berigt van den 20sten October 1811, dat de academie was opgeheven en hem van zijn laatstelijk vastgestelde tractement van 1500 gulden, nu slechts de helft als pensioen zou worden toegelegd. Nog voor het einde van het loopend academiejaar behaalde de Crane, misschien oordeelende dat hem zulks in het vervolg in eenig opzigt van nut zou kunnen zijn, op den 11den December den graad van doctor in de regten. En eenigermate paste deze graad aan de nieuwe betrekking, welke hij sedert den 4den Julij van dat jaar bekleedde, van eersten plaatsvervanger bij het vredegeregt te Franeker. Hij kweet zich daarvan met ijver en bekwaamheid, totdat hij zelf in Julij 1815 tot vrederegter werd aangesteld, hetgeen hij echter niet langer bleef dan tot den 1sten November van dat jaar, toen zijn professoraat aan het, in de plaats der vroegere academie opgerigte athenaeum te Franeker wederom inging. Vóór dien tijd in 1811 was hij door de maire van Franeker tot curator der Latijnsche school benoemd, en in 1812 genoodzaakt geweest, tot verbetering van zijne inkomsten, het ambt van traducteur juré bij de hand te nemen.

Na nog dertien jaren het sieraad van het Friesche athenaeum geweest te zijn, erlangde hij op den 1sten Julij 1828 eene eervolle rust. Gedurende dezelve ontbrak het hem evenwel niet aan belangrijke bezigheden.

Behalve zijne betrekking als curator der Latijnsche school en het voorzitterschap van het Friesch genootschap voor geschied, oudheid- en taalkunde, waarvan hij een der oprigters was, bekleedde hij ook die van lid van den raad der stad zijner inwoning, daartoe in 1824 geroepen. Ook was hij in 1827 benoemd tot lid der commissie, belast met de verzameling van statistieke opgaven van de provincie Friesland.

Op den 15den November 1838 was het juist eene halve eeuw geleden, dat de Crane tot hoogleeraar was benoemd geworden; bij die gelegenheid beijverden zich de professoren aan het athenaeum, benevens de studerende jongelingschap, om den dankbaren grijsaard hunne hartelijke deelneming te betuigen, en eerstgenoemden schonken hem eene fraai bewerkte zilveren vaas met het opschrift:

Joanni Guilielmo de Crane, Professori Franequerano, muneri per decem lustra functo D. D. Athenaei Senatus.

Kort daarna, op den 27sten November 1838, overviel de Crane eene beroerte, aan de gevolgen waarvan hij den 31sten Maart 1842, slapende tot hooger werkkring werd overgebragt, waarna op den 4den April daaraanvolgend zijn lijk op de begraafplaats te Franeker werd ter aarde besteld.

De Crane was een man van veelzijdige kennis en geleerdheid. Verre van kamergeleerde te zijn, had hij reeds op jeugdigen leeftijd geleerd met menschen om te gaan. Hij was een liefhebber en beoefenaar van de natuurkunde, een kenner van muziek, bespeelde de viool en het clavier, en maakte vooral in vroegere dagen ook veel werk der mathematische studien. Behalve het Zweedsch en het Hoogduitsch, sprak hij keurig het Fransch, en wat hij voor de Nederlandsche letterkunde gedaan heeft is uit zijne in het licht verschenen werken op te maken.

Als mensch had de Crane niet minder beminnelijke eigenschappen. Hij was, zegt zijne levensbeschrijver, van eenen zachten aard. Het sterke en krachtige, het stoute en verhevene, lag niet in zijnen aanleg. Hij bezat eene natuurlijke overhelling tot goedheid, liefde tot God en al zijne schepselen. Zijne godsvrucht was hartelijk en ongeveinsd en onafhankelijk van godgeleerde stelsels. De bijbel, vooral het Nieuwe Testament, was hem een boek van gezette lectuur. In zaken des geloofs was hij verdraagzaam en voor het geluk en de vreugde, het lijden en den nood van zijnen medemensch, had hij een open hart. Hij was een warm voorstander van waarheid en regt, en had een levendig besef van zijne eigene waarde; iedere krenking zijner eer of tekortkoming in de eischen der vriendschap en welvoegelijkheid smartte hem zeer; de aanrander van hetgeen hem lief en dierbaar was, wist hij fier en beraden te wederstaan. Opgeruimd van aard en doorgaans eene goede gezondheid genietende, van alle norschheid en trotschheid afkeerig, was hij de vreugde van den gezelligen kring, waarin hij verkeerde. Bij het bezitten van zoovele zeldzame hoedanigheden, kon het niet anders, dat hij door zijne medeburgers op hoogen prijs werd gesteld, en hij door hen, door zijne ambtgenooten en vrienden, en door allen die hem kenden, na zijn heengaan, hartelijk werd betreurd.

De verdiensten van de Crane werden, door de aanbieding van het lidmaatschap, door binnen- en buitenlandsche genootschappen en maatschappijen erkend, terwijl de koning hem in 1831 tot ridder der orde van den Nederlandschen leeuw benoemde. Hij voerde tot zinspreuk: *Alles is goed.* Zijne afbeelding in 1829 geschilderd, berust bij den heer Mr. A. Telting te Franeker, wiens vader Isaac Telting, vroeger secretaris van en later notaris te Franeker, in tweede huwelijk getrouwd is geweest met Clasina Martina, eenige dochter van Jan Willem de Crane uit diens huwelijk met Trijntje Groenewoud, eene burgerdochter uit Dokkum, met wie hij den 2den Junij 1782 te Roordahuizum, waar de broeder der bruid predikant was, in den echt trad. Eerstgenoemde heer Telting is de schrijver van het uitvoerige levensberigt van de Crane, hetwelk, hieronder aangehaald, ons de hoofdtrekken van dit opstel verschafte, en door wiens zorg 's mans rijke bibliotheek te Leeuwarden in September 1843 verkocht is, waarvan de catalogus het licht ziet en wegens zijne belangrijkheid bij de liefhebbers bewaard wordt.

De werken, door de Crane uitgegeven, zijn de navolgende:

Herderszang, Gron. en Leeuw. 1777, 8o.

Dit is het eenige gedicht, dat van hem het licht ziet.

Bijzonderheden betreffende de drie gebroeders Roelofs, Sytse en Johannes Rienks (opgemaakt ten dienste van het verslag van den Directeur-Generaal Meerman, in de *Koninklijke Courant*, 1810, No. 144 en 145, en in de *Jaarboeken der wetenschappen en kunsten in het koningrijk Holland*, D. II. bl. 187—198.

Levensschets van E. J. Greve, Hoogleeraar in het Oostersch enz. (*Konst- en Letterb.* 1811.

Voorstel ter volmaking der Vaderlandsche Geschiedenis. (*Tydeman en van Kampen, Mnemosyne*, D. I. bl. 217—226.) (1815.)

Oratio de Joanni Mauritio, Nassaviae Princ., cogn. Americano, hab. in Ath. Fris. (*Annal. Acad. Gron.* 1816, 4o.)

Hulde aan de nagedachtenis van Pieter Stinstra. (*Vaderl. Letteroef.* 1820.)

Oratio de Vossiorum Juniorumque familia, seculo praesertim XVII insigni eruditionis laude clara, optime de Literis, apud posteros etiam, merita: hab. Franeq. in Athen. publ., etc., Gron. 1821, 4o.

Levensschets van Jac. Pierson Tholen. (*Konst- en Letterb.* 1824.)

Kort Levensberigt van den Oud Hoogleeraar A. Chaudoir. (*Konst- en Letterb.* 1824.)

Levensschets van Jacobus Amersfoordt, (*Konst- en Letterb.* 1824.)

Levensschets van Nicolaus en Adolphus Ypey, (*Algem. Woordenb. van Gt. Nieuwenhuis.*)

Historische Verhandeling (en) *Tweede historische verhandeling over den zoogenaamden nieuwen stijl en deszelfs invoering in ons vaderland, bijzonder in Friesland.* Workum 1826 en

1836, 2 St. 8°. (De eerste verhandeling werd geplaatst in het 2de stuk van het *Archief voor vaderl. en inzond. Friesche geschied., oudh. en taalk.* door **Visser** en **Amersfoordt.**)

Bijzonderheden, de familie **Hemsterhuis** *betreffende*, Leid. 1827, 8°.

Narratio de vita et scriptis Ev. **Wassenbergh**, Fran. 1828, 8o. Ook geplaatst in de *Annal. Acad. Gron.* 1826—1827, Gron. 1829, 4°.

Levensschets van **Dan. Herm. Beucker Andreae**, (*Vaderl. Letteroef.* 1829.)

Levensschets van **Willem Loré** *en geschiedkundige beschrijving van zijne Dijk- en Waterwerken*, door W. **Eekhoff**, Franek. 1835, 8°.

Gesta Fresonum, uit de apographa Juniana, met aanteek., voorafgegaan door eene voorlezing over **Franciscus Junius**, *gedaan in de vergad. van het Friesch Genootschap, den 22 Junij* 1829, Workum 1837, 4°.

Herinneringen van **Martena**-*huis te Franeker*, (1837—1838.) (*Vrije Fries*, D. I. bl. 93—163.)

Het aloud geslacht **Martena** *in genealogisch overzigt voorgesteld*, (1838) (*Vrije Fries*, D. I. bl. 189—232.)

Toelichting der verhandelingen over **Martena**-*huis en het geslacht* **Martena**. (*Vrije Fries*, D. I. bl. 277—295. (1839.)

Letter- en geschiedkundige verzameling van eenige biographische bijdragen en berigten. Leeuw. 1841, 8°. met eene pl.

Zie *Handel. der Jaarl. Vergad. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leid.* 1842, bl. 31—35; (de Jong), *Alphab. Lijst van Boek.*; Brinkman, *Alphab. Lijst van Ned. Boek.*; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, D. II. bl. 1, 65, 156, 222, 229, 231, *Bijvoegsel*, bl. 34, 79, 101; van Leeuwen, *Cat. der prov. Bibl. van Friesl.* 2de gedeelte, bl. 131; Mr. A. Telting, *het leven van* **Jan Willem de Crane**, *in de Vrije Fries*, D. VII. (nieuwe reeks D. I.) bl. 109—294.

CRANENBURGH (HENDRIK VAN), werd den 13den Januarij 1754 te Amsterdam uit deftige ouders geboren, en bij het al vroeg vertoonen zijner neiging voor het vak der beeldende kunsten, tot schilder opgeleid. Hij maakte zich de lessen van **Barbiers** ten nutte en beoefende getrouw de natuur. Ter meerdere volmaking ondernam hij, met een paar kunstvrienden, eene reis naar het Munstersche, om aldaar ongekende landelijke tafereelen af te teekenen. Doch op zijn dertigste jaar, toen hij huwde, veranderde zijne lotsbestemming in die van een kassiers kantoor. In de vrije uren bleef hij echter de kunst beoefenen; doch kon alleen zulke voorwerpen teekenen, die onder zijn dadelijk bereik lagen. Hij legde zich alzoo toe op het kopiëren van eerste meesterstukken en onderscheidde zich daar bijzonder in. Hij bediende zich enkel van waterverwen en werkte daarmede zóó krachtig en eigenaardig, dat men zijne stukken voor originele, met olieverw geschilderd aanzag, en alleen door de glazen, die zijne teekeningen bedekten, van het tegendeel overtuigd werd. Zijne arbeid, om het origineel weder te geven, was onvermoeid, en nimmer legde hij het penseel neder, dan met de overtuiging, dat het hem niet mogelijk was, het oorspronkelijke nader bij te komen. Met olieverw heeft hij nimmer geschilderd. Hij teekende meest landschappen, stillevens en oude gebouwen; doch daar hij de kunst als bijzaak beoefende, spreekt het van zelf, dat zijne stukken niet algemeen voorkomen en zeldzaam zijn. Hij is in Maart 1832, te Amsterdam overleden en zijne bekwaamheid werd erkend door het aan hem opgedragen lidmaatschap der koninklijke academie van beeldende kunsten te Amsterdam.

Zie **Kramm**, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, dien wij hier geheel volgden.

CRANEVELDT (FRANS), geboren te Nijmegen uit een oud en aanzienlijk geslacht, omstreeks het jaar 1473 of 1474. Hij legde de gronden zijner studien aan het gymnasium te Rijssel, werd in 1510 te Leuven tot doctor in de beide regten bevorderd, kort daarop tot pensionaris van Brugge aangesteld en in 1552 tot raadsheer in den hoogen raad van Mechelen verheven.

Op zestigjarigen leeftijd begon hij met het aanleeren der Grieksche taal en slaagde daarin zoo gelukkig, dat hij de volgende werken in het Latijn kon overzetten. Deze zijn:

Basilii Magni homiliae IV, etc. Lov. 1534, 8°.

Procopii libri VI de aedificiis Justiniani Imp. cum **Theodorici Adamaei** *annotationibus*. Paris, 1577, 4°.

Ook schreef hij eene opdragt aan Paus **Paulus III** voor het werk van zijnen vriend **Johannes Ludovicus Vives**: *De veritate fidei Christianae*, welks uitgave hij na diens dood bezorgde en met wien hij zoowel als met andere geleerden, als **Erasmus**, **Thomas Morus**, **Petrus Nannius** en **Adri. aan van Baerland** in vriendschapsbetrekking stond en briefwisseling gehouden heeft.

Hij overleed te Mechelen den 4den October 1564, nalatende een zoon, **Jodocus** genaamd, die raadsheer in het hof van Gelderland geweest is.

Zie **Sweertius**, *Ath. Belg.*, p. 242; **Foppens**; *Bibl. Belg.*, p. 290, 291, **Kok**, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 567; **Saxe**, *Onomast. Liter.* T. III. p. 174; **Janssen**, *Kerkherv. te Brugge*, D. I. bl. 80.

CRANEVELDT (HERMANUS VAN), bekleedde onder de regering van hertog **Karel** *van Gelder* de aanzienlijke betrekking van waardijn van diens Munt. Hij komt voor in de reningen van den muntmeester **Nyclaes Nyber**, van de jaren 1498 tot 1499, alsmede in die van het jaar 1521.

Zie P. O. **van der Chijs**, *de Munten der Grav. en Hertog. van Gelderl.*, bl. 116, 132.

CRANS (D.), inwoner van Dordrecht. Toen in 1787 aldaar het berigt kwam van de oproerige tooneelen die op het naburige Oud-Beijerland plaats hadden, waar de Patriotten het onderspit delfden, gaf hij met J. **Dekker** het voornemen te kennen, om met eenige manschappen, onder bevel van den laatstgenoemde uit te trekken, ten einde het oproer te stuiten en de plundering in Oud-Beijerland te doen ophouden, tot welk einde men twee veldstukjes verzocht, die juist waren aangekomen.

Na des nachts uitgetrokken te zijn, naderde men des morgens te acht uren het dorp, waar alles in rep en roer was. De Dordtsche soldaten stelden zich in slagorde en de aanval begon. Van weerszijden werd met verwoedheid gevochten, totdat de bevelhebber last gaf, zoowel met de veldstukjes als met klein geweer te schieten.

Het gevolg hiervan was, dat de aanvallers weldra overwinnaars werden, en de oproermakers, met een verlies van zes mannen, het onderspit delfden en de voornaamste hoofden der Oranjegezinden gevankelijk werden weggevoerd. De Dordtsche burgers, die zich zoo dapper gekweten hadden, kwamen des avonds te elf uren terug en trokken onder een algemeen gejuich binnen.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* **Wagenaar**, D. XVI. bl. 273—275.

CRANSEN, bevelhebber op Ternate, maakte zich beroemd door de manmoedige verdediging van dat eiland tegen de Engelschen, na de omwenteling in Nederland in het jaar 1795. Later was hij gouverneur van Amboina.

Zie **van Kampen**, *Gesch., der Ned. buiten Europa*, D, III. St. I. bl. 370; **Teenstra**, *Beschrijv. van de Nederl. Overz. Bezitt.*, bl. 563, 612.

CRAP (Mr. JOAN ABBEKERK), geboren te Hoorn in 1706. Hij werd in 1728 lid der regering van zijne geboorteplaats en later met het burgemeesterschap bekleed. Onafgebroken bekleedde hij de stadscommissien in de collegien van staat in den Haag, en was eerst bewindhebber der West-Indische, na 1748 der Oost-Indische maatschappij. In alle betrekkingen was hij door wijsheid en ervaring een man van groot gezag en invloed.

Der stadhouderlijke regering toegedaan, was hij bijzonder in vertrouwen bij prinses **Anna**, die hem, benevens zeven andere voorname regenten, bij testament aanstelde als voogd over haren minderjarigen zoon **Willem V**, hetwelk later door de staten van Holland werd goedgekeurd.

Hij overleed den 15den Augustus 1778.

Zie **Stuart**, *Vaderl. Hist.*, D. I. bl. 524; **Scheltema**, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 266.

CRAS (D.), was met zijn oorlogschip de *Thetis* van 26 stukken, onder het eskader van den schout bij nacht, graaf **Lodewijk van Bijlandt**, naar West-Indië bestemd, waarheen hij den 29sten December 1777 uitzeilde en aldaar eenigen tijd werkzaam was tot het verdrijven der Engelsche kapers, van welke de inwoners van St. Eustatius en Suriname grooten overlast leden. Van daar teruggekeerd voerde hij in 1780 het bevel over de *Nassau Weilburg*, van 50 stukken, waarmede hij op nieuw, met den kapitein **Rietveld**, voerende de *Nassau* van 60 stukken, naar Indië vertrok. Hij kwam gelukkig ter zijner bestemming aan, ofschoon de oorlog op den dag van zijn vertrek door Engeland verklaard werd. In 1782 was hij nog

aldaar en lag met nog andere oorlogschepen te Curaçao. Verder vinden wij niets van hem vermeld.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeew.*, D. V. bl. 406, 499, 500; D. VI. St. I. bl. 162.

CRAS (Mr. JACOBUS), geboren te Batavia, den 25sten Februarij 1715, was de zoon van Hendrik Cras, justitieraad en baljuw aldaar en diens vrouw Elisabeth Tedingh. Hij werd op zijn achttiende jaar tot meester in de regten bevorderd aan de Leidsche hoogeschool, en woonde, de praktijk uitoefenende, eerst te Leiden daarna te Harderwijk, alwaar hij tweemalen op de nominatie van hoogleeraar in de regten stond. Sedert het jaar 1746 vestigde hij zich als advokaat te Wageningen en werd in 1750 benoemd tot inspecteur over 16 collect kantoren van de stad Leiden, alsmede over die van 44 dorpen, onder het ressort van Leiden behoorende. Na het verliezen van zijn ambt, vertrok hij met zijn gezin weder naar Wageningen.

Hij was gehuwd den 6den September 1733 met Geertruid Bosch, van 's Gravenhage, dochter van David Bosch en van Wendelina van Alphen, en nadat hem op den 7den November 1767 door gecommitteerde raden brieven van abolitie waren verleend, waarbij een in 1755, wegens pligtverzuim in zijn ambt geslagen vonnis werd te niet gedaan, en hij hersteld werd in zijne eer en reputatie en van alle misdaad en schuldig verzuim vrij verklaard, stierf hij den 7den Julij 1784 en werd te Wageningen in de kerk begraven. Hij wordt van wege zijne geleerdheid zeer geprezen, ofschoon daarvan geene bewijzen in druk zijn uitgegaan. Zijne vrouw overleed te 's Graveland den 17den December 1802. Hun zoon volgt.

Zie Bouman, *Geschied. van de Geld. Hoogesch.*, D. II. bl. 161, 162, 246; *de Navorscher*, D. IV. bl. 42, D. V. *Bijblad*, bl. XVI. D. VII. bl. 233.

CRAS (Mr. HENRIK CONSTANTIJN), zoon van den voorgaande, werd geboren te Leiden, den 4den Januarij 1739 en aldaar den 7den daaraanvolgende in de St. Pieterskerk gedoopt. Onder het opzigt van zijnen geleerden vader zich tot de hoogere studiën voorbereid hebbende, begaf hij zich ter voleindiging derzelve naar de hoogeschool te Leiden, alwaar de gemeenzame omgang met den verdienstelijken Elie Luzac eenen beslissenden invloed op zijnen geest uitoefende. Na den afloop zijner regtsgeleerde studiën, waren er verschillende oorzaken die hem weerhielden, om al dadelijk den academischen graad te vragen. Na alzoo gedurende eenigen tijd te Leiden, aan een aantal jongelingen privaatonderwijs te hebben gegeven, meldde hij zich eerst op den 13den October 1769 bij den senaat aan, ter bekoming van den doktoralen graad, en zijne, bij die gelegenheid uitgegeven Dissertatie, deed hem al dadelijk als den meester in zijn vak kennen en draagt den titel van:

Specimen Jurisprudentiae Ciceroniae, quo Ciceronem justam pro A. Caecina causam dixisse ostenditur, dat is: *Proeve van Ciceroniaansche Regtsgeleerdheid, waarin aangetoond wordt, dat Cicero, in zijne verdediging van A. Caecina, eene regtvaardige zaak heeft voorgestaan.*

Kort hierna, in 1770, de hoogleeraar Sieben te Amsterdam emeritus geworden zijnde, werd Cras, wiens naam, door zijn uitmuntend proefschrift, zoo binnen- als buiten'slands reeds gevestigd was, tot zijnen opvolger benoemd, en aanvaarde hij zijne betrekking als hoogleeraar in het Romeinsch en hedendaagsch regt aan het Amsterdamsch athenaeum, den 4den November 1771 met het houden eener redevoering: *de prudentia civili in promovenda mercatura*, welke, kort hierop, in het Fransch en Nederduitsch vertaald in het licht werd gegeven, in de laatste taal door J. Voegen van Engelen onder den titel van: *Redevoering over het omzigtig beleid der stadsbestierderen in het bevorderen van koophandel.* Leiden, 1772, 4°. Ten blijke van de uitstekende wijze, waarop Cras zich van zijne ambtspligten gekweten heeft, werd hij ook tot hoogleeraar in het staatsregt aangesteld, welke waardigheid hij den 15den November 1775 aanvaardde met eene redevoering getiteld: *Oratio, qua perfecti Jurisconsulti forma in Hugone Grotio spectatur. (Over Hugo de Groot, als voorbeeld van eenen volmaakten regtsgeleerden).* In 1784 werd hij tot bibliothecaris der Amsterdamsche boekerij aangesteld, die, niettegenstaande de geringe jaarlijksche stedelijke toelage en de weinige geschenken, gedurende het tijdperk van zijn bestuur, aanzienlijk vermeerderd werd.

Gedurende zeven en twintig jaren spande Cras al zijne krachten in, om het athenaeum tot den hoogst mogelijken graad van luister te verheffen; herhaalde aanbiedingen ter verplaatsing naar de Utrechtsche en Leidsche hoogescholen, werden door hem van de hand gewezen. In 1790 met den titel van hoogleeraar in het natuur en volkenregt vereerd, bij welke gelegenheid hij zich op nieuw aan het Amsterdamsche athenaeum verbond, met eene redevoering op den 15den November van dat jaar uitgesproken: *De dicto Ciceronis: non opinione, sed natura Jus constitutum esse.* Amst. 1791, 4°. *(Over het gezegde van Cicero: dat het regt, op de natuur, niet op meeningen, gegrond is)*, scheen het, of zijn leven was onafscheidelijk aan die instelling verbonden; doch niet alzoo. Ten gevolge der staatkundige gebeurtenissen in ons vaderland ten jare 1798, werd hij op eene onwaardige wijze van zijn ambt afgezet met last, op zijne verantwoordelijkheid, werkzaam te blijven tot de benoeming van zijnen opvolger en dien de noodige onderrigting te geven tot eene goede waarneming van zijn ambt, hetwelk bij openbare aanplakking verkrijgbaar werd gesteld.

Toen eene betere orde van zaken de revolutionaire wanorde vervangen had, werd Cras in zijne waardigheid hersteld; het landsbestuur zelf trachtte hem voldoening te geven voor den onverdiend geleden smaad, door hem met andere uitstekende mannen, tot lid der commissie van Twaalven te benoemen, die belast was met het regelen eener nieuwe wetgeving voor de Bataafsche republiek, doch welke, door op elkander volgende omwentelingen, verhinderd werd hare taak af te werken. Met vernieuwden ijver hervatte Cras zijne vorige werkzaamheden en zette denzelve onafgebroken voort, tot de dood, den 5den April 1820, een einde aan zijn tachtigjarig, nuttig leven maakte. Het kerkhof aan de Diemerbrug buiten Amsterdam, was door hem zelven tot begraafplaats uitgekozen, en hij werd daar, naar zijnen wil, zonder ijdele praalvertooning, ter aarde besteld. 'sMans veelzijdige verdiensten als mensch, geleerde en als burger, zijn door zijnen vriend en leerling, Johan Melchior Kemper, op eene treffende en uitmuntende wijze, in het hierna te melden werk in het licht gesteld.

Cras was den 12den Julij 1785 gehuwd met Johanna Maria Verhamme, dochter van Abraham Verhamme en van Wijna Jacoba Verhamme die, zonder kinderen na te laten, op den 14den Maart 1806 overleed. Zijne afbeelding gaat op verschillende wijzen in prent uit. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, lid van het voormalig koninklijk Nederlandsch instituut en van de meeste binnen- en vele buitenlandsche wetenschappelijke maatschappijen. Behalve de reeds genoemden dissertatie en oratiën, zien de volgende geschriften van hem het licht.

Disputatio, qua demonstratur, nullum in Ethica Christiana praeceptum esse, quo et singuli cives in commodis suis sequendis, et principes in republica secundum politices regulas administranda, impediantur; met goud bekroond in 1781 door bestuurders van het Stolpiaansch legaat, en in de werken van dat genootschap opgenomen, D. IV. (1782.)

Redevoering over de voortreffelijkheid der staatkunde en derzelver verband met de rede- en geschiedkunde, geplaatst in het *Magazijn van wetenschappen, kunst en smaak*, 1785.

Disputatio de hominum aequalitate ac juribus officiisque, quae inde oriuntur, Harl. 1794, 8°.; met goud bekroond, bij Teyler's genootschap in 1792, en in de werken van dat genootschap opgenomen, D. XIII, (1793); ook in het Nederduitsch uitgegeven onder den titel: *Over de gelijkheid der menschen*, Haarl. 1794, 8°.

Disputatio de principiis doctrinae morum, Harl. 1794, 8°.; met goud bekroond bij de Hollandsche Maatschappij te Haarlem in 1793, en in de werken van die Maatschappij opgenomen.

Verhandeling over de vraag, of eene nationale conventie de constitutie moet voorafgaan of volgen, (zonder naam) Amst. 1795.

Bezwaren en overdenkingen over den eed, bevolen bij de representanten van Holland, (zonder naam) Amst. 1795. Hiervan verscheen een tweeden druk met aanhangsels.

Laudatio Hugonis Grotii, Amst. 1796, 8°.; met goud bekroond door de koninklijke Zweedsche Akademie.

Catalogus Bibliothecae publicae Amstelodamensis, cum praefatione, Amst. 1796, fol.

Onderzoek van het project tot herstel van het financiewezen der Republiek, (zonder naam) Amst. 1795, 8°.

Request en nader request van wege participanten in de Oost-Indische Compagnie, Amst. 1803. (zonder naam.)

Memoria Diderici Adriani Walraven, oratione funebri celebrata, Amst. 1805, 8°.; ook in het Hollandsch vertaald en met aanmerkingen te Amsterdam in 1805 in 8°. uitgegeven.

Drie verhandelingen over het zedelijk gevoel, geplaatst in het *magazijn van wetenschap, kunst en smaak* voor 1807, en volgende jaren.

Epistola ad Hieronymum de Bosch, data IV *Kal. Junii* 1810 *cum epistola dedicatoria ad Danielem Hooft*, Amst. 1812.

Elogium Johannis Meerman, Amst. et Hag. 1817, 8°.

Disputatio pro linguae latinae inter eruditos usu., in het eerste stuk der Latijnsche verhandelingen van de 3de klasse van het K. N. Instituut, Amst. 1818, 4°.

In hetzelfde deel komt van hem voor:

Commentatio de novis quorundam eruditorum opinionibus, quod attinet ad locum de jure jurando.

Behalve deze werken moeten nog vermeld worden zijne bijdragen tot de *nieuwe Nederlandsche jaarboeken*, waarvan vele der latere deelen door hem bewerkt, of ten minste nagezien zijn, schoon de tijdsomstandigheden hem verboden zich geheel, of met zijnen naam, aan deze onderneming toe te wijden; verscheidene berigten en oordeelvellingen over nieuw uitgekomene schriften, vooral in den *Konst- en Letterbode*, den *Schouwburg van In- en Uitlandsche Letterkunde*, en in den *Recensent ook der Recensenten*, van welke hij de meeste op het laatst van zijn leven met eene C plagt te teekenen, en waaronder vooral vermelding verdient, zijne, in den *Schouwburg* van Garve geplaatste, *Oordeelkundige beschouwing der stelsels van zedekunde van de beroemdste wijsgeeren, van Aristoteles tot Kant.*

Eindelijk behooren hiertoe verscheidene bijdragen, korte verhandelingen of berigten in letterkundige tijdschriften, welke hij insgelijks niet zelden met zijne eerste naamletter teekende, en van welke vooral onderscheiding waardig zijn het in de Fransche taal geschreven berigt, omtrent het leven en de schriften van zijnen vriend Elie Luzac, in het *Magasin Encyclopedique*, vervolgens herdrukt vóór Luzac's *Essai sur le bonheur*, en later in den *Algemeenen Konst- en Letterbode* voor 1813, N°. 54 en volgg. geplaatst, en ook afzonderlijk uitgegeven; zijn vriendschappelijk geschil met den Hoogleeraar Siegenbeek, over de spelling van het woord *goedkoop* in den *Recensent ook der Recensenten*, D. VII. N°. 9, D. VIII, N°. 3, N°. 4, en eindelijk zijne *Bijdrage over de definitien der wijsbegeerte, in verband met de wetgeving*, in den *Recensent ook der Recensenten*, D. XIII. N°. 4. Zijne *nagelatene verhandelingen en Redevoeringen* zijn door J. M. Kemper met lijkrede en portret, te Amsterdam in 1822 uitgegeven, 2 d. in 8°.

Zie *Vaderl. Hist. ten verv. op* Wagenaar, D. XXIII. bl. 44; Saxe, *Onom. Liter.*, T. VIII. p. 328; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; Lodewijk Bonaparte, *Geschiedk. Gedenkst.*, D. II. bl. 252; *Konst- en Letterb.*, 1820, D. I. bl. 225, 245, D. II. bl. 7, 1821, D. II. bl. 408, 1855, N°. 45 en 49; Nieuwenhuis, *Woordenb. van Kunst en Wetensch.*, D. II. bl. 233—238, dien wij hier voornamelijk volgden; J. M. Kemper, *Memor. Henr. Const. Crassii*, (Amst. 1825, 4°.); van Kampen, *Gesch. der Letter. en Wetensch. in Nederl.*, D. II. bl. 599; d'Orville en van Lennep, *Illust. Amst. Athen. Memorab.*, p. 95, 97, 190, 204, 208, 217, 259; (de Jong) *Alphab. Lijst van Boek*; Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk. Gesch.*, D. V. bl. 280, 282; *Woordenb. der Zamenl.*; *Biogr. Univ.*, T. V. p. 296; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Ned. Lett. te Leiden*, D. II. bl. 226, 227, 228; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. IV. St. II. bl. 465, 466. D. V. bl. 367—372, 422; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 62; van Leeuwen, *Cat. der Prov. Bibl. van Friesl.*, D. II. bl. 353, 354; *de Navorscher*, D. III. bl. 63, D. IV. bl. 42, D. V. *Bijbl.* bl. XVI, D. VI. bl. 233; Fred. Muller, *Cat. van Regtsgel. Werk.*, bl. 34; dezelfde, *Cat. van Godgel. Werk.*, bl. 92.

CRASS (Christiaan Louis), werd geboren in 1763, omhelsde den militairen stand, en gediend hebbende in het eerste regiment van Waldeck, was hij in October 1787 afgedankt en naar Frankrijk geëmigreerd. Hij trad in 1795 in dienst der Bataafsche Republiek, en was in 1799 Kolonel der Infanterie, tijdens de landing der Engelschen in Noord-Holland. In onderscheidene gevechten tegen dezen nam hij een belangrijk aandeel, en zijne bekwaamheid wordt, zoowel als zijne dapperheid daar ten toon gespreid, hoog geroemd. Hij nam ook deel aan den slag bij Bergen, werd later Generaal-Majoor en den 24sten December 1807 op pensioen gesteld. Meerdere bijzonderheden van zijn leven zijn ons niet bekend.

Zie Kraijenhoff, *Geschiedk. besch. van den Oorl. in* 1799, bl. 67, 72, 74, 81, 149, 151, 165, *Bijl.* bl. 52,-53, 72, 74, 75; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. III. bl. 173—176, 208; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CRECQUILLON (Thomas) of Cricquillon, een beroemd kontrapuntist, werd geboren in de omstreken van Gent, omstreeks 1505. Hij oefende zich in de muziek bij de hoofdkerk te Antwerpen, behoorde tot de voornaamste Componisten der eerste helft van de zestiende eeuw. Vroeger schijnt hij eene bediening te Regensburg gehad te hebben, of althans daar de muziek onderwezen te hebben, doch hij was in 1550 kapelmeester van Keizer Karel V, en gaf vele van zijne werken in het licht, van welke de volgende kunnen genoemd worden:

Motetti in Paul Caligopoei Motetti del labirintho, Venet. 1554.

Missa super: mille regrez, 6 *voc.* 1556.

Cantiones sacrae a 5 *et* 8 *voc.* Lovan. 1576.

Cantiones Gallicae, 4, 5 *et* 6 *voc.*

Nog vindt men stukken van hem in:

Lamentationes Hieremiae, Nurnb. 1549.

Jac. Paix, *Orgel-Tabulaturbuch*, Launingen 1583.

Commer's Collectio Operum musicorum Batavorum, saeculi, XVI, op kosten van de Maatschappij tot bevordering der toonkunst uitgegeven, bevat van hem nog twee 4 stemmige kompositiën in den 10den bundel (manuscript) namelijk: *Cum de ambularet* en *Verbum caro factum est.*

Zie Sweertius, *Ath. Belg*, p. 693; E. L. Gerber, *Lexicon der Tonkunst*; *Biogr. Univ.*, T. V. p. 304; Fetis, *Verhand.* bl. 39, 40; Kiesewetter, *Verhand. des Kon. Instit.*, bl. 37.

CREITH (E. L.), was een niet onverdienstelijk graveur, door wien een portret gegraveerd is van Henricus van Velse, predikant te 's Hage, en van F. C. Engels, Hervormd Duitsch Predikant aldaar.

Zie Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 78; Kramm, *Lev. en Werk. der Kuntsch.* op Creite.

CRELLIUS, Predikant te Sneek, gaf in 1585 een traktaat uit tegen de Mennonieten, hetwelk voornamelijk handelde tegen de H. Sacramenten, den ban en het gebruik van wapenen.

Zie Blaupot ten Cate, *Gesch. der Doopsgez. in Friesl.*, bl. 130.

CRELLIUS (Samuel), zoon van Spinovius Crellius, leeraar der Unitarissen in Pruissen. Hij werd in 1657 geboren en overleed te Amsterdam den 9den Junij 1747 als leeraar der Socinianen en Antitrinitarissen. Van 1684 tot 1726 gaf hij een groot aantal Latijnsche werken uit, die bijna allen moesten dienen, om de leer die hij verkondigde, te verdedigen.

Zie *Biograph. Universell.*, T. V. p. 301.

CREMER (Abraham Willemsz.), doopsgezind leeraar te Deventer, schreef:

Nootwendige ontschuldiging op het Boeckjen geintituleert: Redenen waarom de Magistraat de Mennisten tot Deventer niet mag toelaten conventiculen te houden. Dev. 1670, 4°.

Zie *Naaml. der Doopsgez. Schrijv.* bl. 23.

CREMER (Bernard Sebastiaan), werd uit geen onaanzienlijk geslacht den 23sten April 1683 te Zutphen geboren, waar zijn vader Mr. Berend Cremer, met Gerharda Catharina Crusius gehuwd, stads secretaris was. Na het voorbereidend onderwijs ontvangen te hebben, vertrok hij eerst naar de Academie te Franeker, daarna naar die te Utrecht, alwaar hij de vermaardste geleerden van die dagen zijne meesters mogt noemen. Later begaf hij zich nog eenigen tijd naar Dordrecht, waar zijn bloedverwant, de geleerde en welsprekende Johannes d'Outrein, hem in de gewijde redekunst onderwees.

Door de classis van Dordrecht den 4den November 1705 tot proponent aangenomen, werd hij in 1707 predikant te Stavenisse en vertrok van daar in 1711 naar Asperen, alwaar hij in 1712 met Helena Cools, dochter van François Cools, drossaard en dijkgraaf dier stad, in het huwelijk trad.

Cremer's rijke kennis en geleerdheid deden hem, na voor een beroep van de Nederduitsche gemeente te Hanau in Hessenland bedankt te hebben, in 1717 het professoraat in de godgeleerdheid aan de Harderwijksche hoogeschool verwerven. Hij aanvaardde deze betrekking den 13den April 1718 met het houden eener redevoering: *de Jesu Nazaraeo, ex Matth. II*: 23. *(Over Jezus den Nazarener)*, waarop hij spoedig eershalve tot doctor in zijn studievak bevorderd werd.

Langer dan twee en dertig jaren mogt de Geldersche hoogeschool zich in zijn bezit verheugen. Hij werd in 1724 naar Duisburg als hoogleeraar geroepen, waarvoor hij evenwel bedankte, doch bij welke gelegenheid hij, behalve vele andere blijken van belangstelling en dankbaarheid, met den titel van hoogleeraar der profetische godgeleerdheid vereerd werd; later, in 1733 ontving hij ook dien van professor der gewijde oudheden. En geen wonder was het dat men den man, die met

regt het sieraad der hoogeschool was, daaraan zocht te verbinden. Hoog werden zijne lessen gewaardeerd en zelfs van buiten'slands kwam men om van zijn onderwijs te genieten. Zijne arbeid was onvermoeid en zoowel bij nacht als bij dag, werkte hij voor de school en de drukpers. Hij was bij aanzienlijken en geringen bemind en in zijn oordeel stelde men het hoogste vertrouwen. Zevenmaal droeg men hem het rectoraat der academie op en toonden curatoren zich, als hij zulks wenschte, telkens bereid om de uitgaven te bekostigen der redevoeringen, door hem, bij het nêerleggen dier waardigheid gehouden. Zijne onafgebrokene studiën en werkzaamheden, zijn onverdroten ijver waarmede hij tot op het laatst van zijn leven bleef onderwijzen, ondermijnden evenwel zijn anders krachtig en gezond gestel en de dood maakte, op den 14den September 1750, plotseling een einde aan zijn bedrijvig en nuttig leven, nadat hij kort te voren van eene reis naar Maastricht was wedergekeerd, waarheen hij op dringend aanzoek van zijnen oudsten zoon, ter uitspanning vertrokken was en waar hij eene zware ziekte had doorgestaan. Den 30sten September deed de hoogleeraar in de regten, Gerhard Schroder eene lijkrede over hem, die door den druk is bekend gemaakt.

De voornaamste geschriften door Cremer in het licht gegeven, zijn getiteld:

De Simsone et Hercule duae dissertationes. Hard. 1718.

Prodromus typicus continens exercitationes Phil. theol. in Vet. et Nov. Testam. loca. Amst. 1720, 4°. Idem 1721 4°.

Summa Theologiae supranaturalis. Hard. 1722, 8°. Idem 1730, 8°.

Prophetico-typicarum exercitationes etc. Amst. 1723, 4°.

Exercitatt. theoll. X de summa sapientia. Hard. 1724, 4°.

Typologia, sive doctrina de vera typos exponendi methodo, 1727, 4°.

Naziraeus sive commentarius literalis et mysticus in legem Naziraeorum et Simsonis historiam. 1727, 4°.

Exercitationum theol. decas de filii Dei unigeniti et primogeniti excellentia. Hard. 1727, 4°.

Dissertationes tres de Dei Justitiae vindicativae et misericordiae exercitio.

Certitudo et praestantia Theologiae emblematicae et typicae. Ook in het Hollandsch uitgegeven onder den titel:

Sekerheid en waardigheid van de zin- en voorbeeldische godgeleerdheid. Amst. 1734, 4°.

Theologia naturalis. Amst. 1729, 8°.

Proefstukken van zinnebeeldische godgeleertheid. Amst., 1730, 4°.

Antiquitates Mosaico-typicae. Amst. 1733, 4°. 2 Tom.

Val tegen val ofte val van den Afgod in den val van 's werelds Afgod enz. Amst. 1734, 4°.

De wagt over het geestelijk Huys. Amst., 1736. 4°.

Evangelische zedenketen enz. Met eene wederlegging van de zoogenoemde mystieken. Amst. 1737, 4°. 3 deelen.

Over de werkingen Gods, tegen Deurhof. Amst. 1738, 4°.

Het voortreffelijk Opsiendersampt. Amst. 1738, 4°.

Onderzoek over Gods aanbiddelijke werking, naar den raad Zijns willens enz. Amst. 1738, 4°. 2 deelen.

Evangelische Geloofsketen der waarheid. Zutph. 1740. 8°. Tweede uitgave door zijn oudsten zoon bezorgd, ald. 1755, 8°. zich sluitende aan de *Evangelische zegenketen,* en dezelfde Mystieken bestrijdende.

Poecile Antiquitatum s. Amst. 1740, 4°. 2 Tom. Idem, 1741, 4°. 2 Tom.

Sacrarum Antiquitatum Systema. Amst. 1741, 4°. 2 Tom.

De Waarheid, Goddelijkheid, Geestelijkheid, Dierbaarheid en Nuttigheid van J. C. Wonderwerken, tegen Woolston en Deurhof. Amst. 1740, 4°.

De Goddelijke toebereiding en verzegeling der geloovigen enz., volgens 2 Cor. V. Vs. 1—10, tegen Thomas Burnet. Amst. 1741, 4°.

Lessen van den heer C. Bouman. Amst. 1741, 4°.

Oedipus Evangelicus sacrarum Antiquitatum ex Mose, prophetis, et psalmis, aenigmata clave cognitionis resolvens. Amst. 1745, 4°.

Natales, Canticis celebrati, et Antiquitatum s. paralipomena. Hard. 1748, 4°.

Korte opening van het hoogliedt Salomons, 1748.

Handboekje over het Hooglied Salomons, en Schets der Prophetische Godtgeleerdheid. Amst. 1749, 4°.

De grondbeginselen der denkbeeldige Godgeleerdheid, in zamenspraken. 2 deelen.

De Schole der Jeugt, waarin de Evangelische Geloofs-keten, volgens het voorschrift der Heijlige Schrift, om den hals der kinderen, die kloekzinnigheid, wetenschap enz. begeeren, als een dierbaar en aangenaam toevoegsel wordt omgehangen. 2de druk Zutphen, 1746, 8°. 3de druk Zutphen, 1752. 8°.

Kort uittreksel uyt de schoole der jeugd enz. Zutph. 1752, 8°. 3de druk, ald. 1768, 8°.

Beide zijn uittreksels uit de *Evangelische Geloofsketen,* boven genoemd, en na zijn dood door zijn zoon bezorgd.

Deze gaf ook van hem uit:

Hieroglyphica biblica, sive locorum quorundam emblematicorum expositio. Hard. 1754, 8°.

Fata Ecclesiae Christianae, inde ab Eccl. Apost. usque ad initia Reformationis, sive commentarii in Apocalypsin Johannis. Zutph. 1757. 4°. 2 stukken met zijn portret door J. Houbraken, naar J. M. Quinkhard gesneden.

Na de inzage van deze lijst, die met kerkelijke bevestigingsredenen en academische oratien, benevens nog met enkele geschriften van minder belang, zou kunnen aangevuld worden, vraagt men teregt, hoe één man dit alles heeft kunnen schrijven, wanneer men den wijden omvang van zijnen werkkring daarbij in aanmerking neemt.

Het theologisch stelsel, dat Cremer aankleefde, was, dat hij over het geheel gehecht bleef aan het Coccejanisme, zonder evenwel daarbij eenigerlei wijsgeerig stelsel te hulp te nemen. Als bijbeluitlegger was hij de grootste voorstander van de typische en symbolische verklaring, en een aantal geschriften werd door hem in het licht gezonden, om deze verklaringswijze te ontwikkelen en te bevorderen; en hoeveel berispelijks ook in zijn theologisch stelsel naar het oordeel van velen te vinden is, hij leidde dat geheel uit den bijbel af en spoorde zoodoende zijne leerlingen krachtig aan tot ernstige beoefening der Heilige schrift.

Een man die zulk een uitgebreiden roem en invloed had, moest ook een belangrijk deel nemen aan de godgeleerde twisten van zijnen tijd. Zoo was hij in strijd met Nicolaas Hartman, Predikant te Zwolle, met de Hoogleeraren Wesselius en Driessen, met den Predikant Wilhelmius, en schreef hij tegen Marsham en Spencer, Woolston en Deurhof, Carel Bouman, Pontiaan van Hattem en Thomas Burnet verschillende schriften, die wij hierboven hebben opgesomd.

Maar ook daardoor stond hij bloot aan verschillende beoordeeling. Door zijne tijdgenooten hoog verheven en bewonderd, werd hij door een later geslacht met verachting beoordeeld; doch ook daarbij was eenzijdigheid de bron eener verkeerde oordeelvelling, en zag men het goede over het hoofd, door hem tot stand gebragt. Want hoe men ook over zijne gevoelens moge oordeelen, dit toch is zeker, dat hij eenen heilzamen invloed uitoefende op de theologische en godsdienstige denkwijze van zijnen tijd, en dat hij door meer dan een geschrift, eenen krachtigen slagboom gesteld heeft, tegen de algemeene verspreiding der pantheistische gevoelens, van sommige wijsgeeren zijner dagen.

Cremer liet bij zijn sterven drie zonen en twee dochters na, zijnde zijne echtgenoote reeds den 18den Augustus 1728 overleden. Zijn oudste zoon volgt; de tweede was tweede Momboir in het hof van Gelderland, de derde Advocaat te Zutphen.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1724. *a.* bl. 719, 1725. *b.* bl. 107, 1733. *a.* bl. 718, 1743. *a.* bl. 697, 1750. *b.* bl. 357; G. Schroder, *Oratio funebris in obitum D. B. S. Cremeri* (Hard. 1750. 4°.); de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; van Abcoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I, IV, V; Arrenberg, *Naamreg. van Nederd. Boek.*; Adelung, *Fortsetz Jöcher, gel. Lex*; Ypey en Dermout, *Geschied. der Ned. Herv. Kerk*, D. III. bl. 208 en *Aanteek.* bl. 90, 91: Ypey, *Geschied. der Chr. Kerk in de* 18de *eeuw*, D. VII. bl. 279, 453, D. VIII. bl. 163, 484; Kist en Royaards, *Archief voor Kerk. Gesch.*, D. VIII. bl. 419, 423; dezelfden, *Nederl. Archief voor Kerk. Gesch.*, D. I. bl. 337, D. VIII. bl. 132; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.* D. I. bl. 317, 325, D. II. bl. 60, 76, 116, 134, 135, 183, 162, 611; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. II. bl. 309; Muller, *Catal. van Godgel. Werk.*, bl. 93, 94.

CREMER (Frans Lodewijk), zoon van den voorgaande, werd geboren te Asperen den 22sten Mei 1715. Tot de godgeleerde studien bestemd, ontving hij zijne wetenschappelijke opleiding aan de Harderwijksche Academie. In 1737 tot proponent bevorderd, was hij voornemens nog eene andere hoogeschool te bezoeken, doch dit plan werd verijdeld door zijne beroeping naar Rossum den 18den Julij van genoemd jaar, alwaar hij den 22sten September daaraanvolgende bevestigd werd

en tot 1742 verbleef, toen hij te Hattem beroepen werd. Hier was hij slechts kort, want reeds op het laatst van 1743 nam hij het beroep naar Maastricht aan. Ofschoon daar, ten gevolge der oorlogsomstandigheden, eenen moeijelijken tijd belevende, bedankte hij evenwel in 1748 voor een beroep als Predikant te Groningen, doch gaf aan den roepstem van Curatoren der Geldersche hoogeschool gehoor, die hem, ook op verzoek van den Stadhouder, in September 1750, weinige dagen na den dood zijns vaders, als diens opvolger, tot hoogleeraar der godgeleerdheid, ook der typische en prophetische godgeleerdheid en gewijde oudheden, en tevens tot academieprediker benoemden. Na de aanvaarding zijner betrekking, in de laatste dagen van Januarij 1751, werd hem eershalve de doctorale waardigheid toegekend.

Op den 10den Junij 1751 hield hij zijne eerste academische redevoering: *de diverso exitu ac mercede Servorum fidelium atque ignavium, ad Lucae Evang. XIX:* 11—17. Hard. 1751, 4°. en na een tijdsverloop van omstreeks twaalf jaren, werd hem eenen anderen werkkring aangeboden, en wel als hoogleeraar der godgeleerdheid te Groningen en academieprediker aldaar, welke betrekking hij den 27sten April 1763 aanvaardde met eene redevoering: *de Splendidissimis novae Hierosolymae fundamentis, sive de lumine doctrinae apostolicae, quo illustrabitur ecclesia, secundum. Apocal. XXI:* uitgegev. te Gron. 1763, 4°.

Nadat hij de Groninger academie eenige maanden langer dan de Geldersche gediend had, overleed hij den 20sten Junij 1776. Hij was gehuwd met Jacoba Geertruida Verstege en liet een zoon na, Goswinus genoemd, die predikant geweest is te Everdingen 1778, te Kolderveen 1781 en te Vianen 1783.

Alhoewel Cremer op verre na zooveel niet geschreven heeft als zijn vader, verwierf hij zich als professor eenen grooten naam. Hij kleefde de theologische gevoelens van zijnen vader evenzeer aan, als hij diens leertrant volgde. In de Oostersche letterkunde was hij zeer bedreven en bevoegde beoordelaars geven de gunstigste getuigenis omtrent zijne getrouwe ambtsvervulling en van zijne geleerdheid. Gedurende zijn verblijf aan de Geldersche hoogeschool, geraakte hij in geschil met den hoogleeraar Scheltinga, over de destijds veel gerucht makende gevoelens van den Zwolschen predikant A. van der Os, over wiens predikatie over 1 Cor. I : 30, Cremer eene bekendmaking plaatste in de *Boekzaal* voor Maart 1753, bl. 314—319, welke twist evenwel zoo hoog niet liep, dat daardoor de grenzen der gematigdheid overschreden werden.

Behalve de beide academische redevoeringen gaf Cremer in het licht:

Speculatio altera de lege Dei et Prophetis a J. C. tum solvendis, tum implendis. Hard. 1734, 4°.

Speculatio octava de alteri terreo, Hard. 1736, 4°.

Contemplatio prima et secunda de Arcâ et Schechina sub templo II. Hard. 1737, 4°.

De reditu Judaeorum in terram Canaăniticam et instauratione templi atque urbis, ultimo tempore non exspectandis. Hard. 1754, 4°.

De sublimitate stili prophetici, non tam ex gustu Poëseos, maxime Orientalium, quam ex ipsis rebus dijudicanda. Hard. 1768, 4°.

Bij de door hem uitgegevene geschriften van zijnen vader, zijn door hem uitvoerige voorredenen gevoegd.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1737, *b.* bl. 92, 346, 1742. *a.* bl. 342, 367, 591, 696, 1743, *b.* bl. 113, 466, 564, 1748, *b.* bl. 455, 573, 1749, *a.* bl. 366, 1750, *b.* bl. 751; Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 31, 169; Brucherus, *Gedenkb. van Stad en Lande*, bl. 23, 324; Bouman, *Gesch. der Geld. Hoogesch.* D. II. bl. 262, 263; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 314—316.

CREMER (Jacobus), zoon van Joost Izaak Cremer, werd, proponent zijnde, beroepen tot predikant te Vuren en Dalem en aldaar den 22sten Mei 1757 bevestigd. Hij vertrok van daar in 1763 naar Leerdam of Lingendam, in 1773 naar Hulst en van daar in 1783 naar Middelburg, alwaar hij den 14den Januarij 1797 overleed.

Cremer, die in 1763 op de nominatie stond voor de godgeleerde leerstoel te Harderwijk, was een der eerste, zelfdenkende, verlichte godgeleerden van zijnen tijd, die een schrander doorzigt had in vele bijbelplaatsen, betrekkelijk tot de dogmatiek, wiens geschriften daarvan uitmuntende blijken dragen en duidelijk toonen, hoe ongedwongen en onbekrompen zijne denkwijze was, als eene vrucht van naarstig bijbelonderzoek. Twee van 's mans zonen maakten zich als predikanten beroemd; de een, Joost Izaak, laatstelijk predikant te Amsterdam en aldaar in 1807 gestorven en de andere Melchior, die in 1837 als predikant te Groningen overleed.

Jacobus Cremer werd in 1793 lid van het Zeeuwsche Genootschap der wetenschappen, en schreef:

Tafel der heilige godgeleerdheid. 1763, 8°.

Gods Engelen verblijd maar Zijn Zoon bedroeft of Redevoeringen over Lukas II : 13 en 14 en Matth. XXVI : 36—46. Dordr. 1775, 8°.

De Mozaïsche offerhanden in XII Tafelen. Middelb. 1792, 4°.

De Evangelische Verhalen van Jezus lijden, sterven, begrafenis en opstanding tot een gebragt, met aanteekeningen. Middelb. 1796, 8o.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld* 1757, *a.* bl. 325, 678, 679; Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 166; Arrenberg, *Naamr. van Nederd. Boek.*, Ypey, *Geschied. van de Christ. Kerk in de* 18de *eeuw*, D. VIII. bl. 217; *Konst- en Letterb.*, 1793, bl. 203; Ypey en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, D. IV. bl. 62, 63, *Aanteek.* bl. 14; (de Jong), *Alph. Lijst van Boek.*; Renier, *Naaml. der Pred. van Vere*, bl. 22, 84; *Derde Vervolg van den wegw. op de nieuwe begraafpl. te Gron*, bl. 22; Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. II. bl. 292; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 67.

CREMERS (Franciscus), ook genaamd Mercator, werd geboren te 's Hertogenbosch en was een zeer ijverig en geleerd geestelijke. Tijdens de belegering van Leuven in 1635, was hij pastoor van St. Michiels parochie aldaar, en was alzoo ooggetuige van hetgeen hij schreef in zijn werk getiteld:

Rabiës ac Clades Franco-Batava, sive Thenarum excidium, obsidionisque Lovaniensis 1635 *a duplici exercitu Franco-Batavo perpessae compendiosa et vera narratio.* Lov. 1635. 4°.

Hij stierf te Leuven in het jaar 1636 aan eene besmettelijke ziekte, in zijne herderlijke bediening behaald.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.* op Mercator, p. 300; (A. van Gilse), *Kath. Meijer. Memorieb.* bl. 189; de Wind, *Bibl. van Ned. Geschiedschr.*, D. I. bl. 420.

CREMERS (J.) een Hollandsch kunstenaar, die in 1738 met J. Doornbosch eenen kunstigen zonnewijzer vervaardigde, die geplaatst is op den tuingrond van het voormalige Groningerhuis, thans het militaire Lands-Ziekenhuis te Groningen.

Zie *Tegenw. staat van Stad en Lande*, D. II. bl. 63; *Gron. Volks Alm.* 1838, bl. 69.

CRENIUS (Thomas), wiens ware naam Thomas Theodorus Crusius is, werd in het Markgraafschap Brandenburg geboren in het jaar 1648, studeerde in de godgeleerdheid en Oostersche talen aan verschillende hoogescholen van Duitschland. De berigten van de hieronder aangehaalde schrijvers loopen zeer uit een, en niet mogelijk is het daarnaar een geregeld overzigt van zijn leven te geven. Terwijl de een hem in Hongarije Rector doet zijn, zich naderhand nederzettende, eerst te Rotterdam en daarna te Leiden, waar hij zich met het corrigeren van drukproeven zou onledig gehouden hebben; vermeld een ander, dat hij Predikant en Rector geweest is. De Hoogleeraar Saxe noemt hem Luthersch Godgeleerde. Hij zou alzoo naar die berigten hier niet behooren te worden vermeldt, indien de hieronder aangehaalde *Boekzaal* niet uitdrukkelijk zeide, dat hij te Leiden als Philoloog gewoond heeft en als zoodanig den 29sten Maart 1728 overleed, na zich er 31 jaren te hebben opgehouden. Een aantal werken, waaronder vele compilatien, zien van hem het licht. De titels der voornaamste zijn:

Fasciculus Dissertationum Historico-Critico-Philologicorum. Rott. 1691—1700. 8°. 10 vol.

Consilia et Methodus aurea studiorum optime instituendorum. Rott. 1692. 4°.

Tractatus de philologia, studiis, liberalis doctrinae informatione et educatione literaria. Lugd. Bat. 1696. 4°.

Animadversiones philologicae et historicae. Lugd. Bat. 1697—1720. 8°. 19 vol.

Fascis exercitationum Philologico-Historicarum. Lugd. Bat. 1697—1700. 5 vol.

Q. Asconii Pediani Commentationes in Ciceronis orationes, cum notis integris virorum doctorum. Lugd. Bat. 1698. 12°.

Joh. Sauberti, de sacrificiis veterum collectanea. Lugd. Bat. 1699. 8°.

Tractatus de Eruditione comparanda in humanioribus. Lugd. Bat. 1699. 4°.

Analecta philologico-critico-historica. Amst. 1699. 8o.

Musaeum Philologicum et historicum. Lugd. Bat. 1699. 8o.

Syntagma primum et secundum Dissertationum philologicarum. Rott. 1699. 1700. 8°.

Thesaurus librorum philologicorum et historicorum. Lugd. Bat. 1700. 8°.

De libris scriptoribus optimis et utilissimis excercitationes III. Lugd. Bat. 1704. 8°.

De singularibus scriptoribus Dissertatio Epistolica. Lugd. Bat. 1705. 8°.

De furibus librariis Dissertatio Epistolica. Lugd. Bat. 1716. 8°.

Hij gaf ook eenige geschriften uit onder den naam van Dorotheus Sicurus, een letterkeer van Theodorus Crusius.

Zie *Boekz. der gel. Wereld.* 1728, *a.* bl. 488; Fabricius, *Bibl. Hist.*, T. IV. p. 278, T. V. p. 371, 372; Jöcher, *Gelehrt. Lexicon;* Saxe, *Onom. Literar.*, T. V. p. 404, 405; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.;* de Feller, *Dict. Hist.*, T. III. p. 388; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 301.

CRESANT (Jacob), ofschoon te Antwerpen geboren en aldaar gevormd, behoort, door zijn langdurig verblijf te Utrecht, en door de werken, die hij vervaardigd heeft, hier vermeld te worden. Hij werd bij vroedschaps besluit van den 2den Junij 1738, aldaar in het gild zonder proef toegelaten, was een bekwaam beeldhouwer en kwam, omstreeks 1729 te Utrecht wonen, denkelijk op aanzoek van den vermogenden David van Mollem, die bij het daarstellen van zijne wijdvermaarde lustplaats *Zijdebalen*, bij de Knollebrug, buiten Utrecht, gelegen, zich van zijne kunst bediende tot het vervaardigen van het groot aantal beelden, vazen en sieraadwerk, daar in der tijd aanwezig. Een zijner voornaamste werken, is het meer dan levensgroote beeld der *Geregtigheid*, dat vroeger het thans gesloopte Stadhuis te Utrecht versierde, en thans in de groote audientiezaal van het Paleis van Justitie aldaar bewaard wordt. In de Academische bibliotheek te Utrecht zijn vier geboetseerde levensgroote beelden geplaatst, door genoemden David van Mollem ten geschenke gegeven, zijnde de afbeeldingen van de Hoogleeraren Musschenbroek, Drakenburg, Mill en Otto. Voorts is de beroemde marmeren predikstoel in de Groote Kerk te Dordrecht door hem ontworpen, en heeft hij het model in was geboetseerd, waarnaar de vervaardiging door den Steenhouwer A. Trauen heeft plaats gehad. Al deze werken doen hem als een man van ongemeene kunstverdiensten kennen. Hij is waarschijnlijk ook te Utrecht overleden. Zijn portret is door Jacob Xavery vervaardigd. Zijn zoon volgt.

Zie Immerzeel, *Leven en Werk. der Kunstsch.; Utrechtsche Volks-Almanak* 1851, bl. 747; Kramm, *Leven en Werken der Kunstsch.;* zijn werk is bezongen door A. Hoogvliet in *Zijdebalen*, Delft 1740, 4°.

CRESANT (Jacob Mattheus), zoon van den voorgaande, werd te Utrecht in 1732 of 1733 geboren. Zijn vader onderwees hem in het beeldhouwen, Jacob de Wit in het teekenen. Na te Parijs eenigen tijd zijne studien voortgezet te hebben, koos hij Delft tot zijn verblijf. Onder meer ander voor kerken door hem vervaardigd kunstwerk, telt men den fraaijen predikstoel in de R. K. Kerk te Overveen, bij Haarlem. Aan de Delftschepoort te Rotterdam, vervaardigde hij eenig steenen beeldwerk. Dat aan het tuighuis te Delft wordt ook zijn werk genoemd. Naderhand vertrok hij naar Alkmaar, zich ook daar vlijtig bezig houdende met beeldhouwen, boetseren en teekenen. Hij overleed den 3den September 1794 te Amsterdam.

Zie van Eynden en v. d. Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. II. bl. 235—237, *Aanhangs.* bl. 138; Immerzeel, *Leven en Werken der Kunstsch.*

CRESCENTIUS (Desiderius), wordt genoemd Utrechtsch regtsgeleerde, die zou geschreven hebben:

Artes reconditae regendi respublicas et dominandi.

Of dit werk is uitgegeven is evenmin bekend als den tijd wanneer de schrijver geleefd heeft.

Zie Burman, *Traject. Eruditum*, p. 81.

CRESZVELDT (Martin Carolus), onderwijzer in de cijferkunst, die te Deventer in 1555 eene school oprigtte en aldaar in 1575 een cijferboek uitgaf, waarvan de titel ons onbekend is, doch waarin ook van de maten en gewigten en de Deventersche munten melding gemaakt wordt. Van hem bestaat ook een uitmuntende kaart, voorstellende de rivier den IJssel met bijliggende landen.

Zie Revius, *Dav. Ill.*, p. 322; Schotel, *de Illustr. School te Dordr.*, bl. 12.

CRETSER (Gijsbert de), schreef:

Beschrijvinge van 's Gravenhage, met pl. Amst. 1711, tweede druk aldaar 1729, 4o.

Zie B(odel) N(ijenhuis), *Opgave van Stedenbeschrijv. in de Vriend des Vaderl*, D. IV. bl. 286.

CREUTZ (Otto), kapitein-luitenant in Suriname. Reeds sedert de jaren 1726 en 1728 waren de onzen aldaar in oorlog met de boschnegers of Marrons; met afwisselend geluk had men herhaalde malen tegen dezen gestreden; doch de voordeelen die de Negers bezaten, door hunne bekendheid met de wegen en schuilhoeken, en de vele kosten aan het oorlog voeren verbonden, zonder tot een einde te kunnen geraken, deed in 1749 den toenmaligen gouverneur van Suriname Jan Jacob Mauricius besluiten, om althans met een gedeelte der Negers vrede te sluiten. De eersten, met welke men bevrediging zocht, waren de Marrons der westelijke rivier Saramacca, ten einde later met hunne hulp, die aan de oostzijde der rivier Suriname te bestoken. Tot dezen moeijelijken togt werd gekozen de kapitein-luitenant Otto Creutz, die, vergezeld van den Luitenant A. C. Kulenkamp en van de vaandrigs W. Herges, J. Koning en L. Nepveu, met 100 man geregeld krijgsvolk werd uitgezonden, en na het behalen van eenig voordeel op de Negers, pogingen moest aanwenden om te onderhandelen. Na eenig land en huizen verwoest te hebben, werd een der gidsen naar de Marrons afgezonden, om hunne gevoelens te polsen; deze kwam met goede tijding terug. Nu ging de korporaal Kwelke daarheen, aan wien de Negers verzochten hunnen bevelhebber te mogen spreken, met wien zij alleen konden handelen; doch hij moest door geen gewapenden vergezeld zijn. Creutz had den moed zulks te doen, en met eenige officieren begaf hij zich te midden der gewapende Negers, met wie de vriendschap dadelijk getroffen was en een vrede tot stand kwam, die zoowel van onze zijde, als van die van het Negerhoofd Adoe, door goede trouw bewaard bleef.

Zie Hartsinck, *Beschrijv. van Guiana of de wilde kust in Zuid-Amerika*, D. II. bl. 771—776; van Kampen, *Gesch. der Nederl. buiten Europa*, D. III. bl. 119—124.

CREUZNACH (Leonard Steffan de), geboren in Pruissen in 1702, werd generaal-majoor der Hollandsche artillerie, den 30sten Julij 1748, Luitenant-Generaal den 14den Maart 1766, en was bijzonder ervaren in het vak waartoe hij van zijne jeugd was opgeleid. Hij was tevens een zeer kunstig vuurwerkmaker, waarvan hij een bewijs gaf, door de vervaardiging van een vuurwerk, hetwelk op den 13den Junij 1748 te 's Hage, bij 't vreugdefeest over den gesloten vrede te Aken, werd afgestoken en dat zoodanig voldeed, dat de prins stadhouder hem door een eigenhandig schrijven aan den disch noodigde, en de afbeelding van het vuurwerk in plaat is uitgegeven geworden. Hij stierf in hoogen ouderdom te 's Hage op den 19den Februarij 1773. In het jaar 1753 was hij lid van de Hollandsche maatschappij der wetenschappen te Haarlem, en betoonde zich een ijverig en werkzaam medewerker door de stukken die van zijne hand in hare werken geplaatst zijn. Deze zijn:

Verhandeling over de kalk.

Voorschrift om allerlei gaten, in ijzeren platen, pijpen, buizen of zelfs gebroken ijzerwerk weder vast aaneen te voegen enz.

Eene compositie om de steenvoegen en de steenen zelven, hetzij in kelders, fonteinen of gebouwen onder water of boven den grond, zoodanig digt en vast aan malcander te lijmen en te stoppen, dat het tegen water, lucht en warmte altoos digt blijft en nooit zal bersten.

Voorschrift van een steenlijm, om de voegen tusschen hardsteenen waterdigt te maken enz.

Het geheim om alle snaphanen en pistolen zoo te bereiden, dat men er zeer verre mede schieten kan.

Zie *Nederl. Jaarb.*, 1749, bl. 591—593; *Verh. van de Holl. Maatsch. te Haarlem*, D. V. bl. 1—35, D. VI. St. I. bl. 358—366, D. XIV. bl. VI. *Voorber.;* de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*

CREVENNA (PIETRO ANTONIO BOLONGARO), geboren te Milaan, in de eerste helft der achttiende eeuw, was een aanzienlijk koopman in tabak te Amsterdam, waar hij een deftig huis in den Italiaanschen smaak liet bouwen. Hij was een zeer geleerd man en verzamelde eene uitgebreide bibliotheek, die zich door zeer zeldzame boeken en handschriften onderscheidde, van welke hij in 1776 te Amsterdam eenen beredeneerden catalogus van 6 deelen in 4° in het licht gaf. Deze voortreffelijke en buitengemeen kostbare bibliotheek werd te Amsterdam in 1789 openlijk verkocht, en de verkoop-catalogus er van, zag, met de prijzen, in 5 deelen het licht. Crevenna begaf zich naar Rome en overleed aldaar den 6den October 1792, in den ouderdom van 57 jaren. Hij liet onvoltooid in handschrift na:

Histoire de l'origine et des progrès de l'imprimerie.

Zie Saxe, *Onom. Liter.*, T. VIII. p. 411, 412; BJornstahl, *Reize door Europa*, D. V. bl. 416; *Konst- en Letterbode*, 1789 en 1790; *Woordenb. der Zamenlev.*, Afd. I. bl. 398; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 309.

CREYGHTON (JOHANNES), geboren te Tilsit in Pruissen, werd den 17den Junij 1689 proponent en in dat jaar beroepen te Pietersbierum; in 1691 tot veldprediker benoemd, beriep hem de gemeente te Franeker; hij was in 1693 nogmaals veldprediker van prins Hendrik Casimir, vertrok in 1704 naar Leeuwarden en van daar in 1711 naar Haarlem, alwaar hij den 26sten October 1738 overleed. Hij was gehuwd met Geertruid van der Waeijen, dochter van den hoogleeraar Johannes van der Waeijen en Cornelia Veth. Hij schreef:

Over den brief aan de Hebreën. Franek. 1699, idem 1701, 4°.

Over de Sendbrieven van Johannes en Jacobus. Franek. 1704, 4°.

Aanmerkingen op en over den Hemel op aarde van Leenhof. Franek. 1704, 8o.

Spinosistische hemel. Leeuw. 1705, 8°.

Allegorische Verklaaringe der H. Schriftuur. Leeuw. 1708, 8°.

Grond van Voorbeelden. 8°.

De brief van den Heiligen Apostel Judas ontleedt. Haarl. 1719, 4°. Rott. 1723, 4°.

Verklaaring over het XV capittel van Lukas. Rott. en Delft. 1723, 4o.

Zedige verbeelding van de verklaring van J. d'Outrein, over de Gelijkenisse van den verloren Zoon. Delft, 1725, 4°.

Verhandelingen over de Goddelijke en Eeuwige predestinatie, aangaande de Zaligheid en Verdoemenisse der zondige menschen. Amst. 1738, 8°. 3 deelen.

Een nuttige redevoering over eerste Corinthen X vs. 16 en 17, *over het Avondmaal.* Leeuw. 1741, 8°, idem 1750, 8°.

Zie *Boekz. der. Gel. Wereld.*, 1728, *a.* bl. 488; van Abconde, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. I. III. IV. V.; Greijdanus, *Naaml. der Pred. in de class. van Franek.*, bl. 36, 92; de Crane, *Bijz. de fam. Hemsterhuis betreffende*; bl. 87, 117; Steenstra, *Oudheidk. Aant. der Grietny Barradeel*, bl. 50, Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 122; Muller, *Cat. van Godgel. Werk.*, bl. 94.

CREYGHTON (JACOBUS NICOLAUS), zoon van den voorgaande, werd geboren te Leeuwarden in het jaar 1705. Proponent zijnde, werd hij beroepen in 1730 te Rhoon en Pendrecht, van daar in 1733 te Harlingen en in 1738 te Haarlem, alwaar hij den 21sten Augustus 1756 overleed. Hij schreef:

Kort begrip der Nederl. Historien, sedert 1555—1713; hetwelk in dichtmaat gebragt is door A. van Beaumont, Haarlem, (1758), 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1738 *a.* bl. 611. *b.* 230; 1756, *b.* bl. 251; Greijdanus, *Naaml. der Pred. in de class. van Franek.*, bl. 54; Brans, *Kerk. Reg.*, bl. 98; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. bl. 259.

CRICQUILLON (THOMAS). Zie CRECQUILLON (THOMAS).

CRIEP (WILLEM), geboren te Delft, volgens anderen te 's Gravenhage, in 1535, werd in 1568 raad in den hove van Holland en was onder diegenen, die bij de omwenteling in 1572 naar Utrecht vlugtten. Hij werd in 1573 lid van den grooten raad te Mechelen en bleef aldaar tot 1586, wanneer hij tot kanselier van Gelderland benoemd werd, bij den raad die te Roermond zitting hield, en oefende deze waardigheid uit tot aan zijn overlijden den 25sten Januarij 1610.

Hij was een man van veel invloed en een ijverig aanhanger van den koning van Spanje. Toen hij in 1593 het huis te Gulik aan dezen zocht over te leveren, werden zijne brieven daarover onderschept en zijnen toeleg verijdeld. Hij was gehuwd met Ida van Hoytema, en later met Anna Numan, dochter van Mr. Adriaan Numan, rekenmeester te 's Hage, en was een geleerd, welsprekend man en een zoetvloeijend Latijnsch dichter, zoo als blijkt uit zijne uitgegevene *Epigrammata* en *Carmina* aan Janus Dousa den vader; ook gaf hij de *Carmina* van Janus Secundus te Parijs in 1561 uit, en voegde er eene uitmuntende voorrede aan toe; ook bestaat er van hem nog een werkje getiteld:

De consolatione Coecorum.

Aan hem heeft Pontus Heuterus mededeelingen voor zijne *Geschiedenis der Oostenrijksche Vorsten* te danken. Zijn zoon volgt. Zijn wapen is van goud met een schuinen balk van keel, beladen met drie vogels van zilver.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, D. IV. B. 30. bl. 746 (56); Sweertius. *Ath. Belg.*, p. 303; v. Bleyswijk, *Beschr. van Delft*, bl. 791; van Leeuwen, *Batav. Illustr.* p. 878; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 267; Hoeufft, *Parnas Lat. Belg.*, p. 63; Peerlkamp, *de Poet. Lat. Nederl.*, p. 214.

CRIEP (WILLEM), die ook genoemd wordt Gulielmus Cripius, *secundus*, was de zoon van den voorgaande, en werd in de Provincie Gelderland geboren. Hij gaf uit:

Vitam S. Gerlaci, ab Anonymo circa annum 1230 *conscriptam in epitomen redacta.* Colon. 1607.

Hij stierf toen hij onder handen had:

Libellus de praeminentio Regis Catholici Hispaniarum.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 397.

CRIMPEN (JOH. VAN), schreef:

Naspel op Pindus in 1701.

Zie Witsen Geysbeek, *Woordenb. van Ned. Dicht.*, D. II. bl. 104.

CRIMS (ANTONY), was een verdienstelijk kunstschilder te Middelburg, die daar bloeide toen prins Willem V tot markgraaf van Veere in 1766 is gehuldigd. Hij werd door de regering van Veere ontboden om de benoodigdheden voor die inhuldiging te schilderen.

Zie van Iperen, *Inhuld. van Willem V tot Markgr. van Veere*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRIPIUS (GULIELMUS). Zie CRIEP (WILLEM).

CRISPEEL (JAN), schreef:

Politique reflectien van staat of wederlegging van zeker boek (Spiegel der waarheid) waarmede de H. Overigheyd d. Prov. Holl is gelederd. Utr. 1739, 8°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. IV. Muller, *Cat. van Regtsgel. Werk.*, bl. 34.

CRISTAL (JAQUES). Zie CHRISTAL (JAQUES).

CROCARTIUS (PETRUS). Zie BRUSSEL (PIETER VAN).

CROCK (MICHIEL), of Croocq en Krock, was naar alle waarschijnlijkheid een Luikenaar of Waal, misschien wel afkomstig uit het adelijk geslacht van du Crocq. Hij staat in de geschiedenis als een hevig vijand der geestelijkheid en een woeste plunderaar van vriend en vijand bekend. Met Lumey in het land gekomen, was hij onder de innemers van den Briel. Hij klom op tot kapitein, doch over zijn moed en beleid valt niet te roemen, en zijne overhaaste vlugt van Amsterdam, dat hij met driehonderd man aan de overzijde van het IJ bezet hield, gedurende de korte belegering door den graaf van der Mark, was een blijk, dat hij voor den wezenlijken krijg niet geschikt was. Hij ging met zijne euveldaden inmiddels voort, doch toen Sonoy, onder wiens opperbevel hij in Noord-Holland diende, hem eens dreigde te straffen, kwam hij er met belofte van beterschap af. Hij maakte het echter in het vervolg zoo grof, dat eindelijk zijn luitenant en verdere soldaten weigerden te dienen onder zulk een hopman. Op zekeren tijd dronken zijnde, had hij aan den Langendijk een priester neus en ooren afgesneden, hem aan den staart van een paard gebonden en ten laatste doorstoken. Dit kon Sonoy niet langer verdragen; hij vergaderde het geheele vendel van Crock, beschuldigde hem voor al zijn volk van verscheidene gruwelen en gebood oogenblikkelijk zijn dood. Op den wensch zijner soldaten, dat zijn doodvonnis niet in hunne tegenwoordigheid mogt worden voltrokken, werd hij naar het hof van Schagen gevoerd en aldaar den 10den of 11den Februarij 1574 onthoofd.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VI. bl. 291, 294, 318; *Levensbeschr. der Ned. Vorst. en Held.*, D. II. bl. 16; van Groningen, *Ge-*

schied. der Watergeuzen, bl. 191, 444; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. 5. bl. 171, die hem Michiel Crooij noemt, en op bl. 295, Michel Krok.

CROCUS (Cornelius), geboren te Amsterdam, in de tweede helft der vijftiende eeuw, was priester en rector der Latijnsche scholen aldaar, en maakte zich bekend door zijnen hevigen afkeer van de hervorming; zelfs vroeg hij ontheffing voor eene maand van zijne geestelijke verpligtingen, om iets tegen de Luthersche en Oecolampadische ketterij te schrijven. Hij was een man van groote geleerdheid en bijzonder bedreven in de Latijnsche taal, die hij ongemeen zuiver schreef en sprak. De Koning van Portugal beriep hem te vergeefs tot Hoogleeraar aan de Academie van Coimbra, en, na den dood van zijne moeder, deed hij, op vergevorderden ouderdom eene voetreis naar Rome, alwaar hij door Loyola zelf in de orde der Jezuiten werd opgenomen, en waarschijnlijk in 1550 overleed. Hij voerde eenen ernstigen twist met zijnen tijd- en stadgenoot Johannes Sartorius, over de goede werken, en bestreed de leer der regtvaardiging door het geloof alleen. Zijn leven is beschreven door Nikolaas Cannius, doch het handschrift daarvan is door de achteloosheid van diens erfgenamen te zoek gegaan.

De volgende geschriften zien van hem het licht:

Lima Barbariei, sive farrago sordidorum verborum. Colon. 1520, 8°.

Paraclesius ad capessendam sapientiam, Josephi casti exemplo. Antv. 8°.

Hypomnemata in X praecepta decalogi. Antv. 8°.

Epistola de fide et Operibus, adversus Joannem Sartorium, Antv. 1531, 8°.

Meditationes in passionem Dominicam, Colon. 1532, 8°.

Disputatio contra anabaptistas, Antv. 1535, 8°.

Colloquiorum puerilium formulae, Antv. 1536, 8°.

Silvula vocabulorum, puerilis lectionis exercitationi accommodata, Soling. 1539, 8°.

Josephus, Comoedia sacra, Antv. 1548, 8°.

De vera ecclesia, Colon. 1548, 8°.

Oratio in Jesu Christi laudem, Amst. 1548, 8°. ald. 1612, 16°.

De meesten zijner werken zijn in éénen bundel uitgegeven te Antwerpen 1612.

Zie Le Long, *Reform. van Amst.*. bl. 500; Sweertius, *Ath. Belg.*, p. 183; Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 197, 198; Wagenaar, *Beschrijv. v. Amst.* (8°. uitgav.) D. III. bl. 8, D. XI. bl. 197; de Chalmot, *biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. III. bl. 316; Schotel, *de Illustr. School te Dordr.*, bl. 13, 14.

CROES, van hem ziet het licht:

Poëzij, Enkh. 1652, 8°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. II.

CROES (J. van), was een teekenaar van stads gezigten, kasteelen enz., waarvan de gravuren in verschillende stads- en dorpsbeschrijvingen voorkomen. Hij leefde in het laatst der zeventiende en in het begin der achttiende eeuw.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CROESE (F.), was een niet onverdienstelijk teekenaar, die omstreeks 1789 bloeide, en wiens prenten door anderen gegraveerd, veelal in boeken voorkomen.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CROESE (Gerard), werd geboren te Amsterdam den 26sten April 1642. Zijne ouders, Hendrik Hermansz. Croese en Anna Reiniers, welgestelde lieden, bestemden hem voor de predikdienst, en deden hem, na drie jaren op het athenaeum hunner woonplaats vertoefd te hebben, de Leidsche hoogeschool bezoeken. Proponent geworden zijnde, vergezelde hij als scheepspredikant, Engel de Ruiter, op eene reis naar de Levant, en werd na zijne terugkomst te Norwich in Engeland, alwaar hij zich eenigen tijd had opgehouden, beroepen. Hij bedankte evenwel daarvoor, en nam een beroep als prediker bij de staatsche bezetting te IJperen aan.

In 1678 toevalligerwijze te Alblas predikende, gaf hij er zoo veel genoegen, dat die gemeente hem tot haren leeraar koos. Hier werd hij den 10den Julij van genoemd jaar bevestigd, en bleef er eene reeks van jaren, totdat hij in 1707 het emeritaat verkreeg. Hij was den 17den Julij 1681 te Amsterdam gehuwd met Elisabeth de Cerff, uit Vlaanderen, en overleed te Dordrecht, alwaar hij zich na de overstrooming van den Alblasserwaard in 1709 had nedergezet, op den 10den Mei 1710. Zijn zoon volgt.

Croese was een geleerd man, die geacht en gezien was bij de beroemdste Godgeleerden van zijnen tijd, en van wien de volgende werken het licht zien:

Verhaal van 't wonderlycke en 't seldsame leven ende mirakelen van de allergelukkigste Rosse de Santa Maria, van de orde der preekheeren, gebracht uit Spagnien, getrouwelyck uit die talen overgeset met een voor- en naarreden aen alle vroome ingezetenen van Yperen, Amst. 1677, 4°.

Historia Quakeriana, sive de vulgo dictis Quakeris, ab ortu illorum usque ad recens natum Schisma, libr. III; *in quibus praesertim agitur de ipsorum praecipuis antecessoribus et dogmatis, factisque et casibus memorabilibus*, Amst. 1695, 8°. Dit werk werd zoo gezocht, dat daarvan in 1696 de derde druk te Amsterdam het licht zag. Hetzelve werd ook in het Hoogduitsch en Engelsch vertaald, en in laatstgenoemde taal te Londen in 1696 uitgegeven.

ΟΜΗΡΟΣ ΕΒΡΙΑΟΣ, sive historia Hebraeorum ab Homero Hebraicis nominibus ac sententiis conscripta in Odyssea et Iliade, exposita illustrataque, Dordr. 1704, 8°. Hiervan is slechts het eerste deel uitgekomen.

In de *Bibliotheca Bremensis*, Cl. II. p. 75, komt van Croese een stukje voor:

De I Cor. XI: 10, cogitationes, en dan bestaat er van hem: *Epistola ad Cl. V. Joh. d'Outreinium, in qua explicantur inscriptiones, quae in femoribus icunculae vetustae, ex bibliotheca Wittiana depromtae, conspiciuntur.*

Zie Hoogstraten, *Woordenb.*; Wagenaar, *Beschrijv. v. Amst.*, (uitgave in 8°.), D. XI. bl. 328; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 158; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 316.

CROESE (Hendrik), zoon van den voorgaande, van wien ons evenwel geene levensbijzonderheden bekend zijn. Hij schreef:

Kerkelijk register der predikanten, die sedert de kerkhervorming, de gereformeerde Nederduitsche gemeente te Amsterdam, bedient hebben, Amst. 1732, 8°. zonder naam van den schrijver; tweede druk, met den naam, vervolgd tot 1778, Amst. (1778) 8°, derde druk vervolgd tot 1792, Amst. (1792) 8°.

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.*; Muller, *Catal. van Godgel. Werken*, bl. 95.

CROESEN (Anthonie), geboren te Amsterdam, werd proponent zijnde, beroepen tot predikant bij de Luthersche gemeente te Amersfoort in 1715, vertrok in 1718 naar Woerden, van daar in 1721 naar Rotterdam, werd in 1742 emeritus en overleed den 25sten Augustus 1745. Hij heeft uitgegeven:

Jubilé-predikatie van de overlevering der Augsburgsche Geloofsbelijdenisse over Ps. 73, vs. 1—5. Rott. 1736, 4°.

Eerste leerreden tot inzegening van de nieuwe kerk binnen Rotterdam, over I. Kon. 8, vs. 28—30. Rott. 1737, 4°.

Zie Schultz Jacobi en Domela Nieuwenhuis, *Bijdr. tot de Geschied. der Ev. Luth. Kerk in de Nederl.*, St. II. bl. 102, III. bl. 142, VII. bl. 71.

CROESER (Jakob Hendrik), geboren te Grave den 21sten September 1691. Zijn vader, Jakob Croeser, was heelmeester aldaar, en zijne moeder heette Allegonda Oomeling. Na in de schoolwetenschappen onderwezen te zijn, en bekend met de gronden der Latijnsche taal, werd hij te Amsterdam bij een chirurgijn besteld, om het onderwijs in de heelkunde te ontvangen. Na aldaar eenigen tijd geweest te zijn, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, en bragt er een half jaar in een apotheek door, na verloop van welken tijd hij zich naar de hoogeschool van Leiden begaf, en aldaar na een vierjarig verblijf, den 10den December 1716 tot Doctor in de geneeskunde bevorderd werd.

Hij zette zich vervolgens als geneesheer te Grave neder, doch vertrok eerlang naar Amsterdam, alwaar hij eene groote praktijk kreeg, en zich in het huwelijk begaf met Maria de la Fontaine, weduwe van Pieter Heijblom, predikant te Loosdrecht. Juist stond men in bedenking om hem den Hoogleeraar Ruisch in zijne bediening toe te voegen, toen hij door de bezorgers der Groningsche Academie tot Hoogleeraar in de genees-, heel-, ontleed- en kruidkunde beroepen werd. Hij maakte den 19den October 1724, een aanvang met zijne lessen door het houden eener redevoering: *de hominis primo ortu*, die door den druk is bekend gemaakt; terwijl hij in het volgende jaar tot Archiater of provinciaal geneesheer werd aangesteld.

Gedurende een tijdvak van ruim acht en twintig jaren, mogt de Groningsche hoogeschool zich in zijn bezit verheugen, in

hetwelk hij viermalen het rectoraat bekleed, en telkens hetzelve, met eene redevoering over een belangrijk onderwerp, nedergelegd heeft. Hij stierf op den 13den Jannarij 1753, en werd om zijne deugden en bekwaamheden, door ieder die hem kende, betreurd.

Ondanks zijne veelvuldige bezigheden en uitgebreide praktijk, zien van hem het licht, behalve zijne genoemde oratie en een twistgeschrift tegen den Hoogleeraar Driessen, de volgende verhandelingen:

De thoracis vulneribus, Lugd. Bat. 1716, 4°.

Nader betoogent berigt der betekenis van een drijvende en sinkende long van eerstgeboorne kinderen, op en in het water, uyt welk teken met sekerheid besloolen kan worden, of zoo een kind in of na de geboorte geleefd heeft. Gron. 1741, 4°.

Ook heeft hij de verhandeling van het oog, door Petrus Idema in 1741 uitgegeven, in eenen gedrukten brief, getiteld: *de tunica adnata oculi*, wederlegd.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1724. a. bl. 587, b. bl. 518, 1753. a. bl. 106, 107; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CROESER (Herman). Zie CRUSER (Herman).

CROESINK (Hendrik), Heer van Benthuizen en Zoetermeer, was de zoon van Jakob Croesink en van Sandrina van Cruiningen. Hij trouwde Anne de Bourbonnois, bij wie hij twee kinderen, een zoon en eene dochter, verwekte. Hij was lid van den raad van Holland in 1570, en behoorde tot die edelen, die in 1567 voor commissarissen van den Hove zijn gedagvaard, tot aflegging van den gerequireerden eed van trouw aan den Koning. Zijn zoon Jacob stierf ongehuwd. Zijn wapen was van sinopel met een balk of fasce, gekeperd van goud en keel, en drie bekers van zilver, twee en een.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verb. en Smeekschrift. der Nederl. Edel.*, bl. 11, 14, 58, in welk werkje het facsimilé van zijne handteekening wordt gevonden.

CROHAIN, was in dienst van Antonie van Lalaing, graaf van Hoogstraten, en wordt genoemd onder de eerste teekenaars van het verbond der Edelen in 1565.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 125.

CROISET (Arnoldus), zoon van den Kolonel Jean Louis Croiset en van Johanna Maria Groenenveld, werd geboren te 's Hertogenbosch, den 8sten Augustus 1753. Hij trad in 1766 als kadet der infanterie in dienst, en werd den 19den Januarij 1768, na afgelegd examen, tot buitengewoon Ingenieur bevorderd. Hij liep bij zijn korps alle rangen door, verkreeg reeds in 1793 den rang van Luitenant-Kolonel Ingenieur. Na de omwenteling van 1795, aangesteld zijnde tot Luitenant-Kolonel directeur bij het korps Ingenieurs in dienst der Bataafsche Republiek, werd hem twee jaren daarna den rang van Kolonel gegeven, en na de troonsbestijging van Koning Lodewijk, aangesteld tot staatsraad in buitengewone dienst voor de afdeeling oorlog. In 1807 werd hij bevorderd tot Generaal-Majoor.

Na de inlijving van ons land bij het Fransche Keizerrijk, trad Croiset in de gelederen van het Fransche korps Ingenieurs, met den rang van Brigade-Generaal en Inspecteur, en hoezeer Napoleon zijne ervaring en kennis op prijs stelde, blijkt daaruit, dat hij hem den 21sten September 1810 benoemde tot lid van het Comité central der fortificatiën van het Keizerrijk.

Na Neêrlands herstelling, trad hij als Generaal-Majoor den 26sten Junij 1814 in Nederlandsche dienst, en werd door den Generaal Kraijenhoff, zijnen vriend, die zijne groote verdiensten beter dan iemand kon beoordeelen, als Directeur geplaatst in de vijfde directie van fortificatiën, waarvan de hoofdplaats te Maastricht gevestigd was. Hij bleef zestien jaren in die betrekking, en kenmerkte zich door ijver en naauwgezette pligtsbetrachting, door bekwaamheid als Ingenieur bij het vernieuwen of aanleggen van vestingwerken, en door het doen kennen van zijne meening, omtrent de gewigtigste onderwerpen, 'slands verdediging betreffende, die de hooge regering van hem vroeg. In ruime mate mogt hij dan ook 's Konings welbehagen over zijne verrigtingen ondervinden; want in 1846 werd hij tot Luitenant-Generaal bevorderd, en achtereenvolgens vereerd met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw en met de militaire Willemsorde, 4de en 3de klasse.

Na het uitbreken van de Belgische onlusten, meende Croiset, dat voor zijne gewigtige betrekking een jeugdiger arm en hoofd vereischt werd. Hij vroeg dus zijn ontslag, en werd den 23sten December 1830 op non activiteit gesteld, en daarna gepensionneerd, de voldoening hebbende, van gedurende eene twee-en-zestig jarige officiersdienst bij het korps ingenieurs, in groote mate het zijne te hebben bijgedragen, tot de vestiging van diens roem.

Hij was gehuwd den 16den Maart 1784 met Sara Cornelia van Beaumont, en overleed te Maastricht den 10den December 1838.

Uit medegedeelde berigten bijeengebragt.

CROISYLLE (de), of de Croysille was een der teekenaars van het verbond der Edelen, wiens levensbijzonderheden overigens onbekend zijn. Hij was afkomstig uit het geslacht van de Croisilles, dat sedert de elfde eeuw bekend is.

Zie te Water, *Hist. van het Verb. der Edel.*, D. II. bl. 328; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Maison d'Orange-Nassau*, T. II. p. 62.

CROIX (Jacques de la), afkomstig uit het Henegouwsche geslacht van dien naam. Hij was de zoon van Antoine de la Croix, en kleinzoon van Jan de la Croix, Raad van Keizer Karel V, en deszelfs Ontvanger-Generaal in Henegouwen. Jaques de la Croix was heer van Callevelle, *Baljuw du noble et illustre chapitre royal de sainte Waudru*, te Bergen in Henegouwen en Raad van die stad. Hij teekende in 1577 de Unie van Brussel, en in 1579 het verdrag, hetwelk Henegouwen met Parma sloot. In het jaar 1600 werd hij door den Aartshertog Albert tot Ridder geslagen en overleed kinderloos.

Zie de Jonge, *de Unie van Brussel* in 1577, bl. 109.

CROIX (Jean de la). Zie CRUCIUS (Johannes).

CROIX (J. G. de la), een zeer verdienstelijk kunstgraveur, die in het begin der achttiende eeuw bloeide, en in Holland werkzaam is geweest; doch van wien geene levensbijzonderheden bekend zijn. Het eenigste portret dat hem als graveur deed kennen, wekt het vermoeden op, dat hij een leerling van Houbraken geweest is. Misschien was hij de vader van den volgende.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CROIX (P. F. de la), misschien een zoon van den voorgaande. Hij was van Franschen oorsprong en woonde te 'sGravenhage, alwaar hij in 1753 op de registers der kunst-confrerie-kamer van Pictura werd ingeschreven. Hij was stom en doof geboren, en vormde zich tot een goed portretschilder en craijonneerder, door eigen vlijt en door het copiëren van goede voorwerpen; hij had veel werk en overleed te 's Gravenhage in 1783. Zijne dochter Susanna, was gehuwd met den bloemschilder Jan van Os. Hij schilderde de portretten van een aantal aanzienlijke personen, waaronder de leden van het vorstelijke stamhuis van Oranje, de Admiraal Zoutman, welk portret in de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam hangt, en vele predikanten van zijnen tijd.

Zie *de Navorscher*, D. VI. bl. 259, D. VII. bl. 145; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CROIX (Pieter de la), heeft in het laatst der zeventiende eeuw de Amsterdamsche schouwburg van eenige middelmatig vertaalde Fransche blijspelen voorzien. Deze zijn getiteld:

De Minnenijdige van haar zelve, Amst. 1678, 8°.
Krispijn Medicijn, Amst. 1685, 8°. ook Ald. 1738, 8°.
Krispijn Muzikant, Amst. 1685, 8°.
De meid Jufvrouw, Amst. 1685, 8°.
De vermakelijke Rouw, Amst. 1685, 8°.
De belagchelijke Hoofsche Juffers, Amst. 1685, 8°.
De gewaande Advocaat, Amst. 1685, 8°.
De ingebeelde Zieke, Amst. 1686, 8°.
Lubbert Lubbertze of de geadelde Boer, Amst. 1686, 8°.
De Schijnheilige, enz., Amst. 1686, 8°.

De meeste dezer stukken zijn meermalen herdrukt.

Zie *Cat. van Tooneelsp. van* W. Henskes, N°. 172; Witsen Geysbeek, *Woordenb. van Ned. Dicht.*, D. II. bl. 104; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leid.*, D. I. b. bl. 78.

CROIX (André de la), behoorde tot de bezetting van Maastricht toen die vesting in 1579 belegerd werd, en was toen bij de mineurs geplaatst, waar hij in het aanleggen van

vestingwerken belangrijke diensten bewees. Hij werd den 2den Julij 1586 meester mineur en was later Kapitein der mineurs, onder wiens opzigt de mijnen aangelegd en vervaardigd werden, bij de belegering van Groningen door Prins Maurits in 1594, welker gunstige uitwerking eene vervroegde overgave der stad ten gevolge had.

Zie *Geschiedk. aanteek. omtrent het beleg van Gron. in* 1594, bl. 74; Mascheck, *Geschied. van het korps Nederl. Mineurs en Sappeurs*, bl. 23, 29, 227, 257, 258.

CROIX (LA), leefde in het laatst der achttiende en in het begin der negentiende eeuw, en hield zich, ofschoon niet onafgebroken, bezig met het maken van portretten in crayon. Hij was gehuwd met Mejufvrouw Bordeau, die aan het hoofd stond van eene groote jonge jufvrouwen kostschool te Utrecht. Hij moet in hoogen ouderdom overleden zijn. Zijne verwantschap met kunstenaars uit het geslacht de la Croix is wel vermoed, maar nog niet bewezen.

Zie *de Navorscher*, D. VI. bl. 382; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, D. I. bl. 301.

CROL (JOHANNES BAPTISTA), geboren te Brussel den 14den October 1745, uit niet onaanzienlijke ouders, welke hij vroeg verloor. Spoedig ontwaarden zijne voogden, wat er in den veelbelovenden knaap schuilde. Hij werd te Rotterdam aan de zorg en opleiding van den kundigen heelmeester Marinus Schouten toevertrouwd, aan wien Crol zijne vorming als mensch, als geneesheer en als christen te danken had. Na eenigen tijd diens onderwijs genoten, en zich op de beoefening der talen en wiskunde te hebben toegelegd, vertrok hij als scheepsdoctor naar Algiers, en bezocht na zijne terugkomst Parys, ten einde aldaar zich in de heelkunde verder te bekwamen. Als chirurgijn-majoor geplaatst bij het regiment van den Graaf van Bijlandt, verleende hij de verdedigers van den staat hulp en genezing. Verlof verzocht en bekomen hebbende, begaf hij zich naar de Leidsche Academie, en verwierf aldaar den doctoralen graad, door op den 12den Maart 1777 in het openbaar eene uitmuntende verhandeling te verdedigen *over het geoorloofd gebruik van brandmiddelen in sommige ziekten*. Kort daarop werd hij door de regering van Dordrecht tot Lector in de ontleed- en heelkunde benoemd, welke post hij den 29sten Julij 1778 aanvaardde, met eene fraaije redevoering *over het nut dat voor iedereen, van welken stand ook, gelegen ligt in de kennis der ontleedkunde*.

Gedurende eene reeks van jaren, had Crol zijne beste krachten veil voor het aan hem toevertrouwde onderwijs, en met onvermoeiden rusteloozen ijver beantwoordde hij aan zijne roeping, tot dat de drang der bezigheden hem in 1784 noopte, dit ambt vaarwel te zeggen. Hij ging echter voort met het geven van lessen aan zijne vrienden over de proefondervindelijke natuurkunde, en spaarde geene kosten om goede instrumenten te verkrijgen, tot het welslagen der proeven ter opheldering zijner populaire voordragt.

Op den 9den Januarij 1823, maakte de dood een einde aan 's mans nuttig en werkzaam leven. Hij was tweemaal gehuwd, eerst met Anna Petronella Dreux, die hem drie zonen schonk, en daarna met Wilhelmina Johanna Nierhof. Ongetwijfeld behoorde Crol tot de geleerdste en kundigste artsen van zijnen tijd. Aan eene rijke ondervinding in de kunst, paarde hij eene groote zorg voor zijne patienten, onverschillig tot welken rang of stand zij behoorden. De roem zijner kundigheden werd verhoogd, door zijne verdiensten als mensch en als burger. In de plaats zijner inwoning bekleedde hij de meest vereerende ambten. Zoo was hij lid der gewestelijke en plaatselijke commissiën van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt, curator der Latijnsche scholen en eere voorzitter van het letterkundig en wetenschappelijk genootschap *Diversa sed Una*. Hij was een man van een vast en onwrikbaar karakter, van morele en physieke kracht. Hij bezat een gevoelig hart en vereenigde in zich alle eigenschappen om een goed burger te wezen. Hij was vervuld van eerbied voor de menschelijke natuur en hare regten, en een gematigd en wijs voorstander der burgerlijke vrijheid. Hij was de vraagbaak van allen, en zijne veel omvattende wetenschap stond ter beschikking van een ieder die dezelve behoefde.

Het is te bejammeren, dat eene zekere schroomvalligheid, om als schrijver op te treden, en het gebrek aan tijd, hem weerhouden hebben, de vruchten zijner veelomvattende kennis algemeen te doen worden, en bezitten wij alzoo van zijne hand slechts twee verhandelingen, waarvan wij boven reeds melding maakten en die getiteld zijn:

Dissertatio medico-chirurgica inauguralis de legitimo ustionis usu in quibusdam morbis. Lugd. Bat. 1777.

De fructu ex Anatomes studio in quodvis hominum genus redundante.

Zie *Herinn. aan de verdienst. van J. B. Crol, door* Mr. P. S. Schull. (Dordr. 1823, 8o.)

CROL (PIETER JANSZ.), schipper op het fregat *Wingurla*, in dienst der Oost-Indische Compagnie, ontving een gouden keten ter waarde van vier houderd en vijftig gulden, wegens zijn manmoedig gedrag in het slaan tegen de Portugesche flotille de Rima (roeivaartuigen) voor Negombo op Ceilon, in 1643.

Uit de Archieven der voormalige Oost-Indische Compagnie te Amsterdam.

CROMBRUGGE (DAVID VAN), of KROMBRUGGE, werd geboren te Delft, en proponent zijnde beroepen in 't Haagje bij Breda in 1679, in 1681 te Delftshaven, in 1686 te Utrecht, alwaar hij den 13den November 1705 overleed in den ouderdom van bijna twee en vijftig jaren. Hij schreef eene verhandeling *Over de waare boetvaerdigheid*, 4°.

Zie Bussingh, *tweede Eeuwget. van de Herv. Godsd. te Delfshaven*, Bijl. bl. 20; van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boeken*, D. I. St. III.

CROMHOUT (REINIER), afkomstig uit een aanzienlijk geslacht, werd in 1586 van wege de Staten van Holland gemagtigd, om met den Graaf van Leicester te onderhandelen.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VIII. bl. 175.

CROMHOUT (ADRIAAN REINIERSZOON), werd geboren te Amsterdam, in het begin der zestiende eeuw, en behoorde tot het geslacht van den voorgaande, en tot de voornaamste bevorderaars van de hervorming in Amsterdam; hij hield vergaderingen te zijnen huize, waaruit men gelastigden aan Hendrik van Brederode zond, om van dezen te vernemen wat hij gewigtigs had mede te deelen. Bij de vervolging in 1568, vlugtte hij naar Embden, en was aldaar werkzaam om hier te lande eene omwenteling te bewerken. Hij was in 1575 burgemeester van Medemblik en werd in dat jaar met meer anderen gemagtigd, om met den prins te beraadslagen over de vraag: hoe hulp van vreemde vorsten te bekomen, zonder zich van den koning van Spanje af te zonderen. Hij handelde vervolgens in 1576, ter bekoming van deze hulp, in vereeniging met Mr. Leonard de Casembroot, zoo bij de Duitsche vorsten als in het Noorden, waarin hij tamelijk naar wensch slaagde; ook deed hij eene reize naar Schotland, om verlof te verzoeken tot het ligten van krijgsvolk. In 1578 was hij een der voornaamsten die Amsterdam de partij der staten deed kiezen, en na den gelukkigen uitslag in dat jaar, werd hij tot burgemeester en raad der stad benoemd; weinig tijds daarna moet hij overleden zijn, daar zijn naam na 1579 op geene der regeringslijsten gevonden wordt. 's Mans afstammelingen hebben zich in 1588 jegens het vaderland zeer verdienstelijk gemaakt, door het verleenen van geld en crediet, misschien ook met schepen en wapenen te verschaffen, toen Filips II zijne zoogenaamde onoverwinnelijke vloot uitzond; de erkentenis van de stedelijke regering is waarschijnlijk bewezen, door den afstand of het aanbod van voorkeur van gronden, tot het bouwen van huizen bij de eerste groote uitlegging der stad.

Zijne afbeelding is door Houbraken gegraveerd.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VIII. bl. 132 (661); de Beaufort, *Leven van Willem I*, D. II. bl. 558, 600; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.*, (uitgave in 8°), D. III. bl. 168, 219, 258, 471, 478; dezelfde, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 78, 80, 204, 206; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 570; dezelfde, *Uitrust. en Onderg. der Onoverw. Vloot*, bl. 303, 306; Muller, *Cat. van Portretten*, bl. 67.

CROMHOUT (Mr. NIKOLAAS), ook Cromholt en Kromhout genaamd, was heer van Werkendam en Vrijhoeven, voorzittend raad in den hove van Holland, en werd in 1608 met nog twee anderen afgevaardigd, om Amsterdam tot het twaalfjarig bestand te doen bewilligen, waarin men gelukkig slaagde. Hij werd in 1619 benoemd tot een der vier en twintig regters, over de drie staatsgevangenen, waaraan hij zich wilde onttrekken, om zijne vriendschap tot Oldenbarnevelt, met wien hij in verschillende commissien was werkzaam geweest, en tot de Groot en Hogerbeets, wiens kinderen hij ten doop had gehouden; doch zijne bezwaren vonden geen ingang. Men leest niet dat hij zijne stem ten voordeele zijner voor-

malige vrienden verheven heeft. Hij overleed den 22sten Maart 1641, was curator der Leidsche hoogeschool van 1626 tot 1635, en medebedijker van de Beemster, met zijnen broeder, Bartholomeus, Burgemeester van Amsterdam, die niet moet verward worden met Bartholomeus Cromhout, door wiens bijzonder aanzienlijke bijdragen men wil, dat de fraaije Roomsche kerk te Purmerende tot stand kwam. Het wapen van Cromhout, was gedeeld, links van zilver met een halven arend van sabel, regts doorsneden met een dwarsbalk van goud, beladen met een boomtak, boven en onder van sabel met een schuinen balk van goud.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IX. bl. 429, D. X. bl. 340; van Wijn, *Bijv. en Aanm. op* Wagenaar, D. X. bl. 100; Siegenbeek, *Gesch. der Leidsche Hoogesch.*, D. II. Toev. en Bijl. bl. 12; *de Navorscher*, D. VII. bl. 231.

CROMHUIZEN (Jodocus), Luitenant in dienst der Oost-Indische Maaschappij. Toen in 1677 de Sultan van Ternate Kaïtsjili Sibori, in de wandeling Koning *Amsterdam* genaamd, zich aan de overheersching der Hollanders onttrokken had, en het volk door de priesters opgeruid, op Boeroe in opstand kwam, even als te Djilolo, waar de Sultan zelf zich ophield, was het de Luitenant Cromhuizen, die den weerspannigen vorst, nadat deze drie jaren lang niets dan ellende over het land had gebragt, op Djilolo, in eene kleine met palmbladen gedekte woning, overviel, gevangen nam en ontwapende, en vervolgens op den 1sten Januarij 1681 naar het kasteel op Ternate, en later naar Batavia overbragt, waardoor aan den opstand een einde kwam, en het Rijk van Ternate geheel onder het gezag van de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij gesteld werd.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. I. bl. 344, die niet Cromhuizen, maar den onder-hopman Olivier als den uitvoerder van genoemd feit vermeld; *Histor. beschr. der Reiz.*, D. XX. 255—259; van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 244; Teenstra, *bekn. beschr. van de Nederl. Overz. bezitt.*, St. II. bl. 610.

CROMME (Eilard), die men ook Croene en Kroener vindt genoemd, was Burgemeester te Kampen, en stichtte ten jare 1538 uit eigene fondsen, binnen genoemde stad op den Belt, een nieuw pesthuis ter eere van den berg van Kalvariën. Hij gaf het den naam van *den Belt*, en begiftigde hetzelve tevens met zoo vele inkomsten, als tot onderhouding vereischt werden. Later is dit huis geheel vertimmerd en tot een ziekenhuis ingerigt.

Zie *Tegenw. staat van Overijssel*, D. III. bl. 333, 334; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*

CROMMELIN (Benjamin), was de zoon van Samuel Crommelin en van Madelaine Testart en werd geboren te St. Quentin den 10den Mei 1684. Reeds vroeg in dienst getreden, was hij als vaandrig tegenwoordig in den slag bij Malplaquet den 11den September 1709, en schijnt zich daarbij bijzonder onderscheiden te hebben, vermits men vindt aangeteekend, dat hij daarop bevorderd is tot kapitein bij de gardes. Hij werd den 18den September 1711 luitenant kolonel bij de gardes en den 12den Julij 1726 kolonel bij de infanterie. In 1737 bevorderd tot luitenant generaal, werd hij kommandeur van Geertruidenberg. In 1746 voerde hij het bevel te Namen, toen deze vesting door Löwenthall werd belegerd. Naauwelijks waren de buitenwerken vermeesterd of Crommelin onderhandelde en gaf de stad over, waarop de bezetting in het kasteel terugtrok. Doch ook hier had hij de zwakheid, aan het lafhartig besluit der meerderheid van officieren, die hij raadpleegde, gehoor te geven, en gaf hij de citadel ook in handen der Franschen over. Na deze overgaaf werd hij krijgsgevangen gemaakt, doch op zijn woord ontslagen. Ten gevolge van zijn gedrag als bevelhebber in Namen, werd hij in 1747 gepensioneerd. Hij overleed in Januarij 1753 op zijne buitenplaats *Overhout* bij Haarlem en was gehuwd te Amsterdam den 22sten Maart 1711, eerst met Catharina Elisabeth Slicher, die hem drie kinderen schonk, waaronder een zoon, Wigbold, die volgt en eene dochter Geertruid, die huwde met Lodewijk Theodoor graaf van Nassau la Lecq, kapitein in het regiment van Crommelin; daarna met Sara Constantia Amia; vervolgens met Cornelia Theodora Reijnst, beide van Amsterdam, bij wie hij geene kinderen verwekte; en eindelijk met Josina van Benckendorff van Haarlem, waarbij twee kinderen die jong overleden.

Zie Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. II. bl. 598; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CROMMELIN (Wigbold), was de zoon van den voorgaande en Catharina Elisabeth Slicher, werd geboren te Haarlem den 13den September 1712, trad in dienst in het regiment van zijnen vader, doorliep de rangen van vaandrig en luitenant, en werd in 1742 kapitein in het regiment van den generaal van Leyden. Hij was in dien rang tegenwoordig bij de belegering van Namen in 1747, woonde de belegering van Maastricht bij en was krijgsgevangen tot den vrede in 1748. Voorloopig op pensioen gesteld, werd hij nog in datzelfde jaar benoemd tot luitenant kolonel en kommandeur der kolonie Suriname, in plaats van den overledenen J. L. l'Archer. Hij volgde den gouverneur van Spôrcke, na diens overlijden in 1752 als waarnemend gouverneur op, evenwel niet dan nadat dit door de Gouvernante Anna gelast was geworden, daar ook de kolonel Otto Christiaan baron van Verschuer op die betrekking vermeende regt te hebben, en eerst den 2den Februarij 1753 aanvaardde hij het bestuur, totdat de nieuw benoemde gouverneur generaal Pieter Albert van der Meer in de kolonie kwam; na diens overlijden, werd Crommelin in zijne plaats benoemd, en den 26sten September 1757 als zoodanig plegtig gehuldigd.

Met veel beleid heeft Crommelin daarna de kolonie, gedurende nagenoeg twaalf jaren bestuurd, en de eer van haar, door de geslotene vrede met de boschnegerstammen, van eenen bedreigden ondergang te hebben kunnen redden, komt geheel aan hem toe. Mauricius, aan wiens oordeel men wel mag hechten, had, als gouverneur der kolonie, Crommelin leeren kennen, en gaf bij zijne terugkomst in het vaderland, de gunstigste getuigenis van zijne kunde en zijnen ijver voor de dienst in de kolonie. Crommelin kwam in 1768 in Nederland terug, en werd op zijn verzoek, den 27sten October 1769 gepensioneerd.

Het blijkt dat hij later wel moeite heeft gedaan, om weder als gouverneur generaal naar Suriname te worden gezonden, hetwelk echter niet gebeurd is. Hij woonde in den laatsten tijd van zijn leven te St. Oedenrode in 1781, en overleed te Grave den 5den Maart 1789. Hij was gehuwd eerst te 's Hage den 21sten Januarij 1738 met Johanna Bertha van Orrock, die hem 3 dochters en een zoon schonk; en daarna in 1744 met Sijbrandina Cornelia Johanna Storm van 's Gravesande, waarbij hij vier zonen en vier dochters verwekte. Een zijner zonen was misschien de vaandrig Crommelin, wiens dapperheid inzonderheid uitblonk bij het hernemen van het door de Franschen bezette dorp Werwick aan de Lijs, tijdens den posten oorlog in Vlaanderen ten jare 1793.

Zie Jhr. C. A. van Sijpesteijn, in het *Tijdschrift West-Indië, Bijdragen tot de Bevordering van de Kennis der Ned. West-Ind. Kolon.*, D. II. 2de aflev. bl. 36, 108; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. III. bl. 63; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CROMMELIN (Mr. Jacob), was de zoon van Mr. Pieter Samuel Crommelin en van Amelia Maria Berg, werd geboren te Haarlem den 14den Julij 1791, volbragt te Leiden, vooral onder den Hoogleeraar Johan Melchior Kemper, met lof zijne regtsgeleerde studiën, en stond, na de terugkomst van Napoleon uit Elba, aan het hoofd van het studentencorps vrijwillige jagers, toen zijne gemelde leermeester hem, na zijne bevordering tot Doctor in de beide regten, in Junij 1815 aanbeval tot secretaris van legatie bij den Prins Regent van Portugal, gevestigd te Rio Janeiro in Braziliê. Hij vergezelde den Nederlandschen zaakgelastigde Mollerus derwaarts, die, na verloop van twee jaren vertrekkende, Crommelin in de daardoor opengevallen hoofdbetrekking achterliet. Doch wegens zijne zwakke gezondheid, te veel lijdende van het heete klimaat, verzocht en verkreeg hij in December 1821 verlof, om tot herstel zijner krachten naar het vaderland terug te keeren. Hij vertoefde onderweg eenige maanden aan de Kaap *de Goede Hoop*, alwaar hij bij zijnen ouden vriend en academiekennis Cloete, eigenaar van *Constantia*, zijnen intrek nam, keerde in den zomer van 1822 in het vaderland weder, en overleed te Leiden aan het huis van zijnen vader, op den 12den Februarij 1826. In het begin van 1825, was hem op nieuw eene zending naar Braziliê aangeboden, tot het sluiten van een handelstractaat, en hoezeer hij daarvoor bedankte, werd dit verzoek op eene voor hem zeer vleijende wijze herhaald. Ondanks dit blijk van goedkeuring van zijn vroeger gedrag, vermeende hij echter bij zijne weigering te moeten volharden, en de uit-

komst heeft doen zien, dat zijne krachten te kort zouden geschoten zijn.

Crommelin was zeer bedreven in de sterrekunde en Mathesis, alsmede in de theorie der muziek; hij was een groot pianist, en paarde aan deze kundigheden een zeer lofwaardig gedrag en een nederig en deugdzaam karakter. De gemakkelijkheid waarmede hij zich in zeven talen kon uitdrukken, droeg veler bewondering weg. Brieven van den Graaf G. K. van Hogendorp, van A. R. Falck en van J. M. Kemper, die alsnog bij zijne bloedverwanten bewaard worden, zouden nog van den lof zijner tijdgenooten kunnen getuigen. De aanteekeningen, door hem gedurende zijn zevenjarig verblijf in Braziliё gemaakt, dragen de goedkeuring weg van velen, die ze na zijnen dood in handschrift lazen; doch daar ze niet voor de uitgave vervaardigd waren, maakten zijne naaste betrekkingen zwarigheid die aan het licht te brengen. Zijne afbeelding naar E. Davidson in 1814 gemaakt, is na zijn verscheiden door P. Velijn gegraveerd, met een lofvers van de dichteres A. Kleijn, geboren Ockerse, daaronder.

Uit familieberigten bijeengebragt.

CROMMELIN (Mr. Jan Pieter van Wickevoort), geboren te Haarlem, den 14den Julij 1763, was de zoon van Hendrik Samuel van Wickevoort Crommelin en Maria Christina Heshuyzen. Hij genoot eene zorgvuldige opvoeding en vertrok, na de Latijnsche scholen met lof te hebben doorgeloopen, op zestienjarigen leeftijd, tot verdere beschaving van zijnen geest, naar Zwitserland. In het vaderland teruggekeerd, vertrok hij naar de Leidsche hoogeschool en werd in 1785 tot doctor in de regten bevorderd. Terstond hierop werd hij tot burgemeester van Bloemendaal en secretaris van de kamer van kleine zaken benoemd, doch in 1790 in het huwelijk getreden, onttrok hij zich aan die ambtsbezigheden, ten einde zich op de beoefening der letteren en wetenschappen toe te leggen, tot welke laatste vooral behoorde de plantenkunde, waarin hij door het lezen van goede botanische werken, eene theoretische, en op zijne hofstede *Berkenrode* nabij Haarlem, door eigene werkzaamheid, eene praktische kennis verkregen had; met behulp van zijnen tuinman bragt hij aldaar, onder meer, die hoogst merkwaardige verzameling oranjeplanten bijeen, die met regt eenig in hare soort mag genoemd worden.

In 1795 liet hij zich van het stille landleven op het woelige staatstooneel terugbrengen, en had hij een geruimen tijd zitting in het departementaal bestuur van Holland. Koning Lodewijk stelde zijne bekwaamheden op hoogen prijs en benoemde hem tot lid van het wetgevend ligchaam, tot lid van den staatsraad en tot kanselier van zijn huis; stelde hem aan tot kommandeur der orde van de unie en belastte hem, bij besluit van den 3den Maart 1810, met de tijdelijke waarneming van het departement van buitenlandsche zaken. Kort vóór de inlijving van ons vaderland bij het Fransche keizerrijk, teregt begrijpende, dat hij bij den toenmaligen stand van zaken niet meer werkzaam kon blijven, zonder verzaking van eer en geweten, verzocht hij zijn ontslag en keerde naar zijn geliefd *Berkenrode* terug, waar hij in de bange dagen der Fransche overheersching, verzachting vond voor het leed, door dezelve over zijn vaderland te weeg gebragt. Doch na de herstelling van ons volksbestaan, gaf hij in 1814 gehoor aan den roepstem van den vorst, om als lid van de tweede kamer der staten generaal op te treden, en gedurende acht jaren nam hij deze betrekking met zooveel ijver waar, dat de koning hem in 1818 tot voorzitter der kamer benoemde. Als zoodanig viel hem de ongeveinsde goedkeuring der vergadering en der regering steeds te beurt en betreurde men zijn besluit om zijn ontslag te nemen, hetwelk hem in 1822 op vereerende wijze werd toegestaan; en was hij reeds in 1816 tot ridder en in 1818 tot kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw aangesteld, ook nu ontving hij een streelend blijk van des konings welbehagen, door zijne benoeming tot staatsraad in buitengewone dienst, en eindelijk in 1825 een nog sprekender, in die tot lid der eerste kamer van de staten generaal; bovendien werden hem van tijd tot tijd belangrijke staatscommissien opgedragen, die van het in hem gestelde vertrouwen des konings getuigden, en die door hem met diens volle goedkeuring werden waargenomen.

Crommelin overleed te Haarlem den 6den Mei 1837, en was sedert 1828 lid der maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden. Letteren en wetenschappen vonden in hem steeds een ijverig en kundig voorstander. In 1799 tot mededirecteur der Hollandsche maatschappij van wetenschappen te Haarlem benoemd, en in 1817 met de waardigheid van voorzitter bij dezelve bekleed, nam hij hare belangen steeds op het ijverigst ter harte en verzuimde geene gelegenheid, om haren bloei en dien der wetenschappen te verhoogen. En bij dat alles was Crommelin een edel mensch en een opregt Christen, wiens gansche ziel vervuld was van hètgeen goed en edel is, en die door zijne beminnelijke eigenschappen zich de genegenheid verwierf van allen, die met hem in aanraking kwamen.

Crommelin was den 24sten October 1790 te Heemstede gehuwd met jonkvrouwe Catharina van Lennep, die hem vier zonen en drie dochters schonk; zijne afbeelding is in silhouet uitgegeven.

Zie *Hand. der Maatsch. van Nederl. Letterk.* 1837, bl. 43–49; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 322; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CROMMIUS (Adrianus), werd in 1590 te Oirschot geboren en in het collegie der jezuiten te Antwerpen opgeleid. Na de voltooijing zijner studien te Douai, werd hij in 1609 lid der orde en in 1619 hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leuven; terwijl hij ook de Hebreeuwsche taal onderwees, die hij even als het Grieksch en Arabisch meesterlijk verstond. Hij overleed te Brussel den 11den Mei 1651, den roem nalatende van een deugdzaam en stichtelijk leven te hebben geleid en zeer ervaren te zijn geweest in de Bijbelsche uitlegkunde, waarvan zijne geschriften getuigen kunnen. Deze zijn getiteld:

CL *Psalmi Davidici, compendiosa paraphrasi ad litterae seriem expositi, et sensu mystico illustrati.* Lov. 1628, 4°. ook in het Nederduitsch vertaald en te Brussel 1683 in 12°. uitgegeven.

Theses sacrae in Genesim. Lov. 1629, 4°.

Theses sacrae in Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium, sive de Republica Judaica, Lov. 1630, 4°.

Theses sacrae in Josue, Judices, Ruth, libros quatuor Regum, et duos Paralipomenon, Lov. 1631, 4°.

Theses sacrae in Jobi historiam, et libros Tobiae, Judith, Ester, Esdrae et Nehemiae, Lov. 1632, 4°.

Sanctissima IV *Evangelia, historico ordine, concordiae in modum digesta,* Lov. 1633, 4°.

Traité polémique de la primauté de St. Pierre ou des prerogatives du St. Siège, Anv. 1634. Dit werkje gerigt tegen Jakob Trigland, Hoogleeraar te Leiden, kwam onder den verdichten naam van Casimir Dourman uit, en werd ten zelfden jare, in het Nederduitsch vertaald, uitgegeven te Amsterdam in 12°.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 12; Paquot, *Mem.*, T. II. p. 397; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*,(A. van Gils), *Kath. Meijer. Memorieb.*, bl. 457.

CROMVOIRT (Govert van), die in de laatste helft der zeventiende eeuw leefde, en lid was van de kamer der Catharinisten te 's Hertogenbosch, wordt als beoefenaar der Nederduitsche dichtkunst vermeld.

Zie Dr. C. R. Hermans, *Bijdr. tot de Geschied. der Prov. Noord-Brab.*, D. I. bl. 53.

CRONENBURG (Hendrik van), was de zoon van Willem van Cronenburg, natuurlijke zoon van graaf Willem IV, die hem met de heerlijkheid Cronenburg beschonk, alzoo dezelve wegens den beganen moord aan graaf Floris V was verbeurd verklaard; en van zijne vrouw, eene dochter van Heer Jan van Polanen en van der Lecke. Hij werd na den dood zijns vaders, Heer van Cronenburg, en was Maarschalk van het Nedersticht. In het jaar 1405 maakte hij zich bekend in den oorlog onder Graaf Willem VI, en nam deel aan het verwoesten van het slot Hagestein. Hij was de Hoeksche partij toegedaan, werd door Jacoba van Beijeren tot ridder geslagen, en gedroeg zich dapper in den stijd bij Alphen in 1426. Hij was gehuwd met N. van Heemskerk, die hem twee kinderen schonk, wiens nakomelingen verder volgen.

Zie van Leeuwen, *Bat. Illustr.*, bl. 928; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 509.

CRONENBURG (Willem van), broeder van den voorgaande, nam met zijne twee zonen deel aan den strijd, door Hertog Albrecht van Beijeren tegen de Friezen in 1396 gevoerd. Hij werd met zijne beide zonen vóór den strijd tot Ridder geslagen, en wordt om zijne dapperheid geroemd.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570.

CRONENBURG (JAN VAN), broeder van de voorgaanden, was in 1394 houtvester van Holland en Heer van Loenen. In 1407 kastelein van Heusden zijnde, versloeg hij in dat jaar de Gelderschen. Hij komt in 1411 als thesaurier van Holland voor, en in 1419 was hij tegenwoordig bij het sluiten van den vrede tusschen Jacoba van Beijeren en haren neef Hertog Jan van Beijeren.

Zie van Leeuwen, *Bat. Illustr.*, bl. 928; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; *Kronijk van het Hist. Genootsch.*, D. VIII. bl. 485.

CRONENBURG (JAN VAN), zoon van Hendrik van Cronenburg en kleinzoon van Hendrik van Cronenburg, boven vermeld. Hij behoorde tot de partij der Hoekschen en nam deel aan de krijgsbedrijven van Jonker Frans van Brederode, inzonderheid aan diens togt langs de Lek, tijdens de belegering van Rotterdam in 1490. Hij werd dien ten gevolge later gebannen en zijne goederen verbeurd verklaard; doch naderhand weder ontslagen. Hij was gehuwd met Catharina van Drongelen.

Zie van Leeuwen, *Bat. Illustr.*, bl. 928; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. IV. bl. 255.

CRONENBURG (ADRIAAN VAN), eenige zoon van Klaas van Cronenburg en kleinzoon van Hendrik van Cronenburg bovengenoemd. Hij werd in het begin der zeventiende eeuw te Schagen geboren, en daar de fortuin zijne ouders den rug had gekeerd, werd hij genoodzaakt het een of ander tot zijn bestaan bij de hand te nemen. Hij legde zich alzoo op de teeken- en schilderkunst toe, en slaagde daarin zoo wel, dat hij eenige vermaardheid verkreeg. Doch niet lang oefende hij de kunst uit, want zich naar Friesland begevende, werd hij, uit hoofde van zijn uitmuntend karakter en goed gedrag, op voorspraak zijner vrienden, tot secretaris van de Grietenij Tietjerksteradeel aangesteld, en begaf zich met der woon naar het dorp Bergum, alwaar hij ook gestorven is. Men zegt, dat hij was een mensch zonder bedrog.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CRONENBURG (JACOB VAN), eenige zoon van Gerrit van Cronenburg en Aaf van Teylingen. Hij werd te Schagen geboren en wordt genoemd Licentiaat in de geneeskunde en zeer ervaren in zijn vak. Hij begaf zich om fortuin te maken naar Friesland, en trad aldaar den 6den April 1544 in het huwelijk met Anna van Wythema, die kinderloos stierf. Hij hertrouwde den 13den November 1547 met Bauk van Adelen, en liet te Pietersbierum bij Harlingen een nieuw huis timmeren, dat hij den naam van nieuw Cronenburg gaf. Hij was een man van een zeer vromen en deugdzamen wandel, die bij de aanzienlijken des lands in groot aanzien stond, onder anderen ook bij Gaspar de Robles, Stadhouder van Friesland. Rampspoedig was zijn einde, want rijdende tusschen Arum en Harlingen, werd hij door eenige moedwillige Waalsche soldaten doodgeschoten, op den 15den Junij 1572. De Robles, met wien hij nog dienzelfden dag gegeten had, werd woedend op het hooren van deze tijding, en steeg zelf te paard om den moordenaar te achterhalen, hetwelk hem gelukte, waarna deze te Harlingen doodgeschoten, en Cronenburg met veel staatsie aldaar begraven werd. Zijne weduwe overleed den 26sten April 1603, en schonk hem twaalf kinderen, waaronder eene dochter, Anna, die volgt.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, D. I. bl. 301.

CRONENBURG (ANNA VAN), dochter van Jacob van Cronenburg bovengenoemd, geboren in 1552 te Pietersbierum op het huis Nieuw Cronenburg. Zij was gehuwd met Jan Craen van Keulen, en daarna met Jelle Sybes Wythama, Burgemeester van Leeuwarden in 1578, en gedeputeerde van de Staten van Friesland. Zij beoefende de schilderkunst, zoo als blijkt uit een door haar geschilderd *Vrouwenportret, waarbij een kind staat*, hetwelk berust in de kunstverzameling van Mr. D. J. A. Baron van Harinxma thoe Slooten te Leeuwarden.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CRONENBURG (JACOB VAN ADELEN VAN), oudste zoon van Klaas van Cronenburg, genaamd van Adelen, die een broeder was van Anna van Cronenburg bovengenoemd, en alzoo kleinzoon van Jacob van Cronenburg en Bauk van Adelen; en van Maria van Wythama, werd geboren den 20sten Maart 1592 op het huis Adelen, en was in 1634 tegenwoordig, van wegen de Grietenij Barradeel, op de gewone landsvergadering. Bij de oneenigheid, die destijds in Friesland onder de regeringsleden bestond, waarbij sommige zich met geweld van de aanzienlijkste ambten zochten meester te maken, en te dien einde het volk opruiden tegen hen, op wien men het gemunt had, moest ook hij de gevolgen ondervinden. Douwe van Hottinga, zijn bitterste vijand, had hem bij het volk zoo verdacht gemaakt, dat eene zaamgeschoolde bende, op zondag den 8sten Junij 1634, zijn huis bestormde, naar binnen drong en het voornaamste vernielde. Waarschijnlijk zou de eigenaar hier den dood gevonden hebben, zoo niet eenige huislieden naar den Grietman Hottinga gesneld waren, hem biddende om door zijnen invloed verdere gruwelen te keeren. Deze durfde zich daaraan niet onttrekken, en daardoor ontkwam Cronenburg het nabijzijnde gevaar; doch Hottinga, aan wien op aanklagt van Cronenburg bewezen werd, dat hij de oorzaak der plundering was, werd veroordeeld tot betaling van schaden en kosten. Cronenburg overleed te Leeuwarden, toen hij op den 3den Januarij 1643 aldaar het ongeluk had, op een donkeren avond in het water te vallen en te verdrinken.

Zie Ferwerda, *Woordenboek*, en Kok op Ferwerda, 7de generatie; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CRONENBURG (BARTHOLT VAN ADELEN VAN), broeder van den voorgaande, geboren tusschen het jaar 1592 en 1599, was een vermaard schilder, ofschoon van zijne werken niets meer bekend is.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 570; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, die hem Rembolt noemt.

CRONENBURG (MATTHIAS VAN), een Geldersman van geboorte, was monnik der Recolletten-orde en overleed te Roermond in 1684. Hij schreef:

Vita vera sororis Agnetis Huyn, quae Venlonae in Monasterio Annunciatarum sancte obiit anno 1641.

Christelijk onderwijs om eenen zaligen staat te verkiesen, Brussel 1673.

Troost in den noot en in den doot, Amst. 1682.

De twee geestelijke colommen van de H. Kercke, te weten de H. H. Sacramenten des Autaers en van de Biechte, Amst. 1682, 4°.

Troostelijk onderwijs, tegens den doornachtigen weg der bekoringen, Brussel 1685.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 872, 873.

CRONENBURG (BERNARD DESSENIUS VAN), werd geboren te Amsterdam in 1510. Na het voorbereidende onderwijs, lag hij zich op de geneeskunde toe, eerst aan de hoogeschool van Leuven, daarna aan die van Bologne, alwaar hij in 1539 tot Doctor bevorderd werd. Hij maakte daarna eene reize naar Rome, keerde naar Holland terug, en na hier en daar de praktijk met goed gevolg uitgeoefend te hebben, werd hij naar Groningen beroepen, om openlijk de geneeskunde te onderwijzen. Hier was hij ongeveer negen jaren werkzaam, toen hij zich naar Keulen begaf, en aldaar zoo veel opgang maakte, dat hij weldra in het *Collegium Medicum* werd opgenomen, van de regering eene jaarwedde ontving en door zijne praktijk achting en roem verwierf.

Hij overleed te Keulen in 1574, en behalve het aandeel dat hij had aan de zamenstelling der *Pharmacopaea seu Dispensatorium Coloniense*, (Colon. 1627, fol.) schreef hij:

De compositione Medicamentorum hodierno aevo, apud Pharmacopolas passim exstantium, etc. Francof. 1555, fol. Lyon 1556, 8°.

De peste; commentarius vere aureus etc. Colon. 1564, 4°.

Epistola ad Petrum Andream Matthiolum, in de *Epistolae Medicinales* van dezen hoogleeraar, Lugd. Bat. 1564, 4°. p. 286.

Defensio Medicinae veteris et rationalis adversus Georgium Phaedronem, et universas sectas Paracelsicas, Colon. 1573, 4°.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, T. I. p. 135; Paquot, *Mem.*, T. III. p. 3; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VII. bl. 371.

CRONSTRÖM (Isaak Baron von), werd geboren den 22sten Januarij 1662, in het fort Avesta in Dagle-Carlië, en was van zijne vroegste jeugd in Hollandsche dienst. Hij werd den 1sten Januarij 1709 brigadier, en nam als zoodanig deel aan den slag bij Malplaquet, den 11den September 1709, waarbij hij gekwetst werd. In 1712, tijdens den Spaanschen successieoorlog, was hij tegenwoordig bij de belegering van Quesnoi door Fagel, en verwierf zich aldaar grooten lof door, aan hoofd van het regiment van Prins Willem en een bataillon der Hollandsche Garde, nadat de bestormers de contrescarp hadden ingenomen, eene batterij van Coehoorn-mortiertjes, door eenen hevigen uitval der belegerden bedreigd, te redden.

Hij werd den 11den Maart 1727 tot Generaal-Majoor der infanterie, den 30sten Januarij 1733 tot Luitenant-Generaal, en den 1sten Januarij 1742 tot Generaal bevorderd, in welken laatsten rang hij in het jaar 1745 deel nam aan den slag bij Fontenoi, waar hij, hetzij door het vuur der vijandelijke batterijen onthutst, of door het niet gehoor geven aan bevelen zijner meerderen, aanleiding gaf, dat de overwinning op de Franschen behaald, niet zoo groot was, als bij het volgen van eenen anderen gedragslijn te verwachten was geweest.

In het jaar 1747, werd hij door Prins Willem IV aangesteld tot chef over al de troepen, steden, sterkten en forten, van de Schelde af tot aan de Maas, en aanvaardde op den 14den Julij het opperbevel in de door de Franschen belegerde vesting Bergen op Zoom. De zeven en tachtigjarige grijsaard, gevoelde zelf, dat hij tot dien zwaarwigtigen post onbekwaam was, en de uitkomst heeft dat gevoelen maar al te zeer bevestigd. Bergen op Zoom viel, en de schuld van dat verlies werd aan von Cronström geweten, en dezen in 1749 ter verantwoording geroepen. De zaak is evenwel nimmer afgedaan en door 'smans dood, den 31sten Julij 1751 voorgevallen, blijven steken. Zijne antwoorden op de aan hem gedane vragen, getuigen evenwel zeer ten zijnen voordeele, en als het berigt waar is, dat hij als Gouverneur van 's Hertogenbosch overleden is, dan voorzeker heeft die benoeming hem van alle schuld aan het verlies der belangrijke vesting Bergen op Zoom vrijgesproken. Zijn zoon was Daniël Isaak Baron von Cronström, die als Luitenant-Kolonel aan de verdediging van Bergen op Zoom deel nam.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XX. bl. 109, 113—115; van Wijn, *Aanm. en Bijv. op Wagenaar*, D. XX. bl. 5, 64. 67; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. XI. bl. 247; Bosscha, *Neêrl. Held. te Land*, D. II. bl. 523, 573, 619—654, *Bijl.* bl. 20; uit medegedeelde berigten aangevuld.

CROOCK (Gregorius), was eerst secretaris van den Nederlandschen ambassadeur te Londen, en werd in 1667 door de staten als Resident naar de Ottomannische Porte gezonden, doch kwam op zijne reis, te Ragusa, door eene aardbeving, den 6den April van genoemd jaar, met zijne vrouw, een onlangs geboren kind, den predikant die hem vergezelde en bijna al zijne dienstboden jammerlijk om, daar het huis, waarin men zich te bed bevond, instortte en allen verpletterd werden. De heer Jacob van Dam, benoemd consul te Smirna, die de reis mede maakte, ontkwam het gevaar en bragt in persoon de tijding van deze gebeurtenis aan de staten.

Zie *Holl. Mercurius*, 1667, bl. 43—50, bl, 127 (noot); van Wijn, *Bijv. en Aanm. op Wagenaar*, D. XIII. bl. 117.

CROOCQ (Michiel). Zie Crock (Michiel).

CROON (Jan), leefde te Amsterdam in het laatst der 18de eeuw, en was lid van het Haagsche dichtgenootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt*, in welks *Proeven van Poetische Mengelstoffen*, men eenige stukken van hem aantreft, die weinig verdiensten hebben. Hij is misschien dezelfde van wien men een stukje *Ter Gedachtenisse van den heere Izaak de Clercq, Hz.* in de *Kleine Dichterlijke Handschriften* aantreft.

Zie van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.*, D. II. bl. 29.

CROOONENBERG (Anna Richardina), waarschijnlijk geboren te 's Gravenhage in 1735, was gehuwd in 1768 met Hubertus Swanenburg, predikant te Utrecht, van wien zij reeds in 1772 weduwe werd. Zij woonde vóór haar huwelijk te Middelburg, alwaar zij met de gezusters Winkelman gemeenzaam verkeer had en met dezen de dichtkunst beoefende. Zij overleed te 's Gravenhage den 18den Maart 1808, en was eene vrolijke en geestige vrouw, die zonder aanmatiging of pralen de dichtpen opnam, en wier dichterlijke voortbrengselen niet alleen natuurlijk en vloeijend, maar ook stichtelijk en vol gevoel zijn.

Zie J. C. W. le Jeune, *Bouwstoff. voor de Nederl. Letterk. en hare Geschied.*, St. II. bl. 38, 96.

CROOS (J. van), een schilder, wiens werken weinig voorkomen, en wiens stukken, meestal land- en stadsgezigten, wegens de natuurlijke kleur en fraaije penseelbehandeling, zeer geroemd worden. Hij leefde in de tweede helft der zeventiende eeuw.

Zie Kramm, *Leven en Werk. der Kunstsch.*

CROOST (Antonie van der), ook van Croos genaamd, was een schilder van stads- en landgezigten. Hij hielp in 1656 de kamer der confrerie *Pictura*, te 's Gravenhage oprigten, alwaar hij in hoogen ouderdom in 1659 of 1660 overleed.

Zie Immerzeel, *Leven en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CROSSE (A.), schreef:

Vier Colomme der hemelsche Waarheid.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. III.

CROUS (Albert Ebbo), geboren te Groningen, schreef:

Josephs Droev- en Blijeindend spel, niet min stichtelick als droef en vermaeckelick om te lesen, enz. Gron. 1721, 8°.

Gebruyk der Christelyke Deugden, Gron. 1725, 8°.

Men wil dat hij in een krankzinnigenhuis zoude gestorven zijn.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I; Witsen Geysbeek, *Woordenb. van Nederd. Dicht.*, D. II. bl. 105; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b.* bl. 78.

CROUSAZ (Jean Pierre), werd geboren den 13den April 1663 te Lausanne uit een zeer oud geslacht. Na het eindigen zijner studien, bezocht hij Holland en Parijs en werd bij zijne terugkomst, te Lausanne in 1700, beroepen tot hoogleeraar in de wijsbegeerte en in 1706 bekleed met de waardigheid van rector der hoogeschool aldaar. De leerstoel der godgeleerdheid, dien men hem aanbood, wilde hij met dien der wijsbegeerte niet verwisselen. De godgeleerde geschillen die ook aan die academie gevoerd werden, deden hem in 1724 gehoor geven aan eene roeping der Groningsche hoogeschool, tot hoogleeraar in de wijsbegeerte en wiskunde, welke betrekking hij den 19den October van dat jaar aanvaardde. Van nu af worden de berigten omtrent hem zeer uiteenloopend, want terwijl de *Boekzaal* vermeldt, dat hij in 1726 te Cassel tot hoogleeraar in de wijsbegeerte en directeur van het gymnasium aldaar beroepen werd, en de abt de Feller, dat de prins van Hessen-Cassel hem aanstelde tot gouverneur van zijn zoon, zegt de *Biographie Universelle*, dat de zucht naar zijn vaderland hem deed terugkeeren en dat hij in 1737 zijne vorige betrekking aan de academie te Lausanne, toen vakant zijnde, weder op zich nam. Hoe dit zij, eenstemmig zijn de berigten dat hij aldaar overleed, ofschoon er dan ook in het jaartal van zijn sterven 1748 of 1750, verschil bestaat. Hij was sedert 1725 lid van de academie te Parijs, die eenige jaren te voren zijne *Memoire sur le mouvement*, met goud bekroond had; ook behaalde hij verscheidene prijzen aan de academie van Bordeaux.

Hij schreef behalve andere werken:

Système de réflexions qui peuvent contribuer à la netteté etc. à l'étendue de nos connaissances, ou Nouvel essai de logique; 8°. 2 deelen. Ook in 12°. 6 deelen, en eene verkorting van dat werk in één deel.

Traité du beau, etc. Amst. 1715, 8°. 1724, 12°. 2 vol.

Reflexions sur la manière d'etudier les Mathematiques, Amst. 1715, 12°.

Traité de l'éducation des enfans, la Haye 1722, 12°. 2 vol.

Examen du pyrrhonisme ancien et moderne, la Haye 1733, fol.

Examen du traité de la liberté de penser. Amst. 1718, 8°. waarin hij den Deïst Collins wederlegde.

Examen de l'essai sur l'homme de Pope.

Commentaire sur la traduction du même Poëme par l'abbé du Resnel.

Traité de l'esprit humain, 1741.

Traités de Physique et de Mathématiques.

Oeuvres diverses, 2 vol. 8°.

In het Hollandsch bestaat er van hem:

Predicatiën over de waarheid der christelijke godsdienst, Amst. 1723, 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1724, *a.* bl. 587, *b.* bl. 518, 1726, *a.* bl. 506; Saxe, *Onomast. lit.*, T. VI. *Anal.* p. 674; van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. I. de Feller, *Diction. Historiq.*, T. III. p. 407; Ypey, *Geschied. van de Christ. Kerk in de achtt. eeuw*, D. I. bl. 243; *Biogr. Univ.*, T. V. p. 325.

CROY (Antonie van), afkomstig uit het oude en aanzienlijke Brabantsche geslacht van dien naam, dat gedurende ruim vijf eeuwen in de geschiedenis vermaard is geweest, en een groot aantal beroemde personen heeft opgeleverd. Men wil den oorsprong van hetzelve afleiden van de koningen van Hongarijë, en wel van Stephanus, zoon van Koning Bela *den Blinde*, die in 1173 door zijn neef verwonnen, uit zijn land werd gedreven en naar Frankrijk de vlugt nam. Diens kleinzoon, Marcus genaamd, huwde aldaar met Catharina, erfdochter van Hues, Heer van Araines en Croy, van welke laatste heerlijkheid de verdere afstammelingen hunnen naam ontleenden, en door aanhuwelijking allengs aanzienlijke bezittingen in de Nederlanden verkregen.

Sommigen van hen hebben ten tijde der Bourgondische vorsten, en later gedurende den oorlog met Spanje, eenen hoogst belangrijken rol gespeeld, en verdienen alzoo eenen plaats in dit woordenboek. Dezen stammen allen af van Jan van Croy, Graaf van Guines, Baron van Renty, die in groot aanzien stond bij Karel VI, Koning van Frankrijk, en bij diens oom Filips *de Stoute*, Hertog van Bourgondië, wiens kamerheer, raadsman en stadhouder van Picardië en Boulogne hij was, even als van diens opvolger, Jan *zonder vrees*. Hij was ridder der orde van St. Michiel, en gehuwd met Maria van Craon, erfdochter van den Graaf van Porcean, bij wie hij achttien kinderen verwekte, waarvan de beide oudste zonen met hem in den slag van Azincourt, den 28sten October 1415 sneuvelden, en twee anderen, Antonie en Jan, eene nieuwe linie van dit geslacht hebben voortgeplant, waarvan wij de afstammelingen, die alhier behooren vermeld te worden, eerst van Antonie, daarna van Jan zullen behandelen.

Antonie van Croy, Graaf van Guines, Porcean en Beaumont, Baron van Renty en Seneghem, bijgenaamd *de Groote*, was een der meest vertrouwde raden van Filips *de Goede*, Hertog van Bourgondië, die hem in 1429 tot ridder der toen ingestelde orde van het Gulden Vlies aanstelde, en wiens zoon, de Graaf van Charolois, later Karel *de Stoute*, hij ten doop hield, en onder het voltrekken dier plegtigheid, hem de ridderorde van het Gulden Vlies om den hals hing. Hij teekende in 1435 de vrede van Arras, werd in 1451 tot stadhouder over Luxemburg aangesteld, en overleed in 1475 in het zeventigste jaar zijns ouderdoms, nadat hij in 1465 naar Frankrijk gevlugt was. Hij was gehuwd eerst met Johanna van Roubais, die hem eene dochter schonk, daarna met Margaretha van Lotharingen, dochter van Antonie, Graaf van Vaudemont, die hem de heerlijkheden Aarschot en Birbeek ten huwelijk aanbragt, en bij wie hij, behalve dochters, twee zonen verwekte, Filips van Croy, Graaf van Porcean, vader van Willem van Croy, Graaf van Chièvres, die volgt, en Jan van Croy, Heer van Roeulx, de stamvader der graven van dien naam, die later volgen. Het wapen van Croy-Renty is gevierendeeld; 1 en 4 gedwarsbalkt van zes stukken van zilver en keel, 2 en 3 van zilver beladen met drie bijlen (haches), 2 en 1 van keel; het helmteeken een opkomende hazewindhond van sabel met halsband van zilver, tusschen een vlugt van zilver.

Zie Pontus Heuterus, *Genealogia praecipuarum familiarum*; Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chavaliers de l'ordre de la toison d'or*, p. 17; van Loon, *Beschrijv. der Nederl. Historiepenn.*, D. I. bl. 14, 93; van Hoogstraten, *Woordenb.*, D. III. bl. 406, (die hem verkeerdelijk opperhofmeester van Frankrijk noemt, hetwelk zijn broeder was); van Mieris, *Histor. der Nederl. Vorst.*, D. I. bl. 47, 63; Baron de Reiffenberg, *Memoires autographes du Duc Charles de Croy*, Brux. et Leipzig, 1845. 8°.

CROY (Willem van), hertog van Soria, markgraaf van Aarschot, heer van Chièvres, Beaumont, Birbeek, Rotselaer en Heverlé, pair van Henegouwen, erfelijk Drossaard van Brabant, Raad en Groot Kamerheer van Karel V, bijgenaamd *de Wijze*, was de jongste zoon van Filips van Croy, Graaf van Porcean en Aarschot, Gouverneur van Luxemburg, en Jacoba van Luxemburg, en werd in 1458 geboren. Zijne geboorte en voortreffelijke aanleg hem reeds vroeg aan het aartshertogelijke hof gebragt hebbende, werd hij in 1486 bij de krooning van Maximiliaan tot ridder geslagen, en in 1491 te Mechelen onder de Vliesridders opgenomen. Wij ontmoeten hem daarna op de dagvaart te Sluis en bij het teekenen van den vrede te Senlis. Hij was in dienst van Filips *de Schoone*, met wiens toestemming hij in Fransche dienst tegen Napels en Milaan streed, alwaar hij zich door zijnen moed zeer onderscheidde.

In het vaderland teruggekeerd, werd hij in 1501 tot Gouverneur en Kapitein-Generaal van Henegouwen, en in 1506, kort voor het vertrek van Filips *de Schoone* naar Spanje, tot Stadhouder Generaal van al de Nederlanden benoemd, in welke laatste betrekking hij een werkzaam deel nam aan den Gelderschen oorlog. Hij kon evenwel weinig verrigten, vermits hij na den dood van zijnen vorst, door Keizer Maximiliaan, in 1509 belast werd met de zorg voor de opvoeding van deszelfs kleinzoon Karel V, nadat hij, aan het hoofd der Nederlandsche gezanten, de voogdij over dien jongen vorst aan Maximiliaan had opgedragen.

Van de hem opgelegde taak kweet hij zich uitmuntend, en hij bezat alle eigenschappen daartoe. Het verhaal, dat hij bij zijnen kweekeling eenen tegenzin tegen letterkundige studiën opwekte, ten einde zelf zoo veel te meer op hem te vermogen, zal wel een verdichtsel zijn, door naijverige hovelingen van hem uitgestrooid. Integendeel mogen wij vaststellen, dat door zijn toedoen, de jeugdige vorst reeds zoo vroeg die schranderheid in staatszaken bezat, waarin hij later zoo zeer heeft uitgemunt.

Nadat Karel in 1515 meerderjarig was geworden, werd hij hoofd van diens raad en tevens tot deszelfs groot kamerheer aangesteld. Als zoodanig vergezelde hij den vorst, op wien hij eenen onbegrensden invloed uitoefende, op zijne huldigingsreize. In het volgende jaar werd hij met Jan Sauvaige en Philips Haneton naar Noyon gezonden, tot het tot stand brengen van den algemeenen vrede, en werd hij in dat jaar met den heer van Sempy gecommitteerd, om een handelstractaat met Engeland te sluiten. Hierop werd hij in 1517 hertog van Soria en Arci, en in 1518 zijne heerlijkheid Aarschot tot een Markgraafschap verheven.

Na den dood van Karel's broeder, Ferdinand, werd de kring zijner bemoeijingen steeds wijder, want al de staatszaken, Spanje betreffende, gingen door zijne handen; hij was het verder, die den kundigen Ximenes, die Spanje na Ferdinand's dood voor Karel bestuurd had, niet alleen onbeloond, maar met hoon verwijderde. Zijnen invloed op den vorst, werd een steen des aanstoots bij de Spaansche grooten, die met leede oogen de geldafpersingen zagen, die Karel's ondernemingen vereischten, en waarvan Croy de man was, door wien zij bestuurd werden; ook maakte hij zich gehaat, door de voornaamste posten die openkwamen, niet aan de ingezetenen, maar aan vreemden, en voornamelijk aan leden van zijn geslacht, te schenken en die voor geld te verkoopen. Hij behield evenwel op Karel den grootsten invloed, en werd namens hem, in 1519 naar Frankrijk gezonden, om over eenen duurzamen vrede te handelen. Door hem erlangde hij de wijdsche titels van *Contador major* van Spanje, Admiraal van Napels en Kapitein-Generaal der zeelegers. Hij had evenwel niet lang genot van zijn rusteloos streven, want weinige maanden na Karel's krooning overleed hij te Worms, den 28sten Mei 1521, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zijn. Hij werd onder eene sierlijke tombe, in de prachtige begraafplaats van zijn geslacht, in de kerk te Heverlé ter aarde besteld, en dewijl hij bij zijne gemalin Maria Magdalena van Hamale, aldaar met hem begraven, geene kinderen naliet, zoo vervielen zijne goederen aan de vier kinderen van zijnen oudsten broeder Hendrik, die hier onmiddellijk volgen. Zijn wapen was als van den voorgaande, doch met een surtout gevierendeeld: 1 en 4 van zilver met een klimmende leeuw van keel, 2, van goud met een schuinen balk van keel, beladen met drie vogels van zilver, 3, van keel met twee zalmen ruggelings van zilver, benevens vier gekruiste kruisen.

Zie Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or*, p. 120; van Hoogstraten, *Woordenb.*, D. III. bl. 407; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. I. bl. 374, 388, 390, 392, D. II. bl. 32, 42, 63, 92, 118; van Wijn, *Bijv. en Aanmerk. op* Wagenaar, D. V. bl. 8, Scheltema; *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 269, 270, D. II. bl. 577; Bilderdijk, *Geschied. des Vaderl.*, D. V. bl. 3, 23, 227; Arend, *Alg. Gesch. des Vaderl.*, D. II. St. III. bl. 283, 286, 294, 371, 387; *Kron. van het Hist. Genootsch.*, D. II. bl. 221, 222, 223, D. VI. bl. 436; du Rieu, *de Intrede en Hulde van Karel* V, *tot Graaf van Holl. te Dordr.*, bl. 91—94.

CROY (Filips van), Hertog van Aarschot, oudste zoon van Hendrik van Croy, Graaf van Porcean, die raad en kamerheer van Koning Lodewijk XII, en oudste broeder van den voorgaande was. Zijne moeder was Catharina de Chateaubriant. Door het kinderloos overlijden van zijnen oom Willem, erfde hij diens voornaamste bezittingen, onder welke het Markgraafschap van Aarschot. Hij werd in 1516 ridder

van het Gulden Vlies, en in 1521 door Karel V naar Valenciennes gezonden, om die stad voor vijandelijke aanvallen te dekken. Voorstander van vrede en eendragt zijnde, verzette hij zich in dat jaar tegen het verbond door Karel V en Paus Leo tegen Frans, Koning van Frankrijk, gesloten. Hij was in 1533 stadhouder en algemeen legerhoofd in Henegouwen, en zijn markgraafschap Aarschot werd toen tot een hertogdom verheven, omdat hij tegen behoorlijke vergoeding de hertogdommen van Soria en Archi aan den Keizer had afgestaan.

In Maart 1543 door de Landvoogdes Maria met eene talrijke legermagt afgezonden, om de stad Heinsbergen, door Willem, Hertog van Gulik en Kleef belegerd, van het noodige te voorzien, werd hij op den terugtogt bij Sittard, op den 24sten Junij van genoemd jaar, door eenige Geldersche en Kleefsche benden aangetast, en na een scherp gevecht, met achterlating van drie duizend gesneuvelden, een nog grooter aantal gevangenen, en van al het wapentuig, op de vlugt gedreven. Hij liet het vermaarde paleis Beaumont en het slot te Clair-Fontaine bouwen, overleed te Brussel in 1549, en was tweemaal gehuwd geweest, eerst in 1520 met Anna van Croy, erfdochter van Karel, eersten Prins van Chimay, die hem drie zonen schonk. Karel, Prins van Chimay, die in 1551 vermoord werd; Filips en Willem, die beiden later volgen; uit zijn tweede huwelijk met Anna van Lotharingen, weduwe van René van Chalons, Prins van Oranje, liet hij na een zoon, Karel Filips, die mede later volgt. Hij werd te Heverlé begraven, even als later zijne tweede gemalin, die te Diest in 1561 overleed. Zijne zinspreuk was: *Ou que soit Croy*, (*waar het zij Croy*) en die van zijne eerste vrouw: *Penser y fault Croy (Men moet er aan denken Croy).* Hunne legpenningen zijn afgebeeld bij van Mieris en van Loon. Zijn wapen was zoo als bij Antonius van Croy vermeld is.

Zie Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or* p. 152; van Hoogstraten *Woordenboek*, D. III. bl. 407; van Loon, *beschrijv. der Nederl. Historiepenn.*, D. I. bl. 219—220; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. II. bl. 118; 134, 137, 395, D. III. bl. 70, 225; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St 3, bl. 675; *Kron. van het Hist. Gen. te Utrecht*, D. VIII. bl. 348—351.

CROY (Willem van), broeder van den voorgaande, werd nog zeer jong zijnde, in 1516 tot Bisschop van Kamerijk verkozen. Paus Leo de X verhief hem tot Kardinaal, en in 1518 verkreeg hij door invloed van zijnen oom, de waardigheid van Aartsbisschop van Toledo. Hij overleed den 6den Januarij 1521 te Worms, alwaar Karel met de Duitsche Vorsten vergaderd was, niet zonder vermoeden van door de Spanjaarden vergiftigd te zijn, en werd in het familiegraf te Heverlé ter aarde besteld.

Zie van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. II. bl. 58, 118; (A. van Gils), *Kath. Meijer. Memorieb.*, bl. 57.

CROY (Karel van), broeder van de beide voorgaanden, was bisschop van Doornik, Abt van Affligham, St. Guslain en Aumont. Hij stierf den 2den December 1564.

Zie Baron de Reiffenberg, *Memoir. du Duc Charles de Croy*, p. 1, 324, 325; van Hoogstraten en Kok noemen hem verkeerdelijk Antonius.

CROY (Robbert van), broeder van de drie voorgaanden, werd geboren omstreeks het jaar 1500. In 1519 verkreeg hij het bisdom van Kamerijk, toen zijn broeder tot Aartsbisschop van Toledo werd verheven. Met zeer veel pracht en grooten luister deed hij in die stad zijne intrede, en in staat zijnde zijn bisdom te besturen, werd hij geordend en bediende op den 4den Augustus 1529 de eerste mis. Hij was in 1546 op het concilie van Trente, en hield in 1550 eene synode, alwaar hij het *Interim*, op last des Keizers vervaardigd, liet afkondigen. Hij overleed den 31sten Augustus 1556, en werd in de hoofdkerk begraven, alwaar eene prachtige graftombe van wit marmer voor hem werd opgerigt. Hij was om zijne goede eigenschappen en vreedzaam bestuur zeer bemind en geëerd, en door zijne bezorging kwam in het licht:

Acta et decreta Synodi Dioecesanae Cameracensis etc., benevens *Antiqua statuta synodalia Cameracensis Dioecesis* etc. Paris. 1551, meermalen herdrukt.

Zie van Hoogstraten, *Woordenboek*, D. III. bl. 407, die zijn sterfjaar verkeerdelijk in 1550 stelt; van Loon, *beschrijv. der Nederl. Hist. penn.*, D. I. bl. 34, 52; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; (A. van Gils), *Kath. Meijer. Memorieb.*, bl. 57.

CROY (Filips van), Hertog van Aarschot, Prins van Chimay, Graaf van Porcean, was de tweede zoon van Filips van Croy en Anna van Croy, erfdochter van Karel, eersten Prins van Chimay. De tijd van zijne geboorte is onbekend. Na zijns vaders dood verkreeg hij het markgraafschap van Renty, en door het kinderloos overlijden van zijnen oudsten broeder Karel, erfde hij de graafschappen van Beaumont en Seneghem, en de baronnijen van Rotselaar, Birbeek en Heverlé, bovendien was hij erfkamerheer van Brabant, en den 28sten Januarij 1556 door Filips II tot ridder van het Gulden Vlies benoemd.

Zijn levensgeschiedenis staat met die des vaderlands in een zeer naauw verband. Wij kunnen alzoo slechts zijne voornaamste lotgevallen hier opsommen. Allereerst ontmoeten wij hem als opperbevelhebber der Nederlandsche troepen, die door de landvoogdes Maria aan Keizer Karel V tot onderstand werden gezonden, in den oorlog tegen Hertog Willem van Kleef, en op het laatst van 1549 werd hij door Karel V naar Spanje gezonden, om diens schoonzoon Maximiliaan en dochter Maria, met de geboorte van hunne dochter Anna, geluk te wenschen.

Bij den vrede van Chateau Cambresis, was hij een der gijzelaars door Filips II naar Frankrijk gezonden, en bij het vertrek van laatstgenoemde naar Spanje, kreeg hij het bevel over eene bende van ordonnantie, en werd hij ook tot lid van den raad van state benoemd. In 1562 zag hij zich door Margaretha van Parma verkozen, tot gezant op den rijksdag te Frankfort, bepaald tot het kiezen en kroonen van den Aartshertog Maximiliaan, Koning van Bohemen, tot Roomsch Koning, tot welke eervolle zending hij bijzonder geschikt was, daar hij aan het keizerlijk hof was opgevoed en de Duitsche taal verstond.

In het vaderland teruggekeerd, nam hij een belangrijk deel aan de gebeurtenissen des tijds, en moet hij beschouwd worden als de spil, om welke al de aangelegenheden dier dagen in de zuidelijke gewesten ronddraaiden. Zijne gehechtheid aan het katholijke geloof, deden hem echter, bij groote liefde voor het land zijner geboorte, eenen geheel anderen weg bewandelen, dan den Prins van Oranje, wien hij, ofschoon hij hem een vriendelijk gelaat toonde, eenen doodelijken haat toedroeg, erfelijk in zijn geslacht; door wiens groote talenten zijne verdiensten in het duister werden gesteld, en in wien hij den afval van zijn geloof en de toetreding tot de Hervormde leer ten hoogste verfoeide.

Het was dan ook die vijandschap en die gehechtheid aan zijn geloof, die hem tot een tegenstander maakte, van alles wat Willem I in het belang des vaderlands bewerkte; zoo nam hij geen deel aan het verbond tegen den kardinaal van Granvelle, en kwam hij er openlijk voor uit, dat hij niets tegen hem had, en dat hij er zeer verre af was om den Koning te willen voorschrijven, van welke personen hij zich moest bedienen; daarom nam hij geen deel aan het verbond der Edelen, en meende hij ook, even als Barlaymont, bij de komst der Edelen te Brussel, dat men zulk een groot getal eedgenooten niet binnen de stad moest laten, of, indien men dit al gedoogde, men toch hun gedrag naauwkeurig zou gadeslaan; geen wonder dan ook, dat hij zich openlijk tegen de beeldstormerij verklaard had, en om nu een openlijk bewijs te geven van zijne gehechtheid aan het geloof zijner vaderen, ging hij in bedevaart naar het Maria-beeld, dat zijne voorvaders aan de kerk te Hal hadden vereerd; ook nam hij een kenteeken aan dat hem zeer duidelijk van de geuzen onderscheidde, bestaande in het dragen van een zilveren penning op den hoed, welke aan de eene zijde een Christusbeeld en aan de andere het Lieve Vrouwenbeeld van Hal vertoonde.

Aldus met zijne dienaren uitgedoscht, kwam hij op eene statelijke wijze Brussel binnen rijden en verscheen aldus, tot groote vreugde der Landvoogdes, ten hove. Margaretha gaf hiervan schriftelijk aan Paus Pius V kennis, die verscheidene penningen zegende, en hun die ze droegen, zeer ligt aflaat schonk. Men wil dat de gewoonte van penningen dragen bij de Roomsch-Katholijken in Europa, van Aarschot's instelling zijnen oorsprong neemt.

De Lieve Vrouwenpenningen zijn bij van Loon afgebeeld. Later, bij het meer en meer toenemen der verwijdering tusschen Roomschen en Onroomschen, stond hij en de zijnen derwijze aan de bespotting der laatstgenoemden bloot, dat zij dit onderscheidingsteeken moesten afleggen. Van zijne verknochtheid aan Spanje, gaf hij al verder een bewijs, toen de Land-

voogdes in 1567 eenen nieuwen eed tot handhaving der Roomsch-Katholijke godsdienst vorderde, en hij een der eersten was, die zich bereid toonden dien eed te doen. Men kan hem echter van eene blinde gehoorzaamheid niet beschuldigen. Daarvan gaf hij bij het regtsgeding van den Graaf van Egmont een voldoend bewijs, toen deze, na zijne gevangenneming door Alva, zich als Vliesridder op de statuten dier orde beriep, namelijk, van door niemand dan door het kapittel der orde gevonnisd te mogen worden, en Alva dit op alle mogelijke wijze zocht te wederleggen, durfde hij dezen tegenspreken en zelfs eenigen twijfel te kennen geven, over de echtheid der door Alva ter tafel gebragte stukken. Van zijne vrijmoedigheid tegen dezen, gaf hij een aardig blijk, toen hij met Alva, het door dezen voor zich opgerigte metalen beeld, in het kasteel te Antwerpen, ging bezigtigen. De Hertog vroeg hem wat hij er van dacht. Hierop antwoordde Aarschot, met het oog op het monster, waarop het beeld stond, »dat de troniën onder zijne voeten zulk een grimmig gelaat toonden, alsof ze wraak dreigden, indien ze het eens konden ontworstelen."

Na de komst van Don Jan van Oostenrijk als algemeen Landvoogd, werd hij door dezen in 1577 tot burgvoogd van Antwerpen aangesteld. De wijze waarop hij die waardigheid aanvaardde was zeer eigenaardig. Hij begaf zich met een berigtschrift van Don Jan voorzien, aan het hoofd van eene bende Walen, en vergezeld door de keizerlijke gezanten, naar de poort van het kasteel, en legde nu in handen van den geheimschrijver van Don Jan, Escovedo den volgenden eed gaf: Ik, Filips van Croy, Hertog van Aarschot, beloof en zweer bij God, bij de Maagd Maria en op de vier Heilige Evangeliën, dit kasteel te zullen ontvangen, bewaren en houden ten dienste van Zijne Majesteit Koning Filips onzen Heer, en het, zonder zijn uitdrukkelijk bevel, aan niemand over te leveren dan aan hem zelven in persoon, aan zijne erven of nakomelingen." Hierop antwoordde Escovedo: »Zoo gij nakomt wat gij zegt, dan helpe u God en al Zijne Heiligen, zoo niet, dan hale u de duivel met lijf en ziel," waarop de omstanders »Amen" zeiden. Men overhandigde nu den Hertog de sleutels van het kasteel, de valbrug werd nedergelaten, de poort geopend, en Aarschot trok binnen met zijne Walen. Kort hierna verscheen hij als afgezant te Geertruidenberg, ten einde te bewerken, dat het eeuwig Edikt in Holland en Zeeland zou worden afgekondigd; doch het mogt hem niet gelukken den Prins van Oranje en anderen daartoe over te halen.

Na den toeleg van Don Jan op Namen, verliet Aarschot de zijde van den Landvoogd, en schaarde zich aan die der Staten, die hem aanvankelijk wantrouwden. De vrees echter die hem beheerschte, dat de Prins van Oranje van de tijdsomstandigheden gebruik zou maken om zich te verheffen, deed hem bewerken, Don Jan zoowel als den Prins van Oranje, een ander gezag tegen te stellen. De keus viel op den jeugdigen Aartshertog Matthias, die zich daartoe bereid verklaarde. De hoop dat hij daardoor den Prins van Oranje zou krenken of vernederen, werd evenwel teleurgesteld; integendeel, deze schrandere vorst begreep, dat niets beter dan Matthias verheffing, met zijne plannen overeenkwam.

Aarschot was te voren tot Stadhouder van Vlaanderen aangesteld, en bij de komst van Matthias strekten zijne plannen daarheen, om dezen naar zijne hand te buigen. Hiertoe moest hij zich van hem meester maken. Het plan werd beraamd om zich van den persoon des Aartshertogs te verzekeren en in zijnen naam de zaken te regelen; doch de toeleg mislukte alweder door de goede martregelen van den Prins van Oranje.

Aarschot nam nu bezit van zijn stadhouderschap, doch werd spoedig gewikkeld in ernstige geschillen te Gent, waar men afkeerig van zijn persoon, eene omwenteling op het oog had, om zich te stellen onder het gezag van den Prins van Oranje, Hembyze (of Imbize) en François van Kethulle, Heer van Rijhove, waren de volksleiders, en op zekeren dag nam men Aarschot gevangen. De loop dezer zaak behoeft hier niet verder verhaald te worden. Aarschot kwam, daar de algemeene Staten zeer misnoegd waren over het gebeurde, spoedig op vrije voeten, teekende in 1577 de Unie van Brussel, en werd door de Algemeene Staten naar Antwerpen gezonden, om met den Prins van Oranje, den Aartshertog de punten voor te leggen, op welke men hem de algemeene Landvoogdij wilde opdragen. In 1579 werd hij door de staatschen afgezonden tot den vruchteloozen vredehandel te Keulen. Hierdoor geraakte hij in verstandhouding met Karel van Arragon, Hertog van Terra Nova, afgezant van wege het Spaansche hof, en door diens toedoen verliet hij de zijde der Staten en verzoende zich met den Koning; hierdoor bragt hij eenen doodelijken slag aan de Unie van Brussel en aan de vrijheid des vaderlands toe. Hij was echter in geen vertrouwen en betreurde welhaast zijne handelwijze. De Gentsche vrede en de Brusselsche Unie, zag hij dagelijksch door Parma, die hare handhaving bezworen had, schenden. De ellende waarin hij zijn vaderland gedompeld zag, smartte hem diep, en toen Parma, niet meer in staat het waggelende gebouw zijner magt te schragen, eene vergadering van edelen en geestelijkheid beschreef, om een middel te vinden ten einde de Nederlandsche gewesten weder te vereenigen, durfde hij rond voor zijn gevoelen uitkomen, zeggende, dat er geene vrede te wachten was, zoo lang men uitheemsch krijgsvolk in het land liet, en den Spanjaarden het voornaam bewind in handen gaf.

Misnoegd over het niet opvolgen van dezen raad, beleedigd door de aanstelling van den Graaf van Fuentes tot hoofd der regering in de Spaansche Nederlanden, en niet bestand om zijnen geboortegrond en zijne medeburgers te zien verdrukken, besloot hij zijn vaderland te verlaten. Hij begaf zich naar het vrije Venetië, alwaar het hem ten minste, zoo hij zeide, geoorloofd zoude zijn om vrij te sterven. Dit sterven volgde kort hierna; hij overleed op den 11den December 1595.

Filips van Croy was een man met groote bekwaamheden begaafd, en doordrongen van liefde tot zijn vaderland. Getrouw aan zijn voorvaderlijk geloof, was hij evenwel vol van ijver voor de zaak der vrijheid. Zijne groote bekwaamheden in staatszaken maakten hem juist geschikt, om meer dan anderen daarvoor te kunnen uitrigten. Welk een keer hadden de zaken kunnen nemen, indien hij met den edelen Willem van Oranje gemeene zaak had gemaakt; maar eene kleingeestige benijding van de schitterende talenten die deze bezat, de meerdere liefde die aan hem, in die dagen, ook in België werd toegedragen, maakte hem afvallig, ofschoon eene betere overtuiging in hem sprak.

Aarschot was tweemaal gehuwd; eerst met Johanna van Halewijn en Commines, die hem drie kinderen schonk, Margaretha, gehuwd met Pieter van Hennin, graaf van Bossu, Karel, die later volgt, en Anna, gehuwd met Karel de Ligne, Prins van Aremberg. Na den dood van zijne eerste vrouw, voorgevallen in 1581, begaf hij zich een jaar daarna andermaal in den echt met Johanna van Blois, dochter van Lodewijk, Heer van Treslong, en Charlotte van Humières, en weduwe van Filips van Lannoy, Heer van Beauvoir, bij wie hij geene kinderen verwekte. Zijne afbeelding ziet op onderscheidene wijzen het licht. Hij voerde op zijne penningen twee zinspreuken: *Dulcia mixta malis.* (*Geen lief zonder leed*) en *J'y parviendray Croy.* (*Ik Croy zal er toe geraken*). Zijn wapen was als dat van Antonius en Filips van Croy. De zinspreuk van zijne eerste vrouw luidde: *Raison le veult Halewin.* (*De reden wil het zoo Halewijn.*)

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. III. bl. 147 (104), B. IV. bl. 258 (184), B. X. bl. 805 (236), 811 (241). 816 (245), B. XI. bl. 903 (308), 904 (309), B. XIII. bl. 52 (103), 108 (143), B. XXXII. bl. 150 (121); Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or*, p. 241; van Loon, *Beschrijv. der Nederl. Hist. penn.*, D. I. bl. 13, 92, 88, 91—95, 408, 409; (de Beaufort), *Leven van Willem I*, D. I. bl. 85, 275, 336, 379, 583, D. III. bl. 28, 32, 93, 136, 146, 147—151, 176, 301, 306; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. III. bl. 225, 226; Hooft, *Nederl. Histor.*, bl. 107; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 6, 7, 45, 86, 100, 212, D. VII. bl. 107, 145, 148, 157, 172, 173, 179, 278, 371, D. VIII. bl. 407, 410; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 267; de Jonge, *de Unie van Brussel*, bl. 28, 29, 40, 41; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, T. I. p. 173*, 13, 15, 267, 310, 347, 413, 439, 442, 446, T. II. p. 423. T. III. p, 15, 123, 242, 410, T. IV. p. 204, T. V. p. 418, 421, 459, 461, 540, 558, T. VI. p. 18, 21, 45, 66, 67, 85, 142, 143, 179, 216, 218, 222, 223, 280, 281, 290, 295, 335, 337, 637, T. VII. p. 45, 60, 194, 202; Baron de Reiffenberg, *Memoir. du Duc Charles de Croy*, p. 10, 12, 14, 15, 16, 51, 60, 308, 309; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. VI. bl. 58, 83, 128. 232, 247, 277. 409, 413, 495, 499, St. V. bl. 41, St. VI. bl. 58, 90. 117, 118, 178, 208. 211, 212, 215, 216 (met zijn portret), 222, 321, en op de plaat tegenover bl. 478, het facsimilé van zijne handteekening; *Kron. van het Hist. Genootsch. te Utr.*, D. V. bl. 76, D. VII. bl. 373, D. VIII. bl. 67, 348, 350, 351, D. X. bl. 315, 411, D. XI. bl. 199; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 22. 309.

CROY (Willem van), markgraaf van Renty, graaf van Bour-

bourg, heer van Chièvres, jongste broeder van den voorgaande, werd in 1527 geboren, diende van zijne jeugd af aan in de legers van keizer Karel V en later in die van Filips II. In den slag bij Grevelinge was hij kolonel der kavalerie en bragt daar niet weinig tot de overwinning toe. Tot belooning van zijne diensten, benoemde hem Filips II in 1559 tot ridder van het Gulden Vlies. Hij overleed op zijn kasteel te Renty den 1sten Augustus 1565. Zijne vrouw, Anna van Renesse, volgde hem den 11den November 1586 in het graf, en hun schoonzoon, Emanuel Philibert van Lalaing, rigtte in de kerk te Chièvres, op het midden van het koor, alwaar beide begraven zijn, eene prachtige graftombe voor hen op. Zijn wapen was als dat van Antonius van Croy, doch met een surtout gevierendeeld; 1 en 4 van azuur met drie leliën 2 en 1 van zilver, 2 en 3 een veld van keel, en voorts een ecusson van zilver met hermelijnen. Zijne legpenning wordt bij van Loon afgebeeld, en zijne zinspreuk was: *Souffrir vaincra Croy. (Croy zal 't lijden overwinnen)*, die van zijne vrouw was: *Doubter n'en fault Renesse. (Renesse moet er niet aan twijfelen.)* Uit hunnen echt werden twee dochters geboren; de oudste, Louize, was eerst gehuwd met Maximilaan van Bourgondië heer van Veere, daarna met Johan van Bourgondië heer van Fromont; de tweede, Anna, was eerst gehuwd met Emanuel Philibert van Lalaing, baron van Montigny heer van Condé, later met Filips van Croy, graaf van Solre enz.

Zie Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or*; p. 264; van Loon, *Beschrijv. der Ned. Hist. Penn.*, D. I. bl. 38; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.* D. III. bl. 225; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. tegenover bl. 571; de Reiffenberg, *Memoir. du duc Charles de Croy*, p. 1, 2, 324, 326.

CROY (KAREL FILIPS VAN), markies van Havré, zoon van Filips van Croy, hertog van Aarschot en van diens tweede vrouw, Anna van Lotharingen. Hij was alzoo halve broeder van de beide voorgaanden, en werd den 1sten September 1549, of volgens sommigen den 31sten Augustus, te Brussel geboren, kort na dat zijn vader aldaar overleden was. Hoe groot het aanzien van het huis van Croy in dien tijd was, kan daaruit worden opgemaakt, dat keizer Karel V en diens zoon Filips, als peters, en Karel's beide zusters, de konninginnen weduwen van Hongarijë en Frankrijk als meeters over hem stonden en hij dientengevolge naar de eersten genoemd werd.

Bij het uitbreken der beroerten in de Nederlanden, maakte hij zich zeer verdienstelijk en geraakte daardoor in hooge gunst bij Filips II. Naauwelijks negentien jaren oud, werd hij door Alva in 1568 naar de grenzen van Henegouwen gezonden, om de hulptroepen van Karel IX, onder het bevel van den maarschalk de Cosse af te wachten. In hetzelfde jaar werd hij naar den koning van Frankrijk te Metz afgevaardigd. Requesens in 1574 besloten hebbende, 55 compagniën Waalsche infanterie daar te werven, gaf aan Havré, onder dien naam komt hij gewoonlijk voor, het bevel over 20 dier compagniën. In hetzelfde jaar gaf de koning hem het bevel over eene bende van ordonnantie, vakant geworden door den dood van Filips van St. Aldegonde, heer van Noircarmes, en verhief zijne heerlijkheid Havré of Havrech tot een markgraafschap. Hij deed daarop in 1575 eene reize naar Spanje om den koning voor deze gunsten te bedanken en Requesens beval hem bij den koning aan, eene gunstige getuigenis afleggende van zijne gevoelens, doch beschreef hem als een babbelaar en als een man zonder zelfstandigheid. Hij werd met veel onderscheiding behandeld. De koning sloeg hem met eigen hand tot ridder, verleende hem den titel van kamerheer en gaf hem de vleijendste beloften.

Na zijne terugkeer uit Spanje, den 31sten Julij 1576, nam hij, zonder eenige aanstelling van den koning, zitting in den raad van state en verzocht hij Don Jan zeer dringend, om bij den koning aan te dringen, hem als raadsheer te bevestigen. Deze voldeed aan zijn verzoek, hoewel hij hem in zijne brieven aan Filips als een grooten schurk afschetste. Men moet, zoo schreef hij, een persoon sparen die veel goed en veel kwaad kan doen. De koning stond zijn verzoek toe, doch weigerde hem het bevel over het kasteel van Antwerpen, waarop hij, door zijne eerzucht vervoerd, aanspraak gemaakt had.

Door de geweldenarijen der Spaansche soldaten en gedwongen door de tijdsomstandigheden, schaarde hij zich tegelijk met zijn broeder, den hertog van Aarschot, aan de zijde der Algemeene Staten. Hij werd met hulptroepen naar Antwerpen gezonden, om die stad voor het Spaansche geweld te beschermen, doch zijne magt was onvoldoende, en ter naauwernood ontkwam hij aan de handen des vijands. Hierna werd hij door de Algemeene Staten benoemd tot generaal en chef van de ruiterij in staatsche dienst, welken gewigtigen post hij echter in de vergadering der algemeene staten van den 11den Junij 1577 nederlegde. Voorts had hij veel deel aan de handelingen der algemeene staten met Don Jan van Oostenrijk, tot wien hij naar Luxemburg gezonden was. Indien men dezen gelooven mag, dan zou Havré hem hebben voorgesteld om zich souverein der Nederlanden te doen verklaren, terwijl hij hem ook aanbood, hem van den heer van Champagny, Frederik van Perenot, die de Spanjaarden zeer haatte, te verlossen. Met zijnen broeder, den hertog van Aarschot, teekende hij de Unie van Brussel in 1577, bevorderde met hem de aanstelling van Matthias, en hij vertrok eenigen tijd daarna in gezantschap naar Engeland, om bijstand van koningin Elizabeth te verzoeken. Hierin slaagde hij gelukkig. Hij ontving later het bevel over een regiment ruiterij, woonde den veldslag bij Gemblours bij en werd in 1579 in verschillende gezantschappen gebruikt. Zoo werd hij reeds in Januarij van dat jaar naar den hertog van Anjou gezonden, om dien te bewegen de Nederlanden niet te verlaten. Later ging hij naar Henegouwen, Rijssel en Artois, om deze gewesten bij de unie te houden, en geraakte te Antwerpen in hechtenis, doch schijnt het spoedig ontkomen te zijn. In al deze zendingen spreidde hij veel ijver ten toon, doch later verzoende hij zich met den koning, die hem met eer overlaadde en in gewigtige bezendingen bezigde, omdat hij, door een kogel gekwetst zijnde, ongeschikt was voor de krijgsdienst. In het jaar 1594 zond Filips II hem als gezant naar den rijksdag te Regensburg, alwaar hij door Rudolf II tot prins van het keizerrijk verheven werd. Eenigen tijd daarna wendde hij, doch te vergeefs, eene poging aan om de noordelijke gewesten met den koning te bevredigen. Filips III maakte hem, in 1599 ridder van het Gulden Vlies, en in hetzelfde jaar werd hij door den aartshertog Albert, tot voorzitter in den raad der geldmiddelen verheven en tot lid van den geheimen raad aangesteld. Hij bragt nu den meesten tijd door op de goederen van zijne gemalin in Lotharingen, alwaar hij den 25sten November 1613 overleed. Hij was burggraaf van Bergen en pair van Henegouwen. Zijne gemalin was Diana Dommartin, dochter van Willem, anderen noemen hem verkeerdelijk Lodewijk Dommartin, baron van Fontenoy, en weduwe van Jan Filip graaf van Salm, met welke hij het graafschap Fontenoy ontving en die hem twee zonen en twee dochters schonk. De zonen waren Karel Alexander (1) en Ernestus, de dochters, Dorothea, tweede gemalin van Karel van Croy, hertog van Aarschot, die volgt, en Christina, gemalin van Filips Otto, graaf van Salm. Zijne afbeelding is op onderscheidene wijze in het licht gegeven. Zijn wapen was als van Antonius van Croy, doch met het wapen van Lotharingen en surtout.

Zie Maurice, *le blason des armoiries de tous les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or*, p. 323; Bor, *Nederl. Oorl.*, B. IV. bl. 257 (184), B. IX. bl. 704 (163), 729 (181), 730 (182), B. XII. bl. 949 (24); van Hoogstraten, *Woordenb.*, D. VI. Lett. K. bl. 55; van Loon, *Beschrijv. der Ned. Hist. Penn.*, D. I. bl. 219, 556, alwaar eene gedenkpenning met zijn portret en zijne zinspreuk: *Sans fin Croy (zonder einde Croy)*; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. III. bl. 225; de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 102—104; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Maison d'Orange-Nassau*, T. V. p. 375, 389, 436, 476, 524, 570, 597, 609, T. VI. p. 19, 134, 142, 143, 213, 273, 284, 290, 295, 302, 303, 309, 353, 523, T. VII. p. 60, 202; baron de Reiffenberg, *Memoir. du duc Char-*

---

(1) Karel Alexander van Croy, die wij hier niet afzonderlijk vermelden, omdat zijn leven in geene betrekking tot ons land stond, was de schrijver van een werk getiteld: *Memoires guerriers de ce qui s'est passé aux Pays-Bas, depuis le commencement de l'an* 1600 *Jusqu'a la fin de l'an* 1606. Anvers, 1642, 4°.
Hij droeg zijn werk aan koning Filips op, wiens portret, zoowel als dat van den schrijver, het werk versieren. Het bestaat meestal uit een verhaal der krijgsverrigtingen, zoo als ook den titel doet vermoeden. De uitgever verkreeg in September 1618 de approbatie en in October daaraanvolgende privilegie op dit werk, zoodat hetzelve omstreeks 1618 voor het eerst verschenen, en de genoemde Antwerpsche uitgave een herdruk is. Zie ook de Wind, *Bibl. van van Nederl. Geschiedschrijv.* D. I. bl. 375 en 579.

les de Croy, p. 325, 337; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 509, St. VI. bl. 52, 120, 178, 208, 243, 341; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 320; Kervijn de Volkaersbeke *et* Diegerick, *Docum. Hist. Ined. concern. les troubl. des Pays-Bas*, 1577—1584, p. 128, 130 *suiv*; Gachard, *Corresp. de Guill. le taciturne*, T. III. p. 130, suiv; Lothrop Motley, *the rise of the Dutch Republ.*, Vol. III. p. I. p. 62, 63, 82, 84, 86, 91, 155, der uitgave van Binger te Amsterdam.

CROY (Karel van), eenige zoon van Filips van Croy, hertog van Aarschot en van Johanna van Halewijn, werd geboren den 11den Julij 1560 op het kasteel van Beaumont, en in de godsdienst zijner vaderen opgevoed. Hij studeerde daarna aan de hoogeschool te Leuven en ontving aldaar afzonderlijk onderwijs in alles wat tot eene beschaafde opvoeding behoort. Nog zeer jong zijnde, poogde hij Maria, de oudste dochter van den prins van Oranje, tot gemalin te verkrijgen, doch bereikte, wegens het verschil in godsdienst, zijn oogmerk niet. Op twintigjarigen leeftijd, was hij, naar het voorbeeld van zijnen vader, reeds ijverig bezig de zaak der vrijheid en des vaderlands voor te staan. Met hem was hij op het kasteel van Antwerpen, doch het bevel daarover werd hun later door Don Jan van Oostenrijk weder ontnomen; hem volgde hij, toen deze de zijde der staten koos en in hunnen naam de vredeonderhandeling te Keulen bijwoonde. Op den 13den September 1580 had hij zich in het huwelijk begeven met Maria van Brimeu, gravin van Meghen, vrouwe van Hubercourt, Querrieu enz. en weduwe van Lancelot de Barlaymont, heer van Hièrges, die de Hervormde kerk was toegedaan en hem tot het omhelzen van de leer dier kerk overhaalde. Ofschoon in den beginne niet vertrouwd, niettegenstaande hij zich een der ijverigste voorstanders der hervorming betoonde, wist hij zich echter zoo goed voor te doen, dat hem eerst het bevel te Brugge werd toevertrouwd en hem in 1582 het stadhouderschap over geheel Vlaanderen van de staatsche zijde werd opgedragen. Deze aanstelling geschiedde echter zonder voorkennis van den prins van Oranje. Hij nam den 22sten Julij 1583 bezit van zijn stadhouderschap en ging toen al spoedig zwanger van het denkbeeld, om zich met den koning te verzoenen. Weldra trad hij in verstandhouding met Parma, en ofschoon hij nog eenigen tijd den huichelaar speelde, ja zelfs te Brugge het H. Avondmaal der Hervormden bijwoonde, sloot hij den 22sten Mei 1584 met Parma een verdrag, waarbij aan Spanje, Brugge, het Vrije en Damme werd overgeleverd. Zijn afval was voor het vaderland ten hoogste nadeelig; want in hem verloor hetzelve een moedig verdediger, en door hem werd geheel Vlaanderen aan Parma onderworpen.

Bij zijnen overgang tot Spanje veinsde hij nog eenigen tijd der Hervormde leer getrouw te blijven; doch na 1584 reeds gescheiden geleefd hebbende van zijne gemalin, die zich naar Holland begeven had, keerde hij kort daarna tot de godsdienst zijner vaderen weder. Na dien tijd diende hij in het leger van den Spaanschen landvoogd en werd hij in 1588 met een leger den keurvorst van Keulen te hulp gezonden, en nam, na een beleg van zes maanden op den 29sten September van dat jaar, de stad Bonn in. Hierop vertrok hij in 1590, en andermaal in 1591 met Parma naar Frankrijk, en werd in het laatstgenoemd jaar gouverneur van Henegouwen. In het jaar 1594 belegerde hij te vergeefs Koevorden en in 1595 nam hij, na den dood zijns vaders, den titel van hertog van Aarschot aan; daar hij te voren slechts den titel van prins van Chimay gevoerd had. In hetzelfde jaar woonde hij den slag bij Dourlans tegen de Franschen, alsmede de belegering en verovering dezer stad en van Kamerrijk bij. In 1596 bood hij met een leger den Franschen generaal Biron het hoofd, en vertrok in het volgende jaar met den aartshertog van Oostenrijk naar Amiens om die stad te ontzetten. En toen in 1598 den vrede tusschen Frankrijk en Spanje gesloten was, werd hij onder anderen als gijzelaar naar Frankrijk gezonden, alwaar hij van koning Hendrik IV erlangde, dat zijne heerlijkheid Croy, bij Amiens, tot een hertogdom werd verheven. Hij werd kort hierna tot lid van den geheimen raad, en in 1599 tot vliesridder benoemd. Hij diende tot aan zijn dood in de Nederlanden, overleed te Beaufort den 13den Januarij 1612 en werd in de Celestijnenkerk te Heverlé begraven. Zijne eerste echtgenoot was den 18den April 1605 te Luik overleden en daarop hertrouwde hij te Bergen den 18den December van dat jaar met Dorothea van Croy, dochter van Karel Filips van Croy, markgraaf van Havré. Deze vrouw, die de dichtkunst beoefende en haren echtgenoot lange jaren overleefde, overleed in 1662. Op het laatst van haar leven, in 1656 liet zij, op voorbeeld van Karel V, hare begrafenis plaats hebben en haar lijkfeest vieren, zoo als het na haren dood moest gehouden worden. Bij beide echtgenooten verwekte hij geene kinderen en zijne goederen vervielen alzoo op zijne zuster Anna, gemalin van Karel de Ligne, graaf van Aremberg en hunne kinderen; terwijl het hertogdom Croy aan Karel Alexander, markgraaf van Havré in erfenis overging. Hij liet bij Maria de Bossu, eenen natuurlijken zoon na, François van Croy, die huwde met Dorothea van Raville, weduwe van Godfried, heer van Eltz enz. Zijn wapen was als dat van Antonius van Croy.

Karel van Croy was een man van kloek verstand, bezat groote ervarenheid in staatszaken en muntte in den oorlog door dapperheid uit. Met vorstelijke rijkdommen voorzien, was hij, kweekeling van Cornelius Valerius, de vriend van Justus Lipsius en van Erycius Puteanus, en verzamelde hij niet alleen een schat van boeken, penningen enz. maar hield zich ook onledig die behoorlijk te rangschikken en te beschrijven. Op zijn uitdrukkelijk verlangen, werd het volgende werk in het licht gegeven, onder den titel:

Gaspard Gevartius, Regum et imperatorum romanorum numismata, a Romulo et C. J. Caesare ad Justinianum Aug., cura et impensis Caroli, ducis Croyiaci et Arschotani, olim congesta, aerique incisa; nunc locupletata et brevi commentario illustrata etc. Antv. 1654, fol.

Ondanks al deze loffelijke eigenschappen, staat hij wegens zijn verraad met een zwarten kool in onze geschiedenis aangeteekend, en zijne onstandvastigheid maakte hem bij geen der partijen bemind. Een spot- en twee andere penningen van hem, waarop zijn borstbeeld, zijn bij van Loon afgebeeld; terwijl zijne afbeelding door Antonius Wierickx gegraveerd, gevonden wordt in zijne, door den baron de Reiffenberg voor het eerst uitgegevene *Memoires*, die door ons bij de bearbeiding der artikelen over personen van zijn beroemd geslacht zijn geraadpleegd en gevolgd, als eene echte bron, bij de verwarring in personen en jaargetallen, waaraan de meeste schrijvers ten opzigte van zijn geslacht zich hebben schuldig gemaakt.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XVIII. bl. 406 (36), 407 (37), 422 (48), B. XXIV. bl. 236 (64); Maurice, *le blason des armoiries de tois les Chevaliers de l'ordre de la toison d'or*, p. 322; Hoogstraten, *Woordenb.*, D. IV. lett. K. bl. 55; van Loon, *beschrijv. der Nederl. Historiepenn.*, D. I. bl. 325, 326, 484, 507; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VII. bl. 502, 507, D. VIII. bl. 292, 410; de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 43, 44; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, T. VIII. p. 139, 140, 217, 226, 227, 239, 386, 400; *de Navorscher*, D. III. bl. 322, D. IV. bl. 270; Baron de Reiffenberg, *Memoir. du duc Charles de Croy*, op onderscheidene plaatsen, vooral de inleiding, bl. XVIII—XXXVI; H. Q. Janssen, *de Kerkhervorming te Brugge*, D. I. bl. 241, 260—267, D. II. bl. 3, 12—18, 20, 22—41, 48, 53, 55, 64—69, 76, 81, 82, 114, 173, 184, 200—202, 204—209, 213, 217—219.

CROY (Ferreolus of Frederik van), Heer van Roeulx, Baurain enz., was de zoon van Johannes van Croy, Heer van Roeulx, die de jongste zoon was van Antonius van Croy en Margaretha van Lotharingen. Zijne moeder was Johanna, erfdochter van Cresques. Van zijne eerste jaren is niets bekend; doch zijn aanzien blijkt uit de waardigheden, die hij bekleedde, en uit zijne benoeming tot Vliesridder in 1505. Met roem streed hij in den Gelderschen oorlog, en in dien tegen Venetie, in welken hij gevangen genomen werd.

Hij was pair en pannetier van Henegouwen, Gouverneur en Kapitein-Generaal van Artois, raad, kamerheer en Groot Maarschalk van Karel V. Later, in 1512, was hij opperhofmeester aan diens hof, en als zoodanig volgde hij hem in 1515 op zijne huldigingsreis in de Nederlanden. In het volgende jaar werd hij gelast, om, met den kanselier en wapenkoning, Koning Frans I, na diens benoeming tot Vliesridder, den mantel en halsketen te brengen, en hem den eed af te nemen. Vervolgens volgde hij zijnen meester naar Spanje, en deed dienst op het steekspel te Valladolid; doch keerde in hetzelfde jaar terug, om Ferdinand den Aartshertog herwaarts te brengen. Ook hij werd tot loon zijner bemoeijingen met 5000 pond vereerd, en overleed den 17den Junij 1524. Hij liet na twee zonen, Adriaan, een der voortreffelijkste veldheeren onder Keizer Karel V, wiens beide zonen hier volgen, en Eustachius, bisschop van Arras, die in 1538 overleed.

Zie Hoogstraten, *Woordenboek*, D. III. bl. 407; van Mieris, *Hist. der Ned. Vorst.*, D. I. bl. 374; du Rieu, *Intrede en Inhuld. van Karel V tot Graaf van Holl.*, bl. 94, 95.

CROY (JAN VAN), Graaf van Roeulx, oudste zoon van Adriaan van Croy, Heer van Roeulx en Claude van Melun, en alzoo kleinzoon van den voorgaande. In het begin der Spaansche troebelen, koos Jan van Croy de zijde der Langvoodes, was een ijverig opspoorder der beeldstormers, een hevig vervolger der ketters, en getrouw dienaar van den Koning tot na den dood van Requesens. Toen begon hij de zaak der algemeene staten voor te staan, en toonde dit bij het beleg van het kasteel van Gent, hetwelk hij in November 1576, na eene dappere verdediging innam. Hij teekende in 1577 de Unie van Brussel en werd stadhouder van Vlaanderen voor de Staten. Maar sterk aan de Roomsche godsdienst verkleefd, stonden hem de bewegingen der Hervormden in Gent en Brugge zeer tegen. Hij verliet de zaak der vrijheid, verzoende zich met den Koning, volgde de vanen van Parma, en voerde in het beleg van Maastricht in 1579 het bevel over de Waalsche krijgsbende. Hij was ridder van het Gulden Vlies, overleed in 1581 en liet bij zijne gemalin Maria de Licques, geene kinderen na.

Zie de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 67 en 68, dien wij voornamelijk volgden; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la maison d'Orange-Nassau*, T. V. p. 415, 416; Baron de Reiffenberg, *Memoir. du duc Charles de Croy*, p. 10, 21, 60, 357; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.* D. II. St. IV. bl. 83, 277, 347, St. V. bl. 115, St. VI. bl. 53.

CROY (EUSTACHE VAN), Graaf van Roeulx en van Meghen, broeder van den voorgaande, wiens titels hij na diens kinderloos overlijden erfde. Gelijk deze hing hij in den beginne de zaak des konings aan; daarna koos hij die der Algemeene Staten, en was een der afgevaardigden namens hen aan Don Jan van Oostenrijk, om met hem te onderhandelen. Hij teekende in 1577 de Unie van Brussel, doch verzoende zich later met den Koning en verkreeg het bevel over St. Omer. Hij was den 1sten Augustus 1564 gehuwd met Louise van Ghistelle, en overleed ook zonder kinderen verwekt te hebben den 25sten Maart 1609.

Zie de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 68; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la maison d'Orange-Nassau*, T. VI. p. 41; Baron de Reiffenberg, *Memoir. du duc Charles de Croy*, p. 357; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. VI. bl. 53.

CROY (EUSTACHE VAN), Heer van Crecques, zoon van Johannes van Croy, en Eleonora de Thiennes. Hij was bij den aanvang des opstands tegen de Spanjaarden in 1576, zeer ijverig voor de zaak der vrijheid, en bleef na den afval van velen nog standvastig, biedende zelfs in die gevaarvolle oogenblikken, lijf en goed op nieuw voor het vaderland aan. Ook hij teekende de Unie van Brussel, en bij het verraad van La Motte, werd hem het opperbevel over het geschut door de Algemeene Staten opgedragen. Eindelijk volgde ook hij het voorbeeld van de leden van zijn geslacht, en verzoende zich met den Koning, na een geruimen tijd in naam der Algemeene Staten, het bevel in Doornik gevoerd te hebben. De tijd van zijn overlijden is ons niet gebleken.

Hij liet twee zonen na, Claudius en Franciscus Henrix, die den tak der Graven van Roeulx hebben voortgeplant.

Zie Hoogstraten, *Woordenb.*, D. III. bl. 407; de Jonge, *Unie van Brussel*, bl. 92; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. VI. bl. 53.

CROY (JAN VAN), zoon van Jan van Croy, Graaf van Araines, Baron van Renty, en van Maria van Craon, alzoo broeder van Antonie van Croy, wiens afstammelingen wij tot heden behandeld hebben. Hij werd in 1429 door Filips van Bourgondie tot Stadhouder van Namen en ridder van het Gulden Vlies aangesteld. In eerstgenoemde betrekking sloeg hij in 1453 Willem, Hertog van Brunswijk bij Diedenhove, waardoor dezen genoodzaakt werd zijne regten op het hertogdom Luxemburg af te staan.

Door zijnen invloed op den vorst, ontstond in 1457 de eerste verdeeldheid tusschen Filips *de Goede* en diens zoon, Graaf van Charolois, naderhand Karel *de Stoute*, welke laatste, ondanks het streven van Jan van Croy, om hem in zijn regt op de erfgoederen der vrouwe van Bethune te benadeelen, de heerlijkheid van Bethune aanvaardde, waardoor Jan van Croy misnoegd werd en er op uit was, om door zijnen magtigen invloed, Karel steeds nieuwe lagen te leggen. Dit gedrag was aan laatstgenoemde hoogst onaangenaam, en meermalen gaf hij daarover zijn misnoegen luide te kennen.

In 1458 werd Croy, in de plaats van zijnen meester, met drie andere edelen naar Frankrijk gezonden, om mede het vonnis uit te spreken over den hertog van Alençon, die van misdadige verstandhouding met de Engelschen verdacht werd. Intusschen wakkerde de haat van den Graaf van Charolois tegen Croy aan, en trachtte de jonge vorst hem, ofschoon te vergeefsch, den voet te ligten. Die haat nam toe, toen in 1463 Lodewijk XI, koning van Frankrijk, door middel van Croy, dien hij, om hem te winnen, tot groothofmeester benoemd en de heerlijkheid van Guines geschonken had, er in slaagde om, met geld dat uit de schatkist van Filips zelven gevloeid was, de bij het vredesverdrag van Atrecht verpande steden, Amiens, Abbeville en St. Quentin weder onder Frankrijk terug te brengen. Croy daarentegen liet niet na om van zijne zijde den hertog meer en meer op zijnen zoon te verbitteren en beraamde een plan om zich van hem meester te maken. Dit mislukte, en nu ontdekte Karel aan zijnen vader het bedrog en de slechte handelingen waaraan Croy zich had schuldig gemaakt. Deze wachtte den los te breken storm niet af en vlugtte naar Frankrijk, waar hij zich, in den oorlog van Lodewijk XI, tegen zijnen wettigen vorst wapende. In 1473 werd hij met Karel verzoend en zijne heerlijkheid Chimay door hem tot een graafschap verheven. Nog in hetzelfde jaar overleed hij en liet bij zijne gemalin Maria van Lalaing, erfdochter van Quievrain verscheidene kinderen na, waaronder Filips van Croy graaf van Chimay, wiens oudste zoon Karel hier volgt.

Zie Hoogstraten, *Woordenb.*, D. III. bl. 407; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. I. bl. 41, 67, 77, 84, 85, 86, 88, 116.

CROY (KAREL VAN), prins van Chimay, oudste zoon van Filips van Croy, graaf van Chimay, en Walpurgis, gravin van Meurs, werd in 1483 raad en kamerheer aan het hof van Maria van Bourgondië en in 1491 in de vliesorde opgenomen. Bij de krooning van Maximiliaan, werd zijne heerlijkheid Chimay tot een prinsdom verheven, en door zijn huwelijk met Louise (of Françoise) d'Albret, oudste zuster van den koning van Navarre, verkreeg hij de heerlijkheden Avennes, Landrecies en Limoges.

Bij de gewigtigste aangelegenheden bediende men zich van zijnen raad, zoo als op de dagvaart van Sluis, bij het sluiten van den vrede van Senlis, waar hij als luitenant kapitein generaal van Henegouwen verscheen, en elders. Onder Filips *de schoone* genoot hij eene wedde van 6000 pond, en hoe vermogend hij was aan het hof, blijkt uit de eer die hem te beurt viel van peter te zijn bij den doop van Karel V, wien hij met een kunstig zilveren helm vereerde.

Na den dood van Filips, werd Chimay eerste kamerheer en gouverneur van den jeugdigen Karel. Door de landvoogdes Margaretha werd hij tot uitvoerder van haren uitersten wil benoemd, en dat hij ook op andere wijzen zijnen vorst nuttig was, blijkt uit het aandeel dat hij had in den Gelderschen oorlog. In 1509 werd hij als gouverneur van Karel, zoo als wij boven zagen, door Willem van Croy, heer van Chièvres vervangen, doch bleef den vorst steeds als raad bij, en vergezelde hem op zijne reis in de Nederlanden in 1515. Voorts was hij tegenwoordig bij Ferdinand's uitvaart te Brussel en bij Karel's kroning, en overleed hij in 1527. Hij liet twee dochters na bij zijne bovengenoemde gemalin, en wel Anna, erfdochter van Chimay, later gehuwd met Filips van Croy hertog van Aarschot, boven genoemd, en Margaretha, gehuwd met Karel van Lalaing.

Zie Hoogstraten, *Woordenb.*, D. III. bl. 407; van Mieris, *Hist. der Nederl. Vorst.*, D. I. bl. 183, 187, 188, 201, 317, 318, 399; du Rieu, *Intrede en Huld. van Karel V, tot graaf van Holl.*, bl. 106.

CROY (PIETER MAARTENSZ.), van wien ons niets anders bekend is, dan dat hij te Schiedam werd geboren, en in 1609 als zaakgelastigde van de staten generaal der vereenigde Nederlanden naar Salé vertrok.

Zie *Jaarb. voor de stad en kanton Schiedam*, 1852, bl. 10.

CROYZÉ (PHILIP WILLEM), was geboren te Breda, oefende aldaar de geneeskunst uit en had deel aan de regering der stad in 1738. Hij overleed den 29sten Maart 1746, en zijne Latijnsche gedichten worden door bevoegde kunstregters zeer geroemd. In het jaar van zijn sterven kwam van hem uit:

Otia poëtica, Hag.-Com. 1746, 8°.

Het is ons onbekend of daarin het volgende gedicht van hem is opgenomen, getiteld:

Turris Bredana pristino nitori restituta, et aeramentis tinnulis, ad modos musicos, Horarumque praeludia, rursus exornata, ad amplissimum et nobilissimum virum D. Petrum Snellen, urbis Bredae consulem vigilantissimum. (1720), 4°. 22 ongepag. bladz.

Zie van Goor, *Beschrijv. der Stadt en Lande van Breda*, bl. 267; Hoeufft, *Parnas. Latino-Belgic.* p. 212; Peerlkamp, *de Poëtis Latin. Nederl.*, p. 493, 494; Hermans, *Bijdragen tot de Geschied. enz. van Noord-Braband*, D. I. bl. 233, 314, 315; *de Navorscher*, D. IV. bl. 42.

CRUCIUS (Christianus). Zie ADRICHEM (Christiaan van).

CRUCIUS (Jacobus), of de la Croix, werd geboren te Delft in 1579, was van 1602 tot 1619 Waalsch predikant en later Rector der Latijnsche school aldaar, hij leefde nog in 1635 en schreef:

Epistolarum libri IV, Delph. 1633, 8°.

Mercurius Batavus, seu epistolarum libros, Delph. 1635, 8°. Amst. 1642, 2 Tom. 12°. idem 1644, 8°. idem 1681, 12°.

Suada Delphica sive orationes XLV *varii argumenti, studiosae Juventuti manuductio ad Artem Oratoriam*, Amst. 1665, 12°.

Er bestaan van hem verschillende afbeeldingen.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.* p. 511; Pars, *Naamr.* bl. 154; Schotel, *Kerk. Dord.*, D. I. bl. 317, 323, 367, 537; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 223; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 67; *de Navorscher*, D. VII. St. 7, vragen van bijzonder belang A A.

CRUCIUS (Johannes), of de la Croix, geboren te Rijssel in 1560, was predikant bij de Waalsche gemeente te Haarlem, en verscheen op de nationale synode van Dordrecht onder de afgevaardigden van de Waalsch Nederlandsche kerken. Hij overleed te Haarlem den 7den Februarij 1625. Zijne afbeelding gaat in prent uit. Hij heeft onderscheidene vertalingen geleverd, zoo als, uit het Fransch in het Nederduitsch, Jean Taffin, *over de boetvaardigheid des levens*, 1595, 7de druk, Amst. 1614, 8°, negende druk in 1659; uit het Hollandsch in het Fransch, A. Walaeus, *het ambt der kerkdienaars*, en F. de Vrij, *begin en voortgang der kerkelijke beroertens in Holland;* van het Latijn in het Fransch, *Koninklijke weg;* ook schreef hij in het Hollandsch en Fransch:

Onpartijdige Rechter.

Zie Ampzing, *beschrijv. van Haarl.*, bl. 138, 139; Koning, *Tafereel der stad Haarl.*, D. IV. bl. 32, 33, die hem echter met den volgende verwart; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 767; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. II. bl. 448; Dresselhuis, *de Waalsche Gem. in Zeel.*, bl. 15; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 67.

CRUCIUS (Johannes), werd proponent zijnde, beroepen als predikant te Zaandam in 1620, en vertrok van daar in 1628 naar Haarlem, waar hij den 13den Mei 1666 overleed. Hij schreef:

Van den bekeerden Onesimus, Haarl. 1649, 8°.

Eeuwig Koningrijk, over den 1 *en* 2 *Psalm*, 8°.

Over den XV *Psalm*, 12°.

Gelukzaligheid der Vroomen en onheyl der Godloozen, 12°.

De schat der ziele; over de Fransche Catechismus, Amst. 1652, 4°.

Over het boek Ruth, Haarl. 1649, 8°.

Over den brief aan Philemon, Amst. 1735, 4°. (met M. Koning.)

Zie M. Veeris, *Kerk. Tijd-Reg. van Noord-Holl.*, bl. 27, 44; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. III, *Alph. Naaml. v. Boek. sedert* 1790 *uitgekomen*.

CRUCIUS (Mr. Karel) was regtsgeleerde en raad van de stad Leiden in 1674, en werd later burgemeester aldaar. Bij de viering van het eerste eeuwfeest van het ontzet van Leiden in 1574, hield hij, in de groote gehoorzaal der academie, eene plegtige redevoering, die het allereerst onder den volgenden titel is uitgegeven:

Oratie van de gedurige Voorsienigheit Godts over ons Vaderlandt. Kortelick gepast op den jare 1674, *synde het hondersdste na de verlossinge der stad Leyden*, Leid. 1676. In 1747 uitgegeven te Rotterdam in 8°., en later gevoegd achter de *oorspronkel. beschrijv. van de verm. Bel. en 't Ontzet der stad Leiden*, door A. Severinus, Leid. 1757, 8°. Nog een herdruk, Leiden 1676, 8°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I. IV; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, D. I. bl. 199; Kist, *Letterk. Overz. der Geschied. van het beleg en ontzet der stad Leiden*, bl. 21, 22.

CRUESEN (Nicolaas), werd omstreeks het jaar 1570 te Maastricht geboren. Na zijne letteroefeningen volbragt te hebben, werd hij monnik in het klooster der Augustijnen in zijne geboorteplaats en naar Italië gezonden, alwaar hij te Pavia den doctoralen graad verkreeg. In 1602 werd hij tot Apostolischen onderzoeker in Vlaanderen aangesteld, en tien jaren later was hij op bevel van den Paus, voorzitter van het kapittel der reguliere kanunniken van de Premonstratenser orde te Tongeren. In hetzelfde jaar reisde hij naar Duitschland en volvoerde verscheidene zendingen bij de Roomschgezinde Keurvorsten; ook was hij tegenwoordig op den rijksdag te Frankfort. In 1616 werd hij aangesteld tot prior van het klooster van zijne orde te Brussel, vervolgens te Antwerpen en daarna te Maastricht. Ten jare 1620 woonde hij het algemeen kapittel bij, dat van zijne orde te Rome gehouden werd. In Duitschland terug gekeerd, werd hij in 1626 benoemd tot Commissaris der kloosters, die tot zijne orde behoorden, in Bohemen, Oostenrijk en elders. Hij volbragt dezen werkzamen taak tot volkomen genoegen van zijne superieuren, en verwierf daarenboven de gunst van den godsdienstigen Keizer Ferdinand II, die hem den titel van geschiedschrijver en kerkelijken raad verleende. Ten laatste werd hij in 1628 tot provintiaal van Bohemen verkozen, en stierf den 9den November 1629. Hij schreef:

Monasticon Augustinianum, in quo omnium ordinum sub regula S. Augustini militantium, praecipue tamen Eremitarum etc. Origines atque incrementa tribus partibus explicantur, Monach. 1623, fol. m. fig.

Constitutiones ordinis Eremitarum S. P. Augustini, cum notis, Monach. 1620.

Zie de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*

CRUESINC (Jacob), auditeur bij de Rekenkamer van Filips *de Goede* in Holland, in de tweede helft der vijftiende eeuw, ontving als zoodanig eenen dikken gouden penning, ter zwaarte van een once, bij gelegenheid van het openen der muntbus te 's Hage, volgens de muntmeesters rekening van Pieter Tack en Dirk van Beaumont, loopende van den 1sten Augustus 1454 tot den 4den Augustus 1455. In de rekening van den 14den Maart 1490, komt Cruesinc voor als Generaal-Meester van den minderjarigen Filips *de Schoone*, nog onder voogdij van Maximiliaan. Alstoen ontving hij bij eene zelfde gelegenheid, even als zijne beide ambtgenooten, 1½ mark zilveren legpenningen. Deze gewoonte is in de zeventiende eeuw buiten gebruik geraakt.

Zie P. O. van der Chijs, *de Munten van Holland en Zeeland, alsmede van de Heerlijkheden Vianen, Asperen en Heukelom.* Haarlem 1857, bl. 434, 493.

CRUICK (Cornelis Adriaanszoon), werd geboren te Schiedam, en komt als scheepskapitein voor in den driedaagschen zeeslag van Tromp tegen de Engelschen in 1653, op de hoogte van Portland. Hij voerde het bevel op het schip *de Struisvogel*, en streed tegen verscheidene Engelsche schepen, waarvan hij er een in den grond boorde. Van alle kanten te midden van het gevecht aangevallen, verdedigde hij zich zoo lang als hij volk had om te vechten. Eindelijk zag de Luitenant-Admiraal Tromp den hagchelijken toestand, waarin Cruick met zijn masteloos schip verkeerde. Deze riep tot de zijnen: »Zijn er zulke schelmen in 's lands vloot, die zulk een braven krijgsman laten vermoorden." Daarna beval hij den kommandant Gidion de Wildt hem te bergen.

Deze had tot dat einde reeds een touw aan het schip vast, maar de stilte was te groot om het weg te slepen. Hij bergde toen alleen sommige matrozen, die in zijn schip oversprongen. De *Struisvogel* was toen vol bloed, en overal zag men dooden en gekwetsten. Daar lagen behalve de gekwetsten, ongeveer tachtig dooden, en van de veertig Schiedamsche matrozen, alle beneden de twintig jaren, waren er maar drie over, terwijl Cruick insgelijks den heldendood gestorven was.

Zie Brandt, *Leven van de Ruiter*, bl. 40; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewez.*, D. II. St. I. bl. 86.

CRUININGEN (Jan van), van wiens ons niets bekend is, dan dat hij in 1304 met Boudewijn van Yerseke, door Willem van Oostervant, belast werd met de verdediging van Zierikzee tegen de Vlamingen.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 170.

CRUININGEN (Jan van), zoon van Adriaan van

Cruiningen en Margaretha van Vilain, werd geboren in de vijftiende eeuw, en was gedurende eene lange reeks van jaren een heer van groot gezag, en bij Keizer Maximiliaan zeer bemind. Deze stelde hem in 1480 als gewoon Raad in den hove van Holland en Zeeland, later in 1486 tot Baljuw van Gent aan. Hij werd den 24sten Mei 1491 ridder van het Gulden Vlies, was gehuwd met Agniet van Montfoort, en stierf den 8sten Julij 1513. Hij voerde d'or a trois pals de sable.

Zie te Water, *het Hoog-adelijk Zeel.*, bl. 94—98; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 270, D. II. bl. 577.

CRUININGEN (Joos van), door sommigen, ofschoon minder juist, ook Jacob genoemd, was de zoon van Joost van Cruiningen, Heer van Cruiningen, Heenvliet, Steenkerken enz. en van Katharina van Wassenaar. Hij volgde zijnen vader in diens heerlijkheden op en was een der voorzigtigste en dapperste krijgsoversten van Keizer Karel V, die hem in 1546 naar de Saxische grenzen zond, waar eenige steden tegen zijn gezag in opstand gekomen waren. Het gelukte van Cruiningen, de graafschappen Lingen en Rietbergen, benevens de steden Uffelen, Minden en verscheidene anderen tot onderwerping te brengen, daarna trok hij naar Bremen, welke stad hij belegerde, waar hij bij een uitval der belegerden, door een kogel zoodanig getroffen werd, dat hij, naar het slot Verden gebragt zijnde, aldaar overleed en begraven werd. Hij voerde den titel van burggraaf van Zeeland.

Zie de la Rue, *Staatk. en heldhaft. Zeel.*, bl. 144, 145; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. V. bl. 291; van Wijn, *Bijv. en Aanmerk. op* Wagenaar, D. V. bl. 68, 69.

CRUININGEN (Maximiliaan van), zoon van Jan van Cruiningen, burggraaf van Zeeland, en Jacoba van Bourgondië, werd geboren in 1555 en scheen in den beginne in eene luistervolle loopbaan te treden, dan de schuldeischers van zijn moeders broeder, Maximiliaan van Bourgondië, verhinderden zijne huldiging als markgraaf van Veere. Met den graaf van Bossu voor de zaak van den Koning van Spanje ten strijde getogen, werd hij in den vermaarden slag op de Zuiderzee, den 11den October 1573, krijgsgevangen gemaakt; doch door Willem I in 1576 ontslagen. Hij volgde echter 's Konings zijde tot in 1577, doch ging eerlang aan de zijde der staten over. Hij werd in 1579 gebruikt in bijzondere zendingen aan de Malcontenten, en onder hen aan de baronnen de Montigny en Heze, om hen van het handelen met de Spanjaarden af te trekken; zijne zending mislukte echter. Spoedig benoemd zijnde tot Generaal der artillerie, moest hij deze bediening, daar hij Roomsch was, ten tijde van Leicester, nederleggen, onder belofte van pensioen, hetwelk onbetaald bleef. De staten stonden hem in 1591 bij, zoo door het uitreiken van eene somme gelds, als door pogingen ter voldoening van oude schulden. IJverig was hij destijds om verlorene heerlijkheden en ambten, zoo als in 1596, zitting in de Staten van Zeeland uit naam van Ridderschap en Edelen, terug te erlangen; maar meestal te vergeefs.

In 1594 werd hij tot eene bezending naar Schotland benoemd, doch een ander ging in zijne plaats, en hij moest zich tevreden stellen met schadevergoeding voor de gemaakte toebereidselen. Bij zijn huwelijk in 1596 met Eva, barones van In en Kniphuizen, erlangde hij eene vereering van staatswege van vijftien honderd gulden, en werd tot Gouverneur van Oostende aangesteld, doch weder spoedig hiervan ontslagen. In het volgende jaar werd hij lid van den Raad van State, en bleef in dat ambt tot aan zijn dood, die plaats had in 1612. Over het voeren van de titels van Baron van Cruiningen en Erf-burggraaf van Zeeland, geraakte hij met de Staten in twist, die echter voor zijn sterven schijnt bijgelegd te zijn. De Staten van Zeeland verzocht hij tot voogden over zijne kinderen, en deze ontfermden zich na zijn overlijden over den geldeloozen toestand der weduwe en kinderen, en schonken aan de eerste ter redding der sterfhuiszaken duizend gulden, en aan de dochters voor twee jaren gelijke sommen. Hij was de laatste van zijn aanzienlijk geslacht, en liet een bastaardzoon na, die volgt.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. IX. bl. 726 (179); Ermerins, *Zeeuwsche Oudh. Zuid-Beveland*, D. II. bl. 99; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 271—273, D. II. bl. 577, dien wij hier volgden; Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Mais. d'Orange-Nassau*, T. VI. p. 605, 606, 608; Kervijn de Volkaersbeke et Diegerick, *Doc. Hist. Ined. concern. les troubles des Pays-Bas*, T. I. p. 253, 297.

CRUININGEN (Ananias van), was een natuurlijke zoon van Maximiliaan van Cruiningen bovengenoemd. Hij diende eerst in het vendel van Brederode, waarover Robert de Longueval als kapitein het bevel voerde. Terwijl hij als soldaat diende, had hij deel aan eene poging, om Jan Grovels, gezegd *de Roode Roede*, in de abtdij te Marienweert op te ligten. De poging mislukte, maar hij had de pistolen, die aan de zadelboomen van twintig paarden hingen, weggenomen en onder zijne makkers verdeeld; een boek met zilver beslag en den knop van den staf des Abts gevrijbuit; maar hij roemde, dat de Abt aan hem het leven had te danken, en erkende het gestolene, ter waarde van zes of zeven honderd guldens, aan de vrouwe van Brederode te hebben terug gegeven, die het den Abt weder had ter hand gesteld. Van Vianen naar Amsterdam trekkende, met het volk van van Brederode, kwetste hij zich met een roer aan het been, en moest te Oudekerk aan den Amstel blijven. Genezen zijnde, ging hij naar den Briel en begaf zich naar Engeland, waar hij watergeus werd. Van daar was hij met den heer van Dolhain, 's prinsen Admiraal, met zeven schepen naar de Eems gestevend, waar zij tachtig of negentig Hollandsche schepen hadden genomen. Zijn deel aan den buit bedroeg slechts twintig of dertig daalders. Voor hij echter naar Engeland trok, diende hij onder den prins van Oranje bij zijnen togt over de Maas in 1568, en hij was tegenwoordig bij den moord te Berchem aan den Landdeken en zijn Kapellaan gepleegd, ofschoon hij aan den moord zelven onschuldig was. Verder had hij zich bij hen gevoegd die Deventer wilden verrassen, en diende onder een Jan Jansz. van Delft, die volk te Wezel geworven had, en naar Emmerik trok om een beitelschip te vermeesteren, ten einde daarmede naar Holland te varen, Rotterdam en Delftshaven te plunderen en naar Engeland te zeilen. Doch dezen aanslag mislukte en daarmede eindigde zijn onrustig leven. Hij werd te Arnhem gevat en ter dood veroordeeld, bij vonnis van den 10den Januarij 1572, hetwelk kort daarop aan hem voltrokken werd.

Zie van Groningen, *Geschied. der Watergeuzen*, bl. 192—194, dien wij hier volgden.

CRUL (Arent), was volgens het stamboek van den Frieschen adel, Aanteek. bl. 101 een deftig poeet. Hij was een afstammeling in de vrouwelijke linie van het geslacht Harinxma-Donia.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1848, D. I. bl. 88.

CRULL (Hendrik), in 1757 te Ulzen geboren, werd op even twintigjarigen leeftijd beroepen tot predikant te Windesheim in 1778, vertrok van daar in 1780 naar Assen, in 1790 naar Pietersburen en in 1810 naar Havelthe. Hij werd den 1sten Januarij 1829 emeritus, overleed den 30sten December 1831 te Meppel, en was gehuwd met Roelina Hofstede.

Hij was een braaf, vredelievend en gemoedelijk man, die, als proeve zijner verlichte denkwijze heeft nagelaten een door hem geschreven en uitgegeven werk, getiteld:

Vruchten des ouderdoms. Gron. 1830, 8°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1832, *b.* bl. 139; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 318.

CRULL (Willem), werd geboren te Haarlem, den 25sten November 1721 en was de zoon van Cornelis Crull, mede aldaar geboren. Hij trad in 1748 in 's lands dienst en werd in 1779 tot schout bij nacht van Holland en West-Friesland, voor de admiraliteit op de Maas, aangesteld, en geplaatst aan het hoofd van een eskader, bestemd naar de West-Indië; doch door verschillende omstandigheden liep hij met zijn schip niet uit.

Bij het uitbreken van den oorlog met Groot-Brittanje, na de vermeestering van het eiland St. Eustatius door de Engelschen, was, door den Engelschen admiraal Rodney, die ter reede van dat eiland gekomen was, vernomen, dat kort te voren de schout bij nacht Crull met het schip *Mars* van 60 stukken, onder zijn geleide hebbende 23 Hollandsche koopvaarders, van daar naar Europa vertrokken was, en door dezen gelast dat terstond twee linieschepen en een fregat, dat konvooi zouden trachten te achterhalen en te vermeesteren, hetwelk door de windstilte en de traagheid der koopvaarders maar al te zeer gelukte. Crull nog geheel onbewust van het uitbreken van den oorlog, vermoedde volstrekt niet het gevaar dat zoo nabij

was, en gaf bevel de vreemde schepen, die intusschen naderbij kwamen en zich als Engelsche schepen hadden bekend gemaakt, in te wachten, meenende dat zij hem wenschten te praaijen; doch weldra werd Crull overtuigd van de vijandelijke bedoeling, en kort daarop begon het gevecht, waarbij de Nederlanders verre te kort schoten. Nadat de strijd ongeveer een half uur geduurd had, werd Crull, den 4den Februarij 1781, staande op het halfdek, door een kogel in den schouder getroffen; doch ofschoon ernstig gewond, behoudt hij zijne tegenwoordigheid van geest, weigert zijne standplaats te verlaten, en blijft zijn volk aanmoedigen en tot bedaardheid vermanen; maar onmiddellijk treft hem in den linkerborst een tweeden kogel, waardoor hij doodelijk gewond nederzijgt en stervende bevel geeft, de vlag te doen strijken. Men verhaalt, dat hij bij het begin van dezen togt, het vaderland verlatende, een voorgevoel van zijnen dood gehad heeft en dit ook aan zijn gezin had te kennen gegeven.

Na het sterven van Crull eindigde de luitenant van Halm den ongelijken strijd, en het geheele konvooi werd naar St. Eustatius opgebragt, en daar werd het lijk van Crull op eene waardige wijze ter laatste rustplaats gebragt, en in den gouvernementsgrafkelder, op het gereformeerde kerkhof bijgezet.

Crull was een regtschapen en opregt man, van eene zachte, minzame en kalme inborst. Moed en tegenwoordigheid van geest ontbraken hem niet; maar hoewel als zeeofficier niet van kunde ontbloot, en eene ondervinding van vele jaren bezittende, schijnt hij minder door beleid of andere hoedanigheden, welke in eenen vlagofficier mogen gevorderd worden, te hebben uitgemunt. Overigens was hij een getrouw dienaar van zijn vaderland en een vijand van alles wat ten doel had om de bestaande wetten te schenden. Daarvan gaf hij in 1748, bij de plundering te Haarlem een sterk bewijs, toen hij de plundering van het huis van den pachter Jan Verwey zoolang tegenhield, totdat zijn eigen leven in gevaar geraakte.

Zijne afbeelding ziet het licht, en zijn lof is zoowel in Latijnsche als Nederduitsche verzen bezongen. Eene gedenkpenning door Holtzhey vervaardigd, waarop aan de voorzijde zijn borstbeeld, vereeuwigt zijnen heldendood.

Crull was gehuwd met Sara Elizabeth Blaaukamer, die hem eene dochter schonk, Johanna Elisabeth genaamd, welke door haar huwelijk met Mr. Cornelis Jan Wouter Nahuys, de heerlijkheid Burgst, waarvan Crull heer was, op dien overbragt; na wiens overlijden in 1835, zij zich met der woon vestigde te Prinsenhage, waar zij voor weinige jaren is overleden.

Zie *Deliciae Poët. a. Laur. Santenio editae fasc. VII,* in welken bundel een Latijnsch gedicht op Crull, door Janus Grotius, voorkomt; le Francq van Berkheij, *Zeetriumph*, St. I.; *Vaderl. Hist. ten verv. van Wagenaar*, D. III. bl. 243; C. de Koning, *Tafereel der stad Haarlem*, D. IV. bl. 121—126; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeew.*, D. V. bl. 335, 439, 523—527, dien wij hier voornamelijk gevolgd zijn; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 145; *de Navorscher*, D. V. bl. 190, 258, D. VI. bl. 21, 139, D. VII. bl. 76, 77.

CRUMMEL (J. G.), schreef:

Kort en beknopt verhaal van den opstand der Chineesen binne Batavia. 's Gravenh. 1741, 8°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. I.

CRUQUIUS (Jacob), geboren te Gouda, was onderprior van het eertijds aanzienlijk klooster van Regulieren St. Michielsberg, Oude Hem genaamd, nabij Schoonhoven. Hij werd op bevel van Lumey, graaf van der Mark ten jare 1573, aan een nootenboom, bij de steene brug, voor het raadhuis te Schoonhoven, opgehangen.

Zie Walvis, *Beschrijv. der stad Gouda*, D. II. bl. 192, 193.

CRUQUIUS (Nicolaas Samuel), of Kruikius, zoo als zijn naam op den hier na te melden *Atlas van Delfland* voorkomt, werd den 2den December 1678 geboren, en was kandidaat in de medicijnen, opziener of landmeter van Rijnland, schout van Spaarndam, examinator der stuurlieden van de Oost-Indische Compagnie te Delft, lid van de Koninklijke societeit der wetenschappen te Londen en van die der Hollandsche maatschappij te Haarlem. Hij overleed kinderloos te Spaarndam, den 5den Februarij 1754 en ligt aldaar in de Hervormde kerk begraven; zijnde zijn graf bedekt met een steen, dien hij een jaar voor zijn dood, met een uitvoerig opschrift, heeft doen vervaardigen. Met welk regt hij zich op dien steen noemt, afstammeling en naneef in den zestienden graad van Willem II, graaf van Holland en roomsch koning, is ons niet gebleken. Zijne zinspreuk was, met zinspeling op zijn naam: *Scientia neminem cruciat. (De wetenschap kwelt niemand).*

Cruquius was een man van groote verdiensten, en onder de waterbouwkundigen van ons land, bekleedt hij teregt eene aanzienlijke plaats. Door zijnen prachtigen *Atlas van Delfland* heeft hij zich een grooten naam gemaakt. Hij was het vroegste werk dat van hem bekend is, en werd in 1712 op de schaal van 1 tot 10000 uitgegeven, waarvan de kaarten door hem en Jacobus Kruikius, geadmitteerd landmeter, zijn geteekend, blijkens de aanduiding onder een, welligt hun wapen dragend, schild. Behalve dit werk komen er in de resolutiën van Holland vele aanmerkenswaardige rapporten van hem voor, en schreef hij verscheidene tractaten, die later in twee banden bijeenverzameld, steeds in achting blijven, doch zeldzaam voorkomen. Aan den schrijver van *den Tegenwoordigen Staat van alle Volken*, deed hij eene opgave van de hoogste watervloeden aan den Sparendamschen dijk. Voorts schijnt hij een ijverig Gnomonist of vervaardiger van zonnewijzers geweest te zijn, in verband waarmede hij uitgaf;

Tafelen van Sons op- en ondergang. Leid. 1727, 8°.

Het is ons niet doenlijk op te geven, welke waterwerken door Cruquius zijn daargesteld; gebrek aan opgaven daarvan verhinderen dit. Ook hier bejammeren wij het, dat er van vele groote mannen, die ons vaderland heeft opgeleverd, zoo weinig bekend is; die weinige bekendheid heeft evenwel niet verhinderd, dat zijn naam verbonden is geworden aan een der reusachtigste ondernemingen van lateren tijd, de ook door Cruquius mogelijk en noodig geachte droogmaking van den Haarlemmermeer, en beter monument kon men voorzeker hem niet oprigten, dan het stoomgemaal aan den mond van het Zuider-Spaarne, naar hem de *Cruquius* genoemd, hetwelk in vereeniging met den *Leeghwater* en den *van Lijnden*, die onderneming heeft tot stand gebragt.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I. de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; *Tegenw. staat van alle Volken*, D. XVIII. bl. 252; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VI. St. I. bl. 36, St. II. bl. 646, 647; *de Navorscher*, D. IV. bl. 353, D. V. bl. 35, 65, D. VI. bl. 199.

CRUSENIUS (Nicolaus). Zie CRUESEN (Nicolaas).

CRUSER (Herman), werd geboren te Kampen in het jaar 1506 en was vermoedelijk een zoon van Hendrik Cruser, in 1499 kerkmeester en in 1522 schepen aldaar. Hij werd in 1552 burgemeester zijner geboorteplaats en overleed er den 23sten Februarij 1560 of 1563.

Cruser was een bekwaam regtsgeleerde en een ijverig onderzoeker van de oude wetten zijner vaderstad. Hij stelde uit de stadscostumen een wetboek voor Kampen zamen, hetwelk nog op het stadhuis voorhanden is en nimmer is aangenomen. Evert Valck, geneesheer te Kampen, kocht van dit wetboek op eene publieke verkooping een afschrift, en besloot in 1739 tot de uitgave. Hij bezorgde te dien einde in 1739 een voorlooper er van onder den titel: *Corpus Juris Campensis contractum;* doch zulks werd hem door de toenmalige regering der stad zeer kwalijk genomen, hij geraakte er door in hechtenis en werd den 25sten Januarij 1740, tot eene geldboete verwezen van 300 zilveren dukatons, met bevel het handschrift over te geven, »omdat," zoo luidt zijn vonnis, »hij op eigen autori»teit te Leiden had doen drukken en verspreiden, een boekje, »voerende tot titel: *Corpus Juris Campensis contractum;* in »zich bevattende vele inpertinentiën, zeer stoute en indecente »expressiën, daarbij de regering zeer hatelijk afmalende" enz.

Zie Lindeborn, *Hist. Episc. Daventr.*, p. 267; *Kerk. Oudhed. van Devent.*, D. II. bl. 4; de Chalmot, *Biogr. Woordenb. op Croeser;* Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 273.

CRUSER (Herman), waarschijnlijk een neef van den voorgaande, werd geboren te Kampen in 1510 en maakte zich vroegtijdig door zijne geleerdheid bekend. In het eerst had hij zich op de geneeskunde toegelegd, later op de kennis der regten. Verschillende bedieningen nam hij waar voor de stad, en zijne algemeen erkende bekwaamheden veroorzaakten, dat hij door hertog Karel van Gelder tot geheimraad werd aangesteld, en in wiens dienst hij verscheidene bezendingen, inzonderheid naar Frankrijk, waarnam. Willem, hertog van Kleef, behield hem in dezelfde bediening, en trok veel nut van zijne geschiktheid.

Cruser vergezelde de dochter van dezen vorst naar Koningsbergen, ter gelegenheid van haar huwelijk met Albert

Frederik van Brandenburg, hertog van Pruissen, in 1573; doch hij overleed op deze reis in December van genoemd jaar en werd met aanzienlijke rouwpracht in de hoofdkerk te Koningsbergen begraven; terwijl zijn afsterven door onderscheidene dichters van zijnen tijd betreurd werd. Cruser heeft geene oorspronkelijke geschriften in het licht gegeven, maar hij vertaalde in het Latijn de volgende werken, en voegde er zijne eigene opmerkingen, die van zijne geleerdheid getuigen, bij. Zij zijn getiteld:

Claudii Galeni de Pulsibus libellus ad Tyrones, Hermanno Cruserio Campensi interprete. etc. Parijs, 1532, fol.

Plutarchi Vitae ac Moralia. Lugd. Bat. 1563, 12°. 3 vol. Bas. 1573, fol. idem 1584, fol.

Commentarius in Hippocratis libr. I et III. *de Morbis vulgaribus: commentarius in lib. de salubri Diaeta.* Bas. 1570, 12°.

Orationes politicae Dinarchi, Lesbonactis etc. interpretibus Herm. Cruserio etc. Hanov. 1619, 8°.

Zie Sweertius, *Ath. Belg.*, p. 341; Hoogstraten; *Woordenb.*, D. III. bl. 409; de Chalmot, *Biogr. Woordenb. op Croeser;* Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 274, van Kampen, *Bekn. Geschied. der Lett. en Wetensch. in de Nederl.*, D. I. bl. 98.

CRUSIUS (Georgius Conradus), geboren te Zutphen, op den 14den Mei 1644, was de zoon van Barend Crusius predikant aldaar. Hij werd doctor in de regten en daarin, in 1669, tot lector benoemd aan de Leidsche hoogeschool. Op den 15den December 1670, werd hij aldaar tot gewoon hoogleeraar in de regten aangesteld, en bekleedde dien post tot aan zijn overlijden op den 31sten Maart 1676. Zijne nagedachtenis werd door den hoogleeraar Böckelman gevierd. Hij schreef:

Diatribe de Scriptura et Sententia ad l. 40 D. de Hered. instit.

Dissertatio ex Ulpiano, Libro IV ad edictum.

Beide deze verhandelingen, waarvan ons de plaats en tijd van uitgave onbekend zijn, zijn herdrukt in: *Ottonis Thesaur. Jur.* T. I. p. 661—672.

Zie Saxe, *Onomastic. Lit.*, T. V. p. 72; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch. Toev. en Bijl.*, bl. 148, 272.

CRUSO (J.), vervaardigde in 1642 eene *Uitbreiding over den 8sten Psalm*, waarachter een treurdicht op J. Eilsonius, predikant te Norwich in Engeland.

Zie *Konst- en Letterbode*, 1848, D. I. bl. 88,

CRUIJF (Jan Lambertz), was de zoon van Lambert Cruijf, burgemeester te Hoorn. In 1426 te Gouda zijnde, had hij toevallig Jakoba van Beijeren gezien, en deernis hebbende met den toestand waarin zij verkeerde, had hij zich onvoorzigtig laten ontvallen, »dat het schande was, zulk eene »schoone en edele vrouw zoo te behandelen, en haar heen en »weder te sleuren, alsof zij eene gemeene slet ware." Dit werd der Gravin verkeerd aangebragt, en nog veel verkeerder opgenomen. De jonge man werd gevat en zonder lang toeven tot het zwaard veroordeeld. Terstond spoedde zich de vader henen, om door bidden, smeeken en het aanbieden van eenen aanzienlijken losprijs, genade voor hem te verwerven. Spot en hoon bij wreedheid voegende, maakte men hem diets, dat zijn zoon slechts het schavot betreden, maar de beul op een wenk der gravin, hem alleen het zwaard over het hoofd zwaaijen zoude. Jakoba gaf echter dien wenk niet, en de jongeling werd onthalsd. »Nu zult gij nooit vrouw dezer landen worden," riep de verbitterde vader uit en snelde huiswaarts. De Hoornsche regering stemde eenparig in zijn gevoelen; en, om zich tegen allen aanval te verdedigen, werd de stad, die nog open lag, ommuurd, waartoe Lambert Cruijf de gelden verschafte, welke hij Jakoba voor het behoud zijns zoons had aangeboden.

Zie Velius, *Chron. van Hoorn*, (1740) bl. 42, 43, 148; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 511, hier door ons gevolgd.

CRUYS (Cornelis). De afkomst van dezen verdienstelijken man, die met Peter *de Groote* de grond legde van Ruslands grootheid, is niet bekend; volgens het eene berigt was hij te Stavanger, in Noorwegen, geboren; volgens anderen een Hollander van aanzienlijke familie. Hij werd den 14den Junij 1657 geboren, en van jongs af aan tot de zeedienst opgeleid zijnde, was hij tot den rang van Schout-bij-Nacht opgeklommen, en diende tijdens de komst van Czaar Peter *de Groote* in 1697 als equipagemeester bij de Admiraliteit te Amsterdam. Hij was een doorkundig scheepsbouwer, bekend met alles wat tot de toetakeling van oorlogschepen en het uitrusten eener vloot noodig was, ervaren in het maken van zee- en paskaarten, scherpzinnig van verstand en in de kracht van zijne jaren. Dit alles maakte hem onmisbaar voor den Russischen alleenheerscher, en boven alles geschikt tot verwezenlijking van diens grootsche plannen omtrent Ruslands zeemagt. Niets werd verzuimd Cruys over te halen, in dienst van den Czaar over te gaan, en ofschoon deze in den beginne niet te bewegen was, zijn vaderland en de aangename betrekking, waarin hij geplaatst was, en die hem het uitzigt opende op spoedige bevordering, te verlaten, gaf hij evenwel ten laatste gehoor aan de herhaaldelijk daartoe in het werk gestelde pogingen van den Vice-admiraal Schey en den vermaarden Nicolaas Witsen, in vereeniging met die van Burgemeesteren van Amsterdam, die teregt het hooge belang bevroedden, dat de Czaar door een man als Cruijs, wiens verdiensten zij kenden, in zulke gewigtige zaken werd ter zijde gestaan, en vertrok hij eerlang met Dr. Verstegen naar Rusland. Hij kwam den 15den October 1698 te Moskou aan, en werd niet alleen met ongemeene gunst en staatsie ontvangen, maar ook bij afwisselende gastmalen feestelijk onthaald. Spoedig tot Vice-admiraal benoemd, bewees hij den Russischen vorst de gewigtigste diensten in het vervaardigen van kaarten, waarover wij nader spreken, het aanleggen van werven, het graven van kanalen, het bouwen van schepen, het inrigten van het zeewezen en in het voeren van den oorlog. Vereerd met het volle vertrouwen van den grooten Czaar, en bij hem hoog in aanzien en invloed, veroorzaakt door zijne eerlijkheid en trouw, werd hij in 1703 met eene zending naar Holland belast, niet alleen om de door hem vervaardigde kaarten aldaar te doen snijden en drukken, maar ook voornamelijk, om alles aan te wenden wat tot de vestiging van de Russische zeemagt kon dienen; als het aanwerven van matrozen; het verkrijgen van de vergunning der Hollandsche regering, om een zeker aantal Russische matrozen op de Hollandsche vloot te plaatsen; het verbinden van zeeofficieren en andere in de zeevaart ervarene personen aan de dienst des Czaars; en eindelijk het aankoopen van geweren en andere ammunitie van oorlog, met vergunning om die vrijelijk te mogen uitvoeren. In dit alles slaagde Cruijs naar wensch, en de gevolgen van zijne zending waren voor de vestiging der Russische zeemagt van het hoogste belang.

In den oorlog tegen de Zweden, welke laatste beducht voor hunne belangen, de daarstelling van eene vesting aan den mond van de Neva, het later zoo sterke Kroonstadt, in de geboorte zoo mogelijk zochten te verstikken, was het Cruijs, die door zijn beleid en schranderheid, de aanvallen der Zweden op Petersburg wist af te slaan, en die door zijnen betoonden moed, den vijand met schade deed terugkeeren. Bij eene vernieuwde poging der Zweden in 1708, om Petersburg te overvallen, maakte hij door schrander bedachte stellingen, den overtogt over de Neva voor den vijand moeijelijk niet alleen, maar verdreef hem van Ingermanland door list. Ook bij de veroveringen van den Czaar in 1710, en in den ten jare 1711 door Rusland tegen Turkijë gevoerden oorlog, was Cruijs de man die alles voorzag, door wiens beleid en ervaring de moeijelijkste zaken te boven werden gekomen, en door wiens sterken arm de vijanden van het Russische rijk in hunnen overmoed werden gefnuikt.

Met een enkel woord hebben wij reeds melding gemaakt van den arbeid van Cruijs, en wel ten opzigte van het vervaardigen van kaarten. Ook hierin verdient hij met lof genoemd te worden, en maakt zijn werk een belangrijk deel uit van de groote diensten door hem aan Rusland bewezen. De titel daarvan is:

Nieuw Paskaartboek, behelzende de groote rivier Don, of Tanais, na deszelfs waarachtige gelegenheid, strekking en cours van de stad Woronesch, tot daar zij in zee valt, met hare invloeijende stroomen, eilanden, steden, dorpen, kloosters en daar benevens eene zeer curieuse paskaart van de Azofsche Zee, of Palus Mëotis en Pontus Euxinus of Zwarte Zee, met alle hare diepten, droogten, aangelegene rivieren, havens, steden enz., zijnde daarbij gevoegd eene afbeelding der doorgraving, om den Don door Ilafla te leiden in de Wolga of Astracansche rivier. Alles zeer naauwkeurig door eigene ondervinding opgenomen, gepeild en afgemeten. Amsterdam 1703, groot folio.

Wij hebben den titel van dit thans bijna niet meer voorkomend werk in zijn geheel opgegeven, eensdeels om de zeldzaamheid van het boek, en anderdeels om dat daaruit deszelfs belangrijkheid niet alleen is op te maken, maar waaruit ook blijkt, hoeveel moeite de zamenstelling aan den schrijver gekost heeft, die eene onbekende, en met zoo vele bogten en slingeringen, door woeste landen loopende, rivier, het eerst op te nemen had, alles moest brengen op de juiste poolshoogte, op elk half uur den grond met een dieplood en eene dunne lijn moest peilen, en alles met kompas en minuut-glas moest berekenen, om alzoo de ware gelegenheid en afgelegenheid te meten en te doen kennen, en zijne bevindingen van plaats tot plaats naar eisch moest beschrijven.

Het was dan ook door dat alles en door nog meer, dat wij hier niet vermelden kunnen, dat Cruijs in hooge, zeer hooge achting stond bij den vorst, wiens streven was zijn land groot te maken, en daarin aanvankelijk, maar niet zonder de hulp der Nederlanders slaagde; maar niet te verwonderen is het echter, dat dezen en ook Cruijs, daardoor bloot stonden aan den naijver van voorname Russen, en dat men er vooral op uit was, om laatstgenoemde in ongenade te doen vallen. Maar al te zeer werkte eene plaatsgrijpende gebeurtenis hun opzet in de hand. In 1718 werd Cruijs met eenige schepen in zee gezonden, om Finland te dekken tegen de Zweedsche vloot. Hem trof het ongeluk, dat hij bij het vervolgen van drie Zweedsche schepen, met twee Russische in de nabijheid van Helsingförs op de klippen verviel, en met zulk een ongelukkig gevolg, dat de brand moest worden gestoken in een der schepen. Dit ongeluk nu werd als misdaad aan den Czaar voorgedragen; een krijgsraad werd er benoemd, en zonder dat het duidelijk bleek, welke misdaden aan hem werden toegerekend, werd hij ter dood veroordeeld.

Naar de plaats ter strafoefening geleid, werd zijn vonnis veranderd in verbanning naar Casan, en die straf zou zeker zijn opgeheven, indien Cruijs maar eenigen schuld had willen bekennen of om vergiffenis had willen vragen. Dit stuitte echter den braven en edelen man tegen de borst, en hij vertrok naar zijne bestemming, tevreden zoo als hij zeide, »dat men hem »den Bijbel en Seneca tot reisgenooten gelaten had."

Het duurde evenwel niet lang, of Peter ondervond de afwezigheid van zijnen vroegeren vriend en raadsman, en bemerkte maar al te zeer, dat door diens verbanning, de zaken van den scheepsbouw lang zoo goed niet gingen als vroeger. Hij besloot dus Cruijs terug te roepen, en deze keerde na eene afwezigheid van dertien maanden in Petersburg terug. Na door Menschikoff begroet te zijn, die hem zijnen degen ter hand stelde, kwam Peter weldra zelf, en bij de omhelzing zeide deze: »Ik ben niet meer boos," waarop Cruijs antwoordde: »Ik ben ook niet meer boos," en aan dit woord gedachtig, bleef Cruijs niet alleen de vriend zoo als vroeger van den vorst, maar was hij ook in eere, na diens overlijden, onder de regering der gemalin en opvolger van den grooten Monarch. Hij werd kort na zijne terugroeping, met het oppertoezigt over de uitrusting der vloot belast, met den titel van Directeur-Generaal over de equipage en marine, ontving een geschenk van twintig duizend roebels, en kort hierop schonk de Czaar hem een groot landgoed in Kexholm als een blijk van goedkeuring over zijne hervatte werkzaamheden.

Na het sluiten van den vrede van Nijstadt, werd hij tot Admiraal van de blaauwe vlag benoemd, tot belooning der door hem bewezene diensten in den Noordschen oorlog; later schonk Peter hem het Birkeneiland aan de Finsche kust gelegen, en stond hij als een der eersten op de lijst dergenen, aan wie de Keizer de ridderorde van St. Alexander Newski, of het roode lint had toegedacht, zoo als hem dit naderhand door de Keizerin bij het eerste ridderfeest omhangen is. Aldus geëerd en bemind bij den vorst, die zijne vurig begeerde wenschen door zijne hulp en medewerking tot stand gebragt zag, en die hem steeds met den naam van vader toesprak, overleed Cruijs op zijnen zeventigsten geboortedag, den 14den Junij 1727. Zijne echtgenoot Catharina Voogd, verhuisde weldra naar Holland, en deze volvoerde zijnen last, om zijn lijk te Amsterdam te doen begraven, alwaar het in een der kerken is bijgezet. Ter zijner gedachtenis wappert nog heden de witte vlag met het blaauwe kruis van de Russische oorlogschepen.

Cruijs was een man van eene lange en zware gestalte, zeer sterk van ligchaam en stout van voorkomen. Hij bezat een vast en mannelijk karakter, en paarde bij eerlijkheid en regtvaardigheid, ongeveinsde godsvrucht. Hij was de moedige beschermer van de Nederlanders en Duitschers, die in Rusland gekomen waren, maakte zich zeer verdienstelijk door het stichten en vestigen der eerste Evangelische Luthersche gemeente te Petersburg, waartoe hij in den beginne zijne eigene woning leende, en later in den tuin van zijn huis een houten gebouw deed zetten, hetwelk in het vervolg ook tot eene kerk voor de Gereformeerden diende, en bevorderde eindelijk het daarstellen van goede scholen onder de kinderen van zijne landgenooten en vreemden in Rusland.

Bij zijne reeds genoemde echtgenoote, liet Cruijs drie kinderen na. Zijne dochter Johanna was gehuwd aan Jan de Lange, kapitein ter zee; de oudste zijner zonen, Jan geheeten, maakte zich bekend door het aanleggen van de citadel St. Jan, in de nabijheid van Kroonslot. Hij trad vervolgens in dienst der Staten-Generaal, en deed als kapitein verscheidene reizen met den Schout-bij-Nacht Lijnslager. Hij huwde op een van dezen aan Anna de Ferri, dochter van den Commandeur of Gouverneur van Christiaansand in Noorwegen, vertrok later weder naar Petersburg en werd aldaar een vermogend koopman.

De tweede zoon Rudolph, trad in dienst van den Koning van Denemarken en werd Kapitein-Commandeur. Een zijner zonen verwierf zich eenen grooten naam. Hij ging in Oostenrijksche dienst en werd Generaal-Majoor. Keizer Joseph schatte hem bijzonder hoog om zijne groote bekwaamheden, en dit wekte den nijd en de naijver van anderen. Eenig misnoegen met stafofficieren, veroorzaakte dat hij zijn ontslag nam, en welk aanbod de Keizer ook aan hem mogt doen, niets kon zijn besluit doen veranderen. In vastheid van karakter was hij aan zijnen grootvader gelijk. Hij leefde sedert te Milaan, en stierf aldaar in hoogen ouderdom ongehuwd.

De afbeelding van Cornelis Cruijs ziet het licht, door J. E. Marcus, in 1808, voor het derde deel van Scheltema's werk, *Rusland en de Nederlanden*, gevolgd naar eene andere, grootere, van P. Schenk, in zwarte kunst, waarschijnlijk in 1704 of 1705 vervaardigd, voorzien met het volgende bijschrift van Ludolf Smids:

> Groot Keiser, die de maan van Mecka doet beswijken,
> Sie hier, o Vorst, uw Cruijs, uw' dapp'ren Ammiraal,
> Die als een leeuw uw throon bewaakt met vuur en staal,
> En op d'Euxyn voor 't Kruys de groene vlagh doet strijken.

Zie Scheltema, *Peter de Groote in Holl. en te Zaand*, D. I. bl. 158, 234, 237, 238, 298, 328, 330, 331, 332, D. II. bl. 103; dezelfde, *Rusland en de Nederlanden*, D. II. bl. 215, 281, D. III. bl. 3, 4, 26, 92, 106, 186—191, 231, 278—282, 294—297, D. IV. bl. 98, 142, 153, 185, 225, 289—295; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. III, Aant. bl. 31; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeew.*, D. IV. St. II. bl. 147—150.

CRUIJS (Samuel), was gedurende een aantal jaren een zeer verdienstelijk tooneelspeler. Hij was een leerling van Corver, en vervulde de eerste rollen in de voornaamste treur- en blijspelen. Verdienstelijk vooral waren zijn Nero, in: Epicharis en Nero; zijn Gijsbrecht van Amstel; zijn Bayard in: Gaston en Bayard; zijn Theramenes, in: Racine's: Phedra; zijn Frederik in: Kotzebue's *Onechte Zoon*, en zijn Aballino. In 1805 had hij het ongeluk, in zijne verstandelijke vermogens gekrenkt te worden, en overleed dien ten gevolge, in het zoogenaamde Buiten-Gasthuis te Amsterdam in 1808. Hij was gehuwd en liet zeven kinderen na.

Zie *Konst- en Letterb.*, 1805. D. II. bl. 175; Collot d'Escury, *Holl. Roem.*, D. IV. St. II. Aant. bl. 608; van Halmael, *Bijdr. tot de Geschied. van het Tooneel*, bl. 68.

CRUYSKERKEN (Adriaan van), werd geboren te Anthony-Polder, waar zijn vader, Cornelis, predikant was, hij volgde hem op in 1676, vertrok van daar naar Bleskensgraaf en Hofwegen in 1684, alwaar hij den 5den Januarij 1723 overleed. Hij schreef:

Christus gegeesselt van Pilatus, m. pl. Gorinch. 1726, 4°. 2de druk ald. 1756, 4°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1723. *a.* bl. 110; van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I. bl. 197, St. VI.

CRUYSKERKEN (Cornelis van), schreef:

Zedekundige Verhandelingen, Gorinch. 1782, 8°.

Samenspraken over het menschelijk vermogen in zaken van godsdienst, volgens de leer der Gereformeerde Kerk, Utrecht 1785, 8°.

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.*

CRUYSSEN (CORNELIS VAN DER), schreef een treurspel, getiteld:

Schakinge van Judith, dochter van Keyzer Otto III. Amst. 1642, 4°.

Zie *Cat. van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b*. bl. 78.

CRUYSSEN (SIMON VAN DER), van hem bestaan er de volgende blijspelen, getiteld:

Het gouvernement van Sanche Panche op het eyland Bataravia, Amst. 1681, 8°.

De vercierde ontoveringh van de Gravin Trifaldi, Amst. 1681, 8°.

De waarschijnlijke Toverij, Amst. 1691, 8°.

Otho, met de *Dood van Galba, Keiser van Romen*, Amst. 1695, 8°.

Ezopus, Amst. 1697, 8°.

Zie *Cat. van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b*. bl. 78.

CRUIJSSER (CORNELIS JANSZ.), woonde te Delft, en werd den 11den Junij 1566 voor commissarissen van den hove van Holland geroepen, om te verklaren: »wat affectie ende genegenheid zij tot den dienst van den koning hadden, en of zij »gezind waren het met zijne majesteit te houden, en denzelven »tegen een ieder te dienen, in hetgeen hun wegens zijne majesteit zal worden bevolen te gehoorzamen," enz.

Zie d'Yvoy van Mydrecht en Beeldsnijder, *Verb. en Smeekschr. der Edel.*, bl. 60, in welk werkje het facsimilé van zijne handteekening voorkomt.

CRIJNSSEN (ABRAHAM), behoorde tot een Zeeuwsch geslacht, waaruit verscheidene leden zich aan de zeedienst gewijd hebben. Hij was een moedig en bekwaam bevelhebber, die het allereerst voorkomt in het jaar 1632, toen hij als kapitein op het schip *Vlissingen*, met Jan Gideons, die het bevel voerde op het schip *Samson*, door de gebroeders Adriaan en Cornelis Lampsins uitgezonden werd, ter bestrijding der Duinkerksche kapers, die zij zoodanige afbreuk deden en zulk een schrik aanjoegen, dat niemand van hen zich meer durfde vertoonen. Hij woonde ook den roemrijken zeeslag van Duins in 1639 bij, waarin de groote Spaansche vloot vernield werd, en toen de eerste Engelsche oorlog was uitgebroken, was hij tegenwoordig bij de meeste groote zeeslagen van dien, gelijk mede van den volgenden krijg, en onderscheidde zich steeds door moed en beleid. Hij was daardoor boven alle anderen geschikt, om de plannen der Zeeuwsche admiraliteit uit te voeren, en het was daarom dat aan hem het opperbevel opgedragen werd over een smaldeel, uitgerust door de Zeeuwsche admiraliteit, om de Engelschen afbreuk te doen, waar men slechts kon. In December 1666 liep hij met zijne zes bodems, met 800 man uitgelezene troepen bemand, in zee en begaf zich naar de westkust van Afrika om zoo mogelijk eenige kostbare Engelsche koopvaarders te onderscheppen; toen hem zulks niet gelukte, stak hij naar Amerika over, en zette het ingevolge den last der admiraliteit, regt op de rivier van Suriname aan. Hij deed terstond de sterkte aantasten, nadat hij, onder de misleidende Engelsche vlag, de rivier tot zoover was opgevaren. Toen ontrolde hij dadelijk de Hollandsche vlag en deed zijne stukken spelen op het kasteel, hetwelk hij, met zijne intusschen aan wal gekomene troepen, ook van de niet bevestigde landzijde aantastte. Spoedig gaf het zich over en hij veroverde alzoo op den 28sten Februarij 1667 de volkplanting Suriname.

Na eene goede bezetting in de genomene en herstelde sterkte te hebben gelegd, vertrok Crijnssen verder westwaarts naar de kolonie Essequebo, waar in vorige jaren door de Zeeuwen eene volkplanting was gesticht; doch door de Engelschen genomen, vervolgens geplunderd en daarna verlaten. Hier herstelde hij het noodige gezag en onderwierp aldus ook deze belangrijke kolonie aan het vaderland. Vervolgens zeilde hij naar Tabago, alwaar reeds in 1628 door de onzen eene kleine volkplanting was aangelegd, en door de Vlissingsche kooplieden Lampsins meer bevolkt was; doch later door de Engelschen vermeesterd, door de Franschen veroverd, geplunderd en verlaten werd. Dit vruchtbaar eiland werd nu door hem in bezit genomen en versterkt. Hij wendde toen den steven naar Martinique, alwaar hij zich met den luitenantgeneraal de la Barre, opperbevelhebber van de Fransche zeemagt aldaar vereenigde, om gezamenlijk de Britten te bevechten. Op den 14den Mei 1667 verliet hun beider zeemagt de reede van Martinique om de Britsche zeemagt, welke niet verre verwijderd was, slag te leveren. Dit geschiedde, er ontstond op de hoogte van het eiland Nevis een hevig gevecht, waarin de Nederlanders hunnen ouden roem handhaafden, doch door het slechte gedrag der Franschen, die zich juist op het beslissende oogenblik aan den strijd onttrokken, gevaar liepen van geheel vernield te worden. Met vereenigde magt vielen de vijanden op Crijnssen aan, die zich mannelijk verdedigde, doch genoodzaakt was voor de overmagt te wijken, hetgeen hij echter met zooveel beleid deed, dat geen der zijnen in den magt des vijands viel en hij zich met roem overlaadde. Na dit gebeurde scheidde hij zich van de Franschen af en ging toen ter koopvaart naar de kusten van de Engelsche volkplanting Virginie, ten zuiden van Nieuw-Nederland, waar hij de Britten in de rivier de James overviel, negentien schepen en daaronder een oorlogschip van 46 stukken, *the Elisabeth*, nam, van welke hij acht vernielde en elf, alle rijke prijzen, den 25sten Augustus 1667 behouden te Vlissingen binnenbragt. Hij deed den 22sten September daaraanvolgende, in de vergadering der staten van Zeeland verslag van het voorgevallene, en deze bragten regtmatige hulde aan zijn beleid en zijne dapperheid, vereerden hem met eenen gouden keten, versierd met eenen gedenkpenning van hetzelfde metaal, en verzekerden hem, dat men voor zijne verdere bevordering zorg zou dragen. In 1669 voer Crijnssen ter koopvaardij en nam in dat jaar deel aan een gevecht tusschen den kapitein Jan Jacobse van Nes, gezegd *oude Boer Jaap*, en zes Algerijnsche roofschepen. Dit is de laatste maal dat zijn naam in de geschiedenis vermeld wordt. Zijne verdere lotgevallen zijn ons onbekend, even als van de meeste leden van zijn geslacht, die zich jegens het vaderland hebben verdienstelijk gemaakt. Behalve Abraham, komt nog voor Laurens Crijnssen, denkelijk een broeder van eerstgenoemde, die met hem te Zierikzee te huis behoorde en die deel nam aan de groote zeeslagen van den eersten Engelschen oorlog, doch reeds in 1666 overleed. Ook vinden wij genoemd Jan Crijnssen, die in de eersten Engelschen oorlog het bevel voerde op het fregat *Schakerloo* en sneuvelde. Zijn zoon, mede Jan genaamd, werd kort daarna tot tweeden schipper of luitenant benoemd en wel omdat zijn vader lang het land in verscheidene officien had gediend.

Zie P. de la Rue, *Staatk. en Heldh. Zeel.*, bl. 73, 190, 191, 192; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. XI. bl. 162, D. XIII. bl. 406; van Kampen, *Geschied. der Nederl. buiten Europa*, D. II. bl. 170, 174—177; de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewez.*, D. II. St. II. bl. 392, 393, 396, 397, 398, 479, D. III. St. I. bl. 16.

CUBUS (JOHANNES), was een der eerste predikers der hervorming in de Nederlanden; van zijne geboorteplaats en eerste verrigtingen is niets bekend; in 1568 was hij tegenwoordig bij de eerste synode der Nederlandsche hervormde kerk, wier akte hij, ook namens twee andere Vlaamsche predikanten, onderteekende. In 1573 werd hij leeraar der hervormde Nederduitsche gemeente te Londen, van waar hij, na de herstelling der hervorming in Antwerpen, aldaar werd beroepen en tot aan zijn dood, in 1579, werkzaam bleef. Hij was ook afgevaardigde op de synode te Dordrecht in 1578.

Zie Gerdes, *Scrin. Antiq.* T. I. p. 286; 's Gravesande, *Twee Honderdjarige Gedacht. der Synode van Wezel*. bl. 222.

CUCHLINUS (JOHANNES), geboren in 1546 in de Wetterau, in Hessen, waar zijn vader, belast met een zwaar huisgezin, handwerksman was, maar toch Johannes tot de letteroefeningen bestemde. De dood verhinderde dezen evenwel in dit plan, doch de predikant der plaats nam de zorg voor den jongen Cuchlinus op zich, door wiens bestel hij ter school ging, alwaar hij goede vorderingen maakte. Toen het echter tijd was naar de hoogeschool te gaan, ontbrak het hem aan de noodige gelden daartoe. Hij liet zich evenwel niet afschrikken, maar besloot zijn fortuin te zoeken, en begaf zich op reis. Na te Frankfort niets gevorderd te zijn, vertrok hij naar Maintz, alwaar de waard, die hem nachtverblijf geschonken had, hem bij de jezuiten bragt, die hem echter niet langer hielden, dan tot zij gezien hadden, dat hij de protestantsche godsdienst niet wilde afzweren. Te Straatsburg verkreeg hij een aanbevelingsbrief van Johannes Sturmius aan Brentius, hoogleeraar te Tubingen. Daar Cuchlinus zich met de gevoelens van dezen niet kon vereenigen, vertrok hij naar Heidelberg, alwaar Ursinus zich over hem ontfermde en zijne studiën betaalde. Na een verblijf van zes jaren aldaar, werd hij aangesteld tot schoolmeester te Nieustadt en werd later beroepen tot predikant

te Tacheim in den Paltz. Toen de Paltzische keurvorst Lodewijk zich den hervormden minder gunstig betoonde, vertrok hij weder naar de Wetterau, doch begaf zich, op aanraden zijner vrouw, in 1576 naar Embden, hield zich daar eenigen tijd op, werd in 1578 te Amsterdam tot predikant beroepen en den 31sten Augustus van dat jaar door Petrus Dathenus bevestigd. Kort hierna werd hem wel het professoraat in de godgeleerdheid aangeboden, maar hij bedankte daarvoor in het belang zijner gemeente. Hij liet zich evenwel, ofschoon niet zonder moeite, overhalen om het regentschap van het in 1591 te Leiden opgerigte staten-collegie, gedurende een jaar, aan te nemen. Hij aanvaardde op den 16den October 1592 dit ambt, met eene wel doorwrochte Latijnsche redevoering, doch kwam reeds den 10den Maart 1593, bij zijne gemeente terug. In 1596 andermaal tot die waardigheid geroepen zijnde, aanvaardde hij die, na verkregen ontslag van zijne predikdienst te Amsterdam, thans voor zijn leven. Niet lang mogt Leiden zich in zijn bezit verheugen, want hij overleed er den 3den Junij 1606 en zijn lof werd door Kaspar van Baerle in een Latijnsch lijkdicht bezongen.

Alhoewel Cuchlinus als een zeer geleerd man bekend stond, schijnen er geene geschriften van hem in het licht te zijn verschenen, dan zijne genoemde redevoering bij de inwijding van het staten-collegie te Leiden; doch ook hiervan kennen wij alleen de Hollandsche vertaling, die de geschiedschrijver Bor in zijn te noemen werk heeft opgenomen.

Cuchlinus was driemalen gehuwd, doch omtrent de namen zijner vrouwen zijn de berigten zeer onvolledig. Zijne eerste vrouw werd Anna Jacobs genoemd; de tweede, met wie hij den 27sten Februarij 1587 te Amsterdam in het huwelijk trad, wordt genoemd Hester Hermans dochter, weduwe van Gerrit Albertsz. Hij hertrouwde den 10den December 1596 te Leiden met Geertje Jacobs dochter, van Oudewater.

Ten aanzien van zijne kinderen is bekend, dat hij twee zonen en twee dochters had. De oudste zoon Jacobus volgt, de tweede, Herman, werd, proponent zijnde, in 1613 beroepen te Edam, van waar hij 1615 naar Leiden vertrok en aldaar in 1625 overleed. Eene dochter, Marijtge, huwde den 17den Februarij 1596 met Petrus Bertius en eene andere, Jannetje, den 21sten November 1599 met Festus Hommius.

De afbeelding van Cuchlinus ziet op onderscheidene wijzen het licht.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XXIX. bl. 650 (37); Veeris, *Kerk. Tijdt-Regist. van N.-Holl.*, bl. 87; Soermans, *Kerk. Reg. der Pred. van Z.-Holl.*, bl. 50; Hoogstraten, *Woordenb. op K; Croese, Kerk. Reg. der Pred. te Amst.*, bl. 17; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch. Toev. en Bijl.*, bl. 282, 283; Isak van Harderwijk, *Geschied- en Letterk. Bijdrag.* bl. 36—40; Muller, *Cat. van Portr.* bl. 67; *de Navorscher*, D. IV. bl. 61, 340, D. V. bl. 281, 294; *Bijbl.* LVIII; D. VII. bl. 230.

CUCHLINUS (Jacobus), zoon van den voorgaande, proponent zijnde, werd hij in 1607 beroepen tot predikant te Hazerswouw, en vertrok van daar in 1651 als predikant naar 's Hertogenbosch. Hij werd den 28sten October 1664 tot hoogleeraar in de Grieksche taal aan de illustre school aldaar aangesteld en overleed er op hoogen ouderdom, den 18den November 1697. Eene dochter van hem, Catharina Jacoba, huwde met Abraham Chanfleury, predikant te Amsterdam.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. der Pred. van Zuid-Holl.*, bl. 55; Velingius, *Redev. over de Ill. School te 's Hertogenb.*, bl. 43; Croese, *Kerk. Reg. der Pred. te Amst.* bl. 149.

CUILE (Lambert ten), doctor in de regten en Burgemeester van Zwolle. Van hem is niets bekend, dan dat hij ten jare 1592 door de Staten van Overijssel aan de Staten-Generaal werd afgevaardigd tot handhaving der regten, die gemelde staten vermeenden te bezitten op het vlek en het kasteel van Koevorden. De uitslag van zijne zending was evenwel niet bevredigend.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. XXIX. bl. 641 (31).

CUILENBURG. Zie de personen van dien naam op CUIJLENBURG en KUILENBURG.

CUILLA (Gerrit Severins de), schreef twee treurspelen, getiteld: *Ceyx en Haleone*, en *Jason en Medea*, beide in 1632 uitgegeven. Hij vervaardigde ook een klucht, getiteld: *Pieter Soetvleys.*

Zie Witsen Geysbeek, *Woordenb. der Nederd. Dicht.*, D. II. bl. 107.

CUIPERS (M.), schreef:

Misbruykte Ouroscopia, om hare oorspronkelijkheid uyt de urine alleen te oordeelen, of de ziekte te onderstellen en onfeilbaar te stellen, Dordr. 1741, 8°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. I.

CUIPERS (Herman Diederik), geboren te 's Gravenhage den 29sten December 1707, ontving het kunst-onderwijs van Pieter van Kuik en Mattheus Terwesten. Hij schilderde portretten, moderne gezelschapstukjes, ook wel eens voorstellingen uit de H. Schrift en de Heidensche fabelleer. In het teekenen met crayon was hij insgelijks bedreven. Hij overleed te 's Gravenhage in 1779.

Zie van Gool, *Schouwb. der Nederl. Konstsch.*, D. II. bl. 327, 330; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CULENBORCH (Roeloff van), was een bekwaam stempelgraveur, die in de eerste helft der zeventiende eeuw bloeide.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CULENBORG (Floris I en II van Pallant, Graven van). Zie PALLANT (Floris I en II van).

CULENBORG (Zweder). Zie ZWEDER VAN CULENBORG.

CULENBURCH (Zweder van), of van Kuilenburg, leefde in het laatste gedeelte der vijftiende eeuw te Kuilenburg. Hij was een zoon van Hubert van Kuilenburg en behoorde tot het aanzienlijke geslacht van dien naam. Hij huwde met Ottonia van Heemskerk, bij wie hij twee kinderen verwekte, en schreef een kronijkje van Kuilenburg, loopende van het jaar 1015 tot 1494, en ofschoon van niet veel belang zijnde, bevat het nog al eene en andere bijzonderheid, die stad en het geslacht der Heeren van Kuilenburg betreffende, die elders te vergeefs gezocht worden. Hetzelve is in het Hollandsch geschreven en door Antonius Matthaeus onder den titel van:

Origines Culemburgicae, uitgegeven in zijne *Analecta*, T. III. p. 589—656, in 4°.

Hij deed zich ook kennen als dichter door een dichtstuk op het gevangen nemen van Aarnout, Hertog van Gelder, hetwelk gevonden wordt in het *Memoriaal of beschrijving van de stad Grave*, door Paringet en van Alen.

Zie Paquot, *Memoir.*, T. V. p. 218, 219; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; de Wind, *Bibl. van Nederl. Geschiedschr.*, D. I. bl. 88; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.*, D. II. bl. 30.

CULTRIFICIS (Engelbert), of Messemakers, was in de eerste helft der vijftiende eeuw te Nijmegen geboren, en werd monnik in het Dominikaner klooster aldaar. Waarschijnlijk verkreeg hij de doctorale waardigheid te Keulen, en onderwees in 1465 te Zutphen de godgeleerdheid, gelijktijdig de oprigting van een klooster zijner orde te Zwolle ondernemende. Hij werd de eerste prior van dit nieuwe geestelijke gesticht en overleed omstreeks 1492. Hij schreef:

Epistola declaratoria privilegiorum fratrum mendicatorum contra curatos parochiales: et epistola de simonia vitanda in receptione noviciorum 1479, 4°. herdrukt te Keulen 1497, te Parijs 1507, 8°. te Delft 1508.

Manuale confessorum metricum, una cum defensorio privilegii quatuor ordinum mendicantium super audientia confessionum, Colon. 1497, 4°.

Hij deed zich door deze thans zeldzame werken als een ijverig verdediger zijner orde kennen, en tevens als Latijnsch dichter, door zijn in handschrift nagelaten:

Carmen de moribus mensea en

Carmen de pane, in modum dialogi, die beide gedrukt zijn achter het werk van P. de Rivo, getiteld: *Elegia, quomodo omnia in meliorem partem sint interpretanda*, Lugd. Bat. 4°.

Zie Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 229; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 319, 320.

CUNAEUS (Andreas), was de uitvinder, der, naar de plaats der ontdekking alzoo genoemde, *Leidsche flesch*, in het jaar 1746, waarvan aan Musschenbroek de eer der volmaking toekomt. Cunaeus was te Leiden geboren, bekleedde aldaar vele eervolle betrekkingen, en was een vriend en begunstiger der wetenschappen.

Zie Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VII. bl. 46, 47; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch.*, D. II. bl. 353, 354.

CUNAEUS (Johan), was den 15den September van het jaar

1644 aangesteld door bewindhebbers der O. I. Compagnie als Advocaat-Fiscaal over de vloot, en bekleedde van 1645 tot 1648 de betrekking van Secretaris van de hooge regering op Batavia. In laatstgenoemd jaar werd hij buitengewoon raad, en van 1650 tot 1658 gewoon raad van Indië.

Tijdens zijn verblijf aldaar, bewees hij den lande in vele betrekkingen nuttige diensten, onder welken vooral moet genoemd worden zijn gezantschap naar Perzië in 1651, waar hij een nieuw verdrag sloot. In 1658 keerde hij als hoofd der retourvloot naar het vaderland weder, en deed als zoodanig rapport in de vergadering van Zeventienen, den 4den September van genoemd jaar. Hij schijnt niet meer derwaarts gegaan te zijn. In 1664 woonde hij te Leiden.

Zie Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indië*, D. IV. St. I. bl. 369, 371, 373, 378, 379, St. II. bl 41, 302, D. V. St. I, 249, aangevuld uit het oud koloniaal archief te Amst.

CUNAEUS (Petrus), was de zoon van een koopman te Vlissingen, van der Cun genaamd, en werd aldaar in het jaar 1586 geboren. Na door de zorg van zijnen vader eene zorgvuldige opvoeding te hebben ontvangen, vertrok hij op veertienjarigen leeftijd naar Leiden, waar hij van een zijner bloedverwanten, Ambrosius Regemorter, het noodige onderwijs in de Grieksche en Hebreeuwsche talen ontving. Met dezen deed hij in 1608 eene reis naar Engeland, gedurende welke hij zich met het verder aanleeren der Grieksche taal onledig hield. Na zijne terugkeer, legde hij zich vervolgens met de borst toe op de godgeleerdheid en regtsgeleerdheid aan de Leidsche hoogeschool, en begon aldaar zijne letterkundige loopbaan met voorlezingen over Horatius te houden, welke zooveel goedkeuring vonden, dat curatoren hem daarvoor in 1611 eene vereering toelegden.

Nog niet genoeg naar zijn verlangen in de Hebreeuwsche taal ervaren, vertrok hij naar Franeker en genoot aldaar gedurende eenige maanden ook het onderwijs van den beroemden Drusius; ook hier bezocht hij de lessen in de regtsgeleerdheid van Martinus Lyklama en Timaeus Faber. In het begin van het jaar 1612 benoemden curatoren der Leidsche academie hem tot buitengewoon hoogleeraar der Latijnsche taal, en droegen, niet lang daarna, hem het onderwijs der staatkunde op. Reeds in 1613 werd hij onder het getal der gewone hoogleeraren opgenomen. Inmiddels had hij zijne vroegere oefeningen in de regtsgeleerdheid met ijver voortgezet, waarvan het gevolg was, dat hij in het begin van 1615 tot doctor in de regten bevorderd werd, en, na in datzelfde jaar, met toestemming van curatoren, ruim acht maanden in den Haag vertoefd te hebben, ten einde zich in de praktijk der regten te oefenen, nog vóór den afloop van dat jaar, zich, nevens het hoogleeraarambt in de staatkunde, ook dat in de regten zag opgedragen, met bepaalden last om over de keizerlijke beschrevene regten of dusgenoemde *Digesta* te lezen.

Vijftien jaren achtereen vervulde hij dezen post met ongemeenen lof, tot hem, na het overlijden van den hoogleeraar Swanenburg in het jaar 1630, het onderwijs van den *Codex* van het Romeinsche regt werd aanbevolen, van welke taak hij zich, tot aan zijn overlijden, met de grootste toejuiching kweet.

Behalve de genoemde, ontving hij, zoowel van de verzorgers der hoogeschool als van anderen, nog vele bewijzen van achting en vertrouwen. Zoo werd hij in 1620 benoemd tot bestuurder van het door curatoren ingestelde *Collegium Oratorium*, welke instelling hij met eene openbare redevoering inwijdde; zoo werd hem in 1631, met eene belangrijke verhooging van zijne jaarwedde, den titel van raad der universiteit opgedragen. De staten van Holland legden hem, in de laatste jaren van zijn leven, een aanzienlijk jaargeld toe, op voorwaarde, dat hij hun omtrent zaken den koophandel betreffende met zijnen raad zou dienen, ingevolge waarvan hem in 1636 het geschrift van Johannes Seldenus, getiteld: *Mare Clausum*, in handen werd gesteld, en hij daartegen zijne bedenkingen aan genoemde staten inleverde. Eindelijk stelden de Staten van Zeeland hem, na den dood van Jacobus Eyndius, tot historieschrijver van dat gewest aan, dan naauwelijks had hij dezen eerepost aanvaard, toen hij den 2den December 1638, ten gevolge van eenen herhaalden aanval van hevige koortsen, in den ouderdom van twee en vijftig jaren te Leiden overleed, en aldaar in de St. Pieterskerk, niet ver van het orgel, werd begraven. Adolphus Vorstius deed op hem, den 6den December, eene lijkrede, die, benevens een bundel Latijnsche lijkzangen, door de beroemdste dichters van zijnen tijd vervaardigd, in het licht is gegeven. Cunaeus was in 1616 gehuwd met Maria van Zeijst, dochter van Nikolaas van Zeijst, Pensionaris der stad Leiden, die hem verscheidene kinderen schonk, en die na haar dood, op den 21sten Januarij 1639 plaats hebbende, in hetzelfde graf werd ter ruste gelegd, hetwelk door een zerk, vermeldende hun beider naam en titels, gedekt wordt. Zijne afbeelding ziet op onderscheidene wijzen het licht; zijne zinspreuk was: *Fata viam invenient*, (*Het noodlot zal den weg vinden.*)

Cunaeus, door velen het orakel van zijnen tijd genoemd, was voorzeker een der grootste geleerden, waarop ons vaderland roem draagt. Aan eene grondige kennis toch der Grieksche en Latijnsche letterkunde, paarde hij eene groote bedrevenheid in de Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche en Syrische talen en het Rabbijnsch. In de geschiedenissen, oudheden, staatkunde, en vooral in de regtsgeleerdheid, was hij bijzonder ervaren. Groot was zijne welsprekendheid en onovertrefbaar de bevalligheid, waarmede hij, blijkens zijne nagelatene redevoeringen en verdere schriften, zich in het Latijn wist uit te drukken. Teregt verdiende hij daarom de lofspraak van den geleerden Petrus Burman, die karig was in het prijzen, en die hem een der welsprekendste mannen en ervarendste regtsgeleerden noemt, die aan de hoogeschool waren verbonden; in wiens schriften de Ciceroniaansche bevalligheid met het Attisch zout vereenigd was; die boven anderen de wetenschappen met rijkdom van vernuft wist te versieren, en wiens lof, door de krachten van zijnen edelen geest verworven, duren zal, zoo lang geleerdheid op haren verdienden prijs wordt geschat!

De voornaamste geschriften door Cunaeus geschreven, zijn uitgegeven onder de volgende titels:

Notae et animadversiones in Nonni panopolitae Dyonysiaca, Lugd. Bat. 1610, 8°.

Juliani Imperatoris, Caesares, sive satyrae in Principes Romanos, Lugd. Bat. 1612, 16°. Dit werk kwam te gelijk uit met het volgende:

Sardi venales, satyra menippea in hujus seculi homines plerosque inepte eruditos, Lugd. Bat. 1612, 16°, meermalen herdrukt en in het Hollandsch vertaald onder den titel: *Gekken te hoop*, Amst. 12°. en in het Fransch getiteld: *La réforme dans la republique des lettres.*

In dit werk wordt niet alleen in het algemeen het vertoon van geleerdheid, door sommigen gemaakt zonder die te bezitten, op scherpen toon afgekeurd, maar worden ook de Nederlandsche theologanten hevig berispt, over de destijds gevoerde twisten, waarvan de onderwerpen volgens Cunaeus aan geen der partijen duidelijk waren. De toon van dit spottende geschrift is zoo scherp, dat, naar men zegt, de schrijver er van dit later erkend en afgekeurd heeft.

De Republica Hebraeorum, Libri III, Lugd. Bat. 1617, 8°. Meermalen herdrukt, onder anderen te Leiden in 1703 in 4°, met noten van Johan Nicolai. Behalve in het Engelsch en Fransch, ook in het Hollandsch vertaald door Willem Goeree, en uitgegeven onder den titel van:

De Republyk der Hebreën of gemeenebest der Jooden, in drie boeken door Petrus Cunaeus, in 't latijn beschreven, en nu uit 't Latijn vertaald en met printverbeeldingen en nodige inlassingen verrijkt enz. Leid. 1682—1702, 12°. 4 deelen. Later herdrukt, 4 deelen in 8°.

Het was door het voorgaande en dit werk, waarin, ten gevolge van Cunaeus overhellen tot de remonstrantsche gevoelens, eenige onregtzinnige uitdrukkingen en voorstellingen gevonden werden, dat hij door de Zuid-Hollandsche Synode van 1619 werd vermaand, om schriftelijk reparatie te doen van de door hem in die schriften gegevene ergernis.

Nadat vroeger met de Leidsche predikanten reeds een gesprek over dit onderwerp door den Hoogleeraar gevoerd en tot hun genoegen was afgeloopen, verklaarde de synode zich hiermede echter niet voldaan. Cunaeus, op nieuw aangesproken zijnde, verzocht eene schriftelijke aanwijzing der in zijne werken gevondene fouten, en verklaarde zich bereid tot het geven van voldoening. In de Zuid-Hollandsche synode van 1620, werd een brief van hem ontvangen, ter beantwoording dier schriftelijke opgave, en hoezeer de inhoud daarvan aan de vergadering aangenaam was, bleef men echter een geschrift van zijne hand eischen, dat openbaar in druk kon worden gegeven. Nu beloofde Cunaeus, dat hij over de fouten in zijne gedrukte boeken, door hem geschreven toen hij nog jong was en

geene belijdenis des geloofs had gedaan, eerlang een publiek geschrift zou uitgeven, waarmede hij de synode en de kerk zou voldoen; doch er is van zijne hand nooit zoo iets verschenen. Het schijnt dat Daniel Heinsius de bewerker van een en ander geweest is, die geen vriend van Cunaeus was, en aan wien het door laatstgenoemde met verontwaardiging was ten kwade geduid, dat hij in zijne Latijnsche redevoering aan den Doge en den Senaat van Venetië, eenige uitdrukkingen had gebezigd, die de opperheerschappij betroffen die de Venetianen in de Adriatische golf uitoefenden, en die Heinsius als door de natuur aan hen verleend en aan hen dus regtens toekomende had voorgesteld; welke denkbeelden lijnregt in strijd waren met die, welke hier te lande daarover heerschende waren.

Exercitationum Oratoriarum Inauguratio, Lugd. Bat. 1621, 4°.

Responsum in Caussa postliminii, 1631.

Epistola et Oratio in Obitum Clarissimi Bonaventurae Vulcanii, edita cura Petri Burmanni, Lugd. Bat. 1724, 8°.

Orationes Varii argumenti, editae cura M. Z. Boxhornii, Lugd. Bat. 1640, 8°., herdrukt Wittenb. 1643, 12°.

Behalve genoemde werken, schreef Cunaeus nog anderen, die evenwel nimmer het licht hebben gezien, en die naar men zegt, door hem vóór zijnen dood zijn verbrand.

Ofschoon Cunaeus zelf ergens betuigde geen dichter te zijn, bestaan er echter van hem eenige Latijnsche dichtstukjes, waarvan de Hoogleeraar Hofman Peerlkamp eene tot proeve heeft medegedeeld. Indien de dichtregels op de gedichten van Adriaan Hofferus door hem gemaakt zijn, dan komt hem ook den naam van Nederduitsch dichter met volle regt toe.

Zie Brandt, *Hist. der Reform.*, D. II. bl. 203, 243, D. III. bl. 88, D. IV. bl. 523; P. de la Rue, *Gelett. Zeel.*, 2de druk, bl. 199—203; van Mieris, *beschrijv. van Leiden*, D. I. bl. 58; Saxe, *Onom. Liter.*, T. IV. p. 184; Wagenaar, *Vaderl. Hist.* D. XV. bl. 280; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch.*, D. I. bl. 282, 283, D. III. bl. 103; Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.* D. I. bl. 103, 121, 122, 126, 143, 147, 150, 213, D. II. *Toev. en Bijl.* bl. 98—100, 267; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. III. bl. 376—378 der *Aant.* D. IV. St. I. bl. 41, 42, *aanteek.* bl. 248—252; Peerlkamp, *de Poët. lat. Nederl.*, p. 302, 303; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Ned. Dicht.*, D. II. bl. 30; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 320—322; de Jonge, *Nederl. en Venet.*, bl. 364; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 68.

CUNERUS PETRI, geboren in het dorp Duivendijke in Zeeland, in het jaar 1581, en opgevoed te Brouwershaven, welke stad door sommigen verkeerdelijk als de plaats zijner geboorte vermeld is. Hij studeerde te Leuven in de wijsbegeerte, en zich vervolgens op de godgeleerdheid toegelegd hebbende, onderwees hij die daarna in de Abdij van Park. Naderhand werd hij Plebaan van St. Petrus, en in 1560 doctor in de godgeleerdheid. Bij de aanstelling der nieuwe bisschoppen in de Nederlanden, werd hij met het bisdom van Leeuwarden begiftigd, en deed hij aldaar zijne intrede den 1sten Februarij 1570. Den 25sten April van dat jaar hield hij de eerste synode, waarvan hij de ordonnantien te Leuven deed drukken. Hij bleef aldaar tot in 1578, in welk jaar hij door Rennenberg gevangen genomen, op het blokhuis te Harlingen gezet, en na twee jaren gebannen werd, of volgens anderen zijne gevangenis ontvlood. Hij begaf zich toen naar Munster, alwaar hij eenigen tijd als koorbisschop dienst heeft gedaan; vervolgens zijn verblijf te Keulen vestigende, bragt hij zijnen tijd door met het houden van sermoenen en het geven van onderwijs in de godgeleerdheid. Hij stierf aldaar den 15den Februarij 1580, en werd in den Dom, bij het Driekoningen-altaar, begraven. Naderhand is zijn grafzerk met eenig grafschrift ter zijner eere voorzien.

Het spreekt van zelf, dat 's mans handelingen zeer verschillend verhaald moesten worden, naarmate men tot zijne partij behoorde of niet. Bij zijne komst in Leeuwarden toch had hij met zeer veel tegenkanting te kampen: want, was zijne aanstelling reeds geheel tegen den zin der voorstanders eener gezuiverde godsdienst, ook zij, wier opperhoofd hij werd, waren met zijne komst gansch niet tevreden. Het is toch niet te ontkennen, dat de Roomsche geestelijkheid van die dagen, op enkele gunstige uitzonderingen na, een ergerlijk leven leidde, en de taak, om de tallooze misbruiken met wortel en tak uit te roeijen, was niet gemakkelijk. Cunerus Petri bezat geene geestkracht genoeg om zich in zulke verwarde tijden staande te houden, en zich te verheffen boven het oordeel eener, hem reeds van zelf vijandige geestelijkheid. Indien hij daarbij, zoo als sommigen melden, zelf ijdel en ligtzinnig was, zich niet aan zijnen lastbrief hield, hoe dikwijls ook door den president Viglius daartoe vermaand, en zich zelf schuldig maakte aan de ondeugden, die hij in anderen moest berispen, dan behoeven wij ons niet te verwonderen, dat hij, zelfs door zijne eigene partij veracht, en door zijne overheid van zijn ambt werd ontzet.

De geschriften door hem in het licht gegeven zijn de volgende:

Een seker bewijs van den Vaghevier, en de solutie van al dat men hedendaechs daer teghen is voortbrengende enz., Leuven, 1566, 12°.

Het ambt ener christen princesse, Keulen, 1566, 12°.

Verae ac germanae Domini nostri Jesu Christi Ecclesiae (quae columna est et firmamentum Veritatis) designatio, atque ejusdem per quatuordecim proprietates ostensio, Lovan. 1567, 12°.

Van 't Sacrament des Aataars, Leuv. 1567.

Den schilt teghen die Wederdoopers, waer in verclaert wordt die oude en catholycke leeringhe teghen sekere articulen, daer die Wederdoopers, bijzonder de Mennonisten, nu ter tijt die heylighe kercke mede syn beroerende. Dienende oock teghen alle ketterijen, die nu corts opgheresen syn. Leuv. 1568, 12°.

Statua synodi Leovardiae, anno MDLXX *celebratae*, Lovan. 1570, 8°.

De Missae sacrificio, tractatus — de Meritorum Christi et sanctorum consensu — Quaestiones pastorales. Et de celibatu sacerdotum admonitio, Lov. 1572, 12°.

Ad Principes, Electores, de pace cum Hispaniarum rege, z. J. (1578 of 1579.)

De gratia, libero arbitrio, praedestinatione, Justificatione, indulgentiis et Divi Petrii Cathedrae firmitate, 1583.

Tractatus aliquot insigniores de gravissimis theologiae Christianae contraversiis etc., Colon. 1583, 12°.

De cura corporis humani, pro Clericis aliisque piis hominibus etc., Colon. 1587, 12°.

Cursus B. Mariae Virginis, in usum Religiosorum ordinis S. Benedicti auctus et emendatus, Ingolst. 1587.

De Christiani principis officio, et quae secundum conscientiam ex sacris literis ei debetur obedientia. Colon. 1588, 12°.

Deze geschriften zijn door Johannes Thomas de Rocaberti, Aartsbisschop en onderkoning van Valencia, waardig gekeurd eene plaats in te nemen in de *Bibliotheca Maxima Pontificia*, in 20 folio deelen, ten jare 1698 te Rome gedrukt.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. I. bl. 27 (19). 265 (190), B. V. bl. 266 (191), B. XII. bl. 950 (24); Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 200; Winsemius, *Chron. van Friesl.*, bl. 552, 636—640; Gabbema, *Hist. van Friesl.*, bl. 515—531; de la Rue, *Gel. Zeel.*, 2de druk, bl. 382—384; *Charterboek van Friesland*, D. III. bl. 455, 545, 770; (van Heussen en van Rijn), *Oudhed. en Gesticht. van Friesl.*, D. I. bl. 293—313; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. VI. bl. 65, D. VII. bl. 239, 240; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 578; de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; Kist en Royaards, *Arch. voor Kerk. Geschied. van Nederl.*, D. XIV. bl. 191; Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Friesl.*, bl. 71.

CUNO (JOHANN CHRISTIAN), geboren te Berlijn in 1708, had van zijne vroege jeugd af groote genegenheid voor de studie, doch moest in 1724 soldaat worden, toen hij op het punt was om de hoogeschool te bezoeken; hij nam zijn verloftijd waar, om aan de hoogeschool te Halle te studeren. Na verloop van vijftien jaren uit de dienst ontslagen, begaf hij zich terstond naar Holland, waar hij huwde en koopman te Amsterdam werd.

Een aanzienlijk vermogen gewonnen hebbende, liet hij den handel varen, en hield zich enkel met de dichtkunst bezig, des winters in de stad en des zomers op zijn buitenverblijf *Namaals beter*, waar hij verscheidene vreemde planten aankweekte, van welke Buttner de lijst heeft opgemaakt, geplaatst achter het dichtstuk, waarin Cuno zijn tuin bezong. Hij had vriendschappelijk verkeer met alle Hollandsche dichters, maakte zelf goede hoogduitsche verzen, en gaf in 1748 eene hoogduitsche vertaling van Vollenhove's *Kruistriomf* in het licht; zijne in het vorige jaar te Amsterdam uitgegevene *Moralische Briefe* werden in 1766 te Amsterdam voor de derde maal herdrukt. Zijn uitgebreidste dichtstuk is *Der Messiade*, in *Zwölf Gesänge*,

welke men zeker niet met die van Klopstock moet vergelijken, maar toch met genoegen leest. Zijn sterfjaar is ons niet gebleken, maar wel dat hij bij zijne verdiensten als dichter, ook als braaf en regtschapen mensch algemeen geacht werd. Het eenige Nederduitsche voortbrengsel van zijne pen is getiteld:

Isaak of de afschaduwing des Heilands, Tooneelspel uit het Italiaansch van P. Metastasio, (in prosa) Amst. 1765, gr. 8°.

Zijne zinspreuk was *Juste, Candide, Caute*, (*Regtvaardig, Opregt, Voorzigtig*,) waarvan de eerste letters zinspelen op de voorletters van zijnen naam. Zijne afbeelding is door C. F. Mastallers gegraveerd.

Zie *Woordenb. der zamenlev.*; van Wijk, *Algem. Wetensch. Woordenb.*; *Cat. van de Bibl. der Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leid.* D. II. *b.* bl. 78.

CUNST (Jan Corneliszoon), schipper in dienst der O. I. Compagnie. Als bevelhebber van de *Tingangs*, was ook hij tegenwoordig bij het veroveren der Banda-eilanden in 1621, onder den Gouverneur-Generaal Coen, en was later Commandeur over eenige schepen van Banda naar Jacatra en Ceilon. Voor zijne belangrijke in deze betrekkingen bewezene diensten, werd hem, bij resolutie van de vergadering der Zeventienen, in dato 17 Mei 1624, toegekend een vergulden kop ter waarde van honderd vijftig carolus gulden, en werd hij bij die vergadering bedankt »voor zijne goede diensten, met encouragement in 't »toekomende daarin te continueren."

Zie *Bijdrag. voor de Taal-, Land- en Volkenk.*, enz. 1854, St. 2. bl. 384.

CUP (Willem), was te Zaltbommel, den 6den Julij 1604, uit een aanzienlijk regeringsgeslacht geboren. Zijne ouders waren Pieter Cup en Elizabeth van Welij. Na de Latijnsche school in zijne geboorteplaats eenigen tijd bezocht te hebben, werd hij naar het gymnasium te Leiden gezonden. Na hier het onderwijs van den kundigen Jacobus Lettingius genoten te hebben, werd Cup student aan de Leidsche hoogeschool, en ofschoon hij zich eerst op de wijsbegeerte en fraaije letteren had toegelegd, werd evenwel al ras de regtsgeleerdheid zijne hoofdstudie, in welke hij op den 15den Januarij 1627 den doctoralen graad verwierf, na verdediging zijner deputatie: *de privatis delictis*. Hij betrad evenwel geenzins de pleitzaal, waarvoor hij minder genegen scheen; maar wilde liever, al onderwijzende, zich vormen tot academisch onderwijzer. Hij bleef dus ongeveer zeven jaren, op verlangen der studenten, hen, met goedkeuring der professoren, bijzondere, regtsgeleerde lessen geven, totdat hij den 16den Maart 1634 in de plaats van Antonius Matthaeus, tot hoogleeraar in de regten aan de Harderwijksche hoogeschool werd aangesteld en in de volgende maand als zoodanig gehuldigd. Weldra werd hem ook het onderwijs der zedelijke wijsbegeerte opgedragen. Gedurende een tijdvak van dertien jaren, mogt de hoogeschool zich in zijn bezit verheugen, toen hij, tot hare groote schade, in het begin van 1647 naar Franeker beroepen werd in de plaats van Martinus Wijbinga, en aldaar den 15den Maart zijne intrede deed; terwijl de pogingen om hem naar de eerstgenoemde school te doen wederkeeren, vruchteloos bleven. Hij bleef te Franeker tot aan zijn dood, die op den 16den Januarij 1667 plaats had. Zijn ambtgenoot Ulricus Huber, deed op hem eene lijkoratie, die in druk is uitgegeven, en zijn stoffelijk overschot werd in de Martinikerk te Franeker ter ruste gelegd, zijnde op den steen die zijn graf bedekt, op last van zijn zoon Wijnand, een grafschrift tot zijne eere gebeiteld.

Cup was een man die, om zijn karakter en geleerdheid, met ongemeenen lof door zijnen lijkredenaar genoemd is; die zich geheel ten dienste zijner leerlingen stelde, en van hen wederkeerig zeer hoog werd geschat; die zulke proeven van geleerdheid en vlijt aan het licht zond, dat hij, zijn gansche leven lang, van geen ding werk gemaakt, van niets gehoord en gesproken scheen te hebben, dan van het regt; terwijl hij, bij zoo groote verdiensten, zich aller toegenegenheid verwierf, door zedigheid en matiging, door minzaamheid en dienstvaardigheid. Het regt was hem boven alles dierbaar, en oordeelkundig, scherpzinnig en geleerd wist hij het te verklaren, zoowel in zijne lessen als in de volgende geschriften:

Disputationes ad Institutiones Imperialis. Harderov. 1634, 12°. Franeq. 1650, 8°.

Disputationes de Lege Falcidia. Franeq. 1649, 4°.

De Successionibus disputationes XXVI. Franeq. 1651, 4°.

De Obligationibus Disputationes XXXVIII. Franeq. 1654, 4°.

Notae ad Institutiones Juris. Franeq. 4°.

Fasciculus Dissertationum Juridicarum. Franeq. 1664, 8°.

Zie (van Hasselt), *Beschrijv. der stad Bommel*, bl. 137—139; Vriemoet, *Ath. Frisiac.*, p. 387—394; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, Bouman, *Geschied. der Geld. Hoogesch.*, D. I. bl. 75, 108, 110.

CUPER (Frans), geboren te Rotterdam, schreef tegen het stelsel van Spinosa het werk getiteld:

Arcana Atheismi revelata etc. Rott., 1676, 4°.

Hij ligt onder verdenking niet ter goeder trouw in den strijd tegen Spinosa te werk te zijn gegaan; zoodat men hem eerder voor eenen voorstander dan bestrijder van hem zou moeten houden, hij schreef ook nog: *Philosophisch bewijs dat er duivelen zijn.*

Zie *Woordenb. der Zamenlev.*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. V. bl. 278; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 341.

CUPERINUS (Aelbertus), geboren te 'sHertogenbosch, leefde in het midden der zestiende eeuw en overleed waarschijnlijk in 1560. Hij was R. K. priester, woonde te 's Hertogenbosch en is de verzamelaar van:

Die Chronicke van der vermaerder ende vromer stad van 't Sertogenbosch, int corte van Henricus die eerste, hertoge van Brabant tot Philippus van Oestenrijk, coninc van Engelant ende hertoge van Brabant.

Deze kronijk is door Dr. C. R. Hermans in het licht gegeven, in het eerste stuk der *Verzameling van Kronijken betrekkelijk de stad en meijerij van 's Hertogenbosch.* (aldaar, 1846.)

Zie Hermans, *Conspect. Onomast. Liter.*, p. 6; *Kron. van het Hist. Gen.*, D. III. bl. 38, 39.

CUPERUS (Gisbertus) of Gijsbert Kuiper, geboren te Hemmen den 14den September 1644. Zijn vader was Willem Kuiper, landschrijver des ambts van Overbetuwe, gehuwd met Geertruid Coets, die hem, behalve Gisbertus, nog drie oudere en drie jongere zonen schonk. Zijn geslacht was afkomstig uit de zuidelijke gewesten en wel oorspronkelijk uit het kwartier van Leuven, en zoude vroeger onder de adelijke geslachten zijn opgenomen, zoo als dan ook die adeldom op verzoek van Daniël François Cuijpers bij besluit van den Spaanschen koning den 17den Januarij 1695 is erkend, hebbende zich de Geldersche Kuiper's, uit datzelfde geslacht gesproten, door verandering van geloofsleer, naar de noordelijke gewesten begeven.

De eerste gronden zijner studiën werden door Cuperus te Hemmen gelegd, waarna hij zich naar Nijmegen begaf, en van het onderwijs aan de academie aldaar een zoo ijverig en zoo onafgebroken gebruik maakte, dat, toen hij daarna aan de academie te Leiden kwam, er slechts anderhalf jaar noodig was voor zijne vorming, en hij daarna, door Gronovius, als den opvolger van Schulting aan de Nijmeegsche school werd aanbevolen.

Deze aanbeveling bleef zonder gevolg, en Cuperus kreeg daardoor gelegenheid om eene buitenlandsche reis te ondernemen tot uitbreiding zijner kennis. Hij vertrok naar Frankrijk, vertoefde eenen geruimen tijd te Parijs, doch toen hij gereed stond naar Italie te vertrekken, ontving hij op vijfentwintigjarigen leeftijd, in 1668, eene aanstelling als hoogleeraar in de Grieksche en Latijnsche letterkunde, geschiedenis en oudheden aan het athanaeum te Deventer. Zijn onderwijs, dat spoedig na zijne benoeming was aangevangen, werd met de meeste toejuiching aangehoord en zijne, in 1675 gevolgde benoeming tot burgemeester van Deventer belette hem niet, zijnen post als hoogleeraar te blijven waarnemen. Toen hem echter in 1681 de hooge waardigheid werd opgedragen van gecommiteerde ter vergadering van de Staten generaal, namens de provincie Overijssel, legde hij zijn professoraat neder en nam een zeer werkzaam deel aan de gebeurtenissen van zijnen tijd. Het was hem niet genoeg den titel van volksvertegenwoordiger te bezitten, maar hij vervulde met geestdrift de moeijelijke pligten aan dien post verbonden, en het was aan zijne groote talenten, onverdroten werkzaamheid en belangrijke diensten aan het vaderland bewezen, dat hij, de warme aanhanger van Willem III, in wien hij den onbezweken handhaver van het gezuiverde Christendom vereerde, en den man die alleen in staat was om paal en perk te stellen aan de overheersching van eenen Lodewijk XIV, ook na diens dood, en bij de daardoor ontstane verandering in het bestuur van het gemeenebest, zijne hooge waardigheden bleef

behouden, en zelfs in 1706 als gecommitteerde te velde werd aangesteld.

Met welk eenen ijver, eene belangstelling, schranderheid en voorkomenheid Cuper zich van die hoogstgewigtige betrekking kweet, bewijst de hooge achting, welke hem van alle zijden ten deel viel. Hij was de spil waar alles om draaide; met naauwgezette vaderlandsliefde vervulde hij zijnen post, en waar zijne werkzaamheden of tegenwoordigheid hem riepen, ontzag hij de vijandelijke kogels niet en deinsde hij niet terug voor gevaar. Doch ook te midden van het krijgsrumoer, vergat hij zijne studiën niet en onderging zijne uitgebreide briefwisseling, met de voornaamste geleerden van Europa, geene de minste vertraging; ja vond hij nog den tijd, om hetgeen hij bijwoonde op het papier te stellen. Er zou voorzeker eene opzettelijke verhandeling noodig zijn, om de diensten op te sommen, door Cuperus in zijne betrekking als gedeputeerde te velde den lande bewezen.

In het jaar 1707 trad Cuperus van het grootere staatstooneel af, maar bleef niettemin aan het hoofd der stedelijke regering en als lid van de gedeputeerde staten van Overijsel een werkzaam deel nemen aan de grootste aangelegenheden van het gemeenebest, en was hij steeds ijverig in de weer tot bevordering van al datgene wat tot het welzijn des vaderlands dienen kon. De beoefening der wetenschappen, zijne verzameling boeken en oudheden, bleven hem daarbij dierbaar, en het was zijne voornaamste uitspanning, zich daarin te bewegen en de vraagbaak te zijn van de voornaamste mannen van zijnen tijd. Groot was dan ook zijne vermaardheid, zoo zelfs, dat hem in 1715 de hoogst zeldzame eer te beurt viel van benoemd te worden tot lid van de *académie des inscriptions*, welke eer hij echter slechts kort overleefde, daar hij den 22sten November 1716 in drieenzeventigjarigen ouderdom te Deventer overleed. Zijne nagedachtenis werd bij de Fransche academie feestelijk gevierd met eene lofrede door den heer de Saint Martin, welke herdrukt is in de verzameling van eenige van Cuperus Fransche brieven, gedrukt te Amsterdam 1743 in 4°.

Cuperus was gehuwd met Alida van Suchtelen, dochter van Abraham van Suchtelen, burgemeester en thesaurier van Deventer, bij wie hij zes kinderen verwekte, eenen zoon die vroeg overleed en vijf dochters die later aanzienlijke huwelijken hebben aangegaan.

De geschriften door Cuperus in het licht gegeven zijn getiteld:

Observationum Libri tres, in quibus multi auctorum loci explicantur et emendantur, varii ritus eruuntur et numi elegantissimi illustrantur. Ultraj. 1670, 8°.

Harpocrates et Monumenta antiqua. Accedit Stephani le Moine Epistola de Melanophoris. Amst. 1676, 8°. Traj. ad Rhen. 1687, 4°.

Observationum Liber. IV. Dav. 1678, 8°.

Explicationes gemmae augusteae, numismatum, inscriptionum et marmorum antiquorum. Amst. 1683, 4°. gevoegd achter zijne:

Apotheosis Homeri. Amst. 1683, 4°. Herdrukt in *Joh. Poleni Supplem. Thes. Antiqq. Rom.* T. II.

Historia trium Gordianorum. Dav. 1697, 12°.

Cimeliarchium, seu Thesaurus Nummorum tam antiquissimorum, quam modernorum, aureorum, argenteorum et aeneorum Frid. Aug. Ducis Wurtembergiae, cum notis manuscriptis. Stutg. 1710, fol.

Tractatus de utilitate quam ex numismatis Principes capere possunt.

De elephantis in nummis obviis exercitationes duae. Hag. Com. 1719, fol. Dit werk is na zijnen dood uitgegeven, door A. H. de Sallengre, in diens *Novus. Thes. Antiq.* T. III; doch mede afzonderlijk.

Voorts zag nog, zonder zijnen naam, onder dagteekening van den 9den October 1706 het licht, een krachtig gestelde brief, onder den titel: *Lettre d'un Hollandois à un de ses amis à Paris*, waarin hij de gronden aantoont, die de verbondene mogendheden moesten nopen, niet eerder de wapens neder te leggen, dan voordat men Frankrijk gedwongen had, eenen vrede te maken, die de veiligheid van Europa waarborgde.

Eindelijk zagen zijne uitvoerige aanteekeningen op het werk van Lactantius, *De mortibus persecutorum*, het licht in de Utrechtsche uitgave van dat werk, 1693, 8°. en herdrukt in de groote uitgave van al de werken van dien schrijver van N. Lenglet Dufresnoy te Parijs, 1748, 4°. Verder vindt men in onderscheidene verzamelingen vele brieven van Cuperus, die gedeeltelijk aangewezen zijn door Saxe, gedeeltelijk in het *Tweede Eeuwfeest van het Deventersch Athanaeum*, door van Eck en Bosscha, waar ook vermeld wordt dat de *Stricturae in Harduinum*, in *Obs. Misc.* T. VI. p. 536, van Cuperus zijn. Ook is in de *verzameling van uitgelezene tractaten, aangaande de bekwaamste regeringsvorm in de Vereenigde Nederlanden*, Amst 1749, 8°. 3 stukken, het eerste stuk van zijne hand, getiteld: *Onpartijdige bedenkingen en overwegingen*, enz.

Uit de genoemde werken is het op te maken, welk een ervaren beoefenaar der oudheid- en penningkunde Cuperus was; en welk eene groote belezenheid hij bezat, blijkt uit het aantal handschriften door hem nagelaten. Wij hebben reeds met een enkel woord van zijne uitgebreide briefwisseling gewag gemaakt. Deze bestaat uit 156 deelen of pakken in folio of kwarto, loopende hoofdzakelijk over staatkunde, geschied- en oudheidkunde.

Eene proeve van die verzameling is door den hoogleeraar Bosscha te Deventer, in zijn hieronder aangehaald werkje, gegeven, en de hooge regering, overtuigd van het belangrijke dier nalatenschap, heeft die in 1854 aangekocht, en is het staatkundig gedeelte dezer handschriften, bestaande in 16 deelen aan het rijks-archief, en de overige 140 deelen, bevattende zijne collegielessen over verschillende klassieke schrijvers, alsmede verzamelingen van oude inscriptiën, beschrijving van antieke penningen, aanteekeningen van gemengden aard enz. aan de koninklijke bibliotheek toebedeeld geworden.

De briefwisseling tusschen Cuperus en den Amsterdamschen Burgemeester Nicolaas Witsen, is destijds aan het stedelijk archief te Amsterdam afgestaan. Zijne dagelijksche aanteekeningen bestaan ook nog in handschrift.

Zie Saxe, *Onom. Literar.*, T. V. p. 175—178, 613; Jöcher, *Gelehrt. Lexicon*; Scheltema, *Staatk. Nederl.*, D. I. bl. 275; Bosscha, *Orat. Inaug. de Gisb. Cupero* (1815), mede gedrukt in de *Annal. Acad. Groning.*, 1816—1817; van Eck en Bosscha, *het tweede Eeuwfeest van het Ath. Illustr. te Deventer*, bl. 99, 100; Bosscha, *Opgave en Beschrijv. van de Handschr. nagel. door Gisb. Cuperus*, (1842); *Overijss. Alm. voor Oudheid en Lett.* 1842, bl. 150—165, 1854, bl. 267, 1855, bl. 119—150; van der Chijs, *Verh. over de Verd. der Nederl. in de beoef. der Munt- en Penningk.*, bl. 13, 14; *Cat. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leid.*, D. II. bl. 34; *Kron. van het Hist. Genootsch.*, D. IV. bl. 147, 187; *Alg. Konst-, en Letterb.* 1854, bl. 385, 410, 411.

CUPERUS (Johannes), geboren te Vollenhoven den 9den Februarij 1733, alwaar zijn vader, Angelus Jacobus, predikant was. Zijne moeder heette Catharina de la Planque. Hij genoot het eerste onderwijs te Zwolle, studeerde aan de Leidsche hoogeschool in de godgeleerdheid en werd den 24sten Februarij 1755 tot proponent aangenomen. Een jaar daaana werd hij beroepen te Eerstwoud, vertrok van daar in 1776 naar Amsterdam, alwaar hij den 3den Julij 1790 overleed. Hij was gehuwd te Leiden den 17den Mei 1757 met Adriana Johanna van der Keessel, eene hoogst beschaafde en vrome vrouw, die hem vijf kinderen schonk, waarvan een zoon hier volgt.

Hij schreef:

Der Staten Verbodsdag plegtiglijk gevierd op den 15den Februarij 1769 in eene kerkelijke Redevoering over Klaagliederen 3 vs. 37—40. Leid. 1769, 4°.

Jubel Redevoering op het Eerste Eeuwgetijde van het Diaconie- Oude Vrouwen- en Mannenhuis. Amst. 1783, 4°.

Zie *Boekz. der Gel. Wereld*, 1756, *a.* bl. 660, 800, *b.* 252, 1757 *b.* 630, 756; Croese, *Kerk. Reg. der Predik. te Amst.*, bl. 370—373; Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.*; Schotel, *Kerk. Dordr.*, D. II. bl. 595, M. C. van Hall, *ter Naged. van Mr. Angel. Jac. Cuperus* (Amst. 1831), bl. 5.

CUPERUS (Angelus Jacobus), zoon van den voorgaande, werd te Vollenhoven op den 14den April 1765 geboren. Hij genoot het eerste onderrigt, ook in de geleerde talen, van zijnen vader, en vertrok in 1776 naar Amsterdam, waar hij eerst op de Latijnsche scholen en vervolgens aan het Athenaeum Illustre de verdere gronden van die studien legde, welke hem later den roem van een scherpzinnig en naauwkeurig regtsgeleerde, ook buiten 's lands, zouden verzekeren. Hij vertrok in 1783 met de beste getuigschriften naar de Leidsche hoogeschool, waar hij onder de leiding van zijnen oom, den Hoogleeraar in de regten, Dionysius Godefridus van der Keessel, den graad van meester in de beide regten behaalde,

na op den 17den Junij 1789 zijne *Observationes selectae de natura possessionis* in het openbaar te hebben verdedigd. Door dit academisch geschrift, hetwelk te Leiden in dat jaar in 4o. het licht zag, begon hij met roem zijne loopbaan en verwierf hij zich de zeldzaamste eer, zoowel binnen als buiten het land, bij de vermaardste regtsgeleerden van zijnen tijd.

Cuperus zette zich in het laatst van 1789 te Amsterdam als Advokaat neder. Dat dit niet vroeger geschiedde, had zijnen oorsprong in eene onaangenaamheid, waarin hij bij de wending van zaken in 1787 gewikkeld was geworden, ter zake van zijne betrekking als secretaris van den burgerkrijgsraad te Amsterdam. Een en ander deed hem zijn verblijf te Leiden verlengen, ten einde, bij de tegen hem bij de regtbank te Amsterdam begonnen crimineele proceduren, het privilegium fori aldaar voor zich in te kunnen roepen. Die proceduren hadden echter geen gevolg, ofschoon men later in 1789 bij zijne benoeming tot Agent van Justitie, hem beschuldigde van auteur en aanvoerder geweest te zijn van de remotien te Amsterdam in 1787 plaats gehad hebbende; eene aantijging, die allezins valsch was, even als het verwijt ongegrond was, dat hij deswege gratie zou hebben verzocht, daar hij niets anders gevraagd had, noch ook door de toenmalige Staten van Holland aan hem verleend was, dan de verklaring, dat hij, als niet begrepen onder de uitgezonderde personen bij het plakkaat van amnestie van den 15den Februarij 1787, het gevolg derzelve redelijk en zedelijk zou mogen genieten. Zijne vroegere betrekking als secretaris van den Burgerkrijgsraad, schijnt evenwel de voornaamste reden te zijn geweest, dat hij, bij de vacature te Franeker van Hoogleeraar in het Romeinsch en hedendaagsch Regt, niet in aanmerking is gekomen; eene waardigheid, die hem later meermalen is aangeboden, maar die hij even als zoo vele staatkundige als regterlijke betrekkingen, waaronder die van Agent van Justitie hem in 1798 opgedragen, op één uitgezonderd, van de hand wees.

Het was er echter verre af, dat hij zich aan tijdelijke lastgevingen of posten, buiten den kring van zijn beroep, geheel zou hebben onttrokken. Het tegendeel daarvan blijkt uit de registers van de kamer van Assurantie en Avarijen der stad Amsterdam, waarvan hij gedurende eenige jaren een hoogst nuttig lid was. Als lid van het collegie van gecommitteerden en goede mannen tot de Pilotage, benoorden de Maze, te Amsterdam (later door vaste Arbiters vervangen), vond hij eene bezigheid, waarin hij, wat de laatste betreft, tot aan zijn dood met eere werkzaam was. In 1801 nam hij deel aan de vervaardiging van een *ontwerp van den voet en inrigting van het departement van Holland*, hetwelk hij tot een geheel bragt, over welks orde en volledigheid hij zich de goedkeuring van het toenmalig bewind in hooge mate verwierf. Behalve zijne benoeming in 1804, als medelid van de commissie tot het ontwerpen van eene *nieuwe ordonnantie voor de desolate Boedelkamer* der stad Amsterdam, welke echter zonder gevolg gebleven is, werd hij in 1802 met anderen, door het toenmalig departementaal bestuur van Holland, verzocht, tot het ontwerpen van een reglement voor het gemeentebestuur van Amsterdam, en van het voorzitterschap van die commissie, kweet hij zich op de volkomenste wijze.

Veel zouden wij hier kunnen mededeelen, om de verdiensten van Cuperus in een helder daglicht te stellen, doch de schets die wij daarvan geven konden, zou nog altijd onvolledig zijn, omdat men regtsgeleerde behoort te wezen, om 's mans groote talenten naar waarde te schatten. Wij verwijzen alzoo liever naar het opstel van zijnen vriend, Mr. M. C. van Hall, aan den voet van dit artikel aangehaald.

Cuperus overleed te Amsterdam op den 31sten Januarij 1831. Zijn stoffelijk overschot werd den 5den Februarij in de Nieuwezijds Kapel te Amsterdam begraven. Hij was in 1813 gehuwd met vrouwe Willemina Geesken, die hem geene kinderen schonk.

Zie *Vaderl. Hist. ten Vervolg op Wagenaar*, D. XVII. bl. 68, 129, 271; Mr. M. C. van Hall, *ter Nagedacht. van Mr. Angelus Jacobus Cuperus* (Amst. 1831); Muller, *Catal. van Regtsgeleerde Werk.*, bl. 35.

CUPERUS (Franciscus), werd in 1650 proponent bij de remonstrantsche broederschap, en in 1652 te Vlaardingen beroepen als predikant bij die gemeente. Een jaar daarna deed hij afstand van zijne dienst en hield sedert de zijde der Rijnsburgers of collegianten. Philippus van Limborgh gaf van hem in eenen onuitgegeven brief een allerongunstigst getuigenis. Hij had de hand in de uitgave van de *Bibliotheca fratrum Polonorum*.

Zie Sprenger van Eyk, *Geschied. en Merkw. van Vlaard.* bl. 47, 48; Tideman, *de Remonstr. Broedersch.*, bl. 218, 367.

CUPERUS (Joannes), maakte eene lijkrede op zijn ambtgenoot M. Schagen, doopsgezind predikant te Utrecht; dezelve werd te Utrecht en te Amsterdam in 1770 uitgegeven. Cuperus was een ijverig onderzoeker van de geschiedenis der doopsgezinden. Of hij dezelfde is die in 1747 een gedicht maakte op het overlijden van zijn eenigsten zoon Joannes Kornelis Balck, oud 23 jaren en student in de regten te Groningen, welk gedicht niet zonder verdiensten is, durven wij niet verzekeren.

Zie Blaupot ten Cate, *Geschied. der Doopsgez. in Holl. enz.* D. II. bl. 141; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Nederl. Dicht.* D. II. bl. 31.

CUPUS (Tieleman), werd in 1586 predikant te Nieuwpoort en overleed er in 1612.

Hij schreef eene *Historie van de Reformatie in Nederland*, en had daartoe van alle classen verzocht te mogen weten de namen der predikanten. Hij voegde daarbij aanteekeningen, wat en wie zij geweest waren voor zij in dienst kwamen, hoe zij zich daarin hebben gedragen enz. De uitgave van dit werk heeft geen voortgang gehad, waarschijnlijk volgens den wil der gedeputeerden van de synode, die gelast waren het te overzien en te oordeelen of het dienstig was dat hetzelve werd voortgezet. Zijn zoon volgt.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, voorberigt bl. 6 ongepagineerd en bl. 66.

CUPUS (Petrus), zoon van den voorgaande, was waarschijnlijk te Schoonhoven, kort voor 1580, geboren, werd in 1604 predikant te Kralingen en vertrok van daar, in 1618, naar Woerden. Bij het ontstaan der godsdienstgeschillen in ons vaderland, omhelsde hij de remonstrantsche gevoelens en werd den 30sten November 1618 door den magistraat der stad in zijne bediening geschorst. Hij behoorde hierna tot de geciteerden uit de remonstranten op de synode te Dordrecht en stond dezen met zijne goede diensten ter zijde. In het begin van Januarij 1619, werd hij, toen wedergekeerd te Woerden, bij de gedeputeerden der Delftsche synode met verscheidene beschuldigingen aangeklaagd en lang verhoord. Vooraf hield hij op den nieuwjaarsdag, nadat zijn ambtgenoot Bricquingny gepredikt had, onder den predikstoel, eene narede tot het volk. Na zijne verantwoording voor gedeputeerden, verzochten de ouderlingen en diakenen, uit naam van verre de meeste leden der gemeente, aan politieke commissarissen, dat zijne schorsing te niet gedaan en hij en zijn ambtgenoot hun niet mogten onttrokken worden. Maar te vergeefs; reeds den 8sten Januarij werd hij afgezet, en dat vonnis hem den 9den Februarij bekend gemaakt.

In April daaraanvolgende, bediende hij de remonstranten te Woerden, in verscheidene huizen met vermaningen en predikatiën, waarover hij naar den Haag ontboden en hem daar, op eene boete van 600 gulden, verboden werd, binnen Woerden of de classis weder te keeren. Van Mei tot Julij werd hij in den Haag gevangen gehouden, waar hij wegens het bijwonen van de bekende vergadering te Rotterdam was gedagvaard en volstandig weigerde iemand te bezwaren.

Den 20sten Julij werd hij, benevens zes andere predikanten, wegens die vergadering naar Waalwijk gevoerd, waarop later nog de Zuid-Hollandsche synode besloot tot geheele afsnijding van de kerk tegen hem, tenzij hij zich beterde.

Van Waalwijk werd hij gedeputeerd tot de conferentie in 's Hertogenbosch, en nam in 1621 provisioneel de administratie der societeitskas op zich. Hij vertrok met Episcopius en Grevinkhoven naar Keulen, waar hij in 1621 werd geweerd. Hierop met eerstgenoemde en Uyttenbogaerdt naar Frankrijk vertrokken zijnde, predikte hij den 6den November 1622, te Parijs in het huis van Hugo de Groot. Later zich te Amsterdam ophoudende, en ten dienste der remonstranten predikende, werd hij aldaar den 27sten December 1623 gevangen genomen en naar Loevestein gevoerd. Na aldaar ruim zes jaren gevangen te hebben gezeten, en na onderscheidene malen te vergeefs verzocht te hebben ontslagen te worden, besloot hij, met zes anderen daar gevangen zijnde predikanten, te ontvlugten. De nacht van den 19den Julij 1631 werd daartoe bestemd. Het geluk diende hen. De bevelhebber van Loevestein had om de rooverijen der Spaanschen,

die in het riet zich verscholen, dat rietgewas, staande tegen het slot in de Waal naar de Hollandsche zijde, alwaar de schuit, die hen ontvoeren zou, moest aanleggen, vroeger doen wegruimen en toevallig ook zijnen grooten wachthond in koelen bloede doodgeschoten. De nacht was donker en buijig en de op schildwacht staande krijgsknecht begunstigde hun toeleg, alle zeven geraakten gelukkig over den muur in de schuit, en kwamen daags daaraan op den middag te Rotterdam aan. De tijden der strenge vervolging waren voorbij, en het schijnt dat men de vlugtelingen niet getracht heeft te achterhalen; althans wij ontmoeten Cupus den 16den October 1631 gecommiteerd tot de verzorging der kerken en den 7den April 1633 als directeur, na den 27sten Februarij als remonstrantsch predikant aan Rotterdam geschonken te zijn, alwaar hij den 24sten November 1646 overleed. Zijne afbeelding ziet op onderscheidene wijzen het licht.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van Zuid-Holl.*, bl. 35, 135; Brandt, *Hist. der Reform.*, D. II. bl. 885, 959, D. III. bl. 5, D. IV. bl. 489, 493, 826; Regenboog, *Hist. der Remonstr.*, D. II. bl. 386; Wagenaar, *Beschrijv. van Amst.*, D. IV. bl. 340; Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 581—590; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*, met portret, (die zich beiden omtrent zijnen levensloop, na de ontvlugting uit Loevestein, zeer vergissen); (Boonsaljer en Merkes), *Geschiedk. Aanteek. betrekkel. Loevestein*, bl. 107; Tideman, *de Remonstr. Broedersch.*, bl. 29, 31, 47, 51, 120, 121, dien wij hier voornamelijk volgden; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 68.

CURCELLAEUS (Stephanus en Gideon). Zie COURCELLES (Etienne en Gideon de).

CUREI, was in het jaar 1572 kapitein binnen Haarlem, en muntte uit door zijn gehouden gedrag gedurende de belegering der stad. Hij was Franschman van geboorte, ongemeen zacht van aard, doch niettemin dapper. Hij bediende zich bij de aanvoering van zijn volk alleen van een stormhoed en een zwaard, en waar hij streed, daar was het of de vijanden even als het gras werden weggemaaid; doch na den strijd te huis komende, was hij stil en zwaarmoedig. Na vele blijken zijner dapperheid te hebben gegeven en steeds beveiligd geweest te zijn voor het vijandelijk staal of lood, werd hij ziek, geraakte aan het mijmeren over het ongelukkige leven der menschen, werd over al het bloedvergieten met de grootste ontroering aangedaan en stierf. »Waarlijk," zegt de geschiedschrijver Hooft, »een groote verwisseling van strijdige hartstogten in een en denzelfden geest.

Zie Hooft, *Nederl. Hist.*, (uitgave 1677) bl. 312.

CURIL, verdichte naam onder welken de Groningsche Latijnsche dichter Gerardus Nicolaus Heerkens een Latijnsch hekeldicht in 1746 uitgaf.

Zie *Gron. Volks-Alman.* 1838, bl. 185 noot.

CURTEN (J. W.) schreef:

De Huisvader, tooneelspel uit het Hoogd. van den Vrijheer von Gemmingen. Amst. 1790, 8°.

Onschuld en Wanhoop, eene zedelijke geschiedenis. Amst. 1792, 8°.

Zie *Cat. van de Maatsch. van Nederl. Letterk. te Leiden*, D. I. *b.* bl. 79; de Jong, *Alphab. lijst van Boek.*

CURTEN (Pieter), was directeur van het Bataafsch genootschap te Rotterdam en Lid van het koninklijk Nederlandsch instituut. Hij overleed in den ouderdom van 73 jaren, den 8sten April 1840 en schreef in de werken van het Bataafsch genootschap te Rotterdam:

Iets over de gang en de breking van het licht door het straalbrekend prisma. (*Nieuwe Verh. D. I.*)

Verklaring der teekening, op welke wijze de regulateur van den korenmolensteen aan denzelven wordt toegepast. (*Nieuwe Verh. D. IV.*

Schets en proeve eener exponentrekening. (*Nieuwe Verh. D. V. St. III.*)

Zie *Algem. Konst- en Letterb.* 1840, D. I. bl. 258.

CURTENIUS (Petrus), geboren te Amsterdam den 7den December 1716, waar zijn vader Petrus Theobald Curtenius, heelmeester was. Zijn geslacht, hetwelk van vier eeuwen herwaarts rekende, had van de hervorming af verscheidene waardige evangeliedienaars opgeleverd.

De Latijnsche scholen met lof bezocht hebbende, genoot hij drie jaren lang het onderwijs aan het athenaeum zijner geboortestad, waarna hij zich naar Leiden begaf, ten einde aldaar zich bekwaam te maken tot de betrekking die hij gekozen had. Zes jaren het onderwijs aldaar in allen deele met voorbeeldigen ijver bijgewoond hebbende, vertrok hij naar Amsterdam, werd aldaar in 1739, onder het getal der proponenten opgenomen en nog in datzelfde jaar als predikant te Durgerdam bevestigd. In 1741 vertrok hij naar Deventer en van daar in 1746 naar Gouda, waar hij acht jaren verbleef, totdat de roem zijner geleerdheid de Amsterdamsche regering bewoog, om hem tot hoogleeraar aan de doorluchtige school aan te stellen. Hij aanvaardde die betrekking den 21sten October 1754 met eene redevoering: *de Sacro codice unico verae sapientiae fonte.* Tevens was hij ook tot predikant beroepen, maar alleen verpligt de helft der predikdienst waar te nemen. Later werd hij ook tot inspecteur der Latijnsche school aangesteld.

Na gedurende vijfendertig jaren met roem werkzaam te zijn geweest, hooggeacht bij de geleerden van zijnen tijd en bemind bij zijne leerlingen, overleed hij op zijn buitenverblijf te Loenen den 3den Augustus 1789. Jacob van Nuijs Klinkenberg, die hem in 1784 als ambtgenoot was toegevoegd, deed op hem eene lijkrede, en zijn lijk werd begraven in de Oude kerk te Amsterdam.

Curtenius was gehuwd met Katrijna Cloppenburg, dochter van Gerard Cloppenburg, predikant te Sassenheim. Dit huwelijk, met vijf kinderen gezegend, was echter verre van gelukkig, daar deze vrouw, door haar wrevelig humeur en kwellend karakter, hem het leven zoo onaangenaam maakte, dat hij ten laatste genoodzaakt was, met voorkennis der regering, haar eene verzekerde doch fatsoenlijke huisvesting te bezorgen.

Curtenius was, ofschoon van de Cocceaansche rigting, een helderdenkend en zelfstandig godgeleerde. Grondig en veelomvattend was zijne geleerdheid. Zijn onderwijs was bijbelsch, en zijne leer geheel overeenstemmend met zijn waarlijk godvruchtig leven. Hij was een bekwaam uitlegger des nieuwen verbonds, een welsprekend redenaar en onvermoeid arbeider voor de school en de kerk, en bij dat alles was hij een nederig, geloovig en geduldig christen, wiens leven door menige ramp vergald, een toonbeeld was van ware godsvruchtigheid.

Zijne schriften, door den druk bekend gemaakt, zijn getiteld:

Mozes Testament en Liet, zegen, dood en begrafenis of verklaring van Deuteronomium XXXI en XXXIV. Amst. 1754—1762, 4°. 2 deelen.

Intree- en afscheidsrede te Gouda, gedaan over 2 *Corinth. X* : 14—16 *en Galath. VI* : 16. Amst. 1754, 4°.

De vreeze des Heeren, het beginsel der wijsheid, voorgesteld ter Intrede te Amsterdam. Amst. 1755, 4°.

Over de zwaarste plaatsen uit de Brieven van Paulus. Amst. 1762, 4°. 2 deelen.

Der Epheseren geluk of VIII kerkredenen over het Eerste Kapittel van den brief aan de Ephesen. Amst. 1770, 8°.

Over de gelijkenis van de vijf wijse en vijf dwaze Maagden, Matth. XXV : 1—12. Amst. 1786, 8°.

Wederlegginge van de leugens van Bolsee tegen Calvinus. 12°.

Leerredenen over den Heidelbergschen Catechismus. Leid. 1790—1792, 8°. 4 deelen.

Deze werden na zijnen dood door den hoogleeraar B. Broes met eene voorrede in het licht gegeven, welke voorrede eenen hevigen twist deed ontstaan en aanleiding gaf, dat een tal van schriften het licht zagen. De literatuur van dit geschil is zoo volledig mogelijk opgegeven door Dr. Schotel in diens *Kerkelijk Dordrecht,* D. II, bl. 617—620.

De afbeelding van Curtenius, naar Quinhard door Houbraken, ziet het licht.

Zie J. van Nuijs Klinkenberg, *Orat. fun.* (Amst. 1790, 8°.) in het Nederduitsch vert. door M. Jongeneel, (Amst. 1790, 8°); Croese, *Kerk. Reg. der Pred. te Amst*, bl. 307, 11; van Abcoude, *Naamr. van Ned. Boek.*, D. I. St. V.; de Chalmot *Biogr. Woordenb.*; van Lennep, *Illustr. Amstel. Athen. Memor.*, p. 199, 251; Glasius, *Godgel. Nederl.*, D. I. bl. 325.

CURTIUS (Hendrik Herman Donker). Zie DONKER CURTIUS (Hendrik Herman).

CUSSENS (Cornelis IJsbrandsz.), geboren te Haarlem, was een verdienstelijk glasschilder. In de kerk te Gouda is van hem een glas, voorstellende: *de Phariseër en de Tollenaar.* Hij vervaardigde ook eenige teekeningen, waarnaar eenige prenten zijn uitgegaan. Hij overleed te Haarlem in 1618. Zijn portret komt voor bij van Mander, uitgave van de Jongh, die hem Cornelis IJsbrandsz. noemt.

Zie Kramm, *Leven en Werk. der Kunstsch.*

CUSTINE (C. DE), was een der verbondene Edelen, van wien geene nadere levensbijzonderheden bekend zijn.

Zie te Water, *Hist. van het Verb. der Edel.*, D. II. bl. 331.

CUSTOS (JOHANNES), geboren te Brecht in Brabant, was een beroemd taalkundige, die eerst Rector der Latijnsche scholen te Groningen, daarna te Antwerpen geweest is. Hij overleed in het jaar 1526, en schreef:

Grammatica latina, 8°.

Waarvan de eerste druk ons onbekend is, doch die veelmalen herdrukt en steeds op de scholen gebruikt werd.

Zie Foppens, *Bibl. Belg.*, p. 623; Schotel, *de Illustr. School te Dordr.*, bl. 12.

CUTHBERTSON (JONATHAN), mathematische instrumentmaker te Rotterdam, vervaardiger van de groote electriseer-machine voor Teyler's genootschap te Haarlem, verbeterde met van Marum een vroeger werktuig. Hij is ook de uitvinder van eene nieuwe luchtpomp, en schreef:

Algemeene eigenschappen van de Electriciteit, onderrichting van de werktuigen en het nemen van proeven in dezelve, Amst. 1776, 8°. 2 deelen, m. pl. 2de druk, ald. 1781—1794, 3 deelen, ook Rotterdam 1794, 3 deelen.

Beschrijving eener ongemeen groote Electriseer-machine, Haarl. 1785, 4°. en *Eerste vervolg*, door van Marum en Cuthbertson.

Beschrijving van eene verbeterde luchtpomp, en proefnemingen met dezelve; uit het hoogduitsch vertaald door J. R. Deiman, Amst. 1788, 8°. m. pl.

Verhandeling over den octant van Hadley, Rott. 1791, 8°.

Description and direction for using a two feet Distance Measurer, Rott. 1792, 8°. met eene pl.

Voorts deelde hij met Aeneae en anderen in den wetenschappelijken arbeid, opgenomen in de verhandeling, onder den titel van: *Proefnemingen omtrent de verbetering der lucht door middel van den groei der planten.*

Zie Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.; Konst- en Letterk.*, (1792) D. IX. bl. 206; van Kampen, *Geschied. der Lett. en Wetensch. in de Nederl.*, D. II. bl. 614, 616; (de Jong), *Alphab. Naaml. van Boek*; Collot d'Escury, *Holl. Roem*, D. VII. bl. 152; *de Navorscher*, 1855. *Bijbl.* bl. LX; van Leeuwen, *Cat. van de Prov. Bibl. van Friesl.*, bl. 184.

CUYCK (HERMAN I, Graaf VAN), stond de Bisschoppen van Keulen en van Luik bij in hunnen oorlog tegen Graaf Floris I van Holland, in het jaar 1058. Geholpen door den Markgraaf van Brandenburg en den Graaf van Leuven, trokken hunne vereenigde benden naar Holland, en zonder wederstand te ontmoeten, werden eenige sloten door hen vermeesterd. Graaf Floris had zijne strijdkrachten nabij Dordrecht en in het land Merwede vereenigd, doch besloot den overmagtigen vijand door eenen krijgslist te overwinnen. Te dien einde liet hij de toegangen naar het punt van verdediging met diepe kuilen of grachten doorsnijden, die met ligt rijswerk en dunne zoden bedekt waren. Alzoo wachtte hij den vijand af, die onbezorgd, en als zeker van de overwinning, aanrukte, toen plotseling de voorhoede over elkander tuimelende, en de een den ander verpletterende, in de bedekte kuilen stortte. Nu viel Floris hen op het lijf en behaalde eene volkomene overwinning.

Weinige jaren daarna, in 1061, rukten de Aartshertog van Keulen, de Markgraaf van Brandenburg en Herman van Cuyck, andermaal ten strijde naar de Hollandsche grenzen, doch wederom werden zij door Floris verslagen. Vermoeid van den strijd, geraakten de soldaten van laatstgenoemde verspreid, en hij zelf zette zich nabij het slagveld onder een boom neder en viel in slaap. Hier werd hij door van Cuyck overvallen, die de verstrooiden en vlugtenden had bijeengebragt, en den Graaf, na eene door hem behaalde schitterende overwinning, op den 18den Junij 1061 deed sneuvelen.

Kort hierop viel de achterhoede van 's Graven leger, welke naar het schijnt geen deel aan den strijd genomen had, op van Cuyck en de zijnen aan, en versloeg hem met al zijne manschappen. Volgens anderen is hij in 1068 gestorven. Zijn zoon Hendrik volgde hem op.

Zie Paringet en van Alen, *beschrijv. van Grave*, bl. 43, 44; Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. II. bl. 169—170; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. I. bl. 70—72.

CUYCK (ANDREAS VAN). Zie ANDREAS VAN CUYCK.

CUYCK (HERMAN II, Graaf VAN), zoon van Hendrik en kleinzoon van Herman I, Graven van Cuyck. Zie van hem op het artikel van zijnen broeder Andreas van Cuyck.

CUYCK (HENDRIK VAN), heer van Hoogstraten, afstammeling uit hetzelfde geslacht. Van hem is ons niets bekend, dan dat hij ten jare 1371, den 22sten Augustus, deel nam aan den strijd tusschen de vorsten van Brabant en Gelre, in welken hij de standaard des Hertogs van Gelre omvergeworpen, en met eigen hand zeven en zestig vijanden geveld had, doch ten laatste zelf sneuvelde.

Zie Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. II. bl. 294; *Kron. van het Hist. Gen.*, D. IV. bl. 167.

CUYCK (JAN VAN), wordt genoemd als de voornaamste aanlegger van het verbond van eenige Hollandsche Edelen tegen Graaf Floris V in 1296. De oude wrok, dien er tusschen de Graven van Holland en zijn geslacht bestond, was bij hem gevoed, sinds Graaf Floris het slot te Tongelare, een erfgoed der Heeren van Cuyck, in leen verkeerd, en hem het slot ter Horst afhandig gemaakt had. Jan van Cuyck deelde bovendien in de hooge gunst en het vertrouwen des Konings van Engeland, Eduard, die hem ergens zijn neef noemt, en aan wien Cuyck tegen twee duizend ponden 's jaars zich verbonden had, hem ten dienste te zullen staan; en is het alzoo niet onwaarschijnlijk, dat zijnen invloed nadeelig gewerkt heeft op het gedrag van dezen vorst ten opzigte van Holland. Geen kans ziende om zijn plan, ten einde Floris in het net te krijgen en gevankelijk naar Engeland te voeren, tot een gewenscht einde te brengen, haalde hij eenige misnoegde Edelen in Holland over, om hem daartoe de hand te bieden.

Het geheim van zijnen aanslag alzoo aan zijne mede-eedgenooten vertrouwd te hebben, dagvaardde hij de voornaamste hunner te Bergen op Zoom, om middelen te beramen tot de uitvoering, verzekerde hen van den bijstand van Jan II, hertog van Brabant, en graaf Guy van Vlaanderen, en bovenal ook van dien des Konings van Engeland. Op eene tweede bijeenkomst te Kamerijk werd nader het plan vastgesteld, om Floris V te ontvoeren.

Om het laaghartig verraad met den sluijer van rondborstige eerlijkheid te bedekken, vond men goed, dat van Cuyck als leenman van Brabant, den graaf den oorlog verklaren zou. Dit geschiedde door een brief, dien van Cuyck hem deed toekomen, inhoudende, dat de graaf zich niet moest verongelijkt achten, indien hem in ligchaam of eer eenige schade toekwam, van de raadplegingen die van Cuyck met eenige heeren hield. Hij wilde zich deswege altijd tegen hem verdedigen. Floris, niets kwaads vermoedende, lachte hartelijk om de koenheid des heeren van Cuyck, en verzekerde, dat er niemand in Holland zou blijven, indien hij door van Cuyck moest verjaagd worden.

De slag die hem moest treffen, was nader bij dan hij zich verbeeldde. Op den 28sten Junij des jaars 1296, had den aanslag niet alleen plaats, maar werd ook de ongelukkige vorst jammerlijk vermoord. Uit niet een verhaal van deze gebeurtenis blijkt het, dat het de bedoeling van van Cuyck geweest is den vorst te vermoorden, en nog veel minder is het zeker, dat hij bij den aanslag is tegenwoordig geweest. Hij schijnt zich bijtijds buiten het land te hebben begeven, en toen eenige der verbondene edelen op het slot Kronenburg belegerd werden, wist hij graaf Dirk van Kleef over te halen, om, onder schijn van de belegeraars te helpen, de belegerden te redden. Zeven jaren daarna bevond hij zich nog buiten het land, en in het jaar 1302 streed hij voor de Vlamingen met Reinoud van Gelder en Jan van Namen tegen de benden des Franschen Konings, die na den slag bij Kortrijk op nieuw in Vlaanderen gerukt waren. Een jaar daarna werd hij, namens hertog Jan van Brabant, naar 's Hertogenbosch gezonden, om het oproer van het gemeen tegen de Edelen te dempen; doch de ingezetenen trokken hem te gemoet en behaalden in een gevecht eene volkomene overwinning, waarin hij sneuvelde.

Zie Wagenaar, *Vaderl. Hist.*, D. III. bl. 66—74, 89; van Wijn, *Bijv. en Aanmerk. op* Wagenaar, D. III. bl. 54; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.* D. II. St. I. bl. 364, 371, 384, St. II. bl. 73, 136.

CUYCK (JAN VAN), Heer van Erpt, behoorde waarschijnlijk onder de verbondene Edelen, ofschoon zijn naam als zoodanig niet vermeld wordt. Hij hield in 1568 briefwisseling met prins Willem I, aan wien hij, zoowel als aan het vaderland, aanmerkelijke diensten bewees, door in 1572, na de inneming van den Briel, het omslaan van Vlissingen en Veere aan des Prinsen zijde te bewerken.

Het was hem echter niet genoeg, die beide belangrijke

plaatsen van de Spanjaarden bevrijd te hebben; maar hij was ook bedacht die van eenige manschappen te voorzien, om dezelven bij eenen mogelijken aanval te kunnen verdedigen. Daar Veere hiertoe niet genoeg kon bijbrengen, begaf hij zich met last van den Prins in persoon naar Engeland, waar hij van de Nederlandsche gemeenten, vooral van die te Noorwich, de noodige gelden bekwam om volk te werven, en daarmede na eenigen tijd in de stad terugkeerde.

Zijne verdere bedrijven zijn onbekend; ook den tijd van zijn overlijden. Prins Willem I beloonde zijne diensten met het schenken van de heerlijkheid Domburg in Zeeland. Hij was tweemalen gehuwd; eerst aan eene natuurlijke dochter van Gerard van Kuilenburg en daarna aan Maria Rattaller, dochter van George Rattaller.

Zie Bor, *Nederl. Oorl.*, B. VI. bl. 369 (268), 370 (269), 371 (269); Oudenhoven, *beschrijv. van Heusden*, bl. 215; te Water, *Verbond der Edel.*, D. I. bl. 268–270, D. III. bl. 444; 's Gravesande, *tweede Eeuwgedachten. der Middelb. Vrijheid*, bl. 166, 192, 197, 375; Arend, *Algem. Geschied. des Vaderl.*, D. II. St. V. bl. 176–179.

CUYCK VAN METEREN (ADRIAAN VAN), heer van Meteren en Kerkwijk. Hij stamde af van het grafelijk geslacht van Cuyck, was kolonel en kommandant van Woudrichem en Loevestein, en is in de geschiedenis bekend door het vervoer, der zes, op den 30sten Julij 1650 in 's Gravenhage in hechtenis genomen regenten, naar Loevenstein. Hij huwde in 1630 met Emmerentia van Aerssen, dochter van Jacob, president van het hof van Brabant, nicht van den beroemden François van Aerssen, heer van Sommelsdijck, die hem de volgende kinderen schonk.

1. Jan van Cuyck van Meteren, heer van Kerkwijk, afgevaardigde van het kwartier van Nijmegen, ongehuwd in 1668 overleden. 2. Jacob van Cuyck van Meteren, heer van Meteren, kolonel der infanterie en kommandant van Bergen op Zoom, gehuwd met Arnoldina van Beaumont, kinderloos in 1694 overleden. 3. Maria van Cuyck van Meteren, ongehuwd overleden in 1663. 4. Adriaan van Cuyck van Meteren, in 1629 luitenant der Gardes, nam in dat jaar een dapper aandeel aan de belegering van 's Hertogenbosch, door Frederik Hendrik. In 1659 woonde hij als kolonel den veldslag op Fune bij, waar hij met leeuwenmoed de Nederlanders tegen de Zweden aanvoerde en dezen op de vlugt dreef; later streed hij in den oorlog tegen den Bisschop van Munster, diende in 1672 onder Willem III, en sneuvelde in 1676 in het beleg van Maastricht; ook hij was ongehuwd, even als 5. Joris van Cuyck van Meeteren, die in 1674 overleed.

De heerlijkheid Meteren bij Geldermalsum, kwam, na het overlijden van bovengenoemde Jacob, in 1694 aan diens neef Cornelis van Aerssen, heer van Hogerheijde, Voshol enz., ontvanger-generaal van Holland.

Zie Bosscha, *Neêrl. Heldend. te Land*, D. II. bl. 16, 32; *Geschied. aanteek. omtrent Frederik Hendrik*, bl. 83; van Sijpestein en de Bordes, *Geschied. van den Corl. in* 1672, bl. 31; *Kron. van het Hist. Gen.*, D. VIII. bl. 430, 431.

CUYCK (JOHANNES VAN), ook Cautius of Cauchius, geboren te Utrecht op het einde der vijftiende eeuw, was de zoon van Anthonie van Cuyck en Gouburg Pijll, dochter van Bruynink Pijll, schepen van Utrecht. Hij legde zich met ijver op de fraaije letteren en regtsgeleerdheid toe en werd een zeer geleerd man, die in zijne geboorteplaats onderscheidene eerambten bekleedde. Hij was van 1534 tot 1543 herhaalde malen raadsheer, werd viermalen tot schepen verkozen en bekleedde in 1543 de waardigheid van burgemeester der stad. Hij overleed te Utrecht den 15den December 1566 en was gehuwd met Elisabeth van Moerendaal, die hem verscheidene kinderen schonk, waaronder Anthony, die volgt.

Van Cuyck stond met vele geleerden in vriendschapsbetrekking en schreef of gaf uit de volgende geschriften:

Aemelius Probus, de vitis imperatorum Graecorum, studio ac cura J. Cauchii restitutus. Ultraj. 1542, 8°.

M. T. Ciceronis, Officiorum libri tres, cum animadversionibus etc. Antv. 1568 en 1576.

Notae in D. Paulini poëmata.

Verder vervaardigde hij noten op Flavius Charisius, op Ausonius en anderen, die evenwel nimmer het licht hebben gezien.

Zie Sweertius, *Athen. Belg.*, p. 409, Burman, *Traject. Erud.* p. 82; Balen, *Beschrijv. van Dordr.*, bl. 1199; de Feller, *Diction. Hist.*, T. III. p. 422; *Biogr. Univ.*, T. V. p. 351.

CUYCK (ANTHONY VAN), ook Cautius of Cauchius, zoon van den voorgaande, werd geboren te Utrecht, omstreeks 1530. Hij studeerde in Italië, en was even als zijn vader een zeer geleerd man. Het berigt van de Chalmot, dat hij rector geweest is, is moeijelijk overeen te brengen met de door hem bekleede betrekkingen. Hij was van 1568 tot 1575 schepen te Utrecht en werd den 14den Junij 1592 aangesteld tot advokaat der staten van Utrecht, welke betrekking hij tot 1601 waarnam. De tijd van zijn overlijden is onbekend. Hij was gehuwd met Margaretha Boll, dochter van Johannes Boll, burgemeester van Utrecht, en Aleida van Eede. Hun zoon Timannus volgt. Hij had gemeenzamen omgang met Justus Lipsius en met meer andere beroemde mannen van zijnen tijd. Hij schreef:

Grammatica Gallica. Basel, 1570, 8°. Antv. 1576, 8°. Straatsb. 1586, 8°.

Grammatica Latina. Antv. 1577 en 1581, 8°.

Zie Sweertius, *Ath. Belg.*, p. 131; Burman, *Traj. Erud.*, p. 81, 82; Jöcher, *Gelerht. Lexicon.*, alwaar hij verkeerdelijk een Fransch edelman genoemd wordt; de Chalmot, *Biogr Woordenb.*; *Tegenwoord. Staat van Utr.*, D. I. bl. 218.

CUYCK (TIMANNUS VAN), zoon van den voorgaande. Hij was een beroemd regtsgeleerde en raadsheer in het hooge geregtshof van Utrecht, welke waardigheid hij tot het jaar 1591 bekleedde. Hij overleed den 14den Junij 1626, zijnde gehuwd geweest met Maria van Mierlo, die hem verscheidene kinderen schonk. Hij schreef:

Adnotationes ad Aymonis Cravettae responsa Juris. Traj. 1623, 8°.

Zie Burman, *Traject. Erud.*, p. 84, 85.

CUYCK (HENDRIK VAN), geboren te Kuilenburg in 1546, ontving het voorbereidende onderwijs te Utrecht onder Macropedius, studeerde daarna aan de hoogeschool te Leuven, alwaar hij tot meester in de philosophie bevorderd werd. Negen jaren daarna werd hij doctor in de godgeleerdheid, waarin hij openbaar onderwijs gaf in de konventen van St. Martin en St. Geertruid te Leuven. Vervolgens werd hij vikaris generaal in het district van Leuven, daarna deken van St. Pieter aldaar, officiaal van den aartsbisschop van Mechelen en eindelijk den 20sten Julij 1596 bisschop van Roermond. Hij overleed aldaar den 27sten September of, volgens anderen, den 9den October 1609, was een vroom en werkzaam kerkvoogd en een ijverig en geleerd voorstander van zijne godsdienst. Hendrik Boxhorn, predikant te Breda, was een zijner heftigste tegenstanders, die in zijne werken met bijtenden spot hem aanviel. Zijne voornaamste werken zijn:

Quaestiones quodlibeticae tres, de anno Jubilaeo. Antv. 1575, 8°.

Orationes panegyricae VII. Antv. 1575, 8°.

Speculum concubinariorum sacerdotum, monachorum, clericorum. Colon. 1599, 8°. Lovan. 1601, 8°. Colon. 1605, 8°.

Libellus precationum Liturgicarum, Lov. 1605.

Conciones XXX. de Sacrificio Missae novi Testamenti.

Epistola paraenetica ad Mauritium Nassovium. Lov. 1599, 8°. In dezen en nog in eenen anderen brief, trachtte hij prins Maurits over te halen het roomsche geloof te omhelzen.

Behalve dezen, zijn er nog verscheidene andere Latijnsche brieven aan genoemden Hendrik Boxhoorn, aan Neostadius, aan Floris van Pallandt, graaf van Kuilenburg, aan de burgers van Kuilenburg en aan die van Roermond en anderen, die evenwel thans hunne waarde verloren hebben. Hij bezorgde ook eene uitgave der werken van Cassianus. Antw. 1578, 8°.

Zie Sweertius p. 326; Hoogstraten, *Woordenb. op Kuik*; de Feller, *Diction. Histor.*, T. III. p. 422; *Biograph. Univ.*, T. V. p. 352; *Kronijk van het Hist. Genootsch.*, D. III. bl. 151; Muller, *Catal. van Godgel. Werk.*, bl. 96.

CUYCK (JAN WOUTERSZ. VAN), leefde in het laatst der zestiende eeuw te Dordrecht, was een vermaard schilder en kunstig glasschrijver, en een man van onbesproken gedrag en wandel. Hij was de doops- of hervormingsgezinde gevoelens toegedaan en had, uit vrees van ontdekt te worden, meermalen zijne woonplaats veranderd. Eindelijk door den Spaansch- en roomschgezinden schout, Jan van Drenkwaart, ontdekt, werd

hij gegrepen en gebonden naar de Vuilpoort gevoerd, waar hij in hechtenis bleef. De raad, bewust van 's volks eerbied voor den vromen man, schoof zijne zaak op den langen baan, ja zelfs de schout liet zich door hem, in de gestalte van Salomo, zijn eerste regt doende, in de gevangenis portretteren. Maar de monniken en priesters, dorstende naar bloed, schreeuwden wraak over deze slapheid. Hierop deed men den ongelukkigen van Cuyck zoodanig pijnigen, dat de geheele stad er deernis mede had. Hij verraadde echter niemand en volhardde in zijn geloof, ook later op den 18den Maart 1572, toen men hem levend aan de vlammen ten prooi gaf. Hij liet zijne vrouw, dochtertje, ouders en vrienden, in diepen rouw gedompeld, achter en schreef uit zijne gevangenis elf brieven, die door van Braght, hieronder aangehaald, zijn medegedeeld, en ook in een thans hoogst zeldzaam werkje, afzonderlijk uitgegeven, gevonden worden en die de treffendste blijken dragen van vurige liefde jegens God, en zijne betrekkingen. Van zijne kunst wordt thans niets meer gevonden, dat men met zekerheid aan hem kan toeeigenen.

Zie Balen, *Beschr. van Dordr.*, bl. 841; T. van Braght, *Bloedig Tooneel der Doopsgez. Martel.*, D. I. bl. 569; Brandt, *Hist. der Ref.*, D. I. bl. 525; Bareuth., *Holl. en Zeel. Jubelj.*, bl. 72, 73; Schotel, *Kerk. Dordr*, D. I. bl. 36—40; van Eijnden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 372.

CUYCK (Pieter van) *de Oude*, behoorde tot een oud en deftig geslacht, werd in 1687 te 's Gravenhage geboren en ontving eenige jaren het onderwijs van den historieschilder Terwesten, wiens manier van schilderen hij vrijwel zou getroffen hebben, indien hij aan het schilderen was gebleven; maar later begaf hij zich aan het etsen en graveren. Proeven van zijne bekwaamheid daarin, worden gevonden in het eerste deel van de *Beschrijving van 's Gravenhage*, door de Riemer.

Hij overleed in 1765 en liet twee zonen na en eene dochter die volgen.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYCK (Maria van), dochter van den voorgaande, geboren te 's Hage in 1711, genoot het onderwijs in de teekenkunst bij haren vader en oefende die kunst vele jaren met roem en voordeel uit. Zij overleed in 1783.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYCK (Pieter van) *de jonge*, zoon van Pieter van Cuyck *de oude*, werd te 's Hage geboren in 1720. Hij was een verdienstelijk teekenaar en schilderde historieportretten en moderne stukken. Hij bezat veel kennis van de geschiedenis en oudheden des lands en maakte zelf zeer geestige verzen, waarvan ons echter geenen zijn voorgekomen. Hij overleed den 28sten September 1787 en was gehuwd met Catharina du Bois, die mede de kunst beoefende, en die hem eene dochter, Carolina Pieternella, schonk, die verder volgt. Er komen van hem fraaije teekeningen voor, onder dezelven munten vooral uit die voorstellen de lijkstaatsie van prins Willem IV, door Jan Punt gegraveerd. Van zijn schilderwerk schijnt niets meer overig te zijn. Wij bezitten van zijne hand de navolgende werken:

Beschrijving van eenige oudheden gevonden in een tumulus of begraafplaats op het eiland Texel. Amst. 1780, 8°. De platen daarin voorkomende zijn naar zijne teekeningen gegraveerd.

Brieven over Texel en de nabij gelegene eilanden. Delft, 1789, 8°. Na zijnen dood uit zijne aanteekeningen te zamengesteld en uitgegeven, door J. G. van Oldenbarneveld genaamd Tullingh, met zijn levensberigt.

Verder maakte hij van de dorpen op Texel en Wieringen naauwkeurige teekeningen, die door F. de Roode gegraveerd, te Delft in langwerpig formaat, van 1753 tot 1778 zijn uitgegeven.

Zie, behalve het genoemde levensberigt, Arrenberg, *Naamreg. van Ned. Boek.*; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 327, D. II. bl. 148—151; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYCK (Karel van) broeder van den voorgaande, geboren te 's Hage in 1724. Hij leerde de teekenkunst bij zijnen vader en vervaardigde eenige teekeningen voor *A. Vosmaer's Beschrijving der dieren in het vorstelijk kabinet enz.* door S. Fokke in het koper gebragt. Hij schilderde naar de natuur, alsmede portretten, doch was evenwel meer liefhebber van de muziek, welke kunst hij jaren lang uitoefende. Hij leefde nog in 1776.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYCK (Carolina Pieternella van), dochter van Pieter van Cuyck, *de Jonge* en Catharina du Bois. Zij werd te 's Hage in 1749 geboren, leerde de kunst bij haren vader en bij haren oom Karel van Cuyck. Zij schilderde fraai gestoffeerde landschappen in miniatuur, en was ook zeer bedreven in het craijoneren, zoo van historische onderwerpen als van portretten, die meesterlijk waren. Onder anderen wordt genoemd het afbeeldsel van den kunstschilder Coenraad Roepel, dat zeer krachtig en levensgroot gecraijoneerd is naar het geschilderd origineel van R. Bleeck. Zij schonk dat aan de confrerie-kamer van *Pictura* te 's Hage en regenten derzelve kamer benoemde haar tot meesteresse, en in 1777 tot lid honorair.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYCQ (Joost Michiels), Kapitein van het fregat *de Windhond*, nam deel aan den slag van Solebay in 1672, en overleed aan zijne aldaar bekomene wonden op den 7den Junij van dat jaar.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewez.*, D. III. St. I. bl. 139.

CUYLEN (Henricus), was in 1681 lid der Staten-Generaal, en werd in dat jaar met andere heeren van staatswege gelast, om het gezantschap, door den Czaar van Moscoviën naar Nederland afgezonden, te begroeten. Hij schreef op den 6den Junij 1684 zijne zinspreuk: *Scopus vitae Christus* (*Christus is het doelwit van het leven*), in het album van Seger van der Maes.

Zie Scheltema, *Rusland en de Nederl.*, D. I. bl. 151; van Rappard, *Overzigt eener verzamel. Alba Amicorum, in nieuwe Reeks van Werk. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. te Leiden*, D. VII. bl. 116.

CUYLENBERGH (Mr. Carel Philip van), schreef:

Memorie van Regten, bevattende het berugte Proces Crimineel ende deszelfs verdediging, Utr. 1754, 4°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Nederd. Boek.*, D. I. St. VI.

CUYLENBORCH (Mr. Nicolaas van), drossaard van de Zuid- en Westquartieren van het Markiezaat van Bergen op Zoom, schreef:

Resolutien en brieven, over het recht van 't benoemen en verkiezen der wethouderen en gemeentemannen ten platte lande, in het Marquizaat van Bergen op Zoom, zonder naam of plaats van drukker, 1786, 8°.

Zie Hermans, *Geschiedk. Mengelw. over Noord-Braband*, D. II. bl. 18, 44.

CUYLENBURG (E), schreef:

Leere Christi, voorgesteld volgens de order der Heydelbergsche Catechismus, 8°.

Merg der zuygelingen, 8°.

Rijmstoffen en vervolg, 1683, 8°. 2 deelen.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*, D. I. St. III.

CUYLENBURG (Aemylius van), werd predikant te Batenburg, en vertrok in 1678 naar Heusden, en van daar in 1692 naar Londen als predikant bij de Nederduitsche gemeente aldaar. Hij schreef:

Over de geboortedag van Willem de III, 4°.

Oratie tot lof van 't Orangienhuis, en daarachter: *Heroica of Heldenverzen over de roemwaardige daden door Z. M. Willem* III, *van* 1688 *tot* 1691 *verrigt*, Dord. 1691, 4°.

Zie Soermans, *Kerk. Reg. van de pred. van Zuid-Holl.*, bl. 99; van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek*, D. I. St. III; van der Aa, *Nieuw Woordenb. van Ned. Dicht.*, D. II. bl. 30.

CUYLENBURGH (Abraham van), geboren te Utrecht, bloeide aldaar in de eerste helft der zeventiende eeuw. Hij schilderde in den trant van Poelenburg, maar minder delicaat, en stoffeerde zijne landschappen met kloeker figuren.

Zie Immerzeel, *Leven en Werk. der Kunstsch.*, D. II. bl. 143.

CUYLENBURGH (Cornelis van), was een beeldhouwer te Utrecht, die als zoodanig voorkomt onder de leden van het schilders- of St. Lucas-gild, 1764, aldaar. Hij is de vader van den volgende.

Zie Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYLENBURGH (Cornelis van), was een zoon van den voorgaande, werd te Utrecht geboren in 1754 en was aldaar

in 1783 lid van het schilders- of St. Lucas-gild, mede als directeur en kunstschilder. Hij woonde er van 1814 tot 1816, vertrok toen eerst naar Antwerpen, daarop naar 's Gravenhage, en verbleef aldaar tot aan zijnen dood, die in November of December 1824 plaats had. Hij was lid van de Koninklijke Academie van beeldende kunsten te Amsterdam, en schilderde en teekende in verschillende vakken, als portretten, landschappen, binnenhuizen, enz. Waarschijnlijk beoefende hij ook de etskunst. Zijn zoon Jacob Eliza van Cuylenburgh was mede een verdienstelijk kunstenaar, van wien eenige geschilderde landschappen bestaan. Deze beoefende echter de kunst slechts uit liefhebberij, en overleed, 44 jaren oud, in 1841 te 's Gravenhage als commies bij het ministerie van justitie.

Zie Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; *Aanwijz. der Schild. op 's Rijks Museum te Amst.*, bl. 13; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, D. I. bl. 308, 309. Uit bijzondere berigten verbeterd en aangevuld.

CUYLENBURGH (Willem van), diende onder de Ruiter in den eersten zeeslag van 1673, tegen de vereenigde vloten van Groot-Brittanje en Frankrijk, en deelde door zijne dapperheid in de toen behaalde overwinning. Geen der kapiteinen betoonde in dezen slag meer persoonlijken moed dan hij, aan wien het gebied over het Amsterdamsche schip, *Deventer*, van 66 stukken was opgedragen. Dat schip, hetwelk onder het eskader van de Ruijter behoorde, had des namiddags met de overigen de vijandelijke linie helpen doorboren; maar deszelfs marszeil, bij die gelegenheid van boven nedergeschoten zijnde, raakte het in verlegenheid. Naauwelijks wordt zulks door den Franschen kapitein Gabaret, bevelhebber van de *Tonnant*, bemerkt, of hij legt Cuylenburgh aan boord, en zijn luitenant met een vrijwilliger springen, door ettelijke matrozen gevolgd, in den Nederlandschen bodem over, maken zich meester van den bak, werpen een vuurtuig in het schip, tot vermeerdering der verwarring, en hopen aldus meester van hetzelve te worden; dan, hoewel ruim dertig matrozen in de eerste verbazing schandelijk met de sloep de vlugt nemen, wanhoopt Cuylenburgh niet aan het behoud van den hem toevertrouwden bodem. Hij dringt aan het hoofd der zijnen op den vijand in, legt met eigene handen vier of vijf Franschen neder, verdrijft de overigen en redt aldus zijn bijkans veroverd schip. Intusschen had de *Deventer*, welke 60 dooden en 65 gekwetsten telde, bij dezen aanval en in het verdere gevecht zoo veel geleden, dat dezelve na den strijd naar Zeeland moest worden opgezonden om te herstellen, en hier vond Cuylenburgh ellendig den dood in het water; want door de nalatigheid of onkunde van den loods, verviel zijn schip op de zuid-oosterrassen en stootte oogenblikkelijk aan stukken, bij welke ramp het meerendeel der manschappen en Cuylenburgh zelf omkwam, diep betreurd door de Ruijter en allen die prijs op zijne dapperheid wisten te stellen.

Zie de Jonge, *Geschied. van het Nederl. Zeewez.*, D. III. St. I. bl. 244, 245, dien wij hier geheel volgden.

CUYP (Jacob Gerritse), ook wel genaamd de *oude* Cuyp, werd geboren te Dordrecht in 1575. Hij was een leerling van Abraham Bloemaart en een goed landschapschilder, die veelal de fraaije gezigten rondom zijne geboorteplaats tot zijne voorstellingen koos. Ook had hij verdiensten in het schilderen van koeijen en schapen, van veldslagen, kampementen, en bijzonder van portretten. Zijn koloriet is warm en transparant, zijn penseel breed en geestig. Hij was het, die, met medehulp van nog drie andere schilders, in 1642 de afscheiding van hun kunstvak uit het gild der vijf neringen en de vestiging van een bijzonder St. Lucas-gilde voor zoogenaamde fijnschilders, tot stand hielp brengen. Hij overleed in 1650. Dat hij Gerrit Jacobsz. Cuyp zou geheeten zijn, en niet, zoo als hij aan het hoofd van dit artikel genoemd is, betwijfelen wij. De opgave daarvan in den *Catalogus van portretten* door Frederik Muller, bl. 359, kan zeer wel fautief zijn. Margaretha Godewyck, die de door Cuyp vervaardigde afbeeldingen van Andreas Colvius bezong, noemt hem wel degelijk Jacob, en wij vermeenen dat daaraan, als van een tijdgenoot van Cuyp, wel eenige waarde mag gehecht worden. Zijn zoon volgt.

Zie *Aanwijz. der Schild. op 's Rijks Museum te Amst.*, bl. 13; van Eynden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 381; Schotel, *Letter- en Oudheidk. Avondst.*, bl. 61; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*; Wonder, *Alphab. Lijst van de geboorte en sterfjaren der Kunstsch.*; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYP (Aelbert), zoon van den voorgaande, werd geboren te Dordrecht in het jaar 1605. Hij was van beroep bierbrouwer en woonde in de brouwerij *de Lelie* genaamd, en waarschijnlijk des zomers op zijne buitenplaats *Dordwijk*, buiten Dordrecht, die thans in het bezit is van Mevrouw de Wed. M. J. van de Wall van Puttershoek, geboren Repelaer, die er in 1856 eene nieuwe woning heeft doen stichten, terwijl het aan het oude huis gestaan hebbende torentje, tot eene herinnering aan den vroegeren bewoner behouden gebleven is. De juiste tijd van zijn sterven is onbekend, maar hij is te Dordrecht in de Augustijne kerk, den 7den November 1691 begraven.

Bij het leven van dezen meester, die eerst het onderwijs van zijnen vader ontving en later zich zelven naar de natuur vormde, kende men de groote verdiensten van hem niet, en werden zijne stukken voor spotprijzen verkocht; maar later begon men het in te zien wie Cuyp geweest was, en leerde men zijne groote verdiensten kennen en waarderen. De prijs zijner schilderstukken is thans tot eene aanmerkelijke hoogte gestegen, en betaalde men in 1777 voor een, door Cuyp geschilderd, stilwater vier honderd zestien gulden, in 1844 bragt diezelfde schilderij twaalf duizend zeven honderd en twintig gulden op. Thans is Cuyp een wereldvermaarde kunstenaar, en zijn roem wordt naar waarde geschat. Om zijne verdiensten behoorlijk af te malen, weten wij niet beter, dan hier ten slotte over te nemen een gedeelte van het voortreffelijk artikel over hem, dat in het werk van Immerzeel gevonden wordt. Hij zegt daar: »Cuyp trachtte op zijne wijze »met teekenpen en penseel na te volgen de voorwerpen, die »hem omringden, zonder zich schroomvallig aan de juistheid »der vormen te binden, wanneer hij anders zijn oogmerk bereiken mogt, om met waarheid en kracht van koloriet, de »natuur op het doek weder te geven. Dat hij echter, waar de »voorwerpen een gestrengen vorm schenen te vereischen, een »goed teekenaar was, blijkt uit zijne portretten, vogels, visschen, vruchten, bloemen, stillevens, enz. Doch het was voornamelijk in zijne meer zamengestelde ordonnanties, dat hij »eene vrijere speling aan zijnen geest liet, en menigmaal de »naauwkeurigheid der dierenvormen prijs gaf aan zijn meesterlijk en dartel penseel, om in de warmte van zijne verbeelding dat heerlijk effect in het *ensemble* te weeg te brengen, »hetwelk als zuivere afdruk der natuur, ons zoozeer verrukt in »zijne land- en watergezigten, weiden met vee, paardenmarkten, jagten, kampementen, ruitergevechten en wat dies meer »zij. En nogtans, welk eene treffende waarheid van karakter »in dergelijke voorwerpen, die de scherpe toepassing van passer en duimstok niet velen kunnen! en vooral, welk een »warm en behaaglijk koloriet, dat den grooten man bijzonder »eigen was, en dat zijne heerlijke kunstvoortbrengselen aan »het geoefend oog dadelijk kenbaar maakt! Even als Claude »Lorrain, stelde hij den neveligen morgen, den vollen warmen dag en den rosachtigen avondstond, met de strikste getrouwheid in alle hunne verschillende nuances en luchtspelingen voor, enz.

De afbeelding van Cuyp ziet het licht, ook bij Immerzeel; er is echter weinig zekerheid voor de echtheid van zijne portretten.

Zie *Aanwijz. op de Schild. op 's Rijks Mus.*, bl. 13, 14; van Eijnden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 282; *Konst- en Letterbode*, 1840. D. II. bl. 122, 1856. bl. 330; *Catal. van Schild. enz. in het Museum Boijmans te Rott.*, bl. 12; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*, Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 68; Kramm, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYP (Benjamin) was een neef van den voorgaande, en mede een niet onverdienstelijk schilder van bijbelsche historiën, dorps- en strandgezigten. Zijn koloriet was vrij eentoonig warm, en zijne penseelsbehandeling luchtig. Hij overleed in hoogen ouderdom op het einde der zeventiende eenw.

Zie van Eijnden en van der Willigen, *Geschied. der Vaderl. Schilderk.*, D. I. bl. 137, 138; Immerzeel, *Lev. en Werk. der Kunstsch.*

CUYPERS (Adrianus), van 's Hage, aanvaardde op den 5den Junij 1758, den hem opgedragenen post van Lector der wiskunde in de Nederduitsche taal aan de Leidsche hoogeschool, met eene *redevoering over de vermakelijkheid der wiskunde*. Hij overleed reeds op den 9den April 1759 en liet bij Johanna Bronkwael een zoon na die volgt.

Zie Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche Hoogeschool, Toev. en Bijl.* bl. 276.

CUYPERS (Henricus), de eenige zoon van den voorgaande, was geboren te 's Gravenhage, op het einde van 1751 of in den aanvang van 1752. Na zich met veel lof in de genees-, heel- en verloskunde onder de Leidsche hoogleeraren Gaubius, den jongeren Albinus en van Doeveren geoefend te hebben, werd hij aldaar den 30sten September 1777, op eene dissertatie: *de retroversione uteri gravidi*, die hij aan den curator der hoogeschool en raadpensionaris Mr. Pieter van Bleiswyck opdroeg, tot doctor in de geneeskunde bevorderd. Hij deed welhaast voor zijne vakken eene wetenschappelijke reis naar Parijs, en zette zich toen te Leiden ter uitoefening der geneeskundige praktijk neder, die hij weinige maanden minder dan vijftig jaren met den hoogsten lof aldaar uitoefende. Ongehuwd overleed hij er aan eene hevige longontsteking, den 17den Maart 1827.

Van hem getuigt de nog levende Leidsche hoogleeraar Corn. Pruys van der Hoeven in de *Geneeskundige Bijdragen*: »Toegerust met de zeldzaamste begaafdheden, had hij dezelve »zorgvuldig aangekweekt en zijnen geest verrijkt met die kun»digheden, welke tot de uitoefening der geneeskunde gevorderd »worden. Aan een helder oordeel paarde hij eenen zuiveren »smaak en die beschaafdheid in omgang en manieren, welke »den geneesheer zoozeer tot aanbeveling verstrekken. Zijne »houding, voorkomen en levendig sprekend oog waren geheel geschikt om ontzag in te boezemen. Die hem zag aan het »ziekbed meende in hem een dier oude *Asklepiaden* herboren »te zien, die, zoo als Galenus getuigt, over hunne zieken »wisten te gebieden, gelijk veldheeren over hunne krijgsknech»ten en koningen over hunne onderdanen. Daarbij vervul»de hem een warm gevoel voor waarheid, regt en billijkheid, »een gevoel, dat alle zijne handelingen bestuurde, en de grond »was van die ongeveinsdheid, rondborstigheid, ongekreukte trouw, »braafheid, regtschapenheid, welke vriend en vijand in Cuy»pers erkennen en vreezen moest. Nog in het laatst van zijn »leven, toen zijn vergevorderden ouderdom hem de praktijk had »doen nederleggen, was hij de toevlugt der zieken en de vraag»baak zijner kunstbroeders. Het scheen, als was met zijne »verwijdering uit het praktische leven, zijn roem ten hoogsten »toppunt gestegen en als stelde men te hooger prijs op zijne »talenten en grijze ervaring, naarmate men de vrees gevoelde, »van er spoedig van verstoken te zijn. Zieken en artsen, al»len beijverden zich om hem te raadplegen en in zijne laatste »levensjaren was hij in den volsten zin het orakel der gansche »burgerij."

Cuypers was correspondent der 1ste klasse van het voormalig koninklijk Nederlandsch instituut. Zijn zuivere smaak, boven reeds vermeld, deed hem, met eenige anderen, in zijne woonplaats oprigter worden der nog bestaande *Schilder- en teeken-akademie*. Hij was ook bezitter van eene fraaije verzameling oude en nieuwere gesnedene steenen.

Zijne afbeelding is, na zijnen dood, naar de schilderij van C. Kruseman, door de Burggraaf gelithographieerd, in folio.

Zie *Geneeskundige Bijdr. door* Pruys van der Hoeven, Logger, Reinwardt en Salomon, IIde jaarg., *Boekbeoordeel.* 1828. bl. 69—71; Muller, *Cat. van Portrett.*, bl. 68. Uit bijzondere berigten aangevuld.

CUYPERS (Herman Diederik). Zie CUIPERS (Herman Diederik.)

CUYPERS (Pieter), zoon van Daniel Cuypers en van Kornelia Nieuwenhuijsen, was afkomstig uit een oud adelijk geslacht, en werd geboren te Rozendaal den 12den Augustus 1620, alwaar zijn vader zich met der woon had nedergezet, gedurende de beroerten die het vaderland teisterden. Op 13jarigen leeftijd werd hij gezonden naar het collegie der Jezuiten te Antwerpen, van daar vertrok hij naar de hoogeschool te Douai, studeerde er eerst in de wijsbegeerte, doch bepaalde zich later tot de beoefening van het regt, en verkreeg den 30sten September 1642 den graad van Licentiaat in de beide regten aan de hoogeschool te Leuven. Hierna zette hij zich te Mechelen neder, en zijn roem verbreidde zich zoodanig, dat hij den 23sten Mei 1669 tot Raadsheer in den grooten raad te Mechelen benoemd werd, doch hij stierf den volgenden dag. Hij was een deugdzaam geleerde en maakte zich in veel opzigten nuttig. Zijne zinspreuk was: *Jure, non vi.* (*door regt, niet door geweld.*) Hij was gehuwd met Maria van der Hoffstadt, erfvrouw van Muijselwijck, die hem vier kinderen schonk, waaronder een zoon, Daniel Frans, die zich vooral onderscheidde door de beoefening der geslacht- en wapenkunde, en die zich een eerste liefhebber van bloemen en planten, penningen en munten en wat dies meer zij, betoonde. Pieter Cuijpers schreef:

Tractaat van gronds-proceduren ofte van de uijtwerkinge van de Acte hypothecaire, bestaande in uytwinninge van Erffelycke goederen voor Cijnsen, Renten, ende Lasten, volgens de styl en Costuymen van Mechelen, enz. Mechel. 1679, 4°. idem 1681, Brussel 1713, 4°.

Zie van Abkoude, *Naamreg. van Ned. Boek.*. D. I. St. III; Paquot, *Memoir.*, T. VI. p. 397—404; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van der Aa, *beschr. van Breda*, bl. 252.

CUYPERS (Willem) broeder van den voorgaande, geboren te Roozendaal den 28sten October 1632. Reeds vroegtijdig bezocht hij de voornaamste landen van Europa en kwam in 1655 in Mechelen terug, waar hij zich met der woon nederzette en den 28sten October 1686 tot raadpensionaris der provincie werd aangesteld. Hij nam zijn ambt tot 1700 waar, toen hij wegens ligchaamszwakte een adjunct erlangde; doch hij had van deze hulp geen lang genot, want reeds den 24sten Maart 1701 overleed hij. Hij was ervaren in de regten en een groot liefhebber en beoefenaar der wiskunde, bovendien verstond hij het Spaansch, Latijn en het Fransch. Hij was gehuwd met Maria Moermans, die hem twee dochters schonk. Hij schreef:

Verhandeling ofte den Leenheer vermach en can weygheren het consent, van eenen vasal gevraeght, om zijn leen te mogen alieneren. Mechel. 12°.

Overeencominge van eenige Costuymen van omliggende steden en hoofdbancken in materie van Grondprocedures enz. Mechel. 1679, 4°.

Zie de Chalmot, *Biograph. Woordenb.*; van der Aa, *Beschr. van Breda*, bl. 252.

CYGNAEUS (Arnold). Zie SWAANS (Arnold).

CYLIGRY (William). Zie KILLEGREW (William).

CYN, was een der onderteekenaars van het verbond der edelen; doch er is van hem niets nader bekend.

Zie Kok, *Vaderl. Woordenb.*, D. X. bl. 596.

CYPRIANUS (Abraham), zoon van Allart Cyprianus, heelmeester te Amsterdam, werd den 20sten November 1680 aan de Utrechtsche hoogeschool bevorderd tot doctor in de geneeskunde, na het verdedigen eener dissertatie *de Carie Ossis*. Hij zette zich daarna te Amsterdam als geneesheer neder en werd, na een twaalfjarig verblijf aldaar, den 6den Mei 1693, door curatoren der Franeker hoogeschool, tot hoogleeraar in de heel- en ontleedkunde aangesteld, welke betrekking bij den 22sten Junij van dat jaar aanvaardde. Men bood hem te vergeefs te Leiden eenen leerstoel aan met 2000 gulden jaarwedde. In 1695 legde hij te Franeker zijne waardigheid neder en vertrok waarschijnlijk naar Engeland. Hier slaagde hij niet naar zijn genoegen en andermaal kwam hij te Amsterdam de praktijk uitoefenen. Zijne verdere lotgevallen en sterfjaar zijn onbekend.

Cyprianus was een man van groote verdiensten. Hij was inzonderheid als steensnijder bekend, hebbende hij met goeden uitslag aan veertienhonderd lijders die kunstbewerking uitgeoefend, ook maakte hij zich door andere voorname kunstbewerkingen grooten naam. Hij was gehuwd met Hillegonda Sara Aernouds. Van hem is in druk uitgegaan:

Oratio inauguralis in Chirurgiam encomiastica. Franeq. 1693, fol.

Epistola historiam exhibens foetus humani post XXI menses ex uteri tuba, matre salva ac superstite, excisi, ad D. Thomam Millington, Equitem auratum, etc. Lugd. Bat. 1700 8°. cum fig.

Zie Vriemoet, *Athen. Fris.*, p. 699—701; de Chalmot, *Biogr. Woordenb.*; van Kampen *Geschied. der Ned. Letter.*, D. II. bl. 51.

CYS (Maria van), Zie COMBE (Maria la.)

Einde van het Derde Deel.

AANWIJZING

DER

PERSONEN

IN DIT DEEL VERMELD.